АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖӘНЕ ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІ

Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 30 жылдығына және
Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері
университетінің 80 жылдығына арналған

"ЖАҺАНДЫҚ ӨЗГЕРІСТЕР ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ҒЫЛЫМ МЕН БІЛІМНІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ"

атты VIII Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының
материалдар жинағы

Алматы, 2021

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ

АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖӘНЕ ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІ

Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 30 жылдығына және Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университетінің 80 жылдығына арналған **"Жаһандық өзгерістер жағдайындағы ғылым мен білімнің өзекті мәселелері"** атты VIII Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының материалдар жинағы

19-20 қараша 2021 жыл

Сборник материалов
VIII Международной научно-практической конференции «**Актуальные проблемы науки и образования в условиях глобальных изменений**» посвященной 30-летию Независимости Республики Казахстан и 80-летию Казахского университета международных отношений и мировых языков имени Абылай хана.

19-20 ноября 2021 года

Collection of materials
VIII International Scientific and practical Conference "**Actual problems of science and education in the context of global changes**" dedicated to the 30 th anniversary of Independence of the Republic of Kazakhstan and the 80 th anniversary of the Kazakh Ablai Khan university of International relations and world languages.

November 19-20, 2021

Алматы, 2021

УДК 001
ББК 72
М 33

Рекомендовано к изданию решением Ученого Совета
КазУМОиМЯ имени Абылай хана (протокол № 3 от 27 октября 2021 г.)

Ответственные редакторы:
Успанова М., д.э.н., проректор по научной и инновационной деятельности КазУМОиМЯ им. Абылай хана
Амангожаева Е.Б., м.ю.н., ведущий специалист отдела стратегии и мониторинга КазУМОиМЯ им. Абылай хана

Редакционная коллегия:
Чакликова А. Т., д.п.н., проректор по учебной работе КазУМОиМЯ им. Абылай хана

Материалы VIII Международной научно-практической конференции «Актуальные проблемы науки и образования в условиях глобальных изменений» посвященной 30-летию Независимости Республики Казахстан и 80-летию Казахского университета международных отношений и мировых языков имени Абылай хана. – Алматы: КазУМОиМЯ им. Абылай хана, 2021. – 484 с.

ISBN 978-601-270-530-0

Материалы VIII Международной научно-практической конференции «Актуальные проблемы науки и образования в условиях глобальных изменений» посвященной 30-летию Независимости Республики Казахстан и 80-летию Казахского университета международных отношений и мировых языков имени Абылай хана. отражают актуальные проблемы инновационно-информационного пространства иноязычного образования, современные вопросы филолого-лингвистических исследований, перевода и межкультурной коммуникации, геополитические процессы нынешнего мира, лингистические и общественнно политические проблемы стран Востока, теоретико-прикладные аспекты и новые тренды экономики, международного и национального права, менеджмента, медиа и журналистики, векторы развития туризма в эпоху информационных тенологии через призму индустрии 4.0. А также, представлены научные исследования молодых ученых о значимости науки в инновационно-цифровом развитии Казахстана, роли Великой степи в глобальной истории, формирование гражданских ценностей.

Издание предназначено для широкого круга читателей, интересующихся проблемами модернизации общественного сознания, преподавания иностранных языков, филологической наукой, вопросами национальной безопасности, обеспечения экономического роста страны.

ISBN 978-601-270-530-0

УДК 001
ББК 72

© КазУМОиМЯ им. Абылай хана, 2021

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

ПЛЕНАРЛЫҚ МӘЖІЛІС / ПЛЕНАРНОЕ ЗАСЕДАНИЕ / PLENARY SESSION	
Искалиев Д.М. Қазақстанның бірегей оқу ордасы – Абылай хан атындағы Казақ Халықаралық Қатынастар және Әлем Тілдері Университетіне – 80 жыл.....	8
Ахатова Б.А. Дискурсивные характеристики имиджа университета	12
Белощицкий А.А., Кучанский А.Ю., Амиргалиев Б.Е., Мухатаев А.А., Файзулин А.Р., Токсанов С.Н. Методы построения векторной интегральной оценки результатов научно-исследовательской деятельности ученых ……..	17
Джусубалиева Д.М. Цифровизация иноязычного образования: опыт КазУМОиМЯ им.Абылай хана	19
Желтухина М.Р. Лингвокультурная аксиология в современном медиапространстве	24
Раев Д.С. Университетке 80 жыл: Әлем тілдері университеті – Әлемдік мәдениет тоғысы	29
Рысалды Қ.Т. Сын дәрежесінің функционалды – семантикалық категориясы	32
Шевякова Т.В. Minor «Mass media and social psychology» в структуре магистерской Модульной образовательной программы 7М03211 - «Журналистика»	37
СЕКЦИЯ 1.ШЕТТІЛДІК БІЛІМ БЕРУ ӘДІСНАМАСЫНЫҢ ЗАМАНАУИ ПАРАДИГМАСЫ СЕКЦИЯ 1. СОВРЕМЕННАЯ ПАРАДИГМА МЕТОДОЛОГИИ ИНОЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ SECTION 1. THE MODERN PARADIGM OF THE METHODOLOGY OF FOREIGN LANGUAGE EDUCATION	
Авезова А.Ж. Ағылшын тілін тиімді оқытуда қолданатын ойын түрлері	41
Amutova L., Zhalgasova E. The modern paradigm of the methodology of foreign language education	44
Артықбаева А.Қ., Әшірәлі Г. Бастауыш сынып оқушыларын монологтық және диалогтік сөйлеуге үйретуде қолданылатын технологиялар	47
Ахмедиева А. Применение новейших технологий в обучении английскому языку как результат современного образовательного процесса	51
Bekturova M.B. The problems of integrating academic writing in the curriculum of Kazakhstani universities	55
Берсимбаева Ж. Қазіргі білім беру кеңістігінде ағылшын тілін үйрену барысында мультимодальды мәтінді қолдану	58
Duisenbay S.N. Analysis of socio cultural component in the EMC “English plus-9” Necessry for the students’ socio-cultural competency formation	60
Duisengaziyeva B. Modern methods of forming the legal competence of future legal specialists in the process of professional education	65
Жанақова Н.Т. Университет тарихындағы ұлт зиялыларының орны	68
Жетпісбай А. Ағылшын бейне материалдары арқылы білім алушылардың әлеуметтік – мәдени құзыреттілігін дамыту мәселесі	71
Исмайыл Б. Рөлдік технологиялар негізінде контекстік – коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру мәселесі	75
Қалдыбаева А., Шунайбекова К. "Лингвомәдени әдіснамаға негізделген шеттілдік білім беру парадигмасы, мәдениетаралық құзыреттілік	79
Қалмет А. Болашақ мамандардың кәсіби бағдарлы құзыреттілігін интернет технологияларын қолдану арқылы дамытудың маңыздылығы	82
Қаналиева А. Жоғары сынып оқушыларының академиялық ұтқырлығын дамытудың теориялық негіздері	85
Лесбек Г., Шунайбекова К. Шет тілінде орта деңгейде грамматиканы меңгерудегі тиімді әдіс-тәсілдері	89
Дильманова М.Т. Структурные особенности фразеологических единиц в китайском языке	94
Madibekova A. Sagimbayeva D. Strategic imperatives of the polyligual education in Kazakhstan	97
Нургалиева М.М., Утеуова А.Б. Перспективные направления интерактивных ресурсов в обучении иностранным языкам	100
Spataikyzy K. The effectiveness of research cases in the formation of cognitive competence of hign school students	103
Tuleshova K.T., Dzhusubaliyeva D.M., Alyimbaeva D.A. Classroomscreen com as digital educational tool for interactive online teaching	108
Нұрбайқызы Ұ. Шет тілінде лексиканы оқыту әдістемесі	111

СЕКЦИЯ 2. ШЕТТІЛДІК КӘСІБИ БІЛІМ БЕРУДІ ҚҰЗЫРЕТТІЛІК МОДЕЛЬДЕУ: ТӘЖІРИБЕ ЖӘНЕ ИННОВАЦИЯЛАР
СЕКЦИЯ 2. КОМПЕТЕНТНОСТНОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ИНОЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ: ОПЫТ И ИННОВАЦИИ
SECTION 2. COMPETENCE MODELING OF PROFESSIONAL FOREIGN LANGUAGE EDUCATION: EXPERIENCE AND INNOVATIONS

Аққожина Б.Қ., Камзина Ж.З. Қазақ тіліндегі жәндік атауларының лингвомәдениеттанымдық сипаты	115
Андирова В.Т., Алпысбай И.А. Мұғалімдердің тілдік қолдау көрсету дағдыларын дамыту	121
Zhaitapova A.A, Bakytzhan E.K. The usage of video technologies in formation of communicative competence of non linguistic university students	124
Бахтибаева А.Р. Жазбаша дискурс қарым-қатынастағы рөлі және ерекшеліктері	128
Болысбек Ш.Д. Жоғары сынып оқушыларының рефлексивті құзыреттілігін дамытудың маңызы	131
Дәркенбаева Ж.Қ. Фразеологизмдердегі ұлттық құндылықтардың көрінісі	135
Жансугурова К.Т. Біртұтас педагогикалық процессті ұйымдастыру жағдайында оқушы тұлғасын өзін-өзі жетілдіру ерекшеліктері	138
Zhumabekova G.B., Asan K.A. Importance of listening comprehension in foreign language education	143
Ескермес Н., Нассимуллина А. Тіл аспектісі ретінде фонетиканы мектепте оқыту ерекшеліктері	146
Касенова Ж.М. Методическая модель поэтапного овладения монологической формы профессионального ориентированного общения будущих учителей иностранного языка на материале Интернет-блога	149
Қалиева К.М. Жағдаяттық педагогикалық тапсырмалар болашақ мұғалімдердің кәсіби коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру құралы ретінде	153
Кармысова М.К. Лингвокультура как основа формирования иноязычных специалистов в свете обновлённой методологии иноязычного образования, проектов "Триединство языков" и "Интеллектуальная нация 2020"	158
Kaldymuratova G.N. The use of project technologies for the formation creative-research competence	160
Құрбонқулиева М.Е. Студенттердің танымдық құзыреттілігін қалыптастырудың маңызы	163
Makhsut S.R. Gender policy in the context of social transformation of Kazakhstani society	167
Нурмуханова Н., Шунайбекова К. Цифрлық білім беру ресурстарын шетел тілі сабағында қолданудың пайдасы мен зияны	170
Слямахметова М.Е. Жобалау технологиясы – оқушылардың мәдениетаралық коммуникативті құзыреттілігін қалыптастыру құралы	172
Telzhanova A.B. Development of oral communicative competence of students in a foreign language by means of digital recourses	175
Қожақанова А. С. Мәдениетаралық –коммуникативті құзіреттілікті қалыптастырудағы диалогтық қарым-қатынастың рөлі	179

СЕКЦИЯ 3. ЛИНГВОМӘДЕНИ ӘДІСНАМАҒА НЕГІЗДЕЛГЕН ШЕТТІЛДІК БІЛІМ БЕРУ ПАРАДИГМАСЫ
СЕКЦИЯ 3. ИНОЯЗЫЧНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ПАРАДИГМА НА ОСНОВЕ ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОЙ МЕТОДОЛОГИИ
SECTION 3. FOREIGN LANGUAGE-EDUCATIONAL PARADIGM BASED ON LINGUOCULTUROLOGICAL METHODOLOGY

Aruzhan Dauletkhan. The significance of negotiations political discourse	183
Ділдабек Ұ.Қ., Сеилова М.Б., Оналбай Б.Т. Современные инфокоммуникационные системы и технологии как составляющая иноязычного образования	186
Кенжебаева А.А. Мәдениетаралық қарым-қатынас және аударма проблемалары	190
Куркимбаева А.М. Қазақ тілді туристік блог-дискурста қолданылатын коммуникативтік стратегиялар мен тактикалар	193
Mazhit B.B. National and cultural specifics of the concept of “Family relationship” in Kazakh language	197
Kabyl R.N., Menilbayeva K. A. Developing learner’s leadership skills in the English language class at senior secondary school	200
Молдажан А.Е., Загидуллина А.А. Дж. Роулигтің «Гарри Поттер және пәлсапа тас» атты романындағы жалқы есімдердің лингвомәдениеттік сипаттамалары	203
Ragymbay E.E. Critical thinking in teaching English language for non English majoring university students	206
Turemuratova SH.N. Interactive teaching methods as a means of forming intercultural communicative competence of schoolchildren	209
Нышан Г.А. Шетел тілін оқыту барысында түпнұсқалық материалдарды қолданудың тиімділігі	212

СЕКЦИЯ 4. ҚАЗІРГІ ЖАҺАНДАНУ ЖАҒДАЙЫНДА КӨПТІЛДІ ЖОҒАРЫ МЕКТЕПТІҢ БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫН МОДЕЛЬДЕУ
СЕКЦИЯ 4. МОДЕЛИРОВАНИЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ ПОЛИЛИНГВАЛЬНОЙ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ
SECTION 4. MODELING OF THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF A MULTILINGUAL HIGHER SCHOOL IN THE MODERN CONDITIONS OF GLOBALIZATION

Бейсенова Д.М. «Рефлексифті компетенция» ұғымы және оның 9-сынып оқушыларын оқытудағы рөлісисенбаева	216
Михеева Е.С. Фактор мотивации в процессе непрерывного изучения английского языка	219
Таубай Д., Шамгонова Р. Шет тілін оқыту әдістемесінің басқа ғылымдармен байланысты шет тілін оқытудағы көрнекілік және аударма әдісі	222
Turgenbaeva M.M. The formation of ICC with the use of digital educational content	225

СЕКЦИЯ 5. ӨЗГЕРМЕЛІ ӘЛЕМДІК ТӘРТІП ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ҚАЗІРГІ ЗАМАННЫҢ ҚАУІПТЕРІ МЕН ҚАТЕРЛЕРІ
СЕКЦИЯ 5. ВЫЗОВЫ И УГРОЗЫ СОВРЕМЕННОГО МИРА В УСЛОВИЯХ ТРАНСФОРМИРУЮЩЕГОСЯ МИРОПОРЯДКА
SECTION 5. CHALLENGES AND THREATS OF THE MODERN WORLD IN THE CONDITIONS OF THE TRANSFORMING WORLD ORDER

Абдуллаева М.Д. Модернизация внешнеэкономической стратегии развития КНР в условиях глобализации	229
Досмұрат Н.Ж., Есеркепова Ж.О. АҚШ және Иран қатынасының шиеленісу мәселесі (XX ғ.соңы-XXI ғ. басы)	233
Карабекова А.М. Элементы Германской модели досудебного производства в уголовном процессе Республики Казахстан	237
Нурлыбаева А.С., Шаймординова З.Д. Возможности дополнительного образования по образовательной программе «6В03101 – Международные отношения» в целях повышений профессиональных компетенций	240
Сабырова К.Ж. Организационно-правовые основы деятельности правоохранительных органов Республики Казахстан по обеспечению возмещения экологического вреда	243
Сақбекова Ә. Қазақстанда «Трансұлттық» бірегейлік парадигмасының дамуындағы Шығыс елдерінің рөлі мен орны	246
Шаймарданова З.Д. Некторые тенденции развития международных отношений в условиях новой волны короновируса	249

СЕКЦИЯ 6. ҚАЗАҚСТАН ЖӘНЕ ШЫҒЫС ЕЛДЕРІ: 30 ЖЫЛДЫҚ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ НӘТИЖЕЛЕРІ
СЕКЦИЯ 6. КАЗАХСТАН И СТРАНЫ ВОСТОКА: РЕЗУЛЬТАТЫ 30 ЛЕТНЕГО СОТРУДНИЧЕСТВА
SECTION 6. KAZAKHSTAN AND COUNTRIES OF THE EAST: THE RESULTS OF 30 YEARS OF COOPERATION

Әтейбекова Н.Т. Қазақ және Иран мәдениеттерінде кездесетін ұқсас салт – дәстүр элементтері	253
Джельдыбаева Р.Б. Қытай тіліндегі жарнаманың тілдік сипаты	257
Жанаділ Н. Қытай және Қазақ тілдеріндегі қоғамдық қарым-қатынаста жиі қолданылатын қаратпа сөздердің ұқсастығы және айырмашылығы	260
Қалибекұлы Т. Қазақ және Қытай тілдеріндегі сөздердің байланысу тәсілдері	267
МауленА.Б. Қырғызстан мен Қазақстанның этнодемографиялық динамикасына салыстырмалы анализ	271
Мусатаева М. Влияние национальной культуры на экономическое развитие Южной Кореи: теоретический аспект	274
Омарова М.А. Қазақстан – Қытай ынтымақтастықтың жаңа көкжиектері	278
Меналов Ш. Қытайдағы ақша жүйесінің даму тарихы	282

СЕКЦИЯ 7. ШЕТЕЛ ФИЛОЛОГИЯСЫНЫҢ, ЛИНГВИСТИКАНЫҢ, АУДАРМАНЫҢ ИНТЕРПРЕТАЦИЯЛЫҚ ПЛАТФОРМАСЫ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАЦИЯ
СЕКЦИЯ 7. ИНТЕРПРЕТАЦИОННАЯ ПЛАТФОРМА ИНОСТРАННОЙ ФИЛОЛОГИИ, ЛИНВИСТИКИ, ПЕРЕВОДА, И МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ
SECTION 7. AN INTERPRETIVE PLATFORM FOR FOREIGN PHILOLOGY, LINGUISTICS, TRANSLATION AND INTERCULTURAL COMMUNICATION

Абайқызы А. Шетел тілі сабағында шетел мәдениетіне оқыту	287
Zh.K.Akbalayeva. Transference of lexical layers of the languge and cultural aspects of the original (on the basis of cinematography)	291
Tolymbekova A. Problems of translation of animated films from english into kazakh	294

Байдуллаева А.Б. Амраева Р.Ш., Тасырова Б.Е., Динасилова М.А. Жарнама мәтініндегі метафораның когнитивті табиғаты	297
Езмахунова А.Р. Понятие фразеологизма в китайской лингвистике	301
Ердашова А.Б. Основные понятия синтаксиса современного китайского языка	306
Жампейіс Қ.М. Особенности перевода текстов в сфере маркетинга в социальных сетях	308
Исмаилова Ф.Е. Мәдениетаралық қатысым аясындағы көркем аударма	312
Кулмамбетова Н. Б. Рзина Г. Ж. Орта мектеп деңгейінде мәдениетаралық құзыреттілікті дамыту	314
Мусагулова А.К. Семантическое своеобразие лексемы рынок в казахском и русском языках	317
Нам А.Л., Абзейт А.А. Обучение коммуникации	320
Нурпеисова Л.С. Сисембаева А.С. Лингвистические аспекты межкультурной коммуникации	324
Ossokina D., Murzalina B.K. Smith O. E-learning terminological system as a special cognitive-information structure	327
Райхан Б. Қытай тілі лексикасындағы көңіл - күйді білдіретін сөздерді мен одағай сөздерді қолданудағы гендерлік айырмашылықтар	330
Сайкенева Д.К. Миграционное сотрудничество казахстана и кнр: причины миграции этнических казахов по материалам научных исследований студентов кнр	333
Тулегенова Д. Э. Жоғары сынып оқушыларының аудармашылық дағдысын дамыту	337
СЕКЦИЯ 8. ЦИФРЛЫҚ ӘЛЕМДЕГІ БІЛІМ БЕРУДІ ӨЗГЕРТУ СЕКЦИЯ 8. ТРАНСФОРМАЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ В ЦИФРОВОМ МИРЕ SECTION 8. TRANSFORMING EDUCATION IN THE DIGITAL WORLD	
Абжанова Т. А., Абжанов Р.С. К вопросу об использовании принципа преемственности знаний на занятиях по русскому языку на 1 и 2 курсах специальности «журналистика»	341
Акишев.М.Ж., Жайтапова. А.А. «Массовые открытые онлайн курсы как эффективная платформа формирования цифровой компетенции у будущих учителей иностранного языка»	345
Арстанова А.Т., Баймолданова Д.К., Каламбаева Н.С. Жаһандық пандемия кезіндегі білім беру процесіндегі цифрлық трансформация	351
Ayaganova D. The use of Internet-resources in the formation of intercultural communicative competence in the English lesson	354
Базарова Д,. Раева К. Ағылшын тілі сабақтарында оқыту нәтижелерін бағалау және бақылау үшін интерактивті технологияларды қолдану	358
Балпанов Н.М., Дюсупова Р.А. Толеранттылық және мәдениетаралық коммуникация	361
Бердыгулова А.Д., Бердыгулова М.Д. Білім берудегі цифрлық технологиялар	364
Данабекова А. Б. Қашықтықтан оқыту жағдайындағы коммуникативті дағдыны жетілдіру	366
Zhunussova A.K., Janabekova F.K. Approaches and principles in formation of intercultural communicative competencies in online learning mode	369
Қалғанбаев Н.Ә., Көлжан И.О. Пандемия жағдайында туристік индустрияны дамыту факторы ретінде цифрлық ақпараттық технологияларды ендіру	373
Қарабаева З.М. Қазақстанда және әлемде цифрлық білім беруді дамыту	376
Кәрімов Д.Ж., Терликбаева Ж.С. «Мейрамхана ісі және мейманхана бизнесі» білім беру бағдарламасына заманауи көзқарас ерекшеліктері»	380
Кудабай А.А. Деловые коммуникации современности. поликультурный опыт для глобального бизнеса	383
Қазақбай Г.Б., Гіміш Е. Цифрлық бейнесабақтарды қашықтықтан оқытуда қолдану	388
Қазым Ұ. Интеграциялық сабақта clil әдісінің алатын орны	392
Мұханбетжанова А. Ағылшын тілі сабағында интернет ресурстарын қолдану	395
Nazarova K. Modernization of foreign language education in the context of digital transformation	397
Нурпеисова Л.С., Бейсенова Г.К., Турдабакиева Р.А. Цифровая экономика-новая мировая реальность	401
Нурпеисова Л.С. Цифровая трансформация образования как новая возможность развития традиционного образования	404
Айтбаева Г.Д., Ракымжанова С.С. Подготовка туристских кадров в контексте цифровизации экономики	411
Сарсенова Ғ. Болашақ мұғалімнің бақылау технологияларының инновациялық формаларын пайдалануы	414
Сманова А. Шет тілі сабақтарында сандық бейнеконтент қолданудың артықшылықтары	417
Takenova Zh.Ye. Concept of the “man-hero” in the anglo-saxon picture of the world	421
Талапова А.К. Шетел тілін оқытуда google сайтын құру және пайдаланудың ерекшеліктері	426
Киргизбаева Б.М., Төлеген.М.С. Цифрлық әлемдегі білім беруді өзгерту	429
Тулепбергенова А.А. Формирование иноязычной коммуникативной компетенции с использованием инстаграм блога	431

Uvaliyeva Sh.D., Tashkyn E. Journalism and the competence of a journalist in the digital age	434
Usserbayeva M.M. Critical thinking abilities development in online environment for teaching fl	437
СЕКЦИЯ 9. ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ҒАСЫРЫ: ЭКОНОМИКА МЕН ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚҰҚЫҚТЫҢ ҚАЗІРГІ ҮДЕРІСТЕРІ МЕН ӨЗЕКТІ ҮРДІСТЕРІ **СЕКЦИЯ 9. ВЕК ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА: СОВРЕМЕННЫЕ ПРОЦЕССЫ И АКТУАЛЬНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ЭКОНОМИКИ И МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА** **SECTION 9. THE AGE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE: MODERN PROCESSES AND CURRENT TRENDS IN ECONOMICS AND INTERNATIONAL LAW**	
Шоман. Э.С., Агибаева. С.Д. Проблема международного терроризма	442
Амоева Т.Ф. Пути совершенствования банковской системы в республике казахстан	445
Бимуратова А.А. Социальная ответственность коммерческих банков Республики Казахстан в свете требований государственной социально-экономической политики	448
Bulekbaeva R.U., Agibayeva S.D. Legal features of intercultural communication of the East and West	452
Мухамеджанов Э.Б., Байжомартова К.А. К вопросу поправки «против всех» в избирательном бюллетени	457
Муратова Р.А., Мынжанова Г.Т. Вопросы регионального планирования и управления в республике казахстан	461
Рахимгалиева Д.К. Франчайзингтік қатынастардың қазақстандағы дамуы мен жетілдіру жолдары	465
Сакбайкызы А., Жугралина Б.М., Каленова Б.Н. Актуальные вопросы валютной интеграции евразийского экономического союза	467
Сейтбаткалова А.С., Таменова С.С., Шалгинбаева С.Х. Сравнительный анализ современного состояния смарт образование в вузах: нархоз, туран и КазУМОиМЯ	471
Suleyimanova A., Abikenova D. Foreign language educational paradigm based on linguocultural methodology	475
Уайсова А., Усубалиева С.Д. Особенности организации сакрального туризма в зарубежных странах	478

ПЛЕНАРЛЫҚ МӘЖІЛІС
ПЛЕНАРНОЕ ЗАСЕДАНИЕ
PLENARY SESSION

УДК 921

Искалиев Д.М.,
э.ғ.д., профессор,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ,
Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері
Алматы, Қазақстан

ҚАЗАҚСТАННЫҢ БІРЕГЕЙ ОҚУ ОРДАСЫ – АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖӘНЕ ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІНЕ – 80 ЖЫЛ

Түйін: Мақала Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ 80 жылдық мерей тойына арналған. 80 жылдық тарихы бар университеттің өткені мен бүгінін айту арқылы дәлелдеген. Университеттің көптеген халықаралық ғылыми және білім бағдарламаларының белсенді серіктестігі туралы, барлық базалық мамандықтар бойынша Мемлекеттік нұсқау және халықаралық талаптарға сай кәсіптік-салалық оқу кешендерін ағылшын тілінде шығару таяу уақыттың міндеттері туралы айтылады.
Тірек сөздер: Ұлы Отан соғысы, тарих, университет, Халықаралық стандарт, жетекшілік.

Iskaliev M.D.,
Doctor of Economics, Professor,
KazUIR & WL named after Abylai Khan,
Honored Worker of Kazakhstan
Almaty, Kazakhstan

KAZAKHSTAN UNIVERSITY OF UNIVERSITY - KAZAKH UNIVERSITY OF INTERNATIONAL RELATIONS AND WORLD LANGUAGES NAMED AFTER ABYLAI KHAN - 80 YEARS

Abstract. Мақала Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ 80 жылдық мерей тойына арналған. 80 жылдық тарихы бар университеттің өткені мен бүгінін айту арқылы дәлелдеген. Университеттің көптеген халықаралық ғылыми және білім бағдарламаларының белсенді серіктестігі туралы, барлық базалық мамандықтар бойынша Мемлекеттік нұсқау және халықаралық талаптарға сай кәсіптік-салалық оқу кешендерін ағылшын тілінде шығару таяу уақыттың міндеттері туралы айтылады.
Key words: Great Patriotic War, history, university, international standard, leadership.

Бүгінде Ұлы дала кеңістігінде тәуелсіз Қазақстан әлем танитын керегесі кең, өзгелермен терезітең өркениетті ел дәрежесіне жетті. Мұның айқын көрінісі - үстіміздегі 2021 жылы тәуелсіздікке 30 жыл, ал, Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университетінің шаңырақ көтергеніне 80 жылдан толып отыр.

Тарих үшін 80 жыл көп болмағанмен оқу ордасының қалыптасып дамуы, Республиканың білім беру жүйесіндегі алатын орны мен атқарған қызметтер ауқымы тұрғысынан аз уақыт емес.Бұл жылдарда бүкіл әлем кеңістігінде, елімізде ғасырларға татырлық іргелі өзгерістер орын алды. Біздің университетіміз де өзгерді.

80 жылдық тарихы бар біздің университетіміздің өткені мен бүгінін айту арқылы да дәлелдеген жөн болар. 1940 жылы 9 қыркүйекте елімізде 12 шетел тілдері институтын ашу туралы СССР Халық Комиссарлар Советінің қаулысы жарық көрді, оның ішінде Алматы педагогикалық шет ел тілдері институты да бар еді.

Алайда осы қаулының іске асырылуы 1941 жылдың үлесіне тиді. Сөйтіп, бір жылдан соң 1941 жылдың қыркүйек айынан институтқа студенттер қабылданып, оның алғашқы саны 132 еді, оның тоғызы қазақ қызы болды. Оқу процесін ұйымдастыру неміс және ағылшын тілі кафедраларына жүктелді. Онда 21 оқытушы қызмет атқарды. Олардың ішінде Мәскеудің мемлекеттік педагогикалық

шетел тілдері институтының түлектері болды. Институттың материалдық базасы өте шағын оқу корпусы-бұрынғы кітапхана техникумының ғимараты еді. Институттың қалыптасуы Ұлы Отан соғысы жылдарындағы қиын кезеңдермен тұстас болды. Институт ұжымы ел басына түскен қиындықтарды түсіне, бөлісе білді. Шама- шарқыларына қарай алғашқы емтихан сессиясын толық үлгеріммен аяқтап, оқудан тыс уақытта институт көркемөнерпаздары әскери дивизияларда концерт қойып, әскери госпиталда жараланғандар жанында кезекшілік етіп, ауылшаруашылығы жұмыстарына қатысып, қолдарынан келгенінше өз үлестерін қосты.

Ұлы Отан соғысының қиын кезеңінде де студенттер қатары өсіп, 1945/46 оқу жылында 292-ге жетті, 1945 жылы институтты алғащқы 89 жас маман бітіріп, өмірге қызу араласып кетті. Олардың ішінде М.М. Әшірбекова, А.А. Берман, Ж Таттыбаева, Н.А. Фрязинова, К.Т. Жусіпова, А.А. Исенгелдина, В.В. Бажановалар, Ж.К. Куанышбаева институтта 30-40 жылдан аса ұстаздық өтіп, бүгінімізге жол салғандарын әрдайым мақтаныш етеміз.

Бұлардан кейін институтты үздік бітірген бір дүркін түлектер Д.В. Комарев, Н.М. Құрманбаев, А.П. Комаров, П.Г. Козловтар ғылым докторы, профессор, кафедра меңгерушісі, декан, проректорлық дәрежеге жеткен институт ұстаздарының алтын қорын құраған ғалымдар болатын.

Университетіміздің тарихында оның қалыптасуы мен дамуына, 70-80 жылдарда ағылшын факультетіңің деканы ф.ғ.қ., Молдажаров Ж.М., неміс факультетінің деканы ф.ғ.к., доц. Молдатаев Е.А., француз факультетіңің деканы доцент Айтжанов Т.Б., кафедра меңгерушілері Арынова М.Г., Әбдіғалиев С.А. белгілі дәрежеде үлес қосты.

Абылай хан атындағы Қазақ Халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті – Орталық Азия аймағындағы бірегей, республикадағы жалғыз оқу орны. Бүгінде университетте 30 жуық кафедра, 500-ге жуық оқытушы, оның ішінде 25 академик, 58 ғылым докторы, профессорлары, 165 ғылым кандидаты, 32 доктор Phd қызмет істеуде. Қазақтың бас ақыны,Ұлы ағартушы Абай өзінің оныншы қара сөзінде «ғылымсыз оқыған намаз, тұтқан ораза, қылған қажылық ешбір ғибадат орнына бармайды» деп уағыздауын тағы бір еске түсірейікші.

Ал, ғылымның негізі терең білімде жатыр. Өркениетті елдің рухани негізі – оқу-ағарту, білім, тәлім-тәрбие қалайтыны ақиқат.

Абылай хан атындағы Қазақ Халықаралық Қатынастар және Әлем Тілдері Университеті (Абылай хана атындағы ҚазХҚжӘТУ) – республикадағы әлемнің 14 тілінде жоғары кәсіби білім беретін жалғыз университет және гуманитарлы халықаралық бағытта мамандар даярлайтын ірі оқу-ғылыми кешені болып саналады. Отандық білімнің көп деңгейлі үздіксіз сабақтастық жүйесі университетте бакалавриат (17), магистратура (14), PhD-докторантура (4), білім беру бағдарламалары арқылы ұсынылған. Ғылыми-зерттеу орталықтары, кәсіптік білім беру ғылыми зерттеу институты олар үшін база ретінде қызмет етеді . Орта кәсіптік білім беру жүйесі 4 колледж арқылы жүзеге асырылуда.

Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ келесі 12 Халықаралық Қауымдастықтың мүшесі болып табылады: Университеттердің Халықаралық Қауымдастығы, Еуразия Пасифик Юнитет, Туризм жене бос уақытты ұйымдастырыу Қауымдастығы, Меймандық және Туризмді зерделеу Дүниежүзілік Қауымдастығы, Еуропадағы Қонақүй Бизнесінің Жетекші мектептер Қауымдастығы, Франкофондық университеттердің Халықаралық Қауымдастығы, Мәскеудің мемлекеттік халықаралық қатынастар институты, «Халықаралық қатынастар» қоры, Халықаралық Жоғарғы Мектеп Ғылым Академиясы, ТМД мемлекет - қатысушыларының тілдері және мәдениеті бойынша базалық ұйым, Еуропалық тілдер бойынша Қеңес, ШЫҰ ел мүшелерінің Гуманитарлық Университеттерінің Консорциумы, ЕврАЗЭБ-тің Лингвистикалық Университеттер Консорциумы.

Университет 49 білім мекемелері, халықаралық ұйымдар мен елшіліктермен серіктестік бірлесіп бакалавриат, магистратура, докторантура бағдарламаларын дамыту жолында. Университет келісім негізінде АҚШ, Франция, Ұлыбритания, Швейцария, Австрия, Бельгия, Болгария, Нидерланды, Чехия Республикасы, Испания, Италия, Словакия, Польша, Жапония, Корея, Қытай, Тұркия, Мысыр, Латвия, Малайзия елдерінің серіктестерімен, сондай-ақ ТМД (Ресей, Армения, Қырғызстан, Өзбекістан) зерттеу институттарымен тұрақты байланыс орнатты.

Университет көптеген халықаралық ғылыми және білім бағдарламаларының белсенді серіктестігі. Түрлі құрылымдық бөлімшілер «Еуропалық одақтың» бағалау модельдерін ҚазХҚжӘТУ функциялары мен процесстерін ауыстыру (ЕО- ҚазХҚжӘТУ). Консорциум мүшелері: Италия, Франция, Ресей, Қазақстан, Словакия, (Казтур 10028-95), «Жібек жолы» (Испания, Нидерланды, Қазақстан), «Әлеуметтік білім» (Ұлыбритания, Бельгия) және тағы басқа біріккен Еуропа жобаларын жүзеге асыруда, проекты Erasmus+ EDUQAS “Внедрение системы обеспечения качества образования посредством сотрудничества Университет-Бизнес-Государство в ВУЗах”; **Tempus (2011-2015)**

«STUdents self-governance & Democratic Involvement in Kazakhstan» **STUDIK; Tempus (2011-2015)** «Documentation for Quality Assurance of Study Programmes» **DOQUP.**

Университетіміз Хайнаньский тропический морской университет, Уханьский университет, Юго-Западный университет (Чунцин), Академия туризма в Анталии, Университет Ланьчжоу бірлескен диплом, 2+2 бағдарламалар, жұмыс үстінде.

Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ-де шетел елшіліктерінің қолдауымен құрылған 14 Мәдени ресурстық орталықтар бар, олар Қазақстан мен Орта Азиядағы шетел тілдерін оқытудың ғылыми негізделген әдістемелік орталығына айналып отыр. Университетте оқу-әдістемелік бірлестік (ОӘБ) желісі бойынша Қазақстанның 100 жоғары оқу орындарымен екіжақты байланыс орнатылған, аймақтың 35 жоғарғы оқу орны осы ОӘБ Кеңесінің мүшелері болып табылады.

Ал, қазір университетімізде алты оқу корпусы, үш жатақхана үйі, асханалар,бір миллионнан астам кітап қорына ие кітапханасы бар, Қапшағай көлінің жағасында тыныңу орны, жаңадан тұрғызылған спорт залы, гуманитарлық оқу залдары, техникалық әдістеме, компьютор сыныптары бар. Яғни оқуға қажетті материалдық, техникалық және оқу-әдістемелік базалары жеткілікті. Саяси және рухани шыңдалуға бағытталған бірнеше клубтар қызмет атқаруда. Бүгінде университетте шетел филологиясы: екі шетел тілі, аймақтану, филология профилі бойынша, аудармашылар, халықаралық туризм, халықаралық саяси және экономикалық қатынастар, халықаралық құқық және журналистика, коммерция және жарнама бойынша мамандықтар дайындау, университет құрамында мамандарды қайта дайындау институты, лингвистикалық және халықаралық туризм, лицей-колледждері, дистанционды оқыту лабораториясы, кандидаттық және докторлық диссертация қорғау кеңестері (2010 ж.дейін), американ-ағылшын, жапония, оңтүстік корея, үнді тіл орталықтары ашылып, студенттеріміз бен аспирант,магистрлерімізге, оқытушылар қауымына қызмет етуде. Университетімізде бұрынғы еуропалық-ағылшын, неміс, француз тілдерімен қоса түрік, жапон, парсы, үнді, қытай, араб, испан, корей тілдері де тереңнен оқытылуда. Осыған орай университетіміз халықаралық университеттер ассоциациясына толыққанды мүшелікке еніп, халықаралық байланысы да кең қанат жаюда. Қазір біздің оқытушылар мен студенттер қауымы АҚШ, Ұлыбритания, Франция, ФРГ, Австрия, Бельгия, Испания, Түркия, Жапония, Оңтүстік Корея, Қытай, Үнді, Пакистан, Египет университеттерімен тәжірибе алмасу жақсы дәстүрге айналып, ол тұрақты, сипатқа ие болып отыр.

Сол сияқты университетімізде Қытайдың, Жапонияның, Түркияның, Оңтүістік Кореяның, Үндістанның, Тәжікстанның т.б. жастары білім алуда. Міне осының бәрі тәуелсіздік жылдардың жемісі.

Университетіміз соңғы жылдары нарық қыспағынан жол тауып, соны қадам жасап, акционерлік қоғам мәртебесін алып, жан-жақты жаңарып келеді. Осы мақсатпен соңғы жылдары ашылған «Менеджмент және халықаралық коммуникация факультеті», «Экономика және құқық» факультетінің түлектері еңбек нарығында танымал болып үлгерді.

Нарық ықпалы өмірдің барлық жағына да қатысты. Өйткені оның негізгі қозғаушы күші бәсеке.

Ал, бәсекеге төтеп бере алғандар өмірден өз орындарын алуда. Біздің университетімізде осы білім жүйесіндегі бәсекеде өз орынын сақтайды деген үлкен үміттеміз. Оған жоғарыда оқу базаларын нығайту бағытындағы нақтылы шаралар жүйелі-оқу бағдарламалары дәлел бола алады.

Академик С.С. Құнанбаеваның жаңа оқулығы «Conceptually-grounded cognitive-lingual basics of forming a multilingual» ағылшын тілінде Лондонда басылымға ие болды. С. Құнанбаеваның бұл оқулығы Оксфорд және Кембридж кітапханаларының қорына енді.

Салима Сағықызының тікелей қатысуымен ТЕМПУС КазТУР, Жібек Жолы халықаралық туризм бойынша және қонақ үй менеджменті магистрлік бағдарламасын қашықтықтан оқыту әдісін іс-жүзіне асыруда.

Профессор С.С. Құнанбаева жетекшілік ететін ғылыми мектеп шет тілінде білім берудің халықаралық талаптарына бейімделген ұлттық жүйесін қалыптастыру методикасының негізін қалады, ол болса шет тілін оқытудың жалпы еуропалық стандарттарымен үндестігін тауып, алыс-жақын шет елдерге танымал болды.

Бүгінде Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті шет тілі мамандарын дайындау бойынша Республикада бірінші орын, ал гуманитарлық және экономикалық маманданған Қазақстан университеттері арасында үшінші орын және ҚР-да жетекші жоғары оқу орындарының арасында алғашқы ондыққа ие болып отыр.

Халықаралық стандартқа сай шетелдік білім берудің озық технологиясын игеріп, көпсалалы көпдәрежелі мамандар даярлаудағы жетістіктері үшін университет 2002 ж. Австриялық құрметті крест белгісімен, 2004 ж. Халықаралық сапа мен Маркетинг академиясының «Еуропалық Сапа» алтын медалімен, 2005 ж. Еуропа ықпалдастығына қосқан үлесі үшін «Біріккен Еуропа» құрмет медалымен,

2007 ж. Жастарды интеллектуалдық дамытуға қосқан үлесі үшін «Сократ» Халықаралық атағын жеңіп алды.

Университеттің көп жылғы ғылыми-әдістемелік тәжірибесін негізге ала отырып, 2008 жылдан ҚР Білім және ғылым министрлігі қаржыландыратын леспе аударма бағдарламасын дамытуға арналған институт болып жарияланды.

Алматы шет елдер педагогикалық институтының бір ерекшелігі 70 жылдарға дейін ұлт кадрлері, оның ішінде ғылыми атақ-дәрежесі бар мамандар саусақпен санарлықтай ғана болды. Үлттық мәні бар осы проблеманы шешу мақсатында сол жылдарда институтты үздік бітірген түлектерін ҚСРО-ның орталық қалаларына жолдамамен аспирантураға жіберу арқылы реттеу қолға алып, ол өз нәтижесін бере бастады. Оған қоса институттың өз ішінде де аспирантурасы ашылып, ғылыми дәрежелі кадрлердің ұлғаюына үлкен ықпал етті. Шет елдері институтының университет атанып оның оқу-әдіснамалық, ғылыми-методикалық потенциалын көтеріп халықаралық дәрежеде танымал болуына олардың орындары ерекше. Атап айтқанда Ә.Қ.Ахметов -Ұлыбританияда, М.К.Исаев – Үнді елінде, Қ.Омаров – АҚШ-та, Н.Оңжанов - ФРГде, А. Құсанова – Бельгияда, М.Жарбусинова, Х. Даирова – БҰҰ-ның жанындағы өкілеттілік қызметін атқарды. Ал басқада елшіліктер мен халықаралық саясы-экономикалық ұйымдары мен бизнес құрылымындарында, министрлік пен ведомстволарда білім-ғылым саласында, жауапты қызмет атқарып жатқан түлектер еліміздің, университетіміздің мақтанышы.

Бүгінде университет ректорының оқу ісі жөніндегі проректорынан бастап (проф.А.Т.Чакликова) кезінде осындай жумысты атқарған (проф. М.Р.Сабитова, проф. С.Исабеков, проф. Қ.Рысалды, профессор М.К. Қармысова, М. Әбілғалиева, проф. Т.Есимханов, проф. Н.Сарсембаева, проф. К. Дүйсекова, факультет деканлары мен кафедра меңгерушілері проф. Т.Аяпова, доцент Б. Жұмағулова, университет проф. Д.Тұяқаева, профессор С. Булатова, доц. Г.Давлетова, доц. Б.Шпекбаева, ғылым кандидаты Д. Құсаинова, ғылым докторы Ф. Исмаилова, А. Загидуллина) осы институт түлектері. Олардың ұзақ жылдар университеттің қалыптасуы мен дамуына қосқан игі істері арқылы университетіміздің кешегісі мен бүгінгісін айқындап, болашаққа сенім артуға болады.

Білім, тәлім-тәрбие беруде, кәсіптік даярлық пен әлеуметтік саланы дамытуда, студент жастардың ой-өрісі, дүние-таным көзқарасын тереңдетуде қоғамдық және педагогика ғылымдарының рөлі ерекше екені белгілі.

Бұл салада қарымды еңбек ете отырып Ә.Қанапин бастаған профессорлар – С.Кенжебаев, Т.Сабиров, К.Оспанов, З. Әбілова, И.Ф. Назаров, Е.Л. Виленский, А. Мұхтаров университет тарихында үлкен із қалдырды. Бүгінгі университет профессорлары М.Дюсенов, М.Исқалиев, С.Бөлекбаев, Д.Раев, ал филология ғылым саласында С.К. Ахметова, В. Махпиров, А. Ислам, Р.Т. Икрамова, Т.Д. Кузнецова, А.М. Иванова, А.Қ. Артықбаева, У.Т. Таникина, Б. Қалиев, университтетің ғылыми мәртебесін көтеруге белсенділік танытып үлес қосып келе жатқан ардагер ұстаздарда университеттің алтын кітабына еніп отыр.

Университеттің алғы міндеттерінің бірегейлі оның бәсекеге қабілеттілігін халықаралық және ұлттық аккредитивтік талаптарға сәйкестігін қамтамасыз ету. Осы мақсатпен қазіргі ғылыми, кәсіптік білім кластерлік басқарудың біртұтас тұғырнамасын интегративті модульдық – біліктілік білім бағдарламасы жүйесін қалыптастыру жүзеге асырылуда. Мамандарды жұмыс берушілердің тапсырыстарына сай сапалы қажеттілік тұрғысынан даярлау, сөйтіп келісім шарт негізінде болашақта жұмысқа орналастыру проблемасын шешуге ықпал ететін болады. Ғылым-білім процестерін оперативті басқару, ұйымдастыру және бақылауды жүзеге асыруда біртұтас ақпараттық-цифрлық менеджментті енгізуге аса мән берілетін болады. Университет оқытушыларының мамандық дәрежесінің сапасын жақсарту, олардың кәсіптік дәрежесін көтеру мақсатымен – мақсатты білім бағдарламаларының көп қырлылығына назар аударылуда. Бұл болса шетелдік және ішкі бағдарлама жүйесі арқылы асырылатын болады.

Университеттің инновациялық-білім технологиясы мен өнімдерінің өзіндік орталығын құру жобалауда коммуникация орталығы, аударма қызмет орталығы, салалық бизнес бойынша SMART-Education, хұқылық, халықаралық корпоративтік және туристік сервис орталықтары студенттердің бастамаларымен мамандық кафедралары мен факультеттер жетекшілігімен оларды стартаптар мен қолданбалы жобалармен қамтамасыз ету жумыстары қарқынды жүріп жатыр.

Университет жастар саясатын берік ұстана отырып оларға кәсіптік білім берумен қатар, олардың тәрбиесіне, салауатты өмір сүріп спортпен шұғылдануларына қажетті жағдайлар қаланған. Ұзақ жылдардан бері СССР халық артисі А.Молодовтың жетекшілігімен студенттер хоры халықаралық байқаулардың жеңімпазы атанды. «Мир через культуру» бағдарламасы жүзеге асырылуда, «Ақжелең» халық аспаптар оркестрі, «Ритмы Мира» би студиясы, «Парасат» поэзиялық клубы тұрақты жұмыс

жасайды. Яғни студент-жастардың сабақтан тыс уақытында өзара пікір алмасып мәдени-рухани дәрежесін көтеріп білім-біліктіліктерін жетілдіріп тәжірибе алмасып, өзара қарым қатынастарын нығайтуға зор мүмкіндіктер бар (әр факультетте мүдделер бойынша клубтар ұйымдастырылған).

Университет өз ерекшелігін ескере отырып, барлық базалық мамандықтар бойынша Мемлекеттік нұсқау және халықаралық талаптарға сай кәсіптік-салалық оқу кешендерін ағылшын тілінде шығару таяу уақыттың міндеттері болып табылады.

Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университетінің болашақтағы мақсаты халықаралық деңгейдегі білім-ғылым ордасына айналып, үздік жоғары орындарының жаһандық QS рейтингісіне ену.

Университет шет тілдерін үйрету арқылы «әлемді ашудың», танудың жоғары миссиясын орындау жолында және Қазақстан Республикасындағы парасаттық қауымдастықтың танымал көшбасшысының бірі ретінде халықаралық сала мамандарын даярлау барысында болашақта да өзіннің бар күш-жігерін жұмылдыратын болады.

ӘДЕБИЕТ

[1] Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана. 1 сентября 2020 г. https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-1-sentyabrya-2020-g

[2] Закон РК Об образовании (с изменениями и дополнениями по состоянию на 28.08.2021 г.https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30118747#pos=3;-106

[3] Стратегия «Казахстан-2050» https://www.akorda.kz/ru/official documents/strategies_and_programs

[4] Кунанбаева С.С. Стратегические ориентиры высшего иноязычного образования. Монография. Алматы: Изд.Полилингва, 2015

[5] Стратегия развития КазУМОиМЯ на 2020-2025 гг.

УДК 70
ББК 81-42

Ахатова Б.А.,
д.ф.н., профессор,
Казахский университет
международных отношений и
мировых языков им. Абылай хана

ДИСКУРСИВНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ИМИДЖА УНИВЕРСИТЕТА

Аннотация: Статья посвящена анализу дискурсивных характеристик имиджа университета. Автор анализирует особенности формирования имиджа учебного заведения в дискурсивном пространстве при помощи медиа ресурса организации, его воздействия на внешнюю и внутреннюю целевые аудитории. Университетский сайт рассматривается как уникальный коммуникационный канал, обладающий огромным коммуникативным потенциалом информационного продвижения. Автор обращается к коммуникативным стратегиям и тактикам, отражающим имиджевую политику КазУМОиМЯ им. Абылай хана.

Ключевые слова: Дискурс, имидж, коммуникативный потенциал, университетский сайт, коммуникативные стратегии и тактики

Ахатова Б.А.,
ф. ғ. д., профессор,
Абылай хан атындағы қазақ
халықаралық қатынастар және
әлем тілдер университеті

УНИВЕРСИТЕТ ИМИДЖІНІҢ ДИСКУРСИВТІ СИПАТТАМАЛАРЫ

Түйін: Мақала университет имиджінің дискурсивті сипаттамаларын талдауға арналған. Автор дискурс кеңістігінде білім беру мекемесінің имиджін қалыптастырудың ерекшеліктерін, оның сыртқы және ішкі мақсатты аудиторияға әсерін ұйымның медиа ресурстарын пайдалана отырып талдайды.

Университеттің веб -сайты ақпаратты таратудың үлкен коммуникативтік әлеуеті бар бірегей байланыс арнасы болып саналады. Автор Абылай хан университетінің имидждік саясатын көрсететін коммуникация стратегиясы мен тактикасына жүгінеді.

Тірек сөздер: Дискурс, имидж, коммуникативтік потенциал, университеттің веб - сайты, қарым - қатынас стратегиясы мен тактикасы

Коммуникация представляет собой «непрерывный имманентный процесс» (У. Сарцинелли). В основе же дискурса лежит определенная коммуникативная ситуация, в этом важное отличие дискурса от коммуникации: дискурс является частью процесса коммуникации. Дискурс содержит не только тексты, но и охватывает коллективную практическую деятельность людей, процессы межличностного общения, детерминируется экстралингвистическими факторами и идеей социальной ориентированности, в нем учитывается множество параметров: социальный контекст, символический ряд, т.е. вербальные и невербальные составляющие. Понимание дискурса может быть выражено формулой: ДИСКУРС = ТЕКСТ + ВНЕШНЯЯ СИТУАЦИЯ (предмет общения) + КОММУНИКАТИВНАЯ СИТУАЦИЯ (этнические, культурные, социальные, психологические особенности). [1, с.15].

Эти дискурсивные признаки прослеживаются в имидже любого объекта. Имидж - универсальная категория, целенаправленно формируемый устойчивый образ, связанный с общественным мнением, поэтому определяющим фактором имиджа всегда выступает его социальная составляющая. Имидж – это общее представление (состоящее из набора убеждений и ощущений), которое складывается у людей от объекта в целом.

Имидж стал неотъемлемой частью любой организации, направляющей свои действия на формирование благоприятного образа [2].

В современном мире представления людей о мире и происходящих процессах в основном создаются средствами массовой коммуникации, в связи с этим имидж стал играть гораздо более важную роль, чем прежде. При этом надо помнить, что имидж целенаправленно формируется за счет опосредованного воздействия через медиа и организацией различного рода специальных мероприятий. Имидж, репутация и бренд являются нематериальными активами объекта, которым может быть как отдельный человек, так и организация или страна.

К числу важных для имиджа аспектов относятся как внешние, так и внутренние целевые аудитории. В результате имидж представляет собой конгломерат его относительно устойчивых образов в сознаниях целевых аудиторий.

Формирование имиджа университета, представляя собой комплексное информационно-коммуникативное воздействие, включает работу со СМИ, организацию PR- и рекламных кампаний, а также создание эмоционально-насыщенных мероприятий. Связи с общественностью в данном процессе направлены на формирование положительного отношения к организации, т.е. имидж должен:

- планироваться, чтобы производить определенное впечатление;
- вызывать доверие целевых аудиторий, чтобы быть эффективным;
- отвечать интересам целевых аудиторий, т.е. моментально характеризовать организацию, выделяя один или несколько особенных для нее признаков;
- легко запоминаться, т.е. не быть сложным;

В работе с внутренней аудиторией важно учитывать, что она чрезвычайно чувствительна к восприятию образа университета, поскольку являются частью организации, и, следовательно, интересуются ее имиджем и репутацией.

На имидж университета оказывают влияние различные факторы такие, как кадровый состав (профессорско-преподавательский коллектив, сотрудники), территориальная расположенность, история становления, спектр и качество предоставляемых образовательных услуг, студенческая удовлетворенность качеством обучения, степень трудоустройства выпускников, ассоциация выпускников, СМИ, сайт университета [3].

Остановимся более подробно на влиянии на имидж университета его сайта. Благодаря широкому распространению глобальной сети Интернет и развитию современных технологий, казахстанские университеты могут позиционировать и продвигать себя на *глобальном рынке образовательных* услуг посредством создания своих собственных сайтов. Роль университетских сайтов в развитии организационной коммуникации и отражении имиджа университета, как для внутренней, так и для внешней аудитории очень велика в условиях жесткой конкурентной борьбы *на рынке образовательных услуг.*

Рост конкуренции на рынке образовательных услуг, изменение механизмов финансирования вузов, институциональные трансформации привели к тому, что вузы стали подстраиваться не только под запросы абитуриентов, но и под требования рынка труда [1, с. 113]. Осознание необходимости отвечать на вызовы образовательного рынка заставляют образовательные учреждения обращаться к тем контент-технологиям, которые дают им дополнительный ресурс продвижения. Одной из таких контент - технологий является создание сайта, обеспечивающего коммуникацию с целевыми аудиториями.

Университетский сайт – это уникальный коммуникационный канал, обладающий огромным коммуникативным потенциалом информационного продвижения. Он является источником информации об образовательном учреждении, формирует его имидж. Цель создания сайта заключается в обеспечении коммуникативного диалога, оказании воздействия на потенциального клиента, стимулируя его к приобретению образовательного продукта. Сайт должен быть доступен и привязан к аккаунтам университета в социальных сетях с целью более эффективного продвижения в целевых аудиториях и обеспечения оперативной обратной связи с ними. Сайт является составной частью визуального имиджа университета и, соответственно, внешнего имиджа.

Сайт с точки зрения деятельности PR рассматривается как набор информационных блоков и инструментов для взаимодействия с сегментами целевой аудитории: абитуриентами, студентами, преподавателями, партнерами, стейкхолдерами.

Анализ коммуникативного потенциала казахстанских университетов был проведен группой исследователей в составе профессора Б.А. Ахатовой, докторанта (ныне PhD) Г.Б. Норузовой и практика К.В. Павленко в 2016 году [4].

Были проанализированы 27 сайтов университетов из разных регионов Казахстана, в том числе и сайт Казахского университета международных отношений и мировых языков им. Абылай хана. Авторами было предложено понятие *коммуникативный потенциал сайта*. Дело в том, что коммуникация любого вида предполагает, в отличие от информации, не только передачу информации, но еще и ответную реакцию, ориентированную на достижение результата. Поэтому при формировании имиджа следует иметь в виду, что функция воздействия на аудиторию принадлежит не информации, а коммуникации. Под коммуникативным потенциалом понимается весь спектр коммуникативных возможностей, которыми обладает тот или иной университетский сайт в разрезе объективных обстоятельств (сведения об университете, владельце сайта, включая миссию, стратегию, достоверность, точность, полнота информации и ее представление, свойства и особенности целевых аудиторий, возможности и варианты обратной связи, ресурсные возможности, включающие в себя доступ к сайту, быстроту загрузки, удобство навигации, наличие других версий сайта). Иными словами, 100-процентное использование коммуникативного потенциала сайта обозначает максимальную результативность коммуникативных практик на сайте университета в условиях перечисленных объективных обстоятельств.

Коммуникативный потенциал **университетских сайтов** зависит, безусловно, не только от профессионализма специалиста и его творческого потенциала, но и от способности «вписаться» в условия жесткой конкурентной борьбы, которой отличается рынок современных образовательных услуг.

Авторы исследования в процессе анализа последовательно оценили уровень содержания и качество донесения информации с возможностью обратной связи. В рамках методики экспресс-анализа коммуникативного потенциала университетских сайтов были рассмотрены сайты по следующим параметрам (по десятибалльной шкале):

1. **Доступ к сайту** (быстрота загрузки, наличие других версий сайта).
2. **Структура** (меню, рубрикатор, навигация, баланс тем, отражающих позиционирование университета в информационном пространстве).
3. **Внешний вид и юзабилити** ((удобству, эргономика и функциональность использования web-ресурса, дизайн, верстка, презентабельность, акцентирование, визуализация).
4. **Качество содержания** (сведения об университете, включая миссию, стратегию. Достоверность, точность, полнота информации и ее представление с учетом свойств и особенностей целевых аудиторий. Логика, стилистика, грамотность).
5. **Система ключевых сообщений** (структура основных посланий университета, качество их трансляции, баланс, уровень аргументированности, соответствие информационной политики вуза и его позиционирования, понимание того, что сайт является основной точкой получения информации об университете для различных целевых аудиторий).

6. **Уровень интерактивных технологий, формы и методы получения обратной связи** (наличие интерактивных возможностей, присутствие в социальных сетях, наличие мобильных версий сайта и их интерактивность, уровень влияния обратной связи на сайт университета).

Данная система параметров, положенная в основу метода экспресс-оценки университетских сайтов дает возможность осуществить сбалансированный подход к каждому рассматриваемому сайту университета.

Из шести перечисленных параметров два характеризуют содержание сайта (2-структура и 4-качество содержания). Они подробно рассматриваются в ходе информационного аудита.

Два параметра характеризуют особенности сайта университета, согласно требованиям, предъявляемым к web-сайтам (1- доступ к сайту и 3– внешний вид и юзабилити).

И наконец, еще два - коммуникативные особенности (6 – уровень интерактивных технологий и 5 - система ключевых сообщений). Эти параметры подробно анализируются в ходе коммуникативного аудита [4].

Необходимо отметить, что за 5 лет, прошедших после вышеназванного исследования, уровень коммуникативного потенциала почти всех университетов увеличился.

Казахский университет международных отношений и мировых языков им. Абылай хана (КазУМОиМЯ) отмечает в этом году свое 80-летие. КазУМОиМЯ - один самых известных учебных заведений Казахстана с богатой историей, славными традициями и отличной репутацией. Выпускниками вуза являются многие известные государственные, общественные деятели, представители делового и культурного сообщества страны. Выпускников университета можно встретить в разных уголках мира. КазУМОиМЯ как лидер иноязычного образования Казахстана имеет устоявшиеся партнерские отношения со многими ведущими университетами мира. Контент-анализ медиа пространства, проведенный в Google, выявил более 1 560 000 упоминаний Казахского университета международных отношений и мировых языков им Абылай хана на русском языке, 19 600 000 на английском языке, 49 200 – на казахском языке. Приведенные факты говорят о широкой известности университета в стране и за рубежом, подтверждают заслуженную высокую репутацию ведущего высшего учебного заведения страны.

Рассмотрим университетский сайт, который предоставляет целевым аудиториям вуза значимую информацию о его деятельности, успехах и достижениях, оказываемых образовательных услугах, и доступ к образовательным ресурсам. Будем рассматривать сайт с точки зрения дискурсивных характеристик. Сайт можно отнести к гибридному виду дискурса: он разворачивается в коммуникативном пространстве медиадискурса, ему свойственны черты академического, PR и рекламного дискурсов. Это закономерно, поскольку университетский медиа ресурс выполняет различные функции: отражает насыщенную образовательными, научными, культурными событиями жизнь организации, формируя позитивный образ ведущего университета, служит информационно-образовательным ресурсом как для внутренней аудитории (студенты, преподаватели и сотрудники), так и для внешней казахстанской и зарубежной аудитории (абитуриенты, партнеры, коллеги, исследовати, работодателей). Сайт, являясь средством массовой информации университета, как жанр медиадискурса выступает платформой для трансляции и распространения медиа сообщений целевым аудиториям. Казахский Университет Международных Отношений им. Абылай хана позиционирует себя как *«Флагман иноязычного образования».* Ключевые сообщения университета к целевым аудиториям предельно ясны и понятны: *«Современный инновационно-ориентированный университет международно-адаптивного типа как единый научно-образовательный комплекс», «брать на вооружение все лучшее и современное, опираясь на прекрасные педагогические традиции прошлого»* [5].

PR и рекламный дискурсы проявляются в имиджевой политике продвижения университетских сообщений. Сайт играет значимую роль в формировании имиджа КазУМОиМЯ как источника качественного иноязычного образования и серьезного научного центра, формирующего аналитические и исследовательские способности выпускников-международников: *«элитный вуз мирового уровня, являющийся лидером и методическим центром инновационного развития системы иноязычного образования, обладающий эффективной системой стратегического менеджмента, готовящий конкурентоспособных специалистов в соответствии с международными образовательными стандартами и требованиями*» [5].

«Структурные особенности любого интернет-сайта предполагают его деление на информационные единицы (блоки), объясняющееся коммуникативно-прагматическими задачами, установленными автором гипертекста. Мозаичный характер содержательной завершенности каждой

такой информационной единицы является композиционным приемом, главной задачей которого является целостность концептуальной идеи самого гипертекста» [6].

На главной странице сайта в цифрах подчеркиваются важные достижения университета: 80 лет, 14 языков мира, 7 000 студентов, 90 000 выпускников [7]. Стратегии самопрезентации институционального сайта определяют формы представления и размещения информации в рубриках. Рубрики представлены горизонтально и вертикально. Горизонтально: *О нас, Абитуриентам, Студентам, Международное сотрудничество, Учебный процесс, Наука и инновации.* Вертикально: *Рухани жаңғыру, Антикоррупционная политика, Образовательный портал, Научные издания, Библиотека, Военная кафедра, Пресс-центр, Центр иноязычной подготовки, Электронная библиотека, Система корридорной печати, Студенческая жизнь, Ассоциация выпускников, Дистанционное образование, Вопрос-ответ от АО «Финансовый центр» МОН РК, Информация о заселении в общежитие, Издательство «Полилингва»*. Рубрики содержат ключевые сообщения к различным целевым аудиториям: абитуриентам, студентам, партнерам, настоящим и потенциальным, преподавателям, исследователям, СМИ. Каждая рубрика является гипертекстом, дающим возможность получения релевантной информации. Обратная связь включает *Блог ректора, Прямые линии Министерства науки и образования (МОН) РК, гиперссылки на сайты государственных органов, Колл-центр Центра обслуживания студентов (ЦОС)*. На главной странице также представлена Навигация по сайту, виртуальный тур по университету, видео ролик-презентацию Информативно-инновационной методики обучения иностранному языку для студентов 3 курса педагогического факультета [5].

Имидж университета вербально формируется при помощи коммуникативные стратегий и тактик. Остановимся на некоторых из них.

Имиджевая стратегия направлена на формирование благоприятного образа и управление репутацией организации. Она реализуется при помощи коммуникативных тактик: аппелирования к ценностям «*созданы* ***все условия*** *для подготовки* ***высококвалифицированных специалистов****», «*главный принцип развития КазУМОиМЯ – брать на вооружение **все лучшее и современное**, опираясь на **прекрасные педагогические традиции прошлого**»; аппелирования к авторитету … *находится* ***в первой пятерке*** *и* ***сохраняет свое лидирующее положение*** *в казахстанской высшей школе, является* ***членом 14 авторитетных Международных ассоциаций***»[6].

Таким образом, целенаправленная коммуникационная политика университета обеспечивает доступ к разного рода ресурсам, тем самым формируя позитивное общественное мнение как базу создания позитивного имиджа. Медиа сообщения выступаютт как средство воздействия на внутреннюю и внешнюю аудиторию с целью восприятия имиджевых характеристик вуза, фокусируя внимание аудитории на важнейшие конкурентные преимущества КазУМОиМЯ при его позиционировании и продвижении в медиа пространстве.

ЛИТЕРАТУРА

1 Аъатова Б.А. Политический дискурс и языковое сознание: монография. Алматы: Экономика, 2006. – 302 с. – С.15

2 Бельских И.Е. Многовариантный имидж территории на внутреннем и и внешнем рынках глобального мира. – Региональная экономика: теория и практика. 2014. № 29. С. 2-10

3 Гусева А.В., Юрова О.В. Имидж вуза в современных условиях https://be5.biz/ekonomika1/r2014/3767.htm

4 Ахатова Б.А., Норузова Г.Б. Коммуникативный потенциал университетских сайтов// Коммуникативные технологии в образовании, бизнесе, политике и праве: проблемы и перспективы реализации в современной цифровой среде: Материалы V Междунар науч.-практ. конф., Волгоград, 6-8 дек. 2018 г. / Отв. ред. Желтухина М.Р. ВГСПУ ВНОЦ РАО; ИЯ РАН. – Волгоград, 2019. ISBN 978-5-98424-240-0

5 Сайт Казахского университета международных отношений и мировых языков им. Абылай хана, раздел *О нас* https://www.ablaikhan.kz/ru/about-us/our-university/our-university.html

6 Сидорова И.Г. Коммуникативно-прагматические характеристики жанров персонального интернет-дискурса (сайт, блог, социальная сеть, комментарий). – Дисс…канд.филол.н., Вологоград, 2014. - 249 с., с. 81 https://vspu.ru/sites/default/files/disfiles/dissertations/sidorova_ig_kd_0.pdf

7 Сайт Казахского университета международных отношений и мировых языков им. Абылай хана, *Главная страница* https://www.ablaikhan.kz/ru/

УДК 004.912

Белощицкий А.А.,
Доктор технических наук, профессор, Astana IT University,
Нур-Султан, Казахстан, a.b@astanait.edu.kz
Кучанский А.Ю.,
Astana IT University, Нур-Султан, Казахстан
Амиргалиев Б.Е.,
Astana IT University, Нур-Султан, Казахстан
Beibut.amirgaliyev@astanait.edu.kz
Мухатаев А.А.,
Astana IT University, Нур-Султан, Казахстан
Aidos.Mukhatayev@astanait.edu.kz
Файзулин А.Р.,
Astana IT University, Нур-Султан, Казахстан
Adil.Faizullin@astanait.edu.kz
Токсанов С.Н.,
Astana IT University, Нур-Султан, Казахстан
sapar.toxanov@astanait.edu.kz

МЕТОДЫ ПОСТРОЕНИЯ ВЕКТОРНОЙ ИНТЕГРАЛЬНОЙ ОЦЕНКИ РЕЗУЛЬТАТОВ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧЕНЫХ

Аннотация: в статье рассматривается актуальность разработки методологии оценки результатов деятельности ВУЗов РК, в частности научно-исследовательской деятельности. Также, описан метод оценки результатов научно-исследовательской деятельности ученых, учитывающий метрические расстояния, позволяет построить для конкретного ученого a_i интегральные оценки.

Ключевые слова: векторная интегральная оценка, оценка результатов НИР, рейтинг ученых, метод оценки.

Biloshchytskyi A.,
Doctor of Technical Sciences, Professor, Astana IT University,
Nur-Sultan, Kazakhstan, a.b@astanait.edu.kz
Kuchansky A.Yu.,
Astana IT University, Nur-Sultan, Kazakhstan
Amirgaliyev B.Ye.,
Astana IT University, Nur-Sultan, Kazakhstan
Beibut.amirgaliyev@astanait.edu.kz
Mukhatayev A.A.,
Astana IT University, Nur-Sultan, Kazakhstan
Aidos.Mukhatayev@astanait.edu.kz
Fayzulin A.R.,
Astana IT University, Nur-Sultan, Kazakhstan
Adil.Faizullin@astanait.edu.kz
Toksanov S.N.,
Astana IT University, Nur-Sultan, Kazakhstan
sapar.toxanov@astanait.edu.kz

METHODS FOR FORMATION OF VECTOR INTEGRAL EVALUATION OF RESULTS OF SCIENTISTS' RESEARCH ACTIVITIES

Abstract: The article discusses the relevance of developing a methodology for assessing the results of the activities of universities in the Republic of Kazakhstan, in particular, research activities. Also described is a method for assessing the results of scientific research activities of scientists, taking into account metric distances, allows you to build integral estimates for a particular scientist.

Keywords: vector integral assessment, assessment of research results, rating of scientists, evaluation method.

Успешное решение проблем, стоящих перед Республикой Казахстан на пути ее интеграции в мировую экономику, невозможно без создания условий роста научной составляющей в деятельности ВУЗов. Формирование системы управления качеством научной и образовательной деятельности учебных заведений на профилях ценности, которая создается для образовательных проектов с переходом от одномерных к многомерным системам оценивания, является насущной потребностью современного развития сферы образования РК.

Национально важной задачей является разработка методологии оценки результатов деятельности ВУЗов РК, в частности научно-исследовательской, с целью стимулирования повышения качества высшего образования, ее конкурентоспособности на рынке образовательных услуг и рынке труда и участия высших учебных заведений РК в международных рейтингах университетов. Определение критериев рейтинговой оценки, вычисления параметров деятельности высших учебных заведений должно осуществляться по методике, утверждаемой приказом Министерства образования и науки РК. Однако, эта методика пока не является утвержденной. Анализ показывает, что многие ВУЗы РК разработали собственные положения по оценке результатов деятельности их структурных подразделений и работников.

Пусть задано w скалярных оценок, определяющих результаты научно-исследовательской деятельности некоторого ученого a_i, $i=\overline{1,n}$. Обозначим их через $f_i^1, f_i^2, \ldots, f_i^w$. На основе этих оценок можно построить w-мерный вектор

$$F_i = \left(f_i^1, f_i^2, \ldots, f_i^w\right),\ i=\overline{1,n} \qquad (1)$$

где f_i^b – скалярная истинная оценка результатов научно-исследовательской деятельности ученого a_i, $i=\overline{1,n}$, $F_i \in R^w$.

Значение $f_i^1, f_i^2, \ldots, f_i^w$ могут представлять собой оценки h-индекса Хирша, g-индекса, e-индекса, индекса I-10 или индекса, рассчитанный по методу PR-q. Например, вектор оценки результатов научно-исследовательской деятельности ученого, который учитывает указанные оценки будет иметь вид

$$F_i = \left(h(a_i), g(a_i), e(a_i), i_{10}(a_i), q''(a_i)\right),\ i=\overline{1,n} \qquad (2)$$

то есть размерность заданного вектора будет определяться количеством индексов, которые учитываются в оценке.

Не теряя общности, рассмотрим некоторую точку w-мерного пространства

$$F^* = \left(f^{1*}, f^{2*}, \ldots, f^{w*}\right), \qquad (3)$$

где $F^* \in R^w$, R – множество действительных чисел, а f^{b*} – оценки результатов научно-исследовательской деятельности ученых, являются лучшими с точки зрения достижения максимальной результативности или эффективности по соответствующим индексом, $b=\overline{1,w}$, есть такие, для которых выполняется условие

$$f^{b*} \geq \max_{i=1,n}\left(f_i^b\right),\ b=\overline{1,w}. \qquad (4)$$

Такая точка w-мерного пространства, для компонентов которой выполняется условие (29) называется идеальной. Для оценки результатов научно-исследовательской деятельности ученого a_i необходимо найти меру близости между идеальной точкой и точкой $F_i \in R^w$. Мера близости в случае количественной оценки выражается на основе определенной метрики. Близость между двумя векторами определяется на основе некоторой метрической расстоянии $\rho\left(F_i, F^*\right)$ между ними. Для данной задачи такие расстояния могут быть рассчитаны по формулам:

$$\rho^1\left(F_i, F^*\right) = \sqrt{\sum_{b=1}^{w}\left(f_i^b - f^{b*}\right)^2},\ i=\overline{1,n}, \qquad (5)$$

где $\rho^1\left(F_i, F^*\right)$ – расстояние Евклида,

$$\rho^2\left(F_i, F^*\right) = \sum_{b=1}^{w}\left|f_i^b - f^{b*}\right|,\ i=\overline{1,n}, \qquad (6)$$

где $\rho^2\left(F_i, F^*\right)$ – городская метрика,

$$\rho^3\left(F_i, F^*\right) = \left(\sum_{b=1}^{w}\left|f_i^b - f^{b*}\right|^v\right)^{\frac{1}{v}},\ i=\overline{1,n}, \qquad (7)$$

где $\rho^3\left(F_i, F^*\right)$ – расстояние Минковского для периода $v > 2$, $v \in N$, N – множество натуральных чисел.

Описанный метод оценки результатов научно-исследовательской деятельности ученых, учитывающий метрические расстояния, позволяет построить для конкретного ученого a_i интегральные оценки $\rho^u\left(F_i, F^*\right)$, $u=\overline{1,3}$, определяемых близостью вектора оценок, полученного разными методами, в так называемой идеальной точки, компоненты которой отражают лучшие оценки по каждому из методов.

Следует отметить, что кроме оценок $\rho^u\left(F_i, F^*\right)$, $u=\overline{1,3}$, в качестве интегральной оценки результатов научно-исследовательской деятельности ученых могут быть использованы и другие метрические расстояния, которые удовлетворяют условиям: симметрии, устойчивости самоподобия, неотъемлемости и правило треугольника.

БЛАГОДАРНОСТЬ

Исследование выполнено при финансовой поддержке Комитета науки Министерства образования и науки Республики Казахстан (ИРН грант № AP08857218).

ЛИТЕРАТУРА

1. Миронов О.В., Білощицький А.О. Розробка математичної моделі представлення, управління та оцінки наукометричних суб'єктів. Управління розвитком складних систем. 2015. № 23(1). С. 147–152.
2. An index to quantify an individual's scientific research output Бурков В.Н., Белощицкий А.А., Гогунский В.Д. Параметры цитируемости научных публикаций в наукометрических базах данных. *Інформатизація вищої освіти.* 2013. Вип. 15. С. 134 – 139. doi: 10.13140/RG.2.1.3092.8087
3. Egghe L. Theory and practice of the g-index. *Scientometrics*. 2006. vol. 69, No. 1. P. 131 – 152. doi:10.1007/s11192-006-0144-7
4. Zhang C.-T. The e-Index, Complementing the h-Index for Excess Citations. *PLoS ONE*. 2009. Vol. 4(5): e5429. doi: 10.1371/journal.pone.0005429
5. Kosmulski M. A new Hirsch-type index saves time and works equally well as the original h-index. International Society for Scientometrics and Informetrics. 2006. Vol. 3(2). P 4 – 6.
6. Shanghairanking.com. (2019). Ranking Methodology of Academic Ranking of World Universities - 2019. [online] Available at: http://www.shanghairanking.com/ARWU-Methodology-2019.html [Accessed 23 Aug. 2019].
7. Ranking WEB of Universities. (2019). Methodology. [online] Available at: http://webometrics.info/en/Methodology [Accessed 23 Aug. 2019].
8. Euroosvita.net. (2019). Reitynh zakladiv vyshchoi osvity «TOP-200 Ukraina» 2018/2019 rik [online] Available at: http://www.euroosvita.net/index.php/?category=1&id=6091 [Accessed 23 Aug. 2019].

УДК 916

Джусубалиева Д.М.,
д.п.н., профессор кафедры ПО, КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан, e-mail: dinaddm@mail.ru

ЦИФРОВИЗАЦИЯ ИНОЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ: ОПЫТ КАЗУМОИМЯ ИМ. АБЫЛАЙ ХАНА

Аннотация: В статье описываются пути информатизации образования и, в том числе иноязычного, в КазУМОиМЯ им. Абылай хана. Рассмотрены вопросы использования ИКТ и цифровых

технологий в учебном процессе иноязычного образования, автоматизация всех процессов вуза, пути преобразования вуза в электронный университет, достигнутые успехи в реализации межкультурно-коммуникативной концепции современного иноязычного образования в условиях цифровизации общества.

Ключевые слова: Цифровые технологии, дистанционное обучение, информатизация, электронный университет, межкультурно-коммуникативная компетенция.

Джусубалиева Д.М.,
п.ғ.д профессор Абылай хан атындағы
Қаз ХҚ және ӘТУ, Алматы,
Қазақстан, e-mail: dinaddm@mail.ru

ШЕТЕЛДІК БІЛІМ БЕРУДІ ЦИФРЛАНДЫРУ: АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ ҚазХҚ және ӘТУ-НІҢ ТӘЖІРИБЕСІ

Аннотация: Мақалада білім беруді, оның ішінде Абылай хан атындағы ХҚ және ӘТУ-нің шет тілдерін ақпараттандырудың жолдары сипатталған. Шетелдік білім берудің оқу үдерісінде АКТ мен цифрлық технологияларды қолдану, университеттің барлық үрдісін автоматтандыру, университетті электронды университетке айналдыру жолдары, қоғамды цифрландыру жағдайында қазіргі заманғы шет тілдік білім берудің мәдениаралық-коммуникативті тұжырымдамасын жүзеге асырудағы жетістіктер қарастырылды.

Түйінді сөздер: Сандық технологиялар, қашықтықтан оқыту, ақпараттандыру, электронды университет, мәдениетаралық- коммуникативті құзыреттілік.

За 80 лет своей образовательной, научной и воспитательной деятельности Казахский университет международных отношений и мировых языков им. Абылай хана стал лидером иноязычного образования не только в Республике Казахстан, но и далеко за его пределами, занимая по казахстанскому рейтингу первые места по качеству подготовки ноязычных кадров.

Большую роль во внедрении инноваций в образовательный процесс университета, создания большой научной лингвистической школы Казахстана, которая пользуется большим авторитетом на всем постсоветском пространстве, безусловно, сыграла ректор университета, доктор филологических наук, профессор, академик НАН РК Кунанбаева С.С. Именно по ее инициативе в 1998 году первыми среди вузов Казахстана была создана научно-исследовательская лаборатория информатизации профессионального образования и дистанционного обучения. В то время этот шаг можно было назвать героическим, поскольку дистанционное обучение только набирало силу и еще очень многие позиции по его реализации были в РК лишь на начальном этапе. Лаборатории было поручено разработать первые в Казахстане электронные учебники по иноязычному образованию, которые активно могли использоваться педагогами в учебном процессе не только в своем вузе, но и в других вузах Казахстана. Руководителем лаборатории была назначена Нургалиева Г.К., доктор педагогических наук, профессор, руководитель научного направления -информатизации образования, электронное обучение. Лаборатория стала разрабатывать электронные учебники, как по лингвистическому направлению, так и по другим дисциплинам. Авторами электронных учебников стали ведущие преподаватели КазУМОиМЯ им. Абылай хана. Было создано более 40 электронных учебников, из них 12 по иноязычному образованию. В этот период, вузы и школы только приступили к использованию электронных учебников в образовательном процессе и, в этом отношении, университет КазУМОиМЯ им. Абылай хана стал пионером информатизации иноязычного образования, создавая информационную базу для формирования ИКТ компетентности как педагогов, так и студентов. Не случайно именно на базе КазУМОиМЯ им. Абылай хана был открыт докторский диссертационный совет по новой в Республике Казахстан специальности – «Теория и методика обучения и воспитания (информатизация образования)», давшая возможность большому числу исследователей защитить докторские и кандидатские диссертации по данной специальности, в том числе и по иноязычному образованию с использованием информационных технологий (Чакликова А.Т., Асматуллаева Н.С, Сагимбаева Д.Е., Нурова А.Б., Тусельбаева Ж.А., Нұрманалиева Ұ.Т., Атабаева Ф.К. и др.).

С переходом на трехуровневую подготовку специалистов (бакалавриат, магистратура, докторантура PhD) многие диссертационные работы магистрантов и докторантов КазУМОиМЯ им. Абылай хана стали иметь направление на использование ИКТ, а в последствии и цифровых технологий в иноязычном образовании. В учебный процесс были введены ряд элективных дисциплин связанных

с информатизацией и цифровизацией иноязычного образования, как для бакалавров, так и для магистрантов и докторантов (Инновационные и информационные технологии в иноязычном образовании, Современные цифровые технологии в иноязычном образовании, Современные инфо-коммуникативные технологии для образовательной программы иноязычного образования, Цифровые технологии в профессиональной педагогической деятельности и др.). Была создана кафедра – Профессиональная Цифровизация образования (зав. кафедрой иностранный специалист в области цифровизации образования, доктор PhD Ташкын Эркан (Erkan Taskin)) в задачу которой входит разработка курсов по цифровизации профессионального образования и повышения ИКТ компетентности обучающихся.

С 2009 года университет поставил перед собой задачу внедрить все самые новейшие образовательные технологии в учебный процесс вуза. Одним из этих технологий стало дистанционное обучение.

Для реализации дистанционного обучения в КазУМОиМЯ им. Аблай хана с начала 2010 года был открыт Портал дистанционного образования ***«Modular Object Oriented Digital Learning Environment (MOODLE)».*** MOODLE - открытый пакет программ, созданный для эффективной реализации дистанционного обучения, поскольку обеспечивает возможность обратной связи. Данная система обладает международной лицензией GPL (General Public Licence), которая позволяет свободно тиражировать, копировать и распространять данный материал.

На портале portal.ablaikhan.kz пользователи, пройдя регистрацию, могут бесплатно получить доступ к образовательным материалам по своим предметам, выполнить задания, пройти пробное тестирование, получить методическую помощь. Что касается преподавателя, то он может выставить все свои лекции, презентации, УМКД, силлабус и другие методические материалы необходимые для обучаемых, а также выставлять оценки по выполненным заданиям.

Moodle позволяет организовать обучение в процессе совместного решения учебных задач, осуществлять взаимообмен знаниями. Moodle дает возможность широкой коммуникации, что является одной из самых сильных его сторон. Поддерживает обмен файлами любых форматов - как между преподавателем и студентом, так и между студентами или между самими преподавателями.

В Казахском университете международных отношений и мировых языков им. Абылай хана была разработана теоретико-методологическая основа межкультурно-коммуникативной концепции современного иноязычного образования. В этой концепции затрагивались вопросы моделирования субъекта межкультурной коммуникации в условиях информатизации иноязычного образования, отбор предметного и процессуального содержания иноязычного образования, технология формирования межкультурно-коммуникативной компетенции, оценка ее сформированности в условиях информатизации.

Одной из главных стратегических задач, которые поставил перед собой университет, стала задача стать **инновационно-ориентированным университетом международно – адаптивного типа.**

Для достижения этой цели необходимо было разработать концепцию построения «электронного университета», которая бы охватывала все основные разделы деятельности вуза и существенно отличалась от существующей во многих вузах «кусочной» автоматизации, обеспечивающей выполнение лишь ограниченного круга задач без связки всех компонентов в единый процесс управления вузом. Эта задача решалась через автоматизацию всех основных информационных блоков – управленческий, маркетинговый, учебный, научный, экономический и хозяйственный, каждый из которых состоит из модулей обеспечивающих решение тех или иных задач. Необходимо было разработать комплексную интегрированную систему, которая объединяла бы в себе управление всеми его процессами. Сегодня в университете автоматизированы практически все процессы связанные с обучением, создана информационно-образовательной среда вуза, разработаны электронный журнал преподавателя, в который он регулярно вводит информацию об успеваемости обучаемого, с обеспечением конфиденциального доступа, получила широкое распространение внедрение информационно-коммуникационных технологий в учебный процесс, в т.ч. e-learning, отработана электронная база данных успеваемости студентов и т.д. Безусловно, все эта работа дает возможность трансформации вуза в электронный университет, с автоматизацией всей системы управления, позволяющей вести учет и контроль над всеми структурными подразделениями университета в строгом соответствии с нормативной документацией.

Сегодня Казахский университет международных отношений и мировых языков им. Аблай хана предлагает новый концептуальный подход к созданию единой управляемой базы данных КазУМОиМЯ им. Абылай хана для обеспечения процессов, ориентированных на эффективное использование интеллектуального, научного и профессионального потенциала вуза. В основе этого подхода лежит

структурно-функциональный анализ, дающий возможность построения универсальной модели информационных потоков, возникающих в процессе реализации вузом различных видов деятельности (учебной, научной, маркетинговой и пр.).

Поскольку организация образования имеет свою специфику ведения учета (имеется введу – печатные формы строгих документов, свои параметры учета) необходимо было разделять построение информации таким образом, чтобы основной функционал системы был общим, а все различия и особенности ведения учета задавались в специальном отсеке в виде констант, переменных и пр. Также была учтена возможность одновременной работы всех Пользователей системы – порядка 700 – 1000 человек – все группы Пользователей – Специалисты учебного заведения, преподаватели, обучающиеся.

Среда разработки программного обеспечения была выбрана с тем учетом, чтобы Пользователь имел возможность работать с любой точки мира, имея соединение с Интернет, что особенно важно для студентов находящихся по академической мобильности в зарубежных вузах. В университете разработан сайт ablaikhan.kz, на котором размещена вся информация об университете в интерактивном режиме, а также образовательный портал portal.ablaikhan.kz дающий возможность осуществлять дистанционное обучение с использованием системы MOODLE.

С принятием в нашей стране программы «Цифровой Казахстан» многие кафедры университета стали разрабатывать свои электронные контенты для проведения учебного процесса в цифровом формате. Темы магистерских и докторских диссертаций на 50-70% стали использовать цифровые технологии для решения своих профессиональных задач. Примером таких тем могут быть темы магистерских диссертаций: «Методика формирования информационно-коммуникационной компетенции будущих учителей школ с использованием информационно-коммуникационной технологии (ИКТ)»; «Интерактивные методы овладения иноязычным общением с использованием цифровых образовательных ресурсов»; «Формирование информационно-поисковой компетенции студентов языковых специальностей с использованием интернет-технологий»; «Формирование информационно-аккумулирующей компетенции в процессе самостоятельной работы студентов языковых специальностей в условиях ДО», «Методика формирования лингвокульторологической компетенции будущих учителей иноязычного образования на основе цифровых образовательных ресурсов »; «Методика использования электронных учебников по иностранному языку как средство повышения качества иноязычного образования для будущих учителей иностранного языка» и многие другие.

Активно стала развиваться научная деятельность преподавателей и обучающихся по направлению цифровизации образования [1-5].

Под руководством ректора университета Кунанбаевой С.С. в университете была проведена работа по внедрения в учебную программу всех специальностей, модуля «профессиональной цифровизации» в рамках общей программы по переходу к модульно-компетентностной программе обучения.

Модуль «профессиональной цифровизации» позволил обеспечить студентам не только базовые знания, умения и навыки работы с современными ИКТ и цифровыми технологиями, но и на практике дал возможность будущим специалистам познакомиться со специализированным профессиональным программным обеспечением. Использовать ИКТ и цифровые технологии для своей профессиональной деятельности той или иной специальности. Так, например, если мы говорим об будущих переводчиках, то для них отводится большой блок по работе с ПО для накопления перевода (*Trados, Promt и др.*), у журналистов это ПО для монтажа телепередач и пост-обработки, у педагогов это программы и технологии создания электронного контента (электронные учебники цифровые образовательные ресурсы, интерактивные тесты, полноценные электронные курсы и т.д.). В университете создана электронная библиотека имеющая доступ к интерактивным ресурсам таких интернет сайтов как Science Direct, Inert Press, Thomson Reuters, Springer Link, РМЭБ, Macmillan и другие, дающие возможность пользоваться обучающимся и преподавателями этими информационными ресурсами для своей образовательной, научной и профессиональной деятельности. Все проводимые университетом работы способствует развитию профессиональных ИКТ и цифровых компетенций студентов, магистрантов и докторантов всех специальностей.

Университет постоянно находится в поиске современных, инновационных технологий, позволяющих повысить качество учебного процесса. Одним их таких проектов университета является проект **«Коридорная печать».**

Коридорная система печати подразумевает сервис по предоставлению копировальных услуг на основе самообслуживания. Коридорная система печати представляет собой комплекс услуг печатного сервиса: копирование, удаленная печать, сканирование.

Посредствам данной системы студент получает личный кабинет с виртуальным принтером, на который он сможет отправлять задание на печать через интернет. После чего приходя в кампус университета в местах размещения МФУ, студенту достаточно авторизоваться посредством ID карты для получения полного доступа к услугам распечатки, копирования, сканирования. Не каждый вуз может похвалиться таким доступным для обучающихся, и главное сокращающим время на печать и сканирование аппаратурой для печатного сервиса.

В университете создан Центра обслуживания студентов, по принципу одного окна. Центр обслуживания студентов (далее ЦОС) предоставлял услуги по следующим направлениям:

- Услуги по организации учебного процесса
  - *Услуги офис регистратора*
  - *Услуги отдела международной академической Мобильности*
  - *Услуги финансовые*
- Административные и социально-бытовые услуги
- Услуги электронного правительства
  - *Пункты общественного доступа (ПОД) – посредствам устройств.*

Услуги можно получить не только непосредственно в ЦОС, но и на онлайн портале ЦОСа, где студентам доступны все электронные услуги, а также информация о порядке получения услуг, в том числе стандарты, регламенты, инфографика, вопрос-ответы и т.п.

Помимо этого начиная с 2018г. была начата масштабная работа по создания центра мониторинга и управления, представленный на рис.1.

Рис. 1 – Комната центра мониторинга и управления

Главной задачей центра является - обеспечения комплексного мониторинга и контроля текущей ситуации в ВУЗе, включая информационно-техническую составляющую инфраструктуры ВУЗа; профилактика анти-коррупции; контроль за соблюдением правил проведения текущих и итоговых контролей оценки знаний обучающихся. Центр обеспечивает следующие позиции:

- Мониторинг текущей ситуации в ВУЗе посредством видеонаблюдения (*Аспекты безопасности, анти-коррупции*)
- Мониторинг работоспособности технической инфраструктуры ВУЗа.
- Мониторинг и контроль проведения текущих занятий.
- Контроль соблюдения правил проведения Рубежных, Тестов, Экзаменов и других контролей.
- Мониторинг и фиксирование исполнения плановой текущей работы подразделений (*полуавтоматическом режиме с выводом ключевых значений на экран руководителя*)

Создание подобного Центра говорит о желании и готовности университета к комплексному переходу к цифровизации образования и к комплексной модели цифрового управления деятельностью ВУЗа. Наряду с внедрением различных автоматизированных систем, таких как Электронный

документооборот, Автоматизированная система управления учебной деятельностью, система электронного обучения, информационно-аналитическая система контроля и отслеживания ключевых показателей эффективности, системы обеспечивающей работу центров, происходит также интеграция всех информационных систем между собой.

Сегодня, в связи с мировой пандемией весь мир перешел на дистанционное обучение. Наш университет КазУМОиМЯ им. Абылай хана имея определенный опыт проведения занятий в удаленном режиме, активно стал развивать дистанционное обучение по всем направлениям подготовки кадров, полностью используя информационно-образовательную среду вуза.

Помимо этого, для создания условий публикации научных материалов, а также диссертаций (магистерских, докторских) университетом КазУМОиМЯ им. Абылай хана была закуплена российская программа антиплагит, через которую осуществляется проверка всех диссертаций, проектов и материалов экзаменов. Создана он-лайн система прокторинга, которая позволяет обеспечить академическую честность во время экзаменов. Эта система осуществляет контроль за тем, чтобы студент не списывал, не пользовался посторонними сайтами во время он-лайн экзамена.

В 2020 году университет начал первый опыт он-лайн подготовки двойного диплома с Университетами ШОС. Были выделены 2 гранта по магистратуре «Педагогика и Психология» с Башкирским Государственным Университетом и 1 грант по магистратуре «Регионоведение» с Алтайским Университетом. Это был наш первый опыт по работе в УШОС в таком формате.

В преддверии 80 - летнего юбилея университета хочется пожелать всему его коллективу здоровья и больших творческих успехов. Наш вуз активно идет в ногу со временем, уделяет большое значение развитию и внедрению современных цифровых и информационно-коммуникационных технологий в организацию процесса обучения и управление вузом и стремиться вывести университет в число ведущих вузов мира.

ЛИТЕРАТУРА

1.Кунанбаева С.С. – Компетентностное моделирование профессионального иноязычного образования. – Алматы, 2014. – 208с.

2.Кунанбаева С.С. - Теория и практика современного иноязычного образования. - Алматы: Эдельвейс, 2010.- 344с.

3.Джусубалиева Д.М., Мынбаева А.К., Сері Л.К., Тахмазов Р.Р. – Цифровые технологии в иноязычном образовании. Дистанционное обучение. Учебно-методическое пособие, Алматы, 2019, Издательство «Полилингва» КазУМОиМЯ им. Абылай хана, 17 п.л. (270 с.)

4.Джусубалиева Д.М., Таубай Д.М.- Роль цифровых технологий в профессиональной подготовке будущих учителей иностранных языков. Известия КазУМОиМЯ имени Абылай хана серия “Педагогические науки”, № 1 (56), 2020, С. 79-84

5.Джусубалиева Д.М., Шарипов Б.Ж., Тахмазов Р.Р. - Этапы создания и реализации МООК (массовый открытый онлайн курс) для организации дистанционного обучения, Учебно-методическое пособие для преподавателей разработчиков МООК. Казахский университет международных отношений и мировых языков им. Абылай хана, Алматы, 2018 г., Изд. «Кокжиек», объем 4 п.л.

УДК 81.42

Желтухина М.Р.,
д. филол. н., проф., проф. РАО, академик РАЕН, проф. кафедры английской филологии, зав. НИЛ «Дискурсивная лингвистика» Волгоградского государственного социально-педагогического университета, профессор кафедры германистики и лингводидактики Московского городского педагогического университета,
Волгоград, Москва, Россия, e-mail: zzmr@mail.ru

ЛИНГВОКУЛЬТУРНАЯ АКСИОЛОГИЯ В СОВРЕМЕННОМ МЕДИАПРОСТРАНСТВЕ

Аннотация. Статья посвящена рассмотрению проблемы лингвокультурной аксиологии в современном медиапространстве. Описывается взаимосвязь ценностей в социальном, культурном и политическом контексте. Выявляются основные транслируемые через СМИ ценностные установки. Определяются основные медиажанры, в которых реализуются ценностные установки. Устанавливаются основные функции медиадискурса в процессе аксиологической медиатрансляции.

Ключевые слова: медиадискурс, медиатрансляция, аксиология, ценности, оценка, лингвокультура.

Zheltukhina M.R.,
DrSc., prof., prof. of the Russian Academy of Education, member of the Russian Academy of Natural Sciences, prof. of the Department of English Philology, Head of the Scientific Research Laboratoty "Discourse Linguistics" of the Volgograd State Socio-Pedagogical University, Professor of the Department of German Studies and Linguodidactics of the Moscow City University,
Volgograd, Moscow, Russia, e-mail: zzmr@mail.ru

LINGUOCULTURAL AXIOLOGY IN THE MODERN MEDIA SPACE

Abstract. The article is devoted to the consideration of the problem of linguistic and cultural axiology in modern media space. The relationship of values in the social, cultural, and political context is described. The main values broadcast through the media are identified. The main media frames in which value settings are implemented are defined. The main functions of the media course in the process of axiological media translation are established.

Keywords: media school, media translation, axiology, values, assessment, linguistic culture.

Ценностный арсенал любой культуры составляют индивидуальные и групповые ценности, этнические и общечеловеческие ценности, ценности конкретные и абстрактные, моральные и утилитарные ценности, конкретно-исторические и универсальные ценности. Как правило, культурные ценности положительно окрашены. Медиаотражением ценностей выступает языковая оценка в СМИ, для которых свойственны субъективность, пристрастность, аффективность и, собственно, оценочность. В данной статье рассмотрим проблему лингвокультурной аксиологии в современном медиапространстве с целью эффективного воздействия на адресата.

В медиадискурсе выделяются эмоциональный и рациональный уровни, на которых реализуются информативность и суггестивность. При этом важно подчеркнуть доминирование суггестивности в массмедиа, поскольку все медиатексты оказывают преимущественно эмоциональное воздействие, так как восприятие информации всегда происходит через индивидуальную и стереотипную интерпретацию. Например, тексты новостей, повествующие о конкретных событиях, происходящих здесь и сейчас, традиционно представляются беспристрастными и объективными, однако и они формулируются в рамках идеологического фрейма интерпретации [6; 13; 14]. На основе принципа постоянства в восприятии информации в медиадискурсе медиаадресант и медиаадресат интерпретируют применяемые медиастимулы в зависимости от уже сложившихся у них представлений, ожиданий и диспозиций [12]. В любой лингвокультуре социокультурные и экономико-политические установки, передаваемые через массмедиа, компенсируют информационный, когнитивный дефицит, моделируя реакцию адресата на знакомые и незнакомые, непонятные социально-политические ситуации, минимизируя риски и опасности [3, с.156], с одной стороны, а также порождая и нагнетая страхи и тревоги, с другой стороны [4; 5].

Опираясь на исследование Г.Г. Дилигенского [3] о взаимосвязи когнитивного, ценностного и аффективного аспектов социально-политических установок человека, а также на опросы общественного мнения и мнения социологов, политологов, культурологов и психологов [1; 2; 7; 16-18 и др.] выявим основные бинарные ценностные установки (хорошо – плохо / позитив – негатив), транслируемые через массмедиа в современном социуме в контексте «рацио – эмоцио». Анализ медиатекстов российских СМИ за 2019-2020 гг. позволил выявить основные группы ценностных установок российского общества, которые представлены в процентном соотношении следующим образом:

1. «Социально-групповые и межэтнические отношения» (39%): дружелюбие – враждебность; миролюбие – агрессивность; единение – разобщенность; семейное благополучие – неблагополучие; здоровье – болезнь.

Например,

Мурашко рассказал об устойчивом росте числа зараженных коронавирусом (Известия, 30.03.2020. URL: https://iz.ru/993087/2020-03-30/murashko-rasskazal-ob-ustoichivom-roste-chisla-zarazhennykh-koronavirusom)

2. «Взаимоотношение личности и социума» (27 %): права и достоинство личности – общественные обязанности; профессионализм – социальный статус; достоинство – униженность; свобода – зависимость; защищенность – беззащитность; личная безопасность – опасность.

Например,

Эксперт рассказал, как безопасно ходить за продуктами во время эпидемии (Росконтроль. Аргументы Недели, 27.03.2020. URL: https://argumenti.ru/society/2020/03/657183).

3. «Общественная формация» (капитализм – социализм, демократия – тоталитаризм, свободное общество – крепостное общество – рабовладельческое общество и др.) (19 %): удовлетворенность; конформизм; фатализм; умеренный критицизм; нонконформизм; недовольство; протест; радикальный негативизм.

Например,

Свердловчане оценили удовлетворенность соцуслугами на 91,5 из 100 баллов (Анастасия Реутова, Коммерсантъ, 19.11.2019. URL: https://www.kommersant.ru/doc/4163994?query=)

4. «Социо- и экономико-политические отношения» (15 %): любовь – ненависть, отвращение; энтузиазм, страсть – равнодушие; доверие – недоверие, страх, ужас; стабильность – тревожность; материальное благополучие – неблагополучие.

Например,

Зарплата мечты: россиянам для счастья нужно 160 тысяч рублей. Самые высокие запросы у москвичей – 210 тысяч в месяц. А оренбуржцам хватит и 115 (Елена Одинцова, Комсомольская правда, 04.10.2019. URL: https://www.tumen.kp.ru/daily/27038.7/4102337/)

Выявленные группы ценностных установок проявляются с различной степенью интенсивности в следующих жанрах медиадискурса в разных лингвокультурах [6]:

- *информационное сообщение* (29%) (передовая статья, информационная заметка, новости, репортаж (со съезда, митинга, выставки, презентации, из зала суда, места боевых действий и т.п.), листовка, граффити, скандал);
- *критическая аналитика* (21%) (проблемная аналитическая статья, колонка комментатора, информационно-аналитическая передача, памфлет, фельетон, анекдот, документальный / художественный / мультипликационный фильм);
- *публичная речь* (15%) (инаугурационная речь, обращение к населению, к Федеральному собранию, Государственной думе, конгрессу, сенату, бундестагу, бизнес-элите, деятелям культуры, спорта, программная речь, доклад на заседании, выступление на митинге и т.п.);
- *диалог* (13%) (интервью, пресс-конференция, радио- и теледебаты, ток-шоу, круглый стол, дискуссия в прессе, в Интернете, кулуарное обсуждение, закрытое заседание, переговоры, служебная переписка);
- *обратная связь* (9%) (телеграммы, письма, петиции, наказы избирателей, звонки в студию адресата);
- *голосование* (7%) (выборы, референдум, голосование в студии на ток-шоу, в Думе и т.п.);
- *документ* (6%) (указ президента, текст закона, коммюнике).

Примеры фрагментов медиатекстов в российских СМИ подтверждают отражение в психике адресата реальности мира внешних объектов и ситуаций благодаря *когнитивному компоненту*, передачу отношения человека к реальной ситуации, основанного на представлении о должном, желаемом, при реализации *ценностного компонента*, а также демонстрацию истинной значимости установок в психологической структуре личности за счет *осуществления аффективного компонента.*

Ценностная установка без отчетливо выраженного эмоционального компонента воспринимается «слабой» и менее существенна в мотивации и поведении человека [3, с.187]. Соотношение информативности и фатики, экспрессивности, эмотивности, суггестивности варьируется в зависимости от жанра медидискурса [6]. Установлено, что к фатически ориентированным жанрам в большей степени относятся жанры ритуальной коммуникации (например, инаугурационное обращение, прощальная речь президента) [10; 11]. Ритуализованность теледебатов демократична, результативна в утверждениях коммуникантов о решаемости государственных проблем, нормальном функционировании институтов, народовластии [15].

Теле- и радиотрансляция парламентских слушаний выводит этот жанр политического дискурса на качественно иной уровень медиадискурса, поскольку появляется заинтересованный адресат, кроме депутатов в зале, – электорат [6]. Несомненно, в выступлениях в парламенте информативность должна превалировать над экспрессивностью [9, с.16], в отличие от митинга, в котором больше экспрессии и фатики, нежели информативности. Как показал анализ стенограмм и видеозаписей трансляций парламентских слушаний Государственной Думы РФ, а также выступлений политических деятелей в

СМИ, соотношение информативности и эмотивности / экспрессивности, прежде всего, тематически обусловлено. Отмечается превалирование информативности в рутине законотворческой деятельности. Рассмотрение таких политических вопросов, как бюджет, утверждение кандидатуры нового премьер-министра или снятие Генерального прокурора, выводит на первый план агональность и экспрессивность политического медиадискурса. Соответственно там, где в массмедиа подготовлена почва экспрессивностью / эмотивностью, обычно успешно осуществляется суггестивность [6] в зависимости от цели, поставленной адресантом.

Таким образом, можно предположить, продолжая мысль Е.И. Шейгал о линии информативности / эмотивности / экспрессивности [8], что расширенное ценностное варьирование по линии «информативность / эмотивность / экспрессивность / воздейственность / суггестивность» обусловлено не только жанром, но и функцией медиадискурса, доминирующей в том или ином конкретном дискурсном событии [6].

По критерию «способ обращения с информационными потоками» в результате анализа фактического материала выделены следующие функции медиадискурса в аксиологическом аспекте:

- *аксиологическая аргументация:* планирование массовых информационных потоков с участием в них представителей различных сфер деятельности, которые с разных тематических сторон объясняют значимость тех или иных ценностей;
- *аксиологическая акцентуация:* редактирование полученных текстов с учетом норм цивилизованного текстового общения с выделением определенных ценностей;
- *аксиологическая интеграция:* конструирование из мини-текстов макро-текстов (номер газеты или журнала, программа радиовещания или телевидения) с ценностными элементами;
- *аксиологическая экспансия:* тиражирование мини- и макротекстов, содержащих ценности.

Взаимодействие средств массовой информации как медиаадресанта, транслирующего определенные ценности, с медиадресатом как носителем конкретных ценностей есть взаимодействие аксиологических субъектов. Медиадискурс представляет собой деятельность, в т.ч. и аксиологическую, и ее продукт в виде медиатекстов, включающих ценностную составляющую, который потребляется тем самым субъектом с определенным набором ценностей, на которого массмедиа воздействуют как на объект, ценности которого могут быть подвержены корректировке. Создание аксиологической информации служит, прежде всего, для решения управленческих задач, связанных с изменением ценностной составляющей социальной действительности. При этом в медиадискурсе реализуются такие противоречивые тенденции, как сопряженность с властью и независимость от нее, что отражается на аксиологической медиатрансляции.

В XXI веке наблюдается насыщение массовых информационных потоков общества материалами, несущими самые разные варианты знаний, норм и ценностей. Такого рода аксиологическая информатизация предлагает возможность для их конкуренции и выбора между нравственными, духовными исканиями людей и их противоположными проявлениями, благодаря чему развивается массовое сознание общества и сохраняется необходимый уровень его преемственности, общей значимости [3]. Выбор медиаматериала для аксиологической медиатрансляции довольно свободный и разнообразный: от передачи новостных сообщений, медиавыступлений общественно-политических деятелей, демонстрации документальных, художественных произведений до медиатиражирования игр и рекламы, выполняющих не только информативную, но и гедонистическую (функцию удовольствия), а, соответственно, суггестивную функцию.

Концентрируя множество произведений разных видов творчества, СМИ используют их как составные части для сборки все новых и новых элементов интегрального продукта, позволяющего создать у адресата движущуюся, объемную, полифоничную информационную картину социальной действительности в каждый конкретный момент, карту мира, включая и карту ценностных ориентаций общества [3]. Эта аксиологическая карта может быть более или менее адекватной реальности, но она позволяет адресату сколько-нибудь уверенно ориентироваться в происходящем, размышлять над ним, корректировать свои решения и действия. И чем она адекватней и разнообразней, тем надежнее работают механизмы саморегуляции социума, воздействуя и на механизмы государственного управления. Чем дальше она от реальности, тем произвольнее, тем больше вероятность сбоев в тех и других механизмах, тем больше опасностей для общества.

Итак, в результате исследования рассмотрена проблема лингвокультурной аксиологии в современном медиапространстве в ценностном социокультурном и экономико-политическом контексте. Выявлены основные ценностные медиаустановки русской лингвокультуры: *социально-групповые и межэтнические отношения, взаимоотношение личности и социума, общественная формация, социо- и экономико-политические отношения*. Определены основные медиажанры, в

которых реализуются ценностные установки в медиадискурсе: *критическая аналитика, публичная речь, голосование, информационное сообщение, диалог, обратная связь, документ*. Установлены основные функции медиадискурса в процессе аксиологической медиатрансляции: *аксиологическая аргументация, аксиологическая акцентуация, аксиологическая интеграция, аксиологическая экспансия*. Для современной аксиологической лингвистики перспективными представляются проблемы исследования механизмов создания, хранения и применения аксиологической информации для воздействия на медиаадресата через СМИ в определенных целях заинтересованных групп.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бай Ю., Желтухина М.Р. Дружба как рефлексия ценности в китайских и русских афоризмах: опыт электронного обучения лингвокультурным концептам // Русистика. 2020. Т. 18. № 1. С. 54-68.
2. Выжутович В. Мы не такие, как все? Тема с социологом Эдуардом Понариным // Российская газета - Федеральный выпуск № 276(8034). 05.12.2019. URL: https://rg.ru/2019/12/05/kakova-svoia-osobaia-sistema-cennostej-v-rossii.html
3. Дилигенский Г.Г. Социально-политическая психология. – М.: Новая школа, 1996. – 352 с.
4. Желтухина М.Р. Вербальные модели воздействия страха на адресата в современных печатных и электронных СМИ // Язык. Культура. Коммуникация: изучение и обучение. Мат-лы II Междунар. научно-практической конф.: памяти проф. кафедры английской филологии Ф.А. Литвина. Орел: ОГУ, 2017а. С. 41-44.
5. Желтухина М.Р. Политический медиадискурс в XXI веке: угрозы, слухи, страхи // 25 лет внешней политике России. Сб. мат-лов X Конвента РАМИ: В 5 томах. Ч. 1. Москва: МГИМО-Университет, 2017б. С. 151-170.
6. Желтухина М.Р. Тропологическая суггестивность масс-медиального дискурса: о проблеме речевого воздействия тропов в языке СМИ: монография. – М.: Ин-т языкознания РАН; Волгоград: Изд-во ВФ МУПК, 2003. – 656 с.: ил.
7. Селезнева А.В. Политические представления и ценности россиян. Москва: Издательство Московского университета, 2012.
8. Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса: Монография / Ин-т языкознания РАН; Волгогр. гос. пед. ун-т. – Волгоград: Перемена, 2000. – 368 с.
9. Ширяев Е.Н. Общая характеристика парламентской речи и ее особенностей // Культура парламентской речи. – М.: Наука, 1994. – С. 8-22.
10. Campbell K.K., Jemieson K.H. Deeds Done in Words. – Chicago & London: Univ. of Chicago Press, 1990. – 275 p.
11. Campbell K.K., Jemieson K.H. Inaugurating the Presidency // Form, Genre and the Study of Political Discourse. – Columbia (S. Car.): Univ. of S. Car. Press, 1986. – P. 203-205.
12. Elder C.D., Cobb R.W. The Political Uses of Symbols. – New York: Longman, 1983. – 173 p.
13. Fiske J. Television Culture. – London and New York: Routledge, 1993. –353 p.
14. Hacker K.L. Political Linguistic Discourse Analysis // The Theory and Practice of Political Communication Research. – New York: State Univ. of New York Press, 1996. – P. 28-55.
15. Herbeck D.A. Presidential Debate as Political Ritual: Clinton vs. Bush vs. Perot // Bill Clinton on Stump, State and Stage: The Rhetorical Road to the White House. – Fayetteville: The Univ. of Arkansas Press, 1994. – P. 249-272.
16. Inglehart R. Modernization and postmodernization. Cultural, economical and political change in 43 societies. Princeton: Princeton University Press, 1997.
17. Rokeach M. The nature of human values. New York: Free Press, 1973.
18. Schwartz S.H. Universals in the content and structure of values // Advances in experimental social psychology. 1992. № 25. P. 1-65.

УДК 921

Раев Д.С.,
филос.ғ.д., Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
ЖОО кейінгі факультеті кафедрасының профессоры

УНИВЕРСИТЕТКЕ 80 ЖЫЛ: ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІ – ӘЛЕМДІК МӘДЕНИЕТ ТОҒЫСЫ

Raev D.S.,
Doctor of Philosophy, KazUIR & WL named after Abylai Khan,
Postgraduate faculty Professor of the Department

80TH ANNIVERSARY OF THE UNIVERSITY: UNIVERSITY OF WORLD LANGUAGES - THE CROSSING OF WORLD CULTURE

Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері Университетінің Қазақстан Республикасының білім беру кеңістігіндегі алатын орны мен атқарған рөлі оның бүгінгі 80 жылдық тарихымен-ақ анықталмақ. Ахмте Байтұрсын айтқандай: «Біздің заманымыз – өткен заманның баласы, келер заманның атасы». Тәуелсіздік дәуірі – қазақ елінің мәңгілік қозғалысының, үздіксіз даму үдерісінің айтулы кезеңі болғаны сияқты, сонау Кеңес дәуірінде 1941 жылдан бастау алған аталмыш университеттегі білім беру процесі екі дәуірді тоғыстырған Қазақстан Республикасының даму стратегиясы және жоғары кәсіби білім беру жүйесін модернизациялау саясаты және халықаралық парадигма аясында жүргізіліп келеді. Ахмет Байтұрсынұлы: «Адамның мінезі ойының түрінен, көңілінің күйінен, істеген ісінен көрінеді», -деп айтқандай, кешегі және бүгінгі университет басшыларының тактикалық мақсаты – бәсекеге қабілетті білікті мамандарды дайындау; оқу бағдарламаларын халықаралық стандарттарға сәйкестіндіре отырып, білім берудің ұлттық моделін қалыптастыру; адам капиталын дамыту; интеллектуалды ұлтты қалыптастыру болса, оның өзі түптеп келгенде, қазақтың білім беру мәдениетін әлемдік өркениет мәдениетімен тоғыстыру болатыны зайыр.

Осы ретте, университеттің басты ұстанымы - «Білім – ғылым – инновация» үштігі саясатын жүзеге асыру болса, оның стратегиялық даму бағыты: инновациялық бағыттағы халықаралық бейімдік типтегі университет болмақ. Білім беру моделі: ғылыми-инновациялық кәсіби-білімдік кешен (НИПО-комплекс) бағдарламасы. Осының өзі әлем тілін игеру арқылы бүкіл әлемдік өркениет мәдениет көзінен білім-тәлім алуды көздейтінін білдірсе керек. Әлемдік мәдени коммуникация айналымында өмір сүруге бейімділікті аңғартады. Ал осыдан университет миссиясы: қазіргі заман талабына сай бірыңғай ғылым-білім кешені ретіндегі инновациялық бағдардағы халықаралық адаптивті типтегі университетті қалыптастыру – келіп шықпақ. Бұл да әлемдік мәдениет құшағынада болуға жол ашатыны анық. Бұл ҚР-ның білім беру жүйесіндегі интернационализацияны дамыту және интеграциялық үдерісті тереңдетуді білдіріп, халықаралық стандарт талаптарына сай болуды қамтамасыз етеді деп есептейміз. Осының өзі университетке халықаралық кәсіби бірлестіктер желісін қалыптастырудағы үлесін үстемелеу, халықаралық сертификациялау, акредиттеу жүйесіне ену міндетін жүктеп отыр.

Осы орайда, университеттің атқаратын рөлін мыналардан көруге болады. Біріншіден, ҚР-ның көпвекторлы халықаралық саясатын жүзеге асыру үшін бәсекеге қабілетті жоғары сапалы мамандарды дайындаудан, екіншіден, аймақтық және халықаралық білім беру кеңістігін бірегей интеграцияландырудағы қомақты үлесінен, үшіншіден, «Ғылым-білім-инновация» синхрондық парадигманы жүзеге асыруда және ондағы корпоративтік зерттеу моделін қалыптастырудағы зор рөлінен, төртіншіден, мемлекеттің «үштұғырлы тіл» бағдарламасын іске асырылуына тікелей ат салысудан, бесіншіден, еліміздегі шетел тілдерінде білім берудегі Республикалық әдістемелік кешен (РӘК) орталығы ретіндегі қызметінен көруге болады.

Университет өзінің 80 жылдық мерей тойына қандай жетістіктермен келді дейтін болсақ, оларды төмендігілермен атап өтуге болады. Бүгін универсиетте 7 мынан астам студент 39 білім бағдарламасы (мамандық**)** бойынша білім алады: **20** мамандық бакалавриатта**,** 15 – магистртура, 4 – доктарантурада білім алуда. Университет бүгін 14 халықаралық ассоциативті ұйымдарға мүше. **М.:** ЮНЕСКО бойынша Университеттердің Халықаралық Ассоциациясына; Франкофондық Университеттерінің Халықаралық Ассоциациясына; МГИМО жанындағы «Халықаралық қатынастар» Қорына; ТМД елдерінің тілі мен мәдениеті бойынша базалық ұйымына; Еуропадағы Басты Туристік және Қонақжайлылық Бизнес мектептерінің 3 халықаралық Ассоциацияларына; Тіл жөніндегі Еуропалық

Кеңеске; ШЫҰ-на мүше елдердің Гуманитарлық Университеттер Консорциумына; Қоғаммен байланыстың Еуропалық Ассоциациясына және т.б.

Университет 32 елдің 140 жоғары оқу орындарымен серіктестік байланыс орнатты. М.: ҚХР, Оңтүстік корея, Жапония, Чехия, Германия, Швецария, Италия, Испания, Франция, Ресей, Румыния, Турция, Белгия, Дания, Ұлыбритания, Жаңа Зеландия, Малайзия және т.б. 2019-2021 оқу жылдарында шетелдік ЖО 29 келісім шартқа қол жеткізілді. Ғылыми зерттеу саласында халықаралық корпоративтік зерттеу желі жүйесін қалыптастырды: Қолданбалы саясаттану бойынша халықаралық зерттеу орталығы (Турин у-ті және Абылай хан ун-ті); Шетелдік субъектілермен бірлескен туристік мамандарды дайындаудың халықаралық кластері (Хайнань, Далянь КНР); Ұлыбританияның Тиссайд университетімен бірлескен медиаиндустрия бойынша журналистерді дайындаудағы оқу орталығы; Корейтану орталығы (Оңтүстік Корея); РУДЕН-мен бірлескен орыс тілі орталығы; Британдық Кеңесі жанындағы Кембридж сертификациялау бағдарламасының іске қосылуы; универ-т базасында Конфуций Институтының ашылуы; оқу бағдарламаларды аймақтық әрі халықаралық деңгейдегі координациялау үдерісі іске қосылып, академиялық мобилділік, өзара эквиваленттік принцип бойынша «қос диплом» бағдарламасы іске асырылында маңызды рөл атқаруда.

Мәселен Алаш қайраткері Ахмет Байтұрсын: «Басқадан кем болмас үшін білімді һәм күшті болуымыз керек. Білімді болуға – оқу керек. Күшті болуға – бірлік керек», -десе, Әлихан Бөкейханов: «Бізде бірлік болып, іс қыла білетін шебер табылса, Алаштың баласы бақыт – жолына түсті дей бер. Бірліктен айрылған ел қаңғып қалады» [2, 172-173 бб.], -деп айтқан екен. Міне осыдан-ақ бірлік феноменінің қаншалықты құдіретті екенін аңғаруға болады. Бұның өзі **Әлихан Бөкейханның** сөзімен айтқанда: **«Озғандарға жету керек, жеткендерімізден озу керек»**, -дегенді білдірсе керек.

Ғылыми зерттеу жұмысы саласында халықаралық корпоративтік зерттеу желі жүйесін қалыптастырды: Қолданбалы саясаттану бойынша халықаралық зерттеу орталығы (Турин у-ті және Абылай хан ун-ті); Шетелдік субъектілермен бірлескен туристік мамандарды дайындаудың халықаралық кластері (Хайнань, Далянь КНР); Ұлыбританияның Тиссайд университетімен бірлескен медиаиндустрия бойынша журналистерді дайындаудағы оқу орталығы; Корейтану орталығы (Оңтүстік Корея); РУДЕН-мен бірлескен орыс тілі орталығы; Британдық Кеңес жанындағы Кембридж сертификация бағдарламасы; Конфуций Институтының ашылуы.

Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университетін, сонымен бірге еліміздің «көптілдік» стратегиясын іске асыру ордасының бірегейі деп айта аламыз. Осы позициядан келгенде біздің университетіміздің бұл бағытта атарған қызметі зор. Тіл – әр тұлғаның мәдени трансформациялану алаңы болатынын университет басшылыққа алады. Көптілділік – әрбір субъект-тұлғаның өзін-өзі іске асыру, әлеуметтік ортада өзін-өзі көрсету, өзін-өзі бекітіп орнықтыру, өз әлемі мен орнын табу кеңістігі, ішкі рухани интенциялық әлеуеті. Шет тілінде сөйлеу арқылы сол ұлтпен іштей жақындастыра түсетін болады. Ең бастысы басқа тілдерді білу адам мен адамды, ұлт пен ұлтты, халық пен халықты жақындастыра түседі. Тіл білуі барысында адамның қарым-қатынас жасау, әлеуметтену, білімін арттыру мүмкіндіктері еселей артады. Тіл үйрену арқылы адам жаңа әлемдік өркениеттің архитектоникасына еніп, бойлай алады. Адамның ақпараттық, мәдени кеңістігі кеңейіп, таным-түйсігі арта түседі. Осы тұста университет әр субъект деңгейіндегі тілдік жүйенің қалыптасу заңдылығына байланысты онтотектік бастама қалыптастырып, әр адамның қандайда бір ұлттың, этностың өкілі болуына қатысты априорлық нанымын шыңдауда.

Екіншіден, университет елімізде «үштұғырлы тіл» саясатының өзектілігіне негіз болатын фактордың бірі – **бүгінгі әлемдік жаһандану мен интеграция үдерісі болғанын мойындайды.** Қазіргі біз өмір сүріп отырған жаһандану заманы көп тілде сөйлейтін адамдар дәуірі, ол заманауи талабы деп біледі. **Бұл да қоғамдық даму заңдылығы деп біледі.** Демек, университет көптілділік білім беру арқылы адамның қоғамдық қажеттіліктерін қамтамасыз ету мақсатында қызмет етуде. Университеттің негізгі мақсаты – Қазақстанды бүкіл әлем халқы үш тілді бірдей пайдаланатын жоғары интеллетуалды мемлекет ретінде таныту.

Бүгінгі Қазақстан әлемдік саяси-экономикалық ахуалға, жаңа әлемдік тәртіптің шыйрығуына байланысты өте күрделі сын-қатерлермен бетпе-бет келуде. Ал осындай кезеңде сыннан сүрінбей өту, толағай табыстарға жету, елдің тұрақты дамуын қамтамасыз ету, зайырлы интеллектуалды мемлекет мәртебесін сақтау, үздік ілім-білімге алып барар жол – ғаламшардағы үстемдік құрған тілдерді үйренуді университет басты шарт деп мойындайды. Осыған байланысты біздің университет қай заманда болсын, бірнеше тілді меңгерген мемлекеттер мен халықтар өзінің коммуникациялық және интеграциялық қабілетін кеңейтіп отырған деген ұстанымға сүйенеді. Бүгінгі таңда шетел тілін меңгеру дегеніміз – ғаламдық ақпараттар мен инновациялардың ағынына ілесу деген сөз. Еліміздің үштұғырлы тіл саясаты – бұл елімізді, оның әлеуетін одан әрі нығайтуға бағытталған тұтас

тұжырымдама. Осы ретте университет әрбір қазақстандық үшін үш тілді білу – әркімнің жеке дамуының міндетті шарты екендігін әрдайым есте ұстауды қалайды.

Сондықтан осы бір тұғырлы саясатты ісеке асыруда біздің университетіміз өзінің стратегиялық инновациялық концепциясын ұсынуда. Бұл стратегия еліміздің инновациялық білім беруге қадам басуға ынталылығы әлемдік деңгейдегі инновациялық процесстермен және елдегі бәсекеге қабілетті кадрларды дайындау саясатымен анықталмақ. Ең алдымен, университет қазіргі жаһандану үрдісіне байланысты әлемде ақпараттық-коммуникациялық технология негізінде: технологиялық, қаржылық, экономикалық, әлеуметтік-саяси және мәдени интеграциялық үдерістің дамуы білім беру саласының дамуында жаңа инновациялық көзқарастың қалыптасуына ерекше мән беруде. Сондықтан, бүгінгі күні, үшінші мыңжылдықтың есігін ашып, XXI ғасыр табалдырығын аттап кірген шақта, Тәуелсіз Қазақстан Республикасының ендігі болашағы, шығар биігі саяси-экономикалық жағдайлармен қатар, оның көптілді саясаты – еліміздің Ұлы мақсаттарға қол жеткізу стратегиясы екенін университет ұжымы жақсы түсінеді. Дамыған өркениетті 30 елдің қатарына қосылу мақсатында жүргізіліп отырған ел саясаты, шын мәнінде, елдің ертеңі үшін керек іс болатынын университет назардан тыс қалдырақ емес.

Университет басшысы филология ғылымдарының докторы, қоғамдық және гуманитарлық ғылымдар саласының «Шетел филологиясы» бөлімі бойынша ҚР ҰҒА академигі Сәлима Сағиқызы Құнанбаева білім қоғамның әлеуметтік-экономикалық прогресінің әрі әлеуметтік жүйенің тұрақты дамуын қамтамасыз етудің басты факторы болатынын жіті бақылауда ұстайды. Мұндай позиция, әрине, білім беру саласының басым міндеттерінің қатарына: азаматтың бойында тұрақты ішкі патриоттық гуманистік позийияны, еліме қажетпін, өз елімнің иесімін, өз тағырыма өзім жауаптымын, өз күш-жігерімді іске асыруға мүмкіндігім бар дейтін өзіндік сананы қалыптастыруға ат салысу азаматтық парыз дейтін ұстанымнан туындаса керек. Осының бәрі сайып келгенде мемлекетіміздің «үш тұғырлы тіл» саясатының аясында жүргізілген іс-шара болатынын университет жете түсінеді және ұжым әр кез қолдап отырады.

Сондықтан, Абылай хан атындағы халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті бүгінде материалдық, ғылыми-әдістемелік базасы нығайған,шетелдік әріптестермен халықаралық ынтымақтастық байланысы жүйелі орныққан, шет тілін мықты игерген кадрларды даярлау мен студент жастарды тәрбиелеуге барлық мүмкіндігі бар Республикамыздың бірегей жоғары оқу орны. Мұнымен біз мақатанамыз, ал оның ректоры С.С.Құнанбаева тек білікті де талапкер басшы ғана емес, бүтіндей бір Орталық Азиядағы бетке ұстар ірі лингвист-ғалым ретінде танымал адамның бірі. Екі жүзден астам ғылыми еңбектердің авторы. Еліміздегі шетел тілін тану теориясы мен оқыту әдіснамасының негізін алғашқы қалаушысы.

Ең құнды іргелі зерттеулерінің қатарына «Современное иноязычное образование: методология и теории» (2005 г.), «Концепция развития иноязычного образования в РК» (2006), «Концепция языкового образования в РК» (2010) және «Языки триединства» (2010), «Компетентностное моделирование профессионального иноязычного образования» (2011), «Стратегические ориентиры высшего иноязычного образования» (2015 г.), «Вербальная коммуникация в межкультурном контексте» (2016 г.), «Концептологические основы когнитивной лингвистики в становлении полиязычной личности» (2017 г.) атты еңбектерін жатқызуға болады.

Мұнда автордың Қазақстанда мамандықтарды квалификациялаудың ұлттық жүйесін қалыптастыруға байланысты біренеше түйінді мақсаттарды жүзеге асыруды көздегені анық. Біріншіден, шеттілдік білім берудің салалық нұсқасын қалыптастыру және кәсіби стантартты жасау; екіншіден, жоғары білім беру жүйесін жүйелі қайтақұру арқылы оны басқарудың торлық моделін орнықтыру; үшіншіден, оқытудың компетенттік-модульдік форматтағы бағдарламасын жасау; төртіншіден, білім берудің кластерлік формасын енгізу және салалық білім берудегі мемлекет пен жекеменшік әріптестігі форматын қалыптастыру; бесіншіден, мәдениетаралық коммуникацияның қазіргі заманға сай жаңа теориясының негізін жасақтау, мұндағы кешенді объект: «ойлау-тіл-коммуникация» ретінде көрініс тапқан. Мәдениетаралық коммуникация субъектін қалыптастыру – басты мақсат болған. Осының өзі ғалымның ұлттық квалификациялау жүйесі талабына сай ғылыми шешімі әрі соған орай ыңғайластырылған ғылыми-әдіснамалық тұғырнамасы деп айтуға болады. Әрине, бұл еліміздің Ұлттық ғылымына енгізілген көрегендік парадигма деп санауға негіз бар. Алтыншыда, шеттілдік білім беруді жаңғыртылған когнитивті-лингвомәдениеттанулық әдіснама негізінде модернизациялау және шеттілдік білім берудің бағытын айқындау жолдарын бағыты анықталған. Жетіншіден, шеттілдік білім берудің когнитивті-лингвомәдениеттанулық әдіснамасы жасақталған. Сегізіншіден, «шеттілдік білімді» ғылымның дербес дидактикалық саласы ретінде теориялық негіздеу және оның «шеттілі-өзгедемәдниет-тұлға» пәнаралық құрылымын анықтау мақсаты көзделген. Тоғызыншыдан, қазіргі білім берудің инновациялық-қайтаөңдеу жүйесін және

жоғары кәсіби білім беру моделін талдамалық және сыни сараптамалық жүйелеу әдісі негізінде зерттей отырып, салалық жоғары білім берудің әдіснамалық тұрғыда негізделген платформасы ұсынылады. Осы орайда, автор,жоғары кәсіби білім жүйесін инновациялық негізде қайта құру мақсатын қоя отырып, келешек мамандардың кәсіби-біліктілігінің жаңа үлгісін жобалау, кәсіби білім парадигмасының ашықтығы мен жаңалыққа бейімділігі арқылы мүмкін болатынын болжай білген. Осы аталған жоғары кәсіптік білім беру жүйесінің талаптарына сай, бүгіннің өзінде Сәлима Сағықызының ғылыми әдістемелік мектебінің жетекшілігімен университет мынадай жобаларды іске асыруда:

ғылым-білім-кәсіптік қолданбалы қызмет үлгісі, ғылыми-инновациялық, кәсіптік білім (НИПО) кешені – 4 бағытта жұмыс атқаруда.

Сонымен бірге, кәсіби біліктілік тұрғыда білім беру және оның компоненттерін моделдеу сияқты аса маңызды интеллектуалдық жүйе ұсынылады. Мысалы: 1) кәсіби-маңызды компетенциялардың құрастырылуы және оның сипаттамасы; 2) маманның компетенттік моделін анықтау; 3) компоненттік білім беруді моделдеу және оның құраушы элементтерін анықтау; 4) шеттілдік білім берудің кәсіби-концепті айрықша аталады; 5) білім алушының рефлексивті өзінду жүйесі қалыптастырылады; 6) шет тіліндегі білімнің кәсіби-коммуникативтік компетенцияысын өлшеудің өлшемдік-параметрлік шкаласын қалыптастыру. Біздің пікірімізше, осылардың өзі ғалымның Ұлттық ғылымға қосқан келелі үлесі болмақ.

Сондай-ақ, Шетел филологиясының өзекті мәселелеріне арналып жазылған бірқатар еңбектерінде қазіргі мәдениаралық коммуникация мен мәдениаралық қатынастарды зерттеу мәселесіне ғылыми амалдардың қолданбалы негіздері қарастырылған. Сәлима Сағықызы Құнанбаеваны жетекшілігімен университетімізде жұмыс істеп жатқан лингвистикалық мектепте когнитивтік лингвистиканың концептуалдық негізі қаланып, мәдениаралық коммуникация теориясы және аударма теориясының когнитивті-концептуалды базасы жасалынуда, ал ол өз тарапынан Университетте құрылған «Қазақстан аудармашылары» Ассоциациясының негізін қалап отыр. Білім беру саласындағы Мемлекеттік саясаттың негізгі бағыттарына, 2020 жылға дейінгі ҚР-ның білім беру жүйесін дамыту Концепциясына сәйкес Құнанабаева Сәлима Сағықызының басшылығымен тілдік және шет тілінде білім берудің нормативті-регламенттік жүйесі жасалынд. Бұл ретте ғылыми еңбектерде ҚР-ның көпұлтты жағдайындағы азаматтарының үш тілді игеруінің интегарцияланған әдістемелік және технологиялық моделін жасақтаудың ғылыми-концептуалдық тұрғыда негіздеу мақсаты көзделген. Мақсатты жүзеге асыру барысында төмендегідей міндеттер атқарылған: үштұғырлы тілдің когнитивті-лингвомәдениеттанулық әдіснамасы және көптілді тұлғаның қалыптасу заңдылықтары анықталған және т.б. Мәселен, ЭКСПО-2017 көрмесіне тұңғыш рет шетелдік сөздік кешені және тілашар сөздігін 5 шетелдік жұмыс тілінде шығаруға мемлекеттік тапсырыс ректордың тікелей ғылыми әдіснамалық басшылығымен ойдағыдай атқарылды. Осының өзі университет – әлемдік мәдениеттің тоғысы болғанын дәлелдемек. Міне осындай қажырлы еңбектің нәтижесі Ел тәуелсіздігінің 30 жылдығымен тұспа-тұс келген университет өзінің 80 жылдық мерей тойын ерен табыспен қарсы алуына негіз бар деп есептейміз.

УДК 921

Рысалды Қ.Т.,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
ЖОО кейінгі факультеті
кафедрасының профессоры

СЫН ДӘРЕЖЕСІНІҢ ФУНКЦИОНАЛДЫ-СЕМАНТИКАЛЫҚ КАТЕГОРИЯСЫ

Rysaldy K.T.,
KazUIR & WL named after Abylai Khan,
Postgraduate faculty
Professor of the Department

FUNCTIONAL-SEMANTIC CATEGORY OF CRITICAL DEGREE

Тілдің функционалдық-семантикалық өрісіндегі ерекше категориялардың бірі – шырай категориясы. Ол негізінен тілдің жалпы семантикалық ауқымында сөз таптары дәрежесіндегі сын есім

мен үстеуге тән, солардың табиғатын ашатын мор-фологиялық категориясы. Тіл білімінде морфологиялық категорияларды тілдегі қызметі мен мән-мғынасына орай үш салаға топтастыру нұсқасы бар. Белгілі германист В.Адмони А.М.Пешковскийдің ұсынған "объективті", "объективті-субъективті" категориялар деген жіктеуін дамыта отырып, адам санасында қалыптасқан объективті болмыстың көрінісін білдіретін категорияларды "логика-грамматикалық категориялар" деп атаған, оған зат есімнің септік категориясы, зат есім мен етістіктің жекелік және көптік категориялар, сын есім мен үстеудің шырай категориясының бір сарасы жатады дейді (1,11). Логикалық дегенде ондай категориялар объективті дүниедегі жалпыланып түйсінілген құбылыс пен жағдайлардың мән-мағынасының айқындалатындығын айтады.

Коммунткативтік процеспен байланысты және соны қалыптастыруға септігі тиетін категорияларды, атап айтқанда, жақ, шақ және рай категогрияларын екінші бір топқа жатқызады, осы топқа шырай категориясынының ендігі бір сарасы жатады (2,21). Категориялардың бұл тобын В. Адмони коммуникативтік – грамматикалық категориялар дейді.

Категориялардың үшінші тобына сөйлем құрауға қатысатын категория ретінде В. Адмони неміс тілінің рамалық конструкциясын атаса, Е.Гулыга осы тілдегі сын есімнің септік, тек, көптік/жекелік категориясын жатқызады (2,21-22). Сын есімнің бұл категориялары оның анықтауыштық қызмет атқарғанда, анықталушы зат есіммен қиысуы нәтижесінде құрылымды құрастырушы категориялар деп пайымдалады.

Алдыңғы келтіріліп отырған екі топтағы категориялардың жіктелуінде шырайға және оның табиғатына қатысты бір айқындылықтың басын ашуға негіз бар. Шырай категориясы мән-мағыналық жағынан бір жағынан логика-грамматикалық топқа, енді бір жағынан коммуникативтік грамматикалық категориялар тобына бейім дегенде, бұл категорияның осы күнге шейін ашық айтылмай келе жатқан сипатына меңзейді.

Шырай – "бет", "ажар" мағынасында (3, 279), "реңк" мағынасындағы (3, 279) сөздерімен мәндес, сынның бір қырының, сипатының көріну дәрежесі мағынасында алынып, грамматикалық категорияның атына айналған.

Грамматикалық категория дәрежесінде "шырай" белгілі бір сынның, белгілі сипатының бір дәрежесін, белгілі бір заттың бойындағы сынның мөлшерін атап тұр. Осы тұрғыдан келгенде, шындық болмыстағы зат пен құбылыстың сын дәрежелік сипатын білдіргендіктен, шырай категориясы логика-грамматикалық категориялар тобына кіреді, сол себептен жоғарыда шырайдың бір сарасы осыған жатады деуіміздің мәні осы еді. Мысалы, Аппақ ет, қып-қызыл бет, жап-жаланаш, / Қара шаш қызыл жүзді жасырғанда. (Абай). Осындағы сын есімдер өздері анықтап тұрған зат есімдердің әр түрлі дәрежедегі сынын еш салғастырусыз сол тілдік қоғамда қалыптасқан ортақ өлшем тұрғысынан көрсетіп тұр.

Ал шырай категориясының енді бір сарасы коммуникативтік грамматикалық категория тобына жатады. Мысалы, Адам баласының ең жаманы – талапсыз. (Абай). Сенен артық жан тумас,/ Туса туар – артылмас. (Абай). Қазір үй іші барлық жағдайымен жылына түсіп, көңілге алғашқыдан гөрі жайлырақ сезілді. (М.Әуезов. Өзіне шақ емес, өзінен гөрі үлкендеу адамға лайық тұнық, ойлы көзін тұнжырата, алдымен Қасымбекке, содан соң Мұхтарға қарады.(З.Қабдолов).

Адам баласының ең жаманы, сенен артық жан, алғашқыдан гөрі жайлырақ, өзінен гөрі үлкендеу адамға тұлғаларындағы сынның дәрежесі осы коммуникативтік құрылымдардың негізгі мазмұны, ол айтушының пайымдауы тұрғысынан салғастыру арқылы қарым-қатынас үдерісінде айқындалып беріліп тұр. Шырайдың осы тектес түрін коммуникативті грамматикалық категория деп танимыз.

Шырайдың категория ретіндегі терминдік мағыналық болмысының орыс тіліндегі категориялдық атауы "степень сравнения прилагательных" атаудан өзгешелігі бар, бұл атауда салыстыру, салыстырмау мәнін жіктеу жоқ, оның мәінде сынның дәрежелік сипаты аталады. Орыс тілі терминінде неміс тіліндегідей категориалды мағына сын дәрежесінің салыстыру арқылы көрінетін түріне негізделген, сондықтан да болар, орыс тілінің 1970-ші жылғы орыс тілінің грамматикасында сын есімнің осы категориясын "компаратив" деп атап, сөз тұлғасын өзгертетін (словоизменительная) грамматикалық категория ретінде қарастырып, "категорию компаратива образуют грамматические значения положительной и сравнительной степени (собственно компаратив)", - деп анықтайды /4, 336/. Сондай-ақ, 1980-ші жылғы академиялық грамматикасы айтылмыш категорияның тек екі ғана формасын: "положительная степень" и "сравнительная степень" ажыратады /5, 547/. "Превосходная степень" бұл қатарға жатпайды. Бұл категория парадигмасына дәстүрлі грамматикадағы "превосходная степень" құрайтын -ейш-, -айш- тұлғалы сын есімдерді грамматикалық мағынаны көрсетпейтін сөзжасамдық түр деп енгізілмеген. "Прилагательные с суф. –ейш-, -айш- (глупейший, честнейший, глубочайший, жесточайший), иногда называемые превосходной степенью, по своему

значению большой степени проявления признака соотносительны с другими прилагательными с аналогичным значением типа большущий, здоровенный, превеселый, наилегчайший, распрекрасный. Они не выражают особого морфологического значения и представляют собою словообразовательные типы.”/5,547/. Дәстүрлі грамматикаларда осы категорияның парадигмалық түрлері ретінде жоғарыда аталған үшеуі де саналады. Сравнительная және превосходная степендерінің жұрнақтарын біріншісінде сөз түрлендіруші, екіншісінікінде сөз тудырушы деп ажыратып отырғанының бір мәні бар сияқты. Орыс тіліндегі сын есімдердің неміс тіліндегідей грамматикалық категориялары ретінде тектік, септік, көптік және де компаративтік категорияларды ажыратады да, алғашқы үшеуін таза морфологиялық қатыстық (относительные) категориядар, ал соңғысы тек сын есімге тән (абсолюттік) категория деп сипаттайды. Щындығында, шырай категориясының тұлғалық форманттары өзі анықтайтын зат есіммен алғашқы үшеуіндей таза қатыстық байланысын көрсетпейді.

Қазақ тіл білімінде осы категорияны тереңірек зерделеген С.Исаев шырай жасаушы форманттардың негізгі мәнінде сынның реңктік дәрежесін білдіретін қасиеттің жатқанын айтады. “... Шырай тұлғалары жалпы сын есімнің сөз табы ретіндегі түрлену тұлғасы емес, бір ғана тобының семантикалық сипатын көрсететін лексика-грамматикалық тұлғалану көрсеткіші болып табылады,”- деп сын есімнің мағынасына үстеме мағына – басқа дәрежедегі реңк қосатынындығынан бұл категория лексика-грамматикалық категория деп атаудың осы тілдік категорияның сипатына сай екенін дәйектейді /6, 134-135; 7, 463-464/. Айтылған оймен толығынан келісуге болады. Бұл шын мәнінде шырай категориясының екінші бір ерекшелігі.

Неміс грамматистері щырай категориясын „die Kategorie der Komparation” деп салыстыруды негізге алғанмен, категорияның парадигмасына жай шырай (Positv), салыстырмалы (Komparativ) және асырмалы (Superlativ) шырайлармен қатар салыстыру мағынасы жоқ элятивті (Elativ) де жатқыза береді. Осы жағдайды түсінгендіктен болар, Г.Хелбиг сияқты грамматистер бұл категорияны Graduiering, Steigerung – градияциялау, жоғарылату мәніне негіздейді де, оларды жалпы сын дәрежесін атау үшін қолданады /8,72/.

Қазақтың шырай терминімен немістің “Graduierung” “Steigerung” терминдері мағыналық жағынан үндес келгенімен, екеуі сын дәрежесінің екі түрлі қырын көрсететін сияқты. “Graduierung” сынның әртүрлі сатылы дәрежесі болатынына меңзесе, “Steigerung” сын дәрежесінің белгілі бір қалпынан жоғарылауының, ұлғайуының, өсуінің, үдеуінің динамикасын көрсетеді. “Komparation” мен «сравнительная» терминдері таза салыстыруды атайды да, сын дәрежесін тек осы тұрғыдан көрсетеді, мысалы, Он сильнее меня. Er ist stärker als ich. Бұл екі формада салыстыру арқылы сын дәрежесі айқындалған, атап айтқанда, салыстыру субъектісінің объектіден сын дәрежесінің артық екенін морфологиялық форманттар арқылы көрсетіп тұр.

Сын дәрежесін таза грамматикалық тұрғыда көрсететін шырай категориясының берілу жолдары туралы сөз болғанда оның парадигмалық формаларын орыс және неміс тілдерінде біршама салыстырып қарадық.

Қазақ тілі грамматикаларында да шырай категориясының парадигмасының құрамы жөнінде бірізділік байқалмайды. Шырай категориясының тұлғалық қалпын, оның негізгі сипатына сай парадигмалық құрамын қалыптастыру қазіргі тіл білімі теориясында дамытылып келе жатқан функционалды грамматика тұрғысында негіздеу өзекті болып отыр.

Шырай категориясы дәстүрлі грамматикада заттың сапалық белгісінің реңк дәрежесін білдіретін сапалық сын есімнің морфологиялық категориясы ретінде қаралады. Осылай шектелгенмен де зат белгісінің реңк дәрежесі жағынан одан ауқымды екендігі де тіл мамандарына аян. А.Ысқақовтың “белгі реңі және шырай категориясы” деп осы екі ұғымдардың арақатынасын арнайы зерделеуі /9,183-187/, С.Исаевтың сапалық сын есімнің шырай категориясы мен реңдік семантиканың бір-біріне жақын екенін айта отырып, екеуінің бір емес екенін ескертуі тегін емес /6,137/. Неміс және орыс тілдерін салғастыра зерттеу барысында авторлардың сын дәрежесін “категория степени качества” деп қарауы осы ойды нақтылай түседі /10,123/. Шырай категориясы морфологиялық категория дәрежесінде одан ауқымды семантикалық реңк, сын дәрежесі категориясының құрамына кіріп, оның кіндік – доминанттық тұлғасын құрайды.

Белгілі бір сапалық сынның, не қимыл сынының бір тектес заттарда бірдей болмасы айқын. “Ондай түстің я белгінің реңі сәл кем болса (ашқылтым, сарғыш), екінші бір реңі сәл едәуір артық (ащылау, сарылау) болуы, үшінші бір реңі едәуір артық (ащырақ, сарырақ) болуы, төртінші бір реңі күшті (ап-ащы, сап-сары) я тіпті күшті (өте ащы, тым сары) болуы мүмкін де және болатын да заңды құбылыстар”, - деп А.Ысқақов сын дәрежесінің жалпы бір градациялық, сатылық нұсқасын бере келіп, сын -сипаттың әртүрлі дәрежесін “білдіретін сын есім формалары шырай формалары” дейді /9,184/. Бұл арада әңгіме сапалық сын туралы болып отырғандықтан, сын есімнің шырай категориясы аталады.

Ал реңк, сын дәрежесі сын есіммен ғана шектеліп қалмайды. С.Исаев та А.Ысқақов сияқты зат есімнің, етістіктердің реңдік мәнді түрлерінің (тастақ, құмдақ; айтыңқыра, күлімсіре) бар екенін айта келіп, бұл тұлғалардың шырай сияқты лексика-грамматикалық категория дәрежесінде қалыптаспағанын тұжырымдайды /6,135/. Сапалық сын есімнің шырай категориясы мен реңдік семантиканы білдіретін тілдік тұлғалар түптеп келгенде жалпы сын дәрежесі семантикалық категориясының ауқымында тоғысады. Оны шырай категориясының тек сапалық сын есім деңгейімен шектелмей қатыстық сын есімдерді де қамтитынын тілдік фактылар көрсетіп отыр. Бұндай жағдайды біржағынан С. Исаев айтқандай: "қатыстық мәндегі туынды түбір сөздердің біразы семантикалық өзгеріске ұшыраудың салдарынан сапалық сипатты, мәнді біртіндеп білдіре бастаудың нәтижесінде сапалық сын есімге ауысады"/6,138/ деп пайымдасақ, екінші жағынан, сын дәрежесі морфологиялық деңгейден басқа фонологиялық, синтаксистік, сөзжасам немесе фразеологиялық деңгейлердің бірліктері арқылы көрініс табатынымен түсіндіруге болады (би-и-иік, қиынның қиыныны, тас керең, тастай қараңғы т.б.).

Шырай категориясының парадигмалық түрлері әртүрлі тілдер грамматикалары арасында ғана емес, тіпті бір тілдің грамматикаларында жіктелуі бірдей емес. Жоғарыда көргеніміздей, орыс тілінің академиялық грамматикаларында жай шырай (положительная степень) шырай категория парадигмасында "сравнительная степень" тұлғасына оппозициялық қатар құрайтын түр деп қарайды. В.А. Плотникова (Робинсон) орыс тілінің үлкен энциклопедиялық анықтамалығында сапалық сын есім шырайының екі түрін сипаттайды: "сравнительная степень" және "превосходная степень" /11,377/, көріп отырғанымыздай, жай шырай парадигмаға кірмеген, автор ол туралы ойын жіктеп білдірмейді. Ал дәл осы үлкен еңбекте Ю.П. Князев "сравнительная степень" мен "превосходная степень" "положительная степенге" оппозицияда тұрып, шырай категориясын (степень сравнения) құрайды дейді /12,537/. Бұның өзі орыс тілі энциклопедиясының өзінде екі ұдай пікірдің барын айғақтаса керек. Кейінгі автордың тұжырымын жоғары педагогикалық оқу орындарына арналған орыс тілі оқулығында кездестіруге болады. Ол бойынша жай шырай басқа екі шырай түрлерінің қатарынан орын алады дей отырып, оған былайша анықтама береді: "Прилагательное в положительной степени называет этот признак без указания на степень его проявления, не сравнивая данный предмет с другим по степени этого качества. Форма положительной степени совпадает с полной формой прилагательного." /13,88/

Неміс тілі грамматикаларында жай шырай (Positiv) парадигманың негізгі мүшесі, ол компаратив пен суперлативке оппозициялық қатар құрайды.

Қазақ тілі грамматикаларында орыс тіліндегідей бұл туралы екі ұдай пікір бар. 1967 жылғы, 2002 жылғы академиялық грамматикаларда жай щырай "бұл атау формада ешбір салыстыру жоқ, ендеше шырай емес" /14,85/, "шырай түрлеріне негіз болатын, ал өзі шырай түрлеріне мағыналық жағынан да, тұлғалық жағынан да оппозициялық қатар құрай алмайтын, сөйтіп басқа түрлермен тепе-тең парадигмалық жүйе жасай алмайтын тұлға" /7,466/ деп шырай категориясының түрі ретінде қарамайды.

Сын есімнің шырайларын арнайы зерттеген Ғ.Мұсабаев жай шырай туралы былай дейді: "Жай шырай деп атағанымыз болмаса, мұнда ешбір шырай жоқ."/15, 29/. Ж. Шакенов жай шырайды заттың сапасын бірден,басқа заттармен салғастырусыз атайтынын айтып, Ғ.Мұсабаев сияқты шырай парадигмасына қоспайды /16,23/. Осындай ұстанымды Ы.Мамановтан /17,59,60/, Ә.Н.Нұрмахановадан да /18,112/ кездестіреміз.

Сын есімнің шырай категориясына байланысты мәселені кейінгі жылдары арнайы зерделеген С.Исаев жай шырайдың жағдайын былайша түйіндейді: "Тек шырай түрлеріне негіз болатын, ал өзі түрлеріне мағыналық жағынан да, тұлғалық жағынан да оппозициялық қатар құрай алмайтын, сөйтіп, басқа түрлермен тепе-тең парадигмалық жүйе жасай алмайтын тұлға ол категория ішіне, шеңберіне кіре алмайды." /19,8/. Сол ойын ары қарай шыңдай келе, жай шырайдың категориялық түрлену тұлғаларына негіз болатынын, сонымен бірге осы тұлға сапалық сын есім деген ұғыммен барабар екенін дәйектей отырып, шырай түріне енбейді дейді /сонда/. Егер дәл осы тұрғыдан жай шырайдың статусына қарайтын болсақ, бұл тұжырымға иланууға болар ма еді. Әйткенмен де, осы жерде бір сұрақ қылаң береді. Егер жай шырай "шырай түрлеріне негіз" болса, тіпті "категориялық түрлену тұлғаларына, (атап айтқанда салыстырмалы және басқа шырай тұлғаларына) негіз" болатын тұлға болса, онда жай шырай неге олардың қатарына қосылмайды? Жай шырайды парадигмаға қоспауға оның мәнінде салғастырудың жоқтығы алға тартылады, шын мәнісінде солай ма, "ешбір шырай жоқ па" деген сұрақтар туындайды.

А.Казем-Бек сияқты А. Байтұрсынов та жай шырайды осы категория парадигмасында басқа тұлғалармен тең дәрежеде сипаттайды. А. Казем-Бек жай шырайды сын есімнің бастапқы қалпы есебінде сипаттаса /20,58/, А. Байтұрсынов: "Жай шырай артық-кем демей, нәрсенің сиқын жай көрсетеді", -дейді /21,218/. Ә. Төлеуов шырай категориясының тұлғалану формаларына негіз болған

жай шырай заттардыңың “сындық сапа-белгісін, көлемін білдіргенімен, олар бір-бірінен (өзге заттан) ерекшеленбей, жай ғана сапа, сындық белгісін көрсеткен”, - дейді /22,53/.

Сын есім жай шырай тұлғасында екі түрлі жағдайда қолданылады. Мысалы: 1. “биік үй”, “биік тау” деген тіркестерде “биік” сын есімі жай шырай түрінде тұрып, “үй” мен “таудың биіктік сынын білдіріп тұр. Біріншіден, “биік” сын есімі мағынасында биіктіктің дәрежесі әртүрлі екені бірден байқалады. Екіншіден, “тау” мен “үй” зат есімдерінің биіктік дәрежесі сөйлеушінің өз ортасында қалыптасқан ортақ өлшемнен шығып, сол заттардың өздеріне тән дәрежесі белгілі бір жағдаяттарда айтып тұрғаны айқындалады.

Келесі бір жағдай, мысалы: 2. Мына жаңа үй сендердің үйлеріңдей биік екен. Осы сөйлемде қолданылып тұрған “биік” сын жай шырай түрінде тұрып, 1-ші мысалдағыдан басқа дәрежені білдіріп тұр. Жаңа үйдің биіктігі алыстырмалы түрде ғана белгілі бір жағдаятта анықталып тұр. Ал оы екі үйдің биіктігі қалада салына бастаған жиырма қабатты үйлердің қасында тіптен биік болмай қалуы мүмкін ғой. Қалай дегенмен де жай шырайдың осы екі түрлі қолданысында сынның белгілі бір мөлшері, дәрежесі бары айқын. Және де екінші мысалдан көргеніміздей, жай шырай тұлғасында салыстыру жоқ дегеніміз дәйектелмейді, осындай салғастрымалы жағдайдағы сын есімнің көрсетер мағынасын теңдік дәреже (экватив) деу оның сипатына сай келеді.

Сын дәрежесінің салғастыру немесе салғастырусыз жағдайында айқындалуын басты ұстаным десек, шырай тұлғаларының мынадай парадигмасын қалыптастыру осы категорияның табиғатына сай келеді деп тұжырымдаймыз.

Сын дәрежесі категориясының бірінші субпарадигмасы:
Теңдік шырай – (сендей) күшті
Салыстырмалы шырай – (сенен) күштірек
Асырмалы шырай – (сендердің іштеріңдегі) ең күштісі

Сын дәрежесі категориясының екінші субпарадигмасы:
Қалыпты шырай – кіші, үлкен
Бәсеңдік шырай – кішілеу, қызғылт, қартаң
Күшейтпелі шырай - өте, аса, тым күшті.

ӘДЕБИЕТ

1.W.Admoni W. Der deutsche Sprachbau. -M., 1986.-336 с.
2.E.W.Gulyga E.W. Theoretische Grammatik der deutschen Sprache. -M,. 1970. – 236.
3.Кайдар А. Структура односложных корней и основ в казахском языке. - Алматы: Арыс, 2005. – 300 с.
4.Грамматика современного русского литературного языка. – Москва: Наука, 1970. – 767 с.
5.Русская грамматика. ТІ. - Москва: Наука, 1980. – 768 с.
6.Исаев С. Қазіргі қазақ тіліндегі сөздердің грамматикалық сипаты. –Алматы: Раyан, 1998. – 304 б.
7.Қазақ грамматикасы. Фонетика, сөзжасам,морфология, синтаксис. – Астана, 2002. – 784 б.
8.Helbig G. Deutsche Grammatik. Grundfragen und Abriß.München: Iudicium-Verlag, 1993. – 161 S.
9.Ысқақов А. Қазіргі қазақ тілі. Морфология. –Алматы: Ана тілі, 1991. –384 б.
10. Зеленецкий А.Л., Монахов П.Ф. Сравнительная типология немецкого и русского языков. – Москва: Просвещение, 1983. – 240 с.
11. Плотникова В.А. Прилагательное // Русский язык. Энциклопедия. Гл.ред. Ю.Н.Караулов. – Москва: Большая Российская Энциклопедия: Дрофа, 1998. –703 с.
12. Князев Ю.П. Степени сравнения // Русский язык. Энциклопедия. Гл.ред. Ю.Н.Караулов. – Москва: Большая Российская Энциклопедия: Дрофа, 1998. –703 с.
13. Русский язык. Учеб. Для студентов пединов. Ч. 2. –Москва: Просвещение, 1989. –288 с.
14. Қазақ тілінің грамматикасы. І-ші бөлім. –Алматы:Ғылым, 1967. – 82-85 б.
15. Мұсабаев Ғ.Ғ. Қазақ тіліндегі сын есімнің шырайлары. –Алматы: ҚазССР ҒА баспасы, 1951. – 90 б.
16. Шакенов Ж. Қазіргі қазақ тіліндегі сын есім категориясы. – Алматы: Қаз. мем-к оқу-педагогика баспасы, 1961. – 79 б.
17. Маманов Ы. Қазақ тілі. –Алматы: Мектеп, 1989. –176 б.
18. Нұрмаханова Ә.Н. Қазіргі қазақ тілі. –Алматы: Мектеп, 1982. –180 б.
19. Исаев С.М. Сапалық сын есімнің шырай категориясы туралы \\ ҚР ҰҒА Хабарлары. Тіл, әдебиет сериясы. 1995. № 5-6. –3-9 б.

20. А. Казем-Бек. Общая грамматика турецко-татарского языка. Казань. 1846, стр. 58 (Ж.Шакенов бойынша).
21. Байтұрсынов А. Тіл тағылымы. –Алматы: Ана тілі, 1992. –448 б.
22. Төлеуов Ә. Сөз таптары. –Алматы: Мектеп, 1982. –125 б.

УДК: 378
https://orcid.org/0000-0002-0944-6784

Шевякова Т.В.,
д.ф.н., Dr. habil., профессор,
Казахский университет международных
отношений и мировых языков имени
Абылай хана, Алматы, Казахстан
e-mail: David-sec@mail.ru

MINOR «MASS MEDIA AND SOCIAL PSYCHOLOGY» В СТРУКТУРЕ МАГИСТЕРСКОЙ МОДУЛЬНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРОГРАММЫ 7М03211 - «ЖУРНАЛИСТИКА»

Аннотация: В данной статье рассматривается место и значение майнора «Mass media and social psychology» в структуре магистерской Модульной образовательной программы 7М03211 - «Журналистика». Обосновывается необходимость включения данного майнора в Образовательную программу по подготовке магистров в области масс медиа, определяется структура и специфика модуля. Автор подчеркивает, что изучение дисциплин данного модуля направлено на формирование системного понимания закономерностей социальных и психологических процессов, лежащих в основе индивидуального журналистского творчества, коммуникативной деятельности и массового общения в целом, процессов адекватного восприятия информации массовой аудиторией, а также на овладение методами социологического и психологического анализа массовой коммуникационной деятельности. Особое внимание уделяется компетенциям и субкомпетенциям в сфере социологии и психологии масс медиа, которые формируются у магистрантов в результате изучения майнора, что позволяет обучающимся получить дополнительную квалификацию и, соответственно, повышает конкурентоспособность выпускников на современном рынке труда.

Ключевые слова: модульная образовательная программа, модуль, майнор, масс медиа, социальная психология, компетентностный подход, медиаобразование.

Shevyakova T.V.,
Doctor of Philosophy, Dr. habil., professor,
Kazakh University of International
relations and world languages named
Abylai Khan, Almaty, Kazakhstan
e-mail: David-sec@mail.ru

MINOR "MASS MEDIA AND SOCIAL PSYCHOLOGY" IN THE STRUCTURE OF THE MASTER'S MODULAR EDUCATIONAL PROGRAM 7M03211 - "JOURNALISM"

Abstract: This article examines the place and significance of the "Mass media and social psychology" minor in the structure of the Master's Modular educational program 7M03211 - "Journalism". The necessity of including this minor in the educational program for the preparation of masters in the field of mass media is substantiated, the structure and specificity of the module is determined. The author emphasizes that the study of the disciplines of this module is aimed at forming a systemic understanding of the patterns of social and psychological processes that underlie individual journalistic creativity, communication activities and mass communication in general, the processes of adequate perception of information by the mass audience, as well as mastering the methods of sociological and psychological analysis. mass communication activities.. Particular attention is paid to the competences and subcompetencies in the field of sociology and psychology of the mass media, which are formed in undergraduates as a result of studying the minor, which allows students to obtain additional qualifications and, accordingly, increases the competitiveness of graduates in the modern labor market.

Keywords: modular educational program, module, minor, mass media, social psychology, competence-based approach, media education.

Введение

В настоящее время система высшего образования Казахстана переживает непростой период. Коренные изменения во всех областях общественной жизни страны повлекли за собой принципиальные преобразования в высшей школе Республики. Современная система образования все еще недостаточно соответствует потребностям общества в высококвалифицированных профессиональных кадрах, способных осуществлять свою деятельность в изменившихся условиях.

Особенно важной, на наш взгляд, является подготовка кадров для масс медиа. Ведь не секрет, что именно от журналистского профессионального сообщества сегодня во многом зависят настроения в социуме, общественное мнение и, как следствие, общественное сознание, в том числе национальное. Масс медиа непосредственно влияют на психологическое здоровье граждан, формирование их ценностных ориентиров, на отношение к происходящим событиям, на поведенческие качества. Поэтому современное медиаобразование является одним из важных элементов системы образования Республики Казахстан.

«Реформа образования – это один из важнейших инструментов, позволяющих обеспечить реальную конкурентоспособность Казахстана, - подчеркнул в одном из своих выступлений Первый Президент нашей страны Н.А. Назарбаев. – Нам нужна современная система образования, соответствующая потребностям экономической и общественной модернизации» [1].

Основная часть

В Казахском университете международных отношений и мировых языков имени Абылай хана особое внимание уделяется разработке и совершенствованию Образовательных программ, реализуемых в вузе как в бакалавриате, так и в магистратуре. Новые образовательные программы строятся с использованием современных образовательных технологий и учетом мирового опыта научной и практической рефлексии самых разнообразных общественных процессов и форм. Одной из таких программ является Модульная образовательная программа 7М03211 - «Журналистика» научно-педагогической магистратуры.

Современная журналистика требует новых специалистов, в том числе магистров социальных наук, - журналистов универсального типа, обладающих всеми необходимыми профессиональными знаниями, навыками и умениями, способных не только видеть и правильно воспринимать события и явления окружающей действительности, но и анализировать их на научной основе, прогнозировать их дальнейшее развитие, уметь адекватно реагировать на быстро изменяющиеся реалии современности.

Кроме того, выпускники магистратуры должны владеть навыками межличностного общения, обладать знаниями о психологических особенностях коммуникативного процесса и уметь применять их в своей профессиональной деятельности.

Новые требования к уровню подготовки специалистов определяют и новые подходы к организации и осуществлению учебного процесса.

Не случайно вот уже в течение ряда лет на факультете послевузовского образования, как и во всем университете, разрабатываются и успешно реализуются Модульные образовательные программы, которые основаны на компетентностном подходе, обеспечивающем личную и профессиональную социализацию магистрантов в процессе обучения. Предлагаемая КазУМОиМЯ им. Абылай хана Модульно-компетентностная образовательная программа – «это совокупность и последовательность модулей, направленная на овладение определенными компетенциями, необходимыми для присвоения квалификации» [2].

Согласно Правилам организации учебного процесса по кредитной технологии обучения, утвержденным приказом № 152 Министра образования и науки Республики Казахстан от 20 апреля 2011 года, Образовательная программа объединяет в своей структуре несколько модулей. При этом одна часть из них относится к основной образовательной программе (Major), другая – к дополнительной образовательной программе (Minor) [3]. Именно Модуль Minor направлен на формирование у учащихся дополнительных компетенций, что столь востребовано сегодня.

Одним из майноров ОП 7М03211 - «Журналистика» является Модуль «Mass media and social psychology», который изучается в научно-педагогической магистратуре в 3 семестре в объеме 12 кредитов (ECTS). Включение данного майнора в состав магистерской Образовательной программы объясняется изменениями, происходящими в современном информационном пространстве. Прежде всего, меняется роль средств массовой информации в связи с ростом потребности общества в

правдивой и разнообразной информации. Формируются различные прикладные области, в которых заметную роль играет коммуникативное воздействие. Особенности передачи и восприятия информации, с одной стороны, влияют на формирование политических, экономических, социальных и иных приоритетов, с другой – они влияют на массовое сознание, способствуют возникновению стереотипов в обществе. Более того, на индивидуальном уровне происходит процесс формирования индивидуальной идентичности на фоне развития массового общества. Психологические и социально-психологические особенности поведения и коммуникативной активности человека в связи с его включением в социальные группы играют весьма значительную роль, поскольку массовое общение основано на нормах, признанных обществом. Как отмечают Д.В. Новиков и А.В. Иваньков, «под воздействием информационного потока, всего комплекса коммуникативных отношений происходят обновление и изменение общественного сознания и поведения человека, социальной группы, организации, своеобразный сдвиг его взглядов, убеждений, поступков» [4]. Поэтому изучение магистрантами социологических и психологических особенностей функционирования масс медиа представляется совершенно необходимым.

Майнор «Mass media and social psychology» включает три дисциплины: «Социологические аспекты функционирования современных СМИ» (“Sociological aspects of the modern mass media functioning”); «Психология массовой коммуникации» (“Psychology of Mass Communication”); «Моделирование коммуникативной деятельности» (“Modeling of communicative activity”).

Цель майнора - формирование системного понимания закономерностей социальных и психологических процессов, лежащих в основе индивидуального журналистского творчества, коммуникативной деятельности и массового общения в целом, а также процессов адекватного восприятия информации массовой аудиторией; овладение психологическими приемами решения базовых коммуникативных проблем и личностных творческих трудностей на основе профессиональных правил информационной и психологической безопасности как по отношению к аудитории, так и при работе журналиста в стрессовых условиях функционирования современных масс медиа.

Задачи курса:

- познакомить магистрантов с основными понятиями, принципами и направлениями социологии и психологии средств массовой информации;
- овладеть методами социологического и психологического анализа массовой коммуникационной деятельности;
- сформировать и укрепить навыки планирования и управления коммуникативными процессами.

Дисциплины Модуля состоят из проблемных лекций, предполагающих полемическое обсуждение их содержания, семинаров и самостоятельной работы магистрантов. Такая процедура построения курса основана на предварительной информационной готовности магистрантов к аргументированной дискуссии по вопросам и проблемам предстоящей лекции. Для этого преподаватель заранее предоставляет студентам тезисы и библиографию предстоящих лекций. Все лекционные материалы (включая презентационные и видеоматериалы) размещены на Портале КазУМОиМЯ им. Абылай хана на платформе Moodle.

Самостоятельная работа магистрантов построена таким образом, чтобы закрепить полученные в ходе лекций и семинарских занятий знания с помощью современных интерактивных методов обучения, таких как: групповая работа, круглые столы, презентации на основе современных мультимедийных технологий, ролевые игры и др.

Курс содержит также кейсы для семинаров и самостоятельной работы магистрантов, сформированные в соответствии с тематикой лекций и способствующие написанию проектной работы, которая является итоговой в изучении дисциплин Модуля.

Промежуточные рубежные контроли и текущий экзамен по дисциплинам майнора проводятся в проектной форме. В сущности, текущий экзамен в проектной форме является видом научно-исследовательской работы магистрантов (наряду с написанием магистерской диссертации и различными видами практик). Тематика выполняемых проектов непосредственно связана с изучаемыми дисциплинами, а также ориентирована на исследование актуальных проблем теории и практики современной журналистики, разрабатываемых выпускающей кафедрой международных коммуникаций и НИПШ 1 и НИПЛ Ш «Основные направления журналистики и PR в сфере средств массовой коммуникации (СМК)», с учетом темы магистерской диссертации.

Цель проектной работы - сформировать у магистрантов современные подходы и навыки исследования и комплексного анализа социальной психологии масс медиа с использованием последних международных информационных и научных источников и программ с применением методологии медиа исследований.

Проектная работа включает не только сбор, обработку, систематизацию и обобщение информации по теме проекта, но и представляет собой самостоятельное исследование, демонстрирующее авторское видение проблемы, оригинальное ее толкование или решение.

Необходимо подчеркнуть, что преподавание майнора «Mass media and social psychology» в КазУМОиМЯ им. Абылай хана осуществляется полностью на английском языке. Это абсолютно соответствует предполагающей тесную взаимосвязь профессионального и иноязычного образования общей стратегии университета, которая была разработана авторским коллективом КазУМОиМЯ им. Абылай хана под научным руководством ректора университета д.ф.н. профессора Кунанбаевой С.С. и отражена в «Концепции развития иноязычного образования РК» [5]. Данная концепция обеспечивает единство и преемственность уровней владения иностранным языком на всех этапах образовательной системы и на всех этапах профессиональной подготовки специалистов разного профиля. Сегодня в условиях усиления процессов глобализации для журналистов использование иностранного языка в профессиональных целях является настоятельной необходимостью, поскольку именно знание иностранного языка позволяет специалистам в сфере масс медиа не только осуществлять полноценную профессиональную деятельность и эффективную коммуникацию с коллегами из других стан, но и проводить научные исследования с учетом зарубежного опыта.

В результате изучения дисциплин майнора магистранты приобретают следующие дополнительные компетенции (субкомпетенции):

- организация и проведение редакционных социологических и психологических исследований масс-медиа,
- исследование психологических и социальных эффектов СМИ,
- социологический анализ целевой аудитории СМИ,
- обобщение и критическая оценка результатов социо-психологических исследований актуальных проблем масс-медиа, полученных отечественными и зарубежными исследователями,
- анализ и создание основных моделей коммуникативной деятельности журналиста,
- эффективное разрешение конфликтов в профессиональной коммуникации.

Обладая данными компетенциями, выпускники магистратуры смогут работать в качестве аналитика социологических данных функционирования СМИ, организатора социально-психологических исследований СМИ и аудитории, эксперта по психологии журналистского общения, консультанта по психологии массовой коммуникациям, модератора профессиональной коммуникации, что, безусловно, расширяет их возможности для трудоустройства и карьерного роста.

Заключение

Таким образом, майнор «Mass media and social psychology» создает необходимую теоретическую и практическую платформу для написания магистерской диссертации с использованием знаний, полученных в ходе изучения дисциплин, входящих в него.

Думается, что Minor «Mass media and social psychology» является важным структурным элементом Образовательной программы 7М03211 - «Журналистика» и способствует повышению качества профессиональной подготовки магистров по данному направлению, поскольку выпускники магистратуры, освоившие Образовательную программу в полном объеме, обладают не только фундаментальными научными знаниями в области массовой коммуникации, но и компетенциями и субкомпетенциями в сфере социологии и психологии масс медиа и, как результат, имеют дополнительную квалификацию, что, несомненно, актуально и востребовано на современном рынке труда.

ЛИТЕРАТУРА

1 Назарбаев Н.А. Казахстан на пороге нового рывка вперед в своем развитии. Стратегия вхождения Казахстана в число пятидесяти наиболее конкурентоспособных стран мира // Казахстанская правда. – 2 марта 2006 г. - № 45-46 (25016-25-17).

2 Модульно-компетентностный базис планирования и управления подготовкой специалистов по Журналистике и Туризму (Магистратура). – Алматы, 2018, с. 2.

3 Правила организации учебного процесса по кредитной технологии обучения - https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1100006976 (Дата доступа – 21.10.2021)

4 Новиков Д. В., Иваньков А. В. Психология массовых коммуникаций. Учебное пособие. - Комсомольск-на-Амуре: ФГБОУ ВПО «КнАГТУ», 2013, с. 8.

5 Кунанбаева С.С. Концепция развития иноязычного образования Республики Казахстан. – Алматы: КазУМОиМЯ, 2004.

УДК 916

Авезова А.Ж.,
2-курс магистранты
«М019-Шет тілдері педагогтерін даярлау»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: avezova0404@gmail.com

АҒЫЛШЫН ТІЛІН ТИІМДІ ОҚЫТУДА ҚОЛДАНАТЫН ОЙЫН ТҮРЛЕРІ

Түйін: Мақалада шет тілін оқытуда ойын технологияларын қолданудың тиімді әдістері қарастырылады. Шет тілін оқытуда ойындар маңызды рөл атқарады. Ойын арқылы оқыту-бұл қызықты және тиімді әдіс.
Тірек сөздер: ойын технологиялары, шет тілін үйрену, ойындар, дамытушылық ойындар

Avezova A.Zh.,
2nd year Master student
«M019- Training of foreign language teachers»
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: avezova0404@gmail.com

TYPES OF GAMES USED IN EFFECTIVE LEARNING OF ENGLISH

Annotation: This article discusses effective ways of using gaming technologies in teaching a foreign language. Games play an important role in teaching a foreign language. Learning through games is an interesting and effective way.
Keywords: gaming technologies, learning a foreign language, games, educational games

Қазақстан Республикасы «Білім туралы» Заңының 8-бабында «Білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» деп атап көрсеткен. Қазіргі таңда халықаралық қатынастардың күшеюіне байланысты қоғамның тарапынан шет тілін ерте жастан оқытуға деген қызығушылық арта түсті. Тұңғыш Президентіміз – Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың «Қазақстан - 2050» Стратегиялық Жолдауында Қазақстан азаматтары 2025 жылға дейін үштұғырлы тілді меңгеру қажеттілігі, білім арқылы интеграциялану үшін ағылшын тілін де жақсы білу қажеттігі айтылған болатын [1].Ендіше қазақ, орыс, ағылшын тілдерін ерте жастан бала санасына үш тілділік аясынан көп мәдениеттілікті сіңіру өзекті мәселе болып табылады.

Тәжірбие көрсеткендей, егер оқу барысында әртүрлі технологияларды қолданса, оқу тиімді және оң нәтиже көрсетеді.

Сондықтан, қазіргі даму кезеңі білім беру жүйесінің алдында оқыту үрдісінің технологияландыру мәселесін қойып отыр. Оқытудың әртүрлі технологиялары сарапталып, жаңашыл педагогтардың іс – тәжірибесі зерттеліп, мектеп және университет бағдарламаларына енуде.

Ерте кезден бері педагог саласының ғалымдары ойын теориясын, П.П. Блонский, Л. С.Выготский, О. С. Газман, Л. С. Славина, А. Н. Леонтьев, К. Д. Ушинский, С. Л. Рубинштейн, А.С. Макаренко, Ф. И. Фрадкина сияқты танымал зерттеушілер қарастырған.

Орыс педагогі К.Д.Ушинский айтқандай, қазіргі заман талабына сай, әр мұғалім, өз білімін жетілдіріп, ескі бірсарынды сабақтардан гөрі, жаңа талапқа сай инновациялық технологияларды өз

сабақтарында күнделікті пайдаланса, сабақ тартымды да, мәнді, қонымды, тиімді болары сөзсіз [3, 461б.].

Б. Ю. Норман " ойын тек демалу мен ойын – сауық емес, бұл интеллектуалды релаксация және сонымен бірге жаттығу: ойнаушы әр түрлі рөлдер мен маскаларды киіп көреді, өмірде оған пайдалы болатын белгілі бір дағдылар мен біліктілікті дамытады"деп баса айтады.

Шет тілі сабағындағы ойын әрекеті қарым-қатынас процесін ұйымдастырып қана қоймай, оны табиғи қарым-қатынасқа барынша жақындатады.

С.А. Шмаков көптеген ойындарға тән келесі ерекшеліктерді анықтайды:

- нәтижеге ғана емес, іс-әрекеттің өзінен ләззат алу үшін адамның өз қалауы бойынша жүзеге асырылатын еркін даму қызметі («процедуралық қызығушылық»);
- осы қызметтің шығармашылық, көбіне импровизациялық, белсенді сипаты («шығармашылық өрісі»);
- белсенділіктің, бәсекелестіктің, бәсекеге қабілеттіліктің, бәсекелестіктің эмоционалды жоғарылауы;
- ойынның мазмұнын, оның дамуының логикалық және уақытша реттілігін көрсететін тікелей немесе жанама ережелердің болуы [8]

Жалпы білім беру мектептерінде белсенді оқыту мазмұндары бойынша ең қызықты әдіс-тәсілдер түріне біз ойынды айта аламыз.

Ойын арқылы ағылшын тілін оқыту қазіргі таңда оқушылардың белсенді білім алуына және олардың тіл үйренудегі құзыреттілікті дамытуға көмектеседі.

Ойынды шет тілін үйренудің бір әдісі ретінде қолдану оқу процесін едәуір жеңілдетеді, оны балаларға жақынырақ және қол жетімді етеді. Ойын сабақты әртараптандыруға, оны қызықты, жанды, көңілді етуге мүмкіндік береді. Шет тілі сабағында әртүрлі ойындарды қолдану тілді ойын-сауық түрінде меңгеруге ықпал етеді, тез тапқырлықты дамытады, оқытылатын тілге деген қызығушылықты сақтайды. Сонымен қатар, ойын технологиялары сабақтың тиімділігін арттыруға, балаларды белсенді сөйлеу белсенділігіне тартуға, шет тілін меңгеру процесін студенттер үшін қызықты етуге көмектеседі.

Ойын формалары мен оқыту әдістері бірқатар маңызды білім беру мақсаттарына қол жеткізуді қамтамасыз етеді:

- мотивация мен қызығушылықты ынталандыру;
- бұрын алынған ақпараттың мәнін басқа нысанда қолдау және күшейту;
- сыни тұрғыдан ойлау және талдау, шешім қабылдау, өзара іс-қимыл, коммуникация, нақты дағдыларды дамыту;
- басқа қатысушылардың арқасында өзін-өзі дамыту.

Е.И.Пассов өзінің «Мектептегі шет тілі сабағы» кітабында:ойын дегеніміз

-Іс-әрекет;

-Ынталандыру, мәжбүрлеудің болмауы;

-Дараланған белсенділік, терең жеке тұлға;

-Командада және команда арқылы оқыту және тәрбиелеу;

-Ақыл-ой функциялары мен қабілеттерін дамыту;

-«ынтамен оқу». деген мінездеме берген [6]

Ойындар оқу үлгерімінің сапасын арттыруға және оқушылардың лексикалық сөздігін байытуға ғана емес, сонымен қатар оқушылардың жеке шығармашылық әлеуетін дамытуға, тәуелсіз шешімдер қабылдауға, көкжиегін кеңейтуге, еңбек нәтижесі үшін жеке жауапкершілікті қалыптастыруға ықпал етеді. Ойындардың арқасында оқушылардың барлық танымдық процестері белсендіріледі: есте сақтау, ойлау, қиял, шығармашылық қабілеттері дамиды. Ойындар тілді байытады және оқушылардың сөз қорын жинақтайды, шет тілін оқытуда белгілі бір оқу-тәрбиелік міндеттерді шешуге ықпал етеді.

Ойынның негізгі мақсаты-баланы қызықтыра отырып білімді меңгерту болса, мұғалімнің міндеті — сол ойын түрлерін пайдалана отырып оқушылардың өздігімен жұмыс істей білуге, ой белсенділігі мен тіл байлығын арттыра түсуге түрлі дағды мен шеберлікті меңгертуге қол жеткізу. Сынып ішінде мынадай ойындарды ойнауға болады: “Around the world”, “Board Race”, “Question race”, “Bingo”, “Goldfish”.

Ойындар оқушылардың танымын, ақыл–ой белсенділігін қалыптастырудың маңызды құралы бола отырып, олардың бағдарлама материалының негізгі тақырыптары бойынша алған білімдерін тереңдете түсуді, әрі пысықтауды көздейді. Бұл ойындар балалардың сабақ үстіндегі жұмысын түрлендіре түседі, олардың пәнге қызығушылығын оятып, ынта –ықылас қоюына баулиды және оқушылардың зейінін, ойлау қабілеттерін дамытады. Ойындар арнайы мақсатты көздейді және нақты міндеттерді шешеді. [11]

Белсенді оқытуда біз “Hot chair”, “Spider”, “Hot potato” сияқты бірнеше ойын түрлерін айта аламыз.

“Hot chair” - ойын түрі оқушылардың жаңа сөздермен жұмыс, мәтіндегі сұрақтарға жауап сияқты тілдік құзыреттілігін дамытуға көмектеседі. Өйткені, ойын барысында сыныптағы кез- келген оқушы ортаға немесе тақта алдына қойылған орындыққа отырып, қалған оқушылардың мәтінге байланысты сұрақтарына жауап береді.

(1-кесте)

Сынып	Тақырып	Сабақ барысы	Балама сұрақтар
7 “а”	Take up a hobby	Тақырып бойынша, 2 мәтіндер берілген “Paint wars”, “Super gaming” Оқушылар осы мәтіндер бойынша мәлімет айтады. Егер айтылған мәлімет дұрыс болса, тақтадағы оқушы “true”,бұрыс болса “False”дейді.	1. Jack plays games of paintball during the week. 2. Jack's team often wins the games. 3. A game of paintball can take a long time. 4. Paintball is an expensive hobby.
7 д	Present Simple	Оқушылар сұрақ қояды. Орындықтағы оқушы өзіне қатысты жауап береді.	Мысалы: A: Do you watch Netflix serials? B: I watch Netflix serials. Or I don’t watch Netflix serials

Байкау бойынша,осы сабақтар барысында, оқушылардың белсенділігін арта түсті. Осындай қарым қатынас білім алушылардың қызығушылығын арттырды .

“Spider”- ойны оқушылардың жаңа сөз және грамматикалық құрылымдармен жұмыс жасауына көмектеседі. Ойын барысында, кез-келген оқушы бір жаңа сөзді айта отырып жіктеу ушін келесі оқушыға жібереді. Ол келесі оқушыға (қарама-қарсы) жаңа сөз айта отырып, жіпті басқа оқушыға жіберіп отырады(сөздерді мұғалім сұрауына болады) .

“Hot potato”- ойны, оқушылар бір біріне допты лақтыра отырып, жаңа сөздерді сұрайды. Доптын ыстық екенін оқушылар ұмытпау керек. Кім допты көп ұстап қалса, сол оқушы ұтылады. Бұл ойын оқушылардың жылдамдығын және тез ойлау қабілетін дамытады. Және жаңа сөздерді қызықты қайталау, тексеру әдісі.

Ойын әр оқушыға қол жетімді. Тілдік дайындықтағы әлсіз оқушы ойында бірінші бола алады: бұл жерде ситиативті тапқырлық маңызды. Теңдік сезімі, ынта мен қуаныш атмосферасы, тапсырмалардың мүмкін болу сезімі - мұның бәрі оқушыға ұялшақтықты жеңуге мүмкіндік береді, сөйлеуде шет тілінің сөздерін еркін қолдануға кедергі келтіреді, қателіктерден қорқуды азайтады және оқу нәтижелеріне жағымды әсер етеді.

Міне осындай ойындар арқылы оқушылар өздерін еркін және көңілді ұстай алады.Демек сабаққа деген қызығушылықтары артады. Сонымен қатар жаңа сөз, мәтінді еске сақтауға көмектеседі.

Көптеген тәжірибелі кітап және әдістемелік құралдар жазушыларының айтуы бойынша ойындар тек уақыт өткізерлік іс-шаралар емес, сонымен қатар үлкен тәлімдік маңызы бар.

В.Р.Ли тілге қатысты, «ойындардың көбі үйренушілерге тілдің дұрыс формаларын үйрену орнына тілді қолданысқа енгізеді» деген пікірді ұстанады. Оның айтуынша, «ойындар шет тілдік үйрету бағдарламасының аясынан тыс қалмай, керісінше, маңызды орын алуы керек» [4]. Дәл осы ойды қолдаған Ричард Амато, «ойындар — көңіл көтерерлік іс-шара, алайда тілдің педагогикалық маңызына, әсіресе шет тілін үйретуде немқұрайлы қарап кетпеу керек. Ойындарды қолданудың көптеген пайдалары бар. Ойындар дегбірсізденудің алдын алады және үйренуді жеңілдетеді» [5]. Олар ұялшақ оқушыны өзінің сезімдері мен ойларын жеткізуде жігерлендіреді, себебі ойындардың адамның көңілін көтеруде, рух беруде маңызы зор. Сонымен қатар олар үйренушілерге өзіне тән сабақтарда әрқашан мүмкін бола бермейтін шет тілімен бірге жаңа белестерді алуға мүмкіндік береді. Ричард Аматоның сөзіне назар аударсақ, «ойындар сынып жаттығуларынан аутқиды, бірақ тосқауылды бұзып, жаңа ойды таныстыруда қолданылады» [5]. Жай сөздермен айтқанда, ойындар арқылы қалыптасқан атмосферада, оқушылар оқығандарын тезірек әрі жақсырақ сақтайды. А.Эрсоз да осы ойды қуаттап, «Үйренушілердің тілді болашақ өмірлерінде қолданулары үшін ойын арқылы тілді жаттықтырады» [6] деген.

Қорыта келгенде, оқу үрдісінде «ойын түрлерін пайдалану біріншіден, оқушылардың білімін берік меңгерту құралы болса, екіншіден балалардың сабаққа деген қызығушылығын көтеру болып табылады.

ӘДЕБИЕТ

1.Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 7 желтоқсандағы № 1118 Жарлығымен бекітілген Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. http://ru.government.kz/

2.Ушинский К. Д. Избранные педагогические сочинения/Человек как предмет воспитания. Опыт педагогической антропологии (1861). — М.: Изд-во Академии наук РСФСР, 1945. — с. 461

3.Ли В.Р. Обучение языкам с помощью игр (Language teaching games and). — Oxford: Oxford University Press, 1979. — С. 31.

4.Ричард Амато. Игры в обучении языку (Games for Language Learning). — Cambridge: Cambridge University Press,

5.Айдан Эрсоз. Обучение иностранному языку с помощью игровых моментов (ELT through games) // The Internet TESL — June 2000. — Vol. VI. — № 6. — С. 34.

6.Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. – М.: Просвещение, 1991..

7.Зарубежные подходы к обучению английскому языку URL: http://hist-edu.ru/hist/book5_13/belenkova.pdf

8.Шмаков С. А. Игра учащихся как педагогический феномен культуры : дисс. … доктора педагогических наук 1997

9.Конышева А.В. Игровой метод в обучении иностранному языку. – СПб.:

10. Акешова М.М. (2012) Modern teaching methods and techniques in the process of teaching English language of future ecologists. Материалы Международной научно-практической конференции «Европейские науки и технологии», том III Германия,

11. Д. Куандыкова. Использование игровых технологий на уроках.

УДК 94(560):355.48

Amutova L.,
Zhalgasova E.,
Bachelors student
«5B011900 - foreign language: 2 foreign languages»
Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: luiza.amutova@mail.ru, zhalgasovaeee@gmail.com

THE MODERN PARADIGM OF THE METHODOLOGY OF FOREIGN LANGUAGE EDUCATION

Abstract: The article is concerned with the paradigm of methodology in foreign language education, the main approaches in the study of foreign language education, methods and paradigm of foreign language education..

Keywords: «the culturological approach», fixed capital, «competence», «paradigm of foreign-language education».

Амутова Л.,
Жалғасова Е.,
Бакалавры «5B011900 – иностранный язык: 2 иностранных языка »
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан, e-mail: luiza.amutova@mail.ru, zhalgasovaeee@gmail.com

СОВРЕМЕННАЯ ПАРАДИГМА МЕТАДОЛОГИИ ИНОЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация: В статье рассматриваются парадигма методологии в иноязычном образовании, основные подходы в изучении иноязычного образования, методы и парадигма иноязычного образования.

Ключевые слова: «компитенция», культурологический подход, «основной капитал», «парадигма иноязычного образования».

Everyone may describe formation in their own way. It can be viewed as a value, a method, an idea, or a result, all at the same time. If, after all, to speak about education and its consequences, the problem is necessarily imposed in this instance - in order to identify it as well as to prove its outcome. This aim is critical, as it is the first priority in front of the country, because it represents the primary client of the creation and imposes specific criteria on future state employees. If, in the past, educational places were unified in accordance with educational standards, then what allowed educational bodies to have a common moral base, in this case, in the twenty-first century, due to the shift in educational paradigms from knowledge to competence, in this case, there is if the student had to understand earlier, in this case, in our period, the student must have the ability, other texts, to be infected There are three important criteria for Kazakhstan's shift to a competency-based structure.

1) A total shift in how such a term is interpreted, as well as the "topic of education." As a result, because formation must be regarded as a continuous action that ensures a person's self-development throughout their lives, it does not have to be interrupted in any way based on the completion of this or that training institution or the receipt of one or another-or literate level. [1, pp.174-178]. This idea is seen to be the most important in terms of transforming the concept of building Kazakhstan into a competency-based approach.

2) As a result, the next element was dubbed universal fixed capital. Universal fixed capital — this description of talents, creativity, and opportunities is also a job property that has a significant influence on a person's effective wage opportunities.

3)The fact that Kazakhstan joined the Bologna process was the final component in the shift to competence-based education. European countries strive for education system openness so that your future employer will know exactly what list of abilities and professional competences you possess, regardless of which institution or country you attended. It is important to define terms in order to properly comprehend the objective of the genesis of the competency approach.

According to the Longman Dictionary of Modern English, the words “Competence” or ”Competence" mean:

- the ability or ability to perform some work well or at a high level;
- 2) a skill that a person must possess to perform any particular activity;
- 3) a standardized requirement for a person to properly perform a specific job, according to the Longman Dictionary of Modern English.

At the level of knowledge, communicative relations and values-relations that reveal the essence and meaning of communicative behavior at the level of cultural studies, regional studies, and linguistic values-at the level of knowledge; personal, personal, communicative, status-positional, and at the level of values-qualities that reveal the essence and meaning of other qualities of the student can be considered; personal, personal, communicative, status-positional, and at the level of values-qualities that reveal the essence and The following collection of values might be seen as the basis of foreign language instruction.

According to researchers such as L. V. Zanina and N. P. Menshikova, "competence" refers to a clearly defined skill that a future specialist should acquire while attending a higher educational institution, whereas "competence" refers to an already formed personal quality (characteristic) of a future specialist. [5, p. 102] [5, p. 102] [5, p. 102 Professional competence, according to Zanina and Menshikova, is defined as a set of personal characteristics that are directly connected to the object, methods, and conditions of educational activity and are required to establish a productive model for the development of desired attributes in students. [5, 103]. Here is a foreign language: creation, development, preservation and demonstration of language culture as a tool, as well as those that represent the people's spiritual characteristics, its culture. Outlook is a cultural phenomena that has to be fixed. national the number of components: vocabulary, grammar, idioms, folklore, in art and literature in oral and written forms of speech cultural as a cultural element that keeps value; Every foreign word reflects foreign world cultures and languages, resulting in a pair of "crossroads of cultures" as a means of transmitting information, cultural heritage of other peoples, social experience as a means of familiarization with human culture, and a means of cultural manifestation is considered.

As can be observed, in the last phase of the world's scientific consensus view, there is a similarity in judgment, attempting to construct the judgment of competences, while also being defined similarly as skills. They are regarded essential criteria for performing instructional job, according to the spring, since they are formulated in knowledge, high-class talents, and attitudes. Such an institution focuses on the abilities of continuous development of accomplishments connected with objectives, as well as issues regarding the potential of constant instruction, as well as the circumstances for any of the three domains. The following functions are listed in the realm of knowledge, according to Williamson and Diarmid's review: - object understanding - teaching actual knowledge (It is important to note that the understanding of teaching is a specific type of knowledge that is specific to the needs of instructors, in addition to the teacher's personal

teaching knowledge (in this example, what they understand about learning) and their actual knowledge (what they understand about it, what they teach). This connection or combination of instructors' teaching knowledge with their real-world knowledge, which includes teaching location information. The knowledge of the teacher's location, according to Shulman, represents the nuances of finding, which are more distinctive for the aim of his teachability. During the teaching knowledge group, we cover the more necessary figures of the concept of these thoughts, the most powerful analogies, pictures, samples, explanations, and presentations - one in a word, the methods of the concept also of the formulation of the object, which make it clear for the purpose of others - in order to be more often taught by this in our own real sphere. [7, pages. 4-14]

In the modern paradigm of foreign-language education, the competence theory as a basic pedagogical theory defining the model of education with obligatory acts as an integrating basis for the composition of methodological principles of cognitive-linguistic-cultural methodology, reflecting and implementing this methodology in the paradigm of foreign-language education.The complex reflection of methodological principles in competence-based pedagogical theory is an activity structure that forms the competence model of the "subject of intercultural communication" and acts as an integrative concept of competence models of the "subject of intercultural communication". The mechanism of formation of such an integrative concept will be described in the section of the same name in this work.

Competence-based pedagogical theory assumes the integration into a single whole of the educational process and its understanding, during which the formation of the student's personal position, his attitude to the subject of his activity takes place.

The distinguishing features of competence-based pedagogical theory from knowledge theory are the following:

a) the educational result "competence" is more consistent with the general goal of education-the preparation of a citizen capable of active social adaptation, independent life choice, to start working and continuing professional education, to self-education and self-improvement;

b) competence theory is aimed at students' reflexive assessment of their capabilities and "impossibilities", awareness of the limits of their competence and incompetence;

c) it combines the intellectual, skill and emotional-value components of education, which corresponds to our ideas about the content of education;

d) the content of education, including standards, should be modeled according to the criterion of effectiveness that goes beyond the boundaries;

e) the "competence" of a graduate embedded in educational standards will inevitably entail a significant change not only in the content of education, but also in the ways of its development, and, therefore, in the organization of the educational process as a whole;

There is also a version of the integration of the competence- based approach with the culturological one, whose critics consider such integration to be legitimate, since in the latter, an emotional-value component is initially included in the structure of the content of the images. According to the researchers, the culturological approach, the main ideas of which belong to M.N.Skatkin, I.Ya.Lerner and V.V.Krasvsky. it gives an idea of the content as a pedagogically adapted social experience, or rather, human culture in the aspect of social experience, which is grounded in a culturological approach, sets the mechanism for the formation of the content and the construction of the educational process aimed at the acquisition of various types of activities and relationships by the student. Namely, this is the main idea of the competence approach.

However, in our opinion. the illegality of such identification of these two approaches is manifested in the goals that they put forward and present as planned educational results. In the culturological approach, it is an introduction to culture, viewed through elements of social experience. In the competence approach - as already mentioned - the acquisition of personal experience of activity, the content of which is also drawn from the experience of humanity. At the same time, the development of a certain aspect of the content of culture is carried out through the prism of the individuality and subjectivity of the student.

Based on the analysis of the main features that define innovative pedagogical approaches as a "pedagogical paradigm, we found that the competence-based approach can only be defined as a pedagogical theory if it is the only one that determines the novelty of the educational model. Proceeding from the position that the paradigm refers to the methodology of spider cognition, the cognitive-linguistic-cultural methodology and the type of foreign language education proposed by us is defined as the modern paradigm of foreign language education based on the following arguments:

1.1.1. the validity of the allocation of "foreign language education" into an independent field of pedagogy is proved, which allows it to enter the type of paradigms specialized in branches of knowledge based on the developed typology of paradigms (Yu.V.Yakovets):

1.1.2. as a paradigm of a specialized branch of knowledge, the modern paradigm of foreign language education is based on cognitive -linguistic-cultural methodology as one of the directions of the methodology of scientific cognition:

1.1.3. the modern paradigm of foreign language education, according to the cognitive-lishgvokulturological methodology, as an independent naradigma should have: 1) the composition of methodological principles, 2) the basic pedagogical theory of which is the competency theory that defines the model of education; 3) the model of the modern naraligma of foreign language education, which is the system of "intercultural communicative foreign language education".

ЛИТЕРАТУРА

1 Кунанбаева С.С. Теория и практика современного иноязычного образования. -Алматы, 2010. – 344 с.

2 Дуйсебекова, Ж. Е. Компетентностный подход как современная парадигма иноязычного образования в Казахстане / Ж. Е. Дуйсебекова.

3 Борзова Е.В. Овладение методическими знаниями при компетентностном подходе к подготовке учителя иностранного языка // Иностранные языки в школе. 2015. № 1. С. 55-62.

УДК 921

Артықбаева А.Қ., п.ғ.к., профессор,
Әшірәлі Г., магистрант,
Абылай хан атындағы қазақ халықаралық
Қатынастар және әлем тілдер университеті,
Алматы, Қазақстан

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН МОНОЛОГТЫҚ ЖӘНЕ ДИАЛОГТІК СӨЙЛЕУГЕ ҮЙРЕТУДЕ ҚОЛДАНЫЛАТЫН ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Аңдатпа: Мақалада бастауыш сынып оқушыларының диалогтік және монологтық сөйлеуге оқытудың технологиялары қарастырылған. Оқушылардың жас ерекшеліктерін ескере отырып, монологтық және диалогтік сөйлеудің берік негіздерін қалыптастыруда мотивацияны құру маңызды рөл атқарады. Балаларға сөйлеу ана тілінде де, шетел тілінде де өте қиын. Әсіресе балаларға не айту керек екенін таңдау қиынға соғады. Ұсынылып отырған мақалада бастауыш сыныпта диалогтік және монологтық сөйлеуді тиімді оқытуға және меңгертуге көмектесетін кейбір тиімді технологиялар туралы айтылады. Олар бастауыш сынып оқушыларының диалогтік және монологтық сөйлеу деңгейін жақсартуға көмектеседі.

Тірек сөздер: шетел тілі, оқыту, диалог, монолог, диалогтік сөйлеу, монологтық сөйлеу, бастауыш сынып, тиімді технологиялар.

Artykbayeva AK, Candidate of Pedagogical Sciences, Professor,
Ashirali G., undergraduate,
Kazakh International named after Abylai Khan
University of Relations and World Languages,
Almaty, Kazakhstan

TECHNOLOGIES USED IN TEACHING PRIMARY SCHOOL STUDENTS IN MONOLOGICAL AND DIALOGUE SPEECH

Abstract: The article considers the technology of teaching primary school students to dialogic and monologue speech. Motivation plays an important role in the formation of a solid foundation of monologue and dialogue, taking into account the age characteristics of students. It is very difficult for children to speak both native and foreign languages. It is especially difficult to choose what to say to children. The proposed article discusses some effective technologies that can help to effectively teach and master dialogic and monologue speech in primary school. They help to improve the level of dialogue and monologue speech of primary school students.

Keywords: foreign language, teaching, dialogue, monologue, dialogic speech, monologue speech, primary school, effective technologies.

Шетел тілі - қазіргі заманғы бастауыш сынып оқушыларының көп мәдениетті және көптілді әлемдегі оқыту жүйесіндегі маңызды және салыстырмалы түрде оқытылатын жаңа пәндердің бірі. Мысалы, бастауыш сыныптағы ағылшын тілі филологиялық цикл пәндерінің қатарына кіреді және оқушының коммуникативтік мәдениетін қалыптастырады, оның жалпы сөйлеуінің дамуына, оның көкжиегі мен тәрбиесінің кеңеюіне ықпал етеді.

Сөйлеу - тыңдалым, оқылым және жазылым сияқты сөз әрекетінің бір түріне жатады. Шетел тілінде сөйлеуді үйрету дегеніміз - өз ойымызды шетел тілінде ауызша монологтық пен диалогтік түрде білдіруге үйрену. Ал ағылшын тілінде сөйлеуге үйрету – қоғамның әлеуметтік тапсырысы, өйткені заманауи өмір кең ауқымды халықаралық байланыстарсыз мүмкін емес. Ағылшын тілі - интернеттің және халықаралық байланыстың тілі.

Адам өмір сүруінде тілдік қарым-қатынас қажеттілігі ең үлкен байлық болып табылады және көбінесе адамның бүкіл рухани өмірін тәуелді етеді, жеке тұлғаның өзіндік санасын қалыптастырады, жеке тұлғаның дамуына ықпал етеді.

Қарым-қатынас процесінде монологтық сөйлеудің бірнеше негізгі функциялары бөлінеді:

1 Ақпараттық. Кез-келген адам алынған ақпаратты, қоршаған орта объектілері мен құбылыстары туралы жаңа біліммен бөліскісі келеді, әдетте бұл процесс сипаттама, баяндау немесе түсініктеме түрінде жүреді.

2 Әсер етуші. Бұл функция былай көрсетіледі. Өз көзқарасын қорғауда, алға қойылған мақсаттардың бірі - тыңдаушыларды сендіру. Алайда өмірде бізде біреудің іс-әрекетін болдырмау немесе, керісінше, адамды итермелеуіміз қажет жағдайлар болады. Бұл тапсырманы жақсы құрылымдалған, мақсатты монологпен шешуге болады.

3 Бағалау - әртүрлі құбылыстарды, заттарды, оқиғаларды, іс-әрекеттерді бағалауда көрінеді, соған байланысты, біз жиі өз пікірімізді білдіреміз [1, 138 б.]

Монологтық сөйлеу дегеніміз не? Бұл келесі параметрлермен сөйлеудің белгілі бір сегменті. Әрекет ретінде - монолог әрдайым мақсатты, сөйлеушінің тұлғасын және оның әрекетін көрсетеді. Сөйлеу өнімі ретінде ол ақпараттық, логикалық, тұтас және нәтижелі болуы керек. Монологтық сөйлеу адресатқа бағытталғандықтан, әрқашан диалогтік сипаттақа ие. [2,10 б.].

Алайда, монологтық сөйлеудің диалогтік сөйлеуден айырмашылығы бар. Диалогтік сөйлеуде маңызды рөлді экстралингвистикалық құралдар атқарады.

Бастауыш сынып оқушыларының психологиялық және физиологиялық ерекшеліктерін ескеру маңызды. Психологтар айтқандай екінші және үшінші сыныптар арасында оқушылардың ақыл-ой дамуында серпіліс бар. Оқудың осы кезеңінде ақыл-ой операцияларының белсенді ассимиляциясы және қалыптасуы жүреді, ауызша ойлау неғұрлым қарқынды дамиды. Ойлаудың жаңа мүмкіндіктері басқа да танымдық процестердің одан әрі дамуына негіз болады: қабылдау, зейін, есте сақтау.

Әдіскер ғалымдар келесі ерекшеліктерге назар аударады:

- балалар тез шаршайды, назарлары тұрақты емес және олар импульсивті болуы мүмкін;
- механикалық жад логикалық жадтан басым болады, оперативті жад көлемі шектеулі, тез ұмытып кету тән;
- сөйлеу саласында көбінесе тежегіш факторлар болмайды, диалогтік сөйлеу монологтық сөйлеуден басым болады;
- балалар кинестетикалық жұмыс түрлеріне бейім, сүйіспеншілікке толы, эмоционалды;
- көрнекі компоненттер арқылы қалыптасқан вербалды-логикалық ойлау басым.

Монологтық сөйлеудің негізін қалыптастыру бойынша жұмыс кезінде жоғарыда аталған факторларды ескеру қажет. Сонымен қатар монологтық сөйлеуде мотивацияның орны ерекше екенін білу керек. Мысалы, оқушылар бұл пән не үшін керек екенін түсінбеуі мүмкін. Нәтижесінде үй тапсырмасын дайындауға және сабақта жұмыс жасауға деген қызығушылық жоғалады, ал басты қозғаушы күш - «жетістік факторы» пайда болмайды. Балалар теріс психологиялық кедергілерді дамытады, пәнді жек көру сезіміне дейін, қателік жасаудан қорқу күшейеді [3, 125 б.].

Психологтар мен педагогтар - оқу іс-әрекеті басқа іс-әрекеттермен, атап айтқанда ойынмен ұштасқанда білімді әлдеқайда тиімді игеруге болатындығын тәжірибе жүзінде талай рет дәлелдеген. Оның 7-10 жастағы балаларды оқытудағы рөлі туралы көп айтылды және жазылды. Бірақ ойын ойын үшін болмауы керек екенін ұмытпау қажет. Алдымен, бұл оқушылардың есте сақтау қабілеттерін, зейінін, ойлауын дамытуға бағытталуы керек. Әсіресе, жобалық іс-шаралар тіпті 7 жас аралығындағы балаларда да тілге деген қызығушылықты арттырып, монологтық және диалогтік сөйлеу қабілеттерін дамыта алады [4, 99 б.].

Оқудың алғашқы кезеңінде монологтық сөйлеудің негізін қалыптастыруға келетін болсақ, монологтық ептілікке түс, өлшем, пішін атауға болатын заттарды сипаттау, жануарлар туралы

әңгімелеу, яғни, өлшемі, түсі, олардың не істейтіндігі, қайда тұратындығы және т.б. кіргізуге болады. Бастапқы кезеңдегі монологтық сөйлеуді үйрету бірліктері *сөйлемдік* және *әсіресе фразалық* бірлік болуы мүмкін.

Сөйлеу балаларға ана тілінде де, шетел тілінде де өте қиын. Өйткені балаларға көбінесе не айту керектігін таңдау қиын екендігін жоғарыда атап өттік. Бұл үшін тіректерді пайдалану керек. Тіректерді кейіннен бірте-бірте алып тастау қиындықтарды жоюға және тұрақты ептілікке қалыптастыруға көмектеседі. Бұл кез-келген нәрсе болуы мүмкін: суреттер, қолөнер бұйымдары, қуыршақтар және т.б.

Диалог - пікірлердің тұрақты алмасуынан тұратын байланыс түрі. Бірақ мұндай қарым-қатынас үшін оқушылар өздерін еркін және жайлы сезінетін ерекше орта құрылуы керек. Достық, жылы шырайлы жағдайда оқушылар бір-бірін жаңа ойлармен байытады, шығармашылық мүмкіндіктерін ашады. [5].

Әдетте, адам сөйлеген кезде оның белгілі бір ішкі мотиві болады. А.Н.Леонтьевтің ойынша, ол қозғаушы күш ретінде әрекет етеді. Мотив сөздің белгілі бір сәтінде саналы және санасыз болуы мүмкін, бірақ ол әрдайым қарым-қатынаспен (оның барлық компоненттерімен) байланысты. Сондықтан, шетел тілінде сөйлеуге үйрету кезінде коммуникативті мотивация туралы айту керек: [6]

• байланыс (мекен-жай және сәлемдесу; қоштасу; танысу; құттықтаулар мен тілектер; ризашылық білдіру; кешірім сұрау);

• ақпарат және коммуникативті (хабарлама-хабарлама; хабарлама-сұрау; сұраныс-хабарлама; сұраныс-сұрау);

• реттеуші коммуникативті (сұраныс, шақыру; кеңес, ұсыныс; ескерту; тыйым; талап);

• эмоционалды коммуникативті (қуаныш; қайғы; ашулану, таңдану, күмән).

Монологтық сөйлеу сияқты диалогтік сөйлеудің өзіндік психологиялық және лингвистикалық ерекшеліктері бар. Сонымен қатар сөйлеу әрекетінің бұл түрін сәтті оқыту үшін мұғалім білуі керек белгілі бір қиындықтар да бар. Әдістемелік әдебиеттерде диалогтың келесі негізгі сипаттамалары бөлінеді:

• реактивтілік;

• жағдаяттық.

Ал психологиялық жағынан диалогтік сөйлеу мынадай сипаттамаларға ие:

- ынталандырушылық
- эмоционалдылық
- жағдаяттық
- реактивтілік

Диалогтік сөйлеудің осы сипаттамалық ерекшеліктерінің мазмұнын қысқаша ашамыз.

Диалогтік сөйлеу әрқашан ынталандырады, әңгімелесушіге жолданған нәрсе бір нәрсені, сұрақты, талапты, өтінішті, бұйрықты беруді қамтиды. Диалогтік сөйлеудің бірінші ерекшелігі, сөйлеу актісі тыңдау актісін, яғни әңгімелесушілердің ауызша әсер етулерінің кезектесуін қарастырады. Екінші ерекшелігі - қарым-қатынастың вербалды емес режимдерінің болуы. Бұл дегеніміз, біз әрдайым сыртқы немесе ішкі ынталандыру арқылы анықталатын қандай да бір себептермен не мақсаттармен сөйлесетіндігімізді білдіреміз [7].

Сөйлеу әрдайым тыңдаушыға, аудиторияға бағытталған. «Диалог» термині қарым-қатынасқа кемінде екі қатысушының (әңгімелесушілердің) қатысуын және сөз сөйлеудің ұжымдық процесінде қалыптасқан дискурстарды білдіреді. Сөйлесушінің адресатының болуы диалог үшін өте қажет.

Диалогтік сөйлеу әрқашан эмоционалды түрде боялады, өйткені сөйлеуші өзінің сезімдерін, ойларын, айтқан сөздеріне деген көзқарасын білдіреді. Диалог - бұл сәйкес немесе сәйкес келмейтін әртүрлі көзқарастар; бұл басқаның көзқарасын белсенді түрде түсіндіру; бұл жауап күту және оны өз тұжырымында күту. Диалогтік сөйлеуді үйрету кезінде, алғашқы сөйлемдерден бастап, мүмкін болса, осы сипаттаманы ескеру қажет.

Сөйлеу әрқашан жағдайға байланысты, өйткені ол белгілі бір жағдайда болады. Сөйлеу жағдайдан тыс болмайды. Монологта да, диалогта да сөйлеу буынының көзі болып табылатын сөйлеу мотивін анықтайтын жағдай. Жағдаятық - мәні және сөйлеу логикасын алдын-ала анықтайды, әсіресе диалогтікті [6].

Реактивтілік шетел тілінде диалогтік қарым-қатынас ептіліктері мен дағдыларын игеруде объективті қиындықтар туғызады. Диалогті оқытуда серіктестің ескертулеріне риясыз жауап беруге үйрету, сонымен қатар әртүрлі тілдер мен сөйлеу құралдарын қолдана отырып сөйлеу функцияларын жүзеге асырудың маңызы зор [8].

Бастауыш сыныптарда ойындармен сабақтарда ынтымақтастық жасау мүмкіндігі қарқынды дамып келеді. Балалар ересектердің көмегінсіз келіссөздер жүргізуді, бір-біріне орын беруді, тапсырмаларды таратуды үйренеді [9].

Айта кету керек, бастауыш білім беру - баланың дамуындағы ерекше кезең. Бастауыш сынып оқушысы әлі де ойын ойнағанды ұнататын бала, біз осыны ұмытпауымыз керек.

Оқыту процесінде оқулықтарды пайдалана отырып, оқу тақырыптарын, оқу материалдарын таңдауды мұқият қарастырған жөн, өйткені ол ҚР мемлекеттік білім стандартының талаптарына сәйкес келіп қана қоймай, сонымен қатар кіші мектеп оқушыларының психологиялық-педагогикалық сипаттамаларына сәйкес келетін тапсырмаларды қамтуы керек.

Әдістемеде монологтық сөйлеуді үйретуде екі жол қолданылады: «жоғарыдан төмен бағыты» - оқытудың бастапқы бірлігі - дайын мәтін; «төменнен бағыты» мұнда оқыту қарапайым тұжырымдаманы көрсететін сөйлемге негізделген.

«Жоғарыдан төмен бағыты» мәтіннің мазмұндық жоспарын, оның лингвистикалық материалы мен құрамын максималды «иемдену», яғни содан кейін оқушылардың өздері құрастыратын мәтіндерде қолдануға болатын барлық нәрсе өз монологтарын құрайды. Жұмыс реті төмендегідей:

- оқушыларды мәтінмен таныстыру (жаттығулар: мәтінді оқу, сұрақтарға жауап беру; жоспар, сөйлемдердің реті, қысқаша түсінік айту)
- мәтін мазмұнын беру (кейіпкерлердің біреуінің атынан)

«Төменнен бағыты» қарапайым сөйлем бірлігінен аяқталған монологқа дейін сөйлемді өрбітуді болжайды. Бұл бағыт бойынша орындалатын жұмыстар:

- оқушылардың белгілі бір тақырып бойынша пікір айтуы. (мәлімдемелер қисынды ретпен жасалады, оқушылар мұғалімнің көмегімен өз мәлімдемелерін дұрыстайды)
- мәлімдемелер арасында мәтіндік және логикалық байланыс орнату кезеңі
- оқушылар берілген тақырып бойынша монолог жасайды, оның ішінде пікірлер мен бағалаулар келтіріледі.

Сонымен қатар монологтық сөйлеуді қалыптастыруда визуализация таптырмас технологиялардың бірі болып саналады. Шетел тілі сабақтарында көрнекілік - бастауыш сыныпта жаңа сөздік қорын енгізудің негізгі әдіс-тәсілі. Мұғалім оқушылардың қиялын ояту немесе идеяны жеткізу үшін көрнекі құралдарды қолданады. Ситуациялық суреттер немесе фотосуреттер сөйлеу мен ойлау процестерін ынталандыру үшін көрнекі қолдау болып табылады. Суреттің немесе фотосуреттің сипаттамасын айтып беру сөйлеуді ынталандыратын сөз әрекетінің негізгі түрлерінің біріне жатқызуға болады. Суретті сипаттау - бұл коммуникативті және когнитивті білім беру жүйесін қалыптастыру үшін өте тиімді жаттығу. Мұндай жаттығулар сөйлеу және жазу дағдыларын дамытуға ықпал етіп қана қоймай, сонымен қатар оқушылардың ынтасын арттыруға, байқампаздық пен шығармашылықты дамытуға жақсы әдіс болып табылады. Бүгінгі таңда сабақта визуализацияның алуан түрлері бар: фотосуреттер, видеороликтер, фильмдер мен мультфильмдердің үзінділері, презентациялар, тіректі жазбалар, диаграммалар, кестелер және т.б.

Бастауыш сыныптарда да әртүрлі бақылау жұмыстары орындалады. Ағымдық және қорытынды бақылаулар кезінде көңіл аударатын сұрақтар:

- монологтың түрлері
- мәлімдемелердің байланыстылығы, дәйектілігі
- мәлімдемелер көлемі
- лингвистикалық дұрыстығы

Оқушыларды қызықтыру, олардың монологтық сөйлеуге деген ынтасын ояту үшін монологтық сөйлеуді құруға арналған жаттығулар әр түрлі, қызықты және әсерлі болуы керек. Шетел тілі сабағында монологтық сөйлеуді оқытуда лексикалық ойындар жиі қолданылады.

Сабақты жандандыру және қызықты ету үшін әдістемелік әдебиеттерде сипатталған диалогтік оқытудың да жаңа технологиялсы туралы айтылады. Атақты ғалым-әдіскерлердің ғылыми еңбектерін зерттей келе байқағанымыз, бастауыш сыныптарда әсіресе рөлдік ойындар диалогтік сөйлеуді оқытудың пайдалы технологиясына жатады.[10; 8]:

Рөлдік ойын. Бастауыш мектепте диалогты оқыту туралы сөз болғанда, рөлдік ойынға назар аудару керек, өйткені ойын, біз әлі күнге дейін білім берумен қатар жетекші қызмет түрі болып табылады [10, б. 49]. Рөлдік ойын жаңа материалды игерудің, шығармашылық қабілеттерін шоғырландыру мен дамытудың күрделі мәселелерін шешуде, сонымен қатар жалпы білімдік дағдыларды қалыптастыруда қолданылады. Бұл оқушыларға оқу материалын әртүрлі тұрғыдан түсінуге және зерттеуге мүмкіндік береді. Рөлдік ойындардың әлеуметтік маңыздылығы мынада: белгілі бір мәселелерді шешу

барысында білім белсенділеніп қана қоймайды, сонымен бірге қарым-қатынастың ұжымдық формалары дамиды. Қосымша төмендегі технологияларды пайдаланған тиімді.

«Brownian Motion». Бұл технология ұсынылған тақырып бойынша ақпарат жинау үшін оқушылардың барлық сыныптағы қозғалысын қамтиды. Әр қатысушыға тапсырмалар тізімі жазылған парақ беріледі. Мұғалім сұрақтар мен жауаптардың тұжырымдалуына көмектеседі, өзара іс-қимылдың ағылшын тілінде жүргізілуін қадағалайды. Реплика-сұрақ және сұрақ-сұрақ сияқты диалогтық бірлік әзірленеді.

«Интервью». Жұптық жұмыста әр серіктес кезектесіп сұхбат алушыға және сұхбаттасушыға айналады. Оқушыларға сұрақтар тізімі беріледі, немесе өз сұрақтарын құрастыруға тіректер көрсетіледі.

«Айырмашылықтарды табу». Оқушыларға екі суретті салыстыру қажет. Бұл жағдайдың ерекшелігі - әр серіктестің бір ғана суреті болады.

«Карусель». Оқушылардың шығармашылық белсенділігін өте жақсы ынталандырады. Ішкі және сыртқы болып екі дөңгелек жасалады. Ішкі дөңгелек - бұл сыртқы шеңберге қарайтын қозғалыссыз отырған оқушылар, ал сыртқы жағы әр 30 секунд сайын дөңгелек болып қозғалатын оқушылар. Осылайша, олар бірнеше минут ішінде бірнеше тақырыпты сөйлесе алады. Балалар қызу сөйлесіп, сабақ динамикалық және нәтижелі болады.

Қорыта келе айтатынымыз: өкінішке орай көптеген мектептерде мұғалімдер монологтық сөйлеу негіздерін қалыптастыруға жеткіліксіз көңіл бөледі, дегенмен бұл мәселе өте маңызды, өйткені сөйлеу сөз әрекетінің диалогтік түрін дамыту үшін сенімді негіз болып табылады. Монологтық сөйлеуде қалыптасқан дағдылардың болуы диалогтік сөйлеуде жалғасуына әсер етеді. Келесі мәселе- жағдаятсыз диалог болмайды, сол себепті мұғалім сабақ барысында туындаған жағдаяттарды ескере отырып, оқушыларды диалогтік қарым-қатынасқа үйрету керек. Сонымен қатар әрбір сабақта оқушылардың белсенділігін арттыру үшін және оқытылып отырған шетел тілін жақсы меңгерту үшін мұғалімдер үнемі ізденісте болып, сабақтарды түрлендіріп, жаңа технологияларды тиімді пайдалану керек.

ӘДЕБИЕТ

1. Методика преподавания иностранных языков: общий курс: [учеб, пособие] отв. ред. А, Н. Шамов. - 2-е изд., перераб. и доп. -- М.: АСТ: АСТ МОСКВА: Восток - Запад, 2009. - 253 с.

2. Пассов Е.И. Основы коммуникативной методики обучения иноязыкному общению. - М.: Русский язык, 1989. - 223

3. Утехина А.Н. Иностранный язык в дошкольном возрасте: Теория и практика: Учеб. пособие 3-е изд., испр. - М.: ФЛИНТА: Наука, 2013- 186 с.

4. Бычковская Е.В. Развитие интереса к иностранному языку у младших школьников // Иностранные языки школе. 2008 - № 1.

5. Филатов В. М. Методика обучения иностранным языкам в начальной и основной общеобразовательной школе. Ростов-н/д, 2004.- 140 с.

6. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики.-М.: Высшая школа, 1991.- 90 с.

7. Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам: пособие для учителя.- М.: АРКТИ, 2008.- 141 с.

8. Маслыко Е.А. Настольная книга преподавателя иностранного языка- Минск.: Высшая школа, 2001.- 315 с.

9. Спиридонов В.Ф. Психология мышления. Решение задач и проблем.- М.: Генезис, 2012.- 319 с.

10. Конышева А.В. Современные методы обучения английскому языку. Минск: ТетраСистемс, 2004. 176 с.

УДК 94(560):355.48

Ахмедиева А.,
Магистрант, «5В011900 Иностранный язык: два иностранных языка»
НАО «Павлодарский Государственный Педагогический Университет»
Павлодар, Казахстан, e-mail: asel-ask@mail.ru

ПРИМЕНЕНИЕ НОВЕЙШИХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ КАК РЕЗУЛЬТАТ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА

Аннотация: В данной статье рассматривается проблема использования новейших технологий мультимедиа в рамках обновленного содержания образования на уроках английского языка. Главным

преимуществом мультимедийных технологий является то, что у учащегося появляется возможность самостоятельно изучать английский язык в стенах своего дома при помощи мобильного телефона или персонального компьютера. Роль педагога при обучении данной технологии заключается в том, что он создает интерактивную среду обучения английскому языку и направляет обучающихся на успешное освоение темы урока.

Ключевые слова*:* мультимедиа, мультимедийные технологии, английский язык, обновленное содержание образования, дистанционное обучение, новейшие технологии, саморазвитие, самосовершенствование.

Akhmedieva A.,
undergraduate
"5B011900 Foreign language: two foreign languages"
NJSC "Pavlodar State Pedagogical University"
Pavlodar, Kazakhstan, e-mail: asel-ask@mail.ru

USING THE LATEST TECHNOLOGIES IN TEACHING ENGLISH AS A RESULT OF A MODERN EDUCATIONAL PROCESS

Abstract: This article examines the problem of using the latest multimedia technologies in the framework of the updated educational content in English lessons. The main advantage of multimedia technologies is that the student has the opportunity to independently study English within the walls of his home using a mobile phone or personal computer. The role of the teacher in teaching this technology is that he creates an interactive environment for teaching English and guides students to successfully master the topic of the lesson.

Keywords: multimedia, multimedia technologies, English, updated educational content, distance learning, the latest technologies, self-development, self-improvement

Введение

Согласно, инструктивно-методического письма за 2020-2021 учебный год целью обучения дисциплины «иностранный язык» с пятого по девятые классывыступает развитие у обучающихся способностей и желание использовать английский язык как инструмент общения в диалоге культур (среднее образование, молодежный туризм и международное общение) [1; 212].

Предметом данной статьи является мультимедийные технологии на уроках иностранного языка.

Теоретической базой исследования являются положения, разработанные в трудах отечественных педагогов в сфере информационных технологий Шыныбекова Д.А., Ускенбаевой Р.К., Сербина В.В., Дузбаева Н.Т., Молдагуловой А.Н., Дуйсебековой К.С., Сатыбалдиевой Р.Ж., Хасеновой Г.И., Б. Урмашева, методические исследования по проблеме исследования зарубежных и отечественных преподавателей иностранного языка Зайцева В.С., А.Г. Уварова, Г.Д. Водопьян, А.Г. Алиаскаровой, С.В. Сейдахмет, Г.М. Коджаспировой.

Исходя из вышеизложенного, мы можем сделать выводы, что актуальность нашей работы определена тем, что вопросы применения мультимедийных технологий в обучении иностранному языку учащихся среднего звена общеобразовательной школы, как наиболее мобильных и эффективных изучены не полно и недостаточно и требуют особого внимания и разработки методических обоснований.

Методы и материалы

Изучая определение «мультимедиа» отечественных авторов возникает суждение, что понятие «мультимедиа» неразрывно связан с термином «информация» и ее формами, и видами. В соответствии с казахстанским законодательством «информация - это сбор сведений о лицах, предметах, фактах, событиях, явлениях и процессах независимо от формы их представления»[2;29].

По мнению российского ученого В.С. Зайцева, представление информации в различных видах и формах зависят исключительно от той формы существования информации. виды и формы представления информации существенным образом зависят от форм существования той или иной информации [3;64-71]. Автор предполагает, что любую информацию, которую способен воспринимать обучающийся, можно условно разделить на два основных класса: по воздействию на органы чувств: оптически-акустическая, оптически-осязательная и т.п.; по технической однородности: текстовая, акустическая, использующая изображения, цветовая [3;64-71].

Согласно теории ученого-исследователя Ирины Валерьевны Ярощук, под термином «мультимедиа» подразумевается дидактическое средство, используемое на компьютере в котором учебный материал изложен в эстетически организованной интерактивной форме с помощью двух модальностей (звуковой и визуальной), обеспечивающий эффективное протекание перцептивно-мнемонических процессов, позволяет реализовать основные дидактические принципы и способствует достижению, как педагогических целей обучения, так и целей развития. Мультимедийные технологии – это процесс восприятия учебной информации большинство чувственных компонентов обучаемого [4].

Таким образом, понятие «мультимедиа» представляет собой передачу информации путем невербального восприятия материала, а также представление содержания учебного предмета при помощи звукового или наглядного изображения, соответственно мультимедийные технологии представляют собой процесс, при котором, образовательные ресурсы обеспечивают информационную и коммуникативную среду путем наглядного восприятия информации.

В процессе обучения английскому языку в современной общеобразовательной школе в условиях обновленного содержания образования применение мультимедийных технологий (интернет, электронный учебник) используются на каждом уроке. Рассмотрим каким способом можно использовать мультимедийные технологии на уроках английского языка:

- интернет, телевидение, мобильный телефон, компьютер (совершенствуются навыки коммуникации, появляется возможность слышать профессиональную речь не только педагога, но и носителя языка);

- презентацииPowerPoint (возможность не только педагогу, но и учащемуся создавать графический, анимационный проект исходя из темы урока);

- мультимедиа учебник (готовый материал можно использовать на уроках по иностранному языку, который разработан в соответствии с типовой учебной программой по учебному предмету «Английский язык») [1; 225].

Исходя из вышеизложенного, мы можем прийти к следующим выводам, что мультимедийные технологии при обучении английскому языку выступают в роли новейших технологий и являются источником информирования обучающихся.

В настоящее время методике преподавания английского языка по применению мультимедийных технологий отводится значительная роль. Рассмотрим использование мультимедиа технологий, а именно презентациюPowerPoint, во всех видах речевой деятельности (чтение, говорение, аудирование и письмо).

При обучении виду речевой деятельности «говорение», педагог может использовать на своем уроке презентацию PowerPoint, с помощью которой учащимся предстоит сначала внимательно рассмотреть слайд, на котором представлена «ситуация», которую должен описать ребенок. Благодаря такому подходу, обучающиеся учатся передавать информацию через коммуникативные умения, а остальные сверстники на слух определяют значение иноязычной лексики. Для лучшего усвоения темы урока необходимо использовать данный метод в основной части занятия[5; 67].

Главной целью при работе над презентацией при обучении английскому языку является умение читать. Текстовое изображение может быть использовано на уроке, как педагогом, так и учащимся, в ходе самостоятельной работы. При чтении непосредственно на слайдах презентации, обучающиеся по-цепочке, могут читать текст друг за другом, тем самым, проявится интерес, активизируется внимание, а также происходит процесс развития и формирования лексических, грамматических и произносительных навыков чтения. Практическое использование презентации при «чтении», имеет положительный результат для работы учеников с онлайн англо-русским словарем, онлайн лингвострановедческим справочником. Данный метод обучения может быть использован на всех этапах урока.

При самостоятельной работе учащихся выступает «аудирование» как средство и цель защиты презентации. К примеру, ученики изучают тему: «Myfamily» и каждый готовит свой рассказ на данную тему при помощи сладов (информацию может найти в интернете). Нами уже было сказано, что при чтении слайдов, обучающиеся на слух воспринимают информацию от своих сверстников, но также в презентации при прослушивании диалогов иноязычной речи, ученикам предоставляется возможность проговаривать, и на слух запоминать произношение тех или иных слов. Аудирование в основном использую в основной части урока (озвучивание пословиц, загадок, стихотворений и сказок) [6; 42].

При работе с презентацией учащиеся на каждом уроке конспектируют материал (ключевые фразы, цитаты, диалоги), тем самым развивают письменные навыки при изучении английского языка. Задачей педагога при работе с данной речевой деятельностью, проверять своих учащихся и при необходимости

исправлять орфографические ошибки, тем самым сделать акцент обучающихся на запоминание сложных слов. Письмо необходимо использовать на всех этапах урока.

Результаты и их обсуждение

Для достижения цели исследования мною был использован комплекс следующих методов: изучение научно-методической литературы, беседы, наблюдение, эксперименты, анализ полученных результатов.

Эффективность методики была проведена экспериментально с учащимися 7 «А» - 13 учащихся (экспериментальная группа) и 7 «Б» - 12 учащихся (контрольная группа) классов на базе КГУ «Средняя общеобразовательная школа № 4 г. Аксу» Павлодарской области в течении трех месяцев (октябрь-декабрь 2020 года).

Последовательное проведение закрепляющих упражнений по эффективному усвоению программы иностранного языка учащимися седьмых классов с применением мультимедиа технологий заключалось в следующем:

1.Блок «говорение» включал задания, как«find a pair», цель: соотнесение звука [b] на первом слоге в заданных картинках со словом;

2. В блок «аудирование» состояло из таких заданий, как «listencarefully», цель:определить в каких предложениях есть фразы, относящиеся к теме семья;

3. Блок «чтение» отражал, такие задания как «find a mistake», цель: определить правильное написания слов или фраз;

4. Следующий блок «письмо» отвечал за правильный перевод слов, использовали такие задания, как «identifycorrectly», цель: запомнить правильность написания слов и указать их перевод на русский язык.

Экспериментальное обучение проводилось в соответствии с планом исследования, соответственно учащиеся, относящиеся к экспериментальной группе, использовали те же задания по теме: «Myfamily», что и обучающиеся контрольной группы.

До проведения экспериментального обучения был проведен контрольный срез. Проведенные контрольные срезы позволили определить сформированность иноязычной коммуникативной компетенции учеников 7 классов. Результаты опытно-экспериментальной работы приведены в таблице № 1.

Таблица 1

Название групп	Предметное содержание речи	Говорение	Аудирование	Чтение	Письмо	Социокультурные знания
Экспериментальная группа	92 %	80 %	81 %	84 %	82 %	91 %
Контрольная группа	57 %	68 %	63 %	78 %	67 %	54 %

Сравнение результатов формирования иноязычной лексики контрольной и экспериментальной групп для визуализации, представлены в виде диаграммы (рис.1)

Рисунок 1

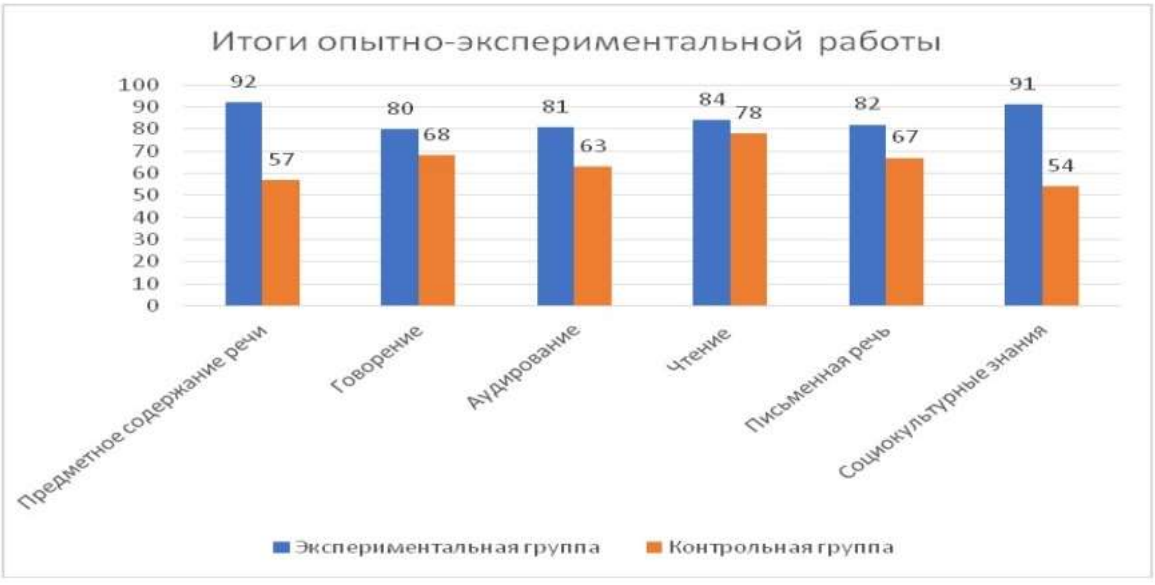

Исходя из вышеизложенного, мы можем прийти к выводам, что уровень знаний у учащихся 7-х классов выше среднего. Наблюдается отсутствие выраженных затруднений при построении монологической и диалогической речи. Выявлены затруднения с выбором правильного ответа на обращение сверстника. Сопоставляя результаты экспериментального среза, который проводился после того, как было завершено экспериментальное обучение, мы можем отметить следующее: обучающиеся экспериментальной группы имеют высокие результаты благодаря использованию мультимедийных технологий на уроках английского языка.

Заключение

Мультимедийные технологии с каждым годом расширяют свои возможности не только в сфере информационно-коммуникативных технологий, но и в сфере образования. На сегодняшний день, основным средством применения мультимедиа технологии выступает презентация.

Именно благодаря широкому спектру инструментов (создать картинку, записать аудиозапись, видеоурок) педагог может создать мотивацию к обучению английскому языку, легко обучать сложным словам, а также возможно трансформироваться из любого помещения в ту среду, которую приготовил для вас учитель. Достоинством мультимедиа технологий выступает дистанционность обучения, т.е. учащийся может несколько раз просмотреть урок, несколько раз выполнить задания, тем самым улучшить свои навыки коммуникации иноязычной речи.

Таким образом, мною доказано, что если систематически использовать на уроках английского языка мультимедийные технологии, то у обучающихся улучшится иноязычная речь, обогатиться словарный запас, тренирует память, путем визуализации, а также стимулирует учащихся к дополнительному и самостоятельному изучению английского языка

ЛИТЕРАТУРА

1. Об особенностях учебного процесса в организациях образования Республики Казахстан в 2020-2021 учебном году: Инструктивно-методическое письмо. –Нур-Султан: Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, 2020. – 426 с.

2. ШыныбековД.А.,УскенбаеваР.К.,СербинВ.В.,ДузбаевН.Т.,Молдагулова А.Н., Дуйсебекова К.С., Сатыбалдиева Р.Ж., Хасенова Г.И.,Б. УрмашевИнформационно-коммуникационные технологии. 1-е изд. Учебник. –Алматы, 2017 – 559 стр.

3. Зайцев, В.С. Мультимедийные технологии в образовании:современный дискурс / В.С. Зайцев. – Челябинск: Издательство ЗАО. «Библиотека А.Миллера», 2018. – 30 с.

4. Ярощук, И. В. Применение мультимедийных технологий в образовании: учебное пособие / И. В. Ярощук, Н. И. Федунец. – Москва: Московский государственный горный университет, 2017. – 86 с.

5. Нужнов, И. К. Мультимедиа технологии: учебное пособие / Е. В. Нужнов; Государственный федеральный университет. – 2-е изд., перераб. и доп. – Таганрог: Государственный федеральный университет, 2017. – Ч. 2. Виртуальная реальность, создание мультимедиа продуктов, применение мультимедиа технологий в профессиональной деятельности. – 180 с.

6. Щемелева, И. Ю. Применение инновационных методов обучения иностранным языкам в школе: учебно-методическое пособие / И. Ю. Щемелева, Ю. С. Васильева, А. О. Наследова, И. В. Нужа. – Орск: Издательство ОГТИ, 2019. – 118 с.

UDC 378:811.512.122

Bekturova M.B.,
PhD student
8D01701- “Foreign language teacher training”
Kazakh Ablai Khan University
of International Relations
and World Languages
e-mail: mb.bekturova@gmail.com

THE PROBLEMS OF INTEGRATING ACADEMIC WRITING IN THE CURRICULUM OF KAZAKHSTANI UNIVERSITIES

Abstract: The article explores the importance of academic literacy development among the students of Kazakhstani higher educational institutions. It reviews the main literature related to academic writing. The

author attempts to explain that academic writing plays the role of a key component of academic literacy and how to integrate academic writing course into the curriculum of universities in the Republic of Kazakhstan.
Keywords: academic writing; academic literacy; higher education; curriculum; academic competencies

Бектурова М.Б.,
Студент2 курса PhD по специальности
8D01701- “Подготовка педагогов иностранного языка”
КазУМОиМЯ им.Абылай хана
e-mail: mb.bekturova@gmail.com

ПРОБЛЕМЫ ВНЕДРЕНИЯ АКАДЕМИЧЕСКОГО ПИСЬМА КАК ДИСЦИПЛИНЫ В УЧЕБНЫЕ ПРОГРАММЫ УНИВЕРСИТЕТОВ КАЗАХСТАНА

Аннотация: Данная статья рассматривает важность развития академической грамотности среди студентов высших учебных заведений Казахстана. Также приводится обзор научной литературы, посвященной теме академического письма. Приводится попытка обосновать академическое письмо как основной компонент академической грамотности и предлагаются пути его эффективного внедрения в учебные программы университетов Республики Казахстан.
Ключевые слова: академическое письмо; академическая грамотность; высшее образование; учебная программа; академические компетенции

Nowadays there are significant changes happening in the system of Kazakhstani higher education. Universities are being restructured, the learning process is being modified due to pandemic, the list of necessary competencies are being updated all the time. All these factors have a positive effect on the improvement of university education. With this in focus, it is important to understand that the quality of education is indicated by the level of students’ academic literacy, and the main component of academic literacy is the development of skills and abilities of academic writing.

The academic writing course has been recently introduced into the curriculum of most Kazakhstani universities, and it takes one semester in the PhD and master programs. In the bachelor’s degree programs there is a discipline called “English for academic purposes”. Writing is one of the leading activities in these courses, and their academic performance depends on how well students demonstrate proficiency in their English writing skills.

Even though there are various definitions of academic writing, western educational paradigm considers academic writing as a main criterion for identifying student’s level of academic literacy. The foundations of academic writing are laid at the stage of school education, and at the university it is only developed at a more difficult quality level.

The involvement into academic world brings new challenges to students, because academic writing has its own peculiarities which differentiate it from other types of writing. For instance, some common characteristics of academic writing in English are complexity, responsibility, formality, objectivity, explicitness, accuracy, hedging [1]. Although it is rather a well-explored area in foreign academic society, it appeared to be difficult to define it in a concise and accurate way. In fact, academic writing is a complex process, involving such aspects as the ability to critically analyze and present information in a highly structured and logical way. Moreover, it is closely connected with academic literacy in general, with the ability to display not only language skills, but also critical thinking, research and analytical skills.

Even though the concepts of academic writing and academic literacy has been in western education for a long time, there is little information about it in the pedagogical science of Kazakhstan and CIS countries. The recent significant contribution to the development of academic writing in Russia has been made by I. Korotkina, who has been deeply researching the phenomenon of academic writing in Russia. For instance, she defined academic writing as being “mostly about communicating knowledge by clear, coherent, economic and efficacious argument supported by relevant evidence, regardless of the language that is used to deliver the argument to the reader” [5, p.312]. Also, she highlighted the importance of students’ cultural and social backgrounds. She claims that Russian academics make attempts to present clear texts, but due to Soviet educational policy, when students were forbidden to express their own opinions, and any technological advance was kept within country in order not be stolen by foreigners (therefore, no publishing abroad), nowadays it has resulted into having difficulties with scientific writing and being published in peer-reviewed journals [6, p. 309-318]. Without a doubt, this problem appears to be not only in Russia, but in all CIS countries and it is worth considering when dealing with academic writing in Kazakhstan.

Mainly, the main reason of including academic writing course in the curriculum of Kazakhstani universities was to help the students to write a diploma project or master's thesis work. So, the content of the course should contain materials, which will enable the students cope not only with the complex language issues, but also with style conventions in scientific research. As it was mentioned earlier, a review of related literature showed the lack of information in this field of research. Among few articles, devoted to the investigation of academic writing problems of KZ students, the study of Ismagulova at al. [2, p. 4194-4204] is worth mentioning. In general, the purpose of their study was to identify the level of academic writing skills of TEFL students and further to contribute to the development of their academic literacy. The authors also emphasized the importance of solving academic writing problems which most of the post-Soviet countries experience. As the main goal of their research was to identify whether the students needed a special course to form academic literacy skills or not, the authors did not investigate what specific problems in AW students encounter. Based on the research results, Ismagulova et al. [2, p. 4194-4204] have developed an elective course called "Basics of academic writing".

Another article, presented by a Kazakhstani author A.Baigarayeva [10], investigates the approaches to academic writing in universities, namely PPP (process, product, practice), which is closely investigated by I.Korotkina [4], and IPACE (identity, purpose, audience, code, experience), which was suggested by Trevor Day [9].

Also, another Kazakhstani researcher E. Ruziyeva in her article reflects upon the issues she encountered during teaching academic writing. She claims that students do not strive to seek for additional materials to learn, and one of the main problems that cause difficulties with developing academic literacy among Kazakhstani students, is that they cannot work independently [7]. I.Korotkina supports this idea, claiming the main problem is teacher-centric education system that had been established during Soviet period [3, p.120-124]

Another issue worth noting is that communication in scientific community is mostly conducted in English on the rights of being an international language. But, according to Smirnova and Shchemeleva [8, p. 185-197], it is vital to keep in mind while planning learning courses in a particular specialty that skills and abilities of academic communication should be developed in the language of instruction (in our case Kazakh or Russian), because it is through the main language of educational process the students' academic literacy develops.

Conclusion

In conclusion it is worth noting writing skill can be developed in any language, therefore, it should be effective to develop it either through native languages (Kazakh or Russian) and then develop it in English, or to develop it in all languages simultaneously. In order to do so, new models of educational programs need to be developed and implemented. These models should form key competencies that are associated with academic writing. Also, in author's opinion, there is a need for establishing special centers for academic writing on the basis of Kazakhstani universities, that will provide help to students with writing academic texts (the example in Kazakhstan is Writing Center at Nazarbayev University) and will train teachers in terms of methodological and theoretical support.

REFERENCES

1. Bailey, S.Academic writing. A handbook for International Students/ S.Bailey.
Routledge, NY, 2015. – 284 p.
2. Ismagulova G., Polevaya O., Balgabayeva G., Kulakhmetova M. and Kapanova D. "The Formation of the Foundation of Academic Writing". International journal of environmental & science education. VOL. 11, NO. 11. 2016.
3. Korotkina I. B. From language center to the center of academic writing. Higher education in Russia, 2013. - № 8-9.
4. Korotkina I.B. Akademicheskoye pis'mo: Process, product i praktika [Academic Writing: Process, product and practice]. Moscow, Urait.-2015.
5. Korotkina I.B. Models of Teaching Academic Writing: International experience and national practice. Moscow, Urait.- 2018.
6. Korotkina, I.B. Russian Educational Research Papers In International Publications: The Urge For Academic Writing. DOI: 10.15405/epsbs.2018.09.02.36.- 2018.
7. Ruziyeva E. Problems of implementation of the academic literacy in higher education institutions of Kazakhstan. International scientific review, Vol.2, 2016.
8. Smirnova N., Shchemeleva Yu.Writing at the university level: American, European and Russian perspectives. *Vestnik* of St. *Petersburg* State University, series 9. Philology. Asian Studies. Journalism. № 2, 2015.
9. Trevor D. Success in academic writing. Palgrave Macmillan education, 216 p., 2013.
10. Baigarayeva A.E. Significance of the academic writing in the higher pedagogical school // Kazan Federal Digital Depository, 2018. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/197476147.pdf

УДК 921

Берсимбаева Ж.,
Магистрант
«7М01711-Шет тілі мұғалімдерін даярлау»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан, e-mail: zhanerke.bersimbai@mail.ru

ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ КЕҢІСТІГІНДЕ АҒЫЛШЫН ТІЛІН ҮЙРЕНУ БАРЫСЫНДА МУЛЬТИМОДАЛЬДЫ МӘТІНДІ ҚОЛДАНУ

Түйін: Шет тілдерін оқытудың қазіргі кездегі әр түрлі тәсілдері мен әдістері бізге өз кезегінде білім беру процесінің мақсаттары мен міндеттеріне жауап беретін оқу коммуникациясының модельдерін жүзеге асыруға жағдай жасауға мүмкіндік береді. Ағылшын тілін үйрену үшін мультимодальдық мәтінді қолдану оқу аудиториясын қызықтырудың және мұғалімнің жұмысына жеңіл жағдай жасаудың тәсілі ретінде ғана қарастырылмауы керек және мүмкін де емес. Бұл, ең алдымен, табиғи ортада сөйлеумен тікелей байланысты барлық мүмкін компоненттерді қолдану, осы бағытта мультимодаль деп аталатын коммуникативті тәсілді жүзеге асыру әрекеті, ол соңғы онжылдықта айтарлықтай өзгерген оқыту құралдарын да, оның шарттары мен талаптарын да көрсетеді.

Тірек сөздер: Мультимодальді мәтін,ағылшын тілі, педагог, дәстүрлі әдіс, оқу процесі

Bersimbayeva Zh.,
Master student
«7M01711- Training of teachers of a foreign language»
Ablaikhan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: zhanerke.bersimbai@mail.ru

USE OF MULTIMODAL TEXT IN LEARNING ENGLISH IN THE MODERN EDUCATIONAL SPACE

Abstract: Different modern approaches and methods of teaching foreign languages, in turn, allow us to create models of educational communication that meet the goals and objectives of the educational process. The use of multimodal text for learning English should not and should not be seen as just a way to engage the audience and make the teacher's work easier. This is, first of all, the use of all possible components directly related to speech in the natural environment, an attempt to implement a so-called multimodal communicative approach, which reflects both the teaching aids and its conditions and requirements, which have changed significantly over the past decade.

Keywords: Multimodal text, English, teacher, traditional method, learning process

Соңғы кезде әлем мен қоғам бір орында тұрмайтындығына байланысты зерттеушілер мәтіннің жаңа түрлеріне, мысалы, мультимодальдық мәтіндерге бет бұра бастады. Бүгінгі таңда ғылым мен техниканың үздіксіз жетілдіруінің аясында, сондай-ақ халықаралық сауда мен экономикалық ынтымақтастықты дамыту жағдайында шет тілдерін білу ұлт мәдениетінің бір бөлігі ғана емес, сонымен қатар студенттер мен болашақ мамандардың жетістіктері мен мансаптарын айқындайтын бір жолы болып табылады. Тілді тиісті деңгейде меңгеру түрлі білім беру деңгейлеріндегі оқу орындарында іргелі білім мен негіздерді алу есебінен қол жеткізіледі.

Шет тілдерін оқытудың көптеген дәстүрлі әдістері бар, олар оң нәтиже береді, бірақ қазіргі қоғам технологиялық прогрестің жетістіктерін қолдана отырып, жаңа тәсілдерді іздеу қажеттілігін талап етеді.

Оқу процесін ұйымдастыру және қойылған мақсаттарға жету үшін барлық жауапкершілік оқытушыға жүктеледі, ол шет тілін оқытудың әртүрлі әдістерін біліп қана қоймай, сонымен қатар студенттердің қабілеттері мен біліміне назар аудара отырып, дұрыс нәтижеге жету үшін оқытудың оңтайлы жүйесін таңдай білуі керек. Оқу процесінің өте маңызды құрамдас бөлігі-бұл мұғалімнің шығармашылығы, өйткені сабақ беру қабілеті-бұл өнердің бір түрі, сондықтан оқыту әдістемесі мұғалімнің жұмысын қамтуы керек.

Оқыту әдістемесі — бұл жетекші функцияны-оқытуды орындау барысында қолданылатын мұғалімнің іс-әрекет құралдарының белгілі бір жиынтығы. Оқыту әдістемесін жүзеге асыру оқу процесін ұйымдастырудың әдістері мен тәсілдерін қолдану арқылы жүзеге асырылады. Өкінішке орай,

бүгінгі таңда шет тілі оқытушыларының көпшілігі тиімділігін жоғалтқан стандартты және ескірген әдістерге назар аударады.

Шет тілдерін оқыту тұрғысынан технологиялар дамушы қоғамның қажеттіліктеріне сәйкес өзгеруі керек. Оқытудың жаңа әдістемелері ғана емес, оқытушыларға қойылатын жаңа талаптар да енгізілуі тиіс. Барлық мақсаттарға жету үшін оқу процесін сауатты ұйымдастыру өте маңызды. Қазіргі кезеңде шет тілдерін оқытуда келесі әдістерді қолдану арқылы үлкен тиімділікке қол жеткізіледі: мультимодальды мәтін, мультимедиялық презентация, жоба әдісі, интерактивті тақталар, мультимедиялық бағдарламалар, қашықтықтан оқыту және т. б.

Бүгінгі таңда шет тілдерін оқытуда компьютерлік технологияны қолдану ең танымал жүйенің бірі. Компьютерлерді пайдалану оқу процесінің қызықты өтуіне, шығармашылық сананы және бақылауды айтарлықтай жеңілдетеді.

Мультимодальдық мәтіндер оқу процесіне белгілі бір әртүрлілікті әкеледі, себебі бейне, презентациялар, суреттер, аудиожазбалар оқу материалы ретінде әрекет етеді.

Жоба әдісі, әдетте, алынған материалдарды бекіту кезінде қолданылады. Бұл әдісті қолданған кезде студенттер ақпаратты, материалды ұсыну тәсілдерін өздері таңдайды, сонымен бірге шығармашылық дағдыларын көрсетеді.

Осылайша, әртүрлі әдістерді қолдану жаңа білімнің шоғырлануына ықпал ететін, шығармашылық әлеуетті дамытатын, тіл үйренуге ынталандыратын және оқыту процесінде технологияларды қолдану кәсіби дағдылар мен дағдыларды қалыптастыруға мүмкіндік беретін әртүрлі артықшылықтарға ие.

Мультимедиялық бағдарламалар студентке тіл үйренуге мотивация береді, компьютерлік бағдарламалар интеллект, логика, зейіннің дамуына ықпал етеді.

Дидактикалық материалды ұсынудың негізгі формасы тілдік режимді қолданатын мәтін екендігі белгілі, дегенмен адамдар арасындағы қарым-қатынас үшін тиімді қолдануға болатын басқа тәсілдер бар. Педагогикада бейнелеу, қимыл және әрекет дәстүрлі түрде тек жазбаша немесе ауызша сөйлеуді қолдау болып саналады. Алайда, қарым-қатынас мультимодальды және хабарламаның мағынасын берудің барлық тәсілдері толығымен репрезентативті екенін мойындау керек. Жетекші оқытушылар оқу процесіне мультимодальды оқыту құралдарын, оның ішінде дәстүрлі ауызша және жазбаша мәтіндермен біріктіруге болатын мультимодальды мәтіндерді кеңінен енгізуге шақырады.

Сандық мультимодальды мәтіндерді құру коммуникациялық технологияларды қолдануды қамтиды, алайда мультимодальды сауаттылықтың дамуы цифрлық байланыс технологиясының өсуімен тығыз байланысты болса да, мультимодальды сөз "сандық технология" сөзімен синоним емес.

Мультимодальдық мәтін құруға арналған ортаны таңдау әрқашан маңызды фактор болып табылады. Мультимодальдық мәтін қағаз түрінде болуы мүмкін, мысалы, кітаптар, комикстер, плакаттар. Мультимодальды мәтін цифрлы болуы мүмкін - слайд-презентациялардан, цифрлық әңгімелерден, электронды кітаптардан, блогтардан, электронды постерлерден, веб-парақтардан тіпті әлеуметтік медиадан анимацияға, фильмдерге, видео ойындарға дейін. Мультимодальдық мәтін тікелей эфирде де болуы мүмкін. Жанды мультимодальдық мәтіндерге би, орындаушылық өнер, ауызша әңгімелер мен презентациялар кіреді.

Ақпараттық технологияларды қолдана отырып дидактикалық материалдарды оқыту мен құру практикасында мағынаны құрудың бірнеше әдісін қолданатын мультимодальдық мәтіндердің кең таралуына байланысты қандай өзгерістер болуы керек? Мұғалімге ғана емес, оқушыға да мультимодальдық мәтіндер құруды үйрету қажет . Бұл дағды тек мәтін жазумен ғана шектелмейді. Өйткені дидактикалық материалдарды жасау, тіпті оқыту мен оқуды енді тек лингвистикалық деп қарастыруға болмайды.

Егер оқушылар мультимодальдық мәтіндерді оқи алатын болса, онда мультимодальдық мәтіндерді тәжірибелі оқырман мультимодальдық мәтіндерді тиімді құрастырушы болады деп болжау қисынды. Демек, мұғалімдер мен студенттерді мультимодальдық сауаттылыққа үйрету - заман талабы.

Мұндай мәтіндерді құрудың күрделілігі тартылатын режимдер санына және олардың арасындағы қатынастарға пропорционалды түрде артады. Құруға оңай мультимодальдық мәтіндерге постерлер, сюжеттік суреттер, ауызша презентациялар, суретті кітаптар, брошюралар, слайд-шоулар (PowerPoint), блогтар мен подкасттар кіреді. Неғұрлым күрделі сандық мультимодальдық мәтіндік өнімдерге веб-парақтар, сандық сюжеттер, интерактивті сюжеттер, анимация және фильмдер кіреді.

Оқушылар барған сайын көп модальды әлемде тиімді қарым-қатынас жасай алуы керек, сондықтан шет тілі сабақтарында оларды мультимодальды мәтіндердің әртүрлі және ықтимал күрделі формаларының мағынасын дұрыс түсінуге үйрету керек және мұны бірқатар семантикалық режимдерді қолдана отырып жасау керек. Шет тілі сабақтарында мультимодальды мәтіндерді қолданудың келесі артықшылықтарын атап өтуге болады:

1) мультимодальдық мәтіндерді шет тілі сабағында қолдану оқушының тілді үйренуге деген қызығушылығы мен ынтасын қолдайды;

2) мультимодальдық мәтіндермен жұмыс жасау барысында оқушының шығармашылық және абстрактылы ойлауды дамытады;

3) білім алушылар мультимодальдық мәтіндердің мағынасын түсіндіруді үйренеді;

4) мультимодальдық мәтіндер аудиовизуалды қабылдауды дамытуға ықпал етеді;

5) мультимодальдық мәтіндер танымдық жүктемені азайтады.

Қорытынды. Шетел тілі сабақтары мультимодальдық мәтіндерді қолдануға қолайлы негіз болып табылады, өйткені шет тілдерін оқып үйрену оқушыларда негізгі құзыреттіліктердің қалыптасуына ықпал етеді. Негізгі құзыреттерге білім алушының өмір жағдайында жұмыс жасауының жетістігін анықтайтын білімдік-танымдық, ақпараттық, әлеуметтік-еңбек және коммуникативтік құзыреттіліктер жатады.

Сонымен, мультимодальдық мәтін - қазіргі білім беру кеңістігінде шетел тілін оқытудың тиімді құралы. Оны пайдалану білім алушының дағдыларын едәуір кең көлемін қалыптастыруға және дамытуға ықпал етеді, өйткені қазіргі әлемнің объектілері мен құбылыстары туралы ақпарат алу үшін арналардың көпшілігін пайдаланады.

ӘДЕБИЕТ

1. Құнанбаева С.С. Қазіргі шет тілдік білім берудің теориясы мен практикасы,2010ж

2. Соломатина А. Г. Методика развития умений говорения и аудирования учащихся посредством учебных подкастов,2011

3. Berk R., Devlin W. O. Multimedia education science Learning // Journal of Educational Multimedia and Hypermedia.

4. Arlene Archer. Multimodal texts in Higher education and the implications for writing pedagogy English in Education.2010

5. Сысоев П. В., Евстегнеев М. Н. Компетентность преподавателя иностранного языка в области использования информационных и коммуникационных технологий, 2014

6. Гизатуллина, А.В. Визуализация информации в процессе реализации мультилингвального подхода к обучению иностранным языкам в вузе, 2017.

7.Сенцова В.А. Использование лингводидактического потенциала поликодовых текстов при обучении итальянских учащихся русской грамматике / В.А. Сенцова // Современная наука: актуальные проблемы теории и практики. – 2017.

8. Гаффарова М.Р. Организационно-методические аспекты использования мультимодальных текстов на уроке иностранного языка, 2020

UDC 372.881.111.1

Duisenbay S.N.,
Master student
«7M01719 (01) - Training of foreign language teachers»
Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: saia-d@mail.ru

ANALYSIS OF SOCIO CULTURAL COMPONENT IN THE EMC «ENGLISH PLUS-9» NECESSARY FOR THE STUDENTS' SOCIO-CULTURAL COMPETENCY FORMATION

Abstract: The main assistant to the teacher when planning the lesson is the Educational and Methodological complex (EMC). The article analyzes the EMC "English Plus 9" by authors Diana Pye and Ben Wetz for the presence of socio-cultural material necessary for the formation of socio-cultural competency and, as a result, the formation of an intermediator of intercultural communication ready for intercultural interaction.

Keywords: socio-cultural competency, sub-competency, Educational and Methodological Complex, EMC, SWOT analysis

Дуйсенбай С.Н.,
Магистрант
«7М01719 (01) - Шет тілі педагогтерін даярлау»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан, e-mail: saia-d@mail.ru

СТУДЕНТТЕРДІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-МӘДЕНИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУҒА ҚАЖЕТТІ «ENGLISH PLUS-9» ОӘК-ДЕГІ ӘЛЕУМЕТТІК-МӘДЕНИ КОМПОНЕНТТІ ТАЛДАУ

Түйін: Сабақты жоспарлауда мұғалімнің басты көмекшісі – оқу-әдістемелік кешен (ОӘК). Мақалада Диана Пай мен Бен Ветцтің авторларлығымен құралған "English Plus 9" оқу-әдістемелік кешені мазмұнында әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру үшін қажетті мәдени және әлеуметтік материалдардың бар болуы талданады, материалды жақсы игеру және 9-сынып оқушыларының әлеуметтік-мәдени құзіреттілігін қалыптастыру үшін қолайлы жағдайлар жасау үшін осы кешенді толық көлемде және толықтырулармен пайдалану бойынша ұсыныстар беріледі, нәтижесінде мәдениетаралық өзара әрекеттесуге дайын мәдениетаралық коммуникацияның делдалын қалыптастыру қарастырылады.

Тірек сөздер: Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік; субкомпетенция; оқу-әдістемелік кешен; ОӘК; SWOT-талдау;

Introduction

Learning a foreign language is designed to form a person who is able and willing to participate in intercultural communication. It’s impossible to form such a personality without knowledge of the socio-cultural characteristics of the country, the language of which students study.

The formation of socio-cultural competency is inextricably linked with the main goals of education: practical, developmental and educational. That is, it’s important to master not only the language itself, but also the "picture of the world" of those who speak it, since representatives of another culture should not be psychologically “strangers” to speaker.

The main attribute and assistant for a teacher during the classes is a textbook. Therefore, it’s reasonable to analyze the main textbook of secondary schools in Kazakhstan "English Plus" for the presence of a socio-cultural component, because socio-cultural sub-competency is an integral part of the intercultural-communicative competency for the formation of the intermediator of intercultural communication. And of course, it’s mandatory to use other teaching tools and methods in order to completely involve students into the atmosphere of foreign environment.

According to State Educational Standards (SES): The content of the subject "Foreign language" should be aimed at the formation of a multilingual, multicultural personality; at improving the communicative competence by enriching the vocabulary through the content of authentic texts of different styles, which allows for the socio-cultural enrichment of the worldview in the process of developing foreign-language communicative competence; at the development of research skills and a creative approach to solving various educational tasks. [1]

However, the conducted research on the SES, the analysis of Educational and Methodological Complexes (EMC) that are used in foreign language classes, the study of the actual level of development of socio-cultural competencies of students allowed to identify a contradiction between the requirements imposed by the SES and the low quality of the implementation of socio-cultural education in foreign language lessons, as well as the real level of development of socio-cultural competency among students. [1]. The revealed contradiction leads to the research problem, which is how to most effectively organize the learning process that contributes to the development of socio-cultural competency among students.

Literature review

In order to better explore the essence of socio-cultural competency phenomenon, it is necessary, first of all, to refer to the concept of "competency".

According to I.A. Zimnya, in relation to educational activity, competencies are "some internal, potential new formations: knowledge, ideas, programmes (algorithms) of action, systems of values, which are then identified in a person's competences" [2]. According to the definition of Shilov Z. E. and Agapov I. T. competency is the general ability and readiness of a person to act independently in the educational, cognitive and labor process, based on the knowledge and experience acquired in the course of education [3;58], this definition is given in the work of L. P. Borisov, according to which the qualification is the ability to use the

knowledge acquired during training and the ability to solve various practical and theoretical problems in everyday life. [4; 58]. It is also gratifying that Kazakh scientists D. N. Kulibayeva and S.S. Kunanbaeva have begun to study the competency model in education in accordance with the goal of introducing the national education system into the world educational space and responding to public requests, and consider the possibility of its implementation in the practice of schools and universities.

The need for the formation of socio - cultural competency is due to the interdependence of culture and language. Material and spiritual values in a person's life, depending on the conditions of their existence, in order to fully master the language, the person must be socialized, that is, get acquainted with new values, new norms of communication. [5;1]

Now, if we focus on the definitions given to the concept of socio - cultural competency, we can see that they help to comprehensively reveal the meaning of this term from different angles. According to L. N. Polumina, "socio - cultural competency - has special features of society and culture, such features are observed in the social behavior of representatives of this society, that is, in recreation, entertainment and living conditions, political, religious views." [6;15] According to V.V. Safonova's definition, socio-cultural competence is the availability of knowledge in various social and cultural spheres, characterizing the country, different societies and societies of the country of the studied language and the ability to adequately apply this knowledge in the act of communication. [7]. According to S.S. Kunanbaeva the social and socio-cultural competence creates a language student's 'secondary cognitive consciousness' as a conception and form of the world of a different language society. It also forms in the student's cognitive system 'secondary constructions - knowledge' corresponding to their knowledge of the world and language of a different language society. This sub-competency is developed as something 'new' on the basis of something 'given', that is, the secondary cognitive consciousness is formed upon the foundation of one's native culture and language. [8]

From these studies it is worth concluding that socio-cultural competency contributes to the ultimate goal of learning - formation of personality's ability and readiness for intercultural dialogue, as well as its tolerant and positive perception of foreign-language culture. All this will enable successful participation in the process of intercultural interaction.

Methods of research

As for the EMC is analyzed for the presence of socio-cultural content and the data is defined by 5 sub-competencies of socio-cultural competency according to Vorobyov G.A. there is a need to use method of Content analysis.

From this method of research follows the next one - the SWOT analysis, which aims to identify the strengths and weaknesses of the EMC and to guide the further development of the educational process with additional teaching materials or teaching methods to develop socio-cultural competency.

The analysis of the EMC will be based on the work of G.A. Vorobyov who singled out 5 sub-competencies of socio-cultural competency:

- Linguocountry, which implies knowledge of lexical units with socio-cultural semantics and the ability to use them in the situations of intercultural communication;
- culturological, involving knowledge of the traditions, customs of the people of the language being studied, national character and peculiarities of everyday life;
- sociolinguistic, including broad knowledge of linguistic features of different social strata, generations, genders, namely speech stereotypes;
- socio-psychological, meaning mastery of socio and culturally specific scenarios, nationally specific patterns of behaviour with the use of communicative techniques adopted in a given culture;
- psychological (behavioural) consisting in psychological readiness to the communicative act, implying desire to communicate, respect to other culture, developed sense of tolerance, absence of stereotypes, etc. [9; p. 30-36;].

The structure of the textbook «English Plus-9» corresponds to that which students are familiar with from previous textbooks in this series. The textbook for 9th grade includes 9 units, which focus on the language and speech aspects of learning:

Unit 1. Hobbies and qualities
Unit 2. Exercise and Sport
Unit 3. Our planet
Unit 4. Charities and conflict
Unit 5. Reading for pleasure
Unit 6. Tradition and language
Unit 7. Music and film
Unit 8. Travel and tourism

Unit 9. Science and technology [10]

The first section of the textbook contains tasks that together meet the requirements of the dialogue of cultures: having two cultures, comparing and searching for commonalities, as well as identifying their differences and developing a tolerant attitude towards them which is appropriate for the development of Vorobyov's psychological sub-competency.

These tasks include listening to the topic "Your lifestyle" and speaking in the form of a dialogue to compare teenagers' lives in KZ and the UK. In this way students learn about the culture of England, compare it with that of Kazakhstan, and prepare themselves to communicate with foreigners in English.

Also in the first section for the CLIL assignment, a topic entitled "Media studies: The British sense of humor" is given to introduce students to British humor in authentic text. This text not only has comprehension exercises, but also tasks to compare the cultural difference of the Kazakh and British sense of humor and project work in the form of a comedy sketch. These tasks influence the development of culturological sub-competency.

The second section contains texts about sports - "Sport stars of Kazakhstan", about Kazakh athletes Kazhymukan Munaitpasov, Denis Ten, Zarina Diaz.

This section does not provide much information of a country-specific character, but for the first time information about the home country was given. Those are for linguacountry and culturalogical sub-competencies.

The third unit on the topic "Apologising" for speaking section provides a short dialogue with useful phrases such as "I got it wrong", "Is something wrong?", "I'm afraid so/not", "I didn't realize" etc. for implementing the social component of socio-cultural competency. At the end of the task the students are asked to simulate a communication situation on different topics using these phrases. The "writing" section mainly contains tasks that consist of correspondence with a foreign friend or letters to certain people describing certain situations and essays on various topics. Such tasks not only contribute to the development of writing, but also prepare students for intercultural communication. Such tasks are also included in all the other modules in the "writing" section. Tasks of these types are effective for the development of sociolinguistic and linguocountry sub-competencies.

The fourth section on "Charities" theme includes material about the process of charitiy organization in England by Princes Harry and William, and in Kazakhstan by Aruzhan Sayin. This unit is rich not only in the socio-cultural aspect of the language, but also in the awakening of moral principles in the students which corresponds to the psychological sub-competency.

The fifth section, "Reading for Pleasure", introduces students to masterpieces of English literature. This opens the door not only to the world of English culture, but also to the world of literature, where they learn about the genres, forms, periods and history of English literature. CLIL task "Language and literature: The realist novel" has a fragment from "Pride and Prejudice", which they have to read, then compare such a great English novels with that of Kazakh ones.

The sixth section «Tradition and Culture», looks at the wedding rituals and traditions of different countries and cultures. There is an interesting assignment where foreigners living in Kazakhstan share their impressions of Kazakh wedding ceremonies. Based on this text, students should also describe traditional weddings of other countries, which allow them to expand their horizons and show tolerance towards all peoples. The students have the chance to look at one's own culture through the eyes of a foreigner, which broadens the students' world view and helps them realize that the same culture can be seen from different angles. This, in turn, contributes to the development of open-mindedness and tolerance towards representatives of other cultures.

In the seventh unit called "Music and film" there is a lot of information and tasks concerning the topics popular music, types of music, bands, singers, fashion trends, new technology, TV programmes, famous people, political and social changes etc. The 5th, 6th, 7th units' exercises are obviously for culturological sub-competency's development.

In the eighth section on the topic "Travel and tourism", one of the first tasks was a quiz about unforeseen circumstances in different countries, with the help of which the student draws a picture of a certain country and its rules, that is, learns to behave appropriately, showing respect for culture. Doing tasks from Speaking section helps students to make a clear dialogue by asking and giving information about trip as in real situation. Such kinds of assignments are beneficial for socio-psychological sub-competency formation. Having an assignment on Motherland thematics, namely the text "10 reasons to visit Kazakhstan", awakens the patriotic spirit in readers, as it describes the best places and attractions of our country which plays a great role in the development of culturalogical aspect of socio-cultural competency.

In the ninth section "Science and technology" children learn modern words that are often used in social media. This will help them realise social skills in communication. There are also texts about new technologies

which are an integral part of human life, so it's also needed part of social life of any individual. It is obvious that sociolinguistic content of socio-cultural competency development is provided here.

Taking as a basis the educational standard of secondary education, we supplemented the main textbook English File with authentic materials on country studies, grammar, reading, speaking and listening, which allowed us to expand the program of a foreign language education at all stages of language acquisition.

Results and discussion

Certain sections in the EMC such as "My country" where you can differentiate the cultures of 2 countries, "CLIL" where you can find different exercises according to multidisciplinary and social situational cases, "Project" where students can show their creativity and skills finding information about different situations in different countries show and prove the presence of socio-cultural themes, presentation of cultural information and implementation of the principle of dialogue between cultures

Thus, this EMC has in its content a variety of country-specific information about the culture of the countries of the language being studied. However, all the tasks presented are of the same type, which may cause students to lose interest in learning English. For instance, educational media resources are one of the basic tools for making lesson insightful and interesting. Multimedia learning tools in the practice of formation the foreign language communicative competence of schoolchildren in the multimedia educational space contributes to an increase in the share of independent work of students when choosing channels for obtaining information, the sequence of its application, expressive means and ways of presenting the results of educational activities. This contributes to complex verbal-figurative memorization, creates more comfortable cognitive-emotional conditions for understanding the material being studied [11]. SWOT analysis shown on the Table 1

Table 1

Strengths	**Weaknesses**	Opportunities	Threats
-Bright pictures and project tasks situational dialogues and monologues according to the topics -Exercises for 4 language aspects -Socio-cultural character of the material -Presence of thematic sections such as "My country", "CLIL", "Projects".	-monotonous and repetitive types of exercises -absence of authentic media materials unclear explanation of rules -absence of words' definition	-Integration of authentic materials (media resources) -Use of additional accompanying devices -Creation of a set of exercises to improve language level and develop socio-cultural competency	-Loss of students' interest in monotony -Dominance of a teacher

Despite this, "English Plus-9" fully complies with modern requirements and principles of socio-cultural education, fully implemented training based on the principle of dialogue of cultures. This EMC contains enough cultural information about the countries of the language being studied and the native country.

Recommendations and conclusion

In conclusion, there are mandatory methods without which is impossible to form and develop socio-cultural competency for secondary school students:

1. Use of authentic materials that contain the features of everyday life and culture of the studied language
2. Project work, which makes it possible to apply knowledge in practice and form the necessary skills and abilities to solve various tasks.
3. Use of belles-lettres, imbued with the character of the people who grew up on these works.

The recommendation of the author is to include media content as an addition to the work with the textbook, because while forming the intermediators of intercultural communication, it is necessary to develop their versatility and awareness in different areas of a particular country and culture.

The EMC was analyzed for the implementation of the principle of dialogue of cultures as well as the effectiveness of the formation of socio-cultural competency and through this analysis, the most useful and effective methods contributing to the development of socio-cultural competency among students were identified.

REFERENCE

1.On the approval of the state mandatory standards of education at all levels of education-IPS "Adilet". https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1800017669 [Accessed May 9, 2021].

2.Zimnaya I.A. Key competencies - a new paradigm of the result of modern education // Online magazine "Eidos". - 2006. - May 5. http://www.eidos.ru/journal/ 2006/0505.html

3.Artemeva V.A. Psychology of teaching I. Ya.-M.: Prosveshchenie, 1969. p. 58
4.Verscheschagin E. M., Kostomarov G. V.:Language and culture, Linguo-foreign studies in the predication of the Russian language as a foreign language, Ed .2, pererab., dom –M: Russian language, 1976 .p.58.
5.L.S. Vygotsky. Cultural and historical theory of the development of the psyche. The concept of higher mental functions [electronic resource] - access mode: https://hr-portal.ru.- (accessed: 09.05.2021).
6.Lebedev, S. A. Philosophy of science: A dictionary of basic terms. / S. A. Lebedev. - M.: Academic Project, 2004. - 320s.
7.Safonova V.V. Communicative competence: modern approaches towards multi-level description in a methodical order: monograph. Euroschool. 2004
8.Kunanbayeva S.S. Theory and practice of modern foreign language education, Almaty, 2010
9.Vorobyov G.A. Development of socio-cultural competence of future teachers of a foreign language (search for effective ways). 2003. No. 2. pp. 30-36.
10. Wetz Ben. English Plus Grade 9 Student`s book (Kazakhstan Edition) Oxford University Press, 2015
11. Andersen, Bent B. Multimedia in education [Text] / Bent B. Andersen, K. van den Brink: trans. from English - M.: Bustard, 2007. - 224 p

UDC 921

Duisengaziyeva B.,
Senior Lecturer of the Professional Foreign Languages Department
Faculty of International Law and Economics of KazUIRandWL
Almaty, Kazakhstan, e-mail: bibigul.duisengaziyeva@gmail.com

MODERN METHODS OF FORMING THE LEGAL COMPETENCE OF FUTURE LEGAL SPECIALISTS IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL EDUCATION

Abstract: The article is concerned with the contemporary methods of legal competence formation of future legal specialists, active and interactive methods of working with students, model variants of legal behavior and analyzing "micro-situations" in the course of practical classes.

Keywords: forming legal competence, active and interactive methods, variants of legal behavior, "micro-situations".

Дуйсенгазиева Б.,
Старший преподаватель кафедры профессиональных иностранных языков
Факультет международного права и экономики,
КазУМОиМЯ им.Абылай хана,
Алматы, Казахстан
e-mail: bibigul.duisengaziyeva@gmail.com

СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПРАВОВОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация: В статье рассматриваются современные методы формирования правовой компетентности будущих специалистов-юристов, активные и интерактивные методы работы со студентами, модельные варианты правового поведения и анализ «микроситуаций» в ходе практических занятий.

Ключевые слова: формирование правовой компетенции, активные и интерактивные методы, варианты правового поведения, «микроситуации».

Currently, the higher education system is modernizing the organization of the educational process: changing the educational environment, re-evaluating the main functions and methods of activity of teachers and students. In teaching practice, teachers switch to active and interactive methods of working with students, thereby moving away from traditional passive methods. For training specialists, it is mandatory to use such forms as a round table, seminar, analysis of specific situations, business game, group discussion in the educational process. Such forms contribute to the development and improvement of students ' personal and

business qualities. High demands cannot be satisfied based on traditional methods and means of pedagogical technologies. New approaches to the organization of the educational process based on modern pedagogical technologies are also needed. In the classroom for the academic discipline "Professional foreign language" in Kazakh Abylai Khan University of International Relations and World Languages I use the following modern educational technologies: collaboration technology, problem-based (project-based) and student-centered learning, and information and communication technologies. They contribute to a better perception of the educational material by students, increase interest in the discipline being studied and allow them to improve their terminology vocabulary on the subject, form social and communicative, professional skills. Active and interactive methods are best used in combination with extracurricular independent work for the formation and development of general and professional competencies of students. And all of the above-mentioned one in any way does not mean that in the modern learning process, many traditional functions of a teacher have lost their significance, otherwise, they have remained. In an educational institution, a professorial staff with instructors performs the same functions as a school teacher:

- informant – transfer of educational information – supervisor – systematic influence on the student; - educator – education of an emotional and valuable attitude to the world;- controller – determination and assessment of the level of educational achievements.

In the modern period of legal reforms, the development of legislation in the legal sphere, the role and importance of legal education is increasing. A modern specialist in the legal field should have knowledge of regulatory legal acts regulating professional activity, use the necessary regulatory documents in their work, and be able to protect their rights also the rights of their clients. In this regard, there is need to address the issue of forming legal competence as one of the important components of professional training of legal professionals. By legal competence, we mean an integral property of the individual based on the legal values of society, reflecting the willingness and ability of this individual to apply the system of legal knowledge and skills in the implementation of professional activities. Thus, legal competence includes such elements as knowledge of the law, respect for it, and actions in accordance with its prescriptions, which allows us to distinguish three main components in its structure: *cognitive*, *motivational-value*, and *behavioral*. The cognitive component is a system of legal knowledge and legal information. The motivational and value component of legal competence involves the transformation of accumulated information and legal knowledge into legal beliefs and habits of lawful behavior. It includes an attitude to the law as a value, respect for the law, positive legal attitudes, orientation towards law-abiding, lawful behavior. The behavioral component is characterized by the skills and abilities to use legal mechanisms to protect their rights and legitimate interests, and the ability to make legitimate decisions in a specific situation that arises during the implementation of professional activities. Our own pedagogical experience shows that there is a relationship between the components of legal competence and the methods of its formation. Babansky Yu. K. understands the teaching method as "a method of ordered interrelated activities of the teacher and students aimed at solving educational problems" [1, p.28]. Modern students actively use modern information technologies (personal computer, Internet services, electronic textbooks, etc.), they are brought up on audio-video products and other elements of computer culture. According to the existing requirements of the modern labor market graduators of universities it is necessary to be a competitive, comprehensively developed and educated specialist, possess professional skills, a high level of information competence, which is one of the key aspects of a modern graduate. Their knowledge, skills and abilities, and personal qualities are crucial for being in demand in certain areas of activity.

Currently, the implementation of the educational process in all Kazakhstani universities is carried out in accordance with state standards of the third generation (GOSO). These standards define the requirements for the results of mastering the main educational program through the formation of general cultural and professional competencies. According to the State Compulsory

Standard for higher education, (SCSHE)" the implementation of the competence approach should provide for the widespread use of active and interactive forms of classes in the educational process." [3, Chapter 1]. The analysis of scientific literature has shown that interactive technologies contribute to the activation of cognitive activity, independent understanding of the essence of law and the formation of the need to comply with its guidelines. This allowed us to conclude that the process of forming the legal competence of future specialists is a legal one. It will be more effective if you use a set of interactive forms and methods of training. Based on the opinion of Babansky Yu. K., as well as on the basis of the determined structure of the legal competence of professionals of this sphere, we consider it possible to distinguish three groups of methods of interactive learning that contribute to the successful formation of the legal competence: I group – methods of formation of the cognitive component of legal competence (lecture, explanation, story, conversation); II group – methods of forming component motivational poster legal competence (the explanation of the social and personal significance of the doctrine, the teaching requirement, approval, praise, etc.); III group – methods of

behavioral component of legal competence (problem solving, business games, analysis of specific situations). Let us briefly describe these methods. The main form of study at the university is a lecture. In the process of legal education, where the leading role should be played by technologies that promote independent understanding of the essence of law and the formation of the need to comply with its provisions, it is necessary to apply innovative methods of lecturing. Among them, you can distinguish a problem lecture, a consultation lecture, a press conference lecture, a conversation lecture, a discussion lecture, a provocation lecture, etc. The lecture material should be presented in an accessible form, supported by examples from practice, only then it will arouse a keen interest in the law, and, consequently, will contribute to the assimilation of this material. In the process of forming the motivational component of the legal competence of future legal specialists, the so-called P.R.E.S formula technology, the legal technology of law Professor D. McQuoid-Mason from South Africa, is very effective. the formula is used for organizing disputes and discussions. Its essence is as follows. The student expresses: P-position (explains what his point of view is: "***I believe that***..."); R -reason (not just explains his position, but also proves it, starting with a phrase like: "***Because.***.."); E-example (when explaining his position, he uses specific examples, using phrases like: "***I can confirm this by saying that.***.."); S-summary (draws a conclusion as a result of discussing a certain problem, for example, says: "***In this regard***..."). [4, p.28]. Thus, the student's speech takes about 1-2 minutes and may consist of two or four sentences. When forming the behavioral component of legal competence, it is possible to organize various types of workshops, depending on the didactic purpose: workshops on solving legal incidents, workshops based on working with legal documents, etc. One of the options for workshops is a workshop developed on the basis of the methodology for using educational and legal situations. Educational and legal situation is a special method that puts students in specific legal circumstances and encourages them to model variants of lawful behavior, taking into account the given conditions. In a learning situation, there are the main signs of a problem situation: for example, the presence of an unknown for students; students ' attitude to solving the problem; personal interest in overcoming the cognitive difficulty that has arisen. The student involved in the educational and legal situation is encouraged to design a particular model of their own behavior, program its consequences. Behavioral patterns are of regulatory importance. They serve as a guide for future behavioral acts of a person. The student's ability to predict certain behavior and its consequences is the basis for the formation of skills of lawful behavior. On the other hand, an important element of the educational legal situation is the game form. The game provides an opportunity to influence students ' legal attitudes. A legal attitude is a specific state of mind, a person's focus on the upcoming activity. As a result, not only the intellectual, but also the emotional level of assimilation of legal concepts and ideas is achieved. A prerequisite for the effective use of educational and legal situations is the formation of special educational and legal skills: to read and analyze legal literature, to navigate the main legal sources and branches of law. Features of the organization of training sessions by right consist in the systematic use of methods and forms of game training – various kinds of puzzles, didactic games, role-playing. They arouse interest in the material being studied, an emotional response, while simultaneously developing ingenuity, resourcefulness and thereby contributing to a more solid assimilation of knowledge. As an illustration to the explanation, students use pre-prepared dramatizations that can serve as a problem situation for analysis, an incentive act for organizing an educational discussion. A special place among the methods and forms of game learning is occupied by the business game. Verbitsky considers the business game as an active form of training, in which a consistent modeling of future professional activity is carried out, the subject and social content of future professional work is recreated [2, p.56-57]. Our own teaching experience shows that students show great interest in this form of training. It is known that any game, any game moment in our life has the properties of fascination, and often competitiveness, which can not but capture people, especially such an inquisitive, searching part of it as students are. Performing certain roles in a business game, the student has the opportunity to express his attitude to the problem under discussion in a playful way, and most importantly, to show how he would act under these circumstances if he really performed this position, job, etc. The main goal of the business game, as you know, is to acquire students in conditions that are most close to their future practical activities, skills of working with people, legal entities in resolving various life situations, as well as with regulatory acts and other documents. One of the most important features of the business game is that it always has a pronounced professional character, i.e. it is designed to develop creative thinking, develop practical skills, develop an individual style of communication and behavior when solving problems collectively. A business game is, in a certain sense, a rehearsal of the elements of a future specialist's professional activity. Among the forms and methods of game learning, a special place is occupied by methods of *analyzing specific situations, "brainstorming", intellectual warm-up, discussion in the form of debates*, and others. The organization of cognitive activity of students in the form of analysis of specific situations has a number of varieties, depending on the didactic goals of the lesson and the number of students. These include analyzing "micro-situations" or incidents in the course of a practical classes of Special legal English,

considering conflict situations that took place in real reality, solving situational problems, etc. A specialist in the legal field should be able to properly draw up official legal documents, maintain primary legal documentation, and prepare documents necessary for the exercise of the right to engage in legal activities. The formation of these skills will be facilitated by seminars/workshops on solving legal incidents, workshops on working with official documents. Thus, all of the above mentioned activities allow us to conclude that the use of interactive forms and methods of teaching allows you to establish an optimal balance between theory and practice and contributes to the formation of legal competence of future specialists in the legal field.

REFERENCE

1. Babansky Yu. K. Methods of teaching in a modern general education school Moscow, 1985

2. Verbitsky A. A. Business game as a model of professional activity. Active methods of training and business games. Novosibirsk, 1981.

3. https://adilet.zan.kz/eng/docs/V1800017669 ON APPROVAL OF STATE COMPULSORY EDUCATIONAL STANDARDS FOR ALL LEVELS OF EDUCATION Order of the Minister of Education and Science of the Republic of Kazakhstan dated October 31, 2018 № 604. Registered with the Ministry of Justice of the Republic of Kazakhstan on November 1, 2018 № 17669.

4. David McQuoid-Mason (2007) ―Interactive Teaching Methods‖ in David McQuoid-Mason and Robin Palmer African Law Clinicians Manual. Chapter 13.

УДК 921

Жанақова Н.Т.,
тарих ғылымдарының кандидаты,
қауымдастырылған профессор,
Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ,
Алматы, Қазақстан, e-mail: nurgul.zh.t@mail.ru

УНИВЕРСИТЕТ ТАРИХЫНДАҒЫ ҰЛТ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ ОРНЫ

Zhanakova N.T.,
candidate of historical sciences,
associate professor,
Kazakh International University named after Abylai Khan and WLU,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: nurgul.zh.t@mail.ru

THE PLACE OF NATIONAL INTELLIGENCE IN THE HISTORY OF THE UNIVERSITY

Ұлттық рух ұлттың жетістігін, рухани құндылықтарын біріктіріп, ұрпақтан-ұрпаққа табысталып отыратын рухани қазынаны, ұлттың мүддені қорғап отырудағы зиялылардың тұлғалығымен көрінеді. Бұл ретте Алаштың бас көтерер азаматтары, қайраткер ұл-қыздары жоғары білімді шет тіл мамандарын даярлаудың еліміздегі басты орталығына айналған Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті төңірегіне топтасты. Ұлттық саясаттың қайнар бұлағы да кезінде Алматы шет тілдері педагогикалық институты деп аталған осы іргелі оқу орны болды. Ұлттық тарих, философия ғылымдары мен тіл білімінің кейбір салалары да осы шаңырақта өзіндік даму сатысынан өтті. Шет тілін оқыту бойынша еліміздегі озық тәжірибе де осы университеттен бастау алып жатты.

Кеңестік алмағайып заманда университеттің әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті сияқты басты оқу орындарынан кейін қай кезде де ұлт зиялыларының ұстаханасы болғандығын ешкім жоққа шығара алмас. Алматы шет тілдері педагогикалық институты әр жылдары Б.Сүлейменов, Ә.Қанапин, Н.Жанділдин, А.Ыбыраева, С.Кенжебаев сияқты елімізге белгілі көрнекті мемлекет және қоғам қайраткерлері, әрі білікті тарихшы, философ-ғалымдар қызмет еткен, басқа да Алаш арыстары тоғысқан қасиетті білім ошағы. Бұл қара шаңырақтың құдіреті – алыстағы ауылдан Алматыға арман қуып келген қазақтың көптеген ұл-қызы бүгін тәуелсіз Қазақстанға мәшһүр дипломат, ғалым, педагог ретінде халық құрметіне бөленіп жүр.

Қазақ халқының тарихында есімдері алтын әріптермен жазылып қалған тұлғалар аз емес. Әсіресе, алмағайып аласапыран кезеңдерде туған еліне ес болып, бағыт-бағдар көрсеткен жандардың орны тым ерекше. Кеңестік өктем билікке қарсы тұрып, ұлттың намысын қорғау, жерін сақтау жолында азаматтық таныта білу кез-келгеннің қолынан келмейтін кез еді. Қызыл империя саясатының салқынынан қорықпай, ел мүддесі мен ұлт келешегі үшін бар күш-жігерін салып, ерен еңбек еткен

қайсар қайраткерлер жоғарыда аттары аталған профессорлар, тарихшы-ғалымдар Бекежан Сүлейменов пен Әмір Қанапин, философ-ғалымдар Нұрымбек Жанділдин мен Сағындық Кенжебаев болатын.

Қазақтың алғашқы кәсіби тарихшыларының бірі, Қазақ КСР Ғылым академиясының корреспондент-мүшесі, Қазақстанның еңбек сіңірген ғылым қайраткері, Қазақ КСР Ғылым академиясының Ш.Уәлиханов атындағы сыйлығының лауреаты, тарих ғылымдарының докторы, профессор Бекежан Сүлейменов 1942-1943 жылдары Қазақ мемлекеттік шет тілдер мұғалімдер институтының (қазіргі Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті) ректоры болып, жемісті қызмет етті. Ғалым патшалық Ресейдің Қазақстанда жүргізген отаршылдық саясатын зерттеумен айналысты. Атақты тарихшы-ғалым Ермұхан Бекмахановтың негізсіз айыпталуына қарсылық шығып, оның Кенесары Қасымұлы бастаған ұлт-азаттық қозғалысы туралы ғылыми тұжырымын қолдады. 1952 жылы Б.Сүлейменовтің өзі кеңестік тоталиатарлық жүйе тарапынан қысымшылыққа ұшырады. Бес томдық «Қазақстан тарихында» жазылғандай: «1953 жылы 18 қаңтардағы «Правданың» бас мақаласында Қазақ КСР ҒА Тарих, археология және этнография институтының ғылыми қызметкері Б.Сүлейменовтің жат пиғылы «әшкереленіп», онда «алдау жолымен, өзін буржуазиялық ұлтшылдарды әшкерелеушімін деп, партияға кіріп кеткендігі, оның белсенді түрде ұлтшылдық жұмыс жүргізгендігі, өз дәрістерінде жат «идеясымақтарды» жымысқы енгізіп отырғандығы» айтылды» [1, 543 б.]. Сөйтіп, оның еңбектеріне «реакциялық пиғылдағы бай феодалдарды, хандар мен сұлтандарды дәріптеді, ұлтшылдық идеяларды насихаттады» деген айыптар тағылып, сот шешімімен 25 жылға сотталады. Жазасын Ресейдің солтүстігіндегі еңбекпен түзету лагерінде өтеп жүрген кезінде 1954 жылы ақталып шығады. Сол жылы Ш.Ш.Уәлиханов атындағы Тарих, археология және этнология институтына ғылыми қызметкер болып орналасып, 1957-1984 жылдары институттың бөлім меңгерушісі қызметін атқарды.

Профессор Б.Сүлейменов ЫБырай Алтынсариннің шығармаларына зерттеулер жүргізіп, 3-томдық жинағын құрастыруға жетекшілік етті, бес томдық «Қазақ КСР тарихын» даярлауға қатысты. Осылайша ол ел тарихын зерттеу ісіне қомақты үлес қосты.

Қазақтың қилы тарихының әр кезеңде ақылды, ойлы, ұлт мүддесін ойлаған азаматтар болса, сондай өз заманына лайық туған, елім, жерім деп өмір сүрген, жұртына жақсылық жасаудан жанын аямаған, халқына адал, ел игілігі жолында асқан жауапкершілікпен еңбек еткен мемлекет және қоғам қайраткері, тарих ғылымдарының докторы, профессор Әмір Қанапин қандай құрметке де лайық дара тұлға болатын.

Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университетінің тарихында үлкен із қалдырған ғалым 1938-1941 жылдары Қазақ КСР Халық ағарту комиссариаты мектеп бөлімінің бастығы, республика Халық ағарту комиссарының орынбасары, 1942 жылы «Социалистік Қазақстан» (қазіргі «Егемен Қазақстан») газетінің бас редакторы, 1943-1945 жылдары Қарағанды облыстық партия комитетінің хатшысы болып қызмет етеді, 1945-1951 жылдары Қазақстан комсомолы Орталық Комитетінің бірінші хатшысы қызметін атқарып, білгір басшы ретінде Кеңес Одағына кеңінен танылады. Республика басшысы болған кезіндегі елеулі еңбегіне билік тарапынан жоғары баға берілді [2]. «Бейбіт өмірдің білімді, тәрбиелі ұл-қыздарын тәрбиелеп шығару жолында ұстаздық етті, комсомол жетекшісі болды, жастармен тығыз байланыста, қоян-қолтық жұмыс жасады...Осы уақыттар аралығында халқына елеулі еңбек сіңіріп, ерен істер жасады» [3].

Ә.Қанапин 1951-1954 жылдары аралығында Алматы облыстық партия комитетінің бірінші хатшысы, 1954-1955 жылдары Қазақ мемлекеттік қыздар педагогика институтының проректоры, 1955-1956 жылдары Семей облыстық партия комитетінің хатшысы қызметтерін атқарды. 1956-1961 жылдары Қазақ КСР Мәдениет министрі болып істеді. Алматы облыстық партия комитетінің бірінші хатшысы болып тұрған кезінде билік басындағы қазақ азаматтарынан жалғыз өзі тәуекелге барып, жазықсыз айыпталған тарихшы-ғалым Е.Бекмахановты шалғайдағы Нарынқол ауданының мектебіне жұмысқа орналастырды. Министр қызметінен осы батылдығы үшін, әлде қандай да бір ұлттық мүддені қорғаған әрекеті үшін төмендетіліп, 1962 жылы Алматы шет тілдері педагогикалық институтының марксизм-ленинизм кафедрасының меңгерушісі болып тағайындалады. Басшылық, қоғамдық жұмыста мол тәжірибе жинақтаған ғалым кейін осы институттың КОКП тарихы кафедрасының меңгерушісі қызметін ширек ғасыр бойы өмірінің соңына дейін абыроймен атқарды. Мемлекет және қоғам қайраткері, ғалым, ұстаз қазақ мәдениеті, ағарту, білім және ғылым саласының дамуына, тарихшы-ғалымдарды дайындауға үлкен үлес қосты.

Он жылға жуық Қазақстан Коммунистік партиясы Орталық комитетініхатшысы болған, идеология жұмысын басқарған Нұрымбек Жанділдин туралы көзқарас қайшылыққа толы. Оның білімділігі мен партиялық принциптілігін, адалдығын көрген адамдар

1967-1976 жылдары Алматы шет тілдері педагогикалық институтының ректоры болған философ-ғалым, Қазақ КСР Ғылым академиясының корреспондент-мүшесі, философия ғылымдарының докторы, профессор Нұрымбек Жанділдин 1957-65 жылдары Қазақстан Компартиясы Орталық комитетінің хатшысы жоғары лауазымды қызметін атқарған белгілі қоғам қайраткері. Екі тілге бірдей сауатты, білімді, ойлы ғалым, табиғаты адал, іскер басшы институтқа басшылық жасаған кезінде кадрларды әділ іріктеді, институттың оқу-материалдық базасын жақсартуға көп күш жұмсады, жоғары басшылық тәжірибесін пайдаланып, қысқа мерзімнің ішінде жаңа оқу корпусы мен жатақханалар салдырып, пайдалануға берді. Институт ұжымы оны қатты сыйлап, құрмет тұтты. Ғалым ретінде оның «Ұлттық психология табиғаты» атты еңбегі әлі күнге дейін ешкім көтермеген ғылыми мәселені білгірлікпен саралаған іргелі де ойлы зерттеу болып табылады.

Есімі халықтың жүрегінде сақталып қалған, істеген істері аңызға айналған, кезінде халықтық рухы жарқылдай көрінген азаматтардың бірі, Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті тарихында ерекше орны бар ұлт зиялысы, көрнекті мемлекет және қоғам қайраткері, белгілі философ-ғалым, философия ғылымдарының докторы, профессор Сағындық Кенжебаев еді.

Жастайынан білім, ғылымға ұмтылған ол 1948-1950 жылдары Мәскеуде БЛКЖО ОҚ жанындағы Орталық комсомол мектебін, сонымен бір мезгілде Мәскеу университетінің философия факультетін үздік бітірді. Бұл ерекше оқиға туралы сол жылдары республика жастарының басшысы болған Әмір Қанапин өзі оқуға жіберген Сағындық Кенжебаевтың екі оқу орнын бірдей бітіргенін естіп: «Ол нағыз жігіт екен! Екі қызыл дипломмен қайтып оралды, біреуі – МГУ-дікі. Осылайша, ол ауыл балалары астананың жоғары оқу орындарында оқи алмайды деген пікірді жоққа шығарды. Біз ауыл жастарының еліміздің жоғары оқу орындарында оқуға ұмтылысын қолдауымыз керек. Біз бұл мәселені республикада шындап талқылайтын боламыз» деп ризашылығын білдіріпті [4, 51 б.]. Бұдан соң Қарағанды облыстық комсомол комитетінің хатшысы, кейін Қазақстан комсомолы Орталық Комитетінің екінші, бірінші хатшысы хатшысы болды. Кейін талапты жас Ақтөбе облыстық партия комитетінің хатшысы, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің солтүстік облыстар бойынша Бюро төрағасының бірінші орынбасарына дейінгі қызмет сатыларынан өтті. 1962 жылы Мәскеуде КОКП Орталық Комитетінің жанындағы қоғамдық ғылымдар академиясына оқуға жіберілді, аспирантурадан соң кандидаттық, араға жылдар салып докторлық диссертацияларын сәтті қорғады.

Ұлттық идеяны мемлекеттік саясат биігіне көтеріп, халқымыздың рухани тереңдігін сақтауға атсалысқан зиялылар тобының белді өкілі, қажымас қайраткер, ғалым Сағындық Кенжебаев ата-баба аманатына адалдығымен, жерін жатқа беруге қарсы жан аямай күрескен ерлігімен, өз еліне адал азаматтығымен есте қалған қайсар азамат. Мәскеудегі БЛКЖО Орталық Комитетінің бюро мүшесі болған тұңғыш қазақ.

Профессор С.Кенжебаев ғылыми-зерттеу жұмыстары мен ұстаздық қызметін ұштастыра жүргізді. Ұлтымыздың кемеңгер қайраткері ретінде танылған Сағындық Кенжебаевтың отыз жылға жуық табан аудармай осы Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университетінде сабақ бергендігі неге тұрады. Еңбектері еленбей, жазықсыз жапа шеккендердің есімдерін жаңғыртуда елеулі еңбек етті. Өзекті мәселенің біріне айналған қазақ тіліндегі оқулықтардың тапшылығын шешуді ұйымдастырушылардың бірі болды. Ол 150-ден астам ғылыми, оқу-педагогикалық және публицистикалық еңбектердің авторы ретінде танылды.

С.Кенжебаев қара қылды қақ жарған әділдігімен де танылған жан. Қайтпас қайсар жан Мәскеудегі басшылардың Қазақстандағы тың игеру кезіндегі кереғар шешіміне қарсы өз ойын ашық білдіргені және жөнсіз бұйрықты орындамағаны үшін 2 рет сөгіс алып, 3 мәрте қызметінен шеттетілген. Оның ерлікке пара-пар бөл ісіне атақты батыр, қолбасшы Бауыржан Момышұлы қатты риза болыпты. Бірде таныс профессордың батырдың үйіне келгенде С.Кенжебаев туралы сөз болғанда оның комсомол басшысы қызметінен түсуінің заңды екенін айтқанда ол қатты ашуланып: – Ол көп нәрсені ұтты. Біріншіден, менмен басшылардың қазақтар туралы астамшыл ойын өзгертті. Екіншіден, халқымыздың ерлік рухының ояу екеніне көз жеткізді, – деп С.Кенжебаевтың жастарға келер ұрпаққа үлгі болар тұлға екендігін айтыпты [5,175-176 б.].

Жас ұрпақ Сағындық Жүнісұлының ғибратты өмір тарихынан өнеге алады. Елдің елдігі, ердің ерлігі сыналар кезде сыннан сүрінбей өткен тұлғаның есімін халқы ұмытпайды.

Зиялылардың қызметі тәуелсіздіктің тұсында да мемлекетке, қоғамға ауадай қажет. Мемлекеттің стратегиялық саясатын жүзеге асыруда, халыққа түсіндіруде, жергілікті жерлерде ұлттық идеологияның дұрыс жүргізілуіне зиялылар жұмыла кірісіп отырса, халыққа зиялылар тарапынан дұрыс бағдар берілсе, қоғамда бірлік, ұлттық бірегейлік нығая түседі.

Қазақ тарихындағы тұлғалар өнегесі зиялылардың зердесі тарихпен үндесіп, болашақпен ұштасатындығын көрсетеді. Университетте сонау 1950-60-жылдары оқып, осы тұлғалардың алдын көрген, дәрісін тыңдаған, тағылым-тәрбиесін алған қаншама буын қазақ жастары кейін еліміздің белгілі адамдары атанды. Олардың ішінде біршама мемлекет және қоғам қайраткерлері де бар. Соның арқасында университет те қазақ ғылымы мен білімінің, руханиятының көшбасшыларының біріне айналды.

Университет тарихындағы қазақ зиялыларының бейнесі шынайы, әділ, ақылды, қабілетті, ержүрек, елді қадірлеген, ұлт ісін қасиетті санаған, білімді, өзін ел мүддесіне жауапты санаған деңгейде ұлтының жадында мәңгі сақталады. Бұл қашан да ұлт зиялыларының қалыптасу ерекшеліктерін негіздейтін рухани түп қазық болып қала бермек.

ӘДЕБИЕТ

[1] Қазақстан тарихы (көне заманнан бүгінге дейін). Бес томдық. 4-том. – Алматы, «Атамұра», 2010. – 752 б.

[2] ҚР Президентінің архиві, 812 қор, 12 тізбе, 3 іс, 333-364 парақтар.

[3] Күзембайұлы А., Елкей Н. Еліне еңбегі сіңген // Егемен Қазақстан. – 2013. – 12 желтоқсан.

[4] Ұлттың ұлағатты ұлы. – Алматы, 2004. -164 б.

[5] Қалдыбай М. Өмір өткелдері. –Алматы: Экономика, 2010. – 448 б.

УДК 372.881.111.1

Жетпісбай А.,
Магистрант
«М019 - Шет тілі педагогтерін даярлау»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан, e-mail: zhetpisbay.aida@mail.ru

АҒЫЛШЫН БЕЙНЕ МАТЕРИАЛДАРЫ АРҚЫЛЫ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-МӘДЕНИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМЫТУ МӘСЕЛЕСІ

Түйін: Аталмыш мақалада шет тілдерін оқытуда әлеуметтік-мәдени құзіреттілікті қалыптастыруға ерекше назар аударылған. Сонымен қатар,бұл мақаланы оқу барысында әлеуметтік-мәдени құзіреттілікті дамытуға ағылшын бейнематериалдарының және жаттығулар кешенінің қолданылуы шет тілін оқытудағы қажетті құрамдас бөлігі болып табылатынына, сондай-ақ оқытылатын тіл елінің шынайылығын, сөйлеу кезіндегі адамдардың мінез-құлқының лингвистикалық ерекшеліктерін көрсететін бірегей көрнекі материал екеніне көзіміз жетеді.

Тірек сөздер: бейнематериалдар, әлеуметтік білім беру, әлеуметтік құзыреттілік, шетел тілін оқыту.

Zhetpisbay A.,
Master student
«M019 - Training of foreign language teachers»
Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: zhetpisbay.aida@mail.ru

THE PROBLEM OF DEVELOPING STUDENTS' SOCIO-CULTURAL COMPETENCE BY MEANS OF ENGLISH VIDEO MATERIALS

Abstract: Special attention in this article is paid to the formation of socio-cultural competence in teaching foreign languages. In addition, when reading this article we will be convinced that the use of English video material and a set of exercises for the development of socio-cultural competence is a necessary component in teaching a foreign language, as well as a unique visual material reflecting the realities of the country of the studied language, linguistic features of people's behavior in speech.

Key words: videos, social education, socio-cultural comptetion, foreign language teaching.

Кіріспе

Қоғам дамуының қазіргі кезеңіндегі әлеуметтік үдерістің жоғары қарқыны халықаралық өмірде мәдени құндылықтармен мағыналы және тиімді алмасуды білдіретін ойлаудың жаңа түрін қалыптастыру жолдарын іздеумен байланысты. Қазіргі уақытта басқа халықтардың мәдениеттерін білу қажеттілігі айқын болып отыр, сондықтан мәдени ынтымақтастықтың жаңа бағыттары мен формаларын қалыптастыру мен дамыту маңызды болып табылады.

Осылайша, мәдениетаралық құзыреттіліктің қалыптасуы көбінесе коммуниканттардың тұрақты тілдік дағдылары мен сөйлеу дағдыларының болуымен ғана емес, сонымен қатар жеткілікті әлеуметтік-мәдени білімі, осы білімді сөйлеу барысында қолдану дағдылары туралы барабар түсініктерінің болуына байланысты. Осыған байланысты шет тілдерін оқытуда белгілі бір қоғамға тән және оны сипаттайтын құндылықтар, нанымдар, мінез-құлық үлгілері, әдет-ғұрыптар, дәстүрлер, тіл, мәдениет туралы білім кешенін қалыптастыруды көздейтін әлеуметтік-мәдени құзіреттілікті қалыптастыруға, яғни әлеуметтік-мәдени дағдылар, шеберлік мен қабілеттерге ерекше назар аудару ұсынылды. (Кунанбаева С.С., Анурова Н.В., Ишханян Н.Б., Лейфа И.И., Риске Н.Э., Рубинштейн С.Л., Сафонова В.В., Хрипко А. В. және т. б.).

Бұл жұмыс тілдік мамандықтардағы студенттердің арасында шет тілі (ағылшын тілі) бейнематериалдары арқылы әлеуметтік-мәдени құзіреттілікті қалыптастыру мәселесін зерттеуге тырысады. Жоғарыда аталған құзіреттілікті қалыптастыру тілдік мамандықтардағы студенттер үшін кәсіби қажеттілік болып табылатындығы айқын, өйткені студенттердің бұл контингенті оқу кезеңінде және одан әрі кәсіби қызметінде қажет құзіреттіліктің бірі болып табылатынын айқын айтып кетсек болады. Шет елдер мәдени-әлеуетін тек сырттай ана тілінде ғана емес, шет тілі арқылы да қабылдау керек екендігі белгілі. Бұл жағдайда шет тіліндегі әлеуметтік-мәдени құзіреттілікті қалыптастыру мәселесі шет тілін оқыту үдерісін жаңарту міндеттеріне жауап береді, ол өзінің шет тіліндегі кәсіби қызметімен барабар жүзеге асыра алатын мамандарды даярлауға бағытталуы керек.

Әдістемелік ғылым өкілдері әлеуметтік-мәдени тілдік контекстті зерттеуге үлкен қызығушылық танытты (Кунанбаева С.С., Мұхамбетжанова С.Т., Мелдебекова М.Т.,Фурманова В.В.,Полушина А.Н., Залевская А.А., Бим И.Л.,Елизарова Г.В., Хрипко А.В., және басқалар). Ғылыми әдебиеттерді талдауда қазіргі уақытта аталған мәселелердің жекелеген мәселелері зерттелгенін көрсетеді. Мысалы, В.В.Сафонова, И.В. Анурова, А.В. Хрипко орта мектептің жоғары сынып оқушыларына шет тілін оқытуда әлеуметтік-мәдени құзіреттілікті қалыптастыруға баса назар аударасa, И.И. Лейфа, А.И.Полушина жұмыстарында тілдік факультет студенттерінің арасында бірінші шет тілі арқылы жоғарыда аталған құзіреттілікті қалыптастыруға арнаған, ал Е.И.Воробьева, Л.П. Кузьминаның зерттеулерінде тілдік факультет студенттерінің екінші шет тілі арқылы әлеуметтік-мәдени білім беру мәселелері қарастырылды.

Негізгі бөлім

Қазіргі мультимәдени әлемде қоғамның саяси және экономикалық өміріндегі елеулі өзгерістерге байланысты шет тілін мәдениетаралық қарым-қатынас құралы ретінде зерттеу маңызды міндетке айналғаны анық.

Шет тілдерін құзыреттілік тұрғысынан оқытудың мақсаты ол "сөйлеу дағдылары, тілдік дағдылар, әлеуметтік-мәдени, компенсаторлық және танымдық құзыреттілік сияқты компоненттердің бірлігінде шет тіліндегі коммуникативті құзіреттілікті қалыптастыру" ретінде қарастырылады [1, 32 б.].

Демек, шет тілін үйренудің негізгі мақсатына жету үшін студенттерде сөйлеу әрекетінің төрт негізгі түрінде (жазу, сөйлеу, тыңдау, оқу) қарым-қатынас дағдыларын дамыту ғана емес, сонымен бірге ұлттық өзін-өзі тануды дамыту және оқыту мазмұнына мәдени аспектіні қосу, студенттерді мәдениеттер диалогына тарту, оларды оқытылатын тіл елінің мәдениетімен таныстыру және олардың басқа мәдениеттер өкілдеріне өзара түсінушілігі мен толерантты көзқарасын дамыту қажет. Осылайша, лингвистикалық білімдерден басқа, оқыту мазмұны мен объектісінің негізгі компоненттерінің бірі әлеуметтік-мәдени бағдарлау немесе басқаша айтқанда, шет тіліндегі коммуникативтік құзіреттіліктің құрамдас бөлігі ретінде әлеуметтік-мәдени құзыреттілік болып табылады. Қазіргі таңда әлеуметтік-мәдени құзіреттілікті дамыту мақсатында, ағылышын материалдарын, яғни аутенттік материалдарды қолдану дамып келуде. Жеке тоқтала кететін болсақ, әдістемелік әдебиеттерде "аутенттік материалдар" дегеніміз - оқытылатын тіл елінде жасалған және сол тілде сөйлейтіндерге арналған мәтіндер мен басқа да материалдар (мысалы, карталар, көлік кестелері, театр билеттері, жарнамалар және т. б.). Аутенттік материалдар ең әуелі оқытылатын тіл ортасында қолданысқа ие болып, бірақ кейінірек олар тілдік ортадан тыс шет тілін оқытудың коммуникативті тәсіліне бағытталған оқу процесінде қолданысынын тапқан материал түрлері [3,167 б.].

Білім беруде аутенттік материалдардың ең тиімді қолданылатындардың бірі аутенттік видеоматериалдар болып табылады. Аутенттік видеоматериалдар көрнекіліктің ерекше түрі болып саналады, өйткені ол синтетикалық, яғни бірнеше түрді біріктіреді көрнекіліктер, мысалы, тілдік, пәндік, ситуациялық, динамикалық және т. б. бейнематериалдарды қолдану арқасында білім алушылар өнермен, ғылыммен, газеттермен, кітаптармен, көрнекті тұлғалар және оқытылып жатқан тілінің өмір шындықтарымен танысуға мүмкіндік алады.

Аутенттік бейне материалдар тілді ғана емес, сонымен бірге оқытылатын тілдің мәдени ерекшеліктерін де көрсететінін атап өту керек. Осы материалдармен жұмыс жасау кезінде олардың ерекшеліктерін ескеру қажет, олар әдістемелік әдебиеттерде қарастырылған, лингвистикалық, әлеуметтік-мәдени және психологиялық аспектілерде көрінеді.

Лингвистикалық аспектіде бейнематериалдар лексиканың өзіндік ерекшелігімен сипатталады.Олар: тұрақты сөз тіркестері, тұрақты фразеологизмдер мен жаргон сөздер. [4,45 б.].

Ағылшын бейнематериалдары білім алушыларға күнделікті табиғи сөйлеудің дайын үлгілерін ұсынады,қарым-қатынас шынайы жағдайда көрініс табады және бұл білім алушылардың коммуникативтік құзыреттілігін дамытуға ықпал етеді.

Ағылышын бейнематериалдарын пайдаланудың *әлеуметтік-мәдени аспектісі* ол әдеттегі қарым-қатынас жағдайларына тән ең коммуникативті маңызды лексикалық бірліктерді, соның ішінде сөйлеушінің пікірін білдіруге арналған лексиканы, ауызекі клишелерді, сондай-ақ әлеуметтік-мәдени немесе ұлттық-мәдени компоненті бар сөздерді қамтитын лексикамен ұсынылған [4, 45 б.], оларға шындық, балама және фондық лексика жатады. Жоғарыда айтылғандай, ағылшын бейнематериалдарының әлеуметтік-мәдени аспектісінің ерекшелігі тек аудитивті ғана емес, сонымен бірге зерттелетін тіл елінің болмысының визуалды бейнесі, сонымен қатар ана тілінің ауызша емес қарым-қатынасына тән мимика, ым-ишарат ерекшеліктерін білу мүмкіндігі болып табылады.

Шынайы бейнемаетриалдардың *психологиялық аспект* сөйлеудің белсенді құрылымындағы өрнек. Бір жағынан, материал сөйлеудің өнімі ретінде әрекет етеді,екінші жағынан, ол семантикалық өңдеудің объектісі ретінде әрекет етеді және сөйлеуді дамыту үшін қажетті мазмұн мен коммуникативті негіз жасайды: ол коммуникативті тұтастыққа ие, соның арқасында білім алушылардың танымдық және эмоционалды қажеттіліктеріне жауап береді, олардың ақыл-ой белсенділігін арттырады [4,45-46 б.]. Сондай-ақ, мазмұнды таңдауды дұрыс ұйымдастыру және оқу процесінде ағылшын материалдарын дұрыс пайдалану арқылы білім алушыларға оқытылатын тіл елінің мәдениетіне оң көзқарас қалыптастыруға әсер етеді.

Ағылшын бейнематериалдардың көптеген жіктелімдері бар,олардың ішіндегі ең маңыздылары көркем және деректі фильмдер, мультфильмдер, сериалдар, жарнама, жаңалықтар бағдарламалар, ауа райы болжамы, сұхбаттар, спорттық телебағдарламалар, елтану фильмдері(экскурсиялар фильмдері), музыкалық бейнелер, ток-шоулар.

Сондай-ақ, ағылшын бейнематериалдарын қолданудың бірнеше ерекшеліктері бар. Оған тоқтала кететін болсақ, Жоглина Г.Г. пікірі бойынша ағылшын бейнематериалдарын пайдалану оқушылардың коммуникативтік дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Өйткені, көргеннен кейін оқушылардың ақпараттық үзінділерін талқылауға деген ынтасы өседі және оқушылар жаңа сөздерді қолдану, пікір алмасу арқылы әлеуметтік- мәдени құзіреттілікті ғана емес, коммуникативтік құзіреттілікті де дамыта алады. Сонымен қатар, ағылшын бейнематериалдарының арқасында оқушылар бейнематериалдардың жанрлық әртүрлілігімен және модельдермен танысады, сонымен қатар шынайы бейнематериалдар арқылы шет ел азаматтарының белгілі бір жағдайда орын алған қарым-қатынасы мен мінез-құлқын қарау арқылы, тілдік өрнектер мен шынайы сөйлеу мәнерін бақылай алады. Сондай-ақ,оқу процесінде бейнематериалдарды қосу оқушылардың ойлау және сөйлеу әрекетінің дамуына ықпал етеді. Оқушы тек тыңдап және көріп қана емес, сонымен бірге жаңа ақпаратты қабылдауға үйренеді,тілдік және әлеуметтік тәжірибені жинақтайды, оның санасында тіл үйренетін елдің шын бейнесі жасалады [2,42 б.].

Осылайша, бейнематериалдар ақпараттың шынайы тілдік үйлесімі болып табылады. Ағылшын бейнематериалдарын бақылау арқылы, күнделікті қарым-қатынас жағдайларында сөйлеу мінез-құлқын бақылай отырып, оқушылар ым тілін, визуалды байланыс ерекшеліктерін, зерттелетін тіл елінің мәдениетіне тән сұхбаттасушылар арасындағы шынайы ситуациялық көріністерді көріп, талдауды үйренеді.

Ағылшын бейнематериалдары оқытылып жатқан тілдің күнделікті өмірінің шындығы, елдің мәдени ерекшеліктері көрініс және елдің мәдениеті мен менталитетін ашады. Бұл білім алушылар үшін жаңа білім және олардың назарын шет тіліне ғана емес, елдің мәдениетіне қызығушылық тудырып, өз елі мен шет ел мәдениетін салыстыра алу үшін қолайлы негіз жасайды.

Аталған әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру және дамыту үшін арнайы жаттығулар кешенінің жиынтығы болуы керек екені сөзсіз.

Сол себептен,білім алушылардың әлеуметтік-мәдени құзіреттілігін дамыту үшін арнайы кешенді жаттығулардың алгоритиміне тоқталсақ. Олар:

1) тілдік және сөйлеу материалын іріктеу және оның қиындық дәрежесін анықтау;

2) білім алушылардың дәрежесіне байланысты және дамытылу керек құзіреттілікке байланысты жаттығулардың түрлерін анықтау;

3) әдістемелік талаптарға байланысты,тапсырма білім алушылардың білім дәрежесіне сәйкес келетін ең тиімді жұмыс түрлерін таңдау;

4) жаттығуларды сөйлеу дағдыларын дамыту кезеңдері бойынша бөлу;

5) оқу барысында әлеуметтік-мәдени құзіреттілікті дамыту жаттығулары мен коммуникативті жаттығулардың оңтайлы арақатынасын пайдалану.

Бұл жаттығулар кешенінің мақсаты, ең алдымен, оқушылардың әлеуметтік-мәдени құзіреттілігін дамыту болып табылады, алайда жаттығулар ауызша сөйлеу дағдыларын дамытуға да бағытталуы керек екенін айта кету керек. Сондықтан жаттығулар жиынтығына жаттығулардың келесі түрлері кіреді (Таблица 1):

Таблица 1- Жаттығу түрлері

Жаттығулар жиынтығы	**Жаттығу түрлері**
сөйлеу дағдылары мен біліктерін қалыптастыру және дамыту кезеңділігі бойынша	-тілдік, шартты-тілдік және шынайы-тілдік жаттығулар
әлеуметтік-мәдени білімдерді кезең-кезеңмен қалыптастыруы бойынша	-лексикалық дағдыларды қалыптастыруға, грамматикалық дағдыларды қалыптастыруға арналған жаттығулар және сөйлеу-тану тактикасының біліктерін қалыптастыру мен дамытуға арналған жаттығулар; -әлеуметтік-мәдени ерекшеліктерді зерделеуге бағытталған тапсырмалар
сөйлеу әрекетінің түрі бойынша	-тыңдалым және айтылымға арналған әлеуметтік-мәдени тақырыптарындағы жаттығулар (монологтық және диалогтық сөйлеу);
мәселеге бағытталуы бойынша	-іздеу-табу, коммуникативті-іздеу, коммуникативті-бағытталған ойындар, танымдық мәдени тапсырмалар

Қорытынды

Түйіндей келе, жоғарыда айтылғандардың барлығы ағылшын бейнематериалдарының шет тілдерін оқытудың қажетті құрамдас бөлігі болып табылатынын көрсетеді. Өйткені бейнематериалдардың оқытылатын тіл елінің шынайылығын, сондай-ақ сөйлеу кезіндегі адамдардың мінез-құлқының лингвистикалық ерекшеліктерін көрсететін бірегей көрнекі материал екеніне көзіміз жетті. Шынайы ағылшын материалдардын пайдалану әлеуметтік-мәдени құзіреттілікті ғана емес, сонымен бірге қарым-қатынастың ауызша және вербальды емес аспектісін оқытудың арқасында жалпы коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыруға және дамытуға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, әлеуметтік-мәдени құзерттілік тек бейнематериалдарды көріп бақылаудың әсерінен дамымайды, бұл құзіреттіліктің дамуына себептес жоғарыда аталып кеткендей шынайы бейнематериалдарды пайдалану арқылы әлеуметтік - мәдени құзіреттілікті дамытуға бағытталған жаттығулар кешенінің ұсынылуы және қолданылуы керек деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

ӘДЕБИЕТ

1. Анурова И.В. Формирование функциональной социокультурной грамотности на среднем этапе обучения в школе с углубленным изучением иностранного языка: Автореферат диссертации кандидата педагогических наук. М., 2001. - 18 с.
2. Жоглина, Г. Г. Развитие умений коммуникативной компетенции на основе использования аутентичных видеодокументов (французский язык, языковой вуз). Диссертация …кандидата пед. наук. – Пятигорск,
1998. – 321 с.
3. Колесникова И. Л., Долгина О. А. Англо-русский терминологический справочник по методике преподавания иностранных языков. М.:Дрофа, 2008. – 431 с
4. Макковеева Ю. А. Развитие иноязычной социокультурной компетенции у студентов языковых вузов на основе аутентичной аудитивной и аудовизуальной музыкальной наглядности. Диссертация… кандидата пед. наук. – С-Пб, 2007. –234 с.

УДК 921

Исмайыл Б.,
Магистрант
«7М01719-Шет тілі педагогтарын даярлау»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан, e-mail: ismaiyl.balzhan@mail.ru

РӨЛДІК ТЕХНОЛОГИЯЛАР НЕГІЗІНДЕ КОНТЕКСТІК-КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕСІ

Түйін: Бұл мақалада контекстілік-коммуникативтік құзыреттілігін рөлдік модельдеу технологиясы арқылы қалай қалыптастыруға болатынын анықтау үшін осы саланы зерттеген көптеген зерттеушілердің, лингвист, профессорлар мен академиктердің еңбектері қолданылды. Контекстілік-коммуникативтік құзыреттіліктің негізгі компонеттері анықталды. Мақалада мектеп оқушыларының контекстілік-коммуникативтік құзыреттілігін рөлдік модельдеу технологиясы арқылы қалыптастыру мүмкіндігі, олардың күшті жақтары, артықшылықтары мен кемшіліктері сипатталды. Қажетті дәйектерді ұсыну арқылы контекстілік-коммуникативтік құзыреттілікті осы технология арқылы қалыптастыруға болатынына көз жеткіздік.

Тірек сөздер: контекстілік-коммуникативтік құзыреттілік, рөлдік модельдеу технологиясы, коммуникативтік құзыреттілік, компонент.

Ismail B.,
Master,
"7M01719-Training of foreign language teachers"
Kazakh International University named after Abylai Khan and WLU
Almaty, Kazakhstan, e-mail: ismaiyl.balzhan@mail.ru

THE PROBLEM OF FORMATION OF CONTEXT-COMMUNICATIVE COMPETENCE ON THE BASIS OF ROLE TECHNOLOGIES

Abstract: In this article was used the works of many researchers, linguists, professors and academics who have studied this field to determine how contextual-communicative competence can be formed using role modeling technology. The main components of contextual-communicative competence were identified. The article discusses the possibility of forming contextual-communicative competence of schoolchildren through role modeling technology, and its strengths, advantages and disadvantages. The analyses show that contextual-communicative competence can be formed through this technology, and the necessary arguments were provided in the article.

Keywords: contextual-communicative competence, role modeling technology, communicative competence, component.

Қазақстан Республикасы елінің білім беру саласы соңғы жылдары қарқынды дамып келе жатыр. Білім беру саласына қашықтан оқыту, модульдік оқыту технологиясы, интерактивті технологияларды қолдану арқылы оқыту, XXI ғасырға қажетті құзыреттіліктер, контекстілік-коммуникативтік құзыреттілік, рөлдік модельдеу технологиясы, және т.б. құзыреттіліктер, әдістер мен технологиялар сияқты жаңа мүмкіндіктер ендіріліп жатыр. XXI ғасырдың оқушылары мен студенттерінің білім беру саласындағы барлық қажеттіліктерін қамтамасыз ету мақсатында, бұл саланы көптеген ғалымдар, профессорлар, академиктер мен түрлі ғылым кандидаттары терең зерттеп келе жатыр. Мысалы, бұл мақалада Қазақстан елінің білім беру саласына өз еңбегін сіңірген қазақстандық профессор әрі академик, филология ғылымының докторы, 1993 жылдан бері жұмыс істеп келе жатқан ҚР Ұлттық ғылым академиясының мүшесі, Абылай хан атындағы Қазақ Халықаралық Қатынастар және Әлем Тілдері Университетінің ректоры Кунанбаева Салима Сагиевнаны айтуға болады. Шет ел зерттеушілерінен Американдық лингвист, ESL және әлемдік ағылшын тілі мен шет тілі маманы, профессор Марджи Бернс және т.б. еңбектері терең зерттелінді.

Бұл мақаланы жазу барысында Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ танымал ректоры, академигі әрі профессоры Кунанбаева Салима Сагиевнаның 2010 жылы Алматы қаласында Қазақ Халықаралық Қатынастар және Әлем Тілдері Университетінің 70 жылдық мерейтойы қарсаңында арнайы жарыққа шыққан «Шет тілінде білім беруді жаңғырту: Лингвомәдени-коммуникативтік тәсіл»

атты кітабы тиянақты зерттелінді. Өз еңбегінде академик Салима Кунанбаева «коммуникативтік», «коммуникативтік тәсіл», «құзыреттілік», «коммуникативтік құзыреттілік» және басқа да көптеген маңызды концепцияларды терең зерттей отырып, түрлі ғалымдардың анықтамаларын жазып сипаттайды. Мәселен, М. Лотманның «коммуникация (байланыс, қарым-қатынас)» концепциясына ұсынған келесі пікірін Қазақстандық профессор Салима Кунанбаева келесідей сипаттайды: «Коммуникация (байланыс, қарым-қатынас) – ол оқиға, сол оқиға кезінде ақпарат көбейеді және тасымалданады». Қазақ академигі С.С. Кунанбаева Ресей лингвисті Е.И. Пассовтың еңбектерін терең зерттей келе, Е.И. Пассовтың коммуникацияның (байланыстың, қарым-қатынастың) полемикалық сипаттамаларына көңіл бөлетінін ескерте отырып, педагогика ғылымының докторы Е.И. Пассовтың полемикалық сипаттамалар деп жаңа білімді, ойды, эмоцияларды (сезімдерді), ынтаны туындататын екі жақты көзқарастардың «қарама-қайшылығы» деп танитынын айтады [1].

Қазақ академигі Салима Кунанбаева коммуникативтік әдісті жақтаушылардың вербалды қарым-қатынасқа тек коммуникативтік құзыреттілікті дамыту арқылы ғана қол жеткізуге болатынын айтып көрсетеді. Себебі коммуникативтік құзыреттіліктің нақты өмірдегі қарым-қатынастардың түрлілігіне байланысты коммуникатвтік жағдайлардың түрлері, қарым-қатынастар аясының формалары, коммуникативтік актіге қатысушылардың әлеуметтік рөлдері мен олардың мінез-құлықтық стратегиялары сияқты көп қырлы сипаттамалары бар [1].

Қазіргі уақытта шет тілінде білім беру аясында коммуникативтік құзыреттіліктің дамуна контекстілік құзыреттіліктің де ықпалы зор. Себебі бұл құзыреттіліктер аясында рөлдік ойындарға қажетті қарым-қатынас дағдылары және әрекеттік қарым-қатынас дағдылары жоғары деңгейде дамытылады және түрлі коммуникативтік жағдайларда тиімді әрекет етуге мүмкіндіктер беріледі [1].

Қаз ХҚ және ӘТУ ректоры Салима Кунанбаева пәндік мазмұнды белгілі бір концептуалды-методологиялық негіздемеге негізделеді деп көрсетеді. Сол себепті когнитивтік-лингвомәдени әдіснаманың негізгі қағидаларын және оны тәжірибе жүзінде қолданатын халықаралық қарым-қатынас теориясын мазмұнды іріктеу қағидалары бейнелейді. Қағиданың екі түрі бар: негізгі қағида және арнайы қағида. Қазіргі таңда негізгі қағида шет тілінде білім беру методологиясына сәйкес мазмұнды таңдауға бағытталған қағида деп есептелінеді. Ал арнайы қағида шет тілінде білім беру мазмұнын іріктеуге бағытталған арнайы қағида деп аталып, халықаралық коммуникативтік тәсілдің негізгі мүмкіндіктерін бейнелейді. Осы арнайы қағидаға жататын пәндік мазмұн міндетті түрде интерактивтік оқыту және рөлдік ойындар әдістері сияқты проблемаға негізделген оқыту техникаларына негізделеді. Себебі рөлдік ойын біліктері шынайы қарым-қатынас кезінде дамытылады [1].

«Developing the communicative competence of the university teaching staff: An integrated-skill approach (Университет мұғалімдерінің коммуникативтік құзыреттілігін дамыту: Біріктірілген дағдылар тәсілі)» атты мақалада Ольга Толстых пен Анастасия Хомутова қазіргі таңдағы коммуникативтік құзыреттіліктің төрт құзыреттіліктен құралатынын айтып көрсетеді. Олар:

1.*Лингвистикалық құзыреттілік*. Лингвистикалық құзыреттілік белгілі бір тілдегі грамматиканың, синтаксистің және сөздік қордың қалай дұрыс қолдану қажеттігін білу болып табылады [2].

2. *Социолингвистикалық құзыреттілік*. Қарым-қатынас жасау кезінде жағдайды, тақырып пен қарым-қатынас түрлерін ұсыну арқылы белгілі бір тілді тиімді қолдануды үйренуді білдіреді. Социолингвистикалық құзыреттілік келесідей сұрақтарға жауап береді: Осы тақырыпқа қандай сөздер немесе сөз тіркестері сәйкес келеді? Қажет болған жағдайда белгілі бір қарым-қатынасты (сыпайылылық, басқарушылық, достық, құрмет) қалай білдірсем болады? Басқа тұлғаның қарым-қатынастың қандай түрін қалайтынын қалай білемін? [2]

3.*Дискурсивтік құзыреттілік*. Дискурсивтік құзыреттілік дегеніміз әрбір бөлшегі мән-мағынасы жағынан үйлесетіндей белгілі бір тілдегі ұзақ сөйлемді және ауқымды мәнмәтінді қалай құрастыру қажеттігін білу болып табылады. Дискурсивтік құзыреттілік төмендегі сұрақтарға жауап береді: Сөздерді, сөз тіркестерін, тұрақты тіркестер мен сөйлемдерді әңгіме-дүкен, сөз сөйлеу, хат алмасу кезінде, газет-журналдарға мақала жазу мақсатында қалай дұрыс байланыстыру қажет?

4.*Стратегиялық құзыреттілік*. Стратегиялық құзыреттілік қарым-қатынас кезінде не жауап беру керектігін білмей қалған сәтте сол қарым-қатынастың әрі қарай тоқтаусыз жалғасуын реттеу, бір тілде сөйлеп жатқан мезетте біреу сол тілде өз ойын толық жеткізе алмай қиналған уақытта көмектесу, сол тілді қалай терең меңгеру және контексті қалай дұрыс түсінуді білу болып табылады. Стратегиялық құзыреттілік келесі сұрақтарға жауап береді: Мен өзімнің түсінбегенімді немесе біреудің мені әлі түсінбегенін қалай білсем болады? Содан кейін мен қалай жауап беремін? Егер мен бір заттың атын ұмытсам немесе білмесем, болмаса етістіктің қай шағын дұрыс қолдану қажеттігін білмесем, өз ойымды қалай дұрыс жеткіземін?

Ольга Толстых пен Анастасия Хомутованың айтуы бойынша, коммуникативтік құзыреттілік дегеніміз белгілі бір тілдің құрылымы мен формасын тиянақты әрі шебер меңгеру болып табылады. Демек, оған кез келген әлеуметтік және мәдени контекстерде дискурсты дұрыс қолдана білу жатады. Меңгеріп жатқан басқа тілде өз ойын еркін жеткізіп сөйлеудің күрделілігі сол екінші тілде ауызша жеткізу кезінде игерілген дағдының деңгейімен анықталады. Себебі, үйренушілер бір мезгілде мазмұнға, морфосинтаксис пен лексикаға, дискурс пен ақпаратты құрылымдауға, дыбысталу жүйесі мен просодияға және прагмалингвистикалық мүмкіндіктерге көп көңіл аударулары қажет. Сонымен қоса, 1990 жылдардан бастап көптеген зерттеушілер неғұрлым екінші тілде жиі коммуникативтік қарым-қатынас жасау үйренушілерге сол екінші тілде соғұрлым еркін сөйлеуге және сол тілді жетік меңгеруге мүмкіндік береді деп айтатын еді.

Коммуникативтік құзыреттілікті зерттей келе, екінші тілді меңгеріп жүрген тұлғалардың коммуникативтік құзыреттілік концепциясын басқаша түсінетініне көз жеткізуге болады [6]. Себебі олар коммуникативтік құзыреттілікті әр түрлі оқу контекстерінде кездестіреді. Мәселен, МакГроарти коммуникативтік құзыреттілік оқу контекстіне байланысты әр түрлі мағынаға ие болуы мүмкін деп тұжырымдаған болатын [8].

Коммуникативтік құзыреттілік концепциясымен бірге, «контекст» концепциясын да терең зерттеу қажет. Себебі коммуникативтік құзыреттілік өзі қолданылатын әлеуметтік және мәдени контекстерде жиі қолданылады. Және оқушылар өздері меңгеріп жатқан контекстердегі әлеуметтік және мәдени ерекшеліктерімен жақын танысуы қажет. Себебі контекстілік-коммуникативтік құзыреттілік контекст пен қарым-қатынас арасындағы байланысты теория және тәжірибе жүзінде қалыптасады. Бұл мақалада тәжірибе жүзінде контекстілік-коммуникативтік құзыреттіліктің рөлдік модельдеу технологиясы негізінде қалай қалыптастырылатыны айтылады [9]

Әрбір мектеп оқушысы қарым-қатынасты кез келген контексте түсіне білуі қажет. Себебі мектеп оқушыларының коммуникативтік құзыреттіліктерін қалыптастыру кезінде қарым-қатынас орын алатын контекстіні ескермеуге мүлдем болмайды. Контекстер уақыт өте келе өзгереді және өңделеді [3].

Коммуникативтік құзыреттілікті дамыту үшін Коммуникативтік оқыту әдістемесі (Communicative Language Teaching (CLT)) өте қажет екендігін ескерту керек. Коммуникативтік оқыту әдістемесі ағылшын тілін меңгеру барысында төрт негізгі дағдыны (оқылым, тыңдалым, айтылым, жазылым) дамытады. Және ол кейбір оқыту техникалаларын пайдалану нысаны ретінде коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру үшін қолданылады. Демек, оқушы меңгеріп жатқан тілді тек белгілі бір қарым-қатынас аясында ғана жетілдіре алады. Соның ішінде, ағылшын тілін меңгеруде айтылым дағдысы үлкен рөл атқарады [4].

Айтылым дағдысы продуктивті дағдылардың бірі болып табылады. Бұл дағды кезінде мектеп оқушысы меңгерілетін тілді тек қабылдап қана қоймай, сондай-ақ өзінің ойын еркін сөйлеп жеткізеді. Бұл жағдайда сөйлеу көрініс табады. Айтылым дағдысы дегеніміз айналадағы адамдармен қандай да бір қарым-қатынасқа түсу кезінде өз ойымызды жеткізу, пікір қалдыру, өз көзқарастарымызды айту, қабылданған шешімді айтып жеткізу, қорытынды пікір шығару және т.б. мақсатында тілдік бірліктерді пайдалану болып табылады.

Қазіргі уақытта Қазақстан еліндегі білім беру процесінің білімге негізделген тәсілінен практикаға бағытталған тәсілге ауысуына байланысты, білім берудің ақпараттық формасы мен әдістерінен белсенді технология мен әдіс-тәсілдерге ауысу тиімді болып жатыр. Яғни, теориялық білім мен тәжірибе жүзінде қалыптасатын білім, білік және дағдыларды оқушылардың бойында қалыптасатын құзыреттіліктермен байланыстыру қажет. Бұл мақсатқа жету үшін білім беру технологияларын, соның ішінде рөлдік модельдеу технологиясын қолдануға болады [5].

Білім беру технологияларын зерттеген неміс зерттеушісі Х.Е. Майхнер оқушының оқу материалдарын пассивті түрде қабылдаған жағдайда, ол оқыған материалдарының 10%-ын, естіген материалдарының 20%-ын, көрген материалдарының 30%-ын, көрген және естіген материалдарының 50%-ын өз жадында сақтайтынын анықтаған болатын. Оқу материалдарын белсенді іс-әрекеттер арқылы қабылдау сол ақпараттың 80%-ын, ал кей жағдайларда 90%-ына дейін оқушының жадында сақталатынын дәлелдейді [5].

Шынайы өмірде ағылшын тілінде ойды коммуникативтік тәсіл арқылы еркін жеткізуге ынталандыру мақсатында рөлдік модельдеу технологиясын мектеп оқушыларына ағылшын тілін үйрету үшін тиімді қолдануға болады [10]. Себебі күнделікті қарым-қатынас жасау кезінде оқушылар үшін өздерінің алдын ала жаттаған сөздік қорлары мен ағылшын тілінің грамматикасын шебер қолдану көптеген қиындықтар туғызады. Мұндай қарым-қатынастар коммуникативтік құзыреттіліктің қалыптасуына ықпал етеді. Сондай-ақ, оқушылар коммуникативтік стратегияны бетпе-бет сөйлесу кезінде туындайтын қарым-қатынастық мәселелерді шешу мақсатында да қолдана алады [10].

Қазіргі таңда рөлдік модельдеу технологиясы елімізде шет тілдерінен сабақ беретін мұғалімдердің арасында кең қолданылып жатыр. Бұл технология тек оң нәтижесін береді. Себебі оқушылардың сабаққа деген қызығушылықтары артады; олардың назарларын аудартады; сөйлеу дағдыларын жақсартады және мұғалім мен оқушы арасындағы кедергіні бұзады. Яғни, мұғалім мен оқушының арасындағы байланыс жақсарады. [3].

Рөлдік модельдеу технологиясы бірнеше қадамнан тұрады. Олар [11]:

1. Мәселені айқындау;
2. Рөлдік ойын әдісі арқылы жағдаяттық тапсырманы құру;
3. Қатысушыларға рөлдерді үйлестіріп беру;
4. Брифинг ұйымдастыру;
5. Рөлдік ойынды өткізу;
6. Дискуссия құру және талдау.

Рөлдік ойындар алдын ала дайындалған және дайындалмаған деп екіге бөлінеді. Атап айтса, рөлдік ойындағы қарым-қатынас алдын ала дайындалмай еркін сөйлеуді үйретеді және соған ынталандырады. Рөлдік ойындарға қатысу арқылы мектеп оқушылары өздерінің бойында контекстілік-коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастырады [3].

Рөлдік ойындардың сәтті өтуі үшін келесі талаптар орындалуы қажет [11]:

1. Мақсаты мен міндеттері айқындалуы қажет;
2. Кейіпкерлерді рөлдік ойынға қатысатын оқушылардың талабына, ниетіне, қызығушылығына қарап таңдау;
3. Алдын ала дайындықтың болмағаны абзал:
4. Ойлауға мүмкіндік болуы қажет:
5. Икемді болғаны жақсы;
6. 15 минуттық үзілістің болуы;
7. Рөлдік ойыннан кейін, оны талдап, бағалап, қорытындылау.

Жоғарыда атап өткен жеті талапты орындау арқылы мектеп мұғалімі рөлдік модельдеу технологиясын оқушыларға дұрыс әрі нақты түсіндіріп, үйретуге мүмкіндік алады. Бұл технологияны тек мектеп қабырғасында ғана емес, сондай-ақ жоғары оқу орындарында да, жұмыста да, шынайы өмірде де қолдануға болады.

Рөлдік модельдеу технологиясының күшті жақтары өте көп. Олар: кері пікірді бірден алуға болады; қандай да бір қиын тапсырмалар мен мәселелерді білім, ақыл-ой, парасат арқылы шешуге үйретеді; білім, білік және дағдыны тәжірибе жүзінде қолдануға үйретеді; абстрактылы мәселені нақты мәселеге түрлендіреді; білімді түрлі жолмен меңгеруге үйретеді; көзқарастар мен сезімдерді білдіртуге үйретеді; өмір бойы білім алуды үйретеді; болашақ туралы ойлауға мүмкіндік береді; оқу бағдарламасы ұсынатын басқа да пәндер мазмұнының салаларын оқуды жеңілдетеді; көңіл, ниет білдіру, жаны ашу, тілек айту, мақұлдау, қабылдау, ұнату және т.б. осы сияқты мінез-құлықтарды еркін білдіруге үйретеді және т.б. [11].

Рөлдік модельдеу технологиясының басқа әдіс-тәсілдер мен технологиялар сияқты өзінің артықшылықтары мен кемшіліктері болады. Бірақ кемшіліктердің болуына қарамастан, бұл технология оқушылардың білімін шыңдауға үлкен септігін тигізеді.

Технологияның келесі артықшылықтарын жіктеп көрсетуге болады [11]. Мәселен:

1. Өзін-өзі бағалауға және өзіне деген сенімділікті арттыруға ықпалын тигізеді;
2. Көшбасшыға қажетті дағдыларды қалыптастыруға септігін тигізеді;
3. Кез келген тақырыпта басқа оқушылармен қарым-қатынас жасауға үйретеді;
4. Жағдайды бақылауға және талдауға үйретеді;
5. Мектеп оқушыларының шығармашылық қабілеттерін дамытуға ықпал жасайды;
6. Оқушылар өздерінің өмірі мен әлеуметтік жағдайы туралы тәжірибе алады;
7. Мұғалім мен оқушы арасындағы кедергіні бұзады.

Рөлдік модельдеу технологияның кемшіліктері де бар [11]. Олар:

1. Сараптамалық басшылықты қажет етеді;
2. Алғашқыда қатысушылар өздерінің актерлік шеберліктерін толық көрсетпеуі мүмкін;
3. Қатысушылар қиялдай алмауы мүмкін;
4. Қатысушылар тым ұялшақ әрі ұяң болуы мүмкін;
5. Мұғалімнің қатысушыларды жеке бағалауы қиын болуы мүмкін;
6. Бұл біршама уақытты қажет ететін процесс;
7. Тақырыпты қатысушылар дұрыс түсінбесе, қойылым сәтсіз шығуы мүмкін.

Бұл технологияның артықшылықтары мен кемшіліктері жоғарыда көрсетілген тізіммен тоқталып қоймайды.

Қорытындылай келе, рөлдік модельдеу технологиясының мектеп оқушыларының контекстілік-коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру мақсатында пайдалану өте маңызды. Себебі оның кемшіліктеріне қарағанда, артықшылықтары өте көп. Бұл рөлдік модельдеу технологиясын оқу процесінде қолдану мектеп оқушыларының оқу үлгерімін жақсартады; оқуға, білім алуға деген қызығушылықтарын арттырады; қиын пәндер материалдарын меңгеру процесін жеңілдетеді, оқушылардың білім, білік және дағдыларын арттырады, мұғалім мен оқушы арасындағы кедергіні бұзады және т.б. пайдалы жақтарын көрсетуге болады. Сондай-ақ, түрлі контекстегі рөлдік ойындарға қатысып, басқа қатысушылармен қарым-қатынас жасау арқылы оқушылар өздерінің бойында коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастырады. Ал бұл құзыреттілік XIX ғасырда міндетті түрде қалыптастырылуы қажетті құзыреттіліктердің біріне жатады.

ӘДЕБИЕТ

1. The modernization of foreign language education: The linguocultural-communicative approach. S.S. Kunanbayeva. Second (English Translation) Edition. First published: Almaty, 2010
2. Communicative competence by strand – speaking. Alberta. Government. https://www.learnalberta.ca/content/eslapb/strands_speaking.html
3. Role acting play as a means of teaching English. Kaldybayeva F.Kh., Kaldybayev U.N. OKMPU. Taraz, 2020. pp. 153-156.
4. Абдулазизова, С. Г. Communicative language strategies and the advantages of role playing / С. Г. Абдулазизова, Д. Ж. Тошбоев. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. 2019. № 6 (244). - С. 189-190. -URL: https://moluch.ru/archive/244/56448/ (дата обращения: 23.10.2021).
5. Активные методы обучения в высшей школе. Байтусова И.Е., Новохатская Е.Н., Тасбулатова Э.М. Rusnauka.com, 2008 АКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ (rusnauka.com)
6. World Englishes and Communicative Competence. Margie Berns. 37 World Englishes and Communicative Competence | The Handbook of World Englishes, 2nd Edition (oreilly.com)
7. Developing the communicative competence of the university teaching staff: An integrated-skill approach. Olga Tolstykh & Anastasia Khomutova. General and Professional Education 2/2012 pp. 38-43 DEVELOPING THE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF THE UNIVERSITY TEACHING STAFF: AN INTEGRATED-SKILL APPROACH (genproedu.com)
8. McGroarty, M. (1984). Some meanings of communicative competence for second language students. TESOL Quarterly, 18(2), 257-272.
9. Contexts of Competence. Social and Cultural Considerations in Communicative Language Teaching. Margie Berns.1990. Springer US, pp.186-195.
10. Role Play As An Approach In Developing Students' Communicative Competence. Ramlah A. A., Ariel E. San Jose. International Journal for Innovation Education and Research. January. 2016. DOI: 10.31686/ijier.vol4.iss1.503 (Retrieved from 23.10.2021)
11. Role play model of teaching. Shaikh J.I. Slideshare, 2016. https://www.slideshare.net/JaibunishaIbrahimsha/role-play-model-of-teaching

УДК 81`243

Қалдыбаева А.,
4-курс студенті
Ғылыми жетекші: **Шунайбекова К.,**
Аға оқытушы, магистр, «5В011900-Шетел тілі : екі шетел тілі»
М.Өтемісұлы атындағы БҚУ, Орал, Қазақстан, e-mail: kaldibaeva.0101@mail.ru

ЛИНГВОМӘДЕНИ ӘДІСНАМАҒА НЕГІЗДЕЛГЕН ШЕТТІЛДІЛІК БІЛІМ БЕРУ ПАРАДИГМАСЫ, МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІК

Түйін: Лингвомәдени әдіснама негізінде оқытудың нәтижесін алдын ала болжап, оқушылардың қызығушылықтары мен ізденімпаздығы негізінде білімі мен біліктерін жетілдіріп, оны сана «сүзгісінен» терең зерделей отырып, шығармашылық әлеуетін үнемі дамытуға және рухани толысуға ұмтылысын қалыптастыруды бағдар тұтады.

Тірек сөздер: когнитивті, коммуникативті, әлеуметтік-мәдени, лингвомәдени, концептуалды, дамушы-рефлексивті.

Kaldydayeva A.,
Student of 4th course
Scientific adviser: **Shunaybekova K.,**
Senior lecturer, master, «5B011900-Foreign languages: two foreign languages»
M.Utemissov WKU, Oral, Kazakhstan, e-mail: kaldibaeva.0101@mail.ru

FOREIGN LANGUAGE EDUCATIONAL PARADIGM BASED ON LINGUOCULTUROLOGICAL METHODOLOGY, INTERCULTURAL COMPETENCE

Abstract: On the basis of linguistic and cultural methodology, it is aimed at predicting the results of learning, improving knowledge and skills based on students interests and curiosity, studying it deeply from the "filter" of consciousness, forming a desire for continuous development of creative potential and spiritual maturity.

Keywords: cognitive, communicative, socio-cultural, linguocultural, conceptual, developmental-reflexive.

Шет тіліндегі білім беру объектісі "тіл-мәдениет-тұлға" пәнаралық құрылысы шет тіліндегі білім берудің әдістемесі мен қазіргі заманғы мәдениетаралық-коммуникативтік тұжырымдамасы және оның барлық компоненттерінің өзара байланысында ғылыми таным объектісі ретінде жүйелі және тұтас зерттейді. "Тіл-мәдениет-тұлға" кешенді және күрделі құрылымы бірқатар түйісу ғылымдарын ғылыми танудың объектісі ретінде тіл мен мәдениеттің біртұтас кешен ретінде таным процесінің ажырамас бөлігі болып табылатындығына және әлемнің жаңа тілдік тұжырымдамасын қамтамасыз ететін екінші ақыл-ой құрылымдарын қалыптастыруға байланысты шет тілін оқытуды ғылыми талдау мен дидактикалық зерттеудің біртұтас объектісі ретінде әрекет етеді. Адам және ол үшін координаттар жүйесі ретінде қызмет етеді, ол жаңа лингвомәдениетпен танысу және мәдениетаралық қарым-қатынас субъектісі ретінде өзіндік қалыптасу процесінде сыртқы әлеммен қабылдауда қолданады."Лингвомәдениет" әдіснамалық категориясы, сәйкесінше, жеке тұлғаның әлеуметтенуінің объективті көрінісі-оның ана тіл мәдениеті негізінде негізгі және бекітілген ойлау формасы бар белгілі бір этностың тілі мен мәдениеті сияқты органикалық бірлікті игеруі, психикалық көрінісі және игеруі. Тиісінше, "лингвомәдениет" категориясын анықтау және белгілі бір ғылыми саланың әдіснамалық негізі ретінде – интегралды сыну кезінде өзара әрекеттесудің нақты заңдылықтарын тұтас "тіл-мәдениет-тұлға"ретінде тану мен зерттеуді қамтамасыз ете алатын шетелдік білім беру теориясы заңды болып табылады.

Әдіснамалық принциптер: когнитивті, коммуникативті, әлеуметтік-мәдени, лингвомәдени, концептуалды, дамушы-рефлексивті, шетелдік білім беру теориясының қазіргі әдіснамасы мәнінің толық көрінісі әдіснамалық принциптердің жиынтығымен қамтамасыз етіледі (когнитивті, тұжырымдамалық, коммуникативті, лингвомәдени, әлеуметтік-мәдени, дамушы-рефлексивті). Когнитивті әдіснамалық принциптің маңыздылығы қазіргі жағдайда шет тілдерін оқытудың түпкі қол жетімді мақсаты "мәдениаралық қарым-қатынас субъектісін" қалыптастыру басқа адамдардың әлемінің бейнесі ретінде "екінші танымдық сананың" қалыптасуын қамтамасыз ету арқылы ғана мүмкін болатындығымен анықталады.әр түрлі деңгейдегі "қайта әлеуметтену" процесі. Тақырыпты " әлеуметтендіру "және когнитивті деңгейде Оқытылатын тіл елінің мәдениеті арқылы тілді меңгеру болашақ "мәдениетаралық коммуникация субъектісі" тұлғасының қалыптасуы мен қалыптасуының бірыңғай процесі болмауы керек. Коммуникативті принцип коммуникативтік мінез-құлықтың барлық кешенін белгілі бір лингвистикалық-мәдени қоғамдастық халқының қарым-қатынас нормалары мен дәстүрлерінің жиынтығы ретінде иеленуді қамтиды, бұл өз кезегінде зерттелетін тіл елінің лингвистикалық-социумына тән мәдениаралық коммуникация мен коммуникативті мінез-құлықтың прагматикалық компонентінің қалыптаспауын анықтайды.Мәдениаралық қарым-қатынас жағдайындағы бұзылулардың себебі болып табылады, өйткені бұл компонент спикер, мәлімдеме және коммуникативті контекст арасындағы байланысты жүзеге асырады. Әлеуметтік-мәдени принцип шетелдік білім берудің мәдениетаралық-коммуникативтік теориясы жүйесінің барлық буындарын қамтиды: білім құрылымында жаңа қабаттың қалыптасу деңгейінен бастап және түпкілікті нәтижеге – "мәдениетаралық коммуникация субъектісінің" тұлғасын қалыптастыруға бағытталған ақыл-ой тетігі, бүкіл білім беру процесін мазмұнды, әдістемелік және технологиялық қайта құруға дейін. Әлеуметтік-мәдени принцип жергілікті және шетелдік мәдени қоғамның деректерін салыстырмалы зерттеуге негізделген қарым-қатынастың мәдени субъектісі туралы білімді қалыптастыруға бағытталған. Лингво-мәдени әдіснамалық қағидаттың екі бағытты іске асыру негізі бар: 1) онтогенезде Ана тілі мен

мәдениетін игеруде бейсаналық процесс ретінде және 2) мәдениеттер диалогында басқа тіл мен мәдениетті зерттеу кезінде ол "басқа тіл әлемін" қалыптастырудың саналы процесі ретінде көрінеді, ол ақыл-ой құрылымдары түрінде бастапқы сана мен білім құрылымына "қабаттасады". Когнитивті-белсенділік аспектісінде бұған бөтен тіл мен шетелдік мәдениетті игерген сайын жеке тұлғаның жалпы танымдық механизміне енетін жаңа когнитивті-лингвомәдениеттік кешендерді мақсатты қалыптастыру арқылы қол жеткізіледі. Шет тілін меңгеру кезінде мәдениетаралық қарым-қатынас субъектісінің қалыптасуы адам санасында табиғи тілді өңдеудің біртұтас интеграцияланған механизмінің нәтижесі ретінде басқа қоғамның "әлем бейнесі" тұжырымдамалық-ұйымдасқан бейнесін көрсету арқылы жүзеге асырылады. Дамушы-рефлексивті принцип жеке тұлғаға орталықтандыру идеясын, оның әлеуетті мүмкіндіктерін және өзіндік білім мен өзін-өзі дамыту Стратегиясын жүзеге асырады, оқу іс-әрекеті субъектісінің жаңа лингвистикалық мәдениетті иемденуінің танымдық-белсенділік процесінің ерекшелігін негіздейді, "мәдениаралық коммуникация субъектісі"қалыптастыру процесін мақсатты түрде басқаруға мүмкіндік береді.

Шет тіліндегі білім берудің мәдениетаралық-коммуникативті теориясы ғылыми зерттеу мен дидактикалық зерттеу объектісінің тұтастығын көрсететін біртұтас теориялық платформа қазіргі заманғы гуманистік білім философиясының негізі болып табылатын когнитивті лингвомәдени әдіснамаға негізделген шет тіліндегі білім берудің "мәдениетаралық-коммуникативті" теориясының қазіргі заманғы жетекші тұжырымдамасы болып табылады. Шет тіліндегі білім берудің мақсаты мен түпкі нәтижесі-"мәдениетаралық қарым-қатынас субъектісі" ретінде қалыптасқан жеке тұлғаның мәдениетаралық-коммуникативтік құзыреттілігі шет тіліндегі білім беру теориясының когнитивті-лингвомәдениеттанымдық әдіснамасын таңдау мен әзірлеудің заңдылығын; "тіл-мәдениет-Тұлға" біртұтас және органикалық тұтастыққа синтезделетін негізгі және әдіснамалық маңызды категория ретінде "лингвомәдениетті"бөлудің заңдылығын көрсетеді.; "мәдениетаралық коммуникация" теориясының әдіснамалық жеткіліктілігі жүйеге әдіснамалық принциптердің жиынтығымен біріктірілген және жан-жақты, әдіснамалық ұғымдар мен категориялар, технологиялар, шет тілі мазмұнының пәндік-процедуралық аспектілері және т. б. жүйесі арқылы сол атаудағы әдістемелік жүйе аясында жүзеге асырылатын шетелдік білім берудің заманауи және әлеуметтік анықталған тұжырымдамасы ретінде.; жаңа лингвомәдениетпен танысу кезінде әлемді лингвомәдени қайта қабылдауға бағытталған танымдық-анықталған қызметі арқылы "мәдениетаралық қарым-қатынас субъектісі" тұлғасының қалыптасуындағы антролпологиялық және гуманистік білім философиясының белгілі бір ғылыми саласын танудың когнитивті-лингвомәдени теориясындағы көрінуіне байланысты шетелдік білім беру теориясының әдіснамасын таңдаудың негізділігі; "шет тіліндегі білім беруді" дербес дидактикалық салаға бөлудің ғылыми негізділігі: оның әдіснамасын көрсететін әдіснамалық принциптердің жүйелік жиынтығы бар жүйені білдіретін ғылыми таным объектісі бар; бірыңғай теориялық платформаға негізделген; тұтас объектіні (тіл-мәдениет-тұлға) ашатын өзіндік ұғымдар мен категориялар жүйесі бар

Мәдениетаралық құзіреттілік "мәдениетаралық құзіреттілік" жүзеге асырылатын мақсат және мәдениетаралық-коммуникативті оқытудың нәтижесі ретінде әдіснамалық принциптердің өзара байланысты көрінісінің нәтижесін көрсетуге арналған, олардың негізі коммуникативті, лингвистикалық – мәдени, әлеуметтік-мәдени, тұжырымдамалық, жетекші-когнитивті болып табылады. Мәдениетаралық құзіреттіліктің қалыптасу деңгейі әр түрлі қол жетімділік деңгейімен "қайта әлеуметтенудің" танымдық-шартты процесі ретінде анықталады, ал тақырыпты "қайта әлеуметтендіру" және танымдық деңгейде Оқытылатын тіл елінің мәдениеті арқылы тілді меңгеру болашақ "мәдениетаралық қарым-қатынас субъектісінің"жеке басын қалыптастыру мен қалыптастырудың бірыңғай процесі болмауы керек.

Құзыреттілік парадигмасы аясында студент шет тілін қарым-қатынас құралы ретінде іс жүзінде игеріп қана қоймай, әлеуметтік агент, яғни белгілі бір өмірлік жағдайларда және әлеуметтік-мәдени ортада белгілі бір тапсырмаларды орындай алатын қоғам мүшесі ретінде әрекет етуі керек. Сондықтан тілді оқыту кезінде тілді пайдаланушының қоғам өкілі ретіндегі танымдық, эмоциялық, ерік-жігерлік және басқа да жеке қасиеттері мен іскерліктері назарға алынады . Білім алушының шет тілді білім беру процесінде меңгеретін білімі мен іскерлігі оған коммуникативтік құзыреттіліктің белгілі бір даму деңгейіне – оның құзыреттілігі қалыптасатын мәдениетаралық қарым-қатынастың қажетті құрамдас бөліктеріне қол жеткізуге мүмкіндік береді. Мәдениетаралық құзыреттілік-жаңа білім беру парадигмасының негізгі категорияларының бірі және адамның мәдениетаралық қарым-қатынаста тиімді әрекет ету қабілетін қалыптастырудың көрсеткіші. Шет тілін оқытудың құзыреттілік парадигмасы жағдайында студент оқу процесінің де, мәдениетаралық қарым-қатынастың да субъектісі ретінде әрекет етеді. Н. Д. Гальскова өзінің лингвистикалық-мәдени тәжірибесін және ұлттық-мәдени

әдет-ғұрыптары мен дәстүрлерін қолдана отырып, мәдениетаралық қарым-қатынас субъектісі бір уақытта басқа тілдік кодты (сөйлеу тәжірибесін дамыту) ғана емес, сонымен қатар басқа әдет-ғұрыптар мен әдеттерді, әлеуметтік мінез-құлықтың басқа нормаларын ескеруге тырысады, сонымен бірге олардың бөтен екенін түсінеді. Дәл осы жағдай, біздің ойымызша, мәдениетаралық құзыреттілік негізінен тұлғаның қалыптасуының онтологиялық және әлеуметтік аспектілерін, ал коммуникативті – оның тілдік және сөйлеу қабілеттерін қамтиды деп айтуға негіз береді. Мәдениетаралық қарым-қатынас шет тілдерін оқытудың дәстүрлі мақсаттарының мазмұнын қайта қарастыруды анықтайды. Сонымен, осыған байланысты н.Д. Гальскова студенттердің игеруі керек дағдыларды анықтайды. Бұл дағдылар мыналарды көздейді: 1) шет тілін (оның барлық көріністерінде) мәдениетаралық қарым-қатынастың аутентикалық жағдайларында (білік пен дағдыларды қалыптастыру процесі) пайдалану; 2) басқа өмір салтын / мінез-құлықты (таным процестері) түсіндіру және меңгеру (белгілі бір деңгейде); 3) зерттелетін (даму процестері) ана тілін әлемнің тілдік бейнесіне тарту есебінен әлемнің жеке бейнесін кеңейту. Өздеріңіз білетіндей, дағдылар, таным және даму жеке тұлғаны қалыптастыруда маңызды элементтер болып табылады. Сондықтан, шет тілдерін оқытудың мақсаты басқа тілдік білім берудің жаңа парадигмасы тұрғысынан интегративті тұтас болып табылады, бұл оқушының жеке басына, оның дайындығына, қабілеттеріне және жеке қасиеттеріне әсер етеді, бұл оған басқа лингвоэтно социумдардың өкілдерімен әлеуметтік өзара әрекеттесу жағдайында сөйлеу-ойлау қызметінің әртүрлі түрлерін жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

ӘДЕБИЕТ

1. Құнанбаева С.С. Қазіргі шет тілдік білім беру: әдістемесі және теория. Алматы, 2005. – 120 б.
2. Чакликова, А.Т. Қазіргі образдағы "құзырет" және "құзыреттілік" категориялары - шеттілдік парадигма негізі / Қазұу Хабаршысы. Педагогикалық ғылымдар сериясы 2007.
3. Кунанбаева С.С. Компетентностное моделирование профессиональног иноязычного образования. – Алматы, 2014– 208 с.
4. Кулибаева Д.Н. Инновационная модель формирования международно-стандартных уровней владения иностранным языком в условиях школ международного типа. – Алматы, 2002. – 75 с.
5. https://www.freepapers.ru/18/blm-berudeg-azrg-paradigma-pedagogikaly/236141.1610921.list1.html

УДК 372.881.111.1

Қалмет А.,
Магистрант
«М019 - Шет тілі педагогтерін даярлау»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан, e-mail: aisha_98.07.21@mail.ru

БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫҢ КӘСІБИ БАҒДАРЛЫ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ИНТЕРНЕТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ДАМЫТУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Түйін: Аталмыш мақалада болашақ мамандардың кәсіби бағдарлы құзыреттілігін интернет технологияларын қолдану арқылы дамыту мәселелері қарастырылған. Зерттеу жұмыстарына сәйкес, шет тілдік білім беруде кәсіби бағдарлы құзыреттіліктің ықпалын және оны дамытудағы интернет технологияның маңыздылығын, оны қолдану барысындағы тиімді жолдар атап көрсетілген.

Тірек сөздер: кәсіби бағдарлы құзыреттілік, шет тілдік білім беру, интернет технология, болашақ маман.

Kalmet A.,
Master student
«M019 - Training of foreign language teachers»
Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: aisha_98.07.21@mail.ru

THE IMPORTANCE OF DEVELOPING PROFESSIONALLY-ORIENTED COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS USING INTERNET TECHNOLOGIES

Abstract. The article is concerned with the issues of the development of professionally-oriented competence of future specialists using Internet technologies. In accordance with the research work, the author

emphasizes the influence of professionally-oriented competence in foreign language education and the importance of Internet technologies in its development.

Key words: professional-oriented competence, foreign language education, internet technology, future specialist.

Шет тілдерін оқыту саласындағы мамандарды даярлаудың қазіргі жай-күйі мен проблемаларын негізге ала отырып және Қазақстан Республикасында шет тілінде үздіксіз және сабақтастық білім беру тұжырымдамасының талаптарына сәйкес осы саладағы педагог кадрларды даярлауды жетілдірудің басым бағыттарының қатарында: оқыту мен бақылаудың қазіргі әдістері мен технологияларын меңгеру негізінде болашақ мұғалімдерге білім беру жүйесінде шет тілдерін оқытуға мақсатты даярлау, оның ішінде болашақ шет тілі мұғалімінің кәсіби бағдарланған құзыреттілігін қалыптастырудағы технологияларын жетілдіру мәселері де кіреді.

Қазіргі заманғы білім беру процесін жаңғыртудың осы кезеңінде құзыреттілік тәсілге ерекше көңіл бөлінеді. С.С. Құнанбаевтың пікірінше, құзыреттілік тәсілдің өзектілігі-бұл: "құзыреттілік" ретінде білім беру процесінің нәтижесі жалпыға бірдей қабылданған білім беру мақсаттарына - белсенді әлеуметтік бейімделуге,өзіндік өмірлік таңдауға, еңбек қызметін бастауға және кәсіби білім беруді жалғастыруға, өзін-өзі тәрбиелеуге және өзін-өзі жетілдіруге, дағдылар мен дағдыларды практикада қолдануға, шешімдер қабылдауға және жауапкершілікке қабілетті оқушыны дайындауға сәйкес келеді. [1,65]

Бірқатар авторлардың пікірі бойынша (И.А. Зимняя, И.Л. Плужник, И.В. Мичков, В.В. Сафонова және т. б.), шет тілі мұғалімінің кәсіби құзыреттілігі құзыреттіліктің дамуының ең жоғары деңгейін білдіреді және кәсіби оқу іс-әрекетінде мәдениаралық-коммуникативті және кәсіби бағдарлау құзіреттілігінің болуын қамтамасыз етеді.

Қоғамның ақпараттық инфрақұрылымын дамыту үдерісінде пайда болған интеллектуалдық ортада адамға өмір бойы өз білімін жетілдіріп отыруға зор мүмкіндік беріліп отыр. Бұл мүмкіндік жаңа білім беру жүйесі құрылған жағдайда іске асырылмақ. Демек, ақпараттық қоғамда жаңа заманға лайықты білім беру жүйесін қалыптастыру білім беруге ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) ендірумен тікелей байланысты. АКТ құралдары өзінің дидактикалық мүмкіндіктерімен оқыту жүйесінің барлық компоненттеріне (оқытудың мақсатына, мазмұнына, әдістері мен ұйымдастыру түрлеріне) әсер етуімен қатар, адамның интеллектуалдық, шығармашылық әлеуетін, аналитикалық, сыни ойлау қабілетін, оқу барысында түрліше ақпарат көздерімен өздігінше жұмыс істей алу қасиетін дамыту секілді күрделі педагогикалық міндеттерді шешуді де қамтамасыз етеді. Мұндай АКТ құралдарының қатарына Интернет-технологияларды жатқызуға болады. [7, 259 бет]

Негізгі бөлім

Қазіргі заманғы ғылыми-техникалық үдерістің қарқыны, білім беру жңйесінің алдына жаңа міндеттер қойып отыр. Ең бастысы – өз жұмыс орнына және бүкіл техникалық тізбекте технологияның үздіксіз өзгерістеріне бейімделе алатын құзыретті маман тұлғасын қалыптастыру міндетті. Біздің ойымызша болашақ шетел тілі мұғалімі біліміне, біліктілігіне, парасатына пайымы сай, бүгінгі таңда жас ұрпаққа білім беру жүйесінде болып жатқан оң өзгерістерге байыппен қарап, оның заман талабына сай мән-маңызын түсінуі хақ. Сондықтан, жүктеліп отырған аса жауапты міндет, білім саласындағы ақпараттық құзыреттіліктің мұғалім бойында қалыптасуын талап етіп отырған осы бір айтулы кезең, шетел тілі мұғалімдерінің жылдар бойы жинақтаған істәжірибесін заманауи интернет технологияға ұштастыруын қажетті санайды.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында: «Білім беру жүйесінің басты міндеті – ұлттық және жалпы азаматтық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шындауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар; оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» - деп білім беру жүйесін одан әрі дамыту міндеттерін көздейді.

Кәсіби бағытталған құзыреттілік - лингвистикалық құзіреттіліктің құрамдас бөліктерінің бірі болып табылады және кәсіби қарым-қатынастың әртүрлі жағдайларында кәсіби лексика және оны дұрыс пайдалану мүмкіндігін қарастыруды көздейді. Болашақ шет тілі маманында кәсіби-бағытталған құзыреттіліктің қалыптасуы оларға кәсіби міндеттерді тиімді шешіп қана қоймай, оның бәсекеге қабілеттілігін арттырады. Кәсіби құзыреттілік- маманның іскерлік және жеке қасиеттері, білім деңгейін, белгілі бір кәсіби қызметтегі тәжірибесін, сонымен қатар моральдық ұстанымдарын сипаттайды. Кәсіби бағдарланған оқыту дегеніміз- студенттердің шет тілін үйренуде қажеттіліктерін есепке алуға негізделген, шет тілін меңгеруді шет тілі құралдарымен кәсіби-бағытталған құзыреттілікті қалыптастырумен ұштастыруды көздейді. [3, 25-29 бет]

Заманауи интернет технологиялар өзінің көпфункционалдығымен, тұлғаның өзінөзі іске асыруға мүмкіндігімен, өнімділігімен, қанықтылығымен және тиімділігімен ерекшеленеді. Қазіргі білім жүйесінің ерекшеліктеріне - оның ілгерлігі, алдын алу сипаты және осыларға қол жеткізу мүмкіндіктерін дамыту заманауи интернет технологияларды қолданумен жүзеге асады. Студенттің аталмыш технологияны пайдалану, оның кейбір элементтерінің жеке шығармашылық байланысымен сипатталады. Олардың бір-біріне деген әсерінде байқауға болады.

Зерттеуші А.А. Андреев жаңа ақпараттық технологиялар жөніндегі білімдер мен дағдылардың өзгеру динамикасының қарқындылығы және интернет-технологияларды өз қызметінде жоғары деңгейде пайдалана алатын кәсіби мамандарға деген сұраныстардың артуы мен оны тиімді қолдана алатын мамандардың аз болуы, соның салдарынан оқу орындарындағы компьютерлік парктердің тиімсіз пайдаланылуы арасындағы қарама-қайшылық оқыту құралы ретіндегі интернет-технологиялардың дидактикалық мүмкіндіктерін оқу үдерісінде толығымен қолдануға кері әсерін тигізіп келе жатқандығын атап көрсетеді.

В.П. Тихомиров айтқандай, Интернет-технологиялар қалыптасып келе жатқан күрделі ғылым саласы, оны терең ұғыну үшін интернет желісін табысты пайдалануға қажетті кәсіби шеберлікті қалыптастыру мақсатында тәжірибелік жұмыстар жүргізілуі керек.

Заман ағымына қарай күнделікті сабаққа видео, аудио қондырғылары мен теледидарды, компьютерді қолдану айтарлықтай нәтижелер беруде. Кез-келген сабақты электрондық оқулықты пайдалану студенттердің танымдық белсенділігін арттырып қана қоймай, логикалық ойлау жүйесін қалыптастыруға, шығармашылықпен еңбек етуіне жағдай жасайды. Дәстүрлі оқулықты оның электрондық нұсқасына оңай айландыруға болады. Бұл нұсқаның жетістігі - оны компьютер жадында сақтау мнгмкіндігі, оны компьютерлік желілер арқылы тарату болып табылады.

Интернет-технологиялар оқу үдерісінің болмысын да өзгертеді:

- ақпараттық қор және әдістемелік тәжірибе бүкіләлемдік компьютерлік желілер арқылы таралады және де оқу дәрісханасына ғана сиятын мазмұнмен шектелмейді;

- дәстүрлі «сызықтық» оқыту әдісіне қосымша болып, интернет «тармақталған» оқыту түрін жасайды, мұндағы online - байланыс қаншалықты студент пен оқытушы болса, соншалықты көп бағытқа шығуы мүмкін;

- студенттер және оқытушылар ақпаратты «тұтынушыдан» өзіндік online-ақпаратты «өндірушіге» айналады және де олар барлық әлемді қамтыған білім құрамасының қатысушылары болады;

- интернеттің ақпараттық және коммуникациялық күші, дәстүрлі оқу құрылымдарын және жаңа білім бағыттарын (мысалы, қашықтықтан оқыту) жаңартады.

Интернет-технологиялар оқытудың жаңа әдістерін пайдалануға мүмкіндік беретін, соның негізінде білім беру сапасының артуына жол ашатын бірден-бір технология. Жетекші педагог ғалымдардың пікірлерін негізге алатын болсақ, интернет-технологиялар үнемі шығармашылық ізденіс үстінде жүретін әрбір оқытушының дидактикалық-әдістемелік құралына айналуы тиіс.

Интернет — нйренілетін тіл, оның мәдениеті мен дәстнрлері, оның нақтылығы мен ерекшеліктері туралы ақпарат алу кәзі сапасында қазіргі кезде ең жиі қолданыстағы бағыт. Дегенмен, Интернет желісінде кездесетін ақпараттардың барлығының бірдей оқытушылардың қалауларын толық қанағаттандырмайтын жағдайлары да аз кездеспейді. Өкінішке орай, интернет қорлар сапасын бағалауға қатысты нақты біртұтас айқындалған критерийлер зерттеуші ғалымдар тарапынан жасақталмаған. Соның салдарынан, білім беру барысында қажетті сайттарды іздеуді ұйымдастыру, студенттерге ұсынбас бұрын оларда мазмұндалған ақпараттарды тыңғылықты толық талдау жнргізу оқытушылардың жауапкершілігінде.

Осыған байланысты ағылшын тілін оқыту процесі жаңа мәнге ие болады, өйткені бұл тілді білу болашақ мамандарға өздерінің кәсіби қызметінің жаңа технологиялармен, ғылым мен техниканың жаңалықтары мен тенденцияларымен уақтылы танысу, шетелдік серіктестермен кәсіби байланыстар орнату және кәсіби құзыреттіліктің дамуын қамтамасыз ету сияқты аспектілерін жүзеге асыруға мүмкіндік беруі керек. Бұл өз кезегінде шет тілінде білім беру мазмұнын жаңа іріктеу, оқытудың траекториясы мен қағидаттарын айқындау, арнайы әдістемелер (технологиялар) әзірлеу, тиісті мамандандырылған оқулықтарды, оқу материалдарын және басқаларын әзірлеу қажеттілігіне алып келді.

Шет тілі мұғалімін кәсіби-бағдарланған оқытудың лингвистикалық аспектісі мыналарды қамтиды:

1) Шет тілі мұғалімінің кәсіби-педагогикалық қызметін жүзеге асыру ерекшелігін көрсететін тілдік құбылыстар

2) арнайы кәсіби-бағдарланған мәтіндер (газет және журнал басылымдары, көркем мәтіндер, сұхбаттар);

3) кәсіби-бағдарланған дайындық мәнмәтінінде талқыланатын мәселелердің көрінісі ретінде тақырыптар Кәсіби бағытталған дайындық мазмұнының ішкі тақырыптарын анықтаймыз. Әрбір кәсіби-бағытталған тақырыпшаға типтік коммуникативтік жағдайлар енгізілген;

4) Кәсіби-бағытталған сөйлеу жағдаяттары;

5) визуалды-мәтіндік материалдар (кинофильмдер, бейнероликтер, прагматикалық материалдар). [2, 26 бет]

Кәсіби бағытталған шет тілдік құзыреттілікті қалыптастыру ол оның барлық құрамдас бөліктерін дамыту арқылы жүзеге асырылады. Кәсіби бағытталған шет тілдік құзыреттіліктің құрылымына біз келесі компоненттерді бөлектейміз:

- шет тілдік коммуникативтік,
- әлеуметтік-мәдени,
- мәдениетаралық,
- билингвалдық
- және ақпараттық-технологиялық компоненттер.

Қорытынды

Түйіндей келе, Шет тілін кәсіби бағдарланған оқыту тек білім мазмұнына ғана емес, сонымен қатар кәсіби дағдыларды дамыту қызметіне де кәсіби бағыттылықты қамтамасыз етеді. Бүгінгі түлек кәсіби мәтіндерді оқып, аударып қана қоймай, шет тілін қарым-қатынастың әртүрлі салаларында қолдана алады деп күтілуде. Кәсіби бағытталған шет тілін оқытудың сапасы мен тиімділігі осы пәннің мақсаттарын нақты тұжырымдауға, сөйлеу әрекетінің әлеуметтік және кәсіби бағытына байланысты. Шет тілін кәсіби бағдарланған оқыту студенттердің кәсіби құзыреттерінің ерекшеліктерін ескере отырып, нақты кәсіби, іскерлік, ғылыми салаларда және жағдайларда қарым-қатынас жасау қабілетін қалыптастыруды қамтамасыз етеді.

Қазіргі заман талабына сай адамдардың мәлімет алмасуына, қарым – қатынасына заманауи интернет технологиялардың кеңінен қолданысқа еніп, жылдам дамып келе жатқан кезеңінде ақпараттық қоғамды қалыптастыру қажетті шартқа айналып отыр. Осы орайда келешек қоғамымыздың мүшелері – жастардың бойында ақпараттық мәдениетті қалыптастыру қоғамның алдында тұрған ең басты міндет болып табылады. Ақпараттық мәдениетті, сауатты адам – ақпараттың қажет екенін сезінуге, оны тауып алуға, бағалауға және тиімді қолдануға қабілетті, ақпарат сақталатын дәстүрлі және автоматтандырылған құралдарды пайдалана білуі керек.

ӘДЕБИЕТ

1.Құнанбаева С.С. Қазіргі шет тілдік білім берудің теориясы мен практикасы. - Алматы: Эделвейс, 2010.

2.Макеева С.Н. Формирование методической компетенции у будущего бакалавра педагогического образования в процессе профессионально-направленного обучения иностранному языку.// Афтореферат диссертации на соискание уч.ст.канд.пед.наук. Нижний Новгород,2013. -26-стр.

3.Жданова Д.Е. (2019) Формирование профессионально ориентированной иноязычной компетенции, Екатеринбург,2019

4.Жалгасова А.А., Сандыбай Л.В. Способы использования новейших технологий и лучших форм изучения языка для студентов // Вестник// Атырауский государственный университет имени Х. Досмухамедова №1 (36) март 2015 г, С. 259-260.

5.Сысоев П.В., Евстигнеев М.Н. Методика обучения иностранному языку с использованием новых информационно-коммуникационных Интернет технологий. Москва. Глосса-пресс. Ростовн/Д: Феникс, - 2010 ж.

УДК 921

Қаналиева А.,
Магистрант
«7М01101-Педагогика және Психология»
Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы,Қазақстан, e-mail: kanalieva99@list.ru

ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ АКАДЕМИЯЛЫҚ ҰТҚЫРЛЫҒЫН ДАМЫТУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Түйін: Аталмыш мақалада автор жоғары сынып оқушыларының академиялық ұтқырлығын дамытудың теориялық негіздері мәселелерін қарастырады. Зерттеу жұмыстарына сәйкес, автор академиялық ұтқырлықты, оны дамыту маңыздылығын, бүгінгі күнгі қажеттілігін атап көрсетеді.

Тірек сөздер: «Академиялық ұтқырлық», «Болон декларациясы», жан-жақтылық, тәжірибемен алмасу.

Kanalieva A.,
Master student
«7M01101-Pedagogy and Psychology»
KazNPU named after Abai
Almaty, Kazakhstan, e-mail: kanalieva99@list.ru

DEVELOPMENT OF ACADEMIC MOBILITY AMONG HIGH SCHOOL STUDENTS

Abstract: In this article, the author examines the theoretical foundations of the development of academic mobility of high school students. In accordance with the research work, the author emphasizes academic mobility, the importance of its development, and its relevance today.

Keywords: "Academic mobility", "Bologna Declaration", versatile, exchange of experience.

Бұл тарихи қадам жоғары білімнің сапалылығын және жоғары сынып оқушы түлектерінің бәсекеге қабілеттілігін арттыруға бағытталған. Болон декларациясы білім алушының басқа оқу орындарына ауысуына және сәйкесті қызметтер алуына ерекше көңіл бөле отырып, бұл ауысудың еркіндігін тиімді жүзеге асыруда кедергілерді ескеру арқылы ұтқырлығына жағдай жасау мақсатын жариялайды. Болон процесінің міндеттері: жұмысқа тұру мүмкіндігімен азаматтардың ұтқырлығын дамыту бағытының негізгі кілті ретінде жоғары білімнің еуропалық аймағын құру; Еуропаның интеллектуальды, мәдениетті, әлеуметтік және ғылыми-техникалық әлеуетін қалыптастыру мен нығайту; дүние жүзінде жоғары мектептің беделін көтеру; басқа білім жүйелерімен еуропалық жоғары оқу орындарының бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету; жоғары білімнің ұлттық жүйелерінің үлкен үйлесімділігі мен салыстырмалылығына қол жеткізу; білім сапасын арттыру; мәдени құндылықтарды дамытуда өздерін жаңа гуманистік сана түсінікті қолдаушы, таратушы ретінде санайтын университеттердің орталық рөлін көтеру.

Болон Декларациясының негізгі ұстанымдарының бірі – ұстаздар мен жоғары сынып оқушыларының академиялық ұтқырлығы. Академиялық ұтқырлық – бұл білім алушылардың орын ауыстыруы немесе ұстаз-зерттеуші білім алу үшін немесе зерттеуді өткізу академиялық кезеңде анықталған: тоқсан, немесе оқу жылында басқа коммуналдық мемлекеттік мекемесі орынында (шет ел және мемлекет ішінде) міндетті қайта сынақпен меңгерілген білім беру бағдарламаларымен балдық түрінде өз коммуналдық мемлекеттік мекемесі немесе басқа коммуналдық мемлекеттік мекемесінде оқуын жалғастыру;

Академиялық ұтқырлық - белгілі бір академиялық кезеңге білім алушының немесе ғылыми-зерттеу оқытушыларын басқа оқу немесе ғылыми мекемеге (өз елінде немесе шетелде) оқуға, оқытуға, зерттеуге ауыстыру. Академиялық ұтқырлықты жүзеге асыру Болон декларациясының негізгі қағидаларына сәйкес келеді. Академиялық ұтқырлықты жүзеге асыру ережелері мен рәсімдері күндізгі бөлім білім алушы, студенттеріне, магистранттар мен докоранттарға, сонымен қатар университеттің күндізгі оқытушылары мен қызметкерлеріне қолданылады.

Сыртқы академиялық ұтқырлық - студенттердің, магистранттардың, PhD докоранттардың, оқытушылардың шетелдік білім беру немесе ғылыми мекемелерде білім беру бағдарламаларын меңгеруі және жүзеге асыруы. Білім алушылар мен оқытушылардың сыртқы академиялық ұтқырлығы Қазақстан Республикасынан тыс оқу немесе қызметтік тапсырманы орындау үшін академиялық бір кезеңге шығу түрінде жүзеге асырылады.

Ішкі академиялық ұтқырлық - жетекші қазақстандық университеттер мен ғылыми орталықтарда жоғары сынып оқушыларының, студенттердің, магистранттардың, PhD докоранттардың, оқытушылардың білім беру бағдарламаларын игеруі және жүзеге асыруы. Білім алушылар мен ұстаздардың ішкі академиялық ұтқырлығы жоғары оқу орны-әріптеспен академиялық ұтқырлық шеңберінде келісім-шарт болған жағдайда Қазақстан Республикасы шегінде іссапар түрінде жүзеге асырылады.

Коммуналдық мемлекеттік мекемесі - академиялық ұтқырлық жеке грант бағдарламасына қатысқан оқушы марапаттау және оқушының орын алмасу механизмін енгізу жолымен ұйымдастырылуы мүмкін.

Білім алушының орын алмасуы – бұл коммуналдық мемлекеттік мекемесі арасындағы екіжақты келісімшарт негізінде жүзеге асырылатын академиялық ұтқырлықтың формасы. Сапалы орын алмасуы

ұйымдастыру ұзақ мерзімді кезеңде жауапкершілікті талап етеді. Барлық уақытта дұрыс серіктестіктерді таңдау мүмкін бола бермейді, ал коммуналдық мемлекеттік мекемелерінде шетелдік азаматтардың бейімделуінің дайындалған бағдарламасы апробациялауды талап етеді.

Теориялық тұрғыда оқушы оқығысы келетін коммуналдық мемлекеттік мекемесін өзі таңдай алады.Тәжірибеде оқушының ұтқырлығы олардың дербестігімен жүзеге аспайды, өйткені барлық коммуналдық мемлекеттік мекемесі оқуға қабылдауды ұлттық заңнамаға сәйкес жүргізеді. Сірә, алғашқы кезде академиялық ұтқырлықты коммуналдық мемлекеттік мекемесіне деңгейінде қамтамасыз ету қажет болар. Себебі, коммуналдық мемлекеттік мекемесі екі мектепте оқытылатын оқулықтың өзара сәйкес келуі мен баламалығы, алынатын академиялық нәтижелер туралы келісім-шарт жасауға, біріккен оқу бағдарламаларын жасауға құқылы. Оқушылардың шетелдерде оқуына және шетелдік мектептерде білім туралы аттестат алуына заңды негізі болып коммуналдық мемлекеттік мекемесі арасындағы келісім шарт саналады. Сонымен академиялық ұтқырлықтың маңызды шарты коммуналдық мемлекеттік мекемесі халықаралық ынтымақтастығы болып табылады. Оқу бағдарламаларының, пәндердің өзара саналуы тәртібінің келісімі білім траекторияларын сақтауға, мамандар шеңберінде мамандандыруды қалыптастыру, нарық пен жұмыс берушілердің талаптарын ескеруге шақырады.

Жоғары сынып оқушыларының академиялық белсенділігі халықаралық деңгейде тегін жүзеге аспайтындығы анық. Бұл мәселенің мемлекет саясат негізінде қаралып оған қомақты қаржы бөлінуі – отандық білім жүйесін алға жетелейді дейді ғалымдар. Енді академиялық ұтқырлық тұжырымдамасын нақты анықтап алып, нормативтік құқықтық базасы жасалуы тиіс.

Академиялық ұтқырлық үдерісін жүзеге асырушыларды дайындау, жоғары сынып оқушыларының тілдік дайындықтарын түбегейлі жақсарту, қашықтықтан оқыту жүйесін дамыту, қазақстандық жоғары сынып оқушыларының базасында шетел жоғары оқу орындарының дипломын алу мүмкіндігін кеңейту және отандық студенттердің шет елде біліммен қамтылуын қамтамасыз ету қажет.

Студенттер мен оқытушылардың академиялық ұтқырлығы белсенді түрде дамыды. Осы уақыт аралығында бұл бағдарлама өзінің өміршеңдігін көрсетті. Уақыт академиялық ұтқырлықты орта білім беру жүйесіне енгізу қажеттігін дәлелдеп отыр. Мұны білім саласындағы бірнеше өзекті мәселенің шешімі деп қабылдаған дұрыс. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев қала мен ауыл мектептері арасындағы орта білім сапасы алшақтап баратындығын айтқан. Академиялық ұтқырлық бағдарламасы арқылы ауыл мектептеріндегі балалар дарынды балаларға арналған интернаттарда бір тоқсан бойы білім алу арқылы үлкен тәжірибеге ие болады.

Оқушыларға тек білім ғана емес, өмірге де үйрететін қабілеттіліктер қажет. Бағдарлама баланы тұлға ретінде қалыптастыруға үлкен септігін тигізеді. Әрі мектептердің бір-бірімен ынтымақтастығы, әдістемелік тәжірибе алмасу мүмкіндігі кеңейеді. Бағдарлама арқылы бала үш құзыреттілікті игеріп шығады. Арнайы құзыреттілік — өзінің кәсіби дамуын жобалай білетін қабілеті. Әлеуметтік құзыреттілік – басқа ортамен тіл табысу қабілеті. Сапалы білім алу құзыреттілігі – педагогика және психологияның негіздерін қолдана білу қабілеті. Жаңартылған білім беру идеясы оқушы меңгерген білім, дағдыны тәжірибеде қолдана алуды көздейді. Олай болса мектептегі академиялық ұтқырлықтың берері көп. Ауқымды жобаны қолға алу үшін екі мәселе шешімін табуы керек.

Біріншіден, мектептегі академиялық ұтқырлық бағдарламасын іске асыру жөніндегі әдістемелік ұсыным құрастыру. Әдістемелік ұсыным – үздік халықаралық білім беру практикалары контексінде академиялық ұтқырлық мәселелерін дамыту мәселелері туралы ақпараттардан тұрады. Аталған құрал оқушы мен ұстаздарға, сапа менеджменті саласындағы сарапшыларға, кәсіби қоғамдастықтар өкілдеріне арналады. Екіншіден, ұтқырлықты реттейтін нормативтік құқықтық база. Жалпы орта білім беру стандарты бірдей болғандықтан бұл ретте ешқандай сұрақ туындамауы қажет. Сол себепті академиялық ұтқырлық орта білім беру мекемелерінің арасындағы меморандум арқылы да жүзеге асуына мүмкіндік жасау тиімді болмақ. Қорыта айтқанда, орта білім берудегі академиялық ұтқырлық – білім беру саясатын реформалаудың бастауы.

Бүгінгі мемлекетімізде Болон үдерісінің негізгі талаптарына сай, жоғары сынып оқушыларының академиялық ұтқырлығына мемлекет тарапынан тұңғыш рет қыруар қаржы бөлінсе нұр үстіне нұр болар еді.

Ал енді, академиялық ұтқырлық категориясы – кең ғылыми талқылаудың нысаны болып табылады. Бұл академиялық ұтқырлық - дүниежүзілік стандартына айналды. Соңғы онжылдықта академиялық ұтқырлық Еуропа мен әлемде білім беру сапасын жоғарылатудың тиімді құралдарының бірі болып саналады.

Қазақстан Республикасындағы жоғары білім беруді модернизациялауды жаһандық интернационалды жоба элементі ретінде қарастыруға болады, бұл жерде академиялық ұтқырлық Қазақстан Республикасы, Еуропа және дүниежүзіндегі жоғары білім беруді синхронизациясының басымдылығы ретінде шығады.

Дегенімен де бұрыңғы кеңестер аумағындағы мемлекеттер Болон декларациясына қол қойылғанына байланысты өзекті болып отыр. Бұлтұлға белсенді, үнемі даму үстінде болғандықтан, оның әрекеті білімге, пайда болған мәселелердің, соның ішінде кәсіби сипатта, жаңаша шешімін іздеуге бағытталуы тиіс.

Сонымен, білім беру жүйесінде адам дамуы, ең алдымен, қозғалысты, яғни ұтқырлықты білдіреді. Ал, академиялық ұтқырлық күрделі интегралды құрылым ретінде, профильді, оқу әрекетінің түрлерін, жұмыс жасау салаларын тез арада ауыстыру қабілетін сипаттайды. Яғни, білім берудегі академиялық ұтқырлық алғашқыда негізгі құзырлықтардың іске асуын қамтиды.

Сонымен, екінші кезекте - шығармашылық, тәжірибелік және инновациялық әрекетке өту жүзеге асады. Білім берудегі академиялық ұтқырлық бұл кәсіби ұтқырлықты қалыптастыру, дамыту және жетілдіру негізі.

Ал, Болон декларациясының қағидалары мен ережелерін Еуропа елдерінің, сонымен бірге Қазақстан Республикасының, жоғарғы білім беру саласында жүзеге асуына байланысты білімгерлердің академиялық ұтқырлығын дамыту мәселесі әсіресе өзекті болып отыр. Бірақ та, Болон үрдісінің шегінде академиялық ұтқырлықтың дамуына қарамастан, «білімгерлердің академиялық ұтқырлығы» санатын тиянақты талдауды талап етеді.

Қазіргі таңдағы негізгі нормативті-құқықтық құжаттарды,жоғарғы білім беру саласындағы шыққан бұйрықтарды, Болон процесінің ресми құжаттарын, шетелдік, ресейлік және қазақстандық педагогикалық-психологиялық баспаларына талдау жасай келе, осы категорияның анықтамасын бере аламыз.

Айта кететініміз, «білімгерлердің академиялық ұтқырлығы» түсінігі, әрқалай ашылады. «Университеттердің Ұлы хартиясында»: «Өз тарихтарының алғашқы жылдарындағыдай, университеттер білімгерлердің ұтқырлығын мадақтайды» деп айтылған.

Болон декларациясы берілген саладағы міндеттерді келесідей тұжырымдайды: «Білімгерлерге білім мекемелері мен сәйкес қызмет түрлерінің қолжетімділігіне аса назар аударып, қатынас еріктілігін табысты жүзеге асыру, кедергілерді өту арқылы ұтқырлыққа мүмкіндік береміз» [1].

Заманауи экономикалық және саяси міндеттерді шешу және жоғарғы білімнің еуроаймағына енуді жүзеге асырудың қажеттілігін басшылыққа алып, Еуропадағы болып жатқан бірлесу үрдістеріне жауап ретінде Болон декларациясы уақыт талабы болды.

2001 жылы ЮНЕСКО осы категорияға байланысты «Білімгерлердің академиялық ұтқырлығы бағдарлама шегінде немесе жеке - дара түрде жүзеге асып, сонымен бірге, виртуалды ұтқырлық енеді» деген анықтама берді.

Яғни, білімгердің өз мемлекетінен сырт кеткенімен қатар, қашықтықтан оқыту бойынша виртаулды түрде де орын ауыстыра алады. Соңғы 10-15 жылда халықаралық академиялық және ғылыми ұтқырлық жаһандық жоғарғы білім бейнесінің ажырамас элементі болды. Осылай, ЮНЕСКО мәліметі бойынша, 2005 жылы ұтқырлық бойынша оқитын білімгерлердің саны 2,5 млн. адамнан асты, бұл 1999 жылмен салыстырғанда 61 % өсті.

Аз уақыт ішінде білімгер санының күрт өсуін, жоғарғы білім жүйесінің инфрақұрылысында болған өзгерістермен түсіндіруге болады. Ал, жаһандық білімгерлер ұтқырлығының болжамы да көз тартарлық деп есептеді. 2025 жылы шет елдерде оқып жүрген білімгерлер саны 7,2 млн. адамға дейін өседі [2].

Ұтқырлық бұл жеке-тұлғалық даму және жұмысқа орналасу мүмкіндігі үшін маңызды, ол басқа мәдениеттердің сан қырлығын құрметтуді тәрбиелейді. Ұтқырлық лингвистикалық плюрализмді қолдап, жоғарғы білімнің Еуропалық аймағының көптілділік дәстүрлерін берік етеді және жоғарғы білім мекемелері арасында серіктестік пен бәсекелестікті күшейтеді. Сонымен қатар, ұтқырлық жоғарғы білімнің Еуропалық аймағының критериі болуы қажет. 2020 жылы, «жоғарғы білімнің еуропалық аймағындағы түлектердің шамамен 20 % шет елдерде білім алады» деп көрсетілген [3].

Сонымен қатар, академиялық ұтқырлықтың ең басты мақсаты:

- білімгерге дайындықтың таңдаған бағыты бойынша жан- жақты білім алу мүмкіндігін беру,
- жетекші ғылыми мектептері дәстүрлі қалыптасқан танымал білім орталықтарына қол жеткізуді қамтамасыз ету,
- мәдениеттің барлық салаларында білімгерлердің танымын кеңейту, әлем азаматы сезімін ұялату.

Ал, ғалым Анжелла Хилл басқа авторлармен бірге «Білімгерлердің академиялық ұтқырлығы индивидуумның екіншілей әлеуметтену формасы болып табылады. Дегеніменде, ұтқыр болу ортаның, меншік сезімінің өзгеруі, және осы әралуан мүмкіндіктерден пайда алу болып табылады.

Ұтқырлыққа жеке тұлғалық, бейімдеушілік қабілеттері мен жаңа құзырлықтарды қабылдаудың кең ауқымын талап ететін, айырмашылықтардың қарама-қайшылығы жатады.

Академиялық ұтқырлыққа қатысу – тұлғаның ой-өрісін кеңейтіп, зияткерлік оңтайлылықты ынталандыратын, білім алудың бір әдісі болып табылады. Негізінде бұл тек шет елге барудың амалы ғана емес, сондай-ақ, тұлғаның даму құралы болып саналады. Саяхаттар халықаралық қарым-қатынасқа дайын, зияткерліктің жоғарғы деңгейі, кең ой-өрісі бар жастардың пайда болуына алып келеді».

Біздің ойымызша, А. Барблан және Анжела Хилл зерттеушілердің пікірі қазіргі уақытта өзекті, өйткені, академиялық ұтқырлық білімгерлердің зияткерлік әлеуетін, кең ой-өрісі мен дүниетанымы бар тұлғаның жалпы даму деңгейін ынталандырады. Ұтқырлық - үрдістің әр түрлі қатысушыларына бірқатар мақсаттарға жетіп, бірқатар қажеттіліктерді өтеу мүмкіндігін береді. Сонымен қатар бұл мақсаттар мен қажеттіліктер сан алуан болып, рационалды (жаңа құзырлықтар игеру) және эмоционалды сипатта болады.

Атақты ғалымдар Ф. Дервин, И. Данилюк Л. Харвидің пікірін қолдап, білімгерлердің академиялық ұтқырлығын бір ЖОО-ның өз тәжірибесін басқасына беру және ұлттық жеткіліктілікті жеңу мүмкіндігі деп анықтайды.

Білімгерлер өздерінің білім мекемелерінде қол жеткізе алмайтын білімдерді алып, жаңа мәдениетпен танысып, шетелдік достарды табады.

Академиялық ұтқырлық білімгер әрекетінің нәтижесі болатын тұлғалық өзгеру, яғни тұлғалық сипаттама ретінде айқыналады.

Біздің пікірімізше, терминнің осындай анықтамасы, шетелде оқитын адам бөтен мемлекетке, мәдениетке, басқа әлеуметтік өлшемдерге және мүмкін құндылықтық бағдарларды қайта қарастыруға бейімделу үрдісінен өтуін сипаттайды [4].

ӘДЕБИЕТ

1.Зона европейского высшего образования. Совместное заявление европейских министров образования. г. Болонья, 19 июня 1999 года. – http:// www.brbu.ru/News/bol.htm.

2.Bacchus, M. K. Towards a strategy for increasing student mobility between less developed countries in the 'commonwealth' through third country training. Inter- national Journal of Educational Development, Volume 6, Issue 4, 1986. – P. 275-285.

3. Болонский процесс 2020 – Европейское пространство высшего образования в новом десятилетии: коммюнике Конференции европейских министров, ответственных за высшее образование, Ленев/Лувен-ла- Нев,28- 29 апреля 2009 года//Высшее образование в России. – 2009. – №7.

4. 2009 World Conference on Higher Education (WCHE). The new dynamics of higher education and research for societal change and development: conference papers/UNESCO; ed. by S. Halimi. – Paris – UNESCO, 2009. – C5.

УДК 81'243

Лесбек Г.,
4-курс студенті
Ғылыми жетекші: **Шунайбекова К.,**
Аға оқытушы, магистр
«5В011900-Шетел тілі : екі шетел тілі»
М.Өтемісұлы атындағы БҚУ
Орал, Қазақстан, e-mail: gulassyl0126 @mail.ru

ШЕТ ТІЛІНДЕ ОРТА ДЕҢГЕЙДЕ ГРАММАТИКАНЫ МЕҢГЕРТУДЕГІ ТИІМДІ ӘДІС-ТӘСІЛДЕР

Түйін: Аталмыш мақалада автор шет тілі грамматикасын оқытудың тиімді әдіс тәсілдерін атап көрсетеді. Зерттеу жұмыстарына сәйкес, автор дістүрлі және заманауи әдіс-тәсілдерді жан-жақты талдап, мақсат-міндеттерін, қолданылу аясын, тарихын, түрлерін және білім саласында маңыздылығын атап көрсетеді.

Тірек сөздер: жобалап оқыту, сарлап оқыту, дамыта оқыту, диалогтық оқыту, деңгейлеп оқыту.

Lesbek G.,
Student of 4th course
Scientific adviser: **Shunaybekova K.,**
Senior lecturer, master
«5B011900-Foreign languages: two foreign languages»
M.Utemissov WKU
Oral, Kazakhstan, e-mail: gulassyl0126@mail.ru

EFFECTIVE METHODS AND TECHNIQUES OF MASTERING GRAMMAR AT THE INTERMEDIATE LEVEL OF A FOREIGN LANGUAGE

Abstract: In this article, the author identifies effective methods of teaching grammar of a foreign language. In accordance with the research work, the author comprehensively analyzes modern and up-to-date methods, emphasizes goals and objectives, scope, history, types and significance in the field of education.

Keywords: project-based learning, differentiated learning, developmental learning, dialogic learning, level-based learning.

Шет тілін саналы меңгерту, оны өз деңгейінде қажеттілікке айналдыру, бір жылғы мәселе емес, сондықтан ағылшын тілін оқыту ісімен шұғылданатын мамандар арасында туындайтын бір сұрақ: ағылшын тілінде өз ойын ауызша және жазбаша еркін жеткізе алуға қалай үйрету керек? Оқушыны ынталандыру үшін қандай әдіс-тәсілдерді, технологияларды қолданған жөн?

Әр мұғалім қазіргі жаһандану саясатына сәйкес жаңа технологияны өз ыңғайына,пәніне лайықтап пайдалануға тиіс. Сабақты пайдалы әрі қызықты өткізу және оқушылардың оқуға деген қызығушылығын арттыру үшін түрлі тәсілдерді, деңгейлік тапсырмаларды қолдана білуі қажет. Шет тілі грамматикасын оқытуда әдіс-тәсілдердің маңыздылығы өте жоғары рөл атқарады, сондықтан жаңартылған білім беру бағдарламасына сай деңгейлік оқыту оңтайлы тәсіл.

Жаңартылған білім беру бағдарламасында интернет ресурстары, мультимедиялық презентациялар, ойындар сияқты артықшылықтар оқушылардың қызығушылығын артыра түседі. Теориялық тұрғыда ағылшын тілі қызықты емес оқушылардың өзін де осы әдіс-тәсілдер арқылы орта деңгейге жеткізуге болады. Дегенмен, дәстүрлі әдісті тиімсіз деп атау қате пікір, неге десеңіз осы уақытқа дейін аталмыш әдісті қолданып, білім саласында керемет жетістіктер мен жоғары нәтижелерге жете білдік. Алайда, қазіргі таңда уақыт талабына сай ағылшын тілін жаңа әдіс - тәсілдермен оқыту білім деңгейін одан әрі жетілдіреді. Шет тілін меңгерген мамандардың қажеттілігінің артуы қоғамдағы елеулі өзгерістер мен адамдар арасындағы қарым – қатынас құралдарының қарыштап дамуына байланысты жаңа адамды қалыптастыруды көздеген заман талабы. Оқушыларға шет тілін деңгейлік тапсырмалар арқылы оқытудың негізгі мақсаты қарқынды дамып келе жатқан өзгермелі қоғамда өмір сүруге икемді, жеке басының, сондай - ақ қоғам пайдасына қарай өзін - өзі толық жүзеге асыруға дайын білімді, шығармашылыққа бейім, құзіретті және бәсекеге қабілетті, функционалдық тұрғыда сауатты тұлғаны қалыптастыру. Грамматиканы орта деңгейде меңгерген оқушының басты ерекшелігі – жан - жақты дамуына, өз пікірі мен ойын ашық жеткізуіне, әр адамға табиғатынан берілген шығармашылық әлеуетін толық іске асыруына ықпал етеді, өзін - өзі танып, келешегін айқындауға саналы түрде дайын болуға, саяси өмірге араласуға мүмкіндік береді. Қазақстан мектептерінде жаңартылған бағдарлама бойынша ағылшын тілі 1 - сыныптардан бастап оқытылуда. Негізінен шет тілін ерте жастан оқытудың мақсаты – оқушылардың ағылшын тілінде қарым - қатынас жасай алу негіздерін меңгеруі болып табылады. Ерте жастан шет тілін оқыту оқушылардың коммуникативті даму біліктілігін арттырады, оқушылардың қызығушылығын оятуға мүмкіндік береді, бірден көп тілдерде сөйлеуге мүмкіндік алады

Біздің мемлекетіміздің бүгінгі жайы, ертеңгі даму көкжиектері Қазақстан Республикасының тұтастай даму болашағын айқындайтын бірден – бір фактор деуге болады. Бұл сонымен қатар ұстаздардан да асқан білімділікті,педагогикалық шеберлікті, ақпараттық - коммуникативтік сауаттылықты талап етеді.

Жаңашыл ұстаздардың, соның ішінде болашақ ағылшын тілі пәні мұғалімі ретінде менің де алдымда тұрған міндет оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту, алған білімдерін болашақ өмірлеріне қажетке жаратуға, пайдалануға бағыт беру. Өз ана тілін біліп, өзге тілдерді құрметтеуге, қадірлеуге үйрету. Оқушыларды ізденуге дағдыландыру. Мемлекеттік тілді білу – парыз, ал шет елдер тілдерін үйрену әр адамның қызығушылығы мен қажеттілігіне байланысты. Ал әлемдік тіл ретінде

бейресми түрде орныққан ағылшын тілін меңгеру ұлттың бәсекеге қабілеттілігін шыңдай түседі. Қазір шет тілін білу – уақыт талабы.

Білім беру саласында түрлі технологиялар енгізілуде, бірақ олардың ішінен қажеттісін таңдап, сабақтың әр кезеңінде тиімді қолдану басты талап. Мәселе технологияларды кеңінен пайдалану емес, мәселе - тұлғаны нәтижеге бағыттай білім беруде. Инновациялық технологиялардың көптігіне, олардың түрі мен әдістерінің сан – салалағына қарамастан, әр технологияның элементтері өзара бір – бірімен байланысып кірігеді. Шетел тілін үйретудегі мұғалімнің негізгі мақсаты әртүрлі әдістерді пайдалана отырып оқушылардың тілін дамыту, сөйлеу, жазу, тыңдау іскерліктерін арттыру. Пәнге деген қызығушылықты арттыруда ең көп қолданылатын тиімді тәсіл сабақты ойын түрінде өткізу болып табылады . Сабақты ойын түрінде өткізу оқушыларға грамматиканы, лексиканы тез меңгеруге, сөйлеу және есту қабілеттерін дамытуға көмектеседі. Сонымен қатар ойынды сүйіспеншілікпен мұғалімдер де, оқушылар да ойнайды. Себебі ойын балалар үшін еліктіргіш сабақ болып табылады. Ойын кезінде жақсы оқитын оқушылар да, нашар оқитын оқушылар да тең. Сол себепті ойын кезіндегі теңдік сезімі, оқушының тапсырманың қолынан келетінін сезінуі, еркін атмосфера әрбір оқушыға өз бойындағы ұялшақтық сезімін жеңуге, өз ойын еркін білдіруге, топта бірлесе жұмыс істеуге көмектеседі. Ойындар келесідей маңызды әдістемелік тапсырмалардың орындалуына мүмкіндік туғызады:

1. Балалардың сөйлеу арқылы араласуына психологиялық дайындығын жасауға;

2. Балалардың тіл материалын көп қайталауына табиғи қажеттілікті қамтамасыз етуге;

3. Сөйлеудің жалпы алғанда күтпеген жағдайға дайындығы болып табылатын оқушылардың қажетті сөйлеу үлгісін таңдап алуға жаттықтырады [5].

Оқу - тәрбие үрдісінде педагогикалық жаналықтар енгізу IV кезеңнен тұрады:

- Жаңа идеаны іздеу;
- Инновациялық ұйымдастыру, жаңалықтарды іздеу;
- Жаналықтарды ұйымдастыру;
- Жаналықтарды енгизу;
- Оқу-тарбие урдісінде жаңа инновациялык әдіс- тәсілдерді пайдалану;
- Жаңалықтарды бекіту;

Заман талабына сай технологияларды колдану ауқымы, түрлері өзгеріп отырады. Бірақ ең бастысы технологияларды тиімді жуйелі колдану керек. Инновация-педагогикалык жуйедегі жаңалық оқу тәрбие үрдісін жандандыру нәтижесін жақсарту деген ұғымды білдіреді.

Инновациялык технологиялар:

- Жобалау технологиясы;
- Саралап даралап окыту;
- Дамыта окыту технологиясы;
- Компьютерлік технология;
- Сатылай коплексті талдау ;
- Денгейлеп окыту технологиясы;

Инновациялык технология нәтижелері:

1. Түрлі адістерді пайдалану сабактың нақты мәнін терең ашуға комектеседі.

2 .Оқушылардың барлығын сабаққа қатыстыруға мумкіндік туады.

3. Оқушылардың деңгейін анықтай аласың

4 .Оқушылардың көбін бағалауға мумкіндік аласың

5 .Оқушыларды ізденіске баулып, өз бетімен жұмыс істеуге уйретеді

6 .Оқушылардың кабілеттері, сөз саптау еркіндігі ұйымшылдығы шығармашылық белсенділігі артады.

7. Жеке тұлғалық сипатын дамытуға шығармашылығын шыңдауда өзіне деген кәсіби сенімін қалыптастырады. [2]

Бұл дегеніміз - білім беру саласындағы жаңа идеяларды және инновациялық бағыттарды толық пайдалану. Оқушы енді тек дайын білімді қабылдаушы, есте сақтаушы ғана емес ол өз бетінше ізденуші, жеке тулға тапкан білімін өмірде қолданушы. Мұғалімнің міндеті- оқушының төменгі ойлау деңгейін жоғарғы ойлау деңгейіне жеткізу .

Ақпараттық технология мүмкіндіктерін қолдана отырып пәнге деген кызығушылығын арттырып, сөздік қорын дамыту, тақырыпқа сын көзбен қарау, анализ жасау және дәлелдеу қабілеттерін дамытуға мүмкіндік туады. Шет тілі пәнін шәкірттерге уйретуде жазу, тыңдау, сөйлеу мен қатар біліктілігін арттыруда ақпараттық технологиялар көп көмектеседі. Шет тілі болғандықтан оның оқылуын тыңдау, содан кейін айту өте қажет. Шет тілін үйретуде магнитафон, кассета, дисктерді, лингафондарды

пайдалану өте тиімді.Ғылыммен техниканың жылдан -жылға жедел дамуына байланысты сабақ өткізгенде компьютер, интернет, интерактивті тақтамен, он лайн сабақ өткізу, видеофильм мультимидиялық презентация, анимациялық суреттермен монолог, диалог, түрінде сөйлеу қабілетін қалыптастыруға болады.Жаңа технологияларды пайдалану оқушылардың білімін көтеруге үлкен ықпалын тигізеді және оқытушының уақытында үнемдейді[1] .

Сонымен қатар ағылшын тілі сабағында деңгейлеп оқыту технологиясыда өте тиімді.Оның басты мақсаты топ оқушыларын «қабілетті», «қабілетсіз» деген жіктерге бөлуді болдырмау.Болашақта оқыту мен тәрбиелеу, әлеуметтік талап тілектерді ескере отырып дамыту, ғылыми жетістіктер мен педагогикалық тәжірибелерді жаңартуға, мұғалімдерді ақпараттық қамтамасыз етуді, біліктілігін үздіксіз көтеруді қажет етеді. Шет тілінен оқушының білім сапасын жетілдірудегі жетістіктер деңгейлеп оқыту технологиясында жүйелі әрі үзіліссіз дамытуды көздеген төмендегідей жұмыстар құрылыммен іске асады.

Жаңа тақырыпты өткен тақырыппен байланыстыра отырып ұғындыру әрекеті.

Жалпы білімді игерудегі деңгейлік тапсырмалар түрлері:

- Тест тапсырмалары
- Өзіндік жұмыс
- Қатемен жұмыс
- Көп деңгейлік бақылау жұмысы
- Рейтинг, мониторинг арқылы білім деңгейін сараптау

Саралап деңгейлеп оқыту технологиясы оқушылардың білім сапасын арттырудың негізгі кепілі.

Әр тақырыптың I ші деңгейінің тапсырмаларын міндетті түрде және дұрыс орындағаны үшін «сынақ» алу арқылы, әр оқушы пән бойынша 100 пайыз үлгеруіне кепілдік алады. Әр оқушыға үй тапсырмасы мүмкіндігіне қарай беріледі. Оқушыға қабілеті жететін саласынан дарынын ашуға жағдай жасалады.[4]

Топтағы әр оқушыға дайындалған деңгейлі тапсырмалар, оқушының білімін шыңдай түседі. Деңгейлі тапсырмалар мәтіндер, грамматикалық жаттығулар, фонетикалық жаттығулар, тест жұмыстары, әр түрлі тақырыпта диалог, монологтар күрделі және жеңілдетілген формада қолдануға болады. Оқушылар жалпы, арнаулы сұрақтарды қоя алуы, әр түрлі сұрақтарға жауап бере білуі, өтініш, бір нәрсемен келісетінін немесе келіспейтінін білдіре алуы керек. Оқушылардың сөйлеу, қабылдау қарқынын өсіру керек және әр оқушы сөйлегенде кем дегенде екі реплика айтуы керек. Диалогтық сөйлеуді дамытуда дискуссия сабақ, экскурсия сабақ, ойын сабақ, талқылау сабақтарының рөлі зор. Монологты сөйлеуді дамыту сабақтары шет тіліне оқытудағы негізгі сабақтардың бірі. Деңгейлетілген тест жұмыстары әр тақырып бойынша құрастырылып беріліп отырады.

Осындай нәтижелер әр оқушының білім сапасын артттырып, нақты бағалануына кепілдік береді .Оқушыға қабілеті жететін саласынан дарынын ашуға жағдай жасалады. Ғылыммен техниканың жедел дамыған, ақпараттар ағыны кушейген заманда ақыл ой мумкіндігін қалыптастырып, адамның қабілетін, талантын дамыту біздің алдымыздығы басты міндетіміз.[3]

Сонымен қатар сабақта оқушыларды орта деңгейге жеткізу үшін электронды кітаптарды пайдаланудың да маңызы өте зор. Себебі ол оқушының танымдық көзқарасын қалыптастыруға, ізденісін ұлғайтуға, шығармашылық қабілетін арттыруға, өзіндік жұмыстарды тез орындауға көмектеседі. Қазіргі қазақ мектептеріндегі ағылшын тілі оқулықтарына диск түріндегі электронды оқулықтар қоса беріледі.Оқу процесінде жаңа технологияларды қолдану аса маңызды. Шыныменен жаңа технологияларды оқыту үрдісінде қолдану үлкен рөлге ие болып, барлық сфераларда қолданылуда. Интернет-технологиялар ақпаратты іздеуге, халықаралық ғылыми жобаларды әзірлеуге, ғылыми зерттеулер жүргізуге үлкен мүмкіндіктер туғызады. Шет тілі сабағында оқушының оқу-танымдық көзқарастарын дамыту үшін, ең алдымен шет тіліне деген қызығушылығын артырудың жолдарын іздестіруіміз керек. Сондықтан, тіл үйренушілердің тілге қызығушылығын арттыру ең біріншіден ұстаздарға байланысты.

Сабақты баланың ойын осы сабаққа аударатындай тиімді әдісті қолдана отырып бастау керек. Осындай әдістің бірі – диалогтық оқыту технологиясы. Бұл әдіс бір жағынан оқушының тілін шетел тілінде сөйлеуге жаттықтыру болса, екінші жағынан диалог арқылы оқушымен тікелей сөйлесу болып табылады. Диалогты үлгерімі орташа оқушыларға пайдалану тиімді. Диалог арқылы әр сабақта оқушымен сөйлескенде сұрақтар қоя отырып, бүкіл сыныпты жұмылдырып алып, балалардың зейінін өзіне аудару арқылы түрлі тіл дамыту жұмыстарын жүргізуге болады. Оқушылардың диалог барысында не туралы айтатындарын білуі үшін мұғалім сұрақтарды алдын ала әзірлеп алуы тиіс.

Ағылшын тілінде сөйлеуге ынталандыру үшін балаларға бейнефильмдер, ғаламтор, бұқаралық ақпарат құралдарының материалдарын сабақ кезінде пайдалану тиімді деп ойлаймын.

Сонымен қатар сын тұрғысынан ойлау өте тиімді тәсілдердің бірі болып табылады:

- 2008 жылдан бастап Оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлау технологиясының стратегиялары сабақтарда қолданыла бастады. Сын тұрғысынан ойлау дегеніміз - ақпаратты қабылдаумен басталып, шешім қабылдауменаяқталатын ойлаудың күрделі процесі. Бұл әдістің барлық жастағы оқушыға кез келген мазмұнға сәйкес сыни тұрғыдан қарап екі ұйғарым бір пікірдің біреуін таңдап сапалы шешім қабылдап отыру. СТО – оқушылардың мәтінмен жұмыс дағдыларын дамытуға ауызша және жазбаша тілдің барлық түрін қарым-қатынас дағдыларын меңгертуге бағытталған технология. Сабақтың құрылымдық кезеңдері 3 бөлімнен тұрады:

I. Brainstorming (Ой қозғау): Оқушылардың мұндағы мақсаты берілген сұрақтарға жауап беріп, өз ой - пікірлерімен санаса білу,топпен жұмыс жасау: Оқушылар көлемді мәтінді әрқайсысы жеке-жеке топ ішінде оқып шығып топпен талқылайды, сосын топтар құрамы өзгертіліп, құрамында әр бастапқы топтан бір белсенді оқушысы бар жаңа (сарапшылар тобы) топтар құрылады. Құрылған сарапшы топ берілген тапсырмаларды біріге талқылап орындайды Осыдан кейін олар өз топтарына қайта оралып, өздерінің бұрынғы топтағы достарына кезекпен басқа топтардан түсінген материалдарын тиянақты түрде жеткізіп, үйретулері керек.

II. INSERT мағынаны тану кезеңі: Бұл кезеңде оқушылар бір тақырып төңірегінде бар білетіндерін ортаға салып, мұғалім қойған сұрақтың мәнін ашуға тырысады. Оқылған мәліметті түртіп алу жүйесі бойынша таным түсінігін қалыптастыру. Жаңа материалмен таныса отырып, түртіп алу жүйесімен мәлімет жинайды, саралайды, бағалайды. Тапсырманы оқып, түртіп алу жүйесі бойынша жұмыс жасалады: W - білемін; + жаңалық; - білмеймін; ? - білгім келеді; кесте жүйесі бойынша жұмыс жасайды.

III. Realization of the meaning -ой толғаныс: Эссе жазу, Бес жолды өлең, Венн диаграммасын қолдануға болады. Мысалы, мұнда орфографиялық жағынан ұқсас сөздерден күнделікті қайталауға ыңғайлы етіп бес жолды өлең құрастырып, нәтижесінде сол сөздердің дұрыс айтылуын және жазылуын тиімді меңгеруге болады [6].

- Сонымен қатар ағылшын тілін үйретуде ағылшын тіліндегі балаларға арналған әндерді жаттату-дәстүрден тыс жаңа әдіс-тәсіл ретінде балалардың тез тіл үйренуіне өз әсерін тигізеді. Ағылшын тілін оқыту барысында тіл шығармашылығын әуен түрінде қолданғанда, материал тез жатталып, шаршағандарын басатыны сөзсіз.Әндерді орындау мынандай қабілеттерді арттырады:

- айту дағдыларын жетілдіреді, дауыс ырғағы және ырғақ артикуляциясындағы нақтылықты жетілдіруге мүмкіндік береді, шет тілі бойынша тілін, сөздік қорын байытады,
- тыңдалым, оқылым дағдыларын, біліктілігін арттырады.
- монологтық, диалогтік айтылуларды қалыптастырады.
- сөйлеудің дайындалған, еркін түрін дамытады.

ӘДЕБИЕТ

1. Г. Ботағарина, «Ағылшын тілін оқытудағы бүгінгі белес», Білім, 70 бет.№3 2006 жыл

2. М.С. Сақтағанова .Н.Қ. Алиева Н.Қ.Айтбаева « Ағылшын тілін оқытудың әдістері» Білім, 43 бет. №3 .2006 ж.

3.Технология коммуникативного обучения иностранному языку. А.С.Ажаева.И.В.Лебедева.

4. Гопаненко Л.В. Поучительные истории в Королевстве Английской Грамматики: Сказки для взрослых // Замежныя мовы у Рэспубліцы Беларусі. – 2011. – №3. – С. 555.

5. http://www.rusnauka.com/42_NIEK_2016/Pedagogica/5_219018.doc.htm

6. https://stud.kz/referat/show/50123

УДК 81'373

Дильманова М.Т.,
докторант КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
специальность: «6D021000 – Иностранная филология»
Алматы, Казахстан
dilmanova.m@gmail.com

СТРУКТУРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ В КИТАЙСКОМ ЯЗЫКЕ

В данной статье рассматриваются особенности такой фразеологической единицы, как гуаньюнъюй, который представляет собой устойчивое сочетание слов. В статье дана подробная характеристика вышеуказанному языковому явлению, а также проводится небольшой структурный анализ некоторых гуаньюнъюй.

Ключевые слова: современный китайский язык, фразеология, структурные особенности, гуаньюнъюй, ченьюй

Dilmanova M.T.
Ablai khan KazUIRandWL PhD student
Specialty: “6D021000 – Foreign Philology”
Almaty, Kazakhstan
dilmanova.m@gmail.com

STRUCTURAL FEATURES OF PHRASEOLOGICAL UNITS IN CHINESE

This article discusses the features of such a phraseological unit as guanyongyu, a stable combination of words. The article provides detailed description of the given above linguistic phenomenon, as well as a small structural analysis of some guanyonyus.

Keywords: modern Chinese, phraseology, structural features, guanyongyu, chengyu

Современный этап развития лингвистики характеризуется повышенным интересом к исследованиям лексического (а именно – состава фразеологических единиц) состава разных языков. На сегодняшний день фразеологические единицы рассматриваются в качестве показателя этнокультурных знаний, посредством которых происходит взаимодействие языковой и культурной семантики. В когнитивной «памяти» фразеологических единиц хранятся культурные традиции народного менталитета, что обусловливает произведение фразеологических единиц как констант

В настоящее время нет единого мнения о классификации фразеологических единиц даже в китаеязычных исследованиях. Несмотря на более точный и общепринятый лингвистический термин «привычные выражения», 惯用语 часто условно переводится на русский язык как «устойчивое выражение; идиома, ходячее выражение» (БКРС). Семантически стабильные, но структурно гибкие, эти трехсложные словосочетания составляют вторую по численности категорию китайских фразеологических единиц после 成语*chéngyǔ*.

Идиома - фразеологический оборот с абсолютной семантической спаянностью частей, целостное значение которых не выводится из значений составляющих их слов (нередко устарелых, сохраняющих архаическую грамматическую форму и не оправданную современными правилами синтаксическую связь) [1]. До 1950-х годов все китайские фразеологические единицы упоминались как → 成语 (букв. набор фраз). Термин традиционно включал не только 成语 как тип идиомы по *преимуществу*, но и *любые* общие поговорки, пословицы, разговорные выражения, афоризмы, а также устойчивые двусложные коллокации, которые стали лексическими союзами, но были этимологически непрозрачны, например, такие как 矛盾 (букв. копье + щит) «противоречие» или 推敲 (букв. толчок+ стук) «обдумывать» [2, с. 16–17].

Грамматически, 惯 用 语 часто обозначается как «группа слов» (词 组). Большинство построены в соответствии с правилами современной китайской грамматики. Минимальное количество составляющих равно двум, т. е. минимальное количество слов, необходимое для формирования групп слов, например, 吃 醋 (букв. пить уксус) «ревновать».

С точки зрения связи между составляющими, 惯用语 можно разделить на четыре типа: подчинительный, сочинительный, субъектно-предикатный (SP) и глагольно-объектный (VO).

Подчинительный тип

•活字典 («живой» + «словарь») 'ходячая энциклопедия; хорошо информированный человек»;

• 门 外 汉 («дверь» + «снаружи» + «человек») «мирянин»; непрофессиональный.

Сочинительный тип

• 马 大 哈 (*сокращение* от 马马虎虎 «так себе» + 大大咧咧 «беспечный» + 嘻嘻哈哈«хихикая от радости») меньше, безрассудство (человека) ;

• 老大难 (сокр. Для 老问题 «старая проблема» + 大问题 «главная проблема» + 难问题 «неприятная проблема») «давнишний, большой и трудный (проблемы)».

Субъектно-предикатный

惯用语с этой структурой предложения встречается довольно редко. Это фрагменты предложений, часто неполные семантически и иногда с просодической точки зрения, но функционирующие номинально как единицы, например,

• 脸皮厚 («кожа лица» + «толстая») кожура; бесстыдный;

• 天曉得 («небо» + «знать») «Бог /Неизвестно».

Глагольно-объектный тип

Это самая продуктивная модель 惯 用 语 [9, с. 56-58], например, 戴高帽(«носить» + «высокая шляпа»), «льстить кому-то »;

• 走后门 («войти» + «задняя дверь») «войти через заднюю дверь; обеспечить преимущество через влияние; заключать сделки под через связи и личные отношения».

惯用语 были известны на протяжении многих веков и были упомянуты как 俚俗 или 俚语 «общие, деревенские изречения» [2, с.212] на премодернистском китайском. Очень мало, в основном глагольно-объектный тип 惯用语 из классических источников сохранился и вошел в современную лексику, к примеру, такое выражение, как 灯 笼 梦 (горит, чтобы войти в ворота дракона) «добиться внезапного успеха благодаря мощной поддержке», первоначально из предложения в 后 汉 书.

В то время как основной источник 惯用语 - устная речь, они часто развиваются из литературных источников, диалектов и более 20 типов профессиональных терминов [11, с. 92], таких как медицинские, военные, религиозные, спортивные и т. д.:

• 急性病 (*мед.* «Острая болезнь»), «порывистый; нетерпеливый»;

• 菩薩 心腸 (*будд.* 'Бодхисатва- сердце», фиг. «иметь золотое сердце; душевный и милосердный человек».

惯用语 были в основном свободными группами, которые позже прошли через *метафоризацию*. Во время этого процесса некоторые из них первоначально использовались как простые сравнения в чьей-то речи, но позже стали афоризмами и кристаллизовались в общие высказывания. Например, случай, когда Мао Цзедун сказал: 摘桃子 (букв. собирать персики) «ели чужие плоды труда» [10, с. 486] или недавно созданная 习近平 *Ше* Xiǎntān涉嫌谈 (лит, чтобы пройти опасные углы) «преодолеть трудности» [12].

惯用语 также может происходить от других категорий фразеологических выражений разговорной природы, таких как *言语*или 歇后语. Например, *惯 用 语* 半瓶醋, (букв. полбутылки уксуса) проявление небольших знаний; производная от пословицы 满瓶不想，半瓶叮当 (букв. полная бутылка не звучит, наполовину пустая бутылка издает различные звуки) «Пустые сосуды создают больше всего шума».

Другой тип *惯用语*использует ребус-структуры, которые развиваются из разложения штрихов персонажа. Например, *Дан Цю ба*丘八 «вступить в армию» происходит от фунт当兵 *Dang Бинг* «чтобы служить в армии». Так «холм» + «восемь») принимаются двумя составными элементами характера *bīng* 'солдат' [13].

Некоторые 惯用语 → калька из иностранных языков, например, 潘多拉 盒子 «ящик Пандорры», 君子协定 «мужское соглашение» и др.

惯用语часто содержат более одного тропа в их структуре. Основные тропы – метафора или метонимия - часто сочетаются с иронией или аллюзией, намеком, что не только усиливает экспрессивность 惯用语, но и придает ему юмористический, шутливый или насмешливый характер. [2, с. 290]. Например,

• 炒魷魚 (поджаренный кальмар) «некто» (известный в диалектах Юэ)).

Уволенный рабочий-мигрант должен свернуть свою постель-звонит, чтобы оставить работу, как кальмары свернуться калачиком после жарки [14, с.133];

• 事后诸葛 (букв.Чжугэ Лян после мероприятия) «быть гением в ретроспективе; быть мудрым после события». Чжугэ Лян (181–234) был военачальником во времена троецарстия, главный герой *романа Троецарствие* [三国演义], где он изображается как мудрец и военный гений (БКРС).

В большинстве惯用语 игра слов строится на сопоставлении буквального (исходное свободное словосочетание) и переносно-образного (фразеологическая единица) значений. [2, с. 291].

Частным случаем словесной игры являются фонетические загадки, или «каламбуры», основанные на различной степени сходства между лингвистической и / или орфографической формами двух или более разных связанных слов [15, с. 304]. Самый продуктивный источник для фонетических загадок, несомненно, великое множество (почти) гомофонных морфем, также широко используется в 歇后语).

Например, 妻管言 (буквально контролирует жена) «подкаблучник» создает ассоциацию с медицинским термином 气管炎 "трахеит», который отличается только тоном первых слогов.

Конструктивно 惯用语 не равно слову. Однако их функция в пределах предложений, как правило, сопоставима с таковыми [16]. Проблема различия между сложными словами и фразеологическими единицами со структурой группы слов является одним из ключевых вопросов китайской лингвистики, тесно связанных в значительной степени со спорной проблемой разграничения между «словом» (词) и «группой слов» (词组) [2, с.241].

В первую очередь рассмотрим феномен лексиколизации субординативного типа 惯用语, которые имеют особенно стабильную структуру. Это неразделимые сочетания, которые не позволяют вставки любых дополнительных элементов. Таким образом, 惯用语типа 门外汉«непрофессионал», пройдя через процесс лексикализации, становится словом с метафорическим значением. В отличие от четырехкомпонентного подчиненного 惯用语, как, например, 金子招牌'пользоваться высокой репутацией», менее склонны к лексикализации. Тем не менее, согласно Mǎ и Gao, они постепенно подвергаются лексикализации. Тем не менее, «Такие лексические единицы, очевидно, не равны словам» [6, с. 135, 149–157].

Wen подчеркивает, что критерием для общности изречений свободных групп слов должна быть их структурная стабильность и способности к сиве [17, с. 27–30]. В отличие от Mǎ и Гао, Чен Гуанглэй и первоначально также Вен не относили к глагольно-объектным словосочетаниям, такие как 拍吗 (усечено от 拍马屁 'лизать *чью-* то обувь ') или 吹牛 (усеченный от 吹牛皮 «похвастаться»), но классифицировали эти варианты как 惯用语.

Однако Вен позже изменил свое мнение и теперь считает такие сокращения словами, «Начиная с 5-го издания 现代汉语词典 *они определены как* «глаголы» »[18, с.2].

Кожевников указывает, что из-за сложной структуры связи между их компонентами довольно слабые, исключая их классификацию в качестве соединения в слова.

Ср 碰釘子 (букв нарваться гвоздь) «встретить отторжение» [2, с. 256–258], происходит как 碰 了一个软钉子 (букв. наткнулся на мягкий гвоздь) 'встретился с неприятностями', 碰 的 釘子 [кто-то] натолкнулся) «Отказ встретился», 碰過 多少 釘子 так много гвоздей) "встретил так много отказов", 釘子 已經 碰 夠 了 (букв. уже наскочил на гвозди) достаточно отклонений; быть сытым по горло отказами.

Словесный компонент этого 惯用语 может также включат了， дублироваться, например, 非 *让他* 碰碰 釘子 不可 заставь его бегать в гвоздь) «встретиться с неудачами».

Ввиду гибкости структуры, 惯用语может иметь лексическое или структурное разнообразие муравьи, в которых их компоненты могут быть покрытый, расширенный или измененный.

Обычно глагольный компонент в глагольно-объектном типе 惯用语подвержен изменениям, т. е. он может быть заменен синонимом или концептуально близким словом

См.:

• 做鬼脸 («сделать» + «лицо дьявола») ~ 装 鬼脸 («притворяться» + «лицо дьявола») ~ 扮鬼脸 («быть одетый как '+' лицо дьявола ') /

Реже объект также может меняться, ср.:

• 掉馒头 (букв. Бросить на пару булочка) ~ 掉餡餅 (горит, чтобы бросить мясной пирог), оба означают «неожиданные выгоды»; манна [с небес] '.

Другие структурные типы иногда также имеют лексические вариации, например:

• 半瓶醋 (букв. Половина бутылки вина эгар) ~半 瓶子 (букв. полбутылки), оба: «тот, кто делает большой показ маленького знания; дилетант»;

- 芦头不对马嘴 (букв. голова осла не соответствует лошади рот)
- 驴唇不对马嘴 (букв. Губы осла не совпадают с губами лошади рот)
- 驴头不对马尾 (букв. Голова осла не соответствует Хвост лошади)
- 牛头不对马嘴 (букв. Голова быка не соответствует рту лошади), все образно ссылаясь на ответ, который не относится к делу».

惯用语может быть расширен, усечен вариантом с измененным порядком компонентов . Например, 软耳朵 («мягкие» + «уши») хороший человек "имеет вариант 耳朵 耳朵 («уши» + «мягкий») «быть доверчивым», что меняет это в тип SP. Стоит отметить, что такие метатезы работают только тогда, когда слот предиката заполнен качественным прилагательным (здесь: 软).

У некоторых тетрасложных глагольно-объектных 惯用语 есть вариант с усеченным словесным компонентом, который превращает их в подчиненный тип, например:

• 唱对台戏 (букв, петь пьесу на противоположные этапы), устроить конкурирующее шоу; противостоять друг другу» → *对台* (лит. Игра на противоположной сцене), фиг. «конкурент спектакль; противоположные взгляды»;

•启闭梦莹 (букв. *Есть* закрытый дверной суп) 'быть лишенным доступа; найти дверь, которая захлопнулась перед ним» →闭门羹 - 羹 (букв. суп с закрытыми дверями) 'холодное плечо лечение; отказ от въезда».

В то же время, эти примеры можно увидеть как расширенные варианты трисиллабической субординатной 惯用语, 对台戏и 闭门羹, в сочетании с глаголами 唱 «петь» и 吃 «есть», которые семантически подходят для односложных главных существительных компонентов 戏«выступление» и 羹 «суп». поэтому развиваются трисиллабические субординативные формы в VO варианты с течением времени.

Другие расширенные варианты словесного или именного 惯用语 встречаются довольно редко и могут проявлять незначительные смысловые нюансы. См.:

• 小家子 («маленькая» + «семья» + «сын») «потертый человек» и 小家子相 («маленький» + «семья» + «сын» + «внешность») «мелкий, недостаточно великий»;

惯用语 , таким образом, очень своеобразный тип фразеологических единиц, используемых в разных прагматические сферы, от устной речи до политический дискурс, а также в разных жанрах литературы

Литература

1. *Словарь лингвистических терминов.* Электронный ресурс, режим доступа URL: http://www.textologia.ru/slovari/lingvisticheskie-terminy/frazeologicheskayaedinica/?q=486&n=2015» (дата обращения: 14.04.2019)
2. Войцехович И.В. Практическая фразеология современного китайского языка, М.- 2007. – С. 212
3. Чу Юнсиу, Гоу Цзянли, Дэн Циньрун. Словарь современного китайского языка, Чэнду – 1990. – С 1172
4. 辞海。上海辞书出版社，- 2019。 С. 3477
5. Вэн Сяохун. Journal of Chinese linguistics/Bringing Language and culture: A Study of Chinese guanyongyu jompounds. 36/2, - 2008. – С.249-273
6. Ма Гофань, Гао Гэдун. Гуаньюнъюй, Внутренняя Монголия. -1982. – С. 135, 149-157
7. Лю Цзипин, Дай Чжаомин, Чжан Цзяхуа. К проблеме демократизации и определения гуаньюнюй. Чжунгоюйвэнь. -1987. – С. 468-471
8. Вэнь Дуаньчжен, У Цзяньшэн. Большой словарь китайских гуаньюньюй. Шанхай, -2000
9. Хаматова А.А. Гуаньюнъюй как один из видов фразеологизмов современного китайского языка/ Актуальные вопросы языкознания; Материалы Всероссийской конференции. - 1992, С.56-58
10. 施宝义, 姜林森， 潘玉江。 汉语惯用语词典。北京, - 1985. – С. 486
11. 梁永。言语行业用于的汉语惯用语量化分析。外国语文出版社，- 2012. – С. 92-95
12. 许雪毅。改革”修辞学'传递中国高层攻坚决心。新华网， Ноябрь 2013, Режим доступа URL: htpp//news.xinhuanet.com/politics/2013-11/08/c-118069296.html (дата обращения 14.04.2019)
13. БКРС Электронный ресурс, режим доступа URL: https://bkrs.info/(дата обращения 14.04.2019)
14. 高兵。 试论现代汉语惯用语发展变化的趋势。河北大学学报，- 2006. – С. 131-133
15. Behr W. In the interstices of Representation Ludic Writing and the Locus of Polysemy in the Chinese sign. Brill, -2009. – С. 281-314
16. 陈光磊， 中国惯用语。 上海文艺出版社。 - 1991，С. 452
17. 温端政。俗语研究与探索：粟裕的行者，范围和分。上海辞是出版社， -2005。 - С. 1035

УДК 94(560):355.48

Madibekova A.,
Master of Foreign languages philology faculty
“7M01719 – 2 foreign languages”
Sagimbayeva D.,
Candidate of pedagogical sciences,
Department of Theory and Practice
Email: madibekovaakkenzhe@mail.ru

STRATEGIC IMPERATIVES OF THE POLYLINGUAL EDUCATION IN KAZAKHSTAN

Abstract: The article examines the problems of ethno-linguistic identity in the Republic of Kazakhstan from the standpoint of the cultural constant "friend or foe" as the basis of ethnic self-awareness, which forms the perception of the world in a team, which is an important sign of the differentiation and integration of an ethnos. In his speeches and addresses, the President of the Republic of Kazakhstan, Leader of the Nation N.A. Nazarbayev emphasizes the importance and significance of the development of multilingualism for the multinational tolerant Kazakhstani society. In the Address of the President of the Republic of Kazakhstan N.A. Nazarbayev, the people of Kazakhstan "New Kazakhstan in a new world" were offered the implementation of the cultural project "Trinity of languages", according to which it is necessary to develop three languages: the state language - Kazakh, Russian as the language of interethnic communication and English as the language of successful integration into the global economy.

Key words: multiculturalism, cultural traditions, ethnic stereotypes.

Мадибекова А.,
Магистр филологического факультета иностранных языков
«7М01719 - 2 иностранных языка»
Сагимбаева Д.,
Кандидат педагогических наук,
Кафедра теории и практики
Почта: madibekovaakkenzhe@mail.ru

СТРАТЕГИЧЕСКИЕ ОБЯЗАТЕЛЬСТВА ПОЛИЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ

Аннотация: В статье рассматриваются проблемы этнолингвистической идентичности в Республике Казахстан с позиций культурной константы «друг или враг» как основы этнического самосознания, формирующего мировосприятие в коллективе, являющемся единым целым. важный признак дифференциации и интеграции этноса. В своих выступлениях и посланиях Президент Республики Казахстан, Лидер нации Н.А. Назарбаев подчеркивает важность и значимость развития многоязычия для многонационального толерантного казахстанского общества. В Послании Первого Президента Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Новый Казахстан в новом мире» была предложена реализация культурного проекта «Триединство языков», согласно которому необходимо развивать три языка: государственный язык - казахский, русский как язык межнационального общения и английский как язык успешной интеграции в мировую экономику.

Ключевые слова: мультикультурализм, культурные традиции, этнические стереотипы.

Multilingualism today has become a key factor in the entire modern multicultural world, the basis for the formation of a comprehensively harmonious, multilingual personality with a developed linguistic consciousness. Language planning and the evolution of the language situation in the Republic of Kazakhstan, the dynamism of the introduction of "trilingualism" in schools and the universities of our country have predetermined the strategic priorities and imperatives of multilingual education as dominants of socio-economic development, integration into the world cultural and educational space. Today Kazakhstan, having accepted the conditions of the European educational space, is in a state of modernization and active implementation of state reforms aimed at integrated language education, its dynamic development for solving personal, professional, and socially significant problems of society. In search of fundamental grounds is based on the postulate of the equality of all languages and cultures of the people of Kazakhstan the problem of multilingual education. The efforts of domestic researchers and practitioners interested in the prospects for the development of national education, improving the methods of teaching languages in conditions of trilingual education, are aimed at generalizing international educational concepts, introduction of innovative paradigms into the practice of higher and secondary education.

The special significance of the phenomenon of tri- and multilingualism makes it possible today to look at the native language as if from the outside, to feel the uniqueness of not only “one's own”, but also “foreign language”, and to examine deeper the issues of their interaction and interpenetration. With three and polylingualism to the national (native) thesaurus of the bearer language is added and interethnic (international) vocabulary. The larger and wider this international thesaurus is in linguistic interaction, the more "dialogical" the language will be. In this regard, intercultural communication in our country as an exchange information between people of different nationalities and cultures is of linguistic interest within the framework of a communicative event. Knowledge of cultural characteristics, religion, lifestyle, moral values, and attitudes of the Kazakh people plays a huge role in the dialogue of cultures, which together determine the model of behavior of communication partners.

The study of culture is impossible without considering its forms such as religion, history, art, and language. Existing outside and inside the social group: a) relations to the organic and inorganic external world; b) internal relations in the group; c) subjectively conditioned relations, implying a value-semantic assessment of human actions, according to Franz Boas, lead to the need to study the forms and psychological foundations of the individual's social environment. The "largely automatic" behavior of a person in a group is due to gradually reinforced reactions to external factors. This automatism, apparently, should also be attributed to language: according to F. Boas, it is based on unconscious categories, thanks to which a person sees the world through the prism of his concepts, and which affect the forms of his thinking. At the same time, “absolute systems of phenomena - both complex and cultural phenomena - are impossible. They will always reflect our own culture” [1: 553].

Through stereotypical forms of organizing relationships with the real world, the individual is introduced to society and ethnos. Among such forms, one can name, for example, family, professional traditions, which

relate not only to a specific collective, but also to the ethnocultural community, since the methods of organization and functioning of social groups are determined by the culture of the entire ethnos.

As a specific type of continuity, tradition carries out the transfer of social experience in the form of strictly regulated standards - customs. Customs perform the function of broadcasting culture, social control, social integration. Scholars engaged in the study of customs (M. Mead, E. Durkheim, W. Samner etc.), noted a significant degree of integration of social norms, when any innovation was considered as a violation of the established order. Unlike fashion - imitation of “new and alien”, custom is imitation of “our own and ancient” [2]. For example, for Kazakhs, centuries-old traditions and customs act as laws reflecting the essence of an ethnos, and are indicators of how this people lives, what they believe in, what they think. The foundations of the Kazakh culture, formed over the centuries from the Kazakh nomadic way of life, passed through time, space and all the obstacles that time put before them, and have come down to our days - some in their unchanged form, others in a somewhat deformed state. But the very fact that today the Kazakh people remember and honor, if not all, but most of their traditional rituals, is an undoubted plus for further development of the Kazakh ethnos [3: 38].

An important way to strengthen group solidarity is also considered such a type of standardized action as a rite, which acted as a means of introducing the individual to the values of the collective through the symbolic aspect of acts of behavior. The ritual symbol existed in its objective, actional or verbal form, therefore, each rite could be considered as a cultural text, including elements belonging to actional (as a sequence of ritual actions), real (as actions with certain objects), verbal (as sentences, names) and several other codes [4]. This reveals the manifestation of ethnic specificity in the stereotypes of the behavior of any group.

A person in any culture is exposed to the influence of a certain way of organized stereotypes that form his worldview, while the attitude towards “one's own” and “someone else's” is organized and maintained through the action of stereotypes corresponding to a particular culture. The opposition “friend or foe” is a fairly conventional designation of diverse relations associated with such concepts of ethnology as ethnic identity and national self-awareness, and in this regard, it represents the basis for the processes of ethnic stereotyping. Describing the ways of representing the opposition “friend or foe” in culture, one can conclude that it has a pronounced evaluative character.

The peculiarities of the interaction of an ethnic community with the environment determine its economic and cultural activities. This activity, gradually becoming stereotyped, becomes not only routine for a given community, but also the only properly organized attitude to the environment, including the human environment (“human environment”). Being born in a specific community / society, a person acquires generally accepted skills and knowledge as the most natural way of behavior. Since it is society that acts as a stimulating force for the individual, offering her the most acceptable and therefore the most "correct" norms of life, then the latter are felt by the individual as the norm of life in general. So, deeply understanding the conditions of their existence, the nomads raised the need to see each other as a support, mutual support - zhatsynbau *жатсынбау* (trust, openness) into the principle of spiritual and moral perception of the world. The commandment Man is alive by man became the basis of the life of nomads, therefore hospitality from time immemorial has become in the Steppe one of the immutable laws of life.

In a situation of intercultural communication, knowledge of such a culturally specific concept as a linguistic taboo is also enhanced. The phenomenon of verbal or non-verbal taboo associated with belief in the magical function of language, that is, with belief in the possibility of direct impact on the world around us with the help of language [5], arises in the sphere of public life at different stages of human development, acquiring an increasingly ritualized meaning from generation to generation. In the historically primary (archaic) meaning, taboo meant a prohibition imposed on the use of certain words to avoid the manifestation of the negative effect of supernatural forces on the speaker or listener. The reasons for traditional folk prohibitions are associated with a religious and mythological worldview based on customs, traditions, beliefs, laws, moral and ethical norms within a given cultural space.

Throughout the evolution of national cultures, taboo as the communicative phenomenon was in the nature of unwritten laws, prohibitive rules, when, due to superstitious fear of punishment for violating the prohibition, it was avoided to use taboo words in certain speech situations. Such prohibitions could be caused by etiquette, censorship and other social, cultural, emotional factors, cf., for example, linguistic taboos among the Kazakhs, imposed on: a) the names of gods, spirits; b) the names of people (rulers, warriors, women, etc.), the dead; c) the names of animals, plants, minerals, natural phenomena; d) names of diseases and death; e) names of body parts; f) food and drink, etc. [6]. Prohibitions, arising under the pressure of primitive religious beliefs, laws, prescriptions as initial ideas about the supernatural (everyday life, ancient magic rituals, totemic beliefs, ancestor cult, the cult of the feminine, the cult of fire, water, earth, sun, moon, shamanism), acted as a peculiar way of thinking of the people, revealed elements of folk philosophy [7]. Along with the words tabu, there were also taboo topics, which under certain conditions were inappropriate for discussion. Negative ethno-stereotypes can be attributed to taboo spheres: in the Kazakh language, these are topics about death, or the theme of fate is tagdyr *тағдыр* (it was forbidden to lament at fate) [8]. The phenomenon of taboo, having

arisen at the dawn of the development of human society, continues to exist in the modern civilized world, which allows us to consider this phenomenon within the framework of a single process of human history. The originality and pronounced cultural specificity of taboo determines the defining areas of taboo, the degree of taboo in these areas, the choice of linguistic and communicative means for expressing taboo, knowledge of which allows, on the one hand, to realize the values of one's culture, and on the other hand, leads to the correct interpretation of specific manifestations of communicative behavior in everyday communication with people from another culture.

The content of national ethno-stereotypes as one of the most important components of the national psychology of any nation is determined by specific features and properties, the totality of which is denoted by the concepts of the mental make-up of the nation and national character, manifested, and refracted in the conditions of the multi-ethnic society of Kazakhstan. Elements of the internal structure of the national psychology of the multicultural Kazakhstani societies perform ethno-differentiating and ethno-identifying functions. The ethno-differentiating function of the components of national psychology is expressed in the fact that the language, traditions, customs, rituals, mentality of the people, rituals and other elements are different among ethnic groups, do not coincide in their interpretations, ways of expressing the national form. The ethno-integrating function of the elements of the national psychology of the people of Kazakhstan is manifested in the fact that the common language, the common social experience (the structure of which includes cultural traditions, mentality) identifies the representatives of the ethnic group with their ethnic group, with its national culture and psychology.

In conclusion we want to say that language policy as a significant component of national policy which is built considering the needs of the multi-ethnic society of Kazakhstan, the specifics of the transformations taking place in the country and in the world. Fundamental principles of the state language politicians in the Republic of Kazakhstan recognized the value and importance of any language, freedom of the individual in choosing and using the language of communication. The three and multilingual orientation of education reflects the needs of the multilingual structure of Kazakhstani society as a product of the centuries-old historical process of mutual enrichment and interpenetration of the multinational people of Kazakhstan. Long-term prospects in the development of our state are associated with the formation of a new type of society, capable of preserving, developing, and transmitting to future generations in the form of spiritual heritage, existing samples of cultural values and norms of behavior. The development of knowledge about other cultures, traditions, way of life, spiritual values of the people of Kazakhstan is aimed at educating the future generation in the spirit of respect for foreign cultural systems and can contribute to strengthening Kazakhstani identity and unity, the formation of positive value orientations towards Kazakhstani culture.

REFERENCE

1. Anthology of cultural research / Comp. S.Ya. Leviticus. - T. 1. Interpretation of culture. - SPb.: University book, 1997. 728 p.
2. Tarde G. Laws of imitation: Per. with fr. - M.: Academ. project, 2011.-304 p. (Psychological technologies).
3. Tarlanov Z.K. Language, ethnicity, time. - Petrozavodsk: Petrozavodsk University, 1993.-123 p.
4. Encyclopedic Dictionary of Cultural Studies. - M.: Center, 1997.
5. Kashkin V.B., Smolentseva E.M. Ethno-stereotypes and taboo topics in intercultural communication // Cultural taboos and their influence on the result of communication. - Voronezh: Voronezh state. un-t, 2005. S. 246-252.
6. Kenzheakhmetuly S. Traditions and rituals of the Kazakh people. - Almaty: Almaty: Almatykitap, 2007. 284 p.
7. Kuil-kuy lebizderin bildiretin soz oramdary / Arast. S. Bizakov. - Almaty: Samar-Print LLP, 2007. - 308 b.
8. Gerold Belger. Kazakh word. Favorites. Essay. Novels. - Almaty: Vox Populi Publishing House, 2009. - 187 p.

УДК 378

Нургалиева М.М., к.ф.н.,
Утеуова А.Б., магистр
Атырауский университет
им. Х.Досмухамедова
Атырау, Казахстан, e-mail: nurgali.m.m53@gmail.com

ПЕРСПЕКТИВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ИНТЕРАКТИВНЫХ РЕСУРСОВ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ

Аннотаия: В статье рассматриваются цифровые технологии иноязычного образования, способствующие интенсификации процесса образования благодаря различным мультимедийным и интерактивным ресурсам, которые активизируют работу обучающихся во всех видах речевой деятельности, а также опыт применения этих ресурсов.

Ключевые слова: иноязычное образование, цифровые технологии, интерактивные ресурсы, смешанное образование, онлайн обучение, цифровые компетенции, компьютерные обучающие программы.

Nurgalieva M.M., Ph.D.,
Uteuova A.B., master
Atyrau University
them. H. Dosmukhamedova
Atyrau, Kazakhstan, e-mail: nurgali.m.m53@gmail.com

PROSPECTIVE DIRECTIONS OF INTERACTIVE RESOURCES IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES

Abstract: The article discusses digital technologies of foreign language education, contributing to the intensification of the education process through various multimedia and interactive resources that activate the work of students in all types of speech activity, as well as the experience of using these resources.

Key words: foreign language education, digital technologies, interactive resources, blended education, online learning, digital competencies, computer training programs.

На современном этапе иноязычного образования цифровые технологии способствуют интенсификации процесса обучения иностранным языкам благодаря различным мультимедийным и интерактивным аутентичным ресурсам, которые активизируют работу обучающихся во всех видах речевой деятельности. С переходом на онлайн обучение мы освоили в своей практике достаточно интерактивных ресурсов обучения иностранным языкам. Среди всех интерактивных ресурсов особого внимания заслуживает Learning Apps.org., которым легко и доступно пользуются и обучающиеся. Студенты на практике в школах передают опыт применения этой платформы учащимся, делятся своими результатами экспериментов при написании дипломных работ. Простота и универсальность данной обучающей программы предполагает создание упражнений со своим языковым контентом (аудио-видеофайлы) на специально разработанных шаблонах для создания подобных упражнений. Обучающиеся с интересом выполняют тренинги со словарем, фонетикой, грамматикой. Это интерактивное приложение содержит задания различной степени сложности для любого уровня владения иностранным языком, позволяет организовать самостоятельную работу обучающегося. Хотелось бы порекомендовать эту программу всем учителям школ, кто не знаком с ней, разработать с десяток заданий по дисциплинам и учащиеся сами подхватят и продолжат всю работу по закреплению темы. К сожалению мотивация детей к обучению упала в разы. Так или иначе в нашем обществе растет понимание того, что традиционный подход к процессу обучения не учитывает социальные, эмоциональные, умственные и мотивационные потребности нового поколения. [1, с.131].

«Сегодняшние студенты больше не те люди, для которых наша образовательная система была разработана, утверждаете Марк Пренски в своей книге «Цифровые аборигены, цифровые иммигранты», опубликованной в 2001 году. Этот термин стал популярным в образовательных кругах для описания «сетевого поколения», которое большую часть своего времени проводит в Интернете, постоянно «включенного» [2, с.16]. Речь идет о «носителях языка, которые выросли в цифровую эпоху, отлично знают компьютерный язык».

Но, несмотря на привлекательность и достоинства цифровых средств обучения, они не могут полностью заменить преподавателя и индивидуализировать учебный процесс, они создают условия в творческой форме реализовать некоторые аспекты иноязычной деятельности на практических и внеаудиторных занятиях. Поэтому для более перспективного направления обучения иностранному языку мы отдаем предпочтение технологии « смешанного обучения (blended learning)». Здесь мы понимаем совокупность традиционного и интернет обучения, сочетание различных средств в системе онлайн обучения, систему преподавания, которая совмещает эффективные приемы аудиторных занятий и дистанционного обучения, обучения «лицом к лицу» и интерактивных образовательных технологий, к примеру в немецком языке (Das VHS- Portal, DW, Goethe.de, wordall, padlet.com, lingofox)».

Смешанное обучение подразумевает умелое сочетание цифровой компетенции и традиционного преподавания дисциплины «Иностранный язык», при этом общение преподавателя и обучающихся является обязательным условием. Хорошим практическим примером этого является обучение на платформах Zoom, McTeams, хотя общение через экран, но диалог преподавателя с обучающимися

осуществляется. При таком общении возможны все виды речевой деятельности, начиная с диалога, круглого стола, диспута, интервью, вебинара, конференции, презентации. Роль преподавателя изменилась кардинально, он становится координатором учебного процесса, организует, консультирует студентов. Такой тип обучения, несомненно, оптимизирует учебный процесс, позволяет организовать самостоятельную работу обучающихся посредством применения современных цифровых технологий.

На протяжении 20 лет применяем в практической деятельности компьютерные обучающие программы. Они очень удобны тем, что при дефиците бумажных носителей, учебников вполне способны восполнить таковой пробел. Тут на помощь придут электронные учебники и словари, тренажеры, игры на закрепление фонетики, грамматики, страноведческие материалы и многое другое. Компьютерные программы можно активно применять в процессе изучения и закрепления лексики, грамматики, отработки артикуляционных и фонетических навыков, обучения монологической и диалогической устной и письменной речи.

Мультимедийные и цифровые ресурсы в обучении иностранного языка могут выполнять следующие функции:

1.Обучающую (используются для презентации языкового материала);

2.Тренирующую (используются для отработки навыков и развития коммуникативных умений);

3.Контролирующую (используются для контроля сформированности навыков и умений);

4.Комбинированную (сочетает в себе элементы указанных выше)[5, с.1]

При планировании урока или фрагмента урока с использованием цифровых и мультимедийных технологий следует пользоваться общими закономерностями планирования урока, то есть организовать работу в три этапа: дотекстовой (задание, предваряющее использование цифровых технологий); текстовый: (использование цифровых технологий); послетекстовый (задание, выполняющееся после завершения работы с цифровыми технологиями).

При планировании занятия следует выявлять уровень подготовки обучающихся в области владения ПК, так как прежде чем использовать цифровые ресурсы на уроках иностранного языка, учащиеся должны обладать общими и учебными навыками пользования компьютером на определенном уровне в зависимости ступени обучения. [6, с.13]

Таким образом, преимущества цифровых технологий в обучении иностранному языку неоспоримы, но все же они должны носить вспомогательный характер. Это мы ощутили и осознали за год онлайн обучения в период пандемии. Тем не менее, повышение цифровой грамотности должно стоять как первоочередная задача педагогов, предусматривающая не только владение современными цифровыми образовательными ресурсами, но и способностью работать в цифровой образовательной среде, самим разрабатывать новые электронные задания, материалы, так как тщательное планирование и разработка дидактического материала, контроль за выполнением заданий способствует эффективному и увлекательному обучению иностранному языку.

Особое внимание и интерес у обучающихся вызывают цифровые видеоигры. Они играют определенную роль для формирования коммуникативной коммуникации обучающихся. Речь идет о геймификации обучения как одного из важнейших принципов современного образования. Как отмечалось выше, что наша образовательная система была разработана не для современного поколения, то исходя из этого в современном мире, когда речь идет об охвате демографических групп, которые традиционно не склонны к обучению, вопрос снижения барьера между образованием и реальными развлечениями – как раз одна из важнейших задач для более эффективного использования потенциала компьютеров. [4, с.44].

Цифровые игры получают широкое признание как эффективный способ создания социально интерактивной конструктивистской учебной среды. Исследования показывают, что игра в видеоигры дает учащимся «умственную тренировку», а структура действий, встроенная в компьютерные игры, развивает ряд когнитивных навыков (6, с.105). По словам Джи «Видеоигры вовлекают игроков в мощные формы обучения, формы, которые мы могли бы распространять в различных формах в школах, на рабочих местах и в сообществах, где мы хотим привлечь людей с «образованием». Есть как минимум три особенности игр, которые делают их по сути образовательными: мотивационная, когнитивная и социокультурная. Во время выполнения задания в цифровой игре, разработанной специально для них, учащиеся имеют дело с концепциями и легче усваивают ключевые моменты дидактического модуля. Кроме того, учащиеся берут на себя ответственность за свое обучение и становятся более автономными в принятии решений».

В последние годы методисты, лингводидакты и преподаватели-практики выделяют наиболее проблемные аспекты интеграции мультимедийных и цифровых технологий в процесс обучения иностранным языкам:

1. Бессистемность в содержании и нестыковке этого содержания с основными материалами курса;

2. Отсутствие критериев оценки полезности применения данных технологий в различных возрастных группах и критериев оценки учебных программ;

3. Отсутствие у преподавателя необходимой квалификации, которая позволила бы эффективно использовать компьютеры на уроках, и должной системы их подготовки в ВУЗах. [7, с.231]

По мнению исследователя в области компьютерной лингводидактики Р.К. Потаповой, указанные проблемы действительно распространены в практике преподавания иностранных языков, но это отражает скорее устаревший подход к использованию ИКТ в обучении иностранным языкам. Это в первую очередь наполнение содержанием имеющихся компьютеров. Преподавателям зачастую не хватает квалификации, чтобы использовать компьютерные технологии в их полном потенциале. В соответствии с классификацией, предложенной американским исследователем М. Пренски, современные педагоги принадлежат к доцифровому поколению (digital immigrants). [8, с.3]. В силу этого они чувствуют себя менее уверенно при использовании технологий, чем их ученики. Так, в силу недостатка опыта и трудоемкости процесса, некоторые учителя- практики избегают цифровых технологий на своих уроках.

Таким образом, остро встает проблема развития у преподавателей иностранного языка ИКТ-компетенции, которую исследователи П.В. Сысоев и М.Н. Евстигнеев определяют, как способность «применять весь арсенал ИКТ в процессе обучения аспектам иностранного языка и видам речевой деятельности». [7, с.232]

Формирование данной компетенции у преподавателей должно стать одним из приоритетов подготовки будущих учителей и повышения квалификации практикующих преподавателей, поскольку система обучения будет не в состоянии отреагировать на актуальные нужды учащихся, а значит будет неэффективной и неинтересной.

ЛИТЕРАТУРА

1. Tapscott, D. (2009). Grown up digital: How the Net generation is changing your world. New York: McGraw-Hill.
2. Prensky, M. (2001) ‘Fun, play and games: what makes games engaging’, in Prensky, M. (Ed.): Digital Game-Based Learning, pp.16–47, McGraw-Hill, New York, NY.
3. Papadakis S., Kalogiannakis M. Using Gamification for Supporting an Introductory Programming Course.
4. Papadakis S., Kalogiannakis M., Orfanakis, V.and Zaranis, N.,2016. Using Scratch and App Inventor for teaching intro ductory programming in Secondary Education.
5. Marc Prensky. Gigital Natives. Digital Immigrants.2017
6. MN Giannakos 2013. Exploring the video based learning research: A review of the literature.
7. Зубов А.В. Методика применения информационных технологий в обучении иностранным языкам/ А.В.Зубов, И.И.Зубова.-Москва: Академия, 2009.-140с.
8. Особенности преподавания иностранного языка в условиях новой парадигмы образования: учеб.пособие/ Москва: МГОУ, 2014.-160с.
9. Потапова Р.К. Новые информационные технологии и лингвистика: учеб.пособие: Московский гос.лингвистический ун-т.-Изд.6-е.-Москва: ЛЕНАНД, 2016-364с.
10. Копыловская М.Ю. Межкультурный «digital native/digital immigrants» конфликт в современном преподавании английского языка // Вестник СПбГУ. Серия 6. Филология. Востоковедение. Журналистика.2014. №1.

УДК 921

Spataikyzy K.,
English teacher at Secondary school №66 MSI
M019 – Teacher training faculty of foreign language
2nd year master’s student of Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan, e-mail: spatayevna.k@gmail.com

THE EFFECTIVENESS OF RESEARCH CASES IN THE FORMATION OF COGNITIVE COMPETENCE OF HIGH SCHOOL STUDENTS

Abstract: In this article, the author considers the issues of formation of cognitive competence of high school students using research cases in accordance with the education system of the Republic of Kazakhstan.

In this context, the formation of cognitive competence of high school students in English through research cases has become of particular practical importance. According to the research, the author emphasizes the need for research cases in increasing the interest, horizons of schoolchildren and checking the level of knowledge.

Keywords: research cases, cognitive competence, cognitive ability, logical thinking, problem-based learning, contradictory-problematic situation, cognitivism, cognition, case method.

Спатайқызы К.,
№66 ЖББМ-нің ағылшын тілі мұғалімі
М019 – Шет тілі пәні мұғалімдерін даярлау мамандығы бойынша
2 курс магистранты,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан
e-mail: spatayevna.k@gmail.com

ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ КОГНИТИВТІК ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ЗЕРТТЕУ КЕЙСТЕРІНІҢ ТИІМДІЛІГІ

Түйін: Аталмыш мақалада автор Қазақстан Республикасының білім беру жүйесіне сәйкес, жоғары сынып оқушыларының когнитивтік құзыреттілігін зерттеу кейстерін қолдану арқылы қалыптастыру мәселелерін қарастырады. Бұл тұрғыда зерттеу кейстері арқылы жоғары сынып оқушыларының ағылшын тіліндегі танымдық құзіреттілігін қалыптастыру ерекше маңызды практикалық мәнге ие болды. Зерттеу жұмыстарына сәйкес, автор мектеп оқушыларының қызығушылығын, ой-өрісін арттыруда және білім деңгейін тексеруде зерттеу кейстерінің қажеттілігін атап көрсетеді.

Тірек сөздер: зерттеу кейстері, когнитивтік құзыреттілік, танымдық қабілет, логикалық ойлау қабілеті, проблемалық оқыту, қарамақайшылық-проблемалық жағдаят, когнитивизм, когниция, кейс әдісі.

The main thing in updating the modern educational process is to master the amount of knowledge, skills and abilities actually acquired by the student, improve his cognitive and creative abilities, which affect his personal development. One of the most effective conditions for achieving the goals set by the educational sphere, that is, training with the use of advanced educational technologies, has become one of the most effective conditions for achieving the goals set for the educational sphere. Advanced technologies not only provide students with knowledge, but also create motivation to learn and increase interest in knowledge. "The disciple is not a bottle that needs to be filled, he is a candle that needs to be lit." The teacher is always in a constant search for ways to activate the child's own thinking, cognitive activity, and find various methods and techniques for the student's thoughtless perception of knowledge in the course of Education. Strives to make the learning process interesting, fun, and attractive. The school aims to connect learning with life, play, and work, taking into account the age and psychological characteristics of students. One of the conditions for the success of learning is the activity of the child, the child should be interested in knowledge, because "knowledge is a child of surprise and curiosity" [1, p.20]. When working in the traditional education system, it is possible to observe the low cognitive activity of a student, the inability to perceive knowledge without thinking and find a way out in difficult situations. The activity of students becomes reproductive. The teacher's presentation of the lesson itself does not arouse the student's cognitive desire, because when the teacher himself explains the topic, he cannot guarantee that all the students in the class have mastered this topic. Learning is based mainly on understanding and memory. Students remember the ready-made information they heard from the teacher, and then repeat what they remembered. And owners of short-term memory, without being able to perceive a lot of Information, move into the ranks of "bad" students. Only students with strong memory are among the" best students". Therefore, the assessment of a student who "reads poorly" and "reads well" is a deterrent to further learning of the child [2, p.50].

At the end of the twentieth century, the study of language began to be considered from the point of view of human cognitive activity.

In many scientific works, the image of the universe (picture of the world) continues to be used (perhaps for saving) instead of the language image of the universe (picture of the world). In essence, it is necessary to distinguish between these two concepts, since there are two or more of them. "The term linguistic representation of the universe was used in the aspect of philosophy and logic, as suggested by L. Wittgenstein [1, p.20]. He studied the language in the theoretical and cognitive process at the new age. Language is the brain network in human consciousness.

Cognitivism is a scientific direction that studies human consciousness, thinking, and related mental processes and structures. Maslova calls all processes related to knowledge and information cognitive or cognitive. According to the doctrine of cognitivism, a person performs the function of processing information, and behavior is characterized and explained by the level of the internal state. Only when a person correctly perceives, interprets, processes, and transmits information into consciousness can such a person's activity be demonstrated and proven experimentally[5, p.8]. Perception, perception, understanding, research, study, processing, etc.of information. such services are called interpretation. Since language is of great importance in solving such problems, it is considered by scientists as the main tool.

Humanity is the creator and formative and developing of language. And language is the main means by which a person learns about the world, creates a picture of the world, and communicates.

The term cognitivism is given by the following statements:

Program for the study of the "mechanism of thinking" of a person;

The process of learning information that comes in different directions is processed in the human mind;

Creating mental models of the world;

Providing a structural system with a variety of cognitive acts;

Formation and comprehension services provided in the native language are carried out through a computer program of human thought; it can serve as a symbol of creating models of a computer program, understanding and studying the text;

Large-scale application of mental processes of thought acts [3, p. 32].

The continuity of language and cognition is the main problem of cognitive activity today. It is well known that the subjective logical quality of language itself is differentiated as a connoisseur of the objective world, marking it in consciousness through a language person (word, phrase, sentence forms), reflecting its representation (internal forms), perceiving cognitive complexes derived from the real life experience of the community of people of a certain period, time [6, p. 472]

Such specific features of language and cognition are determined by such a system of concepts as conceptualization of internal cognition (representation) and categorization-perception in relation to the problems of establishing dependence and relations in the cognitive chain.

Cognition is the reference word for cognitive science. It consists of the meanings of two Latin terms (cognitio – cognitatio / "cognition", "cognition") and also includes the term "thinking". In most cases, it is determined by the process of cognition or the process of cognition of the world, which is a mental (mental, mental) process. It clearly reflects the function of cognition, its relationship with the environment, its orientation to life, flexibility to work, and the processes of cognition of the world. Cognition-forms the main symbol of human consciousness and behavior for self-knowledge, assessment, description of the environment, the world of disabled people with underdeveloped consciousness.

The teacher develops key and subject competencies of students in the process of developing their creative and professional competence.

Only then will we be able to form a functionally competent, fully developed, spiritually rich personality.

It is noted that such concepts of competence as" knowledge"," skill "and" skill " include, but are not limited to. Referring to the formation of the concept of" rock " as a pedagogical term in the 1950s and 70s, doctor of Pedagogical Sciences K. S. Kudaibergenova says that in 1957 the Soviet Union launched an artificial satellite of the Earth [8, p.45]. The American education system has been criticized, saying that the end has led to the discovery of research on the problem of the "gap". In general, scientists believe that competence is the ability of a student to organize, manage, evaluate, monitor, correct, get rid of dependence and passivity, be active and fully take responsibility for their own life. The signs of competence are clearly visible in the process of performing actions that a person is interested in [3, p. 32].

Cognitive competence is the implementation of various types of cognitive activities and self-development. It is mandatory to have the ability to evaluate your knowledge and solve various household and professional tasks based on the possibilities of applying it in life.

A modern teacher should only master the subject, methods, tools and forms of organizing the educational process perfectly and use modern teaching technologies. At the same time, the advantage of cases is the ability to optimally combine theory and practice, and this is an important component in the learning process. The case study method contributes to the development of skills in analyzing the situation, evaluating alternatives, choosing the best option and planning its implementation. If this approach is used repeatedly during the academic year, then the student develops stable skills for solving practical tasks [2, p.50-51].

The technology of working with a case study in the educational process can include the following stages::

- individual independent work of the student with case materials;
- work in small groups to coordinate the main problem and its solutions;

- presentation and analysis of the results of small groups in the general discussion.

Cases are classified as follows:

- practical;
- training;
- research.

This method, like any other method, has its own use

there are difficulties. First of all, there is a lot to prepare the case correctly for the lesson

it takes time. Combining individual and group forms of work, the teacher should think through the form of case presentation and plan children's activities.

A difficult moment for the teacher is the assessment, that is, the need to evaluate each participant. Therefore, when evaluating, it is necessary to provide feedback to each participant in solving the case, if possible [4, p.12].

The experience gained in the process of repeated application of the case method increases the effectiveness of the learning process, since the case method allows you to model the future activities of case participants, form positive motivation for mastering the material and obtaining new information in the future.

Another important point that should be taken into account for the effectiveness of using case technology in the classroom is the availability of the necessary resource base. Textbooks are of great importance, in addition, they should include links to internet resources, alternative textbooks, and scientific literature[7, p.54-56].

(Figure 1 - The principle of usage of research cases in the classroom)

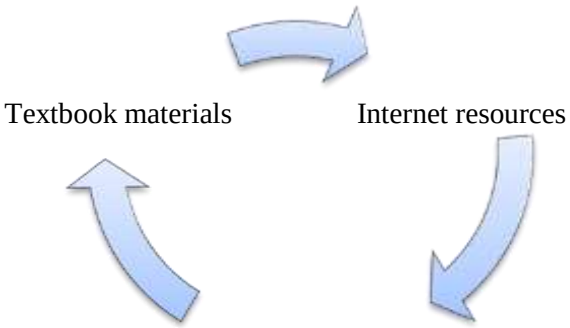

Case technology activates the educational process, saves time on fixing the material, relieves fatigue, activates the work of thought and allows the student to apply their knowledge in educational activities.

In addition, Case technology contributes to improving the scientific level of students ' knowledge, developing logical thinking and increasing their creative abilities.

Using case studies, it contributes to the formation of the following life skills in the younger generation. In particular, it is possible to form a priority of Creativity, Activity, social responsibility, intelligence, literacy of a high professional level, and interest in cognitive activity.

Case technology (English Case—Portfolio) is implemented using the developed methodological materials in training.

The tool for forming functional literacy is Case study. Case study method, which develops the creative thinking of the teacher, creates a unique content of the lesson, expands the possibilities of creativity. Analysis of a known situation – a deep and detailed analysis of a real or fictional situation.

Purpose of the case study:

- together with the students of the group, analyze the situation and make a practical solution;
- students are provided with a text explaining the situation in detail;
- students get acquainted with the situation, independently analyze it and find several ways to solve it;
- completion of the process-evaluation of the proposed algorithms and selection of the best of them;

"case studies were based on pre-prepared situations. In a case-by-case approach, each group proves its decisions in front of other groups;

- each group shares their thoughts at the end of the lesson, summing up the task at the end of the lesson.

As a research method, it develops the following skills:

Despite the diversity of cases, they all have a typical structure.

The case study method develops the following skills:

1) analytical skills. These include the following:

the ability to distinguish data from data, the ability to distinguish between important and non-essential information, the ability to analyze, imagine and access them, the ability to find and recover missing

information, etc. [10]. the ability to think clearly and logically. This is especially important if the quality of information is low;

2) practical skills. The low level of complexity of the problem makes it possible to systematize the skills of practice used in economic theories, methods and principles in comparison with the actual conditions presented in the case study;

3) creative skills. With a single CASE, according to the rules, the problem is not solved. Here, the creative skills of alternative solution generation are very important;

4) communication skills. Among them, we can mention the following: the ability to communicate with others - the ability to conduct a discussion. Use visual material and other media items, such as teamwork, defending your point of view, communicating with opponents, and preparing a short and concise report.

5) social skills. In the course of discussion, specific social skills are formed in CASE through the behavior of people's self - esteem, the ability to listen, support a discussion, or prove the opposite point of view, i.e. behave.

6) self-differentiation. One thing that helps you to understand and analyze the opinions of others and your own is disagreement during the discussion. Emerging moral and ethical problems require the formation of social skills to solve them.

Opportunities of research cases in the formation of cognitive competence of high school students:

- activates the cognitive-thinking process
- encourages interest in learning (English)
- promotes the implementation of the principle of interaction in the teacher-student system
- the case study will help you gain new knowledge about the situation
- develops scientific research skills using the modeling method, promotes the effective implementation of research activities

The use of the case study method is actively used both in teaching and as a research method. One of the real ways to improve the professional competence of a teacher is to combine the content of learning, knowledge and search in learning. The effectiveness of this method is such that it can easily correlate with other training methods [9]. The effectiveness of other different teaching methods is an important feature of the case study method.

Case study method, which develops the creative thinking of the teacher and expands the creative potential of creating a unique content of the lesson.

Research cases (aimed at carrying out research work). In the use of case methods: the development of skills of analysis and critical thinking, linking theory and practice, the formation of different points of view, the formation of skills to identify and evaluate alternative solutions and ways in conditions of uncertainty.

Therefore, today, due to the peculiarities of the updated education system, research cases play an important role.

REFERENCE

1. Dubinina G. A. Technology of using case analysis in the process of teaching a foreign language // Innovative approaches in teaching foreign languages. Moscow: Rema, 2010. p. 20.
2. Panfilova A. P. Innovative pedagogical technologies. Active learning: studies. manual for students. institutions of higher Prof. education. 3rd ed., ispr. M.: Academy, 2012. 50-51 p.
3. Modern educational technologies: a textbook / edited by N. V. Bordovskaya. 2nd ed., ster. M.: KNORUS, 2011. p. 32.
4. Akhmetzhanova Z.K., Musataeva M.Sh. Actual problems of linguocognitology and linguoculturology: monograph. Almaty: PrintS, 2013. p. 12
5. Akhmetzhanova Z.K., Musatayeva M.Sh. Actual problems of linguocognitology and linguoculturology: monograph. Almaty: PrintS, 2013. p. 8
6. V. Maslova Cognitive Linguistics, Moscow. Nauka, 2011, p. 472
7. K. Ostemirov "Kazirgi bilim beru tehnologiyasy". Almaty 2014, p.54-56
8. Babaev S.B. Onalbek Zh.K. - "Zhalpi pedagogika", Almaty, 2011, p.45
9. Kildibekova B.E. Precedent as a component of background knowledge. Mode of access URL: http://re-pository.enu.kz/handle/123456789/977
10. The case study as a type of qualitative research. Mode of access URL: https://www.researchgate.net/ publication/ 265682891_The_case_study_as_a_type_of_qualitative_research

UDC 378

Tuleshova K.T.,
PhD student, "6D011900 - Foreign language: two foreign languages"
Ablaikhan Kaz UIR and WL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: ms.preity@mail.ru
Dzhusubaliyeva D.M.,
PhD, professor, Ablaikhan Kaz UIR and WL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: dinaddm@mail.ru
Alyimbaeva D.A.,
Senior teacher, Ablaikhan Kaz UIR and WL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: dameli2016@mail.ru

CLASSROOMSCREEN.COM AS A DIGITAL EDUCATIONAL TOOL FOR INTERACTIVE ONLINE TEACHING

Abstract: This article examines the notion of the term "digital world". And the authors aim to analyze and discuss the usage of the online whiteboard "Classroomscreen.com". It was also reviewed how this certain online educational tool might be used by the educators in the classroom not only as a formation of the students' digital skills but as the collaborative processes. The authors tried to look through the history of the classroom blackboard as well.

Key words: online learning tools, digital world, classroomscree.com, digital competence, the classroom blackboard, an online interactive whiteboard

Тулешова Қ.Т.,
Докторант, «6D011900 - Шетел тілі: екі шетел тілі»
Абылай хан атындағы Қазақ ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан, ms.preity@mail.ru
Джусубалиева Д.М.,
П.ғ.д, профессор
Абылай хан атындағы Қазақ ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан, dinaddm@mail.ru
Алимбаева Д.А.,
Аға оқытушы
Абылай хан атындағы Қазақ ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан, dameli2016@mail.ru

CLASSROOMSCREEN.COM ИНТЕРАКТИВТІ ОҚЫТУҒА АРНАЛҒАН ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ҚҰРАЛЫ

Түйін: Бұл мақалада авторлар Classroomscreen.com интерактивті тақтасының дидактикалық мүмкіндіктерін пайдалана отырып, студенттердің цифрлық құзіреттілігін қалыптастыруда ең тиімді жолдарын көрсеткен. Сонымен қатар, бұл онлайн білім беру құралын студенттердің тек цифрлық дағдыларын ғана қалыптастырып қоймай, сонымен бірге студенттер мен оқушылардың арасындағы бірлескен процессі ретінде қалай қолдануға болатынын қарастырған. Мақалада авторлар жалпы сынып тақтасының шығу тарихына егжей-тегжейлі шолу жасап, сынып тақтасының білім саласында қолдану эволюциясын нақтылап көрсеткен.

Тірек сөздер: онлайн оқыту, цифрлық технологиялар, classroomscreen.com, цифрлық құзыреттілік, сынып тақтасы, онлайн интерактивті тақта

Introduction

We are all living in the digital world that alleviates the pressure of holding on to needless paperwork and it is great, especially for us, the EFL teachers, isn't it? The digital world is the availability and use of digital tools to communicate on the Internet, digital devices, smart devices and other technologies [1].

Today the digital technology plays a significant part in our life. And the usage of the digital technology in teaching process is vital. In order to meet the demand the EFL teachers have to keep up with the times and be digitally literate. In this article we are going to focus on an online whiteboard, Classroomscreen.com, which is considered as one of the most efficient digital educational tools among the EFL teachers.

The history of the classroom blackboard

Before discussing today's online whiteboards let's go through the history of the classroom blackboard first. A blackboard is a hard smooth usually dark surface used especially in a classroom for writing or drawing on with chalk [2]. It was the end of the 18th century, but students in Europe and America were still using individual slates made of actual slate or pieces of wood coated with paint and grit and framed with wood. Paper and ink were expensive. In 1801 James Pillans, headmaster and geography teacher at the Old High School in Edinburgh, Scotland, is credited with inventing the first modern blackboard when he hung a large piece of slate on the classroom wall. In America, the first blackboard appeared in the classroom of instructor George Baron. Then other schools rapidly adopted this new innovation. America's fast-growing railroad system assured that by the middle of the 19th century, and almost every classroom in America had a blackboard [3].

Initially, the classroom blackboard was designed so, that when the teacher explained the lesson, he would not have to go to each student, but would stand in the middle of the classroom and explain the certain issue. The board was originally made of wood. Later, production developed, and classroom boards were made of plastic and metal. In the middle of the twentieth century, psychologists realized that the green color is much more comfortable and soft for the human eye. Teachers who have tried the dark green boards have also found that it is easy to see, easy to write, and consistent with the day. The green classroom board came first to the United States, then to Europe, and then in the late 60's to the Soviet Union [4]. Classroom blackboard is not only the decoration of the classroom but an indispensable tool, especially when interpreting grammar at the intro and elementary levels. But who would have thought that yesterday's green board would be online today.

Online whiteboard

In this paragraph, we will give you an overview of the usage of an online whiteboard for your work. Online whiteboards are software solutions that come along as apps or browser-based tools. The purpose of a whiteboard is to visualize thoughts, concepts, write down ideas, explain and teach, to plan and create in the group and many other things. They support teams to collaborate visually over distance in real-time. Online whiteboards allow teams to move their collaborative activities to the next level and increase their productivity and creativity.

Online whiteboards help

- To improve collaborative processes when working remotely.
- Students can work on a shared board and visualize everything they do in real-time.
- To boost the efficiency of online meeting.
- They enable you to do a workshop completely digital and remotely.
- To foster the creativity of your students when working digitally [5].

The features of online whiteboards

a) *Unlimited canvas.* While physical whiteboards certainly have size restrictions, going digital should mean that you're no longer limited in how big or complex your visualizations are.

b) *Collaboration features***.** Cloud apps should allow easy collaboration (real-time preferred) and comments by users. Desktop apps should allow adequate cloud file sharing/syncing across devices.

c) *Ability to attach files.* You should be able to attach links, images, and other files to your whiteboard for easy reference.

d) *Presentation options***.** Because whiteboards are so often at the core of a collaborative process, you should be able to share your digital whiteboard online or export it.

e) *Accessible on mobile devices.* Whether you're working on your own ideas or collaborating with a team, chances are high that you'd like to have access to the whiteboard even if you're not seated at your desk [6].

Digital competence

Digital competence is the confident and critical use of Information Society Technology for work, leisure and communication. It is underpinned by basic skills in ICT: the use of computers to retrieve, assess, store, produce, present and exchange information, and to communicate and participate in collaborative networks via the Internet. Digital competence is therefore divided into the following domains:

1. Instrumental skills for using digital tools and media
2. Knowledge, theories and principles related to technology
3. Attitudes towards strategic use, openness, critical understanding, creativity, accountability and independence [7]

So using the online whiteboards will help the EFL teachers to develop a range of digital skills of your students.

What is Classroomscreen.com?

Classroomscreen.com is a free web tool created by Laurens Koppers, a teacher from the Netherlands. Laurens Koppers created this tool to utilize the digital board in his classroom to help students focus on their work.

How classroomscreen.com works

Launch your web browser and visit classroomscreen.com. Project it on a screen in your classroom. Your browser turns into an interactive board and has the capability to display various tools that you and your students will enjoy. Classroomscreen.com has the following widgets that can be used to support classroom management and student learning (figure 1):

1. Background: choose from many background options or upload your own
2. Random name selector: paste a list of names into the name selector and click on it to randomly select a name. If you create an account, you can preload up to three name lists. No more popsicle sticks are needed to pick names.
3. Dice: choose one, two, or three digital dice to roll.
4. Sound level Measurer: allow the sound level widget to use your computer's microphone to track and display noise levels. You can toggle sensitivity and max noise
5. Media: You can upload the image, paste the link from YouTube and webs.
6. QR Generator: quickly turn any link into a QR code and allow anyone to scan the code and quickly access resources.
7. Draw: you can draw on the screen, choose different colours and brush sizes, and even the layout of the page: blank, lines, squares, axis, etc.
8. Text box: type your instructions in the text area and zoom.
9. Work symbols display: one of four work symbols to communicate classroom expectations. Symbols include silence, whisper, ask neighbor, and work together
10. Traffic light: this feature allows the user to click and illuminate a red, yellow, or green light. Teachers can use the stoplight to support classroom management and provide a clear visual for students. The widget can be used to add gamification into your tasks. For example, running dictation or play miming game "Green light, red light", etc.
11. Timer and stopwatch: display a timer and/or stopwatch to help students remain on task and monitor their time.
12. Clock: display an accurate digital and analog clock.
13. Calendar: quickly display a calendar with the current date highlighted [8].

(Figure 2)

One of the newest additions is the ability to conduct a digital exit poll (Figure 2). Simply type a question at the top and have students walk by your board or computer and tap/click on the smiley face that represents their feelings about the question.

Conclusion

This article aimed to analyze the evolution of the classroom blackboards showing how the classroom blackboards turned into online whiteboards. We tried to go into the detail showing the purpose of using the digital technology as online boards in education process in certain time. Also it was thoroughly demonstrated to the reader how to use Classroomscreen.com. We went into the details demonstrating all thirteen widgets which are on the board. In conclusion we can say that digital tools should be included as another option to boost classes and it can be inserted to make more pleasant teaching-learning process. And we really hope that the Classroomscreen.com that were offered and demonstrated by us in this article will be useful for you in teaching EFL and in formation of the digital competence of your students.

REFERENCES:

1.Keenan, D. (2015). The 'digital world'. What does it mean? Mode of access URL :https://donnakeenan.wordpress.com/2015/03/24/the-digital-world-what-does-it-mean/

2.Online dictionary. Merriam Webster. Mode of access URL: https://www.merriam-webster.com/dictionary/blackboard (accessed: 17.10.2021).

3.The history of the classroom blackboard. The editorial team. (2020) Mode of access URL: https://resilienteducator.com/classroom-resources/the-history-of-the-classroom-blackboard/

4.Marissa Laliberte. (2019) This Is Why Most Blackboards Are Green, Not Black. Mode of access URL: https://www.rd.com/article/blackboards-green-not-black/

5.Michael Gorog. (2020). What is an online whiteboard and how to use it in your daily work? Mode of access URL : https://www.collaboard.app/en/blog/what-is-an-online-whiteboard-and-how-to-use-it-in-your-daily-work

6.Maria Myre. (2021). The 7 best online whiteboards in 2021. Mode of access URL : https://zapier.com/blog/best-online-whiteboard/

7.The digital competence wheel. Mode of access URL:https://digital-competence.eu/ - (accessed: 17.10.2021).

8.Classroomscreen. A tip for an overview of Classroomscreen. Mode of access URL : https://avidopenaccess.org/resource/classroomscreen/ - (accessed: 17.10.2021).

УДК 517.3

Нұрбайқызы Ұ.,
4-курс студенті
Ғылыми жетекші: **Шунайбекова К.**
Аға оқытушы, магистр, «5В011900-Шетел тілі : екі шетел тілі»
М.Өтемісұлы атындағы БҚУ, Орал, Қазақстан, e-mail: nurbaikyzy.06@mail.ru

ШЕТ ТІЛІНДЕ ЛЕКСИКАНЫ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ

Түйін: Шет тіл білімінің лексикология саласын оқыту аса маңызды қызмет атқарады. Лексиканы оқытудағы мақсат-оқушыларға тілдің сан қырлы сөз байлығын меңгерту, сөз сырына үңілту және сөздік қорымыздың небір өнегелі нақыл, мақал-мәтелдері, тұрақты тіркестері арқылы оқушыларды адамгершілік, ізгілік, имандылық қасиеттерге баулу болып табылады.

Тірек сөздер: Шетел тілдерін оқыту құралдарын қарастыру. Оқулық оқытудың және дидактикалық үрдісті басқарудың құралы ретінде қарастыру.

Сөз – тілдің негізгі құралы. Белгілі бір тілде сөйлеп, сол тілді меңгеру үшін оқушыға ең керегі де сөздік қорының мол болуы. Сөздерді үйрену арқылы оқушы сол тілге қатысты түсініктерін қалыптастырады. Ал бұл өз кезегінде сол тілде оқушы ойының дамып, сөйлеу әрекетінің қалыптасуына алып келеді.

Лексиканы оқытудың негізгі мақсаты - қарым-қатынасқа түсу кезінде қолданылатын қатынас-құралының бірліктерін меңгеру, яғни лексика белгілі бір ойды, түсінікті тұтас жеткізу үшін қолданылады.

Оқытудың мақсаты - ауызша және жазбаша қарым-қатынас түрінің дамуы, яғни шетел тілінің лексикасын семантикалық дәлдік негізінде меңгеру, синонимдік қатардың молдығы, оларды орынды қолдана білу.

Республикамыз өз алдына егеменді ел болуына байланысты шетел тілдерін оқытудың жаңа кезеңі туды, сол себепті де оқу бағдарламасы, оқу және әдіскерлік құралдары түгелдей қайтадан жасауды қажет етіп отыр. Қазіргі таңда шетел тілі пәнін оқытуда шәкірттердің жеке басының ерекшеліктерін, қажеттіліктерін, қызығушылықтарын ескере отырып оқыту көзделуде. Сондай-ақ оқушылардың елтану, лингвоелтану, экономикалық, психологиялық, мәдени-информациялық білімін көтеру арқылы оларды болашақ мамандыққа дайындауға үлкен мән берілуде. Оқу процесінде оқушылар меңгеруге тиісті шетел тілі аспектілерінің ішінде аса маңызды-лексика.

Басқа білім салаларының ішінде лексиканың бірінші орын алуының себебі мынада: кейбір грамматикалық материалды меңгермегендіктен, сөзде грамматикалық қателер бола тұра, адамдар арасында қатынас болуы мүмкін, олар бір-бірімен түсінісе алады. Ал басқа біреудің сөзін түсіну үшін немесе өз ойын айтып жеткізу үшін қажетті лексиканы білмеген жағдайда коммуникация бола алмайды, яғни басқа адамның сөзін түсіне алмаймыз, өз ойымызды да жеткізе алмаймыз. Сондықтан шетел тілін оқытуда лексиканы меңгерудің маңызы ерекше, олай болса, лексикаға көп көңіл бөлу керек. Әрине, бұл айтылғаннан лексиканы меңгеру өз алдына оқыту мақсаты екен деген қорытынды шықпау керек. Маңызы қандай зор болғанмен, лексиканы меңгеру оқытудың мақсаты емес, тек сол мақсатқа жетудің өте маңызды құралы. Лексикасыз шетел тілінде сөз іскерліктері мен дағдыларын меңгеру мүмкін емес. Шетел тілін оқытуда лексиканы меңгертуге қойылған мақсат бойынша оқушылар шетелдіктердің сөйлеген сөзін түсіну, газет, журнал, кітаптардағы мәтіндерді оқып, олардың мазмұнын сөздіктің көмегімен түсінулері қажет етеді. Әдістеме саласында алдыңғы қатарлы әдіскерлердің бірі болып саналған К.А.Ганшинаның пайымдауынша, шетел тілін оқытуда ең алдымен жетекші орын мәтінді оқуға берілген. Ал лексика тек сол мәтіннің мазмұнын түсінуге керекті құрал ретінде ғана пайдаланылған. Сондықтан қазіргі уақытта әсіресе бұл тақырыпты тереңдетіп оқуға көп көңіл бөлінген.Мақаланың өзектілігі: Қазіргі уақытта жаңашыл қоғам сан түрлі мәселелермен бетпе-бет келіп отыр. Олар әр түрлі мәдениеттердің өзара әсерлесуі мен ғаламдық мәдениеттің түрлілігінің сақталуы.Осы орайда оқушы алдында оқу барысында өзге мәдениет құндылықтарын түсініп, оны өзіндік дүниетаным арқылы саралай білу мәселесі тұр. Р.К.Раск, Я.Гримм, А.Эллис және Э.Партридждің пікірлері бойынша осы қойылған мақсатқа жетудің негізгі құралы - тілдің лексикасын меңгеру,өйткені олардың ойынша дәл сол сөздерде мәдениеттің құндылығы мен дәйегі жатыр. Бірақ та қазіргі уақытта оқушы шетел тілін мәдениетаралық байланыста аз қолданады. Ғалымдар мұны мәселенің өзектілігі ретінде қарастырады.

Мақаланың мақсаты: Шетел тілі сабақтарында лексиканы меңгертудің жаңа әдіс – тәсілдерін пайдалана отырып, оқушыларға түсіну және қабылдау дағдысын қалыптастыру.

Мақсатына орай мынадай міндеттер қойылады:

1) Шетел тілінде лексиканы оқытудың міндеттері мен принциптерін сипаттау;
2) Лексика бойынша жүргізілетін жаттығу жұмыстары мен талдау әдістерін атау;
3)Шет тілі сабақтарында лексиканы оқыту барысында жаңа технологияларды пайдалану.

Мақаланың болжамы: бүгінгідей жаһандану заманында көп тіл білетін адамның қоғамдағы алар орны ерекше. Өзге тілді үйрену, оны жетік меңгеру — бұл ең алдымен халықаралық қатынастар кезінде айрықша рөл атқаратыны баршамызға белгілі. Тіл – халықпен бірге өмір сүріп дамиды. Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев: «Әрбір Қазақстандық үш тілді жетік меңгеруі керек. 2020 жылға дейін ағылшын тілін білетін тұрғындар саны біршама көбеюі керек» — деп айтқан еді. Олай болса, оқушыны ашетео тіліне қызығушылығын тудырып дамытуды және жемістің нәтижесін көруді мақсат тұтқан әрбір мұғалім әрекет ету керек деп білемін. Шетел тілін үйрету қиын да, қызықты жұмыс. Қазіргі кезде ұстаздарға қойылып отырған талап жаңа технологиялық әдістерді қолдана отырып сапалы терең білім беру, оқушылардың ойлау, есте сақтау көру қабілеттерін жетілдіру.

Мақаланың методологиялық және теориялық негізі: Ауызша және жазбаша қарым-қатынас түрінің дамуы, яғни шетел тілінің лексикасын семантикалық дәлдік негізінде меңгеру, синонимдік қатардың молдығы, оларды орынды қолдана білу.

Мақаланың теориялық мәні: Сабақта лексиканы сөзде қолдана алу үшін меңгеру керек, яғни басқа адамдардың сөзін оқып немесе тыңдап түсіну, өз ойын ауызша немесе жазбаша түрде жеткізу.

Республикамыз өз алдына егеменді ел болуына байланысты шетел тілдерін оқытудың жаңа кезеңі туды, сол себепті де оқу бағдарламасы, оқу және әдіскерлік құралдары түгелдей қайтадан жасауды қажет етіп отыр. Бүгінде пәндерді оқытуда шәкірттердің жеке басының ерекшеліктерін, қажеттіліктерін, қызығушылықтарын ескере отырып оқыту көзделуде. Сондай-ақ оқушылардың елтану, лингвоелтану, экономикалық, психологиялық, мәдени-информациялық білімін көтеру арқылы оларды болашақ мамандыққа дайындауға үлкен мән берілуде.

Оқу процесінде оқушылар меңгеруге тиісті шетел тілі аспектілерінің ішінде аса маңызды-лексика.Өйткені шамалы болса да,сөздік қорын игермей шетел тілін іс жүзінде игеру мүмкін

емес.Лексиканы оқыту туралы айтқанда, лексиканы түсіндіру және оны оқушылардың игеруі туралы айту керек. Әр сыныпта бұл сұрақтардың ерекшеліктері бар, сондықтан әр кезеңде сөзді үйрету әдістемесі әр түрлі болады.

Шет тілінің сөзін үйретудің негізгі түрі оны туған тілге аудару, оның аудармасын білу.Аударманы қолданудың жетістігі сөздің туған тілден аудармасын жылдам тауып, оның мағынасын есте сақтауға мүмкіндік беруі, ал кемшілігі кейде сөздің туған тілде баламасының болмауы.Бұл тілдерді білу деңгейінің алуандағына да байланысты. Кей жағдайда сөздің аудармасын тіке аудармай,сөйлемнің деңгейінде аударамыз.Тілді аударып пайдалану оқыту барлық кезеңінде жүргізіледі.Сөз дыбыстан құралады, әріппен жазылады, оқу ережесі болады.Сөзді үйретудің басқа бір түрі – көрнекілікті пайдалану. Көрнекілік (заттың немесе суреттің) және ішкі (тілдік) болып бөлінеді. Заттық немесе суретті көрнекіліктің сөздің мағынасын берудегі қызметі өте төмен.Мысалы, сыныптағы, үйдегі заттардың атауын білу көп көмектеседі,керісінше заттардың суретін салу оның мағынасын беруге көмектесе алмайды, кейде оқушылар заттарды суретіне қарап тани алмайды.Сондықтан затты көрсеткеннен кейін оның аудармасын беру керек.

Тілдік көрнекілік шет тілін оқытуда кеңінен қолданылу керек.Тілдік көрнекіліктерге мыналар жатады:

1. Сөздің мағынасын сөйлем аясында түсіндіру.
2. Сөздің мағынасын антонимдер, синонимдер арқылы түсіндіру.
3. Сөздің мағынасын сөз жасау белгілері бойынша түсіндіру.
4.Сөздің мағынасын оның шетел тілінде берілген анықтамасы бойынша түсіндіру.

Жаңа сөздің мағынасын үйретудегі синонимдер мен антонимдердің маңызы шектеулі. Себебі, синонимдердің мағынасы негізгі мағынаға өте жақын емес. Сондықтан омонимді пайдалану онша табысты емес. Сөйлемдегі сөздің қолданылу мағынасы да түрлі жағдайда әртүрлі. Сөз жасау: сөз жасау жолдарын талдау сөз мағынасын түсінудің жақсы құралы, бұл тек сөздің түбірі оқушыға таныс болғанда ғана табысты болады. Егер түбірсөз түсініксіз болса, жасалған жаңа сөздерді игеру де қиын. Сөздің мағынасын шетел тілінде бейнелеу (суреттеу). Сөздің мағынасын алудыңбұл түрі белгілі біржағдайда қолданылады. Оның мағынасын алуға және өткен жаңа сөздерді де қолдануға, қайталауға қолданса өте тиімді болады. Тілдік көрнекілікті барлық оқу кезеңінде қолдануға болады. Бірақ оның барлық түрлерін бірдей қолдана алмаймыз. Мысалы, сөз жасауды кез келген кезеңде әр түрлідеңгейде қолдануға болады. Суреттеуді жақсы дайындық бар кезінде ғана қолдануға болады. Тілдік көрнекілікті қолдану сөздің аудармасын бермей қоюға болады деген сөз емес. Сөздер мәтінді оқымастан бұрын түсіндіріледі. Сөзді жекелеп алып түсіндіруге болады немесе тұтас сөйлем мағынасында түсіндіріледі. Сөзді оқу процесімен жарыстыра отырып түсіндіруге болады. Сөздің мағынасын түсіндірудің жолдары сөздің түріне және оқыту деңгейіне байланысты. Сөзді мәтінді оқымастан бұрын түсіндіру. Сөзді мәтінді оқымастан бұрын түсіндіру үшін жаңа сөздерді тыңдау қажет, оның айтылуын үйрену, айту қажет, сөзді тақтаға немесе дәптерге жазу керек, сөздің жазылуын және транскрипциясын, оның аудармасын бірге жазады. Сөзді осылай түсіндіргенде оны затты немесе суретті қолданып көрсету үшін қолданылады. Сөздермен жұмыс жасау жолдары мына үлгі бойынша жүргізіледі:

1. Затты көрсету.
2. Сөзді бірнеше рет айту (дыбыстау).
3. Сөзді туған тілге аудару.
4. Сөзді жекелеп немесе хормен айту.
5. Сөзді тақтаға транскрипциясымен, аудармасымен жазу.
6. Мұғалімнің көмегімен дыбыстарға әріптік ьталдау жасау.
7. Сөзді сөздікке жазу.

Әрі қарай мәтінді оқу кезінде сөздің мағынасы түсіндіріледі.Әр жаңа сөзге тоқталу қажет.Сөздің мағынасын анықтауға барлық оқушылар қатысады. Түсіну тірегі ретінде сөздің тексөйлемдегі мағынасы ғана емес, оның сыртқы белгілері де қолданылады: сойлемдегі сөздің орны, сөздің алдында артикль-дың болуы, сөз жасаушы суффикстер мен профикстердің болуы.

Балалардың тілді үйренуі – күрделі үдіріс, ол арқылы бала үйренетін әрбір сөз және сөз фрагменті бастапқыда елестету түрінде көрсетіліп, реттілік бойынша есте сақталады. Бірақ балалардың сөзді түсінуді және пайдалануды үйрену жылдамдығы – бұл түсінікке сәйкес келмейді, кез келген жағдайда олар әдетте сөздің мүлдем жаңа фрагменттерінің тұрақты ағынын дыбыстайды. Ағылшын тілінде балалар айтатын осы жаңа сөздер мен фразалардың көбі, олар өздері үшін шығарған модельдер мен қағидаларды дұрыс қолданбау болып табылады.

Қазіргі кездегі негізгі проблемалардың бірі – оқушыны өз бетімен оқуға үйрету. Қазіргі оқушы өз бетімен кітап оқуға қабілетті болмаса, өздігінен ізденіп оқи алмаса, оны біз білімді адам деп есептей алмаймыз. Сондықтанда оқушының кітапты оқи білуге үйретудің үлкен мәні бар. Ынта қойып оқуға жаттығу арқылы оқушы көп нәрселерді біліп, өздерінің білімін толықтырады, ой – өрістері дамиды. Оқуға үйретудің амалдары да әр түрлі. Оқитын мәтін оқушылардың жас ерекшеліктеріне сай болуы

керек .Шет тіл білімінің лексикология саласын оқыту аса маңызды қызмет атқарады. Лексиканы оқытудағы мақсат-оқушыларға тілдің сан қырлы сөз байлығын меңгерту, сөз сырына үңілту және сөздік қорымыздың небір өнегелі нақыл, мақал-мәтелдері, тұрақты тіркестері арқылы оқушыларды адамгершілік, ізгілік, имандылық қасиеттерге баулу болып табылады. Оқушының сөздік қорының дамуы, сөздерді дұрыс және мағыналық тұрғыдан дәл қолдана білуге жаттығуы, бейнелі әрі әсерлі сөйлеу дағдысы, жазба жұмыстарында өз ойын анық та айқын жеткізе алуы,стильдік қателерді көп жібермеуі лексиканы жетік меңгеруден қалыптасса керек.

Лексиканы оқушыларға меңгертуде кеңінен пайдаланылатын жаңа технологиялардың бірі ақпараттық коммуникативтік технологиясы мен ойын технологиялары.Заман ағымына қарай күнделікті сабақта бейне, аудиоқондырғылары мен теледидарды, компьютерді қолдану айтарлықтай нәтиже беруде деуге болады. Шет тілі сабағында жаңа ақпараттық технологияларды пайдалану оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып қана қоймай, логикалық ойлау жүйесін қалыптастыруға, шығармашылықпен еңбек етуіне жағдай жасайды.Шет тілі сабақтарында лексиканы оқытуда ақпараттық–коммуникациялық технологияның қолдану тиімділігі бойынша сауалнама өткізілді. Сауалнама қортынидысы бойынша оқушылар лексика тақырыбын меңгергенде ақпараттық технологиядарды тандады. Лексиканы оқу барысында презентацияларды, видиоларды, интернет ресурстарды, электронды оқулықтарды тиімді деп көреді.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Амандыкова Г. Шет тілін оқыту әдістемесі. - Алматы, 2007 -95б
2. Амандыкова Г. Шет тілін оқыту әдістемесі. - Алматы, 2007-95-98б
3. «Мұғалімдерге арналған нұсқаулық» «Назарбаев зияткерлік мектебі»,2016 -59б
4. «Содержание обучения лексической стороне речи» http://doshkolnuk.com/soderzhanie-obucheniya-3
5. Омурзакова Д. «Ағылшын тілін оқыту әдістемесі» Алматы қаласы, №3 (50) 2013 ж. – 44-46б
6. Naveen K.M «Vocabulary Teaching: Effective Methodologies» The Internet TESL Journal, Vol. XV, No. March 2009 http://iteslj.org/Techniques/Mehta-Vocabulary.html
7. Әдістемелік – нұсқау хат/ 2017-2018 оқу жылы, 63б.

УДК 801(574)

Аққожина Б.Қ.,
Ф.ғ.к., қауым, профессор
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан**,** E-mail: bayan-kanatovna@mail.ru
Камзина Ж.З.,
Аға оқытушы
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан, E-mail: Shanar_kamzina@mail.ru

ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕГІ ЖӘНДІК АТАУЛАРЫНЫҢ ЛИНГВОМӘДЕНИЕТТАНЫМДЫҚ СИПАТЫ

Түйін: Мақалада қазақ тіліндегі жәндік атаулары жинақталып, олардың лингвомәдениеттанымдық мән-мағынасын ашылған, уәжін анықтап, атаудың берілу себептерін талдаған. Жәндікке берілген халықтық атаулардың уәждемелері, біріншіден, сыртқы дене бітіміне, түр-түсіне байланысты болса, екіншіден, жәндіктің баяу немесе шалт жасайтын қимыл әрекетіне: жорғалау, секіру, өрмелеу, ирелеңдеу, бұраландау, бүкшиген, балпаңдаған, бүріскен, т.б. қозғалыстарына байланысты болады. Үшіншіден, оның өзіне тән қызметі мен өмір сүру тіршілігіне, қоршаған ортаға тигізер пайдасы мен зиянына байланысты да атау беріледі. Төртіншіден, мекендейтін орнына, ұрықтанатын, тіршілік ететін ұясына сәйкес ат қойылғандығы жайлы жазылған.

Тірек сөздер: жәндіктер, атау, уәж, лингвомәдениеттанымдық мәні, сыртқы бейнесі, түр-түсі, қимыл-қозғалысы, қызметі мен өмір сүру тіршілігі, қоршаған орта, тигізер пайдасы мен зияны, мекендейтін орны, дәуіт, қоңыз, жылан, құрт т.б.

Akkozhina.B.K.,
philology candidate, assoc.professor
Ablaikhan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
E-mail: bayan-kanatovna@mail.ru
Kamzina Sh.Z.,
senior teacher,
Ablaikhan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
E-mail: Shanar_kamzina@mail.ru

LINGO-CULTURAL CHARACTERISTIC OF ANIMAL NAMES IN THE KAZAKH LANGUAGE

Abstract: The article examines the name of the insect in the Kazakh language in the cognitive and lingvokulturologicheskom aspect and revealed the following reasons for their motivation people :

1. The external characteristics (color, shape) ;
2. pace and types of movements : to crawl, climb, wriggle, jump, cringe, waddle;
3. The life of insects benefit or harm they cause to the environment;
4. the place where they live and breed.

Keywords: insects, name, motivation, cognitive and Lingvokulturologichesky content, external description, the color, the movement, the livelihoods, the environment, the harm and benefit, residence, mantis, beetle, snake, worms, etc.

Лингвомәдениеттану мен этнолингвистика ғылымдарының сабақтастығы. Лингвомәдениеттану этнолингвистиканы жалғасы іспеттес. Өйткені этнолингвистиканың қарастыратын мәселесі – этнос тіліндегі көне атаулар мен байырғы мәдени құндылықтар атауының мән-мағынасын ашу, уәжін анықтау, атаудың берілу себептерін талдау. Яғни этнолингвистика дегеніміз – көне этнографизмдерді диахрондық тұрғыдан зерттеу болып саналады. Ал лингвомәдениеттанудың басты мақсаты – ұлттық мәдени құндылықтардың қазіргі өмірдегі қолданысы қандай, бастапқы мағынасы бұзылмай, сол қалпында сақталып келе жатыр ма, болмаса басқа мағынадағы жаңа қолданысқа түсіп, көненің маркерлік сипаты ғана қалған ба? деген мәселелерді шешу. Сондай-ақ, лингвомәдениеттану материалдық және рухани құндылықтарды білдіретін сөздердің мәдени фонына, оның тұрақталуына, қолданылу аясына, тұрақты тіркестер мен паремиологиялық қор құрамында жиі жұмсалуына себепші болатын ұлт санасында сақталу ерекшеліктерін тікелей адамның таным-түсінігімен, адамның қабылдау, жадыда терең түю қасиеттерімен сабақтастыра зерттеуді көздейді.

Қазіргі кезде қазақ тіл білімінде номинативті атаулардың лингвомәдени сипатта зерттелуі кең етек алды, соған орай зерттеудің ғылыми әдістемелік негізі де күшейе түсті. Ондай еңбектерге, Г. Снасапованың «Ұлпан» повесіндегі лингвомәдени бірліктерді ғылыми негізде талдап көрсетуге арнаған еңбегін [1], А. Исламның «Өмір» концептісінің тілдегі көрінісіне лингвомәдени тұрғыдан сараптама жасаған еңбегін [2], Ж. Жұмағұлованың қазақ тіліндегі этноәлеуметтік атаулардың лингвомәдени мәнін анықтайтын еңбегін [3], Ф. Оспановаңың фразеологизм уәждемесін лингвомәдени аспектіде зерттеуге арнаған еңбегін [4], Б. Тілеубердиевтің қазақ жалқы есімдерін қалыптастыруды лингвомәдени аспектіде зерттеуге негізделген еңбегін [5], А.Қ. Сейілханның «Қазақ тіліндегі этнографизмдердің лингвомәдениеттанымдық мәні» [6] атты, Ф.М. Әшімхановаңың «Қазақ антропонимдерінің лингвомәдени жүйесі» атты еңбектерін жатқызуға болады. Сондай-ақ, осы қатарда Б. Ақбердиеваның «Лексика-фразеологиялық жүйедегі мифтік-танымдық құрылымдар», Ш. Елемесованың «Көркем мәтіндегі ұлттық мәдениеттің релеванттары», М. Күштаеваның «Тары» концептісінің семантикалық құрылымы мен лингвомәдени мазмұны» еңбегін, Ж.Ә. Акимишеваның «Ою-өрнек атауларының уәждемесі және таңбалық табиғаты (лингвомәдени аспект)», Ф.Ш. Оразбаеваның «Тілдік қатынас негіздері», Қ.Б. Қасымның «Қазіргі қазақ тілінің теориялық және қолданбалы аспектісі» атты еңбегін атап өтуге болады.

Лингвомәдениеттанымдық тұрғыдан алғанда, тіл тек қарым-қатынас және танымдық қызмет атқаратын құрал ғана емес. Ол ұғым – тіл – мәдениет жиынтығынан құралатын, тұтас дүние жөніндегі мол мағлұмат. Лингвомәдениеттану ұлттық мәдени код, қор, мәдени ақпарат көзі ретінде де танылады. Адамға интеллектуалдық әлеуметтік мүмкіндіктерден туындайтын аса мол әрі алуан түрлі ақпарат тілдік арналар арқылы беріледі. Бұл ақпараттар санаға концепт немесе ұғым арқылы түйінделеді. Ұғым белгілі бір объектінің ең мәнді белгілерін көрсететін сананың нәтижесі болса, концепт объектінің ең мәнді белгілерімен қатар, мәнді емес белгілерін де қамтиды.

Тіл мен мәдениет екі түрлі семиотикалық жүйеде танылғанымен, бір-бірін толықтыратын, өзара тығыз байланысты тұтас жүйе. Мәдениет – қоғамдық фактор, оның мәдени тұғырға көтерілуіне әлеуметтік фактордың ықпалы зор. Өйткені бір этностың мәдениеті екінші этносқа оның тілдік таңбалары арқылы баяндалады.

Демек, кез келген ұлттық тілдің сырын шынайы тану үшін тілдің өзіндік заңдылықтарын білу жеткіліксіз. Оның түпкі тамыры сол тілде сөйлеуші этностың сан ғасырлық жүріп өткен тарихымен, күнделікті өмірде орныққан мәдениетімен, ой танымымен тікелей байланысты. Сондықтан да ұлттық тілді халықтың мәдениетімен біріктіре қарау мәселесі лингвомәдениеттану ғылымының тууына себепші болды. Бұл бағыттың іргетасы В фон Гумбольдт, Я. Гримм, Ф де Соссюр, Р. Раск, Э. Сепир, Б.Уорф, А. Потебня, Г. Штейнталь еңбектерінде қаланғаны белгілі. Аталған идеяны әрі қарай орыс ғалымдары В.А. Маслова, В.Н. Телия, Е. Верещагин, В. Костомаров, В. Воробьев, А.Арутюновалар жалғастырды.

Лингвомәдениеттану – латынның Lingua – тіл, Gultura – мәдениет, Logos – ғылым деген сөздердің жиынтығынан құралып, тіл мен мәдениеттің тоғысунан пайда болған ұғымдарды зерттейтін ғылым, – деген ұғым береді.

Ғалым В.А. Маслова оны былайша анықтайды: «Лингвомәдениеттану – халық мәдениетінің тілде көрініс табуын зерттейтін мәдениет пен тіл білімі тоғысуынан туындаған ғылым» [7,8б.]. В.Н.Телия: «Лингвомәдениеттану – тілдің корреспонденциясы мен мәдениеттің өзара қатынасының синхронды түрін зерттейтін және сипаттайтын этнолингвистиканың бір бөлшегі» [8,217б.], – десе, В.В. Воробьевтің пікірінше, лингвомәдениеттану – тілдік немесе тілден тыс тұтастық құрамындағы бірліктің мәдениетті таныта білу деңгейін зерттейтін кешенді ғылыми пән [9,37б.].

Адамзаттың тіршілігі – мәдениеттің әлемі екені белгілі. Әрине, тіл физикалық нақтылықты қалыптастырады дей алмаймыз. Өткені ол әлемнің бейнесін жасау барысында осы нақтылықты әлеуметке жеткізуші ғана. Алайда тілдің көмегінсіз болмысты толықтай тани аламыз деп есептеу де қате болған болар еді. Шын мәнінде, нақтылы әлем тілдік нормалар негізінде жасалады. Адамның қандай да бір құбылысты әрқалай көруі, қабылдауы тілдік нормалардың өз көрінісінің формасына сай болуымен байланысты.

Тіл мен мәдениет – адамдардың коммуникативті байланыс жасасып, мәдениет кеңістігіндегі бағдарын айқындауға мүмкіндік беретін құралдар мен таңбалар, мәтіндер. Мәдениет тілі – бұрын болған не жаңадан пайда болатын түсініктер, ұғымдар, бейнелер және мағынаны жеткізуші басқа да осы тектес мәндік құрылымдар ұйымдасатын нақтылықты түйсінудің әмбебеп формасы болып табылады [10].

Тіл кез келген таңбалық жүйе сияқты бір нәрсенің екінші нәрсемен алмасуына және олардың арасындағы байланысты тұрақтандыруға негізделеді. Тілді таңбалық жүйе ретінде қарастырған Э.Бенвенис мәдениеттегі тілдің орны туралы былай деп жазды: «Біз үшін тіл құрылысы жағынан да, қызметі жағынан да бір мезетте семиотикалық болатын жүйенің бірден-бір мысалы бола алады. Тіл кез келген семиотикалық жүйені жасау үшін үлгі боларлық әмбебеп семиотикалық матрица болып табылады. Тілсіз адамды елестету мүмкін емес. Әлемде тілі бар адамдар ғана, басқалармен сөйлесетін адамдар ғана өмір сүреді. Сондықтан тіл міндетті түрде адамның анықтамасына жатады» [11,13б.].

Демек, мәдениет тілге қатыссыз болмайды. Тіл – мәдениеттің өмір сүру формасы болса, мәдениет – оның ішкі мәні. Осы тұрғыдан алғанда тіл мен мәдениетті бір-бірінен бөліп қарауға болмайтын тұтас бір дүние деуге болады.

Тіл мен мәдениеттің байланысы, тілдің мәдениетті сақтау, сипаттау, жарыққа шығару қасиеттерін анықтайтын арнайы ғылым керек. Ол – өзіндік зерттеу нысаны бар, зерттеу әдістері мен қағидалары бар лингвомәдениеттану саласы.

А.Сейсенова: «Тіл – тек мәдениетті танытушы құрал ғана емес, тілдің бойында оның (мәдениетінің) арқауын құрап, негізін қалайтын ұлттық рухтың ізін айқындап тұратын ұлы күш. Лингвомәдениеттану негізінде ұлтқа тән мәдени-танымдық жүйенің қалыптасуын анықтауға болады. Мұндай зерттеулерге тілдің кумулятивтік қызметі негіз болады», – дейді [12, 6б.].

«Дүниенің тілдік бейнесіндегі ұлттық сипатты айқындаушылар лингвомәдени көрсеткіштерді тіл, мәдениет, өркениет ұғымдарының өзара байланысы тұрғысында қарауы қажет», – деп тұжырымдайды ғалым В.А. Маслова [13,116б.].

О.Плужаровтың пікірінше, лингвомәдениеттану – этнос мәдениеті мен сол тілде сөйлеуші халықтың лексикасының мәдени-тілдік деректерін сипаттайтын, халық мәдениетін өз лексикасы арқылы басқа этносқа танытатын, халықтың тіл байлығын келешекке жеткізетін, тілдік деректерді ұлттық рухта жарата да, жарқырата да алатын, басқа тіл ғылымдарынан ерекшеленетін, қоғамдық-әлеуметтік, эстетикалық, философиялық сипаты бар кешенді пән. Мәдениет жарыққа шығу үшін ұлт тілін пайдаланады. Соның әсерінен сөздер мен басқа бірліктер тілде қосымша мәдени семантикаға ие болады [14, 123б.].

Тілдің ұлттық мәдени ерекшелігі сөз мағынасының өн бойында көрініс табады. Ол мағынаның денотаттық, коннотаттық, эмпирикалық компоненттерімен астасып жатады.

Тіл күнделікті өмірде қолданылып жүрген мәдени ерекшеліктердің айқын көрінісі. Кез келген адам өзінің саяси даралығын көрсету үшін тілді пайдаланады. Тіл өркениеттілікті, мәдениеттілікті, жеке даралықты айқындау үшін қызмет етеді.

Яғни тіл негізінен белгілі бір мәдениеттің құндылықтары мен белгілерін өз бойына сіңіреді, антропологиялық, логикалық және философиялық факторларға сүйеніп отырады. Өзінің қызметі арқылы тіл басқа бір тіршілікті бейнелей алады және белгілі бір мәдениеттің құрамдас бөлігі болып табылатын құбылыстардың жинтығын білдіреді.

Тілде көрініс табатын рухани және материалдық мәдениеттің берілу ерекшеліктері әр басқа. Сондықтан болар, мәдениетті материалдық және рухани деп қарастыру оның қоғамдағы қызметіне тікелей байланысты. Ұлттың материалдық мәдениеті – оның өміріндегі, тұрмыс тіршілігіндегі еңбегі мен шеберлігінің нәтижесі, жетістігі деп айтуға болады. Р.Г. Ахметьянов: «Материалдық мәдениет атаулары адам қызметінің басты материалды игілікті өндіру жағын бейнелейді, мысалы, тамақ, киім, баспана, т.б. Оларды талдау халықтың тарихын оқу үшін аса маңызды көңіл аударалық жәйт болып саналады», – деп көрсетеді [15,170б.]

Жалпы материалдық мәдениет атаулары көне тұрмыс пен бүгінгі тұрмысты байланыстыратын, әр дәуірдің тарихын сипаттайтын тілдің тарихи категориясының негізін құрайды.

Ғалым Ж. Манкееваның пікірінше: «Заттық мәдениет лексикасы – ұлттық рух пен талғам негізінде, ұлттық тұрмыс пен шаруашылық ерекшелігіне сай технологиялық процесс нәтижесінде, өз мәні мен атқаратын қызметіне сай сөз тудырушы модельдер арқылы жасалатын лексика-семантикалық категория ретінде, кумулятивтік қызметі негізінде сақталған материалдық өндіріс пен мәдени туындылардың атаулары» [16, 270б.].

Әр халықтың басынан кешкен тарихы, бүкіл рухани, мәдени байлығы, болмысы, дүниетанымы, өмір тіршілігіне, күнделікті тұрмысына қажет бұйымдары, әдет-ғұрпы, салт-санасы, талғамы, тағы басқалардың атаулары дүниенің тікелей бейнесі емес, солардың тілдік шығармашылық нәтижесінде біздің санамызда туған бейнесі. Оны «дүниенің тілдік бейнесі» деп атайды. Яғни қандай да болмасын, заттың атауы оны тек атап қана қоймай, сонымен берге әлгі затты танытады. Ал тану белгілі бір халықтың тарихи даму жағдайы аясында іске асатындықтан, ол тілдік ұжым өмір сүретін нақты жағдайларға байланысты әртүрлі болады.

Әртүрлі халық бір затты өзінің күнделікті тәжірибесінде қолданылатын жағынан танып, оны өзіне таныс құбылыстармен байланыстыратыны белгілі. Өмір шындығы мен тұрмыс-тіршілігі, тәжірибесі, салт-дәстүрі, наным-сенімі әртүрлі ұғым түрінде тілде сөзбен аталып бейнеленеді. Әр затты танып біліп, оны басқалардан ажыратқаннан кейін ғана оған ат қойылады. Бұл сияқты ажыратқыш белгілер (атаулар) әр қилы ұжымдық ортада әртүрлі болуы мүмкін. Тіл білімінде ол белгілер уәждер деп аталады.

Ұлттық атаулардың жасалуының бір жолы, ұғымды берудің көркемдік амалы – ұқсату. Себебі адамдардың табиғаттағы әртүрлі құбылыстарды бақылауы, оны өз іс-әрекетімен, тәжірибесімен салыстыруы, ассоциациялық бейнелер түрінде әртүрлі нәрселердің ұқсас жақтарын табуы, солардың негізінде танымын кеңейтуі осы ұқсатуға негізделеді. Мәселен, жәндікке берілген халықтық атаулардың уәждемелері, біріншіден, сыртқы дене бітіміне, түр-түсіне байланысты болса, екіншіден, жәндіктің баяу немесе шалт жасайтын қимыл әрекетіне: жорғалау, секіру, өрмелеу, ирелеңдеу, бұралаңдау, бүкшиген, балпаңдаған, бүріскен, т.б. қозғалыстарына байланысты болады. Үшіншіден, оның өзіне тән қызметі мен өмір сүру тіршілігіне, қоршаған ортаға тигізер пайдасы мен зиянына байланысты да атау беріледі. Төртіншіден, мекендейтін орнына, ұрықтанатын, тіршілік ететін ұясына сәйкес ат қойылады. Айтқандарымызды мысалдар арқылы дәлелдеп көрелік.

Мылтықшы – дәуіт жәндігінің халықтық атауы. Дәуіт айбат шеккенде артқы ұзын екі аяғын жоғары көтеріп, алдыңғы аяқтарына тіреп, ұзақ уақыт бойы діттеген дүниесін көздеп тұрған, қолына мылтық алған мергендей қозғалмастан тапшылмай тұрып қалады. Осы сыртқы бітім-болмысын мылтықшыға ұқсату негізінде дәуіт халық арасында «мылтықшы» атаған. Мәселен ауызекі сөйленісте «мылтықшы жыланның көзін ойып ала береді» деп қолданады [17, 514б.].

Дәуіт – сөзінің өзі «тәу ет», «тәубә ету», сыйыну сияқты жалбарыну мағынасынан туындаған көрінеді. Аталмыш жыртқыш жәндіктің айбат шегу түрі халыққа едәуір қорқыныш үрей тудырып, өткен-кеткен кемшіліктерін, күнәларын есіне алдырып, тәубесіне келтірген сияқты. Осыдан барып, «тәубе ету» тіркесінің фонетикалық өзгерістерге ұшырап біріккен формасында «дәуіт» халықтық атауы қалыптасқан деген пікір бар [18, 73б.].

Биесау – дәуіттің халықтық атауы. Дәуіт жемтік іздеген сәтінде айналасына барлау жасап, бір аяғын тізерлеп, екінші аяғын бүкпей тік ұстап, алдыңғы екі қолын алма-кезек сілкіп тұрады. Дәуіттің осындай сыртқы қимыл-қозғалысын бие сауып отырған сауыншыға теңестіру, ұқсату негізінде «биесау» атауы тағылған.

Хан қызы – буын аяқты жәндік; қоңыздың бір түрі. Табиғаттың керемет құдіретті күші жаратқан әдемі қоңыздың қызыл қанатындағы симметриялы қара дақтарымен адамды сүйсіндіретін ерекшелігіне орай «ханның қызындай сұлу» деген мағынада халық оған «хан қызы» деген атау берген.

Кебек – қандаланың халықтық атауы. Қандала жалпы малға да, адамға да аса қауіпті жәндік болғандықтан, адам баласы одан алдын ала сақтанатын, қорғанатын болған. Осы жәндіктің атын тура атаса көбейіп кетеді деген ұғым-түсінікпен оны «кебек» деп атаған. Қандаланың ***сасық, қызыл, жұмсақ*** деген халықтық атаулары да аталмыш наным-сенімге байланысты туындаған.

Молдабас – кесірткенің қосымша атауы. Оның сыртқы келбеті, әсіресе басы сәлде ораған молданың басына ұқсайтын болғандықтан, теңеу негізінде «молдабас» атауы халық арасына кең таралып, қолданымдық аясы да кеңейе түскен. Бұл атау сыртқы бітімін ұқсату, теңестіру уәжіне орай туындаған.

Бұзаубас – түзу қанаттылар отрядына жататын зиянды жәндік. Жәндіктің жоғарғы дене бітімі бұзаудың басына ұқсас болып келгендіктен халық «бұзаубас» деген атау берген. Келе-келе бұл атау термин ретінде қалыптанып, осы жәндіктің негізгі атауы ретінде қабылданды.

Нанқорек – тарақанның халықтық атауы. Тағамның әсіресе нанның ұнтағына жиналатын қасиетіне қарай, тазалығы сақталмаған ас үйлерде, азық қоймаларында жиі мекендеп, сонда көбейетін ерекшелігіне орай халық тараканды «нанқорек» деп атаған. Ал терминдік атау тарақан күйінде қолданыс тауып жүр.

Саратан – ерекше дыбыс шығаратын қоңыздың бір түрі. Ә.Жақыпов осы жәндіктің гүрілдеген зор дауыс шығаратын ерекшелігін атанның даусына ұқсату негізінде және түр келбеті сары түсті болғандықтан халық «сары атан саратан» деп атап кеткен деген пікір білдіреді. Сондай-ақ, *саратан қоңызын* ***«май қоңызы»*** деп те атайды. Мамыр айы келгенін *саратан* қоңызының үн шығаруынан байқауға болады. Күн сәулесінің қызуы жер бетіне толық жетіп, алғашқы қызғалдақтар гүлдей бастаған уақытында *саратан* жемтік іздеуге еркін кірісіп, балдәурен өмірін бастайды. Осыған орай халық мамыр айын «*саратан» айы* деп атай бастаған.

Түйе қоңыз – қоңыздың бір түрі. Қоңыздың сыртқы пошымы түйе тәріздес әрі ірі болып келгендіктен, халықтың теңестіруі, ұқсатуы негізінде берілген халықтық атауы. Халық арасында бұл қоңыздың ***«аруана»*** деген балама атауы да кездесіп қалады. Ұзындығы 15-20 мм, мойыны түйенің мойыны тәрізді, сондықтан да аты соған сәйкес қойылған.

Әйкелді – қанатты уақ жәндік. Ұсақ малдың айналасына жиі үймелеп, малға маза бермейді. Халық аузында «*Әйкелді, үйкелді, Қара шұнақ қой келді»* деген сөз бар.

Шелүк – жібек құртының халықтық атауы. *Шелүк* қазіргі таңда өте сирек қолданылады. Дегенмен бұл атаудың туу себебі орыстың шелк (жібек) сөзіне байланысты болса керек.

Мітеген – шіркей. «Барынша кіштентай, қолға ілінер-ілінбес» деген мағынадағы халықтық атауы.

Әреген – жабайы сары ара.

Құрғанат – маса сияқты кішкентай шіркей. Түнде ғана ұшады, ызылдауы маса сияқты.

Батпан – құмда өмір сүретін кесірткенің бір түрі. Құмға оңай батып кететін ерекшелігіне қарай халық «батпан» деген атау берген. Жауынды күндері бұл кесіртке құм астынан мүлде шықпайды. Жауын болар алдында құмға терең сіңіп кетеді. Ал құрғақ ыстық күндері құм бетінде еркін жорғалап жүреді. Халық оны **бат-бат** немесе ***ешкіемер*** деп атайды.

Халық арасында кесіртке тісіңді көрсе, тісің түсіп қалады деген түсінік бар. Бұл жерде шыжыған ыстық күннің адамға тигізер зияны тұспалданып тұр. Сонымен бірге, кесірткенің қатері жоқ деп құйрығынан басып ойнауға да болмайды деген табиғатты қорғау ойы да жоқ емес.

Қарақас – қара күйе. Егінге түсіп, қамба астықты аз уақыт ішінде бүлдіріп үлгіретін көбелек түрі. Түрінің қара түсті болуына орай және адамның азық-түлік арқауы болып саналатын бидай егінінің қас жауы болғандықтан халық оған «қарақас» деген атау берген.

Алакүлік – шалшық суда болатын зиянды құрттың бір түрі. Ішіне *алакүлік* кеткен түйе су ауруына ұшырайды. Іші кеуіп, жиі мазасыздандыратын ауру мен құрттың ортақ атауы. Сол себепті халық ол құртқа «алакүлік» деген атау берген. Бұл сөзді ауыз әдебиеті үлгілерінен де кездестіреміз. «Қозы Көрпеш баян сұлу» жырының Шөже ақын жырлаған нұсқасында бұл сөз түйе ауруы мағынасында қолданылады: «Жүрмек болып көңілі бітті дейді, Малға айналып өмірім өтті дейді, Желі толған түйеңді, жан шешеке, *Алакүлік* әкетсін депті дейді». Негізінен *алакүлік* шөпке жабысып тұратын жер құрты. Ол әсіресе түйе малына өте қауіпті. Маңғыстауда бұл ауруды «*су ауру*» деп атайды. Алакүлік құртының ауру тудыру қасиеті халық таным түсінігінде «алакүлік – ел арасына ірткі салатын бүлдіруші, бүлік» деген мағынадағы адамға берілетін баға, сын қызметіндегі сын есімнің орнына да қолданылады. Халық арасында «*Алакүлік тиіп, аяғың аспаннан келсін*» деп айтылатын қарғыс та кездеседі.

Қарақұрт – елімізде улы жәндіктер атауы дегенде үлкеннің де, кішінің де есіне жыланнан кейін бірінші болып түсетін қауіпті жәндік атауы. Ырымшыл қазақ халқы «қарақұрт шағыпты» дегеннің орнына «қарақұрт тиіпті» дейді. Бұл – атын атаса жәндіктің уы бойға тез тарайды деген түсініктен туса керек. Қарақұрт уына адамдар мен түйелер өте сезімтал келеді. Ал қой мен ит қарақұрттың уын мүлде сезбейді.

Бұл жәндіктің шағу қаупі маусым және шілде айлары сай келеді. Қазақ халқы үшін бұл кез жайлауға шығатын, малды өріске жаятын нағыз науқан кезі. Сондықтан малшылар қарақұрттан сақтанудың халықтық шараларын қолданған. Ол үшін қоныстанатын жерінен қой отарын бірнеше рет әрлі-берлі айдап өтетін болған. Сонда қой қарақұртты теріп жеп қояды екен. Қарақұрттың уы жыланның уынан 15 есе күшті болады. Әрі оның уы жүйке жүйелеріне жылдам әсер беріп, тез арада өлтіріп жібереді немесе аяқ-қолын қимылдата алмайтын сал етіп тастайды екен.

Халықтың дүниетанымынан туындаған қарақұрт атауы оның сыртқы келбеті мен түсіне қарай қойылған.

Қазіргі тілдік қолданыста жиі кездесетін «қарақұрт екен», «қарақұрттың нақ өзі» деген тіркестер – адамға берілетін жағымсыз мағынадағы бағалауыштық қолданыстар.

Қи қоңыз – қидың астынан ін қазып, жұмыртқаларын қидың ортасына салатын, қида тіршілік ететін қоңыз түрі. Осы ерекшелігіне орай халық оны «қи қоңыз» деп атап кеткен.

Өлексе қоңыз – өлексе жейтін пайдалы қоңыз. Өмір бойы өлексе жеумен халық көзіне ілінген бұл қоңыздың осылайша аталуы бекер емес. Ол жер бетіндегі өліп қалған өлексе шыбын, шіркейлерді, т.б. жәндіктерді жеп немесе жерге көміп, жер бетіне ұнамсыз иістердің таралуына жол бермейтін, жұқпалы аурудың таралуына кедергі келтіретін пайдалы қоңыз.

Моқал тісті жыландар – усыз жыландар. Олардың тістері бірыңғай моқал болғандықтан у ағатын жылғасы болмайды. Халық танымында бұл жыландарға *сарыбас жылан, қара шұбар* жыландар жатады. Бұл жыландар өзінің жемтігін денесімен орап, қысып өлтіріп барып жұтады.

Улы жыландар – уы жоғарғы жақ сүйектің артқы шегінде жиналатын азу тісті жыландар. Уы аса қауіпті. Алғашқы көмек дер кезінде көрсетілсе, аман қалуға болады.

Жәндіктердің ішкі, сыртқы бітім-болмысы мен тіршілігін мұқият бақылап, солардың қимыл-қозғалысынан жағымды не жағымсыз әсер алып отыратын байқампаз халқымыздың таным-түсінігінен туындаған бірқатар тұрақты тіркестермен маркерленген бірліктер қазіргі таңда жиі қолданылады. Айталық, **бақа** – ұзындау артқы аяқтары секіруге бейім келген, құйрықсыз су жәндігі. Одан мынандай атаулар мен тіркестер туындаған:

Бақа ауыз – арбаның оқтық ағашы енетін, алдыңғы дөңгелекке бекітілген ағаш.

Бақа бас – жалпақ басты (етік).

Бақа ине – кесте тігетін ине.

Бақа көз – сыртына шығыңқы, томпақ көз.

Бақа қыбыр – маңдымайтын, сылбыр қозғалыс.

Бақа мойын – мойны қысқа.

Бақа тамақ – бұғағы түсіңкі, салбыраңқы тамақ.

Бит – 1) Адамның жан-жануарлардың қанын соратын жәндік. 2) Өсімдік жапырақтарының шырынын соратын зиянды құрт. Бұл сөзден мынандай қолданыстар туған:

Биттей – 1) Бит тәрізді кішкентай, кішірек. 2) Сәл, азғана, кішкентай.

Битке өкпелеп тоныңды отқа салма – жоқтан өзгені сылтауратып, өз үлесіңнен қағылма.

Бит тағалады – асқан шебер.

Бит терісінен биялай тоқыды – жоқтан бар етті, ұқсатты.

Биттің қабығындай - өте жұқа.

Бит шаққандай болмады (көрмеді) – бұйым көрмеді, елемеді.

Биті балағына түскен – нағыз жарлы, кедей.

Битін салды (төкті) – ашқарақтанды, құныға жеді.

Битін сығып, қанын жалады – жарымады, жалаңдады.

Биті торғайдай, мойны ырғайдай болды – жадап-жүдеді, азып-тозды.

Бит ішіне қан құяды – өзгенін білмегенін білетін айлакер.

Жәндік атауларына қатысты халықтың таным-түсінігінен, өзіндік байқағыш, сезгіш қабілеттері негізінде жинақталған мәліметтерін тілге тиек етуінен ұлттың мәдени, рухани болмысын, өмір сүру қалпын, айнала қоршаған дүниемен тілкелей қарым-қатынасын аңғаруға болады.

Қазақ халқының көшпелі өмір салты сан ғасырлар бойы табиғатпен етене танысуына мүмкіндік берді. Осының нәтижесінде жәндіктердің тіршілік тынысын, олардың бір бірінен айырмашылығын, мекендейтін орнын, пайдасы мен зиянын ажырата білді. «Түз тағысы табиғатпен тілдес» екендігін айқын аңғарып, олардың аталық, аналық ұрпақтарын жеке атаумен атап, әрқайсысына ерекше мән берген. Кейбір жәндіктерді киелі, қасиетті деп санаған немесе кесірі тиеді не киесі ұрады деп сенген. Мысалы, ***жыланды*** – ***қыбыр, ұзынқұрт, түймебас***, т.б. деп атаған. Қазіргі кезде жәндіктердің көне атауларының біразы ұмытыла бастаған. Мысалы, *маңқұс, құртқа, мәлике* атаулары жергілікті аймақтарда ғана қолданылады (Шығыс Қазақстан, ҚХР).

Қазақ мәдениетінде айрықша қадірленетін кейбір тіршілік иелері «киелі» деп есептеліп, оларды өлтірмей, ырым жорасын жасап, «адам баласына байлық пен береке, бақыт әкеледі» деп ұғынылатын түсінік бар. Халқымызда киелі жәндіктерге *құмырсқа, өрмекші, дәуіт, тасбақа* жатады. Бұндай наным-сенімдер діни ұғымдармен тікелей байланысты. Мысалы, өрмекші Мұхаммед пайғамбарды жаудан құтқарса, дәуіт құс ұясындағы жазықсыз қызыл шақа балапандарды жыланнан құтқарушы. Жануарларды киелі деп санап, оларға бас ию, құрметтеу тек қазақ мәдениетінде ғана емес, басқа ұлттарда да кездеседі. Мысалы, Африка халқы – *ірбісті*, үндіс тайпалары – *құндызды*, еуропалықтар – *дегелекті*, славяндар – *көгершінді*, түріктер – *жылқыны,* үнді халқы – *сиырды,* тибеттіктер – *итті,*

қырғыздар – *бұғыны,* мысыр халқы – *скарабей қоңызын* киелі деп санайды. Қазақ халқында жануарлардың ішінде ең киелі деп *киікті* атайды. «Киіктің киесі бар, иттің иесі бар, қасқырдың тәңірі бар» деген мақал-мәтел соның айғағы. Киелі жануараларды «атуға, аулауға болмайды, оның киесі ұрады, кесіріне жолығасың» деп қастерлейді. Сондықтан үлкендеріміз: аққуды атпа, құндызды аулама, өрмекшіні өлтірме, ұларды шулапта, құмырсқа илеуін бұзба, тырнаға тиме, – деп, кейінгі жастарға ескертіп жатады. Ал кейбір халықтар киелі жануарларды өзінің ата тегі деп есептеп, оларды аса құрметке бөлейді. Мысалы, үндістер өздерін *құндыздан,* қырғыздар *бұғыдан,* көне түркілер *көк бөріден* жаратылғанбыз деп сол жануарға табынады. Киелілік, тіршілік иелеріне бас иіп құрметтеу – ұлттық мәдениеттің бір нышаны.

ӘДЕБИЕТ

[1] Снасапова Г. Ғ. Мүсіреповтің «Ұлпан» повесіндегі лингвомәдени бірліктер: филол. ғыл. канд. … дис.: 10.02. – Алматы, 2002. – 147 б.

[2] Ислам А. «Өмір» концептісінің тілдегі көрінісіне лингвомәдени сараптама // Тілтаным. – 2003. – №5.

[3] Жұмағұлова Ж. Қазақ тіліндегі этноәлеуметтік атаулардың лингвомәдени сипаты: филол. ғыл. канд. ... дис.: 10.02.02 – Алматы, 2006. – 112 б.

[4] Оспанова Ф. Фразеологизмдер уәждемесінің лингвомәдени аспектісі: филол. ғыл. канд. ... дис.: 10.02. – Алматы, 2006. – 129 б.

[5] Тілеубердиев Б. Қазақ ономастикасының лингвоконцептологиялық негіздері: филол. ғыл. докт. ... дис.: 10.02.02 – Алматы, 2006. – 243 б.

[6] Сейілхан А.Қ. Қазақ тіліндегі этнографизмдердің лингвомәдениеттанымдық мәні: филол. ғыл. канд. ... дис.: 10.02.02 – Алматы, 2001. – 140 б.

[7] Маслова В. Лингвокультурология. – М., 2004. – 202 с.

[8] Телия В.Н Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. – М., 1996. – 342 с.

[9] Воробьев В.В. Лингвокультурология (теория и методы). – М., 1997. –370 с.

[10] Тіл мен мәдениет // Әлемдік мәдениеттану ой-санасы. – Алматы, 2005. – Т.VI. – 568 б.

[11] Бенвенист Э. Общая лингвистика. – М., 1974. – 447 с.

[12]Сейсенова А. Лингвистикалық мәдениеттану: этикет формаларына салыстырмалы талдау: филол. ғыл. канд. … дис. – Алматы, 1998. – 126 б.

[13] Маслова В.А. Эсперимантальное изучение национально-культурной специфики внешних и внутренних качеств человека // Этнопсихолингвистика. – М.: Наука, 1988. – 192 с.

[14] Плужаров О. Культурный компонент в семантической структуре слова кум в русском и сербском языках // Язык и культура. Материалы международ. конф. – Киев, 1997. – 356 с.

[15] Ахметьянов Р.Г. Сравнительные исследование татарского и чувашского языков: Фонетика и лексика – М.: Наука, 1978. – 248 с.

[16] Манкеева Ж.А. Қазақ тілінің заттық мәдениет лексикасы: филол. ғыл. докт. ... дис.: 10.02.02. – Алматы, 1997. – 282 б.

[17] Қазақ тілінің аймақтық сөздігі. – Алматы, 2005. – 824 б.

[18] Тоқхожаева О. Қазақ тіліндегі жан-жануарлар лексикасы: филол. ғыл.канд. ... дис.: 10.02.06. – Алматы, 1991. – 147 б.

Андирова В.Т., Алпысбай И.А.,
ПШО Ақтөбе қ. филиалы, Маржанбұлақ орта мектебі
Ақтөбе, Қазақстан, e-mail: andirova_v@mail.ru

МҰҒАЛІМДЕРДІҢ ТІЛДІК ҚОЛДАУ КӨРСЕТУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУ

Түйін: Мақала авторлары оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін дамытуда педагогтердің қолдау көрсету дағдысын жетілдіру мәселесін көтереді. Зерттеудің негізгі мақсаттары оқушылардың коммуникативтік қабілеттерінің деңгейлерін анықтау, практикалық әдістер мен стратегияларды тексеру, сондай-ақ оқытушыларға тілдік қолдауды жоспарлауда көмек көрсету болды.

Тірек сөздер: коммуникативтік құзыреттілік, тілдік дағды, академиялық тіл, функционалдық тіл, скаффолдинг

Andirova V.T., Alpisbai I.A.,
Center of Excellence branch, teacher
Aktobe, Kazakhstan
e-mail: Andirova_v@mail.ru

DEVELOPMENT OF LANGUAGE SUPPORT SKILLS OF TEACHERS

Abstract: The authors of the article raise the issue of improving the skills of supporting teachers in the development of students ' communicative competence. The main objectives of the research were to determine the levels of communicative abilities of students, to test practical methods and strategies and also to assist teachers in planning language support.

Keywords: communicative competence, language skills, academic language, functional language, scaffolding

Жаһандану жағдайында мемлекеттік тілді және шет тілін меңгеру арқылы дүниежүзілік экономика кеңістігін, білім, ақпарат көздерін игеру мүмкіндігі артатыны анық. Елімізде үштілділікті енгізу аясында тілдік дағдыларды дамыту, қарым-қатынас арқылы оқушыны ортаға бейімдеу бойынша оң ізденістер байқалуда. Демек, қазіргі таңда қоғам алдында қойылып отырған басты міндеттердің ең бір өзектісі – білім мазмұнын жаңартып, дүниежүзілік деңгейге сәйкес келетін, жастарға сапалы білім беруге жағдай туғызатын және олардың үйлесімді дамуына, жеке тұлға ретінде қалыптасуына бағытталған жаңа үлгідегі мектеп құру болып отыр.

Ұстаз қоғам сұранысына сай өз саласының білгірі болуы үшін, бүгінгі күн проблемасын тани білуі, тиімді оқыту әдістемесін меңгеруі қажет.

М.Муршед (2010) «Үздік мектеп жүйесі» аясында оқушылардың нәтижелерін жақсартуда барынша маңызға ие үш саланы анықтау мақсатында зерттеулер жүргізген:

- мұғалім болу үшін осы мамандыққа сәйкес адамдар қажет;
- осы адамдарды тиімді педагогтерге айналдыру қажет;
- әрбір оқушы жоғары білікті оқытуға қол жеткізуі үшін жүйе құрып, атаулы қолдау көрсету керек.

Жаңартылған мазмұн талабына сай оқушының коммуникативтік құзыреттілігін дамытуда тілдік қолдау көрсету қажеттілігі артуда.

Коммуникативтік құзыреттілік оқушының өмірге бейімделуін, функционалдық сауаттылыққа негіз болатын тілдік қарым-қатынасқа түсу бағыттарын қамтиды. Мұғалімдер үшін қиындық туғызатын өзекті мәселенің бірі – өзге тілді оқытуда немесе тіл арқылы пәнді оқытуда оқушыға тілдік қолдау көрсету және оқушыларға ұсынылатын тапсырмалар иерархиясын ұсыну.

Жүргізілген тәжірибе жұмысының мақсаты – оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігінің қалыптасу деңгейін анықтау, түрлі әдістемелерді пайдаланып, практикалық тексеруден өткізу арқылы дәлелдеу. Коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру мәселелеріне арналған әдебиеттерге талдау нәтижесі оқушының коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру процесінің кешенді құбылыс екендігін көрсетті.

Бастапқы диагностика кезінде оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру үшін ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалануға қызығушылық танытпайтыны, оқу тапсырмаларын дәстүрлі әдістермен орындауға бейімділіктерінің басым екендігі, тапсырманы орындау барысында оқушылардың тілдік қоры, шешендік қабілеті өзара қарым-қатынастағы түрлі кедергілердің болуы мен қарым-қатынастағы диалогтік қатынастың кең ауқымда жүзеге аспауы анықталды. Сонымен қатар, оқушылардың бірін-бірі тыңдау, бірігіп қорытынды шығару сияқты психологиялық бірлестікке үйренбегендігі, өзін-өзі жүзеге асыруы мен өзін-өзі дамытуының, өз білімін бағалай білуінің төмендігі және т.б. айтуға болады.

Сол себепті белсенді семинарлар, оның ішінде жағдаяттық талдау, пікірталас, дөңгелек үстел, рөлдік, имитациялық, іскерлік, операциялық ойындар және т.б. қолданылды.

Зерттеу аясында мұғалімдер үшін қиындық туғызатын өзекті мәселенің бірі – өзге тілді оқытуда немесе тіл арқылы пәнді оқытуда оқушыға тілдік қолдау көрсету және оқушыларға ұсынылатын тапсырмалар иерархиясын ұсыну. Аталған жұмыс барысында жалпы білім беретін мектептер жағдайында тілдік қолдау арқылы оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру мүмкіндіктері дәйектелді.

Зерттеу кезінде жағдаяттық талдау, пікірталас, дөңгелек үстел, іскерлік ойын, бақылау, әңгімелесу, коллоквиум және т.б. тәсілдер қолданылды.

Жеке бақылау әңгімелесу, коллоквиум – бұл мұғалім мен оқушының диалогы арқылы оқыту мен тәрбиелеуде жеке тұлғаға бағыттауды мейілінше жүзеге асыруға мүмкіндік беретіндей сабақ формаларының бірі. Еркін жағдайда оқушының білімі айқындалады, ол өзіндік жұмыс барысында шешімін таба алмаған сұрақтарға жауап алады.Жағдаяттық талдау оқушылардың оңтайлы шешім қабылдау, оның салдарын шектеулі ақпарат жағдайында немесе даулы жағдайда моделдей білу қабілеттерін дамытады. Нақты жағдаяттарды талдау әдісі оқушылардың аналитикалық қабілеттерін дамытады және олардың өздерінде бар ақпаратты дұрыс пайдалана білуіне ықпал етеді. Тәжірибе көрсеткендей, нақты жағдаяттарды талдау әдісі оқушылардың ғылыми әдебиеттерді оқуға деген ынтасын және қойылған сұрақтарға жауап табу үшін теориялық білімді меңгеруге деген ұмтылысын арттырады.

Пікірталас оқушылардың өз пікірін жеткізе білу мәдениетін қалыптастырады. Дөңгелек үстел пікірталас мәдениетін дамытып, оқушыларға алқалы түрде проблеманың шешімін табуға мүмкіндік береді. Зерттеу кезінде өткізілген семинар сабақтар барысында ақпараттық коммуникация мүмкіндіктері кеңінен пайдаланылды. Заманауи талап бойынша дарынды балаларға білім беретін мамандандырылған мектеп мұғалімдерінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану жөнінде кәсіби құзыреттіліктерін арттыруға ұмтылдыру мақсатында мектептерде жүйелі жұмыс жүргізілуде.

Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды оқытуда пайдаланудың көрсетілім, модельдеу, бағалау мен талдау, ұсыну, қайталай ұсыну және қарым-қатынас, тестілеу және растау сияқты үлгілерімен танысады; өз іс-тәжірибесімен байланыстырып, өзін-өзі реттеу үдерісі жүзеге асады; өз бойларында технологиялық, педагогикалық және пәндік білімдерді ұштастыруға ұмтылады. Білім алушылар өздерінің АКТ бойынша дағдыларын білім алу процесіндегі барлық оқу пәндері арқылы дамытады, яғни ақпаратты табу, құру, мәліметтермен, идеялармен алмаса отырып, кең спектрлі жабдықтар мен қосымшаларды пайдалану арқылы бірлесіп қызмет жасау барысында өзінің жұмысын бағалайды және жетілдіреді.

Мектепте АКТ-ні БАҚ және мультимедиялық құралдарды пайдалануға қойылатын талаптар: дерекқордан және интернеттен ақпаратты іздеу, табу; сандық, интернет жүйелері арқылы алынған ақпараттарды өңдеу және оның нақтылығын, сенімділігін, құндылығын бағалай алу; сандық, мәтіндік және визуалдық ақпаратпен және дерекқормен, оның ішінде гиперсілтемелерді, электрондық кестелерді, графикалық және басқа да қосымшаларды пайдаланып жұмыс істеу арқылы мәліметті жүйелеу; заңдылықтар мен үрдістерді зерттеу; модельдер мен модельдеуді пайдалану мүмкіндіктерін зерделеу, сонымен қатар жылжымайтын және қозғалыстағы бейнелерді, дыбыстарды және мәтіндерді мультимедиалық таныстырылымдар құру үшін біріктіру, басқа нұсқаларды зерделеуде, нақтылауда және нәтижелерді жақсартуда сандық ақпараттың икемділігін толығымен пайдалану; электронды байланыс арқылы басқа білім алушылармен және оқытушылармен ынтымақтаса онлайн форумдарға, виртуалдық оқыту орталарына қатысып, қарым-қатынас жасау және ақпарат алмасу; интерактивті тақтаны белсенді оқытуға техникалық қолдау көрсету мақсатында қолдану; аяқталған жұмыс бойынша мектептің шеңберінде немесе одан тыс жерде мультимедиялық таныстырылым жасау болып табылады.

Зерттеу барысында ақпараттық-коммуникациялық технологияны, атап айтқанда Google формаларын, Kahoot, Plickers бағдарламаларын тиімді қолдану нәтижесінде мұғалімдердің тілдік қолдау көрсету дағдыларын дамыту жұмысы ұйымдастырылды. Коммуникативтік құзыреттілікті дамытуды мақсат ететін мұғалім тілдік қиындықтарды ұғынудың ықтимал шешімдерін қарастыруы шарт:

1.Сөйлемдерді қысқартыңыз.

2.Мағынаны сақтай отырып, оқушыға түсінікті басқа сөздерді қолданыңыз.

3.Қарапайым етіңіз, ой түсінікті болсын.

4. Сөйлемдердің тәртібін өзгертіңіз.

5. Сөйлемдердің ұзындығын қысқартыңыз.

Қажетсіз мәліметтерді алып тастаңыз.

Коммуникативтік құзыреттілік оқушының өмірге бейімделуін, функционалдық сауаттылыққа негіз болатын тілдік қарым-қатынасқа түсу бағыттарын қамтитындығы айқындалды, оқушының коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастырудың негізгі принциптеріне талдау жасалынды.

Оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру нәтижесінде:

- оқушылардың білімге, ғылыми ізденістерге деген көзқарасы өзгеріп, оқуға қызығушылықтары, дербес белсенділігі артты;

- өз ойларын еркін айту мүмкіндігіне ие болды;

- топта жұмыс жасай отырып, оқушы өз қарым-қатынасындағы кемшіліктерді өзгеден қабылдап, коммуникативтік жағдаяттарды дұрыс шешуге үйренді;

- топтық оқыту білім мазмұнын практикада қолдануға және қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыруға мүмкіндік берді.

Зерттеудің аралық нәтижесі төмендегідей:

- Зерттеу нәтижесі зерттелуші және бақыланушы топтағы оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру деңгейінде сандық және сапалық айырмашылықтар болғандығын көрсетті. Алынған нәтиже зерттеу болжамын растап, қойылған міндеттер толық орындалды.
- Коммуникативтік құзыреттілікті дамытуда АКТ мүмкіндіктерін пайдалануды практикалық тұрғыда негіздеу.

Алдағы оқу жылында тілдік қолдауды жүргізуге бағытталған академиялық және функционалдық тілді дамыту, тілдік дағдыларды жетілдіруде скаффолдинг ұйымдастыру тәсілдерін зерделеу және тілдік қиындықтарды ұғыну бағытында жұмыстар жоспарланып, тиімді тәсілді зерттеу жұмысы жалғасады.

Өйткені Елбасының астары терең сындарлы саясатын жүзеге асырып, әлемдік аренаға шығып, ағылшын тілін жетік меңгерген мәңгілік Елге айналу үшін ізденіс толастамау қажет.

ӘДЕБИЕТ

1. Қазақстан Республикасының Президанті Н.Ә.Назарбаев «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» атты жолдауы, 2017.
2. Қазақстан Республикасының шеттілдік білім беруді дамытудың Тұжырымдасы. – Алматы: Абылай хан атындағы қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті. – 2010ж.
3. Бешімбаева Қ.Е. Білім алушының тілдік құзыреттілігін жетілдірудегі критериалды бағалау жүйесі. Әдістемелік нұсқау, 11-бет.
4. Байкенова Б.А., Ислямова С.А. Оқыту үшін бағалауды жүзеге асыру. Оқыту үшін бағалау жолын жүзеге асыруды оқыту платформасы қалай жеңілдете алады? - Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2015.

УДК 81'243

Zhaitapova A.A, prof.,
Bakytzhan E.K.,
PhD student
8D01721 – «Foreign language teacher training»
Ablaikhan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: bak.elmira@mail.ru

THE USAGE OF VIDEO TECHNOLOGIES IN FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF NON LINGUISTIC UNIVERSITY STUDENTS

Abstract: This article gives information about the role of video technology at non-linguistic universities as a key factor of motivation. The literature on the usage of video technology is reviewed thoroughly taking into account psychological aspects of non-linguistic university students. The article provides a case study in foreign language teaching with the usage of video technology with the aim to identify the effectiveness of video material usage in communicative competence formation.

Key words: video technology; motivation; FLT; video; lesson; non-linguistic university; case study.

Жайтапова А.А., проф.,
Бақытжан Э.Қ.,
Докторант, «8D01721-Шетел тілі мұғалімдерін даярлау»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан, e-mail: bak.elmira@mail.ru

ТІЛДІК ЕМЕС ЖОО СТУДЕНТТЕРІНІҢ КОММУНИКАТИВТІ ҚҰЗІРЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА ВИДЕО ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ҚОЛДАНЫСЫ

Түйін: Бұл мақалада видео технологияның мотивацияның негізгі факторы ретіндегі тілдік емес университеттердегі рөлі туралы ақпарат берілген. Тілдік емес ЖОО студенттерінің психологиялық аспектілерін ескере отырып, видео технологияны қолдану туралы әдебиеттер жан-жақты қарастырылған. Мақалада студенттердің коммуникативті құзіретін қалыптастыруда бейне материалды

қолданудың тиімділігін анықтау мақсатында видео технологиясын қолдана отырып, шетел тілін оқытуда кейс-стади ұсынылған.

Тірек сөздер: видео технология; мотивация; шеттілді білім беру; видео; сабақ; тілдік емес университет; кейс технология.

INTRODUCTION

Many research works have been done on the theme of interactive teaching proving its effectiveness in foreign language teaching. Among these technologies the usage of video technology has been mentioned by many scientists as an effective technique in the process of foreign language teaching at linguistic universities. However in this case study We want to draw attention to the usage of video technology at non-linguistic faculties (faculty of sport) as it plays an essential role to motivate learners and to ease the process of teaching. An American scientist Hemei J. (2000) states that video materials are effective tools to motivate learners to study foreign language, and both teachers and students are eager to use them during lessons [1]. One of the problems of teaching foreign language for students of sport faculty is low level of motivation; therefore in this study as one of the solutions of this problem appears the usage of video technology. Video materials gives an opportunity to get aquianted with the culture of learning language, they create authentic atmosphere in the classroom. That is to say that the usage of video technology plays an important role in formation of intercultural communicative competence of the students, as well as helps to create the authentic atmosphere and to understand culture of learning language. Christine Canning-Wilson and Julie Wallace (2000) underline that video technology develops critical thinking of learners, as well as influences creative, pragmatic and cultural development of learners [2]. This case study is aimed to define the effectiveness of video technology during the lessons of foreign language at non-linguistic universities. The given work includes the literature review, the learner's profile, the research design, data collection with its outcomes and conclusion with further suggestions.

LITERATURE REVIEW

From psychological point of view it is proved that a man accepts information by seeing, hearing and feeling. Therefore the usage of video technology provides both ways of accepting information: hearing and seeing. According to Wiman Mierhenry we keep in mind 50 % of the whole information what we watch and listen. This theory is concluded in the following diagram [3]:"

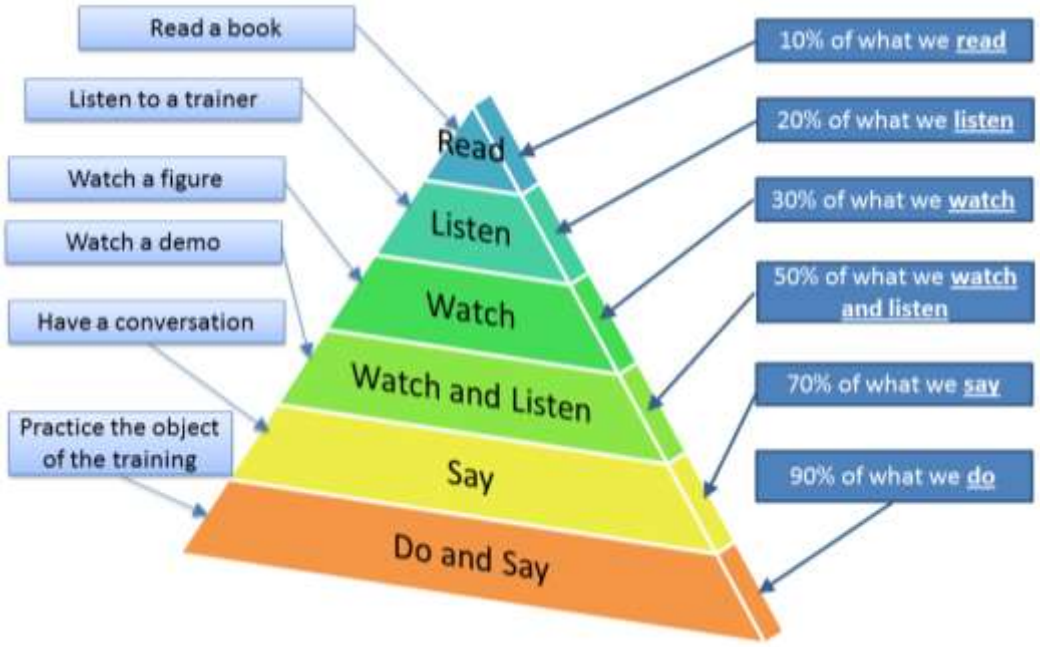

Kozma, R.B. (1991) in his study says[4]: «The richness of these forms of information (images, motion, sound, text) benefits learners, by enabling them to learn through both verbal and visual means, to view actual objects and realistic scenes, to see the sequences in motion, and to view perspectives that are difficult or impossible to observe in real life». Otherwise video materials consist of rich means to accept the information.

It is proved from psychological aspect that video materials help viewers to communicate emotionally. For this reason video fragments increase motivation of learners and make them more interested in language learning.

Above mentioned theories regarding to effectiveness of video technology they are studied in the sphere of physiology and neurology. According to researches of Gardner N. and Hatch S. (1999) our brain has specific ability to receive information while watching it [5].

In 2002 Goleman T. states that video materials develop emotional skills of learners [6]. That's to say that the sound of video influences to emotions defining reactions whether he or she likes it or not.

An American scientist Kearney M. also studies the usage of video, and states that it is widely used in teaching process [7]. According to his studies the following conclusions have been done: if we use video technology in teaching process (two-three times per week) three third of learners show high performance of accepting the information, and 70% of students increase their motivation and interest.

N.K.Aiex (1988) in his studies also says that the usage of video technology gives the following results in teaching process [8]:

- increases interest of learners to accept language material;
- increases the level of knowledge;
- increases discursive and understanding abilities of the students;
- brings variability in teaching process;
- gives opportunity to teachers to het high results.

Miller, P. (2001) believes that video technology makes inactive students become active during the classroom. In his article he states [9]: «well-designed multimedia instructional messages can promote active cognitive processing in students, even when learners seem to be behaviorally inactive». That's to say that the usage of video technology develops students' informative abilities.

According to Lonergan S.P. and Stempleski S.T. (1992) the usage of video materials in the process of foreign language teaching is effective to acquire information and language material because of next reasons [10]:

- Motivation
- Feeling new situations
- Comfortable in usage
- Authentic
- Leads to communication
- Acquisition with culture

LEARNER'S PROFILE

As a matter of low motivation, third year students of faculty of sport have been chosen for the given case study. In comparison to the students of tourism faculty, there is a big problem with students' motivation who studies sport. 15 students of faculty of Olympic sports have taken part in this case study. From the beginning of the year we define the language level of students and divide them into groups, which really ease the process of this study. That is to say that all students have the same level of knowledge. From September they have been studying elementary level. Only 3 students out of 15 have had an experience of being abroad. Almost all students attend the lesson, they do home tasks on time, but they need strong control to do so. They try to do all tasks and upload them for the sake of marks, cheating from each other. This gives a picture of that they are low motivated to study English, even though they want to take part on international sport competitions, where the knowledge of English is required. Therefore they don't allocate any free time for studying English, so there are only 150 minutes per week to study the language. Overall, students with low motivation and poor background of language learning have been chosen for the given study.

RESEARCH DESIGN

In this section I decided to gain data about student's level of motivation to study English and observe its change during the lessons. As it was mentioned above, students of sport faculty have been chosen to work on. For this study two approaches have been chosen for data collection.

Firstly, students have been given open questions prepared beforehand. All questions are devoted to define the level of their motivation to study English. Students are supposed to answer questions in open way, with no variants of answer.

Secondly, I have prepared a video technology based lesson plan (see Appendix A). Before running this lesson, I will give characteristics on attendance of each student and during the lesson they will be observed thoroughly. After the end of the lesson more detailed descriptions will be given in accordance with the change of their motivation.

DATA COLLECTION

Data collection started from preparing questions for the first part of research work. For this part I tried to form open questions, not "yes-no" questions, because it is important to know students' complete opinions. If we give them short answer questions it will become difficult to know their real attitude. On the other hand,

asked questions are not too complicated as students may become bored before the start of the research. All students have been unaware of the study and all of them answered questions showing low level of motivation. Following questions have been asked:

- What is your attitude to learning English?
- Do you think you will use English in your future career?
- Do you think English lessons are boring? If yes, then what can make them more interesting?

According to their answers to the first question majority of students find learning English very difficult, the process of which takes much their time, whereas they could spend this time for their sport trainings. Only three of the students find English easy to learn, but also because of time limit, they can't allow spending much time for it. All students think that knowledge of English will be very useful for their future career, because all of them dream about big sport arena. For the third question, not all students give full answer. 7 students out of 15 admit English lesson as boring because they find it difficult. Almost all of them suggest using interactive technologies as video and game technology. "I don't want to learn grammar and do writing exercises, it would be more interesting to watch movies or serials", - answered one student.

The second part of the study included observation during the lesson. I have prepared lesson plan for 50 minutes on the theme "Lost property". In the beginning of the lesson students behaved as usually, not interested in the lesson. Only five students were active and answered to the common questions about weather, home task and weekends. Then they have been told to watch a trailer for a short movie "Lost property", after to create the story for the preview. They were divided into groups equally taking into account their activity during the lesson. After watching trailer they become more active discussing the plot of the movie, and they wrote the prediction for the preview. Here there were many grammatical mistakes in their writing task, but the focus was on making them communicate and get into the lesson. The aim was totally completed as I have never seen them as active as they were. They discussed the possible continuation of the plot, and each student took part and gave their point of view. After pre-watching activities they started watching the movie, and in the middle of the video it was paused. Then students were given an exercise *Deducing dialogue from pictures, where* the video was muted. The task for the students was to create their own dialogs. At the end of this exercise I was very amused as all students showed high motivation and creativity to do this task. This while-watching activity developed students' concentration skills, focusing their attention on video material. They even tried to adopt their voices like the real characters of the movie, and totally felt the atmosphere of the movie. As a post-watching activity students were asked to give their feedback on movie theme after watching the whole video. I really liked their attitude towards the theme, because it was not connected to their field of activity. It helped to develop cognitive competence of the students, making them think about their parents and relatives, as the theme of the movie was about old people.

CONCLUSION

All in all, there is no doubt in effectiveness of usage of video technology in the process of language teaching. It was studied by many domestic and foreign scientists, and many works have been published on this issue, stating good improvements of students in their language acquisition. The main goal of this case study was to underline the effectiveness of video technology in increasing motivation of students of non-linguistic universities. As it was mentioned above, this issue is important one, because their low level of motivation is the main obstacle in achieving good results in teaching English. With the first approach we have learnt that majority of students find English very difficult to learn and studying it takes much time. Mostly students of sport faculty see the process of learning language too complicated. By the end of the second approach of the case study students became very active unconsciously because they were in the process and didn't think the lesson as a process of learning. Thereby video materials creates authentic atmosphere in classroom. All students start taking part in exercises, predicting the plot and creating dialogs. Here it is important to organize set of activities based on the video material. There will be no results if we just play video and ask questions. By the end of the case study, all expectations have been achieved and motivation of non linguistic university students has been increased to learn English.

REFERENCES

1.Hemei J. Teaching with video in an English Class. Journal of English Teaching Forum, October

2.Christine Canning-Wilson and Julie Wallace, Practical aspects of Using Video in the Foreign Language Classroom, The internet TESL Journal, Vol. VI

3.Meierhenry W.C. Learning Theory and Video Utilization, 1969. Educational media: Theory into practice. Merrill, Columbus, OH

4.Kozma, R.B. (1991) Learning with media. Review of Educational Research, 61(2), pp. 179-212.

5.Gardner, H. (2006). Multiple Intelligences, New Horizons. New York: Basic Books. Gregorian, N. (2006). Eye on Research: Media literacy & core curriculum. Threshold. Winter 2006. pp. 5-7.
6.Goleman T. 1998, Working with Emotional Intelligence, Bantam Book, 2000, LA
7.Kearney M., Journal of Technology and Teacher Education Volume 21, Number 3, July 2013 ISSN 1059-7069 Publisher: Society for Information Technology & Teacher Education, Waynesville, NC USA
8.Aiex, N.K. (1988). Using film, video, and TV in the classroom. ERIC Digest, No 11. Bloomington, IN: ERIC Clearinghouse on Reading and Communication Skills.
9.Miller, P. (2001). Learning styles: Multimedia of the mind. (ERIC Document Reproduction Service No. ED 451 140) National Teacher Training Institute. (no date). NTTI video utilization strategies.
10. Lonergan, Jack. (1992). Video in Language Teaching. Cambridge: Cambridge University Press

УДК 921

Бахтибаева А.Р.,
педагогика ғылымының магистрі, оқытушы
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ магистранты
«7М01711-Шет тілі мұғалімдерін даярлау»
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ
Алматы, Қазақстан, e-mail: asel.bahtibaeva97@mail.ru

ЖАЗБАША ДИСКУРС ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТАҒЫ РӨЛІ ЖӘНЕ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Түйін: Мақалада жазбаша дискурс ерекшеліктері мен рөлін қарастыру, академиялық саладағы жазбаша дискурс түрін ескеру, байланыс актісінде оның құрылуы мен практикада қолдану ерекшеліктері талқыланады.
Тірек сөздер: дискурс, жазбаша, шетел тілі, білім беру, қатысым.

Bakhtibayeva A.R.,
master of pedagogical science, teacher
«7M01711-Training of foreign language teachers»
Ablaikhan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: asel.bahtibaeva97@mail.ru

THE ROLE AND FEATURES OF WRITTEN DISCOURSE IN COMMUNICATION

Abstract: The article discusses the features and role of written discourse, taking into account the type of written discourse in the professional sphere, the features of its formation and application in practice in the act of communication
Keywords: discourse, writing, foreign language, education, communication.

Қазіргі әлемде болып жатқан халықаралық, кәсіби және білім беру байланыстарын кеңейтумен, сондай-ақ қоғамды ақпараттандыруды дамытумен байланысты процестер ақпараттық және коммуникациялық технологияларды пайдалана отырып, жазбаша шетел тілі коммуникациясының көлемін ұлғайтуға ықпал етеді. Осыған байланысты шетел тілінде жазбаша дискурсты қолдану арқылы қатысым құзыреттілігін арттыру студенттерді даярлауға қойылатын басты талаптардың бірі болып табылады.

Жазбаша дискурс- байланыс (когезия), үйлесімділікті (когерентность), мәнмәтін (контекст) қолдана отырып ұйымдастырылған идеяны мәтінге енгізу әдісі мен процесі болып табылады.Үйлесімділік, байланыс және мәнмәтін жазбаша дискурстың негізгі ұйымдастырушылық факторлары ретінде әрекет етеді. Жазбаша дискурстың сипаттамалық белгілерінің бірі ретінде байланыстыңмаңыздылығы дискурсты когнитивті лингвистика тұрғысынан анықтаудан туындайды.

Дискурсты құру және түсіну процесін қарастыра отырып, жазбаша дискурста тек жеке байланыстардың ғана емес, сонымен қатар дискурстың ұйымдық құрылымының маңызды элементі ретінде үйлесімділікті (когерентность) жұмыс істеуі арқылы құрылған жалпы семантикалық құрылымның болуы туралы қорытынды жасауға болады. Үйлесімділікке дискурстың логикасын

сақтау, тақырыптық тұтастықты қамтамасыз ету және тақырыптық байланысты ақпаратты таңдау арқылы қол жеткізіледі.

Дискурсты ішкі байланыстың нәтижесінен гөрі түсіну оны зерттеу кезінде мәнмәтіннен(контекст) тыс шығуға және зерттеу саласына дискурстың контекстін, яғни дискурстың авторын, оның қатысушы - адресаттарын, дискурстың коммуникативті мақсатын және коммуникативті жағдайын қосуға мүмкіндік береді. Жазбаша дискурстың мазмұны «автор» мен «оқырман» арасындағы өзара әрекеттесу арқылы жүзеге асырылады[1].

Жазбаша дискурсты ауызша дискурстан ажырататын бірқатар белгілер мен ерекшеліктері бар.Зерттеушілер шетел тілінде жазбаша дискурсты дамыту барысында жазбаша дискурстың бірқатар ерекшеліктерін атап корсетті: 1) мәтін байланыстарының формальды грамматикалық аспектілерін білдіретін когезия (байланысы); 2) мәтін байланыстылығының семантикалы прагматикалық аспектілерін қамтитын когеренттілік(coherence-байланыс); 3) контекстілік-мәтінді жасау кезінде экстралингвистикалық ақпаратты есепке алу. Шет тілді жазбаша дискурсқа тән тағы бір ерекшелігі: жазбаша дискурсты шет тілде оқыту күрделіліктің жоғары деңгейіне ие процесс, яғни бұл жағдайда оқытушы тек түрлі мәтіндерді жасауға үйретіп қана қоймай, оны шетел тілінде және шетел тілі арқылы жасауға үйретеді.

Maloney W.H пікірінше, жазбаша дискурс саласындағы зерттеулерді талдау барысында жазбаша дискурстың рөлі академиялық, кәсіби сауаттылықтың (academic literacy) орталық құрамдас бөлігі екендігі анықталды. Белгілі болғандай, ұзақ уақыт бойы академиялық сауаттылықтың үлгісі–оқу, жазу және үйрену біліктерінің жиынтығы болып қызмет еткен, яғни ол тек жоғары оқу орнында ескірген әдістемеге сай дайындауға бағытталған[2].

Осыған байланысты жазбаша дискурс мәтіннің бұрын анықталған белгілерінен басқа, жазбаша шетелдік қарым-қатынастың жұмыс істеуі үшін құрушы ақиқаты болып таббылады.

Белгілердің бірінші көрсеткіші мәдениетаралық қатысым жағдайында қарым-қатынасты сәтті жүзеге асыру үшін қажетті коммуникативті мінез-құлықты жоспарлаумен байланысты, жазушы өзінің жеке басының сипаттамаларына сүйене отырып, жазбаша шетел тіліндегі қарым-қатынастың әлеуметтік-мәдени жағдайын, адресаттың жеке басының белгілі сипаттамаларын, қарым-қатынас актісінде туындауы мүмкін қатынастарды талдайды және оның коммуникативті міндетін анықтайды,сол себепті оны біз *коммуникативтік* көрсеткіші ретінде анықтаймыз[3].

Екінші көрсеткіші шетел тіліндегі жазбаша қарым-қатынас құралдарын *лингвистикалық* тұрғыдан таңдауды қамтиды, шетел тіліндегі жазбаша тілдің лексикалық және грамматикалық нормалары, ақпаратты ұсынудың логикалық дәйектілігі байланысына сәйкес жазбаша дискурс құру мүмкіндігі.

Атап айтқанда материалды ұсыну кезінде мәтіннің өзара байланысын орнатуға мүмкіндік беретін дәлелдер (contrast, comparison, giving examples, confirmation, consent / disagreement, etc.) шетел тіліндегі когезия құралдары (therefore, however, furthermore, moreover, in addition, although, thus, consequently, as a result, etc) және лексикалық бірліктер, стилистикалық бейтарап дерексіз лексемаларды ғана емес (relevance, clarity, inconsistency, solidity, uniqueness, etc.) және академиялық стильдің негізін құрайтын, сонымен қатар ерекше синтаксистік, модальдылық құралдар тілдік әсердің ең көп таралған құралы болып табылады[1].

Үшінші, *жанрлық-стилистикалық көрсеткіш*- шетел тіліндегі жазбаша қарым-қатынас пен коммуникативті міндеттің әлеуметтік-мәдени жағдайына байланысты жазбаша дискурстың дұрыс түрін таңдау және оны оқытылатын шетел тілі елінде қабылданған жанрлық стилистикалық нормалар мен стереотиптерге сәйкес жобалау мүмкіндігі. Жанрлық форма келесі белгілерге ие: 1) жанрға тән құрылымдық-семантикалық белгілер кешеніні 2) автордың мақсат қоюымен анықталатын мотивтердің белгілі бір тобының болуы; 3) баяндаудың белгілі бір түрі (belles-lettres,scientific style of speech, publicist style). Дискурсқа мүмкіндігінше әр түрлі стильдегі мәтіндерді қосу қажет. Осыған байланысты шет тілді білім берудің басымдылығы барынша көп жанрларды меңгеруі, сөйлеу мен мәтіндердің стильдік ерекшелігінің әртүрлілігін меңгеруі тиіс.

Жазбаша дискурстың *мәтіндік-құрылымдық* көрсеткіші- зерттеу кезеңдерінің логикалық бірізділігін көрсетеді және мына құрылымдарды қамтиды: 1) *кіріспе (introduction)* –мақсат қою, мәселенің өзектілігі, оның ғылыми жаңалығы мен маңыздылығы, тақырыптың әзірлену дәрежесі; 2) *негізгі бөлім(main body)* –гипотезаны ұсыну және дәлелдеу, жүргізілген зерттеу сипатталатын / нақтыланатын дәреже; 3) *қорытынды (conclusion)*–зерттеу міндеттерін шешу, яғни қол жеткізілген нәтижелер бойынша жасалған мәселелердің қысқаша тұжырымы. Сөйлемдерді бөлімдерге бөлінген және осы шектерде дұрыс байланысқан, логикалық, аяқталған мәтін түрінде рәсімдеу қабілеті.

Кез-келген жазбаша жұмыстың маңызды сипаттамасына бірізділік жатады, шетел тілінің күрделі коммуникативті бірліктерінің қалыптасуына негіз болатын заңдар мен ережелер мәтіннің бірізділік ерекшелігінде көрінеді.

Осылайша, шетелдік академиялық жазу дискурсын қолдану кезінде студенттер мына күрделі коммуникативтік құзіреттіліктерді қалыптастырады:

-жазбаша қатысымда туған мәдениетінің өзіндік ерекшелігін және шет тілдік қоғамның құндылық бағдарларын құрметтеуді қамтитын мәдени салыстырма принциптері мен этикалық нормаларын басшылыққа алу мүмкіндігі;

-оқытылатын тілдің орфографиясын, тыныс белгілерін және лексикалық-грамматикалық жүйесін білу;

-ғылыми және кәсіби маңызды дискурстың әр түрлі жанрларының құрылымы мен мәтіндік құрамын дұрыс қолдана білу;

-халықаралық ғылыми және кәсіби байланыстардың тиімділігін қамтамасыз ететін шетел тіліндегі ғылыми және кәсіби саланың терминологиясы, тұжырымдамалары және сөйлеу модельдері;

-ғылыми және кәсіптік бағыттағы түпнұсқа мәтіндерді шетел тілінен (ағылшын) ана тілімізге барабар аудару қабілеті;

-әр түрлі жанрдағы ғылыми мәтіндермен жұмыс істеу стратегиялары;

-зерттеу жобаларының мәселелері мен нәтижелері бойынша пікірталастарға қатысу қабілеті;

-реферат және аңдатса секілді ғылыми жұмыстар жазуға қажетті шетелдік ғылыми жазудың негізгі дағдылары.

Демек, жазбаша дискурсты мәдениаралық коммуникативті құзіреттілігін дамыту құралы мен шетелдік қарым-қатынастыңөнімі ретінде төрт көрсеткіш белгілерімен сипаттауға болады:коммуникативтік, лингвистикалық, жанрлық-стилистикалық,мәтіндік-құрылымдық.

Осылайша, ғылыми жазбаша дискурстың жанрларына диссертацияны, монографияны, ғылыми мақаланы, баяндамалардың тезистерін немесе конференциядағы баяндамаларды, грантқа өтініш хатты, ғылыми іс-шараға (конференцияларға немесе конгреске) қатысуға өтінімді, ғылыми есепті, ғылыми диалогты (форум), баяндаманың тұсаукесерін, стендтік баяндаманы, рецензияны, рефератты, аннотацияны жатқызуға болады.

Жоғарыда көрсетілген төрт сипаттамаға сәйкес жазбаша дискурстың аталған түрлерін сипаттауға көшейік. Олардың сипаттамасы әлеуметтік-мәдени және лингвистикалық белгілерден басталады, жазбаша шетелдік қарым-қатынастың жұмыс істеуін анықтайтын факторлардың мазмұнын көрсетеді. Сонымен қатар жанрлық және мәтіндік-құрылымдық белгілердің сипаттамасымен жүреді, өйткені олар жазбаша дискурстың таңдалған түрлері бір-бірінен ерекшеленетін параметрлерді көрсетеді.

Әдістемелік әдебиеттерде эссенің әртүрлі түрлері бар. Материалды ұсыну әдісі бойынша жіктесек: ой-пікір эссе (opinion essay), аргументативті эссе (argumentative essay), мәселе / шешім (problem / solution essay)

Ой-пікір эссе (opinion essay) –жауап беруші пікірін тақырып бойынша білдіруге арналған. Бұл эссе түрінің ерекшелігі-бұл мәселе бойынша пікірді білдіріп қана қоймай, эсседе басқа көзқарастарды көрсету керек.Жазу жоспары: кіріспеде- пайымдау тақырыбын көрсету; негізгі бөлімде мәселеге айқын пікіріп білдіріп, оны сенімді дәлелдермен растау, сондай-ақ тағы қандай көзқарастар бар екенін сипаттау; қорытынды- мәселе бойынша жазған пікірлерді қолдайтын қорытынды жасау.

Аргументативті эссе (argumentative essay) – эссенің ерекше түрі, онда тек осы мәселе бойынша ақпарат қана емес, сонымен бірге «оң» (берілген мәселені растау/дәлелдеу) және «теріс» (қарама-қарсы көзқарас идеялары) дәлелдері де берілген. Бұл эссе студенттердің логикалық тұрғыдан үйлесімді ойлау қабілеті мен дағдыларын тексеруге және бағалауға бағытталған.Эссенің бұл түрін жазудың қиындығы-жағымсыз жағын сіздің көзқарастарыңыздың объективтілігіне немесе белгілі бір мәселеге қатысты көзқарастарыңызға сендіру. Оң және теріс дәлелдерге тең назар аудару керек, оларды объективті және мүмкіндігінше егжей – тегжейлі қарастыру керек.

Мәселе / шешім (problem / solution essay) –Ағылшын тіліндегі эссенің ең қарапайым және сонымен бірге күрделі түрі. Бұл эссенің міндеті-сөздік қорды тексеріп, композицияның тақырыбы қандай да бір жаһандық, белгілі мәселені қалай шешуге болатындығын және/немесе оны қалай шешуге болатындығын жазу керек.

Әлеуметтік-мәдени тұрғыдан эссе мәтінін жазу мағынаның пайда болуымен тығыз байланысты және белгілі бір мәдениетте, белгілі бір әлеуметтік институтта, белгілі бір пән мен білім саласында білім алудың қалыптасқан әлеуметтік-тарихи дәстүрлеріне негізделген және ресми/бейресми қарым-қатынас жағдайында әр түрлі жас топтарының өкілдері болып табылатын жазбаша шетелдік қарым-қатынас субъектілерінің қарым-қатынасын қамтиды; Жанрлық- стилистикалық және лингвитикалық

тұрғыдан қарайтын болсақ, эссе- дәлдікпен, логикамен; ашық бағалаумен және эмоционалдылықпен; шақырумен; экспрессивтілік пен стандарттың үйлесімімен, субъективтілікпен, жалпылаумен, ашықтықпен және автордың айқын позициясымен сипатталатын және әр түрлі көркемдік әдістерді (метафоралар, эпитеттер, салыстыру, синекдохтар және т. б.) және стилистикалық фигураларды(анафора, инверсия, синтаксистік параллелизм, риторикалық сұрақтар) жазбаша дискурс түрі және т. б;

Эссе мәтіндік құрылымы кіріспе, негізгі бөлім, қорытынды бөліктерінен тұрады. Кіріспе мәселені/ атауды түсіндіру, негізгі терминдерді анықтау, Тақырыптар/ тақырыптар/ модуль теорияларына сілтеме, баяндаманың, шығарманың қысқа желісінен тұрады. Негізгі бөлім кіріспеде анықталған зерттеу сұрағына немесе мәселеге жауап беру үшін жүргізілген нақты зерттеулер туралы хабарлаудан тұратын бөлімшелерді құрайды. Қорытынды–жаңа ақпараты болмайды және эсседе жасаған негізгі ойды қорытындылау болып табылады.

Эссе бағалау негізгі критерийі мазмұны емес, ағылшын тілін меңгеру қабілеті де маңызды орын алады, яғни грамматика мен сөздік қор жазбаша дискурс инфрақұрылымы болып табылады. Соның ішінде грамматикалық құрылымдарды дұрыс, әрі күрделі құрылымдар пайдаланылады (the tenses, the use of the passive, correct use ofparts of speech, correct clause structure (with subjects and finite verbs)[4].

Лексиканы білу академиялық жетістіктің көрсеткіші болып табылады. Логикалық байланысқан және күрделі лексиканың болуы жазушыға жазбаша тапсырманы орындау кезінде танымдық талаптарды шектеу арқылы сапалы мәтін құруға көмектеседі. Ағылшын тілінде жазбаша дискурста авторлық қатынасты білдірудің кеңейтілген жүйесі: іс жүзінде модальды етістіктер, лексикалық етістіктер (prove, verify, summarize, seem, suggest, appear, critically analyze, compare etc.), мүмкіндік/ықтималдылықты білдіретін модальдық үстеулер (probably, possibly, apparently), модальдық сын есімдер (possible, certain, probable, undoubted), модальдық зат есімдер (assumption, possibility, estimate),пікір/ бағалау / күмән білдіру((We believe…/ It is considered…/ It is generally accepted…/ It seems reasonable to assume…/ However…/ On the contrary) маңызды орын алады.

Осылайша, жазбаша дискурс ерекшеліктері мен рөлін қарастыру, академиялық саладағы жазбаша дискурс түрін ескеру, байланыс актісінде оның құрылуын анықтай отырып және жазбаша дискурстың МҚҚ дамыту бойынша көрсеткіштері жиынтығы, яғни әлеуметтік-мәдени, лингвситикалық, жанрлық-стилистикалық, мәтіндік-құрылымдық белгілері жазбаша шетелдік қарым-қатынас өнімі ретінде студенттердің академиялық білімін арттыруда маңызды орынға ие болып табылады.

ӘДЕБИЕТ

1.Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. М.: Едиториал УРСС, 2014. – 14. с

2. Maloney W.H. Connecting the texts of their lives to academic literacy: Creating success, 2013. –7 p.

3. КолковаМ.К. Методики обучения иностранным языкам в средней школе – СПб.: монография. 2018. – 15 с.

4. Gabi Duigu. Essay Writing for English Test. Published by Academic English. Cammeray, Australia, 2018. – 14 p.

УДК 921

Болысбек Ш.Д.,
магистрант
Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан, rey_mysterio96@inbox.ru

ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ РЕФЛЕКСИВТІ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ДАМЫТУДЫҢ МАҢЫЗЫ

Түйін: Қазіргі заман талабы үздіксіз даму, жаңаны іздеу болғандықтан Қазақстан азаматтарының алдындағы мемлекеттің дамуын мақсат ететін ұзақ мерзімге жоспарланған стратегиялық бекітілген нақты бағыттарды ескеретін болсақ, мемлекетіміздің өркениетті және дамыған елдер қатарынан орын алуы білім деңгейі мен білім беру жүйесінің сапасына байланысты екенін санамызға түйеміз.

Тірек сөздер: құзіреттілік, құзірет, рефлексивті құзіреттілік, бағалау

Болысбек Ш.Д.,
магистрант
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан, rey_mysterio96@inbox.ru

ВАЖНОСТЬ РАЗВИТИЯ РЕФЛЕКТУАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ У СТУДЕНТОВ СТУДЕНТОВ

Аннотация: Учитывая стратегически закрепленные конкретные направления развития государства перед гражданами Казахстана, планируемые на долгосрочную перспективу, учитывая, что требования современности-непрерывное развитие, поиск нового, мы считаем, что от уровня образования и качества системы образования зависит место нашего государства в ряду цивилизованных и развитых стран.

Ключевые слова: компетенция, компетентность, рефлексивная компетентность,. Оцениваение

Бүгінгі таңда еліміздегі мемлекеттік саясаттың маңызды басымдықтарының бірі білім беру жүйесінің дамуы болып табылады. Білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі принциптеріне сапалы білім алуға барлығының құқықтарының теңдігі, әр адамның интеллектуалды дамуын, психологиялық-физиологиялық және жеке-дара ерекшеліктерін ескере отырып, халықтың барлық деңгейі үшін білімге қолжетімділігі жатады [, 165-175-б]. Ең алғашқы бағалау жүйесі Германияда пайда болған, ол 3 баллдық жүйеде жүргізілген, кейін Ресейде оқу жетістігін 5 баллдық жүйе бойынша бағалаған. Ал Қазақстанда оқу жетістігін бағалау 1937 жылы Ұлттық білім министрлігі бекіткен 5 баллдық бағалау жүйесі бойынша жүзеге асырылып келеді. «1»-өте төмен; «2»-нашар; «3»-қанағаттанарлық; «4»-жақсы; «5»-өте жақсы деңгейлеріне сәйкес келеді. Алайда қазір елімізде жаңа бағалау жүйесі бойынша «жоғары», «орташа», «төмен» өлшемдері бойынша бағаланады. Баллдық бағалау жүйесі жоғарғы оқу орындарында қолданылады. Бастауыш сыныптың 1-ші сыныбында бірінші жарты жылдықта оқушыларға баға қойылмайды. Бірақ, 5 баллдық бағалау жүйесінің артықшылықтарына қарағанда кемшіліктерін көп деп есептейді, соған орай бағалау жүйесіне өзгерістер енгізіліп жатыр. Жаңа бағалау жүйесіне сипаттама бермес бұрын, оқушылардың оқу жетістігін бағалаудағы отандық тәжірибеге тоқталған жөн. Елімізде оқу жетістігін бағалау жүйесін К.Абдиев, Т.О.Балықбаев сынды ғалымдар зерттеген.

2005-2010 жылдарға арналған Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасына сәйкес, 2007 жылдан бастап еліміз жалпы білім беру сапасын халықаралық салыстырмалы зерттеулерге қатысады бастады. PIRLS, TIMSS және PISA атты халықаралық білім сапасын тексерудегі зерттеулер халықаралық білім сапасын бағалау ассосациясы IEA (International Association for the Evaluation of Educational Achievement) және Экономикалық ынтымақтастық даму ұйымы көмегімен іске асырылады[2]. Халықаралық бағалау тәжірибесіндегі бұл зерттеулер әлемдік деңгейдегі білім беру тенденциясының дамуын және сасыстырмалы түрде білім сапасының жағдайын, әр елдің бастауыш, орта, жоғарғы мектептеріндегі оқу, математика, шетел тлі, ғылыми-жаратылыстану пәндерінің ерекшеліктерін, сонымен бірге шет елдердегі білім сапасын бағалау жүйелерімен танысып, кемшіліктері мен артықшылықтарын айқындауға мүмкіндіік береді. Қазақстан Республикасы ұлттық білім беру саясатының басты артықшылықтарының бірі тәуелсіз обьективті бағалау формаларын қамтитын білім беру сапасын ұлттық бағалау жүйесін құрылуы (НСОКО) болып табылады. Аталған жүйенің мақсаты-отандық білім беру жүйесінің халықаралық білім беру кеңістігі мен еңбек нарығында бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ете отырып жоғарғы дәрежелі білім беру сапасына қол жеткізу. Білім беру сапасын бағалаудың ұлттық жүйесін құру аясында оқушылардың оқу жетістігін бағалауды жетілдіруге аса назар аударылады. Қазақстандық оқушылардың оқу жетістігін бағалау көрсетілген ретте орындалып келеді:

-Орта мектеп түлектерін ҰБТ формасында мемлекеттік қорытынды аттестациялау;

-орта сынып бітірушілерді мемлекеттіік қорытынды аттестациялау;

-халықаралық салыстырмалы зерттеулер (PISA, PIRLS, TIMSS.);

-оқу орындарын аккредиттеу;

-әр түрлі ғылыми ұйымдар мен коллективте жүргізілетін жеке ғылыми зерттеулер;

-сыныптан сыныпқа көшу үшін ұйымдастырылатын аралық емтихан.Соның ішінде халықарылық зерттеулердің бірі TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study)-математика және ғылым мен жаратылыстану білім сапасын бағалауды халықаралық зерттеу. Бұл жоба аясында 4-8 сынып оқушыларының математика және ғылыми жаратылстану бағытындағы пәндер бойынша білім

сапасы тексеріледі. Қазақстан 2007 жылы алғаш рет TIMSS зерттеуіне әлемнің 59 елімен бірге қатысты (әлем бойынша 4-8 сынып оқушылар саны 425000-ге жуық). Елімізде қазақ және орыс тілінде білім беретін 141 мектептің 4 сыныптан 3990 оқушысы қатысты.

Қатысқан Қазақстандық оқушылардың нәтижелері халықаралық орташа көрсеткіштен төмен болды. Математика пәні бойынша 4сынып оқушыларының орташа көрсеткіші 501 ұпай және әлемнің 50 елдің қатарына 27 орында, жаратылыстану пәні бойынша 495 ұпаймен 32 орында тұр. Әлемнің 42 елінің арасында сегізінші сынып оқушыларының нәтижесі бойынша орташа балл көрсеткіші 487 және 17 орында, жаратылыстану пәні бойынша 490 ұпаймен 20 орында. TIMES, PISA, TIMSS зертеулерінің нәтиже көрсеткіштері бойынша жалпы орта білім беретін мектептердің мұғалімдері пән бойынша жақсы білім береді алайда алған білімін шынайы өмірде практикада қолдана алмайды. Осы қиыншылыққа байланысты мемлекеттің алдында «функционалдық сауаттылыққа» қатысты сұрақ туындаған болатын [3]. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуға қатысты міндеттемелері «2012–2016 жылдарға арналған оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытудың ұлттық жоспарында»көрініс табады. Ұлттық жоспардың міндеттері:

-Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытудың отандық және халықаралық тәжірибесін зерттеу;

-Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жүйесінің іске асырылу механизмдерін айқындау;

-Білім беру мазмұнының модернизациялануына сәкес стандарт,оқу бағдарламалары мен оқу жоспарымен қамтамасыз ету;

-Білім беру үрдісін оқу-әдістемелікпен қамтамасыз ету, құрастыру;

-Оқушылардың білім сапасын бағалау мен мониторингті дамыту;

-Мектептер мен қосымша білім беретін ұйымдардың материалдық-техникалық базасын нығайту. Елімізде білім беру сапасының мемлекеттік деңгейдегі мониторингі қарастырылмаған. Жалпы білім беретін мектептерде сыныптық дәреже бойынша бағалау түрлері келесідегідей ретте көрініс табады [4, 34-б].

Мектепішілік бағалау. Бірнеше жылдың көлемінде оқу жетістігін бағалау оқушылардың білім сапасын салыстырмалы түрде бағалау жүйесі арқылы жүзеге асып келді, бағалау жүйесіне деген бұл амалдың сапаны көтеруде бірнеше кемшіліктері болды:

-Оқушыларға, ата-аналар мен мұғалімдерге түсінікті оқу жетістігін бағалаудың талаптарының айқындалмағандығы;

-Мұғалім әрбір оқушының жеке оқу жетістігін белгілі критерийге сүйеніп бағаламайды,керісінше жалпы сыныптың,сынып оқушыларының орташа білім деңгейіне сүйене отырып бағалайды;

-Оқушыларға қойылған баға белгіленген бағдарламаның жеке бөлімдеріне қатысты нақты жаңа ақпарат бойынша қандай білім,білік,дағдылары қалыптасқаны жөнінде ойы болмайды, бұл кезегінде оқушылардың жеке траекториясын анықтауға кедергі болады;

-Оқу үрдісі барысында оқытушы мен оқушының арасында байланыс азырақ,бұл оқушылардың оқуға деген ынтасын көтеруге мүмкіндік бермейді;

Жоғарыда берілген кемшіліктердің сапаға әсер етуінің алдын алу үшін жалпыға оқу жетістігін бағалау принциптерін,білім сапасын бағалаудың моделін және параметрлерін әзірлеу қажет және де білім сапасын бағалау аймағындағы мамандар мен мамандардың квалификациясын жоғарылату мақсатында жұмыстар ұйымдастыру қажет. *Қазіргі қоғамда болып жатырған өзгерістер білім беру саласында да жиі көрініс тауып жатыр.Елімізде күн санап білім саласы дамып,білім алушылар мен мұғалімдерге деген талап өсуде.* Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев өз жолдауында былай дейді: «Болашақта өркениетті дамыған 30 елдің қатарына жеткізетін, терезесін тең ететін-білім»,-деп көрсетеді. Жаңарған білім бағдарламасында жаңа әдіс-тәсілдер оқушының ойлау қабілетін жетілдіріп,өз дәлелдерімен сыныптастарына баға беруге мүмкіндік береді [5, 7-б]. Оқушыны субьект ретінде қарастырып,өзін-өзі тануына,жеке тұлға бойындағы қасиетті дамытуға жол ашу, «мен» пікірін қалыптастыру,білім мен тәрбиені жеке тұлғаға қарай бағыттау -бүгінгі таңдағы мұғалімнің басты міндеті.

Жасөспірімдердің психологиясын зерттеген неміс мамандарының бірі Э.Шпрангер «жеке тұлғалық құбылмалылық» деп өтпелі кезеңнің үш түрлі өтуін бейнелейді. Біріншісі, жеткіншектердің екпінді бірақ күйзелісті дамуы, торығумен күресе отырып, нәтижесінде жаңа «Меннің» пайда болуы, бұл жеткіншектер үшін балалықтан ересектік шаққа өту аса қиын, жанға батарлық із тастап, қиялшыл көңіл-күймен ерекшеленеді. Екіншісі, бұл кезеңді ешбір қиындықсыз өткізетіндер. Бұл жастар баяу және үздіксіз, сатылы даму моделінің өкілдері болып табылады. Ересектікке тұлғалық түсініктері ойсырамай, күйзеліске ұшырамай, өте жеңіл, бабымен жетеді. Ал, үшінші модель динамикалық модель деп аталады. Бұл - алдыңғы екі модельдің қосындысы. Бұл жастар өздерінің даму барысына тікелей

әсер ете алады. Бұл кезеңде бірнеше қиындықтар мен күйзелістерді басынан өткеруі мүмкін, бірақ оларды саналы түрде жеңіп шығуға тырысады. Қысқаша айтқанда, жасөспірімдік шақ қиын да, жеңіл де өтуі мүмкін, оның бәрі баланың тұлғасына жиған-тергеніне байланысты[6, 25-б].

Сабақ барысында альтернативті бағалау әдістерін қолдану тиімді емес деген пікірді ұстанатын ғалымдардың ойынша,мұндағы ең негізгі жағымсыз фактор бұл-оқушылардың бағалау дағдыларының дамымағындығы.Осы ретте, Кауфман Ж.Х. мен Шан С.Д.зерттеулеріне сүйенсек келесідегідей іс-әрекеттер оқушылардың бағалау дағдыларын дамытады: белсенді түрде оқушылардың бағалауға қатысуы,өзіндік және өзара бағалауды жиі қолдану,мұғалім тарапынан қолдау,нұсқау көрсету,критерийлердің анық болуы.Осындай кедергілерге байланысты бірнеше қатар зерттеу жұмыстары жүргізіліп,өзара бағалауда оқушылардың қорқынышын азайтып,сенімді бағалау дағдыларын дамытудың жолдары қарастырылуда[7, 388-б]. Жоғарыда айтылған жұмыстарды зерттей келе келесідегідей психологиялық ерекшеліктерді негізгі деп таптық.

-оқушының психологиялық даму кезеңі;

-жас ерекшелігі;

-бағаның оқуға әсері;

-әлеуметтік орта;

-сыныптастарының ортасындағы алатын орны;

-ортадағы қарым-қатынасы

Ал,оқушыларда өзара бағалаудағы төмендегідей қиыншылықтар кездесуі мүмкін:

-оқушылардың шынайы баға бере алмауы;

-бағалаудағы қателіктер;

-оқушылардың мұғалімдердің қойған бағасымен келіспеуі;

-бағалау парақшасындағы мәліметтерді дұрыс түсінбеуі;

-бұл берілген бағалардың қорытынды бағада ескерілмеуі;

-оқу сапасын дамытуға бағытталған ортаны қалыптастырудағы қиыншылықтар;

Аталған кемшіліктерді жою үшін педагогикалық өлшемді оқушыларды өздігінен білім алуға дағдыландыра отырып,бағалауды тиімді түрде пайдалану қажет.Өзара немесе өзіндік бағалау мұғалімнің бағалауына ұқсайды,бірақ ол мұғалімнің бағалауы сияқты нақты болмайды.Мұндағы мақсат оқушыларға бағалауға ерік беру арқылы өз пікірін айта білуге дағдыландыру және болашақта да шынайы баға беруге үйрету.Мұғалімнің қоятын бағасы мен өзара бағалаудағы «бағаның мақсаты мен функциясы» әр түрлі.Мұғалімнің қоятын бағасы қорытынды баға,әсіресе тоқсанның немесе тараудың соңында қойылады,ал оқушылар күнделікті сабақ барысында қолданатын баға ол үздіксіз сабақты жалғастырушы қалыптастырушы бағалау рөлін атқарады [8,56-б]. Яғни, оқушыға соңғы бағаны қоймас бұрын әрдайым оны қалыптастырып,дамытып отыруымыз қажет. Оқу жетістігіне қойылатын бағаны жәй ала салмайды,оны оқушы өзі сабақ барысында өз білімін көрсете отырып өзінің жетістігін өзі қалыптастыруы қажет.Өзара бағалауды шетел тілі сабағында қалай тиімді пайдалануға болады? Өзара бағалауды оқушылардың сөйлеу немесе жазу іскерліктерін бағалау тапсырмаларында қолданған дұрыс па? деген секілді сұрақтар туындауы мүмкін.Көптеген зерттеулердің нәтижесінде өзара бағалауды жазу тапсырмаларын бағалауда қолданған тиімді делінген. Себебі, жазуды көзбен көріп бағалайды,яғни жіберілген қателіктің нақты жауабы бар,мұғалім мен оқушы қойған бағада келіспеушіліктер аз туындайды.

Ішкі бағалау әсіресе өзіндік бақылау,өзіндік бағалау,өзара бағалаудың оқу сапасын арттырудағы рөлі арытуда.Л.С. Выготский бағалаудағы мәселеге қатысты пікірінде «психологиялық жағынан орта мектепте оқушыларды мақтау мен жазалау дұрыс емес[9, 45-б].Келтіретін басқа зияны мен қатар бұл оқу сапасын арттыруда тиімсіз әрі пайдасыз болып табылады.Әрине,оқушыға үстемдікпен қарау оқушының сыртқы тәртібіне әсер етеді алайда,оқушының ішкі дүниесі ешқандай өзгеріссіз қалады. Керісінше,оқушы бойында қосымша «қорқу» сезімі пайда болады.Оқушы қорыққандықтан өзіндегі кездесетін қиыншылықтар туралы мұғаліммен талқылай алмайды. Сол сияқты оларды мақтаған кезде де абай болу қажет,егер мақтау оқушы үшін қуанумен ғана байланысты болса ол оның өзге де негізгі қабілеттіліктерін дамыта алмайды. Оларды мақтай отырып қанағаттану,өзіне баға беру,өзіне өзі есеп беру мен кері байланыс бере алу дағдыларын дамыту қажет»[10, 76-б].

Кеңес психологиясында жоғары сынып оқушыларының өзін-өзі тануы олардың қоғамдық ортадағы өз орнын белсенді түрде анықтауы ретінде түсіндіріледі. Л.И.Божович, И.С.Кон осы құбылыстадың негізгі белгісі ретінде 10-11 сынып оқушылары ересек адамдардың ішкі позициясын ұсынуға,өзін қоғамның мүшесі ретінде сезінуге, өзінің өмірдегі орнын айқындауға, өзінің жеке мүмкіндіктерін білуге деген қажеттілігін көрсетеді. Л.С.Божовичтың пікірінше,жоғары сынып оқушыларында оқу іс-әрекеті жетекші болып табылады[11].

И.С Кон психологиялық дамуды кезеңдерге бөлуде жасөспірімдік шақта құнды бағдарлау іс-әрекеті жетекші рөл атқарады деген.В.В. Давыдов жасөспірімдердің жетекші іс-әрекетіне қатысты мынадай пайымдау жасады: «Оқу –кәсіби іс-әрекет үрдісінде жоғары сынып оқушыларына белгілі – бір танымдық және кәсіби қызығушылықтары пайда болады. Мысалы:зерттеу элементтері,өмірлік жоспарларды құруға және өзіндік өнегелік идеяларды өңдеп шығаруға қабілеттері болады». Демек, жоғары сынып оқушылары көп жағдайда басқа жас деңгейіндегі оқушылармен салыстырғанда өзіндік пікірі қалыптасқан,өзара қарым – қатынас жасауға,баға беруге неғұрлым дайын.Бұл өзгерістерді С.Л. Рубенштейн былай деп түсіндіреді: Жасөспірімдік кезеңге қарай өзін-өзі танудың дамуы бірнеше сатылардан өтеді «хабарсыздықтан тереңірек өзін тануға,ортаны тануға қарай бағыттала бастайды». Жоғары сынып оқушылары жас ерекшеліктеріне сай өз пікірін білдіріп дискуссия жасауға, пікірталас орнатуға бейім әрі қызыққыш болып келеді.

ӘДЕБИЕТ

1.Y.Lavrush . PEER AND SELF-ASSESSMENT AT ESP CLASSES: CASE STUDY. Advanced Education, 2016, Issue 6, 60-68.DOI: 10.20535/2410-8286.85351

2. http://gou160.narod.ru/otchenkagroupp.htm

3. Решетникова О.А., Кисикова А.М., ОБЗОР ОПЫТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН: СИСТЕМА ОЦЕНКИ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ КАЗАХСТАНА И ЕЁ ОСНОВНЫЕ ЭЛЕМЕНТЫ. ЧАСТЬ 1.//Журнал.Статья. УПРАВЛЕНИЕ ОБРАЗОВАНИЕМ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА 2013 № 2

4. Национальный отчет по итогам международного исследования PISA-2009 в Казахстане [Электронный ресурс] Национальный центр образовательный статистики и оценки. Астана, Казахстан, URL: www. bilimstat.edu.kz.

5. Концепция системы электронного обучения на 2010-2015 годы [Электронный ресурс] Астана, Казахстан, URL:

6. «Типовые правила текущего контроля успеваемости, промежуточной и итоговой аттестации обучающихся в организациях образования, реализующихся общеобразовательные учебные программы начального, основного среднего, общего среднего образования», утверждены приказом Минобрнауки Республики Казахстан от 18 марта 2008 года N 125.

7. znanie.ksu.kz/download/.../Kokizhanova_D_K_opyt.doc

8. РУКОВОДСТВО ПО КРИТЕРИАЛЬНОМУ ОЦЕНИВАНИЮ ДЛЯ РЕГИОНАЛЬНЫХ И ШКОЛЬНЫХ КООР ДИНА ТОРОВ/Астана,2016

9. Маккроски, Дж. С., “Коммуникативная компетентность: неуловимая конструкция", в Компетенции в области коммуникации: Междисциплинарный подход, изд. Роберт Н. Бостром (Беверли-Хиллз, Калифорния: Сейдж, 1984), 259

10. Гаганова, О.К. Поликультурное образование в США: теоретические основы и содержание /О.К. Гаганова //Педагогика. 2005. № 1. с. 86-95.

11. Гретлер, А. Исследования в области образования в Европе / А. Гретлер, М., Перспектива. 2000. 357с.

УДК 81′ 373

Дәркенбаева Ж.Қ.,
ф.ғ.к., доцент
қазақ филологиясы кафедрасы
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: zhaidargul.d@mail.ru

ФРАЗЕОЛОГИЗМДЕРДЕГІ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫҢ КӨРІНІСІ

Түйін: Бұл мақалада ұлттық дастарханымызға, асқа байланысты фразеологизмдердің оралымдары қарастырылды. Тіліміздегі тұрақты сөз тіркестерінің беретін мағынасы қоршаған ортасымен, айналасындағы сөздермен байланысты болып келеді. Оралым фразеологизм мағынасына әсер етеді және көп мағыналы фразеологизмдер оралым негізінде туындайды.

Тірек сөздер: оралым, тіркесімділік, ұлттық құндылық, дәстүр, әдет-ғұрып, фразеологизм, ұлттық тағам, семантика, көпмағыналылық, этимология, лексика, грамматика, бірлік, мағына, полисемия, синоним, сөз таптары, грамматикалық категория, дерексіз.

Darkenbaeva J.K.
Candidate of Philology
Department of Kazakh Philology
Ablaikhan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: zhaidargul.d@mail.ru

REFLECTION OF NATIONAL VALUES IN PHRASEOLOGICAL UNITS

Abstract: The article examines the environment of phraseological units related to the national food of the Kazakh people.The meaning that phraseological units give in our language is connected with the environment, with the surrounding words. The environment influences the meaning of phraseology, and polysemous phraseological units arise on the basis of the environment.

Keywords: environment, compatibility, culture, customs, national values, tradition, phraseology, national food, semantics, ambiguity, etymology, vocabulary, grammar, unit, meaning, polysemy, synonym, parts of speech, grammatical category, abstraction.

Фразеологизмдер тіл жүйесіндегі басқа бірліктерден оқшау, жеке өмір сүрмейді, олар лексикалық және грамматикалық бірліктермен өзара қарым-қатынаста болады. Тіліміздегі тұрақты сөз тіркестерінің мағынасын қоршаған ортасы, айналасындағы сөздермен байланысы, оралымы негізінде түсіндірудің мәні зор. Фразеологизмдерді оралымы тұрғысынан талдау арқылы оның мағынасын екінші бір қырынан ашуға болады.

Фразеологиялық оралымдар дегеніміз - тұрақты тіркестердің алдынан немесе соңынан келетін сөздердің фразеологизмдермен оралымға, яғни, мағыналық және синтаксистік байланысқа түсуі.

Фразеологизмдердің оралымы басқа тілдік элементтермен тіркесімділігі негізінде пайда болады. Оралымды «орап алу», «қамап алу», «қоршап алу» сөздерімен түсіндіретін болсақ, қарапайым тіркесімділіктен мәні де мағынасы да терең жатқандығы байқалады. Тіркесімділік бойынша тіл дыбыстары болсын, сөздер болсын бір-бірімен үйлесе де, үйлеспей де тіркеседі, сонда оның аясы тарлау, тіркесу мүмкіндіктері шектеулі. Ал оралым бойынша тіркесу қабілеттері, тіркесу мүмкіндіктерінің аясы кең.

Фразеологиялық оралым фразеологизмдердің мағыналық бір түрі емес, ол - фразеологизмдердің қоршаған ортасы, яғни айналасындағы сөздермен байланысына негізделеді. Фразеологиялық оралымның жасалуына фразеологиялық тұтастық, фразеологиялық бірлік, фразеологиялық тізбек, фразеологиялық сөйлемшелер де қатысады. Оралым фразеологизм мағынасының толық ашылуына көмектеседі.

Фразеологизм және онымен оралымға түсетін сөз оралым мүшелері деп аталады, Субстантивтенген (заттанған), адъективтенген (сын есімге айналған), етістік негізінде жасалған фразеологизмдер бір қанатты оралым, ал үстеу негізіндегілер (адвербиалдық) көп қанатты оралым жасай алады. [1; б.]

Фразеологизмдермен оралымға түсетін мүшенің санына байланысты оралым типтері анықталады.

Жоғарыда атап көрсеткеніміздей, егер фразеологизммен тіркесетін мүшенің саны біреу болса, оны бір қанатты оралым; екеу болса, оны екі қанатты оралым; фразеологизммен тіркесетін мүше саны үшеу болса, оны үш қанатты оралым деп атаймыз.

Еркін қолданыстағы сөздер секілді фразеологизмдер де өзге сөздермен байланысқа түседі және сөздердің байланысынсыз жеке (дербес) түрде қолданылмайды.

Фразеологизмдердің көп мағыналылығы және фразеологизм синонимдерінің пайда болуы оралымға негізделеді. Мысалы, «сыбағасын берді (алды, жеді)», «сыбағасы қайтарылды», «сыбаға таратылды» деген тұрақты тіркестердегі «сыбаға» сөзі - дастарқан жайғанда, яғни тағам ұсынғанда әр адамның жасына, жынысына қарай өзіне лайық үлесі» деген мағынаны білдіреді. «Сыбаға» деп «құрметті кісілерге бас, жамбас, күйеуге төс, балаға бүйрек, құлақ ұсынған» [2;143 б.] Осы тұрақты тіркестің мағынасын ашу үшін оның айналасындағы сөздермен тіркесімділігіне назар аударайық. Тұрақты сөз тіркесінің қандай мағынада жұмсалып тұрғандығы мәнмәтінде байқалады. Мұнда екі түрлі мағынада жұмсалып тұр: 1. фразеологизмнің оралымы дерексіз зат есімнен (ақиқат) жасалып, «еншісіне, үлесіне ие болды» деген мағынаны білдіреді. Мысалы: Сыр түйіні ақиқат, Ақиқат шындық

көпке ортақ. Одан алар сыбаға, – Әр кісіге жеке тақ (І.Жансүгіров). 2. фразеологизмнің оралымы – адамға қатысты зат есімнен болып, «сазайын тартты, жазасын алды» [3;642 б.] деген мағынада жұмсалып тұр. Мысалы: –Мен білетін Махмұт болса, Есдәулеттің сыбағасын береді. Қара да тұр! (Д.Әбілев). Сонда «сыбағасын алды (берді)» фразеологизмінің мағынасы онымен тіркесімділікке түскен сөз топтарына байланысты өзгеріп, 2 түрлі мағынаны білдіреді.

Фразеологизмдер мәтінге жан бітіріп, мәтінді көркемдей түседі. Фразеологиялық мағынаның пайда болуында дәстүрлі тіршілік пен мәдени өмірдің әсері мол.

Көркем тілмен кестеленген бейне көрінісі тіл арқылы жарыққа шыққанда ондағы ұлттық өзгешелік, ұлттық әр, қазақы дүниетаным, ұлттық ойлау ерекшеліктері бірден көзге түседі. Г.Н.Смағұлова: «Әр этностың өз ұлттық бейнесі болатындықтан, әр этномәдени ортақтық тілдік ортаның ерекшелігін көрсетеді» - дейді. [4;155 б.]

Халықтың салт-дәстүрлер жүйесі қалыптастырған фразеологизмдер ұлттық жан-күй үйлесімінен едәуір хабардар етеді. Ұлтқа тән салт-дәстүрлер мен әдет-ғұрыптардың үлгілерін, мәдени құндылықтарды фразеологизмдерден анық аңғаруға болады. Ұлттық дастарханымызға, асқа байланысты алуан түрлі тұрақты сөз тіркестері – қазақ тілінің және ұлттық мәдениетіміздің ажырамас бөлшегі.

Тіліміздегі фразеологизмдердің біразы тағам атауларының ұйтқы болуынан пайда болған.

Қазақ тіліндегі «үш қайнаса сорпасы қосылмайды» фразеологизмін сипаттауға образды-аялық негіз - тұрмыстағы еттің сұйық сөлінің қайнауы себепші болған.

Фразеологизм «өмірде түрлі құбылыстарды біріктіріп, басын қосуға тырыссаң да, бір-бірімен жуыспайтын, байланыспайтын, мүлде бөлек нәрселер бар» деген образды көріністі жеткізу үшін қолданылады. Тіпті «әр түрлі жануар етінің сорпасын үш рет қайнатқанмен, қосылмайды, бір-бірімен байланыспайтын заттардың басын біріктірудің қажеті жоқ» дегенге келіп тіреледі. Әр құбылыс өзінің жаратылысы мен табиғаты жағынан өзгеше, сондықтан олардың басын қосуға, жақындастыруға тырысу мүмкін емес деген қорытынды ойға жетелейді. Сол сияқты «сорпа» сөзімен келетін мынадай фразеологизмдер бар: «сорпаға шығары» – бетке ұстар жақсысы, беделдісі, «сорпалығы бар» – жілігі татыр мал деген мағыналарды білдіреді.

«Абыройы айрандай төгілді» деген фразеологизмді жиі пайдаланамыз. Ол «ар-ұяттан жұрдай болды» деген мағынаны білдіреді. Айран – сүттен ұйытылған қышқыл, дәмді тағам. Фразеологизмге адамның көп жылдар бойғы жақсы істермен жинаған абыройынан байқаусызда төгіп алған айран сияқты бір мезетте айырылып қалуы негіз болған. Бұл жерде «абырой» сөзі «айранмен» ассоцияланып тұр, өйткені «абырой» сөзі парсы тілінен шыққан «аб» және «рой», бұл сөзбе-сөз аударғанда «жүйке қысымы (ұялу) немесе физикалық шаршау кезінде адам бетінен шығатын тер» деген мағынаны білдіреді. Фразеологизмнің жасалу уәжі «айран сияқты төгілу (беттен аққан тер)», ал ауыспалы мағынада – «ар-ұяттан жұрдай болу», «жер болу» дегенді білдіреді. [5;11 б.]

Тілімізде «айран» сөзі ұйытқы болатын мынадай фразеологизмдер де кездеседі:

«Айран ішер» – бетке ұстар; дұшпанкөз белгі. [3;25 б.]

«Айрандай ұйыды» – айтқанынан шықпады, ұжымдық көрсетті.

«Айрандай аптап, күбідей күптеп» – билеп-төстеді.

«Айрандай ұйып отыр» – тату-тәтті, ынтымақты. [3;26 б.]

«Уыздай жас» фразеологизмі «жастық табы бетінде үлбіреген жеткіншек» деген мағынаны білдіреді. Уыз – төлдеген малдың алғашқы күндердегі қоймалжың сүті. 15-16 жасқа дейінгі қыз, жігіттер уызбен салыстырылып, уылжыған жастық шақтың, балғындық пен тазалықтың символы ретінде пайдаланылады.

«Уыз» сөзімен берілген тұрақты сөз тіркестерге назар аударалық:

«Уыз көже» – уыздан пісірілген дәмді тағам.

«Уыз қымыз» – жазғытұры кезіндегі алғашқы тәтті қымыз.

«Уызы арылмаған» - бақ дәулеті үзілмеген.

«Уызында жарымады» - о бастан ас ішіп бүйірі шықпады.

«Май шелпек болды» фразеологизмі «әркім жем етті» деген мағынада жұмсалады. Бұл фразеологизмнің жасалуында май шелпекті пайдаланумен байланысты этнографиялық уәж жатыр. Бұл әдетте ашымаған қамырдан жылдам дайындалатын нан түрі, қазақтың тұрмысында дайындалуы қарапайым, жеңіл әрі діни-тұрмыстық салтты орындаумен де байланысы бар. Жаман түс көргенде немесе өзінің қайтыс болған ата-бабаларын түсінде көрген кезде үй иелері шелпек пісірген. Шелпектен үйге келген қонақ, кез келген адам ауыз тиеді. «Май шелпек болу» фразеологизмі күнделікті тұрмыста діни салт ретінде үйге келген кез келген адамға «ауыз тию» үшін ұсынылатын әрқашан да жеңіл

дайындалатын тағам деген мағынаны білдірген болса, уақыт өте келе, фразеологизм өзінің бастапқы мағынасынан абстракцияланып, жалпы мағынаға «біреуге жем болды» деген мәнге ие болған.

Қазақ халқы салт-дәстүрлерге де өте бай. Асқа, тойға қатысты салт-дәстүрлер мен әдет-ғұрыптары да көп, тілімізде оларға байланысты фразеологизмдер де молынан кездеседі.

Белгілі бір фразеологизмнің мағынасын анықтау үшін сол фразеологизмнің шығу төркініне, семантикасына, танымдық мәніне назар аудару қажет. Көптеген фразеологизмдер еркін тіркестер негізінде жасалған, яғни уақыт өте келе бастапқы мағынасы күңгірттеніп, алғашқы мағынасынан мүлде айырылып тұрақты тіркеске айналған.

Фразеологизмдердің мәнін ашуға қатысатын орта – оралым. Фразеологизм оралымы мәнмәтінде, сөйлем ішінде анықталады. Оралым белгілі бір сөз топтарына қатысты болып келеді, фразеологизмдердің көп мағыналылығы мен синонимдерінің пайда болуы оралымға негізделеді. Сол сияқты оралым да тіркесімділікке түскен сөзбен үйлесе үндесе байланысып қана қоймай, сөздің (фразеологизмнің) мағынасына да әсер етеді. Оралымдық талдау кезінде фразеологизм мағынасы жандана түседі. Фразеологизмдердегі ұлттық өзгешелік, ұлттық әр, қазақы дүниетаным, ұлттық ойлау ерекшеліктері бірден байқалады. Фразеологизмдер – ұлттық мәдениетіміздің байлығы, сондықтан оларды оралым тұрғысынан қарастыру өте маңызды болып табылады.

ӘДЕБИЕТ

[1] Дәркенбаева Ж.Қ. Қазақ тіліндегі фразеологиялық оралымдар. Монография. –А., 2021 ж. -152 б.

[2] Кенжеахметұлы С. Қазақ халқының тұрмысы мен мәдениеті. –А.,2006 ж. -381 б.

[3] Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі. –Алматы, 2008. -965 б.

[4]Смағұлова Г.Н. Мағыналас фразеологизмдердің ұлттық-мәдени аспектілері. –Алматы, 2010. -240 б.

[5] Кайдар А. Тысяча метких и образных выражений. –Астана, 2003.- 368 б.

УДК 37.013.76.

Жансугурова К.Т.,
к.п.н., қау.профессор
педагогика және психология кафедрасы
Абылай хан атындағы Қаз ХҚжәнеӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: kulaisha61@mail.ru

БІРТҰТАС ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ПРОЦЕССТІ ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖАҒДАЙЫНДА ОҚУШЫ ТҰЛҒАСЫН ӨЗІН-ӨЗІ ЖЕТІЛДІРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Түйін: Аталмыш мақалада автор Қазақстан Республикасының білім беру жүйесіне байланысты, білім беру ұйымдары жағдайында оқушы тұлғасын өзін-өзі жетілдіру ерекшеліктерінің мәселелерін қарастырады. Зерттеу жұмыстарына сәйкес, автор мектеп оқушыларының өзін-өзі тәрбиелеу дағдыларын қалыптастыру үрдісін өзін-өзі жетілдіру ерекшеліктерімен атап көрсетеді.

Мақалада Елбасының «Ұлы даланың жеті қыры» атты еңбегі де жастардың бойында адамзаттың асыл қасиеттерін бойына сіңіру төр тарихымызды терең білуде екенін алға тарта отырып, өзін-өзі тәрбиелеуге үлкен көмек беретін еңбек - «Тарихи сананы жаңғырту» бөлімінде болашақтың тұтқасы болатын жастардың тәрбиесі мен білімі қоғам дамуына үлес қосушы күш екенін баса атап өтсе,қазақтың білімдар ойшылы Әбу Насыр Әл-Фараби, 2020 жылы қаңтар айында Қазақстан Республикасының президенті Қасым-Жомарт Тоқаев адам өзін-өзі тәрбиелеу мектебіне жоғары дәрежедегі ұйымдастырушылықты, сын көзбен қарап, салыстырмалы түсінуді үйренеді. «Өзіңмен өзің түскен күрес – ең қиын күрес, өзіңді өзің жеңген жеңіс – ең ұлы жеңіс» - деп неміс ақыны Ф.Логау айтқан мына дана сөздің шындығына таң Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Абай – XXI ғасырдағы Қазақстанда» атты мақаласында осы тұлғаны жетілдіру ерекшеліктеріне тоқталған.

Тірек сөздер: өзін-өзі шыңдау, үздіксіз тәлім-тәрбие үрдісі, тұлғаның жетілу ерекшеліктері, өзін –өзі тәрбиелеу, өзін –өзі бағалау.

Zhansugurova K.T.,
hp, danger prof
Department of Pedagogy and Psychology
KazUIR & WL named after Abylai khan
Almaty, Kazakhstan, e-mail: kulaisha61@mail.ru

FEATURES OF SELF-EDUCATION, SELF-IMPROVEMENT OF THE STUDENT'S PERSONALITY IN THE CONDITIONS OF EDUCATIONAL ORGANIZATIONS

Abstract: The article is considered with the problems of self-improvement of students' personality in the conditions of educational organizations associated with the education system of the Republic of Kazakhstan. According to the research work, the author emphasizes the features of self-improvement of the process of formation through self-education skills.

The article of the President "Seven Edges of the Great Steppe" also emphasizes that the assimilation of the noble qualities of humanity in young people is a great help in self-education. In January 2020, the President of the Republic of Kazakhstan Kassym-Jomart Tokayev will teach the school of self-education a high level of organization, critical thinking and comparative understanding. Kassym-Zhomart Tokayev's article "Abai - Kazakhstan in the XXI century" focuses on the peculiarities of the development of this person. .

Keywords: self-development, continuous educational process, features of personal development, creative and research skills.

Жас ұрпақтың жеке тұлға болып дамуына өзін-өзі басқару жүйесі негіз болып табылады. Оқушының өзінің шығармашылық қабілеті мен білімін көрсетуге мүмкіндік беретін кезең өзіне берілген тапсырмаларды орындау барысында жүзеге асады. Жауапкершілігін арттырумен қатар бала өзінің білімін де жетілдіруіне септігін тигізеді. Елбасының халқына жолдаған «Болашаққа бағдар: Рухани жаңғыру» бағдарламасы тәрбие сапасын арттырудың негізгі бағыты.

Сонымен қатар, Елбасының «Ұлы даланың жеті қыры» атты еңбегі де жастардың бойында адамзаттың асыл қасиеттерін бойына сіңіру төр тарихымызды терең білуде екенін алға тартады. Демек, өзін-өзі тәрбиелеуге үлкен көмек беретін еңбек - «Тарихи сананы жаңғырту» бөлімінде болашақтың тұтқасы болатын жастардың тәрбиесі мен білімі қоғам дамуына үлес қосушы күш екенін баса атап өткен. Оқушы өз ұмтылыстары арқылы өзін-өзі оқыту процесіне қол жеткізеді.[1]

Мектеп жасындағы жасөспірімдердің тұлғалық санасын қалыптастыруға білім мен тәрбие негізгі орынды алады. Ұстаз әрбір балаға жеке тұлға көзқарасымен қарап, оның бойындағы қабілеттерді ашуға ұмтылса, баланың жеке тұлға болуына ықпал етуінің алғашқы сатысы болар еді.

Қазақтың білімдар ойшылы Әбу Насыр Әл-Фараби: «Адамға ең бірінші білім емес, тәрбие беру керек, тәрбиесіз берілген білім адамзаттың қас жауы, ол келешекте оның өміріне апат әкеледі,» - деген. Бүгінгі жас ұрпақ – мәңгілік еліміздің тұтқасы, тәуелсіз еліміздің қорғаушысы және оны дамытушы күші.

Қоғамда өз орнын тауып, елінің өткен тарихын білетін, бүгінгісін мақтан етіп, болашағын зерделей алатын жастарды тәрбиелеу қоғамның алдына қойған мақсаты, мұраты және міндеті. [2] Сондықтан ұстаздар қауымы озық іс-тәжірибелер мен педагогикалық әдіс-тәсілдерді саралап, тәрбие жұмысын басқаруды төменде көрсетілген бағыттағы ұстанымды ескерсе:

1) Оқушылардың психологиялық ахуалын және әлеуметтік тұрмыстық жағдайы мен әдістерін жоспарласа;
2) Оқушыға сенім артып, олардың ой-пікірін тыңдап, ақылдасып, мәселені бірге шешуге дағдыланса;
3) Оқушыға жанашыр, қамқор болып, дос бол білсе;
4) Балаға дөрекілік көрсетпей, олардың көзқарасымен санасса.

Мектеп жасындағы жасөспірімдердің ортақ мақсат-міндеті – білім алу. Білім алу барысында олар бірнеше жылдар бойы сатымен оқиды.

Бастауыш сыныбы – жетекшілік кезеңі. Бұл кезеңде бағытталған оқу құралдарында оқу әрекетіне терең мән береді. Себебі, оқушының өзін-өзі тануын зерттеуді осы көзқарас тұрғысынан алып отырмыз. Оқу әрекеті тұрғысынан бұл мәселені сынып бойынша зерттеу – өзін-өзі танудың бірден бір жолы деп ойлаймын.

Қоғам дамуына қарай білім беру мазмұны да өзгеріп отырады. 2020 жылы қаңтар айында Қазақстан Республикасының президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Абай – XXI ғасырдағы Қазақстанда» атты мақаласында: - «Еліміздің барлық саласындағы дамуы Абайдың бағытымен

болғаны абзал. Себебі Абай адамзат үшін білім мен ой-өрістің дамуында еңбек еті қажеттілігін сонау XIX ғасырда айтып кетті. Бұл ұлы өсиет біздің заманымызда да өзекті мәселе», - деп көрсетті. Сондықтан президенттің бұл мақаласы әлемдік деңгейден кері қалмау үшін Абай жолымен жүруіміздің қажеттілігі мол екенін жеткізді. Абай атамыздан бастап қазақтың ойшыл ақын-жазушылары өскелең ұрпақты біліммен қаруландыруын жырлап өткен. «Білім – инемен құдық қазғандай» - деп дана халқымыз айтқандай білімді меңгеру жолында, өзін тану жолында қажымас қайраттылықты қажет ететіні хақ. Адам өзін-өзі тәрбиелеу мектебіне жоғары дәрежедегі ұйымдастырушылықты, сын көзбен қарап, салыстырмалы түсінуді үйренеді. «Өзіңмен өзің түскен күрес – ең қиын күрес, өзіңді өзің жеңген жеңіс – ең ұлы жеңіс» - деп неміс ақыны Ф.Логау айтқан мына дана сөздің шындығына таң қаласын.. Шын мәнісінде солай.

Негізгі бөлім

Психологиялық, педагогикалық ғылымдарда адамның өзін-өзі тәрбиелеудің түрлі тәсілдерін көптеп насихаттауда. [3] Атап айтсақ:

- өзіне-өзі бұйыру;
- өзіне-өзі баға беру;
- өзін-өзі құптау;
- өзін-өзі түзету;
- өзін-өзі бағалау.

Жеке адамның өзі қабылдаған құндылық шешімдері тұлғаның жеке маңыздылықтарын құрайды. Бұл өзін-өзі бағалаудың негізі деп білеміз. Адам өзін басқа адамдармен салыстыру арқылы өзін-өзі бағалауын қалыптастырады. Бұл салыстыру табиғи түрде жүреді де, балада мынандай сұрақтар туындайды: «Неге мен осындаймын?», «Басқалар мені қалай қабылдайды?»

Бала бұл сұрақтарға жауабын өзін-өзі тәрбиелеу, жетілдіру үрдісінен табады. Өзін-өзі дамыту үрдісін тарихи тұрғыдан зерттеудің 2 бағытын атап көрсетуге болады:

1. Өзін-өзі дамытудың психологиялық ерекшеліктерін анықтау;
2. Жасөспірімдердің өзін-өзі жетілдірудегі әдіс-тәсілдерін меңгеру.

Өз білімін жетілдіру – бұл тұлғаның өзіндік дамуына бағытталған ұрпақ тәжірибесін игеру барысында ішкі өзін-өзі ұйымдастыру жүйесінің бөлігі.

Өзін – өзі тәрбиелеу бұл-адамның өмірдегі орнын өзі белгілеу мәдениеті және тәрбие мазмұнының маңызды бөлігі болып саналады. Адамның өмірдегі өз орнын өзі белгілеп, табу мәдениеті оны жеке өмірінің және жеке бақытының жауапты екендігін сипаттайды. Қоғамдық сана-сезімнің дамуының бір сатысында, тұлға өзінің жеке басы үшін тек сыртқы, басқа мүдделерді ғана емес, сонымен қатар өзін-өзі тәрбиелеу мақсаттары мен маңыздылығын түсінеді. Яғни, жеке тұлға өзі-өзіне тәрбиенің субъектісі ретінде қарай бастайды. Өзінің тұлға ретінде қалыптасуы, оның жеке белсендігінсіз немесе жетістіктерінсіз мүмкін еместігін түсіне бастайды.[4]

Қазіргі таңда қоғам алдына қойылып отырған басты міндеттердің ең бір өзектісі – бүкіл білім жүйесін инновациялап, әлемдік деңгейге жеткізіп, жас ұрпақты білімге құштарлығын арттыратын әдістерді жетілдіріп, және тұлға болып қалыптасып дамуына жаңа үлгідегі мектеп құруды міндеттеу керек.

Әрбір тұлғаның өзін-өзі тәрбиелеп, жетілуіне ұмтылу адам баласына тән, сондықтан адамзат өзі өмір сүретін ортасын, яғни қоғамды жасай білді. Қоғамсыз адам жоқ, адамсыз қоғам болмайды деген пікір адамзат тарихынан бастау алады. Қоғамын дамыта отырып, адам баласының бойына өмір сүруге қажетті асыл қасиеттерді сіңіре білді. Атап айтсақ, батылдық, өзіне деген сенімділік, тұрақтылық, төзімділік, сабырлық, шыдамдылық т.б. Әрбір оқылатын оқу пәнінің тұлғалық маңыздылығы білім берудің өзара байланысты компоненттері, оның басымдықтары ретінде тәрбиелеу мен оқытуды біріктіретін фактор болып табылады. Білім адам Мен әлемді жақсырақ етіп, олардың үйлесімді дамуына ықпал етуі керек. Мектепте оқытудың әрбір кезеңінде психологиялық-педагогикалық жағдай жасау оқушының өзін-өзі өзгерту процесін белсендіруге, тұлғаның өзін-өзі дамытуына ықпал етеді.

Ең алғаш педагогикалық іс-әрекетке ерекше көңіл бөлген ежелгі Шығыс ойшылдары еді. Өзін-өзі жетілдіру туралы мақала – бұл өте айқын термин және ешкім өзін-өзі жетілдіруді нақты саламен байланыстыра алмайды. Шын мәнінде, ол бір тұлғаның барлық аспектілерін қамтиды. Бір адам өзіне күтім қажеттігімен ұштандырса, екіншісі мінез-құлықты жақсартуды қажет етіп өзін-өзі жетілдіруге ат салысады, ал, біреуі сыртқы келбетті жақсартқысы келеді, ал екіншісі ішкі өзін-өзі жетілдіруді алғысы келеді. Осылайша, аспектілері көп болғандықтан, бір нақты бөлігі бойынша өзін-өзі жетілдіруді жіктеу мүмкін емес.

Бастауыш сыныпта мұғалім оқушыларды терең де берік нақтылы білімдермен қаруландырып, оқу тапсырмаларын орындатуда оқушының жеке бас тұлғасын, қабілетін жан – жақты дамытып, олардың

жалпы және ерекше қабілетін көрсете білуін қалыптастырады. Өзін-өзі тануға бағыттайды. Сондықтан да барлық мұғалімдердің барынша күшті, қабілетті, барлығын жұмысқа тарта және қызықтыра алатын педагогикалық құралы – оқу әрекеті. Сондықтан оқу әрекеті барысында ұжым әрбір оқушыны тәрбиелейді, ал әр оқушы жолдастарымен бірге оқыту, тәрбие ісіне мұғалімнің тікелей басшылығымен белсене қатысады. Сондықтан да оқу тапсырмаларын түрлендіріп, жүйелі жұмыстар жүргізу қажеттігі туындап отыр. Оқу тапсырмаларын өзін – өзі тану тұрғысынан орындау кезінде оқушылар барынша тырысып жауап беруге, өз пікірін жүйелі, толық жеткізіп, дәлелдеуге жаттығады, өзгенің пікірін тыңдап, таразылауға үйренеді.

Жалпы білім беретін мектептің бастауыш білім мазмұны тұжырымдамасында: «... оқушы әртүрлі оқу тапсырмаларын өздігінен шешіп орындаудың ортақ тәсілдерін, өз әрекетін бақылап бағалауды, нәтижесін эталонмен салыстыруды меңгертуді...» талап етіп отыр.

П.Я. Гальпериннің пікірінше, әрекетті өзгертетін төрт параметр болады. Оларға орындалу, талдап қорыту деңгейі іс жүзінде орындалатын операциялардың толықтығы, меңгеру шаралары жатады.

Оқушыларға оқу тапсырмаларын орындатуда тапсырманы талдауға, мақсатын өз бетінше анықтауға, барысын және нәтижесін тексеруге үйрету қажеттігі туындап отыр. Себебі оқу тапсырмасын өзін-өзі тану тұрғысынан орындату толық, дұрыс орындауға, берілгенін дұрыс түсінуге негіз болады. Себебі оқушы істеген жұмысының нәтижесін мазасыздана күтеді, ондағы жеткен жетістігіне қуанады. Оқушылармен жүргізілген жұмыстар өз мәнінде тексеріліп, дұрыс жүйелі жүргізілсе, оқу тапсырмаларын орындату барысында үлкен жетістіктерге қол жекізуге болады. Ол кезде оқушылар арасында үлгермеушілер қатары азайып, білім деңгейлері жоғарылаған болар еді.

Оқытудың нәтижелігі әр оқушының жеке басының ерекшеліктерін ескере отырып, дидактикалық ұстанымдарға сай жүйеленген білім мазмұны мен адамдық, жауапкершілік сезімдерге негізделген педагогикалық талаптардың бірлігінен тұратын оқу процестерінің бағытына тәуелді болмақ. Мұндағы басты мәселелер оқушылардың оқу әрекетін қалыптастыру болып есептеледі. Соған сай мұғалімнің ең басты міндеті оқушының дамуына қарай бағыттау болып саналады. Оқу процесін оқушының әрбір даму кезеңдерінде пайда болатын, жетекші роль атқаратын қажеттіктеріне сәйкестендіріп, оны қанағаттандыратындай дәрежеде ұйымдастырып, оған себеп болатын мотивтердің өзін қоршаған дүниені танытуға ұмтылу, сол танымға септесетін әрекет тәсілдерін меңгеру, өзін жеке тұлға ретінде бағалай алу, өз бойындағы қабілеттерін жетілдіру, өзін-өзі дамыту т.б. тұрғысында қалыптастырудың мәні мектеп алдында тұрған үлкен міндеттің – жеке тұлға қалыптастыру міндетінің жүзеге асуының алғы шарты болып табылады. Бұл мәселе оқушыны өз әрекетінің субъектісі деп бағалауды, оның жеке мақсаттарын қоғам талаптарымен ұштастыруды қажет етеді.

Егер мұғалім өзінің білім – біліктері арқылы оқушысының санасында өзін тануға әрекет етуге деген құлшынысын оята алса, бұл – ең дұрыс жол. Оқушының бойындағы қабілеттерін танытуына мүмкіндік туғызу қажет жерінде дұрыс бағытын беру, білімге деген ынтасын оятып, оқуға саналы көзқарасын қалыптастыру – мұғалімнің тікелей міндеті. Дайын деректеді ақпарат түрінде шәкірттерге ұсыну, оларды тек соны қайталауды талап ету, жемісті нәтиже бере алмайды.

Танымдық іс әрекеттің бағдарламаланған түрлері оқушының игіліге айналу үшін, олардың барлық негізгі сипаттары бойынша бірқатар өзгеше сапалы сатылар арқылы өткізу керек.

Іс-әрекеттің қалыптасу процесі әлеуметтік тәжірбиені меңгеру процесі ретінді қарастырылады. Бірақ тәжірбиенің игерілуі әлеуметтік тәжірибені сақтаушы оқытушы мен оқушының қарым-қатынасқа түсі жолымен ғана емес, талап етілетін іс-әрекетті экстериоризациялау, оны сыртқы, материалды формада модельдеу және біртіндеп ішкі, психикалық іс-әрекетке айналдыру жолдарымен өтеді.

Біздің мектептеріміздегі білім беру, оқыту жүйесінде оқушының өзін-өзі тануына, дамтуына, өз бетінше білім алу іскерліктерін дұрыс қалыптастыруға әлі де жете көңіл аударылмай келеді. Ішінара ұйымдастырылатын танымдық – шығармашылық бағыттағы жұмыстардың берері аз. Мақсатты жүйелі жұмыс жүргізілуі тиіс.

Білім беру саласына қойылып отырған басты міндет – оқушыны жеке тұлға ретінде өзін таныту, дамыту, қалыптастыру. Ал дамыту қашан да әрекеттен ажырамас бірлікте болады. Олай болса, оқушылардың оқу әрекеті туралы қағидалар да осыған сүйеніп талданады.

Жеке тұлғаны тәрбиелеу білім берудің басты шарттарының бірі болғандықтан, оқу әрекеті білім беру, тәрбиелеу үрдістері қатар жүреді. Бұл тұрғыда оқу әрекетінің қоғамдық талаптарға сай ұйымдастырылуы, жүзеге асырылуы маңызды орынға шығады.

Ол оқушының психикасының тез дамып жетілуіне, оның рухани дүниесінің де, іскерлік дағдыларының да қалыптасуына ықпал етеді.

Оқушыны оқу әрекетіне енгізіп қоймай, оқуға деген қызығушылығын арттыру керек екендігі көптеген еңбектерде айтылады.

Оқу әрекетінің өзіне тән ерекшеліктері мен бағыттарының дамуына кем дегенде төрт жағдай әсер етеді.

• ғылымның даму деңгейі;

• қоғамның өскелең талабының жас ұрпақтарға ғылыми білім беруді қажетсінуі;

• нақтылы бір қоғамның материалдық мүмкіншілігі;

• психология – педагогика ғылымының даму деңгейі.

Демек, оқушыларды неге үйрету және қалай үйрету негізгі мәселе болып отыр. Бұл оқушының өзін-өзі тануға тікелей байланысты.

Оқу әрекетін дұрыс қалыптастыру үшін оның өзіне тән ерекшеліктері мен құрылымын, оқушының азамат деңгейіне жетуіндегі атқаратын қызметін тану керек. Оқу әрекетінің өзге әрекет түрлерінен ең басты өзгешелігі оқушының үнемі, «жаңа дүниеге енуімен», әрбір жаңа әрекеттік компоненттерін игеруімен, әрдайым оның бірінен екіншісіне ауысып отыруымен байланысты. Ол оқушының психикасының тез дамып жетілуіне, оның рухани дүниесінің де, іскерлік дағдыларының да қалыптасуына ықпал етеді. Ал өзінің құрылымы жағынан ол өзге әрекеттермен ұқсас. Ол да үш кезеңге бөлінеді: мотивациялы- даярлық, орталық-еңбектік, бағалау-бақылау. Осы кезеңдерге сай негізгі құрамдық бөліктері де ажыратылады. Іс - әрекет бағыты оқыту процесінде оқушылар орындайтын әрекеттердің жүйесі болып табылады.

Әрекет- барлық психикалық функциялардың бірлікте көрсетілген тұтастық жүйесі. Іс - әрекеттің негізгі «бірліктерін» әрекет деп атаймыз. Сондықтан да әрекеттерді меңгеруге басты назар аударылды. Ал білім әрекетте туындайды және меңгеріледі деп қарастыруға болады.

Оқу әрекетінің басқа әрекет түрлерінен аса бір ерекшелігі бар. Онда бала мұғалімнің басшылығымен ғылыми түсініктерді ұғынып, меңгереді. Бірақ бұл әрекеті арқылы ол ғылымға ешқандай өзгеріс әкелмейді. Бірақ сол түсініктерді меңгеруі арқылы баланың ойы, түсінігі қалыптасып, санасы дамиды. Ол ғылыми ұғымдармен жұмыс істеудің тәсілдерін үйренеді. Оқу әрекеті – оқушының жетілуі, өсу әрекеті, оның нәтижесі, сол әрекет барысында әрекет субъектісінде болатын өзгерістер. Міне, бұл оқу әрекетінің негізгі белгісі.

Бүгінде оқушылардың өзін –өзі басқаруды дамытуда белсенділерді даярлау міндеті өзекті мәселе болып отыр. Ол үшін олардың мектеп, қоғам өміріндегі саналы көзқарастарын орнықтырып, олардың мектепті басқару ісіне еркін араластыруына, әрбір оқушының әлеуметтану процесіне қатысуына жағдай туғызу керек. Әрине, негізгісі оларды осындай етіп міндетті түрде тәрбиелеу керек.

Қорытынды

Егер ұстаз сынып оқушыларының психикалық ахуалын, әлеуметтік тұрмысын жақсы танып, көрегендік танытатын болса, сол арқылы тәрбие жоспарын, әдістерін дұрыс таңдап алса, еш қиындық тумас еді;

Ұстаз оқушыларға сенім білдірсе, олармен ойын, жоспарын бөлісіп, отырса, оқушы пікірін ескеріп, қорытынды шығарып отырса;

Ұстаз әр уақытта баланың бетін қайтармай, өзінің істерін де орындата алатын болса;

Ұстаз үнемі оқушылардың қасынан табылып, қамқоршы бола білсе, жылы сөздерді көбірек айтса;

Ұстаз қазіргі оқушылардың көзқарасымен санасса, яғни жаңашыл болса;

Тәрбие жұмысын жоспарлағанда әр бағыттар бойынша қандай мәселелерді, тақырыптарды таңдау керек екенін ата-аналармен, оқушылармен келісіп, ақылдасып отырса;

Тәрбие сағаттарының өтілу формасын, әдісін оқушылармен бірлесе отырып шешсе,себебі, бұл шаралар бала арқылы өтетіндіктен олармен санасу өте қажет.

Қазіргі кезде сынып жетекшісі болу ауыртпашылығы бар, жауапкершілігі мол қиын да қызықты міндет. Оқушылар ұжымын жан-жақты топтастыру, қалыптастыру бұл да сынып жетекшісінің міндеті.

Өзін-өзі басқару жүйесі баланың жеке тұлға болып қалыптасуына көп әсерін тигізеді. Олай дейтінім өзіне берілген тапсырма, жүктеме бойынша бала өз бойындағы біз біле бермейтін шығармашылық қабілеттерге ие болып, оны кең көрсете алады және де жауапкершілік, ұйымшылдық, қамқорлық сияқты асыл қасиеттер бой көтере бастайды. Сонымен қатар бұл жұмыс түрі тек тәрбие ісінде ғана емес, білім деңгейін көтеруге де септігін тигізеді.

Мысалы: бір сыныпта 25 оқушы бар. Осы оқушыларды ұйымшыл сынып ретінде қалыптастыру мақсатында өзін-өзі басқару ұйымын құруға болады. Сыныпты бес топқа бөліп, әр топтың өз капитаны, аты, ұраны және белсенділерін өзара тағайындау керек. Әрине, бөлу кезінде оқушылардың психикалық ахуалы, әлеуметтік жағдайы, белсенділігі, ынтасы, үлгерімі ескеріледі. Сыныптағы ұлдар мен қыздар санын тең бөлуге тырысу керек. Әр топ сенбі күндері өз көшелеріндегі атқарған жұмыстары туралы,

яғни жетістіктері мен кемшіліктерін атап, сол бойынша есеп жасап отыру керек. Тәрбие мен білім егіз болғандықтан, олар тәртіп, білім, тазалық, ұйымшылдық параметрлері бойынша жұмыс жасау керек.

ӘДЕБИЕТ

1. Корчак Я. Жеке тұлғаны дамыту: 1992.-287 б.
2.Хмель Н.Д. Мұғалімді кәсіби теориялық дайындықтан өткізу. – Алматы: 1998. – 320 б.
3 Педагогика. 2004. – 608 б.
4. Бейсенбаева А.А. Білім беру теориясы және тәжірибесі. Алматы.,1998.– 56б

UDC 378.147

***Zhumabekova G.B.[1], Asan K.A.[2],**
[1]candidate of pedagogy, associate professor
[2]master of pedagogical science, teacher
«7M01711-Training of foreign language teachers»
Ablaikhan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail[1]: zhuma_a@mail.ru, e-mail[2]: asan.kanagat@alumni.nu.edu.kz

IMPORTANCE OF LISTENING COMPREHENSION IN FOREIGN LANGUAGE EDUCATION

Abstract: This article discusses the importance of listening comprehension, which is an important element of learning a foreign language, to improve students' ability to recognize and understand sound images, language phenomena, and to use the information they hear in a foreign language.

Keywords: listening comprehension, foreign language education, language phenomena, sound images.

Жумабекова Г.Б.[1], Асан Қ.А.[2],
[1]кандидат педагогических наук, ассоциированный профессор
[2]магистр педагогических наук, преподаватель
«7М01711-Подготовка педагогов иностранных языков»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан, e-mail[1]: zhuma_a@mail.ru
e-mail[2]: asan.kanagat@alumni.nu.edu.kz

ВАЖНОСТЬ АУДИРОВАНИЯ В ИНОЯЗЫЧНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Аннотация: В этой статье обсуждается важность аудирования, которое является важным элементом изучения иностранного языка, для улучшения способности учащихся распознавать и понимать звуковые образы, языковые явления и использовать информацию, которую они слушают на иностранном языке.

Ключевые слова: аудирование, иноязычное образование, языковые феномены, звуковые образы.

In recent years, the content of education in the Republic of Kazakhstan pays special attention to the place and role of foreign languages in education and personal development, the potential for development. Today, it is important not only as a popular subject, but also in its role in the policy documents that define the main directions and structure of modernization of educational content. Changes in priority areas: development and strengthening, interstate political, economic and cultural ties, the integration of society into the world community have led to new changes in the educational policy of our country in the teaching of foreign languages. It is necessary to teach to understand and speak a foreign language. Listening in a school setting means listening and understanding the words of a teacher or speaker, classmates or potential guests. Listening skills are formed only by listening to the speaker. At the same time, it is necessary to correctly understand the words of the speaker at different rates, with different intonation, at different levels. Listening - performs the interpretive function of speech by hearing and receiving information.

The topic of listening in a foreign language is domestic and foreign scientists-methodologists E.I. Passova, I.L. Bim, P.P. Milrud et al. reflected in scientific works. Teaching listening comprehension has not been off the agenda as a complex type of speech activity and an important issue. Properly organized hearings (according to domestic and foreign methodologists) determine the success of the process of teaching a foreign language.

As students listen to the text, they try to remember the main point. Comprehension of the text is influenced by its semantic organization. The story should be formed after the hearing so that the main idea is obvious and the rest of the details touch it. Of course, students are interested in speaking a foreign language, listening to them and trying to understand them, and individual students also try to communicate. Thus, listening is an important element of foreign language teaching. If the student's phonemic hearing is well developed, listening will help him to understand and communicate in a foreign language.

The methodology of teaching a foreign language shows that listening is effective and helps to broaden the horizons of the student, if it is conducted using information about the country of study, its life and customs, holidays and traditions of the people, i.e. country studies. Listening is recognized as both a goal and a tool in the learning process.

For example, it can be used as a tool:

- as a way of organizing the educational process;
- as a way to introduce language material orally;
- as a teaching tool for other speech activities;
- as a tool for consolidation and control of knowledge, skills and abilities.

Listening is a complex activity that involves the student's attention, comprehension and active processing of information in oral speech. The psychological basis of understanding speech is the recognition of intuition, sound images, linguistic phenomena and their meaning.

Listening is a "complex" internal special speech function that a person brings out in the learning process.

Listening is an active process that requires a lot of intellectual effort.

From the very beginning of teaching to listen, the teacher's pace of speaking a foreign language should be normal. In less prepared classes, less information can be provided by increasing the pause between sentences and paragraphs so that students can understand the content of the text. However, according to psychologists, the duration of listening to the text should not exceed 1.5-3 minutes.

Many teachers think that listening is just a tape recorder, but this is a misconception, because listening is the ability to communicate directly with a foreign language speaker, to understand what he is saying. Of course, this is not an easy task. At this stage, it is important for the teacher to understand that listening is an integral part of a foreign language lesson.

Adolescents aged 11-12 years form formal thinking. Adolescents can act logically. can use the ability to visualize through its new orientation in the perception of obvious or inaccessible events.

At this age, it is important to pay special attention to the role of developmental features of children (memory, attention, perception, thinking, prediction, comprehension). There are 3 basic principles of listening in the learning process.

They:

1)Teaching listening as a communicative skill. In this way, the teacher develops students' ability to use the information they hear in a foreign language where it is needed;

2) Learning to listen using accurate texts. In this principle, the student listens to the text, which aims to communicate naturally, while preserving all the features of the English language;

3)Learning to listen comprehensively. Listening is rarely used for listening purposes only. Typically, students listen and speak, listen and write, listen and read. Listening is closely related to other communication skills.

They are: reading, writing and speaking in addition, there are active, extensive and intensive areas of listening.

Active listening is a specific step aimed at obtaining clear and consistent information. As a result, the student understands what he is listening to, collects and remembers the information received. Basically, active listening is listening carefully.

Extensive listening - a holistic understanding of the general meaning of the listened text in a foreign language. During an extensive hearing, the information is presented in a concise form. Basically, extensive listening is listening and understanding the main meaning of a given text.

Intensive listening is a competition between listening to a text and making assumptions. Intensive listening is a complex and manageable process because students aim to solve certain cognitive problems. Pupils who are receptive to intensive listening should have the ability to think critically and have their own ideas about what they have heard. Intensive listening is a listening to reasoning and drawing conclusions.

The teacher encounters various difficulties in teaching listening, and the teacher must be well aware of these difficulties. They are mainly:

- a large amount of material that the student needs to master;
- lack of language environment, supporting elements;

- the pace of language communication, the lack of a clear way of narration;
- the teacher does not insist on his own words when reading the text in a foreign language (inability to read eloquently, inaccurate diction);
- the difference between sounds and words in a word is not obvious;
- It is also wrong to give too light audio text. etc.
- Also, if a teacher does not immediately start teaching listening, but first tries to stimulate students in some areas of the language, and then to listen, he will make a mistake and face difficulties.

Students listen with great interest to audio texts about school, class, family, friendship, life, other countries, nature. It is important that learning to listen takes place from the first lesson to the end of the whole course, that is, from the first minute the teacher greets students in a foreign language, he must be motivated to introduce different formulas for communication in the lesson.

In order to successfully master the text given to the listener, the student must be able to use the formula of repeated questioning in order to clarify or understand. In grades 5-6, the focus should be on developing the student's full understanding of the familiar text. Because at this stage the student develops the psychological mechanism of semantic perception through hearing and the ability to understand through verbal means. In grades 7-8, there are two types of listening. They are: listening comprehension and listening to the main content. In grades 8-9, the main task is to improve the skills acquired through certain language units in accordance with the current program, and if necessary, to correct them.

Exercises for language hearing:

- listen and repeat pairs of words;
- identify and mark synonyms;
- Mark the pairs of words graphically.
- Read aloud the phonetic text.

Exercises that can be used to teach probability forecasting:

- Listen to adjectives (verbs) and name the nouns that are often used with them;
- Listen to, memorize, and repeat isolated words according to the topic;
- Listen to a list of two or three short words and combine them into one sentence.
- Look at the keywords and name the topic of the audio text. Then listen to the audio text and check the correctness of your answer, etc.

Such exercises allow students to see the connection between sounds and letters, to perceive the content easily, and to memorize and master the text well.

After completing the exercises in the listening text, it is useful to work with students as follows:

- recite the content of the text in sequence (after listening);
- continuation of the text (orally or in writing);
- explain interesting, innovative, important places;
- evaluate the story, the actions of the characters, using key words or phrases as a basis;
- use the completed diagram, table as a reference when listening to the text when answering questions;
- assign a title according to the content of the text.

It is necessary to use language exercises to master the grammatical structure. Students choose a topic, listen to each other and create a story. The teacher makes sure that the students take turns speaking to each other without getting sick and helps to keep them interested throughout the lesson.

The results of listening comprehension training depend on the teacher's ability to organize lessons, speak, effectively use technical teaching aids, follow all the instructions of the authors of the educational complex, see creative ways to use creative methods at work. Only then, systematic work will help students to master foreign languages.

When teaching a foreign language, it is important to focus on speaking, listening and understanding the language with students at once. In addition to the native language, a foreign language not only improves the student's speaking skills and general development, but also teaches him the culture of communication with others. Improving students' ability to speak a foreign language is the main goal of the content of education provided at school, learned in the course of communication with the textbook and other students. When we teach a foreign language to students, we open the way for them to the culture of another nation, the culture of the world. Student comprehension is achieved by listening to the speaker. It forms the basis of communication, and listening to and understanding what is being said involves giving a logical answer. In listening comprehension, the listener is able to analyze the operation of thought, synthesis, deduction, induction, comparison, abstraction, refinement, etc. functions.

Interpretation, listening and revision of new material should be systematically and systematically selected according to the interests and age characteristics of students. To be able to recognize the flow of sounds in the process of listening and understanding a foreign language; to perceive the meaning of the language units listened to; care should be taken to select the most important information in the text being listened to. Listening and understanding is the basis of communication, language - mastering oral communication - begins with listening and understanding, as it performs several thought operations. They are: the ability to differentiate the sounds heard, to summarize them in thinking, to remember them during listening, to implement the ability to project and predict, and to understand the audio material heard, taking into account communication situations.

In the process of listening, a language form is first given, through which the student discovers the content. The direction of action here: from the linguistic form to the content. Listening, comprehension, reading are closely interrelated. Without listening and comprehension skills, it is impossible to master a foreign language at its own level.

REFERENCE

1. Babinskaya P.K. "Practical course of methods of teaching foreign languages", Tetra System, 2005. - 210 p.
2. Galskova N.D., Gez NI Theory of learning foreign languages. Linguodidactics and methodology: textbook for stud.lingv.un-tov and fac. this. spring. высш, пед.учеб.заведений / 4-е изд., М .: Издательский центр «Академия», 2007. - С. 161 - 189.
3. Gez NI Typology of exercises and organization of teaching listening in school with teaching a number of subjects in a foreign language // Foreign languages in school. - 1985. - № 6, стр. 7-10.
4. Elukhina N.V. Basic difficulties of listening and ways of overcoming them // "Foreign languages in school". 1977. - № 1, p. 38.
5. Zaitseva L.A. Requirements for auditory material containing unlearned vocabulary // Foreign languages in school. -1996. - № 3, p.15.

УДК 921

Ескермес Н.,
4 курс студенті
Ғылыми жетекші: **Насимуллина А.,**
Аға оқытушы, магистр
«5В011900- Шетел тілі: екі шетел тілі»
М. Өтемісов атындағы БҚУ
Орал, Қазақстан, e-mail: naz.yesskermes@mail.ru

ТІЛ АСПЕКТІСІ РЕТІНДЕ ФОНЕТИКАНЫ МЕКТЕПТЕ ОҚЫТУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Түйін: Аталмыш мақалада автор фонетиканы мектепте оқытудың қиыншылықтары мен ерекшеліктерін қарастырады. Зерттеу жұмыстарына сәйкес, ағылшын тілін үйретуде фонетиканың маңыздылығын, мектеп оқушыларына арналған фонетикалық тапсырмаларды атап көрсеткен. Шет тілі мен қазақ тілінің арасындағы дыбыстардың айырмашылығы қарастырылған.

Тірек сөздер: Фонетика, фонема, артикуляция, транскрипция, интонация, екпін, ырғақ.

Eskermes N.,
4th course student
Scientific advisor: **Nassimullina A.,**
Senior lecturer,master
«5B011900- Foreign language: two foreign languages»
M. Utemissov WKU, Oral, Kazakhstan, e-mail: naz.yesskermes@mail.ru

FEATURES OF TEACHING PHONETICS AT SCHOOL AS A LANGUAGE ASPECT

Abstract: In this article, the author considers the difficulties and features of teaching phonetics at school. According to the research, the importance of phonetics in teaching English, phonetic tasks for schoolchildren. The difference between the sounds of a foreign language and the Kazakh language is considered.

Keywords: Phonetics, phoneme, articulation, transcription, intonation, accent, rhythm.

Бүгінгі күні жаһандану дәуірі білікті азамат, білімді маманнан шет тілін меңгеруді талап етіп отыр. Ендеше, бүгінгі күні республикамызда қолға алынып отырған үш тұғырлы тіл саясатына орай, ағылшын тілінің де қолданыс аясы кеңейе түспек. Қазіргі кезде, баска елдермен тереземіз тең егемен

ел болып отырған тұсымызда, Елбасының Қазақстан халқына жолдауында айтып кеткендей, еліміздің ертеңі болатын ұрпаққа сапалы да, нәтижелі білім беру кешенді мәселелердің бірі болып табылады.

Тіл- көп аспектті, әр қилы құбылыс. Біріншіден, ол адам өмірінде қарым- қатынас құралы ретінде қызмет атқарады. Екіншіден, сөйлеу арқылы адамдар пікір қалдыра алады. Үшіншіден, сөйлеу қызметі өз ойыңды еркін жеткізу үшін қолданылады.

Кез келген тіл күрделі дыбыстық жүйеден тұрады. Күрделі дыбыстық жүйені игеру сол тілде сөйлеудің алғышарты болып табылады.

Фонетика- дыбыс туралы ғылым, ол гректің «дыбыс» деген сөзінен шыққан. Фонетика- лингвистиканың негізгі салаларының бірі, лексикология немесе грамматика сияқты дербес сала. Тіл үйренуде бұл өте маңызды, өйткені фонетикалық формасыз грамматика да, лексика да өмір сүре алмайды. Фонетика ғылымының дамуы атақты лингвист, Петербург университетінің профессоры Бодуэн де Куртенэ және оның шәкірті әрі лингвист Л.В. Щербаның есімдерімен байланысты. Л.В. Щерба- «фонема» (phoneme) ұғымын алғаш ұсынған ғалым.

Дыбыстау кезінде әр дыбыс жеке және таза түрінде айтылмайды, ол жалпы сөйлеу ағымында айтылады. Дыбыстық ағым кідіріс (пауза), интонациямен белгіленеді. Олар адам ойын білдіреді, дыбыстауда дыбыстар бір- біріне әсер етіп, өздерінің айтылуын өзгертеді. Бұл құбылысты да фонетика зерттейді. Фонетика- лингвистика ғылымының тіл дыбыстарын зерттейтін бөлімі.

Дыбыстар белгілі бір қалыптағы дыбыс мүшелерінің жұмысы нәтижесінде пайда болады. Дыбысты айтудағы дыбыс мүшелерінің орны мен қозғалысы оның артикуляциясы (articulation), әуенінің өзгеруі интонация (intonation) деп аталады. Сөзді дыбыстық жүйенің белгілері арқылы жазуды транцкрипция (transcription) деп атайды. Транцкрипциялық белгілер әдетте квадрат жақшаға жазылады.

Тілдік үлгі *сөйлем, диалог, монолог* түрінде беріледі және сөйлемнің түрлері ретінде беріледі. Және олар белгілі бір ырғақпен оқылады.

Сонымен қатар, оқушыларға фонетиканы үйретуде бірнеше қиындықтар кездеседі.

1. Фонетикалық қиындықшылықтар ағылшын тілі мен қазақ тілінің дыбыстық құрамының айырмашылығында кездеседі. Себебі, ағылшын тілінде 26 әріп, 146 әріптік белгі бар. Егер ағылшын тілі алфавитін қазақ тілінің алфавитімен салыстырсақ ұқсас әріптер К, М, Т, ал қалғандары G, H, J, R, S, W, Z әріптері мүлдем жоқ. Ал қалған әріптер А, С, Р, О, Ф, У, Х екі тілге де ортақ. Соның салдарынан оқушылар ағылшын тілінің дыбыстарын өз тілінің дыбыстарына ұқсатып айтады. Мына сөздерді қиындықпен айтады: ***Worked-walked, first- fast- forced, lion- line, tired- tide, bought- boat.;***

2. Сонымен қатар, ағылшын тілінің мына дыбыстары айтуда қиындық туғызады: [w], [ð], [θ], [ea]. Сондай- ақ, [s], [pz] дыбыстарының қосарланып келуі months, clothes сөздерін айтуда қиындық туғызады. Ал, [ŋ] дыбысы қазақ тіліндегі [ң] дыбысының айтылуына ұқсас. Мысалы: think, song, sitting, etc.;

3. Ағылшын тілінде дыбыстың ұзақ- қысқалық қасиеті бар. Қазақ тілінде дыбыстардың ұзық айтылатын түрлері жоқ. Ағылшын тіліндегі дауысты дыбыстардың ұзақ түрінің айтылуы да әртүрлі. Мысалы: leap [li:p] сөзі мен lip [lip] сөздерінде ұзақ [i:], қысқа [i] дыбысынан ұзақтау айтылады;

4. Ағылшын тілінің дыбыстық жүйесіндегі тағы бір қиындығы дифтонгтардың- қосарланған дыбыстардың болуы. Қазақ тіліндегі мұндай қосарланған дыбыстар аз, ал ағылшын тілінде олар: [ou], [ea], [ju:], т.б. Ана тілінде жоқ болғандықтан оқушылар бұл дыбыстарды айтқанда, оларды монофтонгқа ұқсас айтады.

Ағылшын тілінің фонетикасын үйреткенде тілдің әріптер жүйесімен бірге дыбыстық жүйесін де қатар үйрету керек. Сөздің дыбыстық белгіленуі транскрипция арқылы беріледі. Оқушылар дыбыстардың ашық, үнді, дауыссыз, дауысты екенін және дыбыстың буынның түрінде оқылу ерекшеліктерін білуі қажет. Осыған байланысты мынадай фонетикалық жаттығу орындатқызуға болады. Мысалы: Listen to the following words and raise your hands when you hear the words with (the teacher says: desk, pen, ten, bag, etc.). –Listen to the following pairs of words and say in what sound they differ:

Pen- pin
Bed- bad
Eyes- ice
White- wide
Eat- it
Pot- port

Оқушыларға сөздерді айтып үйреткенде оның дыбысталуын ғана емес, сонымен бірге оған түсетін екпінді де үйрету керек. Ағылшын тілінде екпін кейбір сөздерде бірінші буынға түседі. Мысалы: *sorry, evening, morning, etc.*

Ал басқа сөздерді негізгі екпін екінші буынға түседі. Мысалы: *be'gin, mis'take, re'sult, etc.*

Ағылшын сөзін айтып үйренуде екпіннің маңызы зор. Ағылшын тілін тыңдаушылар көбіне ағылшын тілін, оның екпініндегі ерекшеліктеріне байланысты түсіне алмайды. Ал сөйлемді айту үшін негізгі екі әуенді қолданамыз, көтеру (rise)және түсуі (fall). Бұл әуендер қазақ тілінің әуендеріне сәйкес келмейді. Оқушылар оқығанда көбіне ана тілінің әуендерін қолданады. Сондықтан, сөйлем ағылшын сөйлеміне ұқсамай, мағынасы түсініксіз болады.

Сонымен, біз оқушыларға ағылшын тілінде сөйлеуге үйретуде:

1) Ағылшын тілінің дыбыстық жүйесін;
2) Қазақ тілі мен ағылшын тілінің дыбыстық жүйесіндегі айырмашылықтарды білуге;
3) Сөзге екпін қоя білу, сөйлемге дұрыс әуен қоя білу, сөйлемді дыбыс, дауыс ырғағын топтарға бөле білуге аса мән беруіміз керек.

Оқушыларды ағылшын тілі мен ана тіліндегі ұқсас дыбыстарды айырып, салыстыра білуге үйрету керек: *[t]- [T], [n]- [н], [h]- [х].*

Ағылшын тілі дыбыстарының айтылуында ұқсастық көп. Мысалы: *it- eat, spot- sport, wide- white, cut- cart, full- fool, boat- bought.*

Ағылшын тілін үйретуші өзінің сөйлеу мүшелерін жаңа тілдің дыбыстары мен әуенін айтуға икемдейді. Мысалы*: is- this, veal- wheel.*

Сөздерді айтуға үйретуде еліктеудің маңызы зор, мұғалім балалардың еліктеушілік қабілетін толық пайдалануы керек. Бірақ, сөзді айту кезінде сөйлеу мүшелерінің орналасуын толық көрсету мүмкін емес. Әуенді де еліктеу арқылы оқытады, мұнда қимылмен түсіндіру де қолданылады.

Мұғалім дауыстың қозғалысын қолдың жоғары- төмен көтерілуімен көрсете алады. Сонымен бірге, үйретілген фонетикалық белгілері де қолданылады.

Оқушыларға фонетиканы үйрету жаттығулары екі топқа бөлінеді.

Таныстыру жаттығулары оқушылардың дыбысты, дыбыс тіркестерін тани білу қасиетін дамытады. Жаттығу арқылы баланың тыңдап- түсіну қабілеті дамиды. Мысалы: мұғалім бірнеше ағылшын сөзін айтып оқушыны осы сөздерден жаңа дыбысты табуға тапсырма береді. Ол дыбыс [ae]. Мұғалім мынадай сөздерді айтады: a desk, a pen, a pan, a nest. Оқушы жаңа дыбысты естігенде қолын көтереді, мұғалім оқушының жаңа дыбысты үйренгенін тексереді.

Тапсырманың тағы бір түрі. Егер сөздің мағынасы түсінікті болса, ол сөйлемдегі екпінді сөздерді табуға беріледі. Егер олар екпінді сөздерді дұрыс атаса, жаттығудың табысты болғаны.

Дауыс ырғағын оқытуда мұғалім тіркесті дауыс ырғағын жоғары көтеріп, төмен түсіріп айтып үйретеді, оқушыларды дауыс ырғағын көтергенде қолдарын көтертіп, төмен түсіріп айтып жаттықтырады. Егер оқушылар уақытында қолдарын көтерсе олардың дауыс ырғағын түсінгендігі.

Үйрету жаттығулары- ағылшын тілі дыбыстарын, тіркестерін, сөйлемдерін жеңіл айтып сөйлеп, оқи алатындай деңгейге жету үшін қолданылатын айту дағдыларын дамыту жаттығулары. Қазақ немесе орыс тілді оқушылар үшін қиын дыбыстарды бірнеше минут бойы әр сабақта дауыстап жаттықтыру керек. Дауыстап оқу кезінде тіс аралық дыбыстардың айтылуынан көп қате кетеді, сондықтан мәтінді оқып болғаннан кейін, мұғалім осы дыбыстарды жеке және хормен қайталатады. Мысалы : *this, that, with, without, other, another, thing, think, thought*.

Сабақта алынатын фонетикалық жаттығулар жаңа сабақтың тақырыбымен байланысты болуы керек. Олар дыбыс, сөз, сөз тіркесі, сөйлем, тақпақ, өлең немесе диалог түрінде беріледі. Фонетикалық жаттығу оқыту кезіне, оқушының білім деңгейіне, жасына, сабақтың түріне байланысты болады.

Мысалы: оқушы [ou] дыбысы бар сөздерді айтуы керек. Бұл үшін мұғалім осы дыбыс бар сөздер кіретін фонетикалық жаттығуды алады:

Don't go home alone.

Немесе [ae] дыбысына берілген жаттығу:

A black cat on a mat and ate a fat rat.

[w] дыбысына:

Why do you cry, Willy? Why do you cry? Why, Willy? Why, Willy? Why, Willy? Why?

Егер мұғалім Present Continuous шағын түсіндірсе [ŋ] дыбысын айтуды жаттықтыруы керек. Бұл дыбыс, әсіресе, орыс тілді оқушылар үшін өте қиын.

Мысалы: *song, sing, writing, reading, thing, setting.*

Қорытындылай келе, оқушыларды ағылшын тілінде сөйлеуге үйретуде фонетиканың үлесі зор. Себебі, оқушы өзінің жасаған нәрселері, әңгімелері жайлы айта отырып тілдік жүйесін қалыптастыра алады, сонымен қатар, шет тілінде кітап оқи алуы үшін сөздерді дұрыс оқып, сөйлемнің мән-мағынасын түсініп үйренеді.

Фонетиканы оқытудың ағылшын тілін оқытудың алғашқы кезеңдерінде қолданудың өте тиімді екенін ескере отырып, мұғалімдер өздерінің жұмыстарының барысында фонетикалық әдістерді белсенді түрде қолдануы тиіс. Фонетикалық тапсырмалар оқушыларды шаршатпас үшін, сабақты көңілді әрі қызықты фонетикалық ойындармен өткізу тиімді деп ойлаймын. Себебі, ойын оқушылардың серігуіне, көңіл- күйлерінің көтерілуіне, ең бастысы, сабақты есте сақтап, түсінуіне көп септігін тигізеді.

Көбіне мұғалімдер фонетиканы үйретуде тез жетістікке жетемін деп ойлайды, бірақ жақсы нәтиже бірден бола бермейтінін түсінуі керек. Олар айтуға назар аудармай жұмысын сол жерде тоқтатады. Бірақ бұл дұрыс емес. Сөздерді дұрыс айтуға үйрету үшін үзбей еңбектену керек, оқушыларды сөздерді айтуға жаттықтыру керек. Сонда ғана жетістікке жетуге болады. Ол үшін оқушы да, мұғалім де тынымсыз еңбектенуі керек.

ӘДЕБИЕТ

1. Н. Ешмұханова, А. Мұхсинова, Ш. Мұхтарова, Н. Спашева, Г. Тәжен «Практикалық фонетика», №3 басылым, Астана- 2016ж.
2. Н.М. Собчакова «Теоретическая фонетика английского языка», Ориенбург-2012г.
3. Амандықова Г.Н., Мұхтарова Ш.Е., Баймұқанова Б.С., Бисенғалиева А.Н. «Шет тілін оқыту әдістемесі», оқу құралы, Астана- Фолиант, 2007ж.
4. Соколова М.А., Гинтовт К.П., и др. Практическая фонетика английского языка. - М.: Гуманитар. изд. центр. Владос, 2001
5. https://ust.kz/word/set_tili_fonetikasyn_oqyty-218761.html (Қаралған күні: 20.10.2021ж.)
6. https://bilim-all.kz/jospar/5221-Bastauysh-mektepte-shet-tilin-oqytudyn-teoriyasy-men- tehnikasy (Қаралған күні: 20.10.2021ж.)
7. https://stud.kz/referat/show/72532 (Қаралған күні: 20.10.2021ж.)
8. Соколова М.А., Гинтовт К.П., и др. Теоретическая фонетика английского языка. - М.: Гуманитар. изд. центр Владос, 2004. - 286 с.

УДК 378.147

Касенова Ж.М.,
магистр педагогических наук, преподаватель
«7М01711-Подготовка педагогов иностранных языков»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан, e-mail: zhamilya_75@mail.ru

МЕТОДИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ ПОЭТАПНОГО ОВЛАДЕНИЯ МОНОЛОГИЧЕСКОЙ ФОРМЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОРИЕНТИРОВАННОГО ОБЩЕНИЯ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА НА МАТЕРИАЛЕ ИНТЕРНЕТ-БЛОГА

Аннотация: В статье рассматриваются особенности процесса моделирования профессионального ориентированного общения в иноязычном образовании. Описывается методическая модель поэтапного овладения монологической формы профессионального ориентированного общения будущих учителей иностранного языка на материале Интернет-блога.

Ключевые слова: монологическая форма, профессиональное ориентированное общение, процесс моделирования, Интернет-блог.

Kassenova Zh. M.,
master of pedagogical science, teacher
«7M01711-Training of foreign language teachers»
Ablaikhan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan, e-mail: zhamilya_75@mail.ru

METHODICAL MODEL OF THE STEP-BY-STEP MASTERING OF THE MONOLOGUE FORM OF PROFESSIONAL-ORIENTED COMMUNICATION OF FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS BASED ON THE INTERNET BLOG MATERIAL

Abstract: The article discusses the features of the process of modeling professional oriented communication in foreign language education. The article describes the methodical model of the step-by-step mastering of the monologic form of professional oriented communication of future foreign language teachers based on the Internet blogmaterial.

Keywords: monologue form, professionally oriented communication, modeling process, Internet blog.

Использование блогов в рамках учебной базы стало эффективным инструментом в контексте изучения иностранного языка. Однако, как учителя эффективно включают блоги и что показывают текущие исследования использование блогов в качестве инструмента обучения, остается все еще неизученной проблемой. Мы исследуем применени блогов в рамках конструктивистского подхода и их влияние на осведомленность о целевой культуре, взаимодействие и общение, базовые языковые навыки, учащиеся мотивация восприятия и отношения, и автономное обучение.

В последние годы использование блогов стало инструментом изучения языка, и, соответственно, этот метод занял важное место в контексте современного иноязычного образования. С другой стороны, до сих пор остаются нерешенными вопросы о том, как учителя иностранного языка как иностранного могут эффективно включать блоги в свою учебную деятельность.

Ежедневно публикуется более 5 760 000 постов в блогах. В 2020 г. в мире насчитывалось более 6060 млн. блогов. 6,7 млн. человек регулярно постят сообщения в блогах. В США в 2020 г. насчитывается 1,7 млн. владельцев блогов. По мнению 45% опрошенных маркетологов блоги продолжают оставаться маркетинговой стратегией номер один для компаний.

Мы представляем обзор исследований о влиянии использования блогов на изучение иностранного языка, в которых рассматривается влияние блогов на осведомленность о культуре, на взаимодействие и общение на изучаемом языке, а также вклад блогов в развитие базовых языковых навыков, а именно навыков аудирования, разговорной речи, чтения и письма, влияние использования блогов на мотивацию обучающихся иностранному языку, их восприятие и отношение к использованию блогов. Мы также рассмотрим влияние блогов на автономное обучение, обмен знаниями, обмен информацией, а также на блоги как на пространство обучения.

Блоги в изучении иностранного языка способствует обогащению культурных знаний о стране изучаемого языка. Например, в качественном исследовании поддержки межкультурного обмена с помощью блогов и подкастинга сообщается о результатах телеколлаборативного проекта, в рамках которого американские и испанские студенты создали блоги для межкультурного обмена и, следовательно, предположили, что эффективное использование обучения на основе задач для интерактивного сотрудничества предоставляет возможности для изучение изучаемого языка и культуры. Другое исследование, основываясь на таких web-технологиях как: доски объявлений, комментарии, списки обсуждений и блоги в BBC Learning English –предположило, что ведение блога, направленное на ученика и учителя, значительно упрощает процесс обучения иностранным языкам.

Касательно улучшения знания учащихся о культуре страны изучаемого языка, основываясь на методе, в котором учащиеся принимали участие в качестве читателей и авторов блогов, здесь наблюдался прогресс, реакция и творческое самовыражение учащихся. Как показывают результаты, проект повысил креативность, позволил экспериментировать с языком и улучшил культурные знания. Данный проект оказал существенное влияния на повышение мотивации и результатов обучения в отношении языкового контекста и культурных проблем. Использование блогов предоставляет возможность для обучения языку, общения с носителями языка и доступа к аутентичной культуре материалам.

Было проведено исследование, в котором изучалось формирование межкультурной компетенции у испанских и американских студентов. В данном эксперименте в течение семестра блоги использовались как посреднический инструмент в обмене культурной информацией с носителями языка с помощью Интернет-блогов. Подобный опыт эффективно сказался на автономном обучении и помогло в организации дискуссий и дебатов в межкультурных коммуникативных ситуациях.

Блоги и вики-сайты развивают коммуникативные навыки среди учащихся, повышают их мотивацию, обогащает дискуссионное общение. Аналогичным образом в другом исследовании анализировался опыт интеграции классного блога в ускоренный курс итальянского как иностранного, где утверждалось, что блоги играют важную роль развитии классового общения. Блогов способствуют самовыражению, взаимодействию, самооценке и языковому прогрессу.

Использование блогов оказывает значительное влияние на уровень мотивации учащихся. Например, при исследовании эффектов смешанного обучения, то есть онлайн-обучения и традиционного обучения, блоги являлись учебной стратегией на английском языке. Данная модель обучения (например, ведение web-журнала) показали, что эта модель повышает мотивацию учащихся, необходимой для совместной работы в Web 2.0.

Экспериментальное обучение с интеграций Интернет-блогов в программы подготовки учителей (как на уровне Bachelor Degree, так и на уровне Master Degree) показало положительное отношение к ним в процессе профессионального развития студентов-будущих учителей иностранного языка. Исследователи утверждали, что ведение блогов позволяет учащимся развивать творческое

сотрудничество и сосредоточенность на своих интересах. В контексте размышлений блоги исследовались как рефлексивная платформа в процессах подготовки учителей ИЯ. Отмечалось, что использование блогов создает благоприятную атмосферу для развития критических умений учителей. При изучении рефлексивных навыков интеграции ИКТ технологий в учебную программу английского языка было установлено, что блог колледжа содействует автономному обучению, в то время как технологии Web 2.0 и социальные вкладки создают возможность личностному самовыражению.

Во-первых, ведение блога как стратегия изучения языка вносит значительный вклад в расширение культурных знаний учащихся. Кроме того, использование блогов улучшает культурный обмен учащихся, формирует их языковые компетенции. Во-вторых, ведение блога играет важную роль в развитии коммуникативных навыков у учащихся на изучаемом языке. В-третьих, блоги - эффективные инструменты для развития навыков устной речи, чтения и письма. Использование блогов улучшает процессы чтения, приводит к положительному восприятию чтения, поощряет обсуждения в классе и развивает навыки грамотности и критического мышления. Ведение блога положительно влияет на письменную успеваемость учащихся, их способность контролировать письмо, их отношение и восприятие письма, а также их взаимодействие и участие в письме. В частности, блоги эффективны для разработки риторических стратегий, улучшения грамматических навыков, разработки абзацев и эссе, редактирования письменных работ, предоставления и получения отзывов и участие в экспертной оценке. Использование блогов также способствует академическому письму и расширяет возможности обмена знаниями, предоставляет пространство для обучения для взаимодействия учащихся, позволяет размышлять об обучении, развивает автономное обучение и улучшает самовыражение.

Каким образом учителя могут использовать блог в обучении иностранным языкам?

Во-первых, учителя могут инициировать использование блогов для повышения культурных знаний, формирования коммуникативных компетенций и знаний своих учеников. В этом случае результативные метакогнитивные и когнитивные навыки, хорошо разработанные задачи и популярность Интернет-технологий являются центральными компонентами, необходимыми для максимального использования блогов в межкультурной коммуникации.

Во-вторых, подготовка учителей до и без отрыва от производства программы должны включать определенные принципы относительно того, как использовать блоги в качестве инструмента для поощрения межкультурных контактов между учениками, а также между учениками и учителями.

В-третьих, учителя должны построить учебный процесс таки образом, чтобы использовать блог для формирования у учащихся речевых навыков по части дискурсивного анализа, мозгового штурма, артикуляции, мониторинга, оценки, самопрезентации, а также их способности эффективно обмениваться информацией. Учителя могут заинтересовать обучающихся использованием блогов в качестве инструмента письма для разработки своих риторических стратегий и грамматики. Можно использовать блоги для улучшения написания эссе, а также для улучшения навыков анализа текста и составление критических отзывов, участия в мероприятиях по рецензированию и улучшать навыки академического письма.

В-четвертых, учителя иностранных языков могут применять блоги для повышения уровня мотивации своих учеников и улучшения их восприятие и отношение к изучению иностранного языка, поскольку ведение блогов дает ученикам возможность решать проблемы, связанные с их эмоциональным состоянием.

В-пятых, учителя должны организовывать мероприятия, направленные на улучшение обмена знаниями между учениками, их автономного обучения и самовыражения, а также использования блогов в качестве учебного пространства, поскольку использование блогов в языковых классах зависит от усилий учителя, от того, как он направит и внедрит блоги в свою учебную программу.

В социокультурных рамках очевидно, что ведение блога представляет собой виртуальную среду для когнитивного развития, находящаяся под влиянием общества и культуры. Учитывая, что ведение блога в значительной степени способствует развитию коммуникации в процессе обучения иностранным языкам, исследования поддерживают социальное обучение, так как это позволяет обучаться как в индивидуальных, так и групповых учебных проектах.

Метод моделирования в педагогических науках поддерживает совершенствование педагогической практики. Он признает жизненно важную роль учителей в улучшении успеваемости учащихся. Метод моделирования позволяет сфокусироваться на педагогической практике как на основном способе достижения наилучших результатов обучения студентов, а также в разработке целей профессионального развития учителей. Данный метод легко адаптируемый и может изменен для соответствия конкретной школе, вузу и предметному содержанию дисциплины.

Цель метода моделирования - описать педагогические подходы и принципы, которые понадобятся выпускнику вуза для формирования компетенций и навыков на всех этапах его карьеры: от начинающего специалиста до опытного профессионала.

В рамках рациональной организации процесса методики овладения монологической формой будущими учителями иностранного языка, нами была разработана и предложена к реализации на занятиях по иностранному языку следующая технологическая карта построения процесса обучения в соответствии с выделенными этапами:

1 этап: Базово-моделирующий (накопление основного объёма лингвистических знаний)

2 этап: Концептуально-моделирующий (ориентация в коммуникативных ситуациях и социальных установках)

3 этап: Результативно-моделирующий (формирование монологической формы для успешного профессионально-ориентированного общения)

На первом этапе закладывается основный объем лингвистических знаний, когда преподаватель помогает студентам понять значение монологической формы. На этом же этапе создаются стратегии, определяющие поведение речи, где студенты обучаются тактике наглядности и убедительности речи, а также тактике образности речи. Важным моментом на данном этапе является условие управления и оптимизации самого процесса коммуникации.

На втором этапе закладываются навыки использования полученных умений в соответствии с коммуникативной задачей. На данном этапе студенты овладевают умениями строить текст согласно структурно-композиционным особенностям его типа и жанра. На данном этапе студенты выполняют факультативные упражнения и задания, направленные на повторение и закрепление лингвистического материала уже пройденных языковых дисциплин, используют шаблонную речь, которая формирует умение написания текста в качестве подготовленной речи, а также экспромт – неподготовленная речь. К концу второго этапа студент владеет навыками различать лингвистические особенности социальных слоев, представителей разных возрастных поколений, учитывая гендерные особенности, а также отличительные лингвистические характеристики различных общественных групп.

На третьем этапе обучающимся предлагается самостоятельно выявить проблемы и актуальные вопросы практического характера, связанные с ведением своего личного Интернет-блога. Обучающиеся планируют тематику блога, ставят цели и выделяют задачи, определяют целевую аудиторию, осуществляют сбор необходимой информации и работу с ней.

На каждом из вышеперечисленных этапов можно выделить вид деятельности, который будет преобладать над остальными. Так, например, для базово-моделирующего этапа ведущими видами деятельности будут выступать теоретическая и целеполагательная деятельности. «Теоретическая деятельность (деятельность ученого, художника) выступает как идеальная именно по характеру своего основного продукта, создание которого составляет ее цель». Целеполагательная деятельность — это процесс выявления целей и задач субъектов деятельности (учителя и ученика), их предъявления друг другу, согласования и достижения. Оно должно быть субъектным и соответствовать планируемому результату. Организация данного вида деятельности обучающихся может быть осуществлена несколькими способами. Во-первых, тема занятия должна формулироваться в виде проблемного вопроса. Студенты составляют план действий, чтобы решить данный вопрос. Обучающиеся озвучивают множество мнений: чем больше будет мнений, тем лучше будет развито умение слушать внимательно друг друга и помогать друг другу, выдвигая различные идеи. Или же через постепенное усложнение задачи, например, изначально студентам предлагается прочитать текст, задать вопросы к прочитанному, затем самостоятельно дать общую характеристику прочитанного материала и сформулировать вывод, систематизируя пути решения поставленной задачи. Во-вторых, преподаватель может записать цели занятия на доске. В зависимости от целей учащиеся ставят задачи урока: прочитать текст, сделать анализ данного текста, составить сравнительную таблицу, выписать значения слов, составить коммуникативную ситуацию и т.д.

Концептуально-моделирующий этап характеризуется преобладанием поисковой и познавательной деятельности, а также умением ориентироваться в коммуникативных ситуациях и социальных установках.

Результативно-моделирующий этап строится при формировании монологической формы для успешного профессионально-ориентированного общения.

Таким же образом, на каждом этапе обучающиеся будут формировать навыки и умения, составляющих основу монологической формы профессионального ориентированного общения будущих учителей ИЯ.

ЛИТЕРАТУРА

1 Sadyrbaeva N.G. Goal-setting and reflection as stages of a modern lesson within the framework of the content of education. Mode of access URL: https://sayatty-el.kz/index.php?a=page&b=374&lang=ru - (accessed: 16.05.2021).

2 Nazarova A.V. Methodology of teaching foreign language monologue speech to undergraduate students of a pedagogical university on the basis of interdisciplinary integration: author. diss. ...Cand. ped. sciences. - Perm, 2018 .-- P. 17.

3 Sysoev P.V. Blog technology in teaching a foreign language // Language and culture. - Tomsk, 2012. - No. 4 (20). - S. 115-128.

4 Gabriela Gorąca-Sawczyk Using Blogs for Foreign Language Teaching and Learning // Adam Mickiewicz University. - 2015. - No. 40 (2). - S. 87-89.

5 Nurgalieva G.K. The role of pedagogical science in the development of informatization of education // Bulletin of KazUMOiMYa. - 2001. - No. 3. - S. 70-74.

6 Obdalova O.A. Foreign language education in the XXI century in the context of socio-cultural and pedagogical innovations. Tomsk: Publishing house of Vol. un-that. 2014 .-- S. 180.

7 Maksimov T.O. Blog in Internet communications: structure, functions, literary potential // Bulletin of the Cherepovets State University. Issue No. 1, 2017. - P. 124-130.

УДК 378.016

Қалиева К.М.,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ
педагогика және психология
кафедрасының профессоры, пед.ғыл.канд.
Алматы, Қазақстан, e-mail: kalieva.k.m@mail.ru

ЖАҒДАЯТТЫҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТАПСЫРМАЛАР БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ КӘСІБИ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Түйін: Мақалада болашақ мұғалімдердің кәсіби коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастырудың заманауи құралдарының бірі ретіндегі жағдаяттық педагогикалық тапсырмалардың мәні мен мазмұны ашылады; педагогтың кәсіби іс-әрекетінің табыстылығы мен өнімділігін анықтайтын коммуникативті әрекеттер ажыратып көрсетіледі және негізделеді; болашақ мұғалімдердің кәсіби коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру мәселесін шешуде жағдаяттық педагогикалық тапсырмаларды қолданудың мүмкіндіктері сипатталады.

Тірек сөздер: құзіреттік тәсіл, коммуникативтік құзыреттілік, кәсіби коммуникативтік құзыреттілік, педагогикалық іс-әрекет, кәсіби коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру, педагогикалық рефлексия, жағдаяттық педагогикалық тапсырмалар.

Kalieva K.M., c.p.s., professor
at the chair of pedagogy and psychology
Kazakh Abylai Khan University of international
relations and world languages,
Almaty, Kazakhstan, E-mail: kalieva.k.m@mail.ru

SITUATIVE PEDAGOGICAL TASKS AS A MEANS OF FORMING FUTURE TEACHERS' PROFESSIONAL COMMUNICATIVE COMPETENCE

Abstract: The article reveals the essence and content of situational pedagogical tasks as one of the modern means of forming future teachers' professional communicative competence; highlighted and substantiated communicative activities that determine the success and productivity of the teacher's professional activity; the possibilities of using situational pedagogical tasks in solving the problem of the forming future teachers' professional communicative competence.

Key words: competence-based approach, communicative competence, professional communicative competence, pedagogical activity, the formation of professional communicative competences, pedagogical reflection, situational pedagogical tasks.

Педагогикалық қарым-қатынасты нәтижелі жүзеге асыра алатын және білім беру процесінде әлеуметтік қызметтерді сауатты орындай алатын коммуникативтік құзыреттілігі жоғары мұғалімдерге қоғам мен мектептің сұранысы жағдайында бұл мәселені теориялық және әдістемелік тұрғыдан зерделей түсу қажеттігі күмән тудырмайды.

Демек, болашақ мұғалімнің кәсіби коммуникативтік құзыреттілігі ұғымының мәні мен мазмұнын бүгінгі міндеттер тұрғысынан зерделеу, болашақ мұғалімнің кәсіби коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру жолдарын анықтау кезек күттірмейтін мәселелер болып табылады. Болашақ мұғалімге әр түрлі күрделі және болжанбайтын коммуникативті жағдаяттарды бірнеше рет бастан өткеруге, өзін мұғалім рөлінде елестетуге, коммуникативтік құзіреттілік тұрғысынан кәсіби тапсырмаларды шешудің ең тиімді және оңтайлы нұсқаларын таба білуді үйренуге мүмкіндік беретін педагогикалық құралдар қажет.

Бұл өз кезегінде болашақ мұғалімдердің коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру құралы ретінде жағдаяттық педагогикалық тапсырмалардың сипатын, құрамын және олардың жұмыс істеу тетіктерін арнайы қарастыру мәселесін алға тартады.

Жағдаяттық педагогикалық тапсырмалар кешені бұл өзара байланысты және мақсатқа жетуге бағытталған тұтас объектіні білдіретін педагогикалық мазмұнды толтырылған жағдаяттық тапсырмалар жиынтығы. Жағдаяттық тапсырмалар кешенін оқып үйренілетін тақырыптардың мазмұнына және оларды оқып үйрену кезеңдеріне сәйкес құрамдарға бөлуге болады.

Болашақ мұғалімдердің коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру мәселесінің ерекшелігіне, сонымен қатар осы мәселеге арналған ғылыми дереккөздерді талдауға сүйене отырып, жағдаяттық тапсырмалар кешеніне құрамын былайша қарастыруға болады:

- мотивациялық жағдаяттық тапсырмалар;
- дискурсивтік-педагогикалық жағдаяттық тапсырмалар;
- шығармашылық рефлексивті-пиктографиялық жағдаяттық тапсырмалар;
- гностикалық-эвристикалық жағдаяттық тапсырмалар.

Бұл жағдаяттық тапсырмалардың жиынтығы жағдаяттық педагогикалық міндетке тән белгілермен сипатталады. Кешенді құру қисынына сәйкес жағдаяттық тапсырмаларды болашақ мұғалімнің коммуникативтік құзыреттілігінің лингвистикалық, әлеуметтік-психологиялық құрамдарына сәйкес жүйелендірген тиімді екенін атап өткен жөн. Жағдаяттық тапсырма студенттердің өзіндік талдауына бағытталғанған жағдайда ғана рефлексивті құрамға әсер ету құрал бола алады. Болашақ мұғалімдердің коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру үдерісінде ұсынылған тапсырмалардің әрқайсысының өз қызметі бар.

Жағдаяттық тапсырмалар кешенін құру күрделі факторларды белгілеуді қамтиды. Педагогикалық теорияда фактор белгілі бір өзгерістердің, құбылыстардың себебі, қозғаушы күші деп түсініледі [1].

Кез-келген жағдаяттардың соңындағы логикалық ойлауға негізделіп берілген сұрақтар болашақ маманның педагогикалық тұжырымы мен нақты шешім қабылдауын жетілдіруге, түсініктер мен ережелерді зерделей білуге бағытталады. Егер студенттер оның мәні мен заңдылықтарын айқын әрі жеткілікті ұғына білсе, онда практикалық іс-әрекет өзінің тиімді нәтижесін береді [2].

Кешен құрайтын факторлар (сыртқы және ішкі) кешеннің пайда болуына әкелетін құбылыстар, процестер, байланыстар ретінде анықталады. Қарастырылып отырған жағдайда мақсат пен басқару құрамы сыртқы кешен түзуші факторлар болып табылады. Болашақ мұғалімдердің коммуникативтік құзыреттілік деңгейін мақсатты арттыру кешеннің мақсаты ретінде қарастырылады. Ішкі кешен түзуші факторларға кешеннің жағдаяттық тапсырмалар арасындағы құрылымдық байланыстарын, сондай-ақ олардың болашақ маманның коммуникативті құзіреттілігі құрамдарымен байланысын жатқызуға болады.

Осы кешенге кіретін жағдаяттық тапсырмалар және олардың болашақ мұғалімдердің коммуникативтік құзіреттілігін қалыптастырудағы орны мен міндеттеріне тоқталайық.

Мотивациялық жағдаяттық тапсырмалар. Кез-келген іс-әрекет қандай да бір себептерге байланысты пайда болады және белгілі бір жағдайларда жүріп отырады. Демек, оқу пайда болуы үшін оқу жағдаятында индивидті гностикалық мақсатқа жетелейтін себептер болуы керек.

Сонымен, мотивті (лат. movere-қозғалысқа келтіру, итеру) былайша қарастыруға болады:

- кез-келген шығу текті білдіретін ресми термин;
- белгілі бір қажеттілікті қанағаттандырумен байланысты қандай да бір белсенділік пен іс-әрекет түріне жеке тұлғаның ішкі ниеті;
- қажеттіліктерді бейнелеудің жоғары формасынан туындайтын, тұлғаның қасиеті болып табылатын саналы мінез-құлық пен іс-әрекет мотивтері;
- адамның мінез-құлқының, әрекетінің субъективті себебі (саналы немесе бейсаналы);

- адамды әрекет тәсілін таңдауға және оны жүзеге асыруға тікелей итермелейтін психикалық құбылыс.

Мотивтердің жиынтығы мотивацияны құрайды. Мотивация адамның бағытын, мінезін, қабілеттерін анықтайды, оларға шешуші әсер етеді.

Мотивациялық жағдаяттық тапсырмалар жағдаяттық педагогикалық тапсырмалар кешенінде бірінші болып жүреді, оны болашақ мұғалімнің коммуникативті құзыреттілігін қалыптастыру құралы ретінде қарастыруға болады. Мотивациялық жағдаяттық тапсырмаларды шешу болашақ мұғалімдерді коммуникативтік құзыреттілікке қол жеткізуге, құбылысқа тұрақты қызығушылықтың пайда болуына ықпал етуге, сонымен бірге өз мамандығына жақсы дайындалуға ұмтылуға ынталандыруы тиіс.

Мотивациялық жағдаяттық тапсырма - бұл жағдайды, функционалдық тәуелділіктер мен шешім қабылдауға қойылатын талаптарды қамтитын ынталандырушы сипаттағы ақыл-ой әрекетінің объектісі. Ынталандыру ретінде біз мұғалімнің кәсіби-педагогикалық құзыреттілігінің, коммуникативтік құзыреттіліктің жоғары деңгейін бейнелейтін жағдаяттарды қарастырамыз.

Мотивациялық жағдаяттық тапсырманың коммуникативті құзыреттілікті қалыптастыру құралы ретінде жұмыс істеу тетігі оның ынталандырушы, ұйымдастырушылық және дамытушылық қызметтерімен анықталады.

Мотивациялық жағдаяттық тапсырмалардың ынталандырушы қызметі студенттің коммуникативтік құзыреттілікке ұмтылушылығын қалыптастыруға, болашақ педагогикалық іс-әрекетте жоғары нәтижелерге қол жеткізуіне бағытталған.

Ұйымдастырушылық қызмет мотивациялық ортаны ұйымдастыруға бағытталған. Мотивациялық орта – бұл «бірлескен іс-әрекет мақсатына жету үшін қолданылатын күш-жігердің бағыты мен мөлшерін анықтайтын шарттардың жиынтығы». Мотивациялық ортаның сипатына байланысты қатысушылар бастамашылық, орындаушылық, тұтынушылық сияқты мінез-құлық бағыттарын дамытады. Мотивациялық жағдаяттық тапсырмаларды қолдану мұғалімнің коммуникативтік құзіреттілік құрамдарына тұрақты қызығушылығын қалыптастыруға ықпал ететін мотивациялық орта құруды көздейді.

Мотивациялық жағдаяттық тапсырмалардың дамытушылық қызметі коммуникативтік білімдерді кеңейтуді және тереңдетуді, коммуникативтік дағдыларды жетілдіруді қамтиды.

Дискурсивті-педагогикалық жағдаяттық тапсырмалар. Дискурс (бірінші немесе екінші буынға баса назар аудару арқылы сөйлеуге мүмкіндік береді) (ағылш. discours; нем. diskurs; фр. discourse; чещск. diskurs) бүгінгі күні білімнің көптеген салаларында берік орныққан әмбебап ұғым ретінде көрініс береді.

Дискурс, зерттеу тапсырмаларына байланысты, кейбір жағдайларда жеке коммуникативті оқиғамен, өзге жағдайларда жеке коммуникативті әрекеттер жиынтығын қамтитын коммуникативті оқиғалармен байланысты, олардың нәтижесі сөйлеу әрекетінің мазмұнды және тақырыптық бағыттары болып табылады. Соңғысы экономикалық дискурс, саяси дискурс, педагогикалық дискурс және тағы да басқа ұғымдардың мәнін ашады.

Педагогикалық дискурсты арнайы зерттеулер нәтижелеріне [3,4] сүйене отырып, сөйлеудің өзара әрекеті нақты құрылымдалған және оқушылардың жеке басының өзін-өзі жүзеге асыруына ықпал ететін коммуникативті рөлдер жұмыс істейтін арнайы тасымалдаушы қарым-қатынас түрі ретінде анықтауға болады.

Педагогикалық дискурс серіктестердің әлеуметтік функцияларына байланысты және формасы мен мазмұны бойынша реттеледі. Бұл дегеніміз, құбылыстың тән белгілері қатысушылардың құрамы мен рөлінің нақты бекітілуін, сөйлеу өзара әрекеттесуінің нақты құрылымын қамтиды [5].

Педагогикалық дискурс мұғалім мен оқушылардың сөйлеу қарым-қатынасының нақты процесін, мұғалімнің сөйлеу сипаттамаларын, педагогикалық қарым-қатынас стилін, ақпарат алмасуды көрсетеді. Осы негізде феноменді мұғалімнің коммуникативтік құзыреттілігінің құрамына қосуға болады. Педагогикалық дискурсты сәтті жүзеге асыру қарым-қатынас мәдениетінің жоғары деңгейін, педагогикалық әдептілікті, мінез-құлық мәдениетін, жалпы педагогикалық өзара әрекеттесу барысын анықтайды. Педагогикалық дискурсты көрсететін жағдайды талдай отырып, оның сәттілігінің немесе сәтсіз іске асырылуының себебін түсінуге болады.

Дискурсивті-педагогикалық жағдаяттық міндет - дискурсивті жағдайды, функционалдық тәуелділіктерді және шешім қабылдауға қойылатын талаптарды қамтитын ақыл-ой әрекетінің объектісі. Дискурсивті ретінде біз педагогикалық дискурс кезінде туындайтын жағдайларды қарастырамыз. Дискурсивті жағдайларда сабақ барысында мұғалім мен оқушылардың сөйлеу өзара әрекеттесуінің тікелей процесі көрінеді.

Дискурсивті-педагогикалық жағдаяттық тапсырмаларға келесі қызметтер тән:

- оқытушылық - коммуникативтік құзыреттілік құрамдары аясында жаңа білім алу, педагогикалық дискурста осы құрамдардың жұмыс істеуін сезіну;
- компенсаторлық - жоқ коммуникативтік білімдерінің орнын толтыру;
- қалыптастырушылық - коммуникативтік біліктер мен қасиеттерді қалыптастыру;
- дамытушылық - коммуникативтік білімдерді кеңейту және тереңдету, коммуникативтік біліктерді жетілдіру.

Коммуникативтік құзыреттіліктің лингвистикалық компоненті тұрғысынан осы тапсырмаларды шешу сөйлеу мәдениеті, диалогтық қарым-қатынас, осы білімді байыту және бекіту; өз сөйлеу туындыларын құру, ақпарат беру дағдылары мен біліктерін қалыптастыру туралы білім алуға бағытталған.

Коммуникативтік құзыреттіліктің әлеуметтік-психологиялық компоненті аясында дискурсивті-педагогикалық жағдаяттық тапсырмаларды шешу педагогикалық өзара әрекеттесу, өзін-өзі бақылау әдістері туралы білімді игеруге, шоғырландыруға және байытуға; мінез-құлықты, эмоционалды жағдайды басқаруға, ынтымақтастықты ұйымдастыруға мүмкіндік беретін практикалық дағдылар мен біліктерді дамытуға және жетілдіруге бағытталған.

Рефлексивті компонентке келетін болсақ, бұл жағдайда дискурсивті-педагогикалық жағдаяттық мәселелерді шешу коммуникативтік құзыреттіліктің рөлін, оның педагогикалық қызметке әсерін түсінуге мүмкіндік береді және әртүрлі педагогикалық дискурстар аясында өзін-өзі байқауға ықпал етеді.

Шығармашылық рефлексивті-пиктографиялық жағдаяттық тапсырмалар. Рефлексивті-пиктографиялық тапсырмалар педагогикалық теория мен практика үшін салыстырмалы түрде жаңа. Мәселенің бұл түрі Н.Я. Сайгушевтің зерттеулерінде толық көрсетілген [6].

Шығармашылық - бұл ойлаудың ең жоғары формасы, қалыптан тыс жаңа, түпнұсқа нәрсе жасау. Шығармашылық қабілеттердің болуы әрекеттің алдын-ала болжанбайтын нәтижелеріне әкеледі.

Шығармашылықты көрсету өлшемі студенттердің белгілі бір тапсырмаларды орындау сипаты болуы мүмкін. Бұл тапсырмаларға рефлексивті-пиктографиялық шығармашылық жағдаяттық тапсырмалар кіреді. Рефлексивті-пиктографиялық жағдаяттық тапсырманы шешу барысында студенттер пиктографиялық жағдайды шығармашылық тұрғыдан түсіндіреді.

Педагогикалық рефлексия құбылысын белгілеу үшін ғылыми әдебиеттерде келесі терминдер бар: «педагогикалық рефлексия», «рефлексивті дағдылар», «рефлексивті белсенділік», «әдістемелік рефлексия», «рефлексивті педагогикалық қабілет», «рефлексивті позиция», «рефлексивті сауаттылық», «рефлексивті мәдениет» және тағы басқа.

Педагогикалық рефлексия - бұл өзін-өзі талдау, өзін-өзі тану және педагогикалық іс-әрекеттің мүмкіндіктерін көрсететін таза жеке психикалық сапа (адамның ойлау принципі).

Осылайша, педагогикалық рефлексия - бұл мұғалімнің өз іс-әрекетіне талдаушылық тұрғыдан жүгінуі. Мұғалім алынған ақпаратты өзі арқылы өткізіп, оны қызықтыратын оқиғаларға қатысты өз көзқарасын құрастырады, осы оқиғалардағы өз іс-әрекеттеріне, ұстанымдарына, көзқарастарына талдау жасайды. Мұғалімнің рефлексиясының болуы оның тұрақты жеке және кәсіби дамуын, өзін-өзі жетілдіруге деген ұмтылысын көрсетеді.

Пиктография немесе пиктографиялық жазу (латынша «pictus» - сызылған және грекше «grafo» - мен жазамын) - кез келген әрекеттерді, оқиғаларды, заттарды білдіретін шартты сызбалар; хабар мазмұнын сурет немесе суреттер тізбегі ретінде көрсету.

Әрбір бейнеленген жағдай белгілі бір хабарды жеткізеді, проблемамен сипатталады және білім беру процесі субъектілерінің өзара әрекеттесуін көрсетеді. Болашақ мұғалімнің коммуникативті құзыреттілігін қалыптастыру аясында пиктографиялық жағдайлар мұғалімнің коммуникативтік құзыреттілігінің құрамдық құрылымын көруге көмектеседі. Жағдаятты бейнелеу процесінде студенттер алған білімдерін бірнеше рет қайта ой елегінен өткізеді, мұғалімнің іс-әрекетін коммуникативті құзыреттілік тұрғысынан талдайды.

Рефлексивті-пиктографиялық тапсырмаларды студенттердің өздері құрастырады және оқу-тәрбие іс-әрекетінің ауқымды мазмұнын қамтитын әлеуметтік жағдаяттық психологиялық-педагогикалық тапсырмалар ретінде қарастырылады.

Әрбір студенттің педагогикалық жағдаяттарды түсіндіруі бейнелі мәтінді терең сезінуі арқылы жаңғыртылуы мүмкін. Жекелей алғанда, болашақ мұғалімнен белгілі реттікті қолдануды талап ететін репродуктивті жағдаяттар болуы мүмкін. Рефлексивті пиктографиялық тапсырмаларды құрастыру кезінде әр түрлі тапсырмалар бар жағдаяттар, суреттер қолданылады, бұл студенттерге алдағы педагогикалық мәселелерді шешуге және оларды бағалауға көмектеседі. Құрастырылған тапсырмалар

көрнекі және түсінікті болуы керек. Тапсырманы шешкенде студенттерге оны ойда сақтап қалудың қажеті жоқ, ол үнемі көз алдында болады.

Студенттердің коммуникативтік құзіреттілігін қалыптастыру аясындағы шығармашылық рефлексивті-пиктографиялық жағдаяттар мынадай қызметтер атқарады:

- оқытушылық қызмет - мұғалімнің коммуникативтік құзыреттілігі саласында білім алуы;
- қалыптастырушы - алынған білімді бекіту, коммуникативтік дағдыларды қалыптастыру;
- түзетушілік - коммуникативтік құзыреттілік тұрғысынан педагогикалық әрекеттерді бағалау және өзін-өзі бағалау;
- рефлексивтік - белгілі бір жағдаяттар аясындағы өзінің рефлексивті ұстанымын жете ұғынуы;
- эмотивті - жағымды эмоционалды негіз құру және студенттердің «қуаттық» эмоционалды реакциясын тудырады.

Рефлексивті-пиктографиялық шығармашылық тапсырмаларды құрастыру студенттерге педагогикалық іс-әрекет аясында коммуникативті құзіреттіліктің рөлін жақсы түсінуге, ұсынылған жағдайға «енуге», «көруге» және коммуникативтік құзіреттілік деңгейін түсінуге көмектеседі. Рефлексивті-пиктографиялық жағдаяттық мәселелерді шешу шығармашылық ойлауды дамытуға, коммуникативті құзыреттілік саласындағы білімді байытуға және бекітуге, коммуникативті іс-әрекет процесінде өз іс-әрекеттерін талдауға бағытталған.

Гностикалық-эвристикалық жағдаяттық тапсырмалар. Кез-келген іс-әрекетте, оның ішінде педагогикалық іс-әрекетте де стандартты емес және қиын жағдаяттар туындайды. Мұндай тапсырмаларды шешу нәтижелердің көп нұсқалы болуын көздейді.

Гностикалық-эвристикалық жағдаяттық тапсырмаларды біз осы тұрғыдан қарастырамыз.

Гностикалық-эвристикалық жағдаяттық тапсырмалар жағдаяттық тапсырмалар құрамында ең күрделісі болып табылады. Олар қажетті шешімді іздеуге бағытталған және бұл іздеудің шектеу өлшемдері жоқ.

Мотивациялық, дискурсивті-педагогикалық, рефлексивті пиктографиялық жағдаяттық тапсырмалардан айырмашылығы, гностикалық-эвристикалықта «бұл жағдайда не істеу керек» деген тікелей сұрақ туындайды. Студенттер алған білімдерін, басқа мәселелерді шешумен қатар осы жағдаятта да қолданады.

Гностикалық-эвристикалық жағдаяттық тапсырмалар келесі қызметтерді атқарады:

- рефлексивтік - өзінің рефлексивті ұстанымын негіздеу;
- оқытушылық - жаңа коммуникативтік білім алу;
- дамытушылық - коммуникативтік құзыреттілік құрамдары саласындағы білімді байыту, коммуникативтік дағдыларды дамыту.

Қорыта келгенде, жағдаяттар сипаттамасына тоқтала келе, студенттердің коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастырудың бастапқы басты құралы ретінде мотивациялық жағдаяттық тапсырмалар атауға толық негіз бар. Әрі қарай, коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыруға бағытталған жағдаяттық тапсырмалар кешенінде білім беру процесіне қатысушылардың сөйлеу әрекетін көрсететін тапсырмалар болуы керек. Педагогикалық дискурстың маңызды сипаттамасын негізге ала отыра, дискурсивті-педагогикалық жағдаяттық тапсырмалардың коммуникативтік құзыреттілік құбылысын түсінуге ықпалын, студенттердің шығармашылық қабілеттерін дамытудағы ролін есте ұстаған жөн.

Нәтижесінде келесі құрам шығармашылық рефлексивті-пиктографиялық жағдаяттық тапсырмалар орындалады. Олардың ерекшелігі, тапсырмамен тікелей жұмыс жасау барысында студенттер коммуникативтік құзыреттіліктің мәнін бірнеше қайтара ой елегінен өткізеді, содан кейін құбылысты сурет арқылы жаңғыртады. Сонымен қатар, рефлексивті-пиктографиялық жағдаяттық тапсырмалар басқа студенттерге ұсынылады. Олардың мазмұнында мотивациялық және дискурсивті-педагогикалық жағдаяттық тапсырмалар тек суреттер арқылы берілуі мүмкін.

Жағдаяттық тапсырмалар жиынтығын гностикалық-эвристикалық жағдаяттық тапсырмалармен жабуға болады. Осы мәселелерді шешу барысында студенттер барлық алған білімдерін қолдана отырып, өз ұстанымын негіздей отыра, осы жағдайда қалай әрекет ететіні туралы қорытындыға келуі керек. Жүйеге кіретін жағдаяттық тапсырмалардың әрқайсысы болашақ мұғалімдердің коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыруға бағытталады.

Қорыта келе, болашақ мұғалімдердің коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру үдерісінде жағдаяттық педагогикалық тапсырмаларды қолдану коммуникативтік құзыреттілік саласында бар білімді бекітуге және байытуға, оларды жүйелеуге, дамытуға, түзетуге; коммуникативтік біліктер мен дағдыларды қалыптастыруға ықпал етеді деп тұжырымдауға болады.

ӘДЕБИЕТ

1.Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. Словарь по педагогике [Текст] / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. - Москва: ИКЦ «МарТ»; Ростов н/Д: Издательский центр «МарТ», 2005. - 448с.

2.Манкеш А.Е. Педагогикалық жағдаят ұғымының мәні. http://www.rusnauka.com/11_NPE_2012/Pedagogica/5_108205.doc.htm (қаралаған күні: 16.09.2021).

3.Коротеева О.В. Дефиниция в педагогическом дискурсе [Текст]: автореф. дис...канд. пед. наук / Ольга Васильевна Коротеева. - Волгоград, 1999.-24с.

4.Михальская А.К. Педагогическая теория: история и риторика [Текст] / А. К. Михальская. - М.: Издательский центр «Академия», 1998. — 432с. 142.

5.Липаев А.П. Педагогический дискурс как средство социального воспитания сельских школьников [Текст]: дис. ...канд. пед. наук: 13.00.02 / Алексей Петрович Липаев. - Кострома, 2004. - 175с.

6.Сайгушев, Н. Я. Рефлексивное управление процессом профессионального становления будущего учителя [Текст]: монография / Н. Я. Сайгушев. - М., Магнитогорск: МПГУ; МаГУ, 2002. - 273 с.

УДК 921

Кармысова М.К.,
профессор кафедры
послевузовского образования
КазУМОиМЯ им. Абылай хана

ЛИНГВОКУЛЬТУРА КАК ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ ИНОЯЗЫЧНЫХ СПЕЦИАЛИСТОВ В СВЕТЕ ОБНОВЛЁННОЙ МЕТОДОЛОГИИ ИНОЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ, ПРОЕКТОВ "ТРИЕДИНСТВО ЯЗЫКОВ" И "ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНАЯ НАЦИЯ 2020"

В Политсовете партии «Нур-Отан» одной из приоритетных задач определяется реализация культурного проекта "Триединство языков", а также национального проекта "Интеллектуальная нация 2020". Необходимость осмысления идей этих проектов в обеспечении новационности профессиональной подготовки специалистов со знанием английского языка наряду с казахским и русским языками была связана с реальной интеграцией РК в мировое экономическое и культурное пространство, с расширением и качественным изменением международных связей, адекватное историческому моменту владение английским языком (АЯ) как составляющей профессиональной компетенции специалиста становится одним из условий его мобильности, развития духовного потенциала личности и, наконец, его востребованности на рынке труда.

В данном контексте поистине пророчески прозвучало еще в 1869 году высказывание выдающегося казахского просветителя Абая о значимости овладения языком и культурой любого этноса: «Изучив язык и культуру других народов, человек становится равным среди них» [1 - Абай 2016, 147 стр.]. Это оказалось в наши дни чрезвычайно востребованным и актуальным. Сама идея, высказанная Абаем, явилась своеобразной предтечей, разработанной в 2005 году в КазУМОиМЯ имени Абылай хана когнитивно-лингвокультурологической методологии иноязычного образования, отражающей принципиально новые подходы к организации преподавания иностранных языков в республике, представленных в монографиях ректора КазУМОиМЯ, академика С.С. Кунанбаевой [2,3].

Идея создания упомянутой выше обновленной концептуальной платформы иноязычного образования была последовательно решена через комплекс следующих новаций: расширение понятия «обучение ИЯ» до «иноязычного образования» (ИЯО), которое подразумевает включение в содержание ИЯО целого пласта культурологических знаний о стране изучаемого языка и их использования. Это способствует осознанному формированию у обучаемого «инофонной картины мира» (через процессы реконцептуализации, ресоциализации и формирования на этой основе вторичного когнитивного и языкового сознания) т.е. качественной трансформации субъекта в результате интеграции 2-х, 3-х культур в поликультурную личность, проявляющую толерантность, непредвзятость к представителям других стран и культур.

Так называемые первичные личности – это люди с уже сложившимся мировоззрением, культурой, комплексом коммуникативных способностей на родном языке, стремящиеся достичь того же уровня в иностранном языке.

В сущности, мы имеем здесь дело с качественно иного рода личностью - двуязычной, многоязычной, а значит с двумя и многими мировоззрениями, психологиями, культурами, стереотипами и т. д.

Каждая культура находит свое уникальное отражение в языке ее носителя, который в свою очередь определяется, как код нации, а без знания кода, как известно, любой язык оказывается «на замке». Таким образом, усвоение только формы этого языка без учета культурного компонента его значения ведет к поведению, отражающие собственные культурные нормы обучающегося, входящего в конфликт с поведением носителей культуры обучаемого языка. И наоборот, - знание культуры оказывает такое воздействие на личность, в результате которого она преобразуется в саморазвивающийся эмоционально-зрелый, интеллектуально-познавательный «субъект межкультурной коммуникации» (по определению Кунанбаевой С.С.), способный справляться с непредвиденными культурно-обусловленными ситуациями общения, осуществлять межкультурную коммуникацию в вариативных профессиональных и жизненных ситуациях, проявляя соответствующую условиям коммуникативно-поведенческую культуру и национально-специфическую ментальность, характерную для носителей изучаемого языка и культуры.

Следовательно, в качестве центрально методологической категории, обеспечивающей интеграцию в органическое целое «язык-культура-личность», выступает такое синтезированное явление, как «лингвокультура», подразумевающее сформированность двух основных компетенций, а именно когнитивной и когнитивно-культурологической. Синтез этих двух компетенций в единую межкультурно-коммуникативную обуславливает новое предметное содержание иноязычного образования: когнитивно-лингвокультурологические комплексы (сферы общения, ситуативно-тематические блоки).

Кроме того, ИЯ рассматривается сегодня как многоярусное средство повседневного, профессионального и академического общения. Каждая из названных функциональных разновидностей характеризуется собственных содержанием и специфической технологией обучения в зависимости от сферы его применения.

В связи с этим в рамках международной стандартизации КазУМОиМЯ им. Абылай хана на протяжении ряда лет ведется разработка и внедрение международно-адаптивной системы национального иноязычного образования, гармонизирующую общеевропейскую и национальные модели и стандарты иностранного образования на основе введения 6-уровневой модели согласно Общеевропейским компетенциям владения иностранными языками. Внедряются общеевропейские квалиметрические нормативы для мониторинга качества сформированности иноязычных компетенций, как единой системы качественных требований международного (IELTS/TOEFL, DELF, DALF и др.) и национального стандартов ИЯ. Все эти инновации распространяются на профильные региональные вузы через различные мероприятия, семинары с демонстрацией достижений вуза в области иноязычного образования.

В университете осуществляется формирование подсистемы профессионально-ориентированного обучения иностранному языку, которая диктует необходимость создания дополнительных моделей по языкам, ориентированных на конкретные специальности. Подготовка менеджеров, маркетологов, управленцев, международников (правоведов, журналистов, политологов, страноведов, переводчиков и пр.) делает актуальным исследование специфики профессиональной подготовки указанных специалистов бакалавриата и магистратуры.

В качестве адекватных компетентностному подходу современных технологий овладения ИЯ широкое применение находят: приемы критического мышления (кластеры, рафт, фишбоун, инсерт), формирующие способности студентов к абстрагированию, обобщениям и систематизации изучаемого материала, и в целом к саморазвитию, самоконтролю, самооценке и самосовершенствованию; интерактивный метод, в центре которого стоит процесс межкультурного диалога, модели поведения в межкультурных конфликтах и контактных ситуациях, инициируемых релевантными для межкультурного контакта проблемами; информационно-коммуникационные технологии, игровые технологии, метод проектирования, моделирования и метод корпоративного обучения, представляющего собой особую форму организации учебных занятий на базе заказчиков: предприятий, банков, фирм, госучреждений и т.д., в рамках которых моделируются прагма-профессиональные ситуации, требующие от обучаемых решения проблемы с участием реальных партнеров – специалистов указанных организаций. Этому этапу предшествует подготовка студентов методом ролевых игр и проектной работы по теоретическим и практическим аспектам будущей специальности. Неотъемлемым и значимым компонентом этого метода является реализация принципа триязычия: равное, свободное и вариативное использование на подобных корпоративных занятиях-

встречах, занятиях-переговорах иностранного, казахского и русского языков в профессиональных целях.

Взаимодействие культур – необычайно актуальная тема в условиях современного Казахстана, полиязычие, триязычие, в частности, позволяющие личности правильно ориентироваться в современном глобальном информационном пространстве, осмыслять инофонную картину мира как совокупность культурных достижений (концептов, фреймов) человеческого общества (когнитивный аспект), готовиться к взаимопониманию и продуктивному толерантному диалогу с представителями разных культур.

Признанный универсальным когнитивно-лингвокульторологический подход к преподаванию иностранного языка, реально переносится и успешно осуществляется в КазУМОиМЯ им. Абылай Хана и при обучении казахскому и русскому языкам, как иностранным или неродным. Так, при обучении казахскому и русскому языкам иностранцев, в частности, граждан Республики Корея, Китая, США, а также жителей разных областей РК ведется апробация международно-стандартной уровневой модели обучения на основе многолетнего опыта с использованием в современных условиях пандемии онлайн и информационно-коммуникационных технологий. В этом коллектив университета видит свой реальный вклад в реализацию национальных проектов «Триединство языков» и «Интеллектуальная нация 2020».

ЛИТЕРАТУРА

1. Абай: Слово двадцать пятое, с. 147 - Книга слов - Алматы: Атамура, 2016, - 200 с.
2. Кунанбаева С.С. - Современное иноязычное образование: Методология и теории. - Алматы, 2005. - 264 с.
3. Кунанбаева С.С. - Теория и практика современного иноязычного образования. - Алматы, 2010. - 344 с.

UDC 378.147

Kaldymuratova G.N.,
master of pedagogical science, teacher
«7M01711-Training of foreign language teachers»
Ablaikhan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: gkaldymuratova@mail.ru

THE USE OF PROJECT TECHNOLOGIES FOR THE FORMATION CREATIVE-RESEARCH COMPETENCE

Abstract: The article discusses the key stages of the project and the criteria for evaluating each of them. Project activities are carried out taking into account the successively identified stages: value-oriented, constructive, evaluative-reflective, presentation and follow-up.

Keywords: project activity, creative research competence, project, follow up.

Қалдымұратова Г.Н.,
магистр педагогических наук, преподаватель
«7М01711-Подготовка педагогов иностранных языков»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан, e-mail: gkaldymuratova@mail.ru

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПРОЕКТНЫХ ТЕХНОЛОГИИ ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ КРЕАТИВНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ КОМПЕТЕНЦИЙ

Аннотация: В статье рассматриваются ключевые этапы проведения проекта и критерии оценивания каждого из них. Проектная деятельность осуществляется с учетом последовательно выделенных этапов: ценностно-ориентированный, конструктивный, оценочно-рефлексивный, презентационный и follow up.

Ключевые слова: проектная деятельность, креативно-исследовательская компетенция, проект, follow up.

Summarizing all the information, project technologies in teaching foreign languages can be defined as a set of exercises or tasks that involve a well-structured, long-term, meaningful, independent, creative and research activity of students.

Such activities should be carried out as part of their seminar work and extracurricular activities. The purpose of the project method is to stimulate students' interest in specific issues that require them to apply certain knowledge in project activities to solve one or more problems. This defines the main objectives of the design method:

1. Transfer a certain amount of knowledge to students, teach them to independently apply the knowledge gained to solve new educational and practical problems;

2. To help the student acquire communication skills so that he can work in different groups and play different social roles (leader, mediator, etc.);

3. Expand the social network of students so that they can meet other professionals and study the problem from different points of view;

4. Teach students to use research techniques: how to collect and analyze the necessary information, analyze information from different points of view, put forward hypotheses and present conclusions [1].

New pedagogical thinking begins with mastering the method of project planning: clear didactic goals, education in the context of future professional activities, structured teaching material, quality of methodological language, and reasonable management of students' educational activities [2].

A review of modern methodological literature allows us to present a general typology of projects. E.S. Polat singled out the following types of projects according to the prevailing type of activity: research, creative, role-playing, informational and practice-oriented projects. The project can also be interdisciplinary (when it comes to the field of knowledge), flexible (in terms of project coordination), long-term (in terms of duration), or oral / written (in terms of the type of communication) [3].

The following features of the design method should be pointed out:

1. Long-term research activities are developed, implemented and evaluated by the students themselves.

2. The learning process covers all types of foreign language activities.

3. Knowledge, skills and competencies representing various fields of science, as well as the personal experience of students are well integrated.

4. Active seminar work and extracurricular activities are encouraged.

5. A specific end product such as a written document, published brochure or newspaper, video, etc. will be received.

It is noteworthy that in addition to achieving a certain result, one of the main tasks of organizing students' project activities is the use of a foreign language at all stages of the project. The achievement of this goal will be facilitated by the development of a system of knowledge for independent work of students, focused on their personal interests and hobbies, taking into account their life experience and knowledge, as well as skills and competencies from various spheres of life.

Any project goes through four stages: preparation, execution, presentation and final stage [4].

At the preparatory stage, the teacher designs the activities of students for the implementation of the project (defining the main types of activities, distributing students into small groups to focus on a specific area, determining the format of the final product, as well as designing ways and sources of information retrieval and ways of presenting research results). At this stage, students usually engage in receptive and receptive-reproductive conditioned-communication exercises.

At the second stage (execution), students perform receptive, reproductive and productive communication exercises to improve their skills in four types of speech activity.

At the presentation stage, students present their results and prepare for an oral report using receptive and productive communication exercises.

The final stage includes discussion, analysis and assessment of the quality and results of project activities of students and projects in small groups, followed by discussion in a large group [5].

The role of the teacher is to analyze and use the information received to objectively assess student progress.

According to research scientist E.S. Polat, the overall assessment of the project includes:

- analysis of the significance and relevance of the selected issue;
- correctness of the selected research methods and methods of processing the results obtained;
- active participation of each project participant, based on their individual effectiveness;
- collective decision making;
- communication and mutual cooperation;
- necessary and sufficient understanding of the problem;

• scientifically based decisions;
• ability to reason inferences;
• aesthetic presentation of the project results;
• the ability to answer the questions of opponents;
• concise and reasonable answers from each member of the group.

We would like to add one more feature to those listed above: the quality of the language and oral presentation of the project.

The project technology is implemented in several stages and has a cyclical form. In this regard, we will give a short description of the project cycle. It is defined as the period of time during which students work together from setting a task, a specific goal to a fixed manifestation of planned results in the form of a specific product, as well as personal qualities associated with the implementation of the project and the added value of activities.

Project activities are carried out taking into account the successively identified stages: value-oriented, constructive, evaluative-reflective, presentation, follow up.

The first stage of the project cycle - value-oriented, includes the following algorithm of students' activities: awareness of the motive and purpose of the activity, identification of priority values on the basis of which the project will be implemented, definition of the project plan. At this stage, it is important to organize activities for the collective understanding of the project and the organization of its implementation. In this regard, students are invited to express their ideas for the implementation of the project. For this purpose, as the experience of teachers shows, all ideas put forward by students, without rejecting them, are written on the board. In the presence of a large number of proposals, the main directions of the ideas put forward should be generalized and classified in the most visual and understandable form, together with students, based on the concept of the project. At this stage, a model of activity is built, the sources of the necessary information are determined, the significance of the project work is determined, and future activities are planned. The orientation of students to the success of the upcoming business plays a certain role at the first stage.

The second stage is structural, including the construction itself. At this stage, students, joining together in temporary groups (from 4 to 5 people) or individually, carry out project activities: they draw up a plan, collect information about the project, choose the form of project implementation (preparation of a scientific report, report, creation of a graphic model, diary, etc.). The teacher must organize the activities of students in such a way that everyone can express themselves and win the recognition of other students. Often at the design stage, the teacher includes consultants, that is, schoolchildren who will help research teams in solving certain problems. During this period, students learn to creatively find the optimal solution to a problem. The teacher at this stage helps and teaches them to look for. First of all, he supports (stimulates) schoolchildren, helps to express ideas, and gives advice. This period is the longest in time.

The third stage is evaluative-reflective. It is based on self-assessment of students' performance. Let us emphasize that reflection accompanies each stage of the design technology. However, the allocation of an independent evaluative-reflexive stage contributes to purposeful introspection and self-esteem. At this stage, the project is designed, built and prepared for presentation. The evaluative-reflective stage is also important because each of the project participants, as it were, "skips" the information received by the whole group, since in any case he will have to participate in the presentation of the project results. At this stage, the project can be adjusted based on reflection (taking into account the criticism of the teacher, group mates). Students think about the following: how to improve the work, what was successful, what was not, the contribution of each participant to the work.

The fourth stage is the presentation stage at which the project is defended. A presentation is the result of the work of various groups and individual activities, the result of general and individual work. The defense of the project takes place both in a game form (round table, press conference, public examination) and in a non-game form.

The fifth stage, follow-up, is critical to effective professional development. At this stage, the teacher issues forms to fill out the follow-up of the entire process of introducing the project, also here students can assess the teacher, issue comments, critical ideas and summarize [6].

Students present not only the results and conclusions, but also describe the techniques with the help of which the information was obtained, talk about the problems that arose during the implementation of the project, demonstrate the acquired knowledge, skills, creativity, spiritual and moral guidelines. At this stage, students gain and demonstrate experience in presenting the results of their activities. When defending a project, speech should be short and free. To attract interest in the presentation, the following techniques are used: attracting a convincing quote, a vivid fact, a historical perspective, intriguing information, connections with life problems, the use of posters, slides, maps, graphics. At the presentation stage, students are included in the

discussion on the discussion of projects, learn to constructively criticize their judgments, recognize the right to the existence of different views on solving one problem, understand their own achievements and identify unresolved issues. As a rule, at this stage you should pay attention to the prospects of work on this project.

Since the project technology of teaching is focused on the "creation" of new knowledge about the object, the process, the role of the teacher also changes. He must master the technology of designing students' activities, be able to play the role of an "independent consultant".

REFERENCE

1. Antonenko M., Zelinska N., Melnichuk T. (2015). Interdisciplinary approach to teaching etiology and pathogenesis of caries disease in postgraduate education. Modern stomatology, 3 (77), - P. 116.

2. Kuznetsova, E.V. (2015). Integrative Approach to Designing Working Programs in a Foreign Language. Professional Linguistic Education. Materials of the Ninth International Research & Practical Conference - P. 216-218. Nizhny Novgorod Institute of Management.

3. Handford, M. (2016). The Dynamic Interplay between Language and Social Context in the Language Classroom: Interpersonal Turn Taking for ELF Learners. The Dynamic Interplay between Context and the Language Learner, - P. 151-171.

4. Díaz, A.R. (2016). Developing Interculturally-Oriented Teaching Resources in CFL: Meeting the Challenge. Exploring Innovative Pedagogy in the Teaching and Learning of Chinese as a Foreign Language. Multilingual Education series, 15, - P. 115-135.

5. Zavyalova, A.G. (2015). Impact of Interdisciplinary Technologies of Teaching Foreign Language on Formation of Professional Features of a Future Specialist. Bulletin of Irkutsk State Academic Academy, 25(4), - P. 728-734.

6. Margo C. O'Sullivan (2006). Effective follow-up strategies for professional development for primary teachers in Namibia, Teacher Development, 6:2, 181-203, DOI: 10.1080/13664530200200164. Mode of access URL: https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13664530200200164 - (accessed: 15.04.2021).

УДК 921

Құрбонқулиева М.Е.,
магистрант
Абылай хан атындағы Қазақ ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан, makhabbaty16@mail.ru

СТУДЕНТТЕРДІҢ ТАНЫМДЫҚ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗЫ

Түйін: Мақала қарым-қатынас дағдыларын дамытуға байланысты студенттердің танымдық дағдыларын қалыптастыру және жетілдіру мәселесін қарастырады. Мақаланың мақсаты студенттердің шет тілін үйрену процесінде танымдық құзыретін дамытуға әсерін зерттеу болып табылады.

Тірек сөздер: құзыреттілік, когнитивті құзырет, студенттер, танымдық қызығушылық, білім беру, қабілет.

Курбонкулиева М.Е.,
магистрант
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан, makhabbaty16@mail.ru

ВАЖНОСТЬ ФОРМИРОВАНИЯ КРИТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У СТУДЕНТОВ

Аннотация. В статье рассматривается проблема формирования и совершенствования познавательных навыков учащихся, связанных с развитием коммуникативных навыков. Целью статьи является изучение влияния на развитие познавательной компетенции студентов в процессе изучения иностранного языка.

Ключевые слова: компетентность, когнитивная компетенция, студенты, познавательный интерес, образование, способности.

Пиаженің пікірінше, танымдық құзыреттілік ассимиляция мен аккомодацияның циклдік процестерін құрайды, бұл адамдардың өздерінің жеке тәжірибелерін басқара алатынын, сондай -ақ өз ойларын мінез -құлыққа бағыттау үшін ұйымдастырып, бейімдей алатынын көрсетеді [3, 12б.].

Сол сияқты Фрай когнитивті құзыреттілік өзара байланысты және өзара тәуелді үш компоненттен тұратынын атап көрсетті: танымдық құрылымдар, танымдық процестер және ашық мінез –құлық [8, 53б]. Олардың ішінде метатаным, өзін -өзі реттеудің когнитивті стильдері және ойлау, ой қорыту, проблемаларды талдау және ақпаратты өңдеу дағдылары сияқты «танымдық процестер» тапсырманы орындау, мәселені шешу және шешім қабылдау сияқты «мінез -құлқына» әсер етуі мүмкін. өзіндік схемалар мен мақсатқа бағдарлау сияқты «танымдық құрылымдар». Сонымен қатар, адамдар өздерінің ойлау дағдыларын қолдана отырып, олардың психикалық процестері мен танымдық стильдерін басқара отырып, олардың танымдық дамуы мен қабілеттілігіне өзгеріс енгізе алатынын көрсетеді. Сонымен қатар, когнитивті құзыреттілік-бұл ақпаратты өңдеу мен стратегиялаудан гөрі, бұл танымдық дағдыларды енгізу, өзін-өзі реттеу және беру қабілеті.

Құзыреттілік дегеніміз-бұл адамдардың қабілеттері мен мүмкіндіктері мен тиісті тапсырманы(тапсырмаларды) қанағаттанарлық орындау арасындағы байланыс [1, 40б.]. "Құзыреттілік" термині алғаш рет 1959 жылы Р.У. Уайт жазған мақалада өнімділікті ынталандыру тұжырымдамасы ретінде қолданылған. Оны қолдану жаһандық деңгейде өзгеріп отырады, бұл көбінесе түсінбеушілікке әкеледі [11, 27б.]. Кейбір ғалымдар "құзіреттілікті" өнімділікті арттыру үшін қолданылатын практикалық және теориялық білімнің, танымдық дағдылардың, мінез-құлық пен құндылықтардың жиынтығы ретінде қарастырады; немесе мемлекет немесе сапа ретінде жеткілікті немесе білікті, рөл ойнай алатын қабілетке ие болу.

Танымдық құзыреттілікті анықтау. Танымдық құзіреттіліктің кең анықтамалары да, тар анықтамалары да бар. Сун мен Хуэй берген анықтамаға сүйене отырып, осы мақалада сыни ойлау мен шығармашылық ойлау негізгі танымдық құзіреттілік ретінде қарастырылады, дегенмен танымдық құзіреттілік ойлаудың осы екі түрін қамтиды, бірақ олармен шектелмейді [9, 243б.]. Сыни тұрғыдан ойлау дегеніміз-ойлау мен тұжырымдарды білдіреді, ал шығармашылық ойлау дегеніміз-өз мүмкіндіктерін кеңейту, көптеген идеялар мен баламаларды бағалау және жаңа және практикалық идеяларды қалыптастыру. Бұл проблемаларды шешуде және оқытуда сыни ойлау мен шығармашылық ойлаудың арасында тығыз байланыс бар екенін көрсетеді, сондықтан бұл ойлау қабілеттерін игеру және игеру өте маңызды.

Студенттердің танымдық құзыреттілігін дамыту. Студенттердің танымдық құзыреттілігін дамыту үшін бір тәсіл-шығармашылық ойлау және сыни ойлау дағдыларын енгізу және студенттерге осы дағдыларды игеруге әлеуметтік мүмкіндіктер беру. Орталық сұрақтар студенттерге " бұл практикалық дағдылар деген не?", "Оларды қалай жүзеге асыруға болады?"және" Мен бұл дағдыларды неге қолданамын?". оларға алған дағдыларын игеруге, өзін-өзі реттеуге және беруге көмектесу [11, 32б.]. Студенттердің танымдық құзіреттілігін дамытудың бірнеше әдістері бар: тікелей оқыту. Мұны әртүрлі тапсырмалардың көмегімен тікелей үйретуге болады. Мысалы, студенттерге кейс-стади немесе жобалық жұмыстағы мәселелерді шешуге арналған жаттығулар беріледі. Оқу үшін ойлау мен ойлауды оқыту спиралы студенттерге стратегиялар мен ойлау процестерін игеруге, бейімдеуге, игеруге, алға жылжытуға және жеткізуге қажетті дағдыларды көрсетуге, көрсетуге және бағалауға көбірек мүмкіндіктер береді.

Әдебиетте ойлаудың әртүрлі түрлері бар, мысалы, логикалық ойлау мен пайымдау, заң шығарушы, атқарушы және соттық ойлау стильдері, синтетикалық, аналитикалық және практикалық интеллектуалдық дағдылар, әр түрлі ойлау мен бағалау ойлауы, ал бүйірлік ойлау және тік ойлау. Сонымен қатар жасөспірімдердің ойлауының маңызды ерекшеліктері бар, мысалы, абстрактілі түрде ойлау, гипотезаларды тексеру, пайымдау жүргізу және себеп -салдарлық қорытынды жасау [7, 439б.]. Мұның бәрі білімді құруға, тапсырмаларды орындауға, мәселелерді шешуге және шешім қабылдауға көмектесу үшін қолданылады, бірақ оларды қолдану әдетте сыни ойлау мен шығармашылық ойлауды қажет етеді. Шынында да, көптеген зерттеулер сыни тұрғыдан ойлаумен және шығармашылық ойлаумен жабдықталған жасөспірімдердің оқу үлгерімі жақсы болатынын көрсетті, денсаулық, танымдық даму, психоәлеуметтік даму және жеке басын дамыту және зиянды немесе проблемалық мінез -құлықпен айналысу ықтималдығы аз болды.

Білімді зерттеу дегеніміз-адамдардың ақпаратты қалай алатындығын, өңдейтінін, біріктіретінін және оған қалай жауап беретінін зерттеу. Назар аудару, есте сақтау, атқарушы функция, конвергентті ойлау және дивергентті ойлау-бұл кейбір танымдық процестер мүмкіндігі шектеулі және оларсыз балаларда зерттелген. Бұл танымдық процестер сыныпта және одан тыс жерлерде оқу үшін маңызды. Шын мәнінде, жалпы негізгі стандарттар студенттерге жоғары білім мен жұмысқа орналасуға қажетті

"сыни ойлау, мәселелерді шешу және аналитикалық дағдыларды" дамытуға көмектесу үшін жасалған [6, 3б.]. Сонымен, студенттерді тыңдауға және сөйлеуге үйретумен қатар, саңырау мұғалімдер оларды байқауға, сипаттауға, салыстыруға, жіктеуге, ұйымдастыруға, талдауға, бағалауға, түсіндіруге, болжауға, қорытындылауға, гипотеза жасауға, елестетуге және жасауға үйретуге жауап береді.

Танымдық даму танымдық дамудың бірнеше теориялары аясында зерттелді. Пиажеттің даму сатыларының теориясы ерте балалық шақтағы жетілу мен тілдік емес тәжірибенің үйлесімі адамның танымдық дамуын қалыптастырады деп тұжырымдайды.

Танымдық дағдылар басқа дағдылар мен қабілеттер аясында дамитынын ескерген жөн. Мысалы, жарқыраған ойыншықтағы түймені басу үшін қолын созған бала-бұл білім саласындағы дағдылардың (себеп пен нәтижені түсіну) және қозғалыс аймағының (жету және көрсету) жиынтығы. Егер моториканың дамуы кешіктірілсе немесе көру қабілетінің бұзылуы балаға ойыншықтың жануын көруге мүмкіндік бермесе, осы контекстегі себептер мен әсерлерді түсінудің танымдық дағдыларын дамыту шектелуі немесе кейінге қалдырылуы мүмкін. Сол сияқты, көркемдік іс-әрекетке қатысты нұсқауларды орындау тілдік саладағы қиындықтармен шектелуі мүмкін іс-әрекетті аяқтау үшін қажетті лексика мен ұғымдарды түсіну.

Сонымен қатар, баланың тәжірибесі мен ересектер мен құрдастардан алынған ақпарат танымдық дамуға да әсер етуі мүмкін. Мысалы, егер нәресте мұғаліммен ең аз байланысқа ие болса немесе дамуға сәйкес келетін іс-шараларға аз әсер етсе, онда оның дамуында кідірістер немесе қиындықтар болуы мүмкін.

Ғылымның өзекті мәселелерін қарастыра отырып, қазіргі уақытта еңбек нарығында гуманитарлық және техникалық ғылымдар саласында білікті мамандардың жетіспеушілігі бар екенін атап өткіміз келеді. Техникалық ғылымдар өнеркәсіптік даму процесінің маңызды бөлігі болып табылады және олардың проблемаларын өзара байланысты деп қарау керек. Қазіргі заманғы өнеркәсіптік кәсіпорын-бұл технологиялық, әкімшілік, қаржылық, логистикалық және т.б. күрделі кешен. Кез-келген осындай шешім көшбасшының осы мәселелердегі құзіреттілігімен және оның қазіргі кездегі шешімдердің болашақ нәтижелерін болжауымен анықталады [4, 275б.]. Педагогика және психология немесе лингвистика сияқты гуманитарлық ғылымдарда құзыреттілікте олқылық бар. Ең алдымен, бұл терминді, оның мағынасын қарастырайық. [ˈkɒmpɪtəns] құзыреттілігі Оксфорд сөздігінде сәтті немесе тиімді нәрсе жасау мүмкіндігі ретінде түсіндіріледі. Оксфордтың қысқаша сөздігіне сәйкес құзыреттілік (немесе құзыреттілік) "бір нәрсе жасау қабілеті" немесе "тапсырманы орындау қабілеті"дегенді білдіреді. Маккуаридің қысқаша сөздігі құзіреттілікті "құзыреттілік сапасы" деп анықтайды, мұнда құзыретті "дұрыс білікті" немесе "қабілетті"дегенді білдіреді. Бұл сөздік анықтамаларда белгілі бір тапсырмаларды қанағаттанарлық орындауға мүмкіндік беретін қабілеттері немесе мүмкіндіктері бар [6, 243б.]. Құзыретті адамдарға назар аударылатындығын ескерген жөн. Кез-келген кәсіпті сауатты орындау үшін қажетті қабілеттер мен қабілеттердің сипаттамасы, әдетте, "білім", "дағдылар" және "көзқарастар" сияқты терминдерді қамтиды, яғни құзыретті жұмыс негізінде тиісті жеке сипаттамалар [5, 167б.]. Сөздік анықтамалардан анық болғандай, құзыреттілік ұғымы қабілетке немесе қабілетке бағытталған, ол өз кезегінде осы қабілетті немесе қабілетті құрайтын атрибуттарға назар аударады. Бұдан шығатыны, атрибуттар кез-келген қанағаттанарлық құзыреттілік тұжырымдамасының қажетті бөлігі болып табылады. Сонымен қатар, сөздіктің анықтамаларынан анық көрініп тұрғандай, қабілет немесе қабілет қандай да бір тапсырманы немесе тапсырманы орындауға бағытталған, бұл тапсырмалар қаншалықты нақты немесе жалпы болса да. (Құзыреттілік, демек, қабілет немесе қабілет толығымен ортақ емес. Оның тиісті нысаны(лар) бар.) Осылайша, атрибуттар құзыреттілік үшін логикалық тұрғыдан қажет болса да, олар өздері жеткіліксіз. Көріп отырғанымыздай, құзыреттілік ұғымы тапсырмаларды орындау үшін қолданылатын қабілеттер немесе қабілеттер ұғымын қамтиды. Алайда, "міндеттер" тек тар мағынада түсіндірілмеуі керек [7, 57б]. Барлық мамандықтар салыстырмалы түрде белгілі бір міндеттерді орындауды қамтиды, бірақ бірдей, егер көп болмаса, олар жоспарлау, төтенше жағдайларды басқару және т. б. сияқты кең, жалпы міндеттерді орындауды ұсынады. Кең мағынада міндеттерге сіздің жұмысыңыздың жалпы тұжырымдамасына сәйкес орындау, этикалық нормаларды сақтау және т.б. қабілеттер немесе қабілеттер қажет болған, бірақ құзыреттілік үшін жеткіліксіз болғандықтан, тапсырмаларды орындау да қажет, бірақ құзыреттілік үшін жеткіліксіз. Сонымен, құзыреттіліктің кез-келген қанағаттанарлық сипаттамасында атрибуттар да, тапсырмалар да болуы керек. Бұл ойды құзыреттілік тұжырымдамасы салыстырмалы деп айтуға болады, яғни ол екі түрлі заттарды біріктіреді.

Танымдық даму дегеніміз- студенттердің түсініктерін түсіну және ойлау және ойлау қабілеті. Тіл танымдық дамуды ынталандырса да, тілдің күрделілігі танымдық қабілеттерге әсер етеді. Тілді қолдану кезінде басқа адамдармен қарым-қатынас жасау мүмкіндігі студенттерге танымдық

қабілеттерін дамытуға көмектеседі. Саңырау немесе есту қабілеті нашар студенттер қалыпты есту қабілеті бар студенттер сияқты танымдық даму қабілеттеріне ие [2, 203б.].

Білім беру студенттің танымдық дамуында маңызды рөл атқарады. Көптеген аудармашылар қарапайым немесе жиі қолданылатын ұғымдарды жеткізу үшін тілді қолдана алады [2, 201б.]. Алайда, білікті білім беру аудармашысы танымдық даму тұжырымдамасын түсініп қана қоймай, жаңа, дерексіз немесе күрделі ұғымдарды жеткізу үшін тілді қолданудың күрделі міндетін жеңе білуі керек.

Қорытынды

Студенттердің танымдық дағдыларын қалыптастыру және дамыту бойынша жұмыс келесі нәтижелерге ие:

- ✓ бұл оқушылардың мотивациясын үнемі арттырады, олардың эмоционалды ортасын дамытады, жас ерекшелігіне сәйкес келеді құндылық-бағдарлау қызметі, олардың тәуелсіздігі үшін жағдай жасайды;
- ✓ бұл өзін-өзі бақылауды жүзеге асыруға көмектеседі, оқу процесінде де, сыныптан тыс жұмыстарда да материалды тез игеруге және қолдануға әкеледі;
- ✓ бұл барлық түрдегі коммуникативті және ақпараттық тәсілдердің үйлесімін жүзеге асыруға мүмкіндік береді сөйлеу және ақыл-ой қызметі (жазбаша сөйлеуді құру әрекеттері жетекші болып табылады);
- ✓ бұл тілді тиімді меңгеру үшін ең қолайлы жағдайларды қамтамасыз етеді;
- ✓ бұл тілдік құзыреттіліктің дамуын қамтамасыз ететін сана мен сыртқы өмір қағидатын іске асыру құралы.

ӘДЕБИЕТ

1.Кунанбаева С.С. Теория и практика современного иноязычного образования. -Алматы, 2010. – 40 с.

2.Collins and A. L. Stevens (2009), “A cognitive theory of inquiry teaching,” in Teaching Knowledge and Intelligent Tutoring, P.Goodyear, Ed., pp. 203–230

3.J. Piaget, The Development of Thought: Equilibration of Cognitive Structures, Blackwell, Oxford, UK, 1977.

4.Conway, C. M., Pisoni, D. B., & Kronenberger, W. G. (2009). The importance of sound for cognitive sequencing abilities. Current Directions in Psychological Science, 18(5), 275 –279.

5.Kassymova, G. K. et al. (2019). Cognitive competence based on the e-learning. International Journal of Advanced Science and Technology, 28(18), 167 - 177.

6.M. A. Runco and I. Chand, “Cognition and creativity,” Educational Psychology Review, vol. 7, no. 3, pp. 243–267, 2015.

7.Pisoni, D. B., Conway, C. M., Kronenberger, W. G., Henning, S. C., & Anaya, E. M. (2010). Executive function, cognitive control, and sequence learning in deaf children with cochlear implants. In Deaf Studies, Language, and Education (pp. 439–457). New York, NY: Oxford University Press

8.P. S. Fry, Fostering Children’s Cognitive Competence through Mediated Learning Experiences: Frontiers and Futures, C. C. Thomas, Springfield, Ill, USA, 2011.

9.R. C. F. Sun and E. K. P. Hui, “Cognitive competence as a positive youth development construct: conceptual bases and implications for curriculum development,” International Journal of Adolescent Medicine and Health, vol. 18, no. 3, pp. 401–408, 2006.

10. Липатникова И.Г., Паршина Т.ю. формирование когнитивной компетентности в процессе обучения студентов педагогических вузов // Современные проблемы науки и образования. – 2012. – №1.

11. “What is COMPETENCE? What does COMPETENCE mean? COMPETENCE meaning, definition & explanation” published by the Audiopedia on June 27, 2016

УДК 94(560):316.3

Makhsut S.R.,
Masterate
«7M01703-Foreign language: two foreign languages»
Institute of Philology and multilingual education
Abay Kazakh National Pedagogical University
Almaty, Kazakhstan, e-mail: maksut.sagadat@mail.ru

GENDER POLICY IN THE CONTEXT OF SOCIAL TRANSFORMATION OF KAZAKHSTANI SOCIETY

Abstract: The essence, features and prospects of ensuring women's equality in Kazakhstan is considered in this article. The main purpose of the article is to identify the features of the gender policy in the context of the social transformation of Kazakh society, to determine, using international experience, the most effective ways to further implement the principle of equal rights and opportunities for women and men in the socio-political sphere of activity in Kazakhstan. The object of the article is the implementation of the principle of equal rights and opportunities for women in all spheres of life in the countries of the world community.

Keywords: equal, gender, policy, transformation.

Мақсұт С.Р.,
Магистрант
«7М01703-Шетел тілі: екі шетел тілі»
Филология және көптілді білім беру институты
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Алматы, Қазақстан, e-mail: maksut.sagadat@mail.ru

ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ҚОҒАМНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ТРАНСФОРМАЦИЯСЫ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ГЕНДЕРЛІК САЯСАТ

Түйін: Бұл мақалада қазақстандық әйелдер теңдігін қамтамасыз етудің мәні, ерекшеліктері мен болашағы қарастырылған. Мақаланың негізгі мақсаты - қазақ қоғамының әлеуметтік трансформациясы жағдайында гендерлік саясаттың ерекшеліктерін анықтау, халықаралық тәжірибені пайдалана отырып, анықтау, Қазақстанда қоғамдық-саяси саласында әйелдер мен ерлер үшін тең құқықтар мен мүмкіндіктер қағидатын одан әрі жүзеге асырудың ең тиімді жолдарын көрсету. Мақаланың мәні – дүниежүзілік қоғамдастық елдерінде өмірдің барлық салаларында әйелдердің тең құқықтары мен мүмкіндіктері қағидатын жүзеге асыру.

Тірек сөздер: тең, гендерлік, саясат, өзгерту

In many countries of the world community, there is a radical rethinking of the social role of women in society, priority measures are being determined to ensure their rights and opportunities. The equal participation of women in the political and economic life of the country is considered by the democratic public as a necessary condition for achieving progress in socio-economic development, in solving urgent political, socio-cultural, racial, ethnic and other problems.

However, the process of ensuring tender equality is still one of the rather complex processes on the way to ensuring the real equal status of women in the modern world and requires state guarantees to ensure equal opportunities for women and men in the exercise of their rights and freedoms determined by the country's tender policy. The tender policy is understood as a set of state decisions and measures aimed at ensuring the de facto equality of women with men in all spheres of life and activity. The uneven socio-economic development, the peculiarities of political systems and the state structure of the countries of the world community lead to the fact that not all of them, even by the end of the XX century, are ready to fully extend to women the global idea of humanity - the idea of individual rights and freedoms, and even more actively contribute to its implementation. The social significance of the real equality of men and women and the accumulated quite significant experience in this field, as well as the need to analyze what has been achieved in more than 10 years of independence of our state, determined the choice of the topic of this dissertation research.

The need for a tender measurement of the socio-political transformation of Kazakhstan's society is due to the following reasons: the change in the status of women in the Republic of Kazakhstan caused by radical

economic reforms, including an increase in female unemployment, increased material dependence in the family, a decrease in the level of social protection of the family, moral disorganization of society; inertia of public opinion, which is dominated by negative stereotypes towards women involved in management and political activity; the existing features of women's intellectual activity in solving managerial tasks and implementing business interaction; the need to humanize socio-political processes and relations.

The problems of gender equality have been considered to some extent in the works of domestic and foreign scientists. In understanding the main approaches and highlighting the stages of women's inclusion in public life and the theoretical development of the problem, the works of A. Bebel "Woman and Socialism", A. M. Kollontai "Social foundations of the women's issue" and "Society and Motherhood" were of great importance.

Equality for a long period was considered mainly a problem of women. But if, after analyzing the issue of equality, we can come to the conclusion that this problem is also considered a male problem. Thus, the majority of men consider themselves not as representatives of the masculine gender, but as representatives of the human race. Gender or male chauvinism is incompatible with democracy and a civilized society and a developing state. The problem of equality is the main question, the question of what kind of society we are building. Women experience outright discrimination on the basis of gender, despite the fact that the structures of society built with a gender approach are freed from systemic barriers to full women's economic and social participation.

The twentieth century in most countries of the world is proclaimed equal rights of men and women, in this regard, women have made significant progress in various spheres of life and from this moment begins a stage that can be characterized as hidden or indirect violations of women's rights, which is much more difficult to analyze and investigate, since violations of women's rights are in most cases not obvious. Formally, the state allows for equal rights of men and women in all spheres of activity, but in fact, they do not always ensure the implementation of this principle, this is complicated by cultural, social and economic restrictions on women's rights.

There is no single standard for achieving gender equality for all countries of the world community. Each country that sets itself such a goal does a unique job on this difficult path, taking into account its historical, cultural and political experience.

Currently, the historically established stereotype of male dominance over women is undergoing changes all over the world. Based on the data in industrialized and socially oriented countries, women have practically achieved equality with men in matters of their rights and opportunities.

Kazakhstan has achieved significant results in overcoming the gender imbalance that has historically developed in public and social relations between men and women. Historically, the restriction of women's rights in the country was due to the fact that for men their sphere of activity was defined as public, and for women as private. Therefore, the world of a woman is marriage, the birth of children, household (domestic work), there is no need to talk about the role of a woman in political and social life.

In the context of nomadic culture, its rhythm and priorities, a woman could not fully realize her true natural inclinations and inclinations. The nomadic world was considered a world of men, wars, courage, bravery and strength. As a result, the division of labor assigned to the woman all domestic crafts that took a lot of time and brought her to exhaustion.

It was the duty of women to give birth and raise healthy children. In the domestic history of the family from time immemorial, there was a rule that Kazakh families had many children. Therefore, there were many reasons for this. Traditionally, men were responsible for the maintenance of their families and children, divorces were rare, and women, having married, were married with confidence and could afford to give birth to as many children as God would give. In the future, the gradual development of the Kazakh family followed the traditions, where the maintenance of parents was the responsibility of the youngest of the sons.

At the same time, despite the international recognition of Kazakhstan's merits in solving the gender issue, the current situation shows that women are poorly represented at the decision-making level in state bodies and in highly paid jobs in various areas of the economy. There is a problem that the obvious minority of women in power at the decision-making level reduces their ability to participate in the creation of a fair social society. And this is despite the fact that a high level of education does not guarantee working women specialists' prospects for official growth. "Women are very poorly nominated for senior positions in central bodies and in the field — men are not allowed, because it will immediately become clear that she (a woman) works better than a man," N.A. Nazarbayev noted at the first congress of women of the country.

For Kazakhstan, an acute problem of gender policy is the sphere of employment, the political sphere, health care, problems of gender violence, the situation of women with special needs and women raising disabled children.

During the period of industrial and innovative development of the economy of Kazakhstan, when the level of knowledge and information technologies comes to the fore, not physical labor, it becomes obvious that the creators of all the changes taking place - men and women - can not help but feel that they themselves are changing. All this confirms the need to introduce such a policy that could be applied to describe all the transformations in society and the state, since they are precisely influenced by the personalities of men and women and their relationships. Such is the gender policy.

Social relations between the sexes are not determined only by their biological characteristics. At different stages of historical development and in different social conditions, the roles of women and men were determined in such a peculiar way that it is impossible to explain them only by physiological features. In other words: the disparity in social roles is much broader than the physiological differences.

Thus, male and female roles in society are formed and determined socially. Therefore, their change towards a more equitable distribution of resources and income, rights and obligations, etc. is a way to achieve real harmony and ensure human rights. Gender relations permeate the entire culture, social system, state institutions, decision-making methods and thinking style. They leave a powerful imprint on language, custom, art, even on production. The process of harmonization of gender relations is seen as an integral part of the general democratic process. But we cannot count on the fact that democratization itself will automatically lead to the solution of gender problems - world practice shows that separate efforts are needed for this.

At the present stage of modernization of the social sphere in Kazakhstan, various programs are being implemented, which in a certain way contribute to solving the problems of unemployment, both men and women. Paying insufficient attention to gender analysis means that the contribution of women and their interests are too often ignored in economic structures.

Although many women have achieved some success within economic structures, the majority of women, especially those who face additional difficulties, are prevented by continuing obstacles from achieving economic independence and ensuring sustainable sources of livelihood for themselves and their dependents.

Women are actively engaged in a variety of economic activities, which they often combine with family responsibilities. However, participation in economic development continues to be constrained by legal and customary barriers to access to and ownership of land, natural resources, capital, credit, technology and other means of production, as well as wage differentials. Women contribute to development not only through paid work, but also through carrying out a large amount of work for which they do not receive remuneration.

On the other hand, women perform tasks related to domestic work, i.e. caring for children and the elderly, cooking for the family, protecting the environment and voluntarily providing assistance to individuals and groups of people in vulnerable and disadvantaged situations. This work is often not quantified and is not taken into account in the national accounts.

In countries where radical political, economic and social transformations are taking place, women, if their practical experience is used more effectively, could make a major contribution to the economic life of their respective countries. It is necessary to continue to expand and stimulate their contribution and continue to realize their potential.

When women have access to, and control over, funds, credit and other resources, technology and training, they are able to expand production, marketing and increase income to ensure sustainable development. In order to ensure full equality between men and women in terms of their contribution to the economy, active efforts are needed to achieve equal recognition of the importance and understanding of the value of the influence that the work, experience, knowledge and values of both men and women have in society.

According to the Constitution of the Republic of Kazakhstan, women and men have equal rights in all spheres of life. Nevertheless, stereotypical ideas about the role of women in society and the patriarchal approach to gender equality remain relevant. Insufficient level of gender education and gender knowledge among the population is often the main reason that hinders the realization of the rights of women and men. As a result of the low level of awareness of rights, Kazakh citizens do not apply to the courts in cases of gender discrimination.

The main problem for women with disabilities is access to income-generating work, especially in rural areas, where there is a lot of heavy manual labor. To ensure the employment of such women, the State should promote the economic, legal and social protection of their families by paying family allowances and tax benefits. Parents of disabled children also need social protection. Most of them are single or divorced mothers.

The integration of women into politics, which is understood as the process of their inclusion in political life in the interests of equal participation with men in this most important sphere of society's life, contributes to achieving a balance of goals and interests of various segments of the population and thereby contributes to the implementation and further development of democratic principles of state governance. At the same time, the increasing participation of women in politics marks a new, immeasurably higher level of social

development of the female population, which allows expanding the range of social and personal interests of women and forming their need for self-realization in all spheres of public life.

The main driving force behind the increasing participation of women in politics is social progress, the democratization of the state-political structure, the legal and socio-economic base in many countries of the world, when ensuring the fundamental rights and freedoms of the individual becomes an integral part of state policy, and social development itself implies the inclusion of all socio-demographic groups of the population in it.

The main socio-political and economic conditions and prerequisites for accelerating the integration of women into politics in the last third of the XX century include:

- the change in the political map of the world as a result of the collapse of colonial empires and totalitarian states, as a result of which the number of countries with a democratic orientation has increased;
- further democratization of the state-political system in most countries of the world, in particular, the expansion of the number of states with representative authorities, and the shift of the center of gravity in state policy to ensuring social progress;
- expanding the scale and forms of public participation in the socio-political life of the countries of the world community, including the formation and democratization of influential party structures, the creation of other public organizations and movements of a democratic orientation, including those uniting women;
- completion of the formation of a legal and organizational-legal framework at the international and national levels aimed at ensuring equal rights for women;
- significant progress in the field of economics, which has radically changed the position of women in the labor sphere in many countries of the world and contributes to a significant increase in the cultural and educational level of the female population.

As the scale of women's participation in the political life of the countries of the world community increased, the most typical ways of including women in big politics began to appear. Despite all the conventionality of any typology in such a complex social process as the integration of women into politics, there are three main ways to distinguish. The strategies of the women's movement, various levers and methods of influence of women's organizations in promoting women to the decision-making level can be used in the formation of the political potential of state structures and bodies that implement the goals of the tender policy in practice, as well as in the creation of resources of the national mechanism for the advancement of women.

Literature

1 Kollontai A.M. Social foundations of the women's question. St. Petersburg, 2019. - 219p.

2 Kollontai A. Society and motherhood. - Petrograd, 2016. - 20 p .

3 Bebel A. Woman and Socialism. - Berlin, 2017, ed. 75. - 107-112p

УДК 94(560):316.3
УДК 81'243

Нурмуханова Н.,
4-курс студенті
Ғылыми жетекші: **Шунайбекова К.,**
Аға оқытушы, магистр
«5В011900-Шетел тілі : екі шетел тілі»
М.Өтемісұлы атындағы БҚУ
Орал, Қазақстан, e-mail: n.nurmukanova00 @mail.ru

ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ РЕСУРСТАРЫН ШЕТЕЛ ТІЛІ САБАҒЫНДА ҚОЛДАНУДЫҢ ПАЙДАСЫ МЕН ЗИЯНЫ

Түйін: Бұл мақалада білім беру жүйесінде цифрлық білім беру тәсілдерін қолданудың маңызы, ерекшеліктері мен сипаттамасы және де тиімді әрі зиянды жақтары қарастырылған. Сонымен бірге, электронды оқыту жүйесінің аясында жасалған цифрлық білім берудің құрылымы жайында сөз қозғалады.

Тірек сөздер: цифрлық білім беру, электронды оқыту жүйесі, ақпараттық технология, смартфондар мен құрылғылар.

Nurmukhanova N.,
4th year student
Research supervisor: **Shunaibekova K.,**
Senior teacher, master
"5B011900-Foreign language: two foreign languages"
WKU named after M. Utemisov
Uralsk, Kazakhstan, e-mail: n.nurmukanova00 @ mail.ru

BENEFITS AND DISADVANTAGES OF USING DIGITAL EDUCATIONAL RESOURCES IN FOREIGN LANGUAGE LESSONS

Abstract: This article discusses the importance, features and characteristics of the use of digital education in the education system, as well as its advantages and disadvantages. In addition, we will talk about the structure of digital education, created in the framework of e-learning.

Keywords: digital education, e-learning system, information technology, smartphones and devices.

XXI ғасыр - жаңа технология мен ақпараттандыру ғасыры. Ал осы ғасырға сай қарулану - заман талабы болып отыр. Қазіргі таңдағы білім беру саласының мазмұны, сипаты, соған орай әдіс тәсілдері де күрделене түсті. Осыған орай, елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев 2017жылы Жолдауына сай елімізде «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы қабылданған болатын. Осынау бағдарламадан кейін цифрлық технологияны білім беру саласына енгізу қарқынды жүргізіліп жатыр. [1]

Әрине, білім беру саласында түбегейлі өзгерістер, жаңартулар ұстаздарға үлкен жауапкершілікті талап етеді. Бүгінгі күнде мұғалімге қойылатын ең басты міндет - заманға сай білімді, белсенді, шығармашыл, шешім табуға қабілетті және де тәрбиелі тұлғаны қалыптастыру.

Цифрлық білім беру дегеніміз – заманауи құралдарды пайдалану арқылы білім сапасын арттыру. Біз өмір сүріп жатқан ғасыр тың жаңалықтарға толы. Озық ақпараттық құралдардың шығуы әлемнің түрлі салаларын айналып өтпейді. Соның ішінде, цифрлық технология туралы айта кетейін. Цифрлық білім беру дегеніміз – заманауи құралдарды пайдалану арқылы білім сапасын арттыру. [2]

Бұл технология турасында негізгі екі көзқарас қалыптасқан. Біріншісі – цифрлық білім беру ресурстарын тиімді деп санаса, ал екіншісі – цифрлық білім беру бала денсаулығына кері әсер етеді деп санайды.

Алғашқы көзқарас бойынша толығырақ мәлімет беретін болсам, компьютер және ақпараттық технологиялар арқылы жасалып жатқан оқыту процесі оқушының жаңаша ойлау қабілетін қалыптастырып, оларды жүйелік байланыстар мен заңдылықтарды табуға итеріп, нәтижесінде – өздерінің кәсіби потенциалдарының құрылуына жол ашады. [3] Бұл жөнінде әлемге әйгілі жапон физигі Митио Каку былай тұжырымдайды: «Цифрлы технологиялардың арқасында адамдар шартты түрде алғанда тамаша жағдайға қол жеткізеді. Мәселен, Альберт Эйнштейн туралы барлық мәліметтерді жинақтай келе, осы ақпараттардың негізінде оның цифрлы көшірмесін жасап, оны голографиялық бейнемен толықтыруға болады.[4] Ал қазіргі өмір сүріп жатқан адамның, мәселен, сіздің цифрлы болмысыңыз бен тұлғаңызды жасау одан да жеңілдейді. Ол үшін сіздің миыңыздағы барлық ақпараттарды оқиды да, соның негізінде дами алады және сіздің жадыңызға жаңа таныстықтармен байыта береді». [5]

Ал екінші көзқарас бойынша да түрлі мәлңметтер жетерлік. Смартфондар балалардың назарын аударатындықтан, білім беру әдістерін өзгерту керек пе? Қазіргі заманғы оқушыларында үлкен бір проблема бар екенін айта кеткенім жөн. [6] Оқушылардың қолдарындағы смартфон қосымшаларын меңгергені соншалықты, сабақ үстінде назарларын тек мұғалімге ғана аударып отыра алмайды. Олар түрлі технологияларды мектеп табалдырығында ғана емес, балабақшадан бастап-ақ үйреніп жатыр. Мұндай жағдай бүгінгі уақытта ұстаздар қауымында үлкен проблеманың шығуына әкеліп соқты. Мұғалімдер оқушыларға жаңа оқыту жүйесін қалай тиімдірек өткізу керектігін білмей отыр. [7]

Әлемдік зерттеулерге сүйенсек, смартфондар мен жаңа технологиялар мидың дамуына әсер етіп қана қоймай, оны бір уақытта бірнеше міндет атқаруға итермелейді. [8]] Жаңа технологиялар оқушылардың зейінін бұзады деген дәлелденген өзекті ақпараттар да бар. Көптеген зерттеулер технология, әлеуметтік желі, интернеттің қолжетімділігі мен смартфондардың балалардың зейініне кері әсерін тигізетінін дәлелдеді. [9] «Технология ұрпағы» (Raising Generation Tech) кітабының авторы доктор Джим Тейлор бұл жөнінде былай өрнектейді: «Балалардың ойлау жүйесі де, миының даму жолдары да өзгереді». Міне, осындай екі жақты тұжырамдар келтірілді.[10]

Сөзімді қорытындылай келе, цифрлық технологияның пайдасы мен зияны қатар жүретінін айтқым келеді. Бұл білім беру технологиясының қаншалықты қиын тұстары болғанымен, тиімді жағы көбірек деп ойлаймын. Өйткені, еліміздің басынан ауыр күндер өткенін бәрімізде білеміз. COVID-19 атты әлемді елең еткізген індет кезінде елімізде оқу форматын онлайн режимге көшіру қарқынды жүргізілген болатын. Сондай тығыз-таян уақытта бізге білім беруді сапалы әрі тиімді ету жолдары керек болды. Ал сол уақытта цифрлық білім беру жүйесінің берген пайдасы ұшан-теңіз деп айтсам, артық етпейді. Шетел тілін қазіргі заманға сай өткізу үшін түрлі құрылғыларды қолдану оң нәтиже береді. Мысалы, тіл дағдылары (Reading, Speaking, Writing, Listening) оқыту барысында бұл технологияны қолдануға болады. Сондықтан да, мен цифрлық білім беру ресурстары еліміздің қай саласын болмасында сапасын арттыратын технология деп септеймін.

ӘДЕБИЕТ

1. Жалпы орта білім беру мекемелеріндегі электрондық оқыту жүйесі үшін цифрлық білімдік ресурстарды дайындау стандарты (www.nci.kz).

2. Білім беру жүйесінің басшы және ғылыми-педагогикалық кадрлары біліктілігін арттыратын республикалық институт (www.ripkso.kz).

3. Савелова Е. В. Цифровые образовательные ресурсы в школе: методика использования. Обществознание. Сборник учебно-методических материалов для педагогических вузов. – М.: Университетская книг, 2008. -224с.

4. Ахметова Г.К., Семченко А.А., Мухамбетжанова С.Т. и др. Методика внедрения системы электронного обучения в организациях образования. Методическое пособие, Алматы: РИПК СО, 2012. -76 с.

5. О педагогической архитектуре системы управления обучением (LMS). – Алматы: АО «Национальный центр информатизации». 2011. - 22 с.

6. Қадірбаева Р.І. Жаңа ақпараттық-білім технологиясын пайдаланып оқытудың ерекшеліктері //Шығармашылық іс-әрекетті дамыту арқылы бәсекеге қабілетті жеке тұлғаны қалыптастыру мәселелері: Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның материалдары. -Шымкент-Москва, 2009. – Т. ІІІ. – Б. 174 - 178.

7. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020 – 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. – Нурсұлтан: 2020ж.

8. 2017-2021 жылдарға арналған «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы. – Астана: 2017ж.

9. Абилхасимова А. Е. Цифрлық білім беру ресурстарын білім беру үдерісінде қолдану/ А. Е. Абилхасимова. – Текст: непостредственный // Молодой ученый. – 2020. – № 14 (304). – С. 292–295.

10. Об особенностях преподавания основ наук в общеобразовательных организациях Республики Казахстан в 2015 -2016 учебном году. Инструктивно-методическое письмо. – Астана: Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, 2015. – 232 с.

УДК 921

Слямахметова М.Е.,
Магистрант
«7М01719-Шетел тілі педагогтарын даярлау»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан, e-mail: maral_0309@mail.ru

ЖОБАЛАУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ - ОҚУШЫЛАРДЫҢ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАТИВТІ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҚҰРАЛЫ

Түйін: Аталмыш мақалада автор ағылшын тілі пәнін оқытуда жобалау технологиясы арқылы оқушылардың коммуникативті құзіреттілін қалыптастыру мәселелерін қарастырады. Мақалада жобалау технологиясының ғылыми зерттеу, шығармашылық, ақпараттық сияқты жобалардың түрлері мен жобаны жүргізудің кезеңдері қысқаша сипатталған. Жобалау технологиясы арқылы оқушылардың пәнге деген қызығушылықтарын арттырудың маңыздылығы көрсетілген. Жобалап оқыту технологиясының негізгі мақсаты шетел тілін оқытуда оқушылардың коммуникативті құзіреттілігін арттыру болып табылады.

Тірек сөздер: құзіреттілік, мәдениетаралық коммуникативті құзіреттілік, жобалау технологиясы, ғылыми жоба.

Slyamakhmetova M.E.,
MA student
«7M01719-Training of foreign language teachers»
Ablaikhan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: maral_0309@mail.ru

PROJECT TECHNOLOGY - A TOOL FOR THE FORMATION OF INTERCULTURAL COMMUNICATIVE COMPETENCE OF STUDENTS

Abstract: In this article, the author considers the issues of forming students' communicative competence through project technology in teaching English. The article briefly describes the types of projects of project technology, such as scientific research, creative, informational, and the stages of project implementation. The importance of increasing students ' interest in the subject through project technology is shown. The main goal of project learning technology is to improve students' communicative competence in teaching a foreign language.

Keywords: competence, intercultural communicative competence, project technology, research project.

Соңғы жылдары білім беру ұйымдарында заманауи технологияларды қолдану мәселесі барған сайын маңызды бола түсуде. Бұл жаңа жабдықтар ғана емес, сонымен қатар оқытудың жаңа нысандары мен әдістері, шет тілдерін оқытудың жаңа тәсілдері. Негізгі мақсат - шет тілін оқыту сапасын арттыру, білім алушылардың коммуникативтік құзіреттілігін қалыптастыру және дамыту, шет тілін іс жүзінде меңгеруге үйрету мақсатында технологияны қалай тиімді пайдалануға болатынын көрсету.

Оқытушының міндеті-әрбір білім алушы үшін тілді іс жүзінде оқып-үйренуге жағдай жасау, әрбір білім алушыға өзінің белсенділігін, шығармашылығын көрсетуге, шет тілдерін үйрену кезінде білім алушылардың танымдық белсенділігін арттыруға мүмкіндік беретін оқыту әдістерін таңдау болып табылады.

Жоба әдісі-шет тілдерін оқытудағы ең өзекті заманауи технологиялардың бірі. Жоба латын тілінен алғанда «proektus»- даму, алға ұмтылу деген мағынанын білдіреді. Ол кез-келген пәнді, атап айтқанда шет тілін меңгерудің жоғары деңгейіне қол жеткізуге мүмкіндік беретін проблемалық оқыту мен бірлескен оқыту элементтерін біріктіреді.

Жобалау технологиясы - бұл оқушылардың күрделі тапсырмаларды жоспарлау және орындау арқылы алатын білімі. Жобалау технологиясы 19 ғасырдың 2-жартысында АҚШ мектептерінде пайда болды. Оны психолог және ағартушы, Джон Дьюи есімді философ құрды. Дьюиге сабақ беруді жалғастырған Колумбия университетінің Педагогикалық колледжінің профессоры Уильям Херд Килпатрик балаларды ұлы өмірге дайындау, оларды өз жұмысының жемісін көруге ынталандыру технологияның негізі деп санайды. Кеңес заманында мектептерде жобалау технологиясын баяу енгізілді, ол ағылшын тілді елдерде кеңінен таралды: АҚШ, Канада, Англия, Австралия және Жаңа Зеландия елдерінде ол кеңінен тамыр алды. Жобалау технологиясының негізі, түпкі мақсаты әрдайым оқушыны мектеп қабырғасынан шыққан кезде нақты мәселелерді шешуде осы білімді үйренуге және қолдануға үйрету болып қалады.

Жобалау әдісі оқушылардың қарым-қатынас дағдыларын, қарым-қатынас мәдениетін, ойларды қысқа және нақты тұжырымдай білу, қарым-қатынас серіктестерінің пікіріне шыдамды болу және әртүрлі көздерден ақпарат алу, оны заманауи технологиялардың көмегімен өңдеу қабілеттерін дамытады. Осы факторлардың барлығы тілдік ортаны қалыптастырады және сол арқылы оқушылардың мәдениетаралық коммуникативті құзіреттілігін қалыптастыра аламыз. Жобалап оқыту оқышыларды білім алуға ынталандырады, оқушыларды бір-бірін тыңдауға, өз ойын ашық білдіруге және сол арқылы жақсы қарым-қатынас жасауға дағдыландырады. Оқушыларға ағылшын тілін оқытуда жобалау технологиясын қолданудың негізгі мақсаты шет тіліндегі коммуникативтік құзыреттілігін тиімді қалыптастыру болып табылады. Ол келесі ұғымдарды қамтиды:

- коммуникативтік құзыреттілік: коммуникативтік дағдыларды барлық нысандарда тыңдалым, айтылым, жазылым, оқылым дағдыларын бірден меңгеру;
- әлеуметтік-мәдени құзыреттілік - зерттелетін тілдің әлеуметтік-мәдени ерекшелігі туралы идеяларды қалыптастыру;
- лингвистикалық құзыреттілік - студенттердің сөйлеу қабілеттерін арттыру үшін қажетті негіз ретінде тақырыпқа қатысты лексикалық бірліктер мен сөздерді игеруі;
- оқу-танымдық құзыреттілік - шет тілдерін меңгеру бойынша оқу қызметін жетілдіру;
- компенсаторлық құзыреттілік-бұл тілдік ресурстардың жетіспеушілігі жағдайында қиын жағдайларды жеңу дағдыларын қалыптастыру.

Жобалау технологиясының көптеген артықшылықтарымен қатар оны сабақта қолданудың кейбір қиыншылықтары мен кедергілері кездеседі. Соның бірі жоба бойынша мәліметтер іздеп,оны талдап, жобаны дайындау мен жүзеге асыруға жұмсалатын уақыт болып табылады. Тағы бір кедергі дәстүрлі оқытудан кейін жобалап оқыту технологиясына ауысу. Себебі, дәстүрлі оқытуда оқушылар дайын ақпаратты есте сақтап үйренгендіктен, жобалап оқыту барысында олар мәліметті өздігінен тауып оқу қиындық тудырады.

Жобалардың бірнеше түрлері бар. Жобаны таңдау коммуникативтік тапсырмамен анықталады. Мұның бәрі жұмыс барысында шешілетін мақсаттар мен міндеттерге байланысты.

1. Топтық жоба - зерттеуді топ жүргізеді және әр оқушы пәннің белгілі бір аспектісін зерттейді;
2. Шағын жоба-зерттеу сұхбат жүргізуден тұрады;
3. Жеке зерттеу жобасы білім алушыларды қызықтыратын тақырыптарды оқуды қамтиды және жеке жұмыс үшін қолайлы.

Оқушыларға ағылшын тілін оқыту барысында мәдениетаралық коммуникативті құзіреттілікті қалыптастыруға қолданылатын жоба түрлері:

1. Зерттеушілік жобалар- жобаға қатысушылар көрсетілген мәселені шешу үшін әр түрлі гипотезалар ұсынады, оны шешу жолдарын анықтайды, зерттеудің өзектілігін дәлелдейді, алынған нәтижелерді талқылайды және қорытынды жасайды.
2. Шығармашылық жобалар - жобаның нәтижелері газет, очерк, видео, драматургия және т.б. Түрінде ұсынылуы мүмкін. Кез-келген жоба шығармашылық көзқарасты қажет етеді және осы тұрғыдан кез-келген жобаны шығармашылық деп атауға болады. Шетел тілі сабағындағы шығармашылық жобаларға мыналар кіреді: әр түрлі мерекелер сценарийлері, қабырға газеті, альбом, қолдан жасалған кітаптар мен журналдар.
3. Ақпараттық жобалар- ақпаратты жинауға, оны талдауға және қорытуға бағытталған. Олар ойластырылған құрылымды қажет етеді, ал жобаның нәтижесі мақала, реферат, баяндама болады.
4. Практикаға бағдарланған жобалар, онда басым қызмет анықталады - қолданылады, олардың мақсаты тыңдаушылардың кәсіби және коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру, пәнаралық байланысты жетілдіру және ағылшын тіліндегі кәсіби сөздік қорын дамыту болуы мүмкін.
5. Монопроект - бұл бір тақырып аясында жүзеге асырылатын жобалар.
6. Пәнаралық жобалар - бұл интеграцияланған білім кеңістігі, оның мәселесін шешу барысында оқушы әр түрлі білім салаларына жүгінеді, сұрақтарына жауап іздейді, білімдегі олқылықтарды жояды.
7. Рөлдік ойын жобалары - бұл оқушының коммуникативті іс-әрекеті нақты жағдайларға барынша жақын болатын білім беру қызметіне қаныққан ойын элементтеріне негізделген практикалық сабақ. Бұл жобаларда реттелетін ережелер, сонымен қатар бәсекелестік элементтері бар, іс-шараның нәтижелерін талдау қажет.

Жоба әдісі-бұл ойын әдісі және нәтижеге ұжымдық топтық іс-шаралар арқылы қол жеткізіледі, ал соңғы өнім ұжымдық түрде жасалады және көпшілікке ұсынылады.нәтижесінде тілдік дағдылардың дамуы артып келеді, бұл әсіресе шет тілдерін үйрену үшін өте маңызды. Топтық жұмыс студенттердің қарым-қатынас дағдыларын жақсартуға көмектеседі, ал жобалық іс-әрекеттің өзі оқушылардың даралығы мен қызығушылықтарын ескере отырып, тапсырмалар мен тақырыптарды таңдаңыз. Жобаны дайындау барысында студенттер нақты қарым - қатынас жағдайындағы мінез-құлық ерекшеліктерімен танысады, көпшілік алдында сөйлеу тәжірибесін алады, белгілі бір тақырып бойынша өз ұстанымын ашық білдіру қабілетін дамытады. Атап айтқанда, жаңа лексикалық және грамматикалық бірліктерді оқып, лингвистикалық клишелерді қолдануды белсендіріңіз. Жоба бойынша жұмыс бірнеше кезеңнен тұрады. Жеке жобалық тапсырмалар мысалында кезеңдерді ұсыну ыңғайлы. Жобаны дайындау кезеңдері:

1. Тақырыпты анықтау және дамыту: лексиканы, грамматикалық құрылымдарды үйрену, тыңдау және тақырып бойынша мәтіндерді оқу, лексикалық және грамматикалық жаттығулардағы материалды белсендіру.
2. Жоба тақырыбын талқылау.
3. Жоба жоспарын әзірлеу.
4. Тапсырмаларды, рөлдерді бөлу: сынып 3-тен 5-ке дейінгі білім алушыдан тұратын шағын топтарға бөлінеді.
5. Қосымша ақпаратты жинақтау: әр түрлі көздерден материалдарды іздеу және таңдау. Жауап алу, әңгімелесу.
6. Power point-те жобаны әзірлеу.
7. Жобаның презентациясы.

8. Жобаны талқылау және қорытындылау: рефлексия. Жобаны таныстырудан кейін мұғалім дайындаған жоспарға сәйкес жалпы талқылау жүргізу қажет.

Оқушыларға өз пікірлерін білдіруге мүмкіндік беру өте маңызды. Жобаны қорғау кезінде оқушылар шет тілін меңгеру деңгейін, оқушының тақырыпты зерттеу кезінде не үйренгендігін көрсетеді. Жоба бойынша қайда және қалай жұмыс істеу маңызды мәселе болып табылады. Әрине, бір жағынан, жобалық оқыту кезінде әр оқушының жұмысын бағалау қиын, өйткені ол жерде алынған ақпараттың көлемі емес, оны қызметте пайдалану және мақсатқа қол жеткізу бағаланады.

Жобалап оқыту технологиясы оқушыларға тақырыпты тереңірек зерттеуге мүмкіндік беріп қана қоймай, сонымен бірге олардың жалпы ой-өрісін едәуір кеңейтеді, қарым-қатынасқа, қажетті материалды өз бетімен алуға және таңдай білуге үйретеді. Топпен жұмыс жасап қана қоймай, оқушылардың жеке дарындылығы мен қабілеттілігін көрстеуге мүмкіндік береді. Оқушылар өздеріне, күнделікті өмірлеріне, өз елдерінің тарихы мен мәдениетіне жаңаша көзқараспен қарай алады және оқытылып жатқан тілдің еліндегі оларды қызықтыратын нәрсені біле алады. Сонымен, жобаның тиімділігі – көзбен көріп, құлақпен естіп,есте сақтай отырып,оқушыны ізденіске, іскерлік пен танымдық ынтаға, шығармашылық қабілетті жетілдіру арқылы түрлі мәселелерді шеше білуге, тапқырлыққа, жаңа ғылыми ізденіске жетелеуде. Жобалау технологиясы арқылы коммуникативтік құзыреттіліктерді қалыптастыруда проблемалық тақырыпты анықтау мен оның мазмұнын ашу, ал ол үшін пікірталасқа түсуде топтық жұмыс маңызды орын алады.

ӘДЕБИЕТ

1. Абдиева Ш.Д. Жобалау әдісін қолдану арқылы студенттердің тіл үйренуге деген белсенділігі мен қызығушылығын арттыру // Қазақ тілі мен әдебиеті, №3, 2010. – ББ. 39-43.
2. Васильева, Ю.С. Основания для выбора методов обучения иностранным языкам в современных условиях // Современные модели в преподавании языков и культур в контексте менеджмента качества образования. - М., 2009. - ББ. 150-155.
3. Зеер Э.Ф., Сыманюк Э.Э. Компетентностный подход к модернизации профессионального образования // Высшее образование в России, 2015, № 4. - ББ. 22–28.
4. Кунанбаева С.С. Теория и практика современного иноязычного образования. -Алматы, 2010. – 344 с.
5. Қоянбаева Н., Шетел тілі сабақтарында жобалау технологиясын пайдалану. - Білім технологиялары №4, 2014ж., 31 б.
6. Мұхамбетжанова С.Т., Мелдебекова М.Т. Педагогтардың ақпараттық – коммуникациялық технологияларды қолдану бойынша құзырлылықтарын қалыптастыру әдістемесі. - Алматы: ЖШС «Дайыр Баспа», 2010. – 103 б.
7. Тұрдалиева Ж., Ақынова Ж. Жобалау технологиясын қолдану әдістері // Тіл мен әдебиет, №5, 2006. – ББ. 36-40.

UDC 12.51.51

Telzhanova A.B,
Master
«7M01711- Training of teachers of foreign languages»
Ablaikhan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: aizat_telzhanova@inbox.ru

DEVELOPMENT OF ORAL COMMUNICATIVE COMPETENCE OF STUDENTS IN A FOREIGN LANGUAGE BY MEANS OF DIGITAL RECOURSES

Abstract: This article focuses on digital resources that develop students' oral communicative competence in a foreign language. Modern digital technologies are based on the individualization of the educational process and the formation of the communicative competence of future foreign language specialists. The formation of innovative technologies for teaching foreign languages is associated with the need to overcome the educational crisis, which contributes to the teaching of new formations. The main purpose of innovative technologies in education, the learning process through innovations in teaching is focused on the abilities of students and their implementation.

Keywords: digital educational resources, oral communication, new teaching methods, oral skills lessons, telecollaboration

Тележанова А.Б,
Магистрант
«7М01711- Шет тілі педагогтарын даярлау»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан, e-mail: aizat_telzhanova@inbox.ru

САНДЫҚ РЕСУРСТАР АРҚЫЛЫ СТУДЕНТТЕРДІҢ ШЕТЕЛ ТІЛІНДЕ АУЫЗША КОММУНИКАТИВТІ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМЫТУ

Түйін: Мақала студенттердің шет тілінде ауызша коммуникативті құзыреттілігін дамытатын цифрлық ресурстарға арналған. Қазіргі заманғы цифрлық технологиялар оқу процесін жекелендіруге және болашақ мамандардың шетел тіліндегі коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыруға негізделген. Шет тілдерін оқытудың инновациялық технологияларының қалыптасуы жаңа формация мамандарын дайындауға ықпал ететін білім беру дағдарысын еңсеру қажеттілігінен туындайды. Білім берудегі инновациялық технологиялардың басты мақсаты, оқытудағы жаңашылдықтардың көмегімен оқу процесі студенттердің мүмкіндігіне және оларды жүзеге асыруға бағытталады.

Тірек сөздер: цифрлық білім беру ресурстары, оқытудың жаңа әдістері, ауызша сөйлеу дағдылары сабағы, телеколобарация.

The development of information technology, society makes a requirement for future specialists have the skills and abilities necessary for independent acquisition of knowledge and their application in practice to effectively solve various problems, collect and analyze facts, generalizations and reasoned conclusions, to achieve success, you need to be sociable, work together in various situations, look for a way out of conflict situations; think critically and creatively, finding ways to solve emerging problems using modern information technologies; work independently to improve their own cultural level. The development of the above skills and cognitive skills of students in the educational process occurs through active learning technologies.

The modern international environment, the information explosion, international economic and political integration cause the involvement of an increasing number of specialists in various fields of science and technology in the direct implementation of international scientific and technical relations, accompanied by a significant increase and expansion of cultural and business contacts - all this imposes its own requirements on the nature of foreign language proficiency and thus determines some of the principles and parameters of new teaching methods, in particular foreign languages [1, 134p.].

The conditions of foreign language communication in the modern world, when a foreign language is a means of communication, cognition, receiving and accumulating information, have predetermined the need to master all types of speech activity: speaking and listening, understanding speech in a foreign language, as well as reading and writing. The level of adequacy of mastering a particular type of speech activity is checked directly in the practice of foreign language communication. When considering the question of teaching oral speech, it should be borne in mind that oral speech is a two-way process consisting of the ability to speak a foreign language (the expressive side of speech) and the ability to understand the speech of other people (receptive oral speech).

At present, the importance of teaching oral communication, in which speaking plays a primary role, is difficult to overestimate. Oral communication in general and colloquial speech as an integral part of it come to the fore. Students of all ages come to learn a foreign language and want to learn how to speak it. Parents, when evaluating the academic performance and economic efficiency of their children, first of all pay attention to the ability of their children to communicate orally in the language they are learning. [2, 109p.].

What is a positive characteristic of oral skills lessons?

* Students speak most of the lesson. The ratio of the teacher's speech to the students ' speech is clearly in favour of the latter. The teacher guides and models various forms of interaction.

* All students are equally engaged in communication. Teachers do not allow their best and most capable students to monopolize their time and attention, and can make sure that even slow students and those who are shy participate in communication.

* Students want to talk. The level of motivation in the classroom is very high due to the use of various sources of motivation.

* The level of language proficiency corresponds to the real abilities of the group.

Classification of digital learning resources

* Information and reference materials (encyclopaedias reference books, dictionaries, magazines, newspapers, almanacs);

* libraries of electronic visual aids and databases;

* Educational materials on electronic media (lesson plans, guidelines for teaching language aspects and types of electronic devices, tests and other control and measurement materials);

* Combined electronic educational tools (training programs, electronic textbooks, notebooks and educational games);

* Educational and methodological tools to support foreign language lessons (demonstration materials, presentations, projects, lesson plans, etc.) created by teachers for a specific lesson.

In contrast to traditional methods, when the teacher gives and requires specific knowledge, when using interactive forms of learning, the student himself becomes the main actor and opens the way to obtaining knowledge. The teacher is an active helper in this process, whose main role is to organize and facilitate the learning process. Thus, the use of digital educational resources in English lessons allows you to improve the effectiveness of the lesson and the quality of knowledge:

- It focuses on modern learning goals;
- It increases students motivation to learn English;
- It take into account the country study aspect;
- It makes lessons emotional and memorable;
- It implements an individual approach to training.

Digital learning resources are used as a tool to introduce new material and strengthen the conceptual control of learning. The use of DLR provides: support for the formulation and discussion of problems [5, 527-534pp.].

Quite often, students and teachers do not have the opportunity to visit the countries of the studied language and personally get acquainted with native speakers. This is where new technologies can come to their aid. Let's look at the use of some of them. Tools such as chat apps and video conferencing software can provide students with much-needed authentic communication in a foreign language with students abroad. [1,134p.]. This practice has become known as telecollaboration. Telecollaboration is a form of online language learning that emerged in language teaching in the 1990s. This refers to the pedagogical practice of combining classes of foreign language learners with the help of computer communication in order to improve their language skills, intercultural communication competence and digital literacy. Telecollaboration, also increasingly referred to as online cross-cultural exchange, is recognized as an area of computer-based language learning, as it relates to the use of technology in language learning. Outside of language education, this type of teaching practice is increasingly being used to internationalize the curriculum and enable students to interact with peers in other parts of the world through collaborative online projects. Various terms are used to refer to this practice, such as virtual exchange, collaborative online international learning, and global network learning. The goal is to promote the development of subject and social skills and cross-cultural communication competence through joint tasks and projects. This method offers a wide range of options. The interaction can be synchronous, in real time, for example, video conferencing. It can also be asynchronous, i.e. communicate via email.

A method that can be used, for example, to create a Wiki. It is a system or web service for quickly creating simple websites without knowledge of html. Such sites are usually used to collaborate on a project or project or department, rather than as a company website. [3, 134p.]. A wiki is ideal for creating knowledge bases, a technical Wiki is ideal for creating a knowledge base, a technical task, and a training wiki is ideal for creating knowledge and preparing various documents that multiple users are working on together on a project or department. multiple users. The advantages of a wiki are that each page has a service for users to leave user comments. There is also a version control system that allows users not only to not only discuss the content of the online, but also to track who made what changes and, if necessary, can revert the previous version if necessary. In the past, wikis consisted only of these text pages organized into sections. Some wiki systems allow you to create wiki pages to create pages for various purposes (using special templates) - text pages, spreadsheets, file archives and tables, file archives, task sheets, calendars, blogs, etc. ECM systems.

There are several modern methods of teaching a foreign language using multimedia technologies. For example, online presentations, multimedia essays, web essays, and digital video projects. These methods greatly facilitate the learning of a foreign language. They allow you to more effectively achieve the following learning goals in the framework of multimodal training, such as:

a) provide several ways of effective cross-cultural communication;

b) increase the semiotic awareness of students;

c) development of self-control in the process of creating a multimodal component of training; For example, even with standard multimedia tools like Ever Cam, Power Director and Microsoft Moviemaker, students even using standard multimedia tools like Ever Cam, Power Director and Microsoft Moviemaker, students can convert standard and rather boring printed or written essays into a presentation into one or more multi-modal sources such as various websites, YouTube, etc., thereby increasing the audience's communicative competence

in online communities. This wide range of multimedia can be used to teach students and facilitate the learning of a foreign language.

Multimedia and digital resources are divided into resources available on the computer (offline resources), and resources available on the network or the Internet (online resources). Multimedia and digital resources in teaching a foreign language can perform the following functions:

- educational (used to present language material);
- training (used to practice skills and develop communication skills);
- supervision (used to control skills and abilities);
- combined (combines elements of the above.

When planning a lesson/section/series of lessons using digital and multimedia technologies the general principles of lesson planning should be used.

That is, the work should be organized in three stages:

- Pre-text (tasks that precede the use of digital media),
- text (using digital media in the classroom),
- text (tasks that precede the use of digital media),
- text (using digital media),
- textual (tasks that precede the use of digital media),
- post-textual (tasks that are performed after the completion of tasks that are performed after the completion of digital technologies).

It is also important to determine the initial level of students ' proficiency, for example, using an entrance test. Before using digital resources in a foreign language lesson, students must have general and academic computer skills at a certain level (depending on their level of proficiency).

As a basis for methodological recommendations, as well as exercises aimed at forming the foundations of digital competence in English for students. The development of methodological recommendations and exercises took into account the practical and theoretical aspects of the formation of this competence, the age characteristics of students, as well as potential difficulties associated with the integration of multimedia and digital technologies in English language teaching [7, 124p.].

The potential difficulties associated with integrating technology into the learning process are called digital risks. The disclosure of the linguo-didactic potential of the use of multimedia and digital technologies in teaching English should become one of the priorities of the methodology of teaching foreign languages in the future. The competent organization of the process of teaching a foreign language, taking into account the psychological and pedagogical conditions listed above, will help to increase the motivation and cognitive activity of students, to develop their creative abilities and skills to navigate in the modern foreign-language information space, and in gaining experience in intercultural communication. Modern digital technologies used in the practice of teaching foreign languages also individualize the learning process, create conditions for self-education and self-development, and the formation of foreign-language communicative competence of future specialists. The formation of innovative technologies for teaching foreign languages is caused by the need to overcome the crisis in education, which would contribute to the training of specialists of a new formation [4, 150-159p.]. The new technologies is also extremely important due to the fact that the coming XXI century imposes different requirements on university graduates than the technocratic society of the XX century. The technology of teaching of the last century, based on the logic of science, on the principle of "from knowledge to skills", should turn into a technology based on the laws of cognitive activity of students, the orientation in learning, that is, on the basis of knowledge and skills on the achievement of graduates of the peaks of professional, creative and spiritual-moral activity.

Preparing students for life in an ever-changing world is the main goal of innovative technologies in education. With the help of innovations in teaching, the educational process is focused on the potential capabilities of the student and their implementation. There is a qualitative change in the student's personality. The development of the ability to motivate actions, independently navigate the information received, the formation of creative unconventional thinking, the development of children through the maximum disclosure of their natural abilities, using the latest achievements of science and practice are the main goals of innovation.

REFERENCES:

1. Armstrong, D. F., Stokoe W. C., & Wilcox, S. E. (2005) Gesture and the nature of language. Cambridge: University of Cambridge. -134 p.

2. Bermus, A.G. (2010). “Introduction to pedagogical activity. Textbook”. Publisher: Direct Media. ISBN: 9785445830474, p-109.

3. Dzhusubalieva, D.M. (2017) MOOC – The Evolution of Online Education // Vestnik KazNU, Seriya Pedagogicheskaya. – 2017. – №. (2) 51, p 134

4. Yatsenko, Y.S. (2007). Intercultural Communicative Competence (ICC) of EFL Students at University Level. In: Man and the word, vol. 16, №3, pp150–159.

5. Sevindik, T. (2011) Determining the attitudes of the preservice teachers about distance education applications, Energy Education Science and Technology Part B: Social and Educational Studies 2011 Volume (issue) 3(4), pp. 527-534, by SCI indexed

6. Sevindik, T., Demirkeser, N. (2010) Digital mining applications in distance education environments, Scientific Research and Essays Vol. 5 (21), pp. 321-322, 4 November, by SCI indexed

7. Нефёдов О.В, Барышников Н.В., Рациональная методика обучения иностранным языкам. Пятигорск. 2016. 124 с.

8. Vladimirova L.P. Internet at the lessons of a foreign language. // IVASH. 2002, No. 3. P. 39-41

Қожақанова А.С.
магистрант
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан, kozhakanova.a@mail.ru

МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ –КОММУНИКАТИВТІ ҚҰЗІРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ДИАЛОГТЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТЫҢ РӨЛІ

Аннотация. В данной статье рассмотрены особенности формирования межкультурной коммуникативной компетенции, роль диаголического общения в формировании межкультурной – коммуникативной компетенции. Понимание роли иностранного языка, знакомство с культурой страны изучаемого языка способствует формированию межкультурной коммуникативной компетенции.

Ключевые слова: компетентность, коммуникативная компетенция, иностранный язык, диалог, межкультурная коммуникативная компетенция, культура, межкультурная коммуникация

Түйіндеме. Бұл мақалада мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру ерекшеліктері, диалогтік қарым-қатынастың мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастырудағы рөлі қарастырылады. Шет тілінің рөлін түсіну, оқытылатын тіл елінің мәдениетімен танысу мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыруға ықпал етеді

Тірек сөздер: құзіреттілік, коммуникативтік құзыреттілік, шет тілі, диалог, мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілік, мәдениет, мәдениетаралық коммуникация

Қазіргі уақытта шет тілдерін білу өте маңызды болып табылады. Қазіргі қоғамда тіл білгісі келетін, әртүрлі ел өкілдерімен еркн сөйлескенді қалайтын, жаңа ортамен танысатын, сонымен қатар әйгілі жазушылардың кітаптарын түпнұсқада оқып, газеттер мен журналдарды оқығысы келетіндер көп болмаса аз емес. Бұл адамға әртүрлі оқиғалар, адамдардың өмірі, әдет-ғұрыптар мен дәстүрлер туралы көбірек білуге көмектеседі. Шет тілдерін үйрену біздің көкжиегімізді кеңейтеді, әсіресе, тілдер ғылым мен технологияның, саясаттың әртүрлі салаларында жұмыс істейтіндер үшін өте маңызды. Шет тілі ана тілін жақсы білуге көмектеседі.

Коммуникативті құзыреттілік соңғы бірнеше онжылдықта жоғары білім берудегі басты назарда болды, өйткені білім беру саясатын жасаушылар "негіздерге оралу" менталитетіне баса назар аударды [1, 259]. Тиімді қарым-қатынас жасау қабілеті көбінесе жазу, сыни ойлау және проблемаларды шешу сияқты басқа да негізгі дағдылармен қатар студенттердің бастауыш білім беру бағдарламасына енеді. Коммуникативті құзыреттілік қарым-қатынастың тиімді және тиісті модельдерін білуді және осы білімді әртүрлі контексте қолдану және бейімдеу қабілетін білдіреді [2, 25]. Анықтаманың бірінші бөлігі білімге қатысты. Құзыреттіліктің танымдық элементтеріне бір нәрсені қалай жасау керектігін білу және неге бәрі қалай жасалатынын түсіну кіреді [3, 9]. Коммуникативті құзіреттілікті анықтаудың екінші бөлігі-пайдалану мүмкіндігі. Жеке факторлар біздің кез-келген нәрсені жасау қабілетімізге әсер етеді. Барлығы бірдей спорттық, музыкалық немесе зияткерлік қабілеттерге ие емес. Жеке деңгейде адамның физиологиялық және психологиялық сипаттамалары құзыреттілікке әсер етеді. Физиология тұрғысынан жас, жетілу және қарым-қатынас қабілеті құзыреттілікке әсер етеді. Психология тұрғысынан адамның көңіл-күйі, стресс деңгейі, жеке басы және коммуникативті қорқыныш деңгейі

(қарым-қатынас туралы алаңдаушылық деңгейі) құзыреттілікке әсер етеді. Осы факторлардың барлығы алынған білімді қарым-қатынастағы нақты мінез-құлыққа қолдануға тырысқанда көмектеседі немесе кедергі келтіреді. Үшінші бөлігі - әртүрлі контекстке бейімделу мүмкіндігі. Құзыретті немесе жоқ әлеуметтік және мәдени контекстке байланысты, бұл коммуникативті құзыреттілік деп саналатын бір ғана стандарттың болуын мүмкін емес етеді. Мәртебе және билік сияқты әлеуметтік айнымалылар құзыреттілікке әсер етеді.

Мәдениетаралық құзіреттілікті авторлар әртүрлі аспектілерде қарастырады. Кейбір авторлар мәдениетаралық қарым-қатынас адамның білімі мен дағдыларының, қасиеттерінің, қабілеттерінің жиынтығы деп санайды. Мысалы, Н. С. Тархеева "мәдениетаралық құзыреттілікті игеру білімнің барлық жиынтығын (тіл мен мәдениет туралы ғана емес, сонымен қатар мәдениетаралық қарым-қатынас процесінің өзі), мәдениетаралық қарым-қатынастың ерекше қабілеттері мен дағдыларын қалыптастыруды, әңгімелесушіге және қарым-қатынас процесіне ерекше көзқарасты тәрбиелеуді қамтиды" деп санайды [4,92]. Бұл көзқарас М.В. Плехановаңың жұмысында расталады, автор "мәдениетаралық құзіреттілікті мәдениетаралық өзара әрекеттесу жағдайында коммуникативтік қызметі мен мінез-құлқының барабар әдістері мен стратегияларын таңдауды қамтамасыз ететін білім, білік, қасиеттер мен қабілеттердің күрделі үйлесімі ретінде қарастырады" [5, 228]. Мәдениетаралық құзыреттілікті тек қана

жеке доминант. Н. Е.Яковлева мен Ю. Л. Вторушина мәдениетаралық құзыреттілік "адамның мәдениетаралық қарым-қатынас жағдайында өзін-өзі жүзеге асыруына мүмкіндік беретін білім мен дағдыларға негізделген қабілет"деп түсініледі [6,9].

С. С. Құнанбаева бірыңғай терминнің көп мағынасын атап көрсетеді. Мәселен, "мәдениетаралық құзыреттілік", ол шетел тілдерін оқыту саласындағы объект ретінде түсініледі. "Мәдениетаралық құзыреттілік" термині кең мағынада да қолданылады — мәдениеттану немесе мәдениетаралық коммуникация саласындағы мәдениетаралық қарым-қатынасты басқару қабілеті ретінде, бұл әртүрлі мәдениеттер өкілдерінің арасындағы байланыс деп түсініледі". Шет тілін оқытудың теориясы мен практикасы оқытудағы мақсаттардың жаңаруын анықтады. Жаңартылған мақсаттар МКҚ-тің қалыптасуында мәдениетаралық қарым-қатынас субъектісі ретінде анықталған адамның мәдениетаралық қарым-қатынас қабілеті ретінде көрінеді.Мәдениетаралық-коммуникативті құзыреттілік субкомпетенциялар жиынтығы арқылы жүзеге асырылады: когнитивті, коммуникативті, лингвомәдени,әлеуметтік-мәдени, тұжырымдамалық және тұлғаға бағытталған [7,106].

Бүгінгі таңда кеңінен қолданылатынына қарамастан, мәдениетаралық коммуникативті құзыреттілік - бұл соңғы тұжырымдама және оның не екендігі туралы нақты консенсус жоқ. Кейде бұл термин жаһандық құзыреттілік, халықаралық құзыреттілік, көп мәдениетті құзыреттілік және т.б. деп аталады. Кейбір зерттеушілер жаһандық білімге, басқалары сезімталдыққа, ал басқалары белгілі бір дағдыларға баса назар аударады. Төменде келтірілген мәдениетаралық коммуникативті құзіреттіліктің сипаттамасы бұл бірнеше түрлі компоненттерді ескеретін өте күрделі құбылыс деп болжайды. Фантини [8, 6] мәдениаралық коммуникативтік құзыреттілікті лингвистикалық және мәдени жағынан өздерінен ерекшеленетін басқа адамдармен өзара іс-қимыл жасау кезінде тиімді және барабар жұмыс істеу үшін қажетті қабілеттер кешені ретінде айқындайды. Висеман үшін [9, 84] бұл мотивация маңызды элемент болып табылатын әртүрлі мәдениеттегі адамдармен тиімді және дұрыс қарым-қатынас жасау үшін қажет білімнің, дағдылардың және мотивацияның жиынтық түрі.

Мәдениаралық коммуникативті құзіреттіліктің ең ықпалды моделін Байрам ұсынған және қазіргі уақытта осы құзіреттіліктің көптеген анықтамалары осы модельге негізделген. Оның моделі, өз кезегінде, Хаймстың коммуникативті құзыреттілік моделіне негізделген. Ол мәдениетаралық қарым-қатынасқа әсер ететін факторларды, яғни қарым-қатынастарды, білім мен дағдыларды жан-жақты талдаудан басталады. Байрам [10, 56] мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілікті лингвистикалық құзіреттіліктің, әлеуметтік-лингвистикалық құзіреттіліктің, дискурсивті құзіреттілік пен мәдениетаралық құзыреттіліктің өзара байланысы ретінде анықтайды. Бұл оның шет тілін оқытуға коммуникативті көзқарастың мақсаттары мен нұсқауларынан толығымен бас тартуға дайын емес екенін көрсетеді, керісінше оны кеңейтеді және мәдениетаралық перспективаны қосады. Осылайша, Байрам тіл мен мәдениеттің байланысы танылғанына көз жеткізеді. Қазіргі заман талабы үздіксіз даму, жаңаны іздеу болғандықтан Қазақстан азаматтарының алдындағы мемлекеттің дамуын мақсат ететін ұзақ мерзімге жоспарланған стратегиялық бекітілген нақты бағыттарды ескеретін болсақ, мемлекетіміздің өркениетті және дамыған елдер қатарынан орын алуы білім деңгейі мен білім беру жүйесінің сапасына байланысты екенін санамызға түйеміз. Бұл ретте Президентіміз Н.Ә. Назарбаевтың бастамасымен «100 нақты қадам» Ұлт жоспарын іске асыру аясында ЭЫДҰ елдерінің стандарттары негізінде адам капиталының сапасын көтеруге бағытталған білім беру саласындағы басты қадамдар

назарға алынады. Солардың ішінде болашақ еліміздің дамуына үлес қосатын азамат пен азаматшаларды тәрбиелеп шығаратын отбасынан кейінгі шаңырақ-мектептегі оқушылардың оқу жетістігін дұрыс бағалау маңызды мәселелердің бірі болып табылады

Диалог-бұл назар аударуға, есте сақтауға, болжауға және сөйлеуге негізделген терең ақыл-ой белсенділігінің болуымен сипатталатын күрделі процесс. Мұны осы салада пайда болған бірқатар зерттеулер дәлелдейді. Диалогтың өзі ақпарат алмасу, сұхбаттасушыға әсер ету, байланыс орнату және өзара түсіністік мақсатында екі субъект арасындағы репликалармен алмасуда көрінетін ауызша қарым-қатынас нысаны болып табылады. Диалог ауызша қарым-қатынас идеясына оңай сәйкес келеді, ал монолог диалогпен бірге сөйлеу формасы ретінде ерекше түсіндіруді қажет етеді. Л.В. Щербаның монологтың жасандылығы мен диалогтың табиғилығы туралы жазған. Л. П. Якубинский "тіл өзінің шынайы болмысын тек диалогта ашады" деген тезисімен бөлісті [11, 17]. В. В. Виноградов монолог – бұл тіл емес, жеке құрылыстың өнімі екенін айтты. Әңгімелесушілердің ауызша стихиялық сөйлеуі нәтижесінде пайда болатын білім ретінде диалогтың ерекшелігі оның сөйлеу құрылымының ерекшеліктерін анықтайды. Диалогтың өлшемдері шексіз болып көрінуі мүмкін және оның төменгі шекарасы ашық көрінеді. Алайда, іс жүзінде әр диалогтың басы мен соңы болады. Диалогтың тақырыбы, мағынасы, мазмұнындағы бірлігі. Диалог-мазмұны жағынан өзара байланысты ойлар мен пайымдаулардың логикалық тізбегін білдіру құралы; екі сөйлеуші бір ойды құратын сөйлеу құрылымы; тақырып екіге бөлінетін құрылым. Сондай-ақ, диалогтың маңызды жақтарының бірі күрделі құрылымның бөлігі ретінде диалогтық мәлімдемелердің бірлігін жобалаудағы интонацияның рөлі және оның ақпараттық құрал ретіндегі рөлі болып табылады. Әр түрлі тілдердегі материалдардағы эксперименттік-фонетикалық зерттеулер байланыстырушы элемент ретінде интонация функциялары туралы маңызды, кейде қарама-қарсы тұжырымдарға әкеледі. Диалогтағы интонацияның ақпараттық және байланыстырушы рөлі әр түрлі типтегі репликалармен – пикаптар, қайталанулармен диалогтық бірліктерді талдауда байқалады. Оның ішінде диалогтың әртүрлі ағымымен интонацияның өзіндік ерекшелігі қызығушылық тудырады. Интонацияның әртүрлі функциялары бір-біріне сәйкес келуі мүмкін, өйткені репликалар сөйлем немесе ішкі интонациясы бар бірнеше сөйлем және диалог элементі болып табылады. Сондықтан диалогтың интонациялық жағын зерттеу сөйлемнің функционалды ерекшеліктерін де, диалогтық құрылымды да сипаттау үшін маңызды. Сонымен, шет тілін оқытудағы коммуникативті тәсіл бұл тілді сәтті меңгеру үшін студенттер тек тілдік формаларды (грамматика, лексика, айтылым) біліп қана қоймай, оларды нақты қарым-қатынас мақсатында қалай қолдану керектігі туралы түсінікке ие болуы керек дегенді білдіреді. Диалог-ауызша қарым-қатынастың негізгі формаларының бірі, онда екі немесе одан да көп адамдар арасында тікелей пікір алмасу жүреді. Оқу диалогы нақты өмірлік жағдайларды көрсетуі керек, яғни ситуациялық болуы керек, оқушылардың мүдделерін ескеруі керек, оларға өмірлік тәжірибелерін қолдануға мүмкіндік беруі керек, яғни жеке тұлғаға бағытталған болуы керек.

ҚОРЫТЫНДЫ

Мәдениетаралық құзыреттілікті игеру білімнің барлық жиынтығын (тіл мен мәдениет туралы ғана емес, сонымен қатар мәдениетаралық қарым-қатынас процесінің өзі), мәдениетаралық қарым-қатынастың ерекше қабілеттері мен дағдыларын қалыптастыруды, әңгімелесушіге және қарым-қатынас процесіне ерекше көзқарасты тәрбиелеуді қамтиды. Шет тілін оқытудағы диалогтық сөйлеу-бұл оқытудың мақсаты да, құралы да. Сондықтан диалогты шет тілі сабағының барлық кезеңдерінде қолдану керек, бұл сөйлеу тәжірибесінің көлемін арттырады, оқушыларды сабақ барысына тартады, шет тілін оқытудағы кейбір қиындықтарды шешуге көмектеседі және оқуға деген ынтаны арттырады.

ӘДЕБИЕТ

1. Маккроски, Дж. С., “Коммуникативная компетентность: неуловимая конструкция", в Компетенции в области коммуникации: Междисциплинарный подход, изд. Роберт Н. Бостром (Беверли-Хиллз, Калифорния: Сейдж, 1984), 259.

2. Кули, Р.Э. и Дебора А. Роуч, “Концептуальная основа", в книге "Компетентность в общении: междисциплинарный подход", изд. Роберт Н. Бостром (Беверли-Хиллз, Калифорния: Сейдж, 1984), 25.

3. Харги, о., білікті тұлғааралық қарым-қатынас: зерттеу, теория және практика (Лондон: Рутледж, 2011), 9.

4. Тархеева Н.С. Формирование межкультурной компетенции при обучении иностранному языку на языковых курсах (на материале французского языка, начальный этап). Дис. … канд. пед. наук. СПб., 2005. 208 с. 8.

5. Плеханова М.В. Формирование межкультурной компетенции на основе использования аутентичных видеоматериалов при обучении иноязычному общению студентов технического вуза (немецкий язык, базовый курс). Дис. … канд. пед. наук. Томск, 2006. 228 с.

6. Яковлева Н.Е. Формирование межкультурной коммуникативной компетенции учащихся 8-класса якутской школы на основе интегрированного подхода (на материале немецкого языка). Дис. … канд. пед. наук. СПб., 2005. 183 с.

7. Кунанбаева С.С. Теория и практика современного иноязычного образования // Алматы, 2010-344с.

8. Фантини, А.Э. (2006). Изучение и оценка межкультурной компетенции.

9. Wiseman, Компетенция в области межкультурной коммуникации.

10. Байрам, М. (1997). Обучение и оценка Межкультурной коммуникативной компетенции. Клеведон: Многоязычие Имеет Значение

11. Якубинский Л. П. Избранные работы. Язык и его функцианирование. – М.: Наука, 1986. - 17

UDC 921

Aruzhan Dauletkhan,
2-year-master's degree student
"7M02310-Foreign philology"
at KazUIR&WL named after Ablai khan
Almaty, Kazakhstan, e-mail: aruzhan.dauletkhan@mail.ru

THE SIGNIFICANCE OF NEGOTIATIONS IN POLITICAL DISCOURSE

Abstract: This article discusses the role and significance of international negotiations in political life. Negotiation is viewed as the art and science of reaching a peace agreement in the context of conflicting interstate relations. Currently, the importance of international negotiations in the diplomatic service is determined by specific linguistic facts.

Key words: negotiations, international, language, agreement, political discourse.

Аружан Дәулетхан,
2 ж. магистратура студенті
«7М02310-Шетел филологиясы»
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ-де
Алматы, Қазақстан, e-mail: aruzhan.dauletkhan@mail.ru

САЯСИ ДИСКУРСТА КЕЛІСІСТЕРДІҢ МӘНІ

Түйін: Бұл мақалада халықаралық келіссөздердің саяси өмірдегі рөлі мен маңызы қарастырылады. Келіссөздер қайшылықты мемлекетаралық қатынастар жағдайында бітімгершілік келісімге қол жеткізу өнері мен ғылымы ретінде қарастырылады. Қазіргі уақытта дипломатиялық қызметтегі халықаралық келіссөздердің маңыздылығы нақты тілдік фактілермен анықталады.

Тірек сөздер: келіссөздер, халықаралық, тіл, келісім, саяси дискурс.

Today, the concept of "international negotiations" is firmly established in the field of diplomacy and international relations, as negotiations are the cornerstone of diplomatic activity. The history of international negotiations is the history of diplomacy, while other options and types of official diplomatic activity are subordinate to negotiations. Negotiations can also be seen as the art and science of reaching a political compromise in conflicting interstate relations. From ancient times the works of many scholars have been devoted to revealing the essence and significance of negotiations in international relations. One of them, Cardinal Richelieu, in his book The Political Will, noted the importance of negotiations for the state. In 1714, the French scholar François de Caglier's Methods of Negotiating with the Rulers of the Country was the only scientific study of negotiation at that time. Since the middle of the twentieth century, the negotiation process has been systematically studied. This is due to the fact that in recent years there has been an attempt to scientifically analyze the conflicting issues between the states and to open up opportunities for the parties to reach a consensus. Of course, scientists from different fields also give different answers to this questionnaire [1, p. 25]. However, everyone agrees that international negotiations, which are a special kind of interaction and cooperation between people, are worth learning. Because it allows us to take into account the rational ways of overcoming the obstacles encountered in the development of mankind. However, the skill of mastering the methods of negotiation is mainly gained through experience, as evidenced by the words of the great Goethe: "No matter how much you say, the theory is dull, my friend, and this is the eternal freshness of life." And if

we look at negotiations as a skill, it is impossible not to notice that it is, first of all, an “art of opportunity”: it always balances the mystery between “proving” and “overcoming” those who take risks. [1, p. 49]. Therefore, international negotiations are a form of risk in which the parties have the opportunity to argue with each other about the nature of future agreements. The key here is the principle of uncertainty conveyed by the concept of risk, and the skill of an experienced negotiator is to minimize this risk. If we consider negotiations as a negotiation skill, it is important to pay attention to practical skills, agility, endurance. An experienced politician needs sensitivity and skill in negotiations to implement the set political direction. Contradictory initiatives in politics, such as fiery struggle and cold caution, the need for freedom of action and strict sincerity, the obvious effectiveness of differentiation, and the mysterious misunderstanding of sensitivity, are rife. However, the barley of those contradictory initiatives has made international negotiations an incredibly important area of human experience. Of course, if we look at international negotiations from a scientific point of view, we must first distinguish this type of political practice from other human political interactions. Comparing negotiations with other political practices - consultations, disputes, conflicts - it is clear that negotiations differ from them in terms of clear procedures. International negotiations as a process represent the whole unity of content (negotiation topic), the process of communication and the established procedure, regardless of the national culture of its participants. The procedural basis of international negotiations is the rules, the order of discussion and the protocol, the agreement of the participants on the rules of negotiations. Negotiations differ from other political relations in that they also have common issues that need to be addressed jointly by the contracting parties. The main function of the negotiations is to focus on the joint solution of the problem, and its implementation depends on the level of interest of the participants in finding a mutually beneficial solution [2, pp. 15-18]. One of the important features of international negotiations is the clear improvement of this practice, as negotiations are a political change defined by mutual agreement - an agreement to manage, consciously, vigorously change the political situation of the previous conflict. In summary, the difference between international negotiations and consultations, disputes, and conflicts is the competence of professional politicians and statesmen, who always seek to convince their political colleagues of their correctness and to take their position. In this regard, international negotiations can be defined as a special type of political interpersonal interaction and joint activity of the parties, formalized by written agreements or treaties, adapted to the resolution of political conflicts or the organization of cooperation and the need for joint decision-making. [3, p. 32].The following examples of these international negotiations were prepared by journalist Gulnar Kuanyshbekovna in the newspaper "Egemendi Kazakhstan":

"The meeting of Nursultan Nazarbayev and Donald Trump is in the spotlight of the world media"

The meeting of President Nursultan Nazarbayev with Donald Trump during his official visit to the United States was widely covered in the world media. We bring to your attention a summary of articles published in foreign publications. [3, p. 2].

On the topic "US and Kazakhstan want to develop strategic partnership"

US President Donald Trump and Kazakh President Nursultan Nazarbayev said that the two countries are interested in further development of mutual strategic partnership in the XXI century. In particular, the two countries intend to strengthen political relations on security, trade, investment and international relations. The two countries also agreed to jointly address the problems in Central Asia. According to the White House, the presidents will also develop partnerships in the fight against extremism and terrorism.

On the topic "Trump met with the President of Kazakhstan in the White House"

Donald Trump thanked the President of Kazakhstan for his support in the fight against North Korea's nuclear weapons program. The US President also noted the high level of relations between the two countries. Before lunch, the two presidents made a joint statement to reporters. The President of Kazakhstan previously visited the White House in 2006. Trump said the United States and Kazakhstan are working together to strengthen peace and security in the region. He also thanked Kazakhstan, which holds the chairmanship of the UN Security Council, for its support in the fight against US forces in Afghanistan and North Korea's nuclear weapons program. Nursultan Nazarbayev said that after the collapse of the Soviet Union, Kazakhstan renounced nuclear weapons, and the Kazakh people have a moral right to discuss issues related to nuclear weapons. The President of Kazakhstan also noted that he closely monitors the dynamics of US-Russian relations. Donald Trump expressed support for Nursultan Nazarbayev's efforts to strengthen Kazakhstan's economy and plans to join the TOP-30 countries of the developed world by 2050. The President of Kazakhstan expressed support for the changes in the US Tax Code, noting that "I made such changes 5 years ago."
[3, p. 5].

On the topic "US and Kazakhstan want to develop strategic partnership"

US President Donald Trump and Kazakh President Nursultan Nazarbayev said that the two countries are interested in further development of mutual strategic partnership in the XXI century. In particular, the two

countries intend to strengthen political relations on security, trade, investment and international relations. The two countries also agreed to jointly address the problems in Central Asia. According to the White House, the presidents will also develop partnerships in the fight against extremism and terrorism.

"Is SoHo Hotel built at the expense of Kazakhstan?"

During a meeting with Kazakh President Nursultan Nazarbayev, Donald Trump said he did not know whether Kazakhstan had attracted investment in the SoHo Hotel. Donald Trump also said that he had a special respect for the President of Kazakhstan during his meeting with him at the White House. In the 2000s, Trump worked for Bayrock Group LLC, run by a Kazakh businessman. Last year, the Trump Organization's license agreement was purchased by the real estate company CIM Group. That's when the Trump brand was taken over and started operating as the Dominick Hotel.

On the theme "Kazakhstan will buy Boeing aircraft and build new GE locomotives"

President of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev signed 20 contracts with several US companies worth $ 7.5 million. This includes an agreement on the supply of aircraft and locomotives to Central Asia. "The contract provides for the purchase of Boeing aircraft, the assembly of 900 locomotives of General Electric in Kazakhstan," Nursultan Nazarbayev said at a meeting at the White House. According to him, most of the contracts concern the agricultural sector. [3, p. 4].

The above examples are examples of international negotiations.

Lexical units (words and phrases) used in international negotiations on economics, politics in modern political life:

security
interested
international relations
terrorism
trade
investment
strategic partnership
political repression
democracy
international contradictions
diplomacy
legal institution
peaceful way
pragmatism
coolness
evolution
political world
rebellious
radical changes
step-by-step reforms
populism
right and left
nationalism
position
social issue
protectionism
political alliance
globalization process
step-by-step reform
market economy
political scene
polarization
middlemen
radical concept
traditional parties (Tony Blair, The Medieval Revolution, / Journal of Hope and Anger, 2018)
social media
democracy
absolute truth

reception of refugees
power management
refugee crisis
the concept of an open society
campaign
power management
Soros plan
European Union
free thought
reciprocity
academic freedom
social networking platform
harmonious action
fear and treachery
the migration crisis

In conclusion, the analysis of the content of international negotiations in the current political and social sphere is important for scientific research. Today, the term "negotiations" is widely used in diplomacy and international relations. The very history of international negotiations is the history of diplomacy. The main purpose of the negotiations is to discuss and resolve disputes through the adoption of agreements. The study of the topic, conduct, content and process of negotiations in modern society is important in political discourse.

REFERENCES

1. A. P. Alipbayev (2011). Educational activities of international discussion. *KazNU Bulletin, 3–4*, 1–15.
2. Lebedeva, M. M. (1999). *Politicheskoe Uregulirovanie Konfliktov: Podkhody, Resheniia, Tekhnologii* (2nd ed., Vol. 3) [E-book].
3. Fisher, W. Yu.BP, & Roger Fisher, W. Yu.BP (1997). Negotiation without defeat. "Mann, Ivanov and Ferber."

УДК 372.881.1

Ділдабек Ұ.Қ., Сеилова М.Б., Оналбай Б.Т.
Магистры гуманитарных наук
Факультет Менеджмента Международных Коммуникаций
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Қазақстан
e-mail: scarlet95@mail.ru

«СОВРЕМЕННЫЕ ИНФОКОММУНИКАЦИОННЫЕ СИСТЕМЫ И ТЕХНОЛОГИИ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ИНОЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ»

Аннотация: В статье предлагается классификация средств новых информационных технологий, применяемых в обучении иностранному языку. В преподавании использование новых информационных технологий является одним из важнейших аспектов совершенствования и оптимизации учебного процесса, обогащения арсенала методических средств и приемов, позволяющих разнообразить формы работы и сделать процесс обучения иностранному языку интересным для студентов, а также освещаются вопросы использования информационно-коммуникационных технологий (ИКТ), определяется их роль при обучении иностранному языку в условиях модернизации образования.

Ключевые слова: инфокоммуникационные системы, современные технологии, иноязычное обучение, компетентность, тенденция, визуализация.

Dildabek U.K., Seilova M.B, Onalbay B.T.
Masters of human sciences
International Communications Management Faculty
Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: scarlet95@mail.ru

«MODERN INFOCOMMUNICATION SYSTEMS AND TECHNOLOGIES AS A COMPONENT OF FOREIGN LANGUAGE EDUCATION»

Abstract: The article proposes a classification of the means of new information technologies used in teaching a foreign language. In teaching, the use of new information technologies is one of the most important aspects of improving and optimizing the educational process, enriching the arsenal of methodological tools and techniques that allow diversifying the forms of work and making the process of teaching a foreign language interesting for students, the issues of the use of information and communication technologies (ICT) and their role in a foreign language teaching in the conditions of modernization of education are also determined.

Keywords: infocommunication systems, modern technologies, foreign language learning, competence, trend, visualization.

При постоянно увеличивающемся потоке работ в данном направлении поиск новых методических систем подготовки и переподготовки учителей в условиях работы с использованием ИКТ продолжает оставаться актуальным. Это связано с постоянным развитием программного обеспечения компьютеров, появлением новых программных средств, которые могут использоваться в процессе обучения. Дидактические и методические исследования проблемы применения средств ИКТ в обучении сосредоточены в основном вокруг анализа задач применения информационной технологии в обучении, обоснования возможностей ИКТ в повышении эффективности образовательного процесса, определения дидактических требований к средствам ИКТ.

Использование информационно-коммуникационных технологий направлено на коренное изменение стереотипа отношения студентов к процессу изучения иностранного языка в вузе как «равномерно-затухающему» во времени и далекому от их профессиональных и социальных потребностей; на обучение студентов приемам учения, способам познания иностранного языка, необходимым для рациональной самостоятельной работы по овладению этим предметом. Сюда мы отнесли умения находить нужную информацию, осмысливать её профессиональное значение, воспроизводить, запоминать материал логически, а не механически, строить оценочные суждения, анализировать, адаптировать материал текста, работать со словарями, справочниками. Профессионально-ориентированное обучение иностранному языку требует тщательной подготовки преподавателя к занятиям, хорошего знания современной школы, основ педагогики, педагогического мастерства, приемов работы педагогов-новаторов. Педагогические знания и опыт входят в систему самообразовательной работы преподавателя педагогического вуза, применяемые ими методы обучения служат реализации профессиональных целей, обеспечивают самостоятельность и заинтересованность студентов в овладении иностранным языком [1].

Современное общество по праву называют информационным, и этому есть подтверждение. Компьютеры поэтапно внедряются во все сферы нашей жизни. Не стал исключением и процесс образования, в котором с приходом информационно-коммуникационных технологий происходят буквально революционные изменения. А с появлением спутниковой глобальной сети Интернет сделан еще более значительный шаг вперед. Преподаватели иностранного языка уже внедрили новинки технического прогресса в педагогический процесс. Применение информационно-коммуникационных технологий на занятиях иностранного языка уже доказало свою эффективность. Использование информационно-коммуникационных технологий помогает повысить уровень преподавания, обеспечивает наглядность, аудио поддержку, контроль, содержит большой объем информации, является стимулом в обучении.

Информатизация образования в Республике Казахстан проходит как комплекс реформ, направленный на построение единой образовательной информационной среды, отвечающей требованиям XXI в. — включению в мировое образовательное сообщество. Важным фактором ускорения этих процессов стали меры государственной политики в области информатизации образования, сформулированные в государственных целевых программах. Интеграция новейших информационных технологий в учебный процесс предоставляет широкие возможности для вступления студентов в живую коммуникацию с носителем языка в реальном времени, для активного вовлечения их в языковую среду, преодоления языкового барьера, для развития творческой активности студентов,

совершенствования коммуникативной и межкультурной компетентностей, мотивации студентов к изучению иностранного языка и культуры.

Информационно-коммуникативные технологии, несомненно, способствуют повышению у студентов мотивации к изучению английского языка и формированию индивидуальных, творческих, познавательных способностей. Именно информационные технологии способны сделать учебный процесс для студента личностно-значимым, в котором он сможет полностью раскрыть свой творческий потенциал, проявить свои исследовательские способности, фантазию, креативность, активность, самостоятельность.

Мировое развитие в настоящее время характеризуется активизацией взаимодействия между государствами и народами. По мере эволюции международных отношений происходит координация взаимосвязей по горизонтали, а значит, и расширение взаимодействия и общения специалистов в различных областях. Процессы интеграции отечественного образования в общемировое образовательное пространство, развитие современных информационных технологий способствуют интернационализации и информатизации образования, одним из результатов которых являются различные концепции формирования иноязычной компетенции специалиста, коммуникативной культуры личности в целом.

Одной из важнейших составляющих модели конкурентоспособного специалиста является владение иностранным языком, что позволяет ему успешно ориентироваться в потоках информации, управлять ими, устанавливать деловые и личностные контакты, общаться и действовать в иноязычной среде. В данной связи актуализируется потребность общества в овладении иностранным языком как важнейшим средством осуществления деятельности и общения. Соответственно, возникла потребность не только в формировании определенного минимума знаний, навыков, умений, необходимых специалистам для использования иностранного языка в качестве средства иноязычного профессионального общения, установления взаимодействия, контактов, служебной коммуникации, участия в совещаниях и переговорах, международных форумах, но и в более широком развитии иноязычной компетенции в процессе подготовки в вузе, обеспечивающей способность и готовность выпускника вуза к иноязычному общению, коммуникации и взаимодействию на иностранном языке в процессе профессиональной подготовки и деятельности.

Как отмечает С.С. Кунанбаева в «Концепции иноязычного образования Республики Казахстан», одним из основных направлений совершенствования подготовки педагогических кадров по иностранному языку является «овладение современными методами и технологиями, в том числе информационными и компьютерными, иноязычного обучения» [2].

При определении составляющих ИКТ-компетенции мы опираемся на стандарты профессиональной информационно-коммуникационной компетенции преподавателей, разработанные Международным обществом информатизации образования для определения требований к формированию базовой информационно-коммуникационной компетенции преподавателей [3]. Они предназначены для всех преподавателей и включают шесть компонентов:

1. общие представления в области информационных технологий;
2. планирование учебного процесса с использованием информационных технологий и применение его на практике;
3. интеграция информационных технологий в программы конкретных дисциплин;
4. использование информационных технологий для оценки результатов обучения;
5. использование информационных технологий для повышения уровня профессиональной компетенции;
6. понимание социальных, этических, правовых и общественных ценностей использования информационных технологий.

Одной из тенденций информатизации иноязычного образования является усиление направленности нормативно-правовой базы на компьютеризацию вузов и обеспечение студентов информационно-образовательными ресурсами.

Информатизация высших учебных заведений характеризуется интенсивным ростом цифровых образовательных ресурсов в форме электронных учебников (ЭУ), мультимедийных обучающих программ (МО꞊П) и электронных дидактических пособий (ЭДП), позволяющих расширить объем самостоятельной работы студентов и предполагающих индивидуализацию и дифференциацию обучения с учетом потенциала каждого отдельного студента. Следующей основной тенденцией, отражающей процесс информатизации иноязычного образования, является создание высокомощной материально-технической базы, способной реализовать весь дидактический потенциал информационно-коммуникационных технологий.

Под влиянием информатизации образования происходит развитие понятия традиционной педагогики «учебная среда». В настоящее время наиболее употребительными становятся понятия «единое информационное образовательное пространство», «информационно-коммуникационная среда» (П.П. Борисов), «киберпространство» (Ф.Ю. Саутов), «информационная образовательная среда», «информационно-коммуникационная предметная среда».

В статье Ф.Ю. Саутова [4] сформулированы важнейшие характеристики развитой информационно-образовательной среды:

1.системность — среда должна представлять собой завершенный, системно согласованный комплекс программно-методических средств для всего цикла дисциплин, необходимых для построения востребованных потребителем образовательных программ;

2.принципиально новое дидактическое качество программно-методического обеспечения, которое возникает при максимальном использовании визуализации учебного материала средствами мультимедиа, организации интерактивного взаимодействия с обучаемым за счет логических средств компьютерных программ и возможностей телекоммуникации;

3.широкая многофункциональность, позволяющая использовать разработанные дидактические средства в разных формах получения образования (дневной, вечерней, заочной, экстернате) и при различных конфигурациях технических средств, как развитых, так и самых минимальных;

4.высокая адаптивность обучаемых к разнообразию требований и преподавателей к содержанию обучения — опора на массив уже изданных и доступных для обучаемых разнообразных учебников и учебных пособий, созданных в различных вузах, обеспечение возможностей для преподавателей и обучаемых активно изменять элементы среды с учетом своих специфических требований.

Как было отмечено выше, основой развития информационного общества являются информационно-коммуникационные технологии. В области образования ИКТ имеют стратегическую важность, поскольку они:

- вносят свой вклад в обеспечение качества преподавания и обучения как инновационные и экспериментальные инструменты для обновления образования;
- привносят в образовательный процесс большую гибкость, отвечающую общественным потребностям;
- являются инструментарием, способным содействовать повышению эффективности образовательных услуг.

Таким образом, в условиях современного мира специалистам любой сферы необходимы такие навыки, как способность находить нужную информацию, умение понимать и анализировать эту информацию, аналитическое и оценочное мышление. В свою очередь, современное образование обуславливает поиск новых методических систем для подготовки и переподготовки профессионалов в соответствии новейших требований. Профессиональное обучение иностранного языка требует тщательной подготовки к урокам, осведомленности современных школ, методов работы и инноваций в этой сфере. Цифровизация образования в нашей стране проходят в виде реформ, сосредоточенных на установление современной образовательной среды. Важным фактором ускорения этих процессов стали меры государственной политики в области информатизации образования, сформулированные в государственных целевых программах. Внедрение новейших информационных технологий в процесс обучения иностранного языка открывает возможности для введения студентов в живую коммуникацию с носителеми языка в реальном времени и совершенствования коммуникативных навыков. Применение информационно-коммуникационных технологий на занятиях иностранного языка уже доказало свою эффективность. Использование информационно-коммуникационных технологий помогает повысить уровень преподавания, обеспечивает визуальную и аудио поддержку, контроль, содержит большой объем информации, является стимулом в обучении.

ЛИТЕРАТУРА

1.Дусенова М.Б. Information technologies in teaching English // Учитель ИЯ в контексте информатизации иноязычного образования: материалы респуб. науч.-практ. конф. — Алматы, 2012. — С. 168–170.

2.Кунанбаева С. С. Теория и практика современного иноязычного образования / С.С. Кунанбаева. — Алматы: КазУМОиМЯ им. Аблай хана, 2010. — С. 29.

3.Борисов П.П. Компетентностно-деятельный подход и модернизация содержания общего образования / П.П. Борисов // Стандарты и мониторинг в образовании. — 2003. — № 1. — С. 58–61.

4.Саутов Ф. Ю. Использование информационно-творческих технологий в обучении иностранным языкам // Учитель ИЯ в контексте информатизации иноязычного образования: материалы респуб. науч.-практ. конф. — Алматы, 2012. — С. 165–167.

ӘОЖ 81’35 ; 81’26

Кенжебаева А.А.,
Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ,
Алматы қаласы, Қазақстан
china.aida@mail.ru

МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ЖӘНЕ АУДАРМА ПРОБЛЕМАЛАРЫ

Аңдатпа. Берілген мақалада авторлар мәдениетаралық коммуникация мен аударма пәнін оқыту барысында қолданатын әдістерімен бөліседі. Өздері өтетін пәннің бір сабағы негізінде сабақ барысында қолданатын алуан тәсілдерді баяндап, аталған әдістердің маңызы мен тиімділігі турасында сөз етеді. Сондай-ақ кейінгі кезде оқу үдерісінде жан-жақты қоданылып жатқан бағдарлылық тәсілдерінің мақсатын жан-жақты ашып көрсетеді.

Түйін сөздер: мәдениетаралық қарым-қатынас, ойын технологиялары, инновациялық технологиялар, бағдарлылық, құзіреттілік тәсіл**.**

Kenzhebaeva, **A.A.,**
Ablaikhan KazUIR and WL,Almaty,Kazakhstan
china.aida@mail.ru

INTERCULTURAL COMMUNICATION AND TRANSLATION PROBLEMS

Abstract: In this article the urgency of using competence- oriented technology used in teaching the discipline "Intercultural communication and translation problems." The authors submit their own method of teaching this distsiliny and makes recommendations for successful implementation competence- oriented technology in the educational process.

Keywords: intercultural communication, idioms, innovative technology, focus, competence method.

Қазіргі таңдағы қоғамымыздың көкейтесті мәселелерінің бірі-бұл күрделі де шиеленіске толы әлеуметтік және экономикалық жағдайында өмір сүріп қана қоймай, оны өзгертуге, жақсартуға ат салысатын толыққанды тұлғаны қалыптастыру міндеті болып отыр. Танымдылығы жоғары, құзыретті, бәсекелестіктің мықты тегеурініне төтеп бере алатын білімгерлер ғана өркениетті қоғамның кірпішін қалай алады. Еліміздің жаһандық дүниеде өзіндік тұғырына ие болуы сапалы білімді игерген, ұлттық санасы рухани бай жас ұрпақ арқылы іс жүзіне асады.

Қазіргі таңда білім беруді жетілдірудің негізінде құзыреттілік тәсілді қолданысқа енгізу жан-жақты қолға алынуда. Білімге бағытталған мазмұнды құзыреттілік қажеттілігі күн тәртібіне әлдеқашан қойылған. Ал кейінгі кезде оқу үдерісінде жан-жақты қоданылып жатқан бағдарлылық тәсілінің мақсаты - үйренушілерді бөгде мәдени ортада өзін қалай ұстау туралы ережелермен, тәсілдермен, негізгі қағидалармен жедел таныстыруды мақсат ететін бағдарлама.

Өзге мәдениет өкіліне ұлттық болмысымызды таныстыру процесінде халық ауыз әдебиеті шығармаларын, заманауи фольклорлық туындыларды, мақал- мәтелдер, фразеологизмдерді немесе баспасөз материалдарын ұсынып, қосымша түсініктемелер берудің мәні зор. Онда қолданылатын негізгі тәсілдердің бірі, әлбетте, аударма мәселесі болмақ. Ал ойын – оқу үрдісіндегі оқытудың тиімді әдісі ретінде танылған дербес дидактикалық категория боп табылады. Ойынды оқытушы мен ізденушілердің бірлескен оқу әрекетінің өзара байланысты технологиясы ретінде пайдалануға болады, шет тілі сабағында ойын формаларын еңгізу барысында интербелсенді тақтаны да қолданудың маңызы орасан екенін баса айтқымыз келеді.

«Мәдениетаралық коммуникацияда мәдени шекараның болуы негізді. Мәдениетаралық қарым-қатынасқа түскен әрбір коммуникант өзін және әңгімелесушісін «өзінікі» және «бөгде» деп қарастырады. Мәдениетаралық қоммуникацияда коммуникант өзін еркін сезіну үшін өзімен тілдік қарым-қатынасқа түскен өзге ұлт өкілінің тек тілін ғана емес, сол ұлттың (елдің) мәдениетін, салт-дәстүрін, ұлттық мінез-құлқын білуге тиіс./1, 131/. Мәдениетаралық қарым-қатынас барысында әралуан мәдениет өкілдерінің арасында диалогтар туындайды. Бұл пәнді өту кезінде көркем мәтінді аударуда туындайтын басты қиындықтардың бірі – түрлі прецедентті феномендерді 2-ші (өзге) мәдениет өкіліне жеткізу. Мәселен, қазақ халқына етене таныс айлакерлігімен аты шыққан – Алдар Көсе, дойырлығымен белгілі– Шойынқұлақ, аңқаулығымен есімі әйгілі Қожанасыр немесе қытай халқына танымал 孔乙己 (Куң Ицзи), 西施(Сишы), Цао Цао (曹操),贾宝玉 (Цзя Баоүй) сияқты кісі есімдерін қолдану арқылы автор ең алдымен, айтпақ болған ойын барынша ықшамдап беруге қол жеткізсе, екіншіден, ізденуші санасындағы аталмыш бейнелерге қатысты білім қорын «іске қосу»

арқылы өз ойының тиімділігімен барынша толыққанды түрде жеткізілуін мақсат етеді, мұнда әсіресе ойын элементтерін енгізудің маңызын баса айтқымыз келеді.

Түрлі фразеологиялық бірліктерді, мақал-мәтелдерді түсіндіргенде олардың мазмұнын тікелей аудармай, сипаттамалы аударма тәсіліне жүгінген абзал.. Ал аталмыш бірліктердің үйренушінің өз төл тіліндегі баламалары арқылы түсіндірсе, нұр үстіне нұр болмақ. Сонымен, көп тілді коммуникативті тұлға деген ауқымды ұғымға сай болуы үшін үйренушіге сол тілдің сөздік қорындағы лексемалардың тура және ауыспалы мәндерін білу аздық етеді. Қандай да бір контексте прагматикалық мән жүктелген лексикалық бірліктердің мазмұнын толық түсіну үшін коммуникант сол тіл иесі халықтарының мәдениетінен, атап айтқанда, әдебиеті мен салт –дәстүрлерімен, наным-сенімдерінен хабардар болуы тиіс. Ол үшін ұлт мәдениетінің үлкен саласын құрайтын фольклорлық шығармаларды оқып танысудың берері мол. /2,85/Осы тұста көркем шығарманы оқу – бір басқа, ал онда кездесетін кейіпкерлер есімдерін немесе олардың сөздерін, яғни афоризмдік сипатқа ие болған түрлі қолданыстарды тілдік қарым-қатынас барысында сөйлеу мақсатына сай, орынды қолдана білу – екінші мәселе екенін айта кеткен жөн. Мәселен қытай тіліндегі мақал мәтелдер мен фразеологиялық тіркестерде кездесетін Си Шы, Цао Цао т.б. есімдері турасында сөз қозғағанда: «说曹操曹操就到» (Егер тура аударсақ: «Цао Цао туралы сөз қозғап едік болғаны - Цао Цао жетіп келді», басқаша айтсақ: «Кімді айтсаң сол келеді»), «**情人眼里出西施**» (Тура аудармасы: «Сүйгенің көзіне Сишы арудай көрінер», басқаша аударсақ: «Әркімдікі өзіне - күн көрінер көзіне») кейіпкерледрдің шығу тарихына да қысқаша тоқталып өткен жөн. Назарларыңызға «Мәдениетаралық қарым-қатынастар және аударма проблемалары» пәні бойынша төмендегі тақырыпт бойынша өткен бір сабақты ұсынып көрелік:

Сабақ тақырыбы: «Тұрақты сөз тіркестері мен мақал-мәтелдердің мәдениетаралық коммуникация барысындағы орны және оларды қытай тілінен өзге тілдерге аудару тәсілдері»

Сабақтың дамытушылық мақсаты:

1. Ақпаратты іріктеу құзіреттілігін қалыптастыру және дамыту.
2. Берілген ақпаратты саралау арқылы керекті ақпаратты таңдау біліктілігін қалыптастыру;
3. Ақпараттық құзыретті жоспарлауға түрткі болу;

Сабақтың міндеттері:

1. Мәдениетаралық қарым-қатынас барысында аударма нысаны болатын лингвомәдени бірліктерді дұрыс аударуға машықтандыру;
2. Түрлі мәдениеттердегі ұқсастықтар мен айырмашылықтарды аударма барысында ашып көрсетуге, талдауға баулу;
3. Мәденитетаралық және тіларалық қарым – қатынас барысында жиі кездесетін лексикалық бірліктерді белсенді қолдануға машықтандыру;
4. Аударма теориясы мен практикасы бойынша бұрын игерген білімдер, біліктер мен танымдық базаға сүйене отырып, аударма нысанына айналған қытай, қазақ, ағылшын және орыс тілдеріндегі тұрақты тіркестерге лингвомәдениеттану пәні тұрғысынан баға беруге машықтандыру;
5. Топтық және екеуара жұмысқа машықтандыру;
6. Ақпаратты өңдеу арқылы дұрыс шешім қабылдау қабілетін дамыту.
7. Алынған ақпараттарды сараптамалы-талдау қызметінде қолдана білу;
8. Әралуан логикалық пікір-пайымдарды практикалық талдау қабілетін қалыптастыру және көпшілік алдында сөйлей білу, айғақтама келтіре білу, пікірталас жүргізе білу қабілеттерін дамыту.

Қолданылатын инновациялық технологиялар: кейс-стади, құзыретті-бағдарлы оқыту педтехнологиялары, ойын технологиялары, миға шабуыл.

Тапсырма 1:

Екі топқа бөлініп, төменде берілген лингвомәдени бірліктерді қазақ, ағылшын және орыс тілдеріне аударыңыздар:

1. **山与山不想**见，人与人常相逢。
2. **一心不可二用**。
3. **母以子**贵。
4. 三个老太婆, 赛过敲锣鼓。
5. **一箭双**雕。
6. 明知山有虎，偏向虎山行.
7. 请留步
8. **一**贫如洗
9. 言过其实
10. **三思而后**行

Тіл-тілдегі тұрақты тіркестер, мақал-мәтелдер, этикет формаларын аудару тәржімашыдан терең біліктілікті талап етеді. Бұл тәрізді лексикалық бірліктерді аудару барысында төте аудару, калька, эквиваленттермен аудару және түсіндірме аудару тәсілдеріне жүгінуге болады./3,131/ Пысықтауға арналған сұрақтар мен тапсырмалар:

1. Бірліктерді аудару кезінде аударманың қандай тәсілдері мен трансформацияларын пайдаландыңыздар?

2. Өз қалауыңызша аударма түрлерінің жіктемесінің кестесін жасаңыз.

3. Аударманы тіларалық қарым-қатынас түрі ретінде сипаттаңыз.

4.Қазіргі қытай және қазақ жастарының арасындағы сәлемдесуді бейнелейтін шағын оқиғалы шығарма жазыңыздар.

Тапсырма2 (топтық жұмыс) :

1.Төменде берілген алғыс сөздерді қазақ тіліне аударыңыз, олардың мәдени аспектілеріне тоқталыңыз. Алғыс сөздерге өз ана тіліңізден балама табыңыз. Баламасы жоқ мысалдарды аударудың басқа тәсілдерін ұсынып көрсетіңіз:

夫妻百年好合；**五子天**宫；万事如意；状元及第; **确禄封侯**; **独占**鳌头; **魚龍高陞**; **祝**(竹)君;

Тапсырма3 (екеуара жұмыс):

Берілген тапсырманы орындау барысында ізденушінің аналиткалық ойлау қабілеті тереңдей түседі, сондай-ақ студенттер берілген ақпараттың ішінен қажеттісін анықтап, саралайды;

Төмендегі қазақ тіліндегі мақал-мәтелдердің қытай тіліндегі баламасын (мағынасы жақын нұсқасын) табыңыздар:

1. «Сараң қатын майын тығумен құртар, жаман қатын кірін сығумен жыртар».
2. «Балалы үй –базар, баласыз үй – мазар».
3. «Ананың көңілі балада, баланың көңілі далада».
4. «Апасы киген сәукелені сіңлісі де киеді» .
5. *«Өсектен сау сонау қыз, шайқалмаған сары уыз»* .

Бұл тапсырманы ойын элементтерін қолдана отырып әрі қарай жалғастыруға болады, мәселен қайым айтыс формасында делік, бір студент кез –келген тілде мақал- мәтел бастайды, екінші студент оны іліп ала жөнеледі. Ең бастысы ізденуші мақал-мәтелдерді тек бір тілдегі мақал-мәтелдермен шектеліп қоймай, қазақ, орыс, қытай, ағылшын тілдерінде кезекпен айтып тұруы шарт. Бұл тапсырманы беру арқылы студенттердің импровизациялық (суырып салма) қабілетін ұштау үшін керекті тиімді тәсілдердің бірі әрі ізденушінің бірнеше тілді қатар алып жүруіне септігін тигізері сөзсіз.

Миға шабуыл:

Алдарыңызда кестені өз тәжірбиелеріңізге сүйене отырып толтырыңыздар. Егер кесте соңында берілген ұсыныстарға келіспесеңіз негіздеме беріңіз. Мұнда ізденуші топтық талқының іс-жосығына өз бетімен ілеседі, студенттер топтық жұмыс тапсырмаларына сәйкес жауап береді, өз ойларын ұсына отырып түсіндіреді немесе топтың өзге де мүшелерінің идеяларын, өз қарым-қатынастарын дәйектейді.

Тапсырма4 (топтық жұмыс жұмыс). Көпшілік алдында сөз сөйлеу аспектісі бойынша деңгейлік көретілімдер**:**

Стимул: Әйел тақырыбына байланысты қазақ, қытай, ағылшын, орыс тілдеріндегі мақал – мәтелдер (кем дегенде он бес) жарысы. Мұны қазақ мәдениетінде басты орын алатын қыз бен жігіт айтысы үлгісінде алуға болады. Бұл бір шетінен қазақ жастарының өз мәдениетіне деген сүйіспеншілігін арттыруға бағытталса, екіншіден ой ұшқырлығын ұштай түсу үшін керекті тәсілдер.

Тапсырма сипатындағы тұжырым (пікірталас ұйымдастырса болады):

1. Өз тіліңіздегі идиомалар мен мақал мәтелдердің ролі туралы баяндап беріңіз.
2. Туған жер тақырыбындағы мақал –мәтелдер туралы айтып беріңіз.
3. Қытай тіліндегі мақал-мәтелдер мен қазақ тіліндегі мақал-мәтелдер арасындағы айырмашалақтар (әсіресе ұлттық бояу) мен ортақ сарындар турасында не айтасыз? Ойыңызды мысалдармен бекітіңіз.
4. Мақал-мәтелдер мен идиомаларды аудару барысында сіз үшін қандай қиындықтар туындады? Оларды қалай шешуге болады?
5. Жоғарыда берілген «сәукеле», «сары уыз», «мазар» сөздерінің мағынасын өзге ұлт өкілдерін қалай түсіндіретін едіңіз?
6. «Сәукеле» сөзінің этимологиясы жайында не білесіз? Қытай ұлтында үйлену тойы кезінде қалыңдықтың қандай бас киім киеді? Ол қалай аталады?

Стимул: Кез келген халықтың тілін үйрету барысында оның мәдениетін, тарихын, салт-дәстүрін, өткені мен бүгінгісін тануға, сол ұлттың психологиялық келбетін түсінуге мол мүмкіндіктерге қол жеткізуге болады. Ал, мақал-мәтелдер, фразеологизмдер халықтың тарихымен де, дәстүрімен және

ұлттық дүниетанымымен тікелей байланысты. Мақал-мәтелдерді, идиомаларды меңгеру арқылы оқып жатқан тілде еркін және көркем сөйлеуге қол жеткізуге болады.

Ізденушілер пікірталасы шиеленіскен жағдайда одан шығу тәсілдерін пайдаланады, топтың нәтижеге қол жеткізе алмау себептерін жинақтайды, қарама –қайшылықтар негіздерін анықтау процесінде айқындамаларының бірігу мен ажырау тұстарын атайды, топтың жұмыс мақсатына қатысты ұсынылған идеаларға салыстырмалы баға береді.

БҚандай да бір өзге мәдениет өкілімен қарым-қатынас жасау барысында ізденушілер ең алдымен өз елінің тұрмыс-салтын, дәстүрлері мен діни ұстанымдарын, әдебиеті мен өнерін жетік білуі шарт, сонымен қытай тіліндегі лексикалық бірліктердің мазмұнын толық түсіну үшін коммуникант сол тіл иесі – қытай мәдениетінен, соның ішінде, әдебиеті мен өнерінен хабардар болуы тиіс/4,55/. Ол үшін ұлт мәдениетінің үлкен саласын құрайтын фольклор (мақал-мәтелдер, алғыс және қарғыс сөздер, аңыздар, т.б.) мен т.б. шығармаларды оқып танысудың берері мол. Осы тұста фольклор жанрын оқу – бір басқа, ал онда кездесетін тарихи тұлғалар есімдерін, реалий сөздерді орынды қолдана білу, дұрыс аудару – екінші мәселе екенін айта кеткен абзал. Мәдениетаралық коммуникация мен аударма пәнін оқыту барысында лингвистикалық деректер арқылы елтанымдық, лингвомәдениеттанымдық, когнитологиялық, психологиялық мәселелердің қамтылуы арқылы бұл міндеттің мазмұны тереңдетіле бермекші.

ӘДЕБИЕТ

1 Кисметова Г.Н., Тургалиева Э.М.Шет тілін оқытуда студенттердің мәдениетаралық құзыреттіліін қалыптастыру. БҚМУ хабаршысы - 2 (62). - 2016 131б.

2 Дулганова В.Н. Прагматический аспект межкультурной коммуникации. - Улан-Удэ, 2003.85С

3 Даулет Ф.Н. Мастер класс использованием компетентностно- ориентированных и личностно-ориентированных заданий по предмету «Теория межкультурной коммуникации» // ҚазМҰУ хабаршысы. Шығыстану сериясы. - 2015. - 1(71). - 127-131 бб.

4 **郭深青**. 汉语詈语及其文化底蕴。宝鸡文理学院学报 (**社会科学版**)，2012**年** 12**月** **第**4**期**.55

УДК 811.512.122

Куркимбаева А.М.,
PhD доктор, Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан, e-mail: aizhan--k@mail.ru

ҚАЗАҚ ТІЛДІ ТУРИСТІК БЛОГ-ДИСКУРСТА ҚОЛДАНЫЛАТЫН КОММУНИКАТИВТІК СТРАТЕГИЯЛАР МЕН ТАКТИКАЛАР

Түйін: Мақаланың мақсаты оқырмандарды туристік блог-дискурс табиғатымен және отандық трэвел блогерлер пост-мәтіндеріндегі адресаттарға ықпал ету жолдарымен таныстыру болып табылады. Автор тарапынан «туристік блог-дискурс» түсінігіне анықтама беріледі. Хештег мәтіндердің сипаттамасы талқыланады. Қарастырылып отырған мақалада автор қазақ тіліндегі туристік блог-дискурста қолданылатын бірқатар коммуникативтік стратегиялар мен тактикаларды анықтайды. Зерттеуші пост-мәтіндерде қолданылатын коммуникативтік стратегиялар мен тактикалардың вербализациялану жолдарын нақты пост-мәтіндер негізінде талқылайды. Коммуникативті стратегиялар мен коммуникативтік тактикалар – туристік блогосферада мақсатқа жетудің перлокутивті тиімділігін жүзеге асыратын тілдік құралдар екендігі анықталып, нақты мысалдармен негізделді.

Тірек сөздер: туристік блог, блог-дискурс, коммуникативтік стратегия, коммуникативтік тактика, хэштег, пост-мәтін.

Kurkimbayeva A.M.,
PhD doctor, Ablai khan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: aizhan--k@mail.ru

COMMUNICATIVE STRATEGIES AND TACTICS APPLIED IN KAZAKH LANGUAGE TOURISM BLOG-DISCOURSE

Abstract: The purpose of the article is to introduce readers with the nature of the tourist blog-discourse and ways to influence the addressees in the post-texts of domestic travel bloggers. The author gives the

defination to the concept "tourist blog-discourse". The description of the hashtag texts is discussed in the article. In this article, the author identifies a number of communication strategies and tactics used in the tourist blog-discourse in the Kazakh language. The researcher discusses the ways of verbalization of communication strategies and tactics used in post-texts on the basis of specific post-texts. Communicative strategies and communicative tactics are language tools that realize the perlocutive effectiveness of goal achievement in the tourist blogosphere, based on specific examples.

Keywords: travel blog, blog-discourse, communicative strategy, communicative tactics, hashtag, post-text.

Туристік сала әлеуетінің дамуына байланысты қазақстандық саяхатшылар да әлемді аралап, әр елдің әлемдік суретін саналарына сіңіруде. Соңғы жылдары трэвел блогерлер алған әсерлерімен әлеуметтік желілер арқылы бөлісіп, блог жүргізу үрдісін қолға алды. Отандық трэвел блогерлердің жеке сайттары тіркелмегенімен, қазақ тілді туристік блог-дискурс Инстаграм әлеуметтік желісінде қарқынды даму үстінде.

Зерттеу материалымыз болып табылатын жиһанкез-блогер Д.Болаттың пост жазбалары әр саяхаттаған елдері туралы ақпаратты #Di_travelkz, #Ditravel_cappadocia, # Ditravel_india, #Ditravel_uzbekistan, #Ditravel_morocco, #Ditravel_malaysia, #Ditravel_singapore, #Ditravel_bali, #Ditravel_istanbul, #Ditravel_norway, #Ditravel_japan # Ditravel_USA хештег белгісімен тақырыптық категорияларға бөлген. Бұндай үрдіс жиһанкез Ө.Кенжебек жазбаларына да тән. Мысалы, #orkenjapan, #өркенсаяхат, #қызықиран және т.б.

Туристік блог-дискурста хештег белгісі ақпарат тасымалдаушы құрал болып табылады. Лингвистикалық тұрғыдан, хабарлама соңындағы хештег белгілері мазмұн бойынша хабарламаларды топтастыру жіктелімі деуге болады. Зерттеу барысында Инстаграм тұғырнамасында ұсынылатын туристік посттардың ұлттық-мәдени, әлеуметтік мазмұндық сипаты екі негізгі элементтерді біріктіретіні белгілі болды: қосымша вербалды мазмұн *хэштегпен* белгіленсе, адресаттың назарын аударатын басты құрал *креолизацияланған мәтіндермен* беріледі.

Туристік пост-мәтіндер ішкі және сыртқы туризмді дамытуға үлес қосуда. Елімізде туристік саланы қолдау мақсатында туризм саласы бойынша ұлттық марапат Kazakhstan National Tourism Awards-дың белгіленуі ішкі және сыртқы туризмді дамытуға үлес қосқан тұлғалар мен ұйымдарды марапаттап отырады [1]. Сол номинациялардың арасында «Қазақстан туризмі туралы үздік мақала», «Туризм бойынша үздік инстаграм аккаунт», «Туризм бойынша үздік интернет жоба» және «Үздік трэвел блогер» номинациясының тағайындалуы отандық туристік блогинг бағытын зерттеуге қызығушылық тудырады.

Зерттеу материалдарын талдау барысында қазақ тілді туристік блогингте қолданылатын коммуникативтік стратегиялар мен тактикалар адресаттардың түпсанасына жағымды әсер ететін, рационалды мысалдармен дәлелденген және адресаттардың эмоционалдық сезімдерін тудыратын *коммуникативтік позитивті стратегиясы* басымдылыққа ие екендігі анықталды. Қарастырып отырған коммуникативтік стратегия келесі коммуникативтік тактикалардың көмегімен іске асады: *адалдық пен сенімділік, беделге сілтеме, жеделдік, тындырымдылық тактикасы, тиімді ұсыныс, ғажайып өмір, қошемет көрсету, қысым, сезімге сүйену, туристік бағытты нарықта жайғастыру тактикалары.*

Адалдық пен сенімділік тактикасы. Зерттеу барысында қарастырылып отырған аталмыш коммуникативтік тактиканың туристік компанияның оң имиджін қалыптастыратын және адресаттарға жағымды әсер ететін *сенімді, озық, табысты, сапалы* сияқты лексикалық бірліктер арқылы вербализациялатыны анықталды. Қазақ тіліндегі туристік мәтіндерде адресанттар компанияның нарықтағы тәжірибесін сипаттауда сан есімдерді нақты фактілерді қолдану арқылы, сенімділік апелляциясын жүзеге асырушы семиотикалық құрал ретінде пайдаланады.

Мысалы, келесі жарнамалақ мәтінде туристік компанияның сенімділік категориясы аргументативті тұрғыдан бірнеше сан есімдер мен пайыздық көрсеткіш семиотикасы қолданысымен (*100%, 13, 2000*) көрсетілген. Жарнамалық хабарды оқыған адресаттарды туристік компанияның қызметіне жүгінулеріне ықпал етуші келесі тілдік маркерлер: *ИАТА аккредитацияланған агенттік мәртебесі, сапалы сервис, ең тиімді тариф*. Әрбір турист саяхаттар алдында туристік пакетті тиімді бағаға тұтынуды мақсат етеді. Мәтінде ресми стиль мен жарнама стилі үйлестіре жазылған. Адресант нақты аргументативті ақпарат ұсына отырып, мәтін соңын слогандық стильде аяқтаған (*«Отрар Тревел» арманыңызды жүзеге асырады)*. Нақты дәлелдердің ықпал ету ықтималдылығы қашанда жоғары.

*«Отрар Тревел» туристік компаниясы **100% қазақстандық кәсіпорын** ретінде тіркелген, және әуе тасымалдары нарығында **13** жылдан бері қызмет жасап келеді. Қазақстан аумағында **20**-дан астам офистері бар. Компания **IATA аккредитацияланған агенттік мәртебесіне 2000 ж.** ие болған, Қазақстанның **озық** компаниясы болып табылады. Өзін ұтымды жағынан көрсете білген компанияның **көптеген сертификаттары мен марапат қағаздары** бар, олар компанияның **табысты** екеніне аян куә. Біздің мамандар **сапалы сервис** ұсынады, **ең тиімді тариф пен қолайлы маршрутты** есептеуге жәрдем береді. Туризм бөлімінің қызметкерлері, шектелмеген мүмкіндіктері мен кәсіби білімдеріне сүйене отырып, кез келген бағытқа саяхат-сапарды ұйымдастыруға көмектеседі. Жаңа ел мен жаңа континенттердің сырын ашпақшы болсаңыз, небір халықтардың мәдениеттері мен тұрмыс-болмыстарымен танысамын десеңіз, «Отрар Тревел» арманыңызды жүзеге асырады»* [2].

Қазақ тілді туристік дискурс ағылшын туристік дискурсына қарағанда ұлттық көрінісімізге сай өзіндік ерекшеліктерін айқындайтын тілдік бірліктердің қолданылуынан көрінеді. Туристік блог-дискурста ішкі туризмді жылжыту мақсатында еліміздегі Visitkazakhstan туристік порталы еліміздегі әрбір аймақ бойынша мысалы, visitalmatykz, visit_shymkent_kz секілді ақпараттық-жарнамалық аккаунттарында басты ұлттық құндылықтар мен туристік нысандар жөніндегі ақпаратты үш тілде жүргізуді қолға алған.

Ана тіліміздегі туристік блог-дискурсты мазмұндық қырынан зерттеу барысында отандық туристік блог-дискурс пост-хабарламаларында «**қауіпсіздік», «қонақжайлық», «жайлылық»** маңызды тірек сөздер ретінде әлеуетті туристерді иландыратын құрал екендігі байқалады.

Келесі мысалда біріншіден, автор адресаттарға прагматикалық тұрғыдан риторикалық сұрақ қоя отырып, оған жауап ұсынады. Бұл құбылыс автордың өз тәжірибесіне сүйене отырып сұраққа жауап ұсынуы оқырмандардың иланuына ықпал етіп, туристік дестинация жөніндегі «қауіпті жер» стереотиптерін жояды. Біз бұл тактикадан адресанттың тұлға дәрежесіне бағытталған қатысымына куә боламыз.

*«Қазір Чернобыль қауіпсіз бе? **Қауіпсіз.** Екі тәулік жүргенімізде 900 микрозиверт радиация жинап қайттық. Бұны немен салыстырсам екен? Біз Астанадан Киевке ұшқанда ұшақ ішінде алатын радиациядан екі есе кем бұл»* [3].

Пост-мәтіндерді талдау кезінде туристердің жергілікті тасымалдау қызметін ұсынатын такси қызметі мен т.б. қызмет көрсету түрлерінен алдану үрдістері жиі кезесетінін және соған байланысты өзге елде сенімді туристік қызмет түрін ұсынатын компаниялар тізімін ұсыну тән. Жоғарыдағы мысалдан сапалық сын есімнің күшейтпелі шырайы «ең» күшейткіш үстеуі арқылы жасалып, Малайзия туристер үшін «ең қауіпсіз ел», Uber таксиі «ең тиімді көлік» болып табылатындығын бейнелей отырып, болашақ саяхатшылар түйсігіне сенімділік орнату көзделген тәсіл деуге болады.

*«Малайзияның өзі **ең қауіпсіз елдердің** бірі. Ал бұл елдегі **ең қауіпсіз, ең тиімді көлік** түрі бұл Uber таксиі. Малайзияға келмес бұрын телефондарыңызға Uber такси қосымшасын орнатып, тіркеліп алыңыз. Әуежайға түнде келіп жатсаңыз, орталыққа жету үшін ойланбастан осы таксиге тапсырыс бере беріңіз»* [4].

Мәдениетімізде әбден бекіген **«қонақжайлық»** ұғымын сипаттайтын лексемалар туристік пост-жазбаларда келесі сөз тіркестерімен беріледі: *берекелі дастархан, қонақжайлықты сезіну.*

Келесі жарнамалық сипаттағы мысалдан «тарихи, мәдени және табиғи» жағымды реңдегі бағалауыш тілдік бірліктердің үндестігі адресаттарға жылы естіледі. Пост-мәтін жанрлық жағынан жарнамалық стильде. Қонақжайлылық – ұлттық құндылығымыз. Бұл феноменді қолдану ішкі туризмді насихаттауға бағытталған, өйткені «қонақ» түсінігі – қазақ мәдениетінде негізгі концепттердің бірі. Мәтін экспрессивтілік құралы – лепті сөйлеммен аяқталған. Автордың «*сіздерді қонаққа күтеміз!»* клишесін әрбір адресат өзіне бағытталғандай қабылдайды, яғни адресант бұқаралық аудиторияға өз туысқандары, достарындай қатынас жасайды. «***Біз-сіз***» тәсілі – екі коммуникация мүшелерінің арасын жақындататын прагматикалық тәсіл.

1*) «Қала сізді **тарихи, мәдени және табиғи** көрікті жерлерімен, **дәмді тағамымен және қонақжайлығымен** таң қалдырады.*
Сіздерді қонаққа күтеміз!» [5].

*2) «Біз сіздерді оңтүстіктік **қонақжайлығымызды сезінуге** және жадыраған жаздың келу қуанышын бізбен бөлісуге шыраиылы қаламызға шақырамыз. Шымкентте бұрынғысынша **дәмді, жылы** және **қауіпсіз**! Біз **қонақтарды күтеміз**!»* [6].

Адалдық пен сенімділік тактикасы жиһанкез блогердің **өз тәжірибесі негізінде жазылған** пост-мәтіндерінен көрінеді. Авторлық турлар жөнінде келесі пост-мәтін оқырмандарының бойында сенімділік тудырады. Аргументативті құралдар ретінде сан есімдер қолданылған. Сонымен қатар автор өз парақшасын адресаттарға мақсатты түрде ұсынуының себебі біріншіден, оқырмандар авторлық

турлар жөніндегі мәліметтерді тікелей дереккөзден алып, сенімділіктерін одан әрі арттыруды көздейді. Екіншіден, парақшаға кірген оқырмандар автордың саяхат әлемінен полифониялық және креолизацияланған мазмұнға тап болып, парақшаға тіркеліп, оқырмандарға айналады. Зерттеу барысында авторлық турға адресант парақшасына тіркелген оқырмандар саяхаттайтыны белгілі болды.

*«Мен саяхаттауда **4 жылдық тәжірибем** бар, **21 мемлекетте** болған жиһанкезбін. Негізгі парақшам @dinarabolat. Биыл біздің авторлық турымызға бір жыл толады. Өткен жылы бізбен **49 қазақ шетелге саяхаттады.** Олардың **фото, суреттері, пікірлері** осы парақшада тұр. **Сенімді болу үшін** барлығын оқып, көріп шықсаңыздар болады. Авторлық тур оқырмандарымның "Сіз өзіңіз шетелге турлар ұйымдастырсаңызшы. Бізге көрсететін адам жоқ" деген сұранысынан туған. Ақша табу мақсатымен емес. Сондықтан, кей турларды ұйымдастыру барысында қажет нәрсе қымбаттап, жеткізе алмай қалсам да құнықпаймын. **Уәде еткен міндеттерді толық өтеп шығамын»** Сұхбатты **“Show life” журналынан** оқи аласыздар»* [7].

Адалдық пен сенімділіктің келесі көрінісі автордың өз турына қосылған адресаттарға **алғыс білдіру тактикасы** сөзсіз автор мен адресаттар арасындағы коммуникацияны жақындастырады. Мәтінде жершары картасы бейнеленген эмоджидің лингвопрагматикалық мағынасы автордың менің турыма қосылсаңыздар, әлемді бірге танимыз мағынасында. Жарқыраған жұлдыз эмоджиінің қолданысы – бақыт, әдемілік эмоционалды-экспрессивті мағынаны білдіретін паралингвистикалық құрал. Осы семиотикалық бірліктер алдында «әдемі естеліктер» тіркесінің қолданылуы мәтін мазмұнын аша түседі.

*«**2018 жылы** авторлық турмен **бес** рет шетелге шықтық. Біздің турмен жалпы **49 адам** шет елдерге саяхат жасады. Бұйырса, келесі жылы турларды екі-үш есе көбейтпекпіз. Осы жылы бізге **сенім артқан** әр жанға **алғысымызды білдіреміз**. Өмірлеріңіз тек әдемі естеліктерге толы болсын!✨🌍✨»* [8].

Автор жазбасынан ұжымдық мәдениет қағидасын «біз» есімдігі мен келер шақтағы көптік формадағы жіктік жалғаулары жалғанған етістіктер «*аралаймыз, жүреміз, көреміз»* арқылы көрінеді.

«*Мұндай эксклюзивті маршруттар туристік фирмалармен қарастырылмаған. Себебі, олар саяхаттаушылардың жанында жол көрсетіп жүрмейді. **Біздерде басқаша**. **Сіздердің жандарыңызда өзім** болып, барлығын бағдарлама бойынша бірге **аралаймыз.** Сол жағы тиімдірек. **Біздер көп жүреміз, көп көреміз**»* [9].

Беделге сілтеме тактикасы. Қолданылып отырған коммуникативтік тактика аясында, адресанттар **біріншіден**, прецедентті есімдер мен ұлттық менталитетімізге жақын феномендерді қолдануы, оқырмандар санасында орныққан концептілер олардың қабылдауына жеңіл болып, қызығушылықтарын тудырады.

Мысалы, келесі пост-хабарламадан автордың оқырмандарға қажылық сапарынан сыр шертеді. Құрма ағашының өсу үрдісін түсіндіре келіп, ислам дінін ұстанатын ұлт болғандықтан, діни дискурс элементтерін үйлестіре қолдануының қажылық сапармен саяхат жасауды мақсат тұтатын оқырмандарға әсер ету деңгейі жоғары. Оқырмандар назарын аудару мақсатында автор басты «Пайғамбар», «Жәннат» концептілерін мақсатты түрде бас әріптермен жазуы, діни туризм өкілдеріне жасалған құрмет деуге болады. Пост-мәтінді әсерлеу мақсатында автор тарапынан «*ғажап», «тамаша*» гиперболалары мен «*мәуелі бақ», «жайлы ауа», «қайнаған базар»* эпитеттерін қолдануы дыбыстық тұрғыдан оқырманға әсерлі естіліп, сол жемістің дәмін татуға құмарлықтарын оятары сөзсіз. Пост-мәтін 2860 оқырманға ұнап, 60 оқырман пікірін жазып, құрма ағашы жөнінде ақпарат алғандықтарына алғыстарын білдіріп, болашақта осы қасиетті жерге баруды алдарына мақсат еткендіктерін хабарлайды. Автор оқырмандардың фондық білімдерін арттыра отырып, олардың сол туристік дестинацияға саяхаттауға деген қызығушылықтарын оятты, яғни Дж. Р.Серльдің комиссивтер қолданысы болашақта адресаттарды нақты бір іс-әрекет жасауға сендіріп тұрғандай.

*«Осындай **ғажаптары көп** менің артымда тұрған ағаштың. Ал **құрманың ең тамашасы Пайғамбарымыздың (с.ғ.с)** сүйікті қаласы – **Мәдинада** өседі. Мәдинаға келген соң қалай оның бағын көрмеске? Оның расымен де бағы бар: тек Жерде емес, **Жәннатта** да өсетін ағаш бұл. **Меккеден** кейін Мәдина осындай **мәуелі бақтарымен, жайлы ауасымен, қайнаған базарларымен** жадыратады»* [10].

Келесі мысалдан *біріншіден,* бірнеше **жалқы есімдер** (голливуд жұлдыздарының есімдері мен танымал фильмдер) көзге түссе, *екіншіден,* Италияның ең танымал туристік дестинацияларының тізімі және Рим дәуірінен бері аристократтардың жұмақ мекеніне айналған тартымды көріністі Кома өзені адресаттарға эмоционалды түрде әсер етеді. Фотоконтент адресаттарға ықпал ету деңгейін арттыра түседі. Адресаттар насихатталып отырған туристік нысандарды сенімді блогермен бірге тамашалап, сол сезімдерді визуализациялайды. Біздің мәдениетімізде шетелдік туристер секілді жалғыз

саяхаттауға қарағанда, ұжымдық топпен саяхаттауды ұнатады. Оған басты себеп – саяхат мәдениетінің елімізде қалыптасу фазасында болуы. Жаһандық саяхат үдерісі мемлекетіміздегі саяхат мәдениетіне белгілі деңгейде өз ықпалын тигізуде. Дегенмен, біздің мәдениетімізде адресаттар саяхатты әлі қымбат тауар ретінде қабылдайды.

Туристік блогингтта қолданылған коммуникативті позитивті және құндылықтарға бағытталған стратегиялар мен тактикалар екі мәдениетте туристік өнімдер мен қызмет түрлерін нарықта дамытуға бағытталғандығы экспрессивті-эмоционалды, бағалауыш тілдік бірліктер арқылы жүзеге асып, адресаттарды ақпараттандару, сендіру және нақты шешім қабылдауларына ықпал ету дәрежесі жоғары. Қазақ тілді туритік блог-дискурста ақпаратты оқырмандарға жеткізу нарративті баяндаумен ерекшеленеді. Ағылшын тілді туристік блог-дикурста трэвел блогер перлокутивті тиімділікті ақпаратты ұсыныстық-тәжірибелік сипатта баяндау арқылы табысқа жету ықтималдылығы жоғары.

ӘДЕБИЕТ

1 Стартовала Национальная премия «National Tourism Awards 2019». – Қолжетімділік режимі URL: www. qaztourism.kz. – (қаралаған күні: 10.10.2019).

2 Visit Kazakhstan. Отрар Тревел Астана. – Қолжетімділік режимі URL: ww.visitkazakhstan.kz. – (қаралаған күні: 11.11.2019).

3 Кенжебек Ө. Chernobyl Exclusion Zone. 20.06.2019. [Электронды ресурс] // URL: https://www.instagram.com/p/By7twQpAkjM/

4 Болат Д. Perdana Botanical Garden. 04.01.2018. [Электронды ресурс] // URL: https://www.instagram.com/p/BdhAvPWHyU-/

5 Visit shymkent. 03.06.2020. [Электронды ресурс] // URL: https://www.instagram.com/p/CA-UDGXDqZ4/

6 Visit shymkent. 31.05.2020. [Электронды ресурс] // URL: https://www.instagram.com/p/CA2oG5DjmbY/

7 Болат Д. Астана. Қазақстан. 23.02.2019. [Электронды ресурс] // URL: https://www.instagram.com/p/BuOBBU0FpG3/

8 Болат Д. Индия. 29.12.2018. [Электронды ресурс] // URL: https://www.instagram.com/p/Br-IYAgFvDf/

9 Болат Д. Blue Mosque (Sultanahmet Camii). 04.06.2018. [Электронды ресурс] // URL: https://www.instagram.com/p/Bjl-vcRhGBh/

10 Кенжебек Ө. Medina, Saudi Arabia. 22.02.2020. [Электронды ресурс] // URL: https://www.instagram.com/p/B835Z1oH4Bf/

UDC 811.2

Mazhit B.B.,
M.A., teacher
KazUIRandWL named after Abylai Khan,
Almaty,Kazakhstan, e-mail: bagila.mazhit@mail.ru

NATIONAL AND CULTURAL SPECIFICS OF THE CONCEPT OF 'FAMILY RELATIONSHIP' IN KAZAKH LANGUAGE

Abstract: In this article, characteristics of defining culture and its interference in languages are discussed. Some terms and units of linguoculturology with the certain examples are explained. The notion of lacuna is described as a difference of comparable languages and cultural peculiarities. The Kazakh and English languages' lexics are compared. As a result, it can be seen that, there have got emptiness in the semantics of the given languages. These situations may cause the intercultural collision.

Keyword: linguoculturology, lacuna, national image, cultural lexicons, culture, linguistic picture of the world, ethnorealies.

ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕГІ «ОТБАСЫ ҚАТЫНАСЫ» КОНЦЕПТІСІНІҢ ҰЛТТЫҚ ЖӘНЕ МӘДЕНИ ЕРЕКШЕЛІКТКРІ

Мәжит Б.Б.,
Оқытушы, Гуманитария ғылымдарының магистры
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ
Қазақстан, Алматы, e-mail: bagila.mazhit@mail.ru

Түйін: Бұл мақалада мәдениеттің анықтамасы және оның тілдегі көрінісі сипатталады. Лингвокультурологияның кейбір терминдері мен бірліктері нақты мысалдармен дәйектеледі.

Алшақтық ұғымы салыстырмалы тілдердегі және мәдени ерекшеліктердегі айырмашылық ретінде сипатталады. Салыстыру үшін қазақжәне ағылшын тілдеріндегі лексикондар қарастырылады. Нәтижесінде, көрсетілген тілдердің семантикасында бос орындар, «бос жерлер» бар екенін байқауға болады. Бұл жағдайлар мәдениетаралық сәйкестіктің айырмашылығының көрінісі болы мүмкін

Тірек сөздер: лингвокультурология, алшақтық, ұлттық ерекшелік, мәдени лексикон, мәдениет, әлемнің тілдік бейнесі, этнореалдар.

When we interact with another language, it means that we are also interacting with the culture that speaks the language. It is completely hard to understand one's culture without accessing to its language directly. The culture and language are strongly interconnected because they reflect peoples' world views.This means that language carries specific peculiarities of national mental activities, while culture shows itself on language. Culture plays an important role in learning and understanding a foreign language. Language reflects the organization and evolution of cultural values.Thus, the importance of linguistic and cultural researches have become necessary in today's world.

The development of modern linguistics is a fundamental study of the nature of language, which requires studies of human beings and their world view. So, the main object of anthropocentric paradigm is "man in language" or "language in man". Language is the main instrument of human activities, cognitive mechanisms. According to the Russian linguist Yu. S. Stepanov, a concept is a part of the culture in the mind of human being [1]. The anthropocentric paradigm approaches to the study of language from the perspective of human cognitive processes. From the perspectives of the anthropocentric paradigm, a human being is a certain conceptual system according to which he understands the language, cognizes and conceptualizes the world information. It studies a human experience as the key to the explanation of language structure, acquisition, and use. So, the anthropocentric paradigm concentrates its attention on the user of the language, his linguistic competence, knowledge structures reflected and fixed in the language.

According to the great German scientist, philosopher, linguist Wilhelm Humboldt, the language is the main activity of human spirits, which is the basis of all other sorts of human activities [2]. The anthropocentric direction in modern linguistics includes cognitive linguistics and linguoculturology, which are directed to investigate the role of the language in cognition of human being, beliefs, traditions and customs.Wilhelm Humboldt claims, «the language is the external manifestation, as it were, of the spirit of a nation. Its language is its spirit and its spirit its language; one can hardly think of them as sufficiently identical» [2]. So, the spirit of a nation has a leading position and namely the principle of the language formation depends on the nation's spirit.

Linguoculturology is a field of linguistics which studies mutual relations between culture and language and characterizes the language peculiarities directly to the speaker of a certain language. So, linguoculturology researches are devoted to relations between culture and language, cultural process, cultural notions, ethnorealies. In order to understand the nature of the language, it is necessary to pay attention to what nationality the speaker is a representative. This is because each nation forms a picture of the world, which is based on its world view.Therefore, the national image of the world is formed in the consciousness of each nation.

The linguistic picture of the world is a concept that is reflected in the knowledge of people about the world, more specifically a nation's world views which are given through symbols in language. According to the Russian scientist E.S. Kubrekova, the concept is a quantum of knowledge based on the meaningful unity of the memory of the people, their mental vocabulary, conceptual system and the linguistic picture of the world [3]. So, language is a tool that helps a certain nation express their thoughts, ideas and concepts. The character of the language reflects the way that a nation has chosen to convey ideas and concepts. According to V.N. Telia, the main goal of linguoculturology is to study and describe interrelation of language and culture, language and ethnos, language and national mentality [4]. According to R.M. Frumkina, every culture has a number of concepts which are the markers of its identity [5].Thus, learning the language isn't always enough for people to understand each other properly. The importance of learning culture facilitates the problem of those who are learning a foreign language. This is because culture and language are always interconnected as the language is a phenomenon of culture. Language is bound by cultural context and can be seen as an extension of the culture. According to the Sapir-Whorf hypothesis, called Linguistic Relativity Theory, every language shows a typical symbolic world that depicts the reality of mind, inner experience, and the need for users to think, look at the environment, and the universe around it in different ways, and therefore behave differently [6].

The structure of language and the ways it is used reflect the norms and value those members of a culture share. However, they also determine how those norms and values are shared, because language is the means through which culture is transmitted. If we compare many different languages' lexics, there can be seen gaps, the differences in semantics and meanings. These gaps are called "lacunas" and they may appear because of one word in language that does not have their equivalents in another language. The meaning of the word of

"lacuna" is a gap, depth; in the French language *lacune*– empty, hollow, vacant [7]. According to the Canadian linguists J.P. Vineand J. Darbelnet, if one word does not find equivalents in another language, there will be a particular gapwhich means"lacuna". One notion or thing may be used and named in one culture, the same thing or notion may also be met in another culture, but it may not be named. For example, in the Kazakh language, we have got two notions'нағашы'and 'өз' and they can be used in words *ө з ана, өз тәте, өз әпке* which mean ' *father's sister or my sister',* while t h e w o r d s *нағашы ана, нағашы әпке, нағашы тәте* mean '*mother's sister'*. The word '*нағашы'* is always added when Kazakh people say about relatives from a mother's side, while the word *өз, өзімнің, өзіңнің, өзіміздің, өздеріңіздің* can be added when it is said about relatives from a father's side of the family. So, the *words 'нағашы'and 'өз'* are lacunas in the Kazakh language. In the English language there are also two notions, but they are expressed only with one word ' *aunt'*.

According to the Russian linguist V.A.Maslova, the term of "lacuna" is explained with some kind of verbal and non-verbal, invariant and variant in specific local culture [8]. This means that the term of 'lacuna' identifies specific national-cultural peculiarities of compared languages and cultures. Lacunas show general linguistic and cultural peculiarities of a certain language that are strongly connected with customs, traditions, and beliefs of a nation which are expressed in their language. So, linguistic and cultural studies contribute to understanding of language as a cultural heritage that passed on from one generation to another, including customs, practices, places, objects, and values.

Kazakh people value all information about their family, clan relationship and their family history. A clan is an organized group of people distinguished by a single blood family and including all siblings. The Kazakh family revolved around one type of relationship which is identified by patrilineal kinship and determined along the male line. Thus, the word *'өз',* which means '*my*', is added when the Kazakh people say about relatives from father's side of the family.

Proverbs and sayings cover the most important vital aspects of culture and they are the main elements of the linguistic world-view. Proverbs and sayings express a part of a nation's mentality, which form the basis of linguistic word image of every nation. Longman Contemporary English Dictionary gives the following definition of the proverb: proverb is a short well-known statement that contains advice about life in general [9].The linguistic and cultural study of the paremiological composition allows us to identify the universal and cultural-national elements in their semantics. The main direction of the proverbs analysis is to compare proverbs connected with the target concepts which reflect and reproduce the nations' vision of the world, their mentality and culture. For example, Kazakh proverbs about a family relationship can say more about the role of the concept of 'өз'and 'нағашы':

1.*Өз ағасын ағалаған —Қолда барды бағалаған.*

2.*Жігіттің бір жұрты нағашысы*.

3. *Ер жігіттің үш жұрты болады: өз жұрты, нағашы жұрты және қайын жұрты.*

The linguistic picture of the world is the understanding of the world through the prism of the language. It is understood as a set of ideas about the world, a certain way of conceptualizing reality. When studying the interrelationships between language, thinking and culture, the concept of "linguistic picture of the world" becomes relevant. In the formation of pictures of the world, language participates in two processes: on the one hand, it serves as the medium and material in which the language picture of the world is formed; on the other hand, it expresses and explicates other pictures of the world, introducing into them the features of a person and his culture. Thus, with the help of language, the knowledge gained by individuals experimentally turns into collective knowledge [10].

The study of language as a universal phenomenon and national languages as systems of the national linguistic worldview of a linguistic personality today is closely connected with the formation of tolerance among speakers of different languages, with an understanding of the equivalence of native and foreign languages in the life of the world community. The national worldview finds expression primarily in the specifics of linguistic articulation and expression of the surrounding reality, which detracts from the cultural value of a certain language.

Language reflects not only the social and historical picture of a certain nation, but also all the most significant elements of its cultural development. Language and culture are interconnected with one another and they are studied in connection with each other in order to reveal the relationships between them.

REFERENCES

1.Степанов Ю.С. В трехмерном пространстве языка. М.,1985, стр.15.

2. Alpatov V.M. Wilhelm Humboldt. In Book: History of linguistic studies. Second edition. – M., 1999. – 368 p.

3.Кубрякова Е.С., Демьянков В.З.,Панкрац Ю.Г., Лузина Л.Г. Краткий словарь когнитивных терминов / Под редакцией Е.С.Кубряковой. – Москва, 1996. – 21с.

4. Телия В.Н. Основные постулаты лингвокультурологии / В.Н. Телия // Филология и культура: материалы IIмеждунар. конф. 12–14 мая 1999 г.: в 3 ч. / отв. ред. Н.Н. Болдырев. – Тамбов: Изд-во ТГУ, 1999. – Ч. III. – С. 14–15.

5.Фрумкина Р.М. Концепт, категория, прототип / Р.М. Фрумкина // Лингвистическая и экстралингвистическая семантика. – М., 1992. – С. 28-43.

6.Kramsch, Claire. 1998. Language and Culture. Oxford: Oxford University Press.

7.VinayJ.P.,DarbelnetJ.Stylistiquecompareedufraicaiset de 1'anglais.Paris:1958. P.10.

8.МасловаВ.А.Лингвокультурология//Учебноепособие.М.:“Академия”,2001.С.112.

9.Longman Dictionary of Contemporary English. (1992). Moscow: Russkiiyazyk.

10.Фаткуллина Ф.Г., СулеймановаА.К. Языковая картина мира как способ концептуализации действительности // Вестник БашГУ. 2011. Т. 16. № 3(1). С. 1002—1005.

UDC 327.7: 327

[1]Kabyl R.N.,
4th year student,
Foreign language two foreign languages
Manash Kozybayev North Kazakhstan State University,
Institute of Language and Literature, chair of German-Roman
North Kazakhstan, Kazakhstan, e-mail: rozaqabyl210100@gmail.com
[2]Menilbayeva K.A.,
a teacher of French and English
Almaty Choreographic School named after Alexander Seleznev,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: m-kaljan@mail.ru

DEVELOPING LEARNER’S LEADERSHIP SKILLS IN THE ENGLISH LANGUAGE CLASS AT SENIOR SECONDARY SCHOOL

Abstract: The article examines the formation of the leadership ability of students in the English language class in high school. The similarity of the process of developing leadership qualities and learning a second language is analyzed. The possibilities of educational and methodological support of the discipline to achieve the goals of leadership formation are determined.

Keywords: leadership qualities, leadership, Communication skills, Organizational skills, Strong-willed qualities, Achievement motivation, Education at senior secondary school, teaching a foreign language

[1]Қабыл Р.Н.,
4- курс студенті, шетел тілі: екі шет тілі бойынша
Манаш Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті,
Тіл және әдебиет институты, Герман-роман кафедрасының
Солтүстік Қазақстан, Қазақстан
e-mail: rozaqabyl210100@gmail.com
[2]Меңілбаева Қ.А.,
француз және ағылшын тілі мұғалімі
Александр Селезнёв атындағы Алматы Хореографиялық училищесі,
Алматы, Қазақстан, e-mail: m-kaljan@mail.ru

ОҚУШЫЛАРДЫҢ КӨШБАСШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҒЫНДА ОРТА МЕКТЕПТЕ ДАМЫТУ

Түйін: Мақалада орта мектепте ағылшын тілі сабағында оқушылардың көшбасшылық қабілетінің қалыптасуы зерттеледі. Көшбасшылық қасиеттерді дамыту мен екінші тілді үйрену процесінің ұқсастығы талданады. Көшбасшылықты қалыптастыру мақсаттарына жету үшін пәнді оқу -әдістемелік қамтамасыз ету мүмкіндіктері анықталады.

Тірек сөздер: көшбасшылық қасиеттер, көшбасшылық, қарым-қатынас дағдылары, ұйымшылдық, ерік-жігерлік қасиеттер, жетістіктерге жету, орта мектепте білім алу, шет тілін оқыту

Modern society needs reasonable leaders, while the success of an individual is directly proportional to the level of development of leadership qualities. In this situation, many researchers believe that the educational system should provide adolescents with the basics of communication and skills for getting out of problem situations. A significant role in solving the question posed belongs to the school as the most important institution of the socialization of the individual.

One of the 7 modules is student leadership development. This module interested me because too little attention is paid to this problem, although at present the presence of leadership qualities is the key to a person's success.

Let's define the key concepts.

NS. Zherebova views the leader as the member of the group with the highest status, who most consistently adheres to the norms and values of the group [1]. According to B.D.Parygin's definition, a leader is a member of the group who spontaneously promotes to the role of an unofficial leader in a certain, specific, usually sufficiently significant situation to ensure the organization of joint collective activities of people for the fastest and most successful achievement of a common goal [2].

Menchinskaya M.A. considers leadership to be one of the mechanisms for integrating group activities, when an individual or part of a social group plays the role of a leader, i.e. unites, directs the actions of the entire group, which, in turn, expects, accepts and supports his actions [3].

The most accurate can be considered the definition that was formulated by A.S. Chernyshov, he believes that leadership is the degree of the leading influence of the personality of a group member on the group as a whole in the direction of optimizing the solution of the general group problem [4].

One of the features of adolescence is that the child has an objective need for attention from teachers, parents and especially peers, because during this period it is this group that is the most significant (reference). group, gain authority, feel important, that is, prove yourself as a leader.

Since there are a lot of qualities that a leader should have, for example, K. Byrd's list, compiled by him in 1940, included 79 "leadership" traits, a survey was conducted. Based on the results of this survey, we identified the following leadership qualities, which were then purposefully developed in students:

1. communication skills;
2. organizational skills;
3. volitional qualities;
4. achievement motivation.

1) Communication skills - consists in the ability to listen to the interlocutor, formulate your point of view, find a compromise solution, give the necessary arguments, defend your point of view.

2) Organizational abilities include understanding the psychological characteristics and state of other people, the ability to distribute tasks depending on the characteristics of people, choose the necessary form of communication, the ability to infect people with your energy, as well as exactingness and criticality.

3) Volitional qualities are power over oneself, one's actions, feelings, a person's ability to achieve goals, solving internal and external problems.

4) Achievement motivation is the desire of an individual to make efforts and achieve better results in an area that he considers important for himself.

In my lessons, I formed and developed leadership qualities using non-traditional, creative, innovative teaching methods, as well as attracting students to participate in various Olympiads, competitive events and festivals. When drawing up, for example, presentations, various projects, the desire to make their work more interesting, original encourages students to be better, more creative, more successful, and therefore contributes to the development of leadership qualities. This is also facilitated by: trainings, extracurricular activities, individual conversations, communication exercises, creating a competitive environment, competitions and contests, formulating the goals of the lesson with students and reflection at the end of the lesson, using group work to develop goal-setting skills, perseverance and perseverance and a sense of responsibility in achieving goals, as well as involving students in organizing and conducting various stages of the lesson, for example, conducting speech exercises. When organizing group work in a lesson, you can instruct stronger students to explain new material to the group. This involves preparing student leaders who play the role of teaching assistant explaining a new topic. Naturally, preliminary work is required, i.e. this material is dealt with with these students, then, after making sure that they understand the material well, they are instructed to explain it in the group. Comprehension is tested using assignments.

Attracting students to participate in various olympiads, competitive events and festivals also contributes to the development of leadership skills, but there are difficulties in comparison with the first aspect. Non-standard teaching methods give the student the opportunity to see an approximate model and get the result in a fairly short training time. The final product is presented, assessed, as a rule, for a positive assessment and the

goal is considered achieved. The main thing is to understand the algorithm for completing the task and the skills and abilities necessary for its implementation and to comply with all the criteria. But when we attract teenagers to participate in scientific and practical conferences, Olympiads and competitive events, the preparatory stage can take up to several months, the work is evaluated by members independent jury, and the final result is not always satisfactory. Therefore, students are more actively involved in the first type of activity, because it takes place in familiar conditions and eliminates educational stress.

The fact that the formation of leadership qualities is possible through learning the English language and completing a number of problematic tasks was confirmed by the results of the repeated questionnaire survey:

Communication skills: positive dynamics is observed: the highest level is an increase of 9%, a high level is an increase of 17%, an average level is a decrease of 26%.

Organizational abilities: the test results showed a change in the level of manifestation of organizational inclinations: high - a decrease of 17%, but ... the highest level - an increase of 17%, an average - a decrease of 9%, low - a decrease of 8%.

Volitional qualities: the test results gave the following results: great will - 42% growth, medium will - decrease - 25%, weak will - 15% decrease.

Motivation for achievement: Growth in the need for achievement - 50%.

These indicators indicate the effectiveness of the implementation of a set of activities, testify to the positive dynamic characteristics of the levels of formation of the leadership qualities of schoolchildren, a stable tendency towards leadership growth.

The map of competencies in the field of foreign language education calls "leadership and responsibility" an important skill, which is obviously associated with the dictates of time. Connection words in this combination implies the leader's unconditional ability to take responsibility for the events and people taking place. Indeed, leadership and responsibility (broadly understood meaning of a combination of words) are important for strengthening order, mutual understanding, intercultural communication, citizenship in any society. There is no doubt and what is now, in the era rapid development of processes globalization to leaders of any rank, civil or military need to know foreign language and background knowledge system cultures of other countries. Besides, openness, initiative, analysis situations, acceptance of risky decisions, choosing the best direction of activity and following it characteristic of both the behavior of the leader and the speaker of a foreign language in an intercultural communications. It is also worth mentioning that the idea of forming the student's leadership qualities can be traced in the content of the work program for the discipline "Foreign Language" (specialty "Legal ensuring national security "), namely: for the purposes, tasks training course [5].

The foreign language environment of the lesson creates conditions for the perception of elements of a different culture from the inside, the by most contributing to the training of leaders with international experience.

In the context intercultural paradigm to effective ways of organizing educational work aimed at development of leadership, language competence and cultural sensitivity, include cultural scenarios, simulations, role-playing games, culture capsules (stories about a single socio-cultural phenomenon, accompanied by its comparison with similar phenomena of the native culture), situations, problem tasks, dramatization. Comparison (comparison) of results can provide greater effectiveness, experiences and points of view as a result engaging in cross-cultural situational activities that culminate in solving problems, its analysis and reflection on based on the questions "What have you learned?" “What have you learned?”, “How can you do it better?" Subject professionally oriented course of the discipline "Foreign language" in the educational organization of the Ministry of Internal Affairs of Russia also provides an opportunity for organizing educational activities that combine language, cultural experience and formation leadership abilities. Leadership development occurs on submission or protection of professional creative achievements of students (oral presentation, report, project), completing assignments with the purposeful use of critical thinking (game, "brainstorming" or discussion). Mode performing educational work - working in groups and teams - also contributes to the development of leadership skills. Reflection as an activity phase may include assessment by the student responsible for the assignment, the results of the work of another or members of the groups.

REFERENCE

1. Жеребова, Н.С. Общение и диалог в практике обучения, воспитания и психологической консультации, собрание научных трудов / Н. С. Жеребова - М.:Просвещение, 1987. 384 с.

2. Менчинская, М.А. Приёмы самоуправления познавательной деятельностью и развитие личности. Теоретические проблемы управления познавательной деятельностью человека / М.А.Менчинская. - М.:Просвещение, 1978. 194 с.

3. Борытко, Н. М. Педагогика: учебное пособие для студентов вузов, обучающихся по пед. специальностям / Н. М. Борытко, И. А. Соловцова, А. М. Байбаков. - М.: AcademiA, 2007. - 492 с.
4. Чернышев А.С. "Социальная психология личности и группы. Учебное пособие для вузов"2020
5. Примерная программа. Иностранный язык. Рекомендуется для направления подготовки (специальности) 030901 – Правовое обеспечение национальной безопасности. М.: ДГСК, 2011.

УДК 8

Молдажан А.Е.,
Магистрант «6В02303 – Шетел Филологиясы»
Аударма теориясы және практикасы
кафедрасының профессоры
ф.ғ.д. Загидуллина А.А.,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: aisulu.elubek@gmail.com, aluth@mail.ru

ДЖ. РОУЛИГТІҢ “ГАРРИ ПОТТЕР ЖӘНЕ ПӘЛСАПА ТАС” АТТЫ РОМАНЫНДАҒЫ ЖАЛҚЫ ЕСІМДЕРДІҢ ЛИНГВОМӘДЕНИЕТТІК СИПАТТАМАЛАРЫ

Аңдатпа: Мақалада Дж.Роулингтің «Гарри Поттер және пәлсапа тас» романындағы жалқы есімдердің концептуалды, лингвомәдени, әдеби ерекшеліктері көрсетілген. Жалқы есімдер бірнеше белгілерге сүйене отырып, жіктеле қарастырылған. Дж.Роулингтің «Гарри Поттер және пәлсапа тас» романындағы жалқы есімдерді: жақсылық пен жамандық концептісін бейнелейтін есімдер, астрономия, зоонимдер, қандайда бір ұлтқа байланысты көрсететін есімдер, әдеби туындылардан алынған есімдер деп бірнеше топқа жіктеліп, қарастырылған.

Тірек сөздер: фэнтези, жалқы есімдер, мифология, лингвомәдениеттану, зоонимдер, интертекстуалдылық.

Moldazhan A.E.,
Undergraduate "6B02303 - Foreign Philology"
Theory and practice of translation Professor of the Department Ph.D.
Zagidullina A.A.,
KazUIR & WL named after Abylai Khan, Almaty, Kazakhstan
e-mail: aisulu.elubek@gmail.com, aluth@mail.ru

JJ. LINGUCULTURAL CHARACTERISTICS OF FIRST NAMES IN ROULIG'S NOVEL "HARRY POTTER AND PHILOSOPHY STONE"

Abstract: The article shows the conceptual, linguocultural and literary features of personal names in J. Rowling's novel "Harry Potter and the Philosopher's Stone". Personal names are classified according to several characteristics. In Rowling's Harry Potter and the Philosopher's Stone, personal names are divided into several groups: names that represent the concept of good and evil, astronomy, zoonyms, names that refer to a particular nation, and names derived from literary works.

Keywords: fantasy, personal names, mythology, linguocultural studies, zoonyms, intertextuality.

Көркем шығарма – күрделі тілдік және әлеуметтік мәтін кешені болып табылады. Оларды дұрыс талдау түсінігін қалыптастыру үшін барлық маңызды ақпаратттық құрамдастарды ескеру қажет. Жалқы есімдер мұндай зерттеулер үшін ерекше қызығушылық тудырады.

“Жалқы есімдер-бұл ұлттың мәдени мұрасымен, ұжымдық жадымен байланысты ерекше және арнайы белгілеу түрі”.[1,с.27]

“Гарри Поттер және пәлсапа тас” романының авторы Дж. Роулинг өзінің фантастикалық әлемін құру кезінде, сондай-ақ сол әлемдегі кейіпкерлерді атау кезінде әр түрлі халықтардың мәдени мұрасы туралы білімді қолданды, оған әртүрлі елдердің мифологиясымен, жалпы адамзаттың астрономия туралы білгені, әр елдің әдеби мұрасымен байланысты ақпараттарды жатқызсақ болады. Одан бөлек

еуропалық халықтардың нақты есімдерінің қоры, әдеби шығармалардағы әйгілі кейіпкерлердің есімдері, сонымен қатар автор әр түрлі жалған есімдерді қолданыстағы атаулардың моделін қолдана отырып жасады.

“Гарри Поттер және пәлсапа тас” романындағы жалқы есімдердің концептуалды, лингвомәдени және әдеби көріністері келесі белгілерге сүйенеді:

1. Жақсылық пен жамандық концептісін бейнелейтін есімдер.
2. Астрономия.
3. Зоонимдер (нағыз шын жануарлардың атаулары мен мифологиялық жануарлардың атаулары).
4. Қандайда бір ұлтқа байланысты көрсететін есімдер.
5. Әдеби туындылардан алынған есімдер.

“Гарри Поттер және пәлсапа тас” романын оқырман оқу барысында екі әлемнің айқын көріністерін байқайды, олар: шындық осы дүние, және ойдан шығарылған жалған дүние, сонымен қатар аталмыш романды оқығанда оқырман ешқандай қосымша ақпаратсыз ақ, осы еңбектің сарыны жақсылық пен жамандықтық күресі екенін анықтай алады. Басты кейіпкер Гарри әлемдегі билікті басып алуға және адам әлемін жоюға тырысатын зұлмат сиқыршы Волдемортқа қарсы күреске еріксіз тап болады. И.Л. Галинскаяның айтуынша, Вольдеморттың бейнесі-зұлымдықтың анық бейнесі, ал басты кейіпкер Гарри Поттердің бүкіл өмірі – " қатыгездікпен пен әділетсіздікке қарсы жарқындық пен жақсылықтың нағыз батыл шайқасы" болып табылады.[2,с.576]

Ең әуелі, жақсылық пен жамандықты бейнелейтін есімдерді қарастырайық.

Жақсылықты жақтаушының кейіпкеріне келетін болсақ, оның аты түпнұсқа бойынша Harry - бұл англо -саксондық Henry есімінің қысқартылған формасы, ол «құдіреттілік», «үйдің қожайыны, өз жерінің иесі» дегенді білдіреді, ең қызығы, басты кейіпкер өз жолдастарының ішінде, өзі оқып жатқан факультеттің негізін қалаушы батыл Годрик Гриффиндордың мұрагері болып саналады (түпнұсқада факультет сөзінің орнына House of Griffindor яғни, Гриффиндор үйі сөзі қолданылады) .[4,с.503]

Волдеморттың романда бірнеше есімі кездеседі. Волдемортқа берілген барлық есімдер, кейіпкердің жамандықтың жаршысы екенін толықтай ашып көрсетіп отырады. Мысалы, Dark Lord аулармасында қара лорд дегенді білдіреді, қара сөзі кейіпкерге зұлымдық әрекеттері бойына тән екендігін көрсетеді. Роман бойынша, халық арасында Қара лордты түпнұсқа бойынша “He-Who-Must-Be-Named”[3,с.223] деп атаған, аудармада атын атауға болмайды дегенді білдіреді. Бұл сөз тіркестерімен ағылшын халқында атын атауға тұрмайтын зұлым адамдарды атаған. Аталмыш есімді беру арқылы автор кейіпкердің зұлымдығын, қаталдығын атап өткен. Волдеморт атауы, француз тілінен vol de mort – өлім немесе өлген адамның ұшуы деген мағына беріп, кейіпкердің қатал болмысын тағыда аша түседі.

Қаталдықтың келесі елшісі тазақанды сиқыршы Draco Lucius Malfoy немесе Драко Люциус Малфой. Кейіпкердің тегі француз тілінен шыққан деп саналады, ол mal — жаман, foy, немесе, қазіргі жазу бойынша, foi — сенім, яғни арамдық немесе опасыздық деген мағынаны береді. Айтылғаннан бөлек кейіпкердің тегі латын тілінен алынған деген болжамдарда бар, латынша "maleficus" - "зұлым" дегенді білдіреді. Айта кету керек, бұл кейіпкердің тегінің екі түсіндірмесінде де зұлымдық пен қатыгездікті білдіреді және осы арқылы кейіпкердің бүкіл табиғатын түсінсе болады.

“Гарри Поттер және пәлсапа тас” романында мифологиялық есімдер өте көп кездеседі.

Сиқыршылар мектебінің қызметкерлерінің бірі- жақсы мінезді орманшы Рубеус Хагрид, Гарридің адал досы, біраз уақыт Гарриге сиқырлы тіршілік иелеріне қамқорлық жасауды үйреткен. Кейіпкердің тегі Hagrid hagridden - "азап шеккен, таусылған" деген сөзбен баланыстырса болады. [5,с.1]; грек мифологиясында өте мейірімді жаратылыс иесі болған, ол Аидтың баласын өлтірді деп айып тағылып, Олимптан қуылып жіберілген. [4,с.505] Бірақ, Зевс оған Олимпта қалуға, жан-жануарларды күтіп-қарауға рұқсат берген. Гарридің досы Хагридтіңде өмірі грек мифологиясындағы жаратылыстың образын толықтай алған. “Гарри Поттер және пәлсапа тас” романындағы Хагридті өте ауыр қылмыс жасады деп кінә тағып, сиқыршылар мектебінен қуып шыққан,бірақ осы мектептің директоры данышпан Альбус Дамблдор оны мектеп қабырғасында алып қалып, баруға тиым салынған ормандағы сиқырлы жануарлардың күтушісі етіп тағайындайды.

Мифология әлемнің тағы бір кейіпкері Аргус Филч (ағлш. Argus Filch) – Хогвартс мектебінде қарауыл болыр жұмыс істейтін,жасы келген таза қан сиқыршы. Оның аты ежелгі грек мифологиясындағы Аргус атты дәу, оны Гера құдай Зевстің сүйіктісі Ионы қарауылдауға жалдаған. Аңыз бойынша, бұл дәудің бірнеше көзі болған, сол себепті ол барлығын қадағалап отыра алған. Ауыспалы мағынада аргус сөзі-қырағы қарауыл дегенді бқырағы қарауыл дегенді білдіреді.

Ронның бауыры Уизлидің үкісінің аты Перси ежелгі грек пайғамбар-құдайының құрметіне қойылған деп есептеледі.

Басты кейіпкердің жақсы достарының бірі- Гермиона Джин Грейнджер. Ежелгі грек мифологиясы бойынша Гермиона шешен деп аударылады-Елена Троянскийдің қызы болған.[6,с.276]. Гермона сөзінің аудармасы кейіпкердің сөзге бай, шешен қыз екенін ашып көрс етеді.

Рем Лупин — Lupine. Рем немем Remus рим мифологиясында Марстың ұлы болған. Рем өзінің бауыры Ромулмен бірге Римнің негізін құраған. Бұл екі бауырды қасқырлар асырап өсірді делінеді. Қытай мифологиясы бойынша Remus ата-анасы тастап кеткен, құдайлардың қарамағындағы, арнайы миссиясы бар бала болған.

“Гарри Поттер және пәлсапа тас” романында адамзаттың аспан әлемі жайындағы білімдерін қолдана отырып қойылған жалқы есімдер өте көп. Басты кейіпкердің кіндік әкесі - Sirius Black. Сириус өзінің қатарымен бірге анимаг болып атанған, яғни өз қалауы бойынша жануарға айналып, қайтадан адам кейіпіне келуді үйренген. Sirius- Үлкен Ит шоқжұлдызының ішіндегі ең жарық жұлдызы. Оны басқаша Ит Жұлдызы деп атаған. Кейіпкердің тегі “ең асыл және ең көне отбасы" – the Black, бұл "қара" дегенді білдіреді. Осындай ерекше атауды таңдау арқылы кейіпкердің мәнін дәл осылай көрсетуге болады.

Дж. Роулигтің “Гарри Поттер және пәлсапа тас” шығармасындағы зоонимдер немесе шын жануарлар мен мифологиялық жануарлардың атаулары.

Кикимор немесе Kreacher, тағыда «creature» - “айуан”, және «screech» — «қарлығып және/немесе қатты айқайлау» деген сөздермен байланыстырылады.

Hedwig, Германия әулиесінің құрметіне аталған Гарри Поттердің үкісі. Ол жетім балаларды оқыту мақсаты болған монастырь орденін құрған.

Фоукс — Fawkes. Дамболдардың фэниксі Фоукс, жылда өртейтін тұлып Гаем Фокспен бірдей ат қойылған.

Волдеморттың жыланы Нагайна немесе Nagini. Наги буддизм және индуизмде адамның денесімен бірдей басы бар, жыланға ұқсас құбыжық. Ал осы романда Нагайна –Маледиктус дуасымен дуаланған әйел адам. Санскрит және басқада солтүстік үнді тілдерінде «naga» сөзі «ханның жыланы» дегенді білдіреді, «naginii» деп жыланның ұрғашысын атаған.

Дж. Роулигтің “Гарри Поттер және пәлсапа тас” шығармасындағы көп кейіпкерлердің есімдері бір ұлтпен байланысын көрсетеді.

Осылайша, автор есім арқылы кейіпкердің тек мінез-құлқымен, сыртқы келбетін сипаттап ғана қоймай, бірақ есімнің бір этноска немесе ұлтқа қатысы бар екенін көрсете алады. Мысалы, жоғарыда айтылған Волдеморт болмаса Малфей есімдері француз халқына қатысы бар екенін көрсетеді. Ал Малфейдің аты Draco(Дракo)-латыншадан ауларғанада “айдahар” немесе “жылан”дегенді білдіреді. Гарри Поттердің ең жақын досы ағылшынның Рональд есімін алған, оның аты шотланд тілінен аударғанда“әміршінің кеңесшісі” деген мағынаны білдіреді.

Lupin Remus (Люпин Ремус) - "lupus" – латынша "қасқыр", "lupine" ағылшынша - "қасқырдың” деген мағынаны білдіреді. Көне ағылшын тілінен аударғанда Dumbledore “бал ара” дегенді білдіріп, Дамбдордың мұрын астына сөйлейтінін ғана емес, есімнің ағылшындарға тән екенін айқындайды.

Дж. Роулинг осы романында көптеген белгілі шығармалардың кейіпкерлерінің есімдерін алған.

Мысал ретінде Albus және Rubeus атты есімдер- Корнеля Агрипптің трактаты “Оккультизм философиясы” деген еңбекке сілтеме жасайды. Осы еңбек бойынша, albus барлық қиыншылықтарды бақытқа айналдырып жіберетін жарқын энергияның символы, ал rubeus- қызыл,сабырсыз, бастапқы энергияның символы. [4,с.505]

Hinkypunk – әруақ тәріздес, түтіннен пайда болатын бір аяқты құбыжық. Бұл тіршілік иесінің идеясы, ең алдымен, "Jacky-my-Lantern" әңгімесінен алынған, онда Батпақты рух шаммен... батпақтың бойымен жүреді.

Жоғарыда айтылғандарды қортындылай келе, жалқы есімдер жалпыұлттық немесе жалпыадамзаттың маңыздылыққа ие бола алады. [7,с.292]Ол оқырманның жадындағы бар ақпаратты еске түсіре алады. Қарасытырылып жатқан романда әрбір жалқы есімнің қайнар көзі кейіпкер жайында нақты немесе қосалқы мінездеме бере алады. “Гарри Поттер және пәлсапа тас” шығармасындағы қолданылған жалқы есімдерге жасалған анализ жалқы есімдердің әлеуметтік мәдени маңызын көрсетті. Олар кейіпкерлердің мінез-құлқын, айқындау үшін таңдалған. Гарри Поттер және пәлсапа тас” шығармасында ұсынылған негізгі тақырыптар, жақсылықпен жамандықтың мәңгі күресін көрсетеді.

ӘДЕБИЕТ

1. Загидуллина А.А. Имя собственные как символ. Известия НАН РК. Серия филологическая. №2. –Алматы. 2009.- 27-29с.
2. Рыбакин, А. И. Словарь английских фамилий. М. : Астрель ; АСТ, -Москва. 2000. -576 с.

3. Rowling,J. K. Harry Potter and the Philosopher's stone / J. K. Rowling. – London : Bloomsbury, 2004. – 223 p

4. Мосеева С.М. Качаева Л.П. Перевод имён собственных в фантазийной художественной литературе на примере книги Дж.К. Роулинг «Гарри Поттер и принц-полукровка». Фундаментальные исследования. Филологические науки.-2014.- 503-505 с.

5. ABBYY Lingvo x5. Выпуск 15.0. Copyright © 2011.-1с.

6. Герасимова А.В. Имена персонажей в романах Джоан Роулинг о Гарри Поттере. Могилевский государственный университет имени А. А. Кулешова. –Могилев. 2015.-276с.

7. ЗагидуллинаА.А. Символы и образы: онтология и функционирование (на материале французского языка). - Алматы: Принт, 2010.- 292 с.

UDC 921

Rakymbay E.E.,
Master's student 2 courses on specialty
Training of teachers of a foreign language
KazUMO & WL named after Abylai Khan

CRITICAL THINKING IN TEACHING ENGLISH LANGUAGE FOR NON ENGLISH MAJORING UNIVERSITY STUDENTS

Abstract: Critical thinking refers to people's ability to think independently and make the right decisions. Currently, the implementation of critical skills thinking is considered one of the tasks of teaching at the university. The article describes the experience practical application of technology for the development of critical thinking in students non-linguistic resources in the process of learrning a foreign language. Subject research is the development of students' critical thinking in the process teaching a foreign language. Object of research: the process of learning a foreign language language in the university as a means of developing students' thinking. To study the level of development critical thinking in the process of teaching a foreign language at the first stage was diagnostics of the level of development of critical thinking was carried out. Research method was the observation of the communicative activity of students. The second stage was Added and implemented a system of foreign language lessons based on technologies for the development of critical thinking during one semester. On the third stage - to re-diagnose the level of development of the activity component critical thinking and evaluation of results - as methods were used observation of students' work in foreign language classes and method statistical analysis. The findings of the study provide useful information to enhance technology development of critical thinking strategies in the process of teaching a foreign language to students of non-linguistic areas. Authors indicates the implementation of this technology. At the Agrarian University with a degree in Food Technology. diagnostics of the level of development of critical thinking in future specialists indicate the effectiveness of the proposed technology.

Key words: analysis, training, university, non-linguistic direction, foreign language, critical thinking, technology, stage of choice, stage of reflection, stage reflections

Рақымбай Е.Е.,
Мамандық бойынша 2 курс магистранты
Шетел тілі мұғалімдерін даярлау
Абылай хан атындағы ҚазХҚжәне ӘТУ

УНИВЕРСИТЕТ АҒЫЛШЫН ТІЛІНДЕ ЕМЕС МАМАНДЫҚ СТУДЕНТТЕРІНЕ АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДА СЫН ОЙЛАУ

Түйін: Сыни тұрғыдан ойлау адамдардың тәуелсіз ойлау қабілетін білдіреді және дұрыс шешімдер қабылдауға ықпал етеді. Қазіргі уақытта сыни дағдыларды жүзеге асыру және ойлау университетте оқытудың міндеттерінің бірі болып саналады. Мақалада тәжірибе сипатталған студенттердің сын тұрғысынан ойлау және дамыту технологиясын практикалық тұрғыда қолдану шет тілін үйрену процесінде тілдік емес университеттерде асыру көрсетілген.. Зерттеу объектісі: Ағылшын тілін оқытуда тілдік емес жоғары оқу орны студенттерінің сыни ойлау арқылы кәсіби шет тілдік компетенциясын қалыптастыру. Зерттеу әдісі студенттердің коммуникативті белсенділігін бақылау

болды. Екінші кезең Негізінде шетел тілі сабақтарының жүйесі қосылды және енгізілді бір семестр ішінде сын тұрғысынан ойлауды дамытудың технологиялары. Үшіншісінде кезең - белсенділік компонентінің даму деңгейін қайта диагностикалау сын тұрғысынан ойлау және нәтижелерді бағалау - әдістер қолданылғандықтан студенттердің шет тілі сабағы мен әдістемесіндегі жұмысын бақылау статистикалық талдау. Зерттеу нәтижелері пайдалы сын тұрғысынан ойлау стратегиясының технологиясын дамытуға арналған ақпарат лингвистикалық емес аудандардың студенттеріне шет тілін оқыту процесі. Бұл технология азық -түлік технологиясы мамандығы бойынша білім алатын Аграрлық университетте. болашақ мамандарда сын тұрғысынан ойлаудың даму деңгейін диагностикалау ұсынылған технологияның тиімділігін көрсетеді.

Тірек сөздер: талдау, тренинг, университет, лингвистикалық емес бағыт, шет тілі, сын тұрғысынан ойлау, технология, таңдау кезеңі, рефлексия кезеңі, рефлексия

Critical thinking, that is the graduate's ability to search, critically analyze and synthesize information, apply a systematic approach to solving the assigned tasks. Society requires a reflective, critical-minded personality, quality training which would provide. In addition to theoretical and practical knowledge food technicians also need critical thinking skills. Critical thinking is the ability to use basic knowledge in the process of problem identification, synthesis, analysis and evaluation of complex and non-standard professional situations, making a decision and its argumentation. Thinking critically for a food technology specialist involves the use of knowledge and skills that are grounded and effective for a particular situation. In addition, a high level of proficiency is important for food technology specialists. Foreign language, and critical thinking is directly related to its study. First, communicative language tasks require critical thinking, since the study of any communication problem requires finding ways to solve it. Secondly when reading authentic texts, students should understand and analyze them. the presented facts, formulate your opinion in relation to what you read, compare arguments with supporting evidence. In this regard, teaching a foreign language to students studying in the specialty [1 p36]

"Food technology" should be built by creating conditions for formation of skills and abilities to work with different sources of information, organization of activities, which includes such basic points as: search information, its critical comprehension and interpretation, understanding of the essence and purpose the required information, its systematization, translation of visual information into verbal sign system and vice versa, modification of volume, form of sign information. In addition, teaching a foreign language to students of the above specialty should also be aimed at developing the ability to find errors in information, perception and development of alternative solutions and reasonable arguments, the ability to establish associative links, isolate "Dry residue" from the experience. Technological: basic and specialized languages based in English; pass specialized certification in the field food technology and receive company certifications, the largest food companies in the world like Anheuser-Busch is possible only by knowing a sufficient level of English, coordination of food technical specifications, development and implementation of the project is carried out also in English [2-p59]. The main tasks of educational institutions that train future food technology specialists training of highly qualified specialists with not only a high level of competence in the creation and maintenance of information systems in accordance with the needs of society and a specific user, but also high level of English proficiency. A high level of training requires the use of innovative teaching methods future specialists. One of these methods to achieve positive results in the formation of versatile mental activity of students, is the technology for the development of critical thinking. Use of technology critical thinking in the process of teaching a foreign language for future cave technology specialists contributes not only to the expansion of professional knowledge in this area, but also the formation of sustainable skills in analysis, synthesis, the ability to think abstractly and express your thoughts, operate your opinion in a foreign language The authors of the technology for the development of critical thinking are representatives International Reading Association of Northern Iowa University and Hobard Colleges and William Smith C. Temple, J. Steele, C. Meredith. The purpose of developing technology was the desire to achieve high educational results in the formation ability to work with increasing and constantly updated information flow in different fields of knowledge. Critical thinking is a key teaching skill at the university level, after all, critical thinking can not only be taught, but also practiced and improve. Scientifically proven that many fail to demonstrate critical thinking skills, that is, they cannot accompany their beliefs and opinions with evidence[3 p103].Mastering this skill requires focused practice - concentration, exercises aimed at improving skills, doing more and more difficult exercises as you master the easier ones, and availability of feedback. Practice should be repeated throughout course, therefore the teachers of the Agrarian State University when studying foreign language exercises are developed for students that are aimed at improving critical thinking skills. Based on the studied theory and our own experience, we offer a study of the level development of critical thinking in the process of

teaching a foreign language among 1st year students (50 people), studying in the specialty "Food technology" at the Agrarian State University. The study was carried out in three stages[4 p6]. The first stage is diagnostics of the level of development of critical thinking in the process learning a foreign language. The research method was observation communication activities of students. At the diagnostic stage, indicators of the level of development of critical thinking were determined, in particular, the activity component: 1) understanding the main idea of the author, 2) hypothesis formulation, 3) information processing (reformulation information in the thesis, message, algorithm), 5) reasoned proof of its point of view, 6) reflection, 7) maintaining a dialogue, entering into a discussion.[5p32]

Diagnostics of the level of development of these indicators was carried out during observing the work of students in foreign language classes. According to the results observations, the following levels of development of indicators of critical thinking: high, medium and low. The second stage is the development and implementation of technology for the development of critical thinking (in throughout the semester). At this stage, a system of classes with using the technology of critical thinking. Within one semester according to the calendar-thematic plan, training was carried out with the inclusion professionally relevant topics[6 p25]. At the call stage, the existing knowledge was updated, the student's own goals of studying the topic by making a list "Known information". At the stage of reflection, the organization of the discussion was carried out. The main methods were: teamwork, discussion, dialogue, research on specific issues topics, problem situation, cases. The third stage diagnostics of the level of development of the activity component critical thinking and evaluation of results. Research methods: observation of work of students in a foreign language [7p203].According to the results obtained, the lowest results are presented in students on the following components: reasoned evidence and understanding ideas of the author. During the observation, it was revealed that students tend to objectivity, formulate a hypothesis, try to take into account several points of view on one question, maintain a dialogue, easily enter into a discussion. However, 60% students experience difficulties in arguing their position in a foreign language. In the course of solving professional problems, this group of students tried to choose the only correct solution, discussed the situation without considering different point of view, did not seek to argue their position. 55% of students experience difficulties in understanding the idea of the information provided, determining the most important theses. According to the results obtained, teaching a foreign language is advisable direct to the formation of students' skills to understand the idea, to process a new one information, reasonably prove your point of view. In this regard, a system of foreign language classes was developed based on technologies for the development of critical thinking during one semester according to calendar and thematic plan .[8p36]. Pedagogy and education, Practical application of technology for the development of critical thinking of the future food technology specialists was carried out as follows. At the call stage, the existing knowledge was updated, the student's own goals of studying the topic by making a list "Known information", for example, on the topic "Product quality" were used methods of systematizing material in the form of clusters, diagrams, tables. Let's give an example assignments: Join in groups of 5 people. 1. List the main standards that describe the assessment of software quality. 2. W hat are the factors of food quality? Systematize information in the form of a cluster (group 1), tables (group 2), and schemes (group 3). [9p65] At the stage of comprehension, students received new information.]For example, on the topic ‘Process Management’ students received the following information: “According to the well-known specialist in the field of software engineering Ian Sommer ville, the quality management process must be separated from the project management process so as not to raise the issue of a compromise between the quality of the software being created and the budget or project schedule ” [10p52]. Further, at the stage of reflection, the discussion was organized by means of teamwork, discussions, dialogues, research on specific issues of the topic(11 page 38)

. For example, on the topic “Process Management”, students united into groups: Team up for teams of 4 people. W hat do you think of it? On the topic "Food Requirements", after receiving new information, discussion: “Think about what user and developer requirements must be followed when developing and implementing a project. Let's discuss this topic ”. At the end of the semester, the level indicators were re-diagnosed development of the activity component of critical thinking in the process of observation at work of students in the classroom in a foreign language(12 page 102). According to the results obtained, the development of the components of critical thinking has positive dynamics: the average level of development of understanding of the idea in the process of learning a foreign language increased from 35% to 45%, the low level decreased from 55% to 35% the average level of development of the ability to formulate a hypothesis has increased from 45% to 50%, (13 page 88)

low dropped from 30% to 20% the average level of development of the ability to process information increased from 40% to 50%, the low rate dropped from 40% to 15% the average level of development of the ability to give reasoned evidence increased from 30% to 40%, the low level decreased from 60% to 35% the

average level of development of reflection increased from 40% to 60%, [11p23].A low level decreased from 35% to 15% the average level of development of the ability to maintain a dialogue, enter into a discussion increased from 45% to 55%, the low level decreased from 30% to 10%. (14 page 108)

This, the use of technology for the development of critical thinking in the process learning a foreign language by future food specialists allows you to change professional position of a university teacher from the traditional (in the form of transfer information, where knowledge is the end result) to a position of cooperation, where the student acts as a full partner, allowing him to develop as independent person and professional, rely on recommendations, own personal and professional experience, critically evaluate information, use a systematic approach to the study of information in a foreign language. Formed critical thinking skills will contribute to a higher level of proficiency foreign language for students of technical specialties

Believe that the results of this study can be useful for enhancing technologies for the development of critical thinking strategies in the learning process foreign language of students of non-linguistic areas. Data obtained during diagnostics of the level of development of indicators of critical thinking among students, students of programming[15 P25]

REFERENCES

1."Forms and methods of developing students' critical thinking" Mirseitova, 2013.

2. "Modern pedagogical technologies of teaching", N. Koshkarbayev, 2015.

3. "Lesson planning and management using interactive teaching methods", Zh.A. Zhartynova, VN Kim, N.O. Sheep, A.Sh. Orakova, 2019. Kassenova SA Branch of JSC "NCPD" Orleu "" Institute for Advanced Training of Teachers in Almaty region"

3. Republican scientific and pedagogical publication "Kazakh language and literature in Russian", № 9, 2011, Almaty.

4. Kazakh literature and state Language Scientific-methodical magazine, № 9,

2011, Almaty.

5. Kazakh literature and state Language Scientific-methodical magazine, №

7-8, 2011, Almaty.

6. Problems of pedagogy. Scientific -theoretical journal. № 4, 2016, Almaty.

7. Problems of pedagogy. Scientific -theoretical journal. № 3, 2016, Almaty.

8. Bulletin "Orleu" - kst № 3 [17],2017, Kostanay.

9. Magazine "Problems of pedagogy"№3 2014 (page 38)

10 Formation of a creative personality // Classroom education. - №1.-19-22 p.

11. Requirements for lessons aimed at the individual // Methodical journal of the history of Kazakhstan.-2008.18-24 p

12. Kabdeshova A. Critical thinking // Kazakh language and literature.- №10.35-45p

13. Yeshanova G. Sultanbek Kozhakhmetov's views on the development of personality // Higher School of Kazakhstan. -2006.-№1.96-99 p.

14.TashenovaA. Development of critical thinking through reading and writing // Bilim-Obrazovanie.-2006. -№2.15-18 p.

15, The importance of critical thinking in the formation of a linguistic personality //Knowledge-Education.-2007.-№5.12-23 p.

UDC 14.25.09

Turemuratova SH.N.,
Master's student
«7M01719 - Training of foreign language teachers»
Ablaikhan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
turemuratova7777@gmail.com

INTERACTIVE TEACHING METHODS AS A MEANS OF FORMING INTERCULTURAL COMMUNICATIVE COMPETENCE OF SCHOOLCHILDREN

Abstract. Today we talk a lot about the competencies that a specialist should have in various fields of activity. It can be said that the most important competence is Intercultural communicative competence, since we are now in the process of globalization. Therefore, for the benefit of our country, it will be right to start

training our future specialists from school. In this article the issue is raised, by the use of interactive methods of teaching in foreign language classes, the necessity for intercultural communication for youngsters. The conditions under which interactive teaching methods can effectively be used for future usage during interactive learning organization are determined in the classroom. Examples of the usage in foreign language classes using interactive method.

Keywords: «school education of the foreign language», «intercultural communication competencies», «training of intercultural communication», «interactive methods of teaching», «personality-oriented learning».

Туремуратова Ш.Н.,
Магистрант
«7М01719 – Шет тілі мұғалімдерін даярлау»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: turemuratova7777@gmail.com

ОҚЫТУДЫҢ ИНТЕРАКТИВТІ ӘДІСТЕРІ ОҚУШЫЛАРДЫҢ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Түйін.Бүгін біз әр түрлі қызмет салаларында маман меңгеруі тиіс құзыреттер туралы көп айтамыз. Ең маңызды құзыреттілік мәдениетаралық коммуникативті құзыреттілік деп айтуға болады, өйткені біз қазір жаһандану процесіндеміз. Си ондықтан біздің еліміздің игілігі үшін болашақ мамандарымызды мектептен бастап дайындау дұрыс болады. Бұл мақалада шет тілі сабақтарында оқытудың интерактивті әдістерін қолдану, жастар үшін мәдениетаралық қарым-қатынас қажеттілігі туралы мәселе көтеріледі. Интерактивті әдісті сыныптарда ұйымдастырудың жаңа жолдары анықтақталады. Интерактивті әдісті қолдана отырып, шет тілі сабақтарын өткізу мысалдары.

Тірек сөздер: «мектепте шет тілін оқыту», « мәдениетаралық коммуникация құзыреттілігі», «мәдениетаралық коммуникацияны оқыту», «оқытудың интерактивті әдістері», «тұлғаға бағытталған оқу».

Globalization and integration processes are intensifying across all areas of public life, including the economy, culture, science and education, leading to an increase in intercultural interaction. The value of language skills as an intercultural communication tool is determined by this situation.

New needs for the results of foreign language learning are being put forth by modern society. The study of a foreign language should provide for the formation of foreign language skills necessary for the successful development and self-realization of individuals according to the Federal State Educational Standards of the new generation, but at the same time, many scientists (Ter-Minasova S.G., Galskova N.D., Haleeva I.I.) stress that formalities are needed.

We mean the totality of intercultural knowledge through intercultural communicative competence, their capacity to apply in practice, the presence of personal qualities needed to achieve these knowledge and skills, as well as the knowledge of foreign languages, which are essential to the communication with the representatives of foreign cultures [1].

Modern students are frequently acquainted with and immersed in foreign cultures before graduating. As a result, we may infer that intercultural communication competence must be actively fostered at school. Due to the psychological features and complexity of the ICC phenomenon, we believe that the senior school age is the most ideal age range for ICC absorption and active growth.

A foreign language becomes an instrument for the dialogue of cultures, which in the context of the intercultural paradigm of foreign language education becomes a means of intercultural communication and is increasingly referred to as intercultural dialogue [5]. It becomes a means of penetration into world culture, cognition of world values, and awareness of one's own cultural identity; it becomes an instrument for the dialogue of cultures, which in the context of the intercultural paradigm of foreign language education becomes a means of intercultural communication and is increasingly referred to as intercultural

The educational process should be designed in such a manner that it models the process of genuine intercultural communication for the successful creation of intercultural communicative competence. Interactive learning is essentially conversation learning in which participants engage; such communication leads to mutual understanding and interaction-collaborative solutions to common, but important to each participant's tasks. Individual, couple, and group work, research projects, role-playing games, problem solving,

working with documents and other sources of information, creative work, drawings, and other activities are structured for this purpose in the classes [3].

Interactive learning is a unique way of organizing the learning process that accomplishes the following goals:

-educational: encompasses absorption of educational information, as well as the development of general educational skills and talents;

-entertaining: fostering a positive environment in the classroom;

-communicative: bringing together a group of students and developing emotional connections;

-Relaxation: alleviation of emotional tension.

The following types of active learning can be employed at various stages of learning a foreign language:

1) different class formats;

2) deliberations (audio and video);

3) Small-group problem-solving discussions, interviews, surveys, and questionnaires;

4) engaging in creative writing activities (both group and individual) in the classroom;

5) Projects and public appearances;

6) Simulation and role-playing games

7) brainstorming;

8) having the student(s) conduct a lesson (or a portion of one);

9) computer-assisted training;

10) teaching in a unique setting (park, library) [2].

The employment of interactive technology produces the following effects, assuming that the principles of interactive learning organization are followed and that its features are taken into account:

intensification of the process of information comprehension and absorption, and innovative application in addressing practical issues.

boosting participants' interest and engagement in discussing the problem mentioned;

Formation of creative thinking: the ability to perceive a difficult scenario from a different perspective, to discover solutions; to defend one's stance, life values;

the ability to listen to opposing viewpoints, cooperate, and engage in partnership dialogue while remaining tolerant and kind to their opponents

Flexibility in information absorption, as well as the ability to apply newly acquired knowledge, skills, and talents in novel contexts [4].

Consider the use of interactive methods "Debates" and the project technology in an English 7th grade lesson on the theme "A typical American," Educational and methodical complex "Spotlight."

Organizational, major, and final discussions were held in three stages. The participating teams, the judges, and the timekeeper were introduced at the lesson's organizational stage, as was the problem that would be discussed. The debate participants were briefed on their responsibilities, debate rules, and assessment criteria.

After reading and parsing the text of "American manners," the instructor raised the issue for discussion: "Some people feel that learning about the traditions of a nation you are visiting is quite essential." The students were divided into teams of "Proposeres" (those who supported the concept of the statement put up for debate) and "Opposers" (those who opposed it), and they first discussed the topic in small groups before moving on to the speakers from each side. Students asked each other questions and replied to questions from opponents throughout the debate on the provided problem.

This technology not only helps students improve their communication skills, but it also helps them develop critical thinking skills, as well as the ability to competently conduct polemics, defend their positions, and speak to an audience, by teaching effective speech techniques and tactics and providing an overview of the structure of public speaking.

Students were given the task of working on the project "Stereotypes about Americans and Russians" as a homework assignment, which required them to gather information about common stereotypes about Americans and Russians, compare them, highlight similarities and differences, and organize the information in the form of an information booklet.

Of course, we can use more than just one technology to master the topic. We can discuss the topic, hold debates, or let them solve problematic issues and then only let them to prepare projects. But I think that we should first conduct an interview among students of the 7th grade and decide which tasks would be interesting for them. What would they like to create in an English lesson. What problems of society they would like to try to solve. How would they prefer to perform these tasks individually or in mini-groups. Find out what ideas they have. After all, young people can now be much more creative and have grandiose ideas. It would also help us to make our English lesson personality-oriented learning. After all, the main thing in learning is that

this process would be interesting for the student, only then they quickly master and absorb everything they need like a sponge.

The following rules should be followed by the teacher while using interactive teaching methods to develop intercultural communicative competence in schoolchildren:

When selecting the type of work for the lesson, consider the preferences of the students.

To present students with real-world situations that they are interested in,create and maintain a welcoming environment in the classroom;

Engage all students in active participation in the completion of instructional assignments;

Use a range of interactive learning techniques;

Use interactive technologies to carefully prepare for the lecture.

Students' adherence to interactive technology restrictions will be monitored.

Students can talk, engage in the language being studied, and learn to navigate in a variety of communicative settings using interactive methods and exercises, implying that the utilization of interactive modes of learning is a crucial requirement for the efficient construction of the ICC.

Interactive teaching methods are an ideal opportunity for learning English. Where students can apply their speaking and listening abilities at the same time. And it breaks down all barriers. Students get more practice and also develop creativity, critical thinking. They will think more about something new, think about what they would like to create. They will also be interested in the problems of society and perhaps these students will be one of those who will solve the unsolvable problems of society. This is one of those methods that develop not only language but also develop personality. The personality of a person who has his own point of view, and a person who can and knows how to express his opinion in front of an audience.

REFERENCE

1. Galskova, N.D. Intercultural learning: the problem of the goals and content of teaching foreign languages / N.D. Galskova // Foreign languages at school. - 2004. - No. 1. - p. 3 - 8.

2. Grevtseva V.F. Development of intercultural competence of students on the basis of active forms of education // Scientific Bulletin of the Voronezh State University of Architecture and Civil Engineering. Series: Linguistics and Intercultural Communication. 2014. No. 14 (14). pp. 49-54.

3. Zamkova A.V. Interactive learning technologies// English language. Everything is for the teacher. - 2016. - № 5-6. - p. 9.

4. Polat E.S. Modern pedagogical and information technologies in the education system: studies. manual for students. higher educational institutions / E.S.Polat, M.Y.Bukharkina. - 3rd ed., ster. - M.: Publishing Center "Academy", 2010. - 368 p.

5. Ter-Minasova, S.G. Language and intercultural communication / S.G. Ter-Minasova– - M., 2008.

Нышан Гүләсел Аханқызы
Магистрант
«7М01711- Шет тілдері педагогтерін даярлау»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан, e-mail: asselya.0717@mail.ru

ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУ БАРЫСЫНДА ТҮПНҰСҚАЛЫҚ МАТЕРИАЛДАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Түйін: Оқушыларға білім беру барысында түпнұсқалық материалдарды қолданудың тиімділігі түрнұсқалық материалдар оқып жатқан тілдің лексикалық, грамматикалық нормаларына сай етіп жазылған.Түпнұсқалы материалдарды талқылау, өз ойын жеткізу қабілеттерін дамытуда жақсы қызмет атқарады. Бұл материалдардың қатарына: газет-журнал мәтіндерін, бейне материалдарды, мультфильмдерді жатқызуға болады. Түпнұсқалы материалдармен жұмыс сабақтың қызықты өтуіне себепші болады,екіншіден, сабақта оқушылардың өздігінен жұмыс істеу қабілетін, өзіндік пікір қалыптастыру қабілеттерін дамытуға үлес қосады.

Тірек сөздер: қабілеттер, дамыту, қызмет, газет, журнал, мәтіндері, бейнематериалдар, мультфильмдер, жұмыс сабақ, оқушылар, өздігінен жұмыс, өзіндік пікір.

Nyshan Gulassel Akhankyzy
Undergraduate
«7M01711-Training of foreign language teachers
(Scientific and pedagogical direction)»
Ablaikhan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: asselya.0717@mail.ru

THE EFFECTIVENESS OF USING AUTHENTIC MATERIALS IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE

Abstract: The effectiveness of using authentic materials in the process of teaching students lies in the fact that authentic materials correspond to the lexical, grammatical norms of the language being studied.Discussion of original materials is a good help in the development of self-expression abilities. These materials include: newspaper and magazine texts, videos, cartoons. Working with original materials contributes to an exciting lesson, and secondly, contributes to the development of students' ability to work independently in the classroom, the ability to form their own opinions.

Keywords: abilities, development, activities, newspapers, magazines, texts, videos, cartoons, work lesson, students, independent work, own opinion.

Заманауи технологиялар сабақты өту барысында сабақ шеңберін кеңейтіп, оқытудың қызықты формаларын қолдануға мүмкіндік береді.Осындай формалардың бірі сабақ барысында түпнұсқалық материалдарды қолдану. Түпнұсқалық материалдармен сабақ барысында бейне сабақтар, газет-журнал мәтіндері, аудио материалдар, фильмдер мен мультфильмдер қолданылады. Түпнұсқалық материалдарды сабақ барысында қолдану коммуникативті дағдыны дамыту мен тілдік компетенцияны қалыптастыру жұмыстарында материал ретінде пайдаланылады. Түпнұсқалық материалдар қатарындағы газет-журналдарды оқу ынталандыру қабілетін арттырады. Газет үйреніп жүрген тілдің мәдениетімен танысу үшін пайдалы болып табылады.

Түпнұсқалық материалдарды сабақ барысында қолдану зейін және есте сақтау,тыңдап түсіну қабілеттерін дамытуға көмектеседі.Түпнұсқалық материалдар талқылау, өз ойын жеткізу қабілеттерін дамытуда жақсы қызмет атқарады. Түпнұсқалық материалдармен жұмыс жасау сабақтың қызықты өтуіне себепші болады, екіншіден, сабақта оқушылардың өздігінен жұмыс істеу қабілетін, өзіндік пікір қалыптастыру қабілеттерін дамытуға үлес қосады. Түпнұсқалық материалдармен жұмыс жасау барысында оқушылар мәтіннің негізгі мазмұнын айқындау, өз ойын жеткізу, жаңа, таныс емес сөздермен жұмыс жасау секілді тапсырмаларды орындай отырып, сөйлеу әрекеттерін дамытып, өз бетімен жұмыс жасап, өзіндік пікірлерін қалыптастыра алады.

Аудиоматериалдарды сабақ барысында қолдану оқушылардың жаңа сөздерді есте сақтауына және сөздік қорын арттыруына тиімді әсер етеді. Түпнұсқалы бейнематериалдармен жұмыс жасау басқа ұлт мәдениетін, дәстүрін тануға, өзара еркін тіл алмасуға көмектеседі. Түпнұсқалы бейнематериалдарды қолдануда жақсы жетістікке жету үшін оны практикада дұрыс қолдану жолдарын белгілеп алу қажет. Сабақта бейнематериалдарды қолдану тәсілі білім сапасын арттырып, коммуникативті әрекеттердің тыңдау, сөйлеу,оқу және жазу сияқты түрлерін қолдануға көмектеседі. Ең алдымен оқытудың мақсаты мен міндеттерін анықтап алып, белгілі бір бейнематериалды көрсету арқылы қандай мақсатқа жететінін анықтап алу керек. «Компетентті маман деп өз кәсібі пәнінің шеңберінен шығуға қабілетті, ол өзін өзі дамытуға деген шығармашылық әлуетке ие» . [1] Шетел тілін оқыту барысында оқушылардың мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілігін дамыта отырып, шетел тілін игеру қарқынын арттырып, оқушыларды ынталандырып, сабаққа деген қызығушылығын ояту қажет.

Түпнұсқалық материалдармен сабақ барысында жұмыс жасау кезінде, оқушылардың бойында зейін мен есте сақтау, тыңдап түсіну қабілеттерін дамыту кезінде келесідей жаттығуларды орындаған жөн:

бірнеше жұп сөздерді тыңдап, оларды қайталау

берілген интонацияны сақтай отырып, фразаларды қайталау

мәтінді тыңдап, қалып қойған сөздерді толтыру.

Білім беру барысында түпнұсқалық материалдарды қолдану тиімділігі түпнұсқалы материалдар оқып жатқан тілдің лексикалық, грамматикалық нормаларына сай етіп жазылған. Түпнұсқалық материалдарды талқылау, оқушылардың өз ойын жеткізу қабілеттерін дамытуда жақсы қызмет атқарады. Түпнұсқалық бейне материалдармен жұмыс жасау басқа ұлттың мәдениетімен, дәстүрімен танысуға, өзара еркін тіл алмасуға көмектеседі. Ағылшын тілі сабағында түпнұсқалық бейне

материалдарды қолдану оқушылардың қызығушылықтары мен белсендіктерін,өздігінен жұмыс істеуге деген ынтасын арттырады.

Түпнұсқалы мәтіндердің 3 түрін ажыратуға болады.

Ақпараттық мәтіндер (мақала, хабарлама, сұхбат, өзекті ақпарат, хабарландыру, жарнама т. б.) ақпараттық қызмет атқаратын жаңа ақпарат және фактілер.

Өңделмеген көркем әдебиет мәтіндер.

Функционалдық күнделікті тұрмыста қолданылатын мәтіндер (вывеска, этикетка, карта схемасы, театр кестесі, теледидар және т. б.)

Сондықтан түпнұсқалық материалдарды тыңдап түсінуде әдіскер ғалымдар әр түрлі жолдарды ұсынады. Кейбір әдіскерлер мәтінді бірнеше рет қайтара тыңдату ондағы барлық элементтерді түсінуге көмектеседі десе, енді бірі қиындықтарды алдын-алу жаттығуларын орындауды яғни тыңдар алдындағы жұмысқа көп көңіл бөледі. [2]

Шетел тілін оқыту барысында түпнұсқалық мәтіндерді қолданудың көмегімен: оқушылардың бойында мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастырып дамытуда ұтымды пайдалануға болады, шетел тілін игеру қарқынын арттыруға мүмкіндік береді, түпнұсқалық мәтіндерді сабақ барысында қолдану оқушыларды ынталандырып сабаққа деген қызығушылығын оятады, сабақ барысында оқушылар игерілетін грамматикалық және лексикалық материалдарды тез әрі жеңіл қабылдап түсінеді. Сабақ барысында түпнұсқалық газет материалдарын қолдану мәдениетпен, қоғамдағы процестермен, таныстырып қана қоймай, мәдениетаралық коммуникативтік құзіреттілікті қалыптастыру жұмыстарында материал ретінде пайдаланылады.

Түпнұсқалық аудиоматериалдармен жұмыс жасау барысында оқушылар мәтінінң негізгі мазмұнын айқындау, өз ойын жеткізу,жаңа, таныс емес сөздермен жұмыс жасау секілді тапсырмаларлы орындайды. Ал бұл өз кезегінде оқушылардың сөйлесім әрекетінің дамуына, өз бетімен жұмыс жасау,өзіндік пікірдің қалыптасуына жақсы әсер етеді. Шетел тілін үйренуде тыңдап түсінудің тиімді жақтарына тоқтала кетсек, аудиоматериал тілді үйренушінің жаңа сөздерді есте сақтау қабілеті мен сөздік қорын арттырады, грамматикалық құрылымды игеруге, есту қабілетін арттырып, бір сөйлем шеңберіндегі сөздерді дұрыс айтып, екпінді дұрыс қоя білуге үйретеді,психологиялық ауыртпалықтарды төмендетіп, тілдік қызметті арттыра отырып,шетел тілін үйренуге деген қызығушылықтың әрі қарай дамуына әсерін тигізеді. [3]

Сабақ кезінде түпнұсқалық материалдармен жұмыс жасау барысында мәтіндер мазмұны жағынан:

оқушылардың білім деңгейіне сәйкес келуі

оқушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес болуы

түпнұсқалық мәтіндермен шет тілін оқыту барысында оқушылардың қызығушылығын арттыра алу

түпнұсқалық материалдардың әр түрлі жанрда болуы

мәтіннің тәрбиелік және дамытушылық мәнінің болуы

түпнұсқалық материалдарды қолдану сол ұлт мәдениетімен танысуға мүмкіндік беруі сияқты ерекшеліктерінің болуында.

Түпнұсқалық материалдарды сабақ барысында қолданудың ерекшеліктеріне оқушыларды оқу үрдісіне ынталандыру, сыни тұрғыдан ойлау дағдыларын жетілдіру, оқушылардың бойында мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттіліктің дамуын ұтымды қалыптастыру, шетел тілін меңгеру қарқынының артуы, өтілген материалдарды тез әрі жеңіл меңгеру жатады. Қазіргі таңда шетел тілдерін оқуды сол тілде сөйлеушілердің өмірі мен мәдениетінен бөлек қарастыру мүмкін емес. Ал шетел тілін оқыту барысында түпнұсқалық материалдарды қолдану оқушылардың бойында мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілігін дамытудың тиімді тәсілі болып саналады.

Түпнұсқалы бейнематериалдармен жұмыс жасау басқа ұлт мәдениетін, дәстүрін танысуға, өзара қарым-қатынас құруға көмектеседі, ал бұл өз кезегінде оқытудың ең негізгі мақсаты болып табылады. Түпнұсқалы фильмдерді қолдануда жақсы жетістікке жету үшін оны практикада дұрыс қолдану жолдарын белгілеп алу қажет. Ең алдымен оқытудың мақсаты мен міндеттерін анықтап алу қажет яғни белгілі бір фильмді көрсету арқылы қандай мақсатқа жететінімізді анықтап алуымыз керек. Отандық және шетелдік зерттеу жұмыстарында материал таңдау жұмысына үлкен мән беріледі. Түпнұсқалы бейне немесе аудиоматериалдардың жалпы мазмұнын түсіну аса қиын емес,ал мәтінді анық,нақты түсінуде қиындықтар кездесіп жатады. [4]

Шет тілін оқыту барысында оқушыларды еркін сөйлеуге үйретуде, коммуникативтік тәсіл арқылы алған білімін өз ортасында қолдануына дағдыландыру қажет. Көптеген оқушылар үшін ағылшын тілінде мәтінді оқу қиындық тудырады. Сол себептен олар үшін мәтін таңдағанда олардың қызығушылықтары мен жас ерекшеліктерін ескеру керек. Түпнұсқалық мәтіндерді оқу барысында

оқушылар мәдениет, қоғамдағы процестермен танысып,коммуникативтік дағдыларын дамытып еркін сөйлеуге үйрене отырып, алған білімдерін ортада қолдана алуға дағдыланады.

Қазіргі таңда еліміздің білім беру жүйесінде шетел тілін оқытудағы өзекті мәселелердің бірі шет тілдерді оқыту барысында оқушылардың бойында мәдениетаралық қатысым құзіреттілігін қалыптастыру. Түпнұсқалық материалдарды сабақ барысында пайдалану арқылы оқушылар басқа ұлт мәдениетімен, дәстүрімен танысып, өзара қарым-қатынасқа түсе алады. Сабақ барысында түпнұсқалық материалдарды қолдана отырып оқушылардың бойындағы мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастырып, шетел тілін игеру қарқынын арттырып, оқушыларды ынталандырып, сабаққа деген қызығушылығын оятады.

Сонымен шетел тілін оқытуда оқушылардың мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілігін дамытуда түпнұсқалық материалдардың маңызы зор.Оқытуда кездесетін кейбір проблемалар және оларды шешудің жолдарын қарастыруда түпнұсқалық материалдарды пайдаланған тиімді болып табылады. Шетел тілін оқыту барысында қазіргі заманға сай оқыту мәселелерінің өніндік ерекшеліктерін пайдалана отырып, оқушылардың шетел тілін меңгерудегі ынтасын арттырып, олардың сабаққа деген қабілетін арттыру маңызды.Білім беру барысында түпнұсқалық материалдарды қолдану тиімді, себебі оқып жатқан тілдің лексикалық, грамматикалық нормаларына сай етіп жазылған және оқушылардың тілді меңгеру кезіндегі мәдениетаралық коммуникативтік құзіреттілігін арттырып, шет тілдік атмосфера тудыру арқылы оқушылардың шет тілін меңгеру кезіндегі тиімділігін арттырады.

ӘДЕБИЕТ

1 Құнанбаева С.С. Қазіргі шеттілдік білім берудің теориясы мен пратикасы. - Алматы,2011

2 Носонович Е.В., Мильруд Р.П. Параметры аутентичного учебного текста// М.ИЯШ2004, – №4, – С. 74-78.

3 Антонова И.В. Просмотр аутентичных художественных фильмов, как способ совершенствования коммуникативной компетенции в области английского языка // Молодой ученый, 2011. - №6. - Т.2. - С. 119 - 12

4 Барменкова О.И. Видеозанятия в системе обучения иностранной речи // Иностранные языки в школе, 1999. - №3. - С. 20 - 25.

УДК 921

Бейсенова Д.М.,
Магистрант
«М019 Шет тілі педагогтарын даярлау»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: dami91kz@gmail.com

«РЕФЛЕКСИВТІ КОМПЕТЕНЦИЯ» ҰҒЫМЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ 9-СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ОҚЫТУДАҒЫ РӨЛІ

Түйін: Мақалада тұлға қалыптастырудың бірден-бір бөлшегі компетенттілік туралы сөз қозғалады. Оның ішінде рефлексивті компетенцияның алар орны ерекше. Рефлексивті компетенция ұғымы оқытуда кешенді түрде енді зерттеліп келеді. Бұл тенденция адамның өз ішіне үңіліп, қарым-қабілетін тануы, білімін дұрыс бағытта қолдануы деген мәселені қарастырады. Рефлексивті компетенцияның 9-сынып оқушыларын оқытудағы рөлі зор. Жоғары сыныпқа көшкен оқушылар үшін өздерін ересек ретінде қабылдып, өзіндік ойын қалыптастыру үшін осы дағдының маңзы үлкен. Сыни ойлауды дамытып, өзіне таныс теорияны өз бетінше зерттеп, қорытынды жасайды. Бұл саналы түрде білім алу болып саналады. Мақалада рефлексивті компетенцияны қалыптастырудың технологиясы мен рефлексивті бағалаудың әдіс-тәсілдері көрсетіледі.

Тірек сөздер: Рефлексия, компетенция, педагог, тұлғалық даму,әдіс-тәсілдер.

Beisenova D.M.,
Master "M019 Training of foreign language teachers"
Kazakh International University named after Abylai Khan and WLU
Almaty, Kazakhstan
e-mail: dami91kz@gmail.com

THE CONCEPT OF "REFLECTIVE COMPETENCE" AND ITS ROLE IN TEACHING 9TH GRADE STUDENTS

Abstract: The article examines reflexive competence, which is the only part of personality formation. Reflexive competence occupies a special place in it. Currently, the concept of reflective competence is being comprehensively studied in teaching. This tendency involves looking inward, recognizing your abilities, and applying your knowledge in the right direction. Reflexive competence plays an important role in the teaching of 9th grade students. For high school students, this skill is important to make them feel like adults and form their own thoughts. Develops critical thinking, independently studies familiar theories and draws conclusions. This is conscious learning. The article describes the technology of formation of reflective competence and methods of reflective assessment.

Keywords: Reflection, competence, teacher, personal development, methods

Ғылым қарқынды дамыған заманда ақпараттар ағыны толастар емес. Адамзат күніне жүздеген ақпарат қабылдап, оны қорытуға, іске асыруға уақыты жетпейді. Білімін күнделікті толықтырып отырғанмен, оны тұлғалық дамуы үшін жүзеге асыра алмайтын оқытушылар қаншама. Ал, педагогтың

өзін дамытуы үшін оқи алуы кәсіби маманның фундаменті саналады. Ол өзінің ішкі әлеміне сүңгіп, өзіне не қажет екенін білуі керек. Тұлғалық дамудың қай сатысы болсын, адам өзін тануға әрекет етуі керек. Тек қана сыртқы фактордың әсерімен өзін, өзінің ішкі әлемін бүркемей, бір сәт өзіне үңілуі оның кәсібилігіне, психологиялық саулығына, физикалық өзгерісіне алып келеді. Әр істің басында тұлғалық дамудың негізі болу керек деп есептеймін. Бұл тек педаогогтарға ғана қатысты емес. Жалпы, адамдармен дұрыс қарым-қатынас орната алу үшін адам алдымен өзімен жақсы қатынаста болуы шарт. Егер адам өзіне не керек екенін білмей құр әрекетке көшсе, қараңғыда жолға шыққандай болады. Ішінде жанып тұрған оты бар адамның ісі де, сөзі де нық келеді. Сол себепті қазіргі кезде тұлғалық дамуға көп көңіл бөлу керек деп дабыл қағылды.

Білім беру саласында бұл компетенттілік, компетенция, компетенттік көзқарас деген ұғымдардың енуіне алып келді. Білім беру процесі енді жалаң түрде жүрмей, сол алып жатқан білімге анализ жасай алатын толқынның өсуіне ықпал жасайды. Қазір адам жанына қатысты ілім аясында «компетенция» ұғымы жиі айтылып жүр. Бұл адамның бір мәселе тұрғысында өзі шешім шығара алатын қасиеті немесе билік айта алатындай үстемдігі болуы десе болады. Бұл ұғымға қатысты бірнеше диссертациялар жазылып, мақалалар жарық көрді. Мысалы Ю. Колер компетенттік дегенді түсіну мен іс-әрекеттерді білуден тұрады десе[1], Э.Г.Азимов пен А.Н.Щукин «белгілі бір пәнді оқыту процесінде қалыптасатын білім дағдыларының жиынтығы, сонымен қатар білім дағдыларын игеру негізінде кез-келген әрекетті орындау мүмкіндігі»[2] дейді. Ғылыми жұмыстардың талдауы қазіргі білім берудегі компетенттік тәсілдің мақсаты болашақ мамандарда жоғары деңгейдегі сәйкестікті қалыптастыру болып табылады, бұл өз кезегінде болашақ кәсіби қызметінде білікті мамандар болады.

Компетенттіктің өзі бірнеше түрге жіктеледі. Соның бірі – рефлексивті компетенция. Рефлексия сөзінің баламасы «кері қайту», «ойлану», «артқа қарау» дегенді білдіреді. Оқытуда «рефлексивті компетенция «айтарлықтай дәрежеде зерттелмеген. Бұл ұғымды ғылымға О.А.Полищук енгізген болатын оның ойынша тұлғаның кәсіби сапасы рефлексиялық қабілеттілікті тиімді және барабар жүзеге асыруға мүмкіндік береді, бұл даму және өзін-өзі дамыту процесін қамтамасыз етеді, кәсіби қызметке шығармашылық көзқарасқа оның максималды тиімділігі мен тиімділігіне қол жеткізуге ықпал етеді[3]. Адам алған білімінің негізін оны меңгеруді анықтаудың жолы десе де болады. Оқу процесіне дамыта оқыту тенденциясы енгелі бері рефлексивті компетенцияның маңызы арта түсті. Сабақ өту кезінде оқушы алған біліміне талдау жасап, қай жерже үлгерді немесе қай жерде түсінбеді соны саралай алады. Бұл оқушыда саналылық деген сигналды оятады. Рефлекисвті компетенция – педагогика мен психологиялық білім берудің құрамдас білігі. Н.В.Кузьмина компетенцияның мынадай түрлерін жіктеп көрсетеді[4]:

1)кәсіби компетенция өз пәні бойынша сабақ беру;

2)әдістемелік компетенция білім, білік, дағды қалыптастыру аясында

3)тілдесу, сөйлесу бойынша психологиялық-педагогикалық компетенция

4) оқушыларға мотивация беру бойынша психологиялық-педагогикалық компетенция

5)педагогикалық қызметі бойынша комптенция немесе аутопсихологиялқ компетенция.

Басқа компетенцияларға қарағанда рефлексивті компетенция көбіне іс-әрекетке, бір тәжірибеге негізделеді. Алған білімді игеру, оны шыңдау, қолдану өте белсенді танымдық әрекетті қажет етеді. Сондықтан компетенцияның құрылымына құндылықтар мен мотивациялық компонент кіреді. Осылайша компетенция ұғымы тұжырымдамасы тек когнитивті операциялық-белсенділік пен мотивациялық-этикалық, әлеуметтік компоненттерді ғана қамтымайды. Жалпы рефлексия адамның өзін зерттеудің бір түрі деуге болады. Адам өз ішіне үңіліп өзіндік менін табуға тырысады. Жылдар бойы ұмыт қалған білім мен дағдыны қолданады, қорқынышпен іске асыра алмай жүрген ойларды жарыққа шығарады.Яғни рефлексияның басты зерттеу нысаны – адамның өзі. Адам өзіне басқа адамның көзімен қарап, сырттай салыстыра алады. Құндылықтарын саралап, неге басымдық беретінін біле алады. Мұғалім өзімен осылай жұмыс жасайтын болса, ол тұлғалық дамудың сара жолына түсті деуге болады. Тұлғаны тұлға ғана тәрбиелейді. Осындай ауқымды жұмысты мұғалім алдына келген оқушымен де жүргізеді. Баланың бойындағы өз ісіне деген жауапкершілік, саналылық, алған біліміне қорытынды жасау, қай жерден ақсап тұрғанын анықтау деген дағды қалыптасады. Рефлексия оқушымен міндетті түрде жүруі тиіс. Олай болмаған жағдайда бала өзіне есеп бере алмайды. Танымдық әрекет негізінде рефлексияның маңыздылығын анықтауға болады. Ал оны іске асыру үшін рефлексиялық дағдылардың болуы шарт. Рефлексиялық дағдылар дегеніміз өзін және басқаларды сезіну мен бағалау және іс-әрекетін бағалау арқылы басқа жолды таңдауды үйренуі. Жоғары сынып оқушыларында рефлексивті дағдыларды дамыту үшін бірнеше кезеңнен өтетін жұмыс тұр. Оқушылардың қолына өздеріне таныс теорияның қорытындысын бере салған дұрыс емес. Оны оқушылар өздері жасап, қорытынды жасаған дұрсырақ. Өзін-өзі бақылау әрекеттері ұйымдасқан

түрде құрылуы қажет. Осылайша оқушылар мұғалімен бірге теорияны саралап, оған өз ойын қосып, қай жерден қателескенін анықтай алады. Осы әрекеттердің негізінде оқушының теория бойынша қорытқан өзіндік ойы қалыптасады.

9- сынып оқушылары үшін рефлексивті компетенцияның қалыптасуы осы жоғары сыныпқа көшкен соң басталады. Өйткені осы уақытқа дейін тек қана өзгенің ойын, теориясын, келтірген аргументтерін жаттап қана қабылдады. Теорияларды сыни көзқараспен талдау, өз ойын дәлелдеу, оны заман талабына сай қолдану деген іс-әрекеттер жоқтың қасы деуге болады.

Сондықтан оқушылардың бойында ерте жастан рефлексивті дағдыларды қалыптастыру керек. Рефлексивті дағды баланың сыни ойлауын дамытады. Зерттеуші Морозова Н.А. рефлексивті дағдыны қалыптастырудың технологиясын ұсынады[6,10б.]:

1)диагностикалық (мұғалім мен оқушы арасында субъект-субъект байланысын орнату)

2)ақпараттық (оқушылардың тәжірибесі негізінде білім алуға проблемалық жағдай жасау, оны зерттеу, талдау, проблемадан шығу жолын іздеуге шақырады, мақсат қою, іс-әрекетін жоспарлау, оны орындау)

3)аналитикалық (мұғалімнің проблемалық жағдаят негізінде алынған ақпаратты басқа құбылыстармен байланысын көруге, орындалған әрекеттерді талдауға, алған білімді бағалауға проблемалық жағдаят жасау)

4)практикалық (оқушылар алған білімін іс жүзінде іске асыруы)

5) нәтижелі (сабақтың нәтижесін оқушылармен ауызша немесе жазбаша талдау)

Осы технологиялардың көмегімен оқушылардың дағдысын бір деңгейге көтеруге болады. Бұл бір жағы ғана. Жоғары сыныпқа көшкен 9- сынып оқушыларында физиологиялық-эмоционалдық өзгерістер болады. Олардың өмірге көзқарасы, адамдар туралы ойлары, өзіне деген сенімділігі ауысады[7]. Ересек өмірге деген қызығушылық оның бойында саналы, мақсатты іс-әрекеттердің болуына әкеледі. Осындай биологиялық өзгерістер қиындықсыз жүру үшін балада рефлексивті дағдының болғаны дұрыс деп санаймын. Өйткені осы жастағы балалар үшін үлкендердің өзін ересек ретінде қабылдауы өте маңызды. Өз ойын ашық айту, қателессе де оны ешкімнің сөкпеуі, қателесіп тұрып жаңа нәтижеге қол жеткізуі баланың ашылып, тұлғалық дамуына көп септігін тигізеді. Қазіргі педагогиканың күн тәртібінде жеке тұлғаны қалыптастыру, оның білімін игеру идеясы алдыңғы орынға шығады. Бұл жерде тек дағдыларды қалыптастыру ғана емес, оның шығармашылық іс-әрекет тәжірибесі мен әлемге қатынасы да ескеріледі.

Сабақтың өту барысында мұғалімдер оқушыларға рефлексивті бағалаудың түрлі жолдарын қолданып жүр. С.С. Құнанбаева өз еңбегінде білім беру саласындағы өзгерістің түрлі әдіс-тәсілдерді енгізу керектігін айтады: «Заманауи қоғамдық қажеттіліктер сұранысына және шетел тілін оқытудың пәлсапасы мен парадигмаларын өзгерту, оқытуда жаңа әдіс-тәсілдер іздестіруге байланысты шетел тілін оқытуды бөлек ғылыми-практикалық білім саласы болуына әкеліп соғады» [8; 39б.]. Б.Б.Темирова өз мақаласында рефлексивті-бағалау қабілеттерін қалыптастыру әдістеріне мыналарды жатқызады [9,29б.]: 1) сабақтың басында мұғалімнің көмегімен немесе өз бетімен сабақтың негізгі мақсаттарын айқындау; 2) сабақтың соңында студенттердің өзін-өзі тексеруге дағдыландыру, сабақ барысында не үйренді, өздерінің қандай шеберліктерін көрсеткендері жөнінде сұрау; 3) белсенді тыңдауға дағдыландыру; 4) қандай баға қойылғандығын түсіндіру кезінде студенттің қаншалықты білімді игергенін, іскерліктерін, сабақ кезінде жұмсалған күш-жігерін айтып өту керек. 5) рефлексивті бағалау технологиясын студенттердің қорытынды жасауға, өзін-өзі бағалауға, өзін-өзі тексеруге, бірін-бірі бағалауға үйретуге болады.

Қорыта келгенде, рефлексивті компетенция – заманға сай тұлға қалыптастырудың маңызды бөлшегі. Оны өзіндік «мені» қалыптастып келе жатқан жасөспірімге үйрету арқылы біраз мәселені шеше аламыз. Өз ісіне есеп беру, саналы әрекет ету туралы Абай атамыздың он бесінші қарасөзінде былай жазылған еді: «Ақылды кісі мен ақылсыз кісінің, менің білуімше, бір белгілі парқын көрдім… Егер де есті кісілердің қатарында болғың келсе, күнінде бір мәрте, болмаса жұмасында бір, ең болмаса айында бір, өзіңнен өзің есеп ал! Сол алдыңғы есеп алғаннан бергі өмірді қалай өткіздің екен, не білімге, не ахиретке, не дүниеге жарамды, күнінде өзің өкінбестей қылықпен өткізіппісің? Жоқ болмаса, не қылып өткізгеніңді өзің де білмей қалыпсың?». Сондықтан әрбір азаматтан саналы шешім мен әрекет күтеміз.

ӘДЕБИЕТ

1. Kohler J Rechtsvergleichende Studien über islamitisches Recht, das Recht der Berbern, das chinesische Recht und das Recht auf Ceylon / von J. Kohler. - Berlin: Heymann, 1889. - 251 c.

2.Азимов Э.Г. Щукин А.Н. Новый словарь методических терминов и понятий : (теория и практика обучения языкам) / Э. Г. Азимов, А. Н. Щукин. - Москва: ИКАР, 2010. - 446, [1] с.

3.Полищук О.А. Рейтинговая система оценки как средство развития самооценки личности [Текст] : монография / О. И. Полищук. - Владивосток: Дальнаука, 2011. - 169 с.

4. Кузьмина Н.В. Способности, одаренность, талант учителя / Н. В. Кузьмина. - Л. : Ленингр. орг. о-ва "Знание" РСФСР, 1985. - 32 с.; 21 см. - (В помощь лектору. О-во "Знание" РСФСР,

5.Истомина Е.А. Методика рефлексивной деятельности учащихся в развитии географических умений в курсе "Экономическая и социальная география мира" : диссертация ... кандидата педагогических наук : 13.00.02 / Истомина Евгения Анатольевна; [Место защиты: Рос. гос. пед. ун-т им. А.И. Герцена]. - Санкт-Петербург, 2009. - 139 с.

6.МорозоваН.А.Формирование рефлексивных знаний учащихся в учебном процессе общеобразовательной школы : диссертация ... кандидата педагогических наук : 13.00.01 / Морозова Наталья Александровна; [Место защиты: Белгород. гос. нац. исслед. ун-т]. - Орел, 2013. - 204 с.

7.КозловС.В.Методика формирования иноязычной лексической компетенции на основе рефлексивной деятельности учащихся : диссертация ... кандидата педагогических наук : 13.00.02 / Козлов Сергей Владимирович; [Место защиты: Нижегор. гос. ун-т им. Н.А. Добролюбова]. - Москва, 2013. - 235 с.

8. Кунабаева С.С. Современная теория и практика иноязычного образования (на казахском языке). — Алматы: ҚазХҚ және ӘТу абылай хан атындағы, 2010. — 324 б.

9. Темирова Б.Б. География пәні сабағында студенттердің рефлексивті-бағалау қабілетін қалыптастырудың әдістері // Әдіскер жаршысы,-2017,-№1,-29б.

УДК 37.013.41

Михеева Е.С.,
Магистр, преподаватель
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: mihelena901518@gmail.com

ФАКТОР МОТИВАЦИИ В ПРОЦЕССЕ НЕПРЕРЫВНОГО ИЗУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация: Автор статьи анализирует влияние мотивации на изучение английского языка. Непрерывное индивидуальное образование рассматривается как неотъемлемая часть жизни современной конкурентоспособной личности, чьи карьерные перспективы определяются как объективными, так и субъективными факторами. Автор подчёркивает возрастающее значение английского языка, а также сравнивает взаимные требования ученика и репетитора.

Ключевые слова: непрерывное образование, система образования, английский язык, мотивация, конкурентоспособная личность

Mikheyeva Ye.S.,
Master
University teacher
Ablaikhan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: mihelena901518@gmail.com

MOTIVATION FACTOR IN THE LIFE-LONG LEARNING PROCESS OF ENGLISH

Abstract: The given article deals with the analysis of the motivation influence on learning English. Life-long learning of the individual is considered as an integral part of the life of a modern competitive personality. The person’s career prospects are determined by both objective and subjective factors. The author emphasizes the growing importance of the English language and also compares the mutual requirements of the student and the tutor.

Key words: Life-long learning, education system, English language, motivation, competitive personality

Конкурентоспособность каждого современного человека во многом определяется разнообразием тех навыков, которыми он владеет. Среди них особое место занимают языковые компетенции. Согласно, опубликованному EF English Proficiency Index в 2020 году рейтингу владения английским языком, Казахстан занимает 92-е место из 100 стран мира [1]. Этот факт говорит о том, что в этом направлении ещё предстоит проделать большую работу, как в сфере методологии, так и в сфере информирования населения. Проблемы изучения английского языка для современного Казахстана являются одними из наиболее актуальных в контексте развития системы образования. Они находят своё отражение в нашей повседневной реальности, которая требует от нас навыков владения английским языком, значение которого с каждым годом только растёт.

О необходимости изучения английского языка говорится на всех уровнях государственной власти. Вопросы развития английского языка находят своё отражение в идеологии современного Казахстана, призывающей к строительству конкурентноспособной нации. Первый президент Казахстана, Назарбаев Н.А. отметил что «Особенность завтрашнего дня в том, что именно конкурентоспособность человека, а не наличие минеральных ресурсов, становится фактором успеха Нации». [2].

На рынке образовательных услуг можно встретить разнообразие курсов по изучению языка, что говорит об осознании населением необходимости его изучать. Большинство из нас изучает английский язык, прибегая к услугам специализированных курсов и репетиторов. Эта тенденция подчёркивает тесную связь между проблемой изучения английского языка и проблемой развития непрерывного образования. В начале XXI века изучение английского языка стало частью процесса самообразования, прерогативой ответственных и целеустремлённых людей, которые строят не только своё будущее, но и будущее последующих поколений. Как отмечает Коваленко И.В.: «На этапе самостоятельной профессиональной деятельности фундаментальные теоретические знания способствуют систематическому самообразованию специалистов». [3, с.289].

Повышение уровня владения английским языком является частью государственной образовательной политики, в первую очередь потому, что владение им является объективной потребностью, осознаваемой наиболее прогрессивной частью населения. Таким образом, популяризация английского языка является частью государственной образовательной политики, а процесс его изучения является частью процесса непрерывного самообразования людей, обладающих активной гражданской позицией.

К вопросу о непрерывном образовании

Если ещё в совсем не далёком от нас советском прошлом процесс получения образования начинался в детском саду и заканчивался университетом, то современность диктует новые, более жёсткие условия. Все грани нашего современного существования в той или иной степени связаны с процессом получения новых знаний.

Непрерывное образование в упрощённом понимании является процессом самообучения, включающим в себя как посещение специализированных курсов, так и самостоятельное получение каких-либо навыков. Оно продиктовано личными мотивами, имеющими прочную связь с долгосрочными и краткосрочными жизненными целями. Потребности личности в непрерывном образовании обеспечиваются современными образовательными услугами, имеющими место на рынке, а также общественными или государственными институтами. Это значит, что в контексте процесса непрерывного образования можно вписать не только индивидуальные занятия с репетитором, но и получение второго высшего образования в университете. Главным условием при этом является выработка новых профессиональных и надпрофессиональных компетенций.

Государственный подход к идеям непрерывного образования находит своё отражение в создании специализированных курсов повышения квалификации и переподготовки самых разных кадров: врачей, учителей, военных, сотрудников правоохранительных органов, чиновников и.т.д. Бизнесмены, которые стремятся развивать своё дело, также уделяют большое внимание подготовке своего персонала, что выражается в организации различных семинаров и тренингов.

Система образования как таковая является результатом сложившейся в государстве модели государственного управления, а также модели управления экономикой. Она должна демонстрировать способность реагировать на запросы времени во всех образовательных сферах. На запросы в сфере непрерывного образования, в первую очередь, должен реагировать рынок, где появляются предложения по совершенствованию тех или иных навыков.

Так исторически сложилось, что рынок реагирует на общественные запросы быстрее, чем государство, иногда даже эффективнее, чем государство. Вот поэтому основным выгодополучателем от реформ образования часто становятся простые репетиторы, предоставляющие образовательные

услуги тем, кто не смог получить качественных знаний в образовательных учреждениях. Поэтому, выбирая вид спорта (куда родители хотят отдать своего ребёнка), в первую очередь, выбирают тренера и только потом спортивный клуб, в котором он (тренер) работает. Когда взрослый человек ставит перед собой цель выучить иностранный язык, он, в первую очередь, выбирает преподавателя, с которым хочет работать, а потом уже образовательный центр. Эта тенденция мотивирует тех, кто предоставляет соответствующие образовательные услуги набирать персонал из профессиональных педагогов с большим стажем работы.

Современная проблематика

В период пандемии COVID-19 возникла острая необходимость перехода на дистанционный формат обучения на всех уровнях образования, что негативно отразилось на качестве обучения. Особенно остро встал вопрос проведения практических и лабораторных занятий, поскольку обучающийся априори не сможет создать необходимые условия на дому. Ещё одной труднорешаемой проблемой стала проблема осуществления контроля за успеваемостью обучающихся. Студенты, отделённые от преподавателя экраном компьютера, зачастую пренебрегают нормами академической честности.

Однако эти проблемы лишь отчасти затрагивают тех людей, которые осознанно занимаются непрерывным образованием, потому что большинство из них целенаправленно занимаются самообучением с целью выработки необходимых компетенций. Наиболее яркими примерами таких людей являются те, кто занимается изучением английского языка на протяжении всей своей жизни. Тут важно подчеркнуть, что для них существуют самые разные мотивации – от поступления в университет до переезда в одну из стран западного мира.

Необходимо также отметить, что изучение английского языка является одной из составных частей государственной политики в Казахстане, что находит своё отражение в том, что при поступлении в докторантуру и при приёме на высокооплачиваемую работу от соискателя требуют предъявить международный сертификат владения английским языком.

С учётом того, что занимающийся изучением английского языка на протяжении всей жизни человек имеет больше мотиваций к его изучению, он стремится найти для себя наиболее оптимальный способ для изучения теории и закрепления на практики своих навыков. Это обстоятельство оказывает влияние на формирование рыночного спроса и соответствующих предложений. В зависимости от имеющегося уровня владения языком, люди стремятся получить определённые общественные блага. В соответствии с этим, они стремятся найти подходящего репетитора или подходящие им курсы по изучению английского языка. При этом они отталкиваются от ряда требований (см.таблицу ниже), которым должны соответствовать их преподаватели.

Таблица 1 взаимных требований репетитора и ученика

№	Требования обучающегося к преподавателю	Требования преподавателя к обучаемому
1	Время должно соответствовать рабочему графику	Время должно соответствовать рабочему расписанию
2	Уровень владения языком у преподавателя должен быть намного выше собственного	Уровень владения языком обучающегося должен быть ниже собственного
3	Преподаватель английского языка должен поддерживать мотивацию в обучающемся	Обучающийся английскому языку должен быть максимально мотивирован

Эти требования соответствуют таким критериям как: время проведения занятий, место проведения занятий и формат проведения занятий. Данные критерии свидетельствуют о том, что мотивированный рынком человек, занимающийся самообразованием, требователен к тем, кто предоставляет образовательные услуги, что объективно способствует повышению качества преподавания английского языка.

Выводы

Из всего описанного выше, можно сделать несколько очень важных выводов, свидетельствующих о повышения важности развития английского языка в современном Казахстане.

Во-первых, необходимо отметить, что повышение уровня мотивации населения к изучению английского языка является результатом объективно складывающихся условий. Владение английским языком является и признаком конкурентоспособности современного человека и объективной потребностью выживания в глобализирующимся мире. Во – вторых, процесс изучения английского

языка выходит за рамки школьной и даже университетской программы, что делает его непрерывным процессом. В третьих, мотивация к изучению английского языка со временем будет возрастать. Значит, будет расти спрос на изучение языка в контексте непрерывного образования.

Важно также отметить, что владение английским языком является одним из наиболее ярких признаков современного человека, носителя ценностей активисткой культуры. И увеличения количества граждан, владеющих английским языком способствует росту конкурентоспособности Казахстана на мировой арене. Ведь английский язык в XXI – м веке является языком международной торговли, языком дипломатии и языком современной науки.

ЛИТЕРАТУРА

1 English Proficiency Index.Рейтинг 100 стран и регионов по уровню владения английским языком. – Режим доступа URL: https://www.ef.com/assetscdn/ WIBIwq6RdJvcD9bc8RMd/legacy/__/~/media/centralefcom/epi/downloads/full-reports/v10/ef-epi-2020-russian.pdf (дата обращения: 11.10.2021).

2 Назарбаев Н.Н. Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания. - Режим доступа URL: https://www.akorda.kz/ru/events/akorda_news/press_conferences/statya-glavy-gosudarstva-vzglyad-v-budushchee-modernizaciya-obshchestvennogo-soznaniya. - (дата обращения 11.10.2021).

3 Коваленко И.В. Теоретические основы исследования непрерывного образования как инновационной системы// Известия ТулГУ. Гуманитарные науки. – 2012. – № 1–2. – С. 281–287.

УДК 517.3

Таубай Д.,
4-курс студенті
Ғылыми жетекші: **Шамгонова Р.,**
Аға оқытушы, магистр
«5В011900-Шетел тілі: екі шетел тілі»
М.Өтемісұлы атындағы БҚУ
Орал, Қазақстан, e-mail: dtaubai@mail.ru

ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІНІҢ БАСҚА ҒЫЛЫМДАРМЕН БАЙЛАНЫСЫ. ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ КӨРНЕКІЛІК ЖӘНЕ АУДАРМА ӘДІСІ

Түйін: Мақалада автор шет тілін оқыту әдістемесіні негізгі мәселелерін, әдістеменің басқа ғылымдармен байланысын, шет тілін оқытудың тиімді әдіс тәсілдерін атап көрсетеді.

Тірек сөздер: дидактика, көрнекі құралдар, әдістеме ғылымы, әдістемелік ережелері

Taubai D.,
4th year student
Research supervisor: **Shamgonova R.,**
Senior teacher, master "5B011900-Foreign language: two foreign languages"
WKU named after M. Utemisov
Uralsk, Kazakhstan, e-mail: dtaubai@mail.ru

RELATIONSHIP OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING METHODOLOGY WITH OTHER SCIENCES. VISUAL AND TRANSLATION METHODS IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Abstract: In the article the author emphasizes the main problems of foreign language teaching methods, the relationship of the method with other sciences, effective methods of teaching a foreign language.

Keywords: didactics, visual aids, methodological science, methodological rules

Әдістеме педагогика ғылымымен, психология, лингвистка ғылымдарымен тығыз байланысты.

Педагогика – жас ұрпақты оқыту және тәрбиелеу жөніндегі ғылым. Педагогика ғылымында оқыту және оның әдістері негізгі қағида болып табылады. Шет тілін оқытуды үйрену үйрену үшін педагогиканы білу шарт. Педагогиканың бір саласы дидактика деп аталады. Дидактика мектепте

оқытудың негізгі жолдарын зерттейді. Әдістер – дидактиктердің айтуы бойынша, белгілі бір тақырыпты оқытудың жолдары.

Шет тілін оқыту, математиканы, тарихты оқыту әдістемелері сияқты дидактиканың негізгі қағидаларын қолданады және оны байытады. Мысалы: «көрсету» принципі тұңғыш рет шет тілін әдістемесінде қолданылды. Қазір ол дидактиканың негізгі принциптерінің біріне айналды және басқа да пәндерді оқытуда қолданылады.

Шет тілін оқыту дегеніміз – оқушыларда, тыңдау, сөйлеу, оқу және жазу дағдысымен біліктілік қалыптастыру. Егер біз дағды мен біліктіліктің психологиялық мәнін түсінбесек, онда біз оларды қалыптастыра алмаймыз. Шет тілін оқытуда психологяиның негізгі қағидаларын сөйлеу әрекетіне байланыстыра отырып пайдалану қажет.

Көрнекті психолог Н.И. Жинкин сөйлеу әрекетін зерттейә келіп, сөздер мен оларды мидың кинетикалық орталығы арқылы жүзеге асатының айтты. Мұғалім оқушыны тілге үйрету барысында, тыңдау мен сөйлеудің бар мүмкіндіктерін жасау керек. Екінші тілде сөйлеу дегеніміз – жаңа таңбалы білім алудың жаңа жолдарын игеру деген сөз. Осы жаңа жолды жасау тілді үйренуде маңызды орын алады.

Шет тілін үйренуде оқушының есте сақтау қабілетінің маңызы зор. Соңдықтан, мұғалім жаңа тақырыпты есте сақтау, есте ұзақ сақтау жолдарын білу керек. Есте сақтау қабілетінде ерікті, еріксіз болады. Бұл проблеманы зерттеген ғалым П.К.Зинченко еріксіз есте сақтау қабілеті бір нәрсені қайталап жаттағанда емес, керісінше осы нәрсе туралы белгілі бір қиындықтарды, мәселелерді талдағанда ғана іске қосылатының айтады. Ол үшін мынадай тәжірибе енгізілген. «А» тобындағы студенттерге жаттауға сөздер тізімі берілген. Ал «Б» тобындағы студенттерге сөздер берілмей, оларға ағылшын тілінде мәтін берілген және сөздермен жұмыстың түрлері мен сұрақтары берілген. Келесі сабақта екі топ студенттері бақылау жұмысын жазған, эксперимент «Б» тобы студенттерінің сөздері есте жақсы сақталғаның көрсетті.

Психология ғылымы әдістемеге көп көмек көрсетеді. Шет тілін үйренуде ана тілінің орны мен оның шет тілін үйрену кездеріндегі қызметі, әр түрлі дағды мен біліктілік түрлерінің сәйкес келуі, жаңа тақырыпқа арналған әдістер мен тәсілдерді таңдай білу, т.б. психология ғылымының негіздерін білу қажет.

Әдістеме ғылымы жүйке жүйесі физиологиясы ғылымымен де байланысты. Атақты орыс ғалымы Павловтың айтуынша адамның жоғары жүйке жүйесінің қызметі-сөйлеу және ойлау, жүйке жүйесінің ерекше қызметі. Бұл қызмет түрі тк адамда ғана дамыған. Павловтың тероиясы бойынша, дабылдар адамның сезу мүшелері арқылы келіп түседі. Адамның әрекетінің бір түрі – сөйлеу әрекеті.

Әдістеме ғылымы линвистика ғылымымен тығыз байланысты, себебі лингвистиканың негізгі проблемалары тіл мен ойлау, грамматика мен сөздік т.б. әдістемеге де қатысты бар.

Әдістемеде лингвистика ғылымының оқу материалын іріктеудегі зерттеулері негізге алынады. Көптеген атақты лингвистер лингвистика теориясын ғана зерттеп қана қоймай, оларды тілді оқытуда қалай пайдалану керек екендігін де зерттеген.

Шет тілің оқыту әдістемесінің басқа ғылымдар сияқты зерттеу мәселелері бар:

1. Шет тілін өз елімізде, шет елдерде оқыту жолдары
2. Әр түрлі мектептерде алдңғы қатарлы мұғалімдердің тәжірибесін зерттеу және қолдану
3. Тәжірибелер арқылы жаңа әдістемелік тақырыптар енгізу.

Соңғы кезде тәжірибе жасау әдіскерлер арасында кең тараған. Шет тілін оқыту әдістемесінде зерттеу қажет ететін проблема көп. Жаңа оқыту материалдары мен технологиясы жаңа идеяларды, шешімдерді, әдіс-тәсілдерді қажет етеді.

Оқу шет тілінде оқытылған мектептерде ағылшын пәнінің білімдік, тәрбиелік мақсаттары басқа пәндермен байланысты жүргізіледі.

Пән аралық байланыс 2 бағытта іске асырылады.

1. Шет тілінің орыс тілі және қазақ тілі грамматикасымен ұқсас жақтары және айырмашылықтары түсіндіріледі.

2. Оқушыларға тарихқа, жағрафияға, әдебиетке, еңбеккке қатысты мағлұматтары бар мәтіндер ағылшын тілінде беріліп оқытылады.

Осының нәтижесінде сабақта оқушылар аталған пәндерге қатысты материалдарды ағылшын тілінде сапалы түрде ұғып, сөздерді қатесіз айтуға, сауатты жазуға үйренеді.

Ағылшын пәні басқа өзге пәндермен тығыз байланысты, сондықтан мұғалім өзара байланыстыра өткізуге қолайлы тақырыптарды алдын-ала іріктеп, анықтап алады. Өйткені 2-ші тілді үйретуде жүргізілетін сөйлеу әрекеті тіл пәнің басқа пәндермен байланыстыруда үлкен қызмет атқарады.

Пәндердің бір-бірімен байланысы төмендегідей ағылшын тілі, ағылшын әдебиеті пәні мен мәтіндер арқылы байланыстырылады. Мұнда сабақ сайын өткізілетін көркем тілмен жазылған оқу материалдары (әңгіме, ертегі, мақал-мәтел т.б.) оқушының лексикалық сөздік қорларын молайтып, тілдің грамматикалық құрылымын жетілдіреді, байланыстырып сөйлеуге дағдыландырады.

Көркем шығармалар мазмұныңдағы ұлттық дәстүр, салт-сана, тәлім-тәрбиені сипаттайтын материалдарды ағылшын тілі сабақтарында дидактикалық материал ретінде пайдаланылады. Ағылшын тілі, қазақ тілі және орыс тілі пәндері тығыз байланысты бірлікте өткізіледі.

Ағылшын тілінің дыбыстық жүйесі мен орыс тілінің дыбыстық жүйесі, септік жалғауларының кейбір ұқсастықтары да айтылады. Сондай-ақ, оқушы өзінің үйренген сөздерін ағылшынша айтып, сөздік қорын байытып, тіл байлығын арттырады, ауызша сөйлеу тілі дамиды, тілдік білімі жетіледі,оқығаның, түсінгенің ағылшынша айту дағдысы қалыптасады.

Ағылшын тілі мен дүниетану пәндері арасында адам мен қоршаған орта, табиғат, өсімдіктер, жануарлар, аңдар, туған ауыл еңбектері, мамандық, халықтар достығы туралы әңгімелер, ертегі, мақал, жұмбақ, жаңылтпаш ағылшын тілінде оқылып, түсінбегендерін ағылшынша айтатын болады.

Ағылшын тілі мен математика пәні бойынша математикалық ұғымдар мен есептеуге байланысты сөздерді үйрету арқылы оқушының сөздік қоры молаяды. Мысалы: сандарды ағылшынша білу, қосу, көбейту, алу сан есімнің түрлеріне байланысты сөз тіркестерін, сөйлемдерді ағылшынша айтып дағдыланады.

Ағылшын тілі мен бейнелеу өнері арасындағы байланыс арқылы табиғат, ұлттық өнер бояулары, өрнек, сәндік бұйымдарын айтуға қолданылатын сөз және сөз тіркестері оқушының сөздік қорын молайтып, байланыстырып сөйлеуге дағдыландырады. Әсіресе, көп көңіл бөлетін жайт – ағылшын тілінде айтылатын сөдерге екпінді дұрыс түсіріп айту, адамдардың көңіл күйін, қуанышын, ренішін білдіретін сөздерді дұрыс дауыс ырғағымен айта білу.

Ағылшын тілі мен еңбек пәні арасындағы байланыс бұйымдардың көркемдігін, қажеттілігін, пайдасын, тиімділігін ағылшынша жеткізе білуден, ұлттық еңбек түрлері: ыдыс-аяқ, тағам әзірлеу киім тігу, т.б. байланысты сөздерге жасағаннан туындайды. Білім берудегі негізгі мақсат жан-жақты білімді, өмір сүруге бейім, іскер, өзіндік ой-толғауы бар, адамгершілігі жоғары, қабілетті жанды қалыптастыру болып табылады. Әр тілді оқытуды жүйелеу, жинақтау, танымдық қарым-қатынас жасау сияқты үш түрлі қызметі болады.

Осындай функциялар негізінде оқу процессінде білім мазмұнының тұжырымдамсы жасалынады. Тұжырымдамада тәрбие процессін байыта түсудің, жаңартудың, жетілдірудің мақсаты мен келешектегі даму жолдары анықталып, болжамдар жасалынады.

Атап айтқанда, оқу процессін жаңартудың негізгі ұстанымдарын дамыту, демократияландыру, реалистік шектеу саясаты интеграциялау жатады. Оқу-тәрбиесін жетілдіре түсудің мақсаты мен келешегін ғылыми анықтайтын, болжайтын иделар мен қағиданың ғылыми негізі жинақталады.

Бұл тұжырымдарды жалпы лингвистика, психология, лингводидактика, педагогика әдістемелік зерттеу жұмыстары, жалпы білім беретін мектептердегі басқа да тіл пәнінің идеялары басшылыққа алынады. Мақсаты –шет тілің оқыту арқылы өнегелік және эстетикалық жағынан жан-жақты дамыған, саяси-идеялық жағынан сенімді еңбек сүйгіштікке тәрбиелеу.

Бүгінгі оқыту процессінде қатынастық бағыт беру арқылы жалпы дүниеге деген көзқарасын қалыптастыру бірінші орында тұр. Осындай мақсаттармен қатар қазіргі кезде шет тілін жаңа әдістемелермен, ұстанымдармен оқыту қажеттілігі туып отыр. Қай тілдің болмасын механизімін үйрену үшін мынадай екі жағдайды ескерген жөн:

1. Сол тілдің жүйесі қалай құрылғаның
2. Ол тәжірибелік жағынан қалай меңгерілуі керек.?

Демек, қазақ тілінің құрылысы сияқты қатынастық тәсілде ұйымдастыру тиімді деп айтуға болады. Шет тілін оқытуда оқу материалдық тұжырымдаманы негізге алу тілдік материалды беруде және оны талдауда оның қызметтік жағын ескеру, білімнің базалық жылжымалы құрамдарын анықтау, оқыту әдістемесі мен тәрбиені интеллектуалды пайдалы және өнімді еңбекпен ұштастыру маңызды.

А.С. Выготский «Мектепте оқуға даярлау балалардың алған білім, дағды, біліктерінің ауқымынан зор ақыл-ой үрдістерінің сапасына көбірек тәуелді болады. Сондықтан мұндай сапаға қол жеткізудің аса маңызды жақтарының бірі – балалардың бойында таңымды тудыратын тәсілді қалыптастыру болып табылады», — дейді. Бұл жерде оқушының алдына таңымдық міндеттерді қойып, оның белсенділігін арттыруға бола ма? – деген сұрақ туындайды.

Осы жөнінде К.Д. Ушинский оқушылардың бойында бақылағыштық, танымдық, танымдылық қасиеттерді дамыту үшін көрнекі оқытуды талдау негізінде олар үшін жаңа кейіпкерлер тудыратын,

өзіңе таныс заттардың жаңа жақтарын ашатын оқу материалдары мен көрнекі құралды неғұрлым көбірек пайдалануға кеңес береді.

Өйткені, олар бір жағынан оқушылардың ой-өрісін, ауызекі сөйлеу тілін, жазу дағдысын, айналасындағы өмір туралы түсінігін кеңейтеді және оқушының білім деңгейіне сай болғандықтан нәтижелі болады, ал үлгерімі төмен оқушылар ескерусіз қалып қоймай, олардың теориялық білім мен дағдыларын дамытуға әсер етеді.

Көрнекі құралдарды оқушылардың оқу үрдісіндегі рөліне қарай. М.Махмұтов екі топқа бөледі:

1. Заттың бейнелік көрнекі құралы (картиналар, фотосуреттер, диапозитивті суреттер, кино үзінділері, табиғи нысандар, т.б.);
2. Таңбалы көрнекі құралдар (сызбалық көлемді модельдер, сызбалар, картиналар т.б.).

В.Занков: «Оқушыларға затты және оның қасиеттерін көрсету бұл – сөзбен көрнекі бейненің оқушының бойында тиісті дәрежесінде қабысуына қол жеткізу деген сөз емес. Егер оқушы құбылыстың қасиетін өзі айыра алса және оған сөзбен өзі сипаттама берсе, онда оның бойында белгілі бір нысан туралы түсінік қалыптасады және қасиеттердің сөздік белгілері нақты образдармен байланысқа түседі», — деп тұжырымдайды.

Оқушылардың бақылауын ұйымдастырудың негізгі әдістемелік ережелері мен тәсілдерін профессор Т.Сабыров былай көрсетеді:

1. Мұғалім оқушылардың бақылауын ұйымдастыру үшін ең алдымен бақылаудың мақсатын, байқайтын нәрселердің мөлшерін немесе көлемін анықтап, жоспарын жасайды.
2. Бақылауда мүмкіндігінше оқушылардың барлық сезім мүшелерін қалыптастыру арқылы нәрселердің неғұрлым көп және әртүрлі қасиеттерін жан-жақты байытқан жөн.
3. Мұғалім бақылау кезінде оқушылардың сараптама мен синтез жасап, нәрселердің негізгі қасиеттерін айыру, топтастыру сияқты ойлау амалдарын қолданып, қорытынды шығаруына басшылық ете білуі қажет.
4. Бақылау кезінде мұғалім өз сөздеріне жұмыс істеуінің арасында дұрыс байланыс болуын қамтамасыз етіп, олардың өздігінен бақылау қабілетін мейлінше дамыту мақсатын көздеуі керек.

ӘДЕБИЕТ

1. Амандықова Г., Мұхтарова Ш., Баймұқанова Б., Бисенгалиева А. «Шет тілін оқыту әдістемесі». – Астана: Фолиант, 2010.
2. Гальскова Н.Д., Гез Н.И. Теория обучения иностранным языкам. – М.: AKADEMIA, 2006.
3. Ильиш, Б.А. Строй современного английского языка [Текст]: учебник / Б.А. Ильиш. – Л.: Просвещение, 1971. – 365 с.
4. Рогова Г.В., Верещагина М. «Методика обучения английскому языку» М.,
5. Рогова Г.В., Рабиновмч Ф.М., Сахарова Т.Е. Методика обучения иностранным языкам в средней школе. – М.: Просвещение, 1991.
6. «Techniques and Principles in Language Teaching» Diane Larsen-Freeman. Oxford University Press, 2000

UDC 372.881.111.1

Turgenbaeva M.M.,
Master degree student
«7M01719 - Training of foreign language teachers»
Ablaikhan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: mayaturgenbaeva@gmail.com

THE FORMATION OF ICC WITH THE USE OF DIGITAL EDUCATIONAL CONTENT

Abstract: The article is devoted to the role of digital learning content in the formation of intercultural communicative competence formation of future foreign language teachers. The theoretical and methodological basis of the study was the scientific works of Kazakh and foreign scientists in the field of linguistics and methods of teaching foreign languages

Mastering competencies in the field of intercultural communication in the XXI century is not possible without the use of digital educational context in the framework of the educational process. The use of

information technologies plays a significant role, since it is the most effective approach and education is no longer possible without computer tools in the decade of informational technology.

Keywords: «competence», digital learning resource, «intercultural communicative competence», culture.

Тургенбаева М.М.,
Магистрант
«6М020900- Шет тілі педагогтарын даярлау»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан, e-mail: mayaturgenbaeva@gmail.com

ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ КОНТЕНТІ АРҚЫЛЫ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАЦИЯНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Түйін: Мақала болашақ шет тілі мұғалімдерінің мәдениаралық коммуникативті құзыреттілігін қалыптастырудағы сандық оқу мазмұнының рөліне арналған. XXI ғасырда мәдениетаралық коммуникация саласындағы құзыреттерді меңгеру білім беру процесі шеңберінде цифрлық білім беру контексін пайдаланбай мүмкін емес. Ақпараттық технологияларды қолдану маңызды рөл атқарады, өйткені бұл ең тиімді тәсіл және ақпараттық технологиялардың онжылдығында компьютерлік құралдарсыз білім беру мүмкін емес.

Тірек сөздер: құзыреттілік", ЦОР (сандық білім беру ресурсы)," ХКК","мәдениет".

The main goal of foreign language education is the formation of a multilingual personality, who is ready and capable of intercultural communication. The study of any new language should be aimed at the development of abilities “that allow a person to realize himself in the conditions of intercultural communication”. This ability is called intercultural communicative competence.

Formation of intercultural competence should be seen in connection with the development of learners ' ability to participate in the dialogue of cultures, tolerance for cultural differences and overcoming cultural barriers. Intercultural learning aims at developing learners ' ability to cross-cultural communication and promotes awareness of how learners identify themselves with a particular ethnic group, as well as adopt traditions and cultural difference of other cultures.

The problem of intercultural education is highlighted in the works of S.S.Kunanbayeva, V.V.Safonova, A.P. Sadochin, G.V.Elizarova, N.N.Vasilyeva, P.V. Sysoev and etc.

Academician S.S.Kunanbaeva states that “The circumstances of an open and inter-connected world, the widening range of international co-operation, the growing social and educational importance of MFL knowledge as an instrument of international co-operational has made languages an educational priority and assigned them the status of being an obligatory professional competency qualification for any modern specialist and prepares them for working life in the new conditions of intensive international cooperation” [1, p.208].

Mastering competencies in the field of intercultural communication in the XXI century is not possible without the use of digital educational context in the framework of the educational process. The use of information technologies plays a significant role in the formation of communicative competence, since it is the most effective approach and education is no longer possible without computer tools in the decade of informational technology. In this regard, the need to increase the effectiveness of intercultural communicative competence formation of future teachers of a foreign language by introducing innovative technologies and digital resources into the learning process is of current interest [2, p. 6].

The term “digital learning resource” refers to set of software, technical and information support and applications (apps) to engage students in learning activities and support students’ learning goals. These materials are defined as resources designed for educational purposes, published in a digital format, and selected by teachers to fulfil various objectives: transmitting content, mediating the learning experience, provoking encounters, developing student skills, or making assessments [3, p. 185]. The educational digital resource is a collection of interconnected educational objects. The main three types are: digital academic content tools, digital productivity tools, and digital communication tools. It is possible to differentiate certain categories within the types as symbolic objects (signs, symbols, texts, graphics, etc.); figurative objects (photos, drawings, objects of computer graphics, etc.); audio information (texts, dialogues, audio recordings, sounds of natural processes and the animal world, etc.); video objects (animations, models, videos, etc.); objects of "virtual reality" (simulators, interactive models, constructors).

According to the content and its function, all digital educational resources can be divided into several groups:

— information and reference materials (encyclopedias, books, dictionaries, magazines, newspapers);

— e-books for reading;

— films;

— collection of electronic visual aids and databases;

— methodological materials on electronic media (lesson plans, methodological recommendations for teaching, tests and other control and assessment materials);

— Internet resources;

— combined electronic teaching aids (training programs, electronic textbooks, exercise books and educational games);

— online tests, training tasks in the format of exams [4, p.183].

Thereby, digital educational resource is understood as an information source that contains graphic, textual, digital, speech, musical information aimed at achieving educational objectives of the lesson. Digital educational resource can be presented on a CD, DVD or any other electronic medium, as well as placed on the Internet.

The usage of digital educational resource in the classroom can solve the list of problems such as: to get familiar with linguistic and cultural values and traditions of the country of the target language; reinforcement of active and passive vocabulary and colloquial expressions; improvement of writing skills at various levels when responding to interlocutors or writing any academic text; formation of motivation for learning a foreign language based on the use of "live" communication. The formation of students` communicative competence proceeds through implementing authentic material of digital resources.

Speaking about the objectives of electronic resources in the educational process, it is necessary to take into account the peculiarities of the current state of the educational system, in which various forms of education coexist, including combined, as appropriate methodological support for independent work. In accordance with this, it is natural to demand that the structure and method of presenting educational and methodological materials in electronic form could, but also should be easily varied depending on the specific form of their use. Ultimately, it is necessary to provide access to teaching and learning resources for as many users as possible, as well as support for an individual approach and active teaching and feedback methods.

Accordingly, the basic requirements for electronic resources are: pedagogical requirements (didactic principles; methodological requirements; substantiation the choice of the subject of the training course; verification of the pedagogical expediency of use and effectiveness of application); technical requirements; ergonomic requirements (the physiological and individual characteristics of students, different types of information comprehension); aesthetic requirements (the compliance of the aesthetic design with the functional purpose of the resource, orderliness and expressiveness of graphic and pictorial elements) [5, p.403].

Therefore, the use of digital educational resources is currently an integral part of the educational process, contributes to the modernization of general education, allows for an activity-based approach and successfully form the communicative competence of students, thereby increasing the quality education.

Today, there is a huge variety of digital educational resources to help English language teachers and FL students. When selecting and including electronic educational resources for teaching English it is important to rely on the principles of the active learning, which implies the need to provide conditions for active independent learning activities of students. So in the educational process the following types of electronic educational resources can be used: demonstration materials (illustrations, photographs, posters, presentations, schemes), interactive tables, rules, educational dictionaries [6, p. 15].

The directions of using DER in foreign language lessons for ICC formation of future foreign language teachers:

Padlet –is online virtual board, which can be used for teamwork with various types of content (documents, images, materials, announcements, notes). Teacher can create a private wall design where participants fill the wall with information, or an open area that anyone can view and edit. It is possible to share the ready board on social networks, integrate it into the site and export it in various formats. Padlet can be used during lead-in and warming stages for brainstorming or checking the home task. Also, it is a great way to conduct discussion and debates.

The game application "**Quizlet**" is an entertaining service created to study foreign language vocabulary. It allows to actively and creatively assimilate a large volume of lexical and grammatical material, using associations and modern means of visualization. The service allows the teacher to keep track of all educational activities and achievements of students, which are displayed in the "Rating" section. The teacher can also

include the necessary material in the application himself so that students can practice it not only in class, but also independently.

Power Point is a tool to demonstrate and create visual presentations. Also, learners can create computer presentations to present the results of projects. When organizing this type of activity, a practical goal is to teach students to use the knowledge, skills and abilities gained in the classroom of English language.

TED Talks. an American nonprofit foundation that organizes conferences. At these meetings, speakers from all over the world talk about developments and their unusual findings about our daily life. One of the main advantages of using Ted lectures is to teach accents, pronunciation and culture. All videos posted on the TED website and their **YouTube channel** are accompanied by English/ Russian subtitles, so students can easily read and listen to the recording.

Learning Apps is used to develop interactive learning and teaching tools using available and interactive modules. These resources are created to explain new material, to consolidate, train, control, and are subsequently used in the distance educational process. Interactive exercises are integrated into the process of distance learning technology.

Implementation of digital learning resources should be based on the type of the lesson and include various forms of work as frontal, group, pair and individual. Students' perception about different cultures in the world usually shapes their intercultural communicative competence and this competence in return enables them to understand the target language better and easier. Some of the ways to teach intercultural communicative competence with digital learning resource are discussions on film or song, the dialogues and scenes, video quizzes and "frozen frames", storytelling and others.

In the context of renovation the content of education, when there is a transition from a knowledge-centric approach to a competence-based one, information and communication technologies play a priority role in the educational process. The use of information and communication technologies reveals the enormous possibilities of the computer as a means of learning. Computer training programs have many advantages over traditional teaching methods.

They allow to train various types of speech activity and combine them in different combinations, help to understand language phenomena, form linguistic abilities, create communicative situations, automate language and speech actions, and also provide the possibility of taking into account the leading representative system, the implementation of an individual approach and the intensification of independent work of students.

Modernity also imposes increasingly high requirements for teaching practical command of a foreign language in everyday communication and professional sphere. The volume of information is growing, and often routine methods of its transmission, storage and processing are inefficient. The use of information technology reveals the enormous possibilities of the computer as a means of learning.

It should be noted that the use of digital learning resources cannot provide a significant pedagogical effect without a teacher, since these technologies are only teaching methods. A computer in the educational process is not a mechanical teacher, not a substitute or an analogue of a teacher, but a means that enhances and expands the possibilities of his teaching activities. In this regard, future teachers of foreign language have to possess intercultural communicative competence as the most important part of the model of training a teacher of a foreign language and foreign cultures is the category of communicative competence.

REFERENCE

1 Kunanbayeva S.S. Strategic marks for higher education of foreign language. -Monograph, Almaty, 2015.- 208 p.

2 Karmysova M. K. Modern trends in determining the content of teaching a professionally-based foreign language. - Bulletin of KazIR and WL, series "Pedagogical Sciences", 2004. -165 p.

3 Blázquez, F., Lucero, M. Los medios y recursos en el proceso didáctico. -Pearson Educación, Madrid, Spain, 2002.- 185 p.

4 Titova S.V. Digital technologies in learning language: theory and practice, 2017.- 15 p.

5 Sayfutdinova G.B., Mironenko A.S. The possibilities of using information and communication technologies and social networks in the independent work of university students. Problems of modern pedagogical education, 2017. -183 p.

6 Voogt, J., Erstad, O., Dede, C., Mishra, P. Challenges to learning and schooling in the digital networked world of the 21st century. J. Comput, 2013.-413 p.

СЕКЦИЯ 5.
ӨЗГЕРМЕЛІ ӘЛЕМДІК ТӘРТІП ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ҚАЗІРГІ ЗАМАННЫҢ ҚАУІПТЕРІ МЕН ҚАТЕРЛЕРІ
СЕКЦИЯ 5.
ВЫЗОВЫ И УГРОЗЫ СОВРЕМЕННОГО МИРА В УСЛОВИЯХ ТРАНСФОРМИРУЮЩЕГОСЯ МИРОПОРЯДКА
SECTION 5.
CHALLENGES AND THREATS OF THE MODERN WORLD IN THE CONDITIONS OF THE TRANSFORMING WORLD ORDER

УДК 327.8

Абдуллаева М.Д,
Преподаватель,
Факультет Востоковедения
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан, Luina.na@mail.ru

МОДЕРНИЗАЦИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ КНР В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Аннотация: В статье выявлены факторы, способствовавшие трансформации внешнеэкономической стратегии Китая в условиях глобализации. Каждое государство реализует свою уникальную модель, обусловленную собственными ресурсами, формальными и неформальными институтами. Однако внешнеэкономические модели государств можно классифицировать по определенным признакам. Глобализация стала триггером преобразований в модели внешнеэкономической деятельности Китая. На современном этапе КНР инициировал новую систему глобального управления, выраженная идеей создания «сообщества единой судьбы человечества» и таким образом сама становится движущей силой экономической глобализации.
Ключевые слова: КНР, глобализация, внешняя экономика, ресурсы, эффективная модель.

Abdullayeva M.D,
Teacher, Faculty of Oriental studies
Ablaikhan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: luina.na@mail.ru

MODERNIZATION OF THE FOREIGN ECONOMIC DEVELOPMENT STRATEGY OF THE PRC IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION

Abstract: The article identifies the factors that contributed to the transformation of China's foreign economic strategy in the context of globalization. Each state implements its own unique model, conditioned by its own resources, formal and informal institutions. However, the foreign economic models of states can be classified according to certain criteria. Globalization has become a trigger for transformations in the model of China's foreign economic activity. At the present stage, the PRC has initiated a new system of global governance, expressed by the idea of creating a "community of the common destiny of mankind," and thus itself becomes the driving force behind economic globalization.
Keywords: PRC, globalization, external economy, resources, effective model.

Глобализацией является процесс всемирной экономической, политической и культурной интеграции и унификации. Основным следствием этого является мировое разделение труда, миграция (и, как правило, концентрация) в масштабах всей планеты капитала, человеческих и производственных ресурсов, стандартизация законодательства, экономических и технологических процессов, а также сближение и слияние культур разных стран. Это объективный процесс, который носит системный характер, то есть охватывает все сферы жизни общества. В результате глобализации мир становится более связанным и более зависимым от всех его субъектов.

В трансформации моделей внешнеэкономической деятельности на современном этапе задействованы два механизма: целенаправленные преобразования, улучшающие позиции стран в мировом экономическом пространстве и рыночные изменения.

Модель внешнеэкономической деятельности страны представлен на рисунке 1.

Рисунок 1 - Система национальной конкурентоспособности страны в условиях глобализации [1, с. 54]

На рисунке 1 показано, что конкурентоспособность страны носит системный характер и для построения эффективной модели внешнеэкономической деятельности государства необходимо потенциальную конкурентоспособность преобразовать в реальную. Основой успешного развития государства долгое время считалось наличие природных ресурсов. Однако выводы экспертов Организации Объединенных Наций в рамках исследования причин успешности экономик стран показывает, что «… экономический рост на современном этапе обусловлен человеческим и социальным потенциалом на 64 процента, тогда как природными ресурсами на 20 процентов, а наличием капитала на 16 процентов» [World Economic Outlook Database [2].

На рисунке 2 показаны типы моделей внешнеэкономической деятельности стран, которые зависят от места и роли их экономик в мировой системе.

Рисунок 2 - Модели внешнеэкономической деятельности государств [1, с. 55]

В модели развития экономики Китая происходят трансформационные процессы. Как показано на рисунке 2 в КНР первоначально была модель «догоняющего развития» с высокой товарной ориентацией. И последние 10 лет его модель трансформировалась в модель страны экспортера услуг и капиталов. Сегодня Китай очень близко стоит к позициям США по товарному производству и торговле. Можно сделать вывод, что глобализация стала триггером преобразований в модели внешнеэкономической деятельности Китая. На современном этапе КНР инициировал новую систему глобального управления, выраженная идеей создания «сообщества единой судьбы человечества» и таким образом сама становится движущей силой экономической глобализации.

27 февраля 2017 года Всемирный банк и Китай совместно обнародовали доклад об экономическом развитии Китая до 2030 года, в котором был представлен путь реформ дальнейшего развития Китая. В докладе предусмотрена стратегия развития Китая на ближайшее 20-летие, ключевым моментом которой стало повышение качества экономического роста при продолжающемся увеличении доходов. В нем также подчеркнута необходимость осуществления сбалансированного и поступательного роста, усиления инновационной деятельности, расширения творческого потенциала, выявления в полной мере потенциала страны в области трудовых ресурсов. Авторы доклада предложили продвигать новую стратегию развития в будущем в следующих важнейших областях: проведение структурных реформ для укрепления основы рыночной экономики; ускорение инновационной деятельности открытого типа; использование возможностей «зеленого» развития; предоставление всем равных шансов и основных гарантии; создание финансовой системы, соответствующей трансформации правительственных функций; формирование взаимовыгодных отношений со всеми странами мира на основе долговременности и стабильности [3].

Китайский исследователь Ли Бин в своей статье «Исторические и современные измерения консенсуса по вопроса нового глобального управления» предлагает адаптировать нелиберальный порядок и сформировать новую модель глобального управления, которая будет основана на консенсусе между рынком и государственными институтами: «В настоящее время срочно необходимо найти глобальный порядок к улучшению явлений и процессов развития, чтобы справиться с подводными течениями деглобализации и антиглобализации…» [4, с. 297]. Ученый полагает, что в качестве тригерра глобальной экономики должна стать китайская инициативы «Пояс и путь».

Следует отметить, что в мировом научном сообществе не все поддерживают планы КНР по глобальному управлению, наоборот, в идее создания «сообщества единой судьбы человечества» видят угрозу великоханьского национализма. Так, российский исследователь К.К. Меркулов считает: «Этим потенциально крайне опасным концептуальным неогегемонистким заблуждениям (по сути в духе идей «Pax Cinica» на смену реалиям «Pax America») должен быть дан своевременный и адекватный теоретический и практический отпор в отечественной и мировой науке и практике, в том числе с позиций интерпатриотической «истинно доброй мировой идеи-мечты» и интерпатриотической идеологии истинного добра» [4, с.301].

В Китае существует Национальный комитет по развитию и реформам КНР (National Development and Reform Commission (NDRC) – правопреемник Государственного планового комитета. Он является агентством по макроэкономическому управлению Госсовета КНР и имеет широкие полномочия по административному и плановому контролю экономики Китая. Данный комитет также осуществляет функции по формулированию и реализации стратегии национального социально-экономического развития, составлению ежегодных планов, проведению исследований и анализа внутренней и международной экономической ситуации. Конечная цель NDRC выражается в подготовке рекомендаций по социально-экономическому развитию страны и предоставление их Съезду ЦК КПК. Также NDRC разрабатывает основные макроэкономические прогнозы, меры по обеспечению национальной экономической безопасности, в т.ч. промышленной безопасности [5, с. 55].

Инвестиционная политика является важнейшим фактором динамичного и стабильного развития КНР. Государство создало наиболее эффективный механизм регулирования инвестиционного процесса в стране, используя не только бюджетные ресурсы, но и возможности банковской системы, а также развивающегося фондового рынка. Правительство активно стимулирует инвестиционную деятельность предприятий путем субсидирования цен на основные факторы производства, включая землепользование, энергоснабжение, рабочую силу и капитал. Инвестиционный фонд Китая позволяет государству с наименьшими издержками преодолевать последствия мирового кризиса и создавать хорошие условия для будущего развития.

Инвестирование в мировую экономику стало одним их приоритетных направлений для Китая. КНР заняло место в тройке лидеров по инвестированию, наряду с США и Японией. За последнее десятилетие Китай укрепился на позиции крупного инвестора, который финансирует в экономику

других государств, предоставляя больше кредитов, чем Всемирный банк. Инвестиционная политика является важнейшим фактором динамичного и стабильного развития КНР. Главным субъектом инвестиционной деятельности являются государственные, а также контролируемые государством частные предприятия, на долю которых в последние годы приходится 45% общего объема инвестиций.

Новой тенденцией в развитии внешнеэкономических связей КНР является активизация зарубежных инвестиций китайских предприятий. Как отмечают китайские исследователи Чжан Синьлэ, Ван Вэньмин и Ван Цун, китайское правительство побуждает компании к участию в стратегии «Идти вовне», которая была заявлена правительством КНР в 1999 году [6].

Следует отметить, что поощрение вывоза национального капитала за границу во многом является реакцией властей на макроэкономические и внешнеэкономические проблемы. Дело в том, что быстрое развитие китайских экспортно-ориентированных обрабатывающих производств имеет побочный эффект обострения дефицита энергии на внутреннем рынке. Из-за увеличения экспорта накопление валютных резервов создает давление переоценки юаня. Другие страны прибегают к мерам защиты от проникновения китайских товаров. Урок «Выйти» предназначен для преодоления этих трудностей. Это должно помочь китайским компаниям осваивать зарубежные рынки путем создания производственных площадок непосредственно в зарубежных странах и сбалансировать снабжение китайской экономики импортируемыми углеводородами и другими товарами с инвестициями Китая в добывающие отрасли за рубежом [7, с. 118].

В заключении можно отметить, что экономическая модель Китая за последние двадцать лет трансформировалась. В начальные периоды реформ экономическую модель КНР являлась моделью «догоняющего развития» с высокой товарной ориентацией. На современном этапе государство стало ведущим экспортером услуг и капиталов. Инвестирование в мировую экономику стало одним их приоритетных направлений для Китая. Китаю удалось за последние десять лет потенциальную конкурентоспособность преобразовать в реальную и построить эффективную модель внешнеэкономической деятельности. Основным триггером преобразований модели внешнеэкономической деятельности Китая стала глобализация.

ЛИТЕРАТУРА

1 Курочкина И.Г. Сравнительный анализ моделей международной экономической деятельности США и Китая в условиях глобализации // Ученые записки Крымского инженерно-педагогического университета. – 2015. - № 1 (49). – С. 52-59.

2 International Monetary Fund. – 2014. http://www.imf.org/external/ pubs/ft/weo/2014/01/weodata/index.aspx. 09.01.2021.

3 Доклад о стратегии развития Китая: в 2030 году Китай будет крупнейшим экономическим субъектом (кит.яз.) URL: http://finance.china.com.cn/news/gnjj/ 20120228/561261.shtml. 09.01.2021.

4 Меркулов К.К. ученые КНР о новой модели глобального управления в плане идей Пекина о «новой эпохе глобализации», «новой глобализации» И Т.П. (по материалам спецобзора журнала «Общественные науки в Китае») // С. 293-303.

5 Исследование тенденций и перспектив развития научного и экспертно-аналитического обеспечения стратегического управления, социально-экономического планирования и проектирования: монография /под общ. ред. С.В. Шманева, И.Л. Юрзиновой. –Орел: ОрелГУЭТ, 2016г. -180 с.

6 Новоселова Л.В. Китайский опыт формирования эффективной инвестиционной политики // В сборнике: Доклады ИДВ РАН. – М., 2012. – С. 82-91.

7 Гу Лулу, Рид Р. Чжунго цие хайвай бингоу шибайлэ ма? // Цзинцзи яньцзю. – Пекин, 2011. – № 7. – СС. 116–129. – Кит. яз.

УДК 327.8

Досмұрат Н.Ж.,
2 курс магистранты
«7М02211-Шығыстану»
Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан, e-mail: nurad_l@mail.ru
Есеркепова Ж.О.,
т.ғ.к., доцент
Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан, e-mail: zhanar_e77@mail.ru

АҚШ ЖӘНЕ ИРАН ҚАТЫНАСЫНЫҢ ШИЕЛЕНІСУ МӘСЕЛЕСІ (XX Ғ.СОҢЫ-XXI Ғ. БАСЫ)

Түйін: Бұл мақалада қазіргі таңда өзекті болып отырған АҚШ-тың Иран Ислам Республикасына қатысты саясаты мен қарым-қатынасы, мұнайға қатысты санкциялары т.б. қарастырылған. Автор бұл мақалада XX ғасырдың ортасынан бастау алатын АҚШ-тың Иранға ұстанған ұстанымы мен Иранның ядролық қаруына жол бермеу тұрғысында Америка әкімшілігінің мүдделері, Иран басшылығының ықтимал мақсаттары мен міндеттері, жанжалды дипломатиялық жолмен шешу мүмкіндігі және бұл мәселе жаһандық маңызға ие болып отырғандығына тоқталып өтеді.

Тірек сөздер: Иран, АҚШ, санкция, мұнай, саясат, экономика, халықаралық қоғамдастық, қарым-қатынас.

Dosmurat N.,
master student, «7M02211-Oriental studies»
KazUIRandWL
named after Abylai Khan, Almaty, Kazakhstan
e-mail: nurad_l@mail.ru
Yesserkepova Zh.,
associate professor, KazUIRandWL
named after Abylai Khan, Almaty, Kazakhstan
e-mail: zhanar_e77@mail.ru

THE PROBLEM OF STRAINED RELATIONS BETWEEN THE USA AND IRAN (LATE XX-EARLY XXI CENTURIES)

Abstract: This article discusses current American policies and attitudes towards the Islamic Republic of Iran, as well as oil sanctions. The author discusses the USA position on Iran dating back to the middle of the twentieth century, the interests of the USA administration in terms of preventing Iran's nuclear weapons, possible goals and objectives of the Iranian leadership, the possibility of a diplomatic solution to the conflict and its global significance.

Key words: Iran, USA, sanctions, oil, politics, economy, international community, relations.

Жалпы Таяу Шығыстағы халықаралық қатынастардың дамуы мен АҚШ-тың Иранға деген саясаты тарихи және замануи тұрғыдан алғанда, көптеген зерттеушілер мен саясаттанушылардың назарын аударған болатын. АҚШ пен Иранның қарым-қатынасын зерттеуге деген қызығушылық әсіресе, XX ғ. 60-шы жылдарында арта түсті. Өйткені, сол кезде мұнай ресурстарына бай және стратегиялық аймақ болып табылатын Таяу Шығыс батыс монополияларының әсерінен әлемдегі ең даулы аймақтардың біріне айналды.

Иран Ислам Республикасы - бұл мұнайдың әлемдік қоры бар, аймақтық масштабта маңызды әскери әлеуетке ие, Таяу Шығыстағы процестің реттелуіне әсер ету қабілеті, мұнайдың маңызды қоры бар Таяу Шығыс аймағындағы ірі мемлекеттердің бірі болып есептеледі. Сондықтан, АҚШ әлемдегі ең ірі билік орталығы бола отырып, Иранды өзінің ықпал ету аймағынан босатады деп болжам жасау қиын. Ал бұл елмен қарым-қатынастың үзілуі бірқатар салалары технологиялар мен американдық қосалқы бөлшектерге тәуелді Иран үшін де ауыр. Сондықтан 1978-1979 жылдардағы төңкерістен кейін Иран мен АҚШ арасында қалыптасқан қарым-қатынастар тарихи тұрғыдан алғанда Иран Ислам Республикасының саяси және экономикалық жағдайына байланысты деп айтуға болады [1, 97 б.].

Сонымен қатар, Иранның ядролық державаға айналуы ықтимал жағдайы да халықаралық дағдарыс сипатына ие болуда. Бұл мәселеде Иранның АҚШ-пен қарым-қатынасын айттуға болады. Сондықтан, бұл мақаланы жазудағы мақсатымыз да Иран - АҚШ қарым-қатынасын, оның ішінде Иранның ядролық қаруына жол бермеу контекстіндегі Америка әкімшілігінің мүдделері мен санкцияларын талдау. Американ-ирандық қарама-қайшылық басталғаннан бері ол мемлекетаралық және аймақтық қақтығыстар шеңберінен шығып, жаһандық маңызға ие болды. АҚШ-тың Иран Ислам Республикасына қатысты сыртқы саясатын зерттеу өзекті ғылыми мәселе болып табылады. Бұл АҚШ-Иран қатынастарындағы қарама-қайшылықтарды шешу жолдарын іздеудің қажеттілігімен және Америка саясатының осы аспектісін қарастырудың теориялық маңыздылығымен түсіндіріледі.

1979 жылдан XXI ғасыр аралығандағы Америка-Иран қарым-қатынастарының эволюциясы Таяу Шығыс аймағының саяси-экономикалық дамуының және халықаралық тұрақтылықтың айқындаушы факторларының бірі болды. 1979 жылы Иранда болған Ислам революциясынан кейін Америка-Иран қарым-қатынасының одақтастарынан қарсыластарға ауысуы - жаңа тарихта Батыс пен Шығыс өркениеті мемлекеттері арасындағы саяси-экономикалық және идеологиялық қақтығыстың жарқын мысалы болды деуге болады. АҚШ Иран Ислам Республикасын әлемдегі, Таяу Шығыстағы ұлттық мүдделерінің әлеуетті қарсыласы ретінде қарастыра отырып, халықаралық қауымдастықты, ең алдымен, дамыған Батыс елдерін Тегерандағы антиамерикалық исламдық режимге қарсы қоюға тырысты. Америка-Иран қарым-қатынасы АҚШ-тың халықаралық аренадағы орнын айқындайтын және АҚШ-тың ішкі саяси дамуына әсер ететін өзіндік саяси және экономикалық барометр болды. Иранның геосаяси жағдайы мен шикізат көзінің мол болуы XX ғ. ортасынан бастап Вашингтонның оған деген сыртқы саясаттағы рөлін анықтады. Сол кезде Иран шахы М. Реза Пехлеви АҚШ-тың қолдауына сүйене отырып, өз мүддесін Иранның мүддесін жоғары қойды. Бұл өз кезегінде Иран халқының М. Реза Пехлеви мен оның одақтастарына, АҚШ-қа теріс көзқарасын туғызған еді. Бұл Иран шахының биліктен кетуіне және Вашингтон мен Тегеран арасында 1979 ж. Иран Ислам Республикасында болған ислам революциясынан кейін тамыр жайған антиамериканизм негізінде саяси және идеологиялық қайшылықтардың пайда болуына әкелді [2, 10 б.].

АҚШ-тың Иранға қатысты сыртқы саяси стратегиясының даму барысын анықтайтын негізгі оқиғалар мыналар болды: 1979 жылы 4 қарашада Тегерандағы Америка елшілігін басып алу және оның дипломатиялық қызметкерлерін кепілге алу; Иран үкіметінің Таяу Шығыстағы сыртқы саясаттың негізі ретінде «ислам революциясының экспорты» туралы жариялауы; АҚШ-тың Иран басшыларын «нөмірі бірінші жау» ретінде белгілеуі; Таяу Шығыста орналасқан атап айтқанда, жалпы әлемдегі американдық мүдделерді бұзуға бағытталған радикалды экстремистік ұйымдарға материалдық және қаржылық көмек көрсету; Тегеран ядролық қару жасау және құрлықаралық баллистикалық зымырандар жасау бағдарламаларын әзірлеуі т.б.

АҚШ-тың Иранға қарсы науқаны 1994 ж. Израиль үкіметі Иран ядролық қаруға ие болуының алдында тұр деп жариялағаннан кейін және әсіресе Ресейдің Иранға 2 ядролық реактор беру туралы шешімінен кейін күшейе түсті. Американдық сарапшылардың жеке бағасы, сондай-ақ МАГАТЭ мәліметтері онша алаңдаушылық туғызбаса да, АҚШ реакциясы біршама алаңдаушылық туғызды және кейбір еуропалық бақылаушыларға АҚШ саясатындағы эмоциялардың басымдығы туралы айтуға мүмкіндік берді. Американың күш-жігері экономикалық және саяси әрекеттермен Иранды әлемде толық оқшаулауға әкелуге бағытталды. Осыған байланысты Америка үкіметі бірқатар шаралар қабылдайды. 1995 ж. мамырында ол Иранмен саудаға толық эмбарго енгізіп, ол келесі қадамдардан тұрды:

- американдық мұнай компанияларына Иран мұнайын сатып алуға және сатуға тыйым салынды; (1994 ж. Иран АҚШ-қа тәулігіне 600 мың баррель, ал 1995 ж. басында 400 мың баррель / тәулігіне экспорттағанын айта кету керек, бұл Иран мұнай экспортының 1/4 - 1/5 бөлігін құраған еді.)
- АҚШ-тың Иранға деген барлық экспортына тыйым салынды;
- инвестицияның барлық түріне тыйым салынды, нәтижесінде Коноко компаниясы Парсы шығанағындағы Иранның мұнай кен орнын игеруге 600 миллион долларлық келісімнен бас тартуға мәжбүр болды [1, 79 б.].

Америка Құрама Штаттары алдымен Каспий мұнай консорциумындағы ирандық компаниялардың үлесін азайтып, содан кейін оны консорциумнан толық шығуына қол жеткізді. Мұндай қадамды олар бұрынғы КСРО республикаларындағы мұнай-кен орындарын игеруге қолдау көрсетудегі ниетпен түсіндіріп, осылайша әлемдік мұнай өндіруде Иран мұнайының маңыздылығын төмендеткен еді. 1996 ж. тамызында АҚШ Иранның мұнай-газ өнеркәсібіне кез келген қомақты инвестиция салғысы келетін елдерге жол бермейтін заң қабылдады. Алайда, бұл Заң қабылданған сәттен бастап ЕО елдері мен Жапонияның оған теріс реакциясын туғызып, олар АҚШ-ты тағы ойлануға шақырды, өйткені басқа

елге сауда саясатын жүргізуге болмайды. Олар АҚШ-ты еркін сауда заңдарын бұзды деп айыптап, бұл мәселені Халықаралық сауда ұйымына қоямыз деп қорқытты. Сенатор Д'Амато командасының мүшесі Грег Рикман Америка саясатын қорғап сөйлеген еді. АҚШ экономикалық және саяси тәртіп шараларымен шектелмеді. 1995 жылдың маусымында Парсы шығанағында АҚШ-тың 5-ші флоты құрылып, 1995 ж. ақпанында АҚШ Иранға қарсы науқанға 20 миллион доллар бөлді. Басқа елдерге Иранға инвестиция салуға тыйым салатын заң жобасына қол қоюдан басқа, Клинтон әкімшілігі Иранды экономикалық және саяси жағынан оқшаулау үшін Батыс Еуропа мен Жапонияның қолдауын алу үшін күшті дипломатиялық науқан жүргізді. Тек Израиль ғана АҚШ-тың әрекетін сөзсіз мақұлдады. Жапония тек Карун өзенінде бөгет салу үшін несиені біршама уақытқа кейінге қалдыруға келісті.

Ал XXI ғ. басына келсек, АҚШ Иранның сыртқы саясаты мен ядролық бағдарламасын Таяу Шығыстағы одақтастарының қауіпсіздігіне қауіп төндіреді деп санайды. Иран Ядролық қаруды таратпау туралы келісімді бұзуы мүмкін деген алғашқы хабарлар 2002-2003 жылдары пайда болды. 2005 жылы АҚШ-тың қарсылығына байланысты Еуро-үштіктің Иранмен келісім жасасу әрекеті сәтсіз аяқталғаннан кейін, 2006 жылы БҰҰ-дағы британдық дипломатияның әрекеті Ресей мен Қытайды Иранға қатысты ұстанымдарын қатайтуға көндіруге бағытталды. Бұл Нью-Йорктегі Е3+3 келіссөздерінде британдық делегацияны басқарған Дж. Соэрстің баспасөзге жарияланған хатынан (2006 ж. 16 наурыз) оның американдық, француздық және неміс әріптестеріне (Ұлыбритания, Франция, Германия мен АҚШ, Қытай, Ресей) туындайды. Нью-Йорктегі кездесуден аз уақыт бұрын Дж. Соэрс Иранмен келіспеушілікті тек дипломатия арқылы жеңуге болатынын баса айтты. Бұл қатаңдықтың себебі Вашингтонның келіспейтін ұстанымы болды, ол үшін Иран туралы қарардың БҰҰ Жарғысының VII тарауына сәйкес қабылдануы маңызды болды. Нью-Йорктегі кездесу нәтиже бермеді [3, 184 б.].

2006 ж. мамырда бес елдің өкілдері Ұлыбританияның БҰҰ жанындағы миссиясының аумағына жиналып, АҚШ-тың қолдауымен Ұлыбритания мен Франция Иран туралы қарар жобасын талқылады. АҚШ, Ұлыбритания мен Франция күш қолдануға мүмкіндік беретін қатаң тұжырым жасауды талап етті. Бұл мәселеде Ресей, Қытай және Катар қарсылық білдірді. АҚШ пен Ұлыбритания қарарды БҰҰ Жарғысының VII тарауына сәйкес қабылдау керек деп есептеді. БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесі Иранға 2006 жылдың шілдесінде уранды байытуды тоқтатуды талап еткен ультиматум қойғаннан кейін және Иран оны орындаудан бас тартып, БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесінің қарарлары негізінде санкция режимі қалыптаса бастады, оның негізгі қолдаушысы АҚШ болды. Ал британдық дипломаттар санкциялық шараларды әзірлеуге белсенді қатысты. 2006 ж. шілдеде БҰҰ Жарғысының VII тарауының 40-бабының негізінде, № 1696 қарардың «жұмсартылған» нұсқасы қабылданды, бұл Иран шарттарды орындамаған жағдайда қосымша қарар қабылдауды көздеді. 2006 ж. желтоқсанда Еуро-үштік елдерінің демеушілігімен № 1737 қарар қабылданды, оған сәйкес Иранға бұрынғы қарардың талаптарын орындамауға байланысты жаңа санкциялар енгізілді. АҚШ-тың кең қолдауын алған Санкциялар комитеті құрылды. 2007 жылы қосымша санкциялар енгізілді: активтерді тоқтату мен саяхатқа шектеулер, Иранның қару-жарақ экспортына тыйым салу (1747 қарар). 2008 жылы № 1803 қаулы қабылданып, санкциялар ұзартылды, сонымен қатар № 1835 қаулы бұрынғы қарарлардың ережелерін растады. 2010 жылы АҚШ-тың Қауіпсіздік Кеңесіндегі Иранның ядролық бағдарламасы бойынша белсенді жұмысының арқасында санкцияларды қатаңдатқан 1929 қарар қабылданды. Иранға қарсы санкциялар режимі Ұлыбритания мен Еуро-үштіктің басқа мүшелері қолдайтын Иранның ядролық бағдарламасына «екі жақты көзқарас» шеңберінде әзірленді. Бұл санкциялардың қатаң қысымының дипломатия мен келіссөздермен үйлесуі болды [4].

2013 ж. ақпанда басталған 5+1 форматындағы Иран мен келіссөздердің кезекті раунды нәтижесінде қараша айында уақытша Женева келісімі жасалған болатын. 2015 жылдың шілдесінде «алтылық» пен ЕО, бір жағынан Иран, екінші жағынан Иранның ядролық бағдарламасының тек бейбіт мақсатта болуын қамтамасыз ету үшін Бірлескен кешенді іс-қимыл жоспары қабылданды. Иранмен келісім жасасу Б. Обаманың Иранмен екіжақты келіссөздер жүргізуге дайындығы, Х. Роуханидің Ирандағы сайлаудағы жеңісі және Иран басшылығының ел экономикасын іс жүзінде оқшаулаған санкциялардан құтылу ниеті арқасында мүмкін болды [5]. Нәтижесінде, санкциялардың көпшілігі БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесінің 1737 жылғы Комитетінің жұмысын тоқтатуды көздейтін 2231 қарарымен жойылып, осылайша келіссөздер таратпаудың қолданыстағы режимін қолдауға мүмкіндік берді. Ұлыбританияның Иранның ядролық бағдарламасына қатысты ұстанымы АҚШ -тың БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесінде де, ЕО -да да қолдау көрсетуіне әкелді. Келісімнің болашағы Д.Трамптың АҚШ-ты Иранмен келісімнен шығу туралы шешіміне байланысты болды (2018 ж. мамыр), бұл санкциялар көмегімен Иранды ұстауды жалғастыру үшін қарастырылған еді.

Негізінен, АҚШ-тың халықаралық қоғамдастық форматындағы Иран Ислам Республикасына қатысты саясаты қажетті нәтижеге толық қол жеткізе алмады, себебі әлемдік жетекші державалар

Тегеранға қатысты сыртқы саясатын жүргізуде өздерінің ұлттық мүдделерін басшылыққа алған болатын. Тіпті Вашингтонның одақтастары, Еуропалық Одаққа мүше мемлекеттер, АҚШ-тың халықаралық аренадағы бастамаларын қолдай отырып, Иранмен ынтымақтастықтан пайда тапқан ұлттық компанияларына, көбіне, мұнай -газ саласында саяси және экономикалық тыйым салуға асықпады. Жалпы, Ақ үйдің сыртқы саясатындағы Иран бағыты АҚШ-тың Иранға қарсы саяси және экономикалық санкцияларын кезектесіп күшейтуші немесе әлсірететін стратегиясын қолданумен сипатталады. Американың Иран Ислам Республикасына қатысты бұл саясаты Тегеранның ұлттық мүдделеріне бағытталмағандықтан, ол қарастырылып отырған кезеңде АҚШ-Иран қарым-қатынасындағы негізгі қайшылықтарды шеше алмады.

Осылайша, Иран мәселесі және онымен байланысты барлық нәрсе 1979 жылдан XXI ғасырдың басына дейінгі кезеңде АҚШ үшін ең ауыр сынақ болды. Осының бәрі Вашингтонның Таяу Шығыстағы, жалпы алғанда Тегеранға қатысты сыртқы саяси доктринасын жетілдіру мәселесін аса маңызды түрде көтереді [7, 332 б.]. Сонымен қатар, Х. Роухани үкіметінің сыртқы саясаты мен Д. Трамптың Иранмен қарым-қатынасты шиеленістіруге бағытталған мерзімнің басынан бастап Ақ үйге келуі Иран президентінің бастапқы бейбіт бастамаларын айтарлықтай өзгерте бастады. Ресми үкіметтік топтардың риторикасы о бастағы қалпына оралды, тіпті ұстанған позициялары қатаңдап кетті деуге болады. Иран үшін негізгі қарсылас, әрине, АҚШ болып қалып отыр. Бұл бағытта бірден бірнеше факторларды бөліп көрсету керек:

- біріншіден, дәл осы әскери-техникалық ынтымақтастық пен американдық қарудың арқасында Иранның геосаяси қарсыластары, атап айтқанда Сауд Арабиясы, Израиль, күрдтер мен Сирия оппозициясының маңызды бөлігі тек Ислам республикасына қарағанда стратегиялық артықшылыққа ие;

- екіншіден, Иран басшылығының АҚШ-тың Эрбилдегі әскери базасында орналасқан ақпараттық-ситуациялық орталығын Тегеранның билеуші режимін құлатуға арналған операцияларының жоспарлау орны деп санауларына негіз бар;

- үшіншіден, Иранның өзінің тікелей ықпал ету аймағы деп есептейтін АҚШ-тың Сирияға күштер мен құралдарды орналастыру туралы біржақты шешімдері әскери қайшылықтарды күшейтіп, Араб республикасындағы Ислам революциясының сақшылар корпусының күшеюіне әсер етеді.

Қорыта айтқанда, Иранның саяси құрылымы бойынша бұл саяси-экономикалық қайшылық жағдайында АҚШ мен Иран Ислам Республикасы арасындағы қарым-қатынастың жақында қалпына келуі мүмкін деп айту қиын. Ең алдымен, біз АҚШ пен Иран арасындағы экономикалық ынтымақтастықтың кеңеюін, қалпына келуін күтуіміз керек, ал саяси реттеу ұзақ уақытты қажет етеді.

ӘДЕБИЕТ

1 Федорова И.Е. Иран - США: Диалог и противостояние.- М.: Институт востоковедения РАН, 2004. - 141с.

2 Кортоев Р.Ю. Финансово-экономические санкции США по отношению к Ирану (1979 г. - начало XXI в.): причины, содержание, эволюция / Р.Ю. Кортоев // Ученые записки. Сборник статей ученых и аспирантов Адыгейского филиала Московской открытой социальной академии. -Краснодар: изд-во «Кубанькино», 2009. - Вып. 8. - С.9-18.

3 Мамедова А.О. США и Великобритания в 2001-2017 гг.: Политические, военные и экономические аспекты сотрудничества в контексте современной системы международных отношений. М., 2019.file:///C:/Users/User/Desktop/%D0%9D%D1%83%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D0%BB%202022/mamedova-a-o-diss.pdf с. 183-185

4 Резолюция 1737 (2006) (S/RES/1737), принятая Советом Безопасности 23 декабря 2006 г. Официальный сайт ООН. URL: https://documentsddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/681/44/PDF/N0668144.pdf?OpenElement

5 Zarif Mohammad Javad. What Iran Really Wants; Iranian Foreign Policy in the Rouhani Era - http://www.foreignaffairs.com/articles/141209/mohammad-javadzarif/what-iran-really-wants . Issue, May/June 2014.

6 Мирский Г. Иран и США // «Безопасность Евразии», М., 2008 г., № 4, - с. 337–350.

7 Петренко А.И. Кризис исламского правления в Иране: вызовы XXI века. //Актуальные проблемы международных отношений и международного права: Сборник статей. Материалы международной научно-практической конференции / Под. ред. Т.В. Кашириной, Д.А. Сидорова, Н.В. Вильской, О.Н. Петюковой. – Москва: Дипломатическая академия МИД России, 2019. – 489 с.

УДК 343.1

Карабекова А.М.,
Магистрант
«6М030200-Международное право»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
email: aruzhankarabekova00@gmail.com

«ЭЛЕМЕНТЫ ГЕРМАНСКОЙ МОДЕЛИ ДОСУДЕБНОГО ПРОИЗВОДСТВА В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН»

Аннотация: После распада Советского Союза уголовно-процессуальное законодательство государств-участниц претерпело многократные изменения. Процесс кодификации проходил не изолированно, а с учетом опыта других правопорядков. Производимые преобразования в уголовном процессе тяготели к идее отказа от «советского наследия» и были ориентированы на восприятие элементов германской модели досудебного расследования. Наличие позитивного наглядного немецкого опыта стало неоспоримым аргументом в пользу заимствования опыта и внесения новшеств в уголовное законодательство.

Стоит заметить, что упомянутое заимствование германского опыта заключается не в копировании определенных правовых норм. Предписания и нормы Уголовно-процессуального кодекса постсоветских стран отличаются не только от положений немецкого законодательства, но и от друг друга. То есть необходимо отметить, что речь идет о восприятии идей общего характера, стоящих за теми или иными правовыми институтами.

Ключевые слова: конституционные права, правоохранительная деятельность, уголовный процесс, трехзвенная модель.

Карабекова А.М.
магистрант
«6М030200- Халықаралық құқық»
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ
Алматы, Қазақстан
email: aruzhankarabekova00@gmail.com

"ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҚЫЛМЫСТЫҚ ПРОЦЕСІНДЕГІ СОТҚА ДЕЙІНГІ ӨНДІРІСТІҢ НЕМІС МОДЕЛІНІҢ ЭЛЕМЕНТТЕРІ"

Түйін: Кеңес Одағы ыдырағаннан кейін қатысушы мемлекеттердің қылмыстық іс жүргізу заңнамасы көптеген өзгерістерге ұшырады. Кодификация процесі оқшауланған емес, басқа заңды бұйрықтардың тәжірибесін ескере отырып жүргізілді. Қылмыстық процесте жүргізілген өзгерістер «кеңестік мұрадан» бас тарту идеясына бейім болды және сотқа дейінгі тергеудің неміс үлгісінің элементтерін қабылдауға бағытталды. Көрнекі неміс тәжірибесінің болуы тәжірибені қарызға алу мен қылмыстық заңнамаға жаңалық енгізу пайдасына талассыз дәлел болды.

Атап өтілген неміс тәжірибесін алу белгілі бір құқықтық нормаларды көшіруден тұрмайтынын атап өткен жөн. Посткеңестік елдердің Қылмыстық іс жүргізу кодексінің нормалары тек неміс құқығының ережелерінен ғана емес, бір-бірінен де ерекшеленеді. Яғни, белгілі бір құқықтық институттардың артында жалпы идеяларды қабылдау туралы айтылып отырғанын атап өткен жөн.

Тірек сөздер: конституциялық құқықтар, құқық қорғау, қылмыстық іс жүргізу, үш буынды модель.

Важнейшим показателем развития государства, стремящегося к достижению общепринятых международных стандартов, является эффективность защиты конституционных прав и свобод граждан, доступность и прозрачность правосудия.

Несмотря на достигнутый прогресс по реформированию уголовного процесса, в Казахстане продолжают оставаться актуальными вопросы защиты конституционных прав и свобод граждан, качества осуществления уголовного преследования и отправления судом правосудия.

Сегодня органы досудебного расследования, занимаясь одновременно раскрытием преступлений, сбором доказательств, их оценкой, принятием процессуальных решений по делу, не уделяют должного

внимания вопросам доказывания, на основе которого решается вопрос об уголовной ответственности конкретного лица.

Опираясь на статистические данные, можно констатировать, что за пять лет в рамках досудебного производства необоснованно были задержаны свыше 2 тысяч граждан и факты нарушения конституционных прав граждан возросли в три раза. Что касается ведомственных показателей (направление дел в суд), то они перевешивают надобность соблюдения прав человека, так в два раза возросли жалобы на органы расследования. Прокурорами было отменено более ста тысяч решений о прерывании сроков расследования и прекращении дел, на дополнительное расследование возвращено свыше шести тысяч дел. Недоработки в сфере осуществления уголовного преследования обусловлены, прежде всего, отсутствием четких критериев разграничения полномочий и зон ответственности между органами досудебного расследования, прокуратуры и суда. [1]

Так, при реформировании досудебного производства особое внимание уделяется сразу нескольким элементам германской модели досудебного расследования, среди которых особого внимания требует вопрос распределения полномочий между прокурором, полицией, органом ведущим производство по делу и судом, вопрос баланса процессуальной самостоятельности прокурора и полиции.

В Германии соотношение правового положения прокурора и служащего полиции определяется их принадлежностью к различным ветвям власти. Основанием процессуального господства прокуратуры на предварительном расследовании служит её судебная природа. Stricto sensu прокуратура является единственным органом дознания. Компетенция полиции по расследованию полностью производна от компетенции прокурора, а её процессуальная самостоятельность («фактическое господство») сводится к активности и инициативности.

Нашим законодателям в силу неопределённости правовой природы прокурора, следователя и дознавателя не удаётся найти взвешенный подход к соотношению их процессуального положения. Основой прокурорского господства над досудебным производством считается не судебная природа прокурора, а его роль как стража законности. В связи с этим полномочия по расследованию ему не предоставляются либо рассматриваются как экстраординарные. Исторически процессуальная самостоятельность отечественного следователя также ассоциировалась с его активностью и инициативностью, однако в наши дни она часто (и не всегда справедливо) противопоставляется руководящей роли прокурора.

1 сентября 2020 года Глава государства выступил с Посланием народу Казахстана «Казахстан в новой реальности: время действий» в ходе которого был затронут вопрос внедрения в Казахстане трехзвенной модели с чётким разделением полномочий между органами.[2]

На сегодняшний день трехзвенная модель применяется практически во всех развитых странах. При такой модели за уголовный процесс отвечают три звена: полиция, прокуратура и суд. Полномочия между этими структурами чётко разграничены. Переход к трехзвенной модели требует изменения подходов к досудебному расследованию и навыков, как самих прокуроров, так и следователей в организационном плане. [3]

В целом, весь уголовный процесс можно условно разделить на три этапа: 1) выявление преступления и сбор фактических данных; 2) правовая оценка собранных доказательств и подготовка обвинения; 3) разрешение дела по существу.

Эти функции выполняют разные органы - полиция, прокуратура и суд.У каждого свои полномочия и чёткие пределы влияния.

Как результат эффективной модели уголовного судопроизводства, в Германии отмечается высокая ответственность и ключевая роль прокурора среди правоохранительных органов, правильно организованный судебный контроль за соблюдением прав человека на стадии досудебного производства. В 2020 году Германия, наряду с Данией, Швецией, Норвегией, Финляндией, вошла в десятку лучших в «Индексе верховенства права».

Национальным планом развития Республики Казахстан до 2025 года, должна быть предусмотрена новая модель уголовного процесса, которая заключала бы в себе три ключевые задачи уголовного процесса, которые должны будут выполняться разными органами: 1) выявление, пресечение уголовного правонарушения, установление причастных лиц, сбор и закрепление доказательств - органами досудебного расследования; 2) дача независимой правовой оценки собранным доказательствам, принятие ключевых процессуальных решений, предъявление и поддержание обвинения в суде - прокуратурой; 3) назначение наказания, санкционирование следственных действий и рассмотрение жалоб на действия и решения органов досудебного расследования и прокуратуры - судом.

Целесообразным считается, что полиция должна выявлять преступления, устанавливать причастных лиц, собирать и закреплять улики; прокурор обязан давать независимую оценку собранным доказательствам, пресекать нарушения прав граждан, не допускать вовлечения добросовестных граждан в уголовный процесс, поддерживать обвинение в суде; суд - рассматривать жалобы на действия органов и выносить окончательный вердикт по делу. На первом этапе не должны иметь юридической силы ключевые процессуальные решения, затрагивающие конституционные права граждан без одобрения их прокурором (путем согласования либо утверждения).[4]

Так, была предпринята первая попытка урегулирования данного вопроса путем принятия закона в декабре 2020 года, вносящего изменения в законодательные акты по вопросам защиты прав граждан в уголовном процессе. По данному Закону прокурор согласовывает по уголовным делам процессуальные решения о признании лица подозреваемым, квалификации деяния подозреваемого, изменении и дополнении квалификации подозреваемого, квалификации уголовного правонарушения, прерывании сроков расследования, а также утверждает процессуальные решения о прекращении уголовного дела либо уголовного преследования в полном объеме или в части, протокол об уголовном проступке и постановление о применении приказного производства.

Новая процедура согласования и утверждения ключевых процессуальных решений позволила прокурору на ранних стадиях расследования давать им независимую правовую оценку с учётом собранных доказательств, пресекать нарушения прав граждан и не допускать вовлечение добросовестных граждан в орбиту уголовного преследования.

Такой подход повлиял и на снижение нарушений конституционных прав граждан на 17%.

Из этого вытекает, что по результатам разработки эффективных правовых механизмов выявляется необходимость самостоятельного составления прокурором обвинительного акта по уголовным делам. Именно обвинительный акт свидетельствует об окончании досудебной стадии уголовного процесса, когда человеку предъявляется окончательное обвинение и дело направляется в суд. В свою очередь, это повысит персональную ответственность прокуроров и усилит механизмы независимой правовой оценки им доказательств и иных материалов уголовного дела, что также будет способствовать исключению ошибок при предании обвиняемого суду и станет барьером от необоснованного вовлечения граждан в уголовный процесс. [5]

Полагаю, что такую модель уголовного процесса необходимо воплощать поэтапно и поступательно, разделив их на периоды

Для их реализации необходимы следующие законодательные поправки в Уголовно-процессуальный кодекс РК.

В целях снижения нагрузки на органы расследования и в целом оптимизации уголовного процесса целесообразно дознание и ускоренное досудебное расследование проводить в протокольной форме, где протокол обвинения будет утверждаться прокурором.

Кроме того, предлагается установить предельный 18-месячный срок содержания лица под стражей в период рассмотрения в суде дела об особо тяжком преступлении с возможностью его продления, а также урегулировать вопрос пересмотра судебных актов кассационной инстанцией Верховного Суда.

Вместе с тем, совершенствуются механизмы транзитной перевозки лиц, передачи осужденных, рассмотрении ходатайств о приеме граждан Республики Казахстан для отбывания наказания, организации исполнения наказания.

В законопроекте должны найти отражение и другие поправки, направленные на дальнейшее совершенствование уголовного судопроизводства, восполнение пробелов в регулировании, устранение коллизий и редакционное улучшение норм законов.

Это упрощение процедуры фиксации и приобщения доказательств по делам об уголовных проступках путем их отражения в протоколе, возможности вынесения постановления о признании лица подозреваемым и его допроса в случаях, не терпящих отлагательства и т.д.

Вывод

Социальная обусловленность совершенствования уголовно-процессуального законодательства, а также законодательства, регулирующего вопросы уголовного преследования продиктована значительным продвижением Казахстана к стандартам современного правового государства, развитием институтов гражданского общества, изменением политических и экономических условий, в том числе в глобальном масштабе.

Принятие законов по внесению изменений в УПК РК послужит гарантом обеспечения верховенства права, законности уголовного преследования и досудебного расследования, эффективную защиту конституционных прав граждан, оптимизирует уголовный процесс.

ЛИТЕРАТУРА

1.Статистические отчёты Комитета по правовой статистике и специальным учётам Генеральной прокуратуры Республики Казахстан [Электронный ресурс].

2.Послание Главы государства народу Казахстана от 1 сентября 2020 года «Казахстан в новой реальности: время действий». [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://adilet.zan.kz/rus/docs/K2000002020

3.Изменить подход к расследованию уголовных дел предлагают в Генпрокуратуре. 25.01.2021 год. Электронный ресурс zakon.kz. Режим доступа:https://www.zakon.kz/5055443-izmenit-podhod-k-rassledovaniyu.html

4.Модернизация уголовной системы: что изменит трѐхзвенная модель правосудия? 16.09.2020 год. https://informburo.kz/stati/modernizaciya-ugolovnoy- sistemy-chto-izmenit-tryohzvennaya-model-pravosudiya.html

5.Сулейменова Г.Ж. Заключение научно-правовой экспертизы Концепции проекта Уголовно-процессуального кодекса Республики Казахстан // Юрист (Казахстан). 2012.

УДК 327 : 378.2 (574)

Нурлыбаева А.С.,
студентка 1 курса КазУМОиМЯ имени Абылай хана
по специальности «6В03101 - Международные отношения»,
Алматы, Казахстан
email: a.nurlybyeva01@gmail.com
Науч.руководитель:
Шаймордановa З.Д., д.и.н., проф.

ВОЗМОЖНОСТИ ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ ПО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРОГРАММЕ «6В03101 - МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ» В ЦЕЛЯХ ПОВЫШЕНИЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ

Аннотация. В статье раскрываются возможности дополнительного образования по образовательной программе «6В03101- Международные отношения» в целях повышения уровня знаний и навыков. Рассматривается неформальное обучение посредством образовательной платформы openedu.ru с курсами от ведущих вузов Российской Федерации (СПбГУ, МИСиС, НИУ ВШЭ и МГУ). Делается вывод, что в нынешнее время дополнительное образование - неотъемлемая часть жизни каждого студента.

Ключевые слова: международные отношения, дополнительное образование / неформальное образование, образовательная платформа, openedu.ru, компетенции, дипломатия

Nurlybayeva A.S.,
the 1st year student of Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages JSC,
specialty "6B03101 - International Relations",
Almaty, Kazakhstan
email: a.nurlybyeva01@gmail.com
Scientific Director:
Shaimardanova Z.D., Doctor of Historical Sciences, professor

THE POSSIBILITIES OF ADDITIONAL EDUCATION IN THE EDUCATIONAL PROGRAM "6B03101 - INTERNATIONAL RELATIONS" IN ORDER TO IMPROVE PROFESSIONAL COMPETENCIES

Abstract. The article reveals the possibilities of additional education in the International Relations educational program (6B03101) in order to increase the level of knowledge and skills. Non-formal education is considered through an educational platform openedu.ru with courses from leading universities of the Russian Federation (St. Petersburg State University, MISIS, HSE and MSU). It is concluded that at the present time additional education is an integral part of every student's life.

Keywords: International relations, additional education / non-formal education, educational platform, openedu.ru, competences, diplomacy.

Международные отношения - это совокупность взаимоотношений большого количества дисциплин (экономики, политологии, дипломатии, социологии, культурологии и других). История международных отношений всегда находилась в фокусе человеческого внимания, ведь зачастую политические факты искажались в пользу политических интересов той или иной политической страны, фальсифицировали данные, события вырывались из исторического контекста. Все это происходило для улучшения имиджа собственной страны или негативного имиджа других стран. Эта тенденция существует и сегодня. Поэтому определенная ответственность накладывается на систему образования, от которой зависит уровень грамотности будущих специалистов в сфере международных отношений, государственного управления и менеджмента.

На сегодняшний день недостаточно просто дать студентам базовую сумму знаний о мировой политике, международных отношениях, необходимо более глубокое погружение в тему, ее всестороннее изучение, что не всегда возможно в условиях академического обучения из-за ограниченности по времени и количеству обучающихся. В таких ситуациях появляется необходимость в получении дополнительного багажа знаний посредством чтения профессиональной литературы или обучения на курсах. Если с первым все более-менее понятно, то вопрос качества знаний, полученных с помощью различных онлайн платформ, остается открытым. [2, с.183]

Чтобы быть уверенным в достоверности полученной информации, необходимо пользоваться образовательными платформами, которые могут гарантировать качество предоставляемых знаний. Одной из таких платформ является «openedu.ru», которая отличается простым интерфейсом и гарантирует предоставление качественных знаний. На данном сайте представлены курсы, которые составлены ведущими вузами Российской Федерации с непосредственным участием их преподавателей и научных деятелей. Обучение на курсах этой платформы могут проходить как студенты заочной и дистанционной форм обучения, так и желающие более подробно разобраться в тои или иной сфере.

Формат может немного изменяться в зависимости от выбранного университета, но в целом каждый курс представлен в виде еженедельных тематических лекций в видео-формате, дополнительного материала (письменные лекции, презентации) и выполнения промежуточных тестовых задания с автоматической проверкой. В случае если участник претендует на получение сертификата (закрывает кредиты в некоторых вузах), то ему необходимо выполнять также все представленные задания в форме тестов, эссе, проектных работ и написать финальный экзамен с системой прокторинга. Это процедура платная и оплачивается в момент регистрации на курс, либо в процессе изучения.

Из собственного опыта можно сказать, что такой формат очень удобен. Разделение на недели упрощает изучение новой информации, помогая распланировать собственное время (можно заниматься в любое удобное время без привязки к конкретным датам, помимо итогового экзамена, который длится определенное количество дней). Видеолекции удобны тем, что в любой момент можно поставить на паузу и записать необходимую информацию, а также есть возможность повторного прослушивания для восполнения пробелов. Тесты стимулируют быть более внимательными во время изучения нового материала, а также помогают закреплять полученные знания. Если же кажется, что лекции недостаточно, то в каждом уроке есть список дополнительной литературы, чтение которой поможет сильнее погрузиться в тему.

В целях повышения собственных компетенций по специальности международные отношения доступны курсы от МГУ им. Ломоносова, СПбГУ и НИУ ВШЭ.

Курс “Язык, культура и межкультурная коммуникация” от Московского государственного университета способствует оптимальному формированию языковой и межкультурной компетенции, готовности к эффективному межкультурному и международному общению посредством учета культурных особенностей. Лектором является С.Г. Тер-Минасова, доктор филологических наук, заслуженный профессор МГУ имени М.В. Ломоносова с опытом работы в разных странах с собственными уникальными культурами. Слушатель данного курса приобретет навыки:

- восприятия иных культур с точки зрения их обыденности в стране их происхождения,
- культурно-антропологическом взгляда на человека, его образ жизни, идеи, взгляды, обычаи, систему ценностей, восприятие мира – своего и чужого
- соизучения иностранных языков и культур.

Приобрести базовые юридические навыки в понимании работы государственного аппарата поможет курс “Теория государства и права” от ВШЭ. Данный курс познакомит слушателя с основами

юридического мировоззрения, признаками и сущностью государства и права, закономерностями возникновения, функционирования и развития государства и права. По итогам у обучающегося будут выработаны навыки:

- понимания связи государства с правом,
- анализа правовых отношений, явлений и норм, юридических фактов.

Для изучение курса “Политология” в КазУМОиМЯ необходимо хорошее знание английского языка, так как предмет ведется на этом языке. Такой формат может вызвать затруднение в изучении данной дисциплины у студентов, которые не владеют достаточной языковой базой. Чтобы не отставать от программы, существует возможность пройти курс “Введение в современную политическую науку” от Высшей Школы Экономики на русском языке, где можно будет восполнить появившееся пробелы в знаниях.

После изучение базовых дисциплин для понимания работы общества и государства появляется возможность изучения темы международных отношений в более глубоком формате, объясняющем природу мировой политики. Для этой цели подходит курс “Современные теории международных отношений”, представленный Санкт-Петербургским государственным университетом на образовательной платформе openedu.ru. Данный курс дает возможность изучения различных парадигм с точки зрения их содержания, объяснительной силы, методологии. Он формирует профессиональные компетенции в:

- интерпретации международно-политических процессов с точки зрения различных теоретических подходов,
- определении принадлежности автора научной работы к той или иной парадигме,
- использование в прикладном анализе теорий, подходов и концепций, используемых при изучении международных отношений.

Современный мир диктует собственные правила, одним из которых является цифровизация, которая обеспечивает прозрачность, честность и доступность информации. На данный момент, такие компоненты цифровизации как цифровая дипломатия, большие данные и дипломатия данных, глобальное управление интернетом и цифровые избирательные технологии являются частью мировой политики, оказывают заметное влияние на взаимодействия между странами. Выработать данные навыки можно с помощью образовательного курса “Цифровизация в международных отношениях” от СПбГУ, где объясняют как теоретическую, так и практическую сферу применения цифровой грамотности в сфере международных отношений. [1, с. 36]

Китайский язык считается одним из самых сложных языков в мире, но одновременно его востребованность растет в последние года в связи с активным всесторонним развитием КНР на мировой арене. Особенно важен данный язык для будущих международников, аналитиков, регионоведов, дипломатов Республики Казахстан, так как наша страна ведет активные взаимоотношения с Китаем, который является юго-восточным соседом нашей страны. В изучении китайского языка оказать помощь могут преподаватели (одновременно носители языка) Санкт-Петербургского государственного университета. Данный вуз представляет несколько курсов в зависимости от уровня владения языком и предпочтений: “Введение в китайскую иероглифику”, “Китайский язык для начинающих: основы фонетики”, “Китайский язык для начинающих”, “Китайский язык для начинающих. Часть 2”.

Образовательная платформа openedu.ru может помочь восполнить пробелы, а также повысить профессиональные компетенции в сфере международных отношений посредством более разностороннего и глубокого изучения данной образовательной программы. Получая знания от профессиональных преподавателей с многолетним опытом работы, можно приумножить теоретические (прослушивание лекций, изучение нового материала и т.д.) и практические (написание эссе, научных статей, создание и защита проектов) навыки в области мировой политики и взаимоотношении государств друг с другом, не выходя из дома. Таким образом, качественное образование доступно всем желающим его получить.

ЛИТЕРАТУРА

1. PRINCIPLES, PROBLEMS, and POLICIES Campbell R. McConnell Professor of Economics, Emeritus - University of Nebraska, Stanley L. Brue, Professor of Economics - Pacific Lutheran University // thirteenth edition McGRAW-HILL, INC. 1999 - p. 35-39

2. Охотский Е.В. Международные отношения и дипломатическая служба: ретроспективный анализ прошлого и перспективы нового миропорядка // Вестник МГИМО-Университета. – 2016. - № 2 (47). – С.182-189.

УДК 349.6

Сабырова К.Ж.,
магистрант
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан, e-mail: sakonya_vip_96@mail.ru

«ОРГАНИЗАЦИОННО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН ПО ОБЕСПЕЧЕНИЮ ВОЗМЕЩЕНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ВРЕДА»

Аннотация. Значение эколого-правового регулирования нефтегазового комплекса Республики Казахстан связано с многочисленными отрицательными последствиями воздействия антропогенной деятельности на окружающую среду при добыче нефти и газа, поскольку «Республиканский энергетический сектор – один из основных источников загрязнения окружающей среды и на его долю приходится более 50 процентов выбросов загрязняющих веществ в атмосферный воздух и более 20 процентов сброса загрязненных сточных вод в поверхностные водоемы, а также более 70 процентов суммарной эмиссии парниковых газов в Республике Казахстан».

Таким образом, можно констатировать, что возрастает потребность в эколого-правовом регулировании нефтегазового комплекса, под которым следует понимать обобщенное название группы отраслей экономики, в совокупности обеспечивающих единый технологический цикл по добыче, транспортировке и переработке нефти и газа, а также связанных с ними сервисных услуг («нефтегазовый сервис»).

В настоящее время сложилось определенное понимание термина «эколого-правовое регулирование» как синонима термину «правовое регулирование общественных экологических отношений», однако в науке экологического права встречаются и иные определения данного термина применительно к отдельным сферам хозяйственной деятельности.

Ключевые слова: экология, правоохранительная деятельность, нефть, экологическое право, низкоуглеродное сырье

Sabyrova K.J.,
Master's student
Kazumoimya named after Abylai Khan
Almaty, Kazakhstan, e-mail: sakonya_vip_96@mail.ru

"ORGANIZATIONAL AND LEGAL BASES OF THE ACTIVITIES OF LAW ENFORCEMENT AGENCIES OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN TO ENSURE COMPENSATION FOR ENVIRONMENTAL DAMAGE"

Annotation. The importance of environmental and legal regulation of the oil and gas complex of the Republic of Kazakhstan is associated with numerous negative consequences of the impact of anthropogenic activities on the environment during oil and gas production, since "the Republican energy sector is one of the main sources of environmental pollution and accounts for more than 50 percent of emissions of pollutants into the atmospheric air and more than 20 percent of the discharge of polluted wastewater into surface reservoirs, as well as more than 70 percent of total greenhouse gas emissions in the Republic of Kazakhstan."

Thus, it can be stated that there is an increasing need for environmental and legal regulation of the oil and gas complex, which should be understood as the generalized name of a group of economic sectors that collectively provide a single technological cycle for the extraction, transportation and processing of oil and gas, as well as related services ("oil and gas service").

Currently, there is a certain understanding of the term "environmental and legal regulation" as a synonym for the term "legal regulation of public environmental relations", however, in the science of environmental law there are other definitions of this term in relation to certain areas of economic activity.

Keywords: ecology, law enforcement, oil, environmental law, low-carbon raw materials

По данным Государственного доклада «О состоянии и использовании минерально-сырьевых ресурсов Республики Казахстан» в недрах Казахстана в том или ином количестве выявлены практически все известные в мире полезные ископаемые, наиболее значимыми из которых являются нефть и природный газ, что обуславливает важнейшую роль нефтегазового комплекса, определяющего

основные векторы экономического и социального развития страны и обеспечивающего до трети ВВП и более 45,5 % суммарных доходов бюджета.

Вместе с тем, несмотря на исключительную значимость нефтегазового комплекса для экономики Республики Казахстан, объекты нефтегазового комплекса являются высокорисковыми производственными объектами и оказывают существенное негативное воздействие на окружающую среду.

Воздействие нефтегазового комплекса на окружающую среду проявляется в отчуждении территорий, загрязнении почв отходами нефтедобывающих и нефтеперерабатывающих предприятий, загрязнении атмосферного воздуха в результате сжигания нефтяного попутного газа, загрязнении водных ресурсов, водной и морской среды нефтью и нефтепродуктами.

Нефтегазовый комплекс также является основным источником угроз возникновения чрезвычайных ситуаций техногенного характера в результате аварий на промысловых трубопроводах, несанкционированных врезок в трубопроводы, разгерметизации технологического оборудования, разрушения резервуаров, разливов нефти и ее продуктов с возгоранием в результате значительного износа оборудования, нарушения норм и правил его эксплуатации, а также при транспортировке.

Наличие значительных экологических проблем в нефтегазовом комплексе показывает особую актуальность разработки соответствующего правового механизма, способного повысить эффективность государственной экологической политики в целях минимизации негативного воздействия объектов нефтегазового комплекса на окружающую среду.

Необходимость решения существующих эколого-правовых проблем в нефтегазовом комплексе также обуславливает потребность системного анализа теоретико-правовых основ, современного состояния правового регулирования данной сферы общественных отношений, практики деятельности органов государственной власти в сфере экологического управления в нефтегазовом комплексе, а также оценки эколого-правовой деятельности субъектов нефтегазового комплекса.

Правовое обеспечение государственного экологического управления в нефтегазовом комплексе

В юридической науке и на практике проблемы легального определения тех или иных понятий и отношений являются приоритетными, так как позволяют весь спектр правоотношений свести к строго определенным и закрепленным в законе (нормативном акте) понятиям. К сожалению, множественность и неоднозначность, а иногда и противоречивость дефиниций, составляющих эколого-правовой и природоресурсный блок законодательства, мешает его эффективности.

В настоящий момент одновременно существуют такие понятия, как «топливно-энергетический комплекс», отдельно «энергетический», отдельно нефтяной, газовый, нефтегазовый комплекс. При этом отсутствует единый однозначно определенный понятийный аппарат, определяющий базовые понятия, необходимые для адекватного регулирования проблем охраны окружающей среды и обеспечения экологической безопасности на всех циклах добычи, транспортировки, переработки и хранения минерально-сырьевых ресурсов, в первую очередь, таких, как нефть и газ, за счет использования которых формируется около 2/3 бюджета Республики Казахстан.

Проблемы дефинирования и создания легального понятийного аппарата в данной сфере общественных отношений требуют выработки и легитимации таких базовых и взаимосвязанных понятий, как «топливно- энергетический комплекс» и «нефтегазовый комплекс».

Вместе с тем современное российское законодательство не дает легального понятия «топливно-энергетический комплекс». При этом законодатель активно использует термин «топливно-энергетический комплекс»7, что на практике может создавать ситуацию правовой неопределенности.

В ряде случаев в нормативных документах и научной литературе понятие «топливно-энергетический комплекс» и «нефтегазовый комплекс» употребляются как синонимы, в других случаях они различаются. В действительности, топливно-энергетический комплекс – понятие более широкое и представляет собой «совокупность отраслей, связанных производством и распределением энергии в различных видах».

Важным, на наш взгляд, представляется и «расшифровка» транспортной составляющей нефтегазового комплекса в законе, поскольку доставка сырья и продуктов его переработки всегда была и остается самым трудоемким, затратным и экологически небезопасным видом деятельности.

В законодательстве, особенно в технических регламентах, ГОСТах, других нормативных документах подробным образом регламентированы особенности и условия данных видов деятельности. Отдельно в ведомственных нормативных актах регулируются условия перевозки, транспортировки, перевалки нефти и газа.

Поскольку мы включаем в деятельность нефтегазового комплекса и проблемы охраны окружающей среды, и проблемы экологической безопасности, и проблемы обеспечения безопасности при чрезвычайных ситуациях, имеющих негативные экологические последствия, стоит отдельно упомянуть о необходимости совершенствования «экологической» составляющей, в том числе на основе внедрения наилучших доступных технологий, минимизации антропогенного вреда, обеспечения принципа устойчивого развития, на основе сочетания экологических и экономических интересов.

На основании проведенного анализа существующих теоретических подходов к пониманию сущности правового понятия «нефтегазовый комплекс» формируется вывод об отсутствии в настоящее время единого однозначно определенного понятийного аппарата, определяющего базовые понятия, необходимого для адекватного регулирования проблем охраны окружающей среды и обеспечения экологической безопасности на всех циклах добычи, транспортировки, переработки и хранения минерально- сырьевых ресурсов, в первую очередь таких, как нефть и газ.

С точки зрения совершенствования концепции развития законодательства в сфере охраны окружающей среды и обеспечения экологической безопасности в деятельности нефтегазового комплекса, обоснована необходимость принятия новых нормативных правовых актов, а именно:

- в целях унификации эколого-правовых требований в нефтегазовом комплексе принять постановление «Об экологической безопасности объектов нефтегазового комплекса», устанавливающее особенности обеспечения экологической безопасности объектов нефтегазового комплекса на всех стадиях технологического процесса как высокорисковых опасных производственных объектов, включая геологоразведку, добычу, транспортировку, переработку и хранение нефти (нефтепродуктов) и газа, а также специальный эколого-правовой режим после вывода данных объектов из промышленной эксплуатации;
- принять систему нормативных правовых актов и иных нормативных документов в области охраны окружающей среды, экологической,промышленной безопасности в нефтегазовом комплексе (главным образом, в сфере транспортировки и переработки нефти и газа), призванные заменить существующие и во многом устаревшие ГОСТы, РД, СНИПы и иные нормативные документы.

Вывод

Учитывая сложную структуру видов и форм деятельности субъектов нефтегазового комплекса, оказывающих негативное воздействие на окружающую среду, нами доказана целесообразность внесения в общероссийский классификатор их деятельности единых целевых экологических показателей, которые будут учитываться при определении эффективности деятельности всего комплекса.

По результатам исследования эколого-правовой деятельности наиболее крупных нефтегазовых компаний формулируется вывод, согласно которому в своем подавляющем большинстве субъекты нефтегазового комплекса, независимо от вида деятельности и масштабов негативного воздействия на окружающую среду, являются субъектами эколого-правовых отношений.

Таким образом, можно констатировать, что дихотомия между экономическими и экологическими интересами в деятельности нефтегазового комплекса может быть минимизирована путем формирования адекватного механизма его эколого-правового регулирования, повышения эффективности экологического управления, совершенствования контрольно- надзорной функции, внедрения в полном объеме стратегической экологической оценки воздействия хозяйственной деятельности на окружающую среду и перехода на систему экологического нормирования на основе наилучших доступных технологий.

ЛИТЕРАТУРА

1 Бринчук М.М., Дубовик О.Л., Жаворонкова Н.Г., Колбасов О.С. Экологическое право: от идей к практике / отв. ред.: Топорнин Б.Н. М.: Изд- во ИГиП РАН. 1997. 28 с.

2 Василевская Д.В. Правовое регулирование отношений недропользования в РФ и зарубежных странах (теория и практика). Москва. 2007. 352 с.

3 Гирусов Ф.Э. Эколого-правовое регулирование обращения с радиоактивными отходами: Сравнительно-правовое исследование. Автореферат дисс. канд. юр. н. М. 2005.

4. Культелеев С.Т. Правовые проблемы экологии Республики Казахстан // Государство и право. 1997.

5. Салиева Р.Н. Проблемы правового обеспечения экологической и промышленной безопасности в топливно-энергетическом комплексе // Энергетическое право. 2008. № 1. С. 59-60.

УДК 921

Сақбекова Ә.,
Докторант
«8D03104-Саясаттану»
Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Алматы, Қазақстан, e-mail: sakbekova@list.ru

ҚАЗАҚСТАНДА «ТРАНСҰЛТТЫҚ» БІРЕГЕЙЛІК ПАРАДИГМАСЫНЫҢ ДАМУЫНДАҒЫ ШЫҒЫС ЕЛДЕРІНІҢ РӨЛІ МЕН ОРНЫ

Түйін. Мақалада Қазақстандағы «транұлттық» парадигмасының даму алғышарттары мен қазіргі жағдайы қарастырылады. Осы үдеріс барысында Шығыс елдерінің үлесі зерттеледі. Бірегейлік мәселесі кез-келген мемлекеттің маңызды мәселесі болып табылады, өйткені ол тікелей ұлттық идеологиямен, тарихпен, тілмен және басқа мәселелермен байланысты. Жаһандық өзгерістердің есебінен «трансұлттық» бірегейлікті қалыптастырудың өзекті мәселелерін айқындап отыр. Оның ішінде ұлтаралық қарым-қатынастар, этномәдени саясат, тіл және тарих мәселелері және т.б.

Тірек сөздер: «трансұлттық» парадигма, ұлттық бірегейлік, жаһандық процесс.

Sakbekova A.,
Doctoral student "8D03104-Political Science"
Al-Farabi Kazakh National University
Almaty, Kazakhstan, e-mail: sakbekova@list.ru

THE ROLE AND PLACE OF EASTERN COUNTRIES IN THE DEVELOPMENT OF "TRANSULTIC" UNITY PARADIGM IN KAZAKHSTAN

Abstract: The article considers the preconditions and current state of development of the "transnational" paradigm in Kazakhstan. In this process, the share of Eastern countries will be studied. The issue of uniqueness is an important issue for any state, as it is directly related to national ideology, history, language and other issues. It identifies key issues in the formation of "transnational" identity due to global change. Including issues of interethnic relations, ethnocultural policy, language and history, etc.

Keywords: "transnational" paradigm, national identity, global process.

Қазіргі бірегейлену үдерісінде жаһанданудың нәтижесі ретінде транұлттық бірегейліктің дамуына әсер етуде. **Жаһандану** – бұл әртүрлі қоғамның әлемдік ауқымдағы өзара әрекеті мен өзара үйлесуінің объективті интеграциялық үрдісі. Адамзаттың барлық тарихи даму сатысында әртүрлі этностар, ұлттар, халықтардың интеграциялық үрдісі жүріп келді. Әлемде интеграция ағымы әрқашан да болды. Бұл ағым этникалық, ұлттық, мемлекеттік шеңберде көрініс тапты. Тарихи қозғалыстың тәжірибесінде әлем көпқырлы болғанымен біркелкі, бірлік күші мен әрекетіне ие деген ой қалыптасты. Интеграция саясатын ынтымақтастықтың дамуымен, мемлекеттің егеменділігінің сақталуымен, мемлекеттің ішкі ісіне араласпау қағидасын ұстанумен, ұлттық ерекшеліктері мен дәстүрлерін құрметтеумен, мәдени алмасумен, әлемдік құрылымның көпжақтылығымен байланыстырамыз.

Жаһанданудың әділ даму үрдісі жағдайында әлемдік экономика мен мәдениеттің біркелкілігіне апаратын ағымдар әрекет етеді. Субъектілердің қызметтерін ортақ қағидаларға бағындыратын ғаламдық экономикалық желісі ғана қалыптасып қоймай, сонымен бірге жалпы әлемдік мәдениетті кеңейте түсетін тиісті социомәдени бейімделуде жүзеге асады. Мұндай жағдайда мәдениет алмасуының және өркениетті бағыттар арасындағы өзара қатынастарды берік орнататын тетіктерін құрудың жағымды мүмкіндіктері мен болашағын айқындау мәселесі маңызды мәнге ие болады. Жаһанданудың объективті үрдісімен қатар XX ғасырдың 70-жылдары тек теорияда ғана емес, сонымен бірге идеологияда, саясатта, экономикалық тәжірибеде үстем бола бастаған неолибералды жаһандану теориясы да қызу даму үстінде болды.

Бүгінгі әлемдік, аймақтық деңгейде неолибералды жаһанданудың мемлекетаралық қатынастарға, жалпы мемлекеттердің даму үрдісіне қалай әсер ете алуы мүмкін деген мәселе туындайды. Өмірдің даму үрдісінде белгілі болғандай неолибералды жаһандануды негізгі жүзеге асырушылар дамыған Батыс елдері мен неолибералды жаһанданудың институциялық-құқықтық орталығына айналған олардың бақылауындағы Дүниежүзілік валюта қоры (ДВҚ), Дүниежүзілік сауда ұйымы (ДСҰ), Бүкіләлемдік банк (ББ) сияқты жетекші халықаралық экономикалық ұйымдар. Бұл тұжырымды

дәйектеуде белгілі экономист М. Кастельстің сөзімен айтқанда, үкіметтерге тікелей жасалынған саяси қысым арқылы немесе Халықаралық валюта қоры (ХВҚ), Бүкіләлемдік банк (ББ), яки Дүниежүзілік сауда ұйымы (ДСҰ) қызметінің негізінде ұлттық экономикаларға олардың өзіндік ерекшеліктерін ескерусіз қалдырып, «құрылымдық бейімделудің» қатаң шарттарын міндеттеді. М. Кастельс:

«Жаһандық экономиканың қалыптасуындағы басты орындаушылар үкіметтер, әсіресе үлкен жетілік үкіметтері және олардың халықаралық институттары...», деп жазды.

Әсіресе бұл үрдістер тәуелсіз ел ретінде халықаралық қатынастар жүйесіне жаңадан қосылған Орталық Азия елдерінің тәжірибесінде айқын көрініс тапты. Аймақ елдері аталған жетекші ұйымдарға мүше болу үшін ұлттық әлеуметтік-экономикалық шектеуліктерге негізделген бірқатар талапміндеттерді орындауға амалсыз көнген болатын. Соның нәтижесінде аймақ елдерінің қарапайым халқының әлеуметтік еркіндіктері біршама қысқартылғанын білеміз [1].

Осылайша жаһандық үдеріспен бірге Қазақстанның халықаралық қатынастағы үдерісі дами бастады. Бұл үдеріс бірегейленудің де шекарасын кеңейткен болатын. Оның ішінде Шығыс елі – Жапонияның да үлесі зор.

Қазақстан мен Жапонияның саяси қарым-қатынастарын қарастырғанда, олардың өзара байланыстарындағы өзгерістер мен сыртқы саяси құжаттардың қабылдануына қарай үш негізгі кезеңді бөліп көрсетуге болады.

Бірінші кезең 1991-1997 жылдар аралығын қамтиды. Осы кезеңді Қазақстан мен Жапонияның арасындағы қарым-қатынастардың қалыптасу кезеңі деп сипаттауға болады. КСРО ыдырауынан кейін пайда болған жаңа тәуелсіз мемлекет ретінде Қазақстан Республикасының алдында экономикалық және әлеуметтік-саяси сипаттағы қиыншылықтар туындады. Мемлекет басшылығы осы қиыншылықтарды шешуде ішкі қорларға ғана сүйенудің жеткіліксіз екендігін, елдің өркендеуі үшін сыртқы экономикалық көмекке сүйеніп, кең халықаралық ынтымақтастықты дамыту қажеттілігін ұғынды. Әсіресе, әлемдік қаржылық донор мәртебесін иемденген Жапониямен байланыстарды орнату аса қажет болды.

Қазақстан мен Жапония арасындағы саяси диалог «күншығыс елінің» біздің мемлекетті 1991 жылы 28 желтоқсанда мойындауынан басталды. Осы мойындаудың жалғасындай екі тараптың арасында 1992 жылы 26 қаңтарда дипломатиялық қатынастар орнатылды. Бірінші кезеңдегі Қазақстан мен Жапонияның арасындағы байланыстардың негізін қалаған маңызды оқиға елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың 1994 жылғы 6-9 сәуірдегі Жапонияға іссапары болды. Елбасының алғашқы іссапарының нәтижесінде тараптардың арасында Біріккен мәлімдемеге қол қойылып, КСРО мен Жапония арасындағы жасалынған келісімшарттар мен келісімдерді мойындау туралы ноталармен алмасты. Осы құжатта Жапонияның Қазақстанмен жүзеге асырып жатқан реформаларға толық қолдауын білдіретіндігі атап өтілді. Жапония мен Қазақстан арасында қол қойылған алғашқы құжат екі мемлекеттің саяси диалогын арттырып қана қоймай, экономикалық саладағы ынтымақтастыққа да ықпал етті.

Екінші кезең 1997-2001 жылдар аралығын қамтиды. Осы кезең Қазақстан мен Жапония арасындағы қарым-қатынастардың бағыттарының нақтыланған әрі сан-салалы байланыстардың кеңеюі кезеңі болуымен ерекшеленді. 1997 жыл екіжақты қарым- қатынастардағы аса маңызды оқиғаның орын алуымен және Жапонияның Орталық Азия мемлекеттеріне деген мүдделестігінің артуымен сипатталды. Яғни, 1997 жылы 24 шілдеде Жапонияның премьер-министрі Рютаро Хасимото Қазақстанға тікелей қатысы бар

«Еуразиялық дипломатия» тұжырымдамасын ұсынды. Осы тұжырымдаманың ұсынылуы Орталық Азияның маңызды геосаяси аймаққа айналуымен тікелей байланысты болды. Жапон парламентінің төменгі палатасының депутаты кейіннен премьер-министр қызметін иемденген Кейдзо Обучидің 1997 жылғы шілдедегі Орталық Азия мен Ресейге жасалынған сапарының нәтижесінде дайындалған баяндамасы «Еуразиялық дипломатия» тұжырымдамасының негізіне айналды.

«Еуразиялық дипломатия» - бұл Жапонияның Орталық Азия, Ресей, Қытай мен Кавказ маңы мемлекеттеріне қатысты сыртқы саяси стратегиясы. Тұжырымдаманың бастамашысы – парламентаралық лиганың төрағасы, жапон парламентінің өкілдер палатасының депутаты М. Судзуки. Алайда мақаланың басында атап өтілгендей ресми деңгейде осы тұжырымдама 1997 жылы шілдеде премьер-министр Р. Хасимотоның «Кэйдзай Доюкай» атты экономикалық серіктестердің жапондық қоғамының өкілдерінің алдында сөйлеген сөзінде жария болды [2].

«Еуразиялық дипломатия» тұжырымдамасына сәйкес, Жапония Орталық Азия мемлекеттерімен, соның ішінде Жапониямен қарым-қатынастарды келесі негізгі үш бағыт бойынша дамытуы тиіс:

- өзара сенім мен түсіністіктің тереңдеуіне ықпал ететін саяси диалог;
- табиғи қорларды игеру саласы мен өзге салалардағы экономикалық ынтымақтастық;

- аймақта ядролық қаруды таратпау, демократияландыру және тұрақтандыру арқылы бейбітшілікке қол жеткізу.

Тұжырымдамада Жапонияның аймақ мемлекеттеріне қолдауы аймақ ішіндегі көлік, коммуникациялық және энергетикалық қамтамасыз ету жүйесін құрудағы ынтымақтастықты арттыру үшін маңызды факторға айналу керектігі де атап өтілді [3]. Осылайша Жапонияның Орталық Азия мемлекеттері, соның ішінде Қазақстанға қатысты мүдделестігінің танытуының көрінісі ретінде «Еуразиялық дипломатия» тұжырымдамасы жүзеге асырыла бастады. Оның жүзеге асуы жапон үкіметінің «Ұлы Жібек жолының дипломатиясы бойынша әрекеттер бағдарламасы» қабылдануына түрткі болды. Осы бағдарлама бойынша жан-жақты сауда-экономикалық ынтымақтастықты дамыту, саяси қарым-қатынастарды нығайту мен Ұлы Жібек жолы мемлекеттерінің нарықтық экономикаға өтуде қолдау көрсету қарастырылды. Жаңа ұсынылған тұжырымдаманың негізінде Қазақстан мен Жапония арасында саяси диалог та белсенді сипатқа ие бола бастады. 1999 жылы 5-8 желтоқсан аралығында елбасы Н. Назарбаевтың Жапонияға іссапары болды. Елбасының іссапары нәтижесінде Қазақстан Республикасы мен Жапония арасындағы достық, әріптестік және ынтымақтастық туралы Біріккен мәлімдемеге қол қойылды және осы құжат бойынша екі мемлекеттің қарым-қатынастары стратегиялық әріптестік деңгейіне көтерілді.

Қазақстан мен Жапония арасындағы үшінші кезең 2001 жылдан бастап қазіргі күнге дейінгі уақыт аралығын қамтиды. 2001 жылы 11 қыркүйектегі АҚШ-тағы лаңкестік әрекеттердің орын алуынан соң мемлекеттердің қауіпсіздік саласындағы мәселелерді бірлесе шешуде саяси диалогты арттыру қажеттілігі туындады. Осы жағдайды ескере отырып, Жапония тарапынан Орталық Азиядағы қауіпсіздікке алаңдаушы мемлекет ретінде Қазақстанмен саяси байланыстарды кеңейтуге ұмтылысы артты. Жапонияны Қазақстан экономикалық саладағы байланыстарды орнатудағы маңызды мемлекет ретінде де қызықтырды. Сол себепті 2004 жылы тамыздағы сол жылдардағы Жапонияның премьер-министрі Й. Кавагучидің Қазақстанға іссапары нәтижесінде аса маңызды оқиға болды. Осы іссапардың барысында Астанада «Орталық Азия плюс Жапония» атты бастаманың шеңберінде алғашқы министрлік кездесу өтті. «Орталық Азия плюс Жапония» бастамасы жапондық тараппен Орталық Азиядағы интеграцияға қолдау көрсету әрі аймақтың әрбір мемлекетімен екіжақты деңгейде қарым-қатынастарды дамыту үшін ұсынылған болатын. Орталық Азия мен Жапония арасындағы осындай саяси диалогтың ұсынылуы Жапонияның аймақта белсенді рөлге ие болуға деген ұмтылысын байқатты. Жапонияның Орталық Азияға, соның ішінде Қазақстанға қызығушылығының артуының негізгі себептері 2006 жылғы Жапонияның сыртқы істер министрі Таро Асоның келесі сөз сөйлеуінде көрініс тапқан:

«Біріншіден, Жапония үшін басты мәселе елдің қауіпсіздігін қамтамасыз ету болып табылады. Жапония өркендеуі айналасындағы бейбітшілік пен тұрақтылыққа ғана байланысты емес, сондай-ақ жалпы әлемдегі бейбітшілікке байланысты мемлекет болып табылады. Сол себепті Орталық Азия аймағындағы этникалық және діни компоненттерден туындайтын қауіптер Жапонияның қауіпсіздігіне әсер етуі мүмкін. Яғни, Орталық Азия аймағындағы тұрақты жағдайға көп мәселе байланысты болады.

Екіншіден, Жапонияның Қазақстанға қатысты мүдделестігінің негізі, ең алдымен Орталық Азия аймағындағы қажетті табиғи байлықтар және мұнай мен газ қорларының елеулі мөлшерінің болуымен байланысты. 2006 жылы сыртқы істер министрі болған Таро Асо өз сөзінде осы аймақтағы мұнай мен газ өндірісінің көлемі бойынша мәліметті сандық көрсеткіш- термен сипаттады және аймақтың әрбір мемлекетінде алтынның бар екендігін атап өтті.

Үшіншіден, Жапония мен Орталық Азияда ұқсас тұстар көп. Егер өткен XIX-XX ғасырларға назар салар болсақ, олардың ұзақ уақыт бойы өзге мемлекеттің бақылауында болғысы келмеуінде көзқарастары ұқсас болғанын байқауға болады. Біз бір-бірімізден үйренуіміз керек.

Төртіншіден, Жапония жетекші мемлекеттердің бірі ретінде өзінің қарым-қатынастарын Орталық Азия аймағының мемлекеттерімен белсендетуге тырысуда. Жапониямен санасу қажеттілігі бар жаңа орта қалыптасты. Осы ортада Жапония аймақтың мемлекеттерімен қарым-қатынастарды тереңдету үшін барлық дипломатиялық ұмтылыстарын салады» [4]. Осылайша Орталық Азиядағы Жапония осы мүдделерін ескере отырып, «Орталық Азия плюс Жапония» бастамасы кең евразиялық аймақтағы ұжымдық ынтымақтастықтың қажетті көрінісі мен саяси-экономикалық байланыстарды тереңдетудің нақты әрекет етуші механизмі ретінде маңызды рөлге ие болды. Жапон үкіметі ұсынған жаңа жоба Қазақстан мен Жапония арасындағы экономикалық ынтымақтастықтың нығаюына әрі саяси келіссөздердің белсендеуіне ықпал етті. Осыған дәлел бастама ұсынылған жылдан бергі жоғарғы деңгейдегі Қазақстан мен Жапонияның басшылығы арасындағы кездесулер болмақ. Осындай кездесулердің бірі - 2006 жылдың 28-29 тамызындағы сол кездегі жапон премьер-министрі Д. Коидзумидің Қазақстанға сапары. Қазақстан Республикасының сыртқы істер министрлігінің ресми

мәліметтеріне сәйкес, осы кездесу нәтижесінде Қазақстан мен Жапония арасында достық, әріптестік пен ынтымақтастықты кейінгі дамыту туралы Біріккен мәлімдемеге қол қойылды және жапон премьер-министрі мен елбасының қатысуымен атом энергиясын бейбіт пайдалану саласындағы ынтымақтастықты кеңейту туралы Меморандум қабылданды. Сол іссапардың басында-ақ, Жапония премьер-министрі Коидзуми осы іссапар Жапонияның стратегиялық маңыздылығы бар аймақ болып табылатын Орталық Азиядағы белсенді ұстанымының дәлелі болмақ екендігін атап өтті [5].

Жапония Қазақстанның Азиядағы өзара іс-әрекеттер және сенім шаралары бойынша мәжілістегі ұмтылыстарына өз қолдауын білдіруде. Қазақстан да өз тарапынан БҰҰ-ның Бас Ассамблеясының 50-інші мерейтойлық сессиясында Жапонияның Қауіпсіздік Кеңесінде тұрақты мүше ретінде қабылдау қажеттілігін атап өтті [6].

Осылайша, қазіргі таңда Қазақстан мен Жапония саяси диалогты арттыруға ерекше мән беріп отыр. Осы саяси байланыстарға негіз болып отырған екі тараптың бір-бірімен экономикалық ынтымақтастықты дамытуға деген мүдделестігі, сонымен қатар мәдени-гуманитарлық салада да Қазақстан және Жапония арасындағы қарым-қатынас қарқынды дамып жатыр.

ӘДЕБИЕТ

1.Кастельс М. Экономические стратегии. 2000. № 5. – С.55.

2.Комиссина И.Н. Япония и Центральная Азия: партнерство набирает силу // www.ca-c.org/journal/cac- 031999/st_10_komissina.shtml

3.Address by Prime Minister Ryutaro Hashimoto to the Japan Association of Corporate Executives // http://russia.shaps.hawaii.edu

4.Speech of minister of foreign affairs of Japan T.Aso before the Press-club //www.mofa.go.jp/region/europe/speech0606.html

5. Визит Дз.Коидзуми в Республику Казахстан //www.kz.emb-japan.go.jp/jp/prime_minister_r.htm 6 http://kz.government.kz/site/news/integration/2009/04/79

6.Казахстанско-японские отношения // www.zonakz.net/articles/3123

УДК 327.3

Шаймарданова З.Д.,
д.и.н., профессор,
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан, shaimardanova.z@ablaikhan.kz

НЕКОТОРЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ В УСЛОВИЯХ НОВОЙ ВОЛНЫ КОРОНАВИРУСА

Аннотация: Современные международные отношения, наполненные угрозами и вызовами, в условиях новой волны пандемии приобретают новые тенденции как, например, все ускоряющаяся регионализация. Мы говорим о новой волне пандемии, т.к., разные страны мира пишут о разных волнах пандемии. Вместе с тем рост безработицы, которая влечет за собой рост протестных настроений, как, например, французское движение «желтых жилетов», распространившееся не только в городах страны, но и перекинувшееся в другие европейские страны, становятся тревожными маркерами современной ситуации в мировой политике и международных отношениях.

Ключевые слова: пандемия, регионализация, безработица, желтые жилеты, Центральная Азия.

Shaimardanova Z.D.,
Doctor of History, Professor,
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
shaimardanova.z@ablaikhan.kz

SOME TENDENCIES IN THE DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL RELATIONS IN THE CONTEXT OF A NEW WAVE OF CORONAVIRUS

Abstract: Modern international relations, filled with threats and challenges, under the conditions of a new wave of the pandemic, acquire new tendencies as for example an accelerating regionalization. We are talking about a new wave of the pandemic, because different countries of the world write about different waves of the pandemic. At the same time, the growth of unemployment, which entails the growth of protest sentiments, such as the French "Yellow vests" movement, which has spread not only in the country's cities, but also spread to other European countries, are becoming alarming markers of the current situation in world politics and international relations.

Keywords: pandemic, regionalization, unemployment, yellow vests, Central Asia.

Ограничения, вызванные кризисом в области здравоохранения затронули все сферы жизнедеятельности человека, от политических процессов, проходя через экономику, вовлекая в свою орбиту туризм, культуру и т.д.

Один из главных вызовов современного мира – борьба за энергоресурсы, которых становится все меньше. Энергоресурсы становятся главной проблемой энергетического обеспечения и энергетической безопасности государств. Полемики вокруг «Северного потока» тому свидетельство. Одна из тенденций – это переход от мирового порядка, в котором доминировали Соединенные Штаты, к системе региональных порядков. Закономерно встает вопрос: будет ли дальнейшая институционализация глобального управления, которая ограничит геополитическую борьбу великих держав и укрепит международную систему, отражающей более демократический, плюралистический мир. Другая тенденция и особенность нашего времени - ускорение повсеместно распространяющихся изменений.

Пандемия затронула все страны, от сильных до развивающихся. Отметим, что МВФ стал использовать вместо термина «слаборазвитые страны»: страны со средним уровнем дохода, страны с низким уровнем дохода и нестабильные государства.

Если анализировать политические процессы, то политологи и аналитики выделяют рост популизма, разочарование в профессиональных политиках и партиях. В преддверии предстоящих в апреле 2022 г. президентских выборов во Франции все явнее проявляются признаки сдвига в сторону крайне правых, население стоит перед выбором: какой партии, левого или правого толка, отдать предпочтение.

Рост безработицы оказывает влияние на рост социальной напряженности в мире. Слово «работа» - это полисемичный концепт, включающий такие понятия как «средство к существованию», «полезная деятельность», «социальный статус».

Казалось, до пандемии немецкая бизнес-модель была прочной, и как бы справилась с пандемией, но рост безработицы в Германии свидетельствует обратное.

Пандемия выявила продовольственные проблемы, вытекающие из системы сельского хозяйства, которое за последние годы столкнулся с тройным кризисом: социальным, санитарным, экологическим. Сокращается число средних и мелких хозяйств в Европе. Одна из причин сокращения – санкции против России.

Безработица выступает сегодня как своеобразная и тихая эпидемия. Многие страны стали разрабатывать программы борьбы с безработицей как средство универсальной гарантии борьбы с бедностью.

Другой возникающий вопрос - это вопрос роста цен на энергоносители и развязывание «газовой» войны. Восстановление экономики, геополитическая напряженность и состояние рынка углеводородов приводят к росту цен на газ и электроэнергию, что вызывает недовольство руководителей предприятий и населения.

Правительства стран начинают прибегать к непопулярным методам в целях поддержания роста экономики:

- сокращение государственных расходов, т.е. содержание госаппарата,
- снижение государственных инвестиций,

- снижение социальных пособий,
- повышение налогов.

Как пишет немецкая газета “Die Welt”: "Однако правительства стран Центральной и Восточной Европы опасаются топливной бедности, социальной напряженности и протестов. Предостерегающим примером здесь служат демонстрации "желтых жилетов" во Франции два года назад. Длившиеся несколько месяцев и порой ожесточенные протесты были направлены против новой энергетической политики Франции и повышения цен на топливо" [1]. И движение «желтых жилетов» продолжается.

В преддверии выборов Э.Макрон пытается предпринять меры, особенно в отношении покупательной способности, не желая рисковать социального гнева в виде движения «желтых жилетов», обещая краткосрочные акции поддержки населения, как это было в первые месяцы выступлений желтых жилетов в ноябре 2018 г., вызванное повышением налогов на автомобилистов [2].

Стив Терли, всемирно признанным ученый, оратор, правый популист, закончивший Университет Дарема (Великобритания) высказывает мнение, что протесты "Желтых жилетов" меняют Францию и переворачивают мировой порядок. Меняют Францию, когда этим движением охвачены другие французские города: не только на улицах Парижа, но и Марселя, Меца, Ниццы, Бордо и Тулузы. Движение «экспортировалось» в Брюссель, Португалию, Нидерланды, Великобританию и даже Канаду. В Италии несколько лет назад проходили массовые протесты под руководством популистского движения "Пять звезд" Б. Грилло. Складывается тревожная ситуация, когда националистические популистские правые действительно готовы завоевать Европу [3].

С.Терли считает движение «желтые жилеты» кризисом либеральной демократии, предвестником деглобализации.

Наблюдается процесс переориентации глобализации с отдаленного мира на близлежащий регион, то есть процесс от глобализации к регионализации. Четвертая промышленная революция, тесно связанная с четвертой волной глобализации, выдвигает на первый план виртуальные глобальные цепочки поставок, основанные на онлайн-контактах, то есть новые технологии, к которым относятся искусственный интеллект, метаданные, облачные системы хранения, которые в свою очередь, представляют сектор услуг. На сектор услуг приходится 60 % глобальной занятости.

Виртуальные глобальные цепочки поставок начинают уступать региональным цепочкам создания стоимости в таких сферах, как товары широкого потребления и информационно-коммуникационные технологии. И именно Азия расширяет свою регионализацию. Сегодня Азия - единственный регион в мире, интеграция которого продолжается при поддержке правительств и общественного мнения.

Как полагают аналитики, политические и экономические, азиатская торговля в конце 2021 года составит рост в 3%, что немного выше уровня, достигнутого в 2019 году. Особенно отмечается рост обмена услугами, нежели обмен товарами. Обмен услугами становится наиболее динамичной частью мировой торговли.

Вопросы региональной интеграции постсоветских государств Центральной Азии обсуждаются на разных уровнях, от самого высшего – государственного до политологов, экспертов, аналитиков и людей, интересующихся этой темой. Высказываются различные мнения, как национальными экспертами, так и западноевропейскими и политологами англо-саксонского мира. Одни говорят о неравном уровне экономического развития, о наличии большого количества внутренних проблем, о необходимости реиндустриализации, о смене поколений и политических элит, необходимости модернизации общественного сознания, о повышении интеллектуального потенциала местного населения и т.д. Некоторые политологи центральноазиатских государств выражают мнение о том, что события в Афганистане с приходом к власти талибов должны стать мотивацией к более интенсивным действиям к региональной интеграции, которая должна нести определенные преимущества, особенно в контексте в обеспечения геополитических и геоэкономических трансформаций в регионе.

Статья «Открывая возможности в пандемию? Четыре сценария экономического ответа для Центральной Азии» Ф. Ирназарова (Университет Гронингена) и Р.Вакульчука (Норвежский институт международных отношений / NUPI, Осло) [4] на основе анализа представляют четыре сценария экономического реагирования для региона Центральной Азии:

«Сценарий 1: Сохранение стабильности, ограниченные реформы, усиление роли государства и протекционизм.

Сценарий 2 (Эффективная диверсификация): Усиление социальной поддержки, усиление роли частного сектора, всесторонняя диверсификация и усиление регионализации.

Сценарий 3 (Инерционная асимметрия): Селективные меры поддержки, способствующие уменьшению неравенства, регламентированная диверсификация и ограниченные реформы, товарный рынок в формате «бизнес как обычно», растущая регионализация**.**

Сценарий 4 (Свободный рынок): Крупные институциональные реформы, ориентированные на прямые зарубежные инвестиции, т.е. экономическая интеграция.

Таким образом, исходя из переориентации глобализации и ее движения в сторону регионализации, мы видим, что зарубежная аналитика также делает акцент на регионализацию центральноазиатских государств. Наряду с развивающейся регионализацией борьба за энергоресурсы и лидерство стран мира, рост популизма и протестных настроений, рост безработицы продолжают оставаться тенденциями в международных отношениях.

ЛИТЕРАТУРА

1 Kaiser T., Fritz Ph., Kirst K., Meister M. Die Angst vor Gelbwesten in ganz Europa // Die Welt. – 2021. - 30.07.

2 Conesa E., Tonnelier A. Prix des carburants : le gouvernement réfléchit à une baisse de la fiscalité // Le Monde. – 2021. - 19 Octobre.

3 Turley St. Who are the gilets jaunes and what do they want? // Access mode URL: https://www.theguardian.com/world/2018/dec/03/who-are-the-gilets-jaunes-and-what-do-they-want - (accessed: 20.10.2021).

4 Irnazarov F., Vakulchuk R. Discovering Opportunities in the Pandemic? Four Economic Response Scenarios for Central Asia // Silk Road Paper. – 2020. – July. –P. 47.

УДК 921

Әтейбекова Н.Т.,
аға оқытушысы, магистр
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан, e-mail: nurzyaa@mail.ru

ҚАЗАҚ ЖӘНЕ ИРАН МӘДЕНИЕТТЕРІНДЕ КЕЗДЕСЕТІН ҰҚСАС САЛТ-ДӘСТҮР ЭЛЕМЕНТТЕРІ

Түйін: Аталмыш мақалада қазақ және иран халықтарының тұрмыс тіршілігінде кездесетін элменттер жайында жазылған. Мақалада екі туыстас халықтың салтында маңызды саналатын мәдени ерекшеліктері мен ұқсастықтары жайында мәліметтер берілген. Қазақ мәдениетінде кездесетін иран элементтерінің болуы – діні мен мәдениеті бір екі елдің ұзақ жылдар бойы байланыстың айғағы.

Тірек сөздер: мәдениет, ұқсастықтар, рухани, иран элементтері, салт-дәстүр

Ateibekova N.,
senior teacher
Ablai khan KazUIR and WL
Almaty, Kazakhstan, e-mail: nurzyaa@mail.ru

SIMILAR ELEMENTS OF TRADITION IN KAZAKH AND IRANIAN CULTURES

Abstract: This article is about the elements that are found in the life of the Kazakh and Iranian peoples. The article provides information on cultural characteristics and similarities that are important in the traditions of two kindred peoples. The presence of Iranian elements in Kazakh culture testifies to the long-standing ties between the two countries with a common religion and culture.

Iranian and Kazakh similar elements of customs.

Keywords: culture, similarities, spirituality, Iranian elements, tradition

Еліміздің егемендік алуы - жылдар бойы айтылмай, толық зерттелмей жүрген ұлттық дәстүріміз, мәденитіміз бен тіліміздің жандана толық зерттелуіне жол ашты. Қазіргі таңда Қазақстан әлемдік қауымдастыққа тең құқылы ел болып енуі - әлем жұртшылығының біздің тілімізді, тарихымызды және мәдениетімізді мойындағанының белгісі. Алайда, осылай бола тұрса да біздің міндетіміз еліміздің тарихын, мәдениетін басқа елге мақтаныш пен көрсетумен қатар, еліміздің тарихын, тілін, мәдениетінің тарихын әлі де болса анық зерттеп білу. Сонау заманнан келе жатқан ұлттық ауызша әдеби үлгілері, тамыры тереңде жатқан ұлттық дәстүріміз, ежелгі жазба ескерткіштер, бай образды тіліміз әлем мәдениеті қатарынан өзінің орнын алуы керек.

Қазақстан өзінің сыртқы саясаты белсенділігімен, тепе-теңдік сақтауға ұмтылысымен және көпжақты ынтымақтастыққа бағытталғандығымен ерекшеленеді. Халықаралық аренада мемлекетіміз өзінің тарихи, геосаясаттық және экономикалық факторларына байланысты көп ғасырлар бойы сыртқы саясатын халықаралық ынтымақтастық, көршілес мемлекеттермен татуластық және олардың аймақтық біртұтастығын құрметтеу принципіне негіздеп жүргізіп келеді. Қазақстанның өзге мемлекеттермен тең құқылы және екі жаққа да тиімді қарым-қатынас құруға дайындығы оның бүгінгі күні дипломатиялық байланыс орнатқан шет мемлекеттердің санының көптігімен дәлелденіп отыр. 1991 жылы тәуелсіздік алған сәттен бастап біздің республикамыз әлемнің бірқатар мемлекетімен дипломатиялық қарым-қатынас орнатты.

Халықаралық және мәдениетаралық қарым-қатынастардың кеңеюі мәдени ерекшелік пен мәдени өзінділіктің өзектілігін арттырады. Кез-келген мәдениетаралық қарым-қатынасты жүзеге асырғанда біз бөтен мәдениет иегерімен қарым-қатынасқа түсетініміз белгілі. Мұндай қарым- қатынас барысында әр ұлт өкілдері өздерінің мәдениетін көрсетеді. Яғни, мәдениет арқылы этностың мінез - құлқы, үлгі-өнегесі, зейін- зердесі, даналығы мен даралығы, шешендігі мен тапқырлығы, ақыл - ойы және де әлемге деген моральдық, танымдық, этикалық көзқарастары көрінеді.

Біздің сөз етейін деп отырған мәселеміз бұл Қазақстан елінің сонау жылдардан бері қарым - қатынаста болған Иран елімен әлі де мәдени тығыз қарым- қатынаста екенін айту. Екі ел арасындағы мәдени байланысты көптеген мысалдар келтіре атап айтуға болады.Мәдениеттің құрылымы күрделі және көп қырлы. Ол білім, ғылым, көркемөнер, әдебиет, мифология, имандылық, саясат, құқық, дін жүйелерін біріктіреді. Бұлар бір-бірімен араласа отырып, аса маңызды мәдениет құбылысын құрайды. Мәдениеттің ең негізгі қызметі-адамға қызмет жасау немесе гуманистік қызмет болып табылады.

Аса маңызды қызметі-әлеуметтік тәжірибені тарату. Мұның мәнісі- мәдениет бір ұрпақтың тәжірибесін екінші ұрпаққа, бір кезеңнен екінші кезеңге, бір елден екінші елге жеткізу деген сөз [1, 75-76-бб].

Мәдениеттің ең кіші бөлінбейтін бөлшегі мәдениеттің элементі. Бұл элементті зерттеу американдық ғалыс Э. Хобельден басталады. Оның пікірі бойынша, мәдениеттің элементі дегеніміз- одан әрі бөлінбейтін материалдық немесе материалдық емес заттың бөлшегі.

Әрбір мәдениет мыңдаған мәдени элементтерден тұрады. Ол элементтердің бірқатары әр халықтың, әр түрлі елдердің мәдениеттерінің бөлшегі болады. Әр түрлі мәдени элементтердің жиынтығы мәдени кешендер құрайды.

Қай халықта болмасын үйлі-баранды болып, үйлену тойын өткізу әрбір адам үшін маңызды сәттердің бірі. Балаларының отау, шаңырақ көтеруі ата-аналар үшін үлкен қуаныш. Шаңырақ бақыт пен құт-берекенің, ұрпақ жалғасудың нышаны болғандықтан ерекше қасиетті саналады.

Иран мәдениеті мен қазақ мәдениетінен көрінетін ұқсас элементтің бірі- жастардың 13 жаста тұрмыс құруы.Бала ер жетіп, қыз балиғатқа толған шақта әрбір ата-ана «ұлын ұяға, қызын қияға қондыруы» парыз. Қазақта «балиғат» деп 13-ке толған қыз баланың жасын атайды. Бұл парсы сөзі «балеғ» яғни «ер жету, белгілі бір жасқа келу» деген мағынаны білдіреді. Парсы және қазақ тілінде де бұл сөз осындай мағынада қолданылады. Ал, осы жастағы ұл баланы «ер жетті» деп атайды. Қазіргі кезде қазақ тілінде «балиғат» сөзі «кәмелетке толу» депқолданылады. Халық түсінігі бойынша жастарды неғұрлым ерте үйлендірсе, жағымсыз қылықтардан аулақ болып, ұрпағы көп, дені сау, мықты болып қалыптасады деген. 13 жастан асқан соң, исламның шариғат ережелері бойынша адам пенделік істерге барып, күнәһарлық жасай бастайды деп танылады. Сондықтан, қыз баланы 13-14 жасында, ұл баланы 14-15 жасында үйлендіретін болған. Үйлену салтының осы аталған дәстүрлі бітімі негізінен ХХ ғасырдың орта шеніне дейін Қазақстанның әр жерінде және шет елде тұратын қазақтар арасында некен-саяқ сақталып келді. Бұл дәстүр парсылар арасында әлі де болса сақталған. Мысалы, Йазд қаласында ер балалар 17 жаста, ал қыз балалар 14 жасында тұрмыс құрады. Ал, Керманда жас қыздар 13 жастан бастап тұрмыс құруға ұмтылады екен [2, 41-б].

Ілкі замандардан бері қазақтар, бергісі ауыл-аймақ шет-шекарасының тыныштығы, арғысы хандық немесе мемлекет қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатында көрші ру-тайпалар немесе мемлекеттермен туыстық, меймандостық қатынас орнатуға талпынған. Ондайда, «үйірі басқаны ноқта қосады, атасы басқаны неке қосады» және «ұлыңды ұрымға, қызыңды қырымға» деп қыз алып, қыз берісуді жөн санаған.

Үйлену салты негізінен құдалық, үйленуге дайындықтар, той және тойдан кейінгі әдет-ғұрыптардан құралады. Екі жастың бас қосып, отбасын құруы ежелден қалыптасқан дәстүр бойынша құдаласудан басталады. Қазақтар, әдетте, «тең-теңімен, тезек қабымен» деген қағида бойынша ежелден сыйласатын, аралас-біліс, әлеуметтік деңгейі өзімен шамалас адамдармен құдаласатын болған. Қазақта құда болудың бірнеше түрі болған. Осындай т.б. жағдайларға байланысты құдалықтың «бел құда», «бесік құда» және «қарсы құда» деген негізгі түрлері қалыптасқан.

Бел құда. Өзара таныс-біліс, дос-жаран адамдардың әйелдері бірдей құрсақ көтеріп жүрген болса, ондай адамдар алдын-ала уағдаласатын болған. Яғни, бірінен ұл, бірінен қыз туса достар бел құда атанатын болған. Ал, бірыңғай қыз немесе ұл туса, әке-шешелерінің достығын жалғастырып, жолын бөлісетін болған. Мұны қазақтар «қарғыбау» дейді.

Бесік құда. Балалары бесікте жатқанда кейбір ниеттес адамдардың құдаласуын «бесік құда» деп атайды. Бұлайша құдаласу орташа дәулетті адамдар арасында болып, берілетін қалыңмал мөлшері әдеттегіден едәуір төмен және қалыңмалды ерте бастан-ақ, ақырындап төлеп отырған. Құдаласудың бұл түрі күні бүгінге дейін сақталған деуге боларлық.

Қарсы құда. Бір-бірімен өзара қыз алысып, қыз беріскен қат-қабат құдаларды атаса, қарсы құдалықтың тағы бір түрі – қыз алған жақ қыздың қалыңмалын төлеуге шамасы келмесе, қалыңмал орнына өз жағынан бір қыз берген.

Қазақ және иран мәдениетіндегі үйлену салты көрінісі

Бұл салттарды иран мәдениетінен де көруге болады. Иран халқы да әлі дүние есігін ашпаған сәбилерді атастырып қоятын болған және әлі кәмелет жасқа толмаған екі сәбидің атастырылуын көруге болады. Яғни қазақтар арасындағы «бел құда» мен «қарсы құда» түрін иран мәдениетінен де көруге болады.

Жалпы, құда түсу салтынан екі мәдениетке ортақ, ұқсас элементтерді көруге болады.

Құда түсу салты көрінісі (қазақ және иран мәдениеті)

Парсыларда үлкен тойдың алдында күйеу келгенде қыз жағы оған тиыннан шашу шашқан. Яғни, «шашу» шашу ырымын қазақ мәдениетінен де көруге болады. Сондай– ақ жас келіннің аяғының астына ақ бұл төсеп, артынан одан жыртыс жасап жастар жұғысты болсын деп бөліп алатын заң, жастарды арнайы шөптердің түтінімен аластау, жастардың бірге айнаға қарауы, бір-бірінің ерніне бал жағуы, келіннің жігіт үйіне барар шеруінде алдыда от ұстап жүрушілердің болуы – осылардың бәрі де парсылық дәстүрлер [2, 40-б]. Ал, осы дәстүрлер ішінен қазақ халқы арасында орындалатыны жас келіннің аяғының астына ақ бұл төсеп шығарып салуы. Қазіргі таңда қазақтар арасында «қыз ұзату» тойынан бұл дәстүрдің кең етек алғанын көруге болады.

Бірде-бір отбасы баласыз, әсіресе ататекті жалғастырушы ер баласыз өзін бақытты сезінбейді. Баланың тууы және оны тәрбиелеу өте әріден бастау алып, толып жатқан әдеп-ғұрып, салт-дәстүрлермен рәсімделеді.

Барлық қазақ отбасыларында баланың дүниеге келуінен басталған шілдехана, бесікке салу, тұсау кесу, сүндетке отырғызу сияқты дәстүрлі мерекелер арқылы атқарылады. Бала тез өсіп, ер жетсін деген тілекпен бесікке салуға үлкен мән береді. Баланы тіл көзден, жын-пері сияқты дүлей күштерден сақтау үшін бесікке үкі қауырсындарын іледі (Бұл құс көптеген түркі халықтарында қасиетті және қорғаушы ретінде саналады).

Осындай элементтер иран халқының мәдениетінен де көруге болады. Мысалы, екі ел мәдениетінен баланың дүниеге келуіне байланысты көрінетін ұқсас элементтерді атап көрсетсек:

- Дүниеге жаңа келген баланы құндақтау. Бұл жерде айта кететін нәрсе

«құндақтау» сөзінің парсы тілінен алынғандығы. «Ғондәғ» парсы тілінен аударғанда «орау» деген мағынаны білдіреді.

- Жаңа туған әйелдің қырық күн бойы үйінде отыруы. Бұл жерде айта кететін жайт жаңа туған әйелге деген екі елдің де ерекше көз қарасы. Қазақтарда да және иран халқы да жаңа босанған әйелді күтеді, сорпалайды. Бұл жердегі ұқсас элемент босанған әйелге арнайы даярланған қой етінен дайындалған сорпа. Иран халқы қой етінен сорпа және бидай ұнынан тамақ әзірлеп береді. Бұл қазақ халқында «сорпалану, күтіну» деп аталса, ал парсы тілінде «качи» деп аталады [2, 191-б].
- Сондай ақ қазақ халқы жаңа босанған әйелге арнайы «қалжа» берген.

Қазақ халқы қалжаға қой етін береді. Осындай элементті иран халқынан да көруге болады. Бірақ ирандықтар қалжаға «палау мен тауық етін» береді және оны «виаранэ» деп атайды [3, 142-б].

Екі ел мәдениетіндегі баланы бесікке салу салты

Адам баласы қандай дәуірде өмір сүрсе де өзіндік діни наным-сенімі, танымы болды. Шамандық (бақсылық) күшті дамыған "тәңір дінінің" кезінде халық көктегі жаратушысына, Күнге, Айға табынғаны, әруаққа сыйынғаны белгілі. Қазақ еліне VIII-IX ғасырда ислам діні жеткенімен, оны бірден қабылдау ауыр болды. Халық ислам діні қағидаларымен бірге тәңірлік діннің кейбір сенімдерін әлі (әруаққа, киелі жерлерге, отқа, киелі адамдарға т.б. құрмет көрсету мен табыну) жалғастырып келеді.

Қазақ және Иран мәдениетіндегі ұқсас элементтерді 1996 жылы жарық көрген Иранның атақты кино түсірушісі Мохсен Махмалбафтың «Габбех» киносынан да анық көруге болады. Аталмыш кинодан көрінетін екі мәдениетке ұқсас мәдени элементтер:

- Түстердің беретін мағыналарының ұқсастықтары
- Өмірді табиғатпен байланыстыруы, күннің және ағаштың адам өміріндегі маңыздылығы
- Жүкті әйелдің жер анаға сыйынуы және баланы дүниеге әкелуі
- Орамалды сүйіктісіне қалдыруы
- Көшпенді өмір салты

Осындай ұқсас мәдени элементтердің екі елде де кездесуінің өз себептері бар. Себептің мәні тарих қойнауында жатыр. Егер біз тарихқа терең үгілсек оның дәлелін табамыз.

ӘДЕБИЕТ

1. عابدینی م.ح. سیمای فرهنگی قزاقستان. تهران. بین المللی الهدی. 1384.- ص 75-76
2. خانواده ی ایرانی. در دوران پیش از اسلام. علی اکبر مظاهری. تهران 1377-ص 41،40 – ص، 191ص.
3. در فرهنگ مردم. تهران، 1371 (1992) ، ص- 142.
4. فرهنگ ایرانwww. http://irankultura.ru.
5. تاریخ ادبیات فارسی www. tabnak.com
6. تاریخ فرهنگ ایران. فرهنگ قزاقستان در ایران www. gooya. com
7. «Егеменді Қазақстан» газеті, 2009 ж. сәуір айы.

ӘОЖ 811.581:811.512.122`1

УДК 921

Джельдыбаева Р.Б.,
ф.ғ.к., доц. Шығыс тілдері аударма кафедрасы
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ,
Алматы, Қазақстан, e-mail:nawrao@mail.ru

ҚЫТАЙ ТІЛІНДЕГІ ЖАРНАМАНЫҢ ТІЛДІК СИПАТЫ

Түйін: Жарнамалық мәтіндердің лингвомәдениеттану контекстінде қазіргі таңда өзектілігі арта түсуде. Адамзат өмірінде жарнаманың рөлі зор.

Біз тұтынушылар ретінде әр түрлі бұқаралық ақпарат құралдарынан, соның ішінде газеттерден, журналдардан, теледидарлардан, радиодан және Интернеттен жарнамалық ақпараттың күшті ағынына ұшыраймыз.

Тірек сөздер: жарнама, жарнама аудармасы, лингвомәдени аспект, тіл, мәдениет.

Jeldybayeva R.B.,
Candidate (Ph.D.) of Philological
sciences attached to the
Ablaikhan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail:nawrao@mail.ru

LANGUAGE CHARACTERISTICS OF ADVERTISING IN CHINESE

Abstract: Advertising texts are becoming increasingly relevant in the context of linguocultural studies. Advertising plays an important role in human life. As consumers, we are exposed to a strong influx of advertising information from a variety of media, including newspapers, magazines, television, radio, and the Internet.

Keywords: advertising, advertising translation, linguocultural aspect, language, culture

Жарнаманың бүгінгі өміріміздегі маңыздылығы зор болғандықтан тақырыптың өзектілігі дау тудырмайды. Жарнама бизнес әлемінде ғана емес, қоғамдық-әлеуметтік өмірімізде де маңызды әрі негізгі аспектіге айналып үлгерді. Әрбір адам күніне 1000 -2000 әртүрлі коммерциялық хабарларды көруіне мүмкіндігі бар, бірақ соның ішінде тек 7-10 ғана жарнаманы ғана есте сақтай алады екен. Жарнама біздің өміріміздің барлық қабатында кездеседі. Әрбір жарнаманың негізінде мәтін жатады. Осыған байланысты жарнамалық мәтін лингвистика ғылымында ғылыми әрі практикалық қызығушылық тудырып отыр.

Жарнамалық мәтіндердің лингвомәдениеттану контекстінде қазіргі таңда өзектілігі арта түсуде. Адамзат өмірінде жарнаманың рөлі зор, себебі қандайда бір затты сатсақ, сатып алсақ жарнама жасап, жария етеміз. Біз әлеуметті тұтынушылар ретінде әр түрлі бұқаралық ақпарат құралдарынан, соның ішінде газеттерден, журналдардан, теледидарлардан, радиодан және Интернеттен жарнамалық ақпараттың күшті ағынына ұшыраймыз. Жарнама тауарлар арасындағы айырмашылықты көрсетуге және бұл ақпаратты тұтынушының назарына жеткізуге арналған.

Әр мемлекетте жарнама осы елдің аудиториясына бағытталған; ол белгілі бір мемлекеттің тұрғындарына арналған. Әрине, әр түрлі елдерде тұтынылатын тауарлар мен қызметтер сәйкес келеді, бірақ жарнама жасауда сол елдің өзіндік ұлттық ерекшеліктерін, затқа деген сұранысынтарын ескеру қажет, сонымен бірге жарнаманың өзіндік ерекшеліктері бар, бұл белгілі бір лингвомәдениеттің тасымалдаушыларына әсер етеді.

Жарнама мәтіндерінің өз мақсатына жету үшін тартымдылық қажет. Тартымдылық жарнамалық мәтіннің тиімділігін қамтамасыз етіп қана қоймайды, сонымен қатар оны жарнамалық мәтінді бәсекелестік ортада насихаттауға мүмкіндік береді. Жарнама мәтінің негізі тартымдылық. Жарнамалық мәтінді аксиологемалық аспекте зерттеу үшін тартымдылық және оның оң нәтижеге бағытттауы. Тартушы - тақырыптық-рематикалық бөлшектеу, фразеологиялық бірліктер және басқа да бағалау құралдары сияқты сөйлемдегі мағынаны белгілейтін түрлі тілдік құралдар. Аксиологема бұл тілдік бірлік, жеке мәдени қоғам өкілдері үшін өзіндік құндылық мәні бар бірлік.

Жарнамалық мәтіннің бірлігі сөз болып табылады. Сонымен қатар, бұл сөз ең маңызды лингвистикалық бірлік, өйткені ол мағынаға ие, яғни заттар мен олардың қасиеттері туралы ақпарат береді. Жарнама жасау кезінде негізгі процесс - бұл сөздерді мұқият іріктеуді көздейтін жарнама

мәтінін құру. Ол негізгі маркетингтік ақпараттың максималды көлемін мүмкіндігінше аз сөздермен жеткізуі керек. Сондықтан жарнамалық мәтінге енгізілген әрбір сөз өте дәл, салмақты, жаңартылған және белгілі бір елдің тұрғындары үшін автор белгілеген мағынасында түсінікті болуы керек.

Қытай тіліндегі ауызша және жазбаша жарнама мәтіндерді зерттеу барысында әр жарнаманың өзінің дік мәні, ұлттық ерекшеліктері бар екенін байқауға болады. Әр жарнама мәтінінің негізгі түйіні болатын аксиологемалары бар. Мысалы, **健康** ， **家** ， **美** ， **友**谊 ， **梦想** ， **生活** ， **国家** ， **中国** т.б. Бұл негізгі аксиологемалар заттарды сатуда жарнама мәтіндерінің негізгі түйіні болып келеді. Мысалы **健康** денсаулық **喝** 汇源果汁，**走健康之路** Денсаулығыңыз үшін Хуэйюань шырынын ішіңіз! Мына жарнамаға қарап денсаулық басты бацлық екенін, оның ішетін аспен тікелей байланысты екенін білеміз. Бұл

Жарнама ерекше лингвомәдени құбылыс ретінде лингвоменталды стереотиптерге сүйенеді, соның негізінде жарнамалық мәтін жасалады. Жарнама негізінде белгілі бір қоғамның сипаттамалары, мәдени құндылықтары, сондай-ақ этникалық ерекшеліктері туралы белгілі бір қорытынды жасауға болады. Бір жағынан, жарнамалық мәтіндер, кез-келген басқа мәтіндер сияқты, әлемнің бар бейнесін көрсетеді, ал екінші жағынан, оны қалыптастырады, жаңа бейнелер мен шындықтар жасайды, онсыз қазіргі қоғамды елестету мүмкін емес. Жоғарыда айтылғандай, жарнама, бір жағынан, сәйкес лингвомәдени ортаға бейімделсе, екінші жағынан, осы ортаны өзі қалыптастырады.

Жарнамалық мәтін әдетте:идеясы бар;әрекетке түрткі болады (ойлануға, доғаруға, тұтынуды тыюға);сезімдерге әсер етеді (аяушылық, жиіркенушілік, махаббат, жеккөрушілік);есте қалады.

Сонымен барлық жарнама ұрандарын екі түрге бөлуге болады:

Қозғаушы: мұндай ұран әрекетке түрткі болып, дереу іске көшуге немесеойлануға үндейді. Мысалы:

Қосыл!**本公司随**时为客户提供优质服务,**并接受客**户的监督检查 аудармасы: Бұл компания клиентеріне ең жоғарғы деңгейдегі қызметін ұсынады әрі олардың бақылауы мен сынына дайын.

- Өз-өзің бол!

珍爱生命，远离毒品。Өмірге құштар бол,нашақорлықтан аулақ бол

吸毒不仅是吸掉你的家产，**而且是吸掉你的家庭**，**甚至生命**。

Нашақорлық тек сенің мүлкіңді жұтып қана қоймайды, ол сонымен бірге сенің отбасыңды және өміріңді құртады!

远离毒品，**关**爱未来。

珍惜身命，远离毒品。Өміріңді қастерле, нашақорлықтан аулақ бол.

Нашақорлықтан аулақ бол,болашағыңды ойла!

拒绝毒品便是拒绝灾难。

Нашақорлықтан бас тарту арқылы бәледен қашып құтыласың!

远离毒品诱惑，拥抱七彩生活。Нашақорлықтың торына ілінбе, Өмірге құштар бол!

可贵生命，**健康更高**，远毒品，**近真情**。

草木成荫多好看，**乱扔垃圾是添乱**。Көк жиналса - әсем көрініс құрайды, қоқыс жиналса – сұрықсыздық орын алады.

健康是福，**运**动是美。Денсаулық –байлық, спорт –әсемдік!

疾病早预防，**身体配健康**! Аурудан ертерек сақтансаңыз, әрқашан деніңіз сау болады!

人在商务忙，**莫忘身体健康**! Адам қаншалықты қарбалас болса да денсаулығын ұмытпау керек!

喝进去几滴美酒，**流出来无数血泪**。Арақтың бірнеше тамшысынан көл-көсір көз жасы туындайды.

Қытай телеарнасында көрсетілген жарнама бейнажазбасында күнделікті өмірде кездесетін бірнеше жағдайлар ұсынылған, олардың басты кейіпкерлері қарапайым, әр түрлі мамандықтағы қытайлықтар, бейтаныс өтіп бара жатқан адамға, әріптесіне, көршісіне көмектесуге дайын тұлға. Жарнама айналамыздағыларға бей-жай қарамауға және қарапайым істерге көмектесуге шақырады - шашыраңқы қағаздарды еденнен жинауға, жәшіктерді вагонеткаға салуға, коляскасы бар әйелге есікті ұстауға және т.б. Оның негізгі үндеуі:

文明 在 身边 - 口 口 相传, 手 手 相传, 心心

(wénmíng zài shēnbiān - kǒu kǒu xiāng chuán, shǒu shǒu xiāngchuán xīn “xīn xiāngchuán)”

«Мәдениет - қолдан қолға, жүректен жүрекке өтеді.» деп аударылады [4].

Дәл осы тақырыптағы бейнероликтің тағы бір мысалы Пекин операсының әртістерінің қатысуымен жасалды - бұл тағы да біршама стереотипке айналған Қытай символдарының бірі. Оған шетелдіктер де түсті - кафеде камерасын ұмытып кеткен турист қыз, қалада адасқан адам. Соңғы ұран - 世界 盛会 - 中国 风采 (shìjiè shènghuì zhōngguó fēngcǎi), бұл «әлем елдерінің салтанатты жиналысы - Қытайдың сыпайы мінез-құлқы» дегенді білдіреді.

Бұл мысалдар арқылы біз қытайлықтардың мәдениетке, яғни сырт көзге мәдени болып көруге ұмытылатынын байқаймыз. Себебі, жоғарыда айтылған «丢脸» - Diūliǎn -«бетті жоғалту», нақтылай айтсақ – «масқара болу», қылай халқы үшін үлкен қорқыныштардың бірі болып табылады.

Әлеуметтік жарнаманың келесі үлкен категориясы - ата-аналар мен балалар арасындағы қарым-қатынас, қарттарға қамқорлық және жалпы кәрілікке деген көзқарас. Конфуцийлік Қытайда қарт ата-аналарға қамқорлық жасау - өзін-өзі құрметтейтін әрбір адамның таптырмас міндеті деп үгіттейді.

Әсіресе, ұл туралы айтылғанда. 孝- сяо принципі перзенттік борыштың ішіндегі ең маңыздысы болып саналады. Онда конфуцийшілдік бойынша төменгі жақтың жоғарыға бағынуы айтылады, мысалы, халық - басшылыққа, балалар - ата-аналарына, әйелі - күйеуіне. Бұған жауап ретінде «жоғары» жақ «төменгі» жаққа мейірімділік пен қамқорлығын сыйлады. Бұл принцип жеке тұлғаны жоққа шығарып, оны отбасында және қоғамда өжалпы егемендік үшін және жеке алғанда отбасы үшін адам құрбандық шалуға және кез-келген бұйрықты сөзсіз орындауға міндетті болды .

Интернет желісінде таралған әлеуметтік жарнаманың ең танымал, ең сапалы, әсерлі түрі көктем мерекесі қарсаңында жыл сайынғы жаңа жылдық бейнероликтерді атап өтуге болады. Осы кезеңде Қытайда керемет атмосфера болады. Жарнама Жаңа жыл ең жылы, отбасылық мереке екенін еске түсіреді және дәл осы уақытта үйде болу үшін бәрін жасау керек, отбасымен бірге тұшпара жасау, үйді дәстүрлі жаңа жылдық бұйымдармен безендіру, сондай-ақ отшашудың жарқын оттары. Әрине, бұған көптеген мәдени себептер бар. Мәселен, «你到了，年就到了» (nǐ dào le, nián jiù dào le), «Сен келдің, Жаңа жыл да келеді» ұранымен таралғын «等到» (děngdào) - «Күту» жарнамасында әр түрлі провинциялардан келген адамдардың және Қытайдағы әртүрлі ұлттық азшылықтардың өмірін көрсетеді. Бұл адамдардың әңгімелерін жеткізу Жаңа жылды тойлауға байланысты кейбір элементтердің (тұшпара, петардалар ату, Жаңа жылдық кешкі ас - 年夜饭 (nián yè fàn) және дәстүрлі тұрғын үйдің суреттерін қолданып жасалған [5].

Интернеттегі ең танымал бейне клиптердің бірі ежелгі дәстүр бойынша Қытай халқының тамақ жегенде қолданатын таяқшаларына арналған. Оларды қолданудың ерекшелігі және олармен байланысты әдет-ғұрыптар бүкіл Қиыр Шығыстағы халық үшін ерекше маңызды.

Бейнеролик 一双 筷子 (yīshuāng kuàizi) - «Бір жұп таяқшалар» деп аталды және Қытайдың жаңа жылы қарсаңында көрсетілді. Таяқша - бұл дәстүр, бұл бүкіл Қытайды біріктіреді, бұл көптеген адамдар байланысты болатын мәдени мұраның элементі. Балаға таяқшаларды қолдануға кішкентайынан үйретеді, оны ынталандыру үшін - «Біз қытаймыз. Қытайлықтардың бәрі таяқшаларды пайдаланады, білесің бе?» деген секілді демеу сөздерін қолданады. Сондай-ақ, бейнежазбада сол тақырыпқа байланысты кейбір әдет-ғұрыптар көрсетілген - мысалы, Жаңа жылдық кешкі ас кезінде отбасының үлкені алдымен тағамнан дәм татуы керек, бұл жағдайда 老爷爷 (lǎoyéye) - атасы. Тағамды алғашқы болып үлкендердің дәм татуы біздің дәстүрімізде де бар, яғни үлкенге құрмет көрсету екі мәдениеттің де ажырамас бөлігі болып табылатындығын көруге болады.

Қытайлықтар өзінің табандылығымен және білім алудағы еңбекқорлығымен ерекшеленеді. Келесі жарнамалық сюжеттің кейіпкері - кітап. Қытайда барлық уақытта кітапқа деген ерекше көзқарас болған. Қиыр Шығыста кітапқа деген көзқарас мәтінге деген көзқараспен анықталады, мұнда мәтін шындықты өзгерту құралы болып табылады. Күнделікті өмірде кітап дәстүрлі түрде маңызды орынды иеленді, ол білім көзі, ата-бабалар даналығының қоймасы болды. Интернет жарнамалары арасында кітапқа, кітап дүкендеріне қатысты көптеген жарнамаларды көре аламыз.

Кітап оқуға арналған жарнамаларда танымал тұлғалар түсіріледі, олардың беделі көрерменге қосымша әсер етуі мүмкін. Мәселен, 阅读 时 什么 - «Оқу дегеніміз не?» деген жарнамада тележүргізушілер Юэ Лянчжи мен Лан Юнчунь, саясаткер Чжан Юэ сияқты танымал адамдар кітап оқуға қатысты өз пікірлерімен бөліседі. «Кітаптардан сіз таңғажайып адамдармен кездесіп, олардың

ойларын тыңдай аласыз, оқу бізді іштен күшейтеді, қиындықтарды батыл жеңуге көмектеседі, оқу - адам жанына жарық сылайды» делінген.

Қысқаша айтқанда, жарнама тауарды коммерциялық тұрғыдан нарыққа жылжытумен ғана байланысты емес, сонымен қатар мәдениеттер арасындағы өзара әрекеттесуді жүзеге асыратындығын атап өтуге болады, өйткені бұл әр түрлі мәдениеттер арасындағы байланыс тәсілі. Жалпы, жарнама - бұл белгілі бір елдің мәдениетінің, оның менталитеті мен ұлттық сипатының барлық әлеуметтік-мәдени құбылыстарды бейнелейтін айнасы.

ӘДЕБИЕТ

1. Лебедев-Любимов А.Н. Психология рекламы. 2-е изд. СПб.: Питер, 2007. 384 с.
2. https://tinyurl.com/y327zc6k
3. Қазақстан Республикасының «Жарнама туралы заңы». URL: http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z030000508_
4. Феофанов О.А. Реклама: новые технологии в России. СПб.: Издательство «Питер», 2000. 384 с.
5. Уэллс У. Реклама: принципы и практика. –СПб: Питер, 1999. -736с.
6. Тағжанова Ғ. Жарнама дискурсы ұғымының теориялық мәселелері // Вестник Казахско-Русского Международного университета. 2018, №3 (24).
7. Гирняк Е.М. Ритмико-композиционные особенности текстов китайской рекламы // Вестник Пермского университета. Российская и зарубежная филология. 2010. Вып.4(10). С.87–92.

UDC 921

Жанаділ Н.,
Абылайхан атындағы ХҚжәне ӘТУ
Алматы қаласы, Қазақстан
nurbol.zh.0707@mail.ru

ҚЫТАЙ ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ТІЛДЕРІНДЕГІ ҚОҒАМЫДҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТА ЖИІ ҚОЛДАНЫЛАТЫН ҚАРАТПА СӨЗДЕРДІҢ ҰҚСАСТЫҒЫ ЖӘНЕ АЙРМАШЫЛЫҒЫ

Түйін: Мақалада қытай және қазақ халықтарының қоғамдық қарым-қатынаста жиі қолданылатын қаратпа сөздерге ғылыми талдау жасалды. Біздің зеріттеуіміз бойынша осы тақырап бойынша жазылған ғылыми еңбектер тым аз. Сондықтан да біз бұл тақырыпты өзекті деп танып, осы еңбегіміз азда боса олқылықты толықтрады деп ойлаймыз. Бұл еңбек қытай және қазақ тілдеріндегі қаратпа сөздердің ұқсастығы және айрмашылығына ғылыми талдау жасалып, қызықты мәліметтер негізінде салыстырылды .

Тірек сөздер: қаратпа сөз,этика, бейтаныс адам, тансы адам, қоғамдық орта

Zhanadil N.,
Ablaikhan KazUIRandWL
Almaty, Kazakhstan
nurbol.zh.0707@mail.ru

CHARACTERISTICS AND DIFFERENCES OF QUARTERLY WORDS IN PUBLIC RELATIONS IN CHINESE AND KAZAKH LANGUAGES

Abstract: The article provides a scientific analysis of the most frequently used words in the social relations of the Chinese and Kazakh peoples. According to our research, there are very few scientific works on this topic. Therefore, we consider this topic relevant and believe that this work will fill a small gap. This work was scientifically analyzed and compared on the basis of interesting data on the similarities and differences between compound words in Chinese and Kazakh languages.

Keywords: keyword, ethics, stranger, dancer, social environment

称谓的使用多种多样，在全球化的大背景下种族和种族、国家和国家之间的各种交流越来越加深了。中哈是友好邻国，近几年两国之间的政治、经济、文化交流日益加深，在这样的历史背景下了解对方的价值观、人生观、生活习惯和习得对一个社会人来说有非常重要的意义。

就像【唐】刘知几所说："古往今来，名目各异，区分壤隔称谓不同"【1】。

一般称谓语分亲属称谓词、社交称谓词和特殊称谓词三大类。

亲属称谓语指的是以本人为中心确定亲族成员和本人关系的名称，是基于血亲婚亲基础上的亲属之间相互称呼的名称、叫法。

汉语亲属称谓系统繁复多样，且直系与旁系、血亲与婚亲、长辈与晚辈、年长与年幼、男性与女性、近亲与远亲等都严加规范，其语义功能细密、描述精确。

而哈萨克语的称谓词也很丰富，哈萨克有这样一句名言："男子汉有三个家，一是自己父母家、二是娘家、三是婆家"从这三家已经能够看出哈萨克族的称谓区分细密而明确。

我们在本文主要探讨社会称谓词：

社会称谓词除去亲属称谓以外的，反映人们在社会生活中相互关系的称谓习俗。

汉语中的社会称谓、只要有衔头的，基本上都可用称谓。

哈萨克语的社会称谓词也分得非常细腻，所有的职务、军衔、职称、职业都有称谓词。

目前在中国关于称谓词研究的比较多，而哈萨克斯坦本土关于称谓词研究的也不少，但是两国之间的称谓词对比研究不多，尤其是社交称谓词对比研究还处于起步阶段，需要补充的地方还很多。因此我们在该文章里初步探讨中哈在日常生活里最常用的社交称谓词作简单比较并弥补中哈社交称谓词对比研究存在的漏洞。

像王冠宇：《从社会称谓词中的通称词看汉民族的文化心理》； 赵巧莉：《关于汉语称谓词的研究与讨论》； 姜美军、道尔吉：《汉语社交称谓语'先生'古今嬗变》； 陈月明：《现代汉语社交称谓系统及其文化印记》； 周川鄂：《范畴化的原型理论与汉英通用社交称谓词语》； 崔希亮：《现代汉语称谓系统与对外汉语教学》； 马丽：《试论有关'兄''弟''姊''妹'语言学问题》；鲍延毅：《一个正在复苏的词儿'先生'》；常春：《人称代词'你''您'的时代特征和规范化》；陈松岑：《礼貌语言初探》；陈原：《语言与社会生活》；陈月明：《现代汉语社交称谓系统及其文化印记》；笃厚：《关心一下称谓问题》；符淮青：《敬语如何表敬》；刘振铎：《礼貌语言种种》；钱厚生：《人际修辞学论略》；王鲁男：《从称呼看中国人的交际文化心理》； 王志强：《性别差异在语言里的某些表现》；王秋芳：《从社会语言学看汉语称呼的使用规则》；吴小如：《长辈对晚辈的谦称》；肖莉：《汉语的言语礼节特点》；徐静茜：《谈吐：自我形象的包装》；徐盛恒：《礼貌原则新拟》；杨应芹：《谈谈汉语称谓》；易洪川：《汉语的礼貌原则与交际文化》；嘤鸣：《老师'的扩张与尴尬》；俞理明：《'小姐'正名"》；张寿康：《浅谈礼貌语言兼及'您们'的用法》；除了这些闻名海外的学者之外还有多位专家在该领域取得了卓越成就。通过分析我们从这些大学者们的作品中也可以得出一些结论，那就是汉语的社会交际称谓可分礼俗性亲属称谓、职衔称谓、职业称谓及其他称谓【2】。（一）礼俗性称谓是一种广泛的非亲属的亲属称谓。为了表示礼节和亲切，人们常借用亲属的称谓来称呼对方。例如邻里乡亲之间，虽然没有亲属或亲戚关系，但人们总是按照性别和年龄，分别称呼对方为X大爷、X大叔、X大伯、X奶奶、X大婶、X大妈、X大哥、X姐（姐）等。一般小孩把不认识的妇女称呼为阿姨，问路人称陌生的老人为老大爷、大娘、大婶、大嫂、大叔、大哥等，有些地方在称呼对方时往往在对方的名字后加上一个亲属的称谓，如李叔、毛哥、

芳姐、黄妹等这样显得更亲切【3】。（二）职衔称谓是一种对名望地位人士的称谓。因汉语自身的文化因素，汉语里的这种称谓词形成一般包括以下几种（1）姓+老。如：吴老、长老、李老；有时也指称、面称时取名字或字、号中的头一个字，如担任过全国人大常副委长的黄炎培称黄任老；姓+公：王公 、毛公等；姓+先生：张先生、王先生、李先生；（2）一般社会交际的称谓词：因人是社会动物，所以每天在与社会人发生交际时得体利用称谓词会让社会人带来方便和快乐，因此正确利用社交称谓词对每一个社会人来讲至关重要【4】。 下边我们以举例子的方法探讨一下汉语社交称谓词：

姓+先生（男性、女性知识分子都可以均用），如：鲁先生、郭先生、梅先生；

姓+太太，如：黄太太（女性）

姓+小姐，如：李小姐（女性）

姓+女士，如：张女士（女性）

姓+职务或职称，如：浩部长 赵连长 孙书记 陈教授

姓+老师（一般用于学校、大学老师或艺术家等），如：耿老师 刘老师 郑总工程师

姓+师傅（一般用于工厂、厨师），如：黄师傅 张师傅

老+姓+同志，如： 老王同志 小张同志

职务+同志， 如： 会计同志 司机同志 警察同志

职务（面称有时不加姓），如： 局长、连长、团长、市长、师长、科长、老师、大夫

通称（在不知对方姓名的情况下打招呼），如：同志 师傅 老师 先生 阿姨 叔叔

特称（对熟人的特称有亲昵感），如：小胖子 大个子 大胡子 小猴子

面称或书面称呼，有时还有些讲究。如：一位老者向一位年轻人问路，称呼女的为“大姐”，男的为“大兄弟”对方会比较乐意回答，在老者的心中似是以自己子女的身份问话。谈论问题，明知对方与自己年龄相仿或者小，而常以“王兄”、“张兄”称谓；对方也如此。书信字札，明知对方年轻称某兄，或示亲切，或示尊重，甚至有以“兄”称女性者【5】。

一个年轻人，对与父亲同辈的朋友，一般称呼为伯伯，同样不大计较年龄。一个男青年到女朋友家中，对女方父母则称伯父伯母【6】。

汉语社交称谓词里还有一组类亲属称谓性敬谦辞，因为众所周知在传统的中国社会中，人们往往以亲属称谓（如“大哥、大姐、大叔、大姨、大姑、伯伯、爷爷、叔叔、大嫂等”）去称呼本无血缘关系的非亲属交际对象。例如，毛泽东爷爷告诉我们：“中国人民已经组织起来了.....”。再比如，“黄大叔，谢谢您的指导，在您的帮助下，我把自己的论文快要写完了”【7】。

类亲属称谓的运用，使部分社交称谓有了家庭化的倾向。这一现象，早就有学者提及或论及。如，像“吾兄、小弟、仁兄、老伯母、老伯等”很多词儿都属于这种社交称谓词。

类亲属称谓性敬谦辞在现代汉语社交称谓词中占有重要地位，使用频率相当高；可是也不宜滥用，主要注意以下几点【8】：

首先：要根据被指称的对象所从属的言语社群及与自己关系的亲疏来决定是否用类似的亲属称谓。类亲属称谓性敬谦辞附有亲切兼尊敬的双重感情色彩，可是，如果用的不适当，会变亲切和尊敬为乡气。例如，我们把自己的岁数比较大的、关系比较密切的老教授称谓“老先生”比“老大爷”更加恰当。而对熟识的非亲属的社交交际对象，父母的同时街坊邻居等，用类亲属称谓就适宜的多，若要

把他们改换成别的称谓，倒显出**几分不**该有的生疏。类亲属称谓词在运用时可以在其前面加上被称者的姓，如“**黄阿姨、李大叔、**张大爷、孙姐、王叔”**等等。**

其次，人们在用类亲属称谓前，还应该自觉不自觉地根据被称呼对象的社会身份来选择最适当的称谓词。据有些学者考证，社交称谓词的应用方面在中国社会存在有以下规律：对知识分子的称呼“**伯伯**”、“**叔叔**”、“**阿姨**”**的多而**对体力劳动者称呼“**大**爷”、“**大**妈”、“**大叔**”、“**大嫂**”、“**大**婶”**的多【**9**】。**

再次、一般来说，类亲属称谓宜于用在日常的、非公务的、随便闲聊式的言谈中，而不**宜用在庄重的、**严肃的、公务的场合。平常以类亲属称谓相呼的甲、乙两人，当他们作为代表参加某个庄重场合时，他们就不宜再以类亲属称谓称呼对方，因为在那种场合下，他们的私人关系已经变得不重要、甚至是要回避的，重要的是他们是那一场和的新身份。

还有，人们在用类亲属称谓称呼他人时，都在某种程度上遵守着“**舍底而就高**”（“**高**”**和**“**低**”**是指**辈分、年龄而言）的原则。这一原则在自称时就变成了“**舍高而就低**”（对他人“**就高**”**的同**时，已是对自己“**就低**”**了**）**它的表**现是“**如果交**际对象的年龄介于父母和自己的之间、或跟自己不相**上下、甚至于比自己的年**龄还要小”，为了更鲜明地表达尊敬，受中华民族“**尊老**”**文化心理的影响，人**们趋向于把自己降一辈，而赋予对方高一辈的身份。这种现象随处可见，比如当称呼父母的同事中年龄与已相当者为“**王叔**”、“张姨”；**一般在老百姓日常生活中也会出**现一下现象，如，在摆摊处四五十岁的卖主称十几岁的买主为“**大**师兄”**等等。在**这一原则下，要注意“**兄**”、“**弟**”**的尊**谦用法【10】。

即便相差几十岁的两代人，长者也可以称幼者为“**大兄**”、“**仁兄**”、“**学兄**”、“**吾兄**”、“**我兄**”、“**学弟**”、“**仁弟**”**等。不光是**这些，还有年长男性有时候称女士为“**兄**”“**先生**”（**有关**这类社交称谓词我在别的章节里会详细说明）。

年老称谓性敬谦辞，年龄，在充满竞争的西方社会中，已经形成了人们的包袱。可是在中国年龄是个“**宝**”【11】。

上边我们简单的分析了汉语社交称谓词和使用时应该讲究的有些文化**要点，因文章要求**严格不能继续扩展该题目，因为汉语社交称谓词非常丰富并且比较繁琐，因此我们在这里对汉语社交称谓词只作了简析，希望读者朋友谅解。如以后有机会我们还会进一步探讨和分析该话题。下面我们对哈萨克语的社交称谓词也作初步的研究和分析。大家也知道虽然在世界上哈萨克族的人数不是很多，但居住在整个欧亚大陆。在中国、蒙古国、俄罗斯、吉尔吉斯斯坦、乌兹别克斯坦都有数量不少的哈萨克族。因此了解他们的社交称谓也有必要性。值得注意的是我们在该文章只对比**分析中国和哈**萨克斯坦的社交称谓词。

哈萨克斯坦社交称谓词，**像**Ханым （**哈妮姆**（读音）意思跟汉语里的“**小姐**”**差不多**）“**哈妮姆**”**意思**虽然跟汉语里的“**小姐**”**差不多，但也有很大差异，因**为哈萨克语中的“**哈妮姆**”**可以**说没有贬义词，它一般对那些身份比较高贵、有一定社会地位和职业女性的称呼。应该说汉语里的“**女士**”**同等，不**过比“**女士**”**的使用范**围更广泛。例如1，“**阿**谢丽哈妮姆，你今天确实很好看！”（这里的用法跟汉语小姐一词差不多（包含褒义和贬义）），例如2，“**阿**谢丽哈妮姆，您说的话很有道理。”（这里的用法跟汉语的女士一词差不多），所以在社交活动中使用哈妮姆一词时以慎重为好。

Мырза（**么**热杂（读音）这一词在汉语里“**先生**”**一**词同等的称呼）“**么**热杂”**一般**对年轻也罢、中年也罢、老年也罢只要想尊称他们时都可以使用的**叫法。它的多属性是**мырзалар（**么**热杂拉尔）。例如1.（针对年轻人）“**艾莉么**热杂，我真心祝你新婚愉快、家庭幸福、身体健康”。2.（针对中年人

）“**艾山么**热杂，我真心祝贺您为促进哈萨克斯坦和中国之间友好合作所做出的不懈努力。”3.“**阿曼么**热杂，我真心希望您在哈萨克斯坦地质研究方面所取得的成就为发展和推动哈萨克斯坦国力更上一层楼。”

Ағай（**阿盖**（读音）意思跟汉语里的叔叔差不多）哈萨克语中“**阿盖**”**一般**对年龄比较大的、中老年纪男性人称呼。尤其是男性老师、男性司机、男性保安、男性医生、甚至无法**辨**别职位的任何中老年人都可以叫阿盖。

Атай（**阿泰**（读音）意思跟汉语里的爷爷差不多）哈萨克语中“**阿泰**”**一般**对岁数在60岁以上的男性人称呼。如，“**阿泰，你能告**诉我火车站怎么去？”。

Шешей（谢谢义（读音）意思跟汉语里的阿姨差不多（哈萨克语中母亲叫шеше（谢谢）），“谢谢义”**一般**对年龄跟母亲差不多的阿姨称呼时使用比较适当。岁数一般都比较高寿。如，“谢谢义，您住的地方离这儿不远吧”。

Жеңгей（жеңеше）（**杰恩**给（读音）意思跟汉语里的嫂子差不多，“**嫂子**”**哈**萨克语中的叫法是жеңге）**杰恩**给一般年龄跟自己的嫂子差不多的女性朋友的叫法。哈萨克族是爱看玩笑的民族，所以在社交活动中大多数男性人把年龄与自己的嫂子差不多的女性叫杰恩给。在很多场合这种叫法让女性朋友得到温暖和关怀。如，“**杰恩**给，您长得确实很漂亮啊！”

Тәте（**塔**铁（读音）意思跟汉语里的阿姨差不多）“**塔**铁”**一般**对年龄40岁以上的女性同志的叫法。例如，“**塔**铁，您能帮我拿一下那杯水吗？”。

Апай（**阿拍**（读音）意思也跟汉语的阿姨差不多，不过哈萨克斯坦中小学生甚至大学学生**一般把他**们的女性教师都叫阿拍）。从括号里解释就可以知道，阿拍一般对女性教师的叫法，但在社会上一般对那些各行各业的职业女性也可以叫阿拍。例如1.（**指老**师）“**古**丽阿拍，我忘了写作业”。**例如**2.（**指社会上的**职业女性）“**阿拍**，这件衣服怎么卖？”。

Қалқам （**哈里哈姆**（读音）意思跟汉语里的小妹子等同，不过该称谓词平时的交际中实用需要分寸，因为该词语的文化涵义比较复杂）。下面我们举例子说明；1.-Қалқам Бәтеш,-деді ол күлімсірей,-біздің Сабырды оңдап күт.（译：“- 亲爱的巴铁西”-**他微笑着**说道，“请你耐心地等咱们的沙布尔”）。2, Қалқам, сенің мүсінің неткен әдемі.（译：妹子，你长得确实很漂亮）。3.Қалқам, маған көмектесіп жіберші.（译：闺女儿，请帮我一下忙）。

Жарқыным （**加尔克尼姆**（读音）意思跟汉语里的“亲爱的”**差不多**，**不**过在哈萨克语里的文化涵义比较深），接下来，举列说明：1.Жарқыным- деді Қайсар аңқылдай күліп.（译：哈伊萨尔微笑着叫了她一声------ “亲爱的”）。2.Жарқыным –бұл не жатыс.（**女儿-你怎么**还没有起床啊？）。

通过多方面的对比研究我们就会发现两国社交称谓词在文化层面上有很多共同特点。虽然哈萨克语是属于阿勒泰语系中的突厥语而汉语属于汉藏语系，但两国都属于亚洲国家，也就是东方国家。众所周知，一般东方民族都比较温顺、尊老爱幼、老实、诚实、忠诚等习惯，所以在日常生活里不光是对陌生人，甚至对彼此熟悉的人之间互相称呼时都比较体面、得体。比如，汉族人经常在社交活动中频繁使用像“**阿姨**”、“师傅”、“**老**师”、“**大叔**”、“**大嫂**”、“**同志**”、“**先生**”**等**词语，而哈萨克族在日常生活里叫陌生人时也频繁使用像“ағай”、“апай”、“атай”、“әжей”、“тәте”、“қарындас”**等**。这些词听起来都有亲切的感情色彩。

因两国人民都属于亚洲国家，虽然在历史、文化、政治、经济、风俗、习惯等社会很多层面上有所区别，但是两国人民都对适当运用社交称谓词的原则是一致的。具体来说：1.两国人民都普遍认为得体运用敬畏词，是社会文明的要求，是个人修养的体现；

2.两国人民都特别讲究社交称谓词的文化涵义；

3.两国人民都特别在乎年龄差别；

4.两国人民都比较喜欢听客套话，因此也特别泛用社交称谓词；

5.因两国人民都在全球一体化的大文化背景下，在人类历史长河里一起走过来了，因此对社会称谓词的认知程度也差不多；

接下来我们对两国人民社交社交称谓词的有些明显的区别作简单分析：

两国虽然都是东方国家，但因历史、文化、宗教、风俗、习惯、生存环境、意识等不同，所以两国社交称谓词之间也存在着一定差异。

从历史学的角度来分析的话，我们就会发现汉民族几千年来深受封建统治的影响，人们之间互相称呼的分寸、叫法、称呼都有讲究。尤其时类亲属称谓性敬谦辞的应用，从儿称谓性敬谦辞的应用，官职称谓性敬谦辞的应用，年老称谓性敬谦辞的应用，职业和职称称谓性敬谦辞的应用，外交称谓性敬谦辞的应用，直接间接称谓性敬谦辞的应用方面都存在着历史因素。

为了让我们的观点更加明了，我们把两国社交称谓词的不同点总结到一下几点：

1. 指向性存在差异

汉语和哈萨克语的称谓词指向性都比较强，尤其是现代汉语里面有许多社交称谓词是越朝历代、发展到今天，已经积累并形成了自己的鲜明特点，科学语言里用下面的公式来解释汉语社交称谓词的指向性，【+内向】和【-内向】要绝对分明，不能颠倒，否则就会闹出笑话。汉语里属于该公式的最典型的词语是“小姐”一词【12】。

而哈萨克语中的қарағым, құрбым,жігітім,жарқыным 等词语都有深层的文化涵义，都是指向性比较强的词语，所以在与哈萨克族交谈时慎用为好。

2. 民族性

一点是两国社交称谓词差异最大的部分，虽然上边我么所提到的那样当今世界在全球化和互联网的大背景下越来越像小村庄了，但也有不少人反对这一趋势，支持传统习惯和思想保守。就拿汉语和哈萨克语的社交称谓的民族性也可以发现一些问题。

a. 汉语和哈萨克语义位称谓具有民族性

“以敬示礼”是世上许多语言的共性，汉语和哈萨克语也同样如此，可是汉语和哈萨克语尊称的手段是不同的。因为汉语里又许多敬谦义位或者与其他的敬谦义位、或者与非敬谦义位组合，可以构成变化无穷、丰富多彩的社交称谓词。这就使得汉语使用者们可以圆满地表达出“敬”或“谦”的态度，无需借助句法、语体等其他表示敬谦的语言手段。与汉语相比哈萨克语里边的社交称谓词比较缺乏。如，汉语里边的“贤弟”、“仁兄”、“老兄”等。可以看出，这种有敬谦意思的社交称谓词汉语里很多，虽然平时的交谈中这些词语的运用不太多，但是在社会上的很多娱乐活动中、文化活动上、电影里可以常常被利用。

b. 汉语和哈萨克语社交称谓词的语义场的切分具有民族性

就像张庆云先生所说的“许多语言的一个对应的语义场，被划分出的义位多寡不同。”【13】现代汉语称谓词的语义场内部的切分因与其他语言不同而具有自己的民族特色。

哈萨克民族以前是游牧民族，从1917年俄罗斯爆发十月革命之后，虽然哈萨克民族逼迫开始过上城市化生活了，但是在她们的生活习惯上还保留了很多游牧民族的风俗习惯，甚至在平时见面打招呼时，互相问道мал-жан аманба?（译：家里的牲口都还安然无恙吗？）。这种例子在社交称谓中也会偶尔可以碰到，如：Құлыным! маған көмектесіп жәберші.（这里的Құлыным!本来指的是马仔，可以社交称谓该词语被借用，意思跟汉语里的“孩子”一词差不多），如果我们把上边的例子翻译成汉语，整个句子的意思是：“孩子！请你帮我一下忙。”还有像“ботақаным, қошақаным,балапанмы,қыраным”等词语，虽然这些词语一般主要针对自己的熟悉的人使用，不过有时候在社交称谓上也会被利用。尤其是老年人叫陌生的小孩和年轻人时常常运用这些称谓词，

例如：1.- ботақаным !қайда барасың?（小孩子！你去哪儿阿？）

2,- балапаным ! жаурап қалған жоқсыіба?（亲爱的！你没有被冻坏了吧？）

3, - ой, қошақан кімнің баласысың?（小男孩儿！谁是你的父亲阿？）

而汉代汉语的社交称谓词的数量极多，汉语里的有些社交称谓词有时和亲属称谓词、类亲属称谓词、年老称谓词、从儿称谓词借用。因为社会的基础是家庭，家庭之上是家族，各家族共同的大家长是皇帝，华夏民族的子民们认为自己是炎黄的共同子孙

这进一步强化了中国人是一家人观点。这种强化了的家庭观念，导致人际关系交往中普遍地使用亲属称谓和类亲属称谓。此外，从儿称谓和年老称谓义场中的义位也都是在其他语言里少见，它们也是中国传统文化的产物，具有鲜明的汉民族特色。

总之，中国和哈萨克斯坦社交称谓词有一定的相似之处和不同点。因文化、历史、生活习惯、宗教等众多因素的影响，两国人民的社交称谓词有很多存在差异也很正常，但是当今世界人类正走向全球化和国与国之间的距离拉近的状态，在这种环境下各国之间双边关系就比以前频繁多了，有交际必然会有称谓，因此了解双方的称谓词并准确使用社交称谓词是当务之急。因时间和个人水平有限，若论文存在分析不当之处，希望广大读者朋友谅解。

ӘДЕБИЕТ

中文参考文献

1.常春：“人称代词‘你’‘您’”的时代特征和规范化，1987年，《湖北大学学报》第二期；

2.鲍延毅：“一个正在复苏的词儿‘先生’”，1986年，《语言教学与研究》第二期；

3.陈松岑：《礼貌语言初探》，1989年，商务印书馆；

4.笃厚：“关心一下称谓问题”，1989年，《中国语文天地》第二期；

5.符淮青：“敬语如何表敬”，1992年，《语文建设》第一期；

6.胡明杨：“问候语的心理文化背景”，1987年，《世界汉语教学》第二期；

7.孔昭琪：“关于礼貌语汇”，1992年，《山东社联通讯》第五期；

8.李树新：“现代汉语称谓词与中国传统文化”，1990年，《内蒙古社会科学》第三期；

9.申小龙：《社区文化与语言变异----------社会语言学纵横谈》，1991年，吉林教育出版社；

10. 孙剑艺：“小姐”沉浮记，1997年，《语文建设》第一期。

11.孙维张：《汉语社会语言学》，1991年，贵州人民出版社；

12.王芳智：《汉语口语学》，1990年，山西教育出版社；

13.王志强：“相别差异在语言里的某些表现”，1986年，《语言建设》第三期；

ОӘЖ: 81.367.5

Қалибекұлы Т.
филология ғылымдарының кандидаты, доцент
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
e-mail: Tolkyn.kalibek@mail.ru

ҚАЗАҚ ЖӘНЕ ҚЫТАЙ ТІЛДЕРІНДЕГІ СӨЗДЕРДІҢ БАЙЛАНЫСУ ТӘСІЛДЕРІ

Түйін. Сөздердің бір-бірімен тіркесу заңдылықтарын жақсы білу ауызша және жазбаша тілдік қатысымды сауатты жүзеге асырудың алғышарты болып табылады. Бұл мәселені құрылымдық жүйесі екі түрлі тілдердің материалы негізінде қарастыру оның өзектілігін арттыра түседі. Жүйесі бөлек тілдердегі сөздердің байланысу тәсілдерін арнайы қарастыру негізінде оларға тән ортақ грамматикалық заңдылықтардан бөлек, әр тілдің өзіне тән ерекшеліктері де айқындалды. Мақалада қытай және қазақ тілдеріндегі аналитикалық тәсілдер салғастырмалы түрде талданған.

Тірек сөздер: синтетикалық тәсіл, аналитикалық тәсіл, көмекші сөз, жалғаулық, сөздердің орын тәртібі, интонация

WAYS OF WORDS COMBINATION IN CHINESE AND KAZAKH LANGUAGES

Summary. Good knowledge of the rules of word combination is a prerequisite for the correct implementation of verbal and written communication. Consideration of this issue on the basis of the material of the structural system of two different languages increases its relevance. On the basis of a special consideration of the ways of connecting words in different languages, in addition to their common grammatical rules, the peculiarities of each language were identified. The article comparatively analyzes the ways of connecting words in Chinese and Kazakh languages.

Keywords: synthetic way, analytical way, particle, conjunction, word order, intonation

Сөйлеудің ең кіші бірлігі болып табылатын сөйлем өзара мағыналық және тұлғалық жағынан байланыста болатын сөздердің жиынтығынан тұрады. А.Байтұрсынұлы “біз қазақ тіліндегі сөздің бәрін білгеніміз қазақ тілін қолдану болып табылмайды. Тілді қолдана білу деп айтатын ойға сәйкес келетін сөздерді таңдап ала білуді айтамыз” деп жазады. Сөйлем құрамындағы сөздердің тіркесімі олардың мағыналық, тұлғалық валенттілігіне ғана қатысты емес, сонымен қатар сөйлеушінің көздеген мақсатымен де тікелей байланысты күрделі сипатқа ие болып келетіндігін көрсетеді.

Кез келген сөздердің қатар тұруы сөз тіркесі немесе сөйлем бола алмайды. Сөз тіркесімен сөйлемнің құрамындағы сөздер бір-бірімен әрі мағыналық, әрі синтаксистік байланыста болуы керек. Синтаксистік байланыс туралы С.Д.Кацнельсон былай деп жазады: “Это свойство слова, определенным образом реализоваться в предложении, выступать в определенные комбинации с другими словами можно было бы назвать его синтаксисческой валентностью” [Кацнельсон С.Д., 126 б.].

“Қазақ тіліндегі сөз тіркестерінің дамуы мен лексикалану процесі” атты еңбекте сөйлем құрамындағы сөздер бір-бірімен тіркесуіндегі заңдылықтардың үш негізі көрсетілген. Олар: біріншіден, сөздердің грамматикалық сипаты негізінде, сәйкестігі арқылы, екіншіден, мағына жақындықтарына, мағына үйлесімділігіне орай тіркесу заңдылығы болса, үшіншіден, грамматикалық сәйкестіктері мен мағынасы жағынан орайлас жатқан сөздердің белгілі бір дәнекерлер, тәсілдер арқылы байланысқа ену заңдылығы [Әблақов Ә., Исаев С., Ағманов Е., 26 б.].

Сөздердің сөйлемде байланысын түсініп, білудің мәні зор екендігі белгілі. Бұл біріншіден, сөздердің байланысу тәсілдері арқылы тіркесіп, сөз тіркесін құрауымен байланысты. Сөздердің байланысу тәсілдері сөз тіркесіне негіз болады. Екіншіден, сөйлем мүшелері сөйлемдегі сөздердің байланысы арқылы анықталады [Исаев С., 132 б.].

Тіл білімінде сөздерді байланыстыратын тәсілдердің қатарына жалғаулар, сөздердің орын тәртібі, көмекші сөздер және интонация жатқызылады. Жалғаулар синтетикалық тәсіл деп, орын тәртібі, көмекші сөздер және интонация аналитикалық тәсіл деп аталады.

Қазақ тілінде сөздер қосымша, көмекші сөздер (немесе шылау), сөздердің орын тәртібі және интонация арқылы байланысқа түседі. Қосымша жұрнақ және жалғау болып бөлінеді. Бірқатар ғылыми еңбектерде сөз бен сөзді байланыстыруда шылау мен көмекші есімдерге қоса көмекші етістік, модаль сөздерді де қатысты деп есептейді де, сөз бен сөздің арасын байланыстыруда *шылау* деген сөздің орнына *көмекші сөздер* деп беруді ұсынады [Қазіргі қазақ тіліндегі синтаксистік парадигмалар, 31б.].

Қытай тілінде сөздер бір-бірімен сөздердің орын тәртібі, көмекші сөздер арқылы байланысады. Сөздерді байланыстыратын көмекші сөздерге жалғаулықтар мен шылаулар жатады.

Қазақ тіл білімінде сөздердің байланысу тәсілдеріне қатысты еңбектерде сөздерді байланыстырудың қалыптасқан дәстүрі бойынша синтетикалық тәсілге септік жалғауы, тәуелдік жалғауы, жіктік жалғауы және көптік жалғауы жатады. Бұлардың ішінде септік жалғаулары сөйлем құрамындағы сөздерді байланыстыруда басқаларға қарағанда өте белсенді. Аналитикалық тәсілге шылаулар, сөздердің орын тәртібі және интонация жатады. Сонымен қатар, қазақ тілтанымында синтетикалық тәсіл мен аналитикалық тәсілге қоса,осы екі байланысу тәсілінің де элементін қамтитын аналитика-синтетикалық тәсілді сөздерді байланыстырудың үшінші бір тәсілі ретінде көрсетіліп жүр. Сонымен, соңғы ғылыми зерттеулерге сүйене отырып, қазақ тілінде сөздердің байланысу тәсілдерін үш түрге бөліп қарастыруға болады: біріншісі – қосымшалар арқылы, яғни синтетикалық тәсіл; екіншісі – шылаулар, сөздердің орын тәртібі және интонация арқылы байланысуы, яғни аналитикалық тәсіл; үшіншісі – аналитика-синтетикалық тәсіл.

Синтетикалық тәсілдер. Қазақ тіл білімінде синтетикалық тәсілге қатысты ғылыми интерпретация әр қилы болып келеді. Бірқатар еңбектерде синтетикалық тәсіл төрт жалғау, яғни септік, тәуелдік, жіктік және көптік жалғаулары арқылы іске асады деп көрсетілсе, бірқатар ғалымдар синтетикалық тәсілге септік жалғауы мен тәуелдік жалғауын ғана жатқызады. Сондай-ақ, сөз тіркестерінің құрамындағы сөздерді байланыстыруда жалғаулар ғана емес, жұрнақтардың да өзіндік рөлі бар екендігі айтылып жүр. М.Балақаев: “Сөз тіркесінің бір сыңарын екіншісіне бағындырушы морфологиялық тұлғаларды жалғаулар системаларынан ғана емес, “жұрнақ” деп аталып жүрген қосымшалардан да табамыз. Олардың ішінде, әсіресе, етістіктің көсемше, шартты рай тұлғаларының қызметі ерекше” [Сайрамбаев Т., 18 б.]. Міне, бұдан сөз тіркесінің құрамындағы сөздерді байланыстыруға жұрнақтардың да өзіндік рөлі бар екендігін анық байқауға болады.

Т.Сайрамбаев М.Балақаевтің пікірін қолдай келе, *Мен етпеттей жығылдым* (Ж.Тәшенов). *Мен жүре келе көп нәрсеңе түсіндім. Ол күліп сөйледі* (І. Есенберлин) деген сөйлемдердегі *етпеттей жығылдым, жүре келе түсіндім, күліп сөйледі* сөз тіркестеріндегі әрбір сыңары бір-бірімен көсемшенің *-й, -е, -іп* жұрнақтары арқылы байланысып тұр деп, оларды сөздердің жалғаулар арқылы байланысуына қоса жұрнақтар арқылы байланысу, яғни қосымшалар арқылы байланысу деп атайды [Сайрамбаев Т., 57 б.].

Синтаксистік сөз тіркесінің құрамындағы сөздерді байланыстыруға жұрнақтардың да өзіндік рөлі барын жоққа шығара алмаймыз. Жұрнақтардың негізгі міндеті сөз немесе форма жасау болса, олардың қосымша міндеті – сөздерді байланысқа түсіру. Дегенмен синтетикалық тәсілдің ішінде сөздердің жұрнақтар арқылы байланысуы жалғаулар, оның ішінде септік жалғаулары сияқты өнімді тәсілдің қатарына жатпайды. Соңғы жылдарықазақ тіл білімінде жұрнақтардың сөздерді байланыстыру қызметі ескеріліп, сөздердің жалғаулар және жұрнақтар арқылы байланысуы *қосымшалар арқылы байланысу* деп аталып жүр.

А.Байтұрсынұлы атындағы Тіл білімі институтында дайындалған “Қазақ грамматикасы” атты академиялық грамматикада септік, тәуелдік, жіктік және көптік жалғауларының қай-қайсысы да сөз тіркесін құрауға мүмкіндігінше қызмет атқарады дей келе, осылардың ішінде септік жалғауларының қызметін ерекше атап көрсетеді [Қазақ грамматикасы, 588 б].

Қытай тілінде сөз тіркесінің құрамындағы сөздерді байланыстыруға дәнекер болатын септік, тәуелдік, жіктік жалғаулары жоқ (көптік мағынаны білдіретін们[men] деген жалғыз жұрнақ бар, бірақ ол сөз бен сөзді байланыстыру қызметін атқара алмайды). Сондықтан синтетикалық тәсіл сөз түрлендіруші формалары жоқ немесе өте аз тілдердің бірі – қытай тілінің табиғатына тән құбылыс емес [Қалибекұлы Т.,172 б.].

Қытай тіліндегі аналитикалық тәсілге сөздердің орын тәртібі мен көмекші сөздер арқылы байланысқа түсуі жатады. Қазақ тілінде сөз бен сөзді байланыстыратын аналитикалық тәсілге сөздердің орын тәртібі, көмекші сөз және интонация жатады. Енді аналитикалық тәсілдің түрлеріне қысқаша тоқталайық.

Сөздердің орын тәртібі тәсілі. Сөздердің орын тәртібі тәсілі сөз түрлендіруші формалары өте аз тілдердің бірі қытай тілі үшін ерекше қызмет атқарады. Қытай тілінде сөйлемнің құрамындағы сөздердің орын тәртібі ұқсамаса, сөйлемнің білдіретін мағыналары да ұқсамайды. Мысалы: 他相信你 *(Ол саған сенеді.* Сөзбе-сөз: *ол сену сен)* деген сөйлемнің құрамындағы 他 *(ол)* – бастауыш, ал 你相信他*(Сен оған сенесің.* Сөзбе-сөз: *сен сенуол)* деген сөйлемнің құрамындағы 他– толықтауыш мүше болып тұр. Мұның себебі, қытай тілінде зат есім мен есімдіктерді түрлендіретін формалар, яғни септік жалғауларының болмауы. Қазақ тілінде *Ол саған сенеді*деген сөйлемді *Саған ол сенеді* деп орнын ауыстырып айтуға болады, сөздердің орындары ауысқанда сөйлемдегі тема-ремалық қатынастар

өзгергенімен, жалпы сөйлем мағынасына айтарлықтай нұқсан келмейді. Қазақ тілінде сөздердің орын тәртібі жылжымалы сипатқа ие болғанымен, сөздердің орын тәртібі барлық жағдайда өзгере бермейді. Қазақ тілінде жалғаулықсыз орын тәртібі арқылы қабыса байланысқан сөз тіркесінің байланысы берік болады.

Түркі тілдерінде жалғаулықсыз байланысқан сөздердің (сөйлем мүшелерінің) орны тұрақты болады да, бір орыннан екінші орынға жылжи бермейді. Жалғаулар арқылы қиыса, матаса, меңгеріле байланысқан сөздердің (сөйлем мүшелерінің) орны тұрақсыз, жылжымалы болғанмен, олар грамматикалық мағынаға әсер етпей, көбінесе стильдік қызмет атқарады. Сөйлемдегі сөздердің қалыпты орнын ауыстырып айтудан, яғни инверсия жасаудан сөйлем мүшелерінің табиғаты өзгермейді. Мысалы, *қолыңды тарт; мені жібер* деген сөйлемдердегі толықтауыш пен баяндауыштың орнын ауыстырып, *тарт қолыңды; жібер мені!* деп айтудан *қолыңды, мені* сөздер толықтауыш болудан қалмайтыны сияқты *тарт, жібер* деген сөздер де баяндауыш болудан қалмайды. Демек, бұл сөйлемдегі жалғау арқылы байланысқан сөздердің орын тәртібінің грамматикалық мағынаға тигізерліктей әсері жоқ [Аханов К., 316 б].

Қытай тілінде синтаксистік құрылымдағы сөздердің орындарының өзгеріске түсуі оның грамматикалық мағынасын бүтіндей өзгертіп жібереді.

Сөздердің көмекші сөздер арқылы байланысуы. Тіл-тілде көмекші сөздерге көмекші есімдер, көмекші етістіктер, жалғаулықтар, септеуліктер, демеуліктер, предлогтар және т.б. жатады.

Қазақ тілінде шылаулар өз ішінен жалғаулық шылаулар, септеулік шылаулар және демеулік шылаулар болып бөлінеді. Сөйлемнің құрамындағы сөздерді бір-бірімен байланыстыратын шылау екі түрлі: бірі – жалғаулықтар, олар бірыңғай мүшелерді және құрмалас сөйлемдердің құрамындағы сөйлемдерді байланысқа түсіреді; екіншісі – септеулік шылаулар. Бұлардың бірқатары сөздерді өзара байланысқа түсірсе, енді бірі сөздерді байланыстырудан гөрі өзі жалғанған сөзге үстеме мағына қосуға, мағынасын нақтылай түсу қызметін атқарады. Енді бір топтағы шылаулар әрі сөз бен сөзді байланыстырады, әрі өзінен бұрынғы сөзге үстеме мағына қосады. Демеулік шылаулар сөздерді байланыстыра алмайды, өзі жалғанған сөзге үстеме мағына қосу қызметін ақарады.

“Қазақ грамматикасында” сөз тіркесі құрамындағы сөздерді байланыстыратын шылаудың қатарында *жалғаулықтар* мен *демеуліктер* аталған, олардың сөз тіркесінің құрамындағы сөздерді мағыналық жағынан бір-бірімен ұластыруда елеулі қызмет атқаратындығы көрсетілген [Қазақ грамматикасы, 588 б].

М.Балақаев сөздерді байланыстыру тәсілінің қатарына көмекші есімдерді жатқызса, Т.Сайрамбаев олардың қатарына көмекші етістік пен модаль сөздерді де қосады.

Көмекші есімдер, көмекші етістіктер, модаль сөздер күрделі сөз тіркесін жасауға қатысады, бірақ тіркес құрамындағы дербес мәнді сөздерді өзара байланысқа түсіре алмайды. Септеулік шылаулар өзінің алдындағы сөзбен тіркесіп, түйдекті тіркес құрайды да, оны өзінен кейінгі сөзбен ұластырады. Мұндай тіркеске тән екінші бір ерекшелік бағыныңқы сыңар қызметін атқарып тұрған түйдекті тіркес басыңқы сыңармен орын тәртібі арқылы да байланысқа түседі...” [Әблақов Ә., Исаев С., Ағманов Е., 58 б].

Қытай тіліндегі сөз тіркесі мен сөйлем құрамындағы сөздерді байланыстыратын тәсілдерге жалғаулықтар мен шылаулар ғана жатады. Қытай тілінде көмекші есімдер мен септеуліктер жоқ. Көмекші сөздер іштей *предлогтар, жалғаулықтар* және *шылаулар* болып бөлінеді.

Қытай тіліндегі предлогтардың қолданылу аясы кең әрі күрделі. Предлогтарда толық лексикалық мағына болмайды, сол себепті көмекші сөздердің қатарына жатады және зат есім, есімдік немесе зат есімді сөз тіркестерінің алдында тұрып, предлогты тіркес құрайды. Ал грамматикалық тұрғыдан предлогтар өзі қатысты сөздерге мезгілдік, мекендік, бағыттық, мақсаттық, себептік, салыстыру, теңеу және тағы басқа мағыналар үстейді.

Қытай тіліндегі предлогтардың беретін грамматикалық мағынасы мен атқаратын қызметіне қазақ тіліндегі септік жалғаулары және септеулік шылауларға ұқсастау болып келеді. Алайда предлогтарды септік жалғауы немесе септеулік шылаулармен теңестіріп қарауға келмейді. Оның бірден бір себебі қытай тілінде предлогтар қазақ тіліндегі септеуліктер сияқты сөз бен сөзді байланыстырмайды, олар тіркескен сөзіне үстеме мағына қосып, мағынасын нақтылай түседі. Септеуліктер түбір тұлғалы сөзбен немесе барыс, шығыс, көмектес септіктеріндегі есім сөздермен тіркесіп келіп, оларды екінші сөзге сабақтастыра байланыстырады. Қытай тіліндегі предлогты тіркестер, негізінен, қазақ тіліндегі септеулікті тіркестерге сәйкес келеді. Бірақ олардың білдіретін мағыналары, құрылымы, жасалу жолдары мен атқаратын қызметтерінде айырмашылықтар бар [Қалибекұлы Т., 238–239 бб.].

Қытай тіл білімінде қалыптасқан дәстүр бойынша шылаулар іштей *құрылымдық шылау, шақтық шылау* және *демеулік шылау* деп ажыратылады. Бұлардың ішінде тек құрылымдық шылау ғана сөздерді

байланыстыра алады. Шақтық шылаулар өзі шылауында тұрған сөзге немесе сөйлемге шақтық мағына үстейді. Ал демеулік шылаулар көбінесе сөйлемнің соңында келіп, әртүрлі грамматикалық мағына үстейді. Бұл екеуі жалғаулық пен құрылымдық шылау сияқты сөздерді байланытыра алмайды. Мысалы: 你明天去图书馆吗？[Ni mingtian qu tushuguan ma] *Ертең кітапханаға барасың ба?* 他一定会来的 [Ta yiding hui lai de] *Ол міндетті түрде келеді*. Бірінші сөйлемде吗[ma] шақтық шылауы сөйлемге сұраулық мағына үстейді, ал екінші сөйлемдегі 的 [de] сөйлемге күшейту мәнін қосу үшін қолданылған.

Қазақ тілімен салыстырғанда қытай тіліндегі сөздерді бір-бірімен байланыстыратын жалғаулықтар мен шылаулар сан жағынан көп емес. Сөздерді байланыстыратын жалғаулықтар: 和, 跟, 同, 与, 及, 或, 并, 并且,而, 或者, 还是, т.б. Бұлар салаласа байланысқан сөз тіркестерінің құрамындағы сөздерді бір-бірімен байланыстырады. Мысалы: 光荣而艰巨 [guangrong er jianju] *даңқты әрі машақатты*; 好和坏 [hao he huai] *жақсы мен жаман*; 今年或明年[jinnian huo mingnian] *биыл немесе келер жылы*, т.б.

Қытай тіліндегі жалғаулықтар қолданылу жағынан ағылшын, орыс және қазақ тілдеріне ұқсамайтын өзгешеліктері бар. Мысалы, 同[tong], 与[yu], 及[ji] жалғаулықтары, әдетте, зат есімдерді, ал 并[bing], 并且[bingqie] жалғаулықтары, әдетте, етістіктерді, 而[er], 而且[erqie] жалғаулықтары сын есімдер мен етістіктерді байланыстырады; 和[he], 或[huo], 或者[huozhe] сияқты жалғаулықтар әртүрлі сөздерді байланыстыра алады.

Сөйлемнің құрамындағы сөздерді байланыстыратын шылауларға 的, 地, 得сияқты үш түрлі құрылымдық шылау жатады. 的құрылымдық шылауы анықтауыштық қатынастағы сөз тіркесінің сыңарларын байланыстырады (他的朋友[ta de pengyou] *оның досы*), 地құрылымдық шылауы пысықтауыштық қатынастағы сөз тіркесінің сыңарларын байланыстырады (轻轻地走 [qingqing de zou] *ақырын жүру*), 得құрылымдық шылауының қызметі толықтырғыштық қатынастағы сөз тіркесінің құрамындағы сөздерді байланыстырады (高兴得流泪 [gaoxing de liulei] *қуанғанынан жылап жіберу*).

Интонация. Интонация сөйлемдердің айтылу мақсаты мен интонациялық өзгешеліктеріне байланысты түрлерін бір-бірінен ажырататын тәсіл ретінде қызмет атқарады.

Қазақ тіліндегі кейбір еңбектерде интонацияны сөз тіркесінің сыңарларын байланыстыратын тәсілдердің бірі ретінде қарастырылып жүр. Дәлел ретінде интонация арқылы қиыса байланысқан бастауыш пен баяндауышты негізге алады. Мысалы, *Қасым – мұғалім*. *Бұл – студент.* Бұлар – сөйлем. *Қасым мұғалім, бұл студент* деп кідіріс жасамай айтсақ, онда анықтауыштық қатынастағы сөз тіркесі жасалады да, сөйлемдік сипат алмайды. Міне, бұдан интонацияның есім сөзден құралған сөйлем мен анықтауыштық қатынастағы сөз тіркестерін ажырататын грамматикалық тәсіл ретінде қызмет атқаратындығын аңғаруға болады. Бірақ сөйлемнің интонациясы сөз тіркесінен мүлде басқаша.

Қазақ тілінде интонация сөйлемнің табиғатын айқындауда негізгі қызмет атқарады. Сөйлемнің хабарлы, сұраулы, лепті, бұйрықты болып сарапануы, сабақтас құрмаластың салалас құрмаластан айырмашылығы, кідіріс, пауза арқылы есімнен болған бастауыш пен баяндауыштың мүшелік қызметінің айқындалуы *(Күләш дәрігер),* сондай-ақ, сілтеу есімдігінен болған бастауыштың анықтауышпен шатастырылмауы *(бұл – алтын),* т.б. түгелімен интонацияға байланысты... [Әблақов Ә., Исаев С., Ағманов Е., 47 б.].

Кейбір ғалымдар сөздердің орын тәртібі мен интонацияны бір нәрсе деп қарайды. Шындығында бұл дұрыс емес. Себебі орын тәртібі мен интонацияның зерттейтін нысандары әртүрлі. Сөздердің орын тәртібінің нысаны сөз тіркесі, интонацияның нысаны негізінен сөйлем болып келеді.

Қытай тілінде интонация сөздерді байланыстыратын тәсілдердің қатарына кірмейді. Интонация – сөйлемдердің айтылу мақсаты байланысты түрлерін бір-бірінен ажырататын тәсіл. Қытай тілінде бастауыш-баяндауышты тізбек сөйлемге тән тиянақты интонациямен айтылса, бастауыш-баяндауыш құрылымды сөйлемге айналады. Кез келген сөйлем белгілі бір интонациямен айтылады. Сондықтан да сөйлем еркін сөз тіркесінен құрылымдық жағынан ғана емес, интонациясы жағынан да ажыратылады. Қытай тілінде сөйлемді сөйлем деп танытатын негізгі грамматикалық белгі – интонация.

Қорыта айтқанда, қазақ тілінде сөз тіркесінің құрамындағы сөздерді байланыстыруға жалғаулармен қатар жұрнақтардың да өзіндік рөлі бар. Жұрнақтардың ішінде көсемшенің тұлғасы мен шартты рай тұлғаларының қызметі ерекше.

Қытай тілінде синтетикалық тәсіл жоқ, аналитикалық тәсілдің рөлі күшті. Мұның себебі, қытай тілінде сөздерді байланыстыруға дәнекер болатын септік, тәуелдік, жіктік жалғаулары жоқ, сондықтан синтетикалық тәсіл сөз түрлендіруші формалары өте аз қытай тілінің табиғатына тән құбылыс емес.

Қытай тілінде сөйлемнің құрамындағы сөздердің орындарын бір-бірімен ауыстырса, сөйлемнің білдіретін грамматикалық мағынасы бүтіндей өзгереді. Қытай тілінде сөйлемдегі сөздердің орындарын

ауыстырғанда, сөйлем мағынасының өзгеріске ұшырауының басты себебі: қытай тілінде сөз түрлендіруші формалардың тапшылығынан немесе септік жалғауларының жоқтығынан деп айтуға болады.

Қазақ тілінде жалғаулықсыз орын тәртібі арқылы қабыса байланысқан сөз тіркесінің байланысы берік болады.

Қытай тілінде аналитикалық тәсілдерге тек сөздердің орын тәртібі мен көмекші сөздер ғана жатады. Қазақ тілінде сөз бен сөзді байланыстыратын аналитикалық тәсілдерге сөздердің орын тәртібі, көмекші сөздер және интонация жатады.

Қытай тілінде бастауыш-баяндауышты тізбектің құрамындағы баяндауыштардың жақтық, шақтық және рай сияқты грамматикалық формалары болмайды. Бастауыш-баяндауышты тізбек сөйлемге тән тиянақты интонациямен айтылса, бастауыш-баяндауыш құрылымды сөйлемге айналады. Міне, бұдан қытай тілінде сөйлемді сөйлем деп танытатын негізгі грамматикалық белгі интонация екендігін анық байқауға болады.

ӘДЕБИЕТ

1. Кацнельсон С.Д. Общее и типологическое языкознание. – Л: Наука, 1986. – 300 с.

2. Әблақов Ә., Исаев С., Ағманов Е. Қазақ тіліндегі сөз тіркесінің дамуы мен лексикалану процесі. – Алматы: Санат, 1997. – 319 б.

3. Исаев С. Қазақ тілі. Оқу құралы. – Алматы: Өнер, 2007. – 208 б.

4. Қазіргі қазақ тіліндегі синтаксистік парадигмалар (монография-оқулық). –Алматы: Мемлекеттік тілді дамыту институты, 2016. –464 б.

5. Сайрамбаев Т. Сөйлемнің тұрлаулы мүшелері. –Алматы: Қазақ университеті, 1991. –168 б.

6. Сайрамбаев Т. Сөз тіркесі мен жай сөйлем синтаксисі. –Алматы: Рауан, 1991. –176 б.

7. Қазақ грамматикасы. –Астана: Фолиант, 2002. –784 б.

8. Қалибекұлы Т. Қытай және қазақ тіліндегі сөз тіркестерінің байланысу тәсілдері мен түрлері//Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысы. филология сериясы. – Нұр-Сұлтан. 2019. №2 (127). –172-184 бб.

9. Аханов К. Тіл білімінің негіздері. –Алматы: Санат, 1993. –496 б.

10. Қалибекұлы Т. Қытай тіліндегі предлогтың анықтамасы туралы//Қазақ білім академиясының баяндамалары. –Нұр-Сұлтан. 2020. №3. –238-246 бб.

Мақала ҚР Білім және ғылым министрлігінің «Қытай тіліндегі ономастикалық атауларды жаңа ұлттық қазақ латын жазуында таңбалаудың лингвистикалық негіздері» атты гранттық жобасы (ЖСН 0121РК00508) негізінде жарияланды.

Статья опубликована в рамках научного проекта грантового финансирования Министерства образования и науки РК «Лингвистические основы транскрибирования ономастических названий китайского языка на новой казахской латинице» (ИРН AP09562073)

The article was published on the basis of a grant project of Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan «Linguistic basis for the transcription of onomastic names of the Chinese language in the new Kazakh Latin» (Grant No. AP09562073).

ӘӨЖ 314.748

МауленА.Б.,
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ PhD докторанты
Алматы, Қазақстан
e-mail: aiganym.maulen1995@gmail.com

ҚЫРҒЫЗСТАН МЕН ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЭТНОДЕМОГРАФИЯЛЫҚ ДИНАМИКАСЫНА САЛЫСТЫРМАЛЫ АНАЛИЗ

Түйін: Аталмыш мақалада бауырлас екі елдің тарихи деректерге сүйене отырып этнодемографиялық динамикасына сипаттама берілген. КСРО құрамында және тәуелсіздік алғаннан кейінгі кезеңдердің этникалық құрамдарына талдау жасалған.

Тірек сөздер: Этнос, демография, санақ, КСРО, тәуелсіздік.

Maulen A.B.,
Al-Farabi KazNU PhD student
Almaty, Kazakhstan
e-mail: aiganym.maulen1995@gmail.com

COMPARATIVE ANALYSIS OF ETHNO-DEMOGRAPHIC DYNAMICS IN KYRGYZSTAN AND KAZAKHSTAN

Abstract: This article describes the ethno-demographic dynamics of the two brotherly countries based on historical data. An analysis of the ethnic composition of Kazakhstan and Kyrgyzstan in USSR and independence period.

Keywords: Ethnos, demography, census, USSR, independence.

Ежелден қазақ қырғыз бір туған деген сөздердің мағынасы тереңде жатыр. Қазақ пен қырғыз халқының төсекте басы, төскейде малы қосылған бауырлас ел екені белгілі. Шекараны ғасырлар бойы бірге бөлісіп, үлкен тарихи тағылымдарды бастарынан өткізген түбі бір бауырлас халық.Еліміз егемендік алған жылдардан бері екі ел экономикалық жағынан ынтымақтастықта болып қана қоймай, рухани тұрғыдан оның ішінде мәдени жағынан да пікірлес, мұраттас болып келеді.[1,1б]КСРО таралуы бауырлас елдердің егемендікке қадам бастап өз жолын қалауы үлкен ауырпашылықпен жүзеге асты.Этностардың араласа шоғырлануы этнодеморафиялық өзгерістерге алып келді.31 тамыз 1991 жылы Кырғызстанның тәуелсіз алған күні.Осы күннен алғашқы қадамдар айқын басталды. Сооронбай Шариповичтің: **«Қырғыздар мен қазақтар сияқты бір-біріне жақын халық жоқ»**, — деген қанатты сөзінен олардың тарихта этникалық жағынан күрделілігі және негізі халықтың аздығында болғанынан байқасақ болады.[2,1б]Екі елде негізі көп ұлттылығымен ерекшелінеді.

Қырғыз халқының этникалық құрамына санақ бойынша талдау жасасақ. 1897 жылы Қырғызстан халқының саны 663 мың адам, ал 1913 жылы - 863,9 мың адам болды. 16 жыл ішінде халық саны 30% -ға өсті. 1897-1926 жылдар аралығында шамамен 30 жыл шінде халықтың жылдық өсу қарқыны орташа 1,1-1,2% шегінде ауытқып отырды, бұл Қырғызстанның бүкіл демографиялық тарихындағы ең төменгі өсу қарқыны болып қалды. Халық санының өсуінің төмендеуінің бір себебі - 1916 жылғы қайғылы оқиғалар ретінде экономикалық дағдарыс, аштық жағдайында жергілікті халықтың көтерілісі және халықтың бірнеше бөлігі Қытайға қоныс аударуымен тарих беткейлерінде қалды.[3,4б] Бүкілодақтық санақ бойынша Қырғыз АКСР-інің халқы 989 971 адамды құрады. Санақта 1926 жылы республикада 661 мың қырғыз, 116 мың орыс, 109 мың өзбек, сондай-ақ 64 мың украин тұратыны айтылған.Сондай-ақ Қырғыз АКСР-інде 7 мыңнан астам қашқар, 6 мың дүнген, 5 мың татар, 4 мың неміс, 3,6 мың түрік, 2,7 мың тәжік, сондай-ақ 1,8 мың казак саналды. 1926 жылғы Бүкілодақтық халық санағынан 13 жыл өткен соң, Қырғыз КСР деп аталатын республиканың халқы бір жарым есеге жуық өсті. Зерттеушілер 1926-1939 жылдар елеулі демографиялық өсу кезеңі және ел тарихындағы урбанизацияның ең жоғары қарқыны болғанын атап өтеді. Бұл ретте қырғыз халқының өсімі шамалы болды, ол 100 мың адамға өсті. Бірақ Қырғыз КСР-де орыстар саны 3 есеге жуық, татарлар саны 4 есе, украиндар саны екі есе өсті. 1939 жылғы халықтың этникалық құрамы: қырғыздар - 754 мың, орыстар - 303 мың, өзбектер - 151 мың, 137 мың - украиндар, 24 мың - қазақтар, 20 мың - татарлар, 12 мың - немістер, 10 мың - тәжіктер, 9 мың - ұйғырлар. 1960 жылдарға дейін республика халқы тек табиғи ғана емес, сонымен бірге көші -қон өсімінің есебінен де тез өсті. 1989 жылы, Қырғызстан тәуелсіз мемлекет мәртебесін алғанға дейін республикада 4,3 млн адам болды.Қырғыз этносының өкілдері 2,2 миллион, орыстар - 900 мың, немістер - 101 мың, украиндар - 108 мың, өзбектер - 550 мың, татарлар - 70 мың, 37 мың дүнгендер, ұйғырлар мен қазақтар, 33 мың тәжіктер, 21 мың түрік, 18 мың корей, 15 мың әзірбайжан, 14 мың күрд болды. [4,2б] Тәуелсіздік алғанға дейінгі қырғыз елінің этностарының саны Қазақстанның этностарынан айырмашылығы бар деуге болады. XX ғ. бойы жүрген көші-қон үдерісінің халықтың демографиялық дамуға тигізген әсері ерекше болды. Қазақстан халқы Ресей құрамында болғаннан бастап, Кеңес заманында да негізінен сырттан келген көші-қоншылар есебінен өсіп,1897 ж. 4147,7 мыңнан 1989 ж. 16464,4 мыңға жетіп, осы 92 жыл ішінде 4 есеге жуық көбейген. 1897 ж. Қазақстан халқының 81,7%-ы қазақ, 10,9% – орыс,1,9%-ы украин, 1,3%-ы татар, 1,3%-ы ұйғыр, 0,7%-ы өзбек болса, 1914 ж.қазақтар үлесі 58,8 %, орыстар 29,6 %-ға, өзге ұлттар 11,6 % болып, ұлттық көші-қон үдерісінің нәтижесінде 1959 ж. санақта тарихи отанында аздыққа айналу үрдісінің төменгі мөлшерінее жетті – 29,7%. Қазақтар өз отанында аздық ұлтқа айналды. [5,3б] Қазақстанда 1989жылғы Бүкілодақтық халық санағының нәтижесінде қазақтар 39,7%, орыстар 37,8%, немістер 5,8%,украиндар 5,4%, өзбектер 2%, татарлар 2% және т.б ұлттарды құрады. [5,10б]Осы санақтан

этностар бойынша ерекшеліктің бірі Қазақстанда қазақ ұлтынан кейін екінші орында орыс халқы, ал Қырғызстанда екінші орында өзбек халқының көп шоғырлануын байқаймыз.

Соңғы санақ аралық кезеңде Қырғызстан халқының этникалық құрамының динамикасы 1999-2009 жж. алдыңғы онжылдықтарда айқын көрінген тенденциялардың әсерінен дамыды. Бұған, ең алдымен, 1959 жылдан бері үздіксіз жалғасып келе жатқан республика халқының байырғы этникалық тобының үлесінің артуы жатады. Бұл, ең алдымен, қырғыз халқының табиғи өсімі ықпал етеді. Жергілікті емес этникалық топтардың Ресейге, басқа да посткеңестік елдерге және алыс шетелдерге кетуі, аталғандар санының жылдам қысқаруына әкелді. 1999-2009 жж ел халқының жалпы саны 540 мың адамға немесе 11,2%-ға өсті. Титулдық ұлт - қырғыздар, ең көп этнос болғандықтан, халықтың қарқынды абсолютті өсуімен ерекшеленді.Екінші үлкен және жылдам ұлтының ұлғаюы - өзбектер - 103,5 мыңға немесе 15,6%. Нәтижесінде ел халқының құрамындағы қырғыздардың үлесі 1989 жылғы 52,4%-дан, 1999 жылғы 64,9%-дан 70,9%-ға дейін өсті. 2009 жылы, ал өзбектер осы кезеңде – 13,6-дан 14,3%-ға дейін. [6,83б]Қырғызстанда басқа ұлт өкілдерін түрікмендер, әзірбайжандар, дүнгендер, ұйғырлар, түріктер және тәжіктер санының өсуінің қарқынды екенін байқадық. Бірақ, Осы және Орталық Азияның басқа халықтарының үлесі титулдыдан басқа соңғы санақ аралық кезеңде іс жүзінде өзгерген жоқ және 2009 жылы ел халқының жалпы санының 18%-ын құрады.Мұсылман халықтардың табиғи өсім арқылы көбейіп жатқанын, ал керісінше, славян халықтарының үлесі төмендеуді жалғастырды: 1999 ж. 14% -дан 8,3% -ға дейін.2009 жылы абсолюттік мәндегі ең үлкен төмендеу орыстар арасында байқалды, ал 1999 жылдан бастап республиканың үшінші ірі этнос, олардың саны 183,6 мың адамға немесе 30,4%-ға азайды. Қырғызстанда тұратын украиндар, белорустар, молдовандар, армяндар, татарлар саныда күрт азайып кетті. (Кесте-1)

Кесте-1

Ұлттар	1999	2009
Барлығы	4822,9	5362,8
Қырғыз	3128,1	3804,8
Орыс	603,2	419,6
Өзбек	665,0	768,4
Украин	50,4	21,9
Казақ	42,7	33,2
Тәжік	42,6	46,1
Ұйғыр	46,9	48,5
Дұнған	51,8	58,4
Түрік	33,3	39,1
т.б ұлттар	162,3	126,2

Ұлттардың таралуы бойынша Қырғызстан біркелкі мемлекет болғанына қарамастан, әсіресе қазіргі көпмәдениетті әлемде, мұнда әлі де бірнеше этностар басым. Ең көп ұлттарға кіреді: 2018 жылғы санаққа сәйкес, ең көп қырғыздар саны 73,3% құрайды. Сандық артықшылық бойынша келесі - Қырғызстанда 14,7%.өзбектер өмір сүреді.Үшінші орында орыстар - 5,6%.Кейінгі орында түркі тектес ұлттар: дүнгендер- 1,1%, ұйғырлар мен тәжіктер сәйкесінше 0,9%-ға, тәжіктер - 0,88%, қазақтар - шамамен 0,5%, қалған ұлттар 1%-дан аспайды. [7,5б]

Енді Қазақстанның тәуелсіздік алған соң, этнодемографиялық жағдайын қарастырсақ. 1991-2009 жылдар, қазақтардың өз елінде біртіндеп, көпшілікке айналуы. Бұл дәуірді екі кезеңге бөлуге болады: 1-кезең - 1991-1999 жылдар - қазақтардың үлесі республика халқының жартысынан асқан кезең (40%-дан 53,4%-ға жеткен кезең); 2-кезең - 1999-2009 жылдар - қазақтардың өз елінде басым көпшілікке айнала бастаған кезеңі. [8,3б] 2009 жылғы халық санағының негізгі этникалық топтардың үлесі туралы ресми мәліметтері:қазақтар – халықтың 63,1%, орыстар – 23,7%, өзбектер – 2,8%, украиндар – 2,1%, ұйғырлар – 1 .4%, татарлар - 1,3%, немістер - 1,1%, басқа этникалық топтар - 4,5%. 1999-2009 жылдары қазақтардың саны 26% -ға (немесе 2,1 миллион адамға), өзбектер - 23% -ға (87 мыңға), ұйғырлар - 6% -ға (13 мыңға) өсті. Немістер саны күрт төмендеді – 50%-ға (175 мыңға), сондай-ақ украиндар – 39%-ға (214 мыңға), татарлар – 18%-ға (46 мыңға), орыстар – 15%-ға (683 мыңға) азайды.

Бүгінгі Қазақстан – халқының көпұлтты құрамы бар мемлекет ретінде танымал. 2021 жылдың басындағы мәліметтер бойынша халықтың басым бөлігін қазақтар құрайды (69,01%), содан кейін орыстар (18,42%), өзбектер (3,29%), ұйғырлар (1,48%), украиндар (1,36%), татарлар (1,06) %) және басқа ұлттар.

Қорытындылай келе бауырлас елдің тарихи оқиғаларды бастарынан кешіріп халық санының азшылыққа айналып, егемендік алып қанатын кең жайып халық саны азшылықтан көпшілікке ауысып жатыр.

ӘДЕБИЕТ

1 Есаман Хамит. Қазақ-қырғыз бір туған.-Алматы,Егемен Қазақстан,2020 https://egemen.kz/article/250821-qazaq-qyrghyz-bir-tughan

2 Байжігітов Назарбек. Қазақ-қырғыз бір туған.-Алматы,Тұранинфо,2018 https://turaninfo.kz/aza-yr-yz-bir-tu-an/

3 Садыралиев.Ж.С. О численности и размещении населения Кыргызской Республики –Москва,2016

4 Александр Шабалин. Национальный вопрос. Как изменился этнический состав Кыргызстана за 90 лет.-Бишкек,2017

5 Құдайбергенова А.И., Ниязханқызы Г. Қазақстан халқының 1959-1989 жж. халық санақтары арасындағы дамуы.-Алматы,Отан тарихы,2013

6 Денисенко М. Б. Население Кыргызстана в начале XXI века.-Бишкек,2011

7 Сборник по отдельным показателям Всесоюзных переписей населения 1939, 1959, 1970, 1979 и 1989 гг. – Алма-Ата, 1990.

8 Мәлікайдар Асылбеков, Жәмила Асылбекова.Қазақ ұлты: этнодемографиялық даму белестері.-Алматы,Абай порталы,2011

УДК 304.42 005.4

Мусатаева М.
Магистрант
“М055- Востоковедение”
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: marisa2909@mail.ru

ВЛИЯНИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ НА ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ ЮЖНОЙ КОРЕИ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Аннотация: В данной научной статье рассматриваются проблемы влияния национальной культуры на экономическое развитие на примере Южной Кореи. Автор систематизирует типы и параметры культуры на основе работ таких ученых, как Ричард Льюис, Дж.М. Кейнс,Э.Холл. Также автор пытается анализировать влияние конфуцианства на становление деловой культуры корейцев.

Ключевые слова: национальная культура, Южная Корея, менеджмент, конфуцианство, экономическое развитие, поведение.

Mussatayeva M.,
Magistrate
“M055-Orientalism”
Ablaikhan KazUIRandWL
Almaty, Kazakhstan
e-mail: marisa2909@mail.ru

INFLUENCE OF NATIONAL CULTURE ON ECONOMIC DEVELOPMENT OF SOUTH KOREA: THEORETICAL ASPECT

Abstract: This scientific article examines the problems of the influence of national culture on economic development on the example of South Korea. The author systematizes the types and options of culture based on the works of scientists such as Richard Lewis, J.M. Keynes, A. Hall. The author also tries to analyze the influence of Confucianism on the formation of the business culture of Koreans.

Key words: national culture of South Korea, Confucianism, economic development, management, behavior.

В последнее время возрастает интерес к национальной культуре, данное явление особо заметно в условиях глобализации, в процессе которой нации стараются противостоять трансформации культур, сохранить самобытность своего народа и обычаев. В связи с этим, многие исследователи в своих исследованиях обращают внимание на влияние национальной культуры на экономическое развитие. Отдельные ученые делают вывод о том, что на экономический успех восточных стран повляла национальная культура, национальные черты характера восточных народов. В этом контексте для нас особый интерес представляет влияние корейской культуры на экономическое процветание Южной Кореи, с этой целью автор в данной статье пытается проаналировать мнения ученых по рассматриваему вопросу.

В работе Дж.М. Кейнса «Общей теории занятости, процента и денег» есть интересная мысль, что экономическое поведение человека определяется не только рациональным расчетом homo economicus, но и иррациональными бессознательными мотивами (animal spirits) [1, с. 57]. То есть исследования социальных и культурных факторов принятия экономических решений дополняют представления об ограниченной рациональности человека. Не подлежит сомнению связь экономического развития и культуры. Существуют достаточное количество кросскультурных исследований, показывающих влияние существующих в обществе моделей поведения и культурных ценностей на экономическое развитие общества.

На формирование культуры любой страны оказывают влияния многие факторы, такие как исторические события, быт, воспитание родителей, уклады, национальности, традиции, религия. Даже язык, на котором общаются в стране, имеет очень важную роль. Именно он определяет структуру мышления людей, принадлежащих к одному обществу. Это приводит к тому, что люди, разговаривающие на разных родных языках под воздействием еще и разных культурных ценностей, часто не понимают друг друга. Многие такие факторы, с которыми люди сталкиваются каждый день и не обращают на них внимание, оказывают на них сильное влияние, в результате чего формируются в определенном обществе свои понятия, привычки, нормы. Различные географические положения и климатические зоны, так же оставляют свой отпечаток на развитии и формировании разных национальных культур.

Национальная культура влияет на характер деловых связей, организационную структуру, а также на особенности потребления в разных странах. Например, в соответствии с исламской религией банковская система беспроцентная, и поэтому поддерживается государством. Ростовщичество строго запрещено, считается страшным грехом, так же, как и игорный бизнес, лотереи, алкоголь, табак, свинина, собаки.

Конфуцианство в свою очередь очень повлияло на китайское общество. Особенностью бизнес отношений на работе является необходимость «сохранять лицо», не допускать позора или некорректного поведения. Ведь человеческие отношения очень ценятся не только в жизни, но и в бизнесе.

Например, протестантская религия повлияла на свой народ. Их отношение к делу таким образом: «Выполнение долга в мирской профессии рассматривается, как наивысшая задача нравственной жизни человека… тем самым обязанности для человека становятся его призванием». Человек является управляющим «…благами, доверенными ему милостью Божьей, он, подобно рабу в библейской притче, обязан отчитываться в каждом доверенном ему пфенниге…» [2, с. 76].

Ричард Льюис, известный в мире специалист по межкультурному взаимодействию, разделяет несколько сотен национальных и региональных культур мира на три группы: 1) моноактивные - ориентированные на задачу, четко планирующие деятельность. Немцы и швейцарцы принадлежат к культуре этого типа. 2) Полиактивные – ориентированные на людей, многословные и общительные. К этому типу относятся, например, итальянцы, латиноамериканцы и арабы. И, наконец, реактивные – интровертные, хорошие слушатели, для которых важно взаимоуважение. Представители этого типа – китайцы, японцы и корейцы [3, с. 14].

Ричард Льюис отмечает, что, хотя большинство людей и принадлежат к одному из трех основных типов культуры – моноактивному, полиактивному или реактивному, они тем не менее являются в некоторой степени гибридом всех этих типов. Происходит это потому, что человек зависит от «контекста», а именно- от его или ее образования, окружения, профессии и личных предпочтений [3, с. 15-16].

К странам реактивной культуры можно отнести Японию, Китай, Тайвань, Сингапур, Южную Корею, Турцию и Финляндию. Жители ряда других стран Восточной Азии, несмотря на то что иногда бывают полиактивными и возбудимыми, имеют определенные черты реактивной культуры. Народы реактивных культур слушают, прежде чем взяться за дело. Они лучшие в мире слушатели, поскольку

концентрируются на том, что им говорят, не отвлекаясь, и практически никогда не прерывают говорящего, пока продолжается выступление или презентация. Выслушав, они не торопятся с ответом. Небольшая пауза после того, как выступающий остановится демонстрирует уважение к высказанным замечаниям, которые следует рассматривать неспешно и с должным вниманием.

Даже когда представители реактивной культуры приступают к ответу, они вряд ли сразу примутся возражать. Более вероятной тактикой будет постановка, рядя вопросов и уточнений по поводу сказанного с целью прояснить намерения и ожидания говорящего. Китайцы, например, не спешат и спокойно разрабатывают разнообразные стратегии, которые позволят им избежать возражений.

Американский антрополог Э. Холл сравнивает культуры в зависимости от их отношения к контексту, под которым понимает информацию, окружающую и сопровождающую событие. Он обратил внимание, что все культуры в межличностном общении используют некие невысказанные, скрытые правила, которые важны для понимания происходящих событий и межличностного поведения. В зависимости от характера использования пространства и времени Холл разграничил все культуры на высококонтекстуальные и низкоконтекстуальные, а также культуры с преобладающим монохронным или полихронным использованием времени [4, с. 56].

Перечислим основные характеристики высококонтекстуальных культур: невыраженная, скрытая манера речи, многозначительные и многочисленные паузы; серьезная роль невербального общения и умения «говорить глазами»; излишняя избыточность информации, поскольку для общения; достаточно первоначальных фоновых знаний; отсутствие открытого выражения недовольства при любых условиях и результатах общения.

Следует заметить, что корейская культура представляет собой наглядный пример высококонтекстуальной культуры, в которой невербальные, пространственные и тактильные знаки играют важную роль в коммуникации.

По Э. Холлу, в зависимости от способа использования времени культуры следует разделять на два противоположных вида: монохронные, в которых время распределяется таким образом, что в один и тот же отрезок времени возможен только один вид деятельности; полихронные, в которых в один и тот же отрезок времени производится несколько видов деятельности [4, с. 67].

Несколько под другим углом смотрит на суть культуры нидерландский социальный психолог Ф. Тромпенаарс, который предложил свою модель межкультурных отличий. В своем исследовании он, также, как и Р. Льюис, анализирует влияние национально-культурных различий на менеджмент и на деловую сферу, но предлагает собственную культурологическую классификацию и методику ее оценки. По мнению Ф. Тромпенаарса, существует три универсальных проблемы, с которыми сталкиваются люди: *отношение человека ко времени, природе и другим людям.* Культуры отличаются в зависимости от того, как в обществе принято решать каждую из этих проблем. Ф. Тромпенаарс выделяет 7 основных параметров, по которым отличаются культуры [5, с. 18]:

1) Культуры универсальных и культуры частных истин (партикуляристская культура).

Универсалист ценит стандарты, принятые большинством людей в его культуре и делает акцент на формальные правила: ко всем людям, попадающим под правило, следует относиться одинаково. Для человека, принадлежащего к партикуляристской культуре, важны, скорее, отношения, то есть правила могут быть изменены в зависимости от ситуации и статуса взаимоотношений между людьми.

2) Культуры коллективизма и культуры индивидуализма**.** Индивидуалист, по Тромпенаарсу, чувствует себя уникальной личностью, коллективист же не мыслит существования вне группы.

3) Культуры нейтральные и культуры эмоциональные. Существует интересная градация: итальянцы и другие жители юга, относящиеся к эмоциональным культурам, открыто проявляют свои эмоции и не отделяют их от рассудка, т. е. в процессе принятия решений эмоции играют заметную роль. Американцы, хотя и не сдерживают эмоций, все же отделяют их от рассудочной деятельности, а нейтрально эмоциональные голландцы швейцарцы не только в крайней степени контролируют открытое выражение чувств, но и не смешивают их с рассудком.

4) Культуры специальные (конкретные) и диффузные. В специальных культурах частная жизнь строго охраняется, публичная же, напротив, очень широка и предполагает многочисленные контакты на разных уровнях, в зависимости от специфики которых человек может вести себя по-разному в разных обстоятельствах в контексте его роли в обществе на данный момент. Ценности, характерные для конкретной культуры, – это свобода слова, прямота, прозрачность отношений. Диффузную культуру Тромпенаарс характеризует с позиций ситуативной морали: значение имеет статус, возраст, связи человека и ситуация взаимодействия.

5) Культуры, ориентированные на социальное происхождение, и культуры, ориентированные на заслуги. В культуре достижений статус индивида определяется успешностью выполнения им своих

функций. Высокий статус гарантирован, например, новаторам, лидерам в той или иной сфере, успешным менеджерам. Ценности такой культуры заключаются в квалифицированности, умении решать поставленные задачи, эффективности, опыте работы. В культуре, ориентированной на социальное происхождение статус определяет принадлежность человека к той или иной группе. Здесь ценится титул, звание, иерархия, возраст, образование, наличие кровнородственных либо профессиональных связей.

6) Культуры, по-разному относящиеся ко времени**.** По Тромпенаарсу, важным фактором, дифференцирующем культуры, является также время. Здесь он учитывает два момента: во-первых, это деление культур на синхронные (время циклично) и последовательные (время как однонаправленный поток от прошлого к будущему), а во-вторых, ориентация культуры на прошлое, настоящее или будущее.

7) Культуры, по-разному относящиеся к природе. По отношению к окружающей среде Ф. Тромпенаарс делит культуры на внутренне и внешне управляемые. Так, в одних культурах принято управлять природой, распоряжаясь ее ресурсами по своему усмотрению (внутренне управляемые США, Канада, большинство европейских стран, где считается, что люди в состоянии контролировать собственную судьбу). В других же верный путь в этом взаимодействии – это гармония, подчинение законам природы, ее ритмам и циклам (внешне управляемый Китай) [5, с. 19].

Первые пять параметров отличия культур представляют наибольший интерес с точки зрения международного менеджмента. Эти аспекты описывают отношения между людьми. Они оказывают большое влияние на бизнес, стиль управления и на методы решения возникающих проблем. Особенностью корейской деловой культуры является иерархичность, основанная на традиционной конфуцианской системе межличностных отношений.

Рассмотрим конфуцианские традиции в корейской национальной культуре. Так. конфуцианство было официальной религией в Корее на протяжении более 500 лет, начиная с 1392 г., времен правления династии Йи (Yi), и заканчивая 1910 г., когда страна была аннексирована Японией. Многие характерные черты конфуцианского мировосприятия сохранились в корейском обществе и проявляются в национальной деловой культуре и управленческой практике. Иерархичность во многом способствовала корейскому «экономическому чуду», ибо дисциплинированность рабочей силы, готовность корейских работников без ропота сносить лишения и без пререканий исполнять приказы руководителей стали одним из факторов, который обеспечил политическую стабильность в стране и высокую производственную дисциплину. К позитивным сторонам иерархичности можно отнести также упорядоченность системы и четко работающий административный механизм, так как иерархия предполагает ясное разграничение сфер ответственности.

К конфуцианскому наследию можно отнести трудовую этику корейцев. Конфуцианство всегда высоко ценило напряженный систематический труд, самодисциплину и способность к работе в коллективе. Трудолюбие корейцев, часто рассматриваемое как черта национального характера, сделало возможным «экономическое чудо» в стране, разоренной войнами, коррупцией, политической нестабильностью. За пределами Кореи (например, в США, России, Казахстане, Узбекистане) представители корейской диаспоры выделяются своим трудолюбием.

Для дальневосточной культуры всегда был характерен этатизм, особая роль государства, которое воспринималось не как нечто чуждое, враждебное и механистическое (подход, в той или иной степени свойственный европейскому или ближневосточному сознанию), но, наоборот, как органичная сила, как естественный защитник человека.

Таким образом, имеются различные методологические подходы к исследованию деловых культур разных стран. Исходя из вышеизложенных классификаций, Южную Корею можно отнести к реактивному типу деловых культур по классификации Р. Льюиса, который замечает, что корейцы интровертны и предпочитают слушать, а только потом делать. Опираясь на классификацию Хофстеде, видно, что Южная Корея, как и многие восточные страны, относится к коллективной культуре, с большой дистанцией власти. Э. Холл относит страны Юго-Восточной Азии к разряду высококонтекстных культур, которые в силу традиции и исторического развития мало меняются со временем, поэтому при взаимодействии с окружающим миром один и тот же стимул всегда вызывает одинаковую реакцию.

Подводя итоги, можно заметить, что национальная культура, черты характера корейцев, как трудолюбие, бесконфликтность, уважительное отношение оказали свое влияние на экономику, также способствовали формированию национальной модели менеджмента. Национальные особенности позволили Республике Корея совершить экономический прорыв и обеспечить стране процветание, стабильность.

ЛИТЕРАТУРА

1. Кейнс Д.М. Общая теория занятости процента и денег. – М. «Геоиос АРВ». – 2020. – 352 с.
2. Вебер М. Протестантская этика и дух капитализма. – М.: Прогресс, 1991. - 405 с.
3. Льюис, Ричард. Столкновение культур: Путеводитель для всех, кто делает бизнес за границей /Ричард Льюис; пер. с англ. А. Андреева, М. Павловой. – М.:Манн, Иванов и Фербер, 2013. – 640 с.
4. Холл Э. Как понять иностранца без слов. - М.,1995.
5. Тромпенаарс Ф. Национально-культурные различия в контексте глобального бизнеса. - Минск: Попурри, 2005. - 528 с.

УДК 327

Омарова М.А.,
Тарих ғылымдарының кандидаты
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан, e-mail: madina74.04@mail.ru

ҚАЗАҚСТАН-ҚЫТАЙ: ЫНТЫМАҚТАСТЫҚТЫҢ ЖАҢА КӨКЖИЕКТЕРІ

Түйін: Мақалада дипломатиялық байланыстар орнағалы бері Қазақстан мен Қытай ынтымақтастығының даму жолы сарапқа салынған. Барлық дерлік салада қарқынды дамып келе жатқан өзара байланыстар сипатының сапалық тұрғыда өзгеруі, экономикалық жобалардың іске асуы қарастырылады. Сондай-ақ соңғы жылдары әлемді шарпыған індет – Ковид-19 пандемиясының екіжақты байланыстар дамуына әсері қарастырылған. Заман талабына сәйкес ынтымақтастықтың жаңа салаларының пайда болуы мен Қытай экономикасының қазіргі жағдайына шолу жасалады.

Тірек сөздер: Қазақстан, Қытай, Ковид-19, пандемия, өзара ынтымақтастық, сауда-экономикалық байланыстар

Omarova M.,
Candidate of Historical Sciences
KUIR&WL named after Ablai khan,
Kazakhstan, Almaty, e-mail: madina74.04@mail.ru

KAZAKHSTAN-CHINA: NEW HORIZONZ OF COOPERATION

Abstract: The article examines the development of cooperation between Kazakhstan and China since the establishment of diplomatic relations. Considered are the qualitative changes in the nature of rapidly developing relations in almost all areas, the implementation of economic projects. It also examines the impact of the Covid-19 pandemic on the development of bilateral relations. An overview of the current state of the Chinese economy and the emergence of new areas of cooperation in accordance with modern requirements.

Key words: Kazakhstan, China, Covid-19, pandemic, mutual cooperation, trade and economic relations.

Еліміздің шығыстағы көршісі Қытай елімен дипломатиялық байланыстар орнатқанына 30 жыл толып отыр. Тарихи даму тұрғысынан алғанда айтарлықтай ұзақ уақыт емес секілді, алайда өзінің мемлекеттік тұғырын жаңадан ғана бекітіп, АҚШ, Қытай секілді әлемнің алпауыт елдерімен тең дәрежедегі байланыстарды орнатып, сыртқы саяси бағыттары мен өзіндік даму жолын айқындаған Қазақстан Республикасы бүгінгі таңда халықаралық беделге ие мемлекет болып саналады. Қазақстан мен Қытай арасындағы байланыстар осы уақыт ішінде сындарлы кезеңді басынан өткерді деп айтуға болады. КСРО кезінен шешімін таппай қалып қойған шекара мәселесі, елдегі экономикалық құлдырау мен әлеуметтік мәселелер жаңадан ғана тәуелсіздік алған жас республиканың Қытаймен байланыстарды қажетті деңгейде дамытуға кедергі келтірген факторлар болғаны белгілі.

Алпауыт мемлекеттердің стратегиялық мүдделері тоғысқан Орталық Азия аймағы, соның ішінде біздің еліміз тәуелсіздіктің алғашқы жылдарында түрлі сын-тегеуріндер мен қауіп-қатерлердің алдында тұрды. Халықаралық қатынастарда басымдықтарды дұрыс белгілеп, сыртқы саясатты дәйекті түрде жүргізудің нәтижесінде шет мемлекеттермен, атап айтқанда Қытай Халық Республикасымен ынтымақтастықты қарқынды түрде дамытуға бет алды. Нәтижесінде 1990-шы жылдардың аяғына

дейін қазақ-қытай шекара мәселесі толықтай шешіліп, қарапайым шекаралық сауда қатынасынан басталған байланыстар стратегиялық әріптестік деңгейіне жетті.

Ширек ғасырдан асқан Қазақстан-Қытай байланыстары сапалық тұрғыда дами келе, өзара тиімділік, тең құқылық принциптер негізінде дамып келеді. Өзара байланыстардың қарқындылығы мен елімізде қытайлық ықпалдың күшеюіне қатысты қоғамда екіжақты байланыстарға, әсіресе қытай компанияларының еліміздегі қызметіне қарсы болған қоғамдық пікір де қалыптасқанын жоққа шығармаймыз. Десе де, Қазақстан Қытаймен жан-жақты ынтымақтастықты дамытуға мүдделі, қарыштап дамып келе жатқан Қытай елі үшін де бізбен ықпалдасу пайдалы болып отыр. Оған қоса бүгінгі таңда толыққанды істеп тұрған Қазақстан-Қытай мұнай құбыры, құрылысы басталып, жартылай іске қосылған «Батыс Еуропа – Батыс Қытай» халықаралық транзиттік автожолы, түркмен газының Қытайға жеткізілуін қамтамасыз етіп отырған Қазақстан-Қытай газ құбыры – екі ел экономикалық ынтымақтастығы тиімділігінің айқын көрінісі.

Қазақстан мен Қытай бүгінгі таңда ынтымақтастықтың заманауи салаларын да аша түсуде, себебі ол заман талабы болып отыр. Осындай ынтымақтастықтың түрлеріне ақпараттық қауіпсіздік, жасыл экономика, цифрлендіру, денсаулық сақтау салаларын жатқызуға болады.

Қазақстан мен Қытайдың ғылым және инновация саласындағы ынтымақтастығы жаңа кезеңге өтуде. Қытай Қазақстанды суперкомпьютермен қамтамасыз етеді. Суперкомпьютерлердің рейтингінде Қытай бесінші жыл қатарынан бірінші орынды иеленіп келе жатыр. 2018 жылға қарай Қытай одан да қуатты Tianhe-3 суперкомпьютерін салады деп күтілген. Ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуы, кибершабуылдардың көбеюі тек кибер кеңістікке ғана емес, сонымен бірге елдің әлеуметтік, экономикалық және саяси өміріне де қауіп төндіреді. Бүгінгі таңда террористік ұйымдарға қарсы кибершабуылдар мен киберсоғысқа қарсы тұру ерекше өзекті болып табылады. Осыған байланысты Қытай негізгі ақпараттық инфрақұрылымды кибер терроризмнен қорғайтын қатаң саясат қабылдады. Қазақстан кибершабуылға қарсы тұрудың жаһандық трендіне қосылуда. ШЫҰ саммитінің Астана декларациясы ақпараттық-коммуникациялық саладағы қылмысқа қарсы күресте және кибершабуылдардың алдын-алу саласындағы ынтымақтастықты кеңейтудің ерекше маңыздылығын атап өтті. Қатысушы елдер БҰҰ-ның орталық үйлестіруші рөлі бар тиісті халықаралық құқықтық құжатты әзірлеуге шақырды. Сонымен қатар, ШЫҰ саммитінің нәтижесінде жоғары технологиялық, инновациялық және жоғары технологиялық жобаларды дамытуға бағытталған Қытай-Қазақстан «Нұрлы» инвестициялық қорының тікелей инвестициялық қорын құру туралы шешім қабылданды. Қордың мақсатты мөлшері 300 миллион долларға дейін жететін болады, инвестициялар географиясы - Қазақстан (50%) және Белдеу мен Жол бойындағы басқа елдер (50%)-ды құрайды [1].

Екі ел арасындағы уағдаластықтар мен келісімдерден кейін мыңға жуық қытайлық сарапшы Қазақстандағы «Бір белдеу, бір жол» бастамасы шеңберіндегі жобалар алаңына қайта оралды. Биыл қытайлық компаниялар Алматы облысында күн электр станциясын, Жамбыл облысында Жаңатас жел электр станциясын және Қарағанды облысында ферросиликон кеніндегі YDD термоэлектр пеші жобасын аяқтап, пайдалануға берді. Сонымен қатар, Тургусун су электр станциясының құрылысы қайта жанданды. Қазақстандық кәсіпорындар 3-ші China Import Expo көрмесіне белсене қатысты, отандық сүт өнімдері сияқты жоғары сапалы өнімдер алғаш рет Қытай нарығына шықты және қытайлық тұтынушылары тарапынан сұранысқа ие болды [2, 28 б.].

2019 жылдың аяғында басталған коронавирустың әлемге таралуының зардабы ғаламдық, халықаралық мәселелерге, сондай-ақ әлемнің үлкенді-кішілі елдерінің әлеуметтік-экономикалық хал-ахуалына тигені анық. Арада 2-3 ай өтпей-ақ пандемия деп мойындалған COVID-19-дың жылдам таралуы әлем елдерінің мемлекеттік саясатында азаматтардың денсаулығы мәселелесін күн тәртібіндегі алғашқы орынға шығарды. Бүкіл әлемді шарпыған пандемия салдары мемлекеттердің экономикалық ахуалына кері әсерін тигізіп, әлеуметтік-экономикалық мәселелердің туындауына әкеп соқты. Шекаралардың жабылуы, халықаралық көлік қатынасының тоқтатылуы әлем елдерінің дамуын қамтамасыз етіп отырған негізгі интеграциялық үдерістің қарқынын да баяулатты. Бұл өз кезегінде сыртқы нарыққа тәуелді мемлекеттер үшін үлкен соққы болды. Көршілес елдермен, соның ішінде Қытай елімен жан-жақты байланыстарды дамыту және интеграцияны арттыру Қазақстан сыртқы саясатының негізгі бағыттарының бірі болып табылады. Сондықтан екіжақты байланыстардың пандемия жағдайындағы даму қарқыны мен үрдісіне баға беру өте маңызды деп санаймыз [2, 26 б.].

2021 жылғы, яғни үстіміздегі жылы Қытай экономикасына келетін болсақ, экономистер негізінен оңтайлы болжамдар жасайды, алайда сонымен бірге бірнеше проблемаларға назар аударады.

Біріншісі – тұтынушылық сұраныстың жеткіліксіз қалпына келу проблемасы. Чжунюань банкінің бас экономисі Ван Цзюнь 2021 жылы Қытай экономикасы экономиканы қалпына келтірудегі теңгерімсіздік туралы ескертеді. Жиынтық сұраныс тұрғысынан инвестициялармен және экспортпен

салыстырғанда тұтыну әдетте әлсіз, ол қалыпты немесе орташа көрсеткішке әлі оралмаған. Су Юе сондай-ақ жеке тұтыну әлі де экономиканың ең әлсіз буыны болып табылатынын айтты. Үкіметтің ынталандыру саясатына сәйкес, оның ішінде ауылдағы автомобиль сатылымын ынталандыру, тұтынуды қалпына келтіру қазіргі тенденцияны сақтайды, бірақ жұмыспен қамту жағдайы жақсармайынша тұтынудың айтарлықтай жақсаруына қол жеткізу қиын болады.

Екіншіден, жылжымайтын мүліктің қаржылық тәуекелдері және олардың артында жүйелік қаржылық тәуекелдер бар. Ван Цзюнь жылжымайтын мүлікке қатысты қаржылық тәуекелдердің жинақталуы жалғасуда және жылжымайтын мүлік кәсіпорындарын қаржыландырудың қатаңдауы салдарынан туындаған әр түрлі тәуекелдіктер Қытайдың осы кезеңдегі қаржылық тәуекелдеріндегі ең үлкен айқын да ықтимал оқиға болып табылады деді.

Пандемия кезінде Қытай сонымен бірге экономиканы төмендетіп жатқан қысымға қарсы тұру үшін еркін ақша-несие саясатын енгізді. Эпидемиядан кейінгі дәуірде ол ақша-кредит саясатының жұмсақ кезеңінен біртіндеп шығу керек болады, нәтижесінде «ақша жетіспеушілігі» туындайды. Су Юэ Қытай экономикасының қиындықтарының бірі - еркін ақша-несие саясатының алынып тасталуы кішігірім компанияларға қатты әсер етеді деп санайды . Егер үкімет оны дұрыс басқармаса, сенімсіз қарыздар мәселесі жергілікті банктерге қысымды күшейтуі мүмкін [3].

Осындай қиын экономикалық ахуалға қарамастан Қытай өзінің алға қойған мақсаттарын уақтылы жүзеге асырып келеді. Соның ішінде кедейлікпен күресте толық жеңіске жетті. Бұл туралы Қытай төрағасы Си Цзиньпин үстіміздегі жылдың 25 ақпанында кедейлікті жоюдағы елдің жетістіктеріне арналған жиналыста мәлімдеді.

Си Цзиньпин атап өткендей, 98,99 миллион ауыл тұрғыны кедейлік шегінен шығып, 832 уез бен 128 мың ауыл кедей аймақтардан шығарылды. Соңғы сегіз жыл ішінде Қытай кедейлікпен күресуге шамамен 1,6 триллион юань (шамамен 246 миллиард доллар) инвестициялаған. Қытай билігі өткен жылдың мамыр айында 13-ші шақырылған Бүкілқытайлық Халық өкілдері жиналысының 3-ші сессиясының ашылуында 2020 жылы Қытай кедейлікпен қарқынды күресте жеңіске жетуге және орташа ауқатты қоғам құру міндеттерін толық орындауға ниетті екенін мәлімдеді». «Орташа ауқатты қоғам» терминін алғаш рет 1979 жылы «Қытай реформаларының сәулетшісі» Дэн Сяопин елді модернизациялау мақсаты ретінде енгізді. Дүниежүзілік банктің хабарлауынша, соңғы 40 жылда Қытай 850 миллионнан астам адамды кедейліктен шығарған [4].

Қытайда қабылданған «Шетел инвестициялары туралы» жаңа заң туралы айтып кеткен жөн. 2019 жылғы 15 наурызда 13-ші Бүкілқытайлық халық өкілдері жиналысының 2-сессиясында шетелдік инвестициялар туралы жаңа заң қабылданды. Ол 2020 жылдың қаңтарында күшіне енді. Заң шетелдік инвесторлар үшін неғұрлым қолайлы бизнес-орта құру мақсатында қабылданды.

Қытай үкіметі жаңа заң инвесторлардың сенімін нығайтады және Қытай нарығын ашуға көмектеседі деп үміттенеді. Естеріңізге сала кетейік, бұған дейін Қытай экономикасына шетелден инвестициялау қатаң бақыланатын. Біріншіден, шетелдік капиталға шетелдік азаматтар қатысатын кәсіпорындардың бақылау пакеті қытайлықтар үлесінде болғанда ғана рұқсат етілетін. Кейде алыпсатарлық шетелдік капиталға тыйым салынды. Мысалы, ҚХР-ден түскен кірісті тез арада елге қайтаруға тыйым салынған.

Екіншіден, биліктің шетелдік капиталға қатынасы көбіне инвестиция құйылатын салаға байланысты болды. Сөйтіп, қаржы саласындағы шетелдік капиталға қатысты шектеулер қатаң болды, бірақ экономиканың экспорттық секторы шетелдіктерге ашық болды, ол таңқалатын ештеңе жоқ, себебі бұл салада шетелдік инвесторлардың болуы Қытайға басқа елдердің тауар нарықтарын дамытуға көмектеседі. Шетелдіктерге өндеу өнеркәсібі де ашық болды. Бүгінгі күні шетел капиталының қатысуымен жұмыс істеп жатқан кәсіпорындар Қытайдың экспортының 50%-ын, өнеркәсіп өндірісінің 25%-ын, мемлекет кірісінің 20%-ын және жұмыс орындарының 10%-ын қамтамасыз етеді. 2017 жылы Қытайда шетелдік капиталы бар 35 652 компания тіркелді, ал шетелден келген жалпы инвестиция 136 миллиард долларды құрап, алдыңғы жылмен салыстырғанда 27,8% өскен. 2018 жылы шетелдік тікелей инвестиция көлемі 4% -дан астамға өсіп, 142 млрд долларды құраған. Сайып келгенде, билік қытайлық кәсіпорындардың жетекшілерін шетелдік серіктестер ретінде елге ақша ғана емес, жаңа технологиялар әкеле алатын инвесторларды таңдауға шақырады. Жасыратыны жоқ, Қытай билігі елді әлемдік технологиялық көшбасшыға айналдыруға ниетті [5].

2020 жылы Қытай экономикасына тартылған шетелдік тікелей инвестиция көлемі 999,98 миллиард юаньға (14,38 миллиард доллар) жетті, деп хабарлады ҚХР Сауда министрлігі. Министрліктің мәліметтері бойынша, оның негізгі бөлігі - 776,8 млрд юань - қызмет көрсету саласына тиесілі (өсім 13,9%). 2020 жылы Қытай экономикасына салынған инвестицияның өсуінің көшбасшылары Нидерланды (47,6%) және Ұлыбритания (30,7%) болды. «Дүниежүзілік трансұлттық тікелей

инвестициялардың күрт төмендеуі аясында шетелдік капиталды нақты пайдалану (Қытай экономикасында) жыл бойына үрдіске қарсы өсті, ал шетелдік инвестициялардың жалпы көлемі, өсу қарқыны және әлемдік үлесі артты, - деп атап өтті ҚХР Сауда министрлігі. Олар ел экономикасына салынған инвестициялардың рекордтық өсуі туралы мәліметтер «банк секторын, құнды қағаздар мен сақтандыру секторын қамтымайды» деді.

2020 жылдың соңында Британдық экономикалық және бизнесс-зерттеулер орталығының (CEBR) сарапшылары өз баяндамасында пандемияның арқасында Қытай экономикасы 2028 жылы Американың экономикасынан алға шығады - бұл алдын-ала болжанғаннан бес жыл бұрын. CEBR сарапшылары атап өткендей, Қытай пандемияны әлдеқайда жақсы жеңіп, ел экономикасын АҚШ-қа қарағанда тез қалпына келтіруде [6].

Пандемия жағдайы жарияланбай тұрып, яғни 2020 жылдың алғашқы 2 айында Қазақстан мен Қытай арасындағы тауар айналымы 2,2 млрд.долларды құрап (оның ішінде экспорт – 1,4 млрд.доллар, импорт – 789,7 млн.доллар), бұл көрсеткіш алдыңғы 2019 жылғы дәл сол уақыттағы көрсеткішпен салыстырғанда 7,9 %-ға, яғни 159,6 млн.долларға артық болған. Бұл көрсеткіштегі негізгі өсім қаңтар айына сәйкес келеді, ақпан айында коронавирусқа қарсы күрес нәтижесінде 9 %-ға төмендеген. Өзара сауда көлемінің азаюының тағы бір себебі қаңтар айының аяғында «Қорғас» ШЫХО-ның жабылуымен байланысты болды. Қытайдан Қазақстанға негізгі импорт тауарлары: телефон аппараттары; компьютерлер және олардың блоктары; қара металдан жасалған бұйымдар (құбырлар, қуыс профильдер және т.б.); аяқ киім. Қазақстаннан Қытайға негізгі экспорттық тауарлар: тазартылған мыс және мыс қорытпалары (145,6 млн. АҚШ доллары немесе жалпы экспорттың 25,8% -ы), мұнай газы мен көмірсутектер (136,8 млн. АҚШ доллары немесе 24,2 %-ы), шикі мұнай және мұнай өнімдері (84,8 млн. АҚШ доллары, немесе экспорттың 15%-ы).

Қалыптасқан пандемия жағдайында Қазақстан мен Қытайдың сауда мен бизнес бойынша әріптестері арасындағы ынтымақтастық уақытша тоқырау қалпына түскенін айту керек. Халықаралық әуе, теміржол қатынастарының тоқтатылуы өзара тауар айналымын тежеді, алайда сауда көлемі 2020 жылдың алғашқы айларында кемігенімен, қараша айына дейінгі көрсеткіште өсім байқалды.

Қытай кеденінің статистикалық мәліметтеріне сәйкес, 2020 жылдың қаңтарынан бастап маусымына дейінгі аралықта Қытай мен Қазақстан арасындағы екіжақты тауар айналымы 9,35 миллиард АҚШ долларын құрап, өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 1,7 пайызға төмендеген. Олардың ішінде Қытайдың Қазақстанға экспорты 4,07 млрд АҚШ долларын құрады, бұл өткен жылмен салыстырғанда 19,4% -ға аз, Қазақстаннан импорт 5,28 млрд АҚШ долларын құрап, өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 18,5% -ға өскен. Қытайдың екіжақты сауда тапшылығы 1,21 миллиард долларды құрап, өткен жылмен салыстырғанда 303,7% төмендеген. Қытайдың Сауда министрлігінің статистикалық мәліметтеріне сәйкес, 2020 жылдың қаңтарынан бастап маусымына дейін Қытай Қазақстанның барлық салаларына 260 миллион АҚШ долларын тікелей инвестиция құйған, бұл өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 136,4% -ға көп. 2020 жылдың маусым айының соңындағы жағдай бойынша Қытай Қазақстанға барлығы 29,93 миллиард АҚШ долларын инвестициялаған, ол, негізінен, тау-кен, көлік, құрылыс және тағы басқа салаларды қамтыған. Осы мерзім аралығында Қазақстанның Қытайға салған инвестициялары 660 000 АҚШ долларын құраған, бұл өткен жылмен салыстырғанда 94% -ға аз. 2020 жылдың маусым айының соңындағы жағдай бойынша Қазақстанның Қытайдағы жалпы инвестициясы негізінен логистика және көлік, химия, тамақ өңдеу және машина жасау салаларына шамамен 150 миллион АҚШ долларын құраған. Қытай кеденінің статистикалық мәліметтеріне сәйкес, 2020 жылдың қаңтарынан қараша айына дейін Қытай мен Қазақстан арасындағы екіжақты сауда 19,96 миллиард АҚШ долларын құрап, өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 1% артты. Оның ішінде Қытай Қазақстаннан 9,15 млрд долларды импорттады, бұл өткен жылмен салыстырғанда 10,2% артық [2].

Қорыта келе, Қазақстан-Қытай байланыстары 30 жыл ішінде өзара сенім мен өзара тиімділікке негізделген екіжақты ынтымақтастықтың айқын мысалына айналды. Өзара байланыстар дамуының қарқындылығы көптеген факторлармен шарттасқан. Жаһандану үдерісі де екі елдің бір-біріне деген тәуелділігін арттырып, ынтымақтастықтың жаңа, заманауи салаларын ашуға ынталандырды. Соңғы жылдары әлем бойынша тараған індеттің кері салдары бола тұра, Қазақстан-Қытай байланыстарының даму қарқынын уақытша ғана бәсеңсіткенін байқадық. Қазақстан-Қытай байланыстар дамуын тежейтін түрлі факторлардың пайда болуына қарамастан тараптар стратегиялық әріптестік байланыстарды одан әрі кеңейтіп, болашағы зор саналатын ынтымақтастықтың жаңа бағыттарын ашуға бет алған.

ӘДЕБИЕТ

1. Омарова М.А. Ақпараттық қауіпсіздік - Қазақстан-Қытай ынтымақтастығының жаңа бағыты // ҚазҰПУ Хабаршысы. «Әлеуметтану және саяси ғылымдар» сериясы.- №4 (68), 2019. – 23 б.
2. Омарова М.А. Қазақстан-Қытай байланыстар // Қазақ тарихы. - №2 (191), 2021. – 28 б.
3. 中国经济：去年GDP增速2.3% 或成全球唯一正增长 // https://www.bbc.com/zhongwen/simp/business-55702760
4. Си Цзиньпин заявил, что Китай одержал полную победу над абсолютной бедностью // https://news.mail.ru/politics/45340498/
5. В Китае принят новый Закон «Об иностранных инвестициях» // https://internationalwealth.info/offshore-legislation-acts/new-law-on-foreign-investments-in-china
6. Китай привлек рекордный объем иностранных инвестиций в 2020 году // https://www.vedomosti.ru/economics/news/2021/01/20/854726

УДК 94(560):355.48

Меналов Ш.,
Шығыстану факультеті деканының орынбасары
Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан, e-mail: menalov.sh@ablaikhan.kz

ҚЫТАЙДАҒЫ АҚША ЖҮЙЕСІНІҢ ДАМУ ТАРИХЫ

Түйін: Бұл мақалада Қытайдың ақша жүйесінің қалыптасуы тарихи-экономикалық тұрғыдан қарастырылған. Қытайдың ақша жүйесі – ежелгі әлемдік өркениеттің басты бөлігі болып табылады. Сауда мен қағаздық нарықтың дамуы нәтижесінде ең алғашқы ақша да осы Қытай мемлекетінде пайда болған. Автор Қытайда ежелгі кезеңде-ақ ақша-несие саясаты қалыптасып, ол экономиканың дамуына айтарлықтай үлес қосып, мемлекеттік қорды толтырушы және бақылаушы құралға айналды деген қорытындыға келеді.

Тірек сөздер: ақша жүйесі, ақша-несие саясаты, Қытай, сауда, экономикалық өсу, мемлекет, инфляция.

Menalov Sh.,
Deputy Dean of the faculty of Oriental Studies
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: menalov.sh@ablaikhan.kz

HISTORY OF THE DEVELOPMENT OF CHINA'S MONETARY SYSTEM

Abstract: This article examines the formation of China's monetary system from a historical and economic point of view. China's monetary system is a key part of the ancient world civilization. As a result of the development of trade and the paper market, the first money appeared in this Chinese country. The author comes to the conclusion that monetary policy has been pursued in China since ancient times, which made a significant contribution to the development of the economy and became an instrument for replenishing and controlling public funds.

Key words: monetary system, monetary policy, China, trade, economic growth, government, inflation.

Қытайдың ақша жүйесі - әлемдік өркениеттің ең көне жүйелерінің бірі, ол 4000 жылдық тарихы бар және көптеген өзгерістерге ұшырады. Қытай өзінің көп жылдық тарихында алтын, күміс және жібекті есептеу үшін пайдаланған. Қытайдағы күнделікті шығындар үшін қола монеталар ұзақ уақыт бойы қолданылған. Б. з. б. III ғасырда қытай қоғамы нарықтық экономиканың айқын сипаттарына ие бола бастады деуге болады. Біріншіден, бұл адамдардың мемлекеттік шекара арқылы еркін қозғалысы. Екіншіден, жерге деген жеке меншіктің қалыптасуы. Үшіншіден, еңбекаралық бөлінісі (б.з.д. XVI-XI ғғ.). Төртіншіден, өндіріс өнімдерімен алмасу тәжірибесі. Нәтижесінде, ежелгі Қытайда барлығы

өзіндік құндық бағаға ие болып, әсіресе қолөнершілердің еңбегі бағалана бастады. Осылайша, Қытайда нарықтық экономика екі мың жыл бойы қалыптасты.

Ежелгі уақытта Қытай алтын қоры мен алтын бұйымдарының саны жағынан басқа ежелгі өркениеттерден айтарлықтай ерекшеленгенін айта кету керек. Шан Санның зерттеуі бойынша, ежелгі Қытай өте аз алтын қорына ие болған және Хан әулеті билігінің соңында (б.з.д. 206 ж. - б.з.д. 220 ж.) азайып, нәтижесінде «алтын» әшекейлер мен ақшаның көп бөлігі алтынның аз қоспасы бар мыс-күміс қорытпасынан жасала бастайды. Империядағы «алтынның үнемі жетіспеушілігімен» туындаған бұл жағдай, Қытай үкіметінің әлемде алғашқылардың бірі болып ел экономикасын ірі алтын қорларын жинақтауға бағыттауына әкелді. Сонымен, б.з. 23 жылы император Ван Ман (Батыс Хан әулеті) қазынасында 5 млн. унция алтын жинақталды. Бұл сол кездегі Рим мен Парсы империяларындағы алтын қорынан бірнеше есе асып түсті [1].

Сонымен қатар, Юань және Цин династиясының тұсында шетелдік алтынның импортына қосымша ішкі алтын өндірісі мен жылына 13,5-15 тонна алтыннан жасалған бұйымдар өндірісінің өсуі байқалды [2]. Бір қызығы, тау-кен металлургиясын өндіру және тұтыну саласындағы мұндай секіріс алтын өндірудің қазіргі заманғы саласына әсер ететін бірнеше факторлармен байланысты болуы мүмкін:

- жаңа аумақтарды қосу және олардың жалпы қытайлық экономикаға кірігуін бастау;
- халық санының тез өсуі;
- қытайлықтардың алтынды байлық пен өркендеудің символы ретінде қабылдауларының дәстүрлі көзқарастары.

Қытайдағы алғашқы ақша белсенді сауда аймақтарында - теңіз жағалауларында, ірі өзендердің сағалары мен бойларында пайда болды. Тауарлық қатынастар неғұрлым тұрақты болған сайын, ақшаның құндылығы басым бола түсті, бұл үнемі материалдық негіздеуді қажет етпейтін (металдың немесе оларды білдіретін тауарлардың құны). Аймақтағы табиғи тауар биржасы алғашқы дәуірдің құлдырауында, кландық қауымдастық болған кезде жүреді. Аймақтағы табиғи тауар алмастыру алғашқы дәуірдің құлдырауында, рулық қауымдастықтың кезінде ене бастады. Ақшаның пайда болуы туралы алғашқы, өте қысқа жазбалардың бірі ежелгі Қытайдың «Гуанци» экономикалық трактатында кездеседі. Ең ежелгі қытай трактаттарында: «Чжоу салттары», «Әскери ертегілер» («Цочуань»), «Тіл» («Гоюй»), «Соғысушы мемлекеттердің шежірелері», сатып алу-сату жағдайлары сипатталған бірнеше мәліметтер кездеседі [3, 29 б.].

Біздің ойымызша, Қытайда ақша теориясы ежелгі кезде-ақ пайда болып, ол «Гуанси» трактатында ұсынылды (біздің дәуірімізге дейінгі I ғасыр). Ал кейінірек империялық Қытайдың мемлекеттік монетарлы саясатының теориялық негізіне айналды. Енді Гуаньцзы трактатының негізгі экономикалық түсініктерін талдап көрейік. Әсіресе, 80-86 тарауларда «цин чжун» («балансты орнықтыру») қағидасы көрсетілген. Бұл принцип ел экономикасын мемлекеттік бақылау идеясын және әлеуметтік заңдылық белгілі бір заңдарға сәйкес дамиды деген ойды білдіреді. Атап айтқанда, ақша мәселесі және тауарлық резервтерді қалыптастыру азық-түлік бағаларын қалыпты ұстап тұруға және сол дәуірдегі кез-келген ежелгі Қытай патшалығының экономикасының негізгі саласы - ауыл шаруашылығын қолдауға арналған. «Гуань-Цзының» айтуы бойынша, осы мақсаттарға жетудің «заң» («фа») және «реттеудің сандық әдістері» деп аталатын («шу», 73 тарау «Мемлекеттік жинақ туралы») негізгі құралы болды. Астық қорын қалыптастыру және ақша шығару үшін шенеуніктер ең алдымен ауыл шаруашылығы өнімдері нарығын үнемі бақылап отыруы тиіс. Олардың қолында жылдағы дақылдың мөлшеріне, бағаның өзгеруіне және т.б. қатысты статистикалық есептер болуы керек. Егер нарықта нанның артық мөлшері болса, сіз ақша аударуға тапсырыс беруіңіз керек. Содан кейін, қойма шенеуніктері бағаны қалыпты деп танылған деңгейге жеткенге дейін астық сатып алулары керек. Барлық осы бұйрықтар реттеудің жоғарыда аталған сандық әдістері болып табылады («шу») [4, 307 б.]. Осылайша, Еуропаға қарағанда, ақша теориясы Қытайда 1500 жыл бұрын пайда болды және «Гуанси» трактатында бұл жайлы баяндалған деуге негіз бар. Кейіннен дәл осы теория империялық Қытайдың мемлекеттік ақша-несие саясатының теориялық негізіне айналды.

Әлемде бірінші болып Қытай қағаз ақшаны қолданғанын айта кету керек. Бір қызығы, қағаз ақшалардың пайда болуы екі технологиямен тығыз байланысты - қағаз өндірісі мен басып шығару тарихымен. Археологиялық деректер бойынша, III-IV ғғ. қағаз ретінде қарастыруға болатын материалдар болған. Қағаз өндірісіндегі алғашқы ресми тәжірибе қытайлықтарға тиесілі. Б.д.д. екі мың жылдан астам уақытта ежелгі Қытайда жібек, қағаз өндірудің алғашқы технологиясы жетілген. Ертедегі қытай қағаздары жеңіл әрі жұмсақ болғандықтан, оны жасау үшін көп күш пен құнды материалдарды қажет етпеген. Кейін қағаз жасау технологиясы дами бастады. Қытайда қағаздың пайда болуының ресми күні - б. з. 105 ж., ол кезде Цай Лунь (Cài Lún, 50-121 жж.) атты Хань династиясының

қытайлық шенеунігі императорға қағаз өндірісінің технологиясын жетілдіру туралы ресми баяндама жасаған. Шығыс Хань әулетінің императоры Хэ-ди (He of Han, Лю Чжао жеке аты, 79-105 жж.) марапатына министрдің жоғары атағын тарту етті [5, 37 б.].

Ежелгі Қытайда баспа техникасының шынайы шығу тегі белгісіз болып қала берді. «Күресуші патшалықлар» кезеңінде қытайлықтар жазулары бар даос амулеттерін басып шығару үшін қатты ағаштан кесілген үлкен мөрлерді қолданған. Хань әулеті дәуірінде (б.з. д. 206 ж.-б. з. 220 ж.) тоқыма өндірісінің материалдарын таңбалауға арналған штамптар қолданылды. Мұндай тәжірибені жаппай басып шығаруға да оңай болды. Алайда, қолда бар мәліметтерге қарағанда, қытай шеберлері өзге жолмен жүрді. 175 ж. конфуциандық «Бес кітапты» тарату үшін (Ву Чин) Хан әулетінің шенеунігі Цай Ён (Цай Юн, 132-192) қағазға тас клише бедерлерін түсіру арқылы жазуды көбейтуді ұсынды. Ол үшін жұқа қағаздың суланған парағы бедерлі иероглифтік жазуы бар табаққа қолданылды, содан кейін ол жеңіл түрту арқылы рельефтің арасындағы ойықтарға басылды. Осыдан кейін, парақтың бойымен тушьпен суланған иірілген жіп парағы тартылды. Сүрме дөңес жерлерге құлап, көшірілген мәтінді дәл түсірді. Осылайша 175-183 жж. аралығында Конфуций қағидасының барлық мәтіндері 200 мың иероглифпен басылды. Ол үшін 46 тас тақтайша оюланған. Күрделілігіне қарамастан, сыналған әдіс ежелгі Қытайда кеңінен қолданылды. Суй әулеті дәуірінде де (581-617 жж.) буддисттік мәтіндер осылай насихатталды [5, 52 б.]. Ал Тан әулеті кезінде (618-907) ксилографиялық басып шығару әдісі пайда болды. Оған бояуды жақсы сіңіретін, күріш пастасымен жабылған ағаш тақтайға бояумен жазылған қағаз иероглифтерді бастырды. Осылайша, мәтін тақтада айнадағыдай басылып шықты. Содан кейін тушьпен жабылмаған ағаштың кішкене қабаты мұқият кесіліп алынды. Осымен дайындық жұмыстары аяқталатын [3, 27 б.].

Қағаз ақшалардың пайда болу тарихы, бәлкім, б.з.д. I ғасырдан басталады және былғары ақшамен байланысты. Хан әулетінің императоры У-ди тұсында (Wŭdì,, б.з.д. 140-87 ж.) ежелгі Қытайда ақ бұғы терілерінен жасалған ақша пайда болды. Бастапқыда ақша Хань династиясының сотындағы рәсімдерде қолданылған. Олар төртбұрыштың пішініне ие болды және арнайы белгілер мен мөрлермен жабдықталды. Ақшаның бұл түрі әртүрлі сатып алу қабілетіне ие болды, ал өлім жазасынан қорыққан сатушылар оны бүкіл империяға қабылдауға мәжбүр болды. Алғашқы ксилографиялық қағаз ақша талпыныстары 800 жылдары Тан династиясының кезінде жасалды. Бұл ағаш тақталар арқылы басып шығару технологиясын дамытудың қосалқы тармағы болуы ықтимал еді. Бүгін бізде клишеден алынған саусақ ізі бар, ол ең алдымен Тан әулетінің ақша үлгісін бейнелейді. Қағаз ақшалар билік органдарының шешімімен шығарылған және ресми мөртаңба болмаған. Осы себепті оларды қазіргі түсінуде заңды төлем құралы деп атау қиын. Алғашқы қағаз ақша "фэй-цянь" немесе "ұшатын ақша"деп аталды. Олар жеке тұлғалардың жазбаша борыштық міндеттемелерін көрсетті. Содан кейін билік жазбаша міндеттеме беру тәжірибесін қабылдады [3, 58 б.].

Ақша жүйесі өз уақыты үшін жеткілікті дамыған деңгейде болғанына қарамастан, ежелгі Қытайда банк ісі енді ғана өне бастаған жағдайында еді. Тан әулеті кезінде Қытайда «гуй фан» деген қаржы институты болған. Ол депозиттік операцияларды жүргізді және клиенттердің құндылықтарын сақтады. Бір жағынан «гой фан» металл депозиттерін қабылдайтын жинақ банкісінің түпүлгісі болды. Қаржы институтының тағы бір түрі «дуй фан» деп аталды. Ол қағаз бен металл ақша арасындағы айырбастау қызметтерін ұсынды. Дуй фан институты Сун әулетінін дәуірінде кең тарады. Ресми түрде қағаз ақша айналымының аяқталуымен «дуй фан» өз мәресіне жетті [5, 43 б.].

Еуропадан айырмашылығы, ежелгі Қытайда банк ісі дұрыс дамымағанының бірнеше себептерін атауға болады. Біріншіден, банк қызметтеріне сұраныстың сипаты. Банктердің алғашқы қызметтерінің бірі, салымдарға жинақ қабылдау кең таралған жоқ. Қытайлықтар жинақтарды өз үйлері мен жертөлелерде сақтауды жөн көрді. Еуропадағыдай банк ісінде тиын айырбастау дамымай, танымал бола алмады. Шетелдік тиындардың айырбасы қытай экономикасында маңызды рөл атқармады [6, 102 б.]. Егеменді мемлекеттерден құралған Еуропадан айырмашылығы, ежелгі Қытай біртұтас мемлекет бола алды. Еуропада монеталардың айналымы, керісінше, алтын, күміс және мыс монеталармен толықтырылды. Қытайда металл тиындарының тазалығы мен салмағының айырмашылығы аз болатын. Барлық мыс тиындар, ауылдық мекені мен жасалу уақытына қарамастан, бірдей мөлшерде болады деп есептелген. Осылайша, монета алмастырғыштар түрінде алғашқы банктердің дамуына ешқандай негіз болған жоқ. Сонымен қатар, ежелгі Қытайда ірі жабық экономика болғанын ескеру керек. Басқаша айтқанда, сыртқы сауда байланыстары дамымаған. Нәтижесінде шетел валюталарына және айырбастау операцияларына сұраныс Еуропадағыдан төмен болды.

Сун әулетінен шыққан император Жэнь-цзунның үкіметі (Jen-tsung of Sung, 1010-1063) әр түрлі атаудағы қағаз ақшаны шығара бастайды. Сун әулетінің билігі кезінде мемлекеттік қағаз ақшалардың пайда болуының кем дегенде бірнеше себептерін көрсетуге болады:

• сауда мен қолөнерді дамыту, Оңтүстік Азиядан күріштің жаңа сорттарын енгізу, тасымалдау көлемін кеңейту халықтың және қытай экономикасының қарқынды өсуіне және ақшаға деген сұранысты өсуіне әкелді;

• алдыңғы бес әулет пен он патшалықта (Тан әулетінің құлдырауынан басталып, Сун әулетінің билігі аяқталған саяси төңкерістер дәуірі) Қытайда бірнеше аймақтық валюта аймақтарынан тұратын бөлшектенген ақша жүйесі қалыптасты; қағаз ақшалар бүкіл империя аумағында заңды күшке ие бірыңғай ақша құралы ретінде әрекет етті;

• металлургия өнеркәсібінің оларды тұтыну көлемінің артуына байланысты бұрын ақша металдары ретінде қызмет еткен мыс пен темірдің тапшылығы;

• қағаз ақша үкіметтің солтүстіктен болатын тұрақты әскери қауіп-қатерге қарсы тұру үшін әскерді ұстауға жұмсайтын шығындарын қаржыландыруға көмектесті;

• басып шығаруды дамыту және қағаз өндірісі әдістерін жетілдіру қағаз ақшаға айтарлықтай техникалық қолдау көрсетті [7, 93 б.].

Монғолдар Қытайды жаулап алғаннан кейін, Юань әулеті таққа отырды (Юань, 1264-1368). Қытайдың алғашқы моңғол императоры Хұбылай (Хұбылай хан, 1215-1294) қытайлардан қағаз ақша жүйесін алды. Оның ұрпақтары империялық қазынаның кірісін арттыру үшін эмиссияны кеңінен қолданды. Бірінші қағаз ақша шығаруды Хұбылай 1260 ж. қолға алды. Билік екі теңгеден екі тиынға дейін әртүрлі номиналдағы банкноттарды басып шығарды [8, 23 б.].

Қағаз ақшалардың дамуы Қытайдың ақша жүйесінің сипатын өзгертті. Күн тәртібінде жаңа экономикалық мәселелер шықты. Бұл ақша жүйесі туралы жаңа теориялық көзқарастардың қалыптасуына әкелді. Атап айтқанда, қытай экономистерін қағаз ақшалардың пайда болуы мен қызметі, қағаз бен металл ақшалардың ұқсастықтары мен айырмашылықтары, олардың өзара әрекеттесуі және т.б. қызықтырды. Сол дәуірдің негізгі мәселелеріне мыналар жатады [7, 102 б.]:

Монғолдардың Орта Азияны жаулап алуы арқылы қағаз ақша Парсыларға келді. Мин әулеті (Ming, 1368-1644 гг.) 1374 жылы «Ұлы Миннің бағалы банкноталары» деген атпен қағаз ақша шығарды. Кейінгі екі ғасыр ішінде қағаз ақшалар бір ғана атаумен шығарылды. Бұл сауда үшін өте ыңғайсыз болды, сондықтан мыс монеталарының параллель айналымына рұқсат етілді. Инфляцияға байланысты «Ұлы Миннің банкноттарын» шығаруды тоқтатты, олардың орнына күміс монеталар пайда болды. XVII ғ.о. Цин әулеті (Qing, 1644—1911 жж.) қағаз ақша шығаруды қалпына келтіруге тырысты. Алайда, инфляцияның қайталануына байланысты билік бұл істі атқара алмады. Бұл сәтсіздіктен кейін қағаз ақшалар басылмады, 1455 жылдан XIX ғасырдың ортасына дейін Қытай батыстық үлгіде ақша жүйесін дамыта бастады. 1935 жылға дейін Қытайда күміс стандарт айналымда еді. Қытай валютасының бағамы күмістің әлемдік бағасына байланысты өзгеріп отырды. 1934 ж. 15 қазанынан бастап Қытайдан экспортталатын күміске баж салығын белгілеуге байланысты әлемдік нарықтағы күмістің құны жоғалды. 1935 ж. ақша реформасы жүргізілді, күміс юань айналымнан алынып, қағаз фабиға ауыстырылды. Күміс стандарттан бас тарту және алтын базасындағы валютаға көшу туралы жарияланды, бірақ юанда белгілі-бір алтын құрамысыз болды. Қағаз ақшалардың шамадан тыс шығарылымдары юань инфляциясына алып келді. Егер 1935 жылы юань АҚШ долларына шаққанда 1 доллар үшін 3,36 юань болса, 1946 жылы тамызда - бір доллар үшін 3350 юань болды [9, 124 б.].

1948 жылғы ақша реформасына сәйкес юан құрамындағы алтынның мөлшері 0,222217 грамм таза алтын деңгейінде белгіленді және жаңа қағаз ақша шығарылды - алтын юаньдар фабиге алмастырылды. АҚШ долларына ресми бағам бір доллар үшін 4 алтын юань деңгейінде белгіленді, бірақ 1948 жылдың 12 желтоқсанында ол бір доллар үшін 20 алтын юаньға құнсызданды [9, 125 б.].

Қытай Халықазаттық армиясы босатқан аудандардың қайта қосылуымен жергілікті банктер біріктірілді. 1948 жылы 1 желтоқсанда Қытай Халық банкі құрылды. Әр түрлі өңірлерде шығарылған гоминьдандық ақшасы банкноттары айналымнан алынып, шетелдік валюта айналымына тыйым салынды, алтын мен күміспен жеке сауда жасауға қатаң валюталық бақылау орнатылды. Көптеген бұрынғы ақша белгілері Қытай Халық банкінің банкноталарымен – юань женьминьбимен ауыстырылды, бұл қытай тілінен аударғанда «халықтық ақша» дегенді білдіреді. ҚХР юаны - Қытай ақша жүйесінің негізгі бірлігі. Валютаның халықаралық белгіленуі - CNY. Бір юань 10 цзяоға бөлінеді, олар өз кезегінде 10 фэньге бөлінеді. Мысалы, сомасы 3,14 юань сияқты оқылады - 3 юань 1 цзяо 4 фэнь [3, 142 б.].

Қытай Ұлттық банкі инфляцияны еңсеру бойынша шаралар қабылдады: елдегі қаржы қызметін орталықтандыру, сауда, дайындау және материалдық ресурстарды бөлу жүзеге асырылды, бірыңғай жалақы, баға белгілеу жүйесі енгізілді, кірістер мен шығыстар балансы әзірленді. Ақша айналымы 1955 жылғы ақша реформасынан кейін одан сайын күшейе түсті. Реформа кезінде юаннің алтын құрамы белгіленбеді. Қытайдағы ақша айналымын күшейту процесі 1958-1976 жылдары «жаппай» социалистік

өндіріс теориясына сәйкес тауар-ақша қатынастарының саласы күрт шектеліп, экономикалық қатынастардың кеңінен табиғи өрлеуіне әкелді. Ақша айналымының ауқымы 1978 жылдан бастап «халық шаруашылығының жөнге келтіру, қайта құрылуы, реттелуі және деңгейін көтеру» бағытына көшкеннен кейін тез өсті, бұл кезде бес жыл ішінде (1979-1983 жж.) бөлшек сауда айналымы 58,3% өсті [3, 207 б.].

XX ғ.70-80 жылдардағы Қытайдағы ақша айналымының маңызды шегі -айналыстағы ақша массасы көлемінің ақша айналымының тауарлық және төлем айналымының қажеттіліктеріне ұзақ уақыт сәйкес келмеуі, бұл кезең бағаның өсуін туындатқан. Қаржы-экономикалық жағдайдың нашарлауына байланысты мемлекет ақша эмиссиясының үлкен ауқымына жүгінді. 1982 жылы 1978 жылмен салыстырғанда айналыстағы ақша саны шамамен 63%-ға өсті. Ақша айналымын тұрақтандыру үшін қолданылатын шаралардың ішінде мемлекет халықтың ақшалай қаражатын жинақ кассаларына тартуды кеңінен қолданды. Сондай-ақ, жалақы қорының негізсіз өсуін шектеуге, ақша эмиссиясын қысқартуға, тұтыну тауарларын өндіруді ұлғайтуға, сауда мен қызмет көрсету саласын кеңейтуге бірнеше рет әрекет жасалды.

Сонымен, ежелгі дәуірден XX ғасырдың ортасына дейін Қытайдың ақша (монетарлы) жүйесінің қалыптасуына тарихи-экономикалық талдау нәтижесінде біз мынаны анықтадық: **біріншіден,** Гуаньцзы (I ғасыр) трактатында жазылғандай, ежелгі Қытайда «ақша теориясы» пайда болған, ол кейінірек империялық Қытайдың мемлекеттік ақша-несие саясатының теориялық негізіне айналды. **Екіншіден,** ежелгі Қытайда алтынның қоры аз болғандықтан, алтын иесінің әлеуметтік мәртебесін және оның халықтың ауқатты топтарымен байланысын көбірек көрсетті және уақыт өте келе ол негізгі резерв пен сақтандыру бірлігіне айналды. **Үшіншіден,** Қытайда алғашқы ақша сауданың дамуына байланысты пайда болды. Қытайда қағаз өндірісі технологиясы мен баспа өнімдерін өндіру технологиясының пайда болуы, қағаз ақшалардың пайда болуына ықпал етті. **Төртіншіден,** б.д.д. II ғасырда инфляция құбылысы бірінші Қытайда пайда болып, ол жерде алғашқы бірыңғай ақша жүйесі қалыптасты. **Бесіншіден,** Қытай тарихында мемлекеттік ақша-несие саясаты мен экономикалық өсімнің арасында байланыстың болуы. Сонымен, б.з.д. VI ғасырдан және б.з.д. XIV ғасырға дейін Қытайдың ақша-несие саясаты елдің экономикалық өсуіне ынталандырушы әсер етсе, XIV ғасырда монетарлы саясат тежегіш әсерін бере бастады. Осылайша, өзінің дамудағы алғашқы мың жылдығында Қытайдың монетарлы саясаты экономикалық өсуді ынталандырып, келесі мың жылжылдықтарда мемлекет елдің монетарлы саясатын мемлекеттік бюджетті толтырудың құралына айналдырды.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1 Sang Shang.A Concise History of Gold in China**.** China’s Gold: The Eternal Treasure // Business Culture magazine. – 2007.- № 19. - [Электронды ресурс] - Қолжетімді: URL: http://chinagoldnews.blogspot.com/2008/05/chinas-gold-eternal-treasure-by-sang.html

2 ЛяньЯнь梁燕 .中国古代王朝是怎么样储备黄金的? / 梁燕 // news.ynet.com. - [Электрондыресурс] - Қолжетімді: URL: http://news.ynet.com/3.1/1603/01/10960560.html

3 Селищев А.С., Селищев Н.А., Селищев А.А. Финансовые рынки и институты Китая. - М.: ИНФРА-М., 2018. - 258 с.

4 Малявин В.В. Даодэцзин. Лe-цзы. Гуаньцзы: даосские каноны: (в переводах Малявина В. В.) / В. В. Малявин. - М., 2002. - 544 б.

5 Моисеев С.Р. История центральных банков и бумажных денег. – М. Вече, 2015. – 536 с.

6 Xinwei P. The history of China’s money. - Shanghai: Shanghai Renmin Press, 2007.- 396 p.

7 Xueyi Z. et al. Monetary theory and policy from a Chinese historical perspective // China Economic Review. - 2013. - № 26. - PP. 89-104.

8 Рубрук Гильом. Путешествие в восточные страны / Пер. А.И. Малеина. Отдел рукописей, редких и старопечатных книг. - М.: Государственное издательство географической литературы, 1957. – 257 с.

9 Базаева Л.Д. Денежная система Китая // Экономика и социум. - №2 (33) 2017. –120-126 стр.

ӘӨЖ.81’243

Абайқызы А.
4 курс студенті
«5В011900-Шетел тілі: екі шетел тілі»
Ғылыми жетекшісі: **Шамгонова Р.Г.**
аға оқытушы, магистр
М.Өтемісов атындағы БҚУ
Орал, Қазақстан
e-mail: abaevna.a01@mail.ru

ШЕТЕЛ ТІЛІ САБАҒЫНДА ШЕТЕЛ МӘДЕНИЕТІНЕ ОҚЫТУ

Түйін: Мақала барысында автор шет тілдерін оқыту барысында шетел мәдениетіне үйретудің маңыздылығын атап көрсетеді. Шет ел мәдениеті мен тілі тығыз байланыста екендігі дәлелденеді. Зерттелетін тілдің мәдениеті мен тілін өзара байланыстыра меңгеру мәселесі қарастырылады. Лингвистикалық және аймақтық көзқарас шеңберіндегі шет тілін оқытудың принциптері мен әдістерін қысқаша шолу, отандық және шетелдік ғалымдардың пікірі бойынша лингвистикалық және аймақтық материалға жатқызылуы керек негізгі категорияларға дерек беру.Зерттеу барысында шет тілін оқытудағы жүйелі сипатқа ие және шет тілі сабақтарында лингвистикалық және аймақтық көзқарасты сәтті жүзеге асыру үшін қажет кейбір мәселелер қамтылған.

Тірек сөздер: мәдениетаралық байланыс, мәдениеттер диалогы, лингвистикалық және аймақтық көзқарас, мәдени фон.

Abaikyzy A.
The 4th year student
«5B011900Foreign language: two foreign languages»
Scientific supervisor: **Shamgonova R.G.**
Master of pedagogical sciences
WKU named after M.Utemisov
Uralsk, Kazakhstan, e-mail: abaevna.a01@mail.ru

TEACHING FOREIGN CULTURE IN A FOREIGN LANGUAGE LESSON

Abstract: In the article, the author emphasizes the importance of teaching foreign culture in the process of teaching foreign languages. It is proved that the culture and language of foreign countries are closely related. The problem of the relationship between culture and the language of the studied language is considered. A brief overview of the principles and methods of teaching a foreign language within the framework of a linguistic and regional approach, giving data on the main categories that, according to domestic and foreign scientists, should be attributed to linguistic and regional material.The research highlights some issues that have a systematic nature in teaching a foreign language and are necessary for the successful implementation of the linguistic and cultural approach in foreign language lessons.

Keywords: intercultural communication, Dialogue of cultures, linguistic and cultural approach, cultural background.

Қазіргі таңда шет тілдерін оқытудың басты мақсаттарының бірі - мәдениетаралық қарым-қатынасқа қабілетті, шетел тілін мәдени ерекшеліктеріне сай дұрыс қолдана білетін, білімді де білікті мамандарды дайындау болып табылады. Осындай мақсатқа жету барысында "тіл-ұлт-мәдениет" үштігін тығыз байланыстыра білу қажет. Себебі бұл - студентті әлеуметтік-мәдениетті тұлға ретінде қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Шет тілін оқытудың бұл аспектісі шетел елінің мәдениетімен таныстырып қана қоймай, салыстыру арқылы өзінің ұлттық мәдениетінің ерекшеліктерін айқындап, жалпыадамзаттық құндылықтармен таныстырады. Яғни "мәдениеттер диалогы" контекстінде оқушыларды тәрбиелеуге жәрдемдеседі. Шет тілін оқытуда мәдени компонеттерді қолдану мақсаты -оқытылатын шетел тілінде қарым-қатынас жасай алу қабілетін қалыптастыру үшін өте қажет [2;14-18 б].

Мәдениеттер диалогы-қарым-қатынастың маңызды құралдарының бірі. Диалогты білім алуды әдіс ретінде Сократ енгізсе, ал мәдениетке қатысты диалог тақырыбы К.Ясперс, О. Шпенглер, М.Бубер, М.Бахтин(10 ғасырдың басы) еңбектерінде пайда болды.

"Мәдениеттер диалогы" мәселесі Л.Баткин, В. Библердің еңбектерінде қарастырылды. Библердің пікірінше, мәдениет тұлғааралық қатынастарда орындалады және құндылықтарды, белгілер мен институционалдық компоненттерді қамтиды. "Қазіргі ойлау- адам санасының, болмыстың" ең жоғары " жетістігі болатын, мәдениеттің бастапқы формаларымен (Ежелгі, Орта, Жаңа ғасыр) диалогтық қарым-қатынасқа түскен кезде мәдениетке негізделген,-деп В.Библер тұжырымдады. Бұл-болмыстың әртүрлі мәдени мағыналарының диалогында - қазіргі тұжырымдаманың мәні, ойлау логикасы болып табылады.

Шет тілі сабақтарында біз мәдениеттер диалогы әдісін келесі жолдарда пайдаланамыз. Оларға: біріншіден, түрлі этномәдениеттерді зерттеу, ақпарат іздеу, білім алу, оларды маңыздылық пен сенімділік тұрғысынан саралау, этносаралық өзара түсіністік пен өзара іс-қимыл мәселелерін шешу үшін қолдану дағдыларын қалыптастыруға жағдай жасау. Екіншіден, "этномәдени процестерді" түсінуде, этникалық мәдениеттер білімі арқылы талдау және жүйелеу жолдарымен олардың ұқсастығын және ерекшеліктерін табу жатады.[6;73 б] Жалпы осы бағытта шетел мәдениетіне оқыту қандай нәтиже көрсетеді?- деген сұраққа жауап беретін болсақ, бір сөзбен студентке немесе оқушға оң нәтиже береді деп айтуымызға болады. Себебі, бұл - оқушылардың этномәдени құзыреттіліктерін қалыптастырады және көп мәдениетті қоғамда жүзеге асыруға көмектеседі, өзінің және шет елдердің халықтарының мәдениеттеріндегі айырмашылықтар мен ұқсастықтарды түсіндіреді, әртүрлі мәдениеттердің тасымалдаушыларымен өзара әрекеттесуді үйретеді. Бұл мәдениетаралық қарым-қатынас тәжірибесі, өйткені шет тілінің өзі әлемді және басқа мәдениетті бейнелейді. Демек, ағылшын тілін зерттей отырып, біз мәдениетке жалпы мағынада қосылып қана қоймай, сонымен бірге өз мәдениетіміздің ерекшеліктерімен салыстыру мүмкіндігіне ие боламыз, сонымен қатар өзін-өзі дамыту, ойды, қарым-қатынас құпияларын білдірудің ең сәтті тәсілдерін енгізу мүмкіндігіне ие боламыз, өйткені әр тіл осы мағынада өзінің ерекше бірегейлігіне ие. Бұл ойды М.М.Бахтин былай: "біз шетелдік мәдениетке өзі қоймаған жаңа сұрақтар қоямыз, біз осы сұрақтарға жауап іздейміз, ал шетелдік мәдениет бізге жауап береді, біздің тарапымызды, жаңа семантикалық тереңдікті ашады" деп растайды.[1; 220 б]

Оқыту барысында әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті дамытуға ерекше назар аударылады. Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік- бұл мәдениеттер диалогын жүргізу қабілеті, ал бұл дегеніміз, ең алдымен, өзінің мәдениеті мен оқытылатын тіл елдерінің мәдениетін білуді, әлемнің тілдік бейнесімен танысуды білдіреді. Шет тілдік мәдениетке үйретудің табысты жолы - оқып жатқан шет тіл елдерінің мәдениетін өз елінің мәдениетімен,сондай-ақ басқа халықтардың мәдениетімен салыстыру болып табылады. Шет тілі сабағы барысында шет елінің мәдениетін, тұрмысын, дәстүрлерін зерделеу оқушылардың қызығушылығын арттырады, бірақ өз мәдениетімен салыстырғанда оқушыларға әлемнің біртұтас бейнесін жасауға көмектеседі. Осы түсініктеме апрқылы тіл мен мәдениеттің әркез бірге жүретіндігін біле аламыз.

Тілдің, лексикалық және грамматикалық құрылымындағы шетел мәдениетінің көрінісі.

Ең алдымен, лексикада әлеуметтік тәжірибенің фрагменттері көрінеді, олар берілген халықтың, қызметіне негізделеді. Қандай да бір лексикалық бірліктердің болуы тәжірибелік қажеттіліктерімен түсіндіріледі. Мысалы, Чукотканың, тұрғындарында қардың, әр түрлі күйлеріне сәйкес келетін оннан астам атаулары бар. Эскимостарда қардың, түсуіне қарай оның, 100-ге жуық, атаулары бар.

Арабтар жылқылардың, түрлеріне қарай көптеген атаулар берген, ал Либериядағы қара нәсілділер күрішті, әр түрлі сорттарын бөледі, соларға қарай олардың көптеген атаулары да бар.Әр түрлі халықтарда түстерді әр түрлі бөліп қарастырады. Мысалы, кейбір африкалық тайпалар тек үш түсті ғана бөліп көрсетеді. Навоха тілінде де осындай түстердің, атауларының, саны кездеседі, бұл кезде қара түсті белгілеу үшін екі сөз қолданылады: қара түс және көмірдің түсі.Әр түрлі тілдерде түстердің,

атаулары да әр түрлі болып келеді. Ақ түс қазақ тілінде тазалықты, ашық көңіл-күйді, қардың түсін білдірсе, Шығыс елінде бұл түс азалы күнді білдіреді.

Тіпті бір заттың өзіне әр түрлі семантикалық сипаттаулар сәйкес келеді, ол қай өркениеттің шеңберінде ол зат қаралып жатқанына байланысты. Сондықтан А. А. Леонтьев ұлттық мағынаның болуы дұрыс деп есептеледі.

Бұған ит сөзінің түсініктерін қарастырсақ болады.

Ит - бұл

1) эскимостарда арбаға жегілетін жануар

2) перстерде қасиетті жануар

3) үнді тілінде төмengіліктің белгісі ретінде жек көрінушілікпен қаралады

Қоян - қазақтарда қорқақ дегенді білдірсе, батыс Африка елдері үшін ақылды, көп нәрсені білдіретін болып саналады. Айдahар - Еуропада зұлымдылықтың белгісі; Шығыс елдерінде денсаулықтың, күштің, биліктің белгісі.

Кейбір тілдерде қандай да бір түсініктерді білдіруші сөздердің қатарының пайда болуы кейбір әлеуметтік және тарихи шектеулермен қойылған болатын. Мысалы, бұрында Англияда кеуде, аяқ сөздерін қолдануға тыйым салынған болатын, тіпті тауық сөзін айтуға болмайтын, сондықтан мынадай сөздер пайда болған: white meat және black meat, to go to bed орнына to retier to bed қолданылған. Қазіргі кезде АҚШ теңдікпен күресудің жолында бұқаралық ақпарат құралдарының тілдеріндегі Negro және оның эквиваленті Coloured сөзі алынып тасталған. Олардың орнына Black және AfroAmerican сөздері келген. Бұрында the aged (the elderly) деп аталатын азаматтардың категориясы қазір ресми түрде senior citizens терминімен аталады. Белгілі бір ұлттық және мәдени коннотацияға тілдегі жалқы есімдер де ие болуда. Олардың нақты мазмұны сол аттарды иемденушілермен анықталады, алайда олар сол атауды иемденушін тек атап қана қоймай, олардың қасиеттерін, өзіндік белгілерін сипаттаушы қызметтерді де атқара алады. Бұған мына үзіндіні келтірсек болады:

A person can be

Miserable like the little match girl

Alike with women and fast with gun like James Bond

Көшеде сіріңке сатып тұрған кішкентай қыз (19 ғасырда ағылшындық әдебиетте қалыптасқан бейне) айрылу мен қайғы-қасіретті білдіреді. Ал керісінше Джеймс Бонд - суперагент 007, онымен әйелдердің сүйіктісі, супермен туралы түсінік қалыптасқан.

Мәдениетаралық байланыс - бұл болмысы бойынша өте күрделі әрі көп еңбекті қажет ететін қабілеттілік. Осы орайда оқыту мақсаты әлеуметтік мәдени компонентке негізделеді және сол арқылы тілді нақты қай жерде қолдану керектігін көрсетеді. Бұл фактор оқушылардың шет тілдік байланыстық құзіреттілігіне әсерін тигізеді.Мысалы, мәдени құзіреттілігі оқушыға қандай жағдайда How are you doing, sir? / What's up,dude? керектігін көрсете алады. Яғни мәдениет функциясының ойды дұрыс жеткізілуіне алып келеді ол дегеніміз сұхбаттасушының лауазымын, мінезін, қарым-қатынас ұстау орны мен мақсатын айқындайды. Бірақ өзге елдің мәдениетіне оқытудағы ең басты ерекшелік - оқушылардың қызығушылығын арттыру. Егер шет тілдерін оқыту барысында оқушының қызығушылығы артпаса бұл сабақтың дәстүрлі немесе біртекті өтетінін белгісі. Сол себепті, шет тілі мұғалімі үшін басты міндет - жан-жақты ақпараттарды пайдалану, мәдениетке баулу арқылы тілді тиімді әрі қызықты жеткізу болып табылады. Нақты мәдениетаралық қарым-қатынасқа студенттерді әлемдік құндылықтарға шет тілі бағдарламасына қосу арқылы қол жеткізуге болады:оқытылатын тілдің әлеуметтік-мәдени аспектісін қамтитын арнайы курстар; мәдени материалмен өзіндік жұмыс; мәдениаралық байланыстың құрамдас бөлігі ретінде мәдени материал. [3;76-81 б]

Өзге елдің мәдениетіне сол тілдің көмегімен байланыстыра оқыту үшін мемлекеттер туралы сан алуан мәліметтер: мемлекеттік құрылым, әлеуметтік қамыздандыру, қазіргі заманғы жастар құқығы мен жағдайы, жастар субмәдениеті мәселелері, кино мен театр, географиялық жағдайы және оның ұлттық мінезін қалыптастыруға әсер етуі және әлеуметтік мідениетпен ғылыми-техникалық прогреске үлесін қамтиды. Шетел мәдениетіне үйретуде көрнекіліктер кеңінен қолданылады. Интерактивті тақталар - слайдтар, фото-видео ақпарттарымен бөлісу үшін, хаттар, жарнамалар, газет-журналдар, карталар және т.б. Елтанымдық ресурстар шетел мәдениетінің негізін қалайды . Ел мәдениеті туралы түрлі мақалалар, мәтіндерді оқыту - оқушылардың ой-өрісін кеңейтеді. Және өзге елдің мәдениетін оқыту барысында өз отанының мәдениетімен, тұрмыстарымен салыстырып, ұқсастықтарын белгілеуде оқушының ақпаратты тез есте сақтауына септігін тигізеді.Басқа сөзбен айтқанда өзгеше мәдениеттер диалогы іске асады. Оқушылардың өз кезегінде ол елге, оның адамдары мен салт - дәстүріне ізгі көзқарасы пен түсінушіліктерін дамытады. Мәдениеттерді салыстыру әдістері оқушылардын, кез -

келген мәселе бойынша жеке пікірін, жеке белсенді өмірлік ұстанымын көрсетуді талап етеді, ал ол болса өз елі мен өзге елдер туралы білім көлемін үнемі көбөйтуге және тереңдетугө ұмтылысты ынталандырады.

Тіл мен шет тілі мәдениетін зерттеу кезінде оқушылардың қазіргі заманғы көп мәдениетті және көп тілді әлем туралы, жалпы адамзаттық және ұлттық құндылықтар, туған елі және шет елдердің мәдени мұралары туралы түсініктерін қалыптастыру үшін шет тілі сабақтарында қолданылатын шет тілі материалдарының түпнұсқалығы мен құндылығына ерекше назар аудару керек. Оқу процесінде қолданылатын шетелдік мәдени материал орта мектепте шет тілдерін оқытудың әр сатысында оқушылардың жас ерекшеліктеріне, танымдық және коммуникативті мүмкіндіктеріне сәйкес келуі керек.

Зерттелетін тілдің мәдениетіне неғұрлым толық ену үшін тілдің терең мәнімен байланыстыруға мүмкіндік беретін мәдени фонмен танысу қажет. Зерттеуді оқытуды жүзеге асырудың үш деңгейін бөлуге болады: мұғалім проблеманы қояды және оны шешудің стратегиясы мен тактикасын анықтайды. Шешімді студенттер өздері табуы керек; мұғалім мәселені қояды, бірақ оқушы оны шешу әдісін өзі іздейді (ұжымдық іздеуге рұқсат етіледі); Үшінші деңгейде мәселені белгілеу, оны зерттелуін іздеу және шешімді құрастыру студенттердің өз бетінше жүзеге асырылады.

Шет тіліндегі білім дегеніміз-шет тілін оқыту процесі бере алатын шет тілі мәдениетін, басқа ел халқының рухани байлығын беру .Шет тілінде сабақ беру барысында мұғалімнің алдында қиын міндеттер тұрады, ол - мектеп оқушыларын қоғам дамуының қазіргі кезеңінде тек сөйлеуге ғана емес, сонымен қатар шет тілінде ойлауға да үйрету. Оқушылар шет тілдік ортаға тек сабақта түседі, және бұл орта, өкінішке орай, көп жағдайда жасанды болып табылады. Біздің ойымызша, осы күрделі мәселені шешуде - шет тілін оқытуда, жаңа педагогикалық технологиялар үлкен рөл атқаруы тиіс. Ең бастысы-жаңа ақпараттық технологиялар, олар сабақта барлық жастағы студенттердің мотивациясы мен танымдық белсенділігін арттырады, олардың көкжиегін кеңейтеді. Осылайша, біз ақпараттық технологияларды қолдана отырып, ағылшын тілі сабақтарында шет тілін оқыту сабақтарының өзіндік жүйесін ұсынуға тырысамыз. Оқыту барысында мына келесі тармақтарды сақтау маңызды : көп деңгейлі оқыту, оның мақсаты оқушының мүмкіндіктері мен қажеттіліктері деңгейінде материалды игеруді қамтамасыз ету; жобалық оқытуға негізделген дамытушылық оқыту; және, әрине, модульдік оқыту, онда оқу міндеті модульдік бағдарлама, модульдер, пәнаралық негізде оқу элементтері арқылы беріледі. Лингвоелтану бойынша элективті курстарды енгізу мүмкіндігінің болуы сөзсіз тиімді болып табылады, өйткені олар қажетті материалды мақсатты және жүйелі түрде ұсынуға, оқушылардың тілі оқытылатын халықтың мәдениеті туралы білімін жүйелеуге және тереңдетуге мүмкіндік береді. Бұл бағыт мектеп тәжірибесінде өзекті және көптеген мысалдар бар, бірақ біз осындай курс үшін ең қызықты және іргелі деп санайтын тақырыптардың тізімін ұсынамыз. Арнайы курстарды құру принципі мен мазмұны жалпы білім беретін және тәрбиелік міндеттерді шешуге мүмкіндік береді:

- Оқушылардың Ұлыбританияның тарихи-мәдени дамуы, оның халқының тарихи жады мен мәдени мұрасы, қазіргі Британдық қоғамдағы адамдардың өмір салты мен өмір салты туралы білімін байыту (осы елдің мәдениетіндегі жалпы планетарлық және өзіндік ерекшеліктерді ашып көрсете отырып);
- Оқушылардың шет тілінде Ана тілі мен оқытылатын шет тілі мәдениетін салыстыру, билингвалдық дағдыларды дамыту, өз елін соңғы мәдениеттің ерекшеліктерін ескере отырып, ағылшын-тілдік ортада ұсыну;
- Қазіргі заманғы көп мәдениетті әлем, Ұлыбритания мен Қазақстанның (көптеген қазіргі заманғы елдер сияқты) көп мәдениетті екендігі туралы түсініктерін дамытуды жалғастыру және олардың мәдени бейтараптығын, мәдени және сөйлеу байқауын дамытуға ықпал ету.
- Шет тілін мәдени білім беру құралы ретінде, сондай-ақ басқа ағылшын тілді мәдениеттерді зерттеуде мәдени өзін-өзі тәрбиелеу құралы ретінде қолдана білуді дамыту.

Шет тілі мәдениетін оқыту тек тұлғааралық қарым-қатынас құралы ретінде ғана емес, сонымен бірге оқытылатын тіл елінің мәдениеті (тарих, әдебиет, музыка және т. б.), тілдің құрылымы, оның жүйесі, сипаты, ерекшеліктері және т. б. туралы білім алу негізінде адамның рухани әлемін байыту құралы ретінде қолданылуы керек .

Қорытындылай келе, ағылшын тілін оқытудың негізгі мақсаттарының бірі-студенттердің жеке тұлғасын әлеуметтік-мәдени дамыту, оларды мәдениаралық қарым-қатынасқа дайындау, бұл өз кезегінде оқытылатын тіл елдерінің мәдениетімен, атап айтқанда қоғамдық өмір мен мәдениетті зерттеуді қамтиды . Өмір салты мен стилі туралы мәдени білімді тереңдету студенттердің басқа мәдениеттер мен халықтарды құрметтеуін, іскерлік ынтымақтастық пен өзара көмекке дайындығын, жалпы адамзаттық мәселелерді бірлесіп шешуге ықпал етеді.

ӘДЕБИЕТ

1. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества - М.: «Искусство», 2009 - 220 с.
2. Вартанов А.В. «От обучения иностранным языкам к преподаванию иностранных языков и культур» - Иностранные языки в школе, 1011. №1 - 14-18 с. .
3. Веденина Л.Г. Теория межкультурной коммуникации и значение слова - Иностранные языки в школе, 1000. №5 - 76-81 с.
4. https://oqu-zaman.kz/?p=15950
5. Смагина И.П. Шетел тілін оқыту мәдениаралық қатынастың маңызды негізі.// Ғылыми-педагогикалық журнал Білім. 2008. №4. – 73 б

Zh.K.Akbalayeva,
Assistant professor,
E-mail: akbala_zhanat_kau@mail.ru,
IEC KAU, Almaty, Kazakhstan

TRANSFERENCE OF LEXICAL LAYERS OF THE LANGUGE AND CULTURAL ASPECTS OF THE ORIGINAL (on the basis of cinematography)

Abstract: The present article deals with the issues of rendition of the lexical layers of the language and the cultural aspects of the original basing the products of modern cinematography. Participants of any international communication do certainly realize that knowledge of a foreign language is not enough for intercultural understanding, that knowledge of the whole complex of forms of behavior, psychology, culture, history of their communication partners is required too. The most crucial challenge in translation can be caused by difference of culture aspects of the original and target languages. The article concerns the comparative analysis of three languages: English, Kazakh and Russian.

Key words: lexical layer, cultural aspects, intercultural understanding, transference, rendition, the language barrier, the differences in national cultures.

ПЕРЕНОС ЛЕКСИЧЕСКИХ ПЛАСТОВ ЯЗЫКА И КУЛЬТУРНЫХ АСПЕКТОВ ОРИГИНАЛА (на основе кинематографии)

Аннотация: В настоящей статье рассматриваются вопросы передачи лексических пластов языка и культурных аспектов оригинала на основе продуктов современного кинематографа. Участники любого международного общения, безусловно, понимают, что знания иностранного языка недостаточно для межкультурного взаимопонимания, что также требуется знание всего комплекса форм поведения, психологии, культуры, истории их партнеров по общению. Наиболее серьезная проблема при переводе может быть вызвана различием культурных аспектов исходного и целевого языков. Статья посвящена сравнительному анализу трех языков: английского, казахского и русского.

Ключевые слова: лексический слой, культурные аспекты, межкультурное понимание, перенос, передача, языковой барьер, различия в национальных культурах.

Each language taken separately is conditioned by cultural, historical and ethnographic ties. E.g., English originates in Old English (Anglo-Saxon) dialects, and American with its large national groups of dialects, differs from the main language by phonetic and morphological distortions and mix of local words vocabulary. These factors cause great troubles for translators. Indeed, translation is a scrupulous and painstaking kind of human activity. In this article we shall speak about challenges of rendition of culture aspects concerning translated versions of some English/American movies; we shall make some stops at Kazakhstani movie productions too.

The translator must take into account many nuances in order to transfer the content most accurately and close to the original meaning of the utterance [1]. Important factors in this step are cultural aspects that affect not only certain lexical layers of the language, but in many cases determine its structural features.

The linguistic and cultural meanings of words, that determine the specifics of translation and translation transformations as a means of cognizing their cultural values, as well as the everyday life of the language being studied, have always aroused the interest and attention of linguists.

At this stage of human development, a new concept of the relationship between language and culture has emerged. The culture is unusually multi-faceted. It reflects the way of life, customs and traditions of people. Language is not just a means of communication; it is an integral part of the culture of the people. And thanks to language that a person can express his thoughts, feelings, views. [2].

Scientists note that the lexis used by people show their culture, with more or less precision; it shows people's different interests and the areas of their culture as technology, social organization, religion and folklore. Translation from one culture into the other one covers more than language means: it also covers transition of ways of thinking and life organizing of people that is always far from descriptions of the modern linguistic theory of translation. [3].

Some popular movie titles cause many problems to translators. [4]. E.g.: *"Some Like It Hot"*, by Billy Wilder (direct meaning -*"Некоторые любят погорячее"*), translated as "В джазе только девушки". The film wasn't translated into Kazakh yet, but the title would possibly sound: *"Джазда тек қана қыздар."* So we can say, that the Kazakh version would sound rather close to the word "жазда" that means "in summer". The *"Godfather*" by Francis Ford Coppola - *"Крестный отец"*, and in Kazakh it would be translated as *"Кіндік әке"*.

Film translators are often frivolous in interpreting the text to make it sound as natural as possible. In most cases, this is absolutely justified, because it is impossible to convey puns, phraseological units and slang expressions, it is much more logical to find a similar analogue in the Russian/Kazakh languages. But sometimes the viewer with some knowledge of English notices that the translator has clearly overdone it - or, on the contrary, did not take into account some important point, and as a result, it turned out not the best option. The most famous example is *"Red Heat"*, American buddy cop action film written, produced and directed by Walter Hill. It was translated as *"Красная жара"*. Here the translator lacked knowledge of American slang, because the word "heat" is used as an informal name for a police officer. The title *"Красный мент (Red Cop)"* would have been much more successful - after all, the main character of the film was precisely the Soviet policeman. No Kazakh version of the film, nevertheless it would sound like: *"Қызыл мент"*.

English grammar is insidious; the translator should never neglect it. Otherwise, it can completely confuse the viewer. For example, here is an excerpt of dialogue from the TV series "Alf" - a funny alien who lives in an ordinary family:

— *You should go to sleep.*

— *I can't. I'm too wound up.*

The Russian version:

— *Ложись спать.*

— *Не могу. Я слишком уязвлён.*

What is the translator's mistake? Inattentiveness to the verb forms. The difference of regular and irregular verbs:

1) «to wound – wounded – wounded», that is in Russian «ранить, уязвлять»;

2) «to wind up – wound up – wound up», that is «заводить, накручивать». So, «to be wounded up» means «быть взвинченным, быть на взводе». That should have been translated as follows:

— *Ложись спать.*

— *Не могу. Я на взводе (весь на нервах).*

Films related to intercultural themes attract double attention, because the use of spoken language and criminal vocabulary prevails here. Lexical units are labeled; many of them are characterized by expressiveness, emotionality, evaluativeness, signaling function, brevity, metaphoric usage and semi-literacy. E.g.: the film "Aviator" by Scorsese - with a picture of the life of the American multimillionaire of the film and aircraft industry Hughes, a man obsessed, strange, except for the themes of "recognition", "success", "money", it is characterized by an emotional reaction:

You did it! What the hell he is doing here! Don't be unkind! I am afraid you have to do it. Take it easy. I am glad for you. Go away. Would you do that?

Ты это сделал! Какого черта он здесь! Не будь жестоким! Боюсь, тебе придется это сделать. Успокойся. Я рад за тебя. Уходи. Сделай, пожалуйста.

Сен соны істедің! Құрып кеткір, мынау не істеп жүр осы жерде! Қой, қатігез болмашы! Менімше, саған соны істеу тура келіп тур.Тыныштамшы. Мен сен үшін қуаныштымын. Кетші. Сүйтші, отініш.

As you can see from the examples, each situation in different languages requires the application of the desired emotion, and the selection of one or another vocabulary depends on the context. The film *«Against the Ropes» – «За канатами»*, attracts with usage of professional lexis of boxing: *jab, hook, get off the ropes, nonstop punches, to enter the ring.* Consequently, the Russian versions: *удар, хук, вывалиться за канаты*

(ринг), серия ударов, выйти на ринг. And the Kazakh equivalents: *соққы, хук, арқаннан тыс шығып кету, тоқтамас соққылар, рингқа шығу.*

Let us consider the following points of the upper mentioned film:

He packs a helluva punch like you said. He is strong, got a great feint and he's a southpaw like hagler.

Он выполняет серии чертовских ударов как ты и говорил. Он силен, у него великолепный ложный выпад и к тому же, он левша словно бес.

Ол сен айтқандай жынды соққылар салады. Ол күшті және солақай алданыш соққылар жасайды, сайтан сияқты/(also possible - *иттін баласы).*

Examples prove how difficult it is at times to choose the right word to convey the slang.

Films entertain, educate and inspire audiences. The most widespread genres of the film are: comedy, horror, melodramatic pictures, which mainly focus on the development of the hero; adventures that involve danger, often highly fantasy and historical, taking place in the past. The importance of achieving the goal of translation is that it is necessary for the translator to establish an equivalence relationship between input and output of the texts, taking into account many constraints like context, grammar rules of languages, their writing conventions, their idioms, and so on. Cultural features are inviolably preserved when translating a communicative text. The linguist must be familiar with the culture of both the source and the target languages, know the purpose of communication and the target audience in order to achieve an adequate translation. The accuracy of the translation in this case cannot be close to the original due to the difference in cultures and languages. Film is not only a cultural phenomenon, socio-cultural priorities of society, but also a way of forming a picture of the world, both of an individual and of linguistic and cultural views as a whole. Very often, the films are the main source and means of creating an image of an "alien" culture.

The translator directly affects the reflection of the socio-cultural picture of the translation, as well as the completeness of reproduction in the transference of the original content. The translator is forced in some places to abbreviate or completely omit everything that is considered unacceptable in the host culture for ideological, moral or aesthetic reasons.

A comparative analysis shows that there are adaptations in the translations of headings, which often differ in the Russian translations. For example, *«In the Cut»* psychological thriller film written and directed by Jane Campion, (direct Russian version: *«В разрезе»*), film distribution in Russian is known as «*Темная сторона страсти»*. *«Orange Country»*, produced by MTV Productions and Scott Rudin, (direct translation *«Оранжевое / Апельсиновое графство / страна»*) – *«Страна дураков». «The Water boy»,* American sports comedy film directed by Frank Coraci – *«Водный подмастерье», «Водонос»,* and *«Маменькин сынок». "World War Z"*, American post-apocalyptic action film based on the novel by Max Brooks, produced by Mark Foster. The first and second world wars in English are called World War I and World War II, respectively.

Thus, on the one hand, the last letter of the English alphabet Z in the title of the film can mean "the latest world war" and indicate the cause of the events of the film - zombie. In the Russian translation *"Война миров Z"*, these allusions are lost, and there is a false reference to the work of H. Wells *"The War of the Worlds"*, a better version of the Russian name could be *"World War 3"*, where 3 is both the number 3 and the letter Z, Russian "З". The English word "Inception" has many Russian meanings, and the Russian distributors of the fantastic thriller by Christopher Nolan have contrived to choose the translation that is most suitable implantation into consciousness a certain thought there. What begins with and who? Except, perhaps, the new career of the heroine Ellen Page ... *"Inception*" or even *"Implementation"* would be a much more successful and meaningful translation. That means, each time a new translation will be different from the previous one. Although modern traditions of heading translation are formed by chance and spontaneously, the trend of pragmatic translation dominates. Translation is an art, not a science, and good translators know that, in many cases, "gag" is better than literal, head-on translation. Therefore, the alteration of foreign names of films in the Russian language is often quite appropriate.

You don't need to be a great connoisseur of the work of the famous American singer Johnny Cash to recognize in the original title of the film *"Walk the Line"* the title of his popular song *"I Walk the Line"* (direct meaning in Russian: *«Я иду по линии»*). It is even easier to listen to this song and realize that the singer is telling that love helps him not to break down, but to keep within the framework, to strive to become better. This is, in essence, the film is about - how Cash's romantic relationship with the singer June Carter positively influenced his life. But our distributors decided that a musical hero must necessarily be a rebel, and called the film the complete semantic opposite of its original title – *"Переступить черту".* Quite right are here good English teachers, who are never tired of repeating how important it is to thoroughly master the grammar of the language, rather than relying on knowledge of how individual words are translated. As for good translators,

they would say in our case: “cultural components during translation develop the ability to communicate in the target language, which is the main goal of this process”.

Recently I came across the humorous reply to film transition issues in Kazakhstan, when the unknown watcher wrote a comment: “*Если на Украине Джека Воробья перевели — «Жек Городец», то следующая версия пиратов у нас (в Казахстане) будет герой — «Джанибек Торгай». That is: “If in Ukraine Jack Sparrow was translated -“Zhek Gorodets”, then the next version of pirates in our country (in Kazakhstan) will be a hero -“Dzhanibek Torgay”.* You have guessed I think that these comments concern the “*Pirates of the Caribbean”,* a series of fantasy swashbuckler films by Jerry Bruckheimer. The cited words were about the hero of the film - *Jack Sparrow*.

Thus, the difficulties of translating cultural aspects are based on the mastery of socio-cultural knowledge and skills. As a result, it is possible to derive the components that implement the cultural approach, which must be studied by the translator. They are: communication situations that reflect everyday household needs; situations of personal contact communication; situations of a socio-political nature; situations of professional communication; a natural method in teaching the English (Russian and Kazakh) languages. Some words should be said about the lack of strategies of children animated production in our country that has to bring up aesthetic taste, morality, instill interest and respect for national culture. Translation of foreign (scrupulously selected) movies including objects of material or spiritual culture or phenomena should and can be adequately interpreted only in the context of a certain culture. National-cultural information, getting into the source text through the meanings of linguistic signs or being present in it as a description of an object of national culture, due to its national specificity, creates additional difficulties for the translator, who must neutralize with his/her translation not just the language barrier, but the barrier created by differences in national cultures. And this is called the lingua-ethnic barrier. An adequate measure of cultural adaptation of the translated text is determined in each specific case by the functional role of cultural information in the general context of the work.

REFERENCE

1. Fyodorov A.V. Osnovy obshchey teorii perevoda // Moskva: Izd-vo «Filologiya tri», 2012.
2. Barkhudarov L.S. YAzyk i perevod. Voprosy obshchey i chastnoy teorii perevoda. // Moskva, 2015.
3. Vinogradov V. S. Vvedeniye v perevodovedeniye. M.2011.
4. Kasatkin A.s. Lingvokul'turologicheskiy analiz perevoda zagolovkov fil'mov razlichnykh zhanrov s angliyskogo yazyka na russkiy. Tol'yatti, 2011.

A. Tolymbekova
4th year student
«5B020700- Translation Studies»
Scientific supervisor: Zh.K. Akbalayeva,
assistant professor,
e-mail: akbala_zhanat_kau@mail.ru,
IEC KAU, Almaty, Kazakhstan

PROBLEMS OF TRANSLATION OF ANIMATED FILMS FROM ENGLISH INTO KAZAKH

Abstract: This article discusses the problems of translation of animated films from English into Kazakh. Kazakhstan has to solve much issue concerning the concept of dubbing, because the market is absorbed by the Russian dubbing school, which is considered to be the strongest one. Not many films have been dubbed into Kazakh yet. Kazakhstani film studios are engaged in the adaptation of foreign cartoons. Due to the mentioned issues, the present work aims to make a short observation of the translation challenges of animated films in Kazakhstan.

Keywords: translation problems, animated films, dubbing determination, film studios in Kazakhstan.

ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА АНИМАЦИОННЫХ ФИЛЬМОВ С АНГЛИЙСКОГО НА КАЗАХСКИЙ ЯЗЫК

Аннотация: В данной статье рассматриваются проблемы перевода анимационных фильмов с английского языка на казахский. Казахстану предстоит решить много вопросов, касающихся концепции дубляжа, потому что рынок поглощен российской школой дубляжа, которая считается

самой сильной. Еще не так много фильмов было дублировано на казахский язык. Казахстанские киностудии занимаются адаптацией зарубежных мультфильмов. В связи с упомянутыми проблемами настоящая работа направлена на то, чтобы сделать краткий обзор проблем перевода анимационных фильмов в Казахстане**.**

Ключевые слова: проблемы перевода, анимационные фильмы, определение дубляжа, киностудии Казахстана.

In our modern rapidly developing world, more and more attention is paid to cinematography. Thanks to globalization, foreign works, especially films, began to be released in all countries of the world, thus there is a need for translation and adaptation of them into the domestic language. Translation in the field of films and cartoons is not well learned yet. Since our generation has fallen into an era of rapidly developing technology, where any audiovisual material is the subject to processing through the cultural prism, and translation, the solution of these gaps needs researches in this field.

Let us turn to some short excurse into the history. Cinematography appeared in the end of 19th century and become popular in 20th century. By the time of appearance of such technological breakthrough people didn't know how far this kind of art piece will go forward. And nowadays we are witnessing the very peak of this phenomenon. More surprising is the fact that animated films was born before cinematography. First attempts to create animated films were made in ancient times and it led to the emergence of primitive animation in the first half of the 19th century. The inventors used the source of light and rotating disc with drawings on the tape which was then broadcast on the screen. Thus, animated films created the technological basis for the invention of cinematography by the Lumière brothers.

The development of cinematography and animated films were well under way in Europe while to Kazakhstan it came only at the beginning of 20th century. Only in 1930 were built large cinema theatres such as "Alma-Ata", "Alatau", "Udarnik" in Almaty and "Kazakhstan", "Miner" in Karaganda and others. [1] The very first steps in creating Kazakh film was in 1925 when the Fifth Congress of Soviets of the USSR were held in Kyzyl-Orda. The history of animation in Kazakhstan started when in 1967 appeared the animated film directed by Amen Khaydarov "Why the swallow has the tail with little horns?" The film was warmly received both by audiences and by professional masters of Soviet animation. It was accepted to several domestic and international film festivals, winning a prize at the 1968 All-Union Film Festival and the bronze medal in the children's films category at the 1974 New York Animation Festival. This success was especially noteworthy because the artistic group which worked on the film was not experienced in animation; they were the recent graduates of the Almaty Art College. [2].

Over the past decades more than 200 animated films have been created by domestic animators. But the fact that national animated films aren't noticeable and popular among people of the country cannot be unfortunately argued ether. Western countries have surpassed everyone in the field of cinema and animated films, but Kazakhstan is far behind in the development of their own projects. That is why their works do not appear so frequently. Perhaps the process of globalization has influenced people and managed to convince that foreign product is better than their own one. For this reason it is preferable to translate foreign animated films than to create own. There are only few full-length animated films in Kazakh as "Muzbalak" and "Kultegin". The main solution to this problem is to be profitable; each project must be co-financed by the state and private companies that will invest in the project. [3].

There are several film studios in Kazakhstan such as [4]:

- «Adigul»
- «Alizhanfilm»
- «Kadam»
- Film studio for children and youth «Zhas Ulan»
- «Company New Kinoformat»
- «Medetfilm»
- «Studio Gafu»
- «Baiterek»

But the largest and well-known film studio located in Almaty is «Kazakhfilm». This film studio deals with fiction films, animated films, and documentaries. Many Disney animated films were dubbed by «Kazakhfilm» together with the corporate fund "Bolashak". Those are: "Cars 2", "Aladdin", "Frozen 2", "Zootopia", "Big Hero 6", "Ratatouille", "Up" and other famous works of the Disney studio and others. The adaptation of the films in the country is hard and tedious work. Dubbing is a process which includes correct selection of the characters' voices, specially processed and polished translation that fits in time, as well as the work of video editing for correlation with the original film. For dubbing, the voices of the actors are recorded in a new way,

unlike voice over which involves the original soundtrack and the translation being broadcast simultaneously. At the beginning, only the original can be heard, but the volume is lowered while the translated version becomes more noticeable until the end. [5].

The translation of animated films from English into Kazakh may cause some problems which should be certainly considered. First of all, it should be noted that the translation of the entire video material is carried out in two directions simultaneously. This is written translation and interpretation. The work on the film in a professional translation agency is done from ready-made replicas in the printed form. In order to comply with the style and semantic load of the phrases, it is necessary to check the text in parallel with the video. During dubbing, the actors do not look at the text all the time, but mostly on video to find the correct articulation and timbre of the voice.

The second difficult moment when translating animated films is comparing the phrases of their original length with the language into which the text is being translated. It turns out that you need to choose such phrases that will be suitable both in meaning and will be the same in length. The sound of the Kazakh language is 2 times longer than Russian and 3 times longer than English. A vivid example is in animated film "Hotel Transylvania 3" where the phrase in English: *"Okay, well, see, Frank got hungry, so no surprise there… But we swam back to the ship, and we found Ericka raving about you",* while in Kazakh it is transferred as: *"Жарайды енді, әдеттегідей Фрэнктің қарны ашып біз кемеге оралдық, келсек Эрика өзін қоярға жер таппай жүр, саған бола".*

The English version has very short sentences while in the Kazakh words are longer, especially it is seen in phrase *"Ericka (is) raving about you"* and the Kazakh version is *"Эрика өзін қоярға жер таппай жүр, саған бола".* The reason is that this phrase shows the high level of emotion (love) of being mad about someone. The possible version would be also: *"Жарайды енді, әдеттегідей Фрэнктің қарны ашып біз кемеге оралдық, ол жерде саған құмар Эрикаға кездесоқ болдық".*

The usage of phraseological expression accurately reflects the state of the character. Also, there is no special need to coincide with the character's speech and his facial expressions, since the character is invisible; therefore, the pronunciation of a longer phrase does not spoil the meaning and the sound length of the phrase.

But the most difficult moment in the translation of animated films is the translation of direct speech. In order to adapt documentaries and fiction films, you need to be fluent in your own language. It is necessary to take into account the cultural level of the speaker, his age, the contextual meaning of phrases, the figurativeness of the syllable.

Also, translation of funny moments and jokes presents a lot of difficulties. Different peoples have different ideas about humor. And here it depends only on the translator whether he can manage to transfer the comic situation. Will he/she be able to recreate a funny situation so that the viewer can also smile at the moment? On the example of animated film "Mega mind" we will see how important jokes and how they are rendered. At the beginning of the film when the main character who was in prison since childhood was sent to school for his good behavior. And he says: *"After a few years, and with some time off for good behavior, I was given an opportunity to better myself through learning … at a strange place called* ***sc(h)ool****".* Into Kazakh the sentence was translated as: *"Бір неше жылдан кейін үлгілі тәртібім үшін мерзімімді қысқартқан соң, білім алу арқылы өз-өзімді дамытатын біртүрлі жерге бардым, ол жердің аты мектеп еді".*

In this case an author made a joke with the help of phonetic method to create humorous effect. The word school is written and pronounced wrongly. The word school in subtitles is written as **"scool"** and pronounced as [sh-chool]. The hero's schoolhouse has the "h" rubbed. The joke is that he thinks he's pronouncing it correctly, not because he read the sign wrong. But in Kazakh the word was transferred as "school - мектеп", without any mispronouncing. And in this situation the joke was missed, and audience will never know how funny a character was pronouncing this word because this was his main character feature. As for the next hero's mispronouncing the «Me'trocity» instead of «'Metro City», it was easily transferred in dubbing into Kazakh because of the stress matter. This part couldn't be noticed because it plays a big role in the end when the main character defeats the other villain visually pretending to be other man. But because of his mispronunciation the villain could easily identify him.

Thus translation of an animated film requires a special virtuosity of language skills, knowledge and experience from the translator.

Another difficult point translation concerning our country, besides the feature films are popular science and documentary ones. Since the requirements of standard professional skills of a translator is to have a broad outlook, a flair for intonation and many others; the translation of video materials is on highly specialized topics, it is necessarily to have certain knowledge in a particular industry. For example, in "Megamind" there are used some technical terms as *"Tesla coils and blinky dials"* that were transferred as *"Тесла трансформаторлары және біресе жанып, біресе сөніп тұратын құрғылар".* The term "Tesla coils" has a direct equivalent but

the other term “blinky dials” has not the appropriate meaning and also the variant in Kazakh is too long and it won’t match the time of speaking of the character. The possible shorter variant for “blinky dials” could be *“жыпылықтайтын құралдар”* or *“жыпылғыш құрылғылар”.*

Concluding it is necessary to admit that translation of animated film requires a special virtuosity of language skills, knowledge and experience from the translator. Translation itself is a very laborious and time-consuming process that requires an absolute and serious attitude in this craft. When translating, every little detail should be taken into account, for even the slightest missed or incorrectly interpreted phrase or passage can completely change the original essence, character and message of the composition. This can cause misunderstanding, anger or worse in the future. Therefore, a great responsibility is assigned to a translator, but also not a small respect for the worthy work done. To the coming thirties anniversary of the Kazakhstani Independence we can boast that now in the piggy bank of the corporate fund "Bolashak" there are already 28 films, the heroes of which exchanged jokes, get out of the closet, think and talk in the Kazakh language. This is not just dubbing, but first and foremost a project to expand the use of the Kazakh language and national content in the whole.

REFERENCE

1. Cinema // Kazakhstan. National encyclopedia. - Almaty: Kazakh encyclopedia, 2005.

2. Abubakirova Diana. Narisovannaya zhizn'. Kursiv. June 5, 2008. URL:https://kapital.kz/economic /69532/chto-proiskhodit-s-mul-tiplikatsiyey-v-kazakhstane.html (accessed: 01.06.2018). https://brod.kz/ places/kinostudiya/page-2/

3. Pérez-Gonzalez, Luis. Audiovisual Translation Theories, Methods and Issues. New York: Routledge, 2014.

4. Baigenews.kz: Зифа Хабирова. 18 июня, 2019, 12:55. 3968
https://baigenews.kz/news/skolko_stoit_dublyazh_multfilmov_disney_na_kazakhskiy_yazyk/

5. The voices that were rated by Disney: as the heroes of the cartoons conspired in Kazakh.https://ru.sputnik.kz/culture/20190416/9849754/kazahskij-yazyk-gollivud-filmy-ozvuchka.html 18:11 16.04.2019

УДК 811.111‘1

Байдуллаева А.Б.
PhD, Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан, e-mail: assel.baidullayeva@gmail.com
Амраева Р.Ш.
П.ғ.м., аға оқытушы
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан, e-mail: amrayeva@mail.ru
Тасырова Б.Е.
Ф.ғ.м., аға оқытушы
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан, e-mail: botashka2004@mail.ru
Динасилова М.А.
А.і.м., кафедра меңгерушісі
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан, e-mail: mdinassilova@gmail.com

ЖАРНАМА МӘТІНІНДЕГІ МЕТАФОРАНЫҢ КОГНИТИВТІ ТАБИҒАТЫ

Түйін: Мақалада авторлар мәтін ретінде жарнаманың иландырудың және ықпал етудің үлкен бір құралы болып табылатынын атап көрсетеді. Зерттеушілер жарнама слогандарының мысалдарында метафораның концептуалды түрлерін айшықтайды. Сондай-ақ жарнама мәтініндегі метафоралардың концептуалды түрлерінің реципиентке ықпал етуін, қабылдаушы санасындағы метафораны түсіну процестерінің орын алуын зерделейді. Жазбаша жарнама мәтіндеріндегі метафораларды психо-когнитивті көзқарастан зерттеп, аталмыш жанрдың тілдік қасиеттерін анықтай түседі. Авторлар жарнама слогандарындағы метафораның рөлін зерделейді.

Тірек сөздер: жарнама, метафора, реципиент, концептуалды, ықпал ету, иландыру.

Baidullayeva A.B.
PhD, KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: assel.baidullayeva@gmail.com
Amrayeva R. S.
M.E., senior lecturer
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: amrayeva@mail.ru
Tassyrova B.Y.
MoP, senior lecturer
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: botashka2004@mail.ru
Dinassilova M.A.
MoA in Conference interpretation, head of the chair
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: mdinassilova@gmail.com

COGNITIVE NATURE OF METAPHOR IN ADVERTISING TEXTS

Abstract: The article depicts why advertising as a text is a strong instrument of influence and persuasion. The researchers study the conceptual types of metaphor on advertising slogan examples. Also the authors analyze the way how the conceptual types of metaphor affect recipients, and the process of perception and understanding metaphors by customers. Metaphors from written advertising texts are researched from the psycho-cognitive point of view, the linguistic peculiarities of the genre are defined. The authors study the role of metaphor in advertising slogans.

Key words: advertising, metaphor, recipient, conceptual, affect, persuasion.

Жарнаманы жанр ретінде реципиенттің бар назарын өзіне аудартатын экономикалық, бірегей, тартымды мәтін құрастыру өнеріне жатқызуға болады. Бұл оны іс-әрекетке ынталы болуына кепілдік береді. Жазбаша мәтін ретінде жарнама иландырудың және ықпал етудің үлкен бір құралы болып табылады. Жарнамадағы жазбаша мәтін ондағы тілдік емес құралдармен үйлесе отырып, назар аудартуға бірлесе жұмыс істейді. Бұл мақалада біз жарнаманың тілдік құралдарын қарастырамыз. Яғни, жазбаша жарнама мәтіндерін психо-когнитивті көзқарастан зерттеп, аталмыш жанрдың тілдік қасиеттерін анықтай түсеміз. Дәлірек айтатын болсақ, жарнамадағы метафораның рөлін зерделейміз. Жарнама тек өнер ғана емес, үлкен бір ғылым саласы. Өнер жасалу, жетілдіру мен ғажайыпты паш етумен айшықталса, ғылым стратегиялық ойлау арқылы қол жеткізіледі. Жарнамалық мәлімет шабыттан емес, белгілі бір мақсаттарға жетуге бағытталған экспрессиядан туындайды. Сондықтан әр автор жарнаманың коммуникативті міндетін іске асыратын арнайы жарнамалық стратегияларды пайдаланады. Иландыру мақсатында жарнама берушілер мәліметті қабылдаушының сенімін, қисынын, эмоцияларын жаулап алуы тиіс. Мұндай манипуляцияға қол жеткізу үшін жарнамашы астарлы мағыналарға толы мозаика тәріздес мәтіндер құрастырады [1, 52 б.].

Метафора – жарнамада қолданылатын, бейнені бірегей суреттейтін, адамның санасына ғана емес, сондай-ақ бейсанасына да әсер етуші риторикалық құрал. Ол жарнамалық хабарламаның эстетикалық аспектісін қамтып, негізгі жеткізілетін ойды айқындайды. Оған қоса, Гибс [2, 147 б.] айтып өткендей, метафора сендірудегі маңызы зор, себебі біздің тіліміз метафоралық құрылымды болғандықтан, ол қарым-қатынас пен көзқарасты өзгертуге әбден ықпал ете алады. Метафора – поэтикалық тілдегі шектеусіз тілдік құрал ғана емес, күнделікті өмірде де кеңінен қолданылатын әсерлі құбылту. Оны қолдану арқылы жарнамашы жеткізгісі келетін бүкіл ақпаратты тығыздалған түрде көпмағыналы слоган жасап шығарады. Ортони [3, 73 б.] метафораны «күннің тұтылуына» теңейді'. Өйткені жарнамашы хабарламаның шынайы мақсатын (көп сауда жасау) реципиенттен жасырып, «дұрыс телескоптан» қарағанда өткізіліп жатқан тауар не қызметтің ең негізгі, қызықты қасиеттерін айқындауын қамтамасыз етеді. Алайда метафоралы жарнама мәтіндері жұмбақ емес, ақпаратты түсінудің ассиметриялық процесі. Автордың ойынша, метафора ойды белгілі бір жолмен құрастырады, яғни жай тілмен жеткізуге болмайтын мағынаны жеткізеді. Психологиялық тұрғыда метафора жарнамада қабылдаушыға екі еселенген ықпал жасаушы ретінде пайдаланылады.

Басында тәуелсіз болған екі концептті біріктірген ортақ идея арқылы біз жаңаша ой жасап шығара аламыз, яғни осылайша реципиенттерге таныс ойды жаңа, қызық, ал таныс еместі таныс ете аламыз. Жоғарыда айтылған ойлардан көретініміз – жарнама жоспары шығармашылық ойлау, оның экспрессиялары мен суреттемелерін қамтуы тиіс. Демек, метафора – жарнама мәтінін құрастырудағы маңызды стратегия.

Тюранже метафораны түсінудің негізгі үш көзқарасын анықтады: аномалия, салыстыру және интеракционистік көзқарас. Аномалия жағынан алып қарайтын болсақ, ол метафора субъектісі мен байланыстырушы буынның семантикалық ерекшеліктерінің ұқсамауына жүгінеді. Лингвистика теориясында хабарламаны қабылдаушы анықтайтын байланыстырушы буын ерекше категорияға сәйкес келмеген кезде, «таңдау шектеулері» сақталмайды. Міне осындай сөйлемдер аномальді немесе девиантты деп аталады [4, 42 б.]. Салыстырмалы көзқарас бойынша, хабарламаны қабылдаушы ұқсастықтарын тауып А метафорасын Б метафорасына теңеп түсінеді. Интеракционистік көзқарас болса, ұқсастықтар мен ұқсас емес тұстарын ерекше атап өтіп, метафора атрибуттары және семантикалық байланыс арасындағы қарапайым позитивті немесе негативті арақатынасты мойындамайды. Бұл пікір метафораны түсіну процесі оның жалғыз интерпретациясы, дәрежесі, оңай түсінушілік қасиеті арасындағы қатынасты қамтитын күрделі әрі кешенді үрдіс екендігін алға тартады. Басқа пікірлер қабылдау маңыздылығы, вербалды процестері, қиял процестері және Гештальт принциптеріне ұқсас ұғыну процестерін қамтиды.

Метафораны ұғынудың домендердің әрекеттесуі амалын ең алғаш Тюранже және Стернберг енгізген. Көптеген ғалымдардың пікірінше, бұл – метафораны ұғын процесінің ең толық түсіндірілуі. Бұл процесс аналогия процесі қамтитын компоненттерден тұрады, ал қадамдары бірінен соң бірін қолдануды талап етеді [4, 104 б.].

(1) Мазмұн мен байланыстырушы шифрланған.

(2) Мазмұн домендері (категориялар) және байланыстырушы тұспалдап тұрады.

(3) Параллель құрылымдар тұспалдап тұрады.

(4) Құрылымдар арасындағы сәйкестік мағына домені мен байланыстырушыарқылы айқындалады.

(5) Метафораның мазмұны мен байланыстырушы салыстырылып, сәйкестіктер бағаланады.

(6) Жауап туындайды.

"The engine is the life of your car," мысалында ("engine") мазмұны мен ("life of your car") байланыстырушысы шифрланған. Содан соң сәйкес домендер табылады: "engine" (мотор) сөзі механикалық күші бар объектілер, және "life" (өмір) органикалық болмыстың домені. Келесі кезекте мазмұн мен байланыстырушының ерекшеліктері сәйкесінше таңдалады. Бұл процесс сәйкессалалар шеңберінен аспайтын салыстырмалы позицияларын сездіретін мазмұн мен байланыстырушының мүмкін сипаттамаларын шектеуді қамтиды. Егер мазмұн немесе байланыстырушы сипаттамалары белгісіз болса, хабарламаны қабылдаушы мазмұн мен байланыстырушының доменіне сәйкес өзіне таныс салыстырмалы позициясын қолданады [5, 135 б.].

Родригезтің [6, 45 б.] пікірінше, қарапайым метафораның кейбір түрлері автоматты түрде түсініліп, оның ойға сіңіру қажетті лингвистикалық және семантикалық механизмдер арқылы біздің бақылауымыздан тыс жүзеге асырылады. Алғашында қабылдаушы метафорадан әдеби мағынасын шығарып алады. Мағынаның бұл түрі бұл контекстіде ешқандай түсініксіз болса, онда қабылдаушы өзіне түсінікті мағынасын іздеу мақсатында оны әрі қарай өңдеу жұмысын жалғасырады. Метафораны зерттеудегі ғалымдардың ортақ пікірі бойынша, метафора – лингвистикалық құрылым, сондай-ақ, жаңа мағына тудыратын өңдеу жұмысы бар таным процесі. Алайда, дәл осы мағынаның пайда болуы жайындағы олардың пікірлері қарама қайшы болып келеді. Метафораны түсіну механизмін зерттеу мақсатында маркетологтар оны бірнеше салаларға бөлуі мүмкін. Мәселен, оның құрылысы, түсіну процесі, бейнелік қарым-қатынастары [7, 86 б.].

Метафора түсініктілігінің, әсіресе жарнама саласында, өте мағынасы зор. Түсініктілік деп қабылдаушының метафорада жасырылған мағынаны түсіну- түсінбестігін айтып отырмыз. Яғни, қабылдаушы жасырылған мағынаны ұққан жағдайда ғана метафора түсінікті болды дей аламыз. Түсінікті деп «жақсы,әдемі және орынды метафораны» айтамыз.

Егер потенциалды сатып алушы метафора мағынасын түсінбесе, сатушы өз мақсаттарына жете алмайды. Екіншіден, метафора мағынасы клиенттің пікіріне сәйкес болуы шарт. Бұл продукт жайлы клиенттің пікірін зерттеп, оған қандай метафоралар ұтымды, ал қайсысы ұтымсыз болатындығын біліп алуы қажет. Үшіншіден, жоғары сапалы метафора – түсінікті және жалғыз ғана интепретациясы бар метафора [8, 74 б.].

Контекст метафораны түсінуге тікелей қатысады, себебі қабылдаушыға өзі меңзеген мағынаны хабарлама ретінде жолдайды. Оның үстіне, адам үшін метафораны тауып, оны түсіну үшін контекстілі мәлімет қажет. Контекст метафораны түсіну процесін мәлімет талданып жатқанда әлдеқайда жеңілдете алады. Психология және лингвистика әдебиеттерінде контекст сөз, сөйлем, не абзац секілді қабылдаушыға хабарламадағы мағынаны түсінуге көмектесетін ең басты компоненттерге жатқызылады.Егер хабарламаны жіберуші тым болмаса минималды контекст бермесе, қабылдаушы оны тез түсіне алмайды [8, 64 б.].

Метафора абстрактілі концептілерді нақты заттардың көмегі арқылытүсінуге мүмкіндік береді. Бұл құбылыстың көп кездесетіні соншалық, тіпті біз кейде оны сана-сезімімізбен түсінбей де қолдана береміз. Лакоф пен Тернердің ойларынша, ол барлық адамға тән және таптырмайтын құбылыс. Метафораны күнделікті өмірде қолдану шеберлігі қай-қайсысымызда да бар екендігіне күмәніміз жоқ. Ол бізге айналамыздағы әлемді түсінуге көмектеседі. Метафора адам өмірінің барлық салаларында ғасырлар бойы қолданылып келеді: саясат, экономика, ойын-сауық индустриясы, т.б.Тауарды жария етудің бірден бір жолы ретінде шарықтап дамып келе жатқанқоғам коммерциализациясы, жарнама мен медиа индустриясының жедел қарқындануы адам өмірінің маңызды бөлігіне айналып, концептуалды метафоралардың көптеп орын алуына әкеп соқты. Жарнаманың сатушы күші тікелей ондағы қолданылған концептуалды метафораларға байланысты. Ұтымды таңдалған метафора тұтынушының белгілі бір тауарне сервисті таңдауына зор ықпал етеді [7, 64 б.].

Құрылымдық метафоралар белгілі бір салаға басқа бір саланың структурациясын түсіру арқылы пайда болады. Бастапқы концептуалды доменнен алынған құрылым сөйлеушінің нені меңзеп тұрғаны белгілі болады. Яғни, бір концепт екінші концептінің терминдерінде структуризацияланады. Керек десеңіз, құрылымдық метафора абстрактілі заттың тәжірибеде бар детализацияланған элементтері концептуализациясы болып табылады. Абстрактілі салалардың конкретизациясы адамға таныс, құрылымданған тәжірибе элементтері негізінде іске асады. Мысал ретінде «Time is motion» метафорасын алайық. Бұл жерде «time» (уақыт) концептісі «motion» (қимыл) және кеңістік арқылы көрініс табады [2, 33 б.]. Уақыт – заттар деген сөз. Уақыттың өтуі – қимыл. Болашақтағы уақыт бақылаушының алдында, ал өткен уақыт та бақылаушының артында. Бір зат үнемі қимыл-қозғалыста болса, бір орында тұрған зат – дейктикалық цетр. Біздің түсінігімізде уақыт осылайша стркутуризацияланып танылады. Метафорасыз уақыт концептін түсіну мен ойлау қиынға соғар еді.

Онтологиялық метафораны болмыстық, материялық метафоралар деп те атауға болады. Онтологиялық метафоралар біздің айналамыздағы физикалық әлемге байланысты тәжірибемізге негізделген. Олар абстрактілі заттарды кеңістікте кескіндеу арқылы категоризациялайды. Біз меңзегіміз келген зат деректі емес және физикалық қалпы жоқ болған жағдайда, біз оларды болмыстық, деректі етіп түсінеміз. Бұл біз оларды категоризациялап, топтастырып, сапаландырамыз дегенді білдіреді. Мысалға «Inflation is an entity» метафорасын алайық. Инфляция деректі затретінде түсініліп, келесі ұғымдарға келуімізге негіз болады: «Инфляция біздің өмір сүру сапамызды төмендетіп жатыр. Егер инфляция осылайша өрістей берсе, біздің тірі қалмауымыз мүмкін. Біз инфляциямен күресуіміз керек». Онтологиялық метафораларды қолдану дерексіз заттарды деректі заттар ретінде қабылдап суреттеуге мүмкіндік береді [5, 47 б.].

Адам ойы мен сипаттамалары физикалық болмыстағы объектілер арасындағы ең бір таныс заттар болып табылады. Нәтижесінде көптеген дерексіз объектілер адамдар ретінде концептуализацияланады. Кейіптеу, сондай-ақ, онтологиялық метафораны созу нәтижесінде де пайда бола алады,өйткені, бастапқы концептіде адам ретінде сипатталған, және адами қасиеттер адамға жатпайтын заттарға қолданылады [5, 58 б.].

Ориентациялық метафоралардың көбісі адамның кеңістіктік ориентацияларына негізделеді. Олардың негізінде кеңістік «асты-үсті», «іші-сырты» секілді оппозициялар жатыр. Ориентациялық метафоралардыңкогнитивті қызметі - біздің концептуалды жүйеміз үшін когерентті бірқатар қажетті концепциялар шығаруда. Кейде, тіпті, оны «когеренттік метафора» деп те атайды. Мысалы: «More is up; Less is down».

Ортони [3, 28 б.] айтып өткендей, метафора тіл байлығы мен шығармашылық мүмкіндіктерінің ең бір күшті көрінісі. Ол күнделікті қолданыста «девиантты және паразитарлы» болып келеді. Метафораның көркем әдебиетте, жарнамада, кинода және жай өмірде өте жиіпайдаланылады. Әдетте олар креативті және жаңа болып келеді. Копирайтерлер әдетте әр түрлі мақсаттармен көркем әдебиеттен алынғанметафораларды қолданады. Нәтижесінде, көп адам метафораның осы түрін өзінше бір бөлек топқа жатқызады. Алайда бұл пікір тек жартылай ғана шындыққа жанасады. Авторлар өз шығармаларына жаңа метафора ойлап тапқан кезде, қарапайым метафораны ұмыта қоймайды. Олар қайта сол күнделікті өмірде қолданылатын метафораларды жазады. Шындығында, күнделікті өмір тілі мен концептуалды жүйесі маңызды рөл атқарады. Жаңа және дәстүрге сай емес метафораларды шығару кезінде күнделікті өмір тілін өңдеу үшін бірнеше әдіс-тәсілдер пайдаланылады. Оларға кеңейту, өңдеу, сұрау және біріктіру тәсілдері жатады. Біз тек кеңейту, өңдеу және біріктіру тәсілдерін қараймыз, өйткені ең жиі кездесетіндері - осылар. Кеңейту әдісінде жаңа концептуалды элемент бастапқы доменде күнделікті метафораға енгізіледі. Ал күнделікті өмірдегі метафора жаңа көркем лингвистикалық құралдар арқылы білдіріледі. Лакофтың берген мысалын қарастырайық [8, 47 б.].

He had a head start in life.

Tow roads diverged in a wood, and I— I took the one less travelled by.

In the middle of life's road.

Бұл екі мысалда да лингвистикалық метафора концептуалды метафора ретінде айқындалып тұр.

Метафораның жарнама слоганындағы алатын орны ерекше. Метафора адам санасының түсінуге болатын метафора тудырушы бөлек семантикалық концептілерін салғастыруына себеп болады. Бұл процесс метафора референттерінің ұқсас қасиеттерін формасы мен аналогиясына қарай анықтап, семантикалық аномалия немесе дизаналогия жасайтын ұқсамайтын қасиеттерін айқындайды.

ӘДЕБИЕТ

1 Hussein S.A. Metaphor in Political and Literary Texts: A Pragmatic Analysis // University of Baghdad. – Baghdad, 2014. - P. 142.

2 Gibbs Jr. R. W. Mixing Metaphor. University of California.- Santa Cruz, 2018. – P. 202.

3 Ortony A. Metaphor and Thought. // Cambridge University Press.- Cambridge, 1978. – P. 101.

4 Turnage A.K.The Power of a Metaphor // North Carolina University.- N.Carolina, 2010. –P. 123.

5 Hassan B. Types of Metaphor and Mechanisms of Comprehension // Maritime University. Chabahar, 2011. – P. 62.

6 Rodríguez M. I. M. Analysing Metaphors in Commercial Advertising. // Universidad Jaume I. Seville, 2014. –P. 53.

7 Steen G. Metaphors in Cognitive Linguistics. // John Benjiamins corporation. Amsterdam, 1999. –P. 74.

8 Liu B. An Analysis of the Connotation of Metaphor and Translation Skills in English Advertisements. // Shan Xi Normal University. Shan Xi, 2007. -P. 56.

УДК 81'373.7

Езмахунова А.Р.,
Ст.преподаватель кафедры
перевода восточных языков
КАЗУМОИМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан, E-mail: arzusha85@mail.ru

ПОНЯТИЕ ФРАЗЕОЛОГИЗМА В КИТАЙСКОЙ ЛИНГВИСТИКЕ

Резюме: в данной статье речь идет о понятии фразеологизма китайского языка. Фразеологизмы современного китайского языка — это исторические памятники, в них воплощен дух народа, национальный колорит всей нации. Классификация китайских фразеологизмов отличается от классификации русских фразеологизмов, демонстрируя всю специфику языка в целом. Фразеологизмы также несут и лингвострановедческую ценность, поскольку содержит в своём содержании национально-культурный компонент. В китайских фразеологизмах отражается национальная культура Китая: исторические события, традиции и обычаи, особенности быта и другое.

Ключевые слова: фразеологизм, определение, китайский язык, классификация, 熟语, 成语，образные компоненты.

Yezmakhunova A.R.,
Senior lecturer of the department
translation of oriental languages
KAZUIRandWL named after Abylai Khan
Almaty, Kazakhstan, E-mail: arzusha85@mail.ru

THE CONCEPT OF PHRASEOLOGICAL UNIT IN CHINESE LINGUISTICS

Summary: This article deals with the definition of phraseological unit of the Chinese language. Phraseological units of the modern Chinese language are historical monuments, they embody the spirit of the people, the national flavor of the entire nation. The classification of Chinese phraseological units differs from the classification of Russian phraseological units, demonstrating all the specifics of the language as a whole. Phraseologisms also carry a linguistic and cultural value, since they contain a national and cultural component

in their content. Chinese phraseological units reflect the national culture of China: historical events, traditions and customs, everyday life and more.

Key words: phraseological unit, definition, Chinese language, classification, 熟语, 成语, shaped components.

Китайские фразеологизмы-это готовые сочетания слов, которые хранятся в языковой памяти говорящих. В китайских фразеологизмах отражается национальная культура Китая: исторические события, традиции и обычаи, особенности быта и другие. Фразеологизмы также несут и лингвострановедческую ценность, поскольку содержат в своём содержании национально-культурный компонент. Многие фразеологические единицы появились еще издревле до нашей эры, но прекрасно сохранили свою форму по сей день. Большее количество фразеологизмов, дошедших до нас, не стареют, ими пользуются почти каждый день, заключают в себе глубокий смысл в неизменной форме. Древние и современные фразеологизмы вошли в жизнь общества, сохранив свою краткую оригинальную, иногда специфическую, форму.

Ученая Д. К. Ныгманова, занимающаяся изучением китайских фразеологических единиц пишет: «Фразеологизмы китайского языка имеют ярко выраженную национальную самобытность. В их основе лежат факты, явления, события, относящиеся, как правило, к истории, культуре, быту, традициям и обычаям китайцев. Незнание тех или иных реалий приводит к неправильному пониманию целостного переносно-образного значения выражения, нарушает процесс коммуникации. Так, в китайских фразеологизмах часто встречаются реалии, которые хорошо знакомы и понятны китайцам, но остаются загадкой для иностранцев. Например, височная прядь волос не имеет аналога в русском языке. А в Древнем Китае такую прядь специально отращивали и мужчины, и женщины. По ним сразу узнавали китайцев. Некоторые слова в китайском языке, которые в культуре других народов обозначают лишь конкретные понятия и не вызывают никаких дополнительных эмоций, входят в состав известных современных фразеологизмов, без которых китайский язык потерял бы присущую ему образность» [1,с.46].

Научных трудов и словарей о фразеологии китайского языка огромное количество, но единого мнения в вопросе об определении и классификации фразеологизмов нет до сих пор. Некоторые ученые в переводе «фразеологизмы русского языка» на китайский язык используют термин ченьюй, а фразеологические словари переводят как «熟语词典» или «成语词典». Возможно такой перевод и удобен с практической точки зрения, однако с точки зрения лексикологии очевидна нехватка знаний в этой области в сопоставительном исследовании, в нашем случае китайско-русское сопоставление. В русском языке диапазон фразеологии очень широкий, и можно сравнить с разделом 熟语 в китайском языке, а 成语ченьюй является одним из разрядов 熟语(шуюй), поэтому 成语 никак не может выступать прямым переводом или эквивалентом понятия фразеологизма в русском языке. И такого рода недостатков в русско-китайском и китайско-русских словарях огромное количество. Таким образом, исследование фразеологии китайского и русского языков, как с теоретической, так и практической стороны, вызывает большой интерес.

В переводе с китайского на русский язык или наоборот с русского на китайский язык адекватный перевод фразеологизмов был, есть и остается одним из актуальных вопросов в переводоведении. Конечно, полных эквивалентов в двух описываемых языках немалое количество, однако классификация, сравнительное исследование китайских и русских фразеологизмов стал бы огромным вкладом в развитие не только языкознания, но и теории перевода в целом. К примеру, в русском языке есть выражение «зимой и снега не выпросишь» (一毛不拔yī máo bù bá), однако его основное значение – «не вырвет и волосок», и нет смысла, заключенного в китайском фразеологизме- «скупой, прижимистый, пальцем и не пошевельнет». Такого рода проблемы в переводе для простого человека придутся не по силе. Именно поэтому перевод фразеологизмов и является актуальной на сегодняшний день.

Человек не посвященный в культуру изучаемого языка может стать объектом насмешек при неправильном переводе. Был случай когда на одном мероприятии очень самоуверенный в себе переводчик выражение «说曹操, 曹操就到» перевел как «только что вошедший человек и есть выступавший с речью господин Цао Цао», на самом деле перевод иной: буквально «стоило упомянуть Цао Цао, он тут как тут», русский эквивалент «Лёгок на помине, на ловца и зверь бежит». Поэтому лингвокультурологический дискурс крайне важен в переводческой деятельности.

В русско-китайском словаре термин «фразеологизм» переводят как «成语», а «фразеология» переводится как «成语学». Вышеперечисленные все три типа русских фразеологизмов имеют лишь некоторые сходства с ченьюй китайского языка. Поэтому термин «ченьюй» не может выступать эквивалентом термина «фразеологизм». Таким образом, термин 成语 совсем никак не может выступать эквивалентом термина фразеологизм русского языка. Для более широкого понимания термина «фразеологизм» русского языка нужно употреблять термин 熟语.

Хотя китайские фразеологизмы, или по-китайски 熟语, и существовали в большом количестве с давних времен, их изучение как предмета научной дисциплины началось сравнительно поздно. Первая попытка дать определение фразеологизму была зафиксирована в словаре китайского языка《辞源》1915года, в котором фразеологизмы определялись как 古话(букв. "древнее слово") – выражения, пришедшие из древности. В этот период было написано еще мало работ по данной проблематике, но нужно упомянуть одну из работ китайского лингвиста Фан Шенхуэя под названием «Чэнъюй и его употребление», напечатанную во втором выпуске журнала "Китайский язык"1943 года, в которой автор выделил 22 типа фразеологизма по их лексическим значениям, частотности употребления, диалектности и т.д. Это первая работа, в которой 成语 рассматривался с лингвистической точки зрения и в которой была дана попытка первого лингвистического описания 成语, несмотря на все недостатки и неоднородность классификации. Попытки разработать теоретические основы китайской фразеологии стали предприниматься после 50-х годов XX в. В это время появляются первые попытки сформулировать принципы дифференциации фразеологизмов, определить их основные критерии.

Лингвистические основы описания 成语 китайского языка раньше всего и наиболее полно представлены в трудах китайского лингвиста Ma Guofan.

Описывая 成语, Ма Гофань назвал 4 его особенности:

1.устойчивость, проявляющаяся прежде всего в двух планах: смысловом и структурном;

2.частотность употребления: 成语 в одинаковом количестве используют как в письменной, так и устной речи;

3.историчность, в силу того, что 成语 черпает исторический материал, структура имеет исторические особенности;

4.национальный характер, который проявляется в 2 планах: содержательном и формальном. Основа содержательного плана 成语 напрямую связана с историей, обычаями и менталитетом народа. В плане выражения отражается специфика выражения, синтаксис языка.

Ма Гофань отметил, что китайские фразеологизмы могут развиваться, наследоваться в двух формах: письменной и устной. Письменная форма в свою очередь имеет 4 источника происхождения: притчевые рассказы, легенды или предания, исторические факты, крылатые слова. Он разделил все китайские устойчивые сочетания на следующие группы:

1. 成语(букв. «готовое выражение») — идиома;

2. 谚语 — пословица;

3. 歇后语(букв. «речение с усечённой концовкой») – недомолвка- иносказание (выражение с определенной недосказанностью);

4. 惯用语(букв. «привычное выражение») – фразеологическое сочетание;

5. 俗语(букв. «просторечное выражение») – поговорка.

Как и в русском языке, большая часть фразеологизмов китайского происхождения сформировались в текстах сказок и басен, а также из исторических рассказов и классических стихотворных и прозаических произведений. При этом они являются наиболее образной и живописной частью корпуса китайской лексики.

В 50-х гг. XX в. китайские лингвисты начинали уделять внимание исследованиям, посвященным описанию общей природы фразеологизмов, общей характеристике, в связи с которой в китайской лингвистике появился новый термин Шуюй (熟语– букв. "знакомое, готовое выражение"), который, по

мнению многих исследователей заимствован из русской лингвистики и соответствует термину "фразеология". Появление нового термина подняло новую волну дискуссий об объеме и границах его понятия. Так, например, Юнь Шэн в своей статье пишет о том, что 熟语 заимствован из русского языка и необходимо рассматривать его не в одном ряду с 成语, а как "общий термин для всех устойчивых сочетаний слов".

В конце XX в. 熟语, как общая языковая единица, получает широкое описание и систематическое исследование, классификацию и т.д. Так, Лю Гуанхэ в своей работе "Кратко о шуюй" отметил две основные черты китайских фразеологизмов: фиксированная форма (熟语 не может изменять свой состав и структурные отношения) и отточенность (каждый фразеологизм тщательно отработан веками, т.к. это самый краткий способ для выражения объемной мысли). Исследователь разделил熟语на 4 большие группы: фразеологические сочетания, ченьюй, пословицы, поговорки-недомолвки.

В монографии Даулетовой Ф. «Сопоставительная фразеология китайского и казахского языков» выделяются следующие разряды 熟语: ченьюй, пословицы-поговорки, недомолвки (сиехоуюй) и устойчивые выражения, и только ченьюй почему то во многих источниках выступает эквивалентом понятия «фразеологизм» [2].

Сунь Вэйчжан в своей книге " Фразеология китайского языка (熟语) описал особенности шуюй в 4 чертах: 1) устойчивость формы, проявляющаяся в неизменяемости компонентно-составляющих и отношений между ними; 2)интеграция семантических значений (целостное значение не получается из суммы лексических и грамматических значений составляющих компонентов); 3)функциональная целостность: по грамматической функции шуюй делятся на предметные шуюй (равнозначные предметному слову)и предикативные шуюй (равнозначные глаголу, прилагательному или глагольным, прилагательным сочетаниям); 4) стилистическая окраска, свойственная народному стилю [3].

Другой лингвист, У Чжанькунь, исходя из того, что 熟语должен быть "хорошо» знаком и "хорошо" узнаваем носителем языка, усмотрел в 熟语 такие особенности, как микросвойства ("微观属性") и макросвойство ("宏观属性"). К микросвойствам 熟语относятся: фонетическая благозвучность (语音悦耳性), фиксированность языковой формы (语形定型), интеграция лексических значений (语义融合性), красота функционирования (功能示美性), готовность к употреблению (使用现成性), национальная окраска (民族性). [4]. |

Границы понятия 熟语тоже выделяются китайскими лингвистами весьма неоднородно: одни относят к 熟语абсолютно все виды устойчивых сочетаний (это и крылатые слова, сленговые сочетания (万言俚语– букв. "сленг тысячи слов"), афоризмы, эпиграммы и др.), вторые – пословицы, недомолвки-иносказания, фразеологические сочетания, ченьюй, известные парные надписи (名联), популярные народные песни, третьи – термины, жаргонизмы, крылатые слова, четвертые –ченьюй, фразеологические сочетания, поговорки, недомолвки-иносказания, крылатые слова, пятые – только ченьюй, фразеологические сочетания, поговорки, недомолвки-иносказания.

Наличие столь разных подходов 8 говорит о том, что понятие熟语(Шуюй) еще не сложилось у китайских лингвистов. Так, китайский лингвист Сюй Вэйхань, оценивая дискуссию, возникшую вокруг объема понятия и его границ, высказал следующую точку зрения: "Сам термин "熟语" является размытым понятием, и в сопоставлении с устойчивыми сочетаниями можно обнаружить расхождения в общем и общее в расхождениях. Если исходить главным образом из их "расхождений", то熟语можно рассматривать наряду с другими видами устойчивых сочетаний; если исходить из "общих" черт, то熟语включает все типы устойчивых сочетаний. Однако описание сходных и различительных черт представляется неоднородным у лингвистов, следовательно, вопрос разграничения понятий остается сложным".

Китайский исследователь-фразеолог Бао Хун в статье «Национально- культурная специфика фразеологизмов в русском и китайском языках» указывает на то, что «в плане содержания язык и

культура тесно сплетены меж собой. Культура является неотъемлемой частью языка. Язык не только является отражением современной культуры, но и хранит её развитие и передает её ценности от поколения к поколению» [5, с.29].

Бао Хун также отмечает, что фразеологизмы могут проявлять национальную культуру следующими вариантами:

1. «Суммарно, т.е. своим идиоматическим значением, всеми составляющими воедино, что составляет суть любой фразеологической единицы».

2. «Национально-культурная специфика отражается расчлененно, т.е. элементами своего состава…».

3. «Фразеологизмы отражают народную культуру своими прототипами- свободными словосочетаниями, описывающими определенные обычаи, праздники, подробности быта и культуры, исторические обычаи в жизни народа и многое другое» [5, с.8].

Тянь Цзюнь в своей работе «Структурные и семантические особенности фразеологизмов в русском и китайском языках» проводит подробный сопоставительный анализ подобных фразеологизмов и приходит к выводу, что различия в структурной организации и семантических свойствах фразеологических единиц обусловлены теми структурными особенностями китайского и русского языков. Тем не менее, она находит и такие фразеологические единицы, которые имеют полное соответствие и в китайском и в русских языках. Например, полностью совпадают русский фразеологизм «работать не покладая рук» и китайское устойчивое выражение 不助手地干 (букв: ‘работать с усердием, без отдыха) [6]. Совпадают и некоторые аналогичные фразеологические единицы, которые близки по образности. Китайский лингвист Тань Аошуань в работе «Китайская картина мира, язык, культура, ментальность» рассматривает фразеологический концепт «судьбы», рассматривая который можно реконструировать историю менталитета китайского народа. Она считает, что среди этих фразеологических единиц «лишь очень немногие можно считать поговорками определённого авторства» [7, с.42].

Китайский исследователь Лю Цзюань сопоставляет русские фразеологизмы разговорно-бытового характера с китайскими, и отмечает, что несмотря на существенную близость русских и китайских фразеологизмов, найти точной эквивалент русским идиоматическим выражениям в китайском языке очень трудно. Она отмечает, что большинство русских фразеологизмов делает речь живой и экспрессивной именно благодаря разговорной окраске, а в китайском языке это явление наблюдается меньше. При переводе русских фразеологизмов на китайский язык, в первую очередь, «следует обращать внимание на их стилистическую окраску, всегда помня основную разницу между фразеологизмами этих языков. Иначе даже существующие в китайском языке фразеологические эквиваленты русским фразеологизмам не будут точно отражать значение» [7]. А китайский лингвист Хан Синдэ считает, что при сопоставительном анализе следует опираться на образные компоненты, так как они «составляют наиболее типичные явления окружающей действительности, а они, эти явления, представляют общее видение мира, общую языковую образность, которая во многих языках — как родственных, так и неродственных — совпадает» [8, с.27].

ЛИТЕРАТУРА:

1.Ныгманова Д. К. Особенности фразеологического фонда китайского языка / / Филологические науки, 2 0 1 3 . № 6 . http://www.rusnauka.com/6_PNI_2013/Philologia/3_129920.doc.htm

2.Даулетова Ф.Н. Лингвокультурология: қытай және қазақ тіліндегі салғастырмалы фразеологиясы. Алматы, 2000ж.- 180 бет.

3. Сунь Вэйчжан. Китайская фразеология (熟语). 1989.

4.Wu Zhangkun Ci hui. Shang Hai: Shang Hai ren min chu ban she, 1983.- 180 стр.

5.Бао, Хун. Национально-культурная специфика фразеологизмов в русском и китайском языках Текст. / Бао Хун // Фразеология в контексте культуры. Ответ, ред. В.Н. Телия. — М.: Языки русской культуры, 1999. -336 с.

6.Тянь Цзюнь Структурные и семантические особенности соматических фразеологизмов в русском и китайском языках. Волгоград, 2001

7.Тань, Аошуан. Китайская картина мира Текст.: Язык, культура, ментальность. — М.: Языки славянской культуры / Тань Аошуан. — 2004. -240 с.

8.Хан Синде Лингвострановедческий подход к репрезентации русской фразеологии и афористики в китайской аудитории // Русский язык за рубежом, № 5, М., 1988.- с.39-42.

УДК 811.581’367

Ердашова А.Б.,
Магистр гуманитарных наук, преподаватель
кафедры перевода восточных языков
Факультет Востоковедения
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан, e-mail: yerdashova@mail.ru

ОСНОВНЫЕ ПОНЯТИЯ СИНТАКСИСА СОВРЕМЕННОГО КИТАЙСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация: В статье рассматриваются концептуальные основы исследования характерных особенностей синтаксиса китайского языка, рамочных конструкций, характерных для этого языка.

Ключевые слова: синтаксис современного китайского языка, части речи, словосочетания, служебные слова.

Yerdashova A.B.,
M.A, teacher
at the Department of Translation of Oriental Languages
Faculty of Oriental Studies
Ablaikhan named after KazUIRandWL
Almaty, Kazakhstan, e-mail: yerdashova@mail.ru

BASIC CONCEPTS OF MODERN CHINESE SYNTAX

Abstract: The article discusses the conceptual foundations of the study of the characteristic features of the syntax of the Chinese language, the framework structures characteristic of this language.

Keywords: syntax of the modern Chinese language, parts of speech, word combinations, service words.

Грамматические особенности современного китайского языка заметно отличаются от славянских языков. Это обусловлено особенностями культуры, менталитета и тенденцией к экономии грамматических средств на уровне, как синтаксиса, так и морфологии. Например, у большинства слов нет видимых признаков части речи. Эту принадлежность можно определить только по контексту использования слова в предложении. [1,176с.]

В грамматической системе китайского языка синтаксису как самодовлеющей сфере речевого выражения принадлежит ведущая роль, и он явно доминирует над морфологией. Синтаксис путунхуа - это широко разветвленная система разнообразных средств и приёмов, обозначающих структурные связи и выражающих грамматические отношения, как в простом предложении, так и в сложных синтаксических построениях. Порядок слов как грамматически значимая линейная последовательность компонентов синтаксических единиц, обусловленная семантическими и структурными факторами, позволяет выразить многие синтаксические отношения и значения.

Современный китайский язык располагает богатейшим арсеналом служебных слов. Достаточно сказать, что в китайском предложени и представленном путунхуа многочисленными и разнообразными структурно-семантическими типами, только союзов насчитывается более двухсот, не считая служебных слов других классов. Именно в сфере китайского предложения в полной мере проявляется богатство синтаксических средств, некоторые из которых характеризируются своеобразием, отражающим самобытность и специфику китайского языка.

Одним из важных средств формальной организации синтаксических единиц китайского языка является рамочная конструкция, называемая иногда замыканием.

Синтаксис (句法 jǔfǎ) как живая система языкового общения и как важнейший раздел китайской грамматики является предметом внимательного и углубленного изучения в самом Китае и в среде зарубежных синологов. Синтаксис распадается на два больших раздела, соответственно содержащих описание и объяснение словосочетаний и предложений. Словосочетание соотносится с понятием, предложение - с суждением. Понятие и суждение - категории логические, словосочетание и предложение - категории грамматические. [2,10с.]

Словосочетание - синтаксическая единица номинативного назначения, тогда как предложение представляет собой синтаксическую единицу, выполняющую коммуникативную функцию. Таким образом, синтаксис - это система некоммуникативных и коммуникативных единиц языка.

Основные синтаксические единицы китайского языка – это словосочетание, простое предложение, часть усложненного предложения, усложненное предложение, часть сложного предложения, сложное предложение. Синтаксическая единица представляет собой единство составляющих частей, которые находятся в определенных смысловых отношениях. В китайском языке основными средствами обозначения синтаксических связей и выражения синтаксических значений являются словопорядок, интонация, служебные слова, а также специальные (типизированные) лексические элементы. Для словосочетаний и предложений китайского языка характерны структурная простота, стройность и четкость внутренней организации. [3, 105с.]

Китайский лингвист Линь Юйвэнь следующим образом характеризует свойства и особенности синтаксических построений в китайском языке. Абсолютное большинство слов китайского языка - однослоги и двуслоги. Это создает возможность использования в полной мере синтаксических структур, обладающих стройной и симметричной организацией (整齐匀称 zhěngqí yúnchèn), и синтаксических структур, для которых характерно переплетение и скрещивание компонентов (错综错落 cuòzōng cuòluò). Синтаксические структуры первого типа не только могут сочетаться между собой, но вместе с тем могут также объединяться с синтаксическими построениями второго типа, тем самым обогащая и делая многообразным китайский язык. [4, 509с.]

Некоторые особенности китайского синтаксиса:

- **Беспредложные словосочетания.** В сфере словосочетаний китайского языка доминирует такой простой и удобный вид синтаксической связи, как примыкание.

Объектные, пространственные и некоторые иные отношения часто находят свое выражение посредством беспредложных словосочетаний: 走路 zǒu lù *идти по дороге* (идти дорога), 贺节 hèjié *поздравлять с праздником* (поздравлять праздник), 照镜子 zhào jìngz *смотреться в зеркало* (смотреться зеркало), 调降落伞 tiàojiàngluòsǎn *прыгать с парашютом* (прыгать парашют).

- **Эллипс служебных слов.** Одной из особенностей синтаксического строя китайского языка Люй Шусян считает широко распространенный эллипс служебных слов. Особенно часто встречается эллипс союзов. Иногда имеет место также пропуск предлогов. Например:

你不写我写。

Ты не станешь писать, я напишу (в начале предложения пропущен союз rúguǒ *если).*

他能左手写字。

Он может писать левой рукой (перед словосочетанием zuǒ shǒu *левая рука* опущен предлог 用 yòng).

Правильное в своей основе положение требует, однако, уточнения. Эллипс союзов, а также предлогов характерен не для всех функциональных стилей современного китайского языка, а главным образом для разговорного стиля. Что же касается письменно-книжных стилей, то в них широко и многообразно представлены служебные слова названных классов.

- **Идентичное оформление синтаксических единиц.** Характерной особенностью синтаксического строя китайского языка является употребление одних и тех же (или омонимичных) служебных слов для обозначения синтаксических связей и выражения смысловых отношений между членами предложения и между частями сложного целого.

Так, например, служебное слово 的 de выражает атрибутивные отношения между определением и определяемым в простом предложении. Вместе с тем оно способно выражать эти же семантические отношения между придаточным и главным предложением в составе сложной синтаксической единицы.

Предложно-послеложные сочетания 在 ..... 以前 zài……yǐqián *до того как,* 在 ..... 以后 zài……yǐhòu *после того как* и другие употребляются в составе обстоятельственных оборотов времени в простом предложении. Они же в структуре сложных предложений являются формальным средством выражения некоторых разновидностей временных отношений.

Служебные слова типа 为了 wèile *для, ради,* 因为 yīnwei *из-за, ввиду,благодаря* употребляются в качестве предлогов с лексическими единицами - обстоятельствами цели и причины в простом предложении. Омонимичные союзы 为了 wèile *чтобы,* 因为 yīnwei *так как, вследствие того что* используются в качестве формального средства выражения целевых и причинных отношений в структуре соответствующих разновидностей сложного предложения. [5, 304с.]

- **Фиксированный словопорядок.** Фиксированный порядок слов как одно из синтаксических средств играет важную роль в грамматическом строе китайского языка. Это объясняется тем, что в китайском языке члены предложения обычно выражаются неморфологизованными средствами и синтаксическая функция слова, а следовательно, и его квалификация как члена предложения в

значительной степени зависят от места, занимаемого словом в строе предложения. Словопорядок в китайском языке более грамматикализован, чем в русском языке. Гао Минкай особо отмечает, что в китайском языке многие синтаксические отношения и значения выражаются порядком слов.

Наиболее типичным для китайского языка следует считать прямой порядок расположения слов в простом предложении с глагольным сказуемым (подлежащее - сказуемое - дополнение). Это широко распространенное синтаксическое построение, синтаксическая структура, лежащая в основе многих разновидностей простого предложения китайского языка. Вместе с тем развитые и совершенные средства и приемы китайского синтаксиса допускают инверсию, различного рода перестановки членов предложения, а также дистантное расположение в речевой цепи грамматически связанных компонентов синтаксических структур.

- **Показатели членов предложения.** В китайском языке имеются специальные служебные слова, которые обозначают структурные элементы простого предложения,- лексические единицы (слова и словосочетания), выполняющие функции членов предложения.

Служебные слова данного класса, такие, например, как 者 zhě, 而 ér, 将 jiāng, 之 zhī, 的 d и др., являясь своеобразными показателями границ между членами предложения, отражают одну из характерных особенностей синтаксической системы китайского языка.

Грамматические особенности современного китайского языка заметно отличаются от славянских языков. Это обусловлено особенностями культуры, менталитета и тенденцией к экономии грамматических средств на уровне, как синтаксиса, так и морфологии. Например, у большинства слов нет видимых признаков части речи. Эту принадлежность можно определить только по контексту использования слова в предложении. [6, 303с.]

Современный китайский синтаксис характеризуется строгим порядком слов в предложении, который не допускает никаких вариации. Соблюдать правильный порядок слов очень важно; так как от него зависит и грамматическое значение слова. Если порядок слов нарушен, смысл предложения может исказиться. При основной форме простого предложения на первом месте стоит пожлежащее, за которым следует сказуемое и дополнение. Такая схема характерна для всех предложений, включая вопросительные. Порядок слов в распрастраненном предложении тоже соответствует базовой схеме и строится по определенным правилам.

ЛИТЕРАТУРА

1. Алексахин А. Н. Вводный курс практической фонетики китайского языка путунхуа для русскоязычных студентов. Фонема – Звук речи – Слог – Слово. — 2-е изд., испр. и доп. — М.: Издательство ВКН, 2015. — 176 с.

2. Антонян К. В. «Глагольные» категории прилагательного в современном китайском языке (прилагательное в сочетании с глагольными модификаторами) // Проблемы типологии и общей лингвистики. Международная конференция, посвященная 100-летию со дня рождения проф. А. А. Холодовича. Материалы. — СПб.: «Нестор – История», 2006. — С. 10-14.

3. Аюшеева М. Г., Базарова А. Н. Грамматика китайского языка. Теория и практика. Вводный курс: Учеб.-метод. пособие. — Улан-Удэ: Изд-во Бурятск. гос. ун-та, 2016. — 105 с.

4. Войцехович И. В. Практическая фразеология современного китайского языка. Учебник. — М.: АСТ: Восток – Запад, 2007. — 509, [3] с.

5. Иванов А. И., Поливанов Е. Д. Грамматика современного китайского языка. — Изд. 3-е, стереотипное. — М.: Едиториал УРСС, 2003. — 304 с.

6. Румянцев М. К. Фонетика и фонология современного китайского языка. — М.: «Восток – Запад», 2007. — 303 с. — (Лингвистика и межкультурная коммуникация: золотая серия).

УД 81’25:33

Жампейіс Құралай Мәйкенқызы
филология ғылымдарының кандидаты,
қауымдастырылған профессор
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан, aru_diya@mail.ru

ӘЛЕУМЕТТІК МЕДИА САЛАСЫНДАҒЫ МӘТІНДЕРДІ АУДАРУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Түйін: Мақала әлеуметтік медиа маркетинг саласындағы мәтінді аударудың ерекшеліктеріне арналған. Тауарлармен және ақпаратпен алмасу көрінісімен сипатталатын жаһандану дәуірінде

маркетингтік мәтіндер өте танымал бола бастады, өйткені олар маңызды коммуникативті рөл атқара бастады. Қазіргі уақытта айтарлықтай үлес ішкі нарықта да, шетелдік тауарларда да шетелдік тауарлардан тұрады, сәйкесінше маркетингтік мәтіндердің аудармасы үлкен маңызға ие.

Тірек сөздер: бұқаралық ақпарат құралдары, әлеуметтік медиа, цифрлық маркетинг, әлеуметтік медиа маркетинг мәтіндері

Zhampeiis Kuralay
Candidate of philological sciences,
associate professor
Kazakh Ablai Khan UIR and WL
Almaty, Kazakhstan, aru_diya@mail.ru

TRANSLATION PECULIARITIES OF SOCIAL MEDIA TEXTS

Abstract: The article is devoted to the peculiarities of translating social media content. Social media nowadays is an integral part of a translation company's communication strategy. Translators must ensure that they deliver multilingual content, adapted to the language of their multicultural audience. However, translating social network content presents specific challenges.

Keywords: mass media, social media, digital marketing, social media marketing texts

Десять лет назад фразы «Найдите меня в Facebook», «Подпишитесь на меня в Twitter», «Проверьте мой блог» ничего не значили, но теперь они являются частью повседневной речи. Все больше и больше людей общаются через социальные сети – чтобы оставаться на связи с друзьями, встречаться или взаимодействовать с брендами и компаниями. Что является отличной новостью для цифровых маркетологов.

Сейчас не время стоять в сторонке. Потому что для того, чтобы выжить и процветать, вам нужно быть активным на основных платформах, соревнуясь в онлайн - конкурсах популярности с другими корпорациями и компаниями.

В настоящее время мы все больше сталкиваемся с высоким уровнем развития социальных сетей, который в достаточной степени, находиться на пике, в связи с чем мы каждый день наблюдаем появление все новых и новых коммуникативных сетей. Однако, несмотря на данный факт, мы считаем, что, коммуникация посредством Интернет сетей, являясь достаточно сложным и многогранным процессом, до сих пор является одной из наименее исследованных областей лингвистического познания.

В настоящее время достаточно широко используются такой термин как «цифровой маркетинг», подразумевающий всевозможные цифровые каналы, которые используются для онлайн продвижения бренда, продукции и услуг с использованием цифровых, IT-технологий. Виды цифрового маркетинга: Internet, Web, Video, e-mail, интерактивный, мобильный, контент-маркетинг. Сюда также входят: телевидение, радио, интернет, социальные медия и другие формы. С ростом популярности в настоящее время социальных сетей Facebook, Instagram, Телеграм, возрос интерес маркетологов и к этим информационно насыщенным платформам, как к новому источнику целевой аудитории для развития маркетинга компаний, что и обуславливает достаточный интерес к данному направлению.

Известно, что переводы маркетинговых и научно-технических текстов значительно отличается друг от друга. Эти различия проявляются в различной коммуникативной направленности текстов, в форме их перевода, а также в возможности использования различных языковых средств. Также, переводчик должен принимать во внимание социолингвистические и культурные особенности при переводе маркетинговых текста. Маркетинг является экономическим аспектом, а, значит, его цель - продать как можно больше товара посредством привлечения внимания людей с помощью рекламных текстов и слоганов [1].

Тексты маркетингового характера направлены на конкретную целевую аудиторию. Авторы подобных текстов используют в данных текстах образные выражения, юмор чаще, чем какие-либо сложные термины и узкоспециализированную и профессиональную лексику, так как именно придание тексту определенных экспрессивных выражений, и заставляет читателя дальше реализовать его целевое действие [2].

Считается, что написанные с учетом культурных особенностей статья или какое-либо коммерческое предложение запоминаются лучше и вызывают определенные положительные ассоциации. Именно поэтому перевод маркетинговые тексты характеризуется сложностью изложения,

которое в свою очередь, требует от специалиста знания языка, стилистики, умения адаптировать устойчивые выражения, подбирать креативные замены оригиналу.

Не вызывает сомнения, что цель - продать как можно больше товара, требует особого языка маркетинговых текстов, которые должны заинтересовать и мотивировать целевую аудиторию, купить данный товар. Для этого в маркетинговых текстах часто используются лексические единицы в положительной и побудительной форме. Данные лексические средства характеризуются краткостью, лаконичностью и образностью. Анализ показал, что довольно часто в рассматриваемых текстах используются сравнения нескольких товаров, противопоставление их друг другу и выявление преимущество конкретного товара. Также наблюдается, что в текстах маркетинга в социальной сети, в основном, встречаются глаголы в побудительном наклонении, что служит призывом к действию. Маркетолог, при описании того или иного товара старается придать эффект определенной беседы с потенциальными клиентами. Также используются восклицательные конструкции с привлечением различных форм обращений, таким образом, автор сообщения придает некую эмоциональность высказыванию. Такие средства языка, как эпитет, аллегория, сравнение, параллелизм, метафора, гипербола, каламбур, аллитерация и другие являются характерными для маркетинговых текстов, создающие живость, экспрессивность и скрытый мотив к покупке [3].

Также очень важно учитывать и экстралингвистические факторы.

Социальные сети имеют и другие особенности, такие как хэштеги, которые создают еще одну проблему для переводчиков. Действительно, при переводе текстов в сфере маркетинга в социальных сетях не рекомендуется использовать только прямой перевод оригинального хэштега. Требуется исследование, чтобы найти наиболее релевантные хэштеги в стране, на которую направлен перевод. Иногда возникает вопрос, нужно ли переводить хэштег.

Стиль, используемый в, например, Facebook, Instagram, очень специфичен и варьируется от одного средства массовой информации к другому. Это также зависит от аудитории, компании и сферы ее деятельности. Это все факторы, которые необходимо учитывать в процессе перевода.

Известно, что для перевода текстов в сфере маркетинга в социальных сетях требуются очень специфические навыки, в том числе соблюдение технических ограничений, накладываемых этим типом среды. Но также важно иметь глубокие знания в области цифрового маркетинга и управления сообществами, чтобы придерживаться стандартов и языкового стиля, характерных для социальных сетей. Переводчику, специализирующемуся на переводе текстов в социальных сетях, необходимо в совершенстве знать культуру целевой страны, чтобы адаптировать перевод к целевой аудитории.

Наконец, перевод текстов в сфере маркетинга в социальных сетях требует определенного уровня креативности, а также большой способности адаптироваться к различным форматам, характерные для каждой социальной сети.

Поэтому для данного типа цифрового контента очень важно использовать профессиональных переводчиков. Действительно, общение в социальных сетях ставит под угрозу весь имидж бренда и репутацию компании. Поэтому рекомендуется воспользоваться услугами профессионального переводчика, который специализируется на переводе именно этого типа контента [4].

Довольно часто переводчик сталкивается с проблемой сохранения исходной структуры и особенностей текста оригинала и воссоздания первоначального текста с учетом лингвокультурологических особенностей нового адресата. Как правило, перед переводчик вынужден выбирать: создать текст близким у оригиналу или создать свой собственный текст, который возможно будет явно отличаться от исходного текста, но он будет максимально использовать все языковые средства для передачи специфики потребителя и страны, где будет продаваться маркетинговая продукция [5].

Для переводческого анализа, в настоящей статье интерес вызвали такие социальные сети как Facebook, Instagram, Twitter, так как считаем, что данные социальные сети достаточно эффективны для поддерживания связи любого бренда.

Таким образом, подвергнутые переводческим анализом текстовые сообщения в сфере маркетинга социальных сетей (Facebook, Instagram) показали следующие результаты:

Соблюдение информационной идентичности перевода тексту оригинала (пропуск каких-либо фрагментов исходного текста, а также искажение их смысла и стиля);

В данном пункте в связи с использованием прямого дословного перевода, информационная идея текста оригинала была искажена**:**

- «The DSA validates our development of internationally recognized and respected standards that support digital marketing education **by ensuring consistency in our industry certified training**.» выделенный

фрагмент был переведено как *«DSA подтверждает нашу разработку международно-признанных и уважаемых стандартов, которые поддерживают цифровое маркетинговое образование путем обеспечения последовательности в рамках нашего обучения,* ***которое признано отраслью****»,* здесь мы отмечаем искажение смысла оригинала, т.е. отклонение содержания перевода от оригинала, так как выделенный фрагмент передан неверно и таким образом, вызывает неадекватные представления и может ввести в заблуждение читателя. Альтернативный перевод: «*DSA валидирует нашу разработку международно-признанных и выполняемых стандартов, которые подтверждают образование в области цифрового маркетинга путем* ***обеспечения согласованности в рамках нашего обучения, сертифицированного отраслью****»;*

Соответствие стилю исходного текста

В данном пункте переводчиком в текстовых сообщениях в сфере маркетинга в социальных сетях были допущены следующие стилистические ошибки:

- «By time of day» – *«по времени суток»* - насыщен конкретизацией, что не является принципиальным в анализируемом контексте, альтернативный вариант – ***по времени***;

- «Just bear in mind…» – *«просто помните»* - дословный перевод, альтернативный вариант – «***Следует учитывать, что …»;***

Соответствие лексического состава и синтаксической организации исходного и переведенного текстов (смысловая близость оригинала и перевода)

- «The increasing digital skills gap and consequent need for training is unmistakable and something that we are dedicated to addressing» - *«Растущее число специалистов, не имеющих навыков применения цифровых технологий и вытекающая из этого потребность* ***в обучении безошибочны*** *и мы посвятили себя решению этих проблем»* - дословный перевод, наблюдается стилистическое несоответствие. Альтернативный перевод данного предложения *«*Растущее число специалистов, не имеющих навыков применения цифровых технологий и вытекающая из этого потребность в ***обучении очевидны …****»*;

- «Our goal is to **empower** professionals with the digital skills and knowledge needed to take control of their careers and maximize their potential» - *«Наша цель* - ***предоставить*** *специалистам цифровые навыки и знания …»* - некорректный перевод, альтернативный - *Наша цель –* ***обучить*** *специалистов цифровым навыкам и знаниям* ...

Анализ показал, что сложность перевода маркетинговых текстов заключается в том, что для грамотной адаптации маркетинговых текстов в сфере социальных сетей переводчику недостаточно просто знать перевод того или иного слова, ему также необходимо понимать их контекстуальное значение и стилистическую принадлежность. Специфические особенности перевода текстов маркетингового направления с английского языка на русский, которые, по нашему мнению, искажают смысл оригинала: буквальный перевод, дословный перевод, перевод без адаптации, перевод без учета культурных особенностей, лексические и стилистические несоответствия.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Баскакова Е.С., Буйновская Н.П. Особенности перевода рекламного текста. Сургут: Изд. Вестник ЧГПУ, 2015. 195 с.
2. Дамир Халилов. Маркетинг в социальных сетях. – М.: Манн, Иванов и Фербер, 2013. – 240 с.
3. Васильев, Г. А. Рекламный маркетинг: Учебное пособие / Г. А. Васильев, В. А. Поляков. – М.: Вузовский учебник, НИЦ ИНФРА-М, 2013. – 276 с.
4. Чернявская, К. А. Маркетинг в социальных сетях Сборник научных статей студентов, магистрантов, аспирантов. Вып. 19 / сост. С. В. Анцух; под общ. ред. В. Г. Шадурского. — Минск: Четыре четверти, 2017. — 242 с.
5. Ian Dodson. The Art of Digital Marketing/The Definitive Guide to CreatingStrategic, Targeted and Measurable Online Campaigns. - Willey, 2016.

УДК 81.42

Исмаилова Ф.Е.,
ф.ғ.д., профессор,
Шалшыкбаева Г.О. п.ғ.магистрі
Абылай хан атындағы ҚазХҚӘТУ,
Алматы,Қазақстан
e-mail: Gulbakhit_69@mail.ru

МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАТЫСЫМ АЯСЫНДАҒЫ КӨРКЕМ АУДАРМА

Мақалада қазіргі мәдениетаралық кеңістіктегі көркем аударма мәселесінің өзектілігі қарастырылып отыр. Көркем аударма ұлттық әдебиеттердің өзара ықпалы мен өзара баю құралы, сонымен қатар ол әлемдегі әртүрлі ұлт жазушыларын, рухани құндылықтарды тарату мен насихаттау жолы болып табылады. Көркем аударма барысында лингвистикалық және мәденитанымдық ерекшеліктерді ескеру және жеткізу көркем аударманы мәдениетаралық қатысым құралы ретінде қарастыруға мүмкіндік береді.

Түйінді сөздер: шеттілдік білім беру, көркем аударма, мәдениетаралық кеңістік, әлем әдебиеті, рухани құндылықтар, мәдениетаралық қатысым.

The article presents the relevance of literary translation in the modern intercultural space. Literary translation is a conductor and mediator of mutual influence and mutual enrichment of national literatures, it plays a special role in the promotion and popularization of spiritual values of national writers of the world. Taking into account the linguistic and cultural features of literary texts allows us to consider literary translation as a means of intercultural communication.

Keywords: foreign language education, literary translation, intercultural space, world literature, spiritual values, intercultural communication.

Түрлі мәдениеттер және әдебиеттер диалогы шынайы өмірдің көрінісі, яғни біздің шынайы өмірге көзқарасымыз, қатынасымыз болып табылады. Қазіргі әлемдегі мәдениеттер диалогы халықаралық қоғамдастықтағы басты реттеушілердің бірі болып табылады. Біздің бүкіл планетамыз мәдениеттер диалогына енеді. Диалогтың көмегімен адамзат қақтығыстарды шешуге, жанжал мен түсінбеушіліктің ошақтарын жоюға, әртүрлі халықтардың мәдениеттерімен танысуға тырысады. Адамзат ойлауының диалогтық сипаты, әртүрлі пікірлердің, идеялық платформалар мен ұстанымдардың полифониясы – үшінші мыңжылдықтың жаһанануының басты ерекшелігі.

«Мәдениеттер диалогы» және «мәдениетаралық қарым-қатынас» ұғымдарының ерекшеліктеріне келсек, бұл мәселелер антропология мен онтологиялық сипаттағы мәңгі өзекті тақырыптарға жатады. Мұндай ұғымдар өте ауқымды және де үнемі аяқталып бітпейтін семантикалық маңызға ие.

Мәдениеттер диалогы – туған мәдениет пен өзге мәдениет арасындағы қарым-қатынас, түсінісу және де жеке тұлғаның дамуы. Мәдениеттер диалогы кезінде түрлі мәдениеттер «диалогтық қарым-қатынас» орнатады»(М.Бахтин термині). М.Бахтин ойынша «Два сопоставленных чужих высказывании, не знающих ничего друг о друге, если только они хоть краешком касаются одной и той же темы(мысли), неизбежно вступают друг с другом в диалогические отношения..... Диалогические отношения (смысловые) – это отношения между всякими высказываниями в речевом общении»[1]. Диалог тең субъектілердің белсенді өзара іс-қимылы болып табылады. Мәдениеттер диалогы-бұл үшінші мыңжылдықтың мәселесі болғандықтан, бұл бүкіл адамзаттың болашағымен байланысты. Мәдениеттер диалогы-бұл өзара іс-қимыл және көптеген мәдениеттердің өзара түсіністігі. Адамзат тарихындағы мәдениеттер диалогы мәдениет бөлек дами алмайтындықтан, бұл сөзсіз-басқа мәдениеттер есебінен баю. Диалог әр мәдениетке және ақылға қажет-адамзаттың өзін-өзі сақтау шарты ретінде ол бірегей құбылыс. Яғни мәдениеттер диалогы-бұл мәдени байланыс, оның жетістіктерін жүзеге асыру және көбейту, бұл басқа мәдениеттердің құндылықтарын табу және түсіну, оларды меңгеру. "Мәдениеттер мен өркениеттердің өзара әрекеттестігі кейбір жалпы мәдени құндылықтарды тудырады. Біліммен, тәжірибемен, бағалаумен өзара алмасу мәдениеттің болуының қажетті шарттары болып табылады. Мәдени объективтілік құру кезінде адам өзінің рухани күштері мен қабілеттерін "мәдени нысанға айналдырады". Мәдениеттер диалогы өзара іс-қимыл, мәдени заттарды түсіну және бағалау, қабылдау болып табылады және мәдени процестің орталығында орналасқан.

Енді осы мәдениеттер диалогына барабар ұғым «мәдениетаралық қарым-қатынас» ұғымына тоқталсақ, бұл сөздің көптеген синонимдері бар, олар - кроссмәдени қатысым, этникааралық қатысым, нәсіларалық қатысым. Американдық лингвист М.Проссер пайымдауынша, мәдениетаралық қарым-қатынас, кейде ол трансмәдени немесе кроссмәдени қатысым деп аталады, Бұл тілдер бойынша, ауызша емес қарым-қатынас құралдарында, қабылдау әдістерінде, құндылықтарда және ойлау тәсілдерінде қосымша сипаттамалары, ұқсастықтары мен айырмашылықтары бар тұлғааралық қарым-қатынас».[2]. Мәдениетаралық қатысымның басқа анықтамалары да бар. Жалпы, бірқатар анықтамаларға сүйене отырып, мәдениетаралық қатысым – бұл әртүрлі мәдениеттердің екі немесе одан да көп өкілдерінің қарым-қатынасының ерекше нысаны, оның барысында өзара әрекеттесетін мәдениеттердің ақпарат және мәдени құндылықтар алмасуы іске асады деп қорытынды жасауға болады. Мәдениетаралық және кроссмәдени қатысым арасындағы айырмашылыққа келсек, мәдениетаралық қатысым спонтанды, жоспарлы емес, бірнеше адам қатысуымен өтетін қатысым; ал кроссмәдени қатысым формалды, жоспарланған және қалыпты қарым-қатынас. Мәдениетаралық қатысым екі жақты сипатқа ие, кроссмәдени қатысым кішігірім топтан үлкен топқа қарай бағытталған қатысым.

Мәдениетаралық қарым-қатынас процесі-бұл қарым-қатынас серіктестерінің мінез-құлық моделін анықтайтын шет тілдерін, басқа адамдардың материалдық және рухани мәдениетін, дінді, құндылықтарды, адамгершілік көзқарастарды, дүниетанымдық идеяларды және т.б. білуді қамтитын белгілі бір қызмет түрі. Білімнің осы екі түрінің – тіл мен мәдениеттің үйлесуі ғана тиімді және жемісті қарым-қатынасты қамтамасыз етеді, тиімді мәдениетаралық қарым-қатынастың негізі болады. Тіл мен мен мәдениеттің үйлесімді көрінісін әдеби шығармалардан танып білуге болады.

Осы тұста әдеби компаративистикаға тоқталсақ, әдетте мұнда бір-біріне генетикалық тұрғыдан жақын тілдердің әдеби құбылыстары зерттеледі. Бірақ, әртүрлі тілдік топтарға жататын бірқатар әдебиеттердің даму барысында географиялық, тарихи, мәдени факторларға орай өзара алмасулары іске асты. Мұндай байланыстардың даму кезеңдері үнемі бірдей, яғни синхронды түрде жүре алмады. Сонда да әдебиеттер арасында, көркем бейнелеу әдістерінде, әдеби бақыттарда, стильдерде, жанрларда, сюжеттік-композициялық жүйелерде, бейнелерде, бейнелеу құралдарында ұқсастықтар, паралелльдер іздеу өзара алмасуды қамтамасыз етті. Осы тұрғыдағы жұмыстар әлемдік әдеби деңгейде әдеби туындылар маңызын түсінуге, ортақ заңдылықтарды және жеке ерекшеліктерді анықтауға мүмкіндік береді.

Мәдениетаралық байланыстардың және бір түрі-көркем аударма. Түпнұсқа мен аудармада жазылған көркемдік-семантикалық ақпараттың объективті қатынасы аударманың делдалдық функциясымен анықталады. Бұл функцияға жан-жақты баға беру үшін қабылдаушы әдебиеттің даму динамикасын ескере отырып, аударма жұмысының әдіснамасына дәйекті салыстырмалы талдау жүргізу керек және аудармашының түпнұсқаға, оның барлық компоненттеріне деген көзқарасының сипатына ерекше назар аудара отырып, белгілі бір тілдік өмір аясында аударма әдістерін қарастыру қажет. Аударма мен оның әсерінің нақты нәтижесі, ішкі байланыс саласына қатысты, бір жағынан, аудармашының поэтикасымен, екінші жағынан, нақты автордың поэтикасымен байланысты мәселелердің тұтас жиынтығы.

Филологияның көркем аударма мәселелеріне деген қызығушылығы көбінесе адам қызметінің барлық салаларында халықаралық байланыстардың белсенді дамуымен, жаһандық ауқымда рухани құндылықтармен алмасуға деген ұмтылыстың артуымен байланысты. Осы сыртқы себептерден басқа, аударма практикасы мен теориясына назар аудару тіл білімі мен әдебиеттанудағы саралау процесімен байланысты. "Шет тілдерін оқытудың мәдениетаралық-коммуникативтік теориясы шет тілін оқытудың жетекші заманауи тұжырымдамасы ретінде оның тілді ашық әлем жағдайында өзара түсіністікке және өзара іс-қимылға ықпал ететін қарым-қатынас кезінде ұлттық-тілдік қоғамдастықтардың әлеуметтік-мәдени ерекшелігінің трансляторы ретінде тілдің ашылуын қамтамасыз ететін тіл мен мәдениетті интеграцияланған оқытуға бағытталғанын көрсетеді"»[3].

Көркем аударма саласында туындыны басқа тілге аудару кезінде бірінші орынға шығатын көркем образ мен шығарманың құрылымдық элементтерін талдауға деген көзқарас. Сондықтан, зерттеудің бастапқы нүктесі, әрине, аударма процесінің проблемалары болып табылады, басқаша айтқанда, аударма жұмысының механизмі. Бұған әдеби шығарманың ұлттық ерекшелігін аудару кезінде, әсіресе тілдік құралдар саласында, рифма, ырғақ және басқа элементтердің берілуі сияқты мәселелер кіреді. Көркем аударма, өзіңіз білетіндей, ұлттық әдебиеттердің өзара әсері мен өзара баюының жетекшісі және делдалы болып табылады. Оның өзектілігі егемен және тәуелсіз Қазақстанның халықаралық аренасындағы жағдаймен, әлемдік қоғамдастықпен байланыстардың

кеңеюімен, ел халқының тарихына, мәдениетіне, жетістіктеріне қызығушылықтың артуымен айқындалады. Ол рухани құндылықтарды насихаттауда ерекше рөл атқаратыны белгілі.

"Аударма-бұл өнер, өзіндік құндылығы жоғары. Онда ақпараттық, ағартушылық практикалық міндеттері ғана емес, ең бастысы, тарихи – мәдени және филологиялық сипаттағы шығармашылық міндеттері әртүрлі аспектілерде шешіледі. Ұлттық әдебиет түпнұсқа ғана емес, сонымен бірге аударылған поэзияны да байытады және көбейтеді. Сонымен қатар, екінші жағы, яғни көркемдік сөзі шет тіліндегі реинкарнацияларға ие болған ұлттық мәдениет "байытылған" деп танылады. Аудармалар көркем мәтіннің тіларалық парадигматизациясын жүзеге асырады. Аудармалар түпнұсқа мәтінімен байланысты поэтикалық мәтіндердің тіларалық парадигматикалық қатарын жасайды""»[4].

Көптеген зерттеулердегі аударма жұмысының нормативтік және эмпирикалық жағына қызығушылық аударманың тарихи-әдеби функциясы мен оның әдіснамасының нақты элементтері мәселесіне жүгінумен байланысты. Құбылыстарға мұндай тарихи және әдеби көзқарас әдебиетаралық қатынастар мен ауытқулар проблемаларымен, яғни аударманы әдебиетаралық қарым-қатынастың түрлерінің бірі ретінде зерттеумен байланысты. Бұл жағдайда аударма қызметі салыстырмалы түрде автономды, дерексіз сала ретінде емес, ең алдымен отандық әдебиеттің белгілі бір даму кезеңінің кең ауқымына енетін сала ретінде талданады, сол арқылы әдебиетаралық қатынастар тарихы іске асады. Нормативті тұрғыдан аударманы объективті талдау мұнда неғұрлым жалпы міндетке – аударманың әдебиет тарихындағы функционалды маңыздылығын зерттеуге ғана емес, сонымен бірге кең, мәдениаралық контексте де бағынады. Бұл кейбір негізгі әдістемелік мәселелерді теориялық тұрғыдан шешу қажеттілігін тудырады. Қазіргі аударма ұғымы аударманы ақпараттық қызметтің ерекше түрі және әлемдік мәдени және зияткерлік кеңістікті дамыту тәсілі ретінде қамтиды. Аударма әдеби шығармалар жасалып, оқылғанша өзекті болады. Үш жақты байланыс: көркем әдебиет саласында қалыптасқан автор-аудармашы-оқырман тілдік байланыстың ерекше жағдайларының бірін тудырады және көптілді әдебиет негізінде аударма екі тілді дамытудың ынталандырушы факторына айналады.

Аударма-бұл әлеуметтік қатысымның маңызды түрлерінің бірі, әлеуметтік-мәдени, көпфункционалды құбылыс, оған әлемнің әртүрлі этникалық топтары қатысады. Мәдениетаралық қатысым, мәдениеттер диалогы, әлем халықтарының рухани мұрасы туралы айтқанда, біз ең алдымен этноәдебиет синтезіне, өңірлік еуразиялық әдебиеттің қалыптасуына алып келетін әдебиет диалогын айтамыз.

Осылайша, лингвистикалық-мәдени аспект аясында аударма-бұл коммуникативтік іс-әрекеттің бір түрі және тілдік қызметті қамтитын және әртүрлі ұлттық мәдениеттерге жататын коммуникативті актіге қатысушылардың өзара түсінушілігін қамтамасыз ететін мәдениетаралық қарым-қатынас қызметін атқаратын лингвомәдени үрдіс.

ӘДЕБИЕТ

1.Бахтин М. Проблема текста в лингвистике, филологии и других гуманитарных науках//Литературно критические статьи - М., 1980 С.480-488

2.M.Prosser The Culture Dialogue - 1998, p.299

3.Кунанбаева С.С. Современное иноязычное образование: методология и теория – Алматы,2005, С.6

4.Илюшин А.А. Перевод художественный // Введение в литературоведение – М.:Высшая школа, 1999

Кулмамбетова Н. Б., Рзина Г. Ж.
орта мектеп мұғалімдері
Ақтөбе, Қазақстан
e-mail: shatty93@bk.ru

ОРТА МЕКТЕП ДЕҢГЕЙІНДЕ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ДАМЫТУ

Түйін: Авторлар жаңартылған білім мазмұны жағдайында мәдениетаралық құзыреттілікті дамыту жолдарын қарастырады. Мақалада тілдік мақсатты дамыту мәселесі де көтерілген.

Тірек сөздер: заманауи әдістер, оқу үдерісі, зерттеу, мәдениетаралық құзыреттілік, тілдік мақсат, сабақ мақсаты

Kulmambetova N.B., Rzina G.Zh.
high school teachers
Aktobe, Kazakhstan
e-mail: shatty93@bk.ru

DEVELOPMENT OF INTERCULTURAL COMPETENCE

Abstract: The authors consider ways to develop intercultural competence in the context of updated educational content. The article also raised the issue of developing the language goal.

Keywords: modern methods, educational process, research, intercultural competence, language goal, lesson goal

«Бізге қажетті –жаны да, қаны да қазақы, халықтың тілі мен дінін, тарихы мен салт-дәстүрін бойына сіңірген, туған жерін түлетуді, егемен елінің еңсесін көтеруді азаматтық парызым деп ұғатын ұрпақ тәрбиелеу»

Н.Ә. Назарбаев

Тәуелсіздік тізгіні қолымызға тиіп, егеменді ел болған алғашқы күндерден бастап-ақ елімізде тіл саясаты Мемлекет басшысы Н.Назарбаевтың тікелей басшылығымен салиқалы да, сындарлы түрде жүзеге асырылуда [1].

Елбасы жыл сайынғы Қазақстан халқына арнайтын дәстүрлі жолдауларында да тіл саясатына, оның ішінде қоғамдағы мемлекеттік тілдің мәртебесін көтеру мәселесіне тоқталмай өткен емес.

Білім мен ғылымның, экономиканың, бизнестің, саясаттың, жалпы бәсекелестіктің қарыштап дамып отырған бүгінгідей жаһандану кезеңінде Елбасы көрегендік танытып, алдымызға үш тілді білу қажеттігін қойып отыр. Әсіресе, өскелең ұрпақтың, жастар алдында бірнеше тіл білу міндеті тұр.

«Ұрпағы білімді халықтың болашағы бұлыңғыр болмайды» дегендей, жас ұрпаққа саналы, мағыналы, өнегелі тәрбие мен білім беру бүгінгі күннің талабы. Тілдің адам өміріндегі ең шешуші рөль атқаратыны әркімге де түсінікті. Ол танудың, түсінудің, дамудың құралы. Көп тіл білу біздің мемлекетіміздің халықаралық байланыстарын дамытуға мүмкіндік беретін тұлғааралық және мәдениаралық қарым-қатынастардың аса маңызды құралы болып табылады. Қазақстан Республикасының шетелдермен халықаралық байланыстары күннен-күнге арта түсуде. Сол байланыстарды дамыту үшін шет тілін білетін мамандар қажет-ақ [2].

Әрбір адам өз туған халқының, өзі өмір сүретін елдің тілін білу қажеттігі – ертеден келе жатқан қағида. Алайда, жаһандану қалыптасқан осы қағидаға түзетулер енгізуде. Қазіргі кезде халықаралық қатынас тілін білу қажеттігі туындап отыр. Бұл біздің жастарымыз үшін аса қажет.

Елбасының Ақордада бір топ қазақ тілді бұқаралық ақпарат құралдары басшыларымен ұлттық жаңғыру және халқымыздың бәсекеге қабілеттілігі аясындағы келелі кездесуінде «Тілдердің үштұғырлылығы» бағдарламасына, мемлекеттік тіл мәселесіне кеңінен тоқталып өтті [3].

Мемлекет басшысы: «Қазақ тілі үш тілдің біреуі болып қалмайды. Үш тілдің біріншісі, негізгісі, бастысы, маңыздысы бола береді. Қазақ тілі – Қазақстан Республикасының мемлекеттік тілі және оған қамқорлық та сондай дәрежеде болады» деп сендірді.

Орыс және ағылшын тілдерін оқып үйрену білімнің, ұлттың бәсекеге қабілеттілігін шыңдай түсетін, экономикалық мүмкіншіліктерімізді арттыратын бірден-бір тетігі дей келе, жаһанануға бейімделуді, замана көшінен қалмай, осы үш тілдің үйлесіміне қол жеткізу арқылы тіліміздің, дінімізді, дәстүрімізді, салт-ғұрпымызды сақтап қала аламыз, — деді.

Жеке адам басқа адамдардан оқшауланған жағдайда қалыпты өмір сүре алмайтыны сияқты, ешқандай мәдениет басқа халықтардың мәдени жетістіктерінен бөлек толыққанды жұмыс істей алмайды. Өмір бойы олар үнемі өздерінің пасторларына немесе басқа мәдениеттердің тәжірибесіне жүгінуге мәжбүр. Қазіргі уақытта әлемнен толығымен оқшауланған мәдени қауымдастықтар жоқ, планетаның ең оқшау бұрыштарында жоғалған кішкентай байырғы тайпаларды қоспағанда. Бүгінгі таңда кез-келген ұлт біреудің мәдени тәжірибесін қабылдауға ашық және сонымен бірге өз мәдениетінің өнімдерін басқа халықтармен бөлісуге дайын болған кезде табиғи жағдай қалыптасты. Басқа халықтардың мәдениеттеріне бұл үндеу "мәдениеттердің өзара әрекеттесуі" немесе "мәдениетаралық байланыс"деп аталды.

Қазақ тілін үйретуде педагогтің алдына қоятын негізі мақсаты: балалардың сөздік қорларын молайту, меңгерген жаңа сөздерін күнделікті өмірде қолдана білуіне бағыт беру, қазақ тіліне тән дыбыстарды дұрыс айтуға жаттықтырып, ауызекі сөйлеу тілдерін дамыту. Осы мақсат орындалған

жағдайда балалардың қазақ тіліне деген сүйіспеншілігі артады, мемлекеттік тілдің мәртебесін ұғынады.

Сондықтан да, елімізде «Үш тұғырлы тіл» мәдени бағдарламасы жасалып, жүзеге асырылатын болады.

Халқымыз ежелден тіл абыройын биік көтеріп, әдетте тіл жөнінде, тіл – адамдар арасында қарым - қатынас жасау құралы деп, оған жай - жадағай анықтама берілгенімен, іс жүзінде тіл тек адамдар арасында қарым - қатынас жасау құралы ғана болып қалмастан, қайта онан да маңыздысы, ол белгілі бір ұлттың ұлттық сана - сезімі, халықтың халықтық қасиеті, оның жалпы тарихы, әдет - ғұрпы, мәдениеті қатарлыларды тұтастай өз бойына қамтып жататын күрделі ұғым. Сондықтан тіл мейлі қайсы ұлттың болмасын тарихы мен тағдырының, тәрбиесі мен тағылымының, бүкіл халықтық болмысының баға жетпес асылы, сарқылмас құнды қазынасы, ұлт рухының ұйтқысы болып келген.

Бүгінгі таңда елімізде «Көптілділік» мәселесі көкейкесті мәселелердің бірі болып саналады. Елбасымыз сол үшін де тілдердің үштұғырлылығын міндеттеп отыр. Көптілділік мәселесі – Қазақстан үшін ғана емес, бүкіл әлемнің алдында тұрған көкейтесті мәселелердің бірі, себебі, жаһандандыру және кейбір кеңестікке шыққан заман тілдерді білуді талап етеді. Кем дегенде үш тілді меңгеру - заман талабына айналып отырған қажеттіліктердің бірі деп білеміз. Көптілді оқыту-жас ұрпақтың білім кеңістігіне еркін самғауына жол ашатын, әлемнің ғылым құпияларына үңіліп өз қабілетін танытуына мүмкіншілік беретін бүгінгі күнгі ең басты қажеттілік.Әр адамның рухани-адамгершілігін арттыру үшін, бүгінгі тез өзгеріп жатқан дүниеде өмір сүріп, еңбек ету үшін жан-жақты болу керек. Осыған орай, бүгінгі таңда Қазақстанға ақпараттық-технологиялық, ғылыми, медициналық, оқу әдістемелік тағы басқа салаларда жаңалықтарды,әлемдік ілгері тәжірибелерден хабары болып, бұл жаңалықтарды өзінің ана тілінде халқының игілігіне пайдалану үшін халықаралық байланыстарды нығайтып,әлем аренасына шығу үшін көп тіл білетін мамандар қажет.

Осы мақсатта атқарылып жатырған шаралар да аз емес. Оқушылардың өзге тілде ұғымды қарым-қатынастағы жағдайларды көре білу және түсіне алуы. Өзге тілдегі оқу материалын баяндаудың әртүрлі формаларымен жаттығулар өткізу. Жалпы айтқанда, мектепте көптілді және оқыту жүйесінің енгізілуі тілдік құзыреттіліктердің мәселесіне жаңа тұрғыдан қарау деген сөз.

Кіріктірілген білім беру бағдарламасының ерекшеліктері:

- Оқушыларға алған білімдерін оқудағы және өмірдегі мәселелерді шешуде пайдалануды үйретуге бағдарлау;
- Тілдерді деңгейлік үйретуді ұйымдастыру;
- Пәндерді кіріктіру;
- Жаңа пәндерді енгізу;
- Тереңдетіп және стандартты оқуға арналған пәндерді жоғары мектепте таңдау құқығы;
- Жоғары оқу орындарына түсуге мақсатты түрде дайындалу;
- Сын тұрғысынан ойлау;
- Білімдерді шығармашылықпен пайдалана білу;
- Зерттеушілік дағдыларды қалыптастыру болып табылады.

Қорыта айтатын болсақ, көптілді білім беру аясында үштілді меңгеру тәжірибесін жинақтап, әлемдік деңгейде көтерілуіміз керек. Бұл оқушылардың халықаралық жобаларға қатысуын кеңейту, шетелдік әріптестермен ғылыми байланыстарын нығайтуға, шетел тілдеріндегі ақпарат көздеріне қол жеткізуіне мүмкіндік береді. Елдің ертеңі өресі биік, дүниетанымы кең, кемел ойлы азаматтарын өсіру үшін бүгінгі ұрпаққа ұлттық рухани қазынаны әлемдік озық ой-пікірімен ұштастырған сапалы білім мен тәрбие қажет деген ойдамыз.

ӘДЕБИЕТ

1. Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан жолы-2050: бір мақсат,бір мүдде, бір болашақ» Қазақстан халқына жолдауы. Астана. 2015.
2. Назарбаев Н.Ә. «Нұрлы жол-болашаққа бастар жол» Қазақстан халқына жолдауы. Астана.2015.
3. Садықов Т.С., Әбілқасымова А.Е. Жоғары мектепте білім берудің дидактикалық негіздері. - Алматы: Ғылым, 2003.- 168 б.
4. Исмагилова Л.Р. Полилингвизм как компонент экономической культуры. дис., канд.соц.наук. Казан.гос.фин-экон. Институт, Казань, 2005.

УДК 81'373; 001.4

Мусагулова А.К.
PhD доктор
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: musagulaida@mail.ru

СЕМАНТИЧЕСКОЕ СВОЕОБРАЗИЕ ЛЕКСЕМЫ РЫНОК В КАЗАХСКОМ И РУССКОМ ЯЗЫКАХ

Аннотация: В статье рассматриваются семантические особенности лексемы *рынок* в казахском и русском языках. Развитие частного предпринимательства на постсоветском пространстве привело к тому, что экономические лексемы, прежде употреблявшиеся в узкой сфере государственной экономики, стали употребляться в повседневном общении и в разговорной речи. В последнне время в казахском языке (как и в русском) появилось множества иностранных (английских) и интернациональных терминов рыночной экономики, которые не переводятся или не подлежат переводу, причем некоторые их них имеют соответствия в казахском языке. Такие конкурирующие синонимы часто встречаются в языке средств массовой информации. Поэтому вопрос создания и распространения национальной экономической терминологии-это проблема не только экномистов, но также всех специалистов в области терминлогии. Цель данной- статьи представить некоторые особенности функционирования культурно значимых лексем *рынок* и *базар* в русском языке Казахстана на фоне изменений в постсоветском языковом пространстве

Ключевые слова: постсоветское языковое пространство, языковая политика, бизнес терминология, заимствования, русско-казахское-двуязычие

Mussagulova Aida
PhD Doctor
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty,Kazakhstan

SEMANTIC PECULARITIES OF THE WORD *MARKET* IN THE KAZAKH AND RUSSIAN LANGUAGES.

Abstract: The present article deals with semantic peculiarities of the term *market* in the Kazakh and Russian languages. The extensive development of private enterprise in the post-Soviet space shows that the economic terms are used in the first narrow the field of public economics. Recently in the Kazakh language (as in Russian), a host of foreign (English) and international market economic terms, which are not translated or not be translated, and some of them have counterparts in the Kazakh language.

Keywords: post-Soviet space language, language policy, market terminology, borrowing, Russian - Kazakh - bilingualism

Каждый язык обладает собственной семантической структурой, живой язык постоянно находится в постоянном движении и развитии. Исследование взаимодействия русского и казахского языков, а также исследование современного казахского языка в его разных социально-функциональных вариантах с точки зрения «переключения кодов» (code-switching), согласно информации «Википедии», «более распространённым является слово *рынок*», тогда как слово *базар* распространено в тюрк язычных странах. Обе лексемы представляют собой давние заимствования и в течение длительного времени получили в русском языке вторичные значения и коннотации, которые позволяют рассматривать одновременное функционирование обеих лексем как своеобразный феномен русского языка.

Макс Фасмер в своем этимологическом словаре дает два значения лексемы *базар*: 1. благотворительное мероприятие, распродажа в благотворительных целях; 2. рынок, ярмарка. Согласно Фасмеру, слово *базар* в первом значении представляет собой западное заимствование, т.н. культуроним[1], проникший в русский язык при посредстве французского или немецкого языка(ср. франц. *bazar*; нем. *Basar*), где он прижился вследствие огромной популярности в Европе сказок «Тысяча и одна ночь». Во втором значении источником др.-русск. *базар*ъявляется тюрк. диал. *bazaar*,

ср.:тур., алт., уйг. *pazar*‘ярмарка, рынок’[2,105-106], по-видимому, заимствованное в результате непосредственных русско-тюркских контактов.

Лексема *рынок* также представляет собой заимствование. Вслед за укр. *ринок* и бел. *рынак* (через польск. *rynek*, чешск. *rynk* из ср.-в.-нем.*rinc* ‘круг, площадь’[2,530]) она была заимствована также русским языком, причем позже, чем синонимичная ей лексема *базар*.В «Материалах для словаря древнерусского языка по письменным памятникам» И. И. Срезневского слово *базар* определяется через слово *рынок* и соотносится с лат. *nundinae, forumnundianarium*. Цитата из перевода на церковнославянский язык библейской книги пророка Иезекииля в Геннадиевской библии 1499 г. (Иез. 46: 11) показывает, что слово *базар* обозначало ‘форум, место, где встречаются и общаются люди’: *На базарѣхъ и въвеликыхъпразницѣхъ* [3, 39]. Это же значение сохраняется у современного казахского *базар*. Указание автора словаря на то, что род Базаровых существует с XV века, позволяет полагать, что слово *базар* было освоено русским языком как минимум за сто лет до появления фамилии. Однако статьи *рынок* в словаре Срезневского нет, поэтому следует признать, что слово *базар* в русском языке появилось раньше, чем слово *рынок*.

В словаре В. И. Даля отмечается татарское происхождение лексемы *базар* в значении‘торговля на открытом месте; торжище, торг, рынок’;‘сход и съезд в базарные дни недели, для купли и продажи, особенно жизненных припасов’; ‘самое место или площадь торга’. У Даля же, по-видимому, впервые зафиксировано возникновение пейоративного метафорического значения слова *базар*‘крик, гам, шум, содом’, отраженного в дериватах: *базарить* или *базариться*‘громко, шумно разговаривать, кричать, шуметь, браниться’, *базарщина*‘базарная, шумная толпа’, ‘плохая работа, непрочная вещь, годная только для дешевого сбыта на базаре’; во фразеологизмах*базарная, площадная брань*,*базарный торгаш, торговка*; в поговорках:*Где баба, там рынок: где две, там базар*;*На базар — как ни навязал, на продажу — все ладно*[4,37]. Даль не отмечает диалектного характера слова, наоборот, приводит в качестве «южного» синоним *бавун*, а также распространенное «на юге» слово «ярмарок» [там же] (ср. укр. *ярмарок*‘ярмарка’).

В первом значении слова синонимичны, поскольку слово *рынок*также, как и *базар*, обозначает‘площадь в городах и селах, для торговли съестными и другими припасами наволе (на воздухе), место съезда и сходки продавцов и покупателей по назначенным дням’ и может им заменяться, ср. толкование: ‘торг, торжище, базар’[4,118]. Сниженно-оценочное значение, свойственное также народным представлениям о рынке, вытекает из приведенных Далем иллюстраций: *На рынке ума не купишь*; *За ответом не в рынок идти*.Даль зафиксировал также один из первых русских экономических терминов, ср.: *рыночные цены, вольные*[там же].

Современные словари и энциклопедии, идя в ногу со временем, отразили изменения в социальной жизни и экономике, а также в языке постсоветской эпохи. Лексемы *рынок* и *базар*, именующие понятия, которые стали чрезвычайно важными в связи с переходом социалистической экономики на рыночные отношения, получили новые значения и коннотации, что способствовало их дальнейшей стилистической дифференциации.

Так, если в «Словаре русского языка» под редакцией А. П. Евгеньевой [5] у слова *рынок* отмечалось два значения, второе из которых, терминологическое: ‘сфера товарного обращения, товарооборота’, было снабжено пометой «экономическое», то в «Большом толковом словаре русского языка» под ред. С. А. Кузнецова лексема *рынок* имеет четыре значения. В этом словаре первичное значение слова: ‘торговое учреждение по продаже сельскохозяйственной продукции и предметов индивидуально-трудовой деятельности по свободным ценам; место розничной торговли под открытым небом, в крытых торговых рядах или в специальном здании; базар’, оказалось на последнем месте, а производные, терминологические значения (специальные пометы при этом отсутствуют) вышли на первый план. Таким образом, толкование лексемы в «Большом толковом словаре» сближается с толкованием, данным в «Большой Советской энциклопедии», т.е. понятие рынок определяется как: 1. ‘сфера свободного товарно-денежного обращения, товарооборота, определённое экономическое пространство по производству и сбыту продукции на основе товарообмена или за деньги’;2. ‘система общественных отношений, основанная на свободном обращении, товарообороте’;3. ‘широкий ассортимент товаров и услуг, удовлетворяющий потребности спроса и предложения населения’. Предложенная в словаре Кузнецова последовательность значений, по-видимому, связана с актуальной частотностью их употребления в текстах СМИ: на 100 документов, представленных в «Корпусе русского языка», в первичном значении слово *рынок* встречается только в 10 контекстах, зато в более чем 200 контекстах — в тех значениях, которые указаны в словаре первыми, причем самыми употребительными оказываются коллокации, определяющие рынок как ассортимент товаров и услуг: *рынок жилья*, *рынок рабочей силы*, *рынок литературы* и даже *рынок этикеток*. Расширение

семантики лексемы *рынок* за счет терминологических значений привело к тому, что частотность ее употребления оказывается значительно выше, чем частотность употребления лексемы *базар*: поиск в «Корпусе русского языка» дает 1044 документов для слова *базар* и 4107 — для слова *рынок* (в данном случае учитывалась только форма именительного/винительного падежа единственного числа).

«Большой толковый словарь русского языка», расширяя определение понятия *рынок* до энциклопедического, одновременно стилистически ограничивает употребление слова *базар,* вводя помету «разговорное» при заглавном слове, т.е. для всех трех значений, и констатирует диалектный характер лексемы: 1. на юге России, на Востоке: рынок [6]. Такое произвольное ограничение территориального распространения лексемы следует признать неоправданным, поскольку данные «Корпуса русского языка» не дают для этого никаких оснований: как в произведениях русской классической литературы, так и в современной литературе слово *базар* встречается в текстах различных авторов, независимо от их происхождения или от местных реалий, представленных в текстах произведений. В этом же словаре «легализируется» арготическое (жаргонное, согласно словарю) значение слова *базар,* связываемое с его третьим значением: «только ед. разг. О беспорядочном крике, шуме где-л. Не устраивайте б.! Кончай б.! // Жарг. Разговор, беседа». В «Большом словаре» без каких-либо специальных помет появляется разг. *базарить*в значении ‘кричать, шуметь, как на базаре’, зафиксированное в МАС в двух значениях: ‘продавать что-либо на базаре’ и ‘тратить, расходовать неразумно, не по назначению, бесхозяйственно’. Между тем, данные «Корпуса русского языка» показывают, что на 100 документов, лексема *базар* встречается в 1-м значении (место, где ведется торговля) в 136 контекстах, тогда как лексема *рынок*— только в 10, как уже было сказано выше. Для сравнения: в прочих значениях лексема *базар* выступает намного реже, в значении 2. ‘предпраздничная или сезонная торговля; место такой торговли’ —в 14 примерах на 196 контекстов, в значении 3.‘беспорядочный шум, крик’— в 15, ‘разговор’ — в 28.

Вопреки информации, данной в словаре под ред. Кузнецова и распространенному среди пользователей Интернета мнению о территориально обусловленной дистрибуции лексем *базар* и *рынок,* согласно которому слово *базар* шире распространено на Востоке, в казахском русском активно употребляются оба слова. Несмотря на то, что в центре Алматы можно обнаружить вывески на двух языках, из надписей на которых следует, что казахскому слову *базар* соответствует русское *рынок,* например: *Гул базары—Цветочный рынок* (название торговых рядов на ул. Кабанбай батыра). В печатных и цифровых информационных изданиях оба слова могут не только заменять друг друга, но и выступать в одном предложении, ср.: *«Столичный Универсальный Базар» — это крытый рынок, расположенный в центре города, на пересечении улиц Валиханова и Сейфуллина* (http://myastana.kz/firms/catalog/102/?firm=6921); *В Шымкенте сгорел крупнейший вещевой рынок* (http://www.ktk.kz/ru/news/video/2012/08/03/18485);*Ночью 3.08.2012 произошел крупный пожар в Шымкенте. Сгорел базар «Бекжан»* (http://kiwi.kz/watch/1h1u3otx43t8/). Так же, как в речи русских, в речи казахов лексема *базар* может выступать в сниженно-оценочном значении: например, интервью директора департамента занятости населения Министерства труда и социальной защиты Республики Казахстан Даулета Аргандыкова ежедневной республиканской общественно-политической газете «Литер» озаглавлено так: *Актуально: Рынок не базар* (http://www.liter.kz/index.php?option=com_content&task=view&id=9639).

Вместе с тем, в казахском языке слово *базар* выступает также в отличном от русского значении: ‘радость, веселье’. Этот семантический компонент присутствуетв русском*ярмарка*: *базары өтті* ‘его молодость прошла; счастливая пора его молодости осталась позади’; *оның жүрген жері базар* ‘где он, там и веселье’; *балалықтың базары* ‘радостные дни детства’; ср. также поговорку: *Базар ақшалыға базар, ақшасызға назар*— ‘базар для денежного базар, а для безденежного одно расстройство’ [http://sozdik.kz/].

Для обозначения новых экономических терминов, связанных с рыночной экономикой, в казахском языке, как и в русском, не используется лексема *базар*. В качестве экономического термина казахский язык использует лексему арабского происхождения *нарық*. В семантическое поле этой лексемы входит понятие цены, стоимости, в переносном смысле: понятия сущности, значимости (ценности) и значения [7].

Нельзя не согласиться со словами Г. М. Васильевой: «Определенная устойчивость языковой ментальности позволяет говорить о сохранении культурной идентичности, противостоящей мощному унифицирующему воздействию культуры «победившего рынка»» [8]. Действительно, в коммуникативном пространстве независимых государств, бывших республик Советского Союза, заметны явления, которые позволяют говорить о неоднозначности и разнонаправленности развития лексических норм стандартного языка. Следует отметить не только продолжающуюся и все шире

распространяющуюся унификацию терминологии в разных областях науки и народного хозяйства, но также реконструкцию элементов традиционной языковой культуры и поиски новых источников концептуализации языковой картины мира: как внутренних, так и внешних.

ЛИТЕРАТУРА

1.Кабакчи, В. В. *Основы англоязычной межкультурной коммуникации.* Санкт-Петербург. - 1998.

2.Фасмер М. *Этимологический словарь русского языка*, в 4-х тт. Москва. - 1964-1973.

3.Срезневский, И. И. *Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам.* Москва. - 1893-1912.

4.Даль, В. И. *Толковый словарь живого великорусского языка*. Москва. - 1955.

5.Евгеньева А. П. *Словарь русского языка*. В 4-х тт. Изд. 2-е. - 1981.

6.Кузнецов, С. А. *Большой толковый словарь русского языка*. Гл. ред. С. А. Кузнецов. Санкт-Петербург. - 1998.

7.Ысқақов А. Ы. (ред.), *Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі*. Жалпыред. Басқарған А. Ы. Ысқақов. Т. 7.Алматы. - 1983.

8.Васильева Г. М. *«...Ты один мне поддержка и опора...» (размышления об актуальных задачах лингвокультурологии)*. - 2003.

УДК 378;81’243

Нам Анастасия Леонидовна
магистр филологических наук, старший преподаватель Казахского Университета Международных Отношений и Мировых Языков имени Абылай Хана
Казахстан, Алматы
asia44@yandex.kz

Абзейт Абдугани Абдикадырович
магистр педагогических наук, преподаватель Казахского Университета Международных Отношений и Мировых Языков имени Абылай Хана
Казахстан, Алматы
abzeytov.abdugani@gmail.com

ОБУЧЕНИЕ КОММУНИКАЦИИ

Аннотация. В данной статье коммуникация рассматривается как важный аспект обучения. Целю статьи является описание сущности и определение важных элементов в коммуникации. Описание и интерпретация разных исследовании и опыта связанных с коммуникацией дают возможность понять проблемы препятсвующие ее развитию. Осознание потенциальных преград и причины их возникнования поможет созданию путей и стратегии для успешного обучения коммуникации.

Ключевые слова: коммуникация, вербальное, невербальное, обучение, социальный интеллект.

COMMUNICATION TRAINING

Abstract. In this article, communication is considered as an important aspect of teaching. The purpose of the article is to describe the essence and identify important elements in communication. The description and interpretation of various studies and experiences related to communication make it possible to understand the problems that hinder its development. Awareness of potential obstacles and the reasons for their occurrence will help to create ways and strategies for teaching communication effectively.

Keywords: communication, verbal, non-verbal, learning, social intelligence

Введение

Коммуникация, согласно определению из словаря Ожегова, является «сообщением, общением» [1]

Так как человек, согласно высказыванию Аристотеля, является социальным животным, то его успех в жизни во многом зависит от взаимодействия с другими людьми. Гармонично построенная личная жизнь зависит от успешной коммуникации в семье. Рабочие взаимоотношения также находятся

в прямой зависимости от успешной коммуникации с коллегами. Согласно недавнему исследованию LinkedIn, навык эффективной коммуникации был самым востребованным в вакансиях, размещенных на платформе в июне–июле 2020 года. Раньше умение общаться было специфическим навыком, который требовался для специалистов по PR или продажам. Сегодня это необходимый навык практически в любой профессии. «Коммуникация — это основа взаимодействия людей. Следовательно, это основа эффективного бизнеса. Если в деле участвует больше одного человека, успех проекта зависит от умения общаться», — считает руководитель отдела контента LinkedIn Learning Дэн Бродниц. Как отмечает Бродниц, пандемия коронавируса осложнила коммуникацию между сотрудниками компаний — поэтому спрос на специалистов с умением общаться только вырос. За последние полгода пользователи LinkedIn Learning стали в три раза чаще интересоваться курсами по эффективной коммуникации» [2].

Невозможно не отметить парадоксальность ситуации - навык эффективной коммуникации является самым востребованным среди работодателей и во многом определяет успешность человека, однако этому навыку не обучают ни в школе, ни за редким исключением в высших учебных заведениях. В основном все отдано на волю случая. И в то же время спрос на обучение такому навыку есть и он просто огромный. Но согласно закону рыночной экономики, спрос рождает предложение и поэтому появляются бизнес курсы по обучению эффективной коммуникации, куда приходят отчаявшиеся менеджеры и люди заинтересованные в личном развитии, готовые платить большие деньги. Как правило они приходят туда после череды ошибок в общении с коллегами и клиентами. Возникает закономерный вопрос-почему бы высшим учебным заведениям не разработать курс по эффективной коммуникации и не обучать ему студентам? Ведь это повысит востребованность выпускников на рынке труда и во многом предотвратит ошибки и разочарования при взаимодействии с рабочим коллективом.

Но для разработки такого курса, прежде всего, надо понять, что лежит в основе эффективной коммуникации.

Руководство нашего вуза КазУМОиМЯ всегда имело цель обучения межкультурной коммуникации и, так как мы была лично заинтересованы в повышении нашей коммуникативной компетенции, то мы прилагали множество усилий для нахождения ответа на этот вопрос.

Для этого, прежде всего нам надо ответить на два вопроса. Первый вопрос: для чего общаются люди? Ответ очевиден: для передачи информации. Второй вопрос: каким образом общаются люди или же каким способом люди передают информацию? Возможный ответ: при помощи слов. Почему же ответ на второй вопрос является возможным? Потому что люди общаются не только при помощи слов. Приведем примеры.

Первый пример: в 2017 году мы совершали трансатлантический перелет из Атланты в Амстердам. Нашей соседкой в самолете была девушка европейской внешности, которая не владела английским языком. Мы общались на языке жестов. Например, когда нам надо было выбросить мусор, то мы указывали на мусор, а потом на урну, она кивала головой и вставала чтобы выпустить. Можно ли было назвать наше общение эффективной коммуникацией? Вполне. И мы вполне довольны полетом, который длился не меньше семи часов и соседством. Кроме вербальной коммуникации (при помощи слов), есть коммуникация невербальная. «Психологи считают, что правильная интерпретация невербальных сигналов является важнейшим условием эффективного общения» [3].

Коммуникация у животных является стопроцентно невербальной. «Все животные вынуждены общаться между собою, даже живущие большую часть года в одиночестве- в период размножения и воспитания потомства. Поводов для общения много: предупредить об опасности, о наличии пищи и ее местонахождении, подать сигнал контакта или сбора, завязать знакомство. Такой обмен информацией и называется коммуникацией. Коммуникационные сигналы различны. Широко распространены мимика, поза и жесты» [4, с.132].

Теоретически если человек изучит коммуникационные сигналы животного, то сможет построить с ним эффективную коммуникацию. Этим успешно пользуются дрессировщики животных. Более того «В ходе одного из самых странных биологических экспериментов человек с успехом ухаживал за американским журавлем. В период с 1976 по 1982 год орнитолог Джордж Арчибальд ухаживал за самкой журавля ростом пять футов по имени Текс. Этот невероятный эксперимент проводился под эгидой Международного журавлиного фонда в Барабу, штат Висконсин. Джордж посылал Текс сигналы привлечения внимания. Он вставал перед ней, махал руками, словно крыльями, и качал головой верх-вниз. Текс отвечала Джорджу на это сигналами признания. Она совершала те же движения: хлопала крыльями, качала головой и «танцевала». Птица явно воспринимала Джорджа в качестве партнера.

В этот момент вмешался один из коллег Джорджа и искусственно осеменил влюбленную птицу. Цель эксперимента Джорджа Арчибальда заключалась в том, чтобы гормонально возбудить Текс, что было необходимо для овуляции» [5, С. 88-89].

Если человек при изучении коммуникационных сигналов животного сможет выстроить успешную коммуникацию с животным то при изучении человеческой невербальной коммуникации -мимики, поз и жестов он сможет существенно повысить эффективность коммуникации с людьми.

«Знание языка жестов и телодвижений позволяет не только лучше понимать собеседника, но и (что более важно) предвидеть, какое впечатление произведёт на него услышанное ещё до того, как он выскажется по данному поводу. Другими словами, такой бессловесный язык может предупредить о том, следует ли изменять своё поведение или сделать что-то другое, чтобы достичь нужного результата» [6].

Опытные мастера коммуникации умеют быстро считывать невербальные сигналы, это позволяет им умело направлять коммуникацию в нужное им русло. Иногда этим пользуются менталисты, экстрасенсы и медиумы, когда хотят произвести на человека впечатление знаниями о нем. Это называется «Холодное чтение» [7].

Человеческие невербальные сигналы являются универсальным языком, понятным в любой стране мира. Они давным-давно изучены специалистами. Мы можем порекомендовать такие книги как «Язык телодвижений» Аллана и Барбары Пиз, «Язык жестов, язык любви» Дэвида Гивенса. Очень жаль, что такие книги скорее привлекают людей, заинтересованных в саморазвитии, и их не изучают в учебных заведениях. И такой обширный пласт коммуникации остается вне поля зрения.

«Между тем Австралийский специалист А. Пиз утверждает, что с помощью слов передается 7 % информации, звуковых средств -- 38%, мимики, жестов, позы -- 55%. Иными словами, не столь значимо, что говорится, а как это делается.

И хотя мнения специалистов в оценке точных цифр расходятся, можно с уверенностью сказать, что более половины межличностного общения приходится на общение невербальное. Поэтому слушать собеседника означает также понимать язык жестов. Невербальные средства общения сопровождают, дополняют речь, а в некоторых случаях и заменяют слова» [8].

Далеко не случайно субтест №2 «Группы экспрессии» теста на социальный интеллект Гилфорда тестирует знания невербальных сигналов. Вообще Методика теста включает четыре субтеста, из них три составлены на невербальном стимульном материале и один – на вербальном [9].

Социальный интеллект (англ. *social intelligence*) — это совокупность способностей, определяющая успешность социального взаимодействия. Включает в себя способность понимать поведение другого человека, своё собственное поведение, а также способность действовать сообразно ситуации.

Понятие социального интеллекта часто связывают с понятием эмоционального интеллекта, говоря о том, что идея эмоционального интеллекта выросла из социального. Однако большинство авторов считают, что эти понятия являются просто пересекающимися. Социальный интеллект пересекается с коммуникабельностью [10]

Так как успешное общение зависит как от социального интеллекта, так и эмоционального интеллекта то необходимо рассмотреть эмоциональную составляющую общения. Специалист по межличностному взаимодействию Дейл Карнеги утверждал «Когда имеете дело с людьми, помните, что имеете дело не с существами логики, а с существами эмоций». Это ключ к общению. Логика – хорошая штука. Но когда речь идёт об общении, люди – эмоциональны. Мы посылаем и получаем эмоции от других людей» [11]

Эффективная коммуникация во многом зависит от умения распознавать эмоции собеседника и умения адекватного на них реагирования. Например, младенец может плакать не только из-за холода или физического дискомфорта, но и потому что ему страшно. В таком случае адекватная мать постарается успокоить малыша, прижать к себе и сказать, что он не один и его любят. Даже если малыш не понимает слов, он может считать эмоции матери и успокоиться. Сильно уставшая мать, это – мать, находящаяся в послеродовой депрессии или же мать с низким эмоциональным интеллектом может решить, что ребенок плачет из вредности или потому что он ее ненавидит и может накричать на ребенка. В таком случае ребенок закричит еще громче.

Как мы рассматривали ранее, большинство информации людьми посылается невербально. И мимика и позы и жесты - это все отражение человеческих эмоций. Но даже в вербальной коммуникации очень большой составляющей является передача эмоций. Она выражается через интонацию, междометия, модальность. Да и в самих словах помимо денотативного компонента есть компонент коннотативный. Такие слова как «родитель» и «мамочка» являются синонимами. Они совпадают по смыслу, но имеют совершенно различную эмоциональную окраску [12, с. 269].

Итак, для успешной коммуникации необходимо прежде всего распознавать эмоции. Это основа основ эмоционального интеллекта. Само определение эмоционального интеллекта звучит как «признание за собой и другими как позитивных, так и негативных чувств, умение отделять личные ощущения от голых фактов, а также навык чувствовать настроение, темперамент, интонации и намерения в общении с другими людьми, независимо от того давние они знакомые или вы видите их в первый раз в жизни. Важная часть эмоционального интеллекта — умение распознавать и честно описывать собственные эмоции, способность не поддаваться панике и отринуть «плохие эмоции» (гнев, ревность, раздражение, зависть, злость) и широкое распространение эмоционально окрашенного языка с Я-сообщениями» [13]

Для распознавания эмоций нужно понимать, что любые эмоции отражаются на лице вследствие мимики. При этом задействованы примерно одинаковые лицевые мышцы. Эти физиологические процессы давным-давно изучены и описаны учеными. Так к примеру Пол Экман - выдающийся американский психолог, профессор Калифорнийского университета в своей книге «Психология эмоций» описывает эмоцию гнева «Оба разгневанных мужчины имеют опущенные и сведенные брови, которые являются частью выражения гнева на лице. У мужчины справа сверкают глаза, что также является признаком гнева. На обоих разгневанных лицах челюсти плотно сжаты, а зубы обнажены. В случае гнева губы могут находиться в двух разных положениях. Губы могут быть открыты,….придавая рту прямоугольное очертание. Или же губы могут быть плотно сжаты» [14, С. 172-173]

Эта книга «Психология эмоций» является своеобразным учебным пособием для распознавания различных эмоциональных состояний у себя и у других людей. Иногда это может быть жизненно важно. Например, если человек заходит в кабинет к начальнику с просьбой и видит, что начальник разговаривает по телефону и при этом на лице отражается эмоция гнева, то лучше быстро выйти из кабинета и прийти со своей просьбой в более подходящий момент. Или же если вопрос требует безотлагательной срочности, то нужно прежде всего постараться успокоить собеседника. Иначе есть большая вероятность что гнев будет разряжен на этом человеке.

Заключение

Итак, резюмируя выше сказанное, можно сделать следующие выводы: 1) есть острая необходимость в обучении студентов коммуникации 2) так как помимо вербальной коммуникации существует еще невербальная и, она несет огромный пласт информации то для повышения социального интеллекта и более успешной адаптации человека в социуме рекомендуется включить в курс обучения коммуникации изучение языка жестов. 3) Огромную роль в коммуникации несет передача эмоций. Для более успешной и эффективной коммуникации и повышения уровня эмоционального интеллекта необходимо изучить мимику. Она позволит распознавать эмоции у себя и у других людей. Можно порекомендовать книгу Пола Экмана «Психология эмоций». 4) Так как обучение коммуникации невозможно без практики то лучше всего подходит разбор кейсовых заданий, Case-study.

ЛИТЕРАТУРА:

1. С. И. Ожегов Словарь русского языка // «Русский язык»1989 год
2. Интернет источник: URL: https://rb.ru/story/good-communication/ дата обращения 11.04.2021
3. https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B5%D0%B2%D0%B5%D1%80%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%B5_%D0%BE%D0%B1%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5 дата обращения 11.04.2021
4. «Энциклопедический словарь юного биолога»-Москва «Педагогика»-1986 г. – С.132.
5. Дэвид Гивенс «Язык жестов- язык любви»-Москва «Эксмо»-2006 год. Страницы- 88-89
6. https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B5%D0%B2%D0%B5%D1%80%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%B5_%D0%BE%D0%B1%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5
7. https://experimental-psychic.ru/chtenie-holodnoe-goryachee/
8. https://sites.google.com/site/stgeneralinguist/azyk-kak-obsestvennoe-avlenie/neverbalnye-i-iskusstvennye-sredstva-peredaci-informacii
9. https://psylab.info/%D0%A2%D0%B5%D1%81%D1%82_%C2%AB%D0%A1%D0%BE%D1%86%D0%B8%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%8B%D0%B9_%D0%B8%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%C2%BB_%D0%93%D0%B8%D0%BB%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%B4%D0%B0

10. https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BE%D1%86%D0%B8%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%8B%D0%B9_%D0%B8%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82
11. https://geniusmarketing.me/lab/dejl-karnegi-sovety-kotorye-pomogut-raspolozhit-k-sebe-lyudej/
12. Энциклопедический словарь юного филолога-Москва «Педагогика»-1984год страницы 269
13. https://style.rbc.ru/life/5aeae3d59a79477711805023
14. Пол Экман «Психология эмоций» Москва, 2014 год Издательство «Питер» стр 172-173

УДК 376.1:638.2.0001.228

Нурпеисова Л.С., к.э.н., профессор
Сисембаева А.С., к.п.,н, доцент
КазУМО и МЯ им Аблай хана
Алматы, Қазақстан
e-mail: Leila_1410@mail.ru

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

Аннотация: Межкультурная коммуникация предполагает общение между представителями разных культур, в ходе которого по крайней мере один из участников может говорить на неродном языке. В современном мире, где английский язык прочно занял положение языка международного общения, часто оба участника коммуникации говорят на неродном языке, привнося в него собственные культурные нюансы. Также отмечено, что в настоящее время большинство ученых сходятся во мнении, что, даже хорошо зная теорию иностранного языка, будучи достаточно коммуникабельным человеком, зачастую, бывает сложно добиться свободного общения с иноязычным собеседником. Причина этому – различия в коммуникативном поведении людей, как представителей разных культур.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, интерпретация, текст, перевод, лексика

UDC 376.1: 638.2.0001.228

Nurpeisova L. C. candidate of economics professor
Sisembayeva A.S, Associate Professor
Kazamo is the name of Ablay Khan
Almaty, Kazakhstan
e-mail: Leila_1410@mail.ru

LINGUISTIC ASPECTS OF INTERCULTURAL COMMUNICATION

Abstract: Intercultural communication involves communication between representatives of different cultures, during which at least one of the participants can speak a non-native language. In the modern world, where English has firmly occupied the position of the language of international communication, often both participants of communication speak a non-native language, bringing their own cultural nuances to it. It is also noted that currently most scientists agree that, even knowing the theory of a foreign language well, being a sufficiently sociable person, it is often difficult to achieve free communication with a foreign-speaking interlocutor. The reason for this is the differences in the communicative behavior of people as representatives of different cultures.

Keywords: intercultural communication, interpretation, text, translation, vocabulary

В связи с расширением межкультурных контактов возрастает потребность общества в специалистах различного профиля, владеющих иностранным языком. На первый план выступает необходимость вербального обеспечения межкультурной коммуникации (установление личных контактов, ведение телефонных разговоров, обмен корреспонденцией, проведение презентаций, совещаний и собраний, переговоров, участие в конференциях и семинарах). Язык — главный выразитель самобытности культуры — одновременно является и главным посредником в межкультурном коммуникационном процессе.

В настоящее время многие исследователи говорят о межкультурной коммуникации. Под межкультурной коммуникацией понимается «адекватное взаимопонимание двух участников коммуникативного акта, принадлежащих к разным национальным культурам»[3].

В настоящей работе мы попытаемся решить следующие задачи:

– определить сущность и структуру межкультурной коммуникации;

–описать различия межкультурного взаимодействия русской и немецкой лингвокультур;

– определить пути оптимизации межкультурного общения.

Вместе с тем успешная межкультурная коммуникация предполагает наряду с владением иностранным языком еще и умение адекватно интерпретировать коммуникативное поведение представителя иносоциума, а также готовность участников общения к восприятию другой формы коммуникативного поведения, пониманию его различий и варьирования от культуры к культуре. Стратегия сближения инокультурных знаний направлена на предотвращение не только смысловых, но и культурных сбоев в коммуникации.

Здесь главная проблема — проблема *понимания.* При ее решении следует помнить, что язык — только инструмент для передачи форм речевого поведения, он лишь создает среду для межкультурной коммуникации. Понимание в межкультурной коммуникации — сложный процесс интерпретации, который зависит от комплекса как собственно языковых, так и неязыковых факторов. Для достижения понимания в межкультурной коммуникации ее участники должны не просто владеть грамматикой и лексикой того или иного языка, но знать культурный компонент значения слова, реалии чужой культуры.

Таким образом, овладение иноязычным кодом, позволяющим успешно осуществлять межкультурное взаимодействие, предполагает изучение особенностей культуры, определяющих специфику общественного и делового поведения партнера, детерминируемого влиянием исторических традиций и обычаев, образа жизни и т.п. Поэтому иностранные языки как средство коммуникации между представителями разных народов и культур должны изучаться в неразрывном единстве с миром и культурой народов, говорящих на этих языках (раньше у нас иностранный язык изучался в отрыве от его социокультурного контекста как самоцель и практически не нес функциональной нагрузки).

Речь идет о том, что реальное употребление слов, реальное ре-чевоспроизводство в значительной степени определяется знанием социальной и культурной жизни говорящего на этом языке речевого коллектива. «Язык не существует вне культуры, т.е. вне социально унаследованной совокупности практических навыков и идей, характеризующих наш образ жизни» *(Сепир Э.* Язык. Введение в изучение речи // Избранные труды по языкознанию и культурологии. М., 1993. С. 211). Поскольку в основе языковых структур лежат социокультурные структуры, то для активного использования языка как средства общения необходимо как можно глубже знать «мир изучаемого языка» (С.Г. Тер-Минасова).

«Мир изучаемого языка» состоит из «совокупности внеязыковых фактов», т.е. тех социокультурных структур и единиц, которые лежат в основе языковых структур и единиц и отражаются в последних. Можно сказать, что языковая картина мира есть отражение социокультурной картины мира. Не зная мир изучаемого языка, невозможно освоить язык как средство общения, он может быть освоен лишь как способ хранения и передачи информации, как «мертвый» язык, лишенный живительной почвы — культуры носителя. Этим, кстати, объясняются и неудачи с искусственными языками, так и не получившими широкого распространения и обреченными на умирание.

Именно поэтому изучение иностранного языка предполагает не только усвоение плана выражения некоторого языкового явления, но и плана его содержания, т.е. выработки в сознании обучающихся понятия о новых предметах и явлениях, не имеющих аналогов ни в их родной культуре, ни в их родном языке. Для этого в преподавание языка необходимо включать элементы страноведения (это создает синтетический вид преподавательской работы, названный Е.М. Верещагиным и В.Г. Костомаровым «лингвострановедческим преподаванием»).

Комплексный подход, сочетающий собственно лингвистическую подготовку и знания социокультурного контекста изучаемого языка, позволяет обеспечить адекватный перевод с неродного языка на родной.

Перевод текстов — это конкретный процесс межкультурного взаимодействия, процесс объяснения одного культурного кода другим. Нередко при переводе теряются тонкости и смысловые оттенки, особенности и нюансы иностранного языка, текст упрощается, а порой искажается, обретая двусмысленность. Не случайно в языке закрепилась формула: «непереводимая игра слов». Творческий переводчик, глубоко понимающий обе культуры, имеющий личный опыт контактов, владеющий в совершенстве обоими языками (билингвист), способен своим переводом обогатить язык, органично подобрав смысловые эквиваленты.

Таким образом, любой перевод — это интерпретация, расшифровка смысла, стоящего за очевидным смыслом, осознанная или неосознанная попытка преодолеть дистанцию между культурами

коммуникантов. Чем больше различий в культурах партнеров по коммуникации, тем больше различий в толковании слов, поведения и символов. В современной науке заметна тенденция к отказу от поиска единственно правильного смысла текста. Текст все чаще рассматривают как задающий веер возможностей своей интерпретации, обладающий множественностью смыслов. При таком подходе бессмысленным оказывается тезис о «правильном» истолковании текста.

Механизмы овладения иностранным языком изучаются психологами, этнологами, лингвистами. Принципы усвоения второго языка, наблюдаемые в бикультурной и билингвистичной среде, несколько иные, чем в однородной культурной и моноязычной среде. Здесь наблюдается явление интерференции (перенесения, привнесения) элементов культуры А в культуру В и наоборот.

Студент, социализированный в бикультурной (мультикультур-ной) среде, имеет установку на наличие в культурном пространстве альтернативной символической системы, которая не воспринимается чуждой, угрожающей разрушением собственной культурной системы, наоборот, способствующей овладению другой культурой. Таким образом формируется установка на культурную толерантность. «С повышением материального благосостояния общества и его культурного уровня такие состояния культурного и языкового дву- и многоязычия имеют тенденцию к количественному росту и качественной стабильности» (Арутюнов С.А. Народы и культуры: развитие и взаимодействие.

Культуры, которые длительное время находились под инокуль-турным влиянием, а также маргинальные культуры обнаруживают феномен билингвизма и совмещают в себе альтернативу сигнальных систем. Языки могут претерпевать синтетическое смешение (если принадлежат к родственной ветви) или сосуществовать сегрегационно (в быту употребляется один язык, в социальном общении — другой).

Процесс овладения иностранным языком основывается на тех же навыках, которые получены при овладении родным языком. Не удивительно, что человек, овладевший одним иностранным языком, с большей легкостью овладевает вторым, третьим, т.е. становится полиглотом. Однако описанный процесс интерференции нельзя оценивать однозначно. Если на лингвистическом уровне интерференция зачастую помогает межкультурной коммуникации, то на психологическом она зачастую мешает адекватному пониманию.

Изучение коммуникативного поведения представителей иноязычного социума, их лингвосоциологических и культурологических особенностей способствует приобщению «неносителей» языка к концептуальной системе, картине мировидения, ценностным ориентирам его носителей, сокращению межкультурной дистанции, воспитанию готовности адаптироваться к культуре другого народа, иному социокультурному контексту взаимодействия и воздействия с целью выработки оптимальной стратегии сотрудничества и общения на иностранном языке.

Безусловно, в межкультурной коммуникации есть области значений, общих для всего человечества, и значений, одинаковых для носителей разных языков. Так, в деловом общении понимание облегчается за счет знакомого всем участникам общения и одинакового для всех них предметного содержания деятельности. Тем не менее содержательные и смысловые барьеры, возникающие в межкультурной коммуникации, — скорее правило, чем исключение, поскольку каждый участник коммуникации привносит в нее собственную систему смыслов, присущих ему как индивидуальности и как представителю соответствующей культуры. Именно последние выходят на первый план в межкультурной коммуникации.

Список использованной литературы:

1. Бергельсон, М.Б. Межкультурная коммуникация: вопросы теории и практики // Вестник МГУ. – 2005. – № 3.

2. Бергельсон, М.Б. Межкультурная коммуникация как исследовательская программа: лингвистические методы изучения кросс-культурных взаимодействий // Вестник МГУ. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2001. – № 4.

3.*Верещагин Е.М., Костомаров В.Г.* Язык и культура. – М., 1990–С. 26.

4. Газизов Р.А. Коммуникативные табу в немецкой лингвокультуре // Вестник ЧелГУ, 2011. –№ 8 (223).–С. 37–40.

UDC 811.111

Ossokina D.,
Ablaikhan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: Darya_Olegovna12-13@mail.ru
Murzalina B.K.,
Ablaikhan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: murzalina_bota@mail.ru
Smith O.,
University of Central Lancashire,
Preston, England.
e-mail: tabachnikova@yahoo.com

E-LEARNING TERMINOLOGICAL SYSTEM AS A SPECIAL COGNITIVE-INFORMATION STRUCTURE

Abstract: Currently, terminology makes up a significant lexical layer of the science language. The latter is due to the accelerating rates of development, which lead to a significant increase for information in all spheres of knowledge and scientific activity. This, in turn, entails the emergence of a huge number of new concepts and accordingly, terms that nominate them. Thus, a comprehensive study of special vocabulary as specific science units is required. The article examines the concept of e-learning as a complex mental formation that contains a body of knowledge about an object, which is formed in the human brain as a result of perception of the world around him. A frame is a complex cognitive phenomenon that is inherently associated with the processes of storing and transmitting speech information, as well as with the organization of discourse. Based on the techniques of conceptual analysis described in a number of works, a semantic-cognitive technique, namely frame modeling, was applied to study the concept of E-learning. The use of the frame modeling technique made it possible to present the concept of E-learning in the form of a structured knowledge model, to reveal and explain the means of its verbalization in modern English.

Keywords: terminology, concept, e-learning, conceptual analysis, frame, frame modeling, verbalization, categorization, term.

Осокина Д.,
КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан
e-mail: Darya_Olegovna12-13@mail.ru
Мурзалина Б.К.,
КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан
e-mail: murzalina_bota@mail.ru
Смит О.,
Университет Центрального Ланкашира,
Престон, Англия.
e-mail: tabachnikova@yahoo.com

ТЕРМИНОСИСТЕМА ЭЛЕКТРОННОГО ОБУЧЕНИЯ КАК ОСОБАЯ КОГНИТИВНО-ИНФОРМАЦИОННАЯ СТРУКТУРА

Аннотация: В статье представлена терминосистема e-learning как особая когнитивно-информационная структура, развитие которой связано с цифровизацией всех сторон жизнедеятельности человека, в том числе образования, что, в свою очередь, способствовало появлению большого количества терминов и специальных слов и потребовало их всестороннего изучения. Концепт e-learning рассматривается в статье как сложное ментальное образование, которое содержит совокупность знаний об объекте и формируется в мозгу человека в результате его познания. Показано, что фрейм является сложным когнитивным феноменом, связанным с процессами хранения и передачи речевой информации, а также с организацией дискурса. Для анализа концепта e-learning была использована семантико - когнитивная методика а именно фреймовое моделирование. Применение методики фреймовой моделирования позволило представить концепт E-learning в виде

структурированной модели знания, раскрыть и объяснить средства его вербализации в современном английском языке.

Ключевые слова: терминосистема, концепт, e-learning,
концептуальный анализ, фрейм, фреймовое моделирование, вербализация, категоризаци, термин.

The concept of the term is basic in science because it provides understanding of professional languages and speech. In spite of the most important place of terminology in the system of scientific knowledge and a large number of research in this area, there is no common opinion about some of the fundamental issues. Thus, there is no generally accepted definition of term and requirements to it, and the question about the place of terms in the language system is not solved. However, at least the majority of the researchers agree that the terminology is a special area of vocabulary, the system organized according to its own laws, which has its own methods and techniques of research.

This article presents the result of the conceptual analysis that allows reconstructing the mental sphere of people, thus generalizing their knowledge of the world around them. In particular, the definitions of frames and the theory of frames were considered in the works of M. Minsky, T. van Dijk, Ch. Filmor, E. S. Kubryakova and others. To study the features of the means of verbalization of the concept of e-learning in modern English, a frame model was chosen.

The author of the frame theory, the American researcher M. Minsky, defined frames as data structures that are designed to represent a certain stereotypical situation in the human head [9, p. 91]. The researcher also believed that frames are a plurality of questions that should be asked in a hypothetical situation [6, p. 295]. Ch. Fillmore, interpreting the concept of M. Minsky and for the first time using the concept of "frame" in linguistics, defines it as special unified constructs or schematization of experience. In this case, the frame is a model of the prototypal meaning of the lexical unit, thanks to which the information about the world is embedded in the semantics of the sign [10, p. 314].

According to T. van Dijk, frames are organized around a certain concept, but, unlike the usual set of associations, they contain typical and potentially possible information that is associated with this or that concept, and also define and describe what is peculiar or typical for a given society [3, p. 16]. Moreover, as the researcher points out, stereotypical situations are presented in a person's memory in the form of frames in such a way that people can communicate based on common knowledge.

At the same time, it should be noted that graphically, a frame is a multi-level network consisting of nodes and links between them. The upper nodes of the network are clearly defined; they contain ready concepts, the content of which is determined by the situation, which is expressed in that frame. Below these nodes are terminal nodes - obligatory components, whose verbalization depends on the speech situation [7, p.34]

Frames are dual in nature. On the one hand, frames are lexical subsystems organized in a certain way. On the other hand, they are means of organization and tools of consciousness as certain internal cognitive information arises in various ways: as an innate structure or as one that is acquired through assimilation from experience or learning [9, p. 119].

Consider below the definitions of frames presented below by the following researchers: E.S. Kubryakova calls the frame a cognitive mechanism through which knowledge about the world is organized in human mind [5]; N.N. Boldyrev understands a frame as a linguistic model of thinking processes. In his understanding, a frame is always a structured unit of knowledge, in which certain components and relations between them are distinguished; it is a kind of cognitive model that conveys knowledge and opinions about a certain situation or object [1]. In the works of L.V. Ivina [4], S.V. Sukhonosova [8], O.V. Guselnikova [2], the frame is considered as a form, or a way, of term system presentation. In L. Goffman's concept the frame is associated with the word "frame" and indicates "analytical structure" - the props with which we comprehend our own experience; in a concise dictionary of cognitive terms [11].

Despite the many diverse interpretations of the concept, a number of provisions on the frame nature can be noted, which are shared by a number of scholars. This study is based on the following provisions:

1) Almost in all interpretations, the frame is considered as a kind of representation of a stereotypical situation;

2) The frame is interpreted as a kind of cognitive area that is associated with a given linguistic unit. At the same time, the connection of the frame with the language of verbal communication and the cognitive area of consciousness is revealed. Here human knowledge is being activated through language.

The whole range of lexical units, which are the means of verbalization of the E-learning concept, are presented in the form of a frame structure. The frame model, in our opinion, is the most successful for displaying knowledge about the process of electronic education and identifying means of verbalizing the concept of E-learning in modern English. This choice can be explained by the fact that the frame reflects

specific knowledge and the most characteristic features that belong to one class. Thereby frame model is ordering and structuring these peculiarities and knowledge about the field of study.

In a frame, two levels are distinguished, which are hierarchically related to each other: the upper level of the frame is filled with information that is common for the whole class of objects defined by this frame, and the lower nodes - sub frames, slots and sub-slots are filled with data that are variables and characterizing the features of individual objects belonging to this class. Sub frames consider the hierarchically ordered elements that make up a frame system; the slot is the very component of the frame, it is a fragment of the more significant part of the frame - the sub frame [8, p. 224].

Thus, the frame is a complex cognitive phenomenon, which is inherently associated with the processes of storing and transmitting speech information, as well as with the organization of discourse.

The frame modeling of the E-learning concept is the main method for identifying the means of verbalization of this concept and the features of their representations, since it allows, in the form of sub frames, slots and sub-slots, to show how the concept of modern educational management is stored in the minds of people who speak modern English, and what linguistic means they are represented by in the modern English-language picture of the world. The research was carried out in several stages, the results of which are presented in the current paper:

- at the first stage, the analysis of the semantic structure of the lexemes of the constituents «learning» and «electronic», which are in the phrase electronic learning, was carried out. The analysis is aimed at identifying the main lexical and semantic variants (LSV) of the lexemes «learning» and «electronic». The semantic structure of the lexical units «learning» and «electronic» is presented in the form of a hierarchical structure in which we single out the archiseme, as well as a set of differential and potential semes. The study of the semantic structures of the lexemes «learning» and «electronic» was carried out in order to carry out a comparative analysis of them with those lexical and semantic variants highlighted in the semantic structure of the phrase «learning» and «electronic», as well as for a more detailed description and identification of its semantic features;

- at the second stage, the analysis of the semantic structure of the phrase «electronic learning» (e-learning) was carried out. The analysis is aimed at identifying the lexical and semantic variants of the phrase «electronic learning» (e-learning), which make up its semantic structure. The object of research consists of theoretical sources, in which «electronic learning» (e-learning) is considered as an independent branch of knowledge by domestic and foreign (Russian, British, American, etc.) researchers. For each lexical-semantic variant, a set of semes (archiseme, differential and potential semes) is established which make up its hierarchical structure. After highlighting the basic lexical-semantic variants, the formulation of their key definitions and the selection of a set of semes in the semantic structure of the phrase «electronic learning» (e-learning), a comparative analysis of each lexical-semantic variant is carried out with those lexical-semantic variants highlighted in the semantic structures of «electronic» and «learning» lexemes in order to identify areas of intersection of their meanings and search for common semes in their semantic structures. In addition, this confirms the presence in the semantic structure of the phrase «electronic learning» (e-learning) of precisely those lexical and semantic variants that were highlighted on the basis of the analysis of theoretical sources in which «electronic learning» (e-learning) is considered as an independent branch of scientific knowledge;

- at the third stage, an attempt was made to study the contexts in which the phrase «electronic learning» (e-learning) appears. The contexts are taken from the corpus of texts formed on basis of professional articles in modern scientific periodicals and lexicographic sources. The material for this study was a terminological sample of 2000 units related to the e-learning sphere, compiled by continuous review of the abovementioned corpus. A detailed analysis of the used set of terms was previously presented in the study of e-learning terms meaning specialization [12]. The analysis is carried out in order to establish the frequency of functioning of the phrase electronic learning (e-learning) and its synonyms, as well as to identify the shades of meanings in which they function there.

Thus, it has been established that the e-learning term system is a special cognitive-information structure. Therefore, the verification of the lexical-semantic variants, highlighted in the semantic structure of the word combination electronic education (e-learning) and the correspondence of the LSV carried out, made it possible to single out the definitions of the terms reviewed in the research;

- the fourth stage directly focuses on the use of frame modeling techniques to represent the concept of e-learning in the form of a structured knowledge model that is presented at a conceptual level, associated with words, stored in long-term memory, and links elements and units associated with a specific situation or event from human experience. The experience of frame modeling of the e-learning terminology system and the results, namely the model obtained during the study, were previously described in the work of D. Ossokina and O. Smith [13].

Based on the results of definitive, component and corpus analyzes of the term E-learning, we can say that the semantic structure of this lexical unit is a product of the variability of differential and potential semes that represent essential features of the E-learning concept. Namely the presence of an “agent” as an active subject of the electronic educational process (who teaches); The “subject” to whom the actions of the “agent” (trainees) are directed; The goals of educational / training activities (what the teaching is for); The principles of the knowledge transfer process (how they are taught); The scope of its implementation (where does the knowledge transfer / learning process take place); Means and resources used in the learning process (what means of learning are used); What constitute the learning process (what elements, stages, processes, functions).

Analysis of the factual material made it possible to identify 7 sub frames in the structure of the frame model of the E-LEARNING concept: E-LEARNING PARTICIPANTS, E-LEARNING ENVIRONMENT, E-LEARNING EVENTS, E-LEARNING PRINCIPLES, E-LEARNING MANAGEMENT, E-LEARNING CONTENT, E- LEARNING RESOURCES. We select several slots inside each sub frame.

Thus, the use of a comprehensive research methodology with a combination of methods of traditional semantics and methods of modern cognitive research will reveal the features of the verbalization of the E-learning concept in the modern English-language picture of the world.

REFERENCE

1 Boldyrev N.N. Concept and meaning of the word // Methodological problems of cognitive linguistics. Voronezh, 2001. - P. 27.

2 Guselnikova O.V. Possibilities of frame analysis // MNCO, 2009. №5. - P. 29-32.

3 Dijck T.A.wang Language. Cognition. Communication / T.A. van Dyck. - Blagoveshchensk: BGK im. I.A. Baudouin de Courtenay, 2000. - 308 p.

4 Ivina L.V. Linguo-cognitive foundations of the analysis of industry-specific terminology systems (on the example of the English-language terminology of venture financing): a teaching aid [Text] / L.V. Ivina. - M .: Academic project, 2003. - 304 p.

5 Kubryakova E.S. The initial stages of the formation of cognitivism:
linguistics-psychology - cognitive science // Questions of linguistics. 1994. №. 4. - P. 34-47.

6 Minsky M. Structure for the representation of knowledge / M. Minsky // Psychology of machine vision. - M.: Mir, 1978. - P. 249 - 338.

7 Minsky M. Frames for knowledge representation / M. Minsky. - M.: Energiya, 1979. - 152 p.

8 Sukhonosova S. V. The theory of frames: the possibilities of studying everyday life // Man in the world of culture. 2012. No. 2. - P. 29-34

9 Language and structures of knowledge representation: a collection of scientific and analytical reviews. - M.: RAS; INION, 1992. - 123 p.

10 Fillmore C. J. Frames Approach to Semantic Analysis / C. J. Fillmore, C. A. Baker // The Oxford Handbook of Linguistic Analysis / [ed. by B. Heine, H. Narrog]. - Oxford: Oxford Universityty Press, 2010. - P. 313 - 340.

11 Hoffmann L. Communikations mittel Fachsprache: Eine Ein führung / L. Hoffmann. - Berlin: Akad. Verl. 1976. - 498p.

12 Ossokina D., Murzalina B. 2021. Semantic shift as a way of meaning specialization: the case of English e-learning terms. XLinguae V. 14 № 2. P. 286-301.

13 Ossokina D. O., Smith O. On the experience of English e-learning terminology frame modeling // Humanity space. – 2021. – V. 10. – №. 7. – P. 939-949.

УДК 811.1/.8

Райхан Б.,
Филология магистрі,аға оқытушы
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: bagila058@mail.ru

ҚЫТАЙ ТІЛІ ЛЕКСИКАСЫНДАҒЫ КӨҢІЛ - КҮЙДІ БІЛДІРЕТІН СӨЗДЕРДІ МЕН ОДАҒАЙ СӨЗДЕРДІ ҚОЛДАНУДАҒЫ ГЕНДЕРЛІК АЙЫРМАШЫЛЫҚТАР

Түйін:Лексика мәдениеттің мәні мен мағынасы болып табылады. Лексика мен мәдениеттің бір-бірінен ажыратыла алмайтын тығыз байланысы бар. Лексикалық жүйеден біз мәдениеттің ізін байқай аламыз, сонымен бірге халықтың құндылықтары мен ойлау тәсілдерін де көре аламыз. Сол себепті, біз

зерттеп отырған гендерлік айырмашылықтардың лексикалық ерекшеліктері көптеген бағыттарда көрініс тапқан. Біз осыған дейінгі зерттеулердің нәтижелеріне сүйене отырып осыған көп бағытта саралауды және сипаттауды жүргіздік. Осы мақаламызда қытай тіліндегі сезімді көңіл күйді білдіретін сөздерді қолданудағы гендерлік айырмашылықтар мен одағай сөздерді қолданудағы гендерлік айырмашылықтарына баса тоқталамыз.

Тірек сөздер: Қытай тілі, Одағай сөз, Гендерлік айырмашылық.

Raikhan B.,
Master of Philology,senior teacher
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: bagila058@mail.ru

GENDER DIFFERENCES IN THE USE OF MATERIAL AND SUCH WORDS IN CHINESE

Abstract: Vocabulary is the essence and meaning of culture. Vocabulary and culture are inseparably linked. In the lexical system, we see traces of culture, the values and ways of thinking of people. Thus, we investigated the lexical features of the gender differences which are reflected in many areas. Based on the results of previous studies, we have analyzed and described it in different ways. In this article, we will focus on gender differences in the use of emotional words and synonyms in Chinese.

Keywords: Chinese, interjection, gender differences.

1.1 КӨҢІЛ - КҮЙДІ БІЛДІРЕТІН СӨЗДЕРДІ ҚОЛДАНУДАҒЫ ГЕНДЕРЛІК АЙЫРМАШЫЛЫҚТАР

Көңіл - күйді білдіретін сөздер адамның сезімімен және көңіл- күйін білдіруімен байланысты болғандықтан, әр адамда өзгеше болады, ерлер мен әйелдердің арасындағы айырмашылықтар да гендерлік ерекшелікке ие. Олар модаль сөздерді, одағайды, сын есім мен үстеуді, әсірелеу сөздері және басқа да сөздің екпінін және білдіретін әсерін күшейтетін сөздерді қамтиды.

Зерттеулерге сәйкес, әйел адамдардың одағай сөздерді қолданудың жиілігі ер адамдарға қарағанда екі есе асып кетеді [1,85б]. Күнделікті өмірде әйелдер көңіл - күйді білдіретін тілдік категорияны қолданып суреттегенді ұнатады, сондай-ақ көңіл күйді білдіретін, сипаттайтын, одағай сөздер категориясына жататын суреттеу құралдарын қолдануға қабілеттері бар, осылайша өзінің сезімін білдіріп, жеткізе алады. Дәл осы себептен, олар ер адамдарға қарағанда әсерді күшейтетін, сөйлеу екпінін күшейтетін құралдарды жиірек пайдаланады, мысалы, сын есімдер мен үстеулердің тілдегі эмоциялық бояуы едәуір күшті болады. Ал ер адамдардың ойлауына сәйкес, сөйлеудің анық, тура, эмоциялық бояусыз болуы қаталдық, мәртебе, жетілу және басқа да қасиеттердің көрінісі болып табылады, егер сұхбат барысында, диалог түрінде араласу кезінде ешқандай көмек бермейтін артық компоненттер бар болса, бұл баяу және зеріктіретін болып көрініп қана қоймай, сонымен бірге жеке тұлғаның мәртебесі мен ықпалын төмендетеді, ер адамдар практикалық маңызға ие, мазмұны анық, айқын, тіке сөздерге көңіл бөледі. Ер адамдар мен әйел адамдардың ойлауындағы айырмашылықтар және сезімді білдірудің формаларындағы өзгешеліктердің жалпы сипаты осындай.

1.2 ОДАҒАЙЛАРДЫ ҚОЛДАНУДАҒЫ ГЕНДЕРЛІК АЙЫРМАШЫЛЫҚТАР

Одағай сөз деп атайтынымыз – адам сезімінің алуан түрлі күйін білдіретін дыбыстар сияқты болып келеді. Бірақ олар жәй ғана дыбыстар емес, жұртшылыққа әбден түсінікті болып, белгілі дағды бойынша сөз ретінде пайдаланатын дыбыстар. Олар жұртшылыққа әбден түсінікті болып қалыптасқандықтан, жәй ғана дыбыстардың қатарынан шығып, сөзге айналып кеткен дыбысты білдіретін сөздер, ағылшын тілінед бұл категориядағы сөздер қатарында «oh, boy, eh» және басқа да жиі кездесетін одағайлар бар, қытай тілінде жиі қолданылатындардың ішінде «哎呀», «啊», «哼», «喂» және тағы басқалары бар, олар таңғалуды, шаттануды, еске салуды және басқа да көптеген түрлі мағыналарды береді. Барлық грамматикалық құбылыстардың ішінде, одағай сөздер арнайы көңіл күй мен сезімді білдіретін құралдар болып табылады. Әйел адамдар осы категориядағы сөздерді көбірек пайдалануға бейім. Қытай зерттеушілерінің ішіндегі біреуі атап өткендей, әйелдердің одағай сөздерді пайдалануының жиілігі ер адамдардан екі есе көп [2，48б].

Заманауи жазушы әйел Чи Лидің романын мысал ретінде алып, қытай тілінде әйелдер сөйлеуіндегі одағай сөздердің ерекшеліктеріне статистикалық талдау жасаймыз. Төмендегіге талдау жасасақ:

Одағай сөздердің кезігуінің жиілігі ер адамдармен салыстырғанда жоғары, оның ішінде бірақ артықшылық беретін бірнеше категориядағы одағай сөздер «呀», «天哪» және басқасы. Оның ішіндегі «呀» (өзгертілген формасы «哎呀» және басқасын қамтиды) көп жағдайда сөйлемнің басында қолданылып, таңғалудың мағынасын береді. Мысалы:

1) 呀/ 你怎么在这儿？- Ой/ сен мұнда неғып жүрсің? 啊呀（哎呀），这样的婆婆! – Eh, осындай апа!; шаттанудың мағынасын беретіндері де бар: 呀/ 实在是太棒了！- Ehe, шынымен де күшті болды! Белгілі бір түрдегі ескертуді немесе апострофаны білдіреді: 呀 / 糟了，我把开会的事儿给忘了 – Ойбай, қап, мен жиналыс туралы ұмытып кетіппін.

2) 我又摊开了电话号码本，审视一个又一个朋友的面孔。到吴琴心这儿我拿起了电话。“吴琴心，我是眉红。”“呀眉红！你在哪儿？”我说了交待所的名字，吴琴心很惊喜：“呀太棒了！离我家很近。…..” (池莉《紫陌红尘》)

Аудармасы:

– Мен телефон нөмірлерінің кітапшасын тағы да ашып, бірінен соң бірі достарды қарап шықтым. У Циньсиньге жеткен кезде қолыма телефонды алдым. «У Циньсинь, бұл мен, Мэй Хоң». «О, Мэй Хоң! Сен қайдасың қазір?» Мен байланыс пунктінің атын атадым, У Циньсинь қатты қуанып: «О, неткен тамаша! Маған өте жақын жерде. ... (Чи Ли «紫陌红尘»)

Сонымен бірге «呀» сөзінің көптеген өзгертілген формалары бар, беретін мағынасы негізінде ұқсас болып келеді:

3) 唷，这是怎么了？- Әй, не болып қалды?

4) 嗬，真不得了！- Ой, жаман болды!

Алайда сөйлемнің басқа жерінде кезігетін болса, гендерлік айырмашылықтар қатты көзге түспейді: «原来你也在这里呀» - Сен де осында екенсің ғой, «我主持过很多面试，对你们如何进行甄选，很有兴趣。介绍一下吧» - Мен көптеген сұхбаттасуларды өткізгем, сендерге қалай іріктеу жасайтыны маған өте қызық. Айтып берші. Осы сөйлемдерді ерлер мен әйелдер жиі айтуы мүмкін, аса үлкен айырмашылығы жоқ. Ал «天，天哪» осы категориядағы одағай сөздер де таңғалудың сезімін білдіреді, мысалы:

5) “天！这哪是来参加小组的，简直是审查工作！”程远青[女]就算身经百战，这种开场白，也是头会见识。（毕淑敏《素面朝天》）

Аудармасы:

– Құдай-ау! Бұл қайдағы топқа қатысқаны, нағыз қарастыру бойынша жұмыс! Чэн Юаньцин [әйел] қанша тәжірибелі болғанымен, осылай басталуын алғаш рет көрді. (Би Шуминь «素面朝天»)

6) 李开玲提醒戚润物说：“一个女人要有实用性。” Ли Кайлин Ци Жуньуға еске салып сөйледі: «Әйел адамға құнттылық қажет».

7) 戚润物说：“什么意思？”Ци Жуньу: «Қандай мағынада?»

8) 李开玲说：“就是要能够勾起男人的性欲。”Ли Кайлин: «Ер адамның құмарлығын оята алатындай қабілеті болуы қажет».

9) 戚润物说：“天！那不成了妓女？”Ци Жуньу: «Құдай-ау! Сонда жезөкше болып кетпей ма?»

10) 李开玲说：“你呀。”（池莉《小姐你早》）- Ли Кайлин: «Сен бар ғой» (Чи Ли «小姐你早»).

Егер ер адамдардың сөзімен салыстырмалы талдау жүргізетін болсақ, әйелдердің әдетте одағай сөздерді қолдануының мақсаты таңғалу, тәнті болу, қуану, қайғыру, өкіну және басқа да сезімдерді білдіру болып табылатынын анықтаймыз; ал ер адамдар көп жағдайда ашуды білдіретін, қанағаттанбаушылықты білдіретін одағай сөздерді қолданады. Мысалы, төмендегілер ер адамдардың сөздерін келтіретін үзінділер берілген.

Мысалы: 呸！好不要脸的东西！- «Түу! Неткен ұятсыз неме!; 吓，怎么能这样呢？- Қап, бұл қалайша болғаны?; 哼！这种作风坏极了- Ах! Осындай қылықтар ең жаман. 嘿，你倒有理啦！- Әй, дегенмен сенікі дұрыс!

Осыдан басқа, қытай тілінде балағат сөздер деп аталатын тағы бір категория сөздер бар, яғни адамды балағаттайтын сөздер, бейпіл сөздер. Осындай балағат сөздермен бірге қолданылып өзгертілген одағай сөздер тұрпайы мағынаны береді, ер адамдардың сөйлеуі кезінде жиі қолданылады да, әйелдер осылай пайдаланбайды деп айтуға болады:

11)] [老阿山：]“真羡慕你。我操！我他妈每天忙得四脚朝天，挣钱太不容易了。整天与一些傻// 打交道。现在北京尽他妈傻//！”

Аудармасы:

[Lao Ashan] Саған қызығам. Сігейін! Шешесі, мен құдайдың құтты күні тіршілік жасап талып жығылам, ақша табу оңай емес. Күні бойы мына жындылармен араласам. Қазір Бейжіңде, шешесі, жындылар қаптап жүр! (Чи Ли «紫陌红尘»)

12) “可是咱有钱，凭什么大宾馆不接待咱们？”刘志彬怨气冲天地发牢骚，“他妈的，还是华人与狗不得入内，外国人不再拿, 咱不当人了，咱自己倒拿自己不当人。”

Аудармасы:

«Не десең де, біздің ақшамыз бар ғой, неліктен қонақүй бізді күтіп алмайды?», - Лю Чжибинь қатты ашуланып назаланды, - «Шешесі, әлі де баяғыдай қытайларға иттерге сияқты кіруге тыйым салынған, шетелдіктер санаспайды, бізді адам демейді, сонда да біз де өзімізді адам демейміз» (Ван Шо «人莫予毒»).

Қортынды

Қортындылай келе, қытай тілі лексикасында әйелдердің көңіл-күйді білдіретін сөздерді қолдану жиілігі ер адамдарға қарағанда анағұрлым басым; әйелдердің тілінде одағай сөздердің кезігуінің жиілігі ер адамдарға қарағанда жоғары. Қиын жағдайларға ұшырағанда әйелдер сезімтал болып келеді, эмоциясын басқару қабілеті ерлерден төмен, осыған қоса ер адамдардың байсал әрі аңғалдығымен салыстыратын болсақ, әйелдердің эмоциясы нәзік, терең, сезімтал болып келеді және оңай білінеді, осының бәрі әйелдердің вербальды тілде оңай қозуына, сезімді білдіретін сөздерді көбірек пайдалануына жағдай жасайды. Сол себепті біз ер адамдардың сөзі мен әрекеттерінде қамқорлық, аяушылық, өкіну сын есімдерінің өте аз пайдаланылатынын нақты айта аламыз. Мұңлы сәттерде тек күрсініп қана өкінгенін білдіреді немесе сезімін ішінде сақтайды.

ӘДЕБИЕТ

1. 陈从耕，汉语表达的性别差异，南通大学学报，2006 年第 4 期，P85。
2. 孙汝建. 性别与语言[M].南京:江苏教育出版社,1997.202 页。
3. 曹志赟，语气词运用的性别差异，语文研究，1987 年第 8 期。
4. 张广州、陈鑫，《雷雨》台词感叹句中语气词使用的性别差异，现代语文，2014 年 12 月刊。
5. 常敬宇，汉语词汇与文化，北京大学出版社，2011 年版。

УДК 314.7

Сайкенева Д.К.
PhD Истории Китая,
ст. преподаватель кафедры Востоковедение,
КазУМОиМЯ имени Абылай хана

МИГРАЦИОННОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО КАЗАХСТАНА И КНР: ПРИЧИНЫ МИГРАЦИИ ЭТНИЧЕСКИХ КАЗАХОВ ПО МАТЕРИАЛАМ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ СТУДЕНТОВ КНР

Ключевые слова: миграция, этнические казахи, СУАР, закон, сотрудничество

Резюме: Данная статья рассматривает работы китайских молодых исследователей, посвященные миграционному процессу между Казахстаном и Китаем. Автор затрагивает актуальный вопрос о формировании новых тенденций в миграционном процессе. В работе автор акцентирует внимание на том, что молодое поколение Китая уделило не малое внимание изучению причин, по которым этнические казахи возвращаются на историческую родину и делают прогноз о том, как это отразится на экономике региона. Актуальность данной проблемы возрастает в силу нарастающего интереса со стороны китайских исследователей и сложившейся ситуации в СУАР.

MIGRATION COOPERATION BETWEEN KAZAKHSTAN AND CHINA: THE REASONS FOR THE MIGRATION OF ETHNIC KAZAKHS BASED ON THE MATERIALS OF SCIENTIFIC RESEARCH OF STUDENTS OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA

Key words: migration, ethnic Kazakh people, XUAR, law

Abstract: In the paper the scientific works of young Chinese researchers related to the migration process between Kazakhstan and China are carried out. The author reveals an important question of the formation of new tendencies in the migration process. This article focuses on Chinese young scientists’ interest – the reason

for Kazakh ethnic group migration and possible changes in the economic situation in that region. The urgency of this research is increasing because of growing interest from Chinese researchers and present situation in XUAR.

3 января 1992 года Республика Казахстан и КНР установили дипломатические отношения. Но дипломатические и торговые отношения между двумя странами имеют более длительную историю. И прежде всего это связано с тем, что в двух странах проживают представители этносов как китайского народа, так и казахского. Данный факт привел к сотрудничеству двух стран по вопросам миграции и создал необходимую юридическую базу для контроля миграционных процессов.

Для этнических казахов, проживающих на территории других стран и желающих вернуться на историческую родину, это стало возможным после провозглашения независимости Республики Казахстан. Согласно законам РК «О гражданстве Республики Казахстан», «Об иммиграции» от 26 июня 1992 г., «О миграции населения» от 13 декабря 1997г., с изменениями и дополнениями от 27 марта 2002 г, им предоставляется квота, необходимые интеграционные и адаптационные услуги.

Формирование казахской диаспоры за рубежом связано с различными историческими, политическими и экономическими проблемами. Активный процесс миграции стал явно ощущаться после 1990-х годов, распад СССР, повлекший за собой создание независимых республик, постепенная стабилизация экономики в республиках, налаживание политической атмосферы и постепенный процесс возрождения культурной идентичности народов ЦА привел к тому, что поток мигрантов из соседних республик увеличился.

История создания современной казахской диаспоры в КНР уходит корнями в историю XVII-XX веков. Политическая и экономическая ситуация в регионе сподвигнула предков ныне проживающих за рубежом казахов на переселение в соседний регион где он смог бы сохранить свой традиционный уклад жизни, свою культурную идентичность, и даже жизнь. События тех времен: войны с джунгарами, создание Советского Союза, коллективизация, которые повлекли за собой разлад кочевого хозяйства и голод стали основными причинами переселения народа на территорию КНР. Но желание вернуться на историческую родину не покидала казахов, и на протяжении XIX-XX веков в несколько этапов проходило возвращение этнических казахов на историческую родину. Данное событие освещалось как в Казахстане, так и в Китае, и народ двух стран по-своему видел данное событие.

В Казахстане первой работой после оглашения независимости посвященной проблеме формирования казахской диаспоры и иммиграции был фундаментальный труд Г.М. Мендикуловой «Исторические судьбы казахской диаспоры. Происхождение и развитие», [2] «Казахская диаспора: история и современность».[3] Вопросы миграций были исследованы Е.Ю. Садовской: «Китайская миграция в Казахстане: причины, основные тенденции и перспективы»[4], «Этническая структура современных миграций из Китая в Казахстан и проблемы принимающего общества»,[5] «Международная миграция в Казахстане в период суверенитета»,[6] одна из последних работ посвященная вопросу иммиграции казахов опубликована коллективом авторов К. Н. Балтабаева, Т. А. Мамашев, Ж. А. Ермекбай, А. Ж. Баймагамбетова «Казахская диаспора и репатриация. 1991-2012». [1] Данные труды направлены на восполнение пробелов в истории причин формирования казахской диаспоры за рубежом, и освещения процесса миграции после оглашения независимости Республики Казахстан.

Безусловно, процесс иммиграции казахского этноса на историческую родину не может не заинтересовать и представителей других стран, откуда иммигрировали казахи. В данной статье автор на примере научных работ китайских студентов проанализирует видение китайской молодежи данного исторического, политического события и его влияния на КНР. Также, автор поделится личным наблюдением, касаемо иммиграционного процесса на территорию Республики Казахстан. В силу того, что данная тематика стала актуальной среди молодых ученых КНР, следует проанализировать их взгляды, так как в будущем они повлекут за собой не малые изменения в национальной политике КНР.

Казахский этнос является одним из 56 этнических групп КНР. Представители казахского этноса в основном проживают на территории СУАР, и являются третьим по количеству в данном регионе. После оглашения независимости РК и приглашения первым президентом Н.А. Назарбаевым вернуться соотечественников на историческую родину - большой поток этнических казахов ежегодно возвращается в Казахстан. В 2019 году более 3000 этнических казахов вернулись на родину из КНР. Соответственно, данное событие вызвало не малый интерес у молодых исследователей КНР, которые анализировали первопричины данного явления, возможные негативные последствия для экономики КНР, и в целом на внутреннюю ситуацию в регионе. Исторически сложилось так, что КНР является страной с большим человеческим ресурсом, который является его мощным рабочим потенциалом. Следовательно, большой отток населения вызовет большие изменения внутри страны.

Проанализировав работы молодых исследователей, можно выделить следующие пункты, по причине которых казахский этнос возвращается в Казахстан.

1. Разлад традиционного уклада жизни.

Некогда, предки ныне проживающих на территории КНР казахов перекочевали в поисках земли, где смогли бы сохранить свой традиционный уклад жизни и свои традиционные ценности. Но экономическое развитие страны и постепенная урбанизация регионов не обошла стороной и СУАР. Казахи, проживающие в СУАР, в основном занимались отгонным скотоводством. Пастбища необходимые для свободного выпаса со временем начали отбирать под нужды других проектов. В силу растущей потребности мясной продукции, необходимость его расширения и перехода на более эффективное и прибыльное производство вынудило государство вмешиваться в производственную деятельность чабанов. [9,23-24.] Методы вмешательства не соответствовали выпасу и разведению скота, принятого в традиционном скотоводстве. Это со временем начало подталкивать этнических казахов к переселению в Казахстан.

2. Временный переезд с целью налаживания торговли.

Второй вид миграции, который, по мнению авторов широко распространен это временная трудовая или бизнес миграция, целью которой является “челночная торговля”. [10, 467.] После оглашения независимости и открытия границ большое количество этнических казахов решили заняться челночной торговлей. Хороший доход от перепродажи товаров, которые ранее не были доступны в Казахстане, привело к налаживанию пограничной торговли, развитие рынков внутри Казахстана (ныне известный ТЦ «Ялян»). Как полагает автор, это лишь временная иммиграция с целью освоения рынка.

По законодательству РК в законе “О гражданстве” репатриантам предоставляются разные льготы, одна из которых не требует выходить из гражданства другой страны заблаговременно, что позволило создать для «челночников» свой бизнес в Казахстане. Но, эта ситуация создала немало проблем для двух стран в урегулировании нелегального трудоустройства и регистрации граждан, так как они свободно передвигались между двумя странами и не выходили из гражданства КНР.

3. Перенаселение региона и большая конкуренция.

Немаловажную роль в иммиграции из КНР в Казахстан играет перенаселенность Синьцзян-Уйгурского автономного района. СУАР является стратегически важным регионом КНР, он граничит с Монголией, Россией, Казахстаном, Кыргызстаном, Таджикистаном, Афганистаном, Индией. И в силу экономических и политических причин ряд мер по развитию региона, таких как: налаживание пограничной торговли, развитие сферы услуг, разработка нефтегазовых месторождений, развитие туризма привлекло много специалистов из разных регионов КНР. В том числе национальная политика по освоению западных регионов (Go West) и сопутствующее переселение ханьцев в западные регионы, привело к тому, что местное население оказалось не конкурентоспособным во многих промышленно - производственных отраслях. [10, 468.] Что конечно не могло не отразиться на настроении местных жителей и дает еще один повод задуматься о миграции.

По личным наблюдениям автора, можно выделить еще один вид временной иммиграции, который основан на временном обучении в школах или университетах Казахстана, с целью получения гражданства и дальнейшего поступления в университеты КНР на основе государственной стипендии.

4. Возвращение в РК для получения гражданства с целью получения гранта для обучения в КНР.

В1992 году, с момента установления культурно-гуманитарных отношений между Казахстаном и КНР создавалась база для обмена студентами, и создавались специальные конкурсные программы для поступления в вузы КНР. [7, 80.] КНР приглашал выдающихся студентов поступить на конкурсной основе на обучение в лучшие университеты страны. Несмотря на то, что данные программы не требовали от казахстанских студентов сдачи экзаменов аналогичных тем, которые проходили студенты КНР, но все же требовало знание языка, и на конкурсной основе происходил отбор студентов. Безусловно, у этнических казахов, получивших гражданство Республики Казахстан было преимущество перед студентами или школьниками, которые абсолютно не знали китайского языка и не могли конкурировать с ними.

Это явление стало характерным для периода после 2009-2010-х годов. Не малое количество молодых этнических казахов после получения гражданства Казахстана уезжали обратно в КНР для поступления в университеты, которые выделяли гранты для студентов Республики Казахстан.

Для молодежи (абитуриентов) КНР в силу большой конкуренции при поступлении в вузы очень сложно претендовать на стипендии лучших университетов. Несмотря на преимущество, которые имеют этнические группы в Китае, все же получить грант на поступление проще было иностранцам в

силу того, что КНР продвигал свою культурную политику в соседних странах, и выделял значительное количество стипендий для обучения в КНР. Бесспорно, что на китайском рынке труда выпускники лучших университетов имеют большее преимущество перед остальными. И именно это дало возможность молодым соотечественникам-репатриантам воспользоваться новой схемой для поступления в лучшие университеты КНР.

Таким образом, еще один пример временной иммиграции создал для молодежи двух стран не очень благоприятные условия в учебном плане. С одной стороны, студенты Казахстана, которые не могли конкурировать с этническими казахами Китая оставались без гранта. Во-вторых, те же китайские студенты, не имели привилегий, которые получали иностранные студенты (этнические казахи), которые получали стипендию в лучших вузах КНР без конкурсной основы.

Среди проблем, которая создала иммиграция казахского населения, прежде всего исследователи отмечают, что данный процесс отразится на экономической ситуации в регионе, так как «утечка мозгов» и рабочей силы может повлиять на стабильность в регионе. Автор одной из работ, анализируя законы Казахстана о миграции, приводит примеры того, как совершенствовались законы на протяжении десятилетий с целью препятствия нелегальной миграции и повышение взаимной выгоды, как для иммигрантов, так и для государства. Автор полагает, КНР также стоит обратить внимание на определенные пункты и внести их в закон о миграции КНР, например:

1. Первостепенным должно быть привлечение на историческую родину высококвалифицированных и талантливых людей, работающих в разных сферах культуры, экономики, которые смогут внести свой вклад в развитие страны.
2. Специалисты или студенты, которые получали повышение квалификации или проходили обучение за счет государства за границей, обязаны вернуться в страну, таким образом предотвратить «утечку мозгов» и защитить государственные интересы. [8, 51.]

Данные замечания, безусловно, имеют ценность для правительства и исходя из исследований молодых ученых мы видим, что молодое поколение КНР стремится излишне не политизировать данное явление и объективно рассматривать положительные и отрицательные стороны иммиграции казахского населения. И понимает те сложности, которые испытывает маргинальное население, привыкшее к традиционному кочевому укладу жизни. В настоящее время они сталкиваются с новыми вызовами экономических преобразований в регионе и вынуждены переходить в новую сферу деятельности, в то время как городские жители чаще испытывают проблему, связанную с конкуренцией по трудоустройству, элементарно основанную на избытке дешевой рабочей силы и проблеме перенаселения страны. Но возможно это зависит и от конкретной ситуации в каждом районе, и реалии каждой социальной прослойки отличаются. Безусловно, исследователи понимают и те угрозы, которые несет стихийная иммиграция и неопределенность выбора иммигрантов, их блуждание меж двумя странами. В силу происходящих изменений в течении всего преиода сотрудничества обе страны принимали необходимые поправки в законодательстве. Республика Казахстан по большей части вносила поправки, так как это было непосредственно связано с возвращением этнических казахов с разных стран. Но не стоит не до оценивать правительство КНР, вполне возможно, что в будущем можно ожидать новых поправок в законе о миграции КНР. Так как правительство всегда чутко относилась к науке и темам, которые исследует молодежь, и данная тема не останется не замеченной.

ЛИТЕРАТУРА

1. Балтабаева К.Н., Мамашев Т.А., Ермекбай Ж.А., Баймагамбетов А.Ж. Казахская диаспора и репатриация. (1991-2012), Алматы: Изд-во «Елтаным»,2015,-568с.
2. Мендикулова Г. М. Исторические судьбы казахской диаспоры. Происхождение и развитие. Алматы: Ғылым, 1997, 264 с. Москалев А.А. Теоретическая база национальной политики КНР (1949-1999). -М: «Памятники исторической мысли», 2001, -224с.
3. Мендикулова Г. М. Казахская диаспора: история и современность: [монография], Всемирная ассоциация казахов, МОН РК, Ин-т востоковедения им. Р. Б. Сулейменова. - Алматы: Всемирная ассоциация казахов, 2006. - 343 с
4. Садовская Е.Ю. Китайская миграция в Казахстане: причины, основные тенденции и перспективы//Центральная Азия и Кавказ, 2008, №1(55), с. 186-196.
5. Садовская Е.Ю. Этническая структура современных миграций из Китая в Казахстан и проблемы принимающего общества//Стереоскоп, 2008/2, с.151-180.
6. Садовская Е.Ю. Международная миграция в Казахстане в период суверенитета. // Казахстан Спектр, 2016/1 (75), с. 7-42.

7. Сайкенева Д.К. Влияние китайской культуры на современный Казахстан (на китайском)//文化软实力研究. – 2017. №4(2), с.78-83.
8. 阿依登。 哈萨克斯坦移民政策分析——简评哈萨克斯坦独立建国至今的移民政策。伊犁师范学院学报（社会科学版），2014 年 12 月，第 33 卷第 4 期，第 49-52 页。
9. 李延政。新疆哈萨克族外迁哈萨克斯坦的原因分析。西告仔社会，2016 年第 23 期，第 23 页。
10. 张文德， 刘力。哈萨克斯坦中国新移民探析。淮阴师范学院学报（哲学社会科学版），2016 年，第 38 卷，第 467-473 页。

ӘӨЖ. 81’243

Тулегенова Д. Э.
4 курс студенті
«5В011900 - Шетел тілі: екі шетел тілі»
Ғылыми жетекшісі: **Шамгонова Р. Г.**
М. Өтемісов атындағы БҚУ
Орал, Қазақстан
e-mail: dilnaz_tulegenova@inbox.ru

ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ АУДАРМАШЫЛЫҚ ДАҒДЫСЫН ДАМЫТУ

Түйін: Бұл мақалада жоғарғы сынып оқушыларының аудармашылық дағдысын дамыту ерекшеліктері және олардың қызығушылығын ояту қызметінің рөлі анықталады. Зерттеу жұмыстары бойынша автор аударма дағдыларын меңгеру жоғары сынып оқушыларын пікірталастарға қатысуға және жазу дағдыларын дамытуға көмектесетінін, сондай-ақ, бұл дағды оқушылардың танымдық қызығушылығы, аударма қызметі, оқу-зерттеу қызметі, пәнаралық деңгейдегі ғылыми-зерттеу қызметі мен зерттеу іскерліктері сияқты қызығушылықтарын ашатынын атап көрсетеді.

Тірек сөздер: «аудармашылық дағды», «девербализация», «аударма жұмысы», «жаттығу», «аударманы оқыту», «жоғары сынып».

Tulegenova D.A.
4th year student
«5B011900 - Foreign language: two foreign languages»
Scientific advisor: **Shamgonova R.G.**
Makhambet Utemisov West Kazakhstan *university*
Uralsk, Kazakhstan
e-mail: dilnaz_tulegenova@inbox.ru

DEVELOPMENT OF TRANSLATION SKILLS IN HIGH SCHOOL STUDENTS

Abstract: This article reveals the peculiarities of the development of translation skills of high school students and the role of activities to arouse their interest. The author of the research paper notes that mastering translation skills helps high school students to participate in discussions and develop writing skills, and also reveals such interests of students as cognitive interest, translation activities, learning and research activities, research activities and research skills at the interdisciplinary level.

Keywords: «translation skills», «deverbalization», «translation work», «training», «translation training», «top grade».

Біздің XXI ғасыр интернеттің күшеюімен сипатталады және бұл мектептегі білім беру жүйесінде көрініс тауып жатыр. Мектеп - танымдық-аудармашылық қызығушылықты дамытудың ерекше ортасы, өйткені ол жоғары сынып оқушыларының қызығушылығын ашуға зор ықпалын тигізеді.

Мектептерден бөлек, жалпы алсақ та, қазіргі кезде халықаралық ынтымақтастықтық, екі елдің арасындағы достық қарым-қатынас орнату кең етек жайып жатыр. Сондықтан да, адамдар арасында

тілдік коммуникацияға түсу, басқа елдердің өкілдерімен қарым-қатынас құралдарын игеру және тіл білу өте маңызды, қазір шет тілдерін білетін мамандарға сұраныс артып жатыр.

Дереккөздер, басылымдар, мақалалар қазір шет тілінде көп жазылады. Осыдан ағылшын тілінің үстемділігін байқай аламыз. Шет тілі өз кезегінде аудармашылық дағдыны талап етеді. Бұндай дағды мен қызығушылықты мектеп кезінен бастап, соның ішінде жоғарғы сыныптарда баса назар аударуымыз қажет деп ойлаймын.

Қазіргі уақытта көптеген жоғары сынып оқушылары ғылыми-зерттеу жұмыстарына қызығушылық танытады, ал жаңадан пайда болып жатқан технологиялар нәтижесінде оқушылардың танымдық қызығушылығы артуда.

Аударма сапасына «тілдік жүйелерде әр тілдік бірліктің семантикалық ортадағы орнын анықтайтын заңдылықтарды табу» мүмкіндігі әсер етеді аударылған түпнұсқалардың тілдерінің жағдайлары, яғни мәтін немесе сөйлеу мазмұны уақыт өте келе жеткізудің жалғыз контекстік мүмкіндігіне айналады» [Зиновьева, 2003, 2-бет]. Қазіргі көп мәдениетті және көп тілді қоғам - тілдер мен мәдениеттер арасында тиімді, эмпатикалық байланысты қажет етеді. Аударманың әртүрлі түрлерін жүзеге асыруға қажетті дағдылар оқу процесінде арнайы жаттығулардың көмегімен, сондай-ақ аударманың белгілі бір түрін орындауға үйрету арқылы жасалады.

«Аудару барысында әр сөз бен сөйлемнің мағынасына баса назар аудару керек, оқушылар аудару дағдыларын қалыптастыру барысында әртүрлі әдістермен, мәтінді талдаулармен, контексттермен танысады.» [Колшанский, 1 980, 3-бет]. Жаттығу - қажетті дағдыларды дамытудың негізгі жолы. Аударма сабақтарында оқушының немесе мұғалімнің мақсаты мен міндеттеріне байланысты жаттығулардың көптеген түрлері орындалуы мүмкін.

Аударманы оқытудың практикалық бағытына сәйкес жаттығулардың келесі топтарын бөлуге болады [Ахметова, Мартемьянова, 2015]::

- Аудармашылық қызметтің кез келген түрін жүзеге асыруға қажетті дағдылар мен дағдыларды қалыптастыруға бағытталған жаттығулар (мысалы, девербализация, трансформация дағдылары; талдау мен синтез жүргізе білу, мәтіннің стилі мен жанрын анықтау және т.б.);
- Сол немесе басқа түрдегі аударманы жүзеге асыру үшін қажетті дағдылар мен дағдыларды қалыптастыратын жаттығулар (шет тілінен ана тіліне жазбаша аударма – оқу әдістері, оның ішінде лингвистикалық және филологиялық, аударылған мәтінді сегменттеу, редакциялау, сөздіктерді пайдалану және басқа анықтамалық әдебиеттер т.б.);
- Білімді кеңейтуге және бекітуге бағытталған жаттығулар;
- Тілдік жаттығулар (лексикалық, фразеологиялық, грамматикалық, стилистикалық);
- Сөйлеу жаттығулары;
- Бір феноменді немесе бір қиындықты шешуге бағытталған жаттығулар, және орындалуы үшін бірнеше немесе көптеген білім, білік және дағдыларды қажет ететін күрделі жаттығулар.

Аударма іс-әрекетін оқытуда оқушыларға девербализация, трансформация және коммутация сияқты өте қажет дағдыларды дамытуға бағытталған жаттығулар ерекше рөл атқарады, сонымен қатар жалпы оқушылардың екі тілділік механизмін дамытуға көмектеседі.

Девербализация дағдысын дамытуға бағытталған жаттығулар:

- Мәтінді ұпаймен оқу. Оқушыларға дауыстап санау кезінде мәтінді көзбен оқу ұсынылады, содан кейін мәтіннің мазмұнын қайта айту қажет. Мұндай жаттығулар ана тіліндегі мәтіндерді оқудан басталуы керек, содан кейін шетелдік мәтіндерге көшеді. Санау да күрделі болуы керек. Алдымен оқушылар ана тілінде, сосын шет тілінде есептейді. Бұл ретте жаттығу жадыны дамытуға және зейінді басқару дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді.
- Микрореферир. Оқушыларға 800 - 1000 басылған таңбадан тұратын жазбаша мәтін түрінде хабарлама ұсынылады, олардан негізгі сөздерді жазу керек, яғни, негізгі ақпаратты қамтитын сөздер. Бұл жұмысқа екі минут бөлінеді. Осыдан кейін мәтін таңдалады, ал оқушылар жазбаша сөздерге сүйене отырып, бүкіл хабарды қайта айтудың өз нұсқаларын ұсынуы керек. Жаттығуды ана тіліңіздегі мәтіннен бастау ұсынылады, содан кейін шетел тілінде оның аудармасымен жұмыс жасалады. Жаттығуды негізгі ақпаратты бөліп көрсету арқылы мәтінді семантикалық талдау дағдылары мен дағдыларын дамыту үшін де пайдалану керек.
- Мәтіндерді шет тілінен ана тіліне және ана тілінен шет тіліне аудару кезінде мектеп оқушылары мәтінге аудармадан бұрын талдау жүргізуді және аударма стратегиясын құруды, мәтіннің мазмұны мен формасын талдауды, аударманы таңдауды үйренеді. Аударылған мәтіннің ерекшеліктерін ескере отырып, әдістер мен стандартты қолдану және түпнұсқалық аударма шешімдерін таба алады.

Екі тілді бірден аудару дағдысын қалыптастыруға арналған жаттығулар:

- Сандармен жаттығу. Жаттығу шет тіліндегі диктантты қамтиды, оны оқушылар қарапайым араб цифрларымен жазады. Мұғалім оқу қарқынын таңдайды, ол сабақтан сабаққа біртіндеп артуы керек. Сандар да күрделі болуы керек: екі таңбалыдан үш таңбалыға дейін, олардың ана тілімен белгілену жолында сәйкес келуден сәйкес келмейтін сандарға дейін. Сандар қатары әртүрлі арифметикалық амалдардың жазбаларымен және тіпті мысалдардың шешімімен аяқталады. Диктанттан кейін оқушылар өз жазбаларын ана тілінде немесе шет тілінде оқиды. Бұл жаттығу оқушыларды өз тілінде оларды ана тіліне аударуға мәжбүрлейді, бұл бір тілден екінші тілге ауысудың әр түрлі әдістерін дамытады, ауысу дағдысын қалыптастырады, сонымен қатар жаттығу оқушыларды мәжбүрлеп девербализациялау дағдысының дамуына әсер етеді. Олардың мағынасын түсіну үшін шет тілдегі сөйлеу формаларынан құтылуға көмегін береді.

Трансформация дағдыларын қалыптастыруға бағытталған жаттығулар.

Мұнда тапсырмалардың үш түрін бөлуге болады.

- Студенттерге олар айтқан сөздер мен сөз тіркестерінің тізімі ұсынылады

синонимдік алмастыруларды табу немесе антонимдерді таңдау керек. Мысалы:

Give the opposites to: liabilities, receivables, long- term liabilities, tangible assets, profit, single-entry bookkeeping, fall, increase, lend, debtor. Give the synonyms to: deal, rival, revenue, entity, statement of financial position, charge, general accountant, evaluate, management accounting, depreciation [Understanding accounting…, 2011, c. 51].

Нақты сөздерді жазу. Бұл әр түрлі әдістерді қолдана отырып, шет тіліндегі айлардың, аптаның күндерінің, жеке атаулардың диктантпен жазылуын білдіреді. Бұл техникаларға мыналар жатады:

- аптаның айлары мен күндерінің реттік атауларын пайдаланып жазу: мысалы, дүйсенбі «1», сейсенбі - «2», сәрсенбі - «3» және т.б.; айлар тиісінше «1» -ден «12» -ге дейін белгіленеді;
- географиялық картада шет тілінде жазылған қалалардың, өзендердің, көлдердің, аралдардың, теңіздердің, бұғаздардың атауларын, сондай-ақ осы қалалардың жоспарында ірі қалалардың көрікті жерлерін көрсету;
- шет тілінде диктант жазу барысында кәсіптің, лауазымның, тұратын елдің атауы, мүмкіндігінше өнер немесе әдебиет туындылары саясаткерлердің, ғалымдардың, жазушылардың, өнер қайраткерлерінің есімдері және т.б.

Сөз тіркестерінің синхронды аудармасы.

- Бұл жаттығу үшін белгілі бір тақырып бойынша ең көп таралған сөз тіркестері таңдалады, оларды оқытушы шет немесе ана тілінде кездейсоқ шақырады. Сөз тіркестері алдымен баяу қозғалыста, содан кейін студенттердің оларды аударуға уақыты бар-жоғына қарамастан, қалыпты қарқынмен оқылады. Жаттығу мәтіні бүкіл топ үшін қанағаттанарлық нәтижеге жеткенше қайталанады. Сөз тіркестерінің жиынтығы олардың бірнешеуін кезеңді қайталаумен өзгереді. Мысалы, a detailed record; to keep accounts; to measure business activities; events afecting the financial performance. Бұл жаттығуды басқа жаттығуларға қарағанда тезірек және берік игерілетін ауызекі қоңыраулармен орындау да пайдалы.

Билингвизм механизмінің қалыптасуы сонымен қатар сөйлеу техникасы бойынша жұмыспен бірге жүреді, оның барысында оқушылар шет тілінде тілдік бұралуларды, зат есімдерге эпитет таңдауда, әр түрлі жағдайларда қысқа сөйлеуді, айтуды үйренеді. Бұл ретте аударма жаттығулары енгізіліп, үй тапсырмасына аударма жаттығулар, ал сыныпта негізінен жазбаша аударма мен абзац-фразалық аудармамен айналысу керек.

Мәтіндерді шет тілінен ана тіліне және ана тілінен шет тіліне аудару кезінде мектеп оқушылары мәтінге аудармадан бұрын талдау жүргізуді және аударма стратегиясын құруды, мәтіннің мазмұны мен формасын талдауды және аударылған мәтіннің ерекшеліктерін ескере отырып, әдістер мен стандартты қолдану және түпнұсқалық аударма шешімдерін табумен жұмыстанады.

Аударма жұмысын бүкіл топтың ұжымдық қатысуымен жүргізуге болады. Мұндай жұмыс аударма нұсқаларын тікелей талқылаумен және мұғалімнің типтік, сондай-ақ белгілі бір мәтінге тән аударма қиындықтары туралы түсіндірмелерімен бірге жүреді. Осылайша, аударманы оқыту кезінде әртүрлі мақсаттар қойылады. Олардың негізгісі аударманың кез келген түрін жүзеге асыруға қажетті тиісті дағдылар мен дағдыларды дамыту және қалыптастыру. Аударманы оқыту процесінде оқушылар біртіндеп девербализация, трансформация және коммутация дағдыларын меңгереді. Ал арнайы таңдалған жаттығулар осы аударма дағдыларын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады.

Қорытындылай келе, аудармашылық дағдыны дамыту барысында оқушылар келесі дағдыларды қалыптастырады:

- іздеу, зерттеу, рефлексивті, коммуникативті, жеке, ынтымақтастықта жұмыс істеу, проблемаларды өз бетінше қою және шешу;

- зерттелетін проблема бойынша талдау, жалпылау, салыстыру, өз қорытындыларын жасау дағдылары;
- шығармашылық іздеу процесінде аналитикалық және сыни ойлау.

Аударманы оқыту жоғары сынып оқушыларында аудармада тұжырымның мағынасын түсіну және көрсету, түпнұсқаның жеке элементтерін прагматикалық бейімдеу қажеттілігі туралы шешім қабылдау қабілеттерін қалыптастыруға ықпал етеді. Қызықты жұмыстарымен айналысу оқушыларды ұйымшылық қабілетін арттырып, ағылшын тілінен дайындықтарын жақсартады.

ӘДЕБИЕТ

1. Колшанский Г.В. Контекстная семантика. – Москва, «Наука», 1980. – 150 стр.
2. Зиновьева Л.Г. Роль контекста в усвоении иноязычной лексики. – Москва, «Вестник. Серия «Гуманитарные науки», 2003. – 152-154 стр.
3. Акопова М.А. Роль языка в подготовке квалифицированного специалиста по связям с общественностью. – Москва, 2001. – 7-11 стр.

УДК 378

Абжанова Т. А.
кандидат филол. наук, доцент
кафедры теоретического и
прикладного языковедения
имени Абылай хана
dabzhanova@gmail.cjm
Абжанов Р.С.
кандидат технических наук,
профессор Академии «Кайнар»

К ВОПРОСУ ОБ ИСПОЛЬЗОВАНИИ ПРИНЦИПА ПРЕЕМСТВЕННОСТИ ЗНАНИЙ НА ЗАНЯТИЯХ ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ НА 1 И 2 КУРСАХ СПЕЦИАЛЬНОСТИ «ЖУРНАЛИСТИКА»

Ключевые слова: преемственность, научный стиль, научная журналистика, научно-популярная журналистика

В статье раскрывается значение понятия “преемственность” с методологических и дидактических позиций; прослеживается функционирование принципа преемственности на примере изучения темы «Научный стиль» на занятиях по русскому языку на 1 и 2 курсах специальности «журналистика»

Abzhanova T. A.
candidate of Phолological Sciences, associate professor,
Dean of Chair of Continuing Higher Education
KazUIR&WL
dabzhanova@gmail.cjm
Abzhanov R. S.
candidate of Technical Sciences, professor
of the Academy "Kainar"
Almaty, Kazakhstan

ON THE QUESTION OF USING THE PRINCIPLE OF CONTINUITY OF KNOWLEDGE IN RUSSIAN LANGUAGE CLASSES IN THE 1ST AND 2ND COURSES OF THE SPECIALTY "JOURNALISM"

Key words: continuity, scientific style, science journalism, popular science journalism

The article reveals the meaning of the concept of "continuity" from the methodological and didactic positions; the functioning of the principle of continuity is traced on the example of studying the topic "Scientific style" in the classes in the Russian language at the 1st and 2nd courses of the specialty "journalism"

Как показывает анализ литературы понятие «преемственность» рассматривался с нескольких точек зрения: с философских, дидактических и методологический позиций.

Так Юлдашева Г.Г., обобщив литературу по данной проблеме, пишет: «Преемственность в обучении выражается в последовательности и связи ступеней развития знаний, умений и навыков, сохранении и опоре на знания, полученные на первоначальном этапе обучения и последующем их использовании на более высоких ступенях при овладении новыми знаниями. Старые и новые знания объединяются (обобщаются), образуя целостную систему». [1].

В настоящее время одной из актуальных задач становится обеспечение систематичности и преемственности изучаемых дисциплин, взаимосвязи теоретических и практических знаний,

применение эффективных методов в процессе образования с целью развития профессиональных компетенций. При этом принципы обучения – руководящие идеи, нормативные требования к организации и осуществлению образовательного процесса, определяющие характер взаимосвязи преподавания и учения. [2]

Следует помнить при этом, что необходимым условием появления новых знаний является принцип преемственности знаний, предполагающий обеспечение непрерывности знаний.

1. Получение и закрепление новых знаний на базе знаний, полученных ранее, создают условия для закрепления изученной лексики и развития профессиональной лексики, для развития компетенции профессионализма.

Так, на первом курсе, на уровне базовой стандартности (С1), при изучении темы «Научный стиль» студенты знакомятся с такими проблемными вопросами, как:

1. Общая характеристика научного стиля, его особенности.

2. Жанры научного стиля.

3. Характерные черты научного стиля: логичность, объективность, обобщенность, отвлеченность, насыщенность фактической информацией.

Для усвоения информации о научном стиле студентам предлагаются материалы об особенностях научного стиля, о жанрах научного стиля. Предложенные материалы необходимо прочитать, проанализировать, понять и пересказать.

На первом курсе при изучении указанной темы предлагаются следующие задания:

Задание 1. Прочитайте текст Общая характеристика научного стиля - Научный стиль речи (vuzlit.ru) . **Составьте вопросы к тексту. Подготовьтесь к диалогу.**

Общая характеристика научного стиля

Научный стиль - функциональный стиль речи, связанный с научной деятельностью и отражающий особенности теоретического мышления. Основная цель в научном стиле - сообщить адресату новое знание о действительности и доказать его истинность.

Основные признаки научного текста - это объективность, системность, логическая доказательность, смысловая точность, строгая аргументированность, однозначность выражения мысли.

Научный стиль входит в группу книжных стилей речи наряду с официально-деловым, публицистическим и художественным стилями.

В научном стиле можно выделить следующие :подстили:

1. Собственно научный подстиль (присущ научным трудам - монографиям, диссертациям, статьям в научных журналах, книгах, энциклопедиях, научным докладам),

2. Научно-популярный подстиль (присущ текстам, предназначенным для популяризации научных знаний, т. е. научно-популярной литературе, статьям в неспециальных журналах, газетах, выступлениям на радио и телевидении, публичных лекциях перед массовой аудиторией),

3. Научно-учебный подстиль (используется в учебниках, учебных пособиях, справочниках, предназначенных для учащихся).

К научному изложению предъявляются следующие общие требования:

1. Должна быть определена область научного знания, к которой относится данный научный текст.

2. Научный текст должен содержать точные указания на предшествующие исследования по данному предмету (цитирование).

3. В научном изложении обязательно использование терминов и понятий той области научного знания, к которой он относится.

4. В научном тексте обязательно использование научного аппарата (математического, химического и т. д.) и правил построения научного текста, принятых в данной области знания.

5. Термины и понятия должны употребляться в постоянном значении в рамках научного текста.

6. Научное изложение не должно выходить за пределы научных посылок данной области знания, если это не оговорено специально.

Задание 2. Прочитайте предложенный текст Жанры научного стиля речи (videotutor-rusyaz.ru). **Составьте план текста. Перескажите текст по составленному плану.**

Жанры научного стиля речи

Жанр - форма организации речевого материала в рамках того или иного стиля речи. В жанровом отношении научная речь является одной из наиболее богатых разновидностей русской речи. Жанровое многообразие научного стиля обусловлено, прежде всего, наличием в нем множества типов текстов.

Научные тексты различных жанров строятся по единой логической схеме. В основании этой схемы находится главный тезис - утверждение, требующее обоснования; тезис включает в себя предмет речи (то, о чем говорится в тексте) и главный анализируемый признак (то, что говорится об этом предмете). Доказательствами главного тезиса являются аргументы (доводы, основания, приводимые в доказательство), количество которых зависит от жанра и объема научного текста. Для более полной аргументации тезиса необходимы также иллюстрации - примеры, подтверждающие выдвинутые теоретические положения.

Текст научного стиля завершается выводом (резюме), в котором содержится аналитическая оценка проведенного исследования, намечаются перспективы дальнейших изысканий.

Собственно научный стиль речи

Научная статья и монография - оригинальные произведения исследовательского характера, относящиеся к собственно научному стилю. Это так называемые первичные жанры научного стиля, так как они пишутся специалистами и для специалистов.

- Монография - научный труд, научная книга, посвященная изучению одной проблемы, одного вопроса.
- Научная статья - сочинение небольшого размера, в котором автор излагает результаты собственного исследования.
- В эту же группу жанров входят доклад, диссертационная работа, а также курсовая работа и дипломная работа, примыкающие к другой разновидности научного стиля - учебно-научным жанрам. Тексты перечисленных жанров должны обладать свойствами, присущими любому научному тексту, - быть точными, логичными, отвлеченными и обобщенными, иметь стройную композицию.

Проблемные вопросы, изученные на первом курсе, позволяют углубить и расширить тему «Научный стиль» на втором курсе.

Так, опираясь на полученные знания, на втором курсе появляется возможность усложнить **цель занятия:** дополнить знания студентов по изученной на первом курсе теме «Научный стиль» субтемами «научная журналистика, «журналистика научно-популярная»

При этом контрольными вопросами для обсуждения становятся такие вопросы:

1) Что включает в себя понятие «научная журналистика»?

2) В чем особенность понятия «журналистика научно-популярная»?

3) Закономерно ли использование в теории журналистики этих понятий как синонимичных, взаимозаменяемых?

3) Что является базой для создания "научного сегмента" в культурном слое общественной жизни?

Для того, чтобы студенты смогли понять предложенные для обсуждения контрольные вопросы, студентам даются следующие задания по развитию языковой, речевой и профессиональной компетенций:

Задание 1. Прочитайте текст. Выпишите из предложенного материала профессиональные термины https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B0%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B0%D1%8F_%D0%B6%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0 и составьте словарь. Перескажите текст, опираясь на следующие вопросы:

1) Что входит в понятие «научная журналистика»?

2) В чем заключается задача научной журналистики?

3) Кем были изложены правила научной журналистики?

4) С чем связывают появление новых форм научной журналистики: агентства научных новостей и научные блоги?

5) В каких странах изучают научную журналистику как учебную дисциплину?

6) Выпишите из текста профессиональные термины и запишите их в свои словари.

Научная журналистика

Научная журналистика — область журналистики, в которой для создания материалов используется научная информация. В общем виде научная журналистика рассматривается как «перевод» научного исследования с научного языка на обыденный без искажения смысла. К научной журналистике также относят медицинскую и экологическую журналистику.

Задача научного журналиста заключается в том, чтобы обработать очень подробную, специфическую, и часто загруженную жаргоном информацию, собранную учёными, в такую форму, что средний потребитель СМИ мог её понять и оценить, в то время как информация всё ещё передаётся точно. Научные журналисты зачастую имеют углублённую подготовку по конкретным научным дисциплинам, которые они охватывают — они были учёными и врачами, прежде чем стать журналистами — или, по крайней мере, проявили талант в описании научных тем.

В последние годы объём научных новостей быстро рос вместе с наукой, играя всё более центральную роль в жизни общества, и взаимодействие между научными кругами и средствами массовой информации усилилось. Различия между методологиями этих двух «столпов» современного общества, в частности свои собственные пути развития их реальности, приводит к некоторым трудностям. Журналистика, как правило, имеет более сильный уклон в сторону сенсационности и спекулятивных теорий, чем наука, тогда как наука уделяет больше внимания фактам и эмпирическим оценкам.

Правила научной журналистики были изложены М.В. Ломоносовым в сочинении «Рассуждение об обязанностях журналистов при изложении ими сочинений, предназначенное для поддержания свободы философии».

Связь научного знания посредством средств массовой информации требует особых отношений между миром науки и средств массовой информации, который пока ещё только начинает формироваться. С появлением Интернета появились новые формы научной журналистики: агентства научных новостей и научные блоги.

Научная журналистика существует как учебная дисциплина. Её преподают на факультетах журналистики, массовой коммуникации и естественнонаучных факультетах. Получить образование в области научной журналистики можно в США и некоторых других западных странах. В Европе преподавание научной журналистики осуществляется на уровне спецкурсов в рамках естественнонаучных факультетов. Единственная программа, после которой присваивают степень бакалавра по научной журналистике, утверждена в Университете Дортмунда (англ.) в Германии. В России существуют места, где обучают научной журналистике, например, школа-студия при журнале «Химия и жизнь», спецкурс на факультете журналистики МГУ им. М.В.Ломоносова, курс на биологическом факультете МГУ, а также в НГУ (Новосибирск) в рамках курса «Журналистское мастерство: научная журналистика».

Задание 2. Опираясь на предложенный материал https://dspace.susu.ru/xmlui/bitstream/handle/0001.74/22520/2018_216_ionovayo.pdf?sequence=1 напишите текст-повествование на тему «Формирование научной журналистики в России и за рубежом: история возникновения и становления»

Задание 3. Посмотрите видео лекцию о научно-популярной журналистике Объединенный журфак. Видеолекции «Медиаэстетика ...

https://jrnlst.ru › lecture-7-8

и подготовьте ответы на следующие вопросы:

1. Что входит в понятие «научно-популярная журналистика»?
1. Каковы функции научно-популярной журналистики?
2. На каких два базовых вопроса отвечает научно-популярная журналистика?
3. Почему сейчас идет новая волна научно-популярной журналистики?
4. Каковы принципы качественного научно-популярного контента?
5. Какие приемы и методы используютмя в научно-популярной журналистике?
6. Какой научно-популярный контент является наиболее смотрибельным?
7. Как создать научно-популярный контент, на что следует обратить внимание?

Задание 4. Подберите статью из материалов СМИ о научной журналистике и проанализируйте ее структуру. Выпишите из текста профессиональные термины и запишите их в свои словари.

Таким образом, практика преподавания русского языка на первом и втором курсах по дисциплинам «Русский язык» и «Профессиональный русский язык» у студентов специальности «журналистика» показывает, что «монолитность является одним из важнейших значений преемственности в обучении, в ней обеспечивается объединение всех составных элементов

преемственности обучения…, взаимосвязь между разными категориями одного качества, создаёт условия для того, чтобы опираться на имеющиеся знания, умения и навыки в выделении и собирании новостей, имеющих совершенно новые возможности». [2].

ЛИТЕРАТУРА

1. Юлдашева, Г. Г. Некоторые аспекты принципа преемственности / Г. Г. Юлдашева. — Текст : непосредственный // Актуальные вопросы современной педагогики : материалы III Междунар. науч. конф. (г. Уфа, март 2013 г.). — Т. 0. — Уфа : Лето, 2013. — С. 23-25. — URL: 2. https://moluch.ru/conf/ped/archive/68/3243/ (дата обращения: 04.10.2021).
2. Тухтаева, З. Ш. Пути осуществления межпредметной связи и преемственности / З. Ш. Тухтаева, Г. Б. Искандарова. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2014. — № 8 (67). — С. 884-887. — URL: https://moluch.ru/archive/67/11176/

УДК 94(560):355.48

Акишев.М.Ж.[1]
Магистрант
7М01711-Подготовка педагогов
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
Email: muragerwork88@gmail.com
Жайтапова. А.А.[2]
Научный руководитель д.п.н профессор
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
E-Mail: a.zhaitapova@mail.ru

«МАССОВЫЕ ОТКРЫТЫЕ ОНЛАЙН КУРСЫ КАК ЭФФЕКТИВНАЯ ПЛАТФОРМА ФОРМИРОВАНИЯ ЦИФРОВОЙ КОМПЕТЕНЦИИ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА»

Аннотация: Статья посвящена проблеме формирования и совершенствования цифровой компетентности будущих учителей иностранного языка посредством массовых открытых онлайн-курсов.

МООС – это относительно новая технология обучения, где основным преимуществом является скорость передачи информации, а также возможность получать знания из разных учреждений, находясь вдали от источника информации.

Целью исследования является выявление возможностей таких технологий, как массовые открытые онлайн-курсы в формировании цифровой компетентности будущих учителей иностранного языка в лингвистическом вузе.

Эти технологии имеют большие перспективы, и их применение позволит нам лучше формировать дидактические задачи преподавателя, расширяя кругозор, благодаря приобретению богатого опыта у известных профессоров с мировым именем.

Ключевые слова:
цифровая компетентность, коннективизм, электронное обучение, дистанционное обучение, массовые открытые онлайн-курсы.

Akishev M.Zh.[1]
master student [1]
7M01711- Pedagogy
Ablai Khan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: muragerwork88@gmail.com

Zhaitapova A. A.[2]
Scientific advisor phD professor [2]
Ablai Khan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: a.zhaitapova@mail.ru

"MASS OPEN ONLINE COURSES AS AN EFFECTIVE PLATFORM FOR THE FORMATION OF DIGITAL COMPETENCE AMONG FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS»

Abstract: The article is devoted to the issue of formation and improvement of digital competence of future foreign language teachers through mass open online courses.

MOOC is a relatively new learning technology, where the main advantage is the speed of information transfer, as well as the ability to gain knowledge from different institutions, while being away from the source of information.

The purpose of the study is to identify the possibilities of such technologies as mass open online courses in the formation of digital competence of future teachers of a foreign language in the linguistic university.

These technologies have great prospects and their application will allow us to better shape the didactic tasks of the teacher by expanding the horizons, thanks to the acquisition of rich experience from well-known professors with a world name.

Keywords:
digital competence, connectivism, e-learning, distance learning, mass open online courses.

Зарубежные высшие учебные заведения активно задались вопросом о развитии МООК в 2011г. Его первостепенная идея заключалась в том, что курс должен быть приемлемым для больших масс, обучающихся и не выдвигавших строгих требовании для принятия участия в нем, а минимальная учебная нагрузка по курсу равняется одной зачетной единице. [1,79]

Каковы основные цели университетов, разрабатывающих МООК? Это прежде всего:

1)Предоставление широких возможностей учащимся, повышение заметности вуза в цифровом пространстве, расширение студенческой аудитории и освоение инновационных подходов в педагогике. (Янсен, Конингс 2017). Тем не менее инновационный потенциал МООК сократился, качество их проведения как новой инновационной образовательной модели был признан низким. [1, 80]

2) Активизация привлечения все большего количества студентов (Ален Е, Симан Ж 2019).

3) Предоставление гибких образовательных возможностей (FutureLearn, Coursera, Edx), вплоть до пожизненного пользования

4) Экспериментирование с инновационной педагогикой. Так как существует множество недоработок, связанных с отсутствием педагогического опыта у преподавательского состава вузов в данном формате и требующих доработок, его по праву можно считать экспериментальным аналогом традиционных занятии.

В то время как научный потенциал МООК ослабел, а его значимость как педагогического эффективного инструмента поставлена под вопрос, не маловажным остается вопрос об отношении к МООК преподавателей иностранных вузов. Вклад, производимый педагогами в онлайн курсы трудно переоценить, они встраивают данные курсы в свои дисциплины. Данным образом, преподаватели вузов являются центральными фигурами по внедрению онлайн обучения в образовательный процесс. [2, 4]

Как показал анализ казахстанских исследований, сконцентрированных на мнении преподавателей, их опыте проведения и рекомендациях касательно онлайн обучения, гораздо меньше, чем зарубежных.

Хотя можно с уверенностью заявить, что итоги данных исследовании могут стать базой для эффективного управленческого решения в области диджитализации образования.

В зарубежной практике применяются варианты курсов, благодаря которым высшие учебные заведения мирового уровня подтверждают результаты обучения по данным курсам. Слушатели, успешно аттестованные на курсах, имеют возможность зачисления на образовательную программу без

предварительных экзаменов. Помимо всего прочего, студенты, успешно прошедшие МООК, могут получить зачетные единицы в своем учебном заведении, пройдя онлайн курсы, разработанные сторонними учебными заведениями. Наиболее желанным результатом освоения дисциплины студентом для вуза, является тот который был разработан в стенах данного вуза. [3, 36]

Следующей ступенью применения МООК учебными заведениями являлось анонсирование ведущими платформами первых МООК вузов, по итогам которых студентам присваивается сертифицированная квалификационная степень. Так, с 2016 года на платформе Coursera Массачусетским университетом осуществляется программа подготовки магистрантов бизнес администрирования. [4,15]

В данном случае состав МООК представлен в виде целиком аккредитованной онлайн программы с мировым учебным сообществом, групповыми проектами, личным контролем профессорско-преподавательского состава. На платформе Coursera благодаря МООК осуществляются программы переподготовки и магистерские программы по следующим направлениям: Кибербезопасность, Социальная деятельность, Искусственный интеллект, Менеджмент, медицина. Студенты МООК выполняют ряд поставленных задач, участвуют в дискуссиях с педагогами, сотрудничают в блогах с одногруппниками, выполняют тесты и задания, имеют доступ к университетской библиотеке. При успешном завершении курса студент получает международную квалификацию степени бакалавра либо же степени магистра от зарубежного университета. [5,124]

В приведенных выше примерах образовательный процесс наблюдается только в рамках МООС. Тем не менее со времени появления первых МООК и до настоящей поры, вузы создают, исследуют и описывают модели внедрения МООК в учебные программы.

Согласно Жанг и Дэльгадо можно выделить следующие модели МООК в учебном процессе вуза: [6, 93]

- Поддержка слушателей МООК – предоставление учебных сервисов участникам онлайн курсов, которые не обучаются в данном вузе;
- МООК в качестве OER – отдельные материалы курсов изучаются на очных курсах;
- Перевернутый класс – студенты очники применяют МООК для индивидуального обучения, еженедельно они изучают материал, после чего приходят на занятие для закрепления пройденного материала.

В свою очередь Карасик А.А представляет свою модель включения МООК в образовательные программы, которые описаны на рисунке ниже

Рис. Модель МООК представленная Карасиком А.А

Описание модели	Лекции	Практика, семинары	Консультации	Промежуточная аттестация	Итоговый контроль
Чистое применение МООС	МООС	МООС	МООС	МООС	МООС
МООС + организационный тьютор предоставляет консультации по организационным вопросам	**МООС**	**МООС**	**МООС**	**МООС**	**МООС**
МООС заменяет весь учебный материал+ очные консультации преподавателя 1 раз неделю по необходимости	МООС	МООС	Контактные часы	МООС	МООС
МООС заменяет лекции и промежуточную аттестацию	**МООС**	**Контактные часы**	**Контактные часы**	**МООС**	**Контактные часы**
МООС заменяет аудиторную нагрузку и переносит часть занятий-лекции в онлайн	МООС	Контактные часы	Контактные часы	Контактные часы	Контактные часы
МООС как способ организации промежуточного тестирования студентами и проверка знаний	Контактные часы+МООС	Контактные часы	Контактные часы	Контактные часы+МООС	Контактные часы
МООС как дополнительный материал при самостоятельной работе студента и информационная поддержка курса, реализуемого по традиционной технологии	**Контактные часы +МООС**	**Контактные часы**	**Контактные часы**	**Контактные часы**	**Контактные часы**

Как правило МООК разработан на базе проектов, которые исполняют слушатели, обучаясь совместно на курсе. Переаттестация МООК – признание итогов обучения на курсе, а также получение зачетных баллов учебной программы после сдачи экзамена. Вступительная часть курса проходит онлайн, затем заключительная часть проходит в виде аудиторной работы. Студенты автономно применяют материалы МООК для подготовки к экзамену, аудиторная работа не предусмотрена, но есть выделение времени для консультации с учителем (контактные часы). – дистанционное обучение с онлайн наставничеством – курс преподается в полном объеме, учитель консультирует группу онлайн. [7, 235]

В казахстанской системе обучения МООК предназначен для открытого обучения, состоящий из тематически взаимосвязанных видеолекции, дополнительные обучающие материалы, тесты, форумы участников учебного процесса.

Мотивом создания открытых онлайн курсов является повышение популярности университета; популяризация образовательных программ университета на казахстанском и мировом уровнях; повышение мобильности образования независимо от местоположения учащихся; увеличение количества казахстанских и зарубежных слушателей, проходящих обучение по программам университета.

Выбирая МООК по направлению подготовки педагогов иностранного языка, первостепенно необходимо сконцентрировать внимание студентов на условия к изучению курса. Это является ключевым моментом так как с аналогией с учебными планами ИЯ преподается на 1 курсе и по этой причине студенты не владеют соответствующими компетенциями.

Не маловажным фактором является и языковая сложность, ознакомится с которой можно просмотрев рекламный ролик курса. Педагог ознакамливает студента с контентом курса и слушатель как правило осведомлен о предстоящих курсах.

Большинство курсов как упоминалось ранее состоят из модулей и материал постится в сеть каждую неделю. Каждую неделю педагог координирует работу студентов, проблемные вопросы обсуждаются на семинарах СРСП

В ходе изучения курсов студент просматривает короткие лекции, выполняет работу по оценке задания сокурсников, контрольные задания. Особенность данных задании заключаются в том, что способы проверки проходят как в виде тестов (вертикально) и в виде обсуждении (горизонтально) [12, 104]

В своем исследовании мы берем во внимание концепцию Солдатовой Г.У.

(табл.7) в которой подробно изложена мысль о том, по каким критериям целесообразнее оценивать цифровые компетенции будущих учителей иностранного языка после прохождения открытых онлайн курсов.

Таблица 7 Содержание концепции цифровой грамотности Г.У. Солдатовой

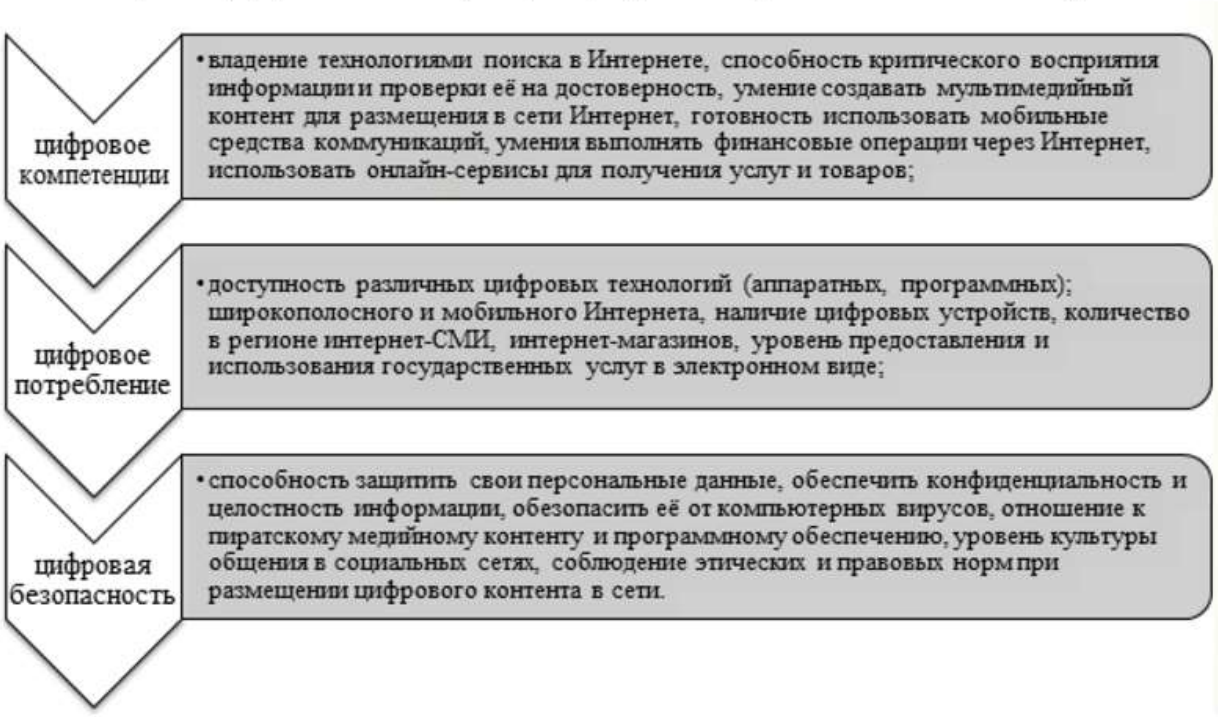

[8, 175] [11, 2] Разработку курса можно разделить на несколько этапов:

1) Разработка непосредственно самой программы МООК ее теоретической базы

2) Разработка проморолика

3) Разработка педагогического сценария курса, в котором представлено развернутое и структурированное содержание курса, методические принципы и приемы, на которых построен учебный курс.

4) Анализ и проверка учебно-методических материалов для создания курса и передача их на проверку.

5) Запись и корректировка видео лекции

6) Подписание договора на отчуждение авторских прав

Разработка сценария курса осуществляется в соответствии со стандартом. Содержание курса должно быть разделено на разделы, подразделы, страницы и компоненты.

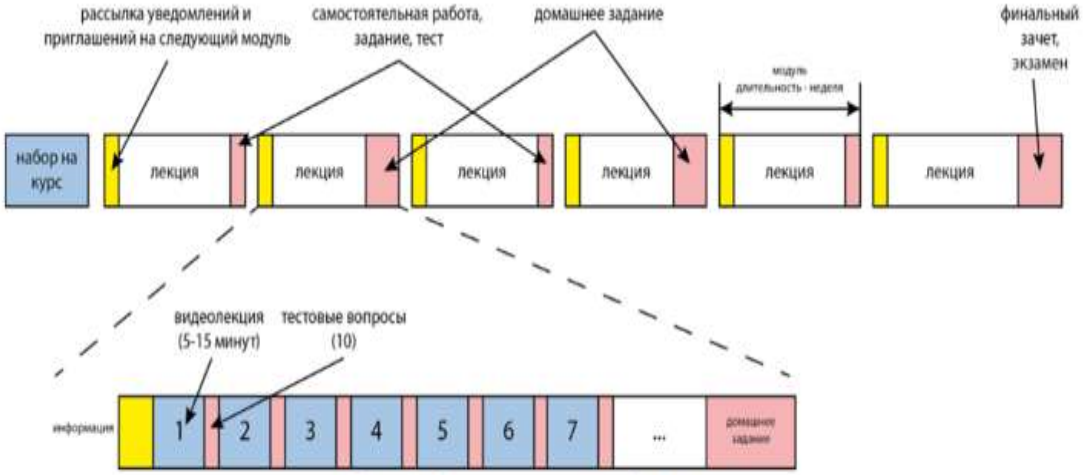

Рис.1 Структура онлайн-курса

(Из опыта организаторов МООК)

Курс должен быть построен по принципу еженедельного планирования, разделы должны изучаться в течении одной или нескольких недель. Материалы должны быть поделены на разделы и подразделы, каждый подраздел должен содержать одну или несколько страниц, страница должна включать не менее одного компонента. Трудозатратность для слушателя должна быть разделена по неделям равномерно.

Примерный типовой состав курса должен выглядеть следующим образом

Раздел	Подраздел	Страница	Компонент
Неделя 1	Подраздел 1	Страница 1	Фрагмент 1
			Задание 1
		Страница 2	Фрагмент 2
			Задание 2
	Подраздел 2	Страница 3	Фрагмент 3
			Задание 3
Неделя 2	Подраздел 3	Страница 4	Фрагмент 4
			Задание 4
	Подраздел 4	Страница 5	Фрагмент 5
			Задание 5
	Подраздел 5	Страница 6	Задание 6
...	...		...

[9, 5] На сегодняшний день можно привести множество примеров зарубежных и отечественных исследований, затрагивающих различные теоретические и практические моменты разработки, внедрения и освоения МООК

Широкий круг исследователей рассматривают МООК как «Открытый онлайн курс с интерактивным участием и свободным доступом, который являясь высшей точкой современного онлайн обучения, способен дать толчок формированию цифровых навыков, и более того расширению международных связей между преподавателями высших учебных заведений

Согласно мнению В.Н. Кухаренко, работа в формате МООК способна приобщить студентов к индивидуальной учебно-познавательной деятельности, при этом расширяется кругозор по намеченной тематике благодаря участию широкого круга студентов из разных стран.

В заключение мы присоединяемся к мнению Е.В. Андреева, как и он мы рассматривает организационно-педагогическую структуру OER и MOOCs обосновывая важность данного направления в развитии современного образования. МООК повышает автономность и мотивацию

студентов в формировании навыков необходимых для профессиональной деятельности в мировом цифровом пространстве. К этому следует добавить, что развитие нынешнего образования и массовое распространение МООК, включающих в себя широкий спектр учебного контента, непременно приведет к формированию новой образовательной парадигмы с максимальным применением ИКТ технологии и созданию единой глобальной цифровой образовательной среды. Данная среда позволит каждому абсолютно бесплатно ознакомиться с любым предметом или курсом в удобном для себя времени. [10, 296]

Ряд таких исследователей как Ф.Эбнер, И. Локнер и Н.Копф считают МООК инновационным явлением в цифровом образовании. Согласно их точке зрения, ни дистанционное образование, ни онлайн курсы не являются новыми, большое значение имеет применение МООК в сфере образования, которое привлекает широкое внимание общественности.

Выводы:

В заключение анализа внедрения МООК в смешанном обучении иностранному языку, можно сделать следующие выводы: МООК может осуществляться разными приемами, в зависимости от типа и состава курса. Эффективное применение МООК возможно благодаря:

- Тематическому сходству МООК в изучаемой дисциплине
- Одновременности изучения учебного плана и курса МООК
- Большему количеству онлайн курсов, которые можно внедрить в образовательную программу.

МООК, являясь широкой площадкой для взаимодействия участников, одновременно может выступать в виде инструмента для научного исследования.

Список литературы

1. Нагаева И.А. Моделирование процесса преподавания в виртуальном образовательном пространстве вуза // Сетевой научно-практический журнал «Перспективы науки и образования». -№ 4 - 2018. - С. 79 - 92. [Электронный ресурс] - Режим доступа: http://pnojournal.files.wordpress.com/2018/08/1304pno.pdf, свободный.
2. Орешкина А.К. Теоретические основы развития образовательного пространства системы непрерывного образования в контексте его социальных измерений // Инновационные образовательные технологии. - 2016. - №2(38). - С.4-7.
3. Агапова Н. А. (2015) Опыт создания МООК: взгляд изнутри (методический и управленческий аспекты) // Открытое и дистанционное образование. № 4 (60). С. 36–43.
4. Азимов Э. Г. (2014) Массовые открытые онлайн-курсы в системе современного образования // Дистанционное и виртуальное обучение. № 12 (90). С. 4–12.
5. Ваганова Н.В., Телегина О.В. (2017) Интеграция массовых открытых онлайн-курсов (МООК) в процесс обучения английскому языку студентов заочного отделения // Теория и методика обучения и воспитания в современном образовательном пространстве: сб. материалов II Междунар. науч.-практ. конф. (Новосибирск, 15 ноября—13 декабря 2017 г.). Новосибирск: Изд-во ЦРНС. С. 123–128.
6. Елизарьева Ю. А. (2016) Современный преподаватель в процессе «МООКизации» образования // Гуманитарная информатика. № 10. С. 92–100.
7. Жук Л. Г. (2016) Иноязычные массовые открытые онлайн-курсы как один из видов внеаудиторной самостоятельной работы студентов. // Вопросы методики преподавания в вузе. № 5 (19–1). С. 235–243.
8. Рощина Я. М., Рощин С.Ю., Рудаков В. Н. (2018) Спрос на массовые открытые онлайн-курсы (МООС) опыт российского образования // Вопросы образования/Educational Studies Moscow. № 1. С. 174–199. doi: 10.17323/1814-9545-2018-1-174-199.
9. Allen E. I., Seaman J. (2015) Grade Level: Tracking Online Educa-tion in the United States. Babson Survey Research Group and Quahog Research Group, LLC. http://www.onlinelearningsurvey.com/reports/gradelevel.pdf- - С. 1-15.
10. Evans S., Myrick J. G. (2015) How MOOC Instructors View the Pedagogy and Purposes of Massive Open Online Courses // Distance Education. Vol. 36. No 3. P. 295–311.
11. Нурлан К., (2021) МОДЕЛИ ПРИМЕНЕНИЯ ОНЛАЙН-КУРСОВ ПРИ РЕАЛИЗАЦИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРОГРАММ В НИТУ «МИСИС»// Караганда. С. 1-24. url: https://ksu.edu.kz/files/SDO/modeli_primeneniya_onlajn-kursov_pri_realizacii_obrazovatel_nyh_programm_v_nitu_misis.pdf
12. Абрамова, С. Массовые открытые онлайн-курсы: общий обзор тематики /С. Абрамова, А.О. Долгова // Лингвистика, лингводидактика, лингвокультурология: актуальные вопросы и перспективы развития: материалы II Междунар. науч.-практ. конф. Минск, 1–2 марта 2018 г. / БГУ, фак-т

социокульт. комм.; редкол. : О. Г. Прохоренко (отв. ред.) [и др.]. — Минск: Изд. центр БГУ, 2018. — С. 103–108.

ӘӨЖ 81-133

Арстанова А.Т., Баймолданова Д.К., Каламбаева Н.С.
Магистр, преподаватель
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: arstanova_aqerke@mail.ru

ЖАҺАНДЫҚ ПАНДЕМИЯ КЕЗІНДЕГІ БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІНДЕГІ ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯ

Түйін: Мақалада жаһандық пандемияның жоғары оқу орнындағы білім беру процесіне тигізген әсері мен цифрлық трансформацияның білім беру кеңістігі тұжырымдамасы жайлы жалпы ақпарат беріліп, оның білім беру жүйесіндегі мәселелері мен артықшылықтары қарастырылған.

Тірек сөздер: білім беру, жаһандық пандемия, инновация, онлайн формат, цифрлық трансформация, қашықтықтан оқыту.

DIGITAL TRANSFORMATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS DURING THE GLOBAL PANDEMIC

Arstanova A. T., Baimoldanova D. K., Kalambayeva N. S.
Master, teacher
Ablaikhan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: arstanova_aqerke@mail.ru

Abstract: The article provides general information about the impact of the global pandemic on the educational process in higher education and the concept of the educational space of digital transformation, its problems and benefits in the education system.

Keywords: education, global pandemic, innovation, online format, digital transformation, distance learning.

COVID-19 пандемиясы алдыңғы дағдарыстарға ұқсас емес адамзаттың соңғы онжылдықтардағы ең қиын сын-қатерлерінің біріне айналды. Көптеген мемлекеттердің экономикасына келтірілген залал халықтың өмір сүру деңгейі мен әлеуметтік қорғалуының төмендеуіне әкеліп соқтырды. Пандемия басталғалы бері әлемнің әртүрлі елдерінің үкіметтері әлеуметтік институттардың әдеттегі жұмысын және адамдар арасындағы өзара әрекеттесу тәсілдерін түбегейлі өзгерткен дағдарыстық жағдайға тез және тиімді реакцияны қажет етті. Іс жүзінде қоғам өмірінің барлық салалары басқа цифрлық ортаға ыңғайлы өту үшін бейімделуге және жағдай жасауға мүмкіндік беретін дереу трансформациялау қажеттілігіне тап болды. Жаһандық пандемия білім беру жүйесін ұйымдастыруды ортақ формаға айналдырды. Ол – онлайн форматта өткізілетін, қашықтықтан білім білім беру формасы. Егер дәстүрлі оқытуда білім алушымен бетпе-бет көріссеңіз, бұл форма білім алушының нақты суретін көруге мүмкіндік бермейді. Бұл мәселе тек қана білім беру ұйымдарының ғана емес, сондай-ақ ата-аналарды да қашықтықтан оқыту кезінде білім беру процесіне араластыра бастады. Сондықтан білім беру жүйесіне оқытудың жаңа формасы ретінде еніп жатқан қашықтықтан оқыту технологиясын жан-жақты қарастыру өзекті мәселеге айналды. Осылайша, білім беру мекемелері өз қызметін онлайн форматқа ауыстыруға мәжбүр болды, бұл зерттеушілерді жоғары білім тұжырымдамасының мәнін қайта қарастыруға итермеледі. Өзгерістерге тез бейімделуге қабілетті тұрақты білім беру ортасын қалыптастыру және бұл ретте сапалық сипаттамаларын жоғалтпау, қазіргі білім беру мекемесі өзінің білім беру платформасын цифрлық трансформациялау және оқытудың инновациялық әдістерін енгізу арқылы жауап бере алатын бір сын-тегеурін болып табылады.

Білім берудегі заманауи тенденциялар білім беру мазмұнын үнемі жаңартып отыруды қажет етеді және бұл өз кезегінде еңбек нарығының ғана емес, сонымен қатар бүкіл экономикалық тәжірибенің талаптарына сәйкес келу қажеттілігімен байланысты. Цифрлық технологиялардың көмегімен бұл

міндет өнімділік тұрғысынан да, орындау уақыты жағынан да айтарлықтай жеңілдетілген. Сонымен қатар, цифрлық трансформация жеке бағыттарға ғана емес, сондай-ақ жеке студентке де дербестендіру тәсілі арқылы бүкіл процестің сапалық сипаттамаларын едәуір арттыруға мүмкіндік береді.

Жоғары оқу орындарының білім беру қызметтерін ұсынудың балама тәсілдерін іздеуі бірқатар әлеуметтік, мәдени, техникалық және өзге де факторлармен анықталған. Объективті себептерге байланысты кейбір елдер дәстүрлі оқыту моделін тиімді форматқа тез ауыстыруды қажет ететін жағдайларға жақсы дайын болды. Бұл жағдайда ел арасындағы "цифрлық алшақтық"туралы айтуға болады. Соңғы уақыттарда бұқаралық ақпарат құралдары және академиялық ортада «цифрлық теңсіздік» ұғымы кең етек ала бастады. Пандемия жағдайында цифрлық технологиялар адам мен қоғам өмірінің барлық салаларында негізгі элементіне айнала бастады. Біріккен Ұлттар Ұйымның Бас хатшысы А. Гутерриш, Тұрақты даму мақсаттарына қол жеткізудегі жаңа технологиялардың роліне арналған Бас Ассамблеясында сөйлеген сөзінде, «цифрлық алшақтық» «теңсіздіктің жаңа қыры» болуы мүмкіндігін, ал алшақтықты қысқарту қажеттілігі «өмір мен өлім» мәселесіндей маңызды екендігін ескертті» [1]. БҰҰ басшысының айтуынша, пандемияның "COVID-19-дан кейін"әлем үшін салдары қандай болатынын әлі толық біле алмаймыз. Дегенмен, инфрақұрылым қысқа мерзімде қашықтықтан оқыту үшін жағдай жасауға мүмкіндік берген жағдайда, білім берудің инновациялық модельдеріне көшу процесі ауыртпалықсыз өтті, ал ғылыми-технологиялық даму деңгейі төмен мемлекеттер коронавирустық дағдарысқа бейімделудің күрделі проблемасына тап болды. Жоғары білім берудің басты міндеті қажетті құзыреттер мен дағдыларды игеру және дамыту болып табылады, ал қашықтықтан оқытумен тығыз байланысты өмір бойы оқыту тұжырымдамасы барған сайын танымал бола түсуде.

Жоғарыда айтылғандарды негізге ала отырып, қазіргі заманғы технологиялармен жұмыс істеу дағдыларын меңгерген білікті кадрларды даярлау қажет екені анық, Осыған орай, С.С. Құнанбаеваның өз еңбегінде айтып кеткен сөздері еске түседі, "жаһанданудың сын-тегеуріндеріне тиімді жауап бірінші кезекте білім беру жүйесін түбегейлі трансформациялауды, жаңа сапалы деңгейдегі бәсекеге қабілетті кадрлар даярлау үшін жағдайларды қамтамасыз етуді қамтиды" [2, 10-бет]. Білім беру жүйесін жаңғырту үдерісі оқытушыларға жоғары талап қояды. Ол тек пәндік білім мен дағдыларды ғана емес, сонымен қатар педагогикалық, ақпараттық коммуникациялық және цифрлық технологияларды, сондай-ақ өз көзқарасын дәйектеу және дәлелдеу қабілеттерін жоғары деңгейде жаңа және пәнаралық білімді игеруге қабілетті, сондай-ақ жоғары кәсіби оқыту дағдылары бар жоғары білікті кадрлардың едәуір санын жинақтайтын білім беру әлеуеті мен университеттері маңызды рөл атқаратындығын көрсетеді. Білімнің қарқынды дамуы, жаңа технологиялардың, соның ішінде ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың пайда болуы, студенттерді көп бағытты оқыту мүмкіндіктері және басқа да себептер әлемдік және отандық жоғары білім беру жүйелерінің айтарлықтай өзгеруіне ықпал етеді.

Тұтастай алғанда білім беру саласының, сондай-ақ цифрлық оқытудың қалыптасуы жағдайында жекелеген университеттердің дамуы айнымалылардың едәуір санына байланысты, олардың негізгілеріне мыналар жатады:

- жаңа, оның ішінде цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы;
- зияткерлік меншік нарығын дамыту;
- құзыреттіліктер шеңберін кеңейте отырып, осы өзгерістерді ескеруі тиіс жоғары білім беру жүйесіне әсер ететін жаңа жағдайлар мен еңбек нарығының сұраныстарын өзгерту;
- жаңа технологияларды дұрыс қолдана білетін және білім беру жүйесінің әртүрлі деңгейлерінде білім алушыларды практикалық дағдыларға үйрете алатын мамандардың болуы;
- студенттерді көпвариантты оқыту формаларын дамыту;
- жұмысқа орналасу кезінде түлектердің бәсекеге қабілеттілігін арттыратын құзыреттерді дамыту және т. б.

Ғылыми білімнің қарқынды дамуы, жаңа технологияларды енгізу мен жаңарту мерзімдерінің жеделдеуі жоғары білім беру жүйесін дамыту үшін әрдайым маңызды проблемаларының бірі болып келді, соңғы жылдары бұл проблема күшейе түсуде. Жоғары білікті мамандарға қызметтің таңдалған бағытына сәйкес келетін салада жұмысты орындау үшін кәсіби дағдылар қажет, сонымен бірге олар осы қызмет саласынан тыс мәселелерді шеше білуі керек, сонымен қатар қосымша оқытуға дайын болуы керек, сонымен қатар заманауи сандық ақпарат тасымалдаушылармен және ақпараттық-коммуникациялық технологиялармен жұмыс істеу дағдыларын жеткілікті жоғары деңгейде игеруі тиіс.

Цифрлық экономика талаптарына сәйкес келетін білікті мамандарды даярлау үшін цифрлық технологияларды пайдалана отырып, білім беруді дамытудың негізгі бағыттарына мыналар жатады:

✓ электрондық оқулықтар жасау, оқытудың аралас нысандары түрінде ұсынылған ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдана отырып, онлайн оқытуды тарату есебінен цифрлық ортаның дамуына қарай білім беру кеңістігін кеңейту, сондай-ақ түрлі университеттерден, оның ішінде ашық университеттерден онлайн курстарды белсенді дамыту;

✓ цифрлық кітапханалар мен университеттердің цифрлық кампустарын дамыту;

✓ ақпараттық білім беру ортасының технологиялық ресурстарын белсенді дамыту және пайдалану;

✓ профессорлық-оқытушылық құрамның ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану дағдылары мен сандық құзыреттер деңгейін арттыру.

Барлық уақытта білім беру саласы өте мобильді және оның міндеттерінің бірі білім беру бағдарламаларына ғылымның жаңа жетістіктерін енгізу болып табылады. Мәселе, ең жақсы жағдайда да, жалпы білім беру жүйесі үшін, ғылымның соңғы жетістіктерінен біршама артта қалу табиғи себептерге байланысты болады. Ғылым неғұрлым тез дамып жатса, соғұрлым бұл артта қалушылық байқалады. Мұндай уақыт артта қалуы білім берудің барлық деңгейлеріне тән, бірақ білім мен технологияның қазіргі даму қарқынын ескере отырып, ол айқын бола бастайды. Білім беруде қолданылатын қазіргі заманғы цифрлық технологиялардың мүмкіндіктері, бір жағынан, осы уақыт аралығын біршама азайтуға мүмкіндік береді, өйткені оларды қолдану білім берудің жылдамдығын, деңгейін және кеңдігін арттырады.

Осылайша, білім беру – дәстүрлер, тәжірибе, ұрпақтар байланысының саласы – цифрлық технологиялардың дамуымен байланысты қоғам өмірінің барлық салаларын кең ауқымды және терең қайта құру жағдайында ғасырлар бойы жинақталған білімді тарату және сонымен бірге XXI ғасырдың цифрлық болашағының қажеттіліктері мен сын – қатерлеріне сәйкес келу сияқты күрделі міндетке тап болады деп айта аламыз. Осыған сүйене отырып, білім берудің алдында қасиеттер мен дағдылардың ерекше жиынтығы бар мамандарды даярлаудың жаңа міндеттері тұр, олардың негізгілері икемді ойлау, жаңа ақпаратты тез игеру, үлкен көлемде мәліметтерді шарлау және тез әлеуметтік-мәдени өзгерістерге бейімделу. Білім беруді цифрлық түрлендіру дегеніміз – оның мазмұнын, әдістері мен әдістерін өзгерту, бірақ сонымен бірге негізгі пәндердің-оқытушы мен студенттің өзгеруі.

Алайда, кез-келген педагогикалық инновацияның негізгі мақсаты тек технологиялық инновация немесе білім берудің жаңа тәжірибесін құру бола алмайтындығын атап өткен жөн. Мұндай мақсат адам болуы керек, ал міндеттері — оның жеке қасиеттерін жетілдіру, оның ішкі жеке бағдарлау жүйесін қалыптастыру. Осы аспектіде біз пандемия жағдайында 2020-2021 жылдары білім беру жүйесінде басым болған инновациялық технологиялармен байланысты тенденцияларды талдаймыз.

Пандемия кезінде қашықтықтан оқу форматына ауыстыру кезінде жоғары оқу орнындағы білім беру саласының цифрлық трансформациясы өзінің артықшылықтары мен бұрын болған білім беру проблемаларын айқын көрсетті.

Біз Қазақстандағы цифрлық трансформация кезінде білім берудегі төрт негізгі мәселені анықтай аламыз:1. Білім беруді цифрландыру әлеуметтік теңсіздіктің негізгі мәселесін көрсетті. Басқаша айтқанда, әлеуметтік мәселелер мысалы, студенттердің ноутбук немесе компьютерге қол жеткізе алмайтындығы, сондай-ақ интернетке қосылудың нашарлығы. Тұрмысы төмен отбасылардың студенттері мен асырауындағылардың тәрбиешілері әлеуметтік жағынан ең осал болып саналады. Пандемия кезінде олар университет жатақханаларынан шығарылуына, қашықтан жұмыс істеу форматына ауысуына байланысты шұғыл түрде баспана іздеу қажеттілігіне тап болды.2. Карантин кезінде жоғары оқу орындарының едәуір бөлігінде Қазақстанда қашықтықтан оқыту мүмкіндігі жоқ екені белгілі болды. Мысалы, университеттерді материалдық-техникалық қамтамасыз етудің жеткіліксіздігі, интернетке қолжетімділіктің шектелуі, өткізу қабілетінің төмендігі, қашықтықтан лекциялар немесе семинарлар өткізілетін онлайн-қосымшалардың проблемалары. Сонымен қатар, дербес деректердің қауіпсіздігі мәселесі білім беруді қашықтан қатынау режиміне көшіру кезеңінде айқын мәселелердің бірі болғанын атап өткен жөн. Жекелеген университеттерден алынған хабарларға қарағанда, олар хакерлік шабуылдарға байланысты интернетте оқуды уақытша тоқтатуға мәжбүр болған. Жалпы, біз бұл техникалық ақауларды онлайн оқыту кезінде атай аламыз.

3. Желілік білім беру ресурстарында толық жұмыс істеуге дайын емес оқытушылар құрамының проблемасы. Әлемнің дамушы елдерінің көптеген университеттері ұсына алатын қашықтықтан жұмыс істеу нысандары онлайн-оқыту және онлайн-білім беру стандарттарына сәйкес келмеді, ал олардың көптеген қызметкерлері көрсеткен платформалар мен сервистердегі жұмыс дағдылары мен құзыреттері қашықтықтан қол жеткізуде студенттермен толыққанды жұмыс істеу үшін жеткіліксіз болып шықты.

4. Қашықтықтан оқытуда студент пен оқытушының қарым-қатынас мәселесі. Қашықтықтан байланыста нақты коммуникацияның толыққанды алмастырғышы ретінде, ал цифрлық білім беру – мазмұны бойынша аудиториялық форматта оқытуға барабар. Пандемия жағдайы жақсармайынша сабақты тоқтатуды белгілейтін оқу жоспарларына өзгерістер енгізудің прецеденттерін тек экономикалық тұрғыдан әлсіз білім беру мекемелері ғана емес, сонымен қатар білім беру сапасы да күндізгі бөлімдер болуы мүмкін.

Қашықтан формаларға көшудің айтарлықтай артықшылықтары бар. ҚР жоғары оқу орындары бойынша зерттеу жүргізген білім беру сапасын қамтамасыз ету жөніндегі Тәуелсіз агенттіктің (IQAA) деректері бойынша ПОҚ мен ЖОО қызметкерлері арасында қашықтықтан білім беруге көшудің артықшылығы ретінде студенттердің ойлау қабілетін дамыту және олардың дербестігін арттыру атап өтілді.

Жеке және кәсіби даму тұрғысынан ПОҚ цифрлық дағдылар мен цифрлық сауаттылыққа оқытуды, бос уақытты арттыру есебінен шығармашылықпен және өзін-өзі дамытумен айналысу мүмкіндігін атап өтті.Оқытудың сапасы мен мазмұны туралы айта отырып, ПОҚ материалдың сапасы жоғары болғанын, ал заманауи бағдарламалық және техникалық құралдарды пайдалану электрондық білім беруді тиімдірек ететінін атап өтті. Жаңа технологиялар визуалды ақпаратты жарқын және динамикалық етуге, студенттің оқу жүйесімен белсенді өзара әрекеттесуін ескере отырып, білім беру процесін құруға мүмкіндік береді.

Студенттер, өз кезегінде, өз оқу нәтижелеріне дербестік пен жауапкершіліктің дамуын, бос уақыттың артуын және онлайн кітапханаға қолжетімділіктің артуын атап өтеді.

Респонденттердің екі тобы да оң нәтиже ретінде университетке баруға уақыт жұмсаудың қажеті жоқ екенін атап өтті [3, 12-бет]. Экономикалық тұрғыдан алғанда, бағалау және қатысу бойынша барлық статистиканы қамтитын білім алушының цифрлық портфолиосын сақтау; оқыту материалдарының үлкен көлемін сақтау мүмкіндігі, оларға әлемнің кез келген нүктесінен қол жеткізу сияқты техникалық артықшылықтар атап өтілді. Сонымен қатар, университеттері жоқ шағын қалаларда тұратындар үшін білім алу мүмкіндігі артып келеді; жаппай қашықтықтан білім беру арзанырақ ретінде аз қамтылған азаматтар үшін білім беру теңсіздігі мәселесін ішінара жояды. Дәл осы артықшылықтар қосымша оқытуға арналған қашықтықтан, соның ішінде платформалық технологиялардың тартымдылығы туралы айтуға мүмкіндік береді.

Қашықтықтан оқыту қосымша кәсіби құзыреттіліктерді қалыптастыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, жүйелі және сыни ойлау, командалық жұмыс, Байланыс және мәдениетаралық өзара әрекеттесу, көшбасшылық, өзін-өзі ұйымдастыру және өзін-өзі дамыту, денсаулықты сақтау, екінші жоғары немесе қосымша білім алушылармен байланысты әмбебап құзыреттер бар деп болжанады.

ӘДЕБИЕТ

1. Не сократив цифровое неравенство, мир не сможет достичь Целей устойчивого развития // Новости ООН. - Қолжетімді режимі URL: **https://news.un.org/ru/story/2020/06/1379942** - (қаралған күні: 11.06.2020)

2. Концептологические основы когнитивной лингвистики в становлении полиязычной личности. Учебное пособие / С.С. Кунанбаева. – Алматы, 2017. – 264 с.

3. «Covid-19 пандемиясының жоғары білімге әсері Қазақстанда» // Білім беру сапасын қамтамасыздандыру бойынша тәуелсіз агенттігі (IQAA) Нұр-Сұлтан, 2021. – 18 б.

UDC 967

Ayaganova D.,
Master's student
«7M01711- Training of foreign language teachers»
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: that.your.time@gmail.com

THE USE OF INTERNET-RESOURCES IN THE FORMATION OF INTERCULTURAL COMMUNICATIVE COMPETENCE IN THE ENGLISH LESSON

Abstract: The article is concerned with the use of information and communication technologies, namely, Internet technologies, in the formation of intercultural communicative competence, the transformation of

education using digital technologies. The article describes educational platforms that increase the effectiveness of English lessons, as well as increase students' interest in improving language skills.
Keywords: «information and communication technologies», «internet-resources», «intercultural communicative competence», «educational platform».

Аяганова Д.,
Магистрант
«7М01711- Факультет ППИЯ»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: that.your.time@gmail.com

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕРНЕТ-РЕСУРСОВ В ФОРМИРОВАНИИ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ НА УРОКЕ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация: В статье рассматриваются использование информационно-коммуникационных технологий, а именно интернет технологий, в формировании межкультурной коммуникативной компетенции, трансформация образования с использованием цифровых технологий. В статье описаны образовательные платформы, которые увеличивают эффективность уроков английского языка, а также повышают заинтересованность студентов в улучшении языковых навыков.
Ключевые слова: «информационные и коммуникационные технологии», «интернет-ресурсы», «межкультурная коммуникативная компетенция», «образовательная платформа».

The formation of intercultural communicative competence among students in the process of teaching a foreign language is an urgent problem of modern education. Understanding the role of a foreign language, familiarity with the culture of the country of the target language contributes to the formation of intercultural communicative competence. Multicultural development contributes to the harmonization of a person's personality, mutual understanding and cooperation with representatives of other cultures in a professional environment. In connection with the transformation of education in the digital world, the development of intercultural communicative competence has become even easier. This article will describe online resources that will significantly increase the effectiveness of learning a foreign language in the classroom[1, p.5].

The development of education today is inextricably linked with an increase in the level of its information potential. One of the most revolutionary advances in recent decades has been the creation of the Internet. The Internet has become an integral part of modern reality and the educational process. The Internet, as an information system, offers its users a wide range of different information and resources:

1. Access to information resources;
2. Search engines and reference catalogs;
3. The ability to publish your own information or create your own site;
4. Email;
5. Video conferencing and online conversations, etc[2, p.12].

When learning English, the Internet is becoming an indispensable tool. However, it is important to realize that the use of a certain resource or Internet technology for the development of specific types of speech activity and the formation of intercultural and sociocultural competence should be conditioned by the effectiveness and acceptability of this Internet resource for solving any educational problem[3, p.7].

There are several Internet resources that will be good helpers not only for teachers, but also for parents in the process of teaching children English.

Lingualeo.com is a multifunctional online service for learning and practicing English, used by 16 million people in 249 countries. The site is available on the web platform and as free mobile applications. Working with this site, students can learn English using authentic materials in the language of native speakers (films, music, books), master courses in accordance with the chosen goals (for study, communication, travel), complete assignments and have exciting training to consolidate vocabulary, as well as you can take a free test of language proficiency. This site is great for classroom use with Internet access or for self-study at home.

Kahoot.com is a popular learning platform for quizzes, and educational games. The platform has a web version, but, in my opinion, it is more convenient to use a mobile application.

The basic Kahoot Mode is a quiz creation mode. Recently, a few more cool features have been added to it. Kahoot can engage students with self-study and diversify boring tests.

In Flashcards mode, we answer a question out of our heads, with no answer options. To check the answer - just turn the card over. The beauty of this mode is that you need to come up with the answer yourself, based on the topic of the studied kahoot, and not choose from the proposed ones.

Thus, the “thinking” brain, and not the “choosing” brain, is already switched on in the student. I recommend this mode to students for self-study, but I also use it as a lead-in for a new topic or as a quick check of material from a previous lesson.

Practice mode is similar to multiple choice - here the question is given from two to four answer options. Excellent mode for self-study. In the mode, there is no timer for choosing the correct answer, respectively, less stress, more time to think.

At the end of the questions, the system offers to immediately work with the mistakes. There is also a button “Continue later” here, so that after a pause, you can go back and continue, and not go through the whole kahoot again.

Test Yourself mode differs from Practice mode only in the time limit for choosing the correct answer.

Encourage students to use this mode as the last step in a particular kahoot. If you start it too early, then it will more likely be a test of intuition and reaction, rather than knowledge.

The advantages of this platform:

1. Intuitive interface.
2. Ability to create different types of tests.
3. Ability to create tests in the format of game mechanics.
4. Serious game mechanics in each test or quiz variant.
5. Variety of tests.
6. Interactive mode, when in real time the students see how the game is going and who is winning.
7. Opportunities for quick creation of tests, polls, discussions.
8. Good features in the free version of the service.
9. Library of images that you can use. Images can be presented as alternatives to answers in your tests.
10. Editor of mathematical symbols.
11. Convenient reporting system.

Learnenglish.britishcouncil.org is a colorful website for kids, parents and teachers that is a great resource for learning English. On the site you can find a lot of different material - games, songs, funny exercises, thematic tasks, as well as videos of children who are native speakers. The site is divided into several sections: a section for children (LearnEnglish kids), a section for teens (LearnEnglish teens) and a section for teachers (TeachingEnglish). Also, the site is partially Russified, which makes it easier for parents who do not speak English and makes the site accessible to children with a low level of language proficiency.

Cambridgeenglishonline.org is a site developed by Cambridge University Press. To use the site, you must register using e-mail. The site contains many games and cognitive tasks for memorizing words and their pronunciation. For parents and teachers, there is a special program that allows you to independently create thematic flash cards.

Despite some shortcomings (the lack of a Russian interface, a little confusing navigation and advertising), the site will be useful for English teachers, as it contains a large number of different materials that will help fill the content of any lesson.

Cbeebies.com is a site sponsored by the British Broadcasting Corporation (BBC), where you can find:

1. Educational games in English;
2. Sounded children's fairy tales in English;
3. Funny songs in English;
4. A large number of educational videos in English;
5. Children's karaoke in English;
6. Online coloring and much more.

English-films.com is a website that offers a great opportunity to learn English online. This site contains a large number of films and TV series in English, both with and without subtitles, songs, books and audiobooks with authentic texts. The forum provides an opportunity to look for answers to all questions and find like-minded people for joint learning of the English language. In addition, the site provides useful articles and tutorials for its users.

Learning English using Internet resources is possible due to the study and practical use of electronic educational resources that are in the public domain and presented in information systems such as:

1. Information system "Single window of access to educational resources" (IS "Single Window" - http://window.edu.ru);

2. Unified collection of digital educational resources (Unified collection of the CER - http://school-collection.edu.ru);

3. Federal portal "Russian education" (http://www.edu.ru).

It is also recommended to use the catalogs of Internet resources published by the Ministry of Education of the Russian Federation and the Research Institute of Information Technologies and Telecommunications - "Educational resources of the Internet for basic general and secondary (complete) general education." This includes resources on the subjects of the educational program “Foreign Languages. English":

1. The New York Times (http://www.nytimes.com);
2. The Washington Times (http://www.washtimes.com/);
3. US Library of Congress (http://www.loc.gov/index.html);
4. English for Children (http://www.englishforkids.ru);
5. School of English (http://www.language.ru);
6. Traveling across states and cities, acquaintance with the history, culture, way of life of Americans (http://www.infospace.com/info.USA);
7. Free English lessons on the Internet (http://www.english.language.ru);
8. VKS MBA Center - preparation center for TOEFL, IELTS, GMAT, GRE exams (http://www.bkcmba.ru);
9. Newspaper in English for English language learners (http://www.schoolenglish.ru);
10. Education Systems Anri. Internet Program for Learning English (http://www.anriintern.com);
11. Learning English: articles, tests, games, idioms, proverbs, programs, audiobooks, films (http://www.native-english.ru);
12. Online testing. Free interactive English lessons (http://www.english.language.ru/index.html);
13. English lessons (http://lessons.study.ru).

The main task of modern education in the field of foreign languages is to provide conditions for the successful formation of intercultural competence in schoolchildren. Internet resources here act as the main assistant in the formation of intercultural and communication skills. Internet resources are a huge source of information and materials that provide an opportunity to improve their language skills and speech skills, increase their confidence in using the language[4, p.4]. The computer makes it possible for each child to individually work on this or that grammatical material under the guidance of a teacher or without him. Students' independent work skills are developed. Solving certain problems on their own makes the student think, analyze and compare. The Internet and other information and communication technologies are modern teaching aids that must be intelligently integrated into the lesson process to achieve optimal results[5, p.6].

REFERENCE

1. Galskova, N.D. Intercultural education: the problem of goals and content of teaching foreign languages / N.D. Galskova // Foreign languages at school. - 2004.

2. Gromova, V.V. Formation of intercultural communicative competence based on interdisciplinary training. / V.V. Gromova. -M., 2011.

3. Elizarova, G.V. Formation of intercultural competence of students in the process of teaching foreign language communication / G.V. Elizarova. - SPb.

4. Larina, T.V. Culture as a style-forming factor / T.V. Larina // Intercultural communication and translation: Proceedings of an interuniversity scientific conference. -M., 2005.

5. Muratov, A. Yu. Formation of intercultural competence of students in the process of teaching English using telecommunications / A.Yu. Muratov. - Barnaul, 2005.

УДК 94(560):355.48

Базарова Д,. Раева К.,
Алматы Технологиялық Университеті
Лектор, магистранты
Алматы қ., Казахстан
Bazarova_Dinara85@mail.ru
Kasha_83@mail.ru

АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА ОҚЫТУ НӘТИЖЕЛЕРІН БАҒАЛАУ ЖӘНЕ БАҚЫЛАУ ҮШІН ИНТЕРАКТИВТІ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Түйін: Бұл мақала ағылшын тілін оқыту процесінде бағалау мен бақылау үшін интерактивті технологияларды пайдалану мәселелеріне арналған. Kahoot интерактивті платформаларын пайдалану мүмкіндіктері қарастырылды! және Quizlet ағылшын тілі сабақтарында. Ағылшын тілінде білім алушылардың үлгерімін бағалау және бақылау үшін осы қызметтерді пайдаланудың негізгі тетіктері мен артықшылықтары белгіленді.

Түйінді сөздер: интерактивті технологиялар, интерактивтілік, бақылау,ағылшын тілін оқыту әдістері, бағалау.

Базарова Д., Раева К.,
Магистр, Лектор
Алматинский Технологический Университет
Г. Алматы, Казахстан
Bazarova_Dinara85@mail.ru
Kasha_83@mail.ru

ПРИМЕНЕНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ДЛЯ ОЦЕНКИ И КОНТРОЛЯ РЕЗУЛЬТАТОВ ОБУЧЕНИЯ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Аннатоция: Данная статья посвящена вопросам использования интерактивных технологий для оценки и контроля в процессе преподавания английского языка. Рассмотрены возможности использования интерактивных платформ Kahoot! и Quizlet на уроках английского языка. Обозначены основные механизмы и преимущества использования данных сервисов для оценивания и контроля прогресса обучающихся английскому языку.

Ключевые слова: интерактивные технологии, интерактивность, контроль,
методы преподавания английского языка, оценивание.

Вопрос повышения качества образования всегда остается актуальным в условиях экономических и социально-политических перемен в современном мире. На сегодняшний день сложно представить совершенствование образования без внедрения новых методов и инноваций в обучения, к одним из которых можно отнести современные средства оценки и контроля учебных достижений учащихся.

Оценка в обучении подразумевает под собой деятельность оценивания, осуществляемую педагогом в качестве стимулирующей функций. Благодаря объективному оцениванию у обучающихся формируется адекватная самооценка и критическое отношение к своим успехам. Контроль, в свою очередь, определяется в качестве процедуры проверки результатов обучения, которая заключается в выявлении и оценивании знаний, умений навыков, а также установлении соответствия между запланированным и реально достигнутым результатом освоения учебной программы. [1,с.26].

На современном этапе традиционные средства обучения постепенно претерпевают модернизацию, что позволяет в полной мере реализовать

Объективность в отношении контроля и оценки результатов обучения. Следовательно, в условиях внедрения новых образовательных стандартов в процесс обучения иностранному языку значительным изменениям подвергаются методы и подходы преподавания английского языка.

В рамках нового государственного стандарта в казахстанском образовании активно применяется системно-деятельностный подход. Под системно-деятельностным подходом понимается организация учебно-познавательной деятельности, основной которой является систематическая активизация самостоятельной работы обучающихся при усвоении новых знаний. Суть этого подхода заключается в применении элементов самообразования, активного вовлечения обучающихся в образовательный процесс с учетом их возрастных, психологических и физиологических особенностей.

В рамках данного подхода необходимо использовать современные эффективные технологии, который позволят обучающимся не только получать знания, но и сформировать ряд социальных компетенций, а также скорректировать характер и темперамент обучающегося.

Одной из таких технологий является интерактивное обучение. В самом слове “интерактивный” раскрывается специфика данной технологии в переводе с английского: “inter” (“взаимный”) “act”(“действовать”).

Интерактивные технологии, по мнению И.В.Роберта,представляют собой образовательные ресурсы, включающие интерактивность как необходимое дидактическое свойство, которое реализовано во взаимодействии учащегося с программно-аппаратными системами, которые предоставляют ему расширенные средства для осуществления диалога, что обеспечивает пользователю возможности “выбирать режим работы, содержание учебного материала и др.”[4,с.13].

Интерактивное обучение развивает у школьников способности и навыки продуктивного общения в условиях учебного процесса, умения аргументировать свою точку зрения, анализировать сложные ситуации, находить способы и средства их разрешения, а самое главное - стать конкурентоспособным в информационным мире, быть “на волне” с современным миром и его технологиями[3,с.186].

Основным преимуществом интерактивного обучения является постоянное, активное взаимодействие всех участников образовательного процесса. Суть этого преимущества состоит в том, что ученик и учитель становятся партнерами, равноправными субъектами обучения.

Интерактивные технологии не только обеспечивают обратную связь, но и влияют на оценивание результатов обучения. Также они позволяют проводить контроль, корректировать обучение, а также хранить и обрабатывать результаты. Интерактивные ресурсы упрощают в первую очередь работу преподавателя, ведь теперь результаты оценок становятся известными после завершения обучения, что сказывается благоприятно и на психологическом состоянии обучающихся. С помощью интерактивных элементов процесс обучения становится более увлекательным, разнообразным, поскольку можно использовать ряд наглядных, слуховых, зрительных, контрольных диктантов, технологии Case Study с конкретными задания (изложениями определенных ситуации).

Интерактивные технологии настолько доступны и просты в использовании, что любой современный школьник сможет их использовать.

Для наибольшего понимания их сути и особенностям, проанализируем самые популярные платформы для обучения: Kahoot! и Quizlet.

Kahoot! - интерактивная платформа, которая изначально была разработана для опросов и обсуждений, различных игр и виктории. Основное преимущество Kahoot! - адаптация к любым смартфонам. В платформу уже загружены игры, разработанные другими пользователями сервиса, которые можно использовать в процессе обучения. Есть возможность их использования в неизменном виде, либо корректировать, например, для тестирования тех или иных способностей учащихся. Онлайн-сервис Kahoot можно использовать на любом этапе учебного занятия: для проверки усвоенного материала по каждому предметы (или занятию), для систематизации знаний, приобретенных после изучения темы или для обобщения изученного материала по уроку.

В данное время в интерактивной платформе Kahoot! предложено много обучающих игр, которые уже включают в себя электронные тесты, что отлично подойдет для проверки знаний. Также в некоторые задания преподаватель может добавить таймер для придания заданию соревновательного характера, например, ученик, который ответит быстрее всех на онлайн-тест или пройдет задание - не просто подтвердит свои знания, но и окажется победителем в игре. Этот аспект кажется интерактивная придаёт оценочным мероприятиям игровой эффект, что еще больше стимулирует и мотивирует ученика на успехи в учебе и достижения лучших результатов.

Формат тестирования можно изменять, добавлять фото или видеофрагменты. Есть также опция регулирования скорости выполнения заданий: для каждого задания можно установить свое время выполнения. Результаты тестирования можно экспортировать в виде списка в таблицу MS Excel, что даст возможность проводить мониторинг знаний школьников, выявлять задания, которые вызвали трудности.

В данной платформе-конструкторе перед выполнением любого контрольного тестирования можно использовать режим Flashcards. В данном режиме нет вариантов ответов. Для проверки своего ответа необходимо перевернуть карточку. Таким образом, у обучающегося формируется способность мыслить, а не просто выбирать вариант из предложенных. Этот режим также можно использовать как lead-in новой темы или как quick check материала прошлого занятия.

Для самоконтроля обучающиеся могут использовать режим Practice-тестирование на время, но его рекомендуется использовать после прохождения определенной темы Kahoot.

Сервис позволяет отслеживать прогресс обучающихся. Можно посмотреть отчеты после каждой игры, для понимания того, насколько эффективно ученики освоили учебный материал.

Интерактивная платформа Kahoot способствует не только проверять и оценивать знания в режиме онлайн, но и позволяет развивать познавательную активность обучающихся путем организации различных викторин, интерактивных игр, соревнований: прививаются навыки самостоятельного обучения.

Анализируя платформу Quizlet, преимуществами можно отметить простоту его использования как преподавателями, так и обучающимися: наличие 6 режимов обучения, системы распознавания голоса и т.д. Единственный нюанс в его использовании - система распознает только ответы, полностью соответствующие заданию.

Система прежде всего отличается уникальным подходом-системой FLash Cards, которые выполняют тренировочную, игровую и контрольную функции.

Блок “Play” представлен тремя играми: “Match” (Подбор). “Gravity”(сила тяжести). “Live” (Живая). “Match” предлагает соединить карточки попарно, игра ведется на время. “Gravity” представляет собой звездное небо, с которого падают астероиды на планету Земля. На астероидах указаны задания, в поле-ответ вписывается ответ. Преподаватель может установить различные уровни сложности. У игрока есть четыре жизни. В случае, если задача “ушла” с поля, а игрок не успел ввести ответ, игра ставится на паузу и появляется поле с правильным ответом, который необходимо ввести в пустое поле.

Для контроля знаний используются задания в режиме Test и игры Scatter и Space Gravity. Тест состоит из заданий на соответствие, множественный выбор и истинные/ ложные высказывания, письменный перевод слов.

Также есть возможность массового охвата в проверке знаний путем использования игры Quizlet Live: можно не только проверить знания учеников, но и развить навыки социального общения.

Кроме того,сервис Quizlet предоставляет учителям возможность создания виртуальных классов и запись в этих классы своих учеников, что облегчает работу по оцениванию и комментированию работы учеников. Это выполняется следующим образом: в модуле Test, после его выполнения, учитель и все остальные участники группы видят все результаты в разделе Scores, причем они представлены в виде пьедестала. Последнее мотивирует ученика на достижение статуса “чемпиона”.

Проанализировав новые интерактивные технологии и их возможности для оценки компетенций и контроля результатов по английскому языку, мы пришли к выводу о том, что сервисы Quizlet и Kahoot! Являются довольно эффективными и в то же время простыми в использовании. Они завоевали большую популярность среди преподавателей иностранного языка во всем мире.

Таким образом, применение в практике обучения данных интерактивных платформ позволит более эффективно контролировать успеваемость обучающихся, более объективно оценивать их знания, предлагая им тестирования и задания в игровой форме. В конечном счёте, это позволит обеспечить психологический комфорт и исключить стресс генный фактор на этапе оценивания.

ЛИТЕРАТУРА

1 Жунусакунова А.Д Методы контроля и оценки результатов обучения в учебном процессе // Молодой ученый – 2016. -№ 20.1 (124.1). - С. 26-29 – URL:

2 Иванова О. В. Использование сервиса Quizlet как средства формирования лексической компетенции студентов бакалавров, будущих учителей инастранонного языка // Актуальные проблемы романо-германской филологии и преподавания европейских языков в школе и вузе: сборник статей V Всероссийской (с международным участием) конференции / Мар. гос. ун-т. Йошкар-Ола,2016. –С. 292-297

3 Мынбаева А.К., Садвакосова З.М Инновационные методы обучения, или как интересно преподовать. – Алматы, 2007. –С. 186-190

4 Роберт И.В. Теория и методика информатизации образования (психолого-педагогический и технологический аспекты) // БИНОМ.Лаборотория знаний. -2014. -398 с.

5 Что такое Kahoot! И как его использовать учителю в классе // Онлайн ө журнал <<Teachaholic >>. – URL https://www.teachaholic.pro /review-chto-takoe-kahoot-i-kak-uchitelyu-ispolzovat-ego-v-klasse/ (Дата обращения 07.03.2021).

УДК 81 271

Балпанов Н.М., PhD
Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық коммуникация
және әлем тілдері университеті
nurlan_balpanov@mail.ru
Дюсупова Роза Адылбековна, п.ғ.к.
Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық коммуникация және әлем тілдері университеті
Roza.dyusupova@mai.ru

ТОЛЕРАНТТЫЛЫҚ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАЦИЯ

Аңдатпа. Мақалада мәдениетаралық өзара коммуникация мен оның толеранттылықпен байланысы қарастырылады. Толеранттылық мақалада мәдениетаралық коммуникацияны дамытудың қажетті шарты ретінде ұсынылған. Толеранттылық - мәдениетаралық коммуникацияның әмбебап адамгершілік қағидасы, мәдениетаралық қатынастарды тиімді етудің қажетті шарты, мәдениетаралық қарама-қайшылықтар мен дау-дамайларды шешу түрі ретінде орын алады.

Тірек сөздер: Мәдениетаралық коммуникация, қарым-қатынас, толеранттылық, төзбеушілік, тәрбие, ұлт, шыдамдылық, сабырлық, мәдени ерекшеліктері, мәдениетаралық өзара іс-әрекет, адамгершілік қағидасы, дәстүрлер, құндылықтар, медиакеңістік.

Мақаланың мақсаты: толеранттылық пен мәдениетаралық қарым-қатынастың ара байланысын айқындау, толеранттылық пен мәдениетаралық қарым-қатынас мәселелеріндегі жоғары білім берудің рөлін анықтау.

Біздің ойымызша, көп ұлтты Қазақстан мемлекеті үшін аса маңызды мәселелердің бірі болып табылады.

Толеранттылық және мәдениетаралық коммуникация қатынастары ерекше мәнге ие, себебі бұл жедел дамып келе жатқан ақпараттық әлемдегі жаһандану процестерінің күшеюінен туындап отыр.

Бір жағынан, бұл ұлттық бірегейлікті сақтау үшін мәдениеттерді оқшаулауға ұмтылу, екінші жағынан, әртүрлі мәдениеттердің өкілдері арасында тең қатынастардың шұғыл қажеттілігі туындап отыр, олардың негізі толеранттылық пен мәдениаралық коммуникация болып табылады.

Біздің ойымызша, әртүрлі мәдениеттер өкілдерінің толеранттылығы мен мәдениетаралық байланысы қоғамдағы бейбітшілік пен тепе-теңдікті қамтамасыз етуге ықпал етеді.

Толеранттылық – адам құқығы мен бостандығы. Ол қарапайым тұрмыста көршінің көршіге деген төзімділігінен бастап, кең ауқымда мәдениеттер арасындағы, діни конфессиялар арасындағы, ұлттар, ұлыстар, тілдер арасындағы өзара төзімділікті білдіреді. Толеранттылық түрлі халықтардың, ұлттардың және діндердің ерекшеліктеріне қатысты қажет болатын қасиет. Толерантты болу - өзгелердің құндылықтарын бөліп - жармау арқылы танып білу, құрметтеу дегенді білдіреді. Жаһандану жағдайында толеранттылық жеке басын куәландыру мәселесі ретінде қарастырылады.

1996 ж. ЮНЕСКО орта мерзімді стратегиялар шеңберіндегі «Бейбітшілік-құрылысы стратегиясына қосқан үлесі үшін» 1996 - 2001 жылдары жарияланды және «Бейбітшілік мәдениетіне арналған пәнаралық жоба қабылданды». Жобаның негізгі тезисі: «Адамдар санасына бейбітшілікті орнату». [1].

Қазіргі Қазақстан көпұлтты халық болғандықтан мәдениетаралық қарым-қатынастың толеранттылық принципін қалыптастыру мәселесі өте маңызды. Осы ретте, тиімді қарым - қатынас жасау үшін төзімділік мәдениетті дамыту, бір - бірінің ұлттық ерекшеліктеріне деген өзара сыйластық мәдениетті дамыту өте қажетті болып отыр. Мұндай өзара сыйластық қарым - қатынастың болмауынан, көбінесе этникалық және діни аралық қақтығыстар, шиеліністер, дау - дамайлар туындап отыр.

Толеранттылық (лат. tolerantia — төзімділік, көнбістік) — басқа ойға, көзқарасқа, наным-сенімге, іс-әрекетке, әдет-ғұрыпқа, сезім-күйге, идеяларға төзімділік, жұмсақтық көрсете білу қасиеті. Толеранттылық — адам құқығы мен бостандығы, плюрализммен қатар негізі демократиялық принциптердің бірі болып есептеледі. Толеранттылық — қоғамның жалпы және саяси мәдениетінің деңгейінің көрсеткіші [2,б.416].

Толеранттылық - мультимәдени саясатының құрамдас бөлігі - түрлі мәдениет жақтаушылардың бірлесе тұра алуының үрдісін қолдау.

Біздің, яғни қазіргі қоғамның мақсаты - барлық халықтармен, діндермен бейбітшілікте өмір сүру, өзгелерді құдаламай бір - бірімен татуластыру, сенімдерін өшірмей нығайту, арандатушылыққа жол бермеу, келеңсіз жағдайларды болдырмау, өзге дін ұстанушылардың сезімдеріне тіл тигізбеу, қорламау, тайталаспай әулетті болу. Біз халықтар арасындағы бейбітшілік пен шынайы достық қарым - қатынас орнатуға өз үлестерімізді қоса аламыз. Ол үшін ең бастысы жас ұрпаққа дұрыс тәлім - тәрбие беруіміз керек, адасқандарды оң жолға бағыттауымыз керек, қылмыс жасаудың алдын алуымыз қажет. Осы ретте, толеранттылық - екі жақтың өз дұрыстығын келтіре отырып бір - бірін тыңдай алады және диалог орнатуға мүмкіндік береді. Диалогтың негізі - толеранттылық, өзара ой ашықтығы, «бөтенді» өзім деп қабылдап, ынтымақтастықта болу. Толеранттылық пен диалог тұлға аралық қарым - қатынасты ізгілендіре отырып, бір - бірін түсінуге діни ұйымдармен ынтымақтастықта болуға, ортақ өзекті мәселелерді талқылау арқылы шешу жолдарын қарастыруға мүмкіндік береді. Сол себепті, тұрақты мәдениетаралық диалогты қамтамасыз ету мен ұлтаралық келісімді нығайтуда қолдау көрсету керек. Егерде толеранттылық болмаса, өзге мәдениеттерді, құндылықтар мен наным - сенімдерді дұрыс қабылдау және өркениетті қоғам құру мүмкін болмас еді. Бүкіл әлемде толеранттылық теңдікті құрметтеу, адамзат мәдениетінің, наным-сенімінің көптүрлілігін мойындау және басымдықтар мен зорлық-зомбылықтан бас тарту ретінде қарастырылады.

Толеранттылық екі өзара байланысты ерекшеліктерді қамтиды:

өз позициясы мен басқа адам позициясы немесе бөтен адамдар тобы позициясы арасындағы айырмашылықтарды анықтау мүмкіндігі; субъекті позициясын салыстыра қарағанда басқа позициямен айналысатын адамдар тобы мен жеке тұлғаларды құрметтей білу қабілеті [3, б. 411].

Мәдени әртүрлілік пен мәдени айырмашылықтарды түсіну, қабылдау мәдениетаралық коммуникацияның дамуына ықпал етеді.

Қазіргі Қазақстан көпұлтты мемлекет болғандықтан, толеранттылық пен мәдениаралық қарым-қатынас мәселесі егжей-тегжейлі зерттеуді қажет ететін негізгі мәселелердің бірі болып табылады. Қазақстандық қоғамның көпұлттығы арқасында мәдениеттердің жақындасуы, олардың өзара әсер етуі орын алатынын біз жоққа шығара алмаймыз.

Ал, коммуникация үрдісінде мәдени сәйкессіздікке практикалық талдау жүргізу үшін іргелі теориялық негіз болып табылытын базалық терминологиялық аппаратын қарастырып көрсек. Ең алдымен коммуникация ұғымының өзіне тоқталайық. Коммуникация сөзі латынның communico – ортақ етемін, байланыстырамын, араласамын [4, б.207] сөзінен шыққан. Адамдар қоғамында коммуникация (орыс тілінен басқаларында тәрізді) араласуды, ой, білім, сезім, мінез – құлық әдебімен және басқаларымен бөлісуді білдіреді [4, б.341]. Араласу бірге өмір сүру қажеттілігі тудырған субъектілердің араласып, құраласуы ретінде көрінеді. Араласу үрдісінде қызметтің түрлерімен және нәтижелерімен, идеяларымен, сезімдерімен, ұстанымдарымен және сол сияқтылармен алмасу жүреді. Араласудың өзі социумды ұйымдастырып,адамның өз мінез-құлқын басқалардың іс-әрекетімен, мінезімен үйлестіріп, өмір сүріп, дамуына мүмкіндік береді. Алайда «коммуникация» мен «араласу» барабар ұғым емес, олардың ортақ, сонымен қоса айырықша нышандары бар. Ақпарат алмасу мен беру үрдістеріне қатыстылығы мен ақпарат беру құралы ретінде тілмен байланыс олар үшін ортақ болып табылады. Айрықша нышандары сол ұғымдардың түрлі көлемдері мен мазмұнында. Араласу – серіктестердің өзіне және бірлескен қызметіне қатынасының әрқилы түрлері қалыптасып дамиды.

Коммуникация - өзара түсінікті мақсат етіп қойған және түрлі құралдардың көмегі арқылы берілетін түрлі сипаттағы және мазмұндағы ақпарат алмасудың әлеуметтік шартты үрдісі [5, б.36].

Коммуникация – ой алмасу, «кейбір ой - мазмұнды тілдің көмегімен хабарлау немесе беру» [5, б.200].

Жеке тұлғаның бойында осы аталған аспектілердің барлығының жинақталатынына қарамастан мәдениетаралық коммуникация деңгейіндегі әрекеттің де өз ерекшеліктері болады. Ол мәдениет-аралық деңгейдегі сұхбаттасушыдан тек қана сол сәттегі қатысым құралына айналып отырған тілді білуді ғана емес, сонымен бірге сол елдің мәдени деректерінен де хабардар болуды талап етеді. Ондай деректер сол халықтың адамгершілік туралы, діні туралы көзқарастары мен ділінен, мәдени құндылықтарынан мәлімет береді. Екі жақты немесе көп жақты мәдениеттер сұхбаттастығын үйлестіру – тек қана бір-бірінің мәдениетіне түсіністікпен және құрметпен қарағанда ғана мүмкін болатыны дәлелденген құбылыс.

Төзімділік жеке адамның әлеуметтік және мәдени өмірінің күрделі құрылымы ретінде әлеуметтік және мәдениаралық коммуникация процесінің ажырамас құрамдас бөлігі, қарым-қатынаста жетістікке жетудің кепілі мен механизмі болып табылады. Мәдениетаралық коммуникация, өз кезегінде, әртүрлі халықтардың байланыстырушы буыны ретінде маңызды рөл атқарады, бір қарағанда әртүрлі мәдениеттердің біртұтастығын қамтамасыз етеді. Мәдениетаралық коммуникация, өзара іс-

қимыл өзара толеранттылық, өзара жауапкершілік, қақтығыстарды, оның ішінде этникалық мәселелерді шешудің өзара қолайлы жолдарының басымдылығы арқылы қамтамасыз етіледі.

Мәдениетаралық коммуникациядағы толеранттылық тәсілі жеке адамның немесе топтың белгілі бір мәдени ерекшеліктерін білдіреді, бұл көптеген ерекшеліктердің кейбіреулері ғана, және олар басқаларды бағындыра алмайды, және айырмашылықтарды сақтау үшін әрекет етеді. Адамның сезімдері оны түсінуді ынталандырады немесе оған кедергі жасайды, оның шекарасын белгілейді. Осы салыстыру барысында өзге мәдениет әлеміне бейімделу орын алады.

Мәдениетаралық өзара түсіністікке, шыдамдылыққа, төзімділікке, татуласуға үйрету керек және жоғары оқу орындарының міндеттерінің бірі - оқу материалының мазмұнын жақсарту және толеранттық білім беруді ұйымдастыру.

Мәдениетаралық коммуникацияның мақсаты - әртүрлі мәдениеттердің өкілдері арасында төзімділік қағидаттарына негізделген сындарлы диалогты дамыту үшін жағдай жасау.

Осыған байланысты университеттерде бірқатар міндеттерді шешу қажет: студенттердің мәдени ерекшеліктеріне байланысты туындайтын мәдени барьерді жеңу; мәдениеттер диалогын оқыту; белгілі бір мәдениеттің мәдени реалийін зерттеудің, танудың және қабылдаудың тиімді жолдарын іздеу.

Толеранттылық дегеніміз адамның туа біткен қасиеті емес, мәдениетаралық коммуникация процесінде дамиды, ол дегеніміз диалогқа үнемі дайын болуды, өзара әрекеттесетін тараптардың тең дәрежеде болуын, өзгенің пікірін қабылдауын білдіреді.

Өзге мәдениетке деген толеранттылық қатынастың принципі бірнеше кезеңдерді қамтиды.

I. Кез келген елдің мәдениетімен танысу;

2. Өзге және өз мәдениетіңнің ерекшеліктерін білу, бұл табысты коммуникацияға әсер етеді;

3. Өзара әрекеттесудің және мәдени айырмашылықтарды сезіну үшін, үйреншікті ортада мәдениетаралық өзара әрекеттесу тәжірибесіне қол жеткізу мүмкіндіктерін іздеу.

Толеранттылық қазіргі кезде өте қажет. Біз экономиканың жаһандану дәуірі кезінде, коммуникацияның, интеграцияның және өзара тәуелділіктің қарқынды дамуы кезінде, ірі маштабта өтіп жатқан көші-қон мен урбанизация заманында өмір сүріп жатырмыз. Ал, мәдениетаралық коммуникацияның негізі – бұл толеранттылық. Мәдениетаралық өзара іс-әрекет кезінде толеранттылық мәдениетаралық қатынастарды оңтайландырудың қажетті шарты ретінде, мәдениетаралық қайшылықтар мен қақтығыстарды шешудің формалары әрекет етеді. Толеранттылық адамгершілік қағидасы ретінде ақылға қонымды икемділікті, өзара әрекеттесетін тараптардың теңдігін, үнемі диалогқа түсуге дайындығын білдіреді. Осының негізінде сенім атмосферасы, тең құқылық пен төзімділік пайда болады, бұл тиімді мәдениетаралық коммуникацияны қамтамасыз етеді.

Толеранттылық принципі ғасырлар бойы сақталып келген позитивті мәдениетаралық коммуникацияның жүйелі элементі ретінде көпұлтты Қазақстанда бейбітшілікті, жақсы қатынастарды қамтамасыз етуге және қолдауға мүмкіндік берді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Диклорация принципов толерантности. Утверждена резолюцией 5.61 Генеральной конференции ЮНЕСКО от 16 ноября 1995 года. Преамбула. Париж, 1995 // http://www.un.org/ru/documents/ decl_conv/declarations/ toleranc. shtml

2. Мәдениеттану: жоғарғы оқу орнындары мен колледж студенттеріне арнлған оқулық. Алматы: Раритет, 2005.- 416 бет.

3. Хокинс Дж.М. Новый словарь английского языка Oxford / По ред. Дж. М. Хокинс, Э. Делаханти. – М.: ООО «Астрель»: ООО «Издательство АСТ», 2002. – 480с.

4. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного // М.: Рус. яз., 1990. – 246 с.

5. Терминологический словарь современного образования (глоссарий). Учителям, студентам, школьникам, родителям. - Красноярск: РИО КГПУ, 2001.- 100с.

УДК 004.387

Бердыгулова А.Д.,
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
«Білім беруді кәсіби цифрландыру»
кафедрасының аға оқытушысы
Алматы, Қазақстан
e-mail: aina01bd@gmail.com
Бердыгулова М.Д.,
«Бауыржан Момышұлы атындағы
орта мектеп-гимназиясы мектепке
дейінгі шағын орталығымен»
КММ-нің зерттеуші санатындағы оқытушысы
e-mail: marzhan.berdygulova.76@mail.ru
Алматы обл., Қазақстан

БІЛІМ БЕРУДЕГІ ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Түйін: Аталмыш мақалада автор білім берудегі цифрландыру мәселелерін қарастырады. Зерттеу жұмыстарына сәйкес, автор қазіргі таңда білім беруде жаңа ақпараттық технологиялардың ықпалы зор екенін атап көрсетеді.

Тірек сөздер: Қашықтықтан оқыту, жасанды интеллект, чат боттар «Бұлтты» есептеу, әлеуметтік медиа

Berdygulova A.D.,
Ablaikhan KazUIRandWL
Senior Lecturer of the Department of
“Professional Digitalization of Education"
Almaty, Kazakhstan
e-mail: aina01bd@gmail.com
Berdygulova M.D.,
"Secondary school-gymnasium
with a pre-school mini-center
named after Bauyrzhan Momyshuly"
Teacher of the research category of MSI
Almaty region, Kazakhstan
e-mail: marzhan.berdygulova.76@mail.ru

DIGITAL TECHNOLOGIES IN EDUCATION

Abstract: In this article, the authors considers the issues of digitization in education. According to the research, the author emphasizes the impact of new information technologies on education today.

Keywords: Distance learning, artificial intelligence, chat bots "Cloud" computing, social media.

Цифрлық трансформациялау идеясы адам өмірінің барлық салаларына әсер етті, соның ішінде білім беру алдыңғы қатарда. Қазіргі уақытта сіз бір компьютері жоқ оқу орнын таба алмайсыз, бұл - цифрлық технологияларды білім беруде қолданудың ең кең таралған мысалдарының бірі. Сонымен қатар, кез келген білім ошақтары өз жұмысының барлық сегменттеріне жаңа ақпараттық технологияны енгізуде және ол жыл сайын өзгеруде, жаңаруда. Мысалға алатын болсақ, онлайн сабақтар, электрондық оқулықтар мен үй тапсырмаларын жүктеу, студенттердің чаттары мен форумдар.

Қазіргі таңда білім беру саласын виртуализациялау, демек өздігінен оқу күндізгі, сырттай оқу түрлерінде жүргізілуде және мультимедиа, телекомуникациялық жүйелердің қарқынды дамуында, әлеуметтік желілерде көрініс табуда. Мысалы, оқытушылар үй тапсырмаларын университет веб - сайттарына орналастырады, сабақтар бейнематериалдарға және онлайн көздерінен тікелей көрсетілімдерге толы. Оқушылар мен мұғалімдердің файлдары электронды түрде беріледі және олардың профильдері, бағалары, рейтингтері мен бағалары электронды түрде сақталады.

Цифрлық технологияны білім беруде қолдану оқу үдерісіне айтарлықтай өзгерістер енгізді. Бұл жаңа әдістемелерді, жаңа мазмұнды, жаңа оқу құралдарын және оқу процесінде қолданылатын жаңа техникалар мен технологияларды қажет етті.

Жетілдірілген технология білім беру саласына супер-дыбыстық жылдамдықпен таралады. Мектептер мен университеттерде цифрлық технологияны кеңінен қолдану арқылы қазіргі студенттер үшін жаңа әлемді ашады. Әрине, бұл білім беру мен алу тәсілін өзгертті.

Әлемнің өзге елдері сияқты Қазақстан да COVID-19 пандемиясының таралуына байланысты қысқа мерзімде қашықтан оқыту форматына ауысты.

Қашықтан оқыту – оқу үдерісінің барлық құрылымдық бөліктері (оқу мақсаты, мазмұны, ұйымдастыру формалары, оқу құралдары) енгізілген және арнайы интернет немесе басқа да интерактивті құралдар арқылы жүзеге асатын мұғалім мен оқушының қашықтан қарым-қатынас жасауы арасында ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану арқылы оқу үдерісін жүргізу мен ұйымдастырудың заманауи тәсілі.

Әрине, қашықтан оқытудың өз артықшылықтары мен кемшіліктері бар. Атап айтсақ артықшылықтары:

- *кез-келген уақытта білім алу мүмкіндігі*,
- *өз қалауыңыз бойынша білім алу мүмкіндігі;*
- *кез-келген жерде білім алу мүмкіндігі;*
- *негізгі жұмысыңызға кедергісіз оқу;*
- *оқудың жоғары нәтижелері;*
- *мобильділік, жайлы жағдайда оқу*.

Ал кемшіліктері:

- *жаңа форматқа көшудегі қиындықтар*;
- *бейвербалды жағдайда әңгімелесушіні түсінудегі жайсыздық;*
- *Күшті мотивацияның жеткіліксіздігі*;
- *Оқушы, студенттің жауапкершілігі мен белсенділігінің төмендеуі;*

Қашықтан білім алушы студент барлық оқу материалдарын дербес оқиды. Бұл ерік-жігер, жауапкершілік пен ұстамдылықты талап етеді. Сыртқы бақылаусыз оқудың қарқыны төмендейді.

Қашықтықтан білім беру коммуникативтік икемділікті дамыту үшін қолайсыз. Қашықтықтан оқыту кезінде студенттердің бір-бірімен және оқытушылармен жеке байланысы аз болады. Сондықтан оқытудың бұл формасы сыпайылықты, сенімділікті, командада жұмыс істеу дағдыларын дамытуға жарамайды.

- *Практикалық білімнің болмауы*. Көптеген практикалық сабақтарды қамтитын мамандықтар бойынша оқыту қашықтықта қиынға түседі. Тіпті, ең заманауи тренажерлар болашақ дәрігерлерге немесе мұғалімдерге тәжірибені алмастыра алмайды.
- *Компьютерлік сауаттылықтың жеткіліксіздігі.* Негізінен, оқытушылар құрамының аға буыны қашықтан оқыту технологиясын меңгеруде қиындықтар туындайды.
- *Шалғай өңірлердің қашықтығы*. Қазақстанда шалғай аудандарда қашықтықтан оқытуға ерекше қажеттілік туындайды. Алайда, оқығысы келетіндердің көбісінде ғаламторға қосылған компьютер құралы жоқ.

Білімдегі жасанды интеллект

ЖИ -тің білім берудегі ең қарапайым қолданылуы, әрине, баға қою. Көп таңдаулы тестілерде орындалған тапсырманы дұрыс үлгімен салыстыру қажет болғанда, бағалауды компьютерлік бағдарламаларға қалдыруға болады. Алайда, жасанды интеллекттің мүмкіндіктері оларды тек бағалау үшін жұмсауға тым күшті. ЖИ интеллектуалды білім саласына қосатын нәрсе - бұл «ақылды» мазмұн. Бұл термин көптеген өнімдер мен технологияларды қамтиды - цифрлық оқулықтардан жеке порталдарға дейін. Цифрлық оқыту мазмұны белгілі бір білімгерге және белгілі бір оқу жағдайына бейімделуі мүмкін.

Чат боттар - белгілі бір тақырыптар бойынша адамдардың қарым -қатынасын модельдейтін бағдарламалық жасақтама. Чатботтар электронды коммерция мен қызмет көрсету саласында кеңінен қолданылады, сонымен қатар олар білім беру саласында да кеңінен таралуда . Олар өзін-өзі тәрбиелеуде, әсіресе танымал, егер сізге өз бетіңізше оқу ыңғайлы болса, бірақ белгілі бір мәселелер бойынша кейбір нұсқауларды қажет етсеңіз осы чатботтардың көмегіне жүгінсеңіз болады

«Бұлтты» есептеу. Деректерді бұлтта сақтау көптеген артықшылықтарды береді, бұл - қауіпсіз, оған кез келген жерден және кез келген құрылғыдан қол жеткізе аласыз, оны басқалармен оңай бөлісуге болады.

Оқулықтарды қағаз немесе электронды түрде алудың қажеті жоқ, олар «бұлтта» сақталады. Қымбат жабдықты сатып алудың қажеті жоқ. «Бұлтқа» негізделген қосымшалардың көпшілігі қарапайым мобильді құрылғылармен немесе ноутбуктермен үйлесімді. Топтық тапсырма үшін басқа студенттермен физикалық түрде қосылудың қажеті жоқ, «бұлтта» жүктеп, оны орындаңыз.

Оқу материалдары, бағалар, бағдарламалық қамтамасыз ету - бәрін «бұлттар» арқылы сақтауға және бөлісуге болады. Көптеген жетекші оқу орындары «бұлтты есептеудің» оқу үдерісіне беретін артықшылықтарын мойындайды және өз жұмысында «бұлтты технологияларды» қолданады.

Әлеуметтік медиа. Әлеуметтік медиа бастауыш сынып оқушыларына арналған, компьютерлік ойындар кішкентай балаларға арналған. Олар – жас бүлдіршіндердің өмірі мен әлемі. Мұнда олар музыка тыңдайды, бейнелер көреді, жаңалықтар алады және достар табады. Студенттердің қатысуымен әлеуметтік медианы оқу мақсатында пайдалану қисынды емес .

Көптеген университеттерде әр түрлі мақсаттағы Facebook парақтары мен топтары бар. Бұл студенттер қауымы немесе оқу орнының ресми беті болсын барлық жағдайларда бұл топтар мен беттер байланыс құралы, ақпарат алмасу, кері байланыс, сұрақтар мен жауаптар үшін қызмет етеді.

Дегенмен, шығармашыл ұстаз одан әрі қарай жүре алады - олар маңызды сұрақтарға жауаптар мен үй тапсырмаларын орналастыру арқылы қызықты посттар мен суреттер қосу арқылы Facebook тобын оқушылардың сүйікті кеңістігіне айналдыра алады. Мәселен, студенттерге эссе жазу үшін блогты қолданыңыз немесе Twitter-ге сыныпқа қатысты жаңалықтарды орналастырыңыз. Әлеуметтік медианың ондаған пайдалы мүмкіндіктері бар, оларды білім беру артықшылығына айналдыруға болады.

Білім - озық технологияға және соңғы білім беру үрдісінің шыңына көтерілді. Бұл оңай емес, қиын әрі пайдалы. Заманауи құралдар мен мол ресурстардың көмегімен әлемнің білімі дәл сол жерде, нақтырақ айтқанда, сіздің қолыңызда! Ұстаз, тек ұмтылып, қол жеткізіңіз!

ӘДЕБИЕТ

1. Шыныбеков Д.А.,Ускенбаева, Молдагулова А.Н., Дуйсебекова К.С., Сатыбалдиева Р.Ж., Хасенова Г.И.,Б. Урмашев Информационно-коммуникационные технологии. 1-е изд. Учебник. – Алматы, 2017 – 559 стр.
2. Graham Brown, David Watson Information and communication Technology. Cambridge IGCSE
3. Https://da-14.com/blog/digital-technologies-changing-education-industry-today

Данабекова А. Б.,
Докторант
«8D01703-Екі шет тілі»
Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: aiger_dana@mail.ru

ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ КОММУНИКАТИВТІ ДАҒДЫНЫ ЖЕТІЛДІРУ

Түйін: Аталмыш мақалада қашықтықтан оқыту жағдайында жоғарғы оқу орны студенттерінің коммуникативті дағдысын дамытуда жолдары мен осы мақсатта қолдануға болатын тиімді әдістерді атап көрсетеді.

Тірек сөздер: қашықтықтан оқыту, коммуникативті дағды, үйрену стилі, ақпараттандыру.

Danabekova A.B.
PhD student
«8D01703-Two Foreign Languages»
Ablaikhan KazUIRandWL
Almaty, Kazakhstan
e-mail: aiger_dana@mail.ru

IMPROVING COMMUNICATIVE SKILLS IN DISTANCE LEARNING

Abstract: This article highlights ways to develop the communicative skills of university students in the context of distance learning and effective methods that can be used for this purpose.

Keywords: distance learning, communicative skills, learning style, informatization.

Қазіргі кезде адамзат дамуының ерекше артықшылығы – ақпараттық өркениетке көшу, адамдардың интеллектуалдық мүмкіндіктерін арттыратын есептеуіш техника мен ақпараттық технологиялардың жедел дамуы болып табылады. Технологиялық дамумен қатар қоғамның барлық саласы да жаңа талаптарға бейімделіп, түрлі өзгерістерге ұшырап келеді. Осы өзгерістердің бірі ретінде соңғы уақытта қажеттілігі артқан қашықтықтан оқыту форматын айтуымызға болады.

Бүгінде ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың заманауи талаптарға сай дамуы білімді бағалау және пайдалану жүйесін уақытылы өзгертіп отыруды талап етеді. Осыған байланысты оқытуда қолданылатын әдіс-тәсілдер, әдістемелер,технологиялар білім беру талаптарына байланысты жаңартылып отырады. Сапалы терең білімді меңгеруге талпынған өскелең ұрпақтың жеткілікті дәрежеде сандық сауаттылығы бар, себебі олар өмір жағдайлары барысында жаңа технологияның барлық мүмкіндіктерін пайдаланады. Сол мүмкіндіктерді нәтижелі қолдану мұғалімнің біліктілігіне, біліміне, тәжірибесіне байланысты.

Кәсіби дамуға ұмтылатын бәсекеге қабілетті маман өзінің негізгі қызметінен үзілмей жаңа білім алу жолдарын іздестіреді. Жоғары оқу орындары мамандарына қойылатын талаптардың өсуіне байланысты оқытудың жаңа формалары мен әдістерін іздестіреді, білім беруге жаңа технологиялар енгізеді. Оқу үдерісін ұйымдастырудың жаңа формасының бірі – қашықтықтан оқыту технологиялары арқылы оқыту.

Әлемдік індеттің таралуынан қашықтықтан оқытудың маңыздылығы артты. Көбіне теориялық негізде қолданыста болған қашықтықтан оқыту білім беру жүйесінің осы форматқа жаппай көшуінің барысында тәжірибелік тұрғыда негізделіп, артықшылықтары мен кемшіліктері айқындалды.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңына сәйкес қашықтықтан оқыту білім беру формасы емес, білім берудің барлық формасында пайдалануға болатын технологиясы деп көрсетілген.

Қашықтықтан оқытуды жүзеге асыру үшін «Қашықтықтан білім беру технологиялары бойынша оқу процесін ұйымдастыру қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасының Білім және Ғылым министрлігінің 2015 жылғы 20 наурыздағы №137 бұйрығына өзгеріс енгізу туралы бұйрығында қашықтықтан оқытудың қағидалары анықталып, қолданысқа енгізілді [1].

Қашықтықтан оқытуды ұйымдастыруда түрлі платформалар мен электронды ресурстарды қолдануға болады. Осы форматты іске асыруда Абылай хан атындағы Қазақ Халықаралық қатынастар және Әлем тілдері университеті қашықтықтан оқытудың MOODLE (Modular Object Oriented Digital Learning Environment) порталы мен Microsoft Teams платформасын пайдаланды.

Қашықтықтан оқыту үрдісі оқытушы мен студенттің өзара интерактивті қарым-қатынасы мен үйренушілердің оқу-танымдық әрекетін түрлі формада ұйымдастыруда үлкен рөл атқарады. Университетіміз арқылы қолданылған портал мен платформалар арқылы студенттердің коммуникативті дағдыларын дәстүрлі форматтағыдай жетілдіруге, ұйымдастыруға болатынына көз жеткіздік. Қашықтықтан оқыту барысында коммуникативті дағдыны жетілдіруде түрлі әдістерді қолдануға болады. Ең алдымен қашықтықтан оқыту үрдісіне қатысушылар арасында ақпараттық әдісті жетілдіру маңызды.

Қоғамды ақпараттандыру Қазақстан дамуының басты бағыттарының бірі болып саналады. Осы үрдісте келесі әлементтер ерекше маңызды:

- Техникалық құралдармен оқытудың педагогикалық әдістерінің приоритеттілігі.
- Алгоритмдік білім мен ойлау стилінің өсуі;
- Студенттердің информатика мен есептеуіш техника құралдарын меңгеру және қажеттеріне қарай жаңа ақпараттық технологияларды қолдану қабілеттіліктерін қалыптастыру [2].

Осының барлығы жеке тұлғаның ақпараттық мәдениет деңгейінің жоғарылауы мен дамуына әсер етуі керек. Қазіргі қойылатын талапқа сай жаңа технологиялар берілетін білім деңгейінің кенейтілуін және студенттердің білім дәрежесінің артуын талап етін отыр.

Әсіресе қашықтықтан оқыту технологиясы білім беру ортасында оқыту жүйесін құру мүмкіндігін береді. Бұл жүйеде оқытушы студенттің жұмыстарын, жеке қызығушылықтары мен сұраныстарын ескереді. Білім беру жүйесінің ортасында студент тұратынын ескерсек, оқыту жүйесінде қолданылатын тапсырмалар үйренушілерге бағытталып жасалынады. Демек, қашықтықтан оқыту форматында да студенттердің жеке қызығушылығы, үйрену стилі мен қажеттіліктері ескеріледі. Бұл өз кезегінде студенттердің еркін ойын жеткізуіне, түрлі қолданыстағы жағдаяттарды шешу жолында оптималды нұсқаларын ұсыну мен ішінара қарым-қатынас жасауда кездесетін кедергілерін жоюға үлкен септігін тигізеді.

Қашықтықтан оқыту тәсілімен оқытатын оқытушыларға және осы істе мүдделі басқа да адамдарға бірнеше талаптар қойылады:

- Оқытушы компъютермен жоғары дәрежеде сауатты жұмыс істей білуі қажет.

- Қашықтықтан оқытудағы мақсаттары мен міндеттері, оның алдағы уақытта ақпараттық технология және коммуникация құралдарының негізінде дамуы туралы білуі қажет.
- Қашықтықтан оқыту технологиясын жетік білетін, білім саласындағы қызметкерлерді, оқушыларды таныстыра білуі қажет.
- Оқытушының ақпараттық құралдармен жұмыс істеуге іс жүзінде дағдылануы қажет.
- Оқытудың телекоммуникациялық құралдарын қолдану ісіне дағдылануын қалыптастыру, атап айтқанда: тұтынушылар арасында ақпараттар алмастыру және ақпараттық жүйелердегі ресурстарды пайдалануға дағдылануын қалыптастыруы қажет.
- Жинақталған түрде оқу бағдарламасын құрайтын белгілі бір тәртіптегі модульдік курстардың әдістемелерін баяндай және курстарды өткізуді ұйымдастыра білуі қажет.
- Оқу үрдісін қашықтықтан оқыту шеңберінде жүргізу ісіне жан-жақты даярлау, қашықтықтан оқыту жүйесі бойынша сабақ өткізу үрдісінде үйлестіруші болуы қажет.

Осы форматта студенттердің коммуникативті дағдыларын жетілдіруде белсенді рөл атқарған тапсырмалар ретінде тәжірибе жүзінде қолданылған тапсырмаларды айтуымыза болады.

Статистикалық мәліметтерге сүйенсек мұғалім орта есеппен сабақ барысында екі жүзге жуық сұрақ қояды екен. Яғни, бұл сұрақ қоюдың білім берудегі маңыздылығын көрсетеді. Осы тұста сұрақтың оқыту мен оқудағы қойылу мақсатына қарай жіктелетінін де ескергеніміз жөн. Сабақ басында қойылатын сұрақтар студенттерді сабаққа тарту, олардың алдыңғы білімдерін тексеру және жаңа сабаққа кірістіру мақсатын көздейді. Сабақ барысында қойылатын сұрақтар қатысушылардың берілген тапсырманы түсінгендігін, оны дұрыс не бұрыс орындағанын тексеруге арналса, сабақ соңында қойылатын сұрақтар сабақты қорытындылауға, студенттердің материалды қаншалықты деңгейде игергендігін көруге бағытталған.

Сонымен қатар кез-келген тілді үйрету барысында қолданылатын төрт тілдік дағдыларды дамытуда коммуникативті дағдының маңыздылығы ерекше. Айталық, осы дағдылардың бірі айтылым дағдысын дамытуда студенттердің өзара және оқытушымен қарым-қатынас жасау қажеттілігін есепке алсақ, коммуникативті дағдыны дамытудың маңыздылығы да айқындалады. Коммуникативті дағдыны дамытуда студенттердің үйрену стильдерін ескерген жөн:

- **Визуалды:** ақпаратты көру арқылы жете қабылдайтын студенттер. Оларды оқыту стилі визуалды. Демек, мұнда түрлі фото немесе видеолар секілді визуалды қажеттілікті қамтамасыз ететін тапсырмаларды көптеп қолдану арқылы студенттердің сабаққа қызығушылығын арттырып, олардың белсенділігін доғарылатуымызға болады.
- **Аудиалды:** ақпаратты есту арқылы жете қабылдайтын студенттер. Оларды оқыту стилі аудиал. Яғни, естуге, тыңдауға бағытталған тапсырмалардың қолданылуы осы бағыттағы студентерді сабаққа тартуға мүмкіндік береді.
- **Кинестетикалық** ақпаратты сезім (және т.б. иісі, сенсорлық,) арқылы және қозғалыстардың көмегімен қабылдайтын студенттер. Тапсырмаларды түрлендіре отырып, түрлі іс-қимылдарды жасауға бағытталған тапсырмалар кинестетикалық стиль арқылы мақсат қойылған материалды тезірек меңгеретін студенттерді қолдауға арналған[3].

Жоғарыда көрсетілген оқу стилдерін назарға ала отырып, студенттерді оқу ортасына тартуға, олардың қызығушылығын ғана емес белсенділігін де арттыруға болады. Осы үйрену стилдерін дамыту мақсатында коммуникативті ортаны құруда жоғарғы оқу орны студенттерімен рөльдік ойындарды да қолдануға болады. Арнайы мәнмәтінге бейімделген рөлдік ойындар мақсат қойылған тақырыпты студенттерге тереңірек жеткізуге ғана емес, сонымен қатар олардың өзара қарым-қатынас жасауына және өз ойларын еркін жеткізуге ұмтылуына мүмкіндік береді. Осындай рөлдік ойындар дәстүрлі форматта да, қашықтықтан оқыту форматында да қолдануға болатын белсенді әдістердің бірі.

Келесі кейс әдісінің көмегімен студенттер өз беттерінше теорияны меңгере отырып, сонымен қатар өз ойын жүзеге асыру және өзара қарым-қатынас жасау арқылы коммуникативті дағдыларын дамыту мүмкіндігіне ие болады. Себебі студенттердің көпшілігі естігеннің 5% және көргенінің 20% есте сақтайтыны белгілі. Аудио және видеоақпараттарды бір мезгілде қолдану есте сақтауды 40-50% дейін арттырады. Сондай-ақ кейстің құрамында білгілі бір нормативті талаптар жоқ. Кең таралған құжаттар мен дыбыс, анимация, графикалық кірістірулер, слайд-шоу пайдаланылады. Үйренуші жағдаятқа талдау жасау арқылы болашақ маман ретінде қалыптасып, сабаққа қатысу белсенділігі артады.

Қазақстан Республикасы «Білім туралы» Заңының 8-бабында «Білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» деп атап көрсеткен [4]. Болашақта өркениетті дамыған елдердің қатарына ену үшін заман талабына сай білім қажет. Сондықтан, қазіргі даму кезеңі білім беру жүйесінің алдында оқыту үрдісінің технологияландыру мәселесін қойып отыр.

Оқытудың әртүрлі технологиялары сарапталып, жаңашыл педагогтардың іс-тәжірибесіне, білім беру үрдісіне енуде.

2020 жылдың 8 сәуірінде Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев «Бірлесе білген ел бәрін жеңеді» мақаласында: «Кез келген қиындық адамды тығырықтан шығуға, өзгеше ойлауға, қалыптасқан жұмыс тәсілдерін жетілдіруге бастайды. Ал бұл ғылым мен технологияны дамытуға, сергек өмір салтын қалыптастыруға алып келеді» деп атап көрсеткен болатын. Қашықтықтан оқыту форматы алғашында қиындық пен түсініспеушіліктер тудыруына қарамастан, уақыт өте оның артықшылықтары айқындалып, мүмкіндіктері ашылды.

ӘДЕБИЕТ

1. Қашықтықтан білім беру технологиялары бойынша оқу процесін ұйымдастыру қағидаларын бекіту туралы. 20 наурыз 2005 жыл, №137

2. Қашықтықтан білім беруді ұйымдастырудың дидактикалық мүмкіндіктері. URL: http://www.ripkso.narod.ru/kur2.ht

3. *Визуал, аудиал, кинестетик, дискрет – что это? – URL: http://www.kirov.spb.ru/dou/40/index.php?option=com_content&view=article&id=279:2016-05-09-18-15-57&catid=59:2016-05-09-17-40-05&Itemid=8*

4. Қазақстан Республикасы «Білім туралы» Заңы. – URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1100000487

UDC 81.008

Zhunussova A.K.
Senior teacher,
Faculty of Oriental studies
Department of Oriental studies
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: ainash.zhunusova@mail.ru

Janabekova F.K.
Teacher,
Faculty of Oriental studies
Department of Oriental studies
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: j.f_91@mail.ru

APPROACHES AND PRINCIPLES IN FORMATION OF INTERCULTURAL COMMUNICATIVE COMPETENCIES IN ONLINE LEARNING MODE

Abstract: The article substantiates the idea of approaches and principles in formation of intercultural communicative competencies in online learning mode. The problem of intercultural communicative competencies formation became topical after the pandemic and the switching to online training. The necessity of changing approaches and principles in formation of intercultural communicative competencies appeared.

Keywords: foreign language education, intercultural and communicative competence, system and purpose-oriented approach, systems approach, purpose-oriented approach, principles.

Жүнісова А.Қ.
Аға оқытушы
Шығыстану факультеті
Шығыстану кафедрасы
Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: ainash.zhunusova@mail.ru
Джанабекова Ф.Қ.
Оқытушы
Шығыстану факультеті
Шығыстану кафедрасы
Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: j.f_91@mail.ru

ОНЛАЙН ОҚЫТУ РЕЖИМІНДЕ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ТӘСІЛДЕР МЕН ҚАҒИДАТТАР

Түйін: Мақалада онлайн-оқыту режимінде мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастырудың тәсілдері мен принциптері туралы идея негізделген. Мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру мәселесі пандемиядан және онлайн-оқытуға көшкеннен кейін өзекті болды. Мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыруда тәсілдер мен қағидаттарды өзгерту қажеттілігі туындады.

Тірек сөздер: шет тілді білім беру, мәдениетаралық және коммуникативтік құзыреттілік, жүйелі-мақсатты көзқарас, жүйелі көзқарас, мақсатты көзқарас, қағидаттар.

The full implementation of the online education system requires a completely new model of competence formation, with major changes in approaches and principles to learning.

The system and purpose-oriented approach in the context of foreign language education must be considered from the point of view of integration of the system and purpose-oriented approaches. A systematic approach is widely implemented in pedagogical research. Based on the fact that the socio-pedagogical process is defined as a diverse, multifactorial process, and the systematic approach has become interdisciplinary and has become general scientific, the essence of the systematic approach in pedagogical research is that the educational institution that participates in the educational process, as well as any process carried out in educational institutions are part of the social system and can therefore be presented as whole dynamic social - pedagogical system it is the basis for their systematic study.

F.F.Korolev, E.G. Yudin and M.A. Danilov were one of the first scholars to research the system approach in pedagogy. The methodological basis for applying the systems approach is the idea that in modern conditions there is a high degree of integration of social processes, which determines the general ties in society. Problems arising under these conditions are also complex and systemic (V.G. Afanasyev). The methodology and pedagogy widelydeveloped the terms "system" and "system approach" (V.G.Afanasyev, V.I.Zagvyazinsky, T.I. Shamova,F.F.Korolev, A. D. Ursul). The system, being an objective form of the existence of matter, is reflected, fixed by consciousness in a concept that can be considered as a concrete scientific and general scientific concept, giving us knowledge about the form of organization of the existence of matter and its reflection in consciousness (A.N. Averyanov).

To identify the essence of the system and purpose-oriented approach, we decided to analyze the key concepts: “system”, “systematic approach”, “purpose-oriented approach”. Since the activities of the teacher are associated with educational institutions that are included in the social system, at the time, the need to use a systematic approach in pedagogical science and practice became apparent. In addition, most scholars consider it to be a reliable methodological basis for improving the theory and practice of pedagogics, and hence foreign language education.

The systematic approach is revealed in the works of V.P. Bespalko, V. G. Afanasyev, F. F. Korolev, E. G. Yudin, M. A. Danilov and others. They understand *a system*as an ordered set of interconnected elements united by a common functioning, the common goal and the unity of management, which acts in interaction with the environment as an integral unity. In her scientific and practical activities T. Batyaeva uses the definition of P. K. Anokhin: “A system can only be called a complex of selectively involved components in

which the interaction and relationships take on the character of the interaction of the components to obtain a focused useful result" [1, p. 72].

The scholar notes that it is the result that should become the determining component of the system and it creates the ordered interaction between other components.

Since consistency or systemicity is one of the key characteristics of pedagogical phenomena and processes, a systematic approach allows us to analyze, research, develop a certain object as an integral, unified system. Emphasizing the role, the authors consider it the most reliable methodological basis in improving both pedagogical theory and pedagogical practice. With the concept of a system, various aspects of a complex integral object are connected: its composition, structure, methods of functioning of its elements. The analysis, research and development of a certain object as an integral, unified system is a combination of actions of a systematic approach. In the framework of a systematic approach, teachers and psychologists identify the following system characteristics:

1. Integrity. The properties of the whole are not fundamentally reducible to the mechanical sum of the properties of its elements. At the same time, each element in the system has its own place and its own functions.

2. Structurality. The functioning of the system is due not so much to the features of the individual elements as to the properties of its structure.

3. Hierarchy. Each element of the system can be considered as a relatively independent subsystem.

4. The interdependence of the system and the environment. The system functions and develops in close interaction with the environment.

5. The plurality of descriptions. Due to the complexity of system objects in the process of their cognition, various schemes and models for their description can be used.

A feature of pedagogical systems is that, as a rule, they are open, extremely dynamic, variable systems. In scientific knowledge, a systematic approach is used as the methodological basis of training, as a didactic principle. [2, 18]

Systematicity is one of the most important characteristics of pedagogical phenomena and processes, therefore, a systematic approach, being a methodological orientation in activity, allow you to analyze, research, develop the object of cognition or transformation as a holistic, single system. Consistency of knowledge is a key characteristic of the process of cognition. The formation of a systematic knowledge of a learner is associated with the awareness of assimilation of theoretical knowledge by him. "If a certain body of knowledge in the human mind forms a system (concepts, basic principles, consequences), then we are talking about the systematic nature of the assimilation of knowledge," notes L. Ya. Zorina [4, p. 15]. System knowledge and the means that are used for achievements are a prerequisite for the further mastery of knowledge in online studying. The understanding of knowledge in a certain system will lead the student not only to formulate questions, but also to search for answers to them, to a critical perception of new information. All these are necessary elements for the development of the creative thinking of the schoolchild and student. Education that contributes to the formation of systematic theoretical knowledge has a positive effect on interest in science.

The implementation of the purpose-oriented approach in pedagogical theory and practice is associated with the development of the theory of educational management. In pedagogy, the purpose-oriented approach provides: 1) a reasoned statement of the main and intermediate goals of training and education; 2) determination of the totality of actions aimed at achieving the goals of training and education; 3) providing conditions for the implementation of these actions; 4) the creation of special programs (techniques) for the implementation of goals, the development of the studied educational system; 5) the coherence and integration of all the efforts of the subjects of the educational system. As a result, E. S. Doroshchuknotes, "not only the object that is exposed to the impact is updated, but also the system that controls the development process" [3, p. 28].

Important components of the purpose-oriented approach include programming activities to achieve the goals in the educational system. This is the compilation of the so-called development programs, which allow us to determine the initial state of the developed system, the basic prerequisites for its development; provide an image of the desired future state of this system, expressed as the general goal of the program, and a system of goals, the main tasks of management; outline the composition and structure of actions to achieve goals [5]. So, for our study, the possibility of further development of the student's thinking, in particular, intuitive, logical, mathematical, heuristic and creative, is practically significant. Thus, the system-purpose-orienteded approach in pedagogy is a methodological and general didactic principle for the development and practical solution of the problems of training, education, development and self-development of the individual's creative abilities in their dialectical unity.

The key provisions of this approach are: - definition and argumentation of pedagogical goals; - focus in planning the activities being formed; - development of a training management program (education,

development) within the framework of a given system; determination of the type of non-standard problem in the corresponding classification; - determination of motivational- need criteria for the application of the systematics of heuristic techniques ; - inclusion in the indicative basis of heuristic techniques of methodological knowledge, that is, knowledge about knowledge, knowledge, activity, independent acquisition of new knowledge; - the formation of intuitive thinking in solving the specified class of non-standard tasks; - determination of the role of each subsequent heuristic device for the growth of productive units (initiatives) of intuitive thinking, emphasizing the "accumulation of coordinates" of the stimulating vector [6]; - forecasting the prospects and possibilities of solving other classes of non-standard tasks; - possible forecasting of the development of the student's heuristic thinking.

In addition, the systemand purpose-oriented approach involves a specially organized educational environment for modeling the intercultural and communicative competence of students in specialized schools based on information and analytical technologies ; development of reception content and structured exercises for the collection ; the choice of ways to manage the training created by the systematics of heuristic techniques ; determination of forms of control of a student's personal development in the course of communication.

The term "system" is correlated with something whole, which consists of individual parts. In the case of pedagogical systems, this may be a list of the components of the educational process; training units, etc. A system can be defined as a set of elements of a certain kind, interconnected, interacting with each other and forming integrity [1, p. 18].

One of the modelling components is the principles based on which the goals and objectives of the designed object are realized. We have developed the principles of a model for the formation of intercultural and communicative competencies of students of specialized schools based on the information and analytical technologies. Let's pay attention to the following principles, which we took as the basis for the formation of intercultural and communicative competencies.

1. The principle of cognitivism, as purposefully managing the process of becoming a "subject of intercultural communication" in the formation of adequate mental constructs in the structure of the updated knowledge/consciousness of the subject of activity through the construction of visual images; reference logic-block diagrams; associations; interactivity; synthesis of verbal, sign, sound, pictorial forms of visibility; creating problem situations, etc which is significant in online mode.

2. The principle of reflexivity as realizing the idea of centring education on the individual, the development of his potential capabilities and his strategy of cognition and self-development through the possibility of choosing an individual learning path and the optimal learning strategy following the level of preparedness and individual characteristics of the user; choice; nonlinear algorithm; unrepeatability of the situation; autonomy and independence of the student, realizing his own; self-control of the level of knowledge on a particular topic, etc .; (Chaklikova, 2009)

3. The principle of problematic presupposes consistency in the construction of content, forms, methods and means of teaching and the interconnection of their structures based on the logic of the search (research) activity of students.

4. The principle of interdisciplinary integration can have a comprehensive impact on the learning process (setting tasks + organizing the process + monitoring results), which implies certain multifunctionality of this process, including such functions as developing, educating, coordinating and educational itself. It is the educational function of interdisciplinary integration that determines the formation of both an integral system of students' knowledge and their competitiveness. The main thing is that interdisciplinary integrative ties have both thematic and competence orientations, within the framework of which certain organizational and pedagogical conditions of interdisciplinary integration are implemented: the organizational forms of the educational process, their inherent pedagogical methods and techniques.

5. The principles of consistency and phasing. The pedagogical process is an ordered system, planned by the teacher in advance (for an academic year, six months, a quarter), taking into account the age and psychological characteristics of children. The principle of consistency assumes the analysis of all aspects of informatization of the educational system and its inherent processes in the relationship of their internal and external conditions; informatization of all subsystems and functional links of education. The principle of phasing in the formation of competence assumes that the pedagogical process takes place in stages, from "general" to "particular". What was learned earlier should be the basis for what is new;

6. The principle of the professional orientation of education, which provides for the consideration of the future speciality and professional interests of students in language classes and other disciplines of the curriculum.

All above mentioned principles were used to form ICC of students in online mode during the pandemic. Different interactive platforms were used for FLT such as learning.apps, PBS Learn

(https://www.pbslearningmedia.org/), Educational resources: lesson plans, materials, multimedia, and activities from (https://www.nasa.gov/stem), Google Teach from Home Guide (https://teachfromhome.google/intl/en/) and others.

Thus, the integration of the system and purpose-oriented approaches as methodological principles allows us to implement a system and purpose-oriented approach in foreign language education in online teaching mode. This means that the entire learning process is considered as a system, firstly, from the point of view of its integrity, and secondly, from the point of view of its component composition, orderliness of elements; thirdly, in peace and dynamics; fourthly, from the point of view of managing an object, as a process of achieving goals or results of activity. An object undergoing analysis within the framework of a system and purpose-oriented approach can be represented as a system developing according to a special purpose-oriented program, distinguished by purposefulness, effectiveness, integrity, orderliness. The principles aimed at the formation of intercultural and communicative competence of students were highlighted. (The principle of cognitivism, the principle of reflexivity, the principle of problematic, the principle of interdisciplinary integration, the principles of consistency and phasing, the principle of the professional orientation of education, which provides for the consideration of the future speciality and professional interests of students in the online classroom in language and other disciplines of the curriculum).

REFERENCE

1. Anokhin P. K. Philosophical aspects of the theory of a functional system. Selected works / P.K. Anokhin. - Moscow : Nauka, 1978.- 400 p.

2. Batyaeva T. A. The system and purpose-oriented approach in the application of heuristic techniques in teaching students how to solve non-standard problems : dis . ... cand. ped . sciences / T. A. Batyaeva . - Saransk, 2000 .-- 203 p.

3. Doroshchuk E. S. The system and purpose-oriented approach to teaching student journalists the culture of creative activity / E. S. Doroshchuk // Kazan Pedagogical Journal. - 2007. - No. 1. - S. 26–33.

4.Chaklikova, A.T. (2009). "Scientific and theoretical foundations of the formation of intercultural and communicative competence in the conditions of informatization of foreign language education." - Thesis for the degree of Doctor of Pedagogical Sciences. - Almaty. p.133-160

5. ZorinaL. Ya. Systematicity is the quality of knowledge / L. Ya. Zorina. - Moscow : Knowledge, 1976 .-- 64 p.

6. Program and purpose-oriented management of the development of education : experience, problems, prospects. - Moscow : Publishing House of Moscow State University, 1999 .-- 176 p.

7. Shmanova G. A. Didactic prerequisites for the organization of incentive initiatives for solving non-standard tasks / G. A. Shmanova, T. A. Batyaeva // Education Integration. - 2001. - No. 2. - P. 25–27

УДК 338.48:654

Қалғанбаев Н.Ә.,
э.ғ.к., доцент
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ
Алматы қ., Қазақстан
e-mail: n_kalganbaev@mail.ru
Көлжан И.О.
магистрант 1-курса
«7М11113-Мейрамхана ісі және мейманхана бизнесі»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: iotaralina@gmail.com

ПАНДЕМИЯ ЖАҒДАЙЫНДА ТУРИСТІК ИНДУСТРИЯНЫ ДАМЫТУ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ ЦИФРЛЫҚ АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ЕНДІРУ

Түйін: мақалада коронавирустық пандемияның туристік индустрияның дамуына әсері, осы салаға цифрлық ақпараттық технологияларды енгізу қажеттілігі, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар саласындағы мемлекеттік қолдау бағыттары дамуын қамтамасыз ету мүмкіндіктері талқыланады.

Тірек сөздер: пандемиялық коронавирус, туризмдегі цифрлық ақпараттық технологиялар, әлеуметтік желілер, туризм индустриясын мемлекеттік қолдау

Kalganbayev N.A.,
candidate of economic sciences, dotsent
Ablaikhan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: n_kalganbaev@mail.ru
Kolzhan I.O.
1-year magistr's student
«7M11113- Catering and hospitality»
Ablaikhan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: iotaralina@gmail.com

INTRODUCTION OF DIGITAL INFORMATION TECHNOLOGIES AS A FACTOR OF TOURISM INDUSTRY DEVELOPMENT IN PANDEMIC CONDITIONS

Abstract: the article considers the impact of the coronavirus pandemic on the development of the tourism industry, the need to introduce digital information technology in this industry, developed areas of state support in the field of information and communication technology to ensure the development of the tourism industry.

Keywords: coronavirus pandemic, digital information technology in tourism, social media, state support for the tourism industry

2020 жылдың басындағы коронавирустық пандемия әлемдік экономиканың барлық дерлік салаларының дамуына, соның ішінде туризмнің жағдайы мен одан әрі дамуына, үлкен әсер етті. Туристік бизнестегі мұндай ауыр дағдарыс екінші дүниежүзілік соғыстан бері байқалған жоқ еді. Туризм осы пандемияның экономикалық әсерінен зардап шеккен әлемдік салалардың бірі болып табылады.

Осылайша, COVID-19 пандемиясы бүкіл әлемдегі туризм индустриясына кері әсер етіп, саяхат және туризм индустриясының әлемдік ЖІӨ-нің 10,3% төмендеуіне ықпал етті. ЮНВТО бағалауы бойынша, 2020 жылы бүкіл әлем бойынша халықаралық туристер келуінің жалпы төмендеуі саяхат шектеулерінің ауырлығына байланысты 58% -дан 78% -ға дейін өзгереді. Жаһандық саяхат және туризм индустриясы пандемиядан ең зардап шеккен салалардың бірі, сарапшылардың бағалауы бойынша 2021 жылы туризм экспортынан түсетін түсім 910 миллиард доллардан 1,2 триллион долларға дейін төмендейді, бұл жаһандық ЖІӨ-нің 1,5-2,8 пайызға қысқаруына әкелуі мүмкін [1].

Қазақстанда да Мәдениет және спорт министрлігінің Туризм индустриясы комитетінің мәліметі бойынша, пандемиядан келген шығын 2019 жылмен салыстырғанда 70-80% шамасында бағаланады, ол кезде экспорттық туристік қызмет көлемі 2,5 млрд долларды құрады [2]. Сондай-ақ, Energyprom.kz зерттеуіне сәйкес, 2020 жылдың бірінші тоқсанында келу туризмінің жаһандық көрсеткіштері өткен жылғы мәліметтерден 28,6%-ға төмен болғаны хабарланды. Ал екінші тоқсанда, бүкіл әлем бойынша карантиндік қатаң шектеулер енгізілген кезде, толық локдауынға дейін, шетелдік туристердің жаһандық ағымы бірден 18,4 есеге, ал Қазақстанда - 16,7 есеге қысқарды.

Республиканың ішкі туризмі де 60,3%-ға, яғни 3,1 млн адамға дейін төмендеді. Отельдер, қонақүйлер 2020 жылдың үш тоқсанында 2,6 миллион адамды қабылдады - бұл өткен жылмен салыстырғанда екі есе аз. Бұл ретте шетелдік туристер келушілердің жалпы санының, бір жыл бұрынғы осы кезеңдегі 15,5%-дан, 7,5%-ын ғана құрады. Осы қонақ үйлер, жатақханалар, санаторийлер мен басқа да орналастыру объектілерінің саны да бір жылдың ішінде 3,9%-ға, яғни 3,5 мыңға дейін азайды. Қонақүйлердің локдаун мен пандемия бойынша басқа да шектеулерге байланысты толу деңгейі 2019 жылы 24% -ға қарағанда 16.7% -ға дейін төмендеді [3].

Алайда кез келген дағдарыс тек жағымсыз салдарға әкеліп соқтырмайды. Ол бүкіл туристік нарық үшін жаңа мүмкіндіктер мен сынақтар ұсынады. Бұл мүмкіндіктер мен сынақтардың ішіндегі бастылары туристік қызметтерді цифрландыруды жеделдету, қазіргі ақпараттық технологияларды неғұрлым белсенді енгізу болып табылады.

Коронавирустық пандемиядан туындаған жағдай туризм секторының трансформациясын тездетуі мүмкін. Мысалы, виртуалды және «кеңейтілген шындық» технологияларын неғұрлым белсенді енгізу

үрдістері, сондай-ақ «әсер алу» экономикасы өзекті болады. Туристердің қажеттіліктерін қанағаттандыру құралдары өзгереді. Бұл ретте олардың қажеттіліктерінің өзі өзгермейтінін түсіну маңызды (қозғалысқа, қарым -қатынасқа, жаңа эмоциялар мен білімге және т.б.).

Шынында да, соңғы жылдары туристік қызметтер нарығында электронды ақпараттық жүйелер мен платформаларды қолданудың маңыздылығы арта түсуде. Туризмдегі цифрландыру тенденциясы нарықтың барлық қатысушыларын қаржылық ағындармен сәйкес бағдарлануымен және туризм индустриясының рентабельділігін жоғарылату үшін алғышарттар жасай отырып, біртіндеп онлайн - аясына қайта бағдарлануды көздейді.

Өз кезегінде, қазіргі заманғы цифрлық технологиялардың өзі бүкіл әлем бойынша туристік секторды өзгертуде. Сұраныс жағынан олар пайдаланушыларға туристік өнімдер мен қызметтерді анықтауға, баптауға және сатып алуға мүмкіндік береді, ал ұсыныс жағынан олар туристік ұйымдар мен бағыттардың бәсекеге қабілеттілігінде маңызды рөл атқарады. Сонымен қатар олар бүкіл әлем бойынша туристік өнім ұсыныстарын әзірлеу, басқару және тарату құралдарын ұсынады [4].

Шапшаң инновациялар мен цифрлық ақпараттық технологияларды кеңейту, шығындардың төмендеуімен, сенімділіктің жоғарылауымен, құрылғылар мен қосымшалардың өзара үйлесімділігімен сипатталады және саяхат индустриясының стратегиясы мен операцияларының сапасы мен күрделілігінің едәуір жоғарылауына итермелейді. Өз бетімен саяхаттау үрдісі артып келе жатқандықтан, бұл икемді, жеке саяхат нұсқаларына жоғары сұранысты тудырады.

Өз үйінің немесе кеңсенің қолайлы жайлылығында әлеуметтік желілер (мысалы, Facebook, Twitter және блогтар) және саяхат агрегаторларының рейтингтері мен шолулары арқылы келушілер енді баратын жерін, қонақүйлер мен мейрамханалардағы қызмет сапасын, жергілікті мәдени, экологиялық және әлеуметтік жағдай туралы ақпаратқа қол жеткізе отырып біле алады. Сондықтан туристер мен туристік қызмет көрсетушілер үшін сенімді, уақытылы және өзекті ақпаратқа қол жеткізу өте маңызды. Келушілерді олардың қауіпсіздігі мен әл-ауқатына сендіру қажеттілігі ешқашан қазіргідей болған емес. Шынында да, бұл пандемияға байланысты өте маңызды. Саяхаттың барлық кезеңінде қауіпсіз болатынына сенімді болмай, әлеуетті келушілер сапарға шықпайды.

Жасанды интеллект (AI), Интернет заттары (IoT), бұлтты есептеу және «кеңейтілген шындық» сияқты технологиялар COVID-19 пандемиясының таралуын болдырмау мен төмендетуде маңызды рөл атқара алады. Олар туристтердің өзара байланыс нүктелерін азайтуға, байланыстарды бақылауға, виртуалды денсаулық сақтауды қамтамасыз етуге, трансшекаралық сапарларды жеңілдетуге және қауіпсіздік стандарттарын енгізуге, дезинфекциялауға және қауіпсіз қашықтықтан басқаруға арналған технологиялармен сипатталады.

Осылайша, қазіргі жағдайда бірінші кезекте цифрлық ақпараттық -коммуникациялық технологиялар саласындағы мемлекеттік қолдау шараларының тиімділігіне тәуелді болатын коронавирустық дағдарыстан шығудың лайықты жолдарын табу басты міндет болып табылады.

Сондықтан біз цифрлық технологияларды дамыту аясында туризм индустриясын мемлекеттік қолдау бойынша келесі нұсқаулар мен әзірлемелерді ұсынамыз:

- жеке байланыссыз болатын цифрлық транзакцияларды барынша көбейту. Бұл технологиялар туристерге қажет қонақжайлылық және «жекелендірілген» қызметтерді көрсете отырып, адамдардың физикалық жанасу нүктелерін азайту сияқты қарама-қайшы болып көрінетін мақсаттарға жету үшін пайдаланылуы мүмкін. Цифрлық төлем платформалары қолма-қол ақшаны алмастыра алады, осылайша жалпы жеке байланыс нүктелерін азайтады және вирустың таралуын әлдеқайда шектейді;

- декоративті-қолданбалы өнердің ұлттық базасын цифрландыру және құру. Келушілерге адамдармен қарым-қатынасты азайту кезінде мол тәжірибе беру үшін VR және AR сияқты технологияларды кеңінен қолдану қажет. Қолөнер мен мәдени мұралардың онлайн кеңістігіне анықталған дерекқорын құру және өнерді, қолөнер мен артефактілерді цифрландыру жергілікті қауымдастықтар мен аймақтардың бай мұрасы мен мәдениетін сақтау үшін өте қажет бастамалар болып табылады.

- интернетке кең жолақты қосылуды тез кеңейту. Барлық дерлік цифрлық технологиялар жылдамдығы жоғары интернетке қосылуды қажет етеді; олардың көпшілігі, мысалы, бұлтты интернет қызметі, заттардың интернеті және «виртуалды шындық», тез және тұрақты интернет байланысысыз жұмыс істей алмайды. Осылайша, талшықты-оптикалық желілердің немесе 4G/5G ұялы желілерінің комбинациясын қолдана отырып, жылдам интернетке қосылу – мемлекеттік басқару органдары мен жеке мүдделі тараптардың келісе отырып шеше алатын ең маңызды мәселелердің бірі. Бүкіл ел бойынша интернетке қолжетімділіктің жоғарылауы басқа да көптеген оң нәтижелерге әкеледі: электрондық коммерциямен операцияларды ынталандыру - бизнестен бизнеске (B2B), бизнестен тұтынушыға (B2C), бизнестен үкіметке (B2G); салааралық байланыс пен үйлестіруді жақсарту; және,

ең алдымен, саяхаттаушы туристер өздерін әрқашан қол жетімді сезіндіреді.

Сондай-ақ, туристік өнімдер мен қызметтерді маркетингтік жылжыту цифрлық технологияны енгізудің маңызды фактор болып табылады. Бұл үлкен деректер технологиялары туристік компанияларға негізгі тенденцияларды анықтауға, ұқсастықтарды белгілеуге және маркетингтің ең жақсы мүмкіндіктерін қолдануға көмектеседі. Бұл әлеуметтік желілерге мен басқа да мәліметтерге негізделген туризм индустриясындағы жарнама мен маркетингтік күш-жігерді жоспарлауға және нығайтуға көмектеседі. Сондықтан бұл бағытта біз келесі шараларды ұсынамыз:

- туристтерге стандартталмаған, жекелендірілген қызметтерді ұсыну. Туристік қызметпен жабдықтаушылар саяхатқа баратын жерлерін қарап ұсынуда, саяхаттық мәмілелер мен цифрлық маркетингті қамтамасыз ету үшін әлеуметтік желілерді кеңінен қолданылуда. Екі жақты байланыс барлық келуші саяхатшыларға бір терезе қызметін ұсынудың орнына, қазіргі туризм индустриясы саяхатшының бірегей профиліне, талаптары мен қалауына негізделген саяхат өнімдері мен қызметтерін жеткізу үшін үлкен деректер базасы бар цифрлық технологияларды қолдануға назар аударуда. Бұл сонымен қатар туристік брендтің күшті маркетингтік мүмкіндіктерін құрудағы экономикалық тиімділігін арттырады.

- әлеуметтік желілерде мақсатты науқандарды ұйымдастыру. Қауіпсіз сілтемелерді насихаттау негізінде, әр туристік компанияның немесе бизнестің ұсыныстары туралы хабардар болу мен сенімділікті арттыру үшін Facebook, Twitter және Instagram сияқты әлеуметтік желілерді жетік қолдану қажет. Әлеуметтік желілердің таргеттеу мүмкіндігі сізге қажетті профильге сәйкес келетін тұтынушыларға ғана хабарларды тиімді және мақсатты түрде жіберуге мүмкіндік береді. Мемлекеттік органдар сенімділікті арттыру үшін ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын тұрақты түрде жүргізуі керек, оның ішінде туристердің баратын жерлеріндегі және компаниялардағы қауіпсіздік шараларын қамтамасыз етулері керек.

Қорытындылай келе айтарымыз, дүниежүзілік тәжірибе көрсеткендей, дағдарыстардың болуы сөзсіз ғана емес, сонымен қатар олар бізге белгілі бір мағынада қажет те болады, өйткені олар тек жағымсыз құбылыстар мен процестермен ғана байланысты емес - дағдарыстар әрдайым іс жүзінде одан әрі өсу мен дамуға қосымша мүмкіндіктер ашады.

ӘДЕБИЕТ

1. Travel & Tourism Competitiveness Index // World Economic Forum [Электронный ресурс]. //www.reports.weforum.org/travel-and-tourism-competitiveness-report-2021/rankings/.
2. www.gov.kz/memleket/entities/tourism.
3. www.energyprom.kz/= tourism.
4. Севрюков И.Ю. IT-технологии в современном туристском бизнесе // Наука и инновации: сб. науч. тр. - Пенза: Изд-во «Приволжский Дом знаний», 2019. - с. 118-122

Қарабаева З.М. т.ғ.к.,
Абылай хан атындағы
ҚазХҚжӘТУ доценті

ҚАЗАҚСТАНДА ЖӘНЕ ӘЛЕМДЕ ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДІ ДАМЫТУ

Аңдатпа: Бұл мақалада цифрландырудың басты бағыты болып табылатын цифрлық білім беру мәселелері қарастырылған. Цифрландыру бағдарламасына байланысты атқарылған жұмыстарға тоқталған. Цифрлық білім беру – болашаққа басты жол. Бүгінде еліміздің экономикасының барлық салаларын цифрландыру күн тәртібінің басты тақырыптарының бірі. Цифрлық сауаттылық – бұл адамның күнделікті және кәсіби іс-әрекетінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалануына қажетті білімі мен іскерлігі, ақпараттық қоғамдағы қауіпсіздігі. XXI ғасыр ақпараттық технология ғасыры. Цифрлік сауаттылықты қалыптастыру оқырмандық, математикалық және жаратылыстану сауаттылығымен тең дәрежеде назар аударылуы керек. Адамзат қауымы жыл санап емес, күн санап цифрландыру заманының сиқырлы әлеміне еніп бара жатқаны туралы айтылған.

Тірек сөздер: Цифрлік сауаттылық, цифрландыру технологиялар, индустрияландыру жаңа технологияларды енгізу

DEVELOPMENT OF DIGITAL EDUCATION IN KAZAKHSTAN AND THE WORLD

Karabaeva Z.M.
Cand.of His.Sc., Ablai Khan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan e-mail: karabaeva_zapixan@mail.ru

Annotation: This his article discusses the issues of digital education, which is the main direction of digitization. Focused on the work done in connection with the digitization program. Digital education is the key to the future. Today, the digitization of all sectors of the economy is one of the main topics on the agenda. Digital literacy is a person's willingness and ability to use digital technology reliably, effectively, critically and safely in all areas of life. Digital literacy is the basis of security in the information society, the most important knowledge of the XXI century. The formation of digital literacy should be given equal attention to reading, mathematical and natural literacy. Indeed, it is said that the human race is entering the magical world of the digital age, not by years, but by months, even weeks and days.

Keywords: Digital literacy, digitization technologies, introduction of new industrial technologies,

Әбу Насыр әл-Фарабиден бір әмірші өз елінің болашағы туралы сұрағанда: «Сен алдымен жастарыңды көрсет, сонда мемлекетіңнің болашағын барлау қиынға соқпайды», – деген екен. Қай кезеңде де елдің ертеңі, мемлекеттің тірегі – жастар. Сондықтан жастарға біз әлемдегі ең үздік үлгілерде білім беріп, мейлінше орта, жоғары деңгейде білім сапасын артыруға мүмкіндік жасау, бәсекелестік қасиетке қабілетті болуға тәрбиелеу мемлекет, жұртшылық, қоғамның міндеті. Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына «Халық бірлігі және жүйелі реформалар – ел өркендеуінің берік негіз»атты Жолдауында « Қазақстан үшін заманауи цифрлық технологиялар трансферті, Индустрия 4.0 элементтерін енгізу айрықша маңызды. Біз шетелдегі стратегиялық серіктестерімізбен белсенді жұмыс істеуге тиіспіз. Сонымен бірге, отандық IT-секторды дамытып, күшейте түсу де маңызды. Елімізге жас, білімді әрі ынталы мамандар керек. Цифрландыру жөніндегі ұлттық жобаның аясында кемінде 100 мың жоғары білікті IT-маман даярлау қажет» деп, цифрлық білім беруде маман даярлауды тапсырды[1]. Сонымен бірге Жолдауда Мемлекет басшысы «Электронды үкіметтің» мүлде жаңа құрылымын жасауды, цифрлық форматқа көшіретін цифрлық трансформация орталығын, ұлттық компаниялар IT-қауымдастықпен өзара қарым-қатынас жасайтын платформа құру, мәлімет беру желісін халықаралық дәліздермен ұштастыра отырып, оны біртіндеп кеңейту және жаңарту,көрші елдерге де қызмет көрсете алатын мәлімет өңдеудің заманауи орталықтарын құру керектігін тапсырды.

2017 жылғы 12 желтоқсанда Қазақстан Республикасы Үкіметінің №827 Қаулысымен «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы бекітілген. Мемлекеттік бағдарламада экономика салаларын цифрландыру,«Цифрлы мемлекетке көшу, «Цифрлы Жібек жолын жүзеге асыру, «Адам капиталын дамыту,«Инновациялық экожүйені құру» бес бағытты қамтылды. Бағдарламаны жүзеге асыруда цифрлы мемлекетке көшу бағыты бойынша мемлекеттің басқару тиімділігін өсіру, денсаулық сақтау, халықты жұмыспен қамтамасыз ету, білім деңгейін жетілдіру және еңбек өнімділігін арттыру сынды мәселелердің шешімін қарастырып жұмыс жасалуда. Қазақстандықтардың өміріне қарқынды енген цифрландыру экономиканың жаңа моделін жасап, онда тек базалық салалар мен бизнес қана емес, сонымен қатар қоғамның бүкіл өмірі де цифрленген технологияға еніп отыр. Мессенджердегі қарым-қатынас, онлайн төлемдер, электрондық қызметтер – осының барлығы заманауи адамның күнделікті істерінің бір бөлігі болып табылады. Мысалы, eGov.kz электрондық үкімет порталы азаматтардың мемлекеттік қызметтерге жылдам қол жеткізуі үшін жұмыс істейді. Бұл – өтініштер беру, анықтамалар алу, лицензиялар алу, есепке қою, тіркеу және басқа да операциялар сияқты қызметтер мен сервистер. Мемлекеттік органдар, сондай-ақ басқа да көптеген ұйымдар, банктер мен почта, қағаз құжат айналымынан құтыла отырып, өз жұмысын электрондық форматқа ауыстырылды. Халықтың біршамасы жаңа технологияларды пайдалана алмайды оларды үйреншікті қызметтерді жаңаша пайдалануға үйретуді қажет етеді. [4]. Жаппай цифрландыру үдерісі интернет-платформалар негізінде жұмыспен қамтудың жаңа үлгісін алып келді. Такси жүргізушілері, курьерлер және басқалар – осының жарқын мысалы. Бұл сала әлеуметтік және медициналық сақтандыру, зейнетақымен қамту және салық салу тұрғысынан мемлекеттің қолғабыс етуіне мұқтаж болып отыр.

Цифрлық сауаттылық – бұл адамның күнделікті және кәсіби іс-әрекетінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалануына қажетті білімі мен іскерлігі, ақпараттық қоғамдағы қауіпсіздігі. XXI ғасыр ақпараттық технология ғасыры. Бүгінде адамзат қауымы жыл күн санап цифрландыру заманының сиқырлы әлеміне еніп барады. Цифрландыру технологиялары дегеніміз – бұл

бұрын-сонды адамзат бастан кешпеген ғажайып әлемнің жаңа құралдары. Қазір жаңа технологиялар жасақталу үстінде. Олар қазірдің өзінде біз тамсанып айта беретін ақпараттық технологиялардың өзін жолда қалдыра бастады. Заманауи технологиялар біздің өмірімізге тұрақты түрде енгізілуде, Кейбір адамдар әлі күнге дейін цифрландыру үрдісінің артықшылықтары мен кемшіліктері туралы пікір таластыруда. Цифрландыру процесті және өндіріс кезеңдерін толық автоматтандыруды, өнімнің дизайнынан бастап, оны түпкілікті тұтынушыға жеткізумен аяқтауды, сондай-ақ кейіннен өнімге техникалық қызмет көрсетуді білдіреді. Ғылымның қарқынды дамуы барысында көптеген корпорациялар өндірістің барлық деңгейлерінде жаңа технологияларды қолдана отырып жұмыс істеуге дайын,іскерлігі басым маман талап етеді ал арнайы дағдылары қалыптаспаған қызметкерлер қажеттілігі артқа ысырыла беруде. Осы проблемаларды шешу, әрине, білім беру процесін қайта жаңғыртуды талап етуі тиіс. Цифрландыру тікелей бұрын қол жетімді болмаған жоғары оқу орындары мен мектептер үшін ашылатын цифрлік технологияның оқу құралдарымен байланысты. Олардың ішінде онлайн оқу аса ерекшеленеді. Мысалы, онлайн оқыту нарығының кестесін қарастырайық. Онлайн оқыту Солтүстік Америкада (АҚШ, Канада), Батыс Еуропада (Еуропа елдерінің көпшілігі), сондай-ақ Азияда (Қытай, Жапония) ең күшті дамыды. Шығыс Еуропада онлайн оқыту нарығын дамыту бұрын айтылған елдерге қарағанда әлдеқайда аз екенін атап өту маңызды. Цифрландыру үрдісі, мінсіз білім беру үдерісі мен сапасына әсер етеді. Мектептік білім беру процесіне енгізілген жаңа технологиялар мектеп оқушыларын қарапайым лекцияларға қарағанда әлдеқайда көп қызықтыра алады. Мәселен, Англияның Гранж мектебі мектептің ішіндегі «қала» сияқты жасалған. Гранж мектебінде телевизия мен радиостанциялар құрылып, балаларға әлем шынайылығындағы жағдайларды жақсартуға көмектеседі. [3]. Қазір Қазақстан Үкіметінің ақпараттық технологияларды игеруді барынша жылдам дамытуға ұмтылып отырғандығын байқауға болады. Қазіргі ақпараттық технологиялар дегеніміз – цифрлы сана мен технологияларға қол жеткізудің басты алғышарты. Қазақстанның білім беру жүйесін жаңғырту өзектілігі әлеуметтік функциясының маңыздылығы – білімді жетілдіру және түрлендірумен негізделеді, олар қазіргі қоғамдағы еңбек бөлінісінде шешуші рөлді атқарады. Қазақстанның білім беру жүйесін жаңғыртудағы барынша табыстылыққа тек егер білім беру саясатына негізделген барлық бағдарламалық қондырғылар әлем тәжрибесімен жиналған оң әлеуеттен барлық мүмкін болатынды өзіне жинай алса ғана қол жеткізуге болады. Және де, әсіресе Орталық Азиядағы көптеген елдер үшін, білім беру жүйесін жаңғырту мәселесі әлі де өзекті болып қалуда. Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, білім беру процесіне цифрландыру жүйесі өте қажет. Осылайша, көптеген жоғары оқу орындары білім беру жүйесінің ұзақ мерзімді тәжірибесін талдап, осы әдістің артықшылықтарын түсінді. Бұл жүйе білім беру сапасын жақсарту, жаңа ақпараттық технологияларды дамыту, заманауи қағаз процестерін жеделдету, мекеменің әкімшілік және басқарушы қызметкерлеріне қажет. Қазақстанда Білім және ғылым министрлігі цифрландыру саласында бірнеше міндеттерді қойды: - орта білім беру жүйесінде ақпараттандыруды дамыту; - білім беру мен ғылымды басқару процесін автоматтандыру; - АТ мамандарын оқыту. Бүгінгі таңда тұжырымдамалық түрде білім беру жүйесі негізгі үш бағыт бойынша жүргізілуде: білім беру үдерісін цифрландыру, цифрлық білім беру контенті, білім беруді басқаруды цифрландыру. Осы міндетті жүзеге асыруда білім саласын цифрландыруда орта білім беруде қолданысқа енгізілген электронды журналдар мен күнделіктер ата-аналарға балаларының үлгерімін бақылауға, оқу бағдарламасы мен үй тапсырмалары туралы ақпарат алуға мүмкіндік беріп отырса, өңірде онлайн-сабақтар секілді жаңашыл үрдістер шалғайда орналасқан аудандар мектептеріндегі мамандар жетіспеушілігі мәселесін шешуге жол ашуда. Интернет байланысы арқылы оқушыларға сабақ немесе мұғалімдерге семинарлар өткізу қолға алынған. Жалпы электронды журналдар мен күнделіктер жүйесі республика бойынша көптеген мектепте енгізілді [6, 8-б.]. ЖОО-да оқу үдерісін автоматтандыру процесі жүзеге асырылып жатыр. ҚР -ның ЖОО да студенттер электронды портал жүйесін пайдалануда онда барлық оқу-әдістемелік кешенді, тапсырмаларды табады.

Әдетте, өркениетті елдерге оқу-тағлымдама сапарымен аттанатын жастар адами инновациялық потенциалы жоғары, интеллектуал, полиглот, арман-мақсаттары айқын азаматтар қатарынан. АҚШ сияқты адамзаттың ең жасампаз өкілдерін әртүрлі тартымды ұсыныстармен жиып, өнертапқыш үлкен лабораториялық державаға айналып отырған мемлекеттер қай елдің болсын озат жасынан дәмелі. Цифрлық ортаны дамыту жағдайындағы заманауи көзқарас тікелей жастармен байланысты. Қазіргі кезде цифрландырудың неше түрлі бағыттары бар. Бұл жүйе тікелей адамның қатысуымен болып отыратын процесс. Мейлі робототехниканы, жаңа технологияларды алып қарасаң да оның қоғамдағы ролі адамдардың қызығушылығына, тұтыну санына, сапасына байланысты. Қазіргі кезде цифровизациялау қарқынды түрде дамып жатыр. Н.Ә. Назарбаев: «Жаңа құндылықтар жастардың жүрегіне тезірек жол табады» деген болатын. Ендеше жылдар бойы жасалынып келе жатқан өзгерістер

мен заман ағымындағы технологиялар тікелей жастарға арналады және жастар өмірінде маңызы зор. Қазір нарық заманы әрбір адамға заманауи технологияларды үйрену өмір талабы. Бүгінде көптеген адамдар осы цифрлық дамудың арқасында күн көріп отыр. Жастар үлкен жастағы адамдарға қарағанда заманауи технологияларды жақсы әрі тез қабылдап, қолдана алады. Жастардың қолынан барлығы келеді. Сондықтанда ұлтжанды, білімді жастар болып, елдердің көш басында жүретін болса уақытыттарын қалта телефонындағы қажетсіз ақпараттарды қарауға салмай, маңызды істерге жұмылдыру қажет. Заман көшінен қалмай, алға қарай ұмтылу жауапкершілікті жастар сезіну керек. Осы орайда Мемлекет басшысы «Қазіргі жаһандық өзгерістер кезеңінде түлектің білімі еңбек нарығына шыққанға дейін-ақ жеткіліксіз болып қалуы әбден мүмкін. Сондықтан, құзырлы министрліктің алдында оқу бағдарламаларын жаңа жағдайға бейімдеу міндеті тұр. Бұл – кезек күттірмейтін шаруа» деп, тапсырма беріп отыр. . Тәуелсіздігіміздің 30 жылында еліміз дамуы осы заманауи технологияның үздіксіз дамуынан. Жаһандану кезеңінде жастар озық техниканы, электрониканы меңгере отырып, жасқанбай алға ұмтылып сеніммен, үлкен құлшыныспен қажырлы еңбектенуі қажет. Цифрлық жүйе мәселелері даму сатыларынан өтіп бүгінгі күнге жетті. Мысалға алатын болсақ сонау палеолиттен қола, темір дәуіреріне жетіп қазіргі таңда өркендеген жаңа өндірістік төңкеріс дәуірінде өмір сүрудеміз. Жан-жағымызға қарасақ бірінен-бірі асып түсуге ұмтылған елдерді көреміз, цифрлы технологиялар әлемінде күнделікті сұраныста болмасаң дамыған елдер көлеңкесінде қалатының анық, сондықтан бәсекелестік бүгінгі күннің негізгі мәселесіне айналды. Жалпы ауқымды және ғылыми техникалық прогресс процесі, әсіресе жаңа ақпараттық және телокоммуникация технологиялардың дамуы бірегей мүкіндіктер ұсынады. Бүгінде әлемде өте көп заманауи технологиялар пайда боды, тіпті он-он бес жыл бұрын елестете алмаған. Бұл электрондық медицина және ғылымның барлық салаларындағы гаджеттер, бизнес, құрылыс және басқада көптеген нәрселер смартфондар, планшеттер т.б. Бұл технологиялардың ешқайсысы да Қазақстанды айналып өткен емес. Әр уақыттада өзгерістереден қалыс қалмай дамып келеміз. Мәселен, жиырма жыл бұрын адамдар аурулардан көп қайтыс болатын,ал қазір дамыған медицина арқылы көптеген мүмкіндіктерге қол жеткіздік. Заманауи технологиялар әрқайсысымызды айналамызда. Мысалы, компьютер, телефон, телевизор, кір жуғыш машина т.б. Ал бизнесте бұл жаңалықтар мүлде басқа сатыда. Әрбір 2-3 ай сайын әлемге әйгілі корпорация ретінде Samsung, Apple, Noto, Microsoft, Sony және де көптеген жаңа анағұрлым күрделі және көп функциялы өнімдер шығып тұрады [7]. Дегенменде барлық заманаи тенологиялардың үлкен пайдасы және үлкен зияны болады. Соның ішінде қазір ең озық қарыштап тұрған технология-компьютер және интернет желісі. Қазіргі уақытта Қазақстан шикізатқа бағытталған экономикадан инновациялық даму жолына, индустриалды-инновациялық экономика қалыптастыру кезеңіне қадам басты. Әлемдік экономиканың алдыңғы қатарлы озық тәжірибелерін игеруге және оны ұтымды пайдалана білуге талпынған мемлекеттер үшін бүгінгі уақыттағы басты мәселе индустриалды-инновациялық экономиканы қалыптастыру болып отыр. Сондықтан да ұлттық және ұлтаралық жоғары бәсекеде бәсекелестіктен қалып қоймау, алдыңғы қатарлы елдердің қатарында болу мақсатында елімізде инновация саласына мемлекет тарапынан бірқатар жағдайлар жасалынып келеді. Соңғы жылдары инновация мен ғылымға экономиканың бәсекеге қабілеттілігін арттыратын факторлар ретінде көбірек мән беріп жатыр. Инновациялық белсенділікті арттыру экономикалық саясат пен мемлекеттік стратегияның маңызды бағытына айналды. АҚШ, Германия, Франция, Ұлыбритания сияқты үдемелі даму бағытын таңдаған Қазақстан жоғары технологияның барлық жетекші салаларында өзіндік фундаменталдық және қолданбалы зертеулеріне негізделген жетілген технологиялы өндірісіті дамытпақшы.

Қорыта айтқанда, Қазақстанда инновациялық қаржыландыруға басымдық беріп, ғылым және технологияны дамытуға, технологиялық инфрақұрылымды қалыптастыруға мүміндіктер беріп отыр. Осындай жұмыстарға байланысты қазір Қазақстанда көптеген жас ғалымдар өз үлестерін қосып, жас зерттеушілердің ойлап тапқан туындыларын, технологиялық құрылымдарын “Цифрландыру” бағытын алдыға жылжытуға жұмыс жасап отыр. Осы таңда небір робототехника, нейроғылым, биотехнология секілді әр саланың мамандарының саны өсіп келе жатыр. Оны әрі қарай дамыту керек. Яғни, өнертапқыштарды қолдау керек. Олардың санын арттыру мақсатында, көптеп мектептерде тереңдетілген оқу жүйесіне енгізіп немесе зияткерлік оқу орындарын ашу керек. Ойымды қорытындылай келе, цифрлы орта құру ол біздің қолымызда. Барынша ғылым мен білімді, цифрлы ақпаратты дамытуды қолға алу керек. « Тегінде, адам баласы адам баласынан ақыл,білім,ар,мінез деген қасиеттермен озады» деген ұлы ақын Абай сөзі барлық уақытта мәнін жойған емес. Озық ойлы білімді адамдар заманның дамуына,өзгеруіне өз үлесін қосады десек, ұлт ұстазы Ахмет Байтұрсынұлының «Білімді болуға оқу керек. Бай болуға кәсіп керек. Күшті болуға бірлік керек. Осы керектердің жолында жұмыс істеу керек», деген даналық сөзімен аяқтаймын.

Қазіргідей жаңарған жаңа заманда еліміздің әрбір азаматы жоғары білім мен табанды еңбектің нәтижесінде ғана биік белестерден көрінетіні анық. Ел азаматтарын, отанымыздың алдында адал қызмет етуге, абыройлы іс жасауға, терең білім алып, ерінбей еңбек етуге шақырамыз.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Мемлекет басшысы Қ.Тоқаевтың Қазақстан халқына жолдауы. «Халық бірлігі және жүйелі реформалар – ел өркендеуінің берік негізі» 1.09.2021ж
2. Беликова, К. М. Цифровая интеллектуальная экономика: понятие и особенности правового регулирования (теоретический аспект) / К. М. Беликова // Наука и образование: хозяйство и экономика; предпринимательство; право и управление. - 2018. - № 8 (99). С. - 82-85. – 3.https://elibrary.ru/item.asp?id=35330055
4. Вартанова, М. Л. Перспективы цифровизации сельского хозяйства как приоритетного направления импортозамещения / М. Л. Вартанова, Е. В. Дробот // Экономические отношения. - 2018 – Т. 8, № 1. – С.1-19 3. 3. 3. 5.https://creativeconomy.ru/lib/38881
6.https://primeminister.kz/kz/documents/gosprograms/cifrovoi-kazahstan
7.http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1700000827
8.Ақпарат дереккөзі: https://massaget.kz/layfstayl/tehno/bilesiz-be/48699
9. Егеменді Қазақстан.- 2018.- 3 қазан.- 20 бет

Кәрімов Д.Ж.
аға оқытушы, қызмет көрсету саласының магистрі
Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: dauren050902@mail.ru

Терликбаева Ж.С.
аға оқытушы, э.ғ.м.
Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: gts_71@mail.ru

«МЕЙРАМХАНА ІСІ ЖӘНЕ МЕЙМАНХАНА БИЗНЕСІ» БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАСЫНА ЗАМАНАУИ КӨЗҚАРАС ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ»

Түйін: Бұл мақала «Мейрамхана ісі және мейманхана бизнесі» білім беру бағдарламасын іске асыру ерекшелігіне арналған. Мақалада осы білім беру бағдарламасын Қазақстанда және шет елдерде іске асыру мәселелері, сондай-ақ осындай білім беру бағдарламаларын іске асыру кезінде интернет-технологияларды пайдалану мәселелері қаралды.

Тірек сөздер: білім беру, қонақжайлылық, туризм, мейрамхана, қонақ үй, индустрия, бакалавриат, экономика, менеджмент, маркетинг, кәсіпорын.

Қонақжайлылық индустриясы жұмысқа орналасу тұрғысынан ең қарқынды дамып келе жатқан салалардың бірі болып табылады: 2023 жылға қарай әрбір онынші адам ғаламшарда осы іспен айналысады. Көптеген адамдар бұл саланы тек даяшылардың, бөлме қызметшілерінің және портьенің жұмысымен байланыстырады, бірақ бұл сала қонақжайлылық - бұл өз әлеуетін іске асыру мүмкіндігі: қызықты халықаралық жобаларға қатысу, әлемге әйгілі индустрия компанияларында жоғары орындарға ие болу, бүкіл әлемге саяхаттау болып табылады.

Қонақжайлылық саласы мыналарды қамтиды, олар келесі бағыттар: қонақ үй, мейрамхана бизнесі, туризм, ойын-сауық индустриясы, спорт, оқиғаларды басқару. Халықаралық дипломға ие бола отырып, түлектер маркетинг мамандары ретінде жұмыс істей алады немесе іс-шараларды ұйымдастырушылар, бөлім басшылары, қонақ үй желілерінде басқарушылық лауазымдарға ие болу, мейрамханаларда, фестивальдер мен спорттық іс-шаралар, мұражайлар, авиакомпаниялар, ойын-сауық парктері – және жер шарының кез келген нүктесінде осы қызметтерді ұйымдастыра және басқара алады [1].

Мақаланы жазу кезінде қонақжайлылық индустриясының бәсекеге қабілетті персоналын қалыптастыру мәселесі бойынша ғылыми және теориялық зерттеулерге талдау жасалды, эмпирикалық жүйелеу және теориялық деректер ұсынылған электрондық-ақпараттық ортада, автор жүргізген эмпирикалық зерттеулердің нәтижелері.

Швейцариялық Glion, Les Roches, Kendall College, Blue Mountains жоғары оқу орындары қонақжайлылық саласындағы білім беру көшбасшылары болып саналады, олар жылдан жылға жоғары білім берудің халықаралық рейтингтерінің (TNS, Times) жетекші қатарларын иеленеді. Бұл жоғары оқу орындары – «элита»: Hilton, Four Seasons және Hyatt-тан келген рекрутерлер олардың кампустарына жеке барып, тағылымдамадан өту және одан әрі жұмысқа орналасу үшін студенттерді іріктейді (World University Rankings, 2020) [2].

Қонақжайлылық пен туризм индустриясына қажеттіліктің артуына байланысты осы саладағы білім де жетілдірілуде. Жалпы алғанда, қонақжайлылық пен туризм индустриясындағы білім беру, атап айтқанда, түлектерді белгілі бір жұмыс орнында немесе осындай орындардың жиынтығында өз міндеттерін орындау үшін қажетті дағдылардың тар жиынтығымен қамтамасыз ету тұрғысынан «кәсіби» емес екенін атап өткен жөн. Керісінше, туризмнің кәсіби білімінің мақсаты - қазірдің өзінде таңдалған қызмет салаларында өз бетінше өсіп, дами алатын білімді, білуші қызметкерлерді шығару. Кәсіби білім түлектерді икемді білім беру базасымен қамтамасыз етуі керек, бұл қызметтің экономикалық саласында жұмыс істеуге және белгілі бір еңбек нарығының талаптарына қарағанда олармен және қоғаммен көбірек байланысты мақсаттарға қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Соңғы екі онжылдықта қонақжайлылық және туризм саласындағы білім - саланың қарқынды өсуімен бірге өсіп, кеңейе түсті.

Ұқсас үрдіс көптеген елдерде байқалады. Мысалы, тек Америка Құрама Штаттарында қонақжайлылық және туризм саласындағы оқу бағдарламаларын ұсынатын оқу орындарының саны соңғы 25 жыл ішінде төрт есе өсті. 70-ші жылдардың басында АҚШ-та шамамен 40 төрт жылдық бағдарламалар болды, олар қонақ үй немесе мейрамхана менеджменті бойынша дәрежелер ұсынды. CHRIE халықаралық кеңесі (the Council on Hotel, Restaurant and Institutional Education) қазір бакалавр дәрежесін беретін 170-ке жуық қонақ үй бағдарламасы және басқа дәрежелер, сертификаттар немесе дипломдар ұсынатын 700-ден астам бағдарлама бар деп бағалайды.

1946 жылы қоғамдық ұйым ретінде құрылған CHRIE қонақжайлылық және туризм индустриясында білім беру қызметтерінің кең спектріне қатысатын білім беру мекемелері мен сала мамандары арасында ең құрметті ұйым болып саналады.

Туризмнің мемлекетке, ұлттық және жаһандық экономикаға өсіп келе жатқан әсерін мойындау ретінде көптеген институттар туризмді оқыту бағдарламаларын қонақ үй бизнесіне қосымша ретінде ғана емес, сонымен қатар жеке және толығымен тәуелсіз бағдарламалар ретінде, сонымен қатар қонақжайлылық индустриясының бағдарламалары бар филиалдар ретінде ұйымдастырды.

Ресейде соңғы бірнеше жылдың ішінде жоғары оқу орындарына туризм саласында білім беру қызметтерін көрсету құқығына 100-ден астам лицензия берілді. Сондай-ақ, осы салада мамандар даярлаудың модельдерін жасайтын ондаған техникалық мектептер, колледждер, лицейлер және басқа да білім беру құрылымдары бар. Ал Қазақстан Республикасында «Туризм» және «Мейрамхана ісі және мейманхана бизнесі» саласында мамандар дайындау бойынша 35-тен аса лицензия беріліп отыр. Олардың барлығы тәжірибе алмасуға, ал студенттер - толыққанды білімге және түрлі туристік қызметтерді көрсету бойынша практикалық дағдыларды игеруге мұқтаж.

Осылайша, білім мен дағдылар қоғамда үлкен құндылыққа ие болады деп қорытынды жасауға болады, бұл өз кезегінде жалпы, туризм және қонақжайлылық саласындағы білімді қызметкерлерге деген сұранысты арттырады [3].

Қонақжайлылық индустриясы экономиканың ерекше саласы ретінде қарқынды дамуда және үлкен әлеуетке ие. Ол Қазақстанда және бүкіл әлемде де, тұтастай алғанда, экономикалық және әлеуметтік дамуының қазіргі деңгейін, экономиканың және қоғамның жағдайын сипаттайды. Бұл білім беру бағдарламасын оқыту нәтижесінде қонақжайлылық индустриясының негізі игеріліп, сондай-ақ тамақтану және қонақ үй өнеркәсібі салаларындағы студенттердің білімі қалыптасатыны анық.

Қазіргі таңда қонақжайлылық индустриясы - бұл ел экономикасының ірі және тез дамып келе жатқан саласының бірі болып саналады. Кез-келген мейманхана кәсіпорнында қонақжайлылық маңызды орын алады. Әлемдік қонақжайлылық индустриясының даму тенденцияларына сәйкес бұл қызмет түрінің көп табыс әкелетін және қарқынды өсіп келетін салаға жататынын тұжырымдауға болады.

Заманауи Қазақстанда қызмет көрсету саласының бакалаврларын дайындауда В093 білім беру бағдарламаларының тобы - Мейрамхана ісі және мейманхана бизнесі, 6В11 Қызметтер білім беру

облысындағы, Дайындық бағыты 6В111 қызмет көрсету саласы болғандықтан 6В11102 Мейрамхана ісі және мейманхана бизнесі білім беру бағдарламасы болатындығы XXI ғасырда мәлім болып отыр.

Қазіргі уақытта білім беру бағдарламасының мақсаты - жаһандық нарықта қарқынды дамып келе жатқан қонақ үй және мейрамхана бизнесіне оңай бейімделетін, мультимәдениетке, коммуникативтілікке ие, қонақжайлылық индустриясы үшін білікті, бәсекеге қабілетті, көптілді кадрларды қалыптастыру, жоғары әлеуметтік және азаматтық жауапкершілікке ие, кәсіби қызметті жүзеге асыра алатындығында екенін көруге болады.

«6В11102 Мейрамхана ісі және мейманхана бизнесі» білім беру бағдарламасынан қазіргі уақытта мынандай оқыту нәтижелері күтілуі керек:

- ұжымның қызметін ұйымдастыруда және кәсіби басшылықты жүзеге асыруда көшбасшының дағдыларын қолданады, экономика, құқық, тіршілік қауіпсіздігі және сыбайлас жемқорлыққа қарсы қызмет саласында азаматтық және қылмыстық заңнама нормаларын қолдану қабілеттерін көрсетеді;

- қонақжайлылық индустриясының қызмет етуінің қазіргі заманғы процестерін қалыптастыру құралдарына ие, заманауи технологияларды қолдану негізінде қонақ үй кәсіпорны инфрақұрылымының негізгі құрылымдық элементтерін әзірлейді, отель бизнесін ұйымдастыруда курорттық ресурстарды пайдалана отырып, қонақжайлылық саласының даму үрдістерін болжайды;

- қонақ үйлік-мейрамханалық бизнесінде кәсіпкерліктің даму заңдылықтарын, бизнесті ұйымдастырудың формалары мен әдістерін қолданады және қонақжайлылық индустриясында кәсіпорындар ашудың экономикалық орындылығын негіздейді;

- қонақжайлылық индустриясы кәсіпорындарының тауарлары мен қызметтерін өндіру бойынша негізгі техникалық-экономикалық көрсеткіштер мен шығындарды есептеу әдістемесін меңгерген, қонақ үйлер мен мейрамханалар қызметінің экономикалық тиімділігін талдай алады, бухгалтерлік есеп шоттарында шаруашылық қызметтің нәтижелерін көрсете алады, бухгалтерлік, статистикалық есептілік пен салық декларацияларының нысандарын жасай алады;

- әлем халықтарының тамақтануының заманауи технологиясын зерттеуде әдістемелік тәсілдерді қолдана алады және оларды отельерлер мен рестораторлардың кәсіби қызметіне қызмет көрсету технологиясында қолдана алады, сонымен қатар мамандандырылған мейрамхананың мәзірін жасай алады;

- қонақжайлылық индустриясындағы кәсіпорындардың қызметіне әсер ететін сыртқы және ішкі факторларды болжауға, халықаралық, өңірлік, жергілікті нарықтарда туристік қызмет қызметтерін көрсетуді жобалау және жоспарлау әдістерін меңгеруге қабілетті;

- қонақ үйлік және мейрамханалық қызметтері саласындағы прогрессивті, бәсекеге қабілетті сату нысандарын анықтайды және талдайды, жаңа ақпараттық және коммуникациялық технологиялар негізінде тұтынушының талаптарына сәйкес қонақ үй-мейрамханалық кәсіпорындарын сату тәжірибесіне инновацияларды енгізу және қонақ үй өнімін жылжыту бағдарламасын әзірлейді;

- туристердің қажеттіліктерін қанағаттандыруды ескере отырып, туристік өнімдерді әзірлеу кезінде өңірлік туристік ресурстарды қолданады, туристік өнімді ішкі және келу туристік нарығына енгізудің тиімді стратегияларын қалыптастырады;

- отель мен мейрамханалар қызметтерінің жұмысын тиімді ұйымдастыруды қалыптастырады және олардың өндірістік-технологиялық процестерінің өзара байланысын реттейді;

- кәсіби тақырыптарға ауызша да, жазбаша да шет тілінде тиімді қарым-қатынас жасау қабілетін көрсетеді, өзінің кәсіби қызметіндегі әлеуметтік, кәсіби және коммуникативтік проблемаларды талдайды;

- ұйымның сыртқы және ішкі орта факторларының әсер ету заңдылықтарын, қонақжайлылық индустриясының кәсіпорындарын тиімді басқару үшін жедел және стратегиялық басқарудың нысандары мен әдістерін қолданады, мейрамханалық және қонақ үйлік бизнесі саласындағы маркетингтің негізгі ұғымдары мен категорияларын нарықтың әртүрлі сегменттеріндегі тұтынушылардың сұранысын толық қанағаттандыру үшін қолданады;

- қонақжайлылық индустриясындағы кәсіпорындарды тиімді басқару үшін ұйымның сыртқы және ішкі ортасы факторларының әсер ету заңдылықтарын, жедел, стратегиялық және кадрлық менеджменттің нысандары мен әдістерін қолданады, мейрамханалық және қонақ үйлік бизнесі саласындағы маркетингтің негізгі ұғымдары мен санаттарын нарықтың әртүрлі сегменттеріндегі тұтынушылардың сұранысын толық қанағаттандыру үшін қолданады;

- туризм индустриясындағы түрлі іс-шаралардың рөлі мен мақсатын сыни бағалайды, табысты іс-шараларды жоспарлау және ұйымдастыру үшін қажетті әдістер мен стратегияларды қолданады;

- макроэкономикалық көрсеткіштерге талдау жүргізеді және халықаралық туризм мен қонақ үй бизнесі саласындағы экономикалық оқиғаларға болжам жасайды. Халықаралық туризм және

қонақжайлылық индустриясы нарығында маркетинг стратегиясын әзірлеудің тәсілдері мен әдістерін меңгерген. Құқықтық өріс шеңберінде қонақжайлылық индустриясы кәсіпорындарының қаржылық тұрақтылығын арттыру және қаржылық тәуекелдерін төмендету үшін неғұрлым тиімді басқару шешімдерін таңдайды;

- әр түрлі туристік кәсіпорындар үшін ақпараттық шешімдердің құндылық ұсыныстарын талдай және қалыптастыра алады. Туристік, мейрамханалық, қонақ үйлік бизнес үшін интернет жарнама компанияларын өткізу дағдыларын меңгерген болады [4].

Осындай жоғары кәсіби оқыту нәтижелерінен кейін бітіруші түлек жұмыс беру нарығында яғни, қонақжайлылық индустриясында өз орнын табатындығы анық. Осы білім беру бағдарламасындағы тағы бір ерекшелігі барлық оқу үрдісінде шет тілін меңгеруінде.

Осылайша, студенттер мен жұмыс берушілер айқын бенефициарлар болып табылады, оқу орындары кооперативті бағдарламалардың академиялық және экономикалық артықшылықтарын анықтайды:

- бизнеспен және қоғамдастықпен қарым-қатынасты жақсарту;
- оқытушылар құрамын жаңарту мүмкіндігі;
- студенттерді жоғары ұстап қалу және түлектерді жұмысқа орналастыру;
- оқуға түсушілер санының артуы және, демек, таңдамалы қабылдау;
- жұмыс орнында тексерілген оқу бағдарламаларын пайдалану;
- университет бөлмелерін тиімді пайдалану;
- университет тарапынан қаржылық көмекті кеңейту.

ӘДЕБИЕТ

1 Научный результат. Технологии бизнеса и сервиса. Т.7, № 2, 2021 Мачалкин С.Е., Морева С.Н. Кооперативное обучение как перспективное направление подготовки специалистов индустрии гостеприимства.

2 Образование за рубежом IQ Consultancy. Официальный представитель университетов, школ и языковых центров Великобритании, США, Канады, Швейцарии, Австралии и других стран. М., 2001-2019. URL: https://www.iqconsultancy.ru/articles/chto-takoeindustriyagostepriimstva (дата обращения: 26.01.2021).

3 Артёмова Е.Н., Козлова В.А. Основы гостеприимства и туризма Учебное пособие. - Орёл: ОрёлГТУ, 2005. - 104 с.

4 Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ 6В11102 Мейрамхана ісі және мейманхана бизнесі білім беру бағдарламасының оқыту нәтижелері. https://univision.kz/kk/edu-program/30763.html

БІЗДІҢ ЗАМАНЫМЫЗДЫҢ ІСКЕРЛІК БАЙЛАНЫСТАРЫ. ЖАҺАНДЫҚ БИЗНЕС ҮШІН КӨП МӘДЕНИЕТТІ ТӘЖІРИБЕ

Құдабай Арман Ақтайұлы,
факультет аға оқытушысы
атындағы ҚазҰУ журналистикаәл-Фараби атындағы қазұу,
Алматы қ., Қазақстан
kudabay.arman@inbox.ru

Аңдатпа: Мақалада автор іскерлік қарым-қатынастың заманауи проблемаларына назар аударады, жаһандық пандемияның коммерциялық саладағы іскерлік байланыстар мен мәдениетаралық қатынастарға әсерін талдайды. Стереотиптік бейнелердің пайда болуының қауіптілігі ерекше көрсетіліп, туындайтын проблемаларды еңсерудегі білім беру жүйесінің рөлі көрсетілген.

Түйінді сөздер: іскерлік коммуникациялар, жаһандану, іскерлік ортаның бейнесі, әлеуметтік стереотиптер, стартап стратегиялары, бизнес-білім беру.

ДЕЛОВЫЕ КОММУНИКАЦИИ СОВРЕМЕННОСТИ. ПОЛИКУЛЬТУРНЫЙ ОПЫТ ДЛЯ ГЛОБАЛЬНОГО БИЗНЕСА

Кудабай Арман Актайулы,
ст.преподаватель факультета
журналистики КазНУ им.аль-Фараби,
г.Алматы, Казахстан
kudabay.arman@inbox.ru

Резюме: В статье автор обращает внимание на современные проблемы деловых коммуникаций, анализирует влияние всемирной пандемии на бизнес-контакты и кросс-культурные взаимоотношения в коммерческой сфере. Особо указываются опасности возникновения стереотипных представлений и выделяется роль системы образования в преодолении возникающих проблем.

Ключевые слова: деловые коммуникации, глобализация, имидж деловой среды, социальные стереотипы, стратегии стартапов, бизнес-образование.

Драматические события последних лет стали наглядной демонстрацией не только новых и небывалых ранее проблем, с которыми предстояло столкнуться человечеству в глобальном, трансформирующемся мире, но и доказательством того, насколько этот мир стал взаимозависим и взаимосопричастен. Мы стали свидетелями, как события и процессы на одной части земного шара (политические, экономические, социальные, эпидемиологические) моментально сказываются на другом, противоположном его конце. Маршалл Маклюэн предвидя «сжатие» Земли до размеров «всемирной деревни» (Global Village), приводил в качестве довода для своих прогнозов прежде всего мгновенную передачу сообщений из любой точки мира в любые другие [1]. Но если тогда это были прогнозы «информативно-коммуникативного», перцептивно-когнитивного характера, то сегодня мы воочию сталкиваемся с проявлениями имплозии «физического», географического, индустриально-логистического свойства. Всемирная пандемия и последовавший за нею экономический кризис скорее стали результатом нарушения глобальных экономических цепочек под воздействием глобальных же явлений. «Во всем мире произошло значительное сокращение производственных мощностей в связи с закрытием границ между странами и введением режима самоизоляции. Пандемия коронавируса нарушила привычные связи между производителями и потребителями и внесла серьезные изменения в бизнес логистических компаний» [2].

Стараясь закономерно защитить внутренние рынки и жителей своих стран от нежданной напасти, мы как-то забыли, что современные экономики каждой из представленных сегодня стран представляют взаимозависимое переплетение весьма чувствительных артерий. «Под глобальностью понимается то, что мы давно уже живем в мировом обществе, в том смысле, что представление о замкнутых пространствах превратилось в фикцию. Ни одна страна или группа не может отгородиться друг от друга» [3, с.25]. К примеру, казалось бы полностью закрытые Иран и Северная Корея должны будут сегодня, вольно и невольно, но постоянно оглядываться на ценовые изменения нефти и газа на общемировом рынке, или же искать партнеров, способных обойти санкционные барьеры в доступе к тем же станкам, ноу-хау или необходимому сырью, а по сути к тем же самым технологиям. Даже пришедший к власти в Афганистане и декларировавший повсюду джихад со всем западным «Талибан» (запрещенная в РК и многих странах организация), вынужден обращаться к тому же мировому сообществу в преодолении гуманитарного и экономического кризиса. Сегодня взаимозависимыми являются рынки сырья, зерна, продуктов, химикатов, запчастей, научных изысканий и рабочей силы; изменения на одном конце независимо от состояния локальных рынков будут всегда иметь последствия на другом. По сути, мы имеем дело с тем же воплощением эффекта «Бабочки Брэдбери» [4].

Можно ли было предотвратить подобный кризис? Скорее, в этом случае, необходимо говорить о готовности быть к таким кризисам. Остановить мировые процессы невозможно, но предугадать потенциальное появление кризисных точек и смоделировать ход их течения вполне уже в наших силах. Просчитать, а не поддаваться первым рефлексивным позывам. К сожалению, рефлексия произошла в общемировом масштабе. Последствия мы ощутили уже в первые дни, опустив повсюду пограничные шлагбаумы и перекрыв тем самым доступ к необходимым комплектующим и нужным материалам, для производства тех же медикаментов и медицинской экипировки; впереди теперь замаячил мировой кризис автопрома и производства микрочипов. «Производство давно уже перестало быть только

национальным – оно все более транснационализируется: в отдельных странах делается лишь часть работ по изготовлению какого-либо продукта, который проходит длительный путь от сырого материала до стадии готовности через производственные циклы многих стран» [5, с.42]. Однако, глобальная экономика это не только сырье и материалы. Для эффективного функционирования производства и инфраструктуры современных экономик необходимы адекватные нашему времени технологии и знания. Один из самых опытнейших и мудрых представителей бизнеса нашего времени, когда-то бывший президент ITT Гарольд Дженин сказал: «В деловом мире всё выплачивается двумя монетами: наличными и опытом. Возьмите сначала опыт, деньги будут потом» [6]. По сути бизнес, в любой его форме и временном отрезке, представляет собой ни что иное, как процесс передачи и совершенствования опыта поколений по максимизации выгод.

К сожалению, коронавирус внес свои коррективы в восприятие бизнеса и глобальных процессов в целом. «Пандемия коронавируса спровоцировала активную дискуссию о современных экономических и социальных структурах. Экономисты и политики заговорили о конце эпохи индивидуализма, формировании нового образа жизни, и все громче начинают звучать голоса, предсказывающие гибель капитализма» [7]. Да все бы ни что, если бы подобные «обличительные речи» вдруг не зазвучали чуть ли не из уст главных поборников из самого лагеря «свободного капитализма». "Глобализация – это основной источник неприятностей, об этом говорит масштаб путешествий по миру", – это слова не кого иного, как главного экономиста и директора по инвестициям Saxo Bank Стина Якобсена [8]! Ему вторит основатель крупнейшего хедж-фонда Америки миллиардер Рэй Далио, а вместе с ним и рупор буржуазного стиля Forbes: «Еще до того, как пандемия кардинально изменила то, как мы работаем, учимся и тратим деньги, капитализм переживал не лучшие времена. Коронавирус может стать тем инструментом, которым разрушит существующую систему…» [9]. Что тогда можно говорить об обличениях и причитаниях более низкого ранга, которых к началу пандемии оказалось не так уж и мало! Французский психоаналитик и психотерапевт, профессор Роберт Нойбургер (Robert Neuburger) высказал по такому поводу весьма меткое замечание: «Самый простой способ избавиться от вины – свалить ее на что-то внешнее. Возлагая собственную вину на плечи других, мы пытаемся психологически оправдать свои действия или бездействие, играя роль жертвы, которой не везет в жизни из-за разных сторонних факторов, тем самым снимая пыл собственных недостатков, и комплексов» [10].

Это сейчас, немного поуспокоившись и придя, наконец, в себя и, казалось бы, осознав всю ограниченность ресурсов для преодоления тех же последствий всеобщей беды, правительства и социум вновь обратили взоры в сторону необходимости поддержки «столь жизненно важной» ветви родных экономик и народного хозяйства. А как же иначе? Не считая того, что одна только сфера МСБ представляет сегодня до 90% предприятий по всему миру, обеспечивая более 50% занятости, а в странах с так называемой развивающейся экономикой доходя до 40% национальных доходов (ВВП) [11], так это еще и довольно значительная часть налоговых поступлений тех же государственных бюджетов, без которых преодоление указанных последствий невозможно. Но, как говорится, осадок остался… Взаимоотношения институтов общества и субъектов МСБ нередко напоминают сведение счетов, либо попытки переложить ответственность за происходящее «с больной головы на здоровую». На что недвусмысленно указал президент Казахстана Касым-Жомарт Токаев, после поступающих к нему многочисленных жалоб и обращений от представителей бизнеса: «Зачастую складывается ситуация, когда контролирующие органы, получив малейший повод, разворачивают самые настоящие репрессии. Изымается документация, которую бизнесмен не может получить обратно месяцами. Вместо работы весь персонал ходит на допросы. Такие перегибы недопустимы. Прокуроры обязаны обеспечить неукоснительное соблюдение законности в отношениях бизнеса со всеми, без исключения, правоохранительными органами" [12]. Рассуждая о положении предпринимательства и восприятии его со стороны социума, возможно, наступает и пора говорить о толерантном отношении к самому бизнесу.

Современный бизнес глобален. А это означает глобальность коммуникационных, деловых процессов. «Роль коммуникаций очевидна как на малых фирмах, так и в мощных компаниях и корпорациях. От эффективности коммуникационных связей и взаимодействий зависит будущее не только предприятия, как хозяйствующего субъекта на рынке, но также и людей, работающих на данном предприятии, а на глобальном уровне и благополучие всей страны в целом» [13, с.429]. Сегодня для эффективного и здорового функционирования предприятия необходимы постоянные контакты с поставщиками сырья, комплектующих и технологий, адекватные отношения с партнерами и клиентами. Глобализирующийся рынок, специализация производств и международное разделение труда (NIDL) означают, что большинство хозяйственных процессов будут происходить, так или иначе,

за территорией основной дислокации предприятий, что, в свою очередь, предполагает кросс-культурный характер отношений и умение вести деловые переговоры в иной культурной среде. При этом, исследования проведённые еще в 2012 году Economist Group показывают, что 61% международных компаний сталкивается с трудностями именно культурных и языковых барьеров, 50% жалуются на непонимание сторон. В этом же отчёте мы можем вычитать, что потери от прибылей компаний только по «межкультурным мотивам» могут доходить до 30% [14].

Изменил ли коронавирус отношение к представителям бизнеса из других стран? В начале прошлого года, в самый разгар пандемии Covid-19, на онлайн-площадке Международного дискуссионного клуба «Валдай», появилась статья члена Общественного совета г.Алматы Марата Шибута, в которой как бы вдруг зазвучало: «Ирония судьбы заключается в том, что коронавирус здесь – болезнь элиты, которая может позволить себе летать в Берлин в гости к родственникам или отдыхать в Куршевеле» [15]. Отнесем сие выступление частью к политическим пристрастиям оратора и к аффектам драматичности времени, но все же отмечая антиглобалисткий тренд многих публикаций того, да и нынешнего момента, увеличение в раз количества материалов жанра «а-ля изобличения капитализма», можно заметить «законтекстное» желание многих авторов возложить всю вину на тех, «кто чаще всего пересекает границы». Но в этом отношении ссылки на «элиту», путешествующему по всему миру, звучат, признаем, несколько натянуто. С кем мы чаще всего ассоциируем глобальные процессы, кто более всего, в силу профессиональных обязанностей и деловых интересов, вынужден постоянно перемещаться через различные регионы и страны? «Существует и другая теория, связанная с тем, что новая зараза была намеренно создана и выпущена на свободу представителями фармацевтических компаний, чтобы те могли создать вакцину и заработать миллиарды долларов» [15]. Как говорится, добавить уже нечего…

В отличие от стран, где формирование торговой прослойки и купеческих традиций имеют многовековые корни и где этот процесс не прерывался временем социального экспериментирования и гражданского противостояния, в государствах постсоветского пространства еще довольно ощутим и болезненен трагический багаж собственной истории. Несомненно, накладывающий свои отпечатки на восприятие сегодняшней деловой среды, и который частью еще не изжит. На какую почву могут лечь подобные публикации и, главное, как они могут повлиять на дальнейшее восприятие образа бизнеса в наших странах? Можно ли в таком случае вообще говорить о каком-либо наличии чувства социальной ответственности у их авторов?... К счастью, несмотря на все «старания» новых антиглобалистов, изменения в сторону позитивного продвижения имиджа деловой среды в наших странах происходят и идут успешно. Ярким примером этому могут служить получившие по всему миру и у нас популярность концепции стартапов (Startup Company), вызывающие особый отклик прежде всего в молодежной среде. «Молодежь – самая активная часть общества, которая быстро реагирует на любые изменения в жизни, и которая эффективно воспринимает полезные их стороны. Поэтому можно говорить о том, что молодежь обладает куда большим потенциалом и способностью к предпринимательской деятельности, чем другие возрастные группы», – так определяет приоритеты стратегии молодежной политики Национальная палата предпринимателей Республики Казахстан «Атамекен» [16].

Однако, когда речь заходит о формировании целостного восприятия образа бизнеса или кардинальных коррективах в его осознании на определенном этапе развития, нельзя говорить об единичных акциях и направлениях. Это несомненно комплексная работа, с заранее проработанной стратегией и тактикой, включающая тщательно продуманную и планомерную деятельность во многих общественных сферах, отраслях экономики и областях научного знания. Огромную роль в ней играет система образования. «Системное обучение молодежи предпринимательской деятельности необходимо проводить на трех этапах непрерывного образования личности: в общеобразовательной школе, в вузе, а также в системе последипломного повышения квалификации. При этом значительное внимание нужно уделять практическому, «моделирующему» предпринимательству в ходе образования. Соответственно, необходимо специально готовить преподавателей к теоретическому и практическому обучению молодежи предпринимательской деятельности» [17, с.95]. На этапе образования закладываются основы социального поведения, будущего взаимоотношения с деловыми партнерами, собственные мироощущения и принципы успешности. Основная цель данной ступени – дать максимально верные ориентиры, от которой зависит не только будущее молодого поколения. «Ведь именно сегодняшняя молодежь, молодежное предпринимательство будут определять облик нашей страны уже через 10 лет, от развития сегодняшнего молодежного бизнеса будут зависеть темпы экономического роста и развития нашей страны завтра» [16].

Литература:

1. McLuhan, Marshall (1962). The Gutenberg Galaxy: the making of typographic man; McLuhan, Marshall (1964). Understanding Media: The Extensions of Man.

2. Логистические тренды 2020–2021 года: Влияние пандемии COVID-19 на перевозки [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://www.retail.ru/articles/logisticheskie-trendy-2020-2021-goda-vliyanie-pandemii-covid-19-na-perevozki/

3. Бек Ульрих, Что такое глобализация? Ошибки глобализма - ответы на глобализацию // Пер. с нем. А.Еригорьева и В.Седельникова - М.: Прогресс-Традиция, 2001, - 304 с.

4. Ray Bradbury (1952). A Sound of Thunder. Published by Crowell-Collier, New York, 1952

5. Сафонов А.Л., Орлов А.Д., Этнос и глобализация: этнокультурные механизмы распада современных наций: Монография СПб: ЛИТЕО, 2017 - 336с.

6. Цитаты бизнесменов о бизнесе. Всегда работайте над вашими мечтами [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://dekole.ru/jeans/citaty-biznesmenov-o-biznese-vsegda-rabotaite-nad-vashimi-mechtami/

7. Коронокризис и диагностированные Марксом болезни капитализма [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://www.vedomosti.ru/economics/articles/2020/06/11/832403-bolezni-kapitalizma

8. Глобализацию назвали виновницей распространения коронавируса [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://www.mk.ru/economics/2020/03/24/globalizaciyu-nazvali-vinovnicey rasprostranemyakoronavirusa.

9. Перерождение капитализма: как пандемия разрушает существующую систему, меняя ее к лучшему [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://forbes.kz/process/pererojdenie_kapitalizma_kak_pandemiya_razrushaet_suschestvuyuschuyu_sistemu_menyaya_ee_k_luchshemu

10. Robert Neuburger, L'art de culpabiliser, ill. Tom Tirabosco, Paris, Payot & Rivages, 2008, 142 p.

11. Small and Medium Enterprises (SMEs) Finance, World Bank Report, June 27, 2020 [Электронный ресурс]. Режим доступа: https:// www.worldbank.org/en/topic/smefinance

12. Зачастую складывается ситуация, когда контролирующие органы разворачивают настоящие репрессии – Президент РК [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://www.inform.kz/ru/zachastuyu-skladyvaetsya-situaciya-kogda-kontroliruyuschie-organy-razvorachivayut-samye-nastoyaschie-repressii-prezident-rk_a3753371

13. Гребенщикова В.Л., Коммуникации в системе управления // Современные исследования социальных проблем, - Красноярск, ООО "Научно-инновационный центр", №2, Т.6, 2011, С.429

14. Михельсон С.В., Культурные и коммуникативные (языковые) барьеры в международном бизнесе // Вестник Челябинскою Гос.университета, 2016. №8 (390), Философские науки. Вып.41, С.41

15. Теория заговора и непонимание причинно-следственных связей. Почему в пандемии обвиняют Ротшильдов, Билла Гейтса или ЦРУ [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://fb.ru/post/journalism/2020/3/24/195148

16. Проблемы, мешающие успешному развитию молодежного предпринимательства - Национальная палата предпринимателей Республики Казахстан «Атамекен» [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://atameken.kz/ru/news/9241-9241\

17. Панов Ю.И., Развитие предпринимательской активности современной молодежи в процессе обучения // Человек и образование, №4 (17), 2008, С.94-99

ӘӨЖ 004.031

Қазақбай Г.Б., Гіміш Е.
магистр, оқытушы
Абылай хан атындағы
Қазақ Халықаралық Қатынастар және
Әлем Тілдері Университеті
Алматы, Қазақстан
gauharkb@mail.ru, erasyl.kz.1723@gmail.com

ЦИФРЛЫҚ БЕЙНЕСАБАҚТАРДЫ ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУДА ҚОЛДАНУ

Түйін: Мақалада бейнесабақтардың қашықтықтан оқыту кезінде қолданудың әсері және тиімділігі қарастырылған. Қашықтықтан оқытудағы бейнесабақ ұғымының анықтамасы беріліп, бейнесабақ түрлері және бейнесабақтарды оқыту мақсатында тиімді қолдану жолдары сипатталған. Бейнесабақты жасау тәсілдеріне және оларды жазуды ұйымдастыру жолдарына талдау жасалған. Қашықтықтан оқыту кезінде мектеп оқушыларына және жоғары оқу орны студенттеріне арналған бейнесабақтардың жазылып, жариялануы туралы деректер келтірілген. Бейнесабақ жасауға арналған құрал-жабдықтар және бағдарламалар талданған. Бейнесабақ жазу бағдарламаларына шолу жасалып, мүмкіндіктері мен артықшылықтарына салыстырмалы түрде талдау жасалған.

Тірек сөздер: қашықтықтан оқыту, бейнесабақ, цифрлық бейне, бейнесабақ жазуды ұйымдастыру, скринкаст, бейнесабақ жасау бағдарламалары.

Kazakbay G.B., Gimish E.
Master, teacher
Ablai Khan University of International
Relations and World Languages
Almaty, Kazakhstan
gauharkb@mail.ru, erasyl.kz.1723@gmail.com

USING OF DIGITAL VIDEO LESSONS IN DISTANCE LEARNING

Abstract: The article discusses the impact and effectiveness of using video lessons in distance learning. The definition of the concept of video lessons in distance learning is given, the types of video lessons and ways of effective use of video lessons for teaching purposes are described. The analysis of the methods of creating video lessons and organizing their recording is carried out. Data on the recording and publication of video lessons for schoolchildren and university students in distance learning are presented. Equipment and programs for creating video tutorials are analyzed. An overview of video lesson recording programs and a comparative analysis of their capabilities and advantages are conducted.

Keywords: distance learning, video lesson, digital video, video lesson types, organization of video recording, screencast, programs for creating video lesson.

Соңғы жылдары білім беру жүйесінде қашықтықтан оқытуды ұйымдастыру және оқыту процесіне енгізу белсенді түрде жүргізілуде. Алайда, онымен қоса әлемдік эпидемиялық ахуал білім беру процессіне көптеген өзгерістер әкелді. Дәстүрлі оқыту процессін жедел және ауқымды түрде қашықтықтан оқытуға алмастыру міндет болды. Қашықтықтан оқыту жаңа ақпараттық және коммуникациялық технологияларды, цифрлық құралдарды қолдануға негізделеді. Оқытуда пайдаланатын қашықтықтан оқыту технологияларының бірі бейнесабақтар болып табылады. Бейнесабақтар оқу материалдарын қызықты және ұғымды етеді, оқушылардың өз бетінше білім алуына қажетті маңызды құралдардың бірі.

Ғылыми және әдістемелік әдебиеттерге талдау жасау арқылы бейнесабақ деп оқыту құралдары ретінде қолданатын, біріктірілген бірнеше бейнелердің кең аймағын анықтайды. Ол - оқытушының иллюстрация, сұлба, суреттерді қолданып, тақырыпты түсіндіруге арналған бейнематериалдар арқылы оқу материалдарын ұсынған бейнероликтер [1].

Оқытушының дайындаған бейнесабақтарын қарап, тақырыпты меңгерудің студент үшін тиімділігі:

- Қолжетімді, яғни студент бейнесабақтарды бірнеше рет және қайталап көре алады;

- Ыңғайлы, бейнесабақты кез келген уақытта көре алады;
- Мобильділік, кез келген жерде және кез келген құрылғыдан қолдағы смартфон, планшет, ноутбук немесе компьютерден көре алады.
- Жаңа ақпаратты меңгеру тиімділігі артады.

Алайда, бейнесабақты көріп отырып, аудиториялық сабақтағыдай мұғаліммен тікелей тілдесіп, дәл сол уақытта туындаған сұрақ қойып, жауабын ала алмайды.

ЮНЕСКО дерегі бойынша адам тыңдап отырып есту арқылы барлық ақпараттың 15 пайызын есінде сақтайды. Визуальды қабылдау арқылы 25 пайызын, ал сол бір уақытта тыңдап отырып көріп отырған жағдайда барлық ақпараттың 65 пайызы есінде сақталады. Ғаламтордың топшылауы бойынша адам ақпараттың 80% көзбен көру арқылы, қалған 20% есту арқылы есте сақтайды [2]. Оқытуда бейнесабақты қолдану, яғни көру арқылы жаңа ақпаратты меңгеру тиімділігі де жоғары.

Бейнесабақ жасау тәсіліне байланысты екі түрге ажыратылады:

Біріншісі: оқытушы өзінің жүргізетін сабағына өтетін тақырып бойынша дайын фильм немесе интернеттегі дайын бейнелерді пайдаланады. Бейнелерді жинақтап, сұрыптау, қажетті үзінділерін кесіп алып, таңдап алу арқылы бейнесабақты құрастырады.

Екіншісі: оқытушы өзінің жүргізетін сабағына тақырып бойынша өзі бейнесабақ жасап шығады.

Бірінші бейнесабақ түрлеріне байланысты, яғни фильмді оқытуда қолдану туралы тарихқа шолу жасайық.

Кинематография саласы пайда болып дамығаннан кейін, киноны көпшілік қауымды ағартушылықтың қуатты тәсілі ретінде қарастыру туралы ойлар пайда бола бастады. Зерттеуші-теоретиктер және киномамандары-практиктер кино материалдарын оқыту процесінде қолданудың әсерін және болашағын, жасырын дидактикалық потенциалын бағалауға тырысты. Сонымен 1898 жылдан бастап Францияда алғашқы оқу фильмі түсірілді. 1908 жылы АҚШ-та оқу фильмдері түсіріле бастады. 1940 жылдан бастап АҚШ және Еуропада орта және жоғарғы мектептердің барлық курстары бойынша оқу фильмдері жасалды. Ресейде оқу кинолары 1897 жылдан бастау алады. Киноматериалдарды оқытуда қолдану артықшылықтары бағаланды [3].

Сонымен, оқу киноматериалдары көмегімен оқушының пәнді оқуға деген қызығушылығын арттыруға, оқыту сапасын арттыруға, нақты қабілеттіліктерді игеруге болады.

Оқыту фильмдері пәнге, пәннің жеке әдістемесіне, оқушылардың жасына қарай, мақсатына қарай, ғылыми маңыздылығына байланысты классификациялары:

- иллюстрациялық фильмдер;
- нұсқаулық фильмдер;
- пәндік оқыту фильмдер,
- тәрбиелік оқыту фильмдер;
- оқу-әдістемелік фильмдер [4].

Ал екінші түріне келетін болсақ, яғни оқытушы өзінің жоспарымен, оқу материалдарын, құрал жабдықтарды және бейнередактор бағдарламаларын қолданып, бейнесабақ жасайды. Әрине оқушыларға ұсыну үшін сапалы бейнесабақ дайындау уақытты, ұқыптылықты, икемділікті талап ететін үлкен жұмыс. Мұғалім бейнесабаққа қолданатын материалдарды ұйымдастырады, жоспар құрайды, дайындалады және бейнесабақты жазып қана қоймай, оны одан әрі түзету немесе өзгерту үшін арнайы бейнередактор бағдарламаларын пайдалануды меңгереді. Бейнесабақты жазудың бірнеше жолдары бар:

- Лекцияны жазу;
- Скринкаст;

Лекцияны жазу: оқытушының дәріс оқып отырған сәті немесе тақтада сабақ түсіндіріп тұрғаны немесе аудиториядағы оқушыларға сабақ өтіліп жатқан процессі бейнекамераға жазылады. Оқытушы өзінің тәжірибесін, профессиональды қабілеттерін көрсету мақсатында оқыту үшін жоғарыда айтылған бірінші жолы қолданылады. Және де сабақты мастер-класс ретінде өтіп, бейнеге түсіруге болады. Онымен қоса теориялық мәліметтермен толықтырылады.

Скринкаст дегеніміз: экранды түсіру, яғни компьютер экранындағы әрекет немесе компьютер экранына көрсетіліп тұрған материалдар жазылады. Бағдарламаларды қолданып, қалай жұмыс істеу керектігін көрсету үшін, немесе экрандағы сұлба және презентациямен тақырыпты түсіндіру үшін скринкаст жазылады. Скринкаст оқытушының даусымен сүйемелденіп жасалады және де оқытушының бейнесін қосуға болады. Соңында жазылған видеоны видеофайл түрінде сақтап, бөлісуге болады [5].

Бейнесабақтар қашықтықтан оқытуда қолданылатын маңызды оқу материалдарының бірі. Елімізде эпидемиялық ахуал кезінде мектеп оқушыларына қашықтықтан білім беруді қамтамасыз ету үшін

Online Mektep жобасы арқылы www.bilimland.kz білім беру платформаларына жүктелді және ұлттық телеарналарада көрсетілді. Жоба аясында 42 мектеп пәндері бойынша 3 мыңнан астам бейнесабақтар түсірілді. Соның арқасында мектеп оқушылары карантиндік жағдайларда білім алу мүмкіндіктерін тоқтатқан жоқ. Bilim Media Group мәліметінше платформадағы бейнесабақтардың қаралым саны 70 миллионнан астам және YouTube арнасындағы бейнесабақтар қаралымы 15 миллионнан асады [6]. Және де мектеп оқушыларына «BilimLand», «Daryn.Online», «Күнделік» интернет платформалары қолжетімді болды. Бұл платформаларда мектеп оқушылары оқу бағдарламасына сәйкес келетін бейнесабақтарды тауып, көре алады. Содан соң мұғалімдерінен тапсырма алып оларға жауап беріп, тақырыптан өтеді. Қажеттілігіне қарай бейнесабақтарды қайта көре алады және мұғаліммен сұрақ қойып, тақырыпты талқылай алады [7].

Жаппай ашық онлайн курстарда (MOOCs) қолданылатын ең көрнекі құрал бейнесабақтар болып табылады. Соңғы жылдары жаппай ашық онлайн курстарды құрастырып, оларды қолдану кең үрдіс алып жатыр. ЖАОК (MOOCs) кез келген адамға тегін және ақылы түрде саланы немесе пәнді кез келген қолайлы уақытта және қолайлы орында интернет платформалары арқылы меңгеруге мүмкіндік береді. Онда курстар бейнесабақтардан, тапсырмалардан және мәтіннен, тексеру және бақылау тестері жарияланады [8].

Бейнесабақ жазу үшін қажетті құрал-жабдықтар: компьютер немесе смартфон, камера, микрофон, наушник, қажеттілігіне қарай хромокей, штатиф, жазу және өңдеу бағдарламары, оқу материалдары. Оқу материалдары ретінде презентация, сұлба, сурет немесе электронды оқулықтар, электронды контент қолдануға болады. Бейнесабақ жасау алдында оқытушы жоспар дайындайды, құрал-жабдықтарын тексеріп, іске қосады, бейнесабақ түсіретін бөлмесін дайындайды, яғни артқы фонды ретке келтіреді және бөлмедегі артық дауыстардан арылады. Бейнесабақтың алдымен сынақ нұсқасын жасайды, егер барлығы дұрыс жасалған болса, яғни дауыс жақсы естіліп тұр, бейнесі, экраны дұрыс көрініп тұрса, демек сынақ нұсқадан толыққанды бейнесабақ жазып бастауға болады. Жазып болған соң, егер түзету керек болса, бөліктерді кесіп немесе қосу керек болса, өңдеу үшін ары қарай бейнередактор бағдарламалары арқылы өңдеуге болады.

Бүгінгі таңда жаңа технологиялар заманында бейнесабақ жасау құралдары өте көп және мүмкіндіктер орасан. Оқытушы бейнесабақ жазу үшін компьютер, ноутбук, планшет тіпті қолындағы смартфонды да қолдана алады. Бейнесабақ жазу үшін және оны одан әрі өңдеу үшін компьютерге орнатылатын бейнередактор бағдарламаларды және телефондағы мобильді қосымшаларды пайдалана алады. Компьютерде бейнесабақ жазу және өңдеу бағдарламалардың мысалдары кесте 1-де көрсетілген.

Кесте 1 – Бейнесабақ жасау бағдарламалары

	Бағдарлама атауы	Веб сайт	Функциялары	Мүмкіндіктері	Бағасы
	Camtasia	https://www.techsmith.com/video-editor.html	Скринкаст жазуға және өңдеуге арналған көпфункционалды бағдарлама	Экранды дауыспен, курсорды қосып жазады, аймақты таңдау. Өңдеуде вебкамера қосу, аудионы қосу және өзгерту, түзету, импорттау, бейнелерді кесу, біріктіру, тест енгізу, сурет қосу, анимация, ауысу, текст қосу, видеоформатта сақтап жариялау	Тегін сынақ нұсқасы бар және ақылы нұсқасы $249.99
	Bandicam	https://www.bandicam.com/ru/	Скринкаст жазуға және бейне өңдеуге арналған бағдарлама.	Экранды дауыспен жазады, аймақты таңдау. Вебкамера қосу, аудионы қосу, текст қосу, дәл сол уақытта бейнеге жазу және фонды өзгерту, видеоформатта сақтау	Тегін сынақ нұсқасы бар және ақылы нұсқасы $39.95
	ISpring Free Cam	https://www.ispring.ru/ispring-free-cam	Скринкаст жазуға арналған бағдарлама.	Экранды дауыспен, курсорды қосып жазады, аймақты таңдау. Бейнені кесіп тастау, аудионы түзету, фидеоформатта сақтап, жариялау	тегін

	Ocam Screen Recorder	https://ocam-screen-recorder.ru/	Скринкаст жазуға арналған бағдарлама.	Экранды дауыспен, курсорды қосып жазады, аймақты таңдау.	тегін
	Microsoft Power Point	https://www.microsoft.com/ru-ru/microsoft-365/powerpoint	Тек қана Microsoft Power Point презентация негізінде скринкаст жазу	Microsoft Power Point презентациясын дауыспен сүйемелдеп, видео форматта сақтау	Office пакетінде тегін
	Prezi	https://prezi.com/	Бейне жазу бағдарламасы	Онлайн және бағдарламалық нұсқасы бар. Жеке аккаунт, үлгілерді қолдану, онлайн сабақ өткізу, презентация ашу, эффектерді қолдану, текст жазу, вебкамера қосу, сурет қосу	Тегін, ақылы нұсқалары бар
	Flipgrid	https://info.flipgrid.com/	Бейне жазу бағдарламасы	Онлайн нұсқада жеке аккаунт арқылы қолданылады, вебкамера қосу, сурет, текст қосу, экранды жазу, бейнені кесу, аудио жазу, видеоформатта сақтау және сілтеме арқылы бөлісу	Тегін
	Windows Movie Maker	https://www.videowinsoft.com/	Бейнені өңдеу бағдарламасы.	Сурет, текст қосу, бейнені кесу және біріктіру, аудио қосу, ауысуды орнату, эффект қолдану	Тегін сынақ нұсқасы бар және ақылы нұсқасы $39.95
	Microsoft video editor (Windows 10)	https://www.microsoft.com/en-us/windows/photo-movie-editor	Бейне жазу бағдарламасы	Сурет, текст қосу, бейнені кесу және біріктіру, аудио қосу, ауысуды орнату, эффект қолдану	Тегін

Жоғарыда көрсетілген кесте 1-дегі бағдарламалардың мүмкіндіктері және кемшіліктері де бар. ISpring Free Cam, Ocam Screen Recorder бағдарламалары скринкаст жасауға тегін қолдануға болады, алайда, бейнені ары қарай өңдеуге мүмкіндігі аз. Олардың қасында Camtasia, Bandicam бағдарламаларының мүмкіндіктері көп, яғни көпфункционалды бағдарламалар, бейнені жазып қана қоймай, оларды өңдеуге мүмкіндік бар. Презентация құрастыруға арналған Microsoft Power Point бағдарламасы арқылы да бейнесабақ жазуға болады. Бірақ скринкаст аймағы ретінде тек сол презентацияны ғана қамтиды. Prezi және Flipgrid бағдарламаларын онлайн және тегін қолдануға болады, бірақ Flipgrid бағдарламасында бейненің уақыты бойынша шектеу бар, ал Prezi бағдарламасында скринкаст мүмкіндігі шектеулі. Microsoft video editor тегін, бірақ тек қана Windows 10 да орнатылған. Windows Movie Maker жазылған бейнені өңдеуге арналған бағдарлама. Бірнеше бағдарламалар салыстырмалы түрде келтірілді және осыдан басқа бағдарламалар да бар. Оқытушы бейнесабағының жоспарына, мазмұнына қарай, пәніне байланысты талданған бағдарламаны таңдап, қолдана алады.

ӘДЕБИЕТ

1 Бережная Г.С. Организация дистанционного обучения с использованием видеоуроков // Развитие образования. - № 2 (8), 2020. - С. 64-68.

2 Қадыр А. Е. Қазақ тілін оқытудың креативті жолдары: Кино - коучинг, брендинг, аффирмация // «Жаңартылған білім беру мазмұны жағдайындағы педагогтердің кәсіби құзыреттілігі». - Қарағанды, 2020. - С. 9-12.

3 Семенова А.К. Учебное кино: исторический аспект // Современные проблемы науки и образования.,2015. – № 1-2. – Қолжетімділік режимі URL: https://science-education.ru/ru/article/view?id=20038 - (қаралған күні: 20.10.2021).

4 Годлевский М. Д., Станкевич А. А., Годлевский И. М. Технология формирования системы организационного управления логистикой дистрибьюции при стратегическом планировании // Восточно-европейский журнал передовых технологий. - № 4/3, 2012. - С. 17- 21.

5 Чалиев А.А. Видеоурок как перспективная информационная технология обучения в вузах // Современные проблемы науки и образования. – 2014. – № 5. – Қолжетімділік режимі URL: https://science-education.ru/ru/article/view?id=15233 - (қаралған күні: 20.10.2021).

6 Аймагамбетов: За видеоуроки МОН не заплатило ничего – Қолжетімділік режимі URL: https://www.zakon.kz/5024346-aymagambetov-za-videouroki-mon-ne.html -(қаралған күні: 20.10.2021).

7 Система образования Казахстана в условиях пандемии. Первые уроки – Қолжетімділік режимі URL: https://liter.kz/sistema-obrazovaniya-kazahstana-v-usloviyah-pandemii-pervye-uroki/ - (қаралған күні: 20.10.2021).

8 Что такое МООК? – Қолжетімділік режимі URL: http://www.mirovoystudent.ru/what-is-mooc.htm - (қаралған күні: 20.10.2021).

УДК 517.3

Қазым Ұ.,
4-курс студенті
Ғылыми жетекші: **Насимуллина А.**
Аға оқытушы, магистр
«5В011900-Шетел тілі : екі шетел тілі»
М.Өтемісұлы атындағы БҚУ
Орал, Қазақстан
e-mail: uldana.kazym@bk.ru

ИНТЕГРАЦИЯЛЫҚ САБАҚТА CLIL ӘДІСІНІҢ АЛАТЫН ОРНЫ

Түйін: Аталмыш мақалада автор шет тілін өзге пәндермен кіріктіріп оқытуда қолданылатын CLIL әдісі жайлы сөз қылады. Зерттеу жұмыстарына сәйкес, автор CLIL әдісін жан-жақты талдап, мақсат-міндеттерін, қолданылу аясын, тарихын, түрлерін және білім саласында маңыздылығын атап көрсетеді.

Тірек сөздер: интеграция, CLIL, кіріктірілген сабақ, когниция, Hard CLIL, Soft CLIL.«Қазақстан бүкіл әлемде үш тілді пайдаланып жоғары білімді ел ретінде танылуға тиіс. Бұлар, қазақ тілі - мемлекеттік тіл, орыс тілі - ұлтаралық қатынас тілі және ағылшын тілі - жаһандық экономикаға ойдағыдай кірігу тілі»-, деген Н.Ә.Назарбаевтың халыққа үндеуінде көптеген мағына жатыр. [1] Ол, біріншіден, еліміздің білім саласын жақсартуға деген ұсыныс болса, екіншіден, елдің экономикасын жақсарту, елімізді бәсекеге қабілетті үздік 50 елдің қатарына қосу. Қазіргі таңда, еліміздің үштілділікке бет бұрған кезінде, білім саласында жаңа технологияны пайдаланып өткізілетін сабақтар айрықша орын алып отыр. Солардың бірі интеграциялық сабақ. Интеграциялық сабақ – бірнеше пәндерді кіріктіріп оқыту арқылы ғана сабақтың мақсатына қол жеткізуге болатын, кез-келген тақырыпты қарастыруға бағытталған, оқушылардың зерттелетін мәселені тұтастай, іріктелген түрде қабылдауына мүмкіндік беретін, арнайы ұйымдастырылған сабақ түрі. Бұл сабақтың өзге сабақтардан өзгешелігі:

- берілетін ақпарат көптігінде;
- оқушылардың таным көкжиегін ұлғайтады;
- сабақтың әр тапсырмасы, кезеңдері нақты әрі жинақылығында;
- оқушыларға сабақ қызықсыз өтпейтінінде.

Қазіргі таңда мектептерде интеграциялық сабақ қарыштап дамуда. Соның ішінде шет тілін өзге пәндермен (география, музыка, физика, химия, дене шынықтыру, т.с.с.) кіріктіріп оқыту көптеп кездеседі. Шет тілімен интеграцияланған сабақты алғаш практикада қолдануда терминдердің немесе белгілі бір сөздердің шет тіліндегі нұсқасын берумен бастау қажет. Кейіннен көлем ұлғайып, шет тілінде ақпарат беруге, тапсырмалар беруге және оқушылар ойларын шет тілінде жеткізуге дейін барады. Осы тұрғыда оқушылар шет тілін өзге бағытта көреді. Яғни, балалардың кіріктірілген сабақтардағы терминдер, сондағы мәліметтер, сол бағыттардағы шет тіліне көңілі бөлінеді. Мысалы, бір баланың шет тілі пәнінің өзіне қызығушылығы жоқ, бірақ оның одан өзге сүйікті пәні болуы мүмкін. Осы кезде бізге интеграциялық сабақ көмекке келеді. Ол баланың сүйікті пәні болғандықтан, балаға қиындау туса да, мәліметті білгісі келіп тұрады және ағылшын тіліндегі мәліметті түсінуге тырысып оның қызығушылығы артады. Бұл бізге екі нәтиже береді. Біріншіден, бала негізгі сабақты оқыса, екіншіден, кіріктірілген сабаққа да назары ауып, қызығады. Немесе дәл осы жағдай керісінше

де болуы мүмкін. Қай жағынан алып қарасақ та бұл сабақ түрі бізге тек қана оң нәтиже береді. Осы орайда, интеграциялық сабақ арқылы мынадай нәтижелерге жетеміз:

-қоршаған ортаны танып білуге үйретеді;

-сабақтың себеп-салдарын анықтауға, байланыстыруға көмектеседі;

-балалардың логикасын, ойлау қабілетін, коммуникативтік қабілеттерін дамытады;

-оқытушы мен оқушылардың шығармашылық белсенділіктерін арттырады. [8]

Интеграциялық сабақтарда жіберілмеу керек қателер:

- Сөздердің ана тіліндегі нұсқасын тікелей бермеу керек. Оны суреттер, карточкалар немесе анықтамалық видеолар арқылы немесе ағылшын тілінде түсіндіру;
- Бұл сабақ тек дарынды оқушылар үшін ғана емес. Көптеген мұғалімдерде қате түсінік қалыптасқан. Бұл тек қана үлгерімі жақсы шет тілін жақсы меңгерген оқушыларға ғана арналған сабақ түрі, өзге оқушылардың сабақты түсінуі қиындайды деген. Дегенмен, жоғарыда айтып өткендей шет тілін оқуға қызығушылығы жоқ, бірақ кіріктірілген сабақ сүйікті пәні болатын оқушылар бар. Олар сүйікті пәнін оқу үшін шет тілін оқуға да қызығушылық тудырады және шет тілінде деңгейін көтеруге мүмкіндік алады;
- Мұнда жауапкершілікті тек қана мұғалім алмайды. Мұғалім тек бағыттаушы рөлде болады. Немесе балалармен бірге топта жұмыс жасауына болады. Мұнда басты рөлде балалар болуы қажет.

Кіріктіріп оқыту әдісі жалпы барлық дидактика тәрізді, қазіргі кезде қиын кезеңнен өтуде. Жалпы орта білім берудің мақсаттары өзгерді, жаңа оқу жоспарлары және пәндерді кіріктіріп оқытудың жаңа тәсілдері әзірленуде. Ал білім беру мазмұнын жаңарту оқытуды ұйымдастырудың дәстүрлі емес әдістері мен түрлерін, сондай-ақ түрлі пәндерді кіріктіріп оқыту сабақтарын қолдануды талап етеді. Сол себепті де білім берудің жаңа технологиялары пайда болуда, олардың бірі – CLIL пәндік-тілдік кіріктіріп оқыту технологиясы.

Интеграциялық сабақта ең жиі қолданылатын әдістің бірі CLIL (Content and Language Integrated Learning) бұл қосымша тілді (шет тілін немесе екінші тілді) қолдана отырып, сабақтың мазмұнын үйренуге деген өзгеше жол. Яғни, бір жағынан тақырыпты да, бір жағынан тілді де үйренесіз. CLIL терминін ғылымға тілдік нұсқаулық пен мазмұнға негізделген өзгеше әдіс ретінде 1994 жылы фин ғалымы Дэвид Марш енгізді. [6] Дэвид Марш өзі ойлап тапқан әдіс жайлы былай дейді: "CLIL дегеніміз-пәндер толығымен немесе ішінара шет тілі арқылы екі мақсатты түрде оқытылатын жағдайлар, атап айтқанда: пәндік мазмұнды зерттеу және бір уақытта шет тілін үйрену". [4] Бұл әдістеме көптеген елдерде бизнеспен бірге қолданылды және тиімді тәсіл ретінде кеңінен танылды. Себебі бизнесте тіл білу өте маңызды. Бұл әдісті сабақта қолдану тез нәтиже береді және негізгі білім мен мақсатты тілді де қатар меңгеруге мүмкіндік сыйлайды. CLIL оқушыларға жаңа тілдік дағдыларын кейінірек пайдалану үшін үйренудің орнына, қазір қолдануға тиімді мүмкіндіктер бере алады. Ол жас студенттерге және жалпы білім беру аясында тілді ресми оқытуға қызықпаған оқушыларға өз-өзіне деген сенімділікті тәрбиелеу арқылы кең ауқымда тіл саласына есік ашады. CLIL оқу бағдарламасында қосымша уақытты қажет етпестен тілмен танысуды қамтамасыз етеді. Және бұл кәсіби тұрғыда оқитын оқушыларға ерекше қызығушылық тудыруы мүмкін. Бұл тәсіл тарих, география, жаратылыстану, физика, бизнес бастау немесе басқа сол сияқты пәндерді қосымша тіл арқылы үйренуді қамтиды. Бұл әдіс тілдерді және басқа пәндерді оқуды жақсартуда, сонымен қатар балаларға тіл үйренуші ретінде өзіне деген оң көзқарасты дамытуға көмектесуде өте сәтті болуы мүмкін.

CLIL-дің артықшылықтары:

- CLIL-да екі фокус бар : оқытылатын пән және шет тілі (ағылшын, орыс т.с.с.);
- CLIL тіл мен өзге пәнді байланыстыра отырып уақытты үнемдейді;
- CLIL тақырыпты ғана емес, сонымен қатар шет тілін үйренудегі өзгерістерді тудырады;
- CLIL оқушыларды қоршаған әлемді тануға және шет тілін үйренуге ынталандырады.

CLIL әдісінің мақсаттары әртүрлі, бірақ ең маңыздыларының арасында мыналарды бөлуге болады: білім беру жүйесін жетілдіру үшін; оқушыларға CLIL пәндері бойынша үлгерімнің тиісті деңгейіне жетуге мүмкіндік беретін қажетті жағдайларды жасау; оқушылардың ана тілін де, аударма тілін де меңгеру деңгейін арттыру, олардың әрқайсысына бірдей мән беру; мәдениетаралық өзара түсіністікті дамыту үшін; Әлеуметтік және ойлау дағдыларын дамыту. [2]

Бұл әдіс оқушылардың шет тілін үйренуге деген ынтасын арттырады; Неғұрлым ауқымды және сан алуан лексиканы үйренуге ықпал етеді; оқушылардың оқытылатын тілде сөйлеуге деген сенімділігін арттырады; мақсатты тілдегі тілдік құзыреттілікті жақсартады, өйткені CLIL дәстүрлі шет тілін оқыту курстарына қарағанда пайдалы; мәдениетаралық құзыреттілікті дамытуға көмектеседі. [3] CLIL шартты түрде екіге бөлінеді. Hard CLIL кез-келген мектеп пәнін шет тілімен кіріктіре оқыту түрі.

Ал ағылшын тілі мұғалімдері Soft CLIL-ді қолданады. Мұнда керісінше, шет тілін басқа пәндерден алған тақырыптар мен материалдарды қолдана отырып үйрету. [7]

CLIL принциптері:

CLIL - бұл ең алдымен көп тілді емес, жалпы білімді оқыту, сондықтан соңғысы тек қосымша функция болып табылады;

- оқыту негізгі 4 "C" - ге негізделген: мазмұн, қарым-қатынас, когниция және мәдениет. Барлық осы құрамдас бөліктер үздіксіз өзара байланыста болу қажет;
- сабақта қауіпсіз психологиялық климатты құруды талап етеді;
- бұл тек бір (шет) тілді, сол оқытушыны және аудиторияны қолдануды білдіреді;
- материалды жақсы түсіну үшін мұғалім мимика, ым-ишара, суреттер, презентация дыбысын және т. б. қоса алады.

Қорыта келгенде, интеграциялық оқытуды жүзеге асыру оқушылардың танымдық қызығуы мен білім сапасын арттыру, бір сабаққа бірнеше оқу пәндері мақсатының бірігуіне мүмкіндік береді. Интеграциялық оқытуды жүзеге асыру әр пәндік мазмұнды қосып біріктіріп жіберу немесе бірнеше пәнді бір пәнмен алмастыру емес, керісінше, пәндік құрылымды жоққа шығармай, оған қондырғы ретінде қызмет ету болып табылады. Білімнің кіріктірілуі білім беру мазмұнының икемді болуының және түрленуінің бір жолы болып табылады. Кіріктірілген оқытуды ұйымдастыруда оқушылардың жас ерекшеліктерін еске ала отырып, оларды тұлға ретінде дамытуға және олардың шығармашылық ойлауын қалыптастыруға тірек болатын түрлі білімнің тоғысуы арқылы әлемнің сан түрлі болмысын таныту мүмкіндігі пайда болады.

Мектептегі пәндердің кіріктіру үдерісін ұйымдастырудың басты формасы – кіріктірілген сабақ. Ал сабақтың мұндағы ерекшелігі – оны бір немесе екі, тіпті үш мұғалім жүргізуіне болатындығында. Психологиялық-педагогикалық тұрғыдан алғанда, кіріктірілген сабақ шәкірттердің танымдық әрекетін белсендіруге ықпал етеді, ынталандырады, оқу пәнін жемісті меңгеруінің шарты болып табылады және оқушылардың құзыреттілігін қалыптастырады.

Шет тілі бойынша кіріктірілген сабақтарда қарым-қатынасты ұйымдастыру білім алушылардың шет тілін түсінуіне және объективті, бізді қоршаған шындыққа, қарым-қатынас құралы ретінде ықпал етеді. Бұл сондай-ақ дербестікті арттыруға ықпал етеді. Шет тілін оқытудың интеграциясы арқылы білім алушылар өз бетінше білім алумен және өздерінің сөйлеу дағдыларын жетілдірумен айналыса алады. Шет тілін оқыту барысында қолданылатын оқу сөйлеу жағдайлары оқытудың әртүрлі кезеңдерінде қолданылуы мүмкін және оқушылардың лингво-әдістемелік іскерліктерін дамытуға ықпал етеді.

Оқушылар үшін шетел тілін оқытуда кіріктірілген сабақтарды қолдану оқушылардың коммуникативтік қабілеттерін дамыту үшін қосымша мүмкіндіктер туғызады, оқушыларды өз бетімен жаңа ізденуге, әртүрлі ақпарат көздерін пайдалануға ынталандырады. Мұндағы мұғалімнің рөлі психолог ретіндегі қызметті де болжайды,ол мұқият ойластырылған және кәсіби болуы керек.

Кіріктірілген сабақты өткізуде, барлық сабақты өткізу сияқты, оқыту әдістемесі маңызды орын алады. Соның ішінде ағылшын тілі интеграциялық сабақ өткізуге өте қолайлы пән болып табылады. Көптеген интеграциялық сабақтар, соның ішінде, Қазақстанда үштілділік бағдарламасы бойынша, ағылшын тілімен біріктіріліп жасалады. Бүгінгі таңда CLIL пәндік-тілдік кіріктірілген оқыту білім беру әдістемесінің ең жемістісі болып саналады. Бұл әдіс екі пәнді, оның бірі шет тілін, кіріктіре оқытуға мүмкіндік береді.[5] Ерекше, осы пәнге тән терминдерді, белгілі бір тілдік құрылымдарды оқып-біледі, пәндік терминология арқылы оқушының сөздік қоры да байып, дамиды. Бұл технологияның оқушыларды дамытудағы рөлі өте зор. Интеграцияланған сабақ арқылы оқушылардың тілдік деңгейлерін көтеруге, өз ойын өзге тілде ашық жеткізуге, тақырыпқа сай сөздердің, мағлұматтардың оқыту тілімен қатар ағылшын тіліндегі нұсқасын үйренуге, біліктілігін арттыруға тағысын сол сияқты іс-әрекеттерге жетуіне ықпал етеді. Сабақ аяқталған соң оқушылардың түсінгенін, қай тақырыпты қандай деңгейде меңгергенін анықтау мақсатында кішігірім тесттер, анықтамалар жүргізуге болады. Бұл әдіс арқылы оқытушы оқушының түсінбеген тұстарын анықтауға және оның қателіктерін дер кезінде түзетіп, талдауға мүмкіндік алады. Оқытушы сабақ жоспарын дайындағанда тек бұл әдістермен ғана тоқталып қоймай, өзі де шығармашылықпен жұмыс істеп, нәтижелі сабақтар жоспарлауына болады. Бұл шаралардың барлығы оқушының өз бетінше дамып, тілге деген қызығушылығын арттырады және сабақтың әсерлі өтуіне өз септігін тигізеді.

Әдебиет

1. Назарбаев Н.Ә. Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан атты жолдауы /Н.Ә. Назарбаев// Астана, 2007
2. Coyle, D., Hood, P. & Marsh, D. (2010). CLIL. Cambridge: C.U.P.

3. Lorenzo, F., Trujillo, F. & Vez, M. (2011). Educación bilingüe. Integración de contenidos y segundas lenguas. Madrid: Síntesis.
4. Marsh, D., Maljers, A. & A.-K. Hartiala. (2001). Profiling European CLIL Classrooms – Languages Open Doors. Jyvaskyla: University of Jyvaskyla.
5. Ағылшын тілін және жаратылыстану-математика бағытындағы пәндерді (информатика, физика, химия, биология, жаратылыстану) кіріктіріп оқыту. Оқу-әдістемелік құрал. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2016.
6. https://melimde.com/pen-men-tildi-kiriktirip-oitu-retinde-clil-edisi-sejlhanova-aj.html
7. https://skyteach.ru/2017/10/30/kak-primenyat-elementyi-metodiki-clil-na-uroke/
8.https://kopilkaurokov.ru/geografiya/prochee/intieghratsiialang_an_sabak_bilim_bierudieghi_zamanui_tiekhnologhiialarynyn_biri

УДК 811.111

Мұханбетжанова А.
Бакалавриат, 4-курс
Ғылыми жетекші: **Насимуллина А.**
аға оқытушы, магистр
«5В011900-Шетел тілі: екі шетел тілі»
М.Өтемісов атындағы БҚУ
Орал, Қазақстан
e-mail: mukhanbetzhanova21@mail.ru

АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҒЫНДА ИНТЕРНЕТ РЕСУРСТАРЫН ҚОЛДАНУ

Берілген мақалада ағылшын тілі сабағында интернет ресурстарын қолдану, мультимедиялық бағдарламалар туралы сөз болады. Жаңа ақпараттық технология – тек қана жаңа техникалық құрал емес, сонымен қатар оқытудың жаңа формасы мен әдісі, тәрбие мен білім беру процесіне жаңа қадам. Интернет ресурстарын тиімді пайдалану оқушылардың қызығушылығына, қабілеттеріне сай индивидуалды, дифференциалды оқуына ықпал етеді.

Тірек сөздер: интернет ресурстар, компьютерлік технология, ағылшын тілі, мултимедиялық бағдарлама.

Mukhanbetzhanova A.
Bachelor, 4th year
Scientific adviser: **Nassimullina A.**
Senior lecturer, master
«5B011900-Foreign language: two foreign languages»
M.Utemisov WKU
Oral, Kazakhstan
E-mail: mukhanbetzhanova21@mail.ru

THE USE OF INTERNET RESOURCES IN THE ENGLISH LESSON

This article is devoted to the use of the Internet at the English language lessons. New information technologies are not only new technical means, but also new forms and methods of teaching, a new approach to the process of teaching and upbringing. Internet resources provide individualization and differentiation of education, taking into account the abilities of children, their level of learning, interests.

Key words: Internet resources, computer technology, the English language, multimedia programs.

Қарым-қатынастың ең басты құралы – тіл. Заман талаптарына сай білім беру бағдарламасына енгізіліп жатқан өзгерістерге сүйенсек, қарым қатынастың халықаралық деңгейінде бәсекеге қабілеттілікті арттыратын ағылшын тілі болып есептеледі. Коммуникативтілікті арттыру мақсатында мектептегі білім беру жүйесіне жаңа ақпараттық технологиялардың кірістірілуі жан жақты болмысты қалыптастырады. Ағылшын тілін оқытуда Ғаламтор негізгі ресурстардың бірі болып саналады. Интернет ресурстарының көмегімен құрылған «табиғи орта» оқушылардың шет тілінде сезініп сөйлеуіне, шаблондық емес тапсырмалар мен жағдаяттарды орындап өз ойын білдіре алуына

көмектеседі. Оқу процесінде қолдану сабақты қызықты, әрі жан жақты болып өтуіне, тақырыпты меңгеруіне төте жол салады. Мұғалім мен оқушының әртүрлі дереккөздерді еркін қолданып, білімдерін өз бетінше сынап көруіне болады. Бұған түрлі сайттарды мысал ретінде келтіре аламыз. («КИО» қашықтықтан олимпиада, Эрудит, Англиус)

Ағылшын тілі коммуникативті функция атқаратын болғандықтан, оқулық сияқты ол да оқыту жүйесінің мақсаты мен құралы болып табылады. Ғаламтор жүйесінде миллиардтан астам жердің кез келген нүктесіндегі ақпараттар, ғылыми зерттеулер, виртуалды кітаптар тағы басқа көптеген дереккөздерін табуға болады. Қоғамның білім беру, даму талаптарының жаңа көрініс табуы себепті педагогикалық әдестерде жаңаруы тиіс. Осы тұста оқытудың технологиясы мен әдісінде бұрын соңды болмаған жаңа өзгерістер енеді. Қазіргі уақытта жаңа ақпараттық технологияның түрлерінің ішінен компьютер маңызды орын алады. Компьютердің оқу процесіне енгізілуінен оқытуды ұйымдастырудың жаңа формалары жүзеге асады. Мультимедиялық бағдарламалардың құрылуынан оқушыға басқа оқушымен кедергісіз ақпарат алмасуына қолайлы жағдай жасайды. «Мультимедиа» термині multi – көп, media – орта деген мағынаны береді. Қазіргі әдістемеде «мультимедиа» ұғымы оқытуда берілген тапсырманы дидактикалық құралдармен орындайтын, дыбыстық, визуалдық көрнекіліктермен интерактивті оқытумен қамтамасыз ететін оқытудың басты құралының бірі ретінде қолданылады. [4, 13б.]

Интернет ресурстары оқыту жүйесін қызықты әрі шығармашыл тапсырмалармен бірге зерттеу, және ағылшын тілі сабағына қызығушылықты арттырып, мотивация береді. [2, 35б.]

Ағылшын тілі пәнінің мұғалімі сабақ беру кезінде қиындықтарға тап болса, MediaAwarenessNetwork сайтынан рет ретімен егжей тегжейлі түсіндірілген этапты тапсырмаларды табуына және профессионалдық тұрғыда өзін шыңдауына түрлі материалдар қарай алады. Сайтта шетелдік әдіскерлердің жасап шығарған курсы мен атап көрсетілген артықшылықтары бар. Бұдан бөлек, кеңесшілер кез келген сұраққа жауап беруге дайын.

Берілген сайтта ата – аналарға арналған Ғаламтордағы конфиденциалды қауіпсіздікті қадағалап отыратын, олардың өзгелермен байланысын басқарып отыратын арнайы нұсқаулықтар бар. Ақпараттарға тегін қолжеткізіп қолдануды, оларды іріктеп, баға беруді сайт өзі жасайды. [1, 8б.]

Free Printable for Teachers сайты арқылы «Жануарлар», «Мектеп», «Ауа райы», «Спорт» сияқты кез келген тақырыпқа әдемі иллюстрацияларды пайдалануға болады. Сонымен қатар, грамматикалық жаттығулар, фонетикалық дыбыстарға белгілер де бар.

Қазіргі таңда, оқытудың орта буынындағы оқушылар үшін дидактикалық тапсырмалар мен грамматикалық тапсырмалардың қатар болғаны, әрі бір бірімен байланысты болғаны қызығушылықты арттырады. Нақты ойластырылған жүйе арқылы ақпараттарды есте сақтау да оңайға түседі. ABA English сайтында оқушының деңгейіне сай видеолар мен тапсырмалар жинақталған. Бастапқы этапында тест тапсыру арқылы деңгейін анықтай алады. Әр деңгей бірнеше модульден тұрады. Тақырыптардың дұрыс түсіндірілуі үшін видеолар мен тыңдалымға, сөйлеуді жаттықтыратын материалдар көзі жиналған. Қолданушының мүмкіндігіне қарай, ақпарат көздері тек Google сайтында емес, Youtube, Play Market платформаларында жасалған. Оқушылардың материалдық жағдайларына қарай, телефонға жүктеп немесе ноутбук, компьютерде орындауға болады.

Телекоммуникациялардың белгілі формалары – электронды пошта, форум, бейнебаян, веб-конференцияларды қолдану арқылы екі негізгі компонентті орындай аламыз. Алғашында адамдардың сөйлесуіне қарым-қатынас жасауына құрылған жасалып, қазіргі таңда оқыту жүйесіне енгізілді.

Интернет ресурстарының қолданысымен бірге оның қарсы тұстарында айта кеткен жөн. Әрдайым оқушылардың үйінде немесе мектепте интернет желісі тұрақты болмауы мүмкін. Осындай кедергілерде мұғалімнің ұтымды шешім қабылдауы оқыту процесін төмендетпейді. Мұғалімнің алдында бұл тапсырмалардан бас тарту немесе факультативті тапсырияларға айналдырудан басқа таңдау болмайды. [3, 12-13б.]

Мысал ретінде келтірілген кедергілерден бөлек, оқу процесінде оқушылар тарапынан болатын да үзілістер болуы мүмкін. Интерактивті әдіспен Интернет ресурстарын қолдану да, шыққан фотолар немесе тақырыпқа сәйкес емес папка, файлдардың болуы оқушылардың назарын аударып, зейінін бөледі. Мұндай жағдайда мұғалім алдын ала жан жақты сараптап, бірнеше этапты зерттеулер жүргізіп қана практикада қолдануды қайталайды.

Ағылшын тілі сабағына эффективті түрде әсер ететін Ғаламтор жүйесінің негізгі мүмкіндіктері туралы төмендегідей пункттерді келтіруге болады:

- Шет елдегі ағылшын тілін меңгерушілермен немесе ана тілі ағылшын болатын адамдармен тәжірибе алмасу (шет елдің мәдениетін игеру, ақпарат алмасу, тәжірибе жинау)
- Телекоммуникациялық халықаралық проекттерге қатыса алу

(тілді игеруді жоғарылату, дүниетанымның кеңеюі)

- Өзбетілік оқу түрімен айналысу, қашықтан оқыту курстарын тегін немесе ақылы алу)

Шет тілін оқытудағы түпкі мақсат шеттілді ортада өз ойын дұрыс қалыптастыра білуге, ортаға сіңісе білуге, әртүрлі жағдайда дұрыс реакция қалыптастыра білуге үйрету. Жыл сайынғы нәтижелерге деген көзқарас ескіден арылып, жаңа технологиялардың келуіне қабілетті. Бүгінгі таңда оқытуда Интернет ресурстарын қолдану дәстүрлі оқытуға қарсы тұрады. Әлі күнге дейін біршама адамның ойынша, «сөздік қор + керек форма = тіл» деген оқу процесінің негізі болып табылады. Бірақ, тіл математика сияқты формуламен орындалып шығатын «робот» емес, тіл тірі ағза, қолданыста болады, әрімен қарай дамиды. [5, 62б.] Әртүрлі ақпараттарға толы сайттар мұғалім мен оқушыға жаңашылдықты көруге, білуге ықпал етеді. Сайттардың құндылығы ақпарат көздерінің тек актуалдылығында емес, мұғалімдер қолдана алатын оқыту әдістерінің көптігі мен жан жылықтылығында. Әр әдіскер мұғалімнің кез болатын мәселесі еркін сөйлеу. Оқушылар өмірде шынайы атмосферада ағылшын тілімен қалғанда қорқыныш сезінбеуі керек. XXI ғасыр мұғалімі жан жақты, білімді, сұранысқа ие маман болуы керек. Сабақты дұрыс жоспарлау, мультимедиялық құралдардың орынды қолданылуы қазіргі білім беру бағдарламасына сай келуі керек.

Сонымен, Ғаламтор жүйесі төмендегідей мәселелердің шешімін табады:

- Аутентивті ақпараттарға қолжетімділік (текст, видео және аудиоматериал), шеттілді газеттер (Washington Post, The New York Times), порталдар (YouTube, BBC World Service, CNN World News)
- Шет елдің адамдарымен онлайн сөйлесу (LinguaLeo, Italki)
- Электронды сөздік, энциклопедия, анықтамалар
- Онлайн-сервистер арқылы мәтінді аудару (Яндекс.Переводчик және Google Переводчик)

Қорытындылай келе, ағылшын тілі сабағының қызықты өтуіне, оқуға деген стимулдың артуына Интернет ресурстары үлкен мүмкіндік жасайды. Интернет ресурсына негізделген аутентивті материалдар мен тапсырмаларды қолдану ағылшын тілін оқытудағы нәтижелі көрсеткіші бар әдістердің бірі. Оқушылар алған Интернет ресурстарын дұрыс қолдану нәтижесінде өз бетімен зерттеулер жүргізіп, салыстырып, өз ойын айту арқылы баға бере алады. Жаңа ақпараттық технологияны оқыту жүйесінде қолдануға анализ жасай отырып, оқуға деген мотивтың қалыпты болуына, сабақтарды жоғарғы эстетикалық, эмоционалдық деңгейде өткізуге (музыка, анимация), индивидуалды оқуға, өзін өзі басқарды үйренуге, тапсырманы орындауда жауапкершіліктің артуына, шығармашылық тапсырмалармен айналысуға, оң нәтижеге жетуге ықпал етеді деп айта аламыз.

ӘДЕБИЕТ

1. Браун, Д. Р. Модель решения проблем для развития инфоомационной грамотности: комплексный подход.//Библиотека в школе, 2014, №22
2. Владимирова Л. П. Интернет на уроках английского языка. ИЯШ, №3, 2012.
3. Каспин И. В., Сегаль М. М.. Новые технологии в обучении иностранным языкам
4. Конышева А. В. Современные методы обучения английскому языку. – Минск: ТетраСистемс, 2011. – 304 с.
5. Тихонов А. Н. Информационные технологии и телекоммуникации в образовании и науки. – М.: ЭГРИ, 2007. – 222 с.
6. https://bilimsite.kz/agilshin/2297-agylshyn-tili-sabagynda-akparattyk-tehnologiyany-paydalanu.html
7. https://sites.google.com/site/iktobrazovanie09/opredelenie-i-vidy-ikt

UDC 978: 81'243

Nazarova K.,
Master of Pedagogical Sciences,
Teacher of the Ablaikhan KazUIR and WL,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: mila_nazar93@mail.ru

MODERNIZATION OF FOREIGN LANGUAGE EDUCATION IN THE CONTEXT OF DIGITAL TRANSFORMATION

Abstract: this article describes the modernization of foreign language teaching in the context of digital transformation and touches the changes in educational system which are mainly caused by digital transformation worldwide.

Keywords: digitalization, foreign language teaching, modernization, digital technologies, competencies, education, data, transformation.

Назарова К.,
Магистр Педагогических Наук,
Преподаватель КазУМОиМЯ им. Абылайхана,
Алматы, Казахстан
электронная почта: mila_nazar93@mail.ru

МОДЕРНИЗАЦИЯ ИНОЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КОНТЕКСТЕ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ

Аннотация: в статье описывается модернизация обучения иностранным языкам в контексте цифровой трансформации и затрагиваются изменения в образовательной системе, которые в основном вызваны цифровой трансформацией во всем мире.

Ключевые слова: цифровизация, обучение иностранным языкам, модернизация, цифровые технологии, компетенции, образование, данные, трансформация.

Nowadays, the term "digitalization" has become widespread among the people, it can already be entered into dictionaries as a homonym, due to the large number of meanings. As for the definition itself, digitalization is the widespread introduction of digital technologies in different spheres of life: industry, education, economy, culture and services.

This phenomenon was caused by the rapid development of information technology, microelectronics and communications in most countries of the world. Digitalization is a global process that every day subjugates our planet and even the space beyond its borders.

The Internet is at the core of the digitalization process. Data transfer to the global web is carried out directly through input devices well known to us, that is, various gadgets.

Thus, digital technologies surround us from all sides: they are present in every modern home, institution, in enterprises, factories, schools, hospitals and universities. They are used to create augmented and virtual reality, machine learning, robotics, 3D printing, artificial intelligence, healthcare, scientific research, agriculture. Researchers believe that digital technologies will develop (and are already developing) exponentially every year. All the examples given give us an idea of how the digitalization process has swept our world.

This phenomenon is becoming an integral part of the development of all spheres of society, including education, as we noted earlier. I would like to take a closer look at digitalization in this area. After all, she is responsible for a single purposeful process of education and training, as well as a set of acquired knowledge, abilities, skills, values, functions, work experience and competencies. It is education that is the first step in the formation of a person's personality and its further development. The more accessible and convenient the education process, the easier it is for a person to learn.

Digitalization in education is a transition to an electronic learning system. All teaching materials (manuals, exercise books), as well as journals and diaries have the opportunity to be online. Instead of the usual exercise books, tasks will be performed by students on computers and tablets. The teaching profession will be abolished: children themselves can study the material according to educational programs that will test how knowledge is acquired. Digitalization facilitates the learning process and makes it more convenient and accessible for both schoolchildren and teachers[1,42p].

Touching upon higher education, it can be argued that the practices of introducing digital technologies affect the modernization of research activities. At the moment, digitalization has made it possible to modernize both the educational process itself and the admission of applicants for training in new higher education programs and the qualitative improvement of existing, positively proven programs.

Today we can calmly assert that digital technologies are a unique mechanism for the diversified development of a modern higher education institution. An opportunity has been created for a quick exchange of knowledge and experience, the adaptation of online learning, the development of digital libraries and digital campuses, the circle of subjects receiving unique information that was previously available only to a narrow circle of experts and scientists is expanding. However, despite the global digitalization in education, a modern university should have a combination of both modern information technologies and direct communication of students with teachers, scientists and experts. But it should be noted that thanks to digital technologies, it becomes possible to replace the standard set of lectures with online courses, increasing the number of hours aimed at consolidating the material and developing the practical and project activities of students [2,432p].

Additionally, we can say that the digitalization of society is perceived, like many modern trends, in two ways. The main advantages of the phenomenon are the simplicity and accuracy of obtaining services and goods, automation of work processes, and minimizing the influence of the human factor. Digitalization helps

to get rid of the abundance of paper documents by storing data in electronic format. It contributes to more profitable business processes, labor savings, analysis and forecasting capabilities. It is difficult to underestimate its advantages in education, medicine, agriculture, and scientific research.

Digital resources have become firmly established in the practice of management and teaching and educational activities of the education system. It should be borne in mind that digital transformation as a direction for the strategic development of education determines the priority areas for expanding the scale and improving the quality of the use of information technologies in the educational space. Computer IT technologies have not solved the problems of climate, ecology, health, safety. But they add a new quality to public and private life, both by opening up new opportunities and, at the same time, generating new challenges [3,12p].

Digitalization affects not only the content of education, but also its organization. Digital transformation in education invariably entails a change in the role of the teacher.

Teachers should know and be able to:

- features of the educational process in a digital society;
- the possibilities of the digital environment for teaching;
- trends in the development of digital literacy of a citizen;
- basic tools and resources of a personal learning environment;
- consciously form a personal learning environment;
- build a learning context system based on open digital sources;
- analyze educational data;
- apply blended and adaptive learning technologies.

New-level professionals should be able to learn quickly, synthesize ideas from different fields, and have the ability to adapt.

Digital competencies in education should be aimed at:

1) improving the use of digital technologies in teaching and learning;
2) developing the skills required for digital transformation;
3) analysis and forecasting based on data in education.

Digitalization of education involves:

- the use of mobile and Internet technologies by students, expanding the horizons of knowledge, making them limitless,
- productive use of digital technologies,
- inclusion of students in an independent search,
- selection of information,
- participation in project activities,
- the formation of students' competencies of the XXI century.

Areas of application of digitalization in education

- development of digital libraries and university campuses.
- the development and filling of the online course is carried out using software solutions that allow the assembly of the course from available information resources and in specialized software environments, authoring systems,
- computer-aided design.

The modern informational, and in the future digital, educational environment is formed by [4,110p]:

- students (at their educational requests in accordance with training programs);
- teachers (they determine the content of the course programs, the choice of educational literature, teaching methods, communication styles, etc.);
- the teaching staff of the school (it defines, through local acts - provisions, regulations and procedures, general requirements for students, the traditions of the school, the forms of relationships between teaching and student collectives, etc.);
- the state as a public institution (it determines the material support of education in general, the social order for the formation of a particular system of knowledge and views).

Now, let us dwell on advantages of digitalization of education. For a teacher, information and communication technologies give the greatest effect when used in the following cases:

- during the lesson;
- in project activities, when creating materials for lessons;
- when speaking at meetings, teachers' councils ;
- in the process of creating and transmitting general school information;
- in the process of scientific activity;

- in the exchange of experience both within the school and between schools.

For the student, information and communication technologies are most effective when used in the following cases:

- for a deeper perception of the educational material;
- in project activities;
- when creating multimedia compositions;
- in presentation activities;
- in the local and global network.

By my point of view, digitalization gives to educational process lots of crucial and important advantages. For example, the use of computer technology in general education lessons makes it possible to:

- increasing students' interest in the subject,
- facilitating the formation of basic concepts of the studied topic in students,
- identify and develop abilities,
- to acquire specific knowledge, it is necessary

Unfortunately, digitalization also has a number of disadvantages. First, due to the introduction of technology, many people will be left without work, such as teachers, sales clerks, employees of banks and government agencies. Although experts agree that in the coming years, machines will not replace people, in the long term, only a person will be able to perform less and less responsibilities [5,244p].

The concern is the risk factor of people falling into digital slavery. It's not just about gadget addiction. When all information about a person is stored in one place in electronic form, its theft can be easier and potentially more dangerous. The same goes for the commercial information of businesses. By connecting to the network, attackers can steal data using malware. Additional security measures will be required to protect information, which is associated with unnecessary costs. The technical illiteracy of people is also a disadvantage. Not everyone is willing to learn new technologies to maximize their effectiveness. In general, this area is vulnerable to human negligence.

Finally, the electronic form of data storage puts them at risk of loss due to technical failures of equipment. Block chain technologies are called upon to cope with all these problems, into which millions of investments have been poured over the past few years.

To make a conclusion of all aforementioned information, let me say that digitalization is one of the ways to make education of the same quality for everyone. With “digital” it is easier and faster to form a personalized approach to students, it is easier to implement differentiated learning that takes into account the needs of everyone. The digital environment can create equal opportunities for children with special needs.

However, you need to understand that currently, technology and online tools are not available to everyone and, unfortunately, not everywhere. Digital will become truly effective only after gaining mass distribution, but this is a separate big task.

Digital transformation gives a qualitative leap in the development of the school, but for its implementation it is necessary to involve all participants in the educational process. Transformation can meet resistance, and the key to overcoming it is proper communication, including through the digital environment. The school after transformation should be open, transparent, integrated and focused on continuous development [6]

REFERENCES:

1. Ageev A.V., Matveev V.V., Simonov S.V. Information systems in municipal administration // Bulletin of OrelGIET. 2018. No. 3 (45). 42p.
2. Artyukhin V.V. Reality 2.0b. Modern history of the information society. M., 2011.432 p.
3. Measuring the Information Society 2010. ITU, 2010.12 p.
4. Raputo A.G. Information technologies in teaching the basics of visual literacy // Informatics and Education. 2007. No. 11. 110p.
5. Tevs DP Multimedia as a means and technology of teaching a future teacher // XVII conference of representatives of scientific and educational networks "RELARN-2010": Collection of abstracts. M., 2010.S. 244p.
6. Digitalization of education - hopes and risks. [Electronic resource]: URL: https: //vogazeta.ru/articles/2018/2/26/blog/2148tsifrovizatsiya_obrazovaniya__nadezhdy_i_riski (date of access 10/14/2021).

УДК 376.1:638.2.002.224

Нурпеисова Л.С.к.э.н., профессор
Бейсенова Г.К. ст. преподаватель
Турдабакиева Р.А. магистр, ст преп.
КазУМО и МЯ им Аблай хана
Алматы, Қазақстан
e-mail: Leila_1410@mail.ru

ЦИФРОВАЯ ЭКОНОМИКА-НОВАЯ МИРОВАЯ РЕАЛЬНОСТЬ

Аннотация: Цифровые технологии стремительно меняют привычные формы и методы ведения хозяйственной деятельности по всему миру. Цифровизация начинает выходить далеко за рамки изменений в технологиях и в бизнесе – они становятся фактором макроэкономическим и политическим. В статье рассматривается развитие цифровой экономики в мире на примере Индекса развития информационно-коммуникационных технологий, Индекса цифровой эволюции и Индекса глобальной связности. Особое внимание уделяется функционированию цифровой экономики в Республике Казахстан.

Ключевые слова: цифровая экономика, цифровизация, информационно-коммуникационные технологии, экономическое развитие, конкурентоспособность

Nurpeisova L. C. candidate of economics professor
Beisenova G.K. Art. teacher
Turdybakieva R.A. Master, St.Rev.
Kazamo is the name of Ablay Khan
Almaty, Kazakhstan
e-mail: Leila_1410@mail.ru

DIGITAL ECONOMY - A NEW WORLD REALITY

Abstract: Digital technologies are rapidly changing the usual forms and methods of economic activity around the world. Digitalization is beginning to go far beyond changes in technology and business – they are becoming a macroeconomic and political factor. The article examines the development of the digital economy in the world on the example of the Information and Communication Technology Development Index, the Digital Evolution Index and the Global Connectivity Index. Special attention is paid to the functioning of the digital economy in the Republic of Kazakhstan.

Keywords: digital economy, digitalization, information and communication technologies, economic development, competitiveness

Цифровизация меняет облик и структуру экономики стран и целых регионов. Исчезают одни профессии, возникают другие. Увеличивается покупательная способность населения, товары и услуги становятся доступнее. Внутриотраслевая конкуренция растет, рынки расширяются, конкурентоспособность отраслей отдельных стран на мировых рынках повышается. Цифровизация преобразует социальную парадигму жизни людей, она открывает небывалые возможности получения новых знаний, расширения кругозора, освоения новых профессий и повышения квалификации. Возникают новые социальные лифты, расширяются географические горизонты возможностей. Благодаря более комфортным для жизни городам, эффективным государственным учреждениям и доступным госуслугам улучшаются условия повседневной жизни граждан. Государства, настроенные на инновации и исследования, как магнит притягивают квалифицированные кадры – ключевой ресурс цифровых экономик.

Сам термин «цифровая экономика» возник в 90-е годы XX века. Ее идеологию лучше всех обозначил в 1995 году американский ученый-информатик Николас Негропонте. «Переход от движения атомов к движениям битов» – такой метафорой он представил цифровую экономику.

Как известно, Постановлением Правительства Республики Казахстан No 827 от 12 декабря 2017 года была утверждена Государственная программа « Цифровой Казахстан». Она была разработана Министерством информации коммуникаций Республики Казахстан в соответствии с Посланием Президента Республики Казахстан

«Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность» от 31 января 2017 года. Данная программа направлена на то, чтобы ускорить темпы развития экономики республики и улучшить качество жизни населения, за счет использования цифровых технологий в среднесрочной перспективе, а также обеспечить создание цифровой экономики будущего страны. Сроки реализации программы намечены на 2018–2022 годы. В программе упоминается и о развитии « умных городов», их число к 2022 году должно увеличиться до пяти: Астана, Алматы, Шымкент, Караганда, Актобе.

Цифровая экономика является базой развития в целом и оказывает воздействие на такие разнообразные отрасли как банковская, розничная торговля, транспорт, энергетика, образование, здравоохранение и многие другие. Цифровые технологии, такие как интернет вещей, использование мобильных устройств, преобразуют способы социального взаимодействия, экономические отношения, институты. Появляются новые способы кооперации и координации экономических агентов для совместного решения определенных задач.

Таким образом, цифровая экономика становится все более важной частью глобальной экономики. Переход к цифровой экономике может дать толчок росту конкурентоспособности самых разных секторов, предоставить новые возможности бизнесу и предпринимателям и открыть новые каналы доступа к зарубежным рынкам и к глобальным электронным цепочкам создания стоимости. Цифровая экономика предлагает также новые инструменты для решения хронических проблем, сдерживающих процесс развития, а также проблем в социальной сфере. В то же время переход к цифровой экономике сопряжен с массой вызовов, начиная от необходимости преодоления цифрового разрыва и сведения к минимуму возможных негативных последствий для общества и процесса развития и кончая поиском путей решения сложных вопросов регулирования интернета, на которые директивным органам предстоит дать ответ. Связанные с построением цифровой экономики возможности и вызовы являются особенно актуальными для развивающихся стран.

Важной составляющей формирования цифровой экономики является использование возможностей современных ИКТ(информационно-коммуникационные технологии) для создания информации, новых знаний, товаров и услуг и эффективного обмена ими, способствуя при этом устойчивому развитию страны. Применение ИКТ в условиях интенсивного развития рыночных отношений является одним из важнейших элементов эффективного управления. Уровень развития ИКТ в стране позволяют оценить общие показатели использования компьютерной техники и телекоммуникаций.

По последним данным о развитии ИКТ, сохраняется прогресс в отношении возможности установления соединений и использования ИКТ. В последнее десятилетие сохраняется устойчивый рост доступности связи ввиду роста в области подвижной сотовой телефонии и в последнее время в области подвижной широко-полосной связи. Рост инфраструктуры фиксированной и подвижной широкополосной связи стимулирует доступ к интернету и его использование. В настоящее время число контрактов на подвижную широкополосную связь в мире превышает 50 на 100 человек населения, что позволяет улучшать доступ к интернету и онлайновым услугам.

Несмотря на стремительное распространение ИКТ, существуют значительные цифровые разрывы между странами и регионами. Вместе с тем отмечается прогресс в росте ИКТ в наименее развитых странах, в отношении как возможности установления соединений, так и использования интернета. В настоящее время более половины домашних хозяйств в мире имеют доступ к интернету, хотя, как оказалось, темпы роста снизились и составляют менее 5 процентов в год. Также наблюдается существенный прогресс в преодолении цифрового гендерного разрыва в различных регионах.

Сравнение IDI-2017 с 2016 годом показывает, что прогресс в области доступа и использования ИКТ по-прежнему отмечается практически во всех странах. Вместе с тем он также демонстрирует, что существуют значительные различия в развитии ИКТ между странами с разным экономическим развитием.

Среднее значение IDI для всех стран выросло на 0,18 относительно 2016 года, достигнув показателя 5,11.

Конкурентоспособность цифровой экономики страны - это функция, состоящая из двух переменных: нынешний уровень цифровизации в стране и скорость цифровизации, которая измеряется на основе периода с 2008 по 2015 год. По этим критериям страны разделяют на следующие категории: - Stand Out - “выдающиеся”, - Stall Out - “тормозящие”, - Break Out - “прорыв”, - Watch Out - “ожидающие”. STAND OUT страны - это страны с высоким уровнем развития цифровой экономики, и имеющие высокую скорость ее развития, страны-лидеры в инновациях. В эту категорию входят Великобритания, Новая Зеландия, ОАЭ, Сингапур.

Однако поддерживать высокую скорость развития при имеющейся высокой цифровизации (дигитализации) становится все труднее со временем и для того, чтобы быть всегда впереди, эти страны должны поддерживать свои инновации, иначе они рискуют оказаться в следующей категории.

На сегодняшний день переход на цифровую экономику является одним из ключевых приоритетов развития Казахстана. Ведь, именно уровень цифровизации будет определять конкурентоспособность страны в новом технологическом укладе. Соответственно, для выхода Казахстана на новый уровень развития экономики, социальных отраслей нужны собственные передовые разработки и научные решения. Необходимо развитие страны в тех направлениях, где накапливается мощный технологический потенциал будущего, а это цифровые, другие, так называемые сквозные технологии, которые сегодня определяют облик всех сфер жизни.

Среди ключевых целей цифровой экономики России выделяют сквозную автоматизацию всех основных производственно-экономических процессов, развитие рынка персонифицированного производства и потребления, увеличение совокупной эффективности субъектов экономической деятельности, мобилизацию знаний через обмен, создание новых рабочих мест в высокотехнологических отраслях. В США делают упор на открытом и неограниченном доступе к интернету, а в Китае основной акцент делается на совместном использовании данных: как государственными, так и коммерческими организациями.

В ходе текущей технико-экономической волны, частью которой является процесс цифровизации, Казахстан оказался в эшелоне стран-преследователей. Проведенный анализ показал, что по мере расширения сферы присутствия цифровых технологий в различных сегментах экономики, произойдет скачкообразный переход показателей экономической эффективности их применения на новый, более высокий уровень.

В качестве технологий, которые могут оказать наибольшее воздействие на экономику, называются: технологии искусственного интеллекта, аналитика “больших данных”, облачные вычисления, интернет вещей, робототехника, автономные транспортные средства, производство кастомизированной продукции и 3D-печать, социальные сети и прочие виды цифровых интернет-платформ. Цифровые техно-логии будут не столько замещать существующие виды экономической активности, сколько «разблокировать» их скрытый экономический потенциал.

Государство цифровизирует информацию о земле и недвижимости, создало карты открытого пользования по единым форматам и структурам данных, ранее разрозненные кадастры интегрированы в одно информационное пространство. Государство цифровизирует даже культуру, создав сеть виртуальных музеев и переведя в электронный формат все музейные фонды и даже записи концертов и спектаклей. Создатели «Цифрового Казахстана» уверены, что в нефтегазовой отрасли широкое применение новых технологий позволит снизить затраты на разведку и добычу именно за счет качественной и полной информации, что повысит эффективность управления запасами, добычей и переработкой. Цифровизация отраслей экономики затрагивает также такие сферы, как транспорт и логистика, сельское хозяйство, финансовый сектор. Государство, как сказано в про-\грамме «Цифровой Казахстан», энергично поддерживает электронную торговлю не только морально и законодательно, но и материально. Мы уже отмечали ранее, что цифровая экономика, которую также называют информационной, сетевой, цифровой, технотронной, электронной экономикой, в основном, основана на информационных технологиях, с внедрением новых форм, обеспечивающих возможности роста.

Не случайно инновации в области информационных технологий, компьютерных сетей, телекоммуникаций и транспортных систем способствуют международному движению капитала, товаров, услуг, людей, идей и культурных ценностей. Под воздействием цифровых технологий происходят серьезные трансформации в сфере занятости. Но они не столько приводят к высвобождению рабочей силы, сколько формируют спрос на новую, более высококвалифицированную занятость. Тем не менее, проблема снижения социального напряжения от таких транс-формаций становится достаточно важной и начинает беспокоить власти самых разных стран.

Для роста цифровой экономики необходимо:

- развивать национальный ИТ-сектор;
- стимулировать создание инновационных технологий;
- международное сотрудничество для развития инноваций;
- создание условий для работы и развития талантливых специалистов;

- стимулирование инвестиций и предпринимательской активности в ИТ-отрасли;
- обеспечение информационной безопасности информационных и инновационных технологий.

Таким образом: Цифровая экономика сегодня воспринимается многими как панацея, а ее ускоренное развитие — как способ решения чуть ли не всех существующих проблем. Это находит отражение и во взрывном росте интереса к «цифровой» проблематике в социально-экономических и гуманитарных исследованиях, и в общественном дискурсе, в том числе в высказываниях влиятельных политиков, и в документах государственного управления. Но следует понимать, что «лекарства от всех болезней» не существует. И цифровая экономика не может быть панацеей в Казахстане, да и в мире в целом. Ее развитие, по нашему мнению, следует рассматривать в контексте других трансформаций, которые испытывают современное общество и экономика, в тесной увязке с ними. А для этого — более детально изучить ее системные свойства, а также возможности практического использования ее инструментов в практике.

В заключение отметим, что цифровизация представляет собой закономерный этап в историческом развитии общества, в основе которого лежат глобальные системы кредитно-денежных и финансово-экономических отношений, инфраструктура очередной научно-технической революции.

Список использованной литературы:

1. Добрынин А.П. Цифровая экономика - различные пути к эффективному при-менению технологий//International Journal of open Information Technologies. - М, 2016. – С. 4-11

2. Еремейчук К.Ю. Цифровая экономика – будущее России // Аллея науки. 2017. Т. 2. № 14. С. 419-422.

УДК 376.1:638.2.002.224

Нурпеисова Л.С.к.э.н., профессор
Бейсенова Г.К. ст. преподаватель
Турдабакиева Р.А. магистр, ст преп.
КазУМО и МЯ им Аблай хана
Алматы, Қазақстан, e-mail: Leila_1410@mail.ru

ЦИФРОВАЯ ЭКОНОМИКА-НОВАЯ МИРОВАЯ РЕАЛЬНОСТЬ

Аннотация: Цифровые технологии стремительно меняют привычные формы и методы ведения хозяйственной деятельности по всему миру. Цифровизация начинает выходить далеко за рамки изменений в технологиях и в бизнесе – они становятся фактором макроэкономическим и политическим. В статье рассматривается развитие цифровой экономики в мире на примере Индекса развития информационно-коммуникационных технологий, Индекса цифровой эволюции и Индекса глобальной связности. Особое внимание уделяется функционированию цифровой экономики в Республике Казахстан.

Ключевые слова: цифровая экономика, цифровизация, информационно-коммуникационные технологии, экономическое развитие, конкурентоспособность

UDC 376.1:638.2.002.224

Nurpeisova L. C. candidate of economics professor
Beisenova G.K. Art. teacher
Turdybakieva R.A. Master, St.Rev.
Kazamo is the name of Ablay Khan
Almaty, Kazakhstan, e-mail: Leila_1410@mail.ru

DIGITAL ECONOMY - A NEW WORLD REALITY

Abstract: Digital technologies are rapidly changing the usual forms and methods of economic activity around the world. Digitalization is beginning to go far beyond changes in technology and business – they are becoming a macroeconomic and political factor. The article examines the development of the digital economy in the world on the example of the Information and Communication Technology Development Index, the

Digital Evolution Index and the Global Connectivity Index. Special attention is paid to the functioning of the digital economy in the Republic of Kazakhstan.

Keywords: digital economy, digitalization, information and communication technologies, economic development, competitiveness

Цифровизация меняет облик и структуру экономики стран и целых регионов. Исчезают одни профессии, возникают другие. Увеличивается покупательная способность населения, товары и услуги становятся доступнее. Внутриотраслевая конкуренция растет, рынки расширяются, конкурентоспособность отраслей отдельных стран на мировых рынках повышается. Цифровизация преобразует социальную парадигму жизни людей, она открывает небывалые возможности получения новых знаний, расширения кругозора, освоения новых профессий и повышения квалификации. Возникают новые социальные лифты, расширяются географические горизонты возможностей. Благодаря более комфортным для жизни городам, эффективным государственным учреждениям и доступным госуслугам улучшаются условия повседневной жизни граждан. Государства, настроенные на инновации и исследования, как магнит притягивают квалифицированные кадры – ключевой ресурс цифровых экономик.

Сам термин «цифровая экономика» возник в 90-е годы XX века. Ее идеологию лучше всех обозначил в 1995 году американский ученый-информатик Николас Негропонте. «Переход от движения атомов к движениям битов» – такой метафорой он представил цифровую экономику.

Как известно, Постановлением Правительства Республики Казахстан No 827 от 12 декабря 2017 года была утверждена Государственная программа « Цифровой Казахстан». Она была разработана Министерством информации коммуникаций Республики Казахстан в соответствии с Посланием Президента Республики Казахстан «Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность» от 31 января 2017 года. Данная программа направлена на то, чтобы ускорить темпы развития экономики республики и улучшить качество жизни населения, за счет использования цифровых технологий в среднесрочной перспективе, а также обеспечить создание цифровой экономики будущего страны. Сроки реализации программы намечены на 2018–2022 годы. В программе упоминается и о развитии « умных городов», их число к 2022 году должно увеличиться до пяти: Астана, Алматы, Шымкент, Караганда, Актобе.

Цифровая экономика является базой развития в целом и оказывает воздействие на такие разнообразные отрасли как банковская, розничная торговля, транспорт, энергетика, образование, здравоохранение и многие другие. Цифровые технологии, такие как интернет вещей, использование мобильных устройств, преобразуют способы социального взаимодействия, экономические отношения, институты. Появляются новые способы кооперации и координации экономических агентов для совместного решения определенных задач.

Таким образом, цифровая экономика становится все более важной частью глобальной экономики. Переход к цифровой экономике может дать толчок росту конкурентоспособности самых разных секторов, предоставить новые возможности бизнесу и предпринимателям и открыть новые каналы доступа к зарубежным рынкам и к глобальным электронным цепочкам создания стоимости. Цифровая экономика предлагает также новые инструменты для решения хронических проблем, сдерживающих процесс развития, а также проблем в социальной сфере. В то же время переход к цифровой экономике сопряжен с массой вызовов, начиная от необходимости преодоления цифрового разрыва и сведения к минимуму возможных негативных последствий для общества и процесса развития и кончая поиском путей решения сложных вопросов регулирования интернета, на которые директивным органам предстоит дать ответ. Связанные с построением цифровой экономики возможности и вызовы являются особенно актуальными для развивающихся стран.

Важной составляющей формирования цифровой экономики является использование возможностей современных ИКТ(информационно-коммуникационные технологии) для создания информации, новых знаний, товаров и услуг и эффективного обмена ими, способствуя при этом устойчивому развитию страны. Применение ИКТ в условиях интенсивного развития рыночных отношений является одним из важнейших элементов эффективного управления. Уровень развития ИКТ в стране позволяют оценить общие показатели использования компьютерной техники и телекоммуникаций.

По последним данным о развитии ИКТ, сохраняется прогресс в отношении возможности установления соединений и использования ИКТ. В последнее десятилетие сохраняется устойчивый рост доступности связи ввиду роста в области подвижной сотовой телефонии и в последнее время в

области подвижной широко-полосной связи. Рост инфраструктуры фиксированной и подвижной широкополосной связи стимулирует доступ к интернету и его использование. В настоящее время число контрактов на подвижную широкополосную связь в мире превышает 50 на 100 человек населения, что позволяет улучшать доступ к интернету и онлайновым услугам.

Несмотря на стремительное распространение ИКТ, существуют значительные цифровые разрывы между странами и регионами. Вместе с тем отмечается прогресс в росте ИКТ в наименее развитых странах, в отношении как возможности установления соединений, так и использования интернета. В настоящее время более половины домашних хозяйств в мире имеют доступ к интернету, хотя, как оказалось, темпы роста снизились и составляют менее 5 процентов в год. Также наблюдается существенный прогресс в преодолении цифрового гендерного разрыва в различных регионах.

Сравнение IDI-2017 с 2016 годом показывает, что прогресс в области доступа и использования ИКТ по-прежнему отмечается практически во всех странах. Вместе с тем он также демонстрирует, что существуют значительные различия в развитии ИКТ между странами с разным экономическим развитием.

Среднее значение IDI для всех стран выросло на 0,18 относительно 2016 года, достигнув показателя 5,11.

Конкурентоспособность цифровой экономики страны - это функция, состоящая из двух переменных: нынешний уровень цифровизации в стране и скорость цифровизации, которая измеряется на основе периода с 2008 по 2015 год. По этим критериям страны разделяют на следующие категории: - Stand Out - “выдающиеся”, - Stall Out - “тормозящие”, - Break Out - “прорыв”, - Watch Out - “ожидающие”. STAND OUT страны - это страны с высоким уровнем развития цифровой экономики, и имеющие высокую скорость ее развития, страны-лидеры в инновациях. В эту категорию входят Великобритания, Новая Зеландия, ОАЭ, Сингапур.

Однако поддерживать высокую скорость развития при имеющейся высокой цифровизации (дигитализации) становится все труднее со временем и для того, чтобы быть всегда впереди, эти страны должны поддерживать свои инновации, иначе они рискуют оказаться в следующей категории.

На сегодняшний день переход на цифровую экономику является одним из ключевых приоритетов развития Казахстана. Ведь, именно уровень цифровизации будет определять конкурентоспособность страны в новом технологическом укладе. Соответственно, для выхода Казахстана на новый уровень развития экономики, социальных отраслей нужны собственные передовые разработки и научные решения. Необходимо развитие страны в тех направлениях, где накапливается мощный технологический потенциал будущего, а это цифровые, другие, так называемые сквозные технологии, которые сегодня определяют облик всех сфер жизни.

Среди ключевых целей цифровой экономики России выделяют сквозную автоматизацию всех основных производственно-экономических процессов, развитие рынка персонифицированного производства и потребления, увеличение совокупной эффективности субъектов экономической деятельности, мобилизацию знаний через обмен, создание новых рабочих мест в высокотехнологических отраслях. В США делают упор на открытом и неограниченном доступе к интернету, а в Китае основной акцент делается на совместном использовании данных: как государственными, так и коммерческими организациями.

В ходе текущей технико-экономической волны, частью которой является процесс цифровизации, Казахстан оказался в эшелоне стран-преследователей. Проведенный анализ показал, что по мере расширения сферы присутствия цифровых технологий в различных сегментах экономики, произойдет скачкообразный переход показателей экономической эффективности их применения на новый, более высокий уровень.

В качестве технологий, которые могут оказать наибольшее воздействие на экономику, называются: технологии искусственного интеллекта, аналитика “больших данных”, облачные вычисления, интернет вещей, робототехника, автономные транспортные средства, производство кастомизированной продукции и 3D-печать, социальные сети и прочие виды цифровых интернет-платформ. Цифровые техно-логии будут не столько замещать существующие виды экономической активности, сколько «разблокировать» их скрытый экономический потенциал.

Государство цифровизирует информацию о земле и недвижимости, создало карты открытого пользования по единым форматам и структурам данных, ранее разрозненные кадастры интегрированы в одно информационное пространство. Государство цифровизирует даже культуру, создав сеть виртуальных музеев и переведя в электронный формат все музейные фонды и даже записи концертов и спектаклей. Создатели «Цифрового

Казахстана» уверены, что в нефтегазовой отрасли широкое применение новых технологий позволит снизить затраты на разведку и добычу именно за счет качественной и полной информации, что повысит эффективность управления запасами, добычей и переработкой. Цифровизация отраслей экономики затрагивает также
такие сферы, как транспорт и логистика, сельское хозяйство, финансовый сектор. Государство, как сказано в про-\грамме «Цифровой Казахстан», энергично поддерживает электронную торговлю не только морально и законодательно, но и материально. Мы уже отмечали ранее, что цифровая экономика, которую также называют информационной, сетевой, цифровой, технотронной, электронной экономикой, в основном, основана на информационных технологиях, с внедрением новых форм, обеспечивающих возможности роста.

Не случайно инновации в области информационных технологий, компьютерных сетей, телекоммуникаций и транспортных систем способствуют международному движению капитала,
товаров, услуг, людей, идей и культурных ценностей. Под воздействием цифровых технологий происходят серьезные трансформации в сфере занятости. Но они не столько приводят к высвобождению рабочей силы, сколько формируют спрос на новую, более высококвалифицированную занятость. Тем не менее, проблема снижения социального напряжения от таких транс-формаций становится достаточно важной и начинает беспокоить власти самых разных стран.

Для роста цифровой экономики необходимо:

- развивать национальный ИТ-сектор;
- стимулировать создание инновационных технологий;
- международное сотрудничество для развития инноваций;
- создание условий для работы и развития талантливых специалистов;
- стимулирование инвестиций и предпринимательской активности в ИТ-отрасли;
- обеспечение информационной безопасности информационных и инновационных технологий.

Таким образом: Цифровая экономика сегодня воспринимается многими как панацея, а ее ускоренное развитие — как способ решения чуть ли не всех существующих проблем. Это находит отражение и во взрывном росте интереса к «цифровой» проблематике в социально-экономических и гуманитарных исследованиях, и в общественном дискурсе, в том числе в высказываниях влиятельных политиков, и в документах государственного управления. Но следует понимать, что «лекарства от всех болезней» не существует. И цифровая экономика не может быть панацеей в Казахстане, да и в мире в целом. Ее развитие, по нашему мнению, следует рассматривать в контексте других трансформаций, которые испытывают современное общество и экономика, в тесной увязке с ними. А для этого — более детально изучить ее системные свойства, а также возможности практического использования ее инструментов в практике.

В заключение отметим, что цифровизация представляет собой закономерный этап в историческом развитии общества, в основе которого лежат глобальные системы кредитно-денежных и финансово-экономических отношений, инфраструктура очередной научно-технической революции.

Список использованной литературы:

1. Добрынин А.П. Цифровая экономика - различные пути к эффективному при-менению технологий//International Journal of open Information Technologies. - М, 2016. – С. 4-11

2. Еремейчук К.Ю. Цифровая экономика – будущее России // Аллея науки. 2017. Т. 2. № 14. С. 419-422.

УДК 376.1:638.2.002.220

Нурпеисова Л.С.
к.э.н., профессор
КазУМО и МЯ им Аблай хана
Алматы, Қазақстан
e-mail: Leila_1410@mail.ru

ЦИФРОВАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ КАК НОВАЯ ВОЗМОЖНОСТЬ РАЗВИТИЯ ТРАДИЦИОННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация: Цифровая трансформация образования является одним из трендов ведущих образовательных систем мира и важным ресурсом развития образования в нашей стране. Необходимость активизации процессов цифровизации в Казахстане указывается в национальном проекте «Образование». Целью проекта является создание условий для внедрения к 2024 году современной и безопасной цифровой образовательной среды, обеспечивающей формирование ценности к саморазвитию и самообразованию у обучающихся образовательных организаций всех видов и уровней, путем обновления информационно-коммуникационной инфраструктуры, подготовки кадров, создания казахстанской цифровой платформы.

Ключевые слова: образования, цифровизация, цифровая образовательная среда, цифровая платформа

Nurpeisova L. C.
candidate of economics professor
Kazamo is the name of Ablay Khan
Almaty, Kazakhstan
e-mail: Leila_1410@mail.ru

DIGITAL TRANSFORMATION OF EDUCATION AS A NEW OPPORTUNITY FOR THE DEVELOPMENT OF TRADITIONAL EDUCATION

Abstract: Digital transformation of education is one of the trends of the world's leading educational systems and an important resource for the development of education in our country. The need to activate the processes of digitalization in Kazakhstan is indicated in the national project "Education". The aim of the project is to create conditions for the introduction by 2024 of a modern and secure digital educational environment that ensures the formation of value for self-development and self-education among students of educational organizations of all types and levels, by updating the information and communication infrastructure, training personnel, creating a Kazakh digital platform.

Keywords: education, digitalization, digital educational environment, digital platform

Цифровая трансформация образования — это обновление планируемых образовательных результатов, содержания образования, методов и организационных форм учебной работы, а также оценивания достигнутых результатов в быстроразвивающейся цифровой среде для кардинального улучшения образовательных результатов каждого обучающегося.

Под цифровизацией в узком смысле понимается преобразование информации в цифровую форму, которое предполагает снижение издержек, появление новых возможностей и т. д. Большое число конкретных преобразований информации в цифровую форму приводит к таким существенным положительным последствиям, которые обусловливают применение термина цифровизации в широком смысле. Поэтому под цифровизацией в широком смысле понимается современный общемировой тренд развития экономики и общества, который основан на преобразовании информации в цифровую форму, что должно приводить к повышению эффективности экономики и улучшению качества жизни.

Начало 2020 года вновь заставило весь мир обратиться к вопросу цифровизации образования. Данный интерес связан с существенным научно-техническим прогрессом в цифровой области, а также с появлением коронавирусной инфекции «COVID-19», которую в кратчайшие сроки признали пандемией, распространяющейся по экспоненте.

В связи с данным событием многие страны объявили карантин и полную самоизоляцию, при которой не подразумеваются очные занятия в учебных заведениях, перемещение внутри городов

серьезно ограничено. Актуальность цифровизации различных сфер жизни человека заметно возросла: мир сильно изменился, поэтому и требуются новые решения.

Важно отметить и тот факт, что разные страны и государства по-разному продвигают идею цифровизации образования и других сфер жизни своих граждан. Это связано с социальными, экономическими, научными и техническими возможностями конкретных стран, - то, что в одной стране можно легко реализовать, может быть неосуществимо для другой страны по целому ряду причин. В данной работе я хочу проанализировать реалии всеобщей цифровизации, остановившись именно на цифровизации образования, так как эта тема на данный момент мне ближе всего.

В 2020 года все образовательные учреждения страны во избежание распространения коронавирусной инфекции реализовывали учебные программы в дистанционном формате.

Работая в «шоковом» режиме, университеты в целом и каждый преподаватель в отдельности столкнулись с массой проблем:

– выбор формата проведения занятий - нужно было определить, все ли студенты могут перейти на дистанционную форму обучения и готовы ли родители оставить детей наедине с цифровым образовательным пространством;

– отсутствие у многих преподавателей опыта и наработок общения с обучающимися именно в таком формате - каждый выбирал собственные площадки для обучения и мессенджеры для контактов с студентами и родителями - единообразия не было;

С другой стороны, это была возможность для преподавателя продумать новые сценарии работы и попробовать разные инструменты.

– затрудненное планирование работы – у редкого преподавателя рабочий день получался нормированным;

– возможность проверки и оценивания выполненных студентами заданий - в более выигрышном положении оказались преподаватели, которые организовали работу на учебных платформах, где есть автоматическая проверка заданий и аналитика;

– получение обратной связь от родителей - данная связь и подразумевается как двусторонняя, но, по возможности, не круглосуточная как оказалось в реальности;

– получение обратной связь от коллег – сотрудничество преподавателей – кураторов групп, администрации также проходило в режиме онлайн – марафона.

Сегодня слово «цифровизация» не вызывает вопросительных взглядов ни у кого, так как этот термин стал невероятно популярным в последнее время. В различных областях науки можно услышать такие понятия как «цифровая экосистема», «цифровая среда», «цифровое сообщество», «цифровая экономика», «цифровизация образования». Люди подсознательно понимают, какой смысл стоит за словом «цифровизация», но зачастую затрудняются дать ему четкое определение. Это связано с тем, что данный термин появился относительно недавно и общепринятой трактовки, которую можно было бы называть верной в любой ситуации, для этого термина все еще нет Но, не смотря на проблемы, с которыми столкнулись все участники образовательного процесса во время дистанционного обучения, мы, несомненно, приобрели хороший опыт и знания по работе в заданных условиях. А эти условия заставили нас пересмотреть возможности развития традиционного образования в иных направлениях, коими на текущий момент и является направление цифровой трансформации образования.

Т.е., цифровизация является самым важным ресурсом развития образования в нашей стране.

Цифровая трансформация образования является одним из трендов ведущих образовательных систем мира (Сингапур, Финляндия, Корея).

Необходимость активизации процессов цифровизации в Казахстане указывается в национальном проекте «Образование».

С цифровизацией в стране связано, собственно говоря, два национальных проекта. И изначально - это проект «Цифровая экономика». Но поскольку кадры для этого проекта тоже нужны и готовить их нужно заблаговременно, параллельно в рамках нацпроекта «Образование».

Первое важное условие реализации данной цели – условие безопасности. В настоящее время этому удаляется большое внимание, поскольку зачастую в нефильтрованном Интернет – пространстве обучающиеся пребывают без контроля взрослых. Проведение различных акций в сети Интернет в рамках и внеучебной деятельности тоже способствуют навыку ответственного поведения и самоконтроля.

Следующий параметр на который обращается серьезное внимание в поставленной цели – саморазвитие и самообразование. Дистанционное обучение напрямую связано с самообразованием и саморазвитием. Причем коренным образом меняется роль педагога в таком формате образования. Преподаватель не является сейчас носителем уникальной информации – всё уже создано. Главная

задача преподавателя - отбирать нужный материал, помогать студентам грамотно ориентироваться в цифровом пространстве, направлять их в достижении образовательных целей. И если преподаватель в этом компетентен, то сможет легко реализовать электронное обучение, используя различные цифровые платформфы.

Немаловажное условие реализации проекта – подготовка кадров. Сейчас предлагается огромное количество курсов, связанных с цифровой образовательной средой.

И ещё один компонент достижения цели – создание казахстанской цифровой платформы. В рамках дистанционного обучения было перепробовано много различных, а разработчики проекта будут добиваться создания единой платформы.

Мы видим, что цифровизация образования – неизбежный этап развития образования. Этапы копьютеризации и информатизации пройдены, цифровизация – следующий этап, предполагающий новые модели образования, управления, новые роли учеников и учителей.

Исходя из данных нормативных документов, для внедрения дистанционого обучения создаётся центр цифровой трансформации образования, который помогает университетам реализовывать мероприятия, направленные на информатизацию:

- электронный документооборот;
- планирование финансово - хозяйственной деятельности;
- электронный журнал;
- электронная библиотека;
- учет освоения общеобразовательных и дополнительных образовательных программ;
- учет достижений обучающихся и др.

Таким образом, цифровая трансформация представляет собой переосмысление деятельности, обусловленное уникальными возможностями цифровых технологий, где трансформируемая деятельность (образование) является неотъемлемой частью.

В противовес имеющимся различным цифровым платформам, цифровая платформа даёт возможность самостоятельно разрабатывать учебные модули, внося весь необходимый для изучения дисциплин и дополнительный материал.

Среди достоинств функционала цифровой платформы следует также отметить:

- возможность организовать единое образовательное пространство школы;
- помощь преподавателям в изучении и практики новых форм и методов работы с ориентацией на цифровое образовательное пространство;
- автоматизация многочисленных рутинных процессов (планирование, подбор материала, проверка работ);
- возможность студентам «управлять» собой: (индивидуальный темп и уровень выполнения учебных модулей, позволяет им самим нести долю ответственности за результат своего обучения);

Таким образом, цифровая платформа выполняет роль организатора учебного процесса, является площадкой совместной деятельности преподавателя, студента в работе по реализации учебных целей и задач.

Раньше развитие цифровизации было благом и отличным дополнительным инструментом: не нужно стоять в очередях во многие организации, можно оплатить штраф из дома, получить нужную информацию без обязательной поездки в библиотеку и так далее. Однако в последнее время - даже без учета начавшейся в конце декабря 2019 года пандемии – цифровые технологии постепенно превращаются из помощников в повседневной жизни, несущих рекомендательный характер, в тотальное жизнеобеспечение для абсолютно всех слоев населения.

Надо понимать, что повсеместная цифровизация и такие достижения как виртуальные копии людей, к примеру, - это тот прогресс, который появился не из-за потребности людей в этих разработках, а именно из-за технологических возможностей. Внедрение цифровизации в повседневную жизнь человека следует остановить там, где это еще помогает реализовывать реальные потребности людей.

Если говорить именно об использовании цифровых технологий в образовании, то тут есть полезные и достаточно безобидные применения, - создание крупных общедоступных электронных библиотек с цифровыми копиями учебников и дополнительной литературой, которая может пригодиться обучающимся. Печатные версии учебников все равно должны продаваться и находиться в библиотеках школ и высших учебных заведениях, а дополнительная литература не должна быть обязательной к прочтению. Есть вариант перенесения в цифровой вариант дополнительных курсов для школьников и непрофильных предметов в высших учебных заведениях. Тут тоже могут подняться вышеперечисленные проблемы цифровизации образования, но уже в намного меньших масштабах.

Подводя итог, мы видим и понимаем, что любые нововведения принимаются участниками образовательного процесса не сразу, и не всегда на «ура», но они просто необходимы как реалии современности. Цифровая трансформация образования является новой возможностью развития традиционного образования.

Список использованной литературы:

1. Кузнецова Е.А., Шевердин И.В., Горбулина Т.С., Колесниченко К.А. Методическое пособие «Цифровая образовательная среда электронного обучения» - Курск, 2019. – 64 с.

2. Игнатова, Н. Ю. Дистанционное обучение в профессиональном образовании как способ изменения конкурентоспособности выпускников / Н. Ю. Игнатова // Открытое и дистанционное образование. – 2010. – 4(40). – С. 74–77.

УДК 37.012.3

Айтбаева Г.Д.,
к.ф.н., доцент,
КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
г.Алматы,
e-mail: z_ussen2018@mail.ru
Ракымжанова С.С.,
м.э.н., ст. преподаватель,
КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
г.Алматы,
e-mail: rss1972@mail.ru

ПОДГОТОВКА ТУРИСТСКИХ КАДРОВ В КОНТЕКСТЕ ЦИФРОВИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ

Ключевые слова: образовательная программа, подготовка кадров, индустрия туризма и гостеприимства, цифровизация, компетенции

Резюме: В данной статье рассмотрены проблемы внедрения цифровых технологий в туристский и гостиничный бизнес, а так же влияние интенсивного развития информационно-коммуникационных технологий при подготовке специалистов туристской отрасли. В результате выявлены перспективные требования к сотрудникам туристской индустрии с учетом перехода к цифровизации туристского и гостиничного бизнеса, описаны компетенции работников индустрии туризма и гостеприимства, необходимые в условиях цифровизации.

Aitbayeva G.D.
Candidate of Philological Sciences,
Ass.professor
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: z_ussen2018@mail.ru
Rakymzhanova S.S.
m.e.s.,
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: rss1972@mail.ru

TRAINING OF TOURISM PERSONNEL IN THE CONTEXT OF ECONOMICS DIGITALIZATION

Abstract: In this article the digital technologies implementation problems and the influence of the rapid development of the IT and communication technologies in the training of personnel in the tourism and hospitality business are examined. As a result, promising requirements for employees of the tourist industry

were identified, taking into account the transition to digitalization of the tourist and hotel business, the competencies of the tourism and hospitality industry workers needed in digitalization conditions are described.
Keywords: educational program, personnel training, tourism and hospitality industry, digitalization, competencies.

Современные технологии и цифровизация экономики являются важным фактором в развитии национальной экономики в 21 веке,что привело к значительным изменениям в процессе организации бизнеса во всех отраслях национального хозяйства. Тенденции цифровой трансформации затрагивают все сферы деятельности, ориентированные на глобальное применение цифровых технологий, создания информационного общества и цифровой экономики в целом. На современном этапе развития Республика Казахстан ориентирована на рыночные отношения, главным направлением экономических реформ становится реализация Государственной программы «Цифровой Казахстан», которая нацелена на обеспечение высоких темпов экономического роста и повышение эффективности экономики за счет цифровизации всех отраслей экономики Казахстана. Данные нововведения активизируют инвестиционные процессы, которые обеспечат устойчивое развитие, среднегодовой темп роста экономики до 4,5-5%.

Индустрия туризма считается одной из высокодоходных и динамично развивающихся отраслей экономики. Развитие туризма для Казахстана очень важно, потому что эта отрасль способствует развитию и эффективному становлению предприятий индустрии гостеприимства. Высококвалифицированные специалисты являются влияющим фактором на развитие туризма.

В марте 2010 года Казахстан стал первым центрально-азиатским государством, присоединившимся к Болонской декларации, которое определило основные направления и приоритеты модернизации высшей школы Казахстана. Выполнение параметров Болонского процесса в системе высшего образования Казахстана позволит предоставлять качественные услуги на уровне мировых стандартов в свете интеграции в европейскую зону высшего образования. Одним из параметров является создание единого образовательного пространства, т.е профессиональное образование должно развиваться в рамках компетентностной модели.

Идея компетентностного подхода направляет образование от традиционной модели к современной компетентностной модели, значить от формирования знаний, умений и навыков, к «передаче знаний и формирование навыков на создание условий для овладения комплексом компетенций, определяющих потенциал, способности выпускника к выживанию и устойчивости к жизнедеятельности в условиях современного многофакторного социально-политического, рыночно-экономического и инфо-коммуникационно-насыщенного пространства» [1]

В Казахском университете международных отношений и мировых языков имени Абылай хана под руководством академика Кунанбаевой Салимы Сагиевной разработаны образовательные программы на основе компетентностного подхода 6В11101 Туризм и 6В11102 Ресторанное дело и гостиничный бизнес, которые проектируется на основе:

- Нормативно-управляющих документов в сфере образования РК;
- «Концепции развития туристской отрасли Республики Казахстан до 2023 года Министерством культуры и спорта Республики Казахстан»;
- «Профессиональных стандартов туристской отрасли Республики Казахстан»
- Концепции «Триединство языков» в РК;[2]
- Когнитивно-лингвокультурологической методологии и межкультурно-коммуникативной теории иноязычного образования; [3]
- Компетентностной теории обучения;
- Дублинских дескрипторов, являющихся составной частью Европейской рамки квалификаций высшего образования и реализующих согласованные требования к качеству высшего образования в контексте Болонского процесса.

Цели программ направлены на обеспечени условий для формирования компетентных, квалифицированных, конкурентоспособных, полиязычных кадров для индустрий туризма и гостеприимства, легко адаптируемых в динамично развивающемся туристском, гостиничном и ресторанном бизнесе на глобальном рынке, владеющих мультикультурализмом, коммуникативностью. обладающих высокой социальной и гражданской ответственностью, способных осуществлять профессиональную деятельность.

Образовательные программы разработаны на основе запроса работодателей, востребованных в высокопрофессиональных кадрах, способных эффективно работать в изменяющихся условиях глобального рынка, связанных с развитием процессов глобализации и интернационализации

экономики и бизнеса.

Профессиональная деятельность бакалавра в сфере услуг направлена на совершенствование процесса управления предприятиями и организациями индустрии туризма и гостеприимства, изучение возможностей нашей страны с целью внедрения современных методов обслуживания и информационных технологий, повышения качества о продукта, подготовка кадров среднего звена для туристской сферы.

В результате профессиональной подготовки будущих бакалавров в области услуг в рамках компетентностного подхода университет выпускает не просто высокопрофессионального выпускника, но и всесторонне развитую личность, которая обладает общеобразовательно-мировозренческими и профессиональными компетенциями.

Анализ требований к компетенциям предъявляемых будущему бакалавру в области услуг, позволил выделить профессионально-коммуникативную компетентность, как одну из профессионально значимых компетентностей, способствующей эффективной реализации профессиональных задач, т.е. совокупность языковых и речевых компетенций, формирующих готовность и способность будущего специалиста туристской индустрии к решению коммуникативных задач в рамках осуществления профессиональной деятельности, как на родном, так и на иностранном языках.

При подготовке кадров для туристской индустрии с учетом современных тенденций необходимо обратить внимание на особенность будущей профессиональной деятельности менеджеров, так как его будущая деятельность направлена на обеспечение диалога культур регионов, стран, а также во взаимодействии с людьми, так как знание особенностей культуры, религии и истории, умение формировать понимание ценности культуры и прививать уважение к традициям своей страны у потребителей туристских услуг.

В настоящее время в учебный процесс при интенсивном развитии информационно-коммуникационных технологий внедрены новые дисциплины по цифровизации туристской и гостиничной индустрии, управлению продажами туристских, гостиничных и ресторанных услуг. Под цифровой экономикой рассматривают экономику, непосредственно связанную с процессами развития и внедрения цифровых компьютерных технологий во все сферы экономического производства и потребления. Как правило, она охватывает область предоставления онлайн-услуг и товаров, а именно сервисы электронных платежей и электронную коммерцию, интернет-торговлю и интернет вещей (IoT – Internet of Things), краудфандинг, интернет-банкинг и прочее. Особенно актуальными процессы цифровизации являются для сферы обслуживания. Торговые и транспортные компании, предприятия индустрии туризма и гостеприимства, общественного питания получили возможность расширить целевую аудиторию и охват, улучшить качество обслуживания, развиваться ускоренными темпами, принимая во внимание, что в глобальной цифровой экономике победа будет одержана тем, в чьем арсенале будет задействовано большее количество и качество цифровых платформ.

Сегодня туризм стал особым социокультурным явлением, объединяющим как историко-культурное наследие государства, так и самые современные информационные технологии в сфере территориального развития и коммуникаций.

Воспитание грамотного востребованного специалиста, способного решать важейшие задачи в современных условиях существования на глобальном уровне и на уровне своей страны является актуальной для современной высшей школы. Образовательные программы нацелены на подготовку специалистов в междисциплинарной области, объединяя такие направления как: политология, история, культурология, социология, психология, экономика, что позволит заложить основу для дальнейшего изучения конкретных экономических и коммуникационных дисциплин и специальных курсов. Ежегодный анализ и мониторинг обновления реестра образовательных программ, рейтинга НААР и Атамекен позволяет выявлять проблемы и недостатки в учебном процессе, с точки зрения соответствия профессиональным стандартам, востребованности подготовленных специалистов, трудоустройства выпускников.

В эпоху глобализации и цифровизации экономики необходимо большое внимание уделять развитию компетенции с позиции будущего лидера, быстро адаптируемого к внедрению новейших технологий в управлении бизнесом.

Влияние цифровых технологий на бизнес и его среду формирует определенные компетенции, такие как способность прогнозирования и глубокого осмысления завтрашних потребностей клиентов, внедрения новейших цифровых технологий на всех этапах и всех подразделениях компании, применения медиа и digital-каналов, способствующих гибкому продвижению и обратной связи с клиентами, а также созданию контента для этих каналов[4]. Таким образом, в настоящее время при

подготовке кадров обеспечивается формирование цифровых компетенций на уровне профессиональных пользователей, однако с развитием цифровизации необходимо усилить более глубокое освоение цифровых компетенций.

ЛИТЕРАТУРА

1. Селевко Г.К. Педагогические компетенции и компетентность// Сельская школа: рос.пед.журн.-2004.-№3. –С.29-32
2. Кунанбаева С.С. Концепция по обеспечению реализации национального проекта «Триединство языков» в РК. – Алматы, 2008
3. Кунанбаева С.С. Современное иноязычное образование: методология и теории. – Алматы, 2005
4. Цифровая экономика и онлайн-образование: европейский опыт: коллективная монография / под науч. ред. И.В. Пеньковой, В.А. Королева. – Ставрополь: Изд-во СКФУ, 2020. – 351 с. [Онлайн ресурс]. – Режим доступа: https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/project-result-content/e823b195-7f23-4493-9b3a-4bd7a901920c/41_Penkova%2C%20Korolov_Kollekt.monografia%20(1).pdf

УДК 94(560):355.48

Сарсенова Ғ.,
Магистрант
«7М01711-Шет тілі педагогтарын даярлау»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: Galiya.hrm@gmail.com

БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМНІҢ БАҚЫЛАУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫНЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ФОРМАЛАРЫН ПАЙДАЛАНУЫ

Түйін: Мақала оқыту процесіндегі бақылаудың психологиялық, педагогикалық мәнін айқындайды және болашақ мұғалімге бақылаудың инновациялық формаларын қолдану әдіснамалық шеберлігін шыңдау үшін ақпарат береді. Оқу жүйесінде берілген мақсаттың негізгі категорияларын пайдалана отырып, педагог өз еңбектерінің нәтижесі туралы сандық және сапалық ақпарат алуға мүмкіндік алады, ал мақсат пен нәтиже – жаңалыққа бет бұрудың кілті.

Тірек сөздер: «бақылаудың формалары», «инновациялық әдіс», «интерактивті тест».

Sarsenova G.,
Master degree student
«7M01711-Teacher training of foreign languages»
Ablaikhan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: Galiya.hrm@gmail.com

THE USAGE OF INNOVATIVE FORMS OF CONTROL TECHNOLOGIES BY FUTURE TEACHERS

Abstract: The article identifies the psychological and pedagogical significance of control in the learning process and provides information for future teachers to improve their methodological skills in the use of innovative forms of control. Using the main categories of goals in the educational system, the teacher has the opportunity to obtain quantitative and qualitative information about the results of their work as goals and results are the key to innovation.

Keywords: "Forms of control", "innovative method", "interactive test".

Білімді бақылау және бағалау ғылыми дәлелденген, тәжірибелік қолданылған принциптер негізінде жүргізіледі: әділдік, жан-жақтылық, жүйелілік, жеке-даралық, дифференциалдық және тәрбиелік. Студентердің білім, білік, дағдыларын бақылау, тексеру және бағалау педагогика ғылымы мен практикасында белгілі бір әдістерді қолдану негізінде жүзеге асады. Олар мыналар:Ауызша баяндау (әңгіме, жеке-дара, топтық, фронтальдық, сұрақ), жазбаша бақылау (диктант, шығарма, таблица, схема, суреттер құрастыру), практикалық бақылау (лабораториялық жұмыстарын, еңбек

операцияларын орындау, тәжірибе жүргізу), машиналы бағдарламалап бақылау (перфокарталар, бақылау картиналарын, жұрыс жауаптарды, диафильмдерді қолдану), өзін-өзі бақылау, бағалау (қателерді болдырмау, оларды түзеу, оқудағы өз жетістіктерін бағалау, соған сәйкес қою). Оқыту процесінде бақылаудың: 1)Фронтальдық; 2) топтық; 3) дербес формалары қалыптасқан.

Бақылаудың көмегімен теориялық білімді меңгерудегі сапа, біліктілік пен дағдының қалыптасу дәрежесі анықталады. Осы тұрғыдан білім, білік, дағдыны есепке алу және тексеру мәселесіне теориялық және практикалық талдау жасаудың маңыздығы ерекше.Оқушылардың білімдерін тексеруді жетілдіру бүгінгі күннің басты мәселесі болып отыр. Тексерудің тиімділігін артырып, тексерудің жаңа формалары мен тәсілдерін меңгеру қажеттігіне педагогикалық зерттеулерде айрықша маңыз беріледі.

Бақылау — зерттеу не тексеру әдісі. Бақылау арнайы жоспар бойынша жүргізіледі. Жоспарда Бақылаудың мақсаты мен міндеттері, объектісі (сабақ, саяхат, лабораториядағы, шеберханадағы, оқу-тәжірибе учаскесіндегі оқушылардың жұмыстары), жүргізу әдісі мен жолдары дұрыс көрсетілуі тиіс. Бақылаудың нәтижесі зерттеушінің педагогикалық іскерлігіне, қабілетіне және сауаттылығына байланысты. Зерттелетін тақырыптың мақсаты мен мазмұнына қарап, Бақылауды жаппай және ішінара жүргізуге болады. жаппай Бақылау әдісі, ішінара бақылау әдісі. Бақылау нәтижелері дұрыс шығу үшін түрлі формулалар, кестелер, фотосуреттер, сұлбалар, әсіресе, техника құралдарды (киноға түсіру, магнитофонға жазу, т.б.) кеңінен пайдаланады. Бақылау материалдары арнайы күнделікке, хаттамаға жазылады. Зерттеуші педагогикалық бақылау материалдарын анкета мәліметтерімен де толықтырады.

Бақылау — сондай-ақ, педагогикалық құбылыстың ішкі процесі (оқушы санасында болатын психикалық процесс) жайлы толық мәлімет алу үшін қолданылатын әдістердің бірі. Оқыту процесіндегі бақылаудың психологиялық, педагогикалық мәні — оқушыларға дер кезінде көмек көрсету; олардың шығармашылық күшіне, қабілетіне сенім білдіру, оқушылардың оқу тапсырмасын нәтижелі етіп орындау үшін ынталандыру, іске жұмылдыру. Бақылаудың бірнеше түрлері бар: тақырыптық бақылау, тараулар бойынша жүргізілетін бақылау, қорытынды бақылау. Тақырыптық бақылау оқу бағдарламасындағы белгілі тақырыптар бойынша өткізіледі. Сабақтың тақырыбы және әрбір кезеңдері негізінде оқушылардың білімді, іскерлікті, дағдыны игеруі тексеріледі. Бақылау әдісінің ішінде бағдарламалап Бақылау әдістерінің өзіндік ерекшелігі бар. Машинасыз бағдарламалап бақылау әдістері бойынша перфокарталар және бақылау карталары қолданылып, оқушылардың теориялық және практикалық білімдері анықталады. Бақылау карталарын пайдалану оқушылардың білімін аз уақыттың ішінде анықтауға мүмкіндік береді. Машиналы бағдарламалап бақылау әдістері мектептерде, арнайы орта және жоғары оқу орындарында қолданылады. Техника құралдар оқушылардың білімін тексеру, бақылау және өзін-өзі бақылауда қолданылады.

Оқыту процесінде оқушылардың өзін-өзі бақылауы өте қажет. Өзін-өзі бақылау олардың игерген оқу бағдарламасы, материалы мен дағды, іскерлігінің беріктігін қамтамасыз етеді. Өзін-өзі бақылау арқылы оқушылардың өз біліміне сенімі артып, орындаған жұмыстарының нәтижесін бағалайды. Оқыту процесінде бақылаудың жаппай, топтық және дербес формалары бар. Жаппай бақылауда барлық оқушыларға мазмұны бірдей сұрақтар немесе тапсырмалар беріледі, орындалған жұмыстарды олар тексеріп, іске асырады. Топтық бақылауда зерттелетін оқушылардың белгілі бір тобы тапсырмалар орындайды. Бақылаудың дербес формасы әрбір оқушының білімін, іскерлігін және дағдысын анықтайды. Дербес бақылау бағдарламалап және дифференциялап оқыту барысында жақсы нәтиже береді. Ал өздігінен «Инновация» - бұл нақты қойылған мақсатқа жетуде ойға алынған жаңа нәтиже. Оқу мақсатының жүйесінде берілген мақсаттың негізгі категорияларын пайдалана отырып, педагог өз еңбектерінің нәтижесі туралы ақпарат алуға мүмкіндік алады. Демек, мақсат пен нәтиже – жаңалыққа бет бұрудың кілті.

Инновацияны «жаңашыл», «жаңа әдіс», «өзгеріс», «әдістеме», «жаңашылдық», ал инновациялық үрдісті «жаңа әдістеме құралы» деп қарауға болады. Инновация білім деңгейінің көтерілуіне жағдай туғызады. Оқытудың инновациялық технология бойынша әдістемелік жүйесі, осы мақсатта сапалы нәтижеге жеткізуге мүмкіндік беретін танымдық іс-әрекеттер түрлерінің мазмұнын, белгілі деңгейде белсенділігін көздейді. Осыған орай, инновациялық бақылау әдісі ретінде интерактивті тестілерді қарастыруға болады, олардың әр түрлі түрлері бар, олар дайын тесттерден-арнайы цифрлық қолдануға арналған немесе қолданыстағы қағазға негізделген тесттерден бейімделген-сұрақтар тобынан жасалған арнайы тесттерге дейін. Мұндай арнайы тесттер белгілі бір тақырыпқа немесе сұрақ стиліне назар аудара отырып, мұғалім қалағандай қысқа немесе ұзақ болуы мүмкін немесе олар белгілі бір уақыт ішінде, мысалы, соңғы жартыжылдықта оқытылған тақырыптарды бағалауға арналған болуы мүмкін. Кейбір интерактивті тесттерді балалардың өздері де жасай алады - бұл қолданылатын жүйеге байланысты. Интерактивті бағалау математикада кеңінен қолданылады, себебі пән әдетте автоматты

таңбалауды жақсы меңгереді, бірақ олар ағылшын тілі мен басқа пәндер үшін де, дағдыларды бағалау үшін де қол жетімді (мысалы, танымдық ойлау).

Интерактивті тесттің тиімділігін зерттеу үшін 20 мұғалімнің арасында сауалнама жүргізілді. Сауалнама нәтижесінде 40 пайыз мұғалімдер интерактивті тестті күнделікті сабақ оқыту барысында жаңа материалды бекіту фазасында пайдаланатыны белгілі болды, 30 пайызы тек аралық бақылауларда пайдаланатыны анықталды, қалған 30 пайызы интерактивті тестті пайдаланбайды.

Интерактивті бағалау мұғалімнің уақытын үнемдейді, себебі олар тест жазуды немесе белгілеуді қажет етпейді. Бұл артықшылық маңызды, себебі таңбалау-бұл жалпы сыныптық бағалауға қатысты үлкен міндеттеме. Автоматты белгілеу мұғалімнің әр тестке сағатын үнемдеуге мүмкіндік береді. Бұл сонымен қатар дәйекті және сенімді болудың пайдасына ие, жан тыныштығын ұсынады, сонымен қатар мұғалімдердің бір мектептегі сыныптарда модерациялау уақытын үнемдейді.

Бақылаудың жаңа инновациялық әдістерді пайдаланудың пайдасы неде?

1) қазіргі уақыт жаңалық пен инновация уақыты. Күнделікті өмірде жаңа білім мен жаңалықтармен кездесеміз. Бұған оқыту үрдісі де сәйкес болу керек.

2) жаңалықты пайдалану оқушының ойлау қабілетін жаңалыққа икемдеп, алдын ала болжам жасауға үйретеді.

3) инновациялық әдістер бұл белсенді оқыту әдістері. Ақпаратты белсенді түрде сіңірген оқушы жадында өздері айтқанның 80% сақталса, өздері істегеннің 90% қалады.

Оқытылатын сабақтың қызықты өтуі оқытушының үнемі іздену, ұтымды әдіс-тәсілдерді қолдану, оқыту әдістемесін жаңартып отыруына байланысты. Қазіргі таңда экономикалық пәндерде оқытушының инновациялық және интерактивтік әдістемелерін сабақ барысында пайдалана отырып сабақтың сапалы, әрі қызықты өтуіне ықпалын тигізуіміз қажет.

Сондықтан қазіргі заманғы ақпараттық технологиялар әрбір оқушының білім беру үрдісіне шығармашылық қабілетін дамытуға айқын мүмкіндіктер береді. Сондай-ақ оқушының танымдық іс-әрекеттері күшейіп, өзіндік жұмыстарды тез орындау мүмкіндіктері артады. Осылайша оқыту құралдарының бірі –электрондық оқулық. Ол оқушыларды даралай оқытуда жаңа информацияларды жеткізуге, сондай-ақ игерілген білім мен біліктерді тесттік бақылауға арналған программалық құрал.

Білім беру жүйесінде электронды оқулықтарды пайдаланып, үлкен табыстарға жетуге болады. Электронды оқулықтарды пайдалану барысында оқушы екі жақты білім алады: біріншісі-пәндік білім, екіншісі-компьютерлік білім. Электронды оқулықтарды пайдалану оқушының өз бетінше шығармашылық жұмыс жасауына, теориялық білімін практикамен ұштастыруына мүмкіндік береді. Электронды оқулық арқылы оқушы көптеген қосымша материал ала алады, осы алған мәліметтерін компьютерден көргендіктен есінде жақсы сақтайды, өз бетінше жұмыс жасау қабілеті қалыптасады.

Қорыта келгенде, инновациялық бақылау технологияның негізгі, басты міндеттері мынадай:

- өз бетінше жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыру, дамыту;
- аналитикалық ойлау қабілетін дамыту;
- қазіргі лингомәдени мәселелерді зерттей білуге үйрету.

Сонымен қатар жоғарыда аталған инновациялық технологияларды мүмкіндігімізше өз пәнімізде қолдансақ, болашақ маман сапалы білім, саналы тәрбие алатынына және мемлекетіміздің өркендеп, өсуіне өз үлестерін қосатындарына сенімдімін.

ӘДЕБИЕТ

1. Кунанбаева С.С. Теория и практика современного иноязычного образования. -Алматы, 2010. – 344 с.
2. Hobsbawm E. Introduction: InventingTraditions // TheInventionofTradition. Ed. И E. Hobsbawmand T. Ranger. - Cambridge, 2000. - P. 17.
3. Көшімбетова С. Инновациялық технологияны білім сапасын көтеруде пайдалану мүмкіндіктері. – А.: Білім, 2008
4. Мұғалім // Интернет сайтынан, 2010 жыл.
5. Раджерс Э. Инновация туралы түсінік. – //Қазақстан мектебі, №4, 2006.
6. Жүнісбек Ә. Жаңа технология негізі – сапалы білім. – //Қазақстан мектебі, №4, 2008
7. Нағымжанова Қ. Инновациялық технологияның құрылымы. – А.:Өркен, 2007
8. Көшімбетова С. Инновациялық технологияны білім сапасын көтеруде пайдалану мүмкіндіктері. – А.: Білім, 2008
9. Эркинсон Камилла. Education and assessment. Ходдер едукейшн, Ұлыбритания, 2017.

УДК 371.3:811.111:004.9

Сманова А.,
Магистрант
«7М01719-Шет тілі мұғалімдерін даярлау»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: aigerim.smanova888@gmail.com

ШЕТ ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА САНДЫҚ БЕЙНЕКОНТЕНТ ҚОЛДАНУДЫҢ АРТЫҚШЫЛЫҚТАРЫ

Түйін: Соңғы кездері электронды оқыту, оның ішінде қашықтықтан оқыту формалары өзекті бола түсуде. Аталған оқытудың негізгі проблемалары келесідей болып табылады: дәстүрлі оқыту ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың құралдарымен байланысты инновациялардың оңтайлы үйлесім табуы; оқу үрдісінде үлгілер мен нұсқаулардың – техникалық құрылғылардың, мамандандырылған бағдарламалық қамтамасыз етудің тұрақты пайда болуы/жоғалуы; ұйымдастырушылық, әдістемелік, тәрбиелік қарым-қатынаста жаңа фактілер мен олардың арасындағы қатынастардың ашылуының / пайда болуының көшкін сипатын алуы т.б. Мақала авторы педагогикалық ғылым мен практика саласында жұмыс жасап жатқан халықаралық және отандық ғалымдардың бейне мазмұнды қолдану тәжірибесіне нақты талдау жасап, анықталған әдістемелік мәселелерді шешудің әдіснамалық жолдарын іздеп, жаңа ұсыныстарды ұсынып, бейне мазмұнды пайдалана отырып оқытудың әдістемелік аспектілерін талдайды.

Шет тілі сабақтарында бейне материалдарды қолдану - студенттерді шет елінің мәдениетін оқуға ынталандырудың қуатты құралы, ол оқу үрдісін белсендіреді, студенттердің кәсіби саласындағы мәдениетаралық қарым -қатынасқа дайындауға септігін тигізеді.

Тірек сөздер: сандық бейнеконтенттер, бейне ресурстар, мәдениетаралық қарым – қатынас.

UDC 371.3:811.111:004.9

Smanova A.,
Master
«7M01719-Training of foreign language teachers »
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: aigerim.smanova888@gmail.com

ADVANTAGES OF DIGITAL VIDEO IMPLEMENTATION AT THE FOREIGN LANGUAGE LESSONS

Abstract: Recently, e-learning, including distance learning, has become more and more relevant. One of the main problems of such training is the search for the optimal combination of traditional training and those innovations that are associated with the tools of information and communication technologies; the permanent appearance/disappearance of options and models used in the educational process - technical devices, specialized software, and so on; the avalanche-like nature of the discovery/emergence of new facts and relationships that are important in organizational, methodological, educational, etc. relations and others. The authors of the article attempt to conduct a factual analysis of the experience of using video content by international and domestic scientists working in the field of pedagogical science and practice, search for methodological ways to resolve the identified methodological problems, and provide recommendations based on the analysis of methodological aspects of training using video content.

The implementation of digital video at the foreign language lessons is a powerful tool to motivate studying foreign language and country, to facilitate intercultural communication of the students in their professional sphere.

Key words: digital video content, video resources, intercultural communication.

Қазіргі ақпараттық қоғамның технологиялық прогрессі адам өмірінің әртүрлі салаларында мультимедиялық құралдарды қолданудың үлкен перспективасын ашады. Зерттеушілер шетел тілі

сабақтарында техникалық оқу құралдарын пайдаланудың тиімділігін соңғы жылдар ішінде бірнеше рет мойындап, ерекше атап өтті.

Бейнематериалдар шет тілдерін оқытуда үлкен мүмкіндіктерге ие.

Бейненің артықшылықтары келесі фактілерді қамтиды:

- бейне көмегімен *жасанды шет тілі ортасы құрылады*, оның арқасында оқытудағы түсініктілік принципі неғұрлым толық жүзеге асады;
- оқу фильмдерінде (диалогтар, монологтар, полилогтар беріледі), бұл арқылы *ағылшын тіліндегі сөз өте жылдам қарқынмен жүзеге асады,* осылайша ауызша сөйлеуді оқытудың негізгі міндеттерінің бірі - тыңдау дағдысы жетіледі, яғни біз оқушыларды өмірлік жағдайда кездесетін оқиғаларға жақындатып, тыңдау дағдысымен қатар түсінуге үйретеміз;
- бейнежазбада тек қана ерлер, әйелдер, балалар *дауыстарының әр түрлі диапазоны ғана емес*, сонымен қатар жанды сөйлеу тілінің дыбыстары ұсынылады (бұл сонымен қатар аудиожазбаларды сипаттайды), сонымен қатар белгілі бір жағдайда әр түрлі жастағы және әлеуметтік ортада сөйлейтін *тілде еркін сөйлеуші адамдардың өзін – өзі ұстауы* мен мінез – құлқы көрсетіледі. Сонымен қатар, *мимика мен ым - ишара* интонациядан басқа (ол дыбыстық жазуда кездеседі) көбінесе сюжеттегі *кейіпкерлер арасындағы байланысты түсінуге* көмектеседі;
- фильмнің жеке фрагменттерін қарау кезінде ақпарат ағынының арналарының бірін (*көрнекілік немесе есту) жасыруға болады*, осылайша, бір жағынан, студенттердің тілдік болжамын, олардың қиялын, сюжетті ықтималды болжау ойларын дамытсақ, екінші жағынан; ол, оқушылардың жазбаны әрі қарай қарауға қызығушылығын оятады;
- пейзаждың детальды бөліктерін, дүкендегі тақтайшаларды, бет – пішінлегі эмоция, мимика, жест, қимыл – қозғалыстарды, киімдер мен жиһаздарды *үлкен планмен қарастыруымызға болады. Бұл визуалды ситуациядағы компоненттерді* топтағы студенттер жазбаша немесе ауызша түсіндіріп, талқылай алады;
- бейнефрагменттегі сөз, көбінесе қаладағы көлік шуы, жаңбыр, телефон қоңырауы, есік қағу, теледидар мен қатар радио жұмысы, музыка ойнау, құстардың әні, судың шуы сынды табиғи кедергі дыбыстарымен қатар қосылады. Яғни, бұл жаттығу шынайы өмірге барынша жақын болады. Музыкалық сүйемелдеу, жарық пен шу әсерлері, бір жағынан, режиссердің бейне сюжет немесе фильмге деген ойын білдіруге көмектеседі. Екінші жағынан,бұл кедергі *дыбыстары шынайы өмірдегі кездесетін шумен қатар естілетін дыбыстарды дұрыс қабылдауға әсер етеді;*
- *бейне формальды және бейресми жағдайларда меңгеруші тіл халқының* мәдениетін іс-әрекеттерін көрсете отырып, сөйлеу әрекеті кезіндегі қимыл – қозғалыстарын көрсетеді;
- бейнежазбаны көрсету *барысында оқушылардың назарын әртүрлі тілдік моменттерге* аударуға болады (яғни, негізгі мақсат - лингвистикалық шолу немесе білімді тереңдету);
- бейнефильм оқушылардың *бақылау, көргенін қорытындылау, өз сөзімен жеткізу қабілетін дамытуға мүмкіндік береді.* Жекелеген кадрлар болжам келтіру, себеп - салдарлық, логикалық байланыстар мен оқушылардың бұрынғы кездескен тәжірибесіне байланысты, осы арқылы оқушылар қиялын жақсартуға болады. Себебі, топтағы әр түрлі оқушылардың қабылдауы әр түрлі болғандықтан, *оқушылардың стереотипі мен біркелкілігі жойылады.*
- бейнешолу оқушыларға *эмоционалды әсер етеді,* осы арқылы олардың зейінін және ұзақ мерзімді есте сақтау көлемін дамытамыз. Оқушылар бейнефрагменттің оқиғаларын ғана емес, сонымен қатар сезімдерді, кейіпкерлердің көңіл -күйін, көрген бәлгендері туралы өздерінің әсерлерін сипаттайды, яғни визуалды бейнематериалда қабылдауда берілген объект тереңірек ашылады, *эмоционалды - бағалау лексикасы кеңінен* қолданылады.

Сонымен, әдістемелік тұрғыдан бейнематериал мұғалімге сабақты *шығармашылықпен жоспарлауға мүмкіндік береді, оны «шет тілі» пәніне мотивацияны арттыру әрі оқушылардың дұрыс сөйлеуін дамыту құралы ретінде (дайындалған және дайын емес)* қарастырады [1, 170 б].

Бейне сабақтың әр кезеңінде және оқу сатысында қолдануға болады. Әрине, оқушылардың шетел тілінен белгілі бір (лексика, грамматика) тұрғысынан *білім қоры* және оларда өзіндік жұмыс дағдылары қалыптасқан кезде қолдану *анағұрлым тиімді болады*.

Оқушыларды қызықтыратын дисней мультфильмдері мен балалық шақтың («Арыстан патша», «Алиса ғажайыптар әлемінде», «Питер Пэн», «Құлше қыз») сияқты ертегі фильмдерін ағылшын тілін үйрететін бейнематериал ретінде, сонымен қатар қысқа нұсқаулық фильмдер мен шетелдік авторлардың оқу материалдарына арналған бейне курстар, BBC жаңалықтар бағдарламалары мен Discovery арнасының ақпараттық телебағдарламалары, әдебиет, музыка, ғылым, саясат саласындағы көрнекті қайраткерлер туралы фильмдер, аударылатын тілдегі елдердің көрікті жерлері туралы және

басқалар, сүйікті әндері жазылған деректі фильмдер, деректі фильмдер және зерттелетін тақырыптағы фильмдерді қолдануға болады.

Әдіскерлер бейнені қарау уақытының ұзақтығы сабақтың бүкіл ұзақтығына тең болмауы керек дейді. Оңтайлы - 10-15 минут. Бейне 25-30 минут ішінде қолданылған жағдайда, оқушыларды жалықтыратыны сөзсіз [2].

Бейнефильмдегі жұмыс дәстүрлі түрде үш кезеңнен тұрады: көрсетілімге дейін, негізгі көрсетілім және көрсетілімнен кейін.

Көрсетілімге дейінгі кезең

Бұл кезеңде бейнефильмге мәтінді қабылдаудың тілдік және лингвистикалық - өлкетану қиындықтары оның мазмұнын түсіну қиындықтары түсіріледі: жаңа сөздер енгізіліп, бекітіледі, ерекше шынайы сөйлеу формулалары, лингвистикалық - өлкетану шындықтары талданады.

Жазбаны көргенге дейін мұғалім студенттерді болжамдаудың көкжиегін құруға қызықтыра алуы маңызды. Білім алушыларға ассоциограмманы құру, музыка арқылы немесе фильмге заставка қою арқылы сабақ тақырыбына кіріспе жасау, сюжетте қозғалатын мәселелердің кілтті сөздеріне және антиципация, яғни фильмнің атауымен байланысты жұмыс тапсырмаларын ұсынуға болады. Бейнесюжетті көргенге дейін, білім алушыларға ұқсас тақырыптағы мәтінді оқытуға болады, сонда көрілім кезінде білім алушылар бейнежазбада не жаңашылдық таптым, не қызық нәрсе көрдім, не ерекшелік байқадым деп бақылайтын.

Білім алушыларға фильм алдындағы бағдарлар: мазмұны бойынша сұрақтар, дұрыс нұсқаны (multiple choice) таңдау үшін оларға жауаптар, мазмұнын қайталауға байланысты тапсырмалар, кейіпкерлердің мінез-құлқы мен өзара іс-қимылының реттілігі мен динамикасын анықтауға тапсырмалар, кейіпкерлерді бағалау және сипаттау немесе фильмдегі маңызды мәдениеттанулық ақпарат

Көрсетілім кезеңі

Фильмнің демонстарциясы белсенді оқитын – көрермендермен сүйемелдеуі тиіс. Оқушылар бейнефрагмент барысында ескертулер жасай алады. Мұғалімнің міндеті – коммуникативті есепті нақты тұжырымдау-Watch and .... Оқушылардан не қажет, фильмді қандай мақсатпен көрдіңіз: сюжеттің тақырыбына, барлық бөлшектерге немесе түсіну үшін таңдаулы ақпаратқа назар аударыңыз. *(Watch film and enjoy yourselves нұсқаулығы жиі естіледі. Сонымен қатар, мұғалімнің өзі соңғы үстелге отырады және өз ісімен айналысады немесе сыныптан шығып кетеді, ол кезде білім алушылар нестейді ... ? (олар сыртқы істермен айналысады, үй тапсырмалар жазады, бір-бірімен сөйлеседі.....*

Фильмді кезең-кезеңімен қарауды ұйымдастырған дұрыс (білім алушылар фрагментті көреді, талқылайды, содан кейін келесі үзінді және т.б.), өйткені студенттерге үлкен ақпаратты есте сақтау қиынға соғады. Мұндай рәсім фильмнің сюжетіне тереңірек енуді, негізгі фактілерді жақсы есте сақтауды қамтамасыз етеді. Сіз студенттерден фрагментті қарау кезінде кестені толтыруды сұрай аласыз, мысалы: кім, қайда, кіммен, қанша уақыт, не туралы және т. б. [3, 351 б].

Жаһандық *көріністі ажырату* – тек фильмнің орталық тақырыбын, жағдайды, актерлерді түсіну керек; қарқынды қарау – барлық ақпарат маңызды, бөлшектерді елемеңіз; сұрыптап қарау-фильмнен белгілі бір ақпарат алынады, оны мұғалім көрер алдында тапсырмаларды қоюға назар аударады. Сіз бір бөлікті таңдап, студенттерден оны жазба (диктант) ретінде жазуды немесе мәтін бөлігін аударуды сұрай аласыз.

Бейнефильммен жұмыс істеудің ең көп таралған әдістері:

1. Көру қатарын дыбыссыз көрсету (silent viewing), яғни дыбысты өшіру.

Білім алушылар экранда көрсетіліп жатқан фильмді сөзсіз түсінуі маңызды. Кейіпкерлердің іс-әрекетін, сезімін қаншалықты сезіне алды. Сөзсіз түсінген ойын, фильмның дыбыспен нұсқасын тыңдағанда салыстырады.

2. Көру қабілетінсіз көрсету (pre-viewing)

Қараңғы экран, дыбыстың негізінде студенттер іс – әрекет орны, кейіпкерлер-олардың жасы, әлеуметтік мәртебесі, сыртқы келбеті, позалары, бет-әлпеті, қимылдары туралы болжамдар жасайды.

3. "Пауза" ("стоп-кадр") батырмасын пайдалану-frozen frame

Мұғалім бейнежазбаның негізгі сәттерінде бейнені тоқтатады, не болғандығы және не болуы керек екендігі туралы сұрақтар қояды, студенттер одан әрі сюжетті болжайды және болжамды нақты фактілермен салыстырады.

4. Дыбыс және көру қатарының синхронды көрсетілімі-usual watching

Бұл ретте:

- сюжеттің тақырыбын беріңіз, олар не туралы естіп, көретіндерін сұраңыз;

- көру кезінде белгілі бір ақпаратты жазуды сұраңыз;
- ақпаратты қабылдаудың дәлдігін тексеретін сұрақтарды көргеннен кейін қойыңыз.

5. Логикалық дәйектілігі бұзылған бейнефильмнің үзінділерін (эпизодтарын) көрсету-jumbled extracts

Оқушылардан үзінділерді дұрыс немесе ықтималды ретпен орналастыруды сұраңыз.

6. Бөлек қарау немесе қарау-пазл - (jig-saw viewing)

• мысалы, кейбір оқушылар эпизодты дыбыстық қатарсыз қарайды, ал басқалары фонограмманы визуалды қатарсыз тыңдайды, содан кейін ақпарат алмасады және түпнұсқамен салыстырады.

• немесе бір топ артқы экранға теріс, екіншісі – тура қарап отырады .

Фрагментті көргендер сюжетті оны көрмегендерге қайта айтады, содан кейін олар бірінші топтан естігендерін қайта айтады. Әрі қарай, барлығы бірге қарап, сюжетті ойнаудағы дәлсіздіктерді толықтырады немесе түзетеді .

Коммуникативті әдістемеде кеңінен қолданылатын ақпараттық алшақтықты (information gap) қабылдау қолданылады.

Көрсетілімнен кейінгі кезең

Бұл кезеңде студенттердің фильмді қабылдау үшін көрсетілімге дейінгі кезеңде ұсынылған нұсқауларды қолдану тиімділігі тексеріледі. Сұрақ-жауап жұмысын (бұл ретте пікірталасқа мүмкіндігінше көп оқушыларды тарта отырып), мәтінді рөлдік ойнатуды (әсіресе диалогтарды), фильмде көрсетілген қарым-қатынас жағдайларын кеңейтуді, оларды толықтыруды, жағдайды білім алушылардың күнделікті өміріне көшіруді пайдаланған орынды.

Мұғалімнің нұсқаулары Describe ..., comment on ..., dialogue between Reproduce ..., Characterize сияқты естілуі мүмкін .., Prove that …, Explain the behaviour / or reaction of …, How would you act if you were …. Оқушыларды бастамашыл сөйлеуге итермелеу үшін проблемалық сұрақтар мен ашық сұрақтарды қою ұсынылады [4, 336 б].

Шын мәнінде, бейнемен жұмыс істеу кезінде кез-келген баспа мәтінімен жұмыс істеу кезінде қолайлы барлық тапсырмаларды қолдануға болады.

Сонымен, бейне материалдарды қолдана отырып сабақтарды жоспарлау кезінде мұғалім тыңдау дағдыларын жетілдіруге және оқушылардың сөйлеу белсенділігін дамытуға бағытталған коммуникативті міндеттерді мұқият қарастыруы керек. Барлық жаттығулар немесе көргендерін талқылау фонетикалық, грамматикалық және лексикалық материалдарды бекітуге, сөйлеу үлгілерін дамытуға, сөйлеу дағдыларын дамытуға бағытталуы керек. Тек осы жағдайда бейне оқытудың тиімді құралы болады. Осылайша, цифрлық форматта оқу және түпнұсқалық материалдарды сауатты қолдану оқу процесін едәуір жандандырып, топ жағдайын шет тілдесудің нақты жағдайымен байланыстыра алады.

ӘДЕБИЕТ

1. Чопчиц И. Н. Использование видео на уроках иностранного языка // Наука и образование: инновации, интеграция и развитие. – 2015. – № 1 (2). – С. 170 б.

2. Джусубалиева Д.М., Мынбаева А.К., Сери Л.Т., Тазмазова Р.Р. Цифровые технологии в иноязычном образовании. Дистанционное обучение. Алматы -2019 ж

3. Каджаспирова Г.М., Петров К.В. Технические средства обучения и методика их использования. – М.: Академия ИЦ, 2008. – 351 б

4. Гальскова Н.Д. Методика преподавания иностранных языков. М.: Академия 2016. –336 б

UDC 81-13

Takenova Zh.Ye..,
Teacher
«6B02301-Translation studies»
Kazakh Ablai Khan University
of International Relations and World Languages
Almaty, Kazakhstan
e-mail: zhanartakenovam1fp@gmail.com

CONCEPT OF THE "MAN-HERO" IN THE ANGLO-SAXON PICTURE OF THE WORLD

Summary: Ideas about heroes originated in antiquity - in the mythology of ancient people. All myths and epics are "a solemn narrative song about heroes, more precisely about heroic ancientry, about the great, glorious, edifying past - "ideal antiquity". The cultural heritage dedicated to the heroic topic is very great. It is fixed in writing, in stone and ceramics - in heroic poems, epic, sculptures, reliefs of buildings, paintings of walls and vessels, etc. And this is not surprising. Our study examines the Anglo-Saxon picture of the world.

Key words: mythology, cultural heritage, heroic ancientry, Anglo-Saxon picture of the world.

Такенова Ж.Е.,
Оқытушы
«6B02301-Аударма ісі»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: zhanartakenovam1fp@gmail.com

АНГЛО-САКСОНДЫҚ ҒАЛАМ БЕЙНЕСІНДЕГІ «ЕР АДАМ-БАТЫР» КОНЦЕПТІ

Түйін: Батырлар туралы идеялар көне дәуірде – ежелгі адамдар мифологиясында пайда болған. Барлық мифтер мен эпостар - бұл «батырлар туралы, нақтырақ айтқанда, ерлікке байланысты, ұлы, даңқты, тәрбиелейтін өткен туралы салтанатты әңгіме әні -«идеалдық көне заман». Батырлық тақырыпқа арналған мәдени мұра өте зор. Ол жазбаша түрде, тас пен керамикада - батырлық жырларда, эпостарда, мүсіндерде, ғимараттардың рельефтерінде, қабырғалар мен ыдыстардың суреттерінде т.б. жерлерде бейнеленген. Бұл таңқаларлық емес. Біздің зерттеуде әлемнің Англо-Саксондық ғалам бейнесі зерттеледі.

Тірек сөздер: мифология, мәдени мұра, батырлық ежелгі заман, Англо-Саксондық ғалам бейнесі.

Ideas about heroes originated in antiquity - in the mythology of ancient people. All myths and epics are "a solemn narrative song about heroes, more precisely about heroic ancientry, about the great, glorious, edifying past - "ideal antiquity". The cultural heritage dedicated to the heroic topic is very great. It is fixed in writing, in stone and ceramics - in heroic poems, epic, sculptures, reliefs of buildings, paintings of walls and vessels, etc. And this is not surprising.

Our study examines the Anglo-Saxon picture of the world. Following Yu. S. Grigorieva, by the Anglo-Saxon picture of the world, we mean "the reality reflected in the units of the Old English language, the specificity of which is represented by archaic representations typical of all ancient Germanic tribes of the clan community and inherited by the Anglo-Saxons" [23, p.6].

In the classical understanding, the "picture of the world" is interpreted as a "global image of the world that underlies the worldview of a person, representing the essential properties of the world in understanding its carriers and being the result of the whole spiritual activity of a person" [84, p.7]. In a simplified interpretation, the picture of the world is the worldview of an individual or society, i.e. the totality of knowledge about the world, and language is the most important way to form and store such knowledge. In this regard, we decided to explore the concepts of "men-heroes" in the English linguistic picture of the world in different periods of the development of language. Since, the linguistic picture of the world is a combination of representations of reality expressed by linguistic signs at a certain historical stage in the development of an ethnic group.

The history of the English language, many philologists and linguists divide into three periods: Old English, Middle English and New English.

The Old English language, also called the Anglo-Saxon language, is an early form of the English language that was distributed in the territory of the present-day England and southern Scotland from the middle of the 5th to the middle of the 12th century.

The immediate ancestors of the English people are the Germanic tribes of the Saxons, Jutes, Angles and Frisians, who entered the territory of Britain in 449. Later, the tribes of Angles, Saxons and Jutes made a significant contribution to the formation of the English identity along with the Celts and Normans. This period went down in history as the Anglo-Saxon conquest of Britain.

In the initial period of the early Middle Ages, in the first one and half centuries after the start of migration to Britain, the Anglo-Saxons did not yet have a written language. They developed oral poetry, especially the heroic epic, which preserved historical traditions, household and ceremonial songs – table, wedding, funeral songs, as well as the songs related to hunting, agricultural work and pre-Christian religious beliefs and cults.

The dominant link in the pagan world of the Anglo-Saxons was the concept of the heroism, i.e. the world of those distant years was a world of warrior gods of the German pantheon and a world of heroes whose glory lived immortally in the memory of the people. Modern researcher can recreate the Anglo-Saxon picture of the world through epic, since epic writings were the main form of expression of knowledge, feelings, aspirations and ideals of its creators.

Heroic epic is the most important part of the cultural heritage and the subject of national pride of any people. Among the prose literary monuments of the Old English language, the Anglo-Saxon Chronicle is a real gem.

Heroic poetry is one of the most ancient, original genres of the Old English language. Anglo-Saxons brought to the British Isles stories of heroes who lived during the great migration of peoples. Heroic ethics imbue the Old English literature. The most famous monument of heroic poetry is the epic poem “Beowulf”, which tells about the legendary story of the continental Germans. The poem "Beowulf" remains the greatest monument of Old English poetry, which tells about the battle of the legendary hero Beowulf with beasts. “Beowulf” is a significant work of the Old English poetry and a striking example illustrating cultural resonance. The poem builds an ideal heroic world. We distinguished characteristic lexemes from texts of Anglo-Saxon poetry in Old English and they were combined into groups according to a common denotative feature.

Nuclear features

1. A hero is first of all a warrior, defender against a physical threat. Therefore the main function of an epic hero is manifested in a military affair. Accordingly, the first group of lexemes explicates those signs with which the hero is endowed in battle. We designate the first group as **military characteristics**.

From the very first lines of Beowulf's appearance in the poem, the author praises his strength - ***strengð*** of his hero, speaking about it in superlatives - ***mæġen strengest***:

*Higeláces þegn gód mid Géatum, Grendles daéda; **sé wæs** moncynnes **mægenes strengest** on þaém dæge þysses lífes æþele ond éacen.* [8, P.194-198]	*The Geats valiant, Higelac’s kinsman heard the news of Grendle’s victories, - **he was the strongest** among the powerful noble heroes, stately and proud;*

Praising the courage of his hero, the author of Beowulf repeatedly focuses on Beowulf’s courage. For this, the adjectives ***dǣdcēne*** and ***hildedēor*** are used, meaning brave in feats and brave in battles, respectively:

*Đā cōm in gān ealdor ðeġna, **dǣdcēne** mon **dōme ġewurþad** hæle **hildedēor**, Hrōðgār grētan.* [8, P.1647-1649]	*To greet Hrodgar walked the lord of the warriors, the man **brave in the exploits**, who **gained glory**, the warrior **brave in battles**.*

2. An epic legend requires an impressive visualization of its hero, i.e. he must have a **physical superiority** over the other characters of poems. Display of this feature can be found in the text of the poem Beowulf. So, when the Danish guard saw Beowulf for the first time, he emotionally remarks an attractive - ***ǣnlić*** appearance - ***ansȳn*** of the hero.

*Nǣfre ic māran geseah eorla ofer eorþan ðonne is ēower sum, secg on searwum· nis þæt seldguma waēpnum geweorðad· nǣfne him his wlite lēoge, **ǣnlić ansȳn!*** [8, P.247-251]	*And I have never seen in my life a hero stronger and taller than your comrade - not a commoner in an ornate armour. - noble blood is visible **on the bearing**!*

3. The next group of lexemes presents the most significant of the attributes of an epic hero – **a unique weapon** - ***wǣpen***, subject to only one hero. Beowulf also had this; he found a blade in the cave of Grendel’s mother. The sword had a legendary origin - it was made by the mythical giants ***ġīganta ġeweorc***; and was not

subject to the ordinary mortal man: ***hit wæs māre ðonne ænigˇ mon ōðer ætberan meahte*** - it (the sword) was heavier than any other person could carry:

*Ġeseah ðā on **searwum siġeēadig bil**, eald **sweord** eotenisc ecgum þȳhtiġ wigena weorðmynd; þæt wæs **wǣpna** cyst būton **hit wæs māre ðonne ænigˇ mon ōðer tō** beadulāce **ætberan meahte**, gōd ond ġeatoliċ **ġīganta ġeweorc.*** [8, P.1557-1562]	*Then he saw among the treasures a **glorious instrument**, a **triumphant sword**, it was tested in many battles, the blade is the heritage of the **ancient giants**; disproportionate, it was too **heavy for a mortal**.*

4. The fourth group of lexemes explicitly demonstrates the value base of the epic hero, wedesignate it as a **predestination**. The whole life of an epic hero is a field of eternal battle; he cannot lead a peaceful, measured life - he is not created for this. His destiny is the achievement of feats - ***dǣd***, which are the meaning of his life and the main purpose:

*Weorða ðé selfne **gódum dáedum** ðenden ðín God recce…* [8, P.22-23]	*Glorify yourself with a **good feat** as long as the Lord takes care of you!*

In Beowulf, the epic hero accomplishes three feats - kills Grendel, his mother, and the dragon. With these acts, Beowulf not only frees the people from the yoke of monsters, but also makes his name glorified. Glory - ***mǣrð, dōm, tīr*** for the hero is the coin with which he wants to be rewarded for his military work:

*Swā bealdode bearn Ecgðēowes, guma gūðum cūð, **gōdum dǣdum**, drēah æfter **dōme**…* [8, P.2177-2179]	*Such was the son of Egteov, a man familiar with battles, having accomplished glorious deeds **for the sake of glory.***

5. The final group of lexemes for nuclear signs we designated as death. The theme of death is very important for heroic poetry. Among the ancient Germans, a hero dying in battle was revered more than the one who survived. The tragic ending adds interest to any story, but within the framework of the Anglo-Saxon epic, the death of a hero - ***dēað*** makes much more sense. Here we are talking about the military honor: it is not fit for a good warrior to fear death; he should gladly meet it at any moment. In addition, according to the ancient German worldviews, a man shamefully dies in his bed - he must die in the battle. So Beowulf himself, lived a long life, but, deciding to battle with the dragon, he realized that this feat would be his end - ***ende***:

***Sceolde lǣndaga æþeling** ārgōd **ende** ġebīdan, worulde **līfes**, ond se wyrm somod…* [8, P.2341-2343]	*…and the **leader had to end** the **days** of this **life** in the battle by killing the monster that had been keeping the mound treasure since ancient times!*

Having received injuries from the fight with the fire-breathing snake, Beowulf did not fight for his life; he felt the breath of death on himself:

*Bīowulf maþelode: hē ofer benne spræc wunde wælblēate; wisse hē ġearwe þæt hē dæġhwīla ġedrogen hæfde eorðan wynne; ðā wæs eall sceacen dōgorġerīmes, **dēað** unġemete nēah…* [8, P.2724-2728]	*Beowulf said, overcoming mortal torment, he was left, he sensed, little earthly happiness; strength gave out; the days of his life came to the end, and **death** approached*

Peripheral features

In considering the concept of "hero", not only his military side, but also his social side is important. The epic hero remains hero outside the battlefield too. The hero is appreciated also for what kind of person he is "inside". Consequently, the "personal" qualities will also form the concept of "hero", but these signs are not related to the segment of "war", so we can define them as peripheral.

1. Much attention in the epic is paid to **pedigreed history** of the hero. Therefore the lexemes involved in this attribute make up the first group. The man who had made himself a good name was remembered and revered long after his death. This left mark on the descendants. That way the famous dynasties of kings or the prominent figures arose. Since the epic hero is an outstanding personality, which not everyone could become, a completely logical characteristics of such a hero was belonging to a noble family.

Beowulf comes from the family line of the ruling personage. The poet does not forget about this on occasion in his narrative, in which ***bearn*** means "child, descendant, offspring":

*Bēowulf maþelode, **bearn** Ecgþēowes.* [8, p.1651]	*Said Beowulf, a **descendant** of Egteov*

2. Another group of lexems is aimed at illustrating **positive moral character.** Beowulf shows his best humility, i.e. loyalty - ***ġetrēowþ*** to his master and the search for his favor - ***liss***. The gifts of Beowulf can also be interpreted as a sign of his generosity and selflessness, because Higelak did not in any way help the hero in the accomplishment of his exploits. All this speaks of the high moral principles of the hero. Beowulf's generosity is also evident in other episodes of the poem:

Hē þǣm bātwearde ***bunden golde swurd*** *ġesealde þæt hē syðþan wæs on meodubenċe māþme þȳ weorþra yrfelāfe …* [8, P.1900-1904]	*The ship guard Beowulf* ***endowed with a gilt sword****, so that with this distinction, an ancient blade, the guard was proud of on the feasts.*

3. Final group of lexems characterizes the intellectual abilities of the hero. In addition to high moral qualities, a true hero must have a towering intellect. This is mentioned in Beowulf. So the King of Danes Khrodgar uses the comparative degree of the adverb ***snotorliċe*** - prudently, speaking of his savior:

Ne hȳrde iċ ***snotorlicor*** *on swā ġeongum fēore guman þingian* [8, P.1842-1843]	*I have never met a* ***larger mind*** *in people so young!*

The Anglo-Saxon heroic epic draws very vivid images of the hero. Analysis of the studied concept can be graphically presented in the form of a table below:

Table 1. Characteristics of the concept of "hero". Look at the table below

Characteristics	Hero
Personal qualities	wisdom - *snotorness, wīs* generosity ("on the big hand" - *leohteste hond*) loyalty - *getrēowe* (adj.) determination - *ānhȳdiġ* (adj.) leader - *lēod*
Outward appearance	Attractive - *ǣnliċ ansȳn*
Way of living	feat - *dǣd* glory - *mærð, dōm, tīr, weorðmont* striving for glory - *dōmgeorn* praise - *lof* eternal - *ēce*
Battle behavior	strength - *strengð* (*hwæt*-adj.) courage - *ellen, mōd* courage - *from, mōdig, unforht, baldlīċe, cāf* (adj.), *dēor* (adj.) brave in feats / battles - *dǣdcēne \ hildedēor* warrior - *wiga, hæle, hilderinc, freca, eorl, sceað*
Weapon	weapon - *wǣthump* sword - *sweord, mēċe, bil, ecg* battle tool - *searwum*
Ancestry	nobleman - *æðeling, eorl, ealdorman* descendant, offspring, kinsman, son - *bearn*

The concept of "hero" is extensive. It can be called a super-concept. The concept "hero" hides a whole world of heroes shining with glory. In the world that the inhabitants of early medieval Britain strove for, people were primarily reliable warriors, venerated their family line, strained after glory, lived according to conscience.

In this chapter, the heroic epic was considered as a way of reflecting the worldview of the Anglo-Saxons. For this purpose, the epic was not chosen by chance, because it describes the nationally important events of the past, embodies the ideals and highest aspirations of the people of that time. This concept was chosen for good reason.

The analysis of the texts of the Old English poems allows us to conclude that the "hero" is a complex, multi-level concept or super-concept. It is formed by two pronounced imperatives:

– on the one hand, an epic hero is an outstanding warrior in his abilities, for the nomination of which in the Old English there is a rich synonymous series - ***wiga, hæle, hilderinc, freca, eorl, sceaða***;

– on the other hand, a person with outstanding personal qualities, a noble person - ***æðeling, eorl, ealdorman***.

The image of a warrior and the image of an outstanding noble man are some of the valuable dominants of the Anglo-Saxon society. The characteristics of a warrior-hero were the nuclear features of the concept "hero", and of a person-hero - peripheral, respectively.

The concept of "hero" can be represented in the form of a following scheme:

Scheme 1. Conceptual features of the Old-English concept of "man-hero"

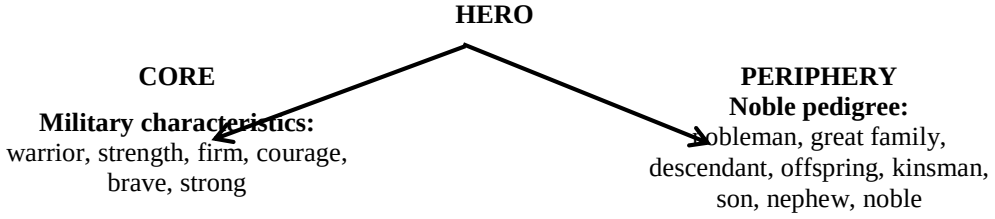

Physical superiority:
attractive appearance

Positive moral characteristics:
loyalty, patient, generosity

Predestination:
feat, glory, praise, eternal,
striving for glory

Intellectual abilities:
wisdom, prudent

Weapon
weapon, sword, battle tool

Death
life to leave, death, end, easy,
dead life

The world of Beowulf is a world of kings and warriors, a world of feasts, battles and fights.The poem "Beowulf" is of incredible value for the researchers of the Old English period Britain. This poem merits consideration because it bears literary value with its confused plots, vivid images of heroes, stylistic beauty, great semantic load and reveals a picture of the world of Anglo-Saxons.

The actualization of concepts in writing is closely related to a certain stage in the development of linguoculture, i.e. by virtue of its historical development, language offers its own means of representing concepts. Accordingly, in the texts of poems, the concept of "hero" is represented by a rich synonymous series of core and peripheral lexemes, inversion and kennings characteristic of the Old English poetic tradition.

Thus, the lexical-semantic analysis allows us to state that the concept of "hero" was the dominant heroic concept-sphere of the early Anglo-Saxons. The hero was a valiant warrior with the moral and ethical qualities of an exceptionally positive connotation. However, it is also worth paying attention to the fact that the described concepts were filled in that era with different content from the modern one.

REFERENCE:

1 Krasnykh V.V. "Own" among "strangers": myth or reality? M., 2003.

2 Krutetskiy V.A. "Psychology". –M .: Education, 1980.

3 Kubryakova E.S. Paradigms of scientific knowledge in linguistics and its current status. // Izvestia RAN. Series of letters, and language. Vol.53. 1994.

4 Kubryakova E.S., Demyankov V.Z., Pankrats Yu.G., Luzina L.G. A Brief Dictionary of Cognitive Terms. - Moscow: Faculty of Philology, Moscow State University M.V. Lomonosov, 1996.

5 Kubryakova E.S. [and others] A short dictionary of cognitive terms / M .: Izd-vo Mosk. state University, 1996 59. Kubryakova E.S. Problems of knowledge representation in language. // Structures for representing knowledge in the language. M., 1994.- p. 5-31.

6 Gurieva Yu. F. The role of cultural literacy for the study of foreign languages. // Questions of linguistic typology, history of language and linguodidactics: Interuniversity collection of scientific papers. -M .: Vlados, 1994.

7 Gak V.G. Language and Culture: Language or Culture // Abstracts of the International Scientific Conference "Language and Culture", Moscow, September 14-17, 2001. M .: Institute of Foreign Languages RAS, 2001.

8 Beowulf [electronic resource] access mode http://www.oldenglishaerobics.net/beowulf.html

УДК 81’243

Талапова А.К
4-курс студенті
Ғылыми жетекші: **Насимуллина А.Б.**
аға оқытушы, магистр
5В011900- «Шетел тілі: екі шетел тілі»
М.Өтемісов атындағы БҚУ
Орал қаласы, Қазақстан
E-mail: assel.kai2000@mail.ru

ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДА GOOGLE САЙТЫН ҚҰРУ ЖӘНЕ ПАЙДАЛАНУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Түйін: Аталмыш мақалада шет тілін меңгеру мақсатында “виртуалды тілдік ортаны қалыптастыруда” пайдаланылып жатқан Google Site қызметін қолданудың ерекшеліктері қарастырылады. Қол жетімділік, уақытты үнемді әрі тиімді пайдалану, кез-келген уақыттағы кері байланыс, түсінікті ақпараттар, жаңаша педагогикалық бағдармалалар және оқу теорияларына негізделіп жасалған бұл сайт- шет тілін үйренудің төрт негізгі дағдыларын жетілдіріп, білімді жүйелі түрде қолданып, пайдаланушылардың кәсіби тұрғыдан өзін-өзі дамытып, жұмыстануына бағытталған.

Тірек сөздер: Google Site, қол жетімділік, кері байланыс, тілдік орта, төрт негізгі дағдылар, жаңаша педагогикалық бағдарламалар.

Talapova A.K
4th year student
Scientific adviser: **Nassimullina A.B.**
Senior lecturer, master
5B011900- “Foreign Language: Two Foreign Languages”
Makhambet Utemisov WKU
Oral, Kazakhstan
E-mail: assel.kai2000@mail.ru

FEATURES OF CREATING AND USING THE GOOGLE SITE IN THE TEACHING OF A FOREIGN LANGUAGE

Abstract: This article discusses the specifics of using Google Site, which is used to "create a virtual language environment" for learning a foreign language. Based on accessibility, economical and efficient use of time, feedback at any time, clear information, new pedagogical programs and learning theories, this site improves the four main skills of learning a foreign language, systematic application of knowledge and professional development of users at work.

Key words: Google site, accessibility, feedback, language environment, four basic skills, new pedagogical programs.

Соңғы екі онжылдықта Интернет желісінің ұсынған қызметтерінің ішінде коммуникацияның жаңа әдіс-тәсілдеріне, зерттеу жұмыстары мен тиімді білім үдерісін ұйымдастыруда веб -сайттар нарықтың едәуір бөлігін құрауда. Әсіресе, интернет жаңаша білім беру қосымшалары арқылы енгізілген және қашықтықтан немесе өз бетінше оқыту жағдайында маңызды орын алып жатыр [1, 25б.].

Шет тілін үйренуге негізделген веб -сайттар тілмен тығыз байланысты білім мен дағдыларды дамытуға көмектеседі. Қазіргі таңда ағылшын тілін меңгеруге бағытталған тегін сайттар саны өте көп. Онлайн ресурстардың кең ауқымын ұсына отырып, құнды материалдармен жинақталған, жаңа форматта әзірленген сабақтар мен ыңғайлы әрі тиімді әдіс-тәсілдерге негізделіп құрастырылған веб -сайттар қолданушыларға күнделікті сөйлесу тілін меңгертіп қана қоймай, сонымен қатар тілді

үйренудің төрт негізгі дағдыларын жетілдіру мақсатында педагогикалық тәсілдерді қолданады [2, 5б.]. Оқу сайттары арнайы педагогикалық бағдармалаларды, оқу теорияларын және грамматикалық, лексикалық, әлеуметтік-мәдени, білім беру және ақпараттық секілді шетел тілінің құзыреттілігінің әр түрлі практикалық материалдары мен қол жетімді ортасын орната алуы қажет.

Оқу веб-сайттарының негізгі артықшылықтарының бірі- уақыт пен кеңістіктің шегінен шығып, кәсіби тұрғыдан өзін-өзі дамытып, жұмыстануға бағытталған. Бұл пайдаланушыларға тиісті тақырыптар бойынша мемлекеттің түкпір-түкпірінде тұратын әңгімелесушілермен немесе ана тілде сөйлеушілермен өзара қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік береді [6, 735б.].

Заманауи ақпараттық құрылғылар мен қосымшалар, соның ішіндегі веб -қосымшалар мен веб - технологиялар саласы даму қарқынымен және әлеуетімен барлығын таңқалдыруда. Бүгінгі таңдағы, веб –қосымшалардың функционалдық мүмкіндіктері кез- келген саланың ең маңызды қасиетіне айналды. Солардың ішіндегі ең тиімді веб-қосымшаларының бірі- Google платформасы [5, 90б.].

Google веб–сайтының ерекшелігі- қолданудың ыңғайлы функционалдық мүмкіндіктер мен қарапайымдылығында. Бұл парақша Google Drive кеңістігінің көмегімен пайдаланып жасалады. Сайтты құраушы өз атынан G-mail қосымшасы арқылы тіркеліп, заманауи сайтты құра алады. Сайттың әкімшілік тақтасында қажетті мәліметтердің барлығы түсінікті тілде жеткізілген. Веб-мазмұнын таңдап, логотипті қосып, ұсынылатын бөлімдердің жекелей тақырыптарын таңдап, сайтты толығымен жетілдіруге болады.

Практикалық тұрғыдан Google Site қызметінің шет тілін меңгертуде берер мүмкіндіктері өте көп деп нық сеніммен айта аламын. G-mail қосымшасы, Google Doc, Google Drive және Google Talk сияқты қарапайым интернет-сайттар мен оның құралдары шет тілін тегін үйретіп қана қоймай, Google қызметтерінің интеграциясын (“YouTube”, фотосуреттер, құжаттар, видео- және аудио-материалдар, тест тапсырмалары және т.б.) жүзеге асырады.

Әр түрлі практикалық материалдарымен және оқу теорияларымен қамтамасыздандырылатын бұл веб-сайтты қолдану арқылы пайдаланушылар тілдік дағдыларын жақсартады. Мысалы, қолданушылар әр түрлі форматта (Google кестесі, Google форматы қызметі, Google презентациясы) құрастырылып жасалған тапсырмалар арқылы жаңа лексиканы немесе тақырыптарды меңгере алады. Google веб-парақшасындағы форумдар мен вебинарлар, репетиторлар мен мұғалімдердің кері байланыс алу үдерісі, тесттер, видео- және аудио-материалдар, ойындар, “YouTube” арналары мен танымал веб-қосымшаларындағы подкасттар және тағы да басқа форматтар шет тіліндегі грамматика мен лексика бөлімдерін, тыңдау және сөйлеу, оқу және жазу дағдыларын, коммуникативті және мәдениетаралық құзыреттіліктерін дамытуда кеңінен қолданылып жатыр. Қалай болғанда да, сөздік қорды синонимдерді, әр түрлі фразалық етістіктерді, сөз тіркестері мен идиомаларды меңгеру арқылы ғана қалыптастыруға және дамытуға болады. Мағынасы жағынан ұқсас сөздерді меңгеру - шет тілін білу деңгейін жоғарылату үшін сөздік қорыңызды жүйелі түрде толықтырудың ең жақсы әдістерінің бірі. Сонымен қатар, “салыстыру немесе сәйкестендіру” негізінде жасалған тапсырмаларды орындау тілдің мәнерлілігін арттыруға және жаңа тұрақты сөз тіркестерін үйренуге көмектеседі.

Лексиканы үйрену кезеңінен кейін “оқу” дағдысын жақсарту мақсатында мәтіндермен жұмыс жасауға болады. Google оқу сайттында мәтінге қатысты қойылған түсіну сұрақтарына жауап бермес бұрын пайдаланушыларды мәтінді бірнеше рет оқуға шақырады. Тапсырмаларда олар берілген мәлімдемелердің қайсысы мәтіндік мазмұнға сәйкес келетінін (шын / рас), ал қайсысы мәтіндік мазмұнға сәйкес келмейтінін (жалған / бұрыс) көрсетуі керек. Егер мәлімдеме қате болса, онда қолданушы оның себептерін түсіндіріп, қателерді түзетуі қажет. Сондай-ақ, мәтіндердің соңында пайдаланушыларға өз ой-пікірін еш қиындықсыз жеткізіп, абстрактілі ойлау, талқылау дағдыларын жақсартуға септігін тигізетін мәтінге қатысты ашық және жабық сұрақтар кешені беріледі. Пайдаланушылар өз жауаптарын дыбыстық жазба түрінде жаза алады немесе теріп жазып мұғалімдеріне Microsoft Word форматында жібере алады. Осылайша, мұғалім мен қолданушы арасында қарым-қатынас пайда болады. Пайдаланушы жіберген қателерін тексеріп, кері байланыс орнауының арқасында тілдік дағдыларды әрі қарай дамытады. Сонымен қатар, Google Site қызметінің негізінде ұйымдастырылған жаттығу алаңдары қосымша тапсырмаларды ұсынады. Мысалы, мәтіннен белгілі бір сөздердің синонимдерін табу немесе ағылшын тіліндегі кілт сөздерді анықтау, сәйкестендіру, абстарктілі және сыни тұрғыдан ойлау, тиімді білім берудегі жаңаша әдіс-тәсілдер. Мұндай жаттығулар мен ойындар оқушыларды сандық және сапалық жағынан қызықтырып, тілді меңгеруге деген ынтасы мен қызығушылығының артуына себепкер болады.

Google веб-парақшасының келесі артықшылығы – тыңдау дағдыларын жетілдіру үшін деңгеймен берілген аудиожазбалар мен бейне-материалдар. Мұндай жаттығулар мен тапсырмалар аудиожазбаларды тыңдай отырып оның мазмұнын түсініп, қажетті ақпараттарды есте сақтай отырып,

ой елегінен өткізіп, фотографиялық және ұзақ мерзімді есте сақтау қызметтерін арттырып, “тыңдалым” дағдысының дамуын бір мезгілде қамтамасыз етеді [3, 18б.]. Пайдаланушылар аудиожазбаның ағылшын тіліндегі британдық және американдық нұсқаларын тыңдай алады. Тыңдау жаттығулары дыбыстық мәтіннің тұтас бейнесін қалыптастыруға көмектеседі және айтылымға назар аударады. Атап айтқанда: дыбыстардың айтылуы, ырғақ, интонация, екпін, қарқынның үйлесімі мен дыбысқа қатысты басқа да ерекшеліктер мен дағдылар. Сонымен қатар, тыңдалым кезінде қажетті сөздер мен бос орындарды толтыруға негізделген мәтіндердің теріліп жазылған нұсқалары бар жаттығулармен сайт түрлендірілген. Қолданушылар тыңдаудың не/кім жөнінде екендігін, оның негізгі идеясы жөніндегі жауаптарды сайтта бірден тексеріп алуына, сондай-ақ бейнежазбаға түсіріп немесе мәтін түрінде Microsoft Word форматында теріп жіберулеріне болады.

Ал ең бастысы, бұл сайтта “сөйлеу” дағдысын дамыту барысында шет тілдік бірліктерін қолдану арқылы сол тілде сөйлеушілермен нақты контекстте, сөздерді немесе сөз тіркестерін дұрыс қолдануды үйренеді. Мысалы, сайтта жұппен жұмыс жасауға арналған сұрақтар жиынтығын қамтитын (Талқылау - А оқушы, Талқылау - В оқушысы) қызықты материалдар бар. Әр сұрақ таңдалған, оқытылып жатқан тақырыпқа байланысты енгізілген. Жұмыстың бұл түрі ерекше ынта мен қызығушылық тудырады, өйткені ол шет тілінде “сөйлеу” дағдысының орнықты әрі нық қалыптасуына және практикалық түрде қолданылуына негізделген. Сөйлеудің маңыздылығы туралы айта отырып, Малиха Н. “сөйлеу түсінігі мен мәні - екінші тілді үйрену мен үйретудің маңызды бөлігі” екенін және бұл білім алушыларға тек диалогтарды жаттап, есте сақтауға мүмкіндік беру туралы ғана емес, сонымен қатар оларға сөйлеу тілін нақты өмірлік жағдайларда қарым -қатынас жасау мақсатында практикалық тұрғыдан қолдануға мүмкіндік беру” деп маңыздылығы жөнінде айтып кеткен [4, 85б].

Қорытындылай келе, Google Site- бұл кез-келген жерде, кез-келген мерзімде оқуға, қысқа уақыт аралығында, тегін шет тілін меңгеруге мүмкіндік беретін, қызықты тапсырмалар, жаттығулар мен қажетті ақпараттармен қамтамасыз ететін оқушылардың шетел тіліне жаңа көзқараспен қарай бастауына ықпал ететін қажетті веб-сайт. Пайдаланушыларға шет тілін меңгеруде тек төрт басты, сөйлеу, оқу, жазу және тыңдау дағдыларын дамытып қана қоймай, олардың коммуникативтік және танымдық қабілеттерінің жақсаруына ықпалын тигізеді. Себебі, сайтты қолданушылар қажетті ақпаратқа қол жеткізу арқылы, оны әрі қарай синтездеу, жіктеу, талдау, ой елегінен өткізу, сараптау және талқылау әдіс-тәсілдерін қолданады. Осындай білім беру сайттары студенттердің сөйлеу белсенділігін ынталандырып, оларға коммуникациялық және ақпараттық мәселелерді шешуге көмектеседі [3, 25б]. Осылайша, Google Site қызметінің шет тілін оқытудағы жаңаша мүмкіндіктері мен жаңаша әдіс-тәсілдері пайдаланушылардың қызығушылықтары мен ынтасының да артуына себепші болып, білім-білік дағдыларының артуына көмектеседі.

ӘДЕБИЕТ

1. Baron, G.-L. & Bruillard, E. 1996. L’informatique et ses usagers dans l’éducation. Paris: PUF.
2. Lancien, T. (1998a). Réseau et Français Langue Etrangère. Conférence Virtuelle sur les Applications des TIC dans l'Enseignement du Français Langue Etrangère. Agence Intergouvernementale de la Francophonie, du 7 au 18 Décembre 1998.
3. Starodubceva E.A. (2017) Primeneniya Internet resursov pri obuchenii inostrannomu (anglijskomu) yazyku // Elektronnoe nauchnoe izdanie «Trudy MEHLI» / URL: https://refdb.ru/look/2305701.html
4. Malihah, N. (June 01, 2010). The Effectiveness of Speaking Instruction through Task-Based Language Teaching. Register Journal, 3, 1, 85.
5. Kartal, E. & Uzun, L. (2010). The Internet, Language Learning, and International Dialogue: Constructing Online Foreign Language Learning Websites. Turkish Online Journal of Distance Education-TOJDE April, Vol.11, Number 2, pg. 90-104
6. Barnes, S. B. (2009). Relationship networking: Society and education. Journal of ComputerMediated Communication, 14(3), pg. 735-742.

УДК

Киргизбаева Б.М.,
магистр,оқытушы
“6В11101 Туризм ”
Төлеген.М.С.,
2 курс студенті
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
email:bota.kirgizbayeva@mail.ru
email:merrykey20030202@gmail.com

ЦИФРЛЫҚ ӘЛЕМДЕГІ БІЛІМ БЕРУДІ ӨЗГЕРТУ

Түйін: Мақалада заманауи білім беруді цифрландыру процесі талданады. Зерттеудің өзектілігі постиндустриалды дәуірдің принциптері мен құндылықтарын басшылыққа ала отырып, қазіргі қоғам өміріндегі білімнің ерекше рөлімен анықталады. Бұл зерттеудің мақсаты - негізгі проблемаларды анықтау және білім беру саласындағы цифрландыру перспективаларын анықтау.

Кілт сөздер: цифрлық технологиялар, жоғары білім, парадигманың ауысуы, цифрлық дәуір, ашық білім беру ресурстары, жаппай онлайн ашық курста.

XXI ғасырдағы цифрлық байланыс әлеуметтік, экономикалық және саяси өмірді қоса алғанда, өмірдің барлық салаларына қатты әсер етті. XXI ғасырдың мұндай технологиялары адамдардың мазмұнмен қарым-қатынасында, бір-бірімен қарым-қатынас жасауында және қоғамдағы қызметінде күрт өзгерістерге әкелді. Сонымен қатар, түбегейлі өзгерістер жоғары интерактивті ақпарат құралдары арқылы жазбаша, аудио және бейне байланыс мүмкіндіктерін кеңейтумен шектелмейді. Бір елдің тұрғылықты жерінің басқа бөліктерінде немесе тіпті бүкіл әлемде басқалармен кеңірек контексте қатынасу және қарым-қатынас жасау мүмкіндігі, сонымен қатар басқалар жаңа медиа арқылы бөліскен ақпаратпен өзара әрекеттесудің, алмасудың және қатынасудың жаңа әдістері болып қалыптасуда. Байланыс жолдарын кеңейте отырып, бұл жаңа технологиялар адамдардың ақпаратқа қол жеткізу жолында төңкеріс жасады. Басып шығарылған кітаптар мен энциклопедиялар дәстүрлі мағынада ақпараттың жалғыз иесі болып табылмайды, бірақ қазір ақпарат сандық байланысқан желі арқылы таратылады.

Бүгінде әрбір адамның ақпаратты тұтынуға ғана емес, сонымен қатар оны шығаруға да мүмкіндігі бар. Жеке тұлғаның өндірістік және тарату қызметі академиялық салада да, қоғамда да жеке қатысқысы келетін әкімшілік процестердің жекелеген салаларына қатысты маңызды рөл атқарады. Біз өмір сүріп жатқан дәуір, әлемнің байланысы бар қоғамның тұтастай қызмет етуіндегі негізгі айырмашылықтарды бұрын-соңды болмаған ауқымды цифрлық құралдар арқылы көрсетеді. Көп ұзамай, адамдар қолданатын құралдар - цифрлық құралдар - өмірдің барлық салаларында, біз айтатындай, «цифрлық ғасыр» түбегейлі өзгерістерге итермелейді.

McKinsey Global Institute -тың 2017 жылғы есебіне сәйкес, 2030 жылға қарай бүкіл әлем бойынша ағымдағы жұмыс әрекеттерінің 50% дейін автоматтандырылуы мүмкін. Философ Эрик Хоффер: «Өзгерістер кезінде оқушылар жерді мұра етеді, ал білімділер енді жоқ әлеммен күресуге керемет дайындалған»,- деген.

Дүниежүзілік экономикалық форумның «Болашақ жұмыс 2018» баяндамасына сәйкес, 2022 жылға қарай «барлық қызметкерлердің 54 % -ы кем емес қайта даярлау мен біліктілікті жоғарылатуды қажет етеді», оның үлкен бөлігі жұмсақ дағдыларды(soft skills) үйрету болады.

Цифрлық инновациялар оқу ортасын қалай қалыптастыратынын қарастырмас бұрын, оқудың қалай болатыны туралы қазіргі кездегі түсініктерді шешу қажет.Ақпарат алу модельдері арқылы дәстүрлі оқытудан цифрлық дәуірде білім алудың бірлескен модельдеріне көшуді байқаймыз.Бұл дәуірде, педагогикалық ауысуларға сәйкес, бейресми оқыту жеке тұлғаның оқу әрекетін қалыптастыруда шешуші рөл атқарады (Лонка, 2015). Осы себепті, білім беру ұйымдары үшін бірлескен білім құрылысын қолдау үшін ұйымдық және физикалық құрылымдармен бірге ұжымдық мәдени тәжірибені дамыту ерекше маңызға ие болады (Лонка, 2015).

Екінші жағынан, жоғары оқу орындары қазіргі уақытта мұндай тәжірибеге қажетті ұйымдастырушылық және физикалық құрылымдарды қамтамасыз ету үшін күресуде. (Коллинз мен Халверсон,2009) педагогикалық және технологиялық инновациялар мен жоғары оқу орындарының қазіргі құрылымдарының сәйкес келмейтінін көрсетеді. Олардың пікірінше, оқу ортасында қажетті

өзгерістерді жүзеге асыру үшін технологияға негізделген келесі реформаларды қарастыру қажет (Коллинз және Халверсон, 2009);

Біз физикалық, виртуалды, онлайндық және цифрлық кеңістікті біріктіретін гибридті оқу ортасын құруымыз керек және уақыт пен орын шектеусіз терең және мазмұнды оқу тәжірибесін жасау үшін олардың кеңістіктерінің әрқайсысының мүмкіндіктерін толық білуіміз керек. (Карип, 2013).

Біз сондай -ақ жоғары оқу орнындағы құрылымдық және ұйымдық өзгерістерге қажет реформаларды көрсететін саясат пен стратегияларды әзірлеу үшін мазмұн мен іс-әрекеттің қай түрі арқылы оқытудың қай түрін қолдайтыны қандай платформалар тиімдірек екендігі туралы қосымша түсінікті дамытуымыз қажет.

Цифрлық инновациялармен ерекшеленетін XXI ғасырда экономикалық, әлеуметтік, саяси және әлеуметтік салалар цифрлық байланыстырушы технологиялармен ауқымды түрде өзгеруде,бұл бұрын болмаған, бұл жаңа жасқа жеткенін көрсетеді; цифрлық дәуір. Цифрлық технологиялар өмірдің басқа салаларына әсер ететін сияқты, білім беру саласына да әсер етті (Гленн, 2008).

Цифрлық технологиялар қол жеткізуге, қосылуға және өзара әрекеттесуге мүмкіндіктерден басқа, ақпаратты экспоненциалды түрде арттырады, білім алушылардың профилін өзгертеді және әртараптандырады, сонымен қатар цифрлық дәуірде үйренудің мәні туралы жаңа түсініктер ЖОО -дан өз құрылымдарын қайта қарауды талап етеді. ғасырлар бұрын жасалған функциялар.

Бұл салалардағы қазіргі жетістіктер де жоғары білімнің тиімді жұмыс істеу қабілеті бұрынғы парадигмаларға сүйене ме деген күдік туғызады. Сандық құралдар мен қосымшалар жоғары біліммен кездесетін мәселелерді шешу ретінде ұсынылады. Зерттеулер цифрлық, виртуалды, онлайндық және физикалық ортаны біріктіретін гибридті оқу ортасы терең оқытуды қамтамасыз етуде тиімдірек екенін көрсетеді.

XXI ғасырда байқалғандай, үйренушіге қажет дағдылар өзгереді нұсқаушыға қажет рөлдер мен дағдылар. Сонымен қатар, білім алушылар білімді қалыптастыра алатын оқу ортасының әртүрлілігі артып келеді. Алайда, жоғары білім олардың дәстүрлі әкімшілік құрылымына байланысты бұл өзгерістермен айналысуда артта қалып отыр. Оқытумен байланысты басым рөлдер XXI ғасырда қашықтықтан оқыту, ашық білім беру ресурстары және кең ауқымды онлайн ашық курстар, жұмыста оқыту, әлеуметтік медиа және бейресми оқыту сияқты жаңа әзірлемелер арқылы таратылады, олар жаңаның пайда болуын көрсетеді. Жоғары білім парадигмасы (Коллинз және Халверсон,2009).

Цифрлық дәуірдегі бұл инновациялық тәсілдердің әсері - бұл мектептің уақытша және физикалық шекарасынан асатын аудиториядан бөлек әр түрлі жерлерде оқытудың таралуы. Бүгінде оқу оқуды бітіргеннен кейін тоқтамайды, керісінше ол адамның өміріне дейін созылады. Жоғары білім бұл өзгерістерді оң деп бағаласа да, қатаң ұйымдастырушылық мәдениет, педагогикалық жетіспеушілік сияқты себептерге байланысты бұл жаңалықтардың қабылдануы мен дұрыс қолданылуына кедергі келтіреді.

құрылымдар, көшбасшылық және тиісті саясат пен құқықтық реттеудің болмауы. Сонымен қатар, алаңдаушылық, алдау, плагиат және этикалық теріс қылықтармен байланысты мәселелер тез арада қабылданбаудың себептерінің бірі болып табылады.

Қазіргі кездегі әкімшілік және функционалдық міндеттер сонымен қатар қосымша құндық пайданы іске асыруда басқа кедергі факторларды тудырады (Гленн, 2008). Жоғарыда айтылған өзгерістер бір -біріне әсер етті.Дегенмен, оқу ландшафтына жеке және ұжымдық әсер етеді. Барлық осы инновациялық технологиялар мен тәсілдерді стратегиялық түрде біріктіру қажет білім беру жүйесінде біртұтас реформа жүзеге асырылуы мүмкін (Коллинз және Халверсон, 2009). Бұл инновациялардың синергиясынан пайда болатын жаңа парадигма дәстүрлі парадигманың ізін алып жүрсе де, ол терең парадигматикалық айырмашылықтарды көрсетеді. оқу парадигмасы (Барр&Таг,1995) жоғары білімнің барлық өлшемдерін дамыту қажет.

Әлеуметтік желілер мен басқа әлеуметтік платформалар сияқты жаңа онлайн қауымдастықтарды қолдануды үйренуде олардың бір қадамы болып табылады.

Цифрлық инновация сонымен қатар білім алушыларды уақыттың құрсауынан босатады, осылайша білім алушылар әлеуметтік өзара әрекеттесу мен ынтымақтастық арқылы білімге қол жеткізіп қана қоймайды, сонымен қатар оны құра алады. Біз өмір сүріп жатқан дәуір бұрын - соңды болмаған түбегейлі өзгерістер мен жоғары білім алу мүмкіндіктеріне дайын. Сондықтан білім беру саласындағы саясаткерлерге қажет цифрлық қосылудың маңыздылығын, олардың білім берудегі қиындықтары мен мүмкіндіктерін, жоғары білім беру үшін қосылған құн саясатын әзірлеуді қайта қарау керек.

Осылайша, біздің зерттеуіміз білім беру саласын цифрландыруды объективті түрде талдауға талпыныстыіске асырды, отандық білім беру жүйесінде цифрландыруды дамытумен перспективаларды анықтауға мүмкіндік береді.

ӘДЕБИЕТ

1. Баркли, С. (2013). Öğretme, öğrenme ve teknoloji. XII Geleneksel Eğitim Sempozyumu: Yeni Eğitim Sistemi, Dijital Eğitimde Öğretmenin Yeri ve Önemi (с. 62-68). Анталия: Түркия Özel Okullar Derneği.
2. Барр, Б.Р., & Таг, Дж. (1995). Оқытудан оқуға дейін - бакалавриат білімінің жаңа парадигмасы. Өзгерту, 27 (6), 12-25.
3. Браун, JS (2002). Цифрлық өсу: Интернеттің жұмысы, білімі мен адамдардың үйрену жолдары қалай өзгереді. Америка Құрама Штаттарының қашықтықтан оқыту қауымдастығы, 16 (2).
4. Кабеллон, Э.Т., және Джунко, Р. (2015). Студенттер ісінің цифрлық дәуірі. Студенттерге қызмет көрсетудің жаңа бағыттары, 151 (2015 жылдың күзі), 49-61. doi: 10.1002/ss.20137
5. Коллинз, А., & Халверсон, Р. (2009). Технологиялар дәуірінде білім беруді қайта қарау: цифрлық революция және мектептер. Нью -Йорк: Педагогикалық колледждің баспасөзі.
6. Гленн, М. (2008). Жоғары білімнің болашағы: технология оқуды қалай қалыптастырады.Лондон:Экономист барлау бөлімі.

Тулепбергенова А.А.,
Магистрант
«7М01711 - Подготовка педагогов
иностранного языка»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: arailim2603@mail.ru

ФОРМИРОВАНИЕ ИНОЯЗЫЧНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ИНСТАГРАМ БЛОГА

Аннотация: В статье рассматриваются коммуникативная компетенция и способы формирования иноязычной коммуникативной компетенции, методическая разработка учебных программ. В нем обсуждается, на что в нынешних учебниках и программах уделяется внимание при обучении речи, и выделяются выжные термины для оценивания коммуникативную компетентность учащихся. А также уделяется внимание внедрению социальных сетей (Инстаграм) в процесс обучения языка для улучшения коммуникативных навыков путем увеличения словарного запаса, практики грамматики и улучшения произношения.

Ключевые слова: «коммуникативная компетенция», «лингвистическая компетенция», «Инстаграм блог», «социальная сеть» .

Tulepbergenova A.A.,
Master student
«7M01711- Trainign of Foreign
Langugage Teachers»
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: arailim2603@mail.ru

FORMATION OF FOREIGN COMMUNICATIVE COMPETENCE USING AN INSTAGRAM BLOG

Abstract: The article is concerned with the communicative competence and the ways of formation of foreign communicative competence, methodological development of syllabuses. It discusses what current textbooks, programms are focused on in learning to speak and it identifies two terms which are competence and performance in order to understand how teachers can evaluate students` communicative competence. This paper also focuses on implementation of social media (Instagram) in ESL classroom to enhance communication skills by enhancing vocabulary, practicing grammar and improving pronunciation.

Keywords: «communicative competence», «linguistic competence», «Instagram blog», «social media».

Considering language as a means of communication is a tendency in pedagogy. Commonly, it is supposed that the key of language learning and teaching has to be the communicative competence of a learner. To understand theoretical framework of communicative language pedagogy, firstly the nature of communication should be considered. Communication happens in a social and discourse contexts so it is a social interaction in which several people use language to interpret the message. It is always changing process of production, exchange and negotiation of meaning. Communicative competence is realized through overcoming communicative issues in the process of learning foreign language. Communicative competence is multifaceted because it comprises socio-psychological concept. The main criteria while working with development of communicative competence is to be able to organize speech activities according to definite communicative situations.The analysis of didactic researches shows that developing communicative competence is the most discussed one. While studying any language, the main goal or the main result of the learning process is to be able to speak. The ability of communication comes from not only one point. It is multifaceted because communication is not only about being able to speak. First of all it is about being competent to communicate. According to terminology this competence is a part, a term in linguistics which touches on a user`s language`s grammatical knowledge of (at the sound level) phonology, (at the level of srtucturing sentences) syntax, (the study of words) morphology as well as social knowledge which is the capacity to use the utterances well and appropriately. The study of communicative functions is important because communicative competence became a core of all syllabuses. The term which will be discussed in this research paper has a big influence on how we approach language teaching, how we understand language learning. To understand communicative competence, we need to go back a little and look at another term that is widely used - linguistic competence. If we think of traditionally how languages were taught, they were often approached through the grammar, mastery of the language was placed on studying the sentecnes and the grammatical rules of a language and that aspect of language knowledge is what linguistic competence refers. Linguistic competence refers to the ability we have to create accurate sentences in the language so the sentence is the target when we talk about linguistic competence. If we look at grammar books, the sort of books your students, study references and so on, they typically show how sentences are organized and knowing the rules of sentence formation is an important part of language learning ability but what is more important is how these sentences are used in communication. That is what communicative competence refers - it is how we use our knowledge of language in communication. Let me give an example supposing I wanted you to get me a glass of water. I could say ‘Please, give me a glass of water’. I could say ‘Could I have a glass of water’. I suppose I could also say ‘What is wanted by me is that you get me a glass of water’. Now last sentence does not sound natural, does it? It is linguistically correct, it follows the rules of English but it is not something that people would typically say. So our linguistic competence tells us what sentences in a language are grammatically accurate, our communicative competence tells us what utterances in the languages are communicatively appropriate. In other words, how do we explain things how do we describe things, how do we give instructions, make complaints, suggestions. This is what our communicative competence enables to do.

How teachers can know the proficiency, the level of the students from the lesson? How can we recognize if the students know the language? Usually students are assessed by summative and formative assessments. But anyway, some questions arise. How do we know that students are able to use the knowledge they have acquired in real life, authentic situations? One of the ways to identify it is by student`s performance. Chomsky distincts competence and performance. He tells of ‘competence’ as a capacity which is placed as a mental function, ‘performance’ is decribed as the production of actual utterances. In a nutshell, competence comprises ‘knowing’ the learning language and performing ‘acting, doing’ something with the learning language. The challenge here is arduous to check student`s competence without assessing performance. Noting these two terms is crucial because they are helpful in teaching languages. For example, most lanuage textbooks, programms are mostly focused on ‘knowing’ which is competence, so they are focused on this part of learning where students practice the language (words, sentences) in a best way to internalize the patterns, forms. The expectation is students once learned the language, they are capable to use it through all the four basic types of skills: listening, reading, speaking, writing. The drawback of this way students are not capable to use in a natural way. Here is seen the absence of perfroming practice. Having been skilled to study the language only through ‘knowing’, learners are stuck in reversing the language and obviously with doing something with this language. It makes us come back to the issue that it is a challenge to measure students` sufficient or insufficient proficiency in a language because of limitations of competence and lack of practice of performance. To pay attention more to the ‘doing’ part of learning a language, a more communicative approach should be searched and used.

According to the statistics, we can notice Instagram still remains as a popular application. So having a deep understanding of Instagram is important because it will help us gain deep insights about social, cultural and environmental issues about people's activities. Experts mention about several activities that can be done in using Instagram for language teaching. According to Spencer (2012), there are different activities that teachers can use to implement Instagram in their classes; utilizing digital storytelling, practicing grammar on photo captions, creating photo prompts for themselves, finding phrases, metaphors within chosen photos, creating photo blogs, finding and documenting context within photos, doing an ethnographic study, sharing art, and exercising creative and artistic expression through taking their own pictures. In line with this, Bell (2013) also mentions activities to use Instagram in language learning. The activities involve having students on field trips, having students create photo stories and essays based on curriculum expectations, and having the entire class or school participate on Instagram by using one universal "hashtag" to share their work with others. Al-Ali (2014) and Wiktor (2012), claimed Instagram has become as an acquisition tool regarding language skills. When pictures,videos or reels are uploaded and shared with the studetns followed by questions from the teachers, the students are encouraged to use their language skills. The findings show that the students were able to develop strategies for a way to deliver an address successfully and gain self-worth in improving their presentation skills within the classroom. A video recording activity helped EFL learners to improve their oral performance in some ways. They could see themselves, evaluate, do checking their performance and do self reflection by watch back their videos. Students have a good chance to judge and do self reflection by watching their videos and see how they performed, and what may be improved and worked on in future practices. Moreover, by evaluating their video, students tend to be more critical on their abilities (Akdeniz, 2017). It made students get a longer time to check and helped students study continuously. They are ready to revise the aspect of speaking anytime several times.

According to this several Instagram accounts, we can notice that social media is cogitated to be part of sustainable and long life time learning through virtual learning communities for teachers to support their professional development. There are many different people post free EFL resources that can help teachers. Good examples include @english_teachers_upgrade, @activateyourenglish, @bbclearningenglish etc. Communicative approach undoubtedly creates a friendly and interactive learning environment even though it is happening on Instagram blog, thus it should be implemented widely in the future. When students are presented with learning environment that offers them a lot of opportunity to use English in the class, they will get better chance at mastering English via communication.

REFERENCE

1.Sebah Al-Ali(2014). Embracing the Selfie Craze: Exploring the Possible Use of Instagram as a Language mLearning Tool.Issues and Trends in Educational Technology Volume 2, Number 2, 1-16

2.Wiktor, K. (2012)A Billion Dollar Idea: Instagram and Language Learning. from http://bravelearning.com/2012/04/20/a-billion-dollar-idea-instagram-and-language-learning/

3. Kukulska-Hulme, A. (2009). Will mobile learning change language learning?. ReCALL, 21(02), 157-165.

4. Lunden, I. (2014, January 21). Instagram Is The Fastest-Growing Social Site Globally, Mobile Devices Rule Over PCs For Access. TechCrunch. Retrieved Jan 2, 2016.

5.Pero Ali. (2014). Instagram in Learning English Language. from http://prezi.com/orhxy6-Icpc8/instagram-in-learning-english-language/

UDC 004.378

Uvaliyeva Sh.D.
Master's degree, Senior Lecturer
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: sh.uvalieva@mail.ru

Tashkyn E.
Doctor of PhD
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: e.tashkyn@mail.ru

JOURNALISM AND THE COMPETENCE OF A JOURNALIST IN THE DIGITAL AGE

Abstract: Today, digitalization has opened up unprecedented opportunities for journalism and its audience. The introduction of digital technologies has had a huge impact on changes in journalism and, of course, journalistic education. The development of Internet media and social networks, on the one hand, expanded the boundaries of journalistic activity, opening access to an unlimited amount of information, and on the other, brought to the fore the problem of media literacy of a journalist.

The author examines the importance of the profession of a journalist in the era of digital media, when there is a complete rethinking of his activities in a completely new context in the context of changes in the production, distribution and consumption of information.

Keywords: digitalization, digital journalism, digital media, modernization, professional competencies.

Увалиева Ш.Д.
Магистр, старший преподаватель
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: sh.uvalieva@mail.ru

Ташкын Э.
Доктор PhD
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: e.tashkyn@mail.ru

ЖУРНАЛИСТИКА И КОМПЕТЕНЦИИ ЖУРНАЛИСТА В ЭПОХУ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Аннотация: Сегодня цифровизация открыла перед журналистикой и ее аудиторией невиданные ранее возможности. Внедрение цифровых технологий оказало огромное влияние на изменения в журналистике и, конечно же, журналистском образовании. Развитие интернет медиа и социальных сетей, с одной стороны, расширили границы журналистской деятельности, открыв доступ к неограниченному количеству информации, а с другой, вывели на первый план проблему медиаграмотности журналиста.

Автор рассматривает значение профессии журналиста в эпоху цифровых медиа, когда происходит полное переосмысление его деятельности в совершенно новом контексте в условиях перемен в сфере производства, распространения и потребления информации.

Ключевые слова: цифровизация, цифровая журналистика, цифровые медиа, модернизация, профессиональные компетенции.

The digital future of the "digital generation" is connected with the global changes of the XXI century.

In the modern world, digitalization is one of the main factors of competitiveness.

Digitalization is a completely new reality that changes not only technologies, but also people's relationships, the exchange of resources, and creates new business models around digital platforms.

The digital revolution that has swept the world has made its changes in all spheres of our life: medicine, manufacturing, construction, education and, of course, journalism, making information the main weapon and object of the struggle of members of the information society [1, c. 206].

Today, digitalization has opened up unprecedented opportunities for journalism and its audience. Modern journalism is in a state of unprecedented transformation. It is based on the introduction of the Internet into the activities of the media. The emergence of the Internet and its active introduction into society has led to the fact that many areas of human life have been subject to change. The Internet is the main channel for receiving news and a space for communication. New services and platforms appear every year. The behavior of the audience is changing, the need for media literacy is growing.

Digital journalism involves the use of Internet capabilities for collecting information, such as blogs, news sites, RSS feeds, as well as Internet capabilities for creating content, such as audio slide shows, podcasts, etc.

Digital journalism is directly related to convergent, multimedia journalism, as it is based on the creation of content for an Internet platform.

The new environment that has emerged as a result of digitalization has several characteristics, one of which is interactivity – "synchronous and asynchronous communication via emails, chats, SMS forums, social networks, performing the functions of information exchange, navigation, adaptive, commercial". Thanks to this characteristic, the audience can not only consume a media product, but also be its co-author.

The second characteristic that distinguishes the digital environment is variability. In new media, nothing exists in a permanent form. Everything in it can change, for example, programs, applications. And the third feature characteristic of digital media is multimedia, which is understood as "the presentation of information using various media platforms - verbal text, photography, audio, video, graphics, animation and other forms derived from them" [1, c. 215].

Today, most newspaper and magazine owners have turned the publication sites into independent projects, offering the audience alternative ways to get content.

The researchers identify several features characteristic of the newspaper industry during the modernization period, among them:

- the newspaper's website must contain an updated online news feed, which indicates a change in the usual newspaper deadlines, subject to the frequency of publication, printing production. Today, the audience sets the task for the owner of print media to produce content in the "24/7" mode;

- transformation and optimization of the mode of operation of the traditional print media: creation of newsrooms, work in the production mode of breaking news;

- modernization of content: the use of non-verbal ways of presenting material. The texts are supplemented with graphics, photos, video and audio content, unusual for newspapers and magazines. In addition, the materials must be adapted for their consumption on different gadgets: tablets, phones and PCs.;

- personalization of content, thanks to the interactive capabilities of sites. Today, the reader can manage the content himself: leave reviews, comments, ask questions, create his own materials;

- a thorough and detailed study of the print media audience to better manage your audience.

Thanks to the introduction of the Internet and the appearance of the Social TV function, television has become "overgrown" with the capabilities of social networks.

In the era of digitalization, a user can not only enjoy watching his favorite program, but also communicate with other users in chat rooms, leave comments, advice on a particular TV product at the time of viewing. Obtaining a three-dimensional and lively picture became possible thanks to the advent of 3D receivers. Now there are 3D TVs that you can watch even without special glasses. Thus, today television is a universal digital technology that makes it possible to simultaneously distribute and produce content with the participation of the audience. It is important to note that the scope of television functions and its capabilities is constantly growing, which is a consequence of the technological development of society and the specific desires of the viewer. In the process of rapid development of information and communication technologies and under the influence of convergent and integration processes, the technological nature of television is changing. Today, new features are being added to the usual, traditional, features inherent in TV, demonstrating the features of television as a modern technological device. This process, of course, requires today's specialist to have fluent skills in the field of universal journalism [1, c. 224].

Having analyzed statistical data, studies of theorists in the field of media, as well as the opinions of practitioners in the field of journalism, we see that the listed methods that can lead to the "restoration" of printed periodicals are not conceivable without the use of digital technologies. This means that the sphere of competence that a journalist should possess presupposes a significant expansion, which today requires a media specialist to be fluent not only in words, but also in a full set of professional competencies necessary for creating multimedia content.

The introduction of digital technologies has had a huge impact on changes in journalism and, of course, journalistic education. The development of Internet media and social networks, on the one hand, expanded the boundaries of journalistic activity, opening access to an unlimited amount of information, and on the other, brought to the fore the problem of media literacy of a journalist.

Media literacy is the ability to adequately interact with media information flows in the global information space: to search, analyze, critically evaluate and create media texts distributed through various media and communication, in all their variety of forms [2, c. 140].

Today, it is possible to identify the main trends of digital media, which have a decisive influence on the development of the media industry:

- the rate of change increases. The world is changing fast. The speed of creating new products and solutions is growing exponentially. YouTube appeared in 2005, and the first iPhone was introduced in 2007. Mobile Internet has become commonplace for a long time. Technologies in the field of artificial intelligence are developing. We live in an era of media turbulence;

- the media is losing its monopoly on information and its dissemination in society. Not only traditional media, but also the once "new" online media have ceased to dominate the agenda as sources of information on which the audience relies when making decisions. Social media communities, Telegram channels, and video blogs have become the "new classics" of media. The old information field is being destroyed. Some experts say that chaos has come to the media sphere. Audience loyalty to traditional media and online media is decreasing. The audience trusts opinion leaders (influencers) more, not the media, not big brands, but people;

- media compete with other platforms for people's free time. Journalists are no longer competing with other journalists and media, but with Game of Thrones and cats on YouTube. Social networks and messengers are increasingly taking away the audience from traditional media, which today have to compete not so much with each other as with the "information noise" surrounding their readers [2, c. 146];

- social networks and messengers have become the main sources of information. Readers no longer need the "for everyone" content offered by traditional media. Everyone can see exactly what they are interested in on the social network. New platforms equalize large media and individual authors. Horizontal, not vertical communications are being built. Social media communities have become independent media platforms. With the help of Telegram, Viber, Facebook and other social networks and messengers, information reaches recipients faster than leading news agencies. Traditional media are losing out in the fight against new channels. We endlessly scroll through the news feeds, which are formed by "smart" algorithms. We like to correspond, send something to each other;

- online publications work on different platforms. Leading information resources are present in all media environments: from search to news aggregators, from social networks to messengers. The editorial offices are actively implementing the concept of Digital first, when materials are first published on the publication's website, and then in the newspaper. The same journalists create different content for several platforms: a website, social networks, a YouTube channel, a newspaper. This forces the media to restructure their work patterns;

- the media are still trying to attract an audience to their own website. A loyal audience can be monetized, but simply giving content to other sites – social networks or recommendation services – is an erroneous strategy for the media. This does not negate the need to work on other sites, but in terms of monetization, the site has been and remains the main channel [2, c. 151]*;*

- the share of mobile only users who access the Internet only from smartphones has significantly increased. This trend gained strength in 2017. The dynamics of mobile Internet development is impressive. For many online media, the share of site visits from mobile devices already exceeds 75%. According to Google statistics, the average Internet user checks his smartphone about 150 times and spends 177 minutes on it daily. Different mobile channels of access to information are open to modern readers. A significant part of Internet users have already abandoned desktop computers;

- multi-channel media consumption has become real. The ability to look at several screens at once has changed journalism. On average, the most popular device in the world today is a smartphone. The TV and laptop are significantly inferior to it in popularity. Media consumption most often occurs in multitasking mode;

- the dependence of the media on recommendation systems and search engines is increasing. First of all, we are talking about the service "Yandex. Zen", which forms a feed of publications, automatically adapting to the interests of the user. The editorial policy of many publications now seriously depends on traffic from the "Yandex. Zen" service. Moreover, people from recommendation services spend a minimum amount of time on the site. In addition, the development of turbo pages (light versions of web pages that open quickly on mobile devices), AMP (technology aimed at the same) and other formats will increasingly lead readers away from sites to third-party sites;

- the influence of artificial intelligence, voice interfaces, algorithms of social networks, augmented reality technologies is growing. Artificial intelligence can already create full-fledged journalistic texts without human participation. Self-learning neural systems are able to quickly analyze huge amounts of information. Experiments in this area began in 2014. Artificial intelligence technologies are already being used in the work of news agencies. The robotization of journalism is no longer such a distant future [2, с. 156].

The process of mass digitalization forced the media to restructure the processes of production and presentation of mass media. This has put new professional requirements for journalists at the forefront. The training of universal journalists should be based on such competence as "the ability to create an information product in various formats". Students have a real opportunity to create convergent products on one information occasion in a newspaper and an Internet portal, on radio and television, thereby acquiring and developing in practice such professional competencies of a journalist as [3, с. 120]*:*

- the ability to understand the essence of journalistic activity as multidimensional, including the preparation of their own publications and work with other participants in media production;

- the ability to be based on knowledge of the features of mass media, the content and structural and compositional specifics of journalistic publications, the technology of their creation, the willingness to apply innovative approaches to the creation of media texts;

- ability to follow the principles of a journalist's work with information sources, knowledge of methods of its collection, selection, verification and analysis, ability to understand the specifics of work in a multimedia environment, knowledge of methods and technologies for preparing media products in different sign systems (verbal, audio, video, graphics, animation);

- the ability to navigate the modern genre and style specifics of various kinds of media texts, as well as the skills of modern editorial work;

- the ability to use the modern technical base and the latest digital technologies used in the media sphere to solve professional problems, as well as knowledge of modern design trends in the media, etc [4].

Journalism today continues to be one of the most popular and dynamically developing professions. In recent years, the demand for media personnel has been steadily growing. The influence of the Internet on existing and emerging types of media has determined the need for new professional qualities, both for practitioners and for students studying at journalism faculties.

REFERENCE

1 Гатов В. Будущее журналистики // Как новые медиа изменили журналистику. 2012-2016 / под науч. ред. С. Балмаевой и М. Лукиной. Екатеринбург: Гуманитарный университет, 2016. с. 206-224.

2 Кастельс М., Паркс М., ван дер Хаак Б. Будущее журналистики: сетевая журналистика (пер. В. Гатова) // Как новые медиа изменили журналистику. 2012-2016 / под науч. ред. С. Балмаевой и М. Лукиной. Екатеринбург: Гуманитарный университет, 2016. с. 140-156.

3 Самарцев О. Р. Цифровая реальность. Журналистика информационной эпохи: факторы трансформации, проблемы и перспективы. М.: Издательские решения, 2017. - 120 с.

4 Коханова, Л.А. Тренды журналистики XXI века как исследовательский проект в обучении современных журналистов эпохи цифровизации // Вестник Воронежского государственного университета. Серия: Филология. Журналистика.–2017.–№2 [Электронный ресурс]. URL: https://elibrary.ru/download/elibrary_29344405_22570779.pdf (дата обращения: 20.01.19).

UDC 378:81’243

Usserbayeva M.M.
MA, senior teacher,
Abylai Khan KazUIR and WL, Almaty, Kazakhstan
e-mail:madina_userbay@mail.ru

CRITICAL THINKING ABILITIES DEVELOPMENT IN ONLINE ENVIRONMENT FOR TEACHING FL

Abstract: The purpose of this article is to discuss what is critical thinking and its strategies for teaching FL, present a set of questions and tasks that can be used effectively in FL lessons online. These tasks can be used for students with different levels of language and modified depending on their level.

Key words: critical thinking, critical thinking abilities, critical thinking strategies, critical thinking activities.

Усербаева М.М.
м.п.н., ст. преподаватель
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан
e-mail:madina_userbay@mail.ru

РАЗВИТИЕ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ В ОНЛАЙН СРЕДЕ ДЛЯ ОБУЧЕНИЯ ИЯ

Аннотация: Цель этой статьи - обсудить, что такое критическое мышление и стратегии критического мышления для обучения ИЯ, представить набор вопросов и заданий, которые могут быть эффективно использованы на уроках ИЯ онлайн. Эти задания можно использовать для учащихся с разным уровнем владения языком и адаптировать в зависимости от их уровня.

Ключевые слова: критическое мышление, способности критического мышления, стратегии критического мышления, задания для критического мышления.

During the pandemic, the role of online learning came to the fore and the main role of the teacher became not only a transmitter of information and knowledge, but also an activator of the student's critical skills.

Critical thinking in online learning is perhaps more crucial than critical thinking in a physical classroom. When learning online, students come across far more complex challenges that require novel solutions – often concerning technology and information.

Critical thinking skills involve identifying flaws in people's arguments or reasoning by weighing evidence and identifying misuse of information. These skills enable students to differentiate fake news from real reports, differentiating fact from opinion and understanding that they cannot take everything they read or hear at face value.

Despite being such as pivotal skill, many employers report students' thinking abilities leave much to be desired, suggesting a disconnect between the skills students graduate with from university and those needed in the workplace.

According to Willingham (2007) critical thinking is a subset of the three thinking processes of reasoning, making judgments and decisions, and problem solving [1].

Thinking processes can be improved through teaching, coaching and practice, so specific educational strategies can be used in online courses to facilitate students' critical thinking processes.

The following ten strategies are proposed:

- ask questions that can be answered through information seeking
- expect students to describe the meanings of their required readings in their own words
- motivate students to use effort through grading criteria
- stimulate students to give examples of concepts or theories being studied
- provide case studies or other examples for application of class content
- prompt students to ask questions of each other and the instructor
- phrase questions so that additional independent research or reading is required
- promote student debates on controversial subjects within the discipline
- require students to use journaling
- reinforce students' use of critical thinking

These ten educational strategies that were developed and tested by a group of scientists in online courses were presented to assist instructors to encourage students in the health sciences to improve critical thinking processes. Their universal character make it possible to apply them almost to any discipline including FLT[2].

Besides in critical thinking, there is universal intellectual standard which must be applied to thinking as the assessment of thinking. The standard comprises clarity, accuracy, precision, relevance, depth, breadth, logic, and fairness (Paul and Elder, 2010). Each part of the standard has some questions that may help self-assessment for thinking. In classes, teacher may pose these questions in order to help students think critically. Paul and Elder (2010) proposes the questions in the table [3]:

Standard	**Questions**

Clarity	Could you elaborate further on that point? Could you express that point in another way? Could you give me an illustration? Could you give me an example?
Accuracy	Is that really true? How could we check that? How could we find out if that is true?
Precision	Could you give more details? Could you be more specific?
Relevance	How is that connected to the question? How does that bear on the issue?
Depth	How does your answer address the complexities in the question? How are you taking into account the problems in the question? Is that dealing with the most significant factors?
Breadth	Do we need to consider another point of view? Is there another way to look at this question? What would this look like from a conservative standpoint? What would this look like from the point of view of . . .?
Logic	Does this really make sense? Does that follow from what you said? How does that follow? But before you implied this, and now you are saying that; how can both be true?
Fairness	Do I have a vested interest in this issue? Am I sympathetically representing the viewpoints of others?

These tables below provide a rich material for creating tasks which develop critical thinking abilities of students. It contains useful verbs, sample questions and potential activities for each stage. It is adapted from Dalton, J. & Smith, D. (1986) «Extending Children's Special Abilities – Strategies for primary classrooms» by Reddington (2012) for classroom use in teaching FL[4].

Knowledge (Remembering)

Useful Verbs	Sample Question	Potential activities and products
tell list describe relate locate write find state name	What happened after...? How many...? Who was it that...? Can you name the...? Describe what happened at...? Who spoke to...? Can you tell why...? Find the meaning of...? What is...? Which is true or false...?	Make a list of the main events. Make a timeline of events. Make a facts chart. Write a list of any pieces of information you can remember. List all the .... in the story. Make a chart showing... Make an acrostic. Recite a poem.

Comprehension (Understanding)

Useful Verbs	Sample Question	Potential activities and products
Explain interpret outline discuss distinguish predict restate translate compare describe	Can you write in your own words...? Can you write a brief outline...? What do you think could of happened next...? Who do you think...? What was the main idea...? Who was the key character...? Can you distinguish between...? What differences exist between...? Can you provide an example of what you mean...? Can you provide a definition for...?	Cut out or draw pictures to show a particular event. Illustrate what you think the main idea was. Make a cartoon strip showing the sequence of events. Retell the story in your words. Paint a picture of some aspect you like. Write a summary report of an event. Prepare a flow chart to illustrate the sequence of events.

Application

Useful Verbs	Sample Question	Potential activities and products
Solve show use illustrate construct complete examine classify	Do you know another instance where...? Could this have happened in...? Can you group by characteristics such as...? What factors would you change if...? Can you apply the method used to some experience of your own...? What questions would you ask of...? From the information given, can you develop a set of instructions about...? Would this information be useful if you had a	Construct a model to demonstrate how it will work. Make a scrapbook about the areas of study. Take a collection of photographs to demonstrate a particular point. Make up a puzzle game suing the ideas from the study area. Make a clay model of an item in the material. Design a market strategy for your product using a known strategy as a model. Paint a mural using the same materials. Write a textbook about... for others.

Analysis

Useful Verbs	Sample Question	Potential activities and products
Analyze distinguish examine compare contrast investigate categorize identify explain separate advertise	Which events could have happened...? I ... happened, what might the ending have been? How was this similar to...? What was the underlying theme of...? What do you see as other possible outcomes? Why did ... changes occur? Can you compare your ... with that presented in...? Can you explain what must have happened when...? How is ... similar to ...? What are some of the problems of...? Can you distinguish between...? What were some of the motives behind...? What was the turning point in the game?	Design a questionnaire to gather information. Write a commercial to sell a new product. Conduct an investigation to produce information to support a view. Make a flow chart to show the critical stages. Construct a graph to illustrate selected information. Make a jigsaw puzzle. Make a family tree showing relationships. Write a biography of the study person. Prepare a report about the area of study. Arrange a party. Make all the arrangements and record the steps needed. Review a work of art in terms of form, color and texture Write a textbook about... for others.

Synthesis (Creating)

Useful Verbs	Sample Question	Potential activities and products
Create invent compose predict plan construct design imagine	Can you design a ... to ...? Why not compose a song about...? Can you see a possible solution to...? If you had access to all resources how would you deal with...? Why don't you devise your own way to deal with...? What would happen if...? How many ways	Invent a machine to do a specific task. Design a building to house your study. Create a new product. Give it a name and plan a marketing campaign.

propose devise formulate	can you...? Can you create new and unusual uses for...? Can you write a new recipe for a tasty dish? Can you develop a proposal which would...	Write about your feelings in relation to... Write a TV show, play, puppet show, role play, song or pantomime about...? Design a record, book, or magazine cover for...? Make up a new language code and write material suing it. Sell an idea. Devise a way to... Compose a rhythm or put new words to a known melody.

Evaluation

Useful Verbs	**Sample Question**	**Potential activities and products**
judge select choose decide justify debate verify argue recommend assess discuss rate prioritize determine	Is there a better solution to...? Judge the value of... Can you defend your position about...? Do you think ... is a good or a bad thing? How would you have handled...? What changes to ... would you recommend? Do you believe? Are you a ... person? How would you feel if...? How effective are...? What do you think about...?	Prepare a list of criteria to judge a ... show. Indicate priority and ratings. Conduct a debate about an issue of special interest. Make a booklet about 5 rules you see as important. Convince others. Form a panel to discuss views, e.g. "Learning at School." Write a letter to ... advising on changes needed at... Write a half yearly report. Prepare a case to present your view about...

The role of critical thinking and reflective learning in the online environment is paramount. Critical thinking assignments provide an opportunity for learners to apply knowledge to practical application. Online teachers have the responsibility of providing this opportunity for educational growth to learners and must become creative in developing assignments and projects that foster that growth.

REFERENCE

1.Willingham, D. T. Critical thinking: Why is it so hard to teach? American Educator 31(2): 8–19, 2007.

2. Lunney, M., Frederickson K. Spark A., McDuffie G. Facilitating Critical Thinking through Online Courses/Journal of Asynchronous Learning Networks, Volume 12: Issue 3-4, pp 87-88, 2008.

3. Paul, R. and Elder, L. (2010) Foundation For Critical Thinking. Mode of access URL: www.criticalthinking.org- (accessed: 19.10.2021).

4. Reddington D. (2012) Developing Critical Thinking Skills in the ABE Classroom/ NH Bureau of Adult Education, pp 9-11

Э.С. Шоман., С.Д. Агибаева.,
Заң ғылымдарының магистірлері
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: elshoman@gmail.com
agibaeva_s@mail.ru

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТЕРРОРИЗМ МӘСЕЛЕСІ

Түйін: Бұл мақалада терроризм қазіргі әлемнің жаһандық мәселесі ретінде қарастырылады. Қазіргі терроризмнің себептері және террористік белсенділікті азайту жолдары, террористік актілерді болдырмау үшін халықаралық ынтымақтастықтың қажеттілігі қарастырылған.

Тірек сөздер: халықаралық өзара іс-қимыл, проблема, қарсы іс-қимыл, ынтымақтастық, терроризм.

Шоман Э.С., Агибаева С.Д.,
Магистры юридических наук
КазУМОиМЯ им. Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: elshoman@gmail.com
agibaeva_s@mail.ru

ПРОБЛЕМА МЕЖДУНАРОДНОГО ТЕРРОРИЗМА

Аннотация: В этой статье рассматривается терроризм как глобальная проблема современного мира. Причины возникновения современного терроризма и способы уменьшения террористической активности, необходимость международного сотрудничества для предотвращения террористических актов.

Ключевые слова: международное взаимодействие, проблема, противодействие, сотрудничество, терроризм

Халықаралық терроризм сыбайлас жемқорлыққа қарсы мемлекеттік шенеуніктер мен саясаткерлер қолдайтын қылмыстық трансұлттық топтарды тарату процесінің ажырамас бөлігі болып табылады.

С.И.Грачев және О.А. Колобов секілді кейбір ғалымдар, бірінші кезекте, халықаралық терроризм проблемасының өзі әлемдік қоғамдастық пен жекелеген елдердің социумдарының негізгі өмір салаларымен тығыз байланысты екендігіне назар аудару керек деп санайды: саясат, ұлттық қатынастар, дін, экология, қылмыстық қауымдастықтар. Бұл байланысты терроризмнің көптеген түрлерінен көруге болады, мысалы: саяси, ұлттық, діни, қылмыстық және экологиялық терроризм. Топтардың әрқайсысын толығырақ қарастырайық:

- Саяси терроризм кез-келген мемлекет ішіндегі саяси, әлеуметтік немесе экономикалық өзгерістерге қол жеткізуді, заңды билікті құлатуды, сондай-ақ мемлекеттер арасындағы қатынастарға нұқсан келтіруді мақсат етеді.
- Ұлтшыл (ұлттық, этникалық немесе сепаратистік) терроризм соңғы уақытта әртүрлі мемлекеттердегі сепаратистік ұмтылыстардың сипатына ие болатын ұлттық мәселенің міндетін қойды.

- Терроризмнің діни түрі-қарулы топтардың, белгілі бір діннің басқа дін, басқа діни ағым немесе зайырлы мемлекет үстемдік ететін мемлекетке қарсы күресу әрекеттері.
- Қылмыстық терроризм хаос пен анархияны құру арқылы үлкен пайда табу үшін кез-келген заңсыз бизнестен (есірткі бизнесі, құлдық, контрабанда және т.б.) құрылады.
- Экологиялық терроризм табиғатты қорғау идеологиясы түбегейлі қалыптасқан топтардан шыққан.

Айта кету керек, бүгінде Интернет, өкінішке орай, террористік топтардың қолында қуатты құралға айналды. Бұған оның ерекшелігі ықпал етті: жылдам және қарапайым кіру, бүкіл әлемді қамту, іс жүзінде шексіз аудитория, ақпарат беру жылдамдығы, мемлекет (құқық қорғау органдары мен арнайы қызметтер) тарапынан бақылаудың қиындығы (мүмкін еместігі). Жаппай насихат-жаһандық желідегі террористердің басты мақсаттарының бірі. Террористер өз қызметінде психологиялық соғыс құралдарын, дезинформацияны, қорқытуды, қоғамдық сананы манипуляциялауды, ұғымдар мен фактілерді алмастыруды кеңінен қолданады.

Халықаралық терроризм фактісін анықтаудағы қиындық террористік актінің үнсіз келісіммен, жәрдеммен жасалғанын немесе одан да жаманы, мемлекеттік органдар (лауазымды адамдар) ұйымдастырғанын дәлелдеу мүмкін емес, өйткені іс жүзінде мұндай жағдайларда терроризм актісін орындаушылар мемлекетпен ресми байланысы жоқ жеке адамдар немесе олардың топтары болады. Террористердің іс-әрекеттерін бағалауда, сондай-ақ оларға саяси баспана беруде басқа елдердің қосарланған стандарттарының болуы проблеманы одан сайын ушықтырады.

Діни және саяси терроризмнің жарқын мысалы-исламистік ұйымдар, Таяу Шығыстағы жалғасып жатқан қақтығысты қолдана отырып, олар исламның діни нормаларын қазіргі әскерилендірілген құрылымға айналдыра алды. Бірақ бұл жерде исламистік ұйымдар өз мүдделері үшін оның нормалары мен түсініктерін бұрмалағанын түсіну керек.

Терроризм актілеріне қарсы тұру үшін түрлі заңдар қабылданады; 2005 жылы Еуропа Кеңесінің терроризмнің алдын алу туралы Конвенциясына қол қойылды. 1-бапта осы Конвенцияның мақсаттары үшін "террористік қылмыс" қосымшада санамаланған шарттардың бірінде қамтылған ережелер мен анықтамалар шеңберіндегі қылмыстардың кез келгенін білдіретіні көрсетілген:

1. 1970 жылы 16 желтоқсанда Гаагада қол қойылған әуе кемелерін заңсыз басып алуға қарсы күрес туралы конвенция

2. 1971 жылғы 23 қыркүйекте Монреалда қабылданған азаматтық авиация қауіпсіздігіне қарсы заңсыз әрекеттерге қарсы күрес туралы конвенция
3. 1973 жылы 14 желтоқсанда Нью -Йоркте қабылданған, халықаралық қорғалатын адамдарға, оның ішінде дипломатиялық агенттерге қарсы қылмыстардың алдын алу мен жазалау туралы конвенция.
4. Нью -Йоркте 1979 жылы 17 желтоқсанда қабылданған кепілге алуға қарсы халықаралық конвенция
5. Ядролық материалды физикалық қорғау туралы конвенция, 1980 жылы 3 наурызда Венада қабылданды
6. Халықаралық азаматтық авиацияға қызмет көрсететін әуежайларда заңсыз зорлық -зомбылық әрекеттеріне қарсы күрес хаттамасы, 1988 жылы 24 ақпанда Монреалда жасалған.
7. Теңізде жүзудің қауіпсіздігіне қарсы заңсыз әрекеттерге қарсы күрес туралы конвенция, Римде 1988 жылы 10 наурызда жасалған.
8. 1988 жылы 10 наурызда Римде жасалған континентальды сөреде орналасқан бекітілген платформалардың қауіпсіздігіне қарсы заңсыз әрекеттерге қарсы күрес хаттамасы.
9. Нью -Йоркте 1997 жылы 15 желтоқсанда қабылданған лаңкестік жарылыстармен күрес туралы халықаралық конвенция
10. Нью -Йоркте 1999 жылы 9 желтоқсанда қабылданған терроризмді қаржыландыруға қарсы күрес жөніндегі халықаралық конвенция.

Сонымен қатар, 2005 жылғы Конвенция террористік шабуыл жасауға, террористерді жалдауға, дайындауға қоғамдық арандатушылық үшін жауапкершілікті енгізеді, сондай-ақ нақты қылмыс жасаудан жауапкершіліктің тәуелсіздігіне сілтеме жасайды.

Терроризмге қарсы іс-қимыл бағыттарының бірі құқықтық базаны жетілдіру, шет мемлекеттердің террористеріне қарсы күрес тәжірибесін талдау және сабақтастық, мемлекеттік органдар арасындағы үйлестіру, арнайы бөлімшелер құру және терроризмге қарсы іс-қимылмен айналысатын адамдардың санын арттыру және олардың техникалық жарақтануын жақсарту болып табылады.

БҰҰ Терроризмге қарсы күресте үлкен рөл атқарады. Ол көптеген фактілермен анықталады: позиция, билік және жинақталған тәжірибе. Халықаралық терроризмге қарсы күрестің тиімділігін әлемнің барлық мемлекеттерінің проблемаларына деген көзқарастардың бірлігі сақталған жағдайда ғана арттыруға болады.

ТМД, ШЫҰ, Еуроодақ, НАТО және БРИКС сияқты блоктар шеңберінде терроризмге қарсы құрамдас бөлікті күшейту әлемдегі террористік қатерді азайтуға да ықпал етеді.

Елдердің үкіметтері террористік қауіпке екі негізгі бағытта қарсы тұруда:

Арнайы және әскери-техникалық шаралар жүргізілуде, олардың мақсаты-террористік әрекеттердің тиімділігін төмендету.

Идеологиялық және әлеуметтік-психологиялық шаралар террористтерге қарсы күресте мүмкіндігінше өз азаматтарының қолдауына ие болу үшін, оларды халықтан оқшаулау мақсатында қабылданып жатыр.

Терроризмге қарсы күресті әрқашанда, барлық жерде жүргізу қажет. РФ ҚМ Әскери университеті әскери саясаттану кафедрасының профессоры, сондай-ақ "Еуразия қауіпсіздігі" журналы бас редакторының орынбасары О.А. Бельков бес бағытты анықтайды, олардың басымдықтарын білдіреді, біріншіден бесіншіге дейін.

1. Нейтрализация (экстремалды шара ретінде террористерді, ұйымдастырушыларды, террористтердің қылмыскерлерін немесе сыбайластарын физикалық түрде жою).
2. Террористерді кез келген материалдық алаңнан айыру.

Қаржыландыру көздері мен арналарын табу және жою, террористік топтардың оқу орталықтарын, базалары мен жеткізу жолдарын жою.

3. Тағы бір сала БАҚ -қа қатысты. Әлбетте, олар орын алған террористік актілер мен олардың салдары туралы, топтардың мәлімдемелері немесе талаптары туралы қоғамды хабардар етпей қоймайды. Бірақ бұл хабарлардың бәрі мүмкіндігінше бейтарап болуы керек, өйткені олар кез келген жағдайда қоғамның санасына қорқыныш пен үрей тарататын террористік насихаттың қолында ойнайды.
4. Онымен күресте жан -жақты, ашық ынтымақтастық терроризмді әлсіретуге және басуға, оның жақтастарын азайтуға да қызмет етеді. Әлемдік қоғамдастық лаңкестікке қатысты қос стандарт саясатын алып тастауға, оларды қолдаудың кез келген түрінен бас тартуға, сондай -ақ қолда бар барлық құралдар, күштер мен әдістермен террористік қауіпке қарсы тұруға қосылуға міндетті.
5. Терроризмге қарсы стратегия үшін ең бастысы - экономикалық, әлеуметтік, мәдени немесе басқа себептерге байланысты туындаған себептерді жою.

Дүниежүзілік қылмысқа қарсы және терроризмге қарсы форумның тең төрағасы, сондай-ақ Ресей ІІМ экс-министрі А.С. Куликов "әлемдік қоғамдастық қылмыс пен терроризмнің жаһандануына қарсы" 2-ші халықаралық конференциясының ашылуында тек әскери-күш әдістерімен ғана терроризмді жеңе алмайтынын атап өтті. Сол кездегі конференцияға қатысушылардың көпшілігі терроризммен күрес көбінесе аурудың пайда болуынан гөрі аурудың белгілерімен күресуге ұқсайды деп атап өтті.

Үкімет қалыпты оппозициялық топтармен ынтымақтасып, оларға және террористер арасындағы одақтың алдын алу немесе жою үшін ықтимал ымыраларды ұсынуы керек. Алайда, террористерге қатысты зорлық-зомбылық терроризмге қарсы тұру үшін арнайы жасалған заңдарға бағынуға міндетті (мысалы, "халықаралық терроризмді жою жөніндегі шаралар туралы Декларация").

Терроризмге қарсы іс-қимыл тәсілдерін барлық уақытта жаңарту және жетілдіру қажет. Терроризмге қарсы күрес барлық құқық қорғау органдары мен әлеуетті ведомстволардың басты міндетіне айналуға тиіс. Тиімділікті арттыру үшін елдердің үкіметтері, өңірлік және халықаралық үлгідегі ұйымдар арасында міндетті ақпарат алмасу негізінде терроризм мониторингінің халықаралық жүйесін құру қажет, сондай-ақ халықаралық терроризмге қарсы операцияларды жүргізудің халықаралық-құқықтық нысандары мен қағидаларын әзірлеу қажеттілігі туындайды.

Терроризм-бұл саяси бағдарлама немесе идеология емес, әдіс, тактика. Террористерді жоюға және террористік шабуылдардың алдын алу үшін шаралар қабылдауға болады және қажет, бірақ мұндай тактикаға қарсы тұрудың мағынасы жоқ, халықаралық терроризммен күресу үшін Бір ұлы державаның немесе тіпті жоғары дамыған мемлекеттер тобының күш-жігері жеткіліксіз. Шиеленісіп бара жатқан жаһандық проблема ретінде халықаралық терроризмді еңсеру планетамыздағы көптеген мемлекеттер мен халықтардың, бүкіл әлемдік қоғамдастықтың ұжымдық күш-жігерін талап етеді.

Библиографиялық тізім:

1. Бельков О. К философии терроризма и борьбы с ним // Власть.- 2004.-№7.
2. Бельков О. Терроризм – вызов национальной безопасности// Безопасность Евразии.-2001.-№4.

3. Вахрамеев А. Международный терроризм и национальная безопасность России //Социально-гуманитарные знания.- 2004.- № 1-2.
4. Явчуновская Р. Лицо современного терроризма // Безопасность Евразии.- 2005.- № 3.
5. Терроризм – угроза человечеству в 21 веке.- М., Институт востоковедения РАН, Издательство "Крафт +", 2003.
6. Трубников В.И Российско-американская Рабочая группа по борьбе с терроризмом // Право и безопасность.- 2003.-№ 3-4.
7. Материалы VIII Конгресса ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями // Сборник правовых актов. М.,1998. Вып. 10. С. 140–151.

Амоева Т.Ф.,
магистр юридических наук, преподаватель
КазУМОиМЯ им.Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: tamam_a98@mail.ru

ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Аннотация: Статья посвящена рассмотрению вопроса о банковском секторе экономики Республики Казахстан. Особое внимание уделено рассмотрению вопроса о совершенствовании банковской системы в стране. Кроме того, статья содержит предложения в действующее законодательство в целях совершенствования не только банковской системы, но и структуры банковских организаций.
Ключевые слова: банковская система; нормативная правовая база; нормативный правовой акт; банковская деятельность; экономика страны.

Amoyeva T.F.,
Master of Laws, Lecturer
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: tamam_a98@mail.ru

WAYS TO IMPROVE THE BANKING SYSTEM IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Abstract: The article is devoted to the consideration of the issue of the banking sector of the economy of the Republic of Kazakhstan. Particular attention is paid to considering the issue of improving the banking system in the country. In addition, the article contains proposals for the current legislation in order to improve not only the banking system, but also the structure of the banking system.
Keywords: banking system; regulatory legal framework; regulatory legal act; banking; a country's economy.

В современных условиях, несмотря на сложности определения банка в качестве особого института в связи с универсиализацией банковских систем, банк, несмотря на то, что в отличие от специализированных банковских кредитных организаций, осуществляет три основные операции, которые являются основными для любого коммерческого банка:

1) Привлечение вкладов, т.е. денег, вносимых в банк. Причем за вкладчиком по отношению к ним остаются все права собственника. Только собственники депозитов вправе самостоятельно решать вопрос о переводе средств, о выплате их по сделкам. При принятии денег на хранение банк обязуется вернуть их владельцу в полном объеме и по первому же требованию.

2) Проведение наличных платежей и расчетов, обслуживание платежных оборотов свыше 90 %. Нарушение работы банковской системы может привести к срыву всей платежной системы страны и сбою в обращении товаров и денег.

3) Выдача кредитов. Так как банк не вправе самостоятельно распоряжаться средствами, привлеченными на депозиты, то, предоставляя кредиты, они создают при этом новые деньги, наращивая объем денежной массы в обращении на размер предоставленных кредитов. Механизм выдачи кредитов происходит исключительно в банковской системе. При этом ограничение кредитных

заемных возможностей банков устанавливается не в зависимости от финансовых условий, а на уровне законодательной базы, и регулирование выдачи кредитов возможно только на государственном уровне.

За счёт осуществления этих операций банки гарантируют бесперебойное перемещение денежного капитала, благодаря чему в условиях рыночной экономики они выступают основным связующим звеном, реализующим отношения предпринимателей, повышая эффективность их деятельности. Все перечисленные операции непосредственно связаны с процессом генерирования денег.

В то же время в банковском секторе этот механизм не имеет внутренних ограничений.

На основании этого обстоятельства специфичность функций, выполняемых банками как особыми институтами, а также недостаток внутриотраслевых ограничений на способность банков к генерации денег определяют потребность во вмешательстве государства через денежно-кредитное правовое регулирование и установление принципов, основ банковской деятельности.

Следует отметить различные методы решения проблемы увеличения числа участников банковской деятельности. Если применительно к кредитным товариществам такой метод сводится к кредитованию участников этих товариществ путем аккумулирования преимущественно их денежных средств, то для деятельности микрокредитных организаций характерно кредитование.

Чтобы защитить обе стороны необходимо изучить зарубежный опыт и внедрить в банковское законодательство раздел по онлайн-кредитам:

1. Во-первых нужно установить предельную годовую ставку не более 50%.

2. Во-вторых, нужно предусмотреть возможность рефинансирования проблемных займов, рассрочка, отсрочка, изменения или составление нового графика оплаты кредита. Большинство микрофинансовых организаций не хотят рефинансировать займы заемщиков.

3. В-третьих в этот раздел также как и в гражданском кодексе РК, установить максимальный размер неустойки 10% годовых, как было внесены в 2017 году изменения в Гражданский Кодекс РК в особенную часть в статье 725-1.

4. В законодательстве необходимо закрепить перечень оснований, за которые заемщики освобождены от ответственности, включить такие основания как: нетрудоспособность лица по болезни, утрата заработной платы, чрезвычайные положения введенные в РК, потеря работы, а также установить сроки освобождения от ответственности, т.е.период за который не начисляется пеня. Также нужно закрепить перечень документов, которых должен предоставить заемщик, в частности документ, подверждающий об основании освобождения от ответственности. Необходимо отметить, когда заемщики обращаются с заявлениями о рефинансировании займов, им отказывают, или требуют большой пакет документов которых не сможет собрать в установленный срок заемщик.

5. Также нужно внести изменения в закон о коллекторской деятельности и КоАП РК об установлении ответственности за нарушение прав заемщиков коллекторами. Так например, коллекторы угрожали заемщикам что их посадят за мошенничество, звонили и писали в социальных сетях заемщика его друзьям и родственникам, которые не были указаны в договоре, что лицо находится в розыске. Таким образом, коллекторы нарушают право на банковскую тайну заемщика. Таких примеров очень много. Все эти нарушения происходят из-за отсутствия надзора со стороны Национального банка, прокуратуры и Агентства по финансовому контролю.

6. Нужно закрепить в банковском и гражданском законодательстве право заемщика на самостоятельный выбор страхования жизни, здоровья, утраты трудоспособности и потери работы.

7. В законодательстве нужно закрепить, в случае досрочного погашения кредита, заемщик оплачивает вознаграждение за использованный период, а не за полный срок выдачи займа.

Кроме того, согласно пунктам 3 и 4 статьи 718 гражданского кодекса РК, в договоре определяются порядок и сроки его уплаты. В случае передачи вещей по договору займа уплата вознаграждения осуществляется в том случае, если его размер и форма предусмотрены договором.

Поэтому, при отсутствии в договоре потребительского кредита упоминания о вознаграждении, такой договор считается безвозмездным.

Как считают ряд ученых, вызывает дискуссию вопрос о последствиях отсутствия в договоре займа указания на необходимость уплаты вознаграждения.

Гражданский кодекс не предусматривает норм, отвечающих на этот вопрос, так как при разработке его проекта предусматривалось внесение нормы, в соответствии с которой в случае отсутствия договора займа в денежной форме вознаграждение выплачивается в размере ставки рефинансирования, установленной Национальным Банком Республики Казахстан [1].

На основе вышезложенного предлагаем внести в банковское законодательство раздел по онлайн кредитам, а также необходимо принять в Республике Казахстан специальный закон о потребительском кредитовании, который будет обеспечивать правовую защиту прав и интересов заемщиков.

Подводя итоги, следует отметить наиболее существенный признак, отличающий, на наш взгляд, банки и небанковские кредитные организации. Основным содержанием деятельности банка является привлечение денежных средств других лиц с целью дальнейшего их размещения от своего имени на условиях возвратности, срочности и платности.

При этом, и это основополагающий признак, осуществление деятельности по осуществлению привлечения вкладов и по открытию счетов других лиц является необходимым условием для совершения сделок по выдаче кредитов. Небанковские организации, в свою очередь, посредством займа размещают, прежде всего, средства своих участников. Поэтому организации, которые не выдают кредиты за счет заемных средств, а предоставляют кредиты за свой счет или привлекают денежные средства, но не предоставляют их в кредит и/или занимаются только другими «банковскими операциями», перечисленными в статье 30 Закона Казахстана «О банках и банковской деятельности", по праву следует называть «небанковскими организациями».

Таким образом, в действующем законе Казахстана «О банках и банковской деятельности» требуется совершенствование структуры банковских организаций, что предлагается осуществить по следующей схеме: родовым понятием будет являться термин «кредитная организация», а видовыми понятиями «банк» и «небанковская кредитная организация».

О кодификации банковского законодательства Республики Казахстан

Считаем целесообразным кодифицировать банковское законодательство Республики Казахстан и принять отдельный Банковский кодекс.

Кодификация законодательства, как известно, представляет собой кардинальный пересмотр действующих правовых актов в определенной сфере, предусматривающий их упорядочение, обеспечение их непротиворечивости и избавление его от неэффективных и устаревших норм.

Ученый юрист Абжанов Д.К. с своих научных трудах привел снвные актуальрные объективные основания кодификации банковского законодательства [2, с.44]:

1) выполнение банковским правом широкой нормативно-правовой базы, регламентирующей большой спектр банковских отношений: от отношений институциональных и нормативных до частноправовых;

2) потребность в четком разграничении правового регулирования банковских отношений между Гражданским кодексом Республики Казахстан и специальным законодательством о банковской деятельности, а также банковским законодательством и Кодексом об административных правонарушениях.

Следовательно, в Банковском кодексе можно закрепить такое разграничение, регулируя вопросы ответственности банков.

Также необходимо более четко определить взаимосвязь банковского и налогового законодательства в части платежей и переводов денежных средств, различие между банковскими операциями и банковскими сделками;

3) потребность в упорядочении новых для банков институтов, правовых механизмов и категорий и определении их места в системе банковского законодательства.

В числе нормативных правовых актов необходимо выделить, прежде всего, Гражданский кодекс. Основным направлением правового регулирования Гражданского кодекса являются взаимоотношения между банками и клиентами. Гражданский кодекс содержит главу 38 "Банковские услуги". Одновременно отметим, что довольно широкий перечень банковских правоотношений регулируется не нормами Гражданского кодекса и других законодательных актов, а нормами подзаконных нормативных правовых актов. *В некоторых случаях Гражданский кодекс по своей юридической силе уступает законодательным актам, регулирующим банковскую деятельность.*

В соответствии с изложенным в Законе Республики Казахстан «О нормативных правовых актах» общим правилом разрешения коллизий между нормативными правовыми актами разных уровней, Гражданский кодекс имеет преимущественную силу перед нормативными правовыми актами, регулирующими банковскую деятельность.

Принятие специального закона Казахстана о потребительском кредитовании.

По законодательству и опыту зарубежных стран правовые отношения в области потребительского кредитования, по общему правилу, регламентируются специальными законами, которые учитывают специфику данной сферы и содержат нормы по защите прав и законных интересов всех субъектов данных правоотношений.

Учитывая зарубежный опыт развитых стран, в этом отношении считаем необходимым в Казахстане необходимо принять специальный закон о потребительском кредитовании, обеспечивающий надлежащую защиту интересов заемщика как незащищенной стороны договора потребительского кредитования.

В дополнение к этому мы предлагаем кодифицировать банковское законодательство Республики Казахстан и разработать отдельный Банковский кодекс, с принятием которого будет оказано положительное влияние на правовое регулирование банковских отношений.

Полученные результаты исследования могут использоваться в законотворческой работе в целях совершенствования банковского законодательства Республики Казахстан, а также в научных исследованиях в данной области.

Считаем необходимым совершенствовать правовой статус Национального банка как юридического лица в следующих направлениях:

- определить Национальный банк Казахстана как государственное учреждение, право собственности на которое принадлежит ему на праве оперативного управления.

- государство по обязательствам Национального банка Республики казахстан несет субсидиарную ответственность по его имуществу в форме республиканского казначейства (статья 113 Гражданского кодекса РК).

- доходы, поступающие в связи с деятельностью Национального банка ПК, должны распределяться в соответствии с организационно-правовым статусом государственного учреждения, т.е. по утвержденной уполномоченным органом сметной оценке, которую в соответствии с действующим законодательством РК должен рассматривать Президент страны.

ЛИТЕРАТУРА

1. Елеусизова И.К., Тұрлыбек Д.М. Анализ действующего законодательства Республики Казахстан в части регулирования вопросов онлайн кредитования // Вестник Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан. - 2017. - №4 (49). – С.95-100

2. Д.Абжанов. О кодификации банковского законодательства Республики Казахстан и необходимости принятия Банковского кодекса//Юрист, 2008 - №11 - С.- 44-48

3. Ларин А.М. Проблемы и перспективы развития банковского сектора в условиях глобальной турбулентности // Молодой ученый – 2021 – № 7(349) – С.159-162

4. Закон Республики Казахстан О Национальном Банке Республики Казахстан (с изменениями и дополнениями по состоянию на 02.01.2021 г.)

5. Закон Республики Казахстан от 31 августа 1995 года № 2444 О банках и банковской деятельности в Республике Казахстан (с изменениями и дополнениями по состоянию на 05.01.2021 г.)

УДК 336.1.07

Бимуратова А.А.
ст. преподаватель
кафедра «Экономика и менеджмент»
факультет «Международное право и экономика»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: b_aika01@mail.ru

СОЦИАЛЬНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН В СВЕТЕ ТРЕБОВАНИЙ ГОСУДАРСТВЕННОЙ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ

Анотация: Определены стратегические конкурентные преимущества, что даст эффект долгосрочного устойчивого развития как банковской системы. Предложены принципы социальной ответственности коммерческих банков Республики Казахстан в системе социально-рыночной экономики. Внесены предложения для успешного продвижения Казахстана к гармоничной социальной экономике.

Ключевые слова. Социальная ответственность, социальная экономика, устойчивое развитие, банковская система, принципы, шаги, модернизация.

Bimuratova A.,
Senior Lecturer
Department of Economics and Management
Faculty of International Law and Economics
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: b_aika01@mail.ru

SOCIAL RESPONSIBILITY OF COMMERCIAL BANKS OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN IN THE LIGHT OF THE REQUIREMENTS OF THE STATE SOCIO-ECONOMIC POLICY

Abstract: Strategic competitive advantages have been identified, which will give the effect of long-term sustainable development as a banking system. The principles of social responsibility of commercial banks of the Republic of Kazakhstan in the system of social market economy are proposed. Proposals have been made for the successful advancement of Kazakhstan towards a harmonious social economy.

Keywords: Social responsibility, social economy, sustainable development, banking system, principles, steps, modernization.

Постановка проблемы. Глобализация социально-экономических отношений формирует динамику научно-технического прогресса, ставит новые вызовы процессу образования, усиливает потоки миграции трудовых ресурсов. Процесс глобализации привнес не только расширение возможности в сферах торговли, обмена знаниями и технологиями, но и одновременно повысил риски, обусловленные как взаимным влиянием национальных экономик на общую экономическую конъюнктуру, так и поведением участников экономических отношений. В систему международной торговли и кооперации вовлечены представители, представляющие не только различные по степени экономического развития страны и регионы, но и представители различных политических систем и культур. То, что для одних кажется нормой – для заключения контракта достаточно бывает устной договоренности, для других является неприемлемой формой ведения бизнеса. И здесь скорее можно говорить о необходимости формирования единой деловой культуры на фоне глобального институционального строительства.

Выклад основного материала. Сегодня в связи с непростой экономической ситуацией в Казахстане происходит обострение конкурентной борьбы за ресурсную и клиентскую базу в банковской сфере. Несмотря на многие проблемы, казахстанский рынок банковских услуг развивается медленно, постепенно адаптируясь к новым экономическим и социальным реалиям. С одной стороны, отечественные коммерческие банки ищут новые инструменты повышения конкурентоспособности. С другой – прослеживается некоторое изменение ценностной системы у потребителей банковских услуг: клиенты становятся все более требовательны, финансово грамотны и избирательны, в их приоритетах не только цена продукта, но и качество сервиса – удобство и скорость обслуживания, уровень квалификации персонала. Данный фактор повышает важность разработки и совершенствования технологий взаимодействия банка с клиентом [1].

В такой ситуации для банков исключительно важно определить стратегические конкурентные преимущества, что даст эффект долгосрочного устойчивого развития как банковской системы, так и всей финансовой сферы в целом. Для этого необходимо совершенствовать модели формирования, удержания, наращивания клиентской базы, разрабатывать и внедрять в системы корпоративного управления качественно новые технологии, повышающие эффективность работы с потребителями банковских услуг. Конкурентным преимуществом может стать высокий уровень социальной ответственности и активная социальная политика коммерческого банка.

Сегодня организации по всему миру поднимают вопрос о важности и преимуществах соблюдения принципов социальной ответственности в своей деятельности [2]. Социальная ответственность в современном мире не модный тренд, а обязательное условие эффективного функционирования компании и устойчивого развития общества.

Социальная ответственность коммерческого банка – это ответственность за воздействие решений и деятельности банка на общество и окружающую среду через прозрачное и этичное поведение, которое содействует устойчивому развитию, учитывает ожидания заинтересованных сторон, соответствует применяемому законодательству и согласуется с международными нормами поведения

и стандартами финансовой отчетности, всесторонне интегрировано в деятельность банка и постоянно применяется в его взаимоотношениях [3].

Социальная ответственность коммерческих банков становится актуальной проблемой и для научного анализа. Процесс управления формированием и развитием социальной ответственности коммерческих банков является особым видом социального взаимодействия и входит в проблемное поле государство.

Рассмотрим основные социально-экономические подходы к анализу этого феномена. Реализация социальной ответственности банка предполагает взаимные действия как минимум двух, а часто и более, социальных акторов. В сфере социальной ответственности банковской деятельности такими акторами выступают заинтересованные стороны, взаимодействующие по поводу реализации функций социальной ответственности коммерческих банков: правление и акционеры банка, государственные органы, СМИ, клиенты и т.д.

Э. Гидденс предложил модель социального агента, которая включает в себя мотивацию действия, рационализацию, рефлексивный мониторинг. По его мнению, мотивация в подавляющем большинстве случаев относится к потенциалу действия. Мотивы являются порождением определенных программ. Исходя из этого, можно предположить, что социальная ответственность банков в некотором смысле носит номинальный характер и вызвана общей тенденцией внедрения и соблюдения принципов устойчивого развития организаций в мировом сообществе [4,5].

Рационализация и рефлексивный мониторинг деятельности позволяют сделать вывод о том, что соблюдение принципов социальной ответственности является результатом отслеживания банком социального контекста, в котором он находится, а также обладания теоретическим пониманием оснований такой деятельности. Иными словами, социальная ответственность выступает реакцией на внешние стимулы, будь то деятельность конкурентов, общественное мнение или требования закона [6].

Длительный период реформ, проходивших в Казахстане в течение последних десятилетий, был направлен на создание модели экономики, которая, с одной стороны, должна быть социально-ориентированной, с другой стороны, - эффективной. Решение проблемы требует адекватных концепций и подходов, опирающихся на глубокое знание теоретических основ развития социальной ответственности коммерческих банков.

Повышение конкурентоспособности наукоемких производств на основе гармонизации является одним из важнейших факторов успеха экономического развития страны. Она возможна в обществе, где согласованно развиваются все его 4-е «D» (сферы демоэтики, демографии, демократии и демоэкономики) [7,8].

Гармонизация жизни общества и его экономической деятельности является способом достижения долговременной стабильности и конкурентоспособности хозяйственной системы, приближения ее к динамическому равновесию, предотвращения резких нестабильностей и кризисов. Ее созидательная роль распространяется на всю цивилизацию стран и континентов.

В гармоничном мире духовность возвышается над материальным. В дисгармоничном мире, наоборот, материальное возвышается над духовным. Многие государства на нашей земле живут преимущественно по законам дисгармонии. В этом мире много проблем, тормозящих прогресс, даже угрожающих существованию стран, как это бывало в истории не раз. Одна из них – финансовые экономические кризисы, существенно снижающие эффективность наукоемких производств, инновационной деятельности.

На общество и его экономику надо смотреть двухмерно. Существует дуальность «Гармония-дисгармония» со своими законами. Это удалось открыть недавно академику У.Б.Баймуратову [9].

Любая экономическая модель порождается на научной базе. Это позволяет своевременно определять и устранять недочеты, анализировать ход реализации, как комплексно, так и по отдельным направлениям, вносить изменения, связанные с развитием общества. Однако, до сих пор целостной и самостоятельной теории социальной рыночной экономики не создано.

Исследования, проведенные по отдельным позициям, автономны и не увязаны в единую комплексную систему.

Выбор той или иной модели определяется специфическими условиями, свойственными определенной стране своеобразием менталитета народа и особенностями идеологии, которой руководствуется общество.

Казахстан сделав ставку на социализацию экономики, тем самым должен избрать такую хозяйственную систему, которая призвана решать проблемы человека буквально на всех уровнях. Цель

этой системы – оптимальное совмещение рыночной эффективности с социальной направленностью в деятельности банков и государства.

Процесс преобразования банковской системы в новое качество носит характер нелинейной эволюции, поскольку современная экономика является сложной нелинейной системой.

Огромное значение имеют ликвидация бедности в стране, повышение образовательного уровня среднего класса, подготовка профессионалов всех сфер – основные параметры построения основ социальной экономикой политики. Достижение этой задачи, несомненно, будет означать победу страны над многовековой проблемой искоренения нищеты и бедности, огромным скачком в повышении качества экономики и качество жизни.

Выводы. Казахстан сделал упор на социальную экономику. Ее системная модель должна представлять взаимодействующую между собой социальную и экономическую целостность.

Система социально-рыночной экономики исходить из семи принципов:

принцип конкуренции;

- принцип усиления роли человеческого капитала;
- принцип социальной справедливости;
- принцип мотивации к труду;
- принцип экономически возможного;
- принцип социального партнерства и социальной ответственности государства и бизнеса;
- принцип прозрачности.

Для успешного продвижения Казахстана к гармоничной социальной экономике необходимы следующие шаги:

- развитие инфраструктуры, расширение и *модернизация бизнеса;*
- *либерализация хозяйственной системы, развитие предпринимательства;*
- *развитие институтов гражданского общества (профсоюзы, неправительственные организации и т.д.);*
- разработка новой социальной политики государства, при этом приоритетом государства в социальной политике должны быть масштабные инвестиции в развитие человеческого капитала (в рамках Послания Главы государства Республики Казахстан Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана, 1 сентября 2021 г. «Конструктивный общественный диалог – основа стабильности и процветания Казахстана») [10];
- использованием механизмов *государственно-частного партнерства* в решении проблем безработицы и задачи создания новых рабочих мест, как одной из важных мер антикризисной стабилизации экономики;
- полное и эффективное управление всех факторов экономического роста, которым располагает страна;
- благоприятный инвестиционный климат, стимулирующий приток иностранного капитала;
- поддержание политической стабильности в обществе;
- реализация пяти институциональных реформ в рамках Плана наций.

В целом речь, на наш взгляд, должна идти не просто о социально-экономической гармонизации между коммерческими банками и государством, безусловно, это очень важно, и не менее важно знать как достичь оптимальной гармонизации с помощью конкретных методов регулирования этого процесса. Поэтому, сбалансированность отношений имеет практический смыл в этом процессе.

ЛИТЕРАТУРА

1 Понятие социального взаимодействия. Теоретические модели взаимодействия. URL: http://studopedia.org/8-93006.html

2 Руководство по социальной ответственности: международный (зарубежный) стандарт ИСО 26000:2010 (ISO 26000:2010 Guidance on social responsibility) от 6 июня 2019 г. URL: http://www.iso.org/iso/ru/catalogue_detail?csnumber=42546

3 Лобанова И. Потребкредитование, финансовая грамотность и отношение к банкам // Деловой журнал «Банковское обозрение». – 2014 – №10 октябрь (189). – С. 39-42.

4 Управление социальным развитием организации: Н.Н.Богдан, М.Г.Масилова. Учебное пособие. – Владивосток: ВГУЭС, 2019 г.– 284 с.

5 A. E. Kazhenova Corporate social responsibility: variety of conceptual framework and forms. Reports of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan ISSN 2224-5227 Volume 3, Number 307 (2016), 43 – 48

6 Управление социальным развитием организации: Григорьева Н.Н.Учебный курс (учебно-методический комплекс). – Москва, 2010 г. – 543 с.

7 А. Артемиев, Н. Касенова, Я. Линдберг, С. Торисен Корпоративная социальная ответственность бизнеса в Казахстане: от обязательств к стратегическим инвестициям. – SIGLA

8 Научно-исследовательский центр Sandzh. Корпоративная социальная ответственность бизнеса в Казахстане: ситуация, проблема и перспективы развития. – Астана: Sandzh, 2020. – p. 97.

9 Ураз Баймуратов, академик Национальной Академии Наук// учебное пособие «Гармония общества и экономика».

10 Послание Президента Республики Казахстан народу Казахстана http://www.akorda.kz

Bulekbaeva R.U.,
Candidate of Sciences, assistant professor,
Kazakh Ablai Khan University of IR and WL
Agibayeva S.D.,
Master of Law
Kazakh Ablai Khan University of IR and WL
e-mail: agibaeva_s@mail.ru

LEGAL FEATURES OF INTERCULTURAL COMMUNICATION OF THE EAST AND WEST

Annotation. This scientific article analyses the legal features of intercultural communications between East and West in the era of globalization. The following issues were considered: ways of thinking in different cultures, the role and functions of intercultural communication, dilemmas in approaches to international negotiations.

Key words: intercultural communication, negotiations, culture, Western thinking, globalization, diplomatic relations.

Булекбаева Р.У.
к. ю. н., доцент,
Каз УМО и МЯ имени Абылай хана
Агибаева С.Д.
Магистр юридических наук
Каз УМО и МЯ имени Абылай хана
e-mail: agibaeva_s@mail.ru

ПРАВОВЫЕ ОСОБЕННОСТИ МЕЖКУЛЬТУРНЫХ КОММУНИКАЦИЙ ВОСТОКА И ЗАПАДА

Аннотация. В данной научной статье проведен анализ правовых особенностей межкультурных коммуникаций Востока и Запада в эпоху глобализации. Были рассмотрены такие вопросы: способы мышления в разных культурах, роль и функции межкультурных коммуникаций, дилемма в подходах к международным переговорам.

Ключевые слова: межкультурные коммуникации, переговоры, культура, западное мышление, глобализация, дипломатические отношения.

Globalization dictates the need for thorough preparation for intercultural communications of any level - from diplomatic to commercial - not only in the sense of drawing up a package of documents, but also studying the specifics, characteristics and culture of the country with which you will have to enter into intercultural communications and negotiations. To bring intercultural communication to successful results, you need to understand your partner well. Superficial awareness today is already insufficient; knowledge of the cultural history of the partner country is necessary.

In modern diplomatic practice, there are fairly stable and proven rules and methods of intercommunication relations. However, this does not diminish the need to take into account the differences in the types of thinking, behavioral reactions and value systems of the different cultures involved in the negotiations.

The way of thinking has an imperceptible effect on social life, giving it a national flavor. The most common difference of this kind is the difference in thinking between the great cultures of the East and the

West. The individualism of the West sees a person as the goal and the main value of existence, while for the East he is significant as a unit, part of a whole - a family, group, collective, company, community, community. Therefore, in Eastern countries, competition is giving way to cooperation. Here it is not so much an official legal code of laws as the family, community and work collective exercise a protective function.

Therefore, the formula of Western individualism is: do something for yourself and society will benefit from it. The formula of Eastern collectivism: do something useful for society - and you yourself will benefit from it, because you are a part of it.

In logic, the East is prone to deduction, where it is more customary to think from the general to the particular. The West, based on the Baconian method of inductive consideration, in its research goes from the particular to the general, trying to find the elements of a single essence in various objects or phenomena.

Eastern culture prefers to embrace the totality of thought, uniting different parts of an object into a single entity. Western thinking prefers analysis, dividing an object into its component parts and aspects according to certain criteria. Eastern culture emphasizes the general and prefers to see the unity in its parts, Western culture emphasizes the presence of opposites in everything and prefers to study the parts of the whole in order to create an impression of it.

The end of the Cold War did not lead to a conflict-free world; on the contrary, the role and functions of intercultural communication have increased dramatically. Moreover, communication relations are not only a vital means of resolving local armed conflicts, but also a means of cultural rapprochement, which is so necessary for the world today; the revision of the theoretical foundations of negotiations is one of the most urgent tasks.

The history of recent decades shows that the age-old method of communication in the international arena according to the principle: “who is stronger is right” no longer works. This is especially clear in the reaction of Muslim countries to Western pressure. The "Position of Strength" has nurtured "Islamic terrorism" on an international scale. Therefore, theoretical comprehension of the negotiation process in order to develop new theoretical foundations aimed not only at optimizing the negotiation process, but also at changing its very principles, is an urgent task.

It is common knowledge that diplomatic relations have existed since ancient times and that the first diplomats were merchants. This fact suggests that the main purpose of establishing diplomatic relations was to establish commercial ties.

In the mainstream of diplomacy, there is no problem of understanding other cultures: intercultural communication, both at a theoretical and practical level, is a well-oiled mechanism. This problem is growing today, in the era of globalization, in the international economic arena.

With the rapid expansion of global business, labor, capital, information and technology travel faster, freer, and longer distances than ever before.

Despite the fact that the world economy has experienced a recession in recent years, 30 of the world's 100 largest economies are international corporations. The 500 largest corporations are responsible for 30% of the world's gross product and 70% of world trade. 50% of the US population receives its income from corporations [1, p. 2].

Large-scale expansion of global business, however, does not homogenize the world. The process of globalization is not strong enough to erase the cultural characteristics that have survived the centuries. Commercial activities are carried out between parties belonging to different cultures. Firms find prospects for their growth and development depending on the cultural education of their management. For example, the idea that income growth is directly related to consumerism cultivated by Western society does not make sense in the world market. Likewise, the Eastern ideal of a world economic empire, built on the basis of giving the corporation the image of a family, does not find understanding in the West.

Different cultures give rise to different social, legal, political and economic systems and paradigms [2], [3], [4], [5]. This means that the worldview grows on the basis of the national culture. Understanding other cultures must begin with recognizing the differences in how people think, speak, behave, eat, relax, live and die. Also at international negotiations there is a meeting of cultural paradigms [6], [7]. For negotiations to be successful, it is necessary not only to know the nature, characteristics and strategies of the negotiation process, but also to understand the negotiating partners as carriers of different cultural paradigms.

Even Aristotle wrote that before you start research, you need to define the concepts. There are many definitions of negotiations. For example, Robert B. Maddux defined negotiation as “a process that we use to satisfy our needs in a situation of their control by someone else” [8, p. fourteen].

This broad definition makes it clear that each individual also participates in negotiations on a daily basis. Depending on the needs and interactions, we participate in various kinds of negotiations. But most often the concept of "negotiation" is used in the field of business and diplomacy. We can say that negotiations are an

important aspect of intercultural communication. Moreover, the negotiations are understood as a bilateral discussion that lasts until the parties come to a common solution. Negotiations do not imply the use of pressure, although they do not exclude it. Also, contrary to popular belief, negotiations are not an arena in which each side tries to win by making the other side unfavorable. They also don't involve cheating. Neither pressure nor deception leads to fruitful decisions. It is no secret that negotiations are an arena for bargaining, such is their nature, regardless of their nature: be they commercial or diplomatic. Bidding involves concessions as part of a compromise solution. Fruitful negotiations only allow balanced concessions. Otherwise, the solution will be shaky and unreliable. On the international arena, hundreds of unratified decisions are proof of this. Dishonesty, however, ruins not only negotiations, excluding their successful completion, but also the relations of the parties as a whole, because the exposure of a lie means the loss of trust, which is the foundation of any relationship. Overcoming contradictions is in the nature of all negotiations. Real masters do it gracefully, not burdening, but strengthening relationships.

All over the world, people are negotiating every minute. The stakeholders here can be both governments and international companies. This fact gives particular importance to the problem of understanding, adequate perception of each other by negotiators with different cultural backgrounds or baggage. In Mexico, a tender was played out in which American and French companies participated. The tender was won by a French company, inferior to the American one in terms of their IT developments, but coinciding in the perception of the time: they were in no hurry. This example demonstrates the important role of cultural differences in international negotiations. For representatives of such a country as the United States, "time is money", while in Mexico, slow negotiations demonstrate a thorough and serious approach to the process and the respect of its participants for each other.

It should be noted that the study of the experience of international negotiations in order to provide negotiators with the necessary knowledge and skills began in the United States in the middle of the last century.

Negotiators work separately from cultural specialists, so the latter would not approve of the reduction of unique and immeasurable cultures to "cultural bundles", as well as special national negotiation strategies to several oppositions [9], [10], [11]. However, if the hypothesis "works", it turns into a theory. This scheme has proved to be effective in the daily practice of negotiations. Dilemmas that simplify matters have long been accepted as a canon to be reckoned with. Therefore, it is necessary to give a summary of it here.

The first dilemma relates to what is considered more important in a negotiation: a lucrative contract or a strong relationship of trust. Representatives of the Anglo-American cultural cluster, for example, believe that nothing strengthens a relationship more than a mutually beneficial contract. It is also necessary to focus on it because a lot of money has been invested in international negotiations, which by all means must be justified by a more profitable deal.

For the representatives of Northeast Asia, the most important task is to establish strong friendly relations, and they direct their efforts to this, especially at the beginning of negotiations, sparing neither time nor money. Lunches and study tours are important here, activities that are a waste of time and money for their Anglo-American negotiating colleagues. The logic of the Eastern side is clear and understandable: having established a strong relationship of trust, it is possible to conclude not one, but a series of transactions in the future. Therefore, although the signed contract can be understood as the establishment of friendly relations, the essence of the deal is in the relationship, built taking into account the prospects. [12], [13], [14], [15].

A 2004 study also illustrates this dilemma. It was attended by 400 negotiators from different countries. 74% of Spaniards and only 33% of Indians agreed with the statement that the purpose of negotiations is primarily a contract. [16, p. 1-2], [17, p. 17-18].

The next dilemma concerns the vision of the negotiations and, consequently, their results. For some, they are a field for finding a solution that satisfies both sides (win-win), for others, one side inevitably wins at the expense of the other (win-lose). In the first case, the negotiations are presented as cooperation of the parties, in the second, the negotiations are of the nature of confrontation. 100% of the respondents from Japan stated that their approach to negotiations definitely belongs to the first type, while only 33% of the representatives of Spain shared this position [16, p. 4], [18, p. 21].

Another difference relates to personal style: the manner in which you speak and behave. National culture is of decisive importance here. For example, it was noticed that the representatives of Germany are more formal in communication than the representatives of the United States. They turn to their foreign partners using exclusively titles, do not try to liven up their speech in informal ways, for example, with anecdotes, and refrain from topics affecting personal life. Americans address themselves using names, immediately try to close the distance and make friendships. They don't hesitate to take off their blazers and wrap up the sleeves of their shirts as the discussion picks up steam. Thus, each culture has its own formalities with their own specific meanings. They are another means of communication for people who understand this culture, another link. For

Americans, addressing by name is a sign of affection and friendly intentions, for the Japanese it is an unacceptable act of disrespect [18], [19].

Considering cultures by their methods of communication, specialists classify them as straightforward and hidden. In negotiations with representatives of the first type of culture, a direct answer can be expected to a direct question. Americans, British, Germans in the West, and Israelis in the East are of this type. Representatives of a latent culture avoid direct answers, especially negative ones. They can use verbosity or, conversely, conciseness, allegory, figurative forms of speech, as well as non-verbal means of communication. Camp David negotiations were complicated by the misinterpretation of mutual relations precisely because of the difference in communication styles. The straightforwardness of the Israeli side in statements and judgments was regarded by representatives of Egypt as aggressiveness and even an insult. The indirect statements of the Egyptians were interpreted by the opposite side as insincerity of intentions.

Perception of time and attitude to time are the following criteria that divide countries into two camps. Germans and Americans are punctual both in planning and in implementing their plans. Representatives of Northeast Asia are more flexible: they can change the schedule depending on the circumstances. In addition, the Americans, in accordance with their notions of time ("time is money"), negotiate very intensively, which creates tension unacceptable for the representatives of the Eastern countries. The latter regard the speed of decision-making as a sign of impoliteness, disrespect, or a desire to hide something [18], [19].

An example of this is the highly publicized case of the mid-1990s. The contract between Dabho lPower Company (a subsidiary of ENRON) and the Government of India for the long-term supply of electricity was never signed due to "unacceptable rush to negotiate" - a practice not experienced in the past. In the public mind, the speed of decision-making was perceived as the government's unwillingness to protect the interests of the people [20].

The next aspect of the influence of culture on the negotiation process concerns the level of emotionality. Despite the fact that it is highly dependent on individuality, the norms for displaying emotions in public are dictated by national culture. According to the stereotype, Latin Americans show emotions at the negotiating table, while representatives of many Asian countries hide them. However, you can always find calm Hispanics and hot Japanese people. In addition, within each "cultural bundle" its own spectrum of emotionality. Among Europeans, the Germans and the British, as descendants of one branch of the Anglo-Saxons, are the least emotional, while among the Asians they are the Japanese.

When considering approaches to a future transaction and the terms of the contract, two main ones stand out. The first - "top-down construction" - immediately presents the most optimal version of it, and invites the opposite side to accept all the conditions. The second - "building from the bottom up" - presents the minimum option as a base, and then expands and increases it, inviting opponents to accept additional conditions. The first option is presented by the negotiators from the United States, the second - from Japan. The difference in approaches is dictated by priorities: for the former, successful negotiations are a guarantee of good relations, for the latter, on the contrary: it is not necessary to spare time to lay the foundation of long-term relations of trust, because they will lead to multiple mutual benefits.

Negotiation theorists also find the reasons for the “agreement in principle - detailed contract” dilemma in national priorities. However, practitioners claim that the reason for the choice can be the strength or weakness of the position. The strong side tries to anticipate all possible situations in order to ensure its accurate implementation. The weak side tries to reserve the freedom to change details for its own convenience. In this case, the conclusions of theorists and practitioners cannot be considered contradictory. National peculiarities of thinking cannot but influence the choice: induction or deduction. So, the French, Argentines and Indians, as a rule, choose the second way, while the Japanese, Mexicans and Brazilians choose the first [21, p. 5].

The next feature of negotiations concerns the organization of a group of negotiators. In some groups, decision-making authority is authoritatively vested in one person, while in others, all members of the group must reach a consensus. Naturally, in the second type of group, more time is spent on decision-making. According to negotiators, the first type of group includes representatives from the United States, while the second includes representatives from Japan, China, and especially France. The latter are convinced that consensus decision-making is the only way to ensure freedom of speech. However, recent studies have shown that authoritarian decision-making is supported by negotiators from Brazil, China and Mexico, and only 45% of respondents from Japan said that they make team decision-making [21, p. 6].

And the last criterion by which the national specificity of negotiations is assessed is the degree of risk appetite. Risky situations can be triggered by disclosure of information, new approaches and acceptance of the possibility of unforeseen situations. The Japanese, possessing a wealth of information and making decisions in a consensual way, are considered risk averse. Americans, on the other hand, are not afraid to take risks. But

recent research has shown that the French, British and Indians are even more open than Americans to risky tactics and decisions.

Jeswald V. Salakuz in his article "Negotiations: 10 main ways of influence of culture on negotiations" [22, p. 7] presented the following generally accepted scheme of the influence of culture on negotiations, summarizing all of the above:

Thus, to date, experts have identified ten criteria that characterize the dilemma in approaches to international negotiations. it

1) priority task (lucrative contract - long-term relationship),
2) relations (cooperation (win-win) - competition (win-lose)),
3) style (formal - informal),
4) ways of communication (straightforward - hidden),
5) perception of time and attitude to time ("time is money" - time is fluid, attitude to it is flexible),
6) the level of emotionality (high - low),
7) the form of the agreement (detailed - general),
8) the process of discussion ("top-down construction" - "bottom-up construction"),
9) the way of discussion and decision-making (authoritarian - consensual),
10) the degree of risk appetite (high - low).

These are, in general terms, the specificity and peculiarity of the negotiation process in the countries of the East and West.

BIBLIOGRAPHY

1. Chang S. J., When East and West Meet: An Essay on the Importance of Cultural Understanding in Global Business Practice and Education. «Journal of International Business and Cultural Studies», Volume 2 – February 2010, 13 p.

2. Adler, N. J., International Dimensions of Organizational Behavior, 4th edition. Cincinnati: South-Western/Thomson, 2002, 205 p.

3.Brett M. Jeanne, Culture and Negotiation, International Journal of Psychology, 2000, 35 (2), pp. 97-104.

4. Bretton P. et Folliot M., Négociations internationales, Paris, Pédone, 1984, pp. 18-134.

5. Casse P.et Deol S. (1987), La négociation interculturelle, Paris, Chotard et associés éditeurs, pp. 165-182.

6. Cohen R. Negotiating Across Cultures: Communication Obstacles in International Diplomacy. - Wash., D.C.: US Institute of Peace Press, 1991, 320 p.

7. Druckman D. (1977), Negotiations: social psychological perspectives. Beverly Hills, Calif., Sage pp. 86-121.

8. Maddux R.B., Successful Negotiation. Kogan Page, London, 1992,
285 p.
9. Hofstede, G.H., Culture's Consequences: International Differences in Work-Related Values. Thousand Oaks, CA: Sage, 1980 (revised and expanded in 2001), 387 p.
10. Ronen, S. and Shenkar, O., "Clustering Countries on Attitudinal Dimensions: A Review and Synthesis." Academy of Management Review, 1985, 10(3), 435-454.
11. Schwartz, S.H., "A Theory of Cultural Values and Some Implications for Work." Applied Psychology, 1999, 48(1), 23-47.
12. “Central Asia Barometer,” M-Vector, October 24, 2012 u http://www.m-vector.com/en/news/?id=290.
13. Peng Luo, Analysis of Cultural Differences between West and East in International Business Negotiation, International Journal of Business and Management, vol.3, No. 11, November, 2008., pp. 145-156.
14.Adler, Nancy J and Graham, John L, "Strategy Implementation: A comparison of face-to-face negotiations in the People's Republic of China," Strategic Management Journal Vol 13, no 7 1992 pp. 449-466.
15. Everett M. Rogers, William B. Hart, Yoshitaka Miike, Edward T. Hall and The History of Intercultural Communication: The United States and Japan, Keio Communication Review No. 24, 2002, 24 p.
16. Salacuse, J.W., Negotiating: The Top Ten Ways That Culture Can Affect Your Negotiation, IBJ, 2004, 10 pp.
17. Cultural Influences in Negotiations, A Four Country Comparative Analysis, Lynn E. Metcalf. Orfalea College of Business, Cal Poly State University. San Luis ..., 2005, 42 pp.
18. Cultural Influences in Negotiations, A Four Country Comparative Analysis, Lynn E. Metcalf. Orfalea College of Business, Cal Poly State University. San Luis ..., 2005, 42 p.
19. Peng Luo, Analysis of Cultural Differences between West and East in international Business Negotiation, International Journal of Business and Management, Vol. 3, № 11, November, 2008, pp. 103-106.
20. Enron’s Rebecca Mark: «You Have to be Pushy and Aggressive» Business Week, February 24, 1997. http://www.businessweek.com/1997/08/ b351586.htm.
21. Salacuse J.W., Negotiating: The Top Ten Ways That Culture Can Affect Your Negotiation, IBJ, 2004, pp. 10.
22. Salacuse J.W., Negotiating: The Top Ten Ways That Culture Can Affect Your Negotiation, IBJ, 2004, pp. 10.

Мухамеджанов Э.Б.
д.ю.н, профессор;
Байжомартова К.А.
к.ю.н., ассоц.профессор

К ВОПРОСУ ПОПРАВКИ «ПРОТИВ ВСЕХ» В ИЗБИРАТЕЛЬНОМ БЮЛЛЕТЕНИ

24 мая 2021 года Президент Республики Казахстана подписал Конституционный закон «О внесении изменений и дополнений в Конституционный закон «О выборах в Республике Казахстан»». Пристальное внимание общественности к этому правовому акту было вызвано тем, что в нем нашли решение ряд вопросов, связанных со снижением порога для прохождения политических партий в Мажилис Парламента с 7% до 5%, внесение в избирательные бюллетени графы «Против всех» и введение прямых выборов акимов низового звена.

Безусловно, каждое из этих нововведений требует внимательного изучения и правового анализа. В данной статье речь пойдет только об изменении формы избирательного бюллетеня. Почему эта новелла обратила на себя внимание?

Тому есть несколько причин. Во-первых, сегодня эта новация преподносится средствами массовой информации и политологами, как новый шаг в демократизации избирательного процесса. Но, если это так, то почему аналогичная графа, имевшая место в избирательном бюллетене с 1998 по 2004 год, в свое время, была исключена. Кроме того, у скептически настроенных членов общества может быть другое мнение, например, что графа «против всех» была введена для того, чтобы оттянуть голоса, которые бы могла получить оппозиция. Оппоненты скептиков, напротив, могут полагать, что данное дополнение избирательного бюллетеня, привлечет на выборы большее количество избирателей.

Во-вторых, возникает вопрос, влияет ли это дополнение в избирательном бюллетене, на права избирателей. В-третьих, будет ли влиять эта новация на результаты выборов или как пишут

политологи, будет носить лишь информационный характер для партий и власти. Свидетельствовать об их популярности в обществе и сообщать о количестве протестного электората.

Чтобы ответить на эти вопросы, необходимо разобраться в сути содержания графы «Против всех». Вспомнить новейшую историю её появления и отмены в выборном законодательстве нашей страны.

Ответы на эти вопросы, позволят лучше уяснить юридический смысл данной новеллы, а также выявить ее плюсы и минусы.

Согласно википедии термины «Против всех» или «Против всех кандидатов», это — последний пункт в избирательных бюллетенях для голосования на выборах, позволяющий принять участие в голосовании, не выбрав ни одного из кандидатов в бюллетене. Применяется как на партийных выборах, так и на выборах из конкретных кандидатов (президентских, мэрских, и т. д.).

Полагаем, что данное, вряд ли можно считать корректным, поскольку пункт избирательного бюллетеня не является основанием, позволяющим избирателю принимать участие в голосовании. Не отвлекаясь на это замечание, все же отметим, что основная суть этого определения заключается в том, что избиратель на основе, только ему известного мотива, голосует против всех кандидатов или партий, включенных в бюллетень. При этом, такой голос, как и голоса избирателей, отданные за конкретных кандидатов, также может учитываться при подсчете голосов и влиять на результат голосования, если это предусмотрено законом.

В тоже время ряд оппонентов считают, что главный минус голосования «против всех» заключается в том, что у избирателей при нём, появляется возможность не формулировать свой выбор вообще, что, на их взгляд, не способствует реализации демократической системы власти" /1/.

Схожую позицию занимает И.Борисов, который отмечает, что право выбирать власть гражданам дает конституция, и с точки зрения этого положения закона графа "против всех" оказывается абсолютно неэффективной. Более того, она способствовала бы снижению политической активности не только среди избирателей, но и среди кандидатов /2/.

Здесь резонно поставить вопрос, о времени появления графы «Против всех» в нашем законодательстве.

Впервые модель голосования «против всех» получила свое закрепление в Законе СССР от 1 декабря 1988 года «О выборах народных депутатов СССР» /3/. В 1989 году она была применена на первых альтернативных выборах народных депутатов Верховного Совета СССР. Почему модель голосования? Потому, что отдельной графы в бюллетене не было, избиратель должен был вычеркнуть фамилии всех кандидатов, если голосовал против всех, или оставить одну, за кого отдавал свой голос.

Количество бюллетеней, поданных против всех, при подсчете голосов не учитывалось, но путем вычитания суммы голосов за всех кандидатов из суммы голосов поданных «За» и «Против» их можно было установить.

В последующем такая модель голосования «против всех» была применена в Указе Президента РК, имеющим силу Конституционного закона, от 28 сентября 1995 года «О выборах в Республике Казахстан». Согласно п. 6 ст.43 этого правового акта бюллетени, где были вычеркнуты все кандидаты, признавались действительными, но не учитывались при подсчете голосов.

Позднее данное положение было раскритиковано А.Кажегельдиным в книге «Казахстан: право выбора». По этому поводу он писал, что «Указ о выборах не предусматривает возможность голосования против всех кандидатов. Вместо этого установлено, что бюллетени, где вычеркнуты все кандидаты, не учитываются при подсчете. Тем самым граждане ограничены в своём отношении к кандидатам» /4/.

Возможно, данная критика, а также избирательная практика Российской Федерации в дальнейшем послужили основанием для внесения изменений в законодательство Республики Казахстан о выборах /5/.

Так, 6 ноября 1998 года Конституционным законом РК «О внесении изменений в Указ Президента Республики Казахстан, имеющий силу конституционного закона, «О выборах в Республике Казахстан» в пункты 2 и 3 статьи 42 были внесены изменения. Они получили следующую редакцию:

"2. Избиратель (выборщик) ставит любую отметку в пустом квадрате справа от фамилии кандидата, за которого он голосует, либо в квадрате, расположенном справа от строки "Голосую против всех кандидатов".

3. Избиратель при выборах членов органов местного самоуправления ставит любую отметку в пустом квадрате справа от фамилий тех кандидатов, за которых он голосует, либо в квадрате, расположенном справа от строки "Голосую против всех кандидатов".

Однако данное нововведение в вышеназванной норме, ничего не изменило в части подсчета голосов. В п.6 ст.43 Конституционного закона о выборах по-прежнему было предусмотрено, что

бюллетени, в которых избиратель проголосовал против всех, признаются действительными, но не участвуют в подсчете голосов. Таким образом, наш законодатель только ввел в избирательный бюллетень графу «против всех кандидатов», но не пошел по примеру России, где голосование «против всех кандидатов» оказывало реальное влияние на результаты выборов, хотя 6 мая 1999 года Парламентом РК был принят Конституционный Закон, который исключил п.6 из ст.43 Конституционного закона о выборах.

Исключение этого пункта не усилило значимость института голосования «против всех кандидатов», т.к. оно активно не влияло на подсчет голосов избирателей и на итоги выборов. Учитывая, что в период с 1999 по 2004 годы, когда действовал этот институт, экономика Казахстана была на подъёме, а в выборах принимали участие представители реальной политической оппозиции, и, как следствие, протестный уровень электората был низок, графа «против всех кандидатов» не имела широкого применения /6/.

Следует также отметить, что за вышеназванный период были проведены важнейшие электоральные кампании — президентские выборы 1999 г., выборы в Мажилис 1999 г., выборы в Сенат 1999 и 2002 гг.

В 2004 году строка «Против всех кандидатов» была исключена из п.2 ст. 42 Конституционного закона о выборах в РК. Причиной исключения этой строки послужили рекомендации БДИПЧ ОБСЕ. Представители этой организации сочли её нецелесообразной /7/, что фактически соответствовало действительности того временного периода.

В Российской Федерации отказ от голосования против всех произошел в 2006 году. Это решение аргументировалось тем, что в избирательном законодательстве большинства зарубежных стран отсутствуют аналоги голосования "против всех". Кроме того, исключение графы, станет фактором, стимулирующим участников избирательных кампаний более качественно и эффективно проводить работу среди избирателей, а также приведет к экономии бюджетных средств, полученных за счёт снижения затрат на перевыборы /8/.

Здесь уместен вопрос, исключение из избирательного бюллетеня пункта «против всех кандидатов» как-то ущемило права избирателей?

Полагаем, что такое исключение не ограничило и не нарушило прав избирателей, т.к. оно не создало препятствия к их участию в выборах и не ограничило их право избирать и быть избранным в органы публичной власти, а также выражать свою волю при голосовании на выборах в соответствии с законом.

В последующие годы с 2004 по май 2020 года выборы в Казахстане проводились по бюллетеням, где избиратель должен был проголосовать «За» или «против» какого-либо кандидата. Иной порядок заполнения бюллетеня, согласно подпункту 4) п. 5 ст. 43 Конституционного закон о выборах, признавался недействительным по основанию невозможности определить волеизъявление избирателей. Из этого следовало, что недействительные избирательные бюллетени при непосредственном подсчете голосов исключаются из числа бюллетеней избирателей (выборщиков), принявших участие в голосовании.

Вопрос о введении в Казахстане в избирательный бюллетень графы «Против всех» был вновь поднят 15 января 2021 года, когда глава государства на открытии первой сессии VII созыва Мажилиса Парламента РК отметил, что такие понятие как «альтернативные мнения», «голосование против всех» должны стать нормой для казахстанцев. Эта мера позволит выразить свое мнение тем гражданам, которых не устраивает ни один из кандидатов, либо ни одна из партий.

24 мая 2021 года, как выше уже отмечали, главе государства был представлен на подпись соответствующий Конституционный закон.

Согласно этому нормативному правовому акту в пунктах 2 и 3 статьи 42 Конституционного закона о выборах была изменена их редакция, суть которой касалась, права голосования «против всех».

Изменение данных пунктов потребовало внесения соответствующих изменений и дополнений в другие нормы данного Конституционного закона, например, в пункте 3 ст.43 было закреплено, что «3. Подсчет голосов производится отдельно по каждому кандидату, каждой политической партии, бюллетеням с отметкой в строке «Против всех»….». Пункт 4-1 статьи 43 был дополнен новым подпунктом 2-1).

Поскольку содержание этого пункта имеет ключевое значение в понимание рассматриваемого нововведения, то процитируем его полностью:

«4-1. После вскрытия урн избирательная комиссия по числу бюллетеней устанавливает:

1) общее число избирателей (выборщиков), принявших участие в голосовании;

2) число голосов, поданных за каждого кандидата, за каждую политическую партию;

Пункт дополнен подпунктом 2-1 в соответствии с Конституционным законом РК от 24.05.21 г. № 41-VII

2-1) число бюллетеней с отметкой в строке «Против всех»;

3) число бюллетеней, признанных недействительными;

4) число бюллетеней, полученных участковой избирательной комиссией;

5) число погашенных бюллетеней.

В случае превышения количества бюллетеней, извлеченных из урн для голосования, над количеством бюллетеней, выданных на основании списков избирателей и заявлений о голосовании вне помещения для голосования, устанавливается количество бюллетеней, выданных каждым членом избирательной комиссии».

Исходя из этого, возникает вопрос, о правовом статусе бюллетеней с отметкой «против всех». Оказывают ли они какое-либо влияние на результаты голосования или нет? Входят они в число бюллетеней, признанных недействительными, которые не учитываются при подсчете голосов или напротив, принимают участие в подсчете голосов?

К сожалению, законодатель, на наш взгляд, по этим вопросам хоть и дал ответы, но для среднестатистического правоприменителя они не очевидны. Например, п. 5 статьи 43 определяет, какие бюллетени признаются недействительными. Здесь обращает на себя внимание подпункт 4) пункта 5, согласно которому, недействительными, в том числе, признаются бюллетени, в которых **невозможно определить волеизъявление избирателей.**

В этой связи не исключено, что кто-то из правоприменителей может бюллетень с отметкой «Против всех» отнести к числу недействительных из-за невозможности определить волеизъявление избирателя, он же фактически не отдал свой голос ни одному из кандидатов. Конечно, отмеченное можно воспринять, как надуманное, но к автору статьи, обращались с такой постановкой вопроса.

Хотя, при внимательном прочтении закона, в пунктах 4 и 5 ст.44 прямо указано, что в сообщениях об итогах выборов отдельной строкой указывается количество недействительных бюллетеней и бюллетеней с отметкой «против всех». На основании этого, можно заключить, что бюллетени с отметкой «против всех» ни по каким признакам не могут быть отнесены к испорченным бюллетеням. Следовательно, они должны учитываться при подсчете голосов. В этой связи полагаем, что законодатель должен был более определенно отразить эту позицию в законе.

Если рассуждать иначе и воспринимать бюллетени с отметкой «против всех» как четко выраженное мнение избирателей, то получается, что они, отдали свой голос не за реального кандидата или партию, а за их фантомного конкурента - кандидата «против всех». В случае же если кандидат фантом «против всех» соберет больше голосов избирателей, чем реальный кандидат или партия, то это должно влечь необходимость повторных выборов.

Такие рассуждения вызваны тем, что, на наш взгляд, законодатель не дал в законе четкого ответа на описанные выше ситуации. Конечно, путем анализа разных норм можно установить алгоритм их действий, но это требует временных затрат, соответствующей подготовки. Полагаем, что отсутствие конкретики в законе, всегда порождает большие проблемы на практике.

В этой связи предлагаем:

- восстановить пункт 6 ст.43 Конституционного закона о выборах в новой редакции: «6. Признаются действительными и учитываются при подсчете бюллетений с отметкой «Против всех».

Принятие данного предложения, прежде всего, внесет ясность в процедуру подсчета голосов избирателей. Важность этого момента вызвана и тем, что, в случае преобладания на выборах голосов с отметкой «против всех», итогом такого голосования будет назначение повторных выборов, в которых уже будут задействованы другие кандидаты, пользующиеся реальным авторитетом у избирателей. Кроме того, полагаем, что такая норма повысит ответственность политических партий при формировании партийных списков. Конечно, данное предложение, на начальном этапе его применения, может дорого обойтись республиканскому бюджету, но в последствие это окупится.

В свете сказанного также встанет вопрос, о целесообразности сохранения пункта «против всех» в избирательном бюллетене при выборах акимов. Согласно пункту 2-1 ст.9 Конституционного закона о выборах «2-1. При выборах акима города районного значения, села, поселка, сельского округа избранным считается кандидат, набравший по сравнению с другими кандидатами большее число голосов избирателей, принявших участие в голосовании». Если же предположить, что в ходе голосования более 50 процентов голосов получит фантомный кандидат «против всех», то получается, победу одержит на таких выборах кандидат, которого поддерживают минимальное количество избирателей, что будет свидетельствовать о его низкой легитимности. Поэтому считаем, в таком случае, надо либо отказываться от пункта «против всех» в избирательном бюллетени, либо дополнить

п.2-1 положением о том, что: «в случае, если количество бюллетеней «Против всех» будет больше голосов, чем набрал кандидат с наибольшим количеством голосов, то результаты выборов аннулируются».

Литература:

1.См. Одиноков Е. Эксперты ответили на вопрос, способствует ли демократии графа "против всех". Интернет ресурс: РИА Новости. 17:02 01.11.2017. 1239;

2. См. там же, сноска 1;

3. См.: Закон СССР от 1 декабря 1988 года «О выборах народных депутатов СССР» // Ведомости ВС СССР. — 1988. — № 49. — ст. 729;

4. Кажегельдин А. Казахстан: право выбора. Алматы: Каржи-каражат. 1998. С.198;

5. В Российской Федерации пункт применялся с 1991 года, но с 2006 года решением Государственной думы был исключён из бюллетеней. На федеральных выборах Президента применялся в 1991, 1996, 2000, 2004 годах. На парламентских выборах пункт применялся в 1993, 1995, 1999, 2003 годах;

6. См. информацию о явке избирателей: Даненова Д. Выборы в РК: история развития и достижения. Интернет ресурс: https://strategy2050.kz/ru/news/vybory-v-rk-istoriya-razvitiya-i-dostizheniya/;

7. См.: https://ru.sputnik.kz/society/20210703/17515569/chto-nuzhno-znat-o-vyborakh-akimov.html;

8. https://ria.ru/20060609/49242215.html;

УДК 332.01(025.1)

Муратова Р.А.,
к.э.н., доцент кафедры “Послевузовское образовние”
КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан
e-mail:Rose1950@mail.ru
Мынжанова Г.Т.,
старший преподаватель
кафедра “Экономика и менеджмент”
КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан
e-mail:gulzhakan1970@mail.ru

ВОПРОСЫ РЕГИОНАЛЬНОГО ПЛАНИРОВАНИЯ И УПРАВЛЕНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Аннотация: В статье рассматриваются концептуальные основы исследования вопросов регионального планирования, регулирования и управления в Республике Казахстан.

Ключевые слова: регион, планирование, государственное вмешательство, региональное развитие, региональное управление.

Muratova R.A.,
c.e.s, associate professor
of the Postgraduate Education Department of
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail:Rose1950@mail.ru
Mynzhanova G.T.,
Senior Lecturer,
Department of Economics and Management
Ablaikhan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail:gulzhakan1970@mail.ru

ISSUES OF REGIONAL PLANNING AND MANAGEMENT IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Abstract: The article discusses the conceptual foundations of the study of regional planning, regulation and management in the Republic of Kazakhstan.

Keywords: region, planning, state intervention, regional development, regional management.

Вопросы регионального планирования и управления являются наиболее актуальными в силу множества объективных и субъективных параметров.

К объективным параметрам можно отнести такие факторы как диффреренцированность и неоднородность экономического и природно-ресурсного потенциала регионов любого государства.

Факторы дифференциации включают различия в масштабах регионов, форме государственного устройства, стилю государственного управления, и в целом общем уровне социально-экономического развития страны. Так, государства с высоким уровнем социального развития могут иметь относительно незначительные различия в уровне развития регионов, А государства с переходной экономикой, только формирующие социальные критерии развития общества, уделяющие дифференциальному развитию меньшее значение, соответственно имеют больший отрыв в уровне производственного и социально-экономического развития региона и, как следствие, социальному благополучию граждан.

К субъективным факторам можно отнести различия в менталитете населения, хотя, в принципе, она то же порождена объективными проблемами. Субьективными факторами являются отмеченный выше стиль государственного управления, исторически сложившийся уклад жизни, религиозные, этнографические и демографические отличия. В то же время в решении проблем регионального планирования серьезным препятствием является инерционность мышления, нигилистический взгляд на решение социальных, социальных задач.

Неоднородность и неравномерность (по различным признакам) или чрезмерная величина территории обусловливают, с точки зрения определенных целей изучения или практической деятельности, необходимость членения территории страны на части — регионы.

Регион — это определенная, отличающаяся от других территорий по ряду признаков и обладающая некоторой целостностью (взаимосвязанностью составляющих ее элементов) территория.

Регионы выделяются из территории в соответствии с определенными целями и задачами. В различных науках и областях практической деятельности используются свои определения и принципы выделения регионов.

Для экономики имеет значение выделение регионов с позиций административного и экономического управления, места в территориальном разделении труда, функционирования рынков труда, товаров и услуг, типичности социально-экономических проблем и т. п.

Например, Основные положения региональной политики в Республике Казахстан, утвержденные Президентом страны в 1996 г., содержат следующие определения региона: это "...часть территории Республики Казахстан, обладающая общностью природных, социально-экономических, национально-культурных и иных условий.

Регион может совпадать с границами территории субъекта Республике Казахстан либо объединять территории нескольких субъектов. В тех случаях, когда регион выступает как субъект права, под ним понимается только субъект Республике Казахстан". В соответствии с классификатором административно-территориального деления (КАТО) в Республике Казахстан имеется 16 регионов, к которым относятся 14 областей и да города, имеющих статус регионов – это г.г.Алматы и Астана. В 2020 году статус региона мегаполиса присвоено бывшему областному центру Южно-Казахстанской области, переименованной в Туркестанскую.

Преобладающей тенденцией в эволюции современных государств является постепенная децентрализация государственной власти, передача все большей части государственных функций, в том числе в области планирования, от центра к регионам. Во всех странах, за исключением самых маленьких (Андорра, Лихтенштейн и т. п.), существует один или более уровней государственного регионального управления.

При этом следует различать:

- региональное планирование, осуществляемое центральными (федеральными) органами государственной власти в отношении регионов, что соответствует государственному (макро-) уровню;
- собственно региональное планирование, реализуемое региональными органами государственной власти (субъектами РК) в отношении территорий, которые находятся под их юрисдикцией.

При планировании на уровне региона, как и на макроэкономическом уровне, действующим лицом является ассоциированный собственник. Поэтому региональное планирование имеет много общего с макроэкономическим, но в то же время существенно от него отличается. |

Учитывая это, региональное планирование можно определить как организованную деятельность, осуществляемую региональным органом государственной власти (или по его поручению) для:

а) подготовки решений и мероприятий, соответствующие компетенции регионального органа власти, которые будут им реализовываться на территории, находящейся под его юрисдикцией;

б) согласования решений и взаимодействий низших звеньев системы управления (административных районов и муниципальных образований в составе региона) между собой и с региональным органом власти в интересах развития региона и его составляющих как одного целого, в соответствии с целями и задачами, определенными на региональном уровне.

Особенности регионального планирования обусловлены компетенцией региональных органов власти и определяются одним из трех возможных статусов региона в вертикали государственной власти:

1) имеют собственную сферу полномочий (административная автономия, экономическая самостоятельность), законодательно закрепленных на общегосударственном уровне;

2) подчиняются центральным властям как проводники их политики;

3) находятся в процессе перехода от полного подчинения к административной автономии.

Экономическая независимость регионов нужна для того, чтобы:

- самостоятельно осуществлять разработку планов социально-экономического развития территории и их реализацию;

- вести региональное хозяйство с учетом местных традиций, обычаев, особенностей, включая и обустройство муниципального хозяйства (совместно с органами местного самоуправления);

- способствовать изысканию дополнительных источников средств для своего развития;

- способствовать более активному, более эффективному решению социальных проблем.

Возможности государственного вмешательства в региональное развитие в большинстве стран регламентируются конституциями (основными законами) и специальными законами, определяющими разграничение полномочий между центральными и региональными государственными властями.

Государственное вмешательство в региональное развитие осуществляется практически во всех странах с самым разнообразным государственно-политическим устройством. При этом федеративные государства отличаются от унитарных (с централизованным руководством) тем, что регионы - субъекты федераций обладают в них большими правами, чем регионы в унитарных государствах. В большинстве федеративных государств регионы не обладают полным суверенитетом. Пример соседней Российской федерации налицо. Они не имеют права выходить из состава Федерации, лишены права самостоятельно осуществлять внешнеэкономические связи Более широкими полномочиями наделены субъекты федераций в США, в которых штаты имеют собственное законодательство. Эти особенности государственного устройства отражаются на компетенции региональных органов власти, осуществляющих региональное планирование, и как следствие - на конкретизации целей, объектов, субъектов и механизмов реализации разрабатываемых планов. В то же время в общем виде постановка целей, общая стратегия развития государства, выделение объекта и субъекта регионального планирования имеют единые основы с макроэкономическим показателями.

Институты развития Республики Казахстан активно участвуют в региональной политике. Они представлены АО "Банк Развития Казахстана" (БРК), АО «БРК-Лизинг», Инвестиционный Фонд Казахстана (ИФК), АО «Национальное агентство по экспорту и инвестициям «KAZNEXInvest», АО «Аграрная кредитная корпорация», АО «Фонд развития предпринимательства «Даму», АО«Казагромаркетинг» , АО «Фонд Финансовой поддержки сельского хозяйства» и АО «Казагрофинанс».

Таким образом, компетенция региональных и местных органов управления выступает своеобразным ограничением в процессе регионального планирования.

Следует подчеркнуть, что планы регионального развития в странах с многоукладной экономикой не должны быть директивными как это имело место при разработке планов социально-экономического развития республик и отраслей при *территориально*-отраслевом принципе планирования *в СССР.* Разрабатываемые планы территориального развития, в основном по содержанию, являются индикативными и рекомендательными. Однако, при отражении в региональном плане общегосударственных стратегических вопросов элементы такого плана носят обязательный характер. Так, те части планов, которые адресуются государственному сектору, определяют размещение важнейших объектов инфраструктуры, условия охраны природной среды и т. п., имеют обязательный характер. В целом план регионального развития представляет собой форму согласования интересов многих экономических и социальных субъектов.

Формирование, подготовка и обсуждение планов и плановых решений осуществляется с участием его непосредственных исполнителей, что приводит к недопущению и урегулированию конфликтов и расширению делового сотрудничества для достижения общих целей. Таким образом, планы и плановая деятельность - это существенная часть институциональной структуры регулирования регионального развития.

Для разработки прогнозов и планов развития региона необходимо осуществлять анализ его социально-экономического положения, рассматривая его с двух позиций. С одной стороны - определение места, роли и функций региона в системе единого общегосударственного комплекса с учетом формирования и реализации региональных интересов.

С другой - характеристика самого региона с выделением критериев и показателей, отражающих экономические, социальные, исторические, этнонациональные, демографические, природно-ресурсные и экологические характеристики.

Планы развития региона должны учитывать систему региональных налогов, субсидий, субвенций и дотации.

Особенность планирования отраслей социальной сферы, здравоохранения, образования, жилищно-коммунального хозяйства, культуры - их территориальный характер, что обусловливает необходимость разработки именно планов с учетом их региональной специфики.

В рамках регионального планирования необходимо решать вопросы экологически безопасного размещения и развития производства, рационального использования природных ресурсов, сохранения и восстановления экосистем.

Для решения крупномасштабных и острых проблем (например, противодействие обнищанию и резкому имущественному расслоению населения, ликвидация последствий стихийных бедствий, экологических и техногенных катастроф и т. п.) требуется участие центральных органов государственной власти.

Региональное планирование тесно связано с бюджетной политикой. В основе бюджетов (годовых и среднесрочных) всегда лежит план или прогноз развития соответствующей территории.

В этой связи в процессе разработки планов развития региона основной акцент необходимо делать на решение узловых региональных проблем, учитывая более полное использование местных возможностей и резервов повышения эффективности производства на основе динамичного и пропорционального развития отраслей материального производства и непроизводственной сферы, на комплексное решение проблем социально-экономического развития территории, которые имеют большое значение для формирования эффективной структуры хозяйства региона.

При разработке региональных комплексных программ важно соблюдать приоритетность общегосударственных интересов Республики Казахстан, что обеспечивается четким разграничением функций, задач и объектов планирования между комитетом по стратегическому планированию и реформам, министерствами и ведомствами, а также местной администрацией.

В составе стратегических планов социально-экономического развития региона на основе перечня проблем, имеющих важное значение для его комплексного развития и требующих программного решения, разрабатываются региональные целевые комплексные программы (РЦКП). В их состав входят программы, которые являются подпрограммами, соответствующими государственным национальным программам (ГНП). Внедрение этих программ осуществляется под руководством местных администраций при контроле со стороны Комитета по стратегическому планированию и реформам.

Программы регионального значения направлены, как правило, на решение проблем социального развития, рационального комплексного использования местных ресурсов с учетом прилегающих территорий, развитие производственной и социальной инфраструктуры, охраны окружающей среды; а также решение межведомственных процессов. Региональные программы разрабатываются на весь период, необходимый для реализации поставленных целей. Сроки начала и завершения программы могут не совпадать со стратегическим экономическим планом республики, поэтому все основные показатели программы должны разрабатываться с выделением пятилетних периодов с разбивкой планируемой пятилетки по годам. Основные показатели региональных программ, которые соответствуют данному плановому периоду, полностью должны включаться в комплексный стратегический план.

ЛИТЕРАТУРА

1 Послание Президента народу Казахстана от 14 декабря 2014 года, Астана. Стратегия «Казахстан-2050». Новый политический курс, состоявшегося государства.

2 Государственная программа по форсированному индустриально-инновационному развитию Республики Казахстан на 2010 – 2020годы.

3 Ильина, И.Н. Региональная экономика и управление развитием территорий. учебник и практикум для бакалавриата и магистратуры / И.Н. Ильина, К.С. Леонард, Д.Л. Лопатников и др… — Люберцы: Юрайт,2019

4. Региональная экономика и управление. Электронный научный журнал. Доступ: https://eee-region.ru/

УДК 005.511

Рахимгалиева Д.К
Жоғары инженерлік-технологиялық колледжінің экономикалық пәндер оқытушысы,
Орал, Қазақстан
e-mail: dinarark_86@mail.ru

ФРАНЧАЙЗИНГТІК ҚАТЫНАСТАРДЫҢ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ДАМУЫ МЕН ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ

Түйін: Мақалада Қазақстандағы франчайзингтің бизнес жүйесі және оның дамуына мемлекет тарапынан көрсетілетін қолдаулар, франчайзинг қызметінің басты ерекшеліктері туралы айтылған. Шағын және орта бизнесті іскерлік ортаның дамуында франчайзинг қызметінің ролі көрсетілген.
Тірек сөздер: Франчайзер, лицензия, бизнес-жоба, Қазақстан Франчайзинг қауымдастығы.

Rakhimgalieva D.K
Higher College of Engineering and Technology, economics teacher
Uralsk, Kazakhstan
e-mail: dinarark_86@mail.ru

WAYS OF DEVELOPMENT AND IMPROVEMENT OF FRANCHISING RELATIONS IN KAZAKHSTAN

Abstract: The article examines the business system of franchising in Kazakhstan and the elimination of the shortcomings that hinder its development. The relevance of the topic in the framework of the development and formation of the business environment is obvious, since it reflects the current problems of medium and small business.
Keywords: Franchisor, license, business project, Kazakhstan Franchising Association.

Франчайзинг батыс нарығы үшін бизнестің таныс формасы болса, Қазақстан үшін жаңа форма болып табылады. Кәсіпкерліктің бұқаралық топтары қалыптасып, көптеген адамдар өз кәсібімен айналысуға ұмтылыс білдіріп жатқан біздің ел үшін франчайзинг тәжірибесі өте маңызды.

Кешенді кәсіпкерлік лицензия (франчайзинг) - айрықша құқықтар кешенінің құқық иеленушісі осы кешенді басқа тұлғаға өтемді негізде пайдалануға беретін кәсіпкерлік қызмет. Айрықша құқықтар кешені (лицензиялық кешен) - бірқатар санаткерлік меншік объектілеріне (тауар таңбасына, фирмалық атауға, қызмет көрсету таңбасына, патентке, ашылмаған ақпаратқа, оның ішінде өндіріс құпияларына (ноу-хауға) құқықтар .

Бүгінгі таңда ел экономикасында франчайзинг - бизнесті ұйымдастырудың біріккен формасы бола отырып, негізгі ілімдік және әдістемелік тұрғыда өңдеуді қажет ететін салыстырмалы түрдегі құбылыс болып саналады. «Франчайзинг» термині француздың «franchise» - жеңілдік, артықшылық, сонымен қатар салық пен жарналардан босату сөзінен пайда болған. Франчайзингтің қалыптасу және даму тарихы, оның терминінің мағынасы батыс және отандық әдебиеттерде әр түрлі белгіленген. Франчайзингтің бастапқы пайда болу мекені – АҚШ, ол тауарлар мен қызметтерді сату, сатылған күрделі тауарларға сервистік қызметтер көрсету қажеттілігіне байланысты дистрибьюторлық желіні құру, кеңейту және жетілдіру мәселелері туындаған кезеңде кеңінен таралды. Әйгілі «Зингер», «Форд», «MC Donalds» сауда маркілері франчайзинг қатынастары негізінде дамыған. Дамыған елдерде франчайзинг тұтынушылардың әр түрлі қызметтерге деген қажеттіліктерін қанағаттандырудың құралы ретінде жарты ғасырдан астам уақыт пайдаланылып келеді. Шетелдердегі франчайзингті қолданудың көпжылдық тәжірибесі оның іскерлік тиімділігін дәлелді түрде көрсетеді. Франчайзинг орта және шағын бизнестің дамуына, отандық тауарлар мен тауар өндірушілерді ішкі және халықаралық нарықта жылжытуға, жұмыс орындарымен қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Бүгінгі таңда франчайзингтік желілердің саны бойынша әлемдегі көшбасшы елдер – Қытай, шамамен 3000-нан астам франчайзингтік желілері бар, екінші орында АҚШ, үшіншіде Жапония тұр. АҚШ, Канада, Ұлыбритания сияқты елдердің бюджетінің үшке жуық бөлігін қызмет атқарушы франчайзингтік компаниялар қамтамасыз етуде. Қазақстанда франчайзингтік қатынастардың орын алғанына 12 жылдан асты, алайда отандық экономика үшін осы бизнестің кең дамыған ұйымдық нысаны әлі де жаңа құбылыс болып табылады.

Франчайзинг туралы заңнама Франчайзинг арнайы 2002 жылғы «Кешенді кәсіпкерлік лицензия/франчайзинг заңы» бойынша реттеледі. Сонымен қатар, франчайзингті 1999 жылғы Қазақстан Республикасының Азаматтық Кодексінің 45-тарауы реттейді. [1]

Франчайзер — ол лицензия беретін немесе өзінің тауар белгісін, «ноу-хауы» мен операциялық жүйелерін пайдалануға құқық беретін компания. Мысалы, франчайзер табысты өнім немесе қызметтер, айталық, шапшаң тамақтандыру ресторанының ерекше жұмыс стилін құруы мүмкін. Франчайзер бизнесті зерттейді және дамытады, бизнесті алға жылжыту үшін ақша жұмсайды, жақсы бедел алуға ұмтылады және брендинг деп аталатын танымал бедел-мінездеме (сипаттама) қалыптастырады. Компания өзінің бизнес-тұжырымдамасының жұмысқа қабілеттілігін және бұл бизнестің ұдайы өндірілімділігін дәлелдегеннен кейін, ол осыған ұқсас табысты қайталағысы келетін кәсіпкерлерге оның фразшизасын сатып алуды ұсына бастауына болады.

Көптеген адамдардың өзіне-өзі жұмыс істеу туралы ойы оларды меншікті іс ашуға итермеледі. Алайда мүмкіндіктер қандай көп болса, тәуекелдіктер де сондай көп. Алғашқы бес жылда жаңадан бастағандардың үштен екісінің кәсіпкерлігі сәтсіздікпен аяқталатыны есептеліп шығарылған. Жаңа істің сәтсіздікке ұшырауының екі себебі бар: 1) кәсіпкер нарық қабылдағысы келмейтін өнім немесе қызмет ұсынуға тырысады; 2) нарық үшін қызықты көрінген өнімнің маркетингпен қамтамасыз етілуі нашар.

Көбінесе бұл екі себеп те мына екі фактордың салдары болып шығады:

1) кәсіпкерлік бақылаудың сенімді жүйесінің жоқтығы;

2) басшылықтың кәсіби дайындығының жетімсіздігі. Тәуекелдік факторларының әсерін азайту жолдарының бірі — ол бірлескен кәсіпорынға қатысу, оның ішінде, нарықта жетістігін көрсетіп немесе нарықта қабылданатын өнім не қызметтер жасап үлгірген, әрі қаржылық бақылаудың сенімді жүйесі мен осы өнім өндірісін құрған франчайзинг түрінде қатысу.

Қазақстан Франчайзинг қауымдастығының мәліметінше, Қазақстандағы нарықта отандық франшизалық компанияларының үлесі 20%-ды құрайды. Қауымдыстықтың алдағы жоспары бойынша отандық франшизалардың үлесін арттыру көзделген. [2]

Неге шетелдік брендтер нарыққа төзімді? Ең алдымен алпауыт елдер тауарларына жарнама жақсы жасалады. Екіншіден, шетел тауарлары бірнеше маңызды өлшемдерге жауап береді. Тауарлар сапалы, арзан және көздің жауын алардай сан алуан. Қазақстандық кәсіпкерлердің басты бәсекелестері Ресей, Қытай және Америкадан келген франшизалар. Сондай-ақ, нарықта Еуропа елдері, Түркия, Аустралия, Израиль, Жапония өкілдері де бар. Қазақстан секілді жас мемлекет үшін бұл ортада қалыптасу уақыт еншісінде. Бүгінде франшиза көлемі бойынша Азия мемлекеттері жетекші позицияларға ие. Дамушы елдер өздерінің франшиза үлестерін көбейтумен айналысып келеді.

Ұлттық франшизалар арасында ең белгілі бренд – «Айкүне». Ол қазақ гимнастикасы бойынша жұмыс жүргізеді. Қазақстанда осы брендтің 50-ге жуық франшизасы бар. Соңғы кездері Ресейде, Украинада да таныла бастады. Одан кейін – «Олимп» диагностикалық клиникасы.

Қазіргі таңда отандық франчайзингтің жылдық табысы 3 млрд теңге межесіне жетіп қалды. Шағын және орта бизнесті қолдау мақсатында «Даму» қорының бастамасымен, франчайзингтік және франшизалық бизнесті екінші деңгейлі банктер арқылы қаржыландыру қолға алынды. Кәсіпкерлерге 3 млн-нан 30 млн-ға дейін 14%-дық несие қарастырылған.

Осы бағыттағы барлық түйіткіл мен мәселелер бойынша «Атамекен» ҰКП мен «Қазақстан Франчайзинг қауымдастығы» бірлесіп жұмыс істеуге кірісті. Франшизалық өнімдер бойынша тұрақты түрде өткізілетін «KazFranch» көрмесі бар. Көрме арқылы Қазақстанмен шетелдік серіктестер арасындағы байланыс пен ынтымақтастық артатыны сөзсіз. «KazFranch» мақсаты – Қазақстанда шағын және орта бизнестің сапалы дамуына ықпал ету, франчайзинг саласына қатысушылардың тәжірибе алмасуына жағдай жасау. Бұл бағытта Қазақстанның Сыртқы сауда палатасын да атап өтуге болады. Сыртқы сауда палатасы отандық кәсіпкерлер мен шетелдік инвесторлар арасында келіссөздер ұйымдастырады.

Қазақстанда франшизамен жұмыс істеген тиімді, бизнесті басынан бастау көп тәуекелдер мен қаржыны талап етеді, оның үстіне сапалы жұмыс күші де өте қымбат. Сондықтан да болар отандық өнімнің бағасы тым жоғары болып жатады. Халықтың өзі де атақты сауда маркаларына үйір келеді.

Дүние жүзінің кәсіпкерлері франчайзингті төмендегілерді орындау үшін қауіпсіз тәсіл ретінде біледі:

- адамның бизнесті дербес жүргізуіне, бірақ ол ісінде жалғыз болмауына жәрдемдесу;
- компанияларға орасан үлкен әкімшілік кешенін құруға және қамсыздандыруға үлкен шығын жұмсамай-ақ, әрі корпоративтік кәсіпорындардың кең желісін басқаруда қиындық көрместен тиімді кеңеюге көмектесу;

- компанияларға өзінің жұмыс істеп тұрған желісін тиімді жұмыс атқаратын, істеріне адал адамдар жұмыс істейтін желіге, мығым бизнеске айналдыруға көмектесу. [3]

Франшиза тәсілімен бизнес жүргізгісі келген тұлға ең алдымен франшиза түрін таңдау керек. Франшиза – бұл тауар, оны таңдауға жоғары мән беру абзал. Бүгін нарық ұсынған ауқымдылықта франшиза сатып алушы мамандығына, жанына жақын саланы таңдап алуға мүмкіндігі бар. Осы саладағы білімді арттыру үшін түрлі семинарлер мен тренингтерге маңызы жоғары. Нарықта дайын франшизаларды саудалап отырған делдал компаниялар жеткілікті. Олар тұлғаның қаржысы есебінен оның бизнесіне оңтайлы франшиза тауап беріп қана қоймай, қысқа мерзімде табыс әкелетін ТОП-тағы брендтерді анықтап береді. Сонымен қатар нарықта шетелдік алып-сатар компаниялар көп. Брендті ары қарай дамыту, сату, пайда табуды оқытады, өздерінің клиент табу базасының қызметін қоса ұсынады. Алайда бұл қызмет тұлғаның қалтасын қағуы мүмкін. Кез келген жаңа нәрсеге, әсіресе бизнеске аса үлкен жауапкершілікпен қараған жөн. Белгілі бір франшизаны сатып алмай тұрып, оның жергілікті жерге бейімділігін, георгарфиялық ерекшелікті саралаған жөн. Бизнес-жобасын іске асыруға дейінігі сауалнамалар, мониторинг, бәсекелес орта, нарық көлемін зерттеу қажет. [4]

Бұл орайда франчайзингті дамыту экономиканы дағдарыстан шығарып, оны сауықтыру бойынша міндеттердің кең ауқымын шешеді:

1. Елге іс жүзінде қазіргі заманғы озық технологиялар және бизнес жүргізудің әлемдегі ең үздік тәжірибесі әкелінеді.
2. Шағын бизнестің инновациялық және технологиялы кәсіпорындарын одан әрі дамыту үшін алғышарттар жасалып, бизнес-орта қалыптастырылады.
3. Шағын және ірі бизнестің тиімді түрде өзара әрекеттесуі мен ынтымақтасуы үшін алғышарттар жасалады.
4. Шағын бизнестің айқындығы арта түседі.
5. Аймақтық тұрғыдан қамту кеңейеді.
6. Халықты жұмыспен қамту мәселесі ішінара шешіледі.
7. Халықтың және бизнестің қолы жете алатын тауарлар мен қызметтердің сапасы жақсарады.

ӘДЕБИЕТ

1.Кешенді кәсіпкерлік лицензия (франчайзинг) туралы Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 24 маусымдағы Заңы

2.Манап А.С. «Қызмет көрсету саласындағы франчайзингтің қалыптасуы және даму бағыттары ».

3. Қазақстандағы франчайзингтік қатынастарды реттеу бойынша іс-шаралар// Қаржы-қаражат,2017ж.,№5,74-78б.,0,3б.п

4.Даурунов И., Курбанова Г., Шишкина А. Малый бизнес Казахстана: состояние и проблемы развития / Результаты мониторингового обследования 2007 г. Алматы: РГП «Институт экономических исследований», 2007. -268 б.

УДК 347.734/.735

Сакбайкызы Асел
магистр права, ст.преподаватель;
Жугралина Б.М.
к.ю.н., доцент;
Каленова Б.Н.
магистр права, ст.преподаватель
КазУМОиМЯ им.Абылай хана

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ВАЛЮТНОЙ ИНТЕГРАЦИИ ЕВРАЗИЙСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОЮЗА

Аннотация: В статье рассматриваются теоретические вопросы валютной интеграции Евразийского Экономического Союза. Определены цели и задачи валютной интеграции. Рассмотрена история возникновения, этапы развития и виды мировой валютной интеграции. Автор в данной статье дает анализ и определяет важность валютной интеграции. В этой связи, под валютной интеграцией можно понимать сотрудничество стран в сфере международной торговли и финансов, которое

призвано уменьшить или снять экономические барьеры между странами-участницами соглашения, повысить конкурентоспособность их производителей, укрепить валютно-финансовую систему и обеспечить экономический рост.

Ключевые слова: интеграция, ЕАЭС, валюта, государство, правительство, экономика, Евразия, союз, совет, комиссия, сотрудничество, договор, междунродный, сфера.

Sakbaikyzy Assel
Master of Laws, Senior Lecturer
Kalenova B.N.
Master of Laws, Senior Lecturer
Zhugralina B.M.
C.L.S., Associate Professor
Ablaikhan KazUIRandWL

TOPICAL ISSUES OF CURRENCY INTEGRATION OF THE EURASIAN ECONOMIC UNION

Abstract: The article deals with theoretical issues of currency integration of the Eurasian Economic Union. The goals and objectives of monetary integration have been defined in the framework of the article. Origin, stages of development and types of world monetary integration have also been thoroughly considered. The author gives an analysis of monetary integration process and determines the importance of it. In this regard, currency integration can be understood as cooperation between countries in the sphere of international trade and finance, which is designed to reduce or remove economic barriers between the member countries of the agreement, increase the competitiveness of their producers, strengthen the monetary and financial system and ensure economic growth.

Keywords: integration, EAEU, currency, state, government, economy, Eurasia, union, council, commission, cooperation, contract, international, sphere.

В одиночку противостоять жесткой конкуренции, влиянию мировых валютных и финансовых рынков очень сложно, поэтому многие страны идут по пути создания различных международных объединений, в которых каждое отдельно взятое государство может найти защиту своих интересов и реализовать себя как полноправный субъект мирового сообщества. В этой связи, под валютной интеграцией можно понимать сотрудничество стран в сфере международной торговли и финансов, которое призвано уменьшить или снять экономические барьеры между странами-участницами соглашения, повысить конкурентоспособность их производителей, укрепить валютно-финансовую систему и обеспечить экономический рост. Интеграция в валютно-финансовой сфере нужна еще потому, что у стран, вступающих в интеграционный процесс, имеются определенные цели, реализовать которые поодиночке неизмеримо сложнее, чем сделать это на коллективной основе, совместными усилиями.

Обычно выделяют следующие основные цели валютной интеграции:

- Укрепить позицию национальных валют;
- Создать емкие финансовые рынки с полным набором инструментов, присущих рынкам высокоразвитых стран;
- Занять достойное место в мировой валюто-финансовой системе [2].

Евразийская экономическая комиссия (ЕЭК) является постоянным регулирующим органом в ЕАС. Все права и функции ранее существовавшей Комиссии Таможенного союза были делегированы Евразийской экономической комиссии. Имеет статус наднационального органа управления. Организация не подчинена какому-либо из правительств трех стран. Решения Комиссии обязательны для исполнения на территории стран участников.

Основной *задачей* ЕЭК является обеспечение условий функционирования и развития Таможенного союза и Единого экономического пространства, а также выработка предложений по дальнейшему развитию интеграции. ЕЭК передаются полномочия упраздняемой Комиссии Таможенного союза (КТС) [3].

В компетенцию Комиссии входят:

- Таможенные тарифы и нетарифное регулирование;
- Таможенное администрирование;
- Техническое регулирование;

- И конечно же, *валютная политика*;
- *Финансовые рынки* (банковский, страховой, валютный и фондовые рынки) и т.д. [2].

Для реализаций валютной политики между странами-участницами заключен ряд нормативных документов, как:

- Договор о согласованной валютной политике государств - участников Соглашения о согласованных принципах валютной политики от 9 декабря 2010 года от 12 декабря 2011 года;
- Договор о порядке перемещения физическими лицами наличных денежных средств и (или) денежных инструментов через таможенную границу таможенного союза Астане от 5 июля 2010 года;
- Раздел XIV «Валютная политика» Договора о ЕАЭС и Приложение № 15 «Протокол о мерах, направленных на проведение согласованной валютной политики» от 29 мая 2014 г.;
- Концепция сотрудничества государств-членов Евразийского экономического сообщества в валютной сфере. Утверждена Решением Межгоссовета ЕврАзЭС от 22 июня 2005 г. № 220.
- О сотрудничестве государств – членов Евразийского экономического союза в сферах макроэкономической и валютно-финансовой политики. Распоряжение Евразийского межправительственного совета от 8 сентября 2015 года №.
- О проекте Соглашения об обмене информацией, в том числе конфиденциальной, в финансовой сфере в целях создания условий на финансовых рынках для обеспечения свободного движения капитала. Решение Совета Евразийской экономической комиссии от 4 марта 2014 года № 18.

Стороны создают условия для размещения своих валютных активов в национальные валюты государств участников Соглашения, в том числе в государственные ценные бумаги государств участников Соглашения [4, ст.6]. Согласна этому договору определены четыре принципа валютной политики:

1) По этапное осуществление гармонизации и сближения подходов к формированию и проведению валютной политики в том объеме, в каком это соответствует сложимся макроэкономическим потребностям интеграционного сотрудничества;

2) Создание необходимых организационно-правовых условий на национальном и межгосударственном уровнях для развития интеграционных процессов в валютной сфере, координации и согласования валютной политики;

3) Неприменение действий в валютной сфере, которые могут негативно повлиять на развитие интеграционных процессов, а в случаях вынужденного применения – минимизация последствий таких действий;

4) Проведение экономической политики, направленной на повышение доверия к национальным валютам государств-членов, как на внутреннем рынке каждого государства-члена, так и на международных валютных рынках.

Споры между Сторонами, связанные с толкованием или применением настоящего Договора, решаются путем консультаций и переговоров между Сторонами.

Целью валютной политики является углубления экономической интеграции, развития сотрудничества валютно-финансовой сфере, обеспечения свободного движения товаров, услуг и капитала на территориях государств-членов, повышения роли национальных валют государств-членов во внешнеторговых и инвестиционных операциях, а также обеспечения взаимной конвертируемости указанных валют [5, ст. 64].

Например, как у нас также в России действует режим плавающего валютного курса. Это означает, что курс рубля не является фиксированным и какие-либо цели по уровню курса или темпам его изменения не устанавливаются. Динамика курса рубля определяется соотношением спроса на иностранную валюту и ее предложения на валютном рынке. Гибкий валютный курс помогает экономике России подстраиваться под меняющиеся внешние условия, сглаживая воздействие на неё внешних факторов.

Банк России в нормальных условиях не совершает валютных интервенций с целью повлиять на динамику курса рубля. В то же время Банк России пристально следит за ситуацией на валютном рынке и может совершать операции с иностранной валютой для поддержания финансовой стабильности [6].

Согласно статье 34.1 Федерального закона *«О Центральном банке Российской Федерации (Банке России)»* основной целью денежно-кредитной политики Банка России является защита и обеспечение устойчивости рубля посредством поддержания *ценовой стабильности.* Устойчивость национальной валюты означает не фиксированный курс по отношению к другим валютам, а сохранение покупательной способности денег за счет *стабильно низкой инфляции.* В условиях низкой инфляции объем товаров и услуг, которые можно приобрести на одну и ту же сумму в рублях, существенно не

изменяется в течение долгого времени. Это поддерживает уверенность населения и бизнеса в национальной валюте и формирует благоприятные условия для роста российской экономики.

Плавающий курс действует как «встроенный стабилизатор» экономики, что является его основным преимуществом по сравнению с управляемым курсом. Он помогает экономике подстраиваться под меняющиеся внешние условия, сглаживая воздействие на неё внешних факторов. Например, при росте цен на нефть рубль укрепляется и это снижает риски «перегрева» экономики, а при падении цен на нефть происходит ослабление рубля, что оказывает поддержку отечественным производителям за счет увеличения объемов экспорта и стимулирования импорта замещения.

Другим примером работы плавающего курса как «встроенного стабилизатора» является его влияние на трансграничное движение капитала. Если валютный курс фиксированный или управляемый, изменение другими странами процентных ставок и, соответственно, изменение разницы между внутренними и внешними процентными ставками может приводить к росту притока или оттока спекулятивного капитала. При режиме плавающего курса увеличение спроса на валюту или ее предложения со стороны участников рынка в результате изменения разницы между внутренними и внешними ставками приводят к соответствующему изменению валютного курса, делая спекулятивные операции невыгодными [6].

Поскольку режим фиксированного или управляемого курса повышает зависимость экономики от внешних условий, он также делает и денежно-кредитную политику зависимой от политики других стран и внешнеэкономической ситуации. В рамках режима управляемого курса при изменении внешних условий центральный банк вынужден проводить операции для воздействия на курс национальной валюты, которые могут оказывать влияние и на другие экономические показатели, в том числе темп инфляции, причём в нежелательном направлении.

Плавающий курс позволяет Банку проводить самостоятельную денежно-кредитную политику, направленную на решение внутренних задач, в первую очередь на снижение инфляции.

В 2015 году наша страна тоже перешла на плавующий режим валютного курса. Режим плавающего валютного курса в настоящее время действует в большинстве развитых стран. Сотрудничество между странами ЕАЭС переживает непростые времена. Глобальный кризис, влияние которого усугубилось внутренними системными проблемами, ударил по всем сферам экономики стран Сообщества, их взаимодействию и поставил на повестку дня жизненно важную проблему необходимости адекватных ответов на новые вызовы, определение путей дальнейшего развития интеграционных процессов.

По вопросам интеграций на данный момент, свою деятельность осуществляет Департамент развития интеграции ЕЭК. К деятельностью департамента входит:

- Совершенствование положений Договора о Евразийском экономическом союзе от 29 мая 2014г.;
- Подготовка предложений по развитию международного сотрудничества с третьими странами и международными организациями;
- Работа по реализаций меморандумов о сотрудничестве и взаимопонимании с международными организациями и представительствами третьих государств;
- Работа по разработке предложений по углублению и развитию евразийской интеграции;
- Присоединение новых членов к ЕАЭС.

Также, хотелось отметить деятельность Департамента финансовой политики ЕЭК в сфере экономики и финансовой политики. К ним относятся работы по финансовому рынку, денежно-кредитной и валютной политике, зачисление и распределение ввозных и таможенных пошлин, консультативные работы по финансовым рынком, формирование единых рынков услуг ЕАЭС в области аудита и в области составления отчетности и бухгалтерского учета, бюджетной политики, налоговой политики, работы комитета по налоговой политике и администрированию.

Для создания единой платежной системы требуется время и опыт мировых союзов. Уровень развития членов-государств ЕАЭС не одинаковы, уревень инфляции разная, по законодательсвам государств таможенные тарифы и налоговые ставки разные. По этому учитывая ряд проблемных вопросов для создание единой валюты требуется унификация в законодательстве.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1 В. М. Шумилов. Международное публичное экономическое право. Учебное пособие издание 2-е, Всероссийская академия внешней торговли. исправленное и дополненное. Издательство «НИМП», 2001.

2 Мировая экономика. Евразийский экономический союз (ЕАЭС). - [электронный ресурс] – Режим доступа – URL: http://**www.ereport.ru/articles/ecunions/eaeu.htm**. - (дата обращения 27.11.2017).

3 О Евразийской экономической комиссии. - [электронный ресурс] – Режим доступа – URL: http://www.tsouz.ru/eek/aboutEEK/Pages/default.aspx. - (дата обращения 20.11.2017)

4 Договор о согласованной валютной политике государств - участников Соглашения о согласованных принципах валютной политики от 9 декабря 2010 года от 12 декабря 2011 года. Национальный банк Республики Беларусь, Национальный Банк Республики Казахстан и Центральный банк Российской Федерации. - [электронный ресурс] – Режим доступа – URL:http://www.eurasiancommission.org/ru/act/finpol/dofp/valuta/Documents. - (дата обращения 27.11.2017)

5 Раздел XIV «Валютная политика» Договора о ЕАЭС и Приложение № 15 «Протокол о мерах, направленных на проведение согласованной валютной политики» от 29 мая 2014 г.

6 Политика валютного курса Банка России. - [электронный ресурс] – Режим доступа – URL: http://www.cbr.ru/DKP/?PrtId=e-r_policy. - (дата обращения 10.12.2017).

УДК 378.1

Сейтбаткалова А.С.,
м.э.н., ст.преподаватель кафедры
«Экономика и менеджмент», КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан, e-mail: aliya88assau@gmail.com
Таменова С.С.,
д.э.н., профессор Университета «Туран»
Алматы, Казахстан, e-mail: s.tamenova@turan-edu.kz
Шалгинбаева С.Х.,
к.ф.м.н., профессор кафедры
«Экономика и менеджмент», КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан, e-mail: Salta_sinar@mail.ru

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ СМАРТ ОБРАЗОВАНИЕ В ВУЗАХ: НАРХОЗ, ТУРАН И КАЗУМОИМЯ

Аннотация: Проведен ретроспективный и сравнительный анализ отчетов НУ «НААР» по университетом Нархоз, Туран и КазУМОиМЯ, выводы и рекомендации, где были описаны анализ стратегического менеджмента, а так же цифровых платформ обучения в университетах.

Ключевые слова: университет, цифровые платформы, информационный портал, смарт образование.

Seitbatkalova A.S.,
Master of Economics, Senior Lecturer
Department "Economics and Management"
Abylai Khan KazUIR&WL, Almaty, Kazakhstan, e-mail: aliya88assau@gmail.com
Tamenova S.S.,
Doctor of Economics, Professor
Turan University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: s.tamenova@turan-edu.kz
Shalginbayeva S.Kh.
Ph.D., Professor, Department "Economics and Management"
Abylai Khan KazUIR&WL, Almaty, Kazakhstan

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE CURRENT STATE OF SMART EDUCATION IN UNIVERSITIES: NARKHOZ, TURAN AND KAZUIR&WL

Abstract: A retrospective and comparative analysis of the reports of NU "IAAR" on the University of Narxoz, Turan and KazUMO & WL, conclusions and recommendations, which included the results of the analysis of strategic management, as well as digital platforms of training at universities, was carried out.

Key words: university, digital platform, information portal, smart education.

Университет Нархоз - ведущий экономическое высшее учебное заведение в Республике Казахстан, целью которого является реализация программ социально-экономического направления. Уважение и респектабельность полученное еще на самом раннем этапе своего развития, университет по истечению десятилетий все также сохраняет высокие стандарты своих работ и стремится к новым вершинам для достижения высших целей.

Оглядываясь на записи НААР о проделанной работы внешней экспертной комиссии по оценке на соответствие требованиям стандартов институциональной аккредитации Университета Нархоз с «11» по «13» декабря 2017 г., ВУЗ придерживается идеи «Нархоз.on-line», по задумке которой используя цифровые новинки в виде программы Moodle, создавая МООКи, совершенствующий метод известный как «перевернутый класс». Прогрессивность метода отражается во включении в отдельную образовательную программу языка программирования R, с целью образования и реформирования процесса проведения изучения огромных количеств данных, и внедрения ранее не оглашенных образовательных программ, примерами которых являются «Кибербезопасность» и «Big Data». Нархоз обеспечивает прозрачность управления, включая во все комитеты студентов. Создание приемлемых условий для развития и прогресса активности роли студентов является одним из важнейших постулатов университета. Следует отметить, что применяя инновационные технологии цифрового века для анализа большой базы данных при принятии актуальных проблем, может способствовать проведению бенчмаркинга и изучения публикаций в СМИ [1].

Нархоз создает умную среду обучения, ориентированную на студентов, впервые внедряя в Казахстане платформу Banner - Student и тем самым создает инновационную зону для коворкинга. В целом Университет Нархоз - известный и эффективный университет, зарекомендовавший себя как успешное учебное заведения для взращивания потенциала для будущих специалистов РК. Его миссия включают, как элементы большого университета, так и роли, важные Казахстану, как для государства, так и для общества в целом. Университет непрерывно стремится к совершенствованию, чтобы создать лучшие условия образование для своих студентов, что впоследствии послужить образованию более широких взаимосвязей между социальных сообществ в своей образовательной миссии.

Учитывая вышеуказанные данные, можно сделать вывод о том, что ВЭК подтверждает, что Университет Нархоз ответственно и прагматично создал и реформировал свое видение, ценности, миссию, цели и стратегию в инновационных условиях университета прогрессивных в высшем образовании, таргетированных на предоставления качества профессиональной подготовки.

ВЭК подчеркивает, что Нархоз показывает специфичность направленности своего видения, миссии и стратегии на удовлетворение потребностей общества, государства, секторов экономики и потенциальных заинтересованных сторон. В то же время следует отметить, что, невзирая на разнообразное представление базисных ценностей миссии, само видение «Университет Нархоз стремится стать лучшим и самым инновационным экономическим университетом в Центральной Азии к 2018 году», к сожалению, не дает четкого и полного понимания конкретного представления о смысле работоспособности университета в рамках идеи «самого инновационного».

Университет Туран обозначает свое место университета в образовательном пространстве страны, что отчетливо выражается в собственной деятельности исходящее из постулатов миссии: «Культура, образование и наука на благо общества». Туран, будучи предпринимательским университетом, в скором времени станет инновационно-предпринимательским университетом, который подготовит будущих высококвалифицированных кадров с большим предпринимательским потенциалом, в эпоху цифровизации способные реализовать и внедрять инновации в экономику Казахстана.

Согласно отчету НААР по результатам работы экспертной комиссии по оценке соответствия требованиям стандартов аккредитации вуза «Университет Туран» с 20 по 22 февраля 2019 года, стратегия университета видит свое призвание в том, чтобы стать эффективным центром культурного, научного и социального развития Казахстана, для которого решаются следующие задачи: обеспечение интеграции Университета в международное пространство высшего образования, интеграция образования, науки и производства (в контексте вступления Университета в казахстанское отделение TRIPLEHELIX); создавать условия для коммерциализации продуктов и технологий интеллектуальной собственности; реализовать комплекс мер по патриотическому воспитанию и формированию гражданской активности, социальной ответственности и механизмов раскрытия потенциала молодежи. Стратегия отражает основные ответы Турана на вызовы 21-го века, изменение характера знаний, растущее многообразие обучающих программ, необходимых для развития современного общества. Университет обеспечивает стремление работников и ППС к добросовестной деятельности на базе организационной структуры и в рамках процессов [2].

В ВУЗ-е применяется информационный портал http://platonus.turan-edu.kz//, который позволяет всем участникам образовательного процесса ссылаться на информацию об университете и его электронных ресурсах, помогающий реализовать различные формы коммуникаций между студентами и преподавателями.

Управленческие процессы в университете регулируются системой документации СМК, распространяя стратегию развития университета на все уровни организационной структуры университета. Эффективность и результативность измеряются с помощью KPI, определяемых в начале учебного года, с последующей оценкой в конце, которая сопровождается распределением средств и ресурсов.

В университете внедряются процессы управления, включая планирование и распределение ресурсов в соответствии со стратегией. Организационная структура руководства университета обеспечивает единство устойчивых отношений между структурными секторами, реализирующие экономическую, методическую, научную, образовательную, хозяйственную деятельность, необходимую для достижения целей, указанных в стратегическом плане развития университета.

В целом эксперты отмечают приверженность университета к выполнению в рамках структур и процессов собственных миссий. Руководство Университета Туран демонстрирует целенаправленность стратегии, миссии и видения на удовлетворение потребностей общества, государства, секторов экономики, потенциальных заинтересованных сторон. При этом следует заметить, что, невзирая на широкое понимание базовых ценностей институциональной миссии, именно то видение, согласно которому Туран, как предпринимательский университет, станет инновационным предпринимательским университетом, готовящим высококвалифицированные кадры. с большим предпринимательским потенциалом, способным создавать и внедрять инновации в казахстанскую экономику не дает четкого представления о смысле функционирования вуза в рамках концепции инноваций, которая не формируется у преподавателей и студентов.

Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана (КазУМОиМЯ им. Абылай хана) является высшим учебным заведением, зарекомендовавший себя как профессиональная образовательная структура реализующий программы высшего и последипломного образования.

КазУМОиМЯ им. Абылай хана обозначил свою миссию как: «Современный инновационно-ориентированный университет международно-адаптивного типа как единый научно-образовательный комплекс, обеспечивающий подготовку конкурентоспособных высококачественных специалистов для обеспечения многовекторного международного взаимодействия страны в реализации стратегии развития Республики Казахстан». В стратегии закреплено будущее видение университета «Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана – элитный вуз мирового уровня, являющийся лидером и методическим центром инновационного развития системы иноязычного образования, обладающий эффективной системой стратегического менеджмента, готовящий конкурентоспособных специалистов в соответствии с международными образовательными стандартами и требованиями». При определении целей, задач и миссии ВУЗ-а рассмотрены и учтены материальный, финансовый, кадровый и научный потенциал.

В ВУЗ-е успешно функционируют следующие системы сбора, изучения и управления информацией на базе применения инновационных информационно-коммуникационных технологий и программ:

- Программные системы управления учебным процессом АСУ 1С университета (расписания, нагрузка ППС, контингент, результаты тестирования, экзаменационные материалы, аудиторный фонд и прочая информация, экзамены рубежного и текущего контроля, Личный кабинет Преподавателя и обучающегося, Электронный журнал, Электронное тестирование, Электронное расписание, Электронные выписки, опросы, электронная библиотека и т.п.п, следует не забывать также о образовательном портале - portal.ablaikhan.kz.

Таблица - 1. Сравнение экосреды стратегического управления университетами Казахстана [3-5].

Стратегия развития вузов РК	КазУМОиМЯ им. Абылай хана 2018-2021	Университет «Туран» 2016-2020	Университет Нархоз 2017-2020	Университет Нархоз 2020-2025
Стратегические цели	Направленно на формирование конкурентоспособной и адекватной международным стандартам национальной модели образования через интеграцию образования, науки и инноваций для обеспечения отечественной экономики конкурентоспособными кадрами с высшим и послевузовским образованием, развития человеческого капитала.	Создать условия для становления студента как проактивной, социально успешной, конкурентоспособной личности в условиях стремительно изменяющегося мира. Цели преобразований обеспечить университету «Туран» лидирующее место среди отечественных вузов и конкурентные позиции на глобальном рынке образовательных услуг и исследовательских программ		На основе использования инновационных подходов к образованию стать центром притяжения талантливой молодёжи, лидером подготовке специалистов с управленческими компетенциями в области экономики, бизнеса, юриспруденции и социальных наук в Центральной Азии.
Миссия	Современный инновационно-ориентированный университет международно-адаптивного типа как единый научно-образовательный комплекс, обеспечивающий подготовку конкурентоспособных высококачественных специалистов для обеспечения многовекторного международного взаимодействия страны в реализации стратегии развития Республики Казахстан.	Придать трансформации университета-предпринимателя в университет инновационно-предпринимательского типа институциональный характер, сделать преобразование университетской ценностью	Готовить будущих лидеров для сообщества, нации и мира через высококачественное образование и исследования.	Способствовать прогрессу общество через представление качественного бизнес-образования, проведение актуальных научных исследований и внедрение прорывных инновации, готовить кадры, способные принимать нестандартные и эффективные решения.
Видения	Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана - элитный вуз мирового уровня, являющийся лидером и методическим центром инновационного развития системы иноязычного образования, обладающий эффективной системой стратегического менеджмента, готовящий конкурентоспособных специалистов в соответствии с международными образовательными стандартами и требованиями.	Сегодня: Университет «Туран» – университет-предприниматель Завтра: Университет «Туран» – инновационно-предпринимательский университет	Стремиться стать лучшим и самым инновационным экономическим университетом в Центральной Азии 2018 году	Стремление превратить Университет Нархоз в глобальную образовательную платформу в Центральной Азии. Эта цель требует инициирования общеорганизационных изменений, которые приветствуют современное мышление, исследования, инновации и сотрудничество, способствуя развитию межинституциональных, национальных и международных отношений. Предполагаем создание устойчивого партнерства между всеми стейкхолдерами – студентами, преподавателями, административным персоналом, сообществом и партнерами по всему миру.

- Программные системы управления электронного обучения – LMSMoodle (электронные-УМКД, включающие в себя учебный материал в электронным формате: СРО, проекты, лекционный материал, семинарский материал, и др.)
- Вебсайт электронного документооборота – doc.ablaikhan.kz
- Программное обеспечение автоматизированной печати приложений к диплому – решает проблемы автоматизации печати приложений к диплому в заданном порядки и в соответствии с бланками.

На большинство применяемые программные системы имеются лицензии, техническое описание; способы работы и исправления легкой дисфункции приведены в служебной краткой документации.

Университет обеспечивает открытость и доступность информации всем заинтересованным сторонам, а также наличие действующего механизма коммуникации с обучающимися, работниками и другими заинтересованными лицами.

Информация, собираемая в рамках данного мониторинга, в частности, учитывает:

- основные показатели продуктивности деятельности;
- доступ к образовательным ресурсам и систем поддержки для студентов и преподавателей;
- карьерный рост и трудоустройство выпускников.

Реализация миссии университетов Туран, Нархов и КазУМОиМЯ следует за процессом стратегического планирования, заключающимся в преобразовании заявления миссии в измеримые и практические цели при разработке плана действий. Следует отметить, что заявление о миссии как часть единого функциорнирующего управления университетов четко соблюдается. Исследование подтверждает, что заявление о миссии университеов является стратегическим инструментом в процессе планирования в последствии приводящее к рациональной и продуктивной среде работы и обучения. Страгическое планирование университетов служит основной темой институционального планирования, реализующие поставленные цели и задачи.

ЛИТЕРАТУРА

1. https://iaar.agency/storage/photos/shares/prog_accreditation_files/250/Report--_otchet_vek_2_klaster_narkhoz_2017_(menedzh,_market,_mo,_delov_admin).pdf
2. https://iaar.agency/storage/photos/shares/Reestr/%D0%9E%D1%82%D1%87%D0%B5%D1%82%D1%8B%20%D0%92%D0%AD%D0%9A/%D0%A3%D1%87%D1%80%D0%B5%D0%B6%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5%20%C2%AB%D0%A3%D0%BD%D0%B8%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%82%20%C2%AB%D0%A2%D1%83%D1%80%D0%B0%D0%BD%C2%BB/%D0%98%D0%90/20-22.02.2019/%D0%9E%D1%82%D1%87%D0%B5%D1%82%20%D0%92%D0%AD%D0%9A_20-22.02.2019%20%D0%B3.pdf
3. https://www.ablaikhan.kz/ru/about-us/our-university/mission/strategy_rus.html
4. https://turan-edu.kz/%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%8F-%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%B8%D1%8F-%D1%83%D0%BD%D0%B8%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%82%D0%B0-%D0%BE%D1%82/
5. https://narxoz.edu.kz/development-strategy

UDC 378

Suleyimanova A.,
Ablaikhan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: aigul-shu@mail.ru
Abikenova D.
Satbayev University, Almaty, Kazakhstan
e-mail: abikenovadiana@mail.ru

FOREIGN LANGUAGE EDUCATIONAL PARADIGM BASED ON LINGUOCULTURAL METHODOLOGY

Abstract: The development of methods of teaching foreign languages to the comparative cultural paradigm occupies a special place in modern science. These problems are inextricably linked both with the general anthropologization of the sciences, and with the practical tasks of ensuring intercultural understanding

and the development of world contacts, in which foreign languages play a primary role. For successful communication, it turns out to be necessary to understand and use the complex of knowledge possessed by native speakers. Teaching language and culture based on a system of concepts is based on the fact that culture is an integral, systemic, semiotic phenomenon. In the process of teaching, fluency in the language is achieved not through a set of words and not even due to knowledge of grammatical models, but due to the fact that on their basis the student learns the language of a foreign culture, manifested in national concepts.

Keywords: intercultural communication, intracultural communication, concept sphere, learning process, secondary linguistic personality

ИНОЯЗЫЧНАЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ПАРАДИГМА, ОСНОВАННАЯ НА ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОЙ МЕТОДОЛОГИИ

Аннотация: Развитие методики преподавания иностранных языков сопоставительной культурологической парадигме занимают особое место в современной науке. Эти проблемы неразрывно связаны как с общей антропологизацией наук, так и с практическими задачами обеспечения межкультурного взаимопонимания и развития мировых контактов, в которых иностранные языки играют первостепенную роль. Для успешной коммуникации оказывается необходимым понимание и использование того комплекса знаний, которым обладают носители языка. Обучение языку и культуре на основе системы концептов основывается на том, что культура – целостное, системное, семиотическое явление. В процессе обучения свободное владение языком достигается не через набор слов и даже не благодаря знанию грамматических моделей, а благодаря тому, что на их основе обучаемый усваивает язык чужой культуры, явленный в национальных концептах.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, внутрикультурная коммуникация, концепт, концептосфера, вторичная языковая личность

Currently, intercultural communication is gaining relevance in the field of everyday communication - knowledge of the communication model, cultural stereotypes, value orientations, images and symbols of cultures. Each culture has its own specific cultural models of socially acceptable local behavior and effective communication to achieve the goal. Due to the fact that all people act in accordance with the expectations of society, their behavior can be called stereotypical speech behavior, therefore, modeling of communicative behavior will contribute to the development of cultural linguistic intuition.

Teaching language and culture based on a system of concepts that is also based on the fact that culture is an integral, systemic semiotic phenomenon. In the process of teaching, fluency in the language is achieved not through a set of words and not even due to knowledge of grammatical models, but due to the fact that on their basis the student learns the language of a foreign culture, manifested in national concepts.

The peculiarity of didactics is determined by the fact that it is based on a linguistic and cultural approach, which is based on the study of national conceptual spheres, and is aimed at the systematic teaching of culture and language. The didactic approach implies: 1) teaching intracultural communication; 2) teaching intercultural communication. The new methodological direction is based on the concept and concept sphere, understood as didactic units.

With regard to the learning process, intercultural communication can be represented by the following scheme: teacher - learning process - student.

This is the simplest communication scheme. The teacher possesses a certain set of concepts of a foreign culture to the student and addresses him, counting on feedback to the extent that the student assimilates the proposed material. At the same time, the purpose of training is to transfer the “foreign” (or part of the “foreign”) into the category of “ours”.

It is clear that the teacher's “foreign” is connected with his “ours” to a greater extent than that of the student, and the goal of teaching is to reduce this gap, ideally, to close it.

Then the learning steps can be seen as follows:

1. Traditional presentation of units of "foreign" language. For example, the Russian word “house” is translated into a foreign language.
2. Inclusion of a unit of language in the associative-verbal network.

a) Home - house - log hut - a hut - a palace - church ...

b) to be at home, "homeland", "home-coming", "homesickness", "homey", "homeliness", "home-keeping", "homeward"

c) big, small, new, old, beautiful, cozy, country house ...

3. Presentations of the word-concept in the microtext (catchphrases): “Home, sweet home”, “East or West, home is best”, “An Englishman’s home is his castle” “Parental home - the beginning of beginnings”.

4. Direct acquaintance with the English house (presentation of the "denotation"). The purpose of this stage is to include the semantic unit in the conceptual and emotional spheres, as a result of which a foreigner develops a personal attitude to the Russian home and a hidden comparison with “his own”. Conceptual and emotional spheres interpenetrate, causing new associations. Two associative-verbal networks come into simultaneous movement: "Ours" and. “Foreign”, the concept is born. “Foreign” gradually becomes “Ours”.

In intercultural communication, a secondary linguistic personality is born. This birth occurs due to the mastery of the concepts of a foreign cultural world. [1]

In the result of acquaintance with the culture of the country of the studied language and mastering the methods of intercultural communication is the socio-cultural competence in students. The term "sociocultural competence" means that students know the ethnic and cultural characteristics of the social and speech behavior of native speakers, their customs, etiquette, social stereotypes, history and culture, as well as the ways of using this knowledge in the learning process. P.V. Sysoyev's sociocultural competence includes knowledge of the sociocultural component, as well as the experience of communication and the use of language in various sociocultural situations. The sociocultural component of teaching a foreign language consists of elements of socio-communication, features of national mentality and spiritual and material values that form the national heritage, where each direction has a specific content.

Sociocultural knowledge, skills, abilities are tested on the material of texts and in the course of communication with students using the subject of oral and written communication. In terms of content, communication includes the following topics: the country of the target language, family, school, leisure activities, sports, the city and its attractions, travel, choice of profession, nature and ecology, cultural achievements, famous people, national holidays and traditions.

Noteworthy is the list of knowledge, skills, and abilities that make up the content of socio-cultural competence, which a student studying a foreign language should possess. It was compiled by the American Methodist R. Lafayette.

Group 1. Students should know:

1) Basic geographic information;

2) The main events of history;

3) The structure of state power;

4) Important achievements in the field of culture and art of the country of the target language.

Group 2. Students should know:

1) Accepted norms of behavior in various life situations;

2) Spiritual values and cultural traditions that determine the life of society;

3) Features of adequate behavior in various situations within the framework of a given cultural tradition.

Group 3. Students must respect the way of life and cultural traditions of the peoples of other countries.

Group 4. Students should be able to:

1) Give an objective assessment of various statements and existing ideas about the national culture;

2) Find information about a foreign language culture and be able to use it.

Sociocultural competence provides an opportunity not only to participate in intercultural communication, but also to use the language at the level of its carrier, which means to become a linguistic person who knows how to organize their speech behavior in accordance not only with the norms of the studied language, but also with the culture of its carrier.

Mastering intercultural communication in language classes supposes the maximum consideration of the national characteristics of the culture of native speakers, which are customary to include:

a) background knowledge inherent in native speakers as a reflection of their culture and absent in the domestic culture of language learners;

b) traditions and customs as stable elements of culture;

c) norms of everyday communication, including etiquette;

d) everyday and artistic culture as a reflection of cultural traditions, etc.

It is generally accepted that the formation of socio-cultural competence and the training of intercultural communication can be successfully realized through mastering regional knowledge, religions of the native country and native language. Regional knowledge can be the subject of study and training, act as a mechanism

of social impact and contribute to the formation of norms and models of speech behavior of societies. Practice shows that knowledge about their country or region of residence is used fragmentarily and not systematically in teaching a foreign language, therefore, students often have broader knowledge about the country of the target language and cannot tell about the peculiarities and traditions of the city and region where they live. Teaching regional knowledge provides great opportunities for research, comparison, interaction of different cultures close to students.

The following are distinguished as regionally significant aspects for study: the history of the city, some historical facts, sightseeing, cultural life of the old and modern city, famous people of the city, traditions and customs of the region.

Regional knowledge can be integrated with other studied topics. In the classroom, various types of work and activities are used, which involve practical significance of the results, namely:

1) Drawing up advertising brochures about the sights of the city of the region;
2) Lessons - presentations on various topics (for example, "What can be seen today, this week in theaters and concert halls of the city");
3) Write a note about ... (founder of the local history museum, writer, etc.);
4) Visit the art salon of the university and talk about souvenirs made by local craftsmen;
5) Role-playing games (for example, the most popular is “Direct line between the mayor of the city and the students”);
6) Lessons held in museums of the city, where students act as guides, conducting excursions in a foreign language;
7) Creative tasks: composing poems, crosswords, projects.

The regional component brings an educational moment to the process of teaching a foreign language, developing a sense of patriotism, pride in their land and city. Regional knowledge training can be tailored to suit the profile of any educational institution. The main thing is that any model contributes to the consolidation of positive motivation for learning and improving knowledge of a foreign language. [2]

Reference

1. Yesengeldinova J.A. Роль межкультурной коммуникации в изучении иностранного языка. - Karaganda, 2008. – 24p.
2. Ganyukova A.A. Развитие межкультурной коммуникации студентов как средство повышения эффективности учебного процесса. -Karaganda. – 39p.

УДК 330.12, 338.4,46(462)

Уайсова А.,
ст. преподаватель
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: amina.uaisova@mail.com
Усубалиева С.Д.
к.г.н., доцент
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: salta-74@mail.ru

ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ САКРАЛЬНОГО ТУРИЗМА В ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАНАХ

Аннотация: В статье рассматриваются сакральное пространство и организация сакрального туризма в зарубежных странах. Выделяется значимость сакральных объектов и сакральных маршрутов и тренды сакрального туризма в мире.

Ключевые слова: сакральный туризм, сакральные объекты, культурно-географическое наследие, тренды сакрального туризма.

UaisovaA.,
Senior lecturer
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: amina.uaisova@mail.com
Ussubalieva S.D.
k.g.s., docent
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail:: salta-74@mail.ru

Abstract: The article discusses the sacral space and the organization of sacral tourism in foreign countries. The importance of sacral objects and routes as well as trends of sacral tourism in the world are highlighted.

Key words: sacral tourism, sacral objects, cultural and geographical heritage, trends of sacral tourism.

Путешествия во всех странах мира с духовными целями начались до задолго до становления туризма как массовой индустрии, что обусловлено присущими человеку стремлением наделять те и иные объекты сакральным значениям. Людей всегда привлекали необъяснимые возможности некоторых мест на Земле, которые связаны с какими-то мистическими. В прошлые эпохи люди посвящали себя поискам сакрального и невидимой магической энергии, так как полагали, что эти места являются жилищами духов и богов. Для почитания неведомых сил возводили храмы, или обиталища, которые до сих пор вызывает интересы и вопросы.

О перспективности сакрального туризма свидетельствует и данные Всемирной туристской организации (UNWTO), согласно которым последние десятилетия все больше туристов посещают сакральные объекты [1]. Объясняется это тем, что современный человек в поисках духовного обогащения стремится получить более глубокие знания о сакральных объектах, а постоянно ускоряющийся ритм жизни все больше заставляет задуматься о его сущности и вечных ценностях. Также сакральный туризм определяется UNWTO как один из надежных действенных механизмов для охраны и сохранения объектов природно-культурного наследия и вовлечения их в туристскую деятельность. Начало современного сакрального туризма мировом масштабе относится к 80 годам прошлого столетия. В мировой литературе описаны множества разнообразных практик организации туров сакральной тематикой в самой разнообразной точки планеты.

В табл. 1 приведены наиболее известные сакральные места, которые посещает наибольшее количество туристов [1], [2]. Популяризацией таких мест занимаются туристские корпорации, при содействии которых создаются видео и фотоальбомы, выпускаются альманахи и проспекты.

Таблица 1 –Всемирно известные сакральные объекты туризма

Страна	Название сакрального объекта	Описание сакрального объекта
Англия	Стоунхендж	Священное место Кельтских Друидов, но своими корнями оно уходит в гороздо более древние времена. Сегодня это место паломников и туристов различных языческих религий.
Греция	Гора Афон	Гора Афон стоит на греческой территории, но имеет свое правительство и считается «независимой теократической организацией». Здесь живут только монахи, и только мужчины имеют право заходить на эту территорию.
Египет	Пирамида Хеопса, некрополь Гизы	Некоторые исследователи считают, что когда-то это был центр, прославлающий религию Осириса.
Иерусалим	Храм Соломона	Внутри храма, в труднодоступном месте, хранится Ковчег Завета

Индия	Река Ганг	Брахманизм повествует, что Ганг –это богиня, дочь Гималаев, защитника рождения и плодородия.
Индия	Тадж Махал, Агра	Этот монумент был возведен по приказу падишаха Империи Великих Монголов Шах-Джаханом в память об умершей жене Мумтаз-махал.
Индонезия	Кракатау	Сила извержения этого вулкана 27 августа 1883 года была равна 200 мегатонн, раскаты слышно было в любой точке планеты. Цунами, вызванное извержением вулкана, было 40 метров в высоту.
Испания	Сантьяго де Компостела	Это святилище является конечным пунктом долгого пути, который со средневековых времен проходили паломники – через Францию и Испанию.
Китай	Летний дворец в Пекине	Его настоящее название «Их Юань», что означает парк здоровья и гармонии.
Лхаса, Тибет	Дворец Потапа	До 1959 года здесь была резиденция Далай Ламы. Гробницы всех Далай Лам, которые здесь жили помещены в центре Дворца.
Мексика	Теотиуакан	В те времена это был великолепный и самый большой город американского континента. Название «Теотиуакан» означает «место, где родились боги».
Месопатамия	Зиккурат в Уре	Древний Шумерский храм в Месопотамии, между реками Тигр и Евфрат. Примерно за 2000 лет до рождества Христова Ур был крупнейшим городом мира.
Рио-де Жанейро	Статуя Христа-Искупителя	Статуя примерно в 38 метров в высоту и является одним из семи современных чудес света.
Россия	Озеро Байкал	Шаменский камень чудодейственной силы. По древним верованиям, это было место обитания хозяина Ангары-Ама Сагаан нойона.
США	Аризона, гора Грэм	Это место является священным для традиций апачей, где шаманы могут найти связь с духами Земли и способны увидеть видения, посланные мудростью.
Франция	Ренн-ле-Шато	Это место связано с различными эзотерическими тайнами сказочных сокровищ Тамплиеров и мистического Грааля.
Шотландия	Озеро Лох Несс	Это место известно всему миру. Здесь ведутся постоянные наблюдения за так называемым «монстром», который предположительно живет в глубинах этого озера.

Страны постсоветского пространства, сопровождаемые процессами глобализации, акцентировали свое внимание в недалеком прошлом на свое историческое и культурное наследие не только целях развития сакрального туризма, но и в целях поиска национальных идентичностей. Рассмотрим особенности развития сакрального туризма на примере стран – России и Кыргыстана.

На обширном пространстве России начиная с первобытных времен, сакральные объекты играли огромную роль в становлении человечества, преломляя и формируя в его сознании определенное отношение к окружающему его миру. Священные места России представляют собой значимую часть этнической культуры самых разных народов, населявших в далеком прошлом и населяющих ее в наши дни. До сих пор у народов севера европейской части России (саамы, ненцы), Средневолжья (мари, чуваши), Урала (манси, ханты), Сибири (алтайцы, шорцы, тувинцы, хакасы, буряты, сойоты, якуты, эвенки, эвены и др.) природные места, где проводятся культовые обряды, национальные праздники, камлания шаманов, считаются священными. Такие места связаны с традиционными мировозрением этих народов, обожествляющих природу, природные стихии. В народной памяти и в обрядовой практике с древнейших времен сохраняется поклонение природным стихиям, духам огня, воды, гор [3].

Отличительной чертой является то, что подавляющее большинство природных сакральных мест России расположено на особо охраняемых природных территориях разного уровня: в заповедниках, национальных парках, музеях-заповедниках, природных парках, заказниках, памятниках природы. К примеру, горы, вершины гор (Кольский полуостров, Карелия, север Астраханской области, Кавказ, Северный и Приполярный Урал, Алтай, Тува, Хакасия, Бурятия, Восточные Забайкалье, Якутия); перевалы (Алтай, Тува, Хакасия, Бурятия, Якутия); скалы-останцы, нередко напоминающие фигуры людей или животных (Кольский полуостров, Карелия, Кавказ, Северный и Приполярный Урал, Алтай, Тува, Хакасия, Бурятия, Восточное Забайкалье, Якутия); камни-идолы – относительно небольших размеров (1,0-2,0 м) камни причудливой, часто антропоморфной или зооморфной формы (Республика Карелия, Вологодская область, Северный и Приполярный Урал, Большое Сочи); крупные валуны весом 0,5-1 т и более, нередко ледникового происхождения (Синий камень в Ярославской области, Девичий камень и Гусь камень в Голосовом овраге в Москве, Конь-камень в Тульской области, Бык-камень в Бурятии, Котел-камень в Восточном Забайкалье. К природным объектам со следами человеческой деятельности в виде наскальной живописи и (или) присутствия в непосредственной близости от них культовых предметов относятся хорошо посещаемые туристами наскальные святилища России (Кольский полуостров, Карелия, Алтай, Тува, Хакасия, Иркутская область, Бурятия, Якутия, Амурская область); пещерные святилища – пещеры и гроты (Кавказ, Урал, Хакасия Прибайкалье, Бурятия). К сакральным островам относятся морские (Вайгач в Баренцевом море, Словецкие острова и архипелаг Кузова в Белом море), озерные (Кижи в Онежском озере, Валаам в Ладожском озере, Ольхон на Байкале; речные (Столб в дельте реки Лена) [4].

Бурятия в Забайкальском крае известна сакральными местностями, связанными с героями эпоса или историческими персонажами. К сакральным водным объектам России относятся святые и целебные источники по всей территории России: озера (Плещеево, Светлояр, Нумто, Байкал, Ножий); реки (Аршаны в Бурятии и Восточном Забайкалье); истоки великих рек (Волги, Оки, Дона, Днепра, Москвы, Печоры, Северной Двины, Оби, Енисея, Лены) почитаемые как национальные святыни.

В свою очередь в Кыргызстане также усиленно развивается сакральный туризм. Территория характеризуется специфическими сакральными объектами (мазары, святые места), которые с охотой посещают как мусульмане, так и туристы, интересующиеся традициями и историей Кыргызстана. По мнению Г. Айтпаевой, весь Кыргызстан можно отнести в сакральной территории и поклонение мазарам – это форма сакрального поведения. Поэтому в Кыргызстане достаточно силен мифологический компонент [5].

Среди кыргызов распространен обычай «обоо» (священных камней), восходящей к древнему религиозному обряду различных народов алтайской языковой семьи, которое встречается также у бурятов и монголов. «Обоо» в переводе с монгольского означает «желание складывать вещи кучей в землю»- это груды священных жертвенных камней или ветвей, своеобразные алтари кочевников, воплощающих в них идею мировой оси, связывающей мир земной с миром сакральным и обеспечивающей племя жизненными силами [5]. Каменные курганы на Сан-таше, в Аксуйской зоне Прииссыкулья можно считать своеобразным «обоо», несмотря на то, что они венчали собой захоронения. Наряду с этим существует легенды, связывающие «сосчитанные» камни Сан-Таше с военными походами Манаса [6,7].

Уникальным сакральным объектом Кыргызстана является гора Сулейман-Тоо расположенная в городе Ош. Сакральный объект представляет особый сложный комплекс придорожных археологических и архитектурных объектов. Все пять вершин горы и пещеры имеют свои названия. Священными водными источниками являются в Ферганской долине водные источники. К примеру, знамениты родники в урочище Мады. В качестве священного рассматривался и известный водопад Апшир. В Чуйской долине знамениты священные горячие радоновые источники Иссык-Ата. В долине расположения священных родников Манжалы-Ата находится мазар знаменитого наставника суфизма, успешно распространявшего не менее уникальную ценность –Ак Бака, Ак-Тайлак, Кочкор-Ата, Бугу-Эне, Ата-Бейит и др. [7,8].

Знатоки святых мест в Кыргызстане дают советы паломникам и туристам, что за здоровьем и долголетием лучше всего идти в священных источникам Иссык-Ата, богатство просить у святого Чолпон-Ата, посещая его мазар на северном берегу Иссык-Куля [8].

Как видим, из представленного выше, развитие туризма последних лет ознаменовывается увеличением количества участников сакрального туризма. В связи с этим необходимо обратить внимание на выявление присущих трендов международного сакрального туризма, что позволит своевременно учитывать появившиеся потребности туристов и организаций, имеющих интерес к развитию сакрального туризма (рис. 1).

Сакральный турист чаще всего преследует комплексные интересы, т.е. помимо основной программы путешествия, присутствие мероприятий оздоровительного характера, удовлетворение познавательно-духовных потребностей, экологические мотивы, посещение местных достопримечательностей, приобщение к местной культуре отдыха и питания и т.п. Таким образом, отчетливо прослеживается мультипликативность туристского интереса, проявляющегося комплексностью туристских мотивов при посещении сакральных объектов. То есть современный сакральный турист посещение сакрального объекта совмещает с отдыхом и удовольствием.

Наличие комплексности туристских мотивов в сакральных поездках является одним из главных трендов в развитии современного международного сакрального туризма, что указывает на нишевую дифференциацию сакрального туризма, а также на расширение границ понятия «сакральный туризм» на такие виды, как: природно-экологический, некропольный, археологический, историко-культурный, научно-образовательный и др.

На сегодняшний день происходит переосмысление значимости сакральных объектов и маршрутов сакрального значения, вызванное процессом секуляризации и ростом количества сакральных туристов. Известны сакральные и религиозные международные путешествия по Средиземному морю, Израилю, Азии, Европе, Аляске, Сибири, Якутии и др.

Тенденции к переориентации туристского потока с выездного туризма на освоение внутренних историко-культурных ресурсов, является актуальным вопросом, стоящим на повестке дня многих стран и Казахстан, не является исключением.

Расположение ядр сакральных топосов в мире в основном сопряжено с основными путями миграции народов и известными караванными маршрутами взаимодействия древних культур и цивилизации. Поэтому регионы со смешанной культуры ислама и христианства характеризуется глубиной и полностью исторической памяти, проявляющиеся в многообразных артефактах разных эпох: в курганах и менгирах, ритуальных комплексах и петроглифах, часовнях и монастырях, мазарах, памятных знаках и зиратах.

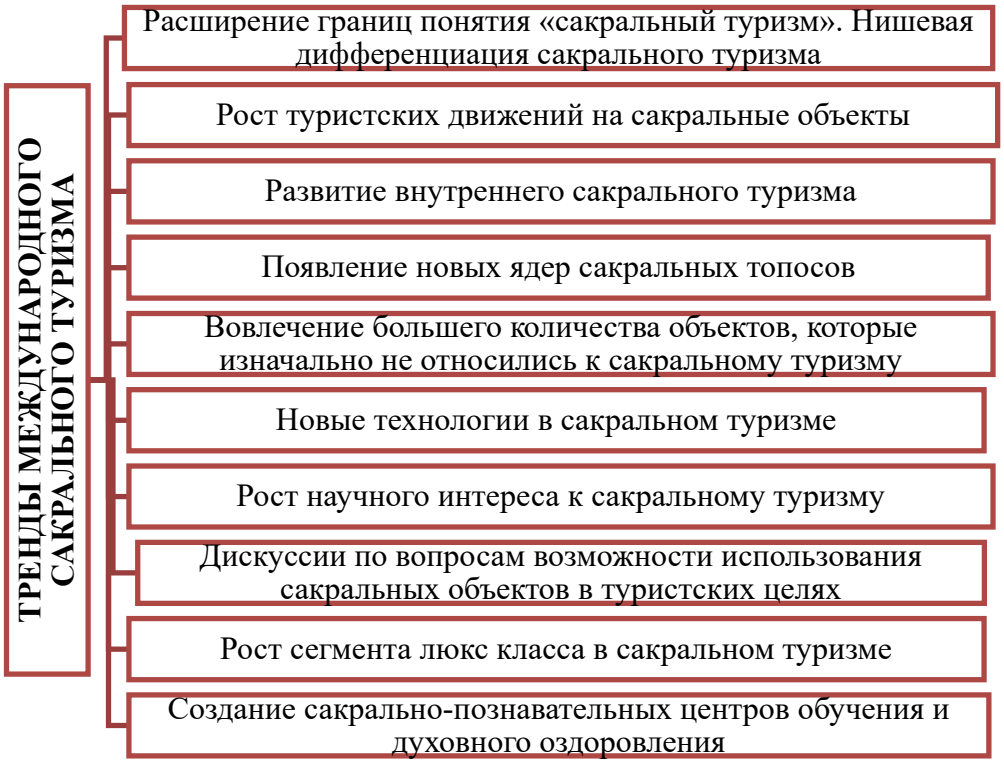

Рисунок 1. Тренды развития сакрального туризма

Современный туризм характеризуется включением в программу сакрального тура новых технологий: «экономика впечатлений», организация тематических парков, геймификация, онлайн-экскурсия и др. К примеру, библейских парк во Флориде в США, святая земля в Буэнос-Айресе, парк истории в Малайзии и др.

Другой тенденцией являются дискуссии в научных кругах по вопросам возможности использования сакральных объектов имеют ограничения в туристской деятельности, например, с

туристов не взымается плата за вход, на них накладываются некоторые ограничения в поведении, одежде, ритуалах. Напротив, на других сакральных объектах существует конфликты и споры из-за решений о взимании платы на посещение с посетителей.

Также известны случаи, когда сакральные ритуалы трансформировались под потребности туристов, с целью из развлечения (пирамиды в Гизе), либо уничтожались из-за политических и военных столкновений (Бамианская Будда в Афганистане), либо рядом начинались строиться высотные задания (Исторический центр Шахрисабз в Узбекистане) и т.п.

Важно отметить, что в отличие от массового туризма, основное социально-экономическое преимущество сакрального туризма является не в получении прямой экономической выгоды, а в социально-психологической и педагогической синергии сакральных программ для проживающего в странах населения. Присутствует, однозначно, положительное значение сакрального туризма для региона и его жителей, так как очевидна социально-экономическая выгода, которую может получить местность и их жители от продажи сувениров, сдачи домов в внаем, аренды зданий, занятости населения, приобщения к мировой культуре, улучшения инфраструктуры (транспорта, коммуникаций и пр.). Для ряда социальных групп, особенно детей, важным становится осознание сакрального значения собственной «малой Родины», гордости от ее известности в стране и мире.

Таким образом, небольшой анализ развития сакрального туризма в разрезе отдельных стран мира показывает наличие в каждом государстве сакральных объектов, представляющих потенциал для удовлетворения потребности людей в духовном измерении своей жизни, стремлением их гармонизировать ее с высшим, сакральным смыслом. Исследования международной практики развития сакрального туризма будут способствовать не только развитию внутреннего и внешнего туризма и туристкой инфраструктуры, а также вносить вклад в пропаганду общечеловеческих ценностей, толерантности, обеспечат конструктивный диалог между культурами разных стран. Важно отметить, что сакральный туризм охватывает разные части земного шара, показывая духовное и сакральное единство в разнообразии.

ЛИТЕРАТУРА

1. First UNWTO Internstionsl Conference on Spiritual Tourism for Sustainable Development // Ninh Binh Province, VietNam 21-22 Nowember 2013[электронный ресурс]. URL: https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284416738 (дата обращения: 29.09.2019)
2. Манн А.Т. Сакральные места планеты. Изд-во Эксмо, 2012. – 310с.
3. Сандыбаева У., Альжанова Г. «Места памяти» как культурный капитал региона: сакральный потенциал Баянаула//Мир Большого Алтая – 2019. - № 5 (4). 623-647с
4. Горбатовский В.В. Геологические образования – сакральные объекты России [электронный ресурс]. URL: http://www.geomem.ru/confer_report.php?idr=18 (дата обращения: 02.08.2020)
5. Айтпаева Г. Феномен священных мест в Кыргызстане [электронный ресурс]. URL: https://aigine.kg/?p=425 (дата обращения: 12.10.2019)
6. Соодонбекова А. Ж. Сохранение культурных ценностей наследия кыргызов как фактор развития экономики туризма Кыргызской Республики //Вестник Ошского государственного университета. – 2015. – No. 2. – С. 214-218.
7. Павличенко З.Ю. Специфика организации паломничества и религиозного туризма в Кыргызской Республике //Вестник КРСУ. 2018. Том 18, №1, стр. 11-14
8. Бегалиева А. С. Особенности религиозного туризма и паломничества в Кыргызской Республике //Вестник Кыргызского национального аграрного университета им. КИ Скрябина. – 2015. – No. 3. – С. 180-186.

Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 30 жылдығына және Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университетінің 80 жылдығына арналған "Жаһандық өзгерістер жағдайындағы ғылым мен білімнің өзекті мәселелері" атты VIII Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының материалдар жинағы
19-20 қараша 2021 жыл

Сборник материалов
VIII Международной научно-практической конференции «Актуальные проблемы науки и образования в условиях глобальных изменений» посвященной 30-летию Независимости Республики Казахстан и 80-летию Казахского университета международных отношений и мировых языков имени Абылай хана.
19-20 ноября 2021 года

Collection of materials
VIII International Scientific and practical Conference "Actual problems of science and education in the context of global changes" dedicated to the 30 th anniversary of Independence of the Republic of Kazakhstan and the 80 th anniversary of the Kazakh Ablai Khan university of International relations and world languages.
November 19-20, 2021

Ответственные редакторы:
Успанова М., д.э.н., проректор по научной и инновационной деятельности КазУМОиМЯ им. Абылай хана
Амангожаева Е.Б., м.ю.н., ведущий специалист отдела стратегии и мониторинга КазУМОиМЯ им. Абылай хана

Редакционная коллегия:
Чакликова А. Т., д.п.н., проректор по учебной работе КазУМОиМЯ им. Абылай хана

Издательство не несет ответственности за содержание авторских материалов и не предоставляет гарантий в связи с публикацией фактов, данных, результатов и другой информации

Подписано в печать 03.12.2021 года
Гарнитура «Times New Roman. MS Minsho»
Формат 70х90 1/8. Объем 60,5 п.л. Заказ №3030. Тираж 300 экз.
Сверстано и отпечатано в издательстве «Полилингва»
При КазУМОиМЯ имени Абылай хана